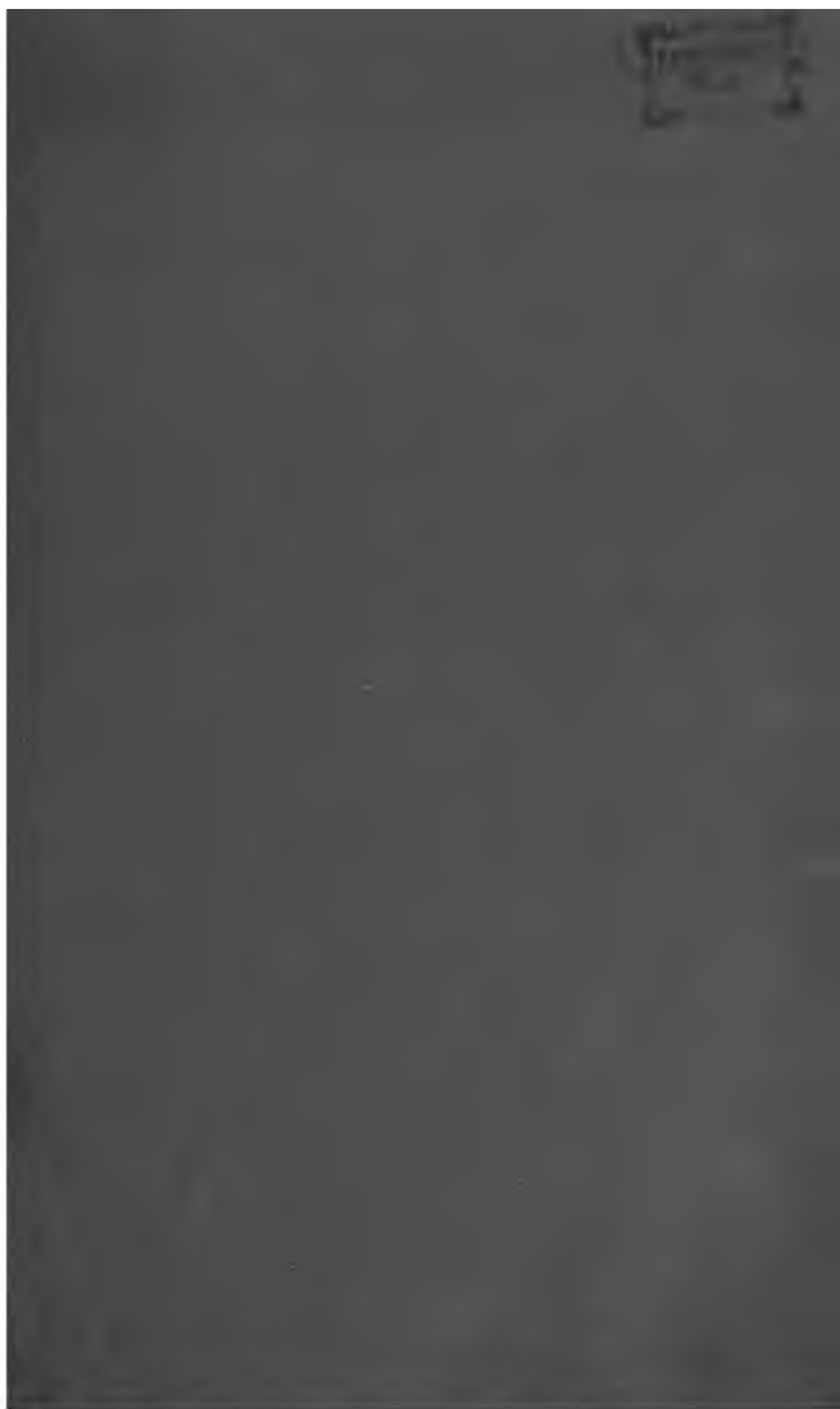
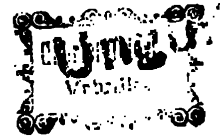
KRES

KRES,

Leposloven in znanstven list.

Sodelovanjem

prof. dr. Greg. Kreka in župn. **Dav. Trstenjaka**

uredoval

dr. Jakob Sket,

c. k. gimn. prof. v Celovci.

I. Letnik.

1881.

V CELOVCI.

Tiskala in založila tiskarna družbe sv. Mohorja.

KAZALO.

* Ker je od str. 564. naprej deset stranij s krivimi, t. j. ponavljajočimi se številkami zaznamovano, pristavljamo tem stranem znamenje: ₂. — Ured.

Književne ocene in naznanila.

Drobnosti in dopisi.

Popravki in listnica.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto I. **V Celovci, 1. januarja 1881.** *Štev. 1.*

V dan 1. januarja 1881.

Priroda, onemogla zdaj, miruje.
Lepota, vsi nebeški njeni čari
Plen dobe so, nemilo ki vihari,
Z ledenim žezlom svet ki gospoduje.

S prirodo stvarstvo hrepeneč žaluje,
Ko mine čas s presvetlimi mu dari,
Spomin katerih naše srce žari,
Da željno jih na novo pričakuje.

In glej! v bedečih sanjah razmišljaje,
Zagledam črke jaz četiri jasne,
Odprt je hipno pot mi v solnčne kraje,

In pesni zopet čujem divnoglasne,
A duh sprevaja me skoz cvetne gaje
Tija, kjer zublje **Kres** prižiga krasne.

Lujiza Pesjakova.

Pomladanski vetrovi.

Povest iz časov francoskih vojsk.

Prvo poglavje.

Je plahotna v taki sili,
Za gospoda se je bala,
K' mu je sabljo pripas'vala.
Narodna.

Kakor peneče morsko valovje kaže se dolenjska stran kranjske dežele potniku, dospevšemu po strmej cesti na vrhunec uskoških gorá, južnega kranjskega pogorja, ki se kot dolga stena od zahoda proti vzhodu razprostira. Razgled proti severu veže potniku oko in srce. Z mnogovrstnimi bojami opasani holmi in griči se le malo vzdigujejo od tal, in le živejši in svetlejši obrisi odlikujejo višave od temnejših dolin; v tej podobi pa se lesketajo bele crkvice, kakor blišččeči biserji v umetno tkan zavoj vsipani. Na zapuščenem pogorskem obrobji in v tihih dolinskih zakotjih se marsikje vidi osamelo zidovje, podrte razvaline, sedanjim rodovom neme priče davne preteklosti. Kolikor dalje sega oko, toliko temnejša postaja podoba. Na severno-zahodnem obzorji pa dvigajo snežniki v oblake svoje snežne vrhove; tam stoji Triglav, našega domovja zvesti čuvaj iz staroveških časov.

Na severnej strani leži v vznožji hriba razgrnena prijazna, več milj dolga dolina, ktera se iz tesne zahodne ožine vedno bolj širi proti vzhodu in se razprostira v prostrano planjavo na posavskem pobrežji. Po sredi doline vali Krka počasno in lenobno svoje vodovje proti Savi, vijoča se kakor srebrosvetla nit med širokimi polji in senčnatimi logi. Na njenem bregu pa se dviga Novomesto, poglavitno mesto na Dolenjskem, sezidano na polotoku Krke, koja ga v polukrogu od treh stranij obteka. Plodne njive, zeleni travniki in košati gozdje pokrivajo valovito zemljo. Sadno drevje obdaja prijazne vasi, na nasprotnem robu doline pa se vrsté vinske gorice, izmed kterih se ponosno dviga z zalo crkvico in domačo slovensko lipo Trška gora, kinč novomeške okolice.

Na južnej strani uskoškega gorovja odpira se neizmerna raván, raztezajo se hrvatske pokrajine do Zagreba, do Karlovca; na jugozahodu se dviga Klek in hrvatsko gorovje. V podnožji gore pa leži blizu Kolpe Metlika in dalje proti zahodu Črnomelj, stari mestici, ki ste po požarih in v sedemnajstem stoletji po kugi veliko trpeli. Mnogo prebivalcev je obožalo, veliko hiš se porušilo, in podrto mestno obzidje jih ni zamoglo več braniti turških napadov. Obedve mesti in njih okolica s sosednimi griči in vinogradi, vse ono do levega brega Kolpe segajoče ravno žitno polje — vse to je stan in dom Belokranjcev. — Med temi se tudi nahajajo naselbine Uskokov, ki so kot mejni vojščaki ali graničarji čilega slovanskega ple-

mena že od leta 1547. sem odbijali krvoločne Turčine od mej našega cesarstva. Po njih se imenuje gora „uskoška“. —

Rod za rodom mine, spremené se časi, šege, običaji. Nepremično pa stojé po večnih natornih zakonih vrhovi gorá, ter gledajo z visokega stališča v nižave na bedo človeštva, zrejo prepire narodov, vidijo potoke krvi, slušajo krik obupajočih, opazujejo vesele in žalostne dogodke, čudne zagonetke človeške osode. Doli v dolini, pa tudi visoko gori po skalnatih višavah so se pehali narodi različnih plemen, dvigali se iz starih naselbin, izganjali mirno ljudstvo iz domovine, drvili se kakor roji čebel proti zahodu. Naselili so se naši pradedje po teh pokrajinah, postavili si na višavah svetišča bogov in boginj, prinašali jim darove, pri mesečnem svitu so rajali in plesaje in popevaje častili svoja božanstva. — Prišli so drugi časi, drugi nazori. Na holmih je postavilo pobožno ljudstvo sv. križ, sezidalo si crkve po gričih, dolinah in vaseh. Ljudje so se shajali, da molijo edinega Boga; zatekali so se v hram božji ob časih tuge in nadloge. In takih časov ni bilo malo. Vest o pretekli osodi prebivalcev se čuje, kakor milo ječanje jetnika, ki se trudi, da bi železne spone iz ožuljenih rok izstrgal, da bi se znebil verig na nogah. Sliši se kakor obupni jok matere, ki išče svoje izgubljeno dete. Pogubonosna nevihta je vse poljske pridelke uničila, strašen požar je upepelil mestna poslopja, kuga je podavila v kratkem čez tisoč prebivalcev, a večni in zakleti sovrag vsega slovanstva je ulomil čestokrat iz mozlemskih krajev v mirne slovenske dežele, pustošil je mesta in vasi, izvaževal pridelke, ropal crkve, davil starce, ter deco in ženstvo izpeljaval v robstvo. Da, te gore, ki danes jasno bliščé v solnčnem svitu, kjer se rahli vetrič ljubko igra z drevesnim perjem, kjer pastir v senci sedeč mirno posluša ptičje petje v goščavi; ti holmci, na kojih danes žari rumeno grozdje izpod zelenokošatega trsja, — da, te gore so gledale zdivjane obraze razjarjenih pošastij, ki so svojo zverinsko besnost pasle nad mukami umirajočega starca, ki so krohotaje poslušale zamolklo ihtenje od bolesti, strahu, obupa onemoglih, iz materinega naročja iztrganih otročičev. Planoli so na nje ljuti zločinci, kakor plane jastreb na uboga piščeta, a ljudstvo ni našlo mogočnega varha, da bi čez-nje razgrnol varovalna krila. V crkvi so sirote na kolenih klečé na prsa trkale, v občnih sprevodih so tla s solzami rosile in enoglasno je odmevala iz dna pobitega srca izvirajoča prošnja: Gospod, reši nas v sili!

Kdo bi naštel vse sile in nadloge, ki so težile ljudstvo! Prešle so ene, prišle so druge. Poglejmo tudi sedaj z gore doli v nižavo! Žalostno, tužno stanje! Ljudstvo zdihuje nezadovoljno pod tujim jarmom. Tam v daljavi molí kvišku iz tal razpokano zidovje in začrnele stene. To je pogorišče! Pepel in oglje pokriva sedaj zapuščeni kraj, kjer je bilo prej ljudem srečno domovje. Saj so še le pretekla komaj štiri leta od onega časa, ko je sovražnik s hudo silo pridrl v te kraje ter upornost

in rodoljubje domačinov, ki so hoteli z orožjem v roci braniti svoj dom francoskega naliva, s tem kaznoval, da je njim upepelil poslopja in vasi. Slavnoznani orel avstrijski se je moral umakniti, in sedaj visé po vseh mestih razobešeni francoski prapori.

V vasici poleg stranske ceste, ki se vije proti malemu mesticu na jugozahodu uskoškega gorovja, je nenavadno živo gibanje. Popoldansko solnce vroče pripeka ali vendar mlado in staro popušča dobrodejno senco; vsi tekajo na cesto, eden drugega radovedno poprašujejo, ugibljejo in kažejo po cesti gori. Daleč na cesti, na zadnjem najvišjem klanci se vzdiga oblak, sliši se stopanje konjskih kopit in orožja brenket. Radovedno gledajo in čakajo vaščanje, ali hitro so učakali. Iz prašnega oblaka se zabliščí orožje in kmalu se že lahko spozna vojaška oprava francoskih konjikov. Še en trenotek in v diru prijezdijo v vas, njim na čelu višji častnik, ustavijo se sredi vasi, in poskačejo raz konj. Bilo jih je kakih štirideset. Otroci obstopijo in ogledujejo vojake: sicer jih je v zadnjih letih že dosta šlo skozi vas, ali konjikov niso še nikoli videli. Možje so jih pa le po strani ogledovali, dobro vedé da v teh časih vojaki nič prida ne prinesó. Toda vojaki so se malo časa mudili v vasi. Napili so se vode in nekoliko počili, na to pa zopet zasedli konje in zdirjali po cesti proti mestu, kamor so bili namenjeni.

Vaščanom se je kamen od srca odvalil, ko zadnji konjik vas zapusti. Sešli so se pod lipo in začeli ugibati, kaj more ta vojaški pohod pomeniti.

„Že zopet vojaki! Komaj so eni odšli, že so drugi tukaj.“

„Dobrega gotovo niso prinesli“, odgovarja drugi kmet prvemu.

„Kaj pa, ko bi pa kaj slišali ali slutili o naših naklepih?“ se oglasi neki drugi.

„Molči, molči, Juri!“ pošepne mu njegov sosed in ga potisne na stran, „saj nismo sami! Ali ne vidiš tujcev? Ko bi nas kdo ovadil. —“

„Pri nas ne morejo ničesar več dobiti. Vzeli so nam vse, kar smo imeli“, pristavi drugi proti celi družbi obrnen.

„Zato so pa začeli že crkve ropati. To sem včeraj slišal.“

„Kaj ste slišali, oče!“

„Sinoči je bil pri meni neki Ribničan, ki je s svojo suho robo prišel tja na Bled na Gorenjsko. Tam je bil priča čudnim dogodkom. Kakor sem rekel, Francozje so začeli crkveno premoženje, posebno zaklade romarskih crkev uporabljati za svoje državne namene. Tudi blejsko crkvico na jezeru bi imela ta osoda zadeti. Ko pa pride iz Radoljice uradnik, da bi crkveno posodo odvel, obstopijo ga ženske in ga prosijo na vso moč, da bi jim ne oropal crkve. Med tem so druge vse čolne in ladije odvezale in na sredo jezera odrinole. Uradnik hoče nato z vojaško pomočjo iztirjati vožnjo do otoka, ali v tem hipu zazvoné na otoku vsi

zvonovi, da naznanijo veliko silo. Ljudje privró iz cele okolice in se žugáje bližajo. Uradnik spozna nevarnost in bojazljivo popiha domú. Tako mi je pravil Ribničan; Ribničanje pa radi ne lažejo.“

„Verjetno, vse verjetno! Prav so storili! Kmetje si morajo sami pomagati, saj nima kmet nobenega pravega prijatelja.“

„Pač, pač! mi imamo v naši sredi dobrega moža, ki ima pravo srce za nas. Ta nas ne zapusti v nobeni sili, v vsako borno kmečko hišo stopi, če je treba pomagati. In vendar je imeniten, bogat in učen. Poglejte ga, po cesti gre proti nam, — lipniški gospod.“

Kmetje pogledajo vsi na zaznamovano stran, snamejo pokrivalo z glave, ter spoštljivo in zaupno pričakujejo lipniškega gospoda. Od one strani, kamor so odšli vojaki, se namreč približuje mlad mož, lepe in čvrste postave. Iz lic mu je sijal pogum in ponos, toda temni oblak, kteri mu je grbančil čelo in kojega se ni mogel znebiti, pričal je brezdvomno, da težke skrbi vznemirjajo njegovo dušo. Zamišljeno je stopal z v tla uprtimi očmi, ne oziraje se ne na levo ne na pravo. Bil je to lipniški gospodar.

Prišedši v vas kmete prijazno pozdravlja; starejšim roko podaja ter se z njimi pogovarja o dohodu vojakov, ktere je tudi on videl, o revnem kmečkem stanji in o drugih domačih stvareh. Zapazil je pri mnogih skrivnostne obraze; niso mu odšli njih dolgi in prašajoči pogledi. Spoznal je, da bi radi z njim govorili. Ali bili so tujci v njihovi družbi, ki so vedno njih pogovore poslušali, a nikdo ni prav vedel, od kod da so prišli. Lipniški gospod je takoj spoznal, da ni varno sedaj o skrivnostnih rečeh govoriti, zato se poslovi in urno proti domu odpravi.

Odhajajočemu se pa približa starček in mu rahlo na uho šepeče: „Orožje je pripravljeno, sekire nabrušene, prirojeno srčnost so nam pomnožili tlačitelji. Gospod, tvoji sokoli težko čakajo znamenja, da poleté na delo, da potrebijo ostudno črvad, ki njeda naše meso in nam iz rok trga s krvavimi žulji pridobljeno hrano. Zaukaži gospod, in vsak bo na svojem mestu.“

Približa se mu zopet drugi ter pravi: „Pijavke so se prilepile na naše telo, izpile so dokaj krvi. Skrajni čas je, da jih odluščimo, dokler je še kaj moči v naših žilah; gorje nam, če bode prepozno.“

Približa se mu tudi tretji in skrivnostno poudarja: „Mi smo nevedna čeda ovac brez pastirja; krepka je naša pest, hud naš udarec, toda mi ne znamo svojih močij porabiti, kakor nas uči žalostna skušnja preteklih let. Vzemi gospod v roke krmilo naše osode; na tvoj migljej pritečemo vsi, niti enega ne boš pogrešal v številu.“

Gospod zapusti vas in hiti iz doline po hribu navkreber. Prav imajo, je gredé premišljeval, čeda ovac so brez pastirja. Vsak dela po svoji glavi, vsak se za se bori na svojo roko; edinosti in reda ne poznajo. Žalostne

posledice takega početja so se pokazale v zadnjih burnih časih. Sedaj hočejo mene za vodjo imeti, pri meni iščejo pomoči in zavetja, kakor da bi jaz tu zamogel zdatno pomagati. Ali nisem sam vedno v večji nevarnosti nego oni? Vedno lazijo okoli moje hiše ogleduhi, opazujejo vsako najmanjšo stvar, gledajo na vse strani, kje je kaj sumljivega. In vendar se mi smilijo ljudje. Ubogo ljudstvo! Mirno in zadovoljno je prebivalo v tihej dolinici, dajalo je davke po svoji zmožnosti in zraven skromno živelo o pičlih pridelkih. Ali prišli so tužni časi. Kmetiču so vzeli čvrste in dela zmožne sinove, postavili so jih v boj zoper sovražnike. Težko se je stari oče sam trudil na kmetiji, da je preživel svojo družino, še težje je plačeval vedno večji davek; vendar pa je nekako životaril. Toda ta davek, kterega mu naklada sedanja tuja vlada, pograbil mu je vse njegovo imetje, in prav pravi, da mu te pijavke preté s popolnim poginom. Ali je čudo, če se ljudstvo drami, če se vzbuja, posvetuje in z orožjem v roki hoče braniti in ohraniti to, kar je k življenju neogibno potrebno; če hoče iz dežele izpoditi one zatiralce, ki mu iz rok trgajo zadnji košček kruha. Rajši hoče z orožjem v roki umreti, kakor doma v borni koči gladu poginoti. Neumna žival se do smrti bori za živež, kterega hoče nesti svojim zevajočim mladičem, a človek naj bi mirno gledal, da tuji vsiljenec iz mize požira jed, ktero bi on sam rad podal sestradanemu detetu! Da, kedar vzplamené ognji na naših gorah, doline in vasi zažaré v njih svitu, kedar naš dobrodušni kmetič skoči na noge in s trdo pestjo zgrabi svojega tlačitelja, da, takrat naj tudi mene ne pogrešajo v številu.

V te misli vtopljen je prišel gospod na svoj dom „Lipnico“, lepo, precej veliko posestvo, proti severu naslonjeno na spodnje pobrdje uskoškega gorovja, proti jugu pa polagoma padajoče v nižavo. Na majhnem griči je stalo prostorno poslopje, obdano z vrti in logi. Ljudje so Lipnico navadno imenovali gradič, da si ravno ni bila prav gradu podobna. Pri tleh so bili prostori za družino, kleti in druge shrambe, v prvem nadstropji pa so se vrstile velike sobe in prostorne dvorane z bogatim pohištvom, da se je poslopje na Lipnici odlikovalo od najlepše kmečke hiše. Iz davnih časov je že prebivala na Lipnici Rojarjeva rodbina. Stari dedje so pridelovali v vinogradih mnogo vina in ga drago prodajali na Gorenjsko. S tem so si pridobili lepo premoženje. Sedanji gospodar je bil v Beči v poljedelski in obrtnijski šoli in je obiskaval različne učne zavode za kmetijstvo. Sedaj poskuša s tem sam doma, kar je drugod opazoval. Tudi kmetom je dajal prilično rad dobre nauke, in v stiski jim vselej pomagal; zato so ga ljudje zelo čislali in mu rekali „gospod iz Lipnice“ ali pa „lipniški gospod“.

Gospodar hoče vstopiti, ali pred vrati mu pristopi posel občinskega župana ali mairja — kakor so ga takrat imenovali — in izroči pismeno poročilo, ali boljše, ukaz višjega vojaškega poveljništva:

„Na Lipnico pride jutre major Besson z desetimi konjiki in bode z vojaki tam stanoval, dokler ne dobi novih ukazov. Poséstniku se nalaga, da častniku, vojakom in konjem preskrbi pripravnega stanovanja in hrane; malomarnost v tej zadevi se bode kaznovala z globo, a uporno vedenje s smrtjo“.

Ti gospodje kratko pišejo, si misli gospodar, a zelo določno in umljivo. Major Besson in deset konjikov, — čast Lipnici — to je kakor mala posadka. Bog zna, kaj še pride. Kaj pa, ko bi zvedeli o naših naklepih v vasi? Ko bi jim kdo kaj ovadil? Ko bi zvedeli o moji orožnici v kleti? Ni sicer verjetno, ali vendar zmirom kaki sumljivi ljudje okoli nas lazijo in to me vznemirja. Zalezujejo nas. Moja uboga žena! Ni še eno leto z mano zaročena, in morebiti že njeni nedolžni sreči preti nevarnost. Vse moram storiti, da to od nje odvrnem. Dolgo že nisem bil v kleti; pogledati moram ali je še vse varno skrito, ali ni nič sumljivega.

S temi premisleki se poda gospodar čez vežo na dvor. Tukaj se na vse strani ozira skrbno opazujoč, je-li ga kdo zalezuje. Ko vidi, da je vse mirno, da ni nikogar v obližji, obrne se rahlo stopaje doli po stopnicah, ki so peljale v klet, odpahne duri in prižge luč. Tam v kotu za sodom ležala je cela kopica starega hišnega orodja; raztrošeno je bilo mnogo raznovrstne šare in različne navlake. Gospodar ni izbiral orodja, ampak odrinol in pospravil je od zidu nekaj te navlake, privzdignol je mišjo past v kotu in pritisnol na neki skriven zapah, za kterega je le sam dobro vedel. Hipoma se odpró ozke duri, pokaže se tesen vhod v drugo podzemeljsko klet. Notri je bilo veliko orožja spravljenega. Pazno pregleduje gospodar vse kote, luč v roki držeč, da si posveti temne prostore, in ko najde vse v redu, vse na svojem mestu, rahlo zopet duri zapre, naloži na nje mišnico in drugo ropotijo, da je bilo, kakor poprej. „Tukaj menda ne bodo tako kmalu zasledili moje orožnice“, mrmral je sam pri sebi, „če imajo tudi dobre nosove. Kedar pride čas, odprem ljudem svoje zaklade, da se oborožé in v vojni opravi pristojno tujce sprejmó. Puška jim bode boljše služila nego cepec in z mečem bodo več opravili kot s koso. Nočem, da bi jih zaupanje v mene goljufalo; skrbel bodem, da se v orožji postavijo pred sovražnika, in ne hité brez preudarka kakor nezmožno jagnje v mesnico. Do odločilnega trenotka pa naj moje orožje počiva v varnem zavetji; naj major Besson s svojimi konjiki preiskuje kakor mu ljubo in drago“.

Tako je premišljeval, a zraven ni opazil, da je dvoje sovražnih neprestano v njega uprtih očij iz nasprotnega temnega kota skrbno zasledovalo njegovo početje. Bil je domači hišni strežaj, neko malopridno človeče, ki je radi same škodeželjnosti vedno komu kake sovražne naklepe kovalo. Kakor tihotapec se je bil priplazil v klet, zapomnil si je dobro kraj, kjer so se odprle one majhne v tla vdelane vratice; na to se je

potuhneno zmuzal po stopnicah gori. Nihče ga ni zapazil, tudi naš gospodar v kleti ni ničesar sumničil, ampak podal se je brezskrbno klet zapustivši čez dvorišče na vrt.

„Pozno si prišel, Vinko“, vsklikne mlada žena, ktera je na vrtu spomladne cvetice zalivala, a svojega soproga ugledavši, posodo odložila in s prostrtimi rokami in veselja bliščečim obličjem mu nasproti hitela.

Pozabil je Vinko, — tako se je imenoval gospodar na Lipnici, — vse svoje težnje, pozabil je vse skrbi, ki so težile njegovo dušo, ko zasliši ljubo doneči glas svoje soproge, ko vidi svojo skrbno gospodinjo pred sabo stoječo z belim predpasnikom, v zraku vihrajočimi lasmi, nežnim licem nabranim v ljubeznjivo pozdravljajoč nasmehljaj. Čelo se mu je razvedrilo, popustil ga je prejšnji nemir, ko ona svojo glavico naslanja na njegovo ramo in se njeno oko, polno milobe, utaplja v njegovem pogledu.

„Danes nisi mene počakala, Ljudmila, da bi ti pomagal pri delu, kar sicer vsak dan storim“ — reče ji nagajivo Vinko, ko jo za roko vodi po gladki stezici mimo cvetličnih gredic — „ali mi boš očitala mojo malomarnost?“

„Dolgo sem te že tu na vrtu pričakovala; cvetice so od vročine povešale svoje glavice, morala sem danes sama opraviti delo. Toda ne bom se zato pritoževala; da si le prišel. In sedaj, je-li da nekoliko časa pri meni ostaneš? Vsaj nekoliko trenotkov si bodeš odtrgal od svojih mnogih opravil, in te daruješ meni. Pregledal bodeš z mano ono gredico cvetlic, ktere sem letošnjo spomlad posadila in ktere se tako lepo razcvetajo v solnčni gorkoti. Spremil me bodeš tudi tja v log, kamor sam tolikrat zahajaš, in tja na potočje obrežje, kjer enolično vodno pluskanje tako otožno in vendar tako ljubo doni v ušesih; kjer si na bregu stoječ večkrat z mano metal drobtince malim ribicam in se toliko veselil, opazovaje njih brzno in ljubko kretanje. Gotovo bodeš tudi danes privoščil nekaj časa svoji Ljudmili.“

Proseče obrne va-nj svoje oči, a iz jasnega pogleda zažaré kipeča čutila prave ljubezni; vsaka poteza na obličji svedoči blaženo dušno srečo in nekaljeno zadovoljnost na njegovi strani.

„Ali dvomiš, da vsak dan željno pričakujem časa, ko se brezskrbno zamorem baviti v tvojem obližji? Toda težka je naloga gospodarjeva v hiši, ako hoče, da se mu ne zmanjša njegovo imetje; ako hoče, da pošteno in spodobno preživi sebe in svojo družino. Treba je, da dobro pazi, da je vse v redu po hiši, hlevu in na polji. Treba je povsod gledati, da delavci storé svojo dolžnost in ne opravljajo površno svojega dela. Gospodar mora skrbeti za vsako malenkost; on mora vse določevati in ravnati, če hoče, da mu posestvo daje dobiček. Zato pa mora imeti umno glavo in pridne roke. Zjutraj rano je prvi na nogah, večkrat ga nujni opravki cele tedne zadržujejo na različnih krajih, da dolgo časa izostane

od doma, a zraven mu pa še nepovoljno vreme ali svojeglavno in neubogljivo družinče čestokrat preglavico dela. Vendar se pa z veseljem loti vsakega dela, lahko pozabi marsikako nevšečnost, ko pomisli, da se ne trudi samo za se, da ga doma čaka ljuba ženica, ki opravlja in ureduje po hiši, varuje in uči otroke, ki se prijemajo njenega krila, svojega varnega zavetja in skrbno poprašujejo, kedaj pridejo in kaj prinesó danes oče domú. Tam je njegov dom, njegov svet, tam so oni, ktere ljubi. Da bi svoji mili soprogi ohranil srečno zadovoljnost na svoji strani, da bi svojim otročičem vstvaril brezskrbno prihodnjost, to so njegove želje, središče njegovih skrbij, in ko to premišljuje, ne preseda mu nobeno delo. Vsako delo mu je ljubo, poplača ga obilno večerna zabava v krogu svojih dragih. Da, Ljudmila. veselja se mi srce razvnema, ko stopim utrujen od dela v skrbno počejeno hišo, ko vidim hišne dekle, vsako pri svojem delu, a s ponosom opazujem med' njimi umno zapovedovalko, svojo mlado gospodinjo".

„Le gospodinjo?" vpraša Ljudmila in se užaljena naglo obrne na stran. „Torej le po uspehu mojega gospodinjstva zamoreš ceniti in čislati ženo. Vse drugo je pri tebi brez veljave. Ali ni to sebično in trdosrčno?"

„Ne sodi preostro! Delavnost je dika vsakega človeka; pridna in marljiva žena je zaklad v hiši."

„In vendar jaz nisem popraševala po tvoji delavnosti in marljivosti, ko sem postala tvoja družica za celo svoje življenje," odvrne Ljudmila z mehkim in malo očitajočim glasom. „Marsikak dan, ko se iz daljnih potov dolgo ne vrneš domú, in se solnce že začenja nagibati proti zatonu, moram nemirna zapuščati svoje delo, a oko se skrbljivo ozira v daljavo, da bi kje zasledilo tvojo pot. In ko se srečno vrneš na svoj dom, ne poprašujem, kaj si danes delal, ne kaj si pridobil svojemu imetju, tudi mi na misel ne pride, da bi ti razlagala svoje podnevne učinke; na tvoji strani iz tvojega pogleda se mi odgrinja vsa sreča. Je-li slabost ali napaka, da tudi tvoja, kakor jo ti imenuješ, umna gospodinja ne zatajuje svojega pristno ženskega svojstva, ako daruje možu vsa svoja čutila, ako v nemar pustivši sebe in vse drugo v njem združuje svoje mišljenje ter se z njim raduje in toguje, ako s srčno veselim vzklikom njegov prihod pozdravlja, kakor solnčni žarek drevesna mladika, da z njegovim uplivom zamore razprostreti svoje nežno cvetje? O Vinko, minolo je komaj pol leta, odkar si me peljal pred oltar. Čestokrat si pohvalno govoril o mojem gospodinjstvu. Ali mi ne bodeš tudi privoščil, da po volji uživam srečo sedaj, ko se mi je zazoril dan moje prve ljubezni? Ali mi ne bodeš pustil te radosti, da ti odganjam one črne misli, ono samotno premišljevanje, ono otožnost, ktere nam tako obilno podaja duhomorna enoličnost našega življenja? Ali mi hočeš vse sladke nade blaženosti, ktere sem do sedaj skrbno gojila, zatreti, da se posušé, kakor poljske cvetke, ktere

slana pomori? In vendar sem v tebi imela vse zaupanje; moja sreča je v tvojih rokah!“

Vinko je sam čutil, da se v zadnjem času ni tako vedel proti svoji ženi, kakor bi se moral. Videl je, da se je vselej zelo žalostila, kedar je odhajal od doma; ali do sedaj ni nikoli tožila. On pa je ljubil svojo ženo; njena otožnost ga je ganola. Vsede se tedaj zraven nje na klopico in ji govori z milejšim glasom, da bi jo pomiril.

„Ne tajim, Ljudmila, da sem te v zadnjih časih zanemarjal, in po več dnij samo puščal. Odpusti mi, opravki so me vedno zadrževali, a srce je po tebi hrepenelo. Prav imaš, srečimo in razveseljujmo si med seboj življenje, kolikor in dokler nam je možno. Sreča je opoteča. Razcvete se kakor rožica v solnčni gorkoti. Pride vihar, polomi šibko steblo, ali jo izruje s korenino vred iz zemlje, da zvene in se posuši“.

„Ali marsikaka videzno šibka rastlina je utrdila svoje korenine v zemljo, ukrepila steblo, da kljubuje viharju in po hudem pišu ostane ponosno kot zmagovalka na svojem mestu; nje niso zmogli pomladanski vetrovi.“

„In vendar je toliko mladih ljudij, pristavi Vinko, ki z nedolžnim, ukaželjnim, ljubezni gorečim srcem stopijo v življenje. Človeštvu posveté svoje mlade moči, da bi dosegli srečo, srce ponudijo v dar, in prosijo ljubezni; ali svet jim kaže mesto bratoljubja mrzlo sebičnost, brezsrčno lakomnost, mesto ljubezni — strup. Bridka, tužna prevara! Da bi upokojili svoje krvaveče srce, da bi umirili svoje brezkončno hrepenenje, da bi omamili svojo obupno dušo, vržejo se v vrtinec posvetnega veselja — pogubé svoje duševne in telesne moči, konečno pa uniči strast in nezmerni pohlep po užitku njih nesrečno življenje. Drugi so se obranili pogina, a maščevanja željni so zbrisali na praporu svoje staro geslo „človekoljubje“, zapisali pa „sebičnost“ in po tem načelu dalje živeli. Te so užugali pomladanski vetrovi.“

„Že zopet se ti vrivajo, pravi žena, oni neopravičeni predsodki, ono čmerno premišljevanje, da vidiš samo temno stran življenja in tako zaničljivo govoriš o človeški kreposti. Ali nimamo vendar še mnogo odličnih mož, kterih dobrotljivost je v obče znana, kterih blago srce blagoslavlja ves svet, kterih ime se bode svetilo v knjigi svetovne povestnice kakor zvezda na jasnem nebu? Tudi oni so stali v borbi življenja, pretrpeli so marsikaj bridkosti in prevare, spoznali so ničevnost sveta; ali ko je prišel sad spoznanja, niso hoteli z enako mero plačevati, kakor se je njim delilo. Obdržali so svoja prejšnja načela, ohranili so si nepopačeno, za blagor človeštva občutno srce, ohranili so si čiste uzore življenja, kakor jih je rodila mladenška navdušenost. Pusti tedaj to neprijetno razsojevanje, ne vznemirjaj, ne žali sebe in mene na tem mestu, ki le osrečevalne misli vzbuja v moji duši. Saj je bilo tukaj — ali se še spominjaš? — kjer si

mi prvikrat govoril o svojih naklepih in o moji sreči. Radostno iznenadjena nisem ti zamogla odgovoriti, a solzeče oko je dovolj kazalo, kaj čuti srce. Ne jemlji mi, Vinko, vere, mojega sladkega prepričanja, da je to čuvstvo takrat navdajalo tudi tebe, ko se je moje srce topilo v razkošji. Ta misel me osrečuje, ko čestokrat z najino zvezo v srci samotno sedevam na klopici, a v čudovitem soglasji z mojo srečo obdaja me v tihem, s cvetlično vonjavo napojenem logu sveti mir, v zraku pa se razlega slavčevo žgolenje, da oratar ob robu loga pozabi svoj trud, poslušaje njegovo mično pesen v šumi. Tudi danes sem te dolgo tukaj pričakovala in zelo sem bila nevoljna, ko me je nekdo hipoma preplašil iz mojih sanj."

(Dalje pride.)

Roka in srce.

Novela.

I.

Kličejo jo gospodično Leonoro, če se tudi njenim petinpetdesetim letom ta naslov nekoliko nerodno priklada. Pa kaj se hoče? Sreča je ni seznanila s prijateljem, ki bi jej bil ime gospodične spremenil v gospó. Ko je v trideseto leto stopila, čutila je pri tem nazivanji še nekoliko neugodnosti, ko je pa štirideseto leto srečno prejadrala, dala je vsem sladkim upom slovó in celó z nekakim ponosom poslušala svoj naslov: gospodična.

Toda, kaj pravim sreča? Okolnosti njene so bile vedno take, da jej nikdar ni ostajalo časa misliti na sebe, poslušati svojega srca. Takó jej je izginola mladost in z njo prilika se omožiti. A nikdar še ni imela uzroka potoževati se o svoji osamelosti. V njej zares da ni uživala prijetnostij, pa tudi poznavala ni sitnob, ki so združene z zakonskim stanom.

Njeno življenje je bilo priprosto, brez posebnih dogodkov, in bode tudi najbrž enako ostalo. Bila je edini otrok nizkega uradnika. Uživala je najnežnejšo ljubezen svojih roditeljev. Bila je zató razvajen in trmast otrok, ali ob enem tudi hvaležna hči, ki jima je z enako mero gorko ljubezen povračala. Ves njeni svet je bila družba z očetom in materjo. Izkusila ni nikdar, da razve teh rodbinskih zavez še druge obstojé.

Tako jej je čas potekel do njenega sedemnajstega leta. Ondaj še le so začeli prihajati prvi oblaki na do sedaj vedno jasno nebo njenega življenja. Izgubila je očeta. In akoravno je zdaj mati še z večjo ljubeznijo za njo skrbela, zapazila je vendar kmalu, da mater stiskajo skrbi. Takrat se je tedaj začela sprememba njenega značaja. Prejšnja brezskrbnost se je spremenila sedaj v trdo voljo. Vzboljšati stanje svoji materi bila je njej edina skrb. Z majhnim užitkom, kterega je njena mati pre-

jemala po očetovi smrti, in z oskrbljevanjem štirih nje varstvu izročenih mladenčev ste si kmalu pomagale.

V kratkem je Leonora postala iz razvajanega otroka resna deklica. Skrb za dečke, ktero je bila ona popolnoma prevzela, jej je dajala celó nekoliko ponosa. In ta ponos je še poviševala udanost, ktero so njej gojenci izkazovali.

Deset let je zadovoljno živela. Iz dečkov so postajali čvrstvi mladenči. Nekteri so pod njenim varstvom ostajali do dokončanih šol, nekteri jo zopet prej zapustili, ali vselej so se z novimi nadomestovali. Imela je takó vedno male in velike ob enem, in ta različnost je delala njeno skrb ne samo bolj prenesljivo, temveč v nekem oziru celo zanimivo.

Ali neki dan zadene Leonoro udarec, kakoršnega za devojko hujšega biti ne more. Nagloma je tudi mater izgubila. In prej nego se je svoje nesreče prav zavedela, bila je sama na svetu. Druge podpore ni zdaj imela, kakor lastne roke in veselja do dela. Užitek, kterega je mati dobivala, in ki njima ni bil le majhna podpora, odpadel je popolnoma. Drugega pripomočka ni videla, kakor pomnožiti število gojencev. Bila je na nogah od ranega jutra do pozne noči. Uboga njena glava, in ubogi njeni ušesi, v kterih je vedno šumelo od neprestanega nemira! Še le ob osmih, ko njeni gojenci v naročji Morphejevem utihnejo, začenjal je Leonori čas oddiha in mirú. Ondaj je uživala nekoliko prostih uric. Pregledovala je navadno pisma, če jih je kaj med dnevom prišlo, in tudi kakov časopis, ki si ga je izposodila; potem se pa čez rame ogrne in skoro redno vsak večer znane rodbine obiskuje. Tukaj nekoliko poizve, kaj se godi po svetu, posluša pogovore, dela si svoje sodbe o tem ali onem, veselí se z veselimi, žaluje z nesrečnimi, in potem se vrača v svojo sobico, vselej zadovoljna s seboj, malo kedaj pa z vunanjim svetom, s kterim po sreči nima mnogo občevati.

„Trudim in ubijam se res od rana do noči, rekla je sama pri sebi večkrat Leonora, ali pri tem tudi uživam zlato svobodo, mislim in delam kakor se meni sami ljubi, in kedar se v moje skromno stanovanje poniža vstopiti kakov čestit gospod župnik, ali sodnik, ali učen profesor in obišče svojo nekdanjo tovaršico in gospodinjo, ondaj dospé moja sreča do vrhunca“. —

Bilo je zvečer nekega dne, ko je Leonora pregledovala svojo pošto. Dobila je dve pismi. Ni bilo namreč dneva, da bi ona pisem ne dobivala. Ljudje, to je njeni znanci in prijatelji, imajo do nje čudovito zaupanje, posebno pa ženske. Marsiktera je sveta in tolažbe iskala pri njej, ki je vendar sama tako malo izkusila v življenji. Pravijo, da je Leonora modra, da vselej pravo zadene. Toda kje bi si bila ona pridobila modrosti? Gospodična Leonora je malo izkusila v življenji, bodisi dobrega, bodisi slabega, in vendar pravijo, da same izkušnje človeka izučé. A zato je

ona tem bolj opazovala svet in njegova dejanja. Preudarjala je vselej z resnobnostjo stvari na vse strani, predno se je upala svojo sodbo izreči. Njena sobica je tako rekoč njeno svetišče, kamor vselej pribeži o važnih trenotkih, ter se v njo z dvojnim zapahom zaklene. Ta sobica bi znala povedati o sklepih in stoterih mislih, ki so se jej tam rodile. Ali vse to je drugim zamolčevala, ter čakala, da se stvari same od sebe razvijejo, in potem je sodila, je-li prav sklepala in mislila ali ne. Tako ravnanje je bila skrivnost njene modrosti. —

Začne torej pisma pregledavati.

Prvo pismo jej je prineslo malovažno naročilo. Od koga je pa drugo?

Ah, vsklikne Leonora, od ljube Valerije, in potem nadaljuje: Kaj mi pa zopet piše? Ali se mi morda zopet pritožuje, da ni najti primernega ženina njenim hčeram? Ali da njeni mož Karol noče povikšati mesečnih izdaj za vedno večjo toiletto dorastlih hčerij? — Stare pritožbe! Uboga Valerija, kako si bila srečna, ko si postala žena barona N. Kako si se veselila svojih otrok! Kako mi nisi mogla dopovedati svoje radosti z ljubeznjivimi otročiči! A zdaj je že deseto leto, odkar jej iz te sreče naraščajo vedno večje skrbi. Obila rodbina, odgoja otroška in poleg tega cela vrsta slabih letin, ktera njim vedno bolj zmanjšuje letne dohodke. A zdaj še pomanjkanje ženinov za ne ravno premožne, da-si lepe in dobro odgojene gospodične! Ali le potrpi Valerija; prikaže se ženin, kedar se bodeš najmanj nadejala. — Ali poglédimo, kaj nam pismo novega poroča!

Raztrgala je zavitek ter čita:

Draga Leonora!

Naznanjam ti, da je moja Melita postala danes nevesta z marquisom Konradom. Bil je sošolec mojemu Karolu. Poroka bode v šestih tednih. Ker se bo ravno do one dobe tvoj tičnik izpraznil, povabljamo te, da nas tedaj razveseliš s svojim dohodom.

S pozdravi od nas vseh

Tvoja

Valerija.

Hm, mrmrala je Leonora z glavo majaje; Melita, najmlajša hči, in ona se prva poroča? In onih treh nobena? Pa ta sošolec Melitinega očeta! — Kako čudno se to vse sklada! Melita ima osemnajst let, a ta njeni marquis najmanj svojih petdeset! Ali je on udovec, ali pa celo fant, bogat ali ubog? Najbrž pa bogat. In kako kratko piše Valerija, brez vsakih pojasnil, ona, ki je tudi v pismih izgovorna, ki tako rada uzroke navaja? Ne, ta stari ženin in ta mlada nevesta, ta reč mi noče iti iz glave. —

II.

Ko se je Leonorin tičnik izpraznil, vrgla je Leonora, kar je imela svoje najboljše toilette, v kovčeg in je odpotovala. Ko se je štiri ure vozila, zagleda daleč na holmu v zadnjih solnčnih žarkih prijazno se bliščeči, v starem slogu sezidani grad barona N. Obdan je bil z vrtovi, poljem, vinogradi in gospodarskimi poslopji. Ali ko Leonora iz okna železničnega voza zagleda krasni holmec, kjer je skoro vsako leto nekaj srečnih tednov prebila, ni bila vesela, temveč neka otožnost se njenega srca polasti, kot slutnja neke prihodnje bolesti. Vzdramil jo je pa kmalu iz te mimogredoče zamišljenosti konduktenrjev glas, ki je naznanjal postajo, kamor je bila namenjena.

Na kolodvoru pričakuje Leonoro Valerijina kočija. A Valerije ni bilo, da bi jej bila dala, kakor navadno, prvo dobrodošlico. Prišel je namesto nje po njo najmlajši njeni otrok, dvanajstletni Alfonz. Zagledavši Leonoro je veselo zaklical: Dobro, da ste prišli, gospodična Leonora; zdaj bode zopet veselo v hiši. —

Alfonz je bil od nekdaj Leonorin ljubljenec. Mudila se je po cele ure z njim, igrala in pripovedovala mu je pravljice, odgovarjala mu na sto vprašanj, kterih mu nikdar ni zmanjkalo. Bila je tudi njegova priprošnica pri očetu in materi, kedar je imel zavoljo porednosti dobiti hišni zapor, ki je bil njegova največja kazen. Zato je večkrat trdil, da ima Leonoro najrajši na svetu.

Po vprašanjih: ali so doma zdravi? kaj delajo sestre? in enakih drugih, sta se vsedla v kočijo in zdrčala naprej.

Nekako tesno je bilo Leonori pri srci; rada bi bila kaj poizvedela glede bližnje ženitve, a čutila je, da bi bila to oziroma na otroka nepristojna vprašanja.

Med tem jej je Alfonz pripovedoval, kako je preživel čas, kar se nista videla. Pripovedoval jej je tudi o svojih študijah in igrah. Na enkrat pa prime s ponosom Leonoro za roko in reče nekako skrivnostno: Ali veste, gospodična Leonora, da v štirnajstih dneh dobim živega konjička, na kterem se bodem učil jahati?

Ali res? odgovori Leonora. Od koga pa, ako smem prašati? Najbrž si napravil z odliko šolski izpit in oče ti hočejo to s tako lepim darom poplačati.

O ne oče, ampak gospod marquis Konrad mi obeta ta dar v spomin svoje poroke.

Tako? dejala je Leonora si svoj sedež popravivši. Ima-li gospod marquis lepe konjičke?

Leonora je brž sprevidela, da jej fant vse, kar ona izvedeti želi, brez vprašanj sam pripoveduje. Bila je tega vesela.

O da! mnogo ima konjičkov, ker je zelo bogat, odgovoril je Alfonz res živahen ter je navdušen nadaljeval: Ima tudi dve hiši v glavnem mestu, eno grajščino s posestvom na selu, čvetero konj, dva kočijaža, troje slug, oskrbnika na selu, oskrbnico v mestu, kuharja, več dekel in dve službkinji. Kaj ne gospodična Leonora, — in uprl je naivno svoje modre oči v njo — da bo Melita imenitna gospa? In mama pravijo, da mora vsako jutro in vsak večer le Boga zahvaliti, da dobi takega ženina.

Da, da! odgovori Leonora raztresena; hvaležnost je ena najlepših lastnostij vsakega človeka, in še dostavi: In kaj ne, da je Melita prav vesela?

Vesela ni, ali mama pravijo, da nobena nevesta ni vesela. Srečna pa je gotovo; saj je dobila od gospoda marquisa briljanten kinč, kterega jej je iz Pariza naročil. In sestra Lujiza, ktera je menila, da ga dobode ona od gospoda marquisa, se je jokala potem celi teden.

Leonora obmolkne pri zadnji novosti. Da bi jej fant bil neresničnih dogodjajev pripovedoval, tega ni mislila; pa če se bi jej on tudi bil po otročje zlagal, vsaj eno se jej je zdelo verjetno, da ta ženitev ne teče po gladkih potih.

V tem trenotji se zasuče kočija v drevored, ki se je raztezal do širokih kamenitih stopnic, in postoji pred vežo dobro jej znanega gradiča.

III.

V Valerijinem objemu in v njenem pogledu, ki je samo dobroto izraževal, zapustila so Leonoro vsa prejšnja premišljevanja. Kako blagodejen je trenotek, ko po dolgi ločitvi zopet slonimo na prsih pravega prijatelja s prepričanjem, da je srce, ktero bíti čutimo, naše, da je ono kljubu daljavi, ki nas sicer loči, vselej nam zvesto ostalo.

S takimi čuvstvi je Leonora pod pazuho svoje prijateljice koračila skoz prostorno predsobo, ki je vodila v sprejemnico. Tja prišedši pomagala jej je Valerija sneti klobuk in plašč, potem jo pa privedla na zofo rekoč: Predno te popeljem v tvojo znano sobico, darovati mi moraš nekoliko časa.

Kje pa je tvoj soprog, kje so tvoje hčerke? segla jej je Leonora v besedo; rada bi jih že pozdravila. Posebno bi pa rada mladi nevesti čestitala.

Kakor rahel mraz je pretreslo pri teh besedah Valerijo. Zdaj še le, ko je bilo minolo prvo navdušenje svidenja, zapazila je Leonora, da je Valerija v teku enega leta vidno shujšala. Njeni život ni bil več tako poln, na čelu se je prikazovalo nekoliko gub, ki so naznanjale skrbi, in oko je kazalo, da se je večkrat solzilo.

Valerija je štela deset let manj, kakor Leonora; ali ker je bila nekdaj redka lepotica, smela se je še lepa gospa imenovati. Ko jo je

Leonora lani zadnjič videla, bila je še dobro ohranjena, a letos je kazala najmanj petdeset let.

Leonora še ni imela dosti časa opazovati te spremembe v Valerijinem obrazu, ko ta nekoliko bojazljivo reče:

Moj soprog je z deklicami na sprehodu in mislim, da bode vsak čas zopet tukaj. Kar pa zadeva Melito — pri tem imenu premolkne, a kmalu s težkim glasom dostavi:

Leonora, bodi mi sedaj v enem najvažnejših trenotkov mojega življenja moja svetovalka. Pomagaj mi ti s svojo veljavno besedo. Izkušaj ti s svojo izgovornostjo v Meliti vsaj spoštovanje do njenega ženina vzbuditi.

Ali ste dobro čuli Leonorini ušesi, ali so dobro videle nje oči, da je njena nad vse ljubljena Valerija sedela takó obupna poleg nje? Kakošne so te besede, mislila je Leonora pri sebi: Meliti vzbujati spoštovanja do svojega ženina? Kje pa je ostala ljubezen, toliko potrebna pogodba vsakemu zakonu? In ta materina skrb! Ali je treba, da se Melita moži, ako nima k temu volje?

Po njeni glavi je rojilo kakor v panji. Hotela je popraševati, dalje poizvedavati, a Valerijina pobitost jej ni pustila vprašanj staviti. A nekaj je vendar morala odvrnoti; zatorej reče:

Vsa moja pomoč ti je na razpolaganje, ako te morem tolažiti, ako morem Melito spraviti na tebi zaželjeno pot. Ali, ljuba moja, predno se lotim takó težkega posla, kterega vzamem samo iz ljubezni do tebe in tvoje rodbine ná-se, morala bi na tanko poznati okoliščine.

Valerija je povzdignola pri teh besedah glavo, ali v njenem obrazu je bil izražen hud notranji boj. Pogladila si je z levico mračno čelo, kakor da bi si je hotela razvedriti, desnico je pa déla na srce, kakor bi je hotela upokojiti, in začela z resnim glasom:

Ah Leonora, kako se vsaka nepremišljenost v življenji maščuje! Kako so bridki nje nasledki, posebno kedar zadenejo nedolžne osebe! Ti poznaš izvrstni značaj mojega Karola. On je dober soprog, skrben oče, priden in vesten gospodar. Strasti so njemu popolnoma neznane. A kakor ni nič popolnega pod solncem, tako ima tudi moj Karol jako nevarnò slabost: on je včasih nepremišljen. Zdaj bode leto, nadaljuje, kar je bil v glavnem mestu po opravkih. Tam se je nekterim prijateljem pritoževal o vedno manjših dohodkih zavoljo slabih letin in o vedno večih stroških. Prijatelji so mu svetovali, naj poskusi srečo na borzi, češ, da je že mnogim bila sreča prijazna. Ne da bi se bil s kom dobro prej posvetoval, začel je staviti in — tu si je Valerija zakrila oči — v kratkem času izgubil petdeset tisoč goldinarjev!

Usmiljeni Bog! je na tihem vzdihnola Leonora. Valerija pa zopet nadaljuje: Leonora, kakošni so bili naši dnevi po takošni izgubi! Naše

premoženje je veliko, ali na razpolaganje imamo samo njegove dohodke: premoženja se ne smemo dotakuoti, ker je ono, kakor veš, fideikommis. Kaj je bilo storiti? Svota je morala biti v teku enega meseca povrnena, ali pa je Karola čakalo gorjé. Bog, in on je oče peterih otrok! Glej mojo glavo posuto s sivimi lasmi; oni so nasledki in spomini onih grozovitih dnij. Ali Bog, ki ni hotel, da bi se bili v obupu izgubili, bil nam je vsaj za trenotek milostljiv.

Med najboljšimi Karlovimi prijatelji bil je vedno tudi marquis Konrad. In ko je naju v nesreči ves svet zapustil, dobi Karol od marquisa pismo, v kterem mu je na posodo ponujal onih petdeset tisoč goldinarjev. Povrnol pa bi mu jih Karol naj v desetih letih.

Marquisova postrežljivost je nama bila v veliko pomoč, ali le v pomoč, kakoršna je nevarnemu bolniku zdravilo, ktero mu podaljša življenje za nekoliko trenotkov, a za dalje ga zavarovati ne more. Sprejela sva hvaležno to ponudbo, a misel, da imava sedaj velik dolg, kterega nama bode v določenem času poplačati težko mogoče, naju je spremljevala noč in dan.

Karol je bil po tej nezgodi vedno v obupu. V svoji veliki nesreči je skoro pozabil, da je soprog, da je oče nepreskrbljenim otrokom. Kaj pa jaz? — Po dnevu sem kakor senca hodila po sobah, solze zakrivaje, ter se mirno kazala družini in otrokom, kterim je naša nesreča še do danes neznana. O! človeški obraz je prava krinka, pod ktero smo dostikrat prisiljeni zakrivati svoje najsilovitnejše občutke. Noči pa sem prebila z molitvijo in jokom, a bile so tudi take noči, ko moliti nisem več mogla, oči pa so suhe ostale. — Leonora se je komaj solz vzdrževala, ko je slišala Valérijino pripoved.

Zakaj mi nisi o tem nikdar besedice pisala? jej očita potem ljubeznjivo. Saj je zaupanje že samo na sebi trpečemu človeku v tolažbo. — A zdelo se ji je, kakor da bi Valerija ne čula njenih besed, ker je vedno zrla nemo pred se. Leonora je tedaj takoj iz spoštovanja do njene točnosti obmolknola, a Valerija nadaljuje:

Približeval se je čas, ko bi se imela prva svota marquisu povrnoti. Pred tem pa pride pismo od marquisa. Pismo nam je naznanjalo, da se misli ženiti, zató da bi mogel svojo hišo na dostojen način gostom odpirati, ker je ravno za deželnega predsednika izbran. Ker pa ima Karol čvetero hčerij, mu naj eno v zakon dá, ako bode ktera privolila. Gledé dolga se bodeta potem poravnala. Karol je bil po tej vesti prijetno iznenadjen. Od veselja mu je prvikrat po dolgem času zopet zasvetilo okó. Zdelo se mu je, da neko težko breme pada z njegovega srca. Poleg tega ga je tudi vzradostila misel, da lahko ena njegovih hčerij postane soproga bogatega marquisa, moža starega spoštovanega imena in znanega vrlega značaja. Njegovo veselje in moje upanje, da zopet enkrat vedro vidim čelo moževo in prejšnji zadovoljni njegov obraz, okrepčalo je tudi mene.

Misel, da bi ena mojih hčerij marquisu svojo roko v zakon podala, bila je popolnomą po mojem okusu. Marquiza sem spoštovala že od nekdaj. Vselej kedar je v prejšnjih časih k nam zahajal, puščal je v meni utis svojih lepih lastnostij. Bil je Karlov sošolec, to je res, a bil je vendar celih pet let mlajši od njega. Da pa ni že prej mislil na ženitev, bile so temu njegove rodbinske okoliščine krive. Ta zaveza se je meni tedaj zdela ne samo velika sreča za eno mojih hčerij, ampak tudi čast za našo rodbino. A pri vsem tem vendar nisem mogla biti celó vesela. Zdelo se mi je, kakor da prodajam hčer, da si kupim nekdanji hišni mir. Dobro sem vedela, da marquis Konrad nima lastnostij, s kterimi bi se mogel prikupiti mladim devicam. Mladih devojk oči se ustavljajo le pri tem, kar jih mami, kar ima v sebi nekako zvunanjo čarobnost. Lepota, postava, laskavost in dobrikanje: to je omama mladim srcem; za pravo ceno, za poštenost človeka, se one malo brigajo. Marquisova zvunanjost pa ni posebno lepa, vendar pak čedna. Marquis je uljuden človek, a nepotrebnih besed, ali prilizovanja on ne pozna. Na videz je mrzel, a v prsih nosi gorko srce. Sodila sem, da bi se v njega mogla zaljubiti le bolj postavna in bolj priletna devojka. Ako bi ga mlada vzela, storila bi to le zavoljo velikega bogastva. Moje hčere pa: Lujiza v petindvajsetem, Ela v triindvajsetem in Serafina v edenindvajsetem letu, — na Melito ni niti misliti bilo — vse prenežno čutijo, da bi se določile vzeti moža samo zavoljo ugodnega življenja, ki bi jih v zakonu čakalo. Ta sodba je bila zopet grenka kapljica v kupici veselja, ktero me je nekoliko časa prevladalo. Razodela sem takoj tudi Karolu svoje dvome. A on ni našel k temu druge pomoči, kakor sladke besede in prigovarjanja, ako bi se nahajale zapreke.

Bila je to meni težka naloga: govoriti odslej naprej proti lastnemu prepričanju, podirati v srcih svojih otrok, tako lepe, s tolikim trudom vsejane blage nazore. To se mi je zdel hud greh. Hotela sem se zoperstavljati temu, kakor se mi je dozdevalo, sebičnemu nasvetu. Spomnila sem se pa zopet obupnosti Karlove in v duhu gledala, kako vsa rodbina v pogubo pogreza vsled nesrečnega dolga. In potem sem trdno sklenola premagovati se in poskušati vsa sredstva, da pregovorim k tej zvezi marquisovo izvoljenko, ako bi se temu zoperstavljala.

Moje in Karlovo prigovarjanje je napravilo utis le na Lujizo, najstarejšo mojo hčer. Menda zato, ker je ona kot petindvajsetletna deklica dobro čutila, da njej že zahaja prva mladost in z njo tudi izbirčnost; morda pa je tudi spoznala vredni marquisov značaj. Ona je bila popolnoma voljna, postati marquisova soproga, ako bi njo snubil. Že sem se v gorki molitvi zahvaljevala nebeški previdnosti, ker je stvar obetala srečen izid, a človek obrača in sklepa, Bog pa obrne in določi.

Marquis se je pričakoval. Namignol je namreč v pismu, da nas

obišče, in to smo si tako tolmačili, da pride snubit. K njegovemu prihodu smo priredili majhno svečanost in primerno oblekli vse tri starejše devojke. Marquis je prišel. Ah! kako mi je bílo srce, ko je marquisov pogled prehajal od ene hčere na drugo! Z marquisovega obraza pa ni bilo brati nobenega sklepa. Bil je prijazen, kakor navadno, pa ne bolj, kakor to dostojnost in uljudnost zahteva. Pri obedu mu je sedela Lujiza na desni strani. Mnogo mu je pravila o enoličnosti selskega življenja, o razkošnosti velikih mest in kakó si želi enkrat pogledati v veliki svet. Ona si je prizadevala, se njemu prikupiti, a marquis jo je voljno poslušal, pa ravno tako, kakor njene sestre.

Med tem priskačeta v sobano Melita in Alfonz; Melita v priprosti obleki, z dolgimi kitami, ki so jej čez rami visele, polna živahnosti pripovedovaje, kako je Alfonzu nagajala pri ribljenji v vrtnem ribniku. Potem se meni na stran vsede in začne s tekom svojih osemnajstih let jesti. Meni je pa bilo, kakor bi sedela na žrjavici. Tam se je Lujiza laskala s svojimi malo srečnimi domišljenji, tu pa sem gledala, kako marquis z vidno ugodnostjo opazuje Melitino priprosto in na pol otročje vedenje. Po obedu dam hčeram znamenje, da naj sobano zapusté. Najprej se Lujiza z umetnim poklonom poslovi. Enako ste storili Ela in Serafina. Priporočita se potem tudi Melita in Alfonz. Že sta hotela za sestrami oditi, ko marquis Konrad vstane, se njima približa, ter prime osupneno Melito za roko in jej ljubeznjivo poreče: Prosim gospodična, ali bi se ne hoteli še nekoliko pomuditi? Kako Vam je ime?

Melita je priprosto in z navadnim glasom odgovorila: Melita, gospod marquis!

Gospodična Melita, je on nadaljeval, Vi morate postati moja ženka. Ali bi to hoteli? —

Nikdar ne bom pozabila Melitinega obraza v tem trenotku. Pogledala je najprej marquisa, potem mene in očeta. Ker pa je na vseh naših obrazih videla le resnobnost, ovila je molčé obe roki okoli mojega vratu in se tiho zajokala.

Nekoliko neprijetnih trenotkov je sledilo za tem prizorom. Marquis je prvi zadobil prejšnje ravnotežje in z mirnostjo dejal: Gospodična Melita, ali bi to tako nezaslišano bilo? Res, da za dvakrat toliko let štejem, kakor Vi, ali zato Vas bom znal tudi dvakrat bolj spoštovati in ceniti.

A ona zravnavši svojo postavo reče: Ali jaz Vas ne cenim! Zakaj ne snubite Lujize? Ona bi gotovo bila pripravljena. — Kaj ne mamica, — in pritisnola je svoje mokro lice na mene — da ne pustiš od sebe svoje Melite?

Ubogi moj otrok! Ona je vedela, da je materino srce isti kraj, kjer sme otrok vsak čas tolažbe iskati. Ali moje srce, že dovolj trpeče,

jej ni imelo takrat drugega dati, kakor pomilovanja. Kaj sem tedaj hotela storiti? — Božala sem jej glavico in rekla: Melita, kar se tebi v prvem trenotji nepričakovano dozdeva, to bode tebi v veliko srečo. Potolaži se, in kedar se upokojiš od prve vznemirjenosti, bodeš o tem čisto drugače sodila, kakor sedaj. —

Iztrgala se mi je iz naročja, še predno sem te besede prav izgovorila, nemo se poklonila ter odšla.

Kmalu sem tudi jaz sobano zapustila. Marquisu roko podavši sem izkušala Melito zagovarjati, češ, da je boječa vsled svoje mladosti, a ker je dobrega srca, se bode udala in še njega ljubila, prej nego se sama tega prav zavé. — V resnici pa sem bila jako neverna in o tej stvari nasprotnega mnenja.

Osodepolni dan je minol. Po tej dogodbi smo se vsi trudili Meliti dokazati, kako bode srečna, če postane marquisova soproga. Moja naloga pa je še bila, jo prepričati, da ne sme nikdar devojka, če tudi še tako mlada, tako ugodne prilike opuščati; kajti dostikrat se zastonj pričakuje, da bi se zopet prikazala: da domišljije, osobito pa ljubezenske, hitro izginejo, bodisi soprog še tako in tako mlad. Melita se je potem udala; ali kakošne spremembe so se od one dobe z njo godile! Ona se ne joče, ne vzdihuje, postaja vedno bolj resna in stroga. Prejšnji smehljaj, ki jej je tako lepo pristojal, je celó izginol. Mrzla je proti ženinu, osorna v družbi, nepotrpljiva s posli. Za vse priprave svoje poroke nima najmanjšega čuta: Ne govori drugega, kakor najpotrebnejše reči, mene in očeta se pa vidno izogiblje. —

Hotela je Valerija še dalje govoriti, a solze, ktere je do sedaj vzdrževala, pritekle so jej siloma iz očij.

Najbolj me boli, je vzdihnola, da me lastni otrok zanemarja. —

Leonora je s težkim srcem poslušala Valerijino povest. Rada bi bila pomagala, pa kako bi to mogla, predno ni sama govorila z Melito in pa marquisa Konrada osebno spoznala?

Valerijine solze so se bile posušile. Sklenola je potem utrujena roke in dejala: Zdaj ti je vse znano, Leonora; ničesar ti nisem prikrila. Povej mi zdaj svoje mnenje o celi stvari. Kaj nam je storiti?

Valerija, odgovorila je Leonora resno, težko ti povem, kako me veseli, da ste našli rešitelja v osebi vašega marquisa. Vesela sem, ko vem, da ima Melita postati soproga blagemu in bogatemu možu; ali da Melita pri vsem tem trpi, da izgubi morda za vselej mir in svojo srečo, ako postane žena možá, kterega ne bi ljubila, zdi se mi jako žalostno.

Ali, jej odvrne Valerija, moj zakon s Karolom je bil tudi sklenjen brez mojega nagnenja. A zagotovljam te, da mi je pozneje postajal od dne do dne ljubši, in reči smem, da je bilo moje zakonsko življenje z njim vedno srečno. Nemogoče ni, da bi enako tudi z Melito ne bilo.

Tvoje mnenje je pametno in jako možno, odgovorila je Leonora, a vendar se mi dozdeva, da je ta tvoj up sezidan na negotov slučaj. Na vsak način bi bila Melitina žrtva velika, kajti vse bogastvo in ugodno življenje, veruj mi, bode le majhno povračilo njenih stoterih vsakdanjih muk.

Kaj je tedaj storiti? poprašuje Valerija.

Kaj storiti? ponavlja Leonora. Podaljšati čas poroke, ter čakati, da okolnosti, slučaji, božja previdnost in nekoliko pametnega našega prizadevanja približajo k prijateljski zvezi dvoje src, namenjenih skupaj živeti.

Tu je pretrgalo pogovor rahlo trkanje na vrata. Bil je sluga, ki je naznanjal, da je miza k večerji pokrita.

Ljuba Valerija, rekla je Leonora, meni je zdaj nemogoče, kaj použiti. Tudi bi po vsem tem, kar sem danes zvedela, nezmožna bila z zbranim duhom govoriti. Oprosti me tedaj za nocoj pri svojej rodbini s kakim koli izgovorom. Jutre najdeš v meni zopet mirno Leonoro.

Končala pa je z besedami: Moli in upaj! Poleg žalosti biva blizu pomoč. — In ločili ste se. (Dalje pride.)

Zdravniški poskus.

Humoreska.

V predmestji nekega mesta na Slovenskem je živel krčmar, zvest svoji obljubi, da bode gostom vselej z dobrim vinom postregel. Zavoljo tega je tudi imel vedno dosti gostov, čeravno je bila njegova gostilna zunaj mesta in nekaj s pota. Ker je vselej točno plačeval, mu je tudi vino vsak rad prodajal, ali on ga ni od nikogar kupil, če se ni mogel popolnoma na-nj zanašati. Tako je tedaj imel vedno dobrega vina, in vedno dosti vsakdanjih gostov. Okoli ednajste ure predpoldnem so se navadno pri njem shajali mestni zdravniki, ki so hodili od bolnikov domú ter se tukaj nekoliko pogovorili in kupico starine posrkali. Nekega dne jim je zmanjkalo učenih zdravniških pogovorov, ker skoro v celem mestu ni bilo bolnika; zato so začeli govoriti o trdem krčmarjevem zdravji. „To mora drugače biti, reče dr. Jesih; tega deda moramo pregovoriti, da je bolán.“ Vsi temu pritrdijo. Takoj se pogovorijo, kako se hočejo tega lotiti, si razdelijo naloge ter se smejé razidejo.

Da se pa naslednje laže razumi, se naj opomni, da je krčma stala kraj ceste, zdravniki pa so se vselej shajali na vrtu, od koder se je čez dvorišče videlo k vratom, kjer so gostje dohajali.

Ob ednajstih je že krčmar vsak dan stal pri vratih in pričakoval svoje goste. Tako tudi drugi dan potem, ko so se zdravniki zoper njegovo zdravje zarotili.

Prvi pride ta dan dr. Agrež.

Dr. Agrež: „Dobro jutro, oče krčmar!“

Krčmar: „Bog ga daj, gospod doktor!“

Dr. Agrež (pogledavši krčmarja): „Ali se danes ne počutite dobro?“

Krčmar: „Pač.“

Dr. Agrež: „Pošljite mi glažek starine.“ (To si naroči ter gre na vrt.)

Dr. Baloh (prišedši do vrat kliče za Agrežem): „Čaj, čaj! jaz sem že tudi tukaj. Gospod krčmar, glažek vina! No, kaj pa je vam danes?“

Krčmar: „Meni? Nič mi ni, gospod doktor.“

Dr. Cebe (prisopiha s palico pod pazuho in kriči): „Kakošna vročina! Gospod krčmar, danes pa le prav hladnega glažek! (Ga ostro pogleda) Ali ste danes bolni?“

Krčmar: „Jaz? O ne! (bojazljivo) mislim, da ne.“

Dr. Cebe: „Bi mi tudi žal bilo.“ (Majaje z glavo odide na vrt.)

Krčmar pokliče natakarja in ga vpraša: „Jaka, sem li res bolán videti?“

Jaka: „Jaz ne vem; ali zdravniki vsi tako pravijo.“

Krčmar: „Tedaj že mora nekaj biti. (V strahu kliče svojo ženko.) Marta, Marta! kje pa si?“

Marta pride iz sobe in se oglasi: „Kaj bi rad?“

Krčmar: „Poglej, poglej me.“

Marta: „Saj sem te že tolikokrat videla. Zakaj bi te morala zdaj zopet ogledavati?“

Krčmar: „Ali nič ne vidiš?“

Marta: „Nič, čisto nič! Kaj pa bi naj videla?“

Krčmar: „Glej, vsi zdravniki, ki danes k nam pridejo, me vprašujejo, ali sem morebiti bolán, ker tako slabo izgledam.“

Marta: „Kaj še! Ali morebiti čutiš, da ti ni kaj prav?“

Krčmar: „To ne, pa zdravniki —“

Marta: „Ah kaj, tvoji neumni zdravniki“ —

Dr. Dimež: „Lepa hvala v imenu vseh zdravnikov, gospa Marta, za tako lepo pohvalo! Sicer pa vam želim dobro jutro!“ (Hoče smejé se mimo iti, pa gospa ga zadrži).

Marta (v zadregi): „Gospod doktor, vi me niste prav zastopili; moj mož —“

Dr. Dimež (ga pogleda): „Moj Bog, kaj pa se je z vami zgodilo, gospod krčmar?“

Krčmar (Marti): „No, zdaj pa sama slišiš!“

Dr. Dimež (sočutno): „Ste mar boláni?“

Krčmar: „Ah, gospod doktor, jaz — jaz ne vem.“

Marta: „Jaz mislim, gospod doktor, da mu ni nič, pa on je strašno bojazljiv.“

Dr. Dimež: „Ljuba gospa! včasih človek že dolgo bolezen v sebi nosi, predno jo čuti —“

Krčmar: „Slišiš zdaj?“

Dr. Dimež: „Sicer pa pri vas ne bo nič nevarnega. (Gredôč v vrt): Pošljite mi glažek starine.“

Marta: „Pojdi vendar proč od vrat, in se ondi-le (kaže na stol) vsedi, da ne bo veter po tebi pihal.“

Krčmar (ves vspehan se vsede ter počasi in tiho govori): Marta! pazi, kedar pride dr. Enci, in mu reci, naj k meni pogleda.“

Marta: „Kedar se o volku govori, rad pride. Zdaj bomo slišali, kaj da je.“

Dr. Enci (prišedši do vrat, žvižgaje znano melodijo glasno zakliče): „Oče krčmar, glažek starine!“

Marta: „Gospod doktor, če vas smem prositi, pogledite malo k mojemu možu.“

Dr. Enci: „Kaj pa je? Saj menda ni bolán!“

Marta: „Ne vemo, kaj da je.“

Dr. Enci (stopa po navadi urno, ko pa krčmarja zagleda, naglo obstoji ter se mu počasi bliža rekôč): „Vi ste bolni, oče krčmar.“

Krčmar: „To — so — mi — tudi — oni — gospodje — rekli.“

Dr. Enci (drži v levi roki uro, z desno pa tiplje krčmarjevo žilo): „Pokažite jezik. Tako! — (Se obrne k Marti.) Vaš mož mora v postelj. Naredite mu kamiličen čaj, in če bode lačen, dajte mu malo mlečne juhe, pa ne veliko. Tako, mislim, bo jutre zopet vse dobro. — Pošljite mi na vrt glažek vina.“

Marta: „Takoj. Hvala gospod doktor.“ Natakar prinese vina, a krčmar se v postelj podá, Marta pa v kuhinjo čaja kuhat.

Zdravniki so bili že prav židane volje. Vsak, ki je prišel na vrt, je moral najprej povedati, kaj da je dosegel; in ko pride dr. Enci in pové: „Debeli krčmar že leži v postelji in pije kamilice“, je veselje vseh do vrha prikipelo. Občen in glasen smeh je bil konec njihovemu poskusu. En dan so pustili krčmarja v postelji. Drugi dan pa gredó trije izmed njih k njemu, in ko so spoznali, da je popolnoma zdrav, dovolili so mu vstati, in da se okrepi, naročili, naj si vzame, če je lačen, klobaso in bokal starega vina.

J. S—a.

Popotne opazke.

I.

V naši dobi menda vsakdo nekoliko potuje ter si več ali manj tujih krajev ogleda: to zahteva naše življenje, naša omika in — moda.

Potovanje mnogo koristi: odkriva človeku daljni razgled po širjem svetu, uči ga z lastnimi očmi in skušnjami svet spoznavati in o njem soditi; odvzema mu domače tesnosrčne predsodke ter vzbuja v njem nove misli in nazore, — pripomaguje mu k svetovni omiki.

Vendar potovanje, kakor vsakoršna dobra stvar, le tedaj kaj koristi, kedar se na prid rabiti zna; ono je kakor dobra knjiga, ki človeku ničesar ne koristi, ako je z razumom prebirati ne vé: torej se nahaja mnogo ljudij, kteri si dobrih in lepo vezanih knjig nakupujejo, da jih, rekel bi, samo kakor lepo pohištvo na ogled razstavljene hranijo, in tako je tudi veliko število popotnikov, ki mnogo potujejo, to je sem ter tja se vozijo od enega mesta do drugega, a vedó samo povedati, da so bili tu pa tam. Sicer pa je tudi mnogo ljudij, kteri mislijo, da morajo vsako stopinjico, ktero le iz domačije storijo, na drobno popisati in svetu objaviti.

Jaz sem že precej po tujih krajih potoval; meni je potovanje že od nekdaj nekakšna potreba za življenje: prosim oproščenja, ako tukaj nekoliko s svojimi popotnimi opazkami grešim.

V preteklem poletji sem si čez dolgo drugič jadransko morje ogledal; vabili so me tja spomini preteklih let in misli, bode li kedaj to morje prav naše jugoslovansko morje?! —

Na Reki sem našel madjarske honvede „exercirati“, v Trstu pa italijanske irredentovce „demonstrirati“.

Vozil sem se od Trsta naprej v Venecijo v lepi tihi noči, ob mirnem, kakor zrcalo gladkem morji; šepetala so le ladjina kolesa ter troje mladih novozaročenih parov.

Osamljen na ladjinem vzgorji spominjal sem se burnih voženj po nemškem severnem morji ter po kanalu med Anglijo, Francijo in Nizozemskem, kjer oče Neptun nikoli ni tako miren in prijazen, posebno nežnemu spolu ne, temveč vselej bolj ali manj čelo grbanči ter od njega in od vsakogar, kdor nima močnih želodčnih živcev, neusmiljeno libacij zahteva. Spominjal sem se na to, ker ljudem, kteri se brž po poroki na tako imenovano ženitno potovanje podavajo, želim, da bi vselej vso nevoljo Neptunovo čutili. Zakaj doma na samem ne ostajajo, da bi jih v prvi zakonski radosti in slasti nikdo ne videl in nikdo ne motil?! — Žal mi je torej bilo, da se jadranski Neptun takrat kar ganol ni; ladja je došla kakor v sanjah s prijaznim jutrom vred v Venecijo, ktera se „la bella“ — lepa — imenuje.

Poznam lepotico, ktere krasoto je nekdaj svet občudoval in obožaval: bila je tedaj ponosna kraljica. Vendar po letih in vsakojakih nezgodah pogubljala je zmirom bolj in bolj svojo mladostno moč in ljubkost: njeno poprej divno, leporastno in gibčno telo je postalo slokasto, grbasto in okorno, njena poprejšnja nežna polnost je minola, njena nekdaj cvetoča, svetlo krasna polt se zdaj kot stara koža na suhih kosteh grbanči ter se od lica z zastarano barvo vred lušči; v ustih ji še stoji tam pa tam kteri oguljeni zob ter na izgubo drugih opominja, njene oči ne spuščajo več ognjenih bliskov, kteri so poprej strast in ljubezen užigali, temveč zakaljene solze, ktere bridko pomilovanje vzbujajo; iz njenih ust se ne slišijo več sladkozvučni glasovi, temveč tožne žalobe: — takšna lepotica je sedaj „la bella Venezia“.

Kamor stopiš, vidiš žalujoče spomine in prejšnjo slavo, hirajoče ostanke nekdanje lepote; dozdeva se ti, da prihajaš na pokopališče, kjer se ti prošlo življenje po dioromah kaže. — Venecija je globoko pala ter še pada od dne do dne; sijajne palače nekdanjih velikašev, sedaj zanemarjene ali celó zapuščene samo pričajo, kako na svetu vse mine, kako ni ničesar stalnega, če ne večna sprememba sama po sebi. Potomci onih veljakov, ki so se v svoji mogočnosti in neizmernem bogastvu ponosno morske kralje imenovali, so sedaj pohlevni gondolieri ali čolnarji, radi in srečni, ako jim turisti, kteri ostanke staroslavnega mesta ogledavat prihajajo, nekoliko umazanih papirnatih liric zaslužka davajo. Res ubogi Venečanje, ob čem bi živeli, ako bi radovedni in radogledni tujci k njim ne dohajali ter za nje nekoliko denarja ne potrošali!

Venečanje v obče shudujejo, a najbolj pa Venečanke, med kterimi težko več nahajaš le eno res lepo ali lepemu ženskemu idealu le količkaj podobno žensko prikazen. Pesniške venečanske krasotice so le v fantaziji, v pesnih; v realnem življenji jih ni več; ako kje kakšno lepotico zagledaš, ni Venečanka, temveč tujka.

Kaj je temu propadu in žalostnemu stanu uzrok?

Miseria!

Prekrasna zemlja italijanska, ako te drugi po pravici ali po krivici „terra d'amore“ imenujejo, naj se meni ne zameri, ako ti jaz „terra di miseria“ pravim. Kakor se ti vseobči propad v Veneciji ob prvem prizoru italijanskem pokazuje, tako se vidi izvzemši samo nektere glavne centre in pokrajine dalje po Italiji. To žalostno stanje ni samo po mnogih, nekdaj cvetočih, bogatih in slavnih mestih, temveč tudi povsodi po deželi: tu kakor tam vidiš stare palače in nekdaj jako lepa stanovališča bolj ali manj zapuščena ali grdo zanemarjena: sedanji Italijani niso nikakor zmožni to ohranjevati, kar so jim njihovi predniki pripravili in v dobrem stanu zapustili. Pa kaj je te miserije krivo?

Vse ti toži o strahovito nasilnih davkih, kteri se brez konca in

kraja na vsakteri mogoči način iztirjavajo: za neproduktivne vojaške potrebe nikoli ni dosti denarja; obrtnik in trgovec ti pripovedujeta: „Naša obrtnija in naša trgovina vsestransko peša in hira, mi nikakor ne moremo ne s Francijo, Anglijo niti z Belgijo konkurirati". Po mestih in po deželi ti delavci tožijo, da nimajo dela in zaslužka; a ljudje, kteri bi jim imeli dela in zaslužka davati, pravijo, da nimajo s čim dela plačevati, ker se jim plača za delo ne vrača; davki zavdušujejo mestjana in deželana.

Popraševal sem različne ljudi različnih stanov, ali ne dal vedeti, da sem Avstrijanec, kako so zdaj zadovoljni, odkar so se avstrijskega vladarstva znebili, pa v obče sem le slišal, da se italijansko ljudstvo avstrijskih časov kakor zlate dobe, egiptovskih loncev, spominja. Kaj ne bi? — saj avstrijska vlada nekdaj nikogar ni bolj božala in nikomur ni bolj prilizljiva in prijazna bila nego upornim Italijanom.

Kar se mi je čudno in zajedno prav karakteristično dozdevalo je to, da sem takšne na avstrijsko dobo prijetne spomine tudi med vseučiliščno mladino našel. V Padovi sem se sošel in pogovarjal z nekterimi prav odličnimi študenti, a ti fantje so mi tožili, da zdaj staroslavno padovsko vseučilišče od leta do leta bolj hira, ker se ji mnogotere prejšnje denarne dotacije odvzemajo, najboljši profesorji od tod prestavljajo in mnogi študentje torej naravno tudi drugam odhajajo.

Posebnega opazivanja in razmišljevanja vredne pa se meni dozdevajo agrarne razmere na Italijanskem. V Italiji skoraj da ni kmečkih posestnikov; nesrečna pa se kaže vsaktera dežela, kjer ni pravega kmetijstva, in najbolj nesrečna ona, kjer poleg pomankanja kmečkega stanú nikakoršna obrtnija in trgovina ne cvete. Izvzemši le malo pokrajin so po Italiji same latifundije, velika posestva, kterih pa latifundci ali dotični veliki posestniki niti sami ne obdelujejo, niti na njih ne bivajo, temveč jih sploh v odkup, najem ali arendo davajo. Navadno prevzame posestvo kakšen glaven najemnik, kteri ga potem v večih ali manjših parcelah kolonom na odkup prepušča. Takšni koloni se italijanski kmetje imenujejo; ljudje tlačeni po davkih od strani države, od strani glavnih odkupnikov in od strani gospodarjev posestnikov so prava italijanska raja, njihovo stanje je pravo robstvo in menda najhujše robstvo, ker je v imenu svobode. Kjer je ruralno gospodarstvo v rokah latifundcev ali obrtnija v rokah velikih fabrikantov, tam so vse deklamacije o ljudski svobodi prazne fraze: kdor ima posestvo in premoženje, ima oblast in svobodo, kdor nima posestva in premoženja, je brez oblasti in brez svobode.

Žalostno sedanje stanje italijanskih kolonov ali kmečkih rabotnikov, ni podobno, da bi se kmalu na bolje predrugačilo. Po zjedinjenji Italije je nastopila po militarizmu in birokratizmu nesrečna systema vseobčega centralizovanja, vsled kterega se vse moči v glavne centre stakajo in

tam potrošajo brez obzira na potrebe in koristi postranskih pokrajin. Kolon iztrgava z vsemi silami in težavami, kar more, z najete zemlje, da pošilja gospodi najemnino, ktero ona daleč od domačije, kakor je moda, nenasitljivo in tujstvu na prid použiva. Pa ni posode, iz ktere bi se brez prilivanja vedno le zajemati moglo, tako se tudi iz tega ubogega ljudstva italijanskega konečno vse zajme, a tedaj? — Posoda se prevrne!

Ne bodem dalje popisaval po Italiji znamenitih in slavnih mest, ne crkev in stolpov, ne starinskih spomenikov in muzejev, ne rahlo šumečih in modro bleskečih jezer, ob kterih se oko in srce raduje, ne italijanskega obnebja, ne palač in galerij z izbranimi umetnostmi, ktere vsakdo občuduje, — vse to strokovnjakom in pesnikom prepuščam, saj so ti ljudje vse te stvari in čudeže že vsestransko, natanko in dovoljno popisali in opevali; jaz sem vsakdanji človek, govoril bi torej rajši o faktičnem vsakdanjem življenji, o ljudskem čutenji in mišljenji, o njegovem delovanji in stremljenji, o njegovi gmotni in duševni blagosti, — vendar vse te zadeve in razmere se mi takšne dozdevajo, da novih velikih prevratov in prekucij obečujejo, o kterih pa ob tej priložnosti govoriti nočem.

Poslovim se od tebe, krasna in mila mi Italija, srčno še pozdravljam vrle Piemontčane ter se čez Planine v ljubo mi Švico podam.

II.

Blažena mi demokratska, republikanska svobodna švicarska zemlja! Tebe vselej z radostjo obiskujem, ker na tvojem krilu vedno srečo in blagost nahajam. Med tvojimi sinovi nikoli ni prepira zavoljo narodnosti in jezika; Francozje, Italijani in Nemci so enako tvoji Švicarji ter se bratsko med seboj razumevajo; med tvojimi sinovi ni več oholih aristokratov, kteri bi prostega človeka prezirali, ni samopašnih latifundcev, kteri bi kmeta zatirali; ti ne trpiš visoko tituliranih in visoko privilegiranih kakoršnih koli velikašev, kteri bi ljudske želje in potrebe prezirali ter svojevoljno njegovo osodo določevali; ti ne staneš ničesar, kar bi življenju in premoženju tvojih sinov pogubno bilo; ti enako gojiš vse svoje Švicarje, vsakteremu deliš enake dolžnosti in enake pravice: zato pa ti cvete vsestrano gospodarstvo, obrtnija in trgovina, umetnosti in znanosti: ti si sicer mala zemlja, pa kakor tvoje gore v celi Evropi najviše k nebu kipé, tako se tudi tvoja slava obče človeške zavesti najviše vzdiguje.

Švica kakor Italija je zemlja, v ktero potovati je na veliki modi; nikjer se toliko turistov in vsakojakih zijal ne nahaja nego tukaj. Na modi je v Švici povsodi na gore plezati, — kjer še se voziti ne more — kakor si v Italiji crkve, muzeje in vsakovrstne galerije za umetnosti razgledovati; ako pa dotični turisti za vse to kaj čuta in razuma imajo, ni brige. Na modi je, da obiskovalci Švicarskega vse lepotije tamošnje

veličastne narave popisujejo: kako krasna so jezera, po kterih se vozijo, kako lep je razgled s tamošnjih gor, kako nebeško se vidi tamošnje juterno in večerno solnce, s kolikimi težavami in nevarnostmi na snežnike hodijo, a konec koncu je tudi vselej na modi Švicarje zmerjati, kako so to denarja lakomni ljudje, kaj vse delajo, da tujcem vse gleštanje izmolzejo, kako sirovi in sitni so ti demokratično-republikanski Švicarji!

Tudi jaz krasoto švicarske zemlje jako občudujem, pa kedar se po švicarskih gorah od zdolaj in od zgoraj razgledavam — kar rad storim, ker: „Ich bin vom Berg' der Hirtenknab“ — si mislim, tudi mi imamo lepih gor; kedar se po švicarskih jezerih vozim, pravim, tudi nam ne pomanjkuje tako lepih jezer; kedar v Švici solnčni vzhod in zahod gledam, sem prepričan, da tudi pri nas solnce tako lepo vzhaja in zahaja, — naši griči in naše doline pa so še lepše nego Švicarske! Torej, česar pomanjkuje naši mili in krasni domači zemlji? — Švicarjev, švicarskega blagostanja, ponosa polnih historičnih spominov! —

Koga ne bi zanimal Schillerjev Viljem Tell, bodi si, da ga z razumom čita ali odlično igranega vidi; koga ne bi v obče švicarska Tellova slave polna epopeja navduševala? — Tell je duša, je genius, je izraz švicarskega ljudstva; Tell še živi, Tell je švicarsko ljudstvo!

Videl sem že mnogo lepih krajev, pa nikjer me narava ni še tako srčno zanimala kakor ob Vierwaldstätterskem jezeru, ko sem tam po švicarski povesti posvečene kraje si razgledaval, na Rüttliji pri zibeli švicarske svobode stal, Altorf obiskal, skoz sotesko, kjer je po pravljici Gessler od Tellovega strela zadet poginol, se na Rigi podal, od koder sem si druga slavna mesta švicarske zgodovine, Morgarten in Sempach ogledaval.

Ob svetlem jutru, ko so visoki snežniki okoli in okoli v zlatih žarkih vshajajočega solnca se lesketali, ko so se nebomodra jezera in zelene doline v jasnem dnevu razsvetile, ko je tako cela narava vso svojo lepoto razkrivala, tedaj sem se zamislil v ono dobo, ko so vrli švicarski kmetje in pastirji sami v temni noči srednjega veka si svetlo solnce svoje svobode priborili, in kako so jih mili juterni žarki te priborjene svobode ogrevali ter do današnjega dne krepili in blažili. Mislil sem ob tej priliki pa tudi na naše kraje in zamislil se v našo prošlost in sedanjost, — in bridko se mi je tožilo!

Vendar nikar ne tožimo po slavni prošlosti; proslavimo mi sami našo lepo zemljo, naše hribe in doline, naše gore in jezera! Kar nam treba, to je možki, krepki, samozavestni, delavni in vstrajni duh švicarski; treba je našemu ljudstvu švicarske razumnosti, delavnosti in varčljivosti, ob kterih lastnostih bi naš kmet srečno in ponosno na svojem posestvu, na svojem prijetnem blagostanskem domovji živel; naš mali in veliki obrtnik bi dela in zaslužka ne pogrešal, naš kramar in trgovec bi si

svoj prid in svoje premoženje pridobival: ob teh lastnostih bi se tudi naša zemlja blažena in naše ljudstvo srečno imenovati moglo.

Navadno si je vsakteri narod kakor pojedini človek svoje osode sam kriv: tako je tudi z nami Slovani v obče in Slovenci posebej. Naši neusmiljeni tirani so večna nesloga in razprtija, naša dobrodušna mehkost, naša nevstrajnost v navduševanji in delovanji za vzvišene ideale, naša nemarnost in lenoba! — Prava možka, krepka in trda samozavest in značajnost, neumorljiva vstrajnost v stremljenji za velike ideale in cilje, neomagljiva delavnost po vsakterem vrednem početji, večna marljivost, in večna delavnost, neuklonjen in neobupen duh: — to so lastnosti, po kterih narodi mogočni, slavni in srečni postajajo — teh lastnostij je nam Slovencem potreba. — (Dalje pride.)

Povstanek godbe in njeno delovanje na ljudi in živali.

Ako se strune godbila ali godbenega orodja tako zložijo, da ugajajo glasovi, na njem se vstvarjajoči, našemu ušesu, se nam dopada to zglásje glasov, in godba tedaj ni drugo kakor umetnost vstvarjati zglasne glasove. To zglasje glasov začutimo prav lahko, ako se istodobno samo malo glasov vstvarja, težavno pa najdemo zglasje v nepravilnem šumu in štropotu. Mnogo lažje začutimo zglasje, ako se posamezni in isti čas vstvarjajoči glasovi po svojej kakovosti med seboj razlikujejo; zato najdemo prej zglasje v godčevskem zboru, nego v godbi fisharmonike.

Ker se tedaj godba osobito po svojem zglasji odlikuje, so stari modrijani smatrali godbo kot nauk o redu vseh stvarij. Kaj da je pa uzrok temu redu, ostalo je skrivno in nerazumljivo do novejšega časa.

Helmholtz je še le leta 1863. dokazal, da se zakoni godbe osnivajo na enojnih zakonih fizike, in je tako zvukoslovje združil s krasnoslovjem. Po Helmholtz-u je tedaj zadobila godbena umetnost znanstveno obleko, kajti vse one godbine zakone, do kterih so godci po mnogih skušnjah dospeli, je on s prostimi zakoni fizike dokazal. Helmholtz je razložil sorodnost glasov, odkril godcem še neznane glasove in iznašel godcem največjo skrivnost, to je uzrok zglasja in nezglasja.

Med umetnostmi je godba sigurno najstarejša. Ptice so bile prvi godci, in potem se je iznašla pastirska piščalka. Diodor pripoveduje, kako je neki pastir iznašel piščalko pastirsko, ko je prisluškival šumu vetrovja po trstji.

Stari Grki in Rimljanje so si mislili, da sta boga Merkur in Apollon godbo iznašla. Zgodovina ne omenja naroda, ki ne bi poznaval godbe, in povstanek godbe se mora tedaj v najstarejših časih iskati, o kterih zgodovina ničesar ne poroča. Tudi godbila na strune in bobne so že najsta-

rejši narodi poznavali; sevedą niso bila njihova godbila tako dovršena, kakor dandanašnja.

Godec izraževa s svojimi glasovi čuvstva in tudi v nas po glasovih čuvstva vzbuja, in že stari modrijani so priznavali veliko moč, ktero ima godba do človečje čudi. Tako je trdil Platon, da nekteri glasovi vzbujajo strasti in oholost ali prevzetnost, in Polybij pripoveduje, da se je v Arkadiji narod po godbi ukrotil.

Ravno zaradi velikega uplivanja godbe na človečjo narav so stari narodi vse zakone, naredbe, pripovedke priobčevali popevanjem, ktero je godba spremljevala, ker so si tako slušatelji vse lažje zapomnjevali. Tako so se učili tudi stari Židovi Davidovih psalm.

O Orpheji se pripoveduje, da je znal s svojo godbo divje zverí krotiti, reke v svojem teku ustavljati, in plesale so pečine in drevje, ko je on zaigral. O Amphionu nam grške pripovedke poročajo, da je z godbo postavil thebansko ozidje, in sicer tako, da je on na svojo liro igral, kamenje se pa samo v zid združevalo.

Tudi pripovedke starih Indov nam spričujejo, kako veliko moč so godbi pripisovali. Takih in enakih pripovedk nahajamo pri vseh starodavnih narodih in če nam tudi ničesar ne dokažejo, nam vendar pričajo, da so že najstarejši narodi godbi veliko moč pripisovali.

Da more godba strasti vzbujati in razdraženega človeka spet pomiriti, nam tudi priča veliko pripovedk. Tako nam pripoveduje sv. pismo, da je David s svojo harfo pomiril kralja Savla, ko ga je nečisti duh napadel. Glasoviti pevec Farinelli je s svojim popevanjem otožnosti ozdravil španjolskega kralja Filipa V., in kralj je pevca iz hvaležnosti do smrti pri sebi obdržal.

Godec Timothej je razdražil Aleksandra Velikega s frigično pesnijo do besnosti, ali ga spet pomiril z drugo lidično pesnijo.

Keltski duhovniki so krotili svoj narod s pomočjo godbe, in stari Nemci so prepirljivce s popevanjem pomirjevali. Sveti Avguštin nam pripoveduje, da je priprost godec s svojo piščalko ljudstvo tako ganol, da si ga je za kralja izbralo.

Ko je francoski pesnik Peter Chateauneuf, ki je živel v 13. stoletji, med razbojnike zašel, in ko so mu konja, denarje in obleko vzeli, in ga umoriti hoteli, zaprosi pesnik, naj ga poslušajo, ker si pred smrtjo še zapeti želi. S svojim popevanjem, ki ga je s citrami spremljeval, je pesnik tako razbojnike ganol, da so živega spustili in mu konja, denarje in obleko nazaj dali.

V mestnej crkvi v Hamelnu na Hanovranskem je podoba, ki predstavlja sledeči dogodek: Mestjani so imeli namreč silno mnogo podgan in zato se njim leta 1284 ponudi neki človek, da jih reši za dobro plačo podgan. Mestjani se z njim pogodé, in ta človek počne s piščalko igrati, in glej

čudež, podgane se okrog njega zberejo, in on nje odpelja s svojim igranjem v bližnjo reko, kjer so se vse potopile. Ali mestjani zdaj niso hoteli pogodbe izvršiti, temveč ponujali so mu mnogo manjšo plačo. Podganski lovec ni na to ničesar odgovoril, ampak odšel; ali drugi dan se vrne z drugo piščalko, in ko zaigra, se združi okrog njega vsa deca od 5. do 12. leta, in on jo odpelja v neki breg blizu mesta, iz kterega se ni več povrnola. Mestjani so začeli vpiti in jokati, ali bilo je že prepozno; deca se ni več povrnola.

O znamenitej godbenej moči nam ne pripovedujejo samo pripovedke iz starodavnih časov, temveč tudi mnogo primerov iz novejšega časa nam njeni znameniti upliv na človeka potrjuje. Švicarji so znani radi svoje vernosti in so služili v francoskej in italijanskej vojski za veliko plačo, a svoje domovine niso pozabili; ko so le čuli svoje narodne popevke, vselej so se razplakali, mnogo jih je pobegnolo, drugi pa so žalosti zboleli. Ravno zato je bilo zabranjeno vojaškim godbam takih pesnij igrati.

Kdo še ni sam izkusil, kako zamore prosti poštni rog v nas različna čuvstva vzbujati? Prosta vojaška troblja je že spokorila večkrat kakega trdoglavca. Vojaške godbe navdušujejo in ojunačujejo vojake, ker jih hitra in živahna godba sili na delovanje.

Ali godba ne deluje na vsakega človeka enako; nekteri ne marajo za njo, drugi pa jo celó mrzijo; to ima svoj uzrok v ušesnih boleznih ali pa v velikej občutljivosti slušnih živcev. Tako je poznal Boyle neko ženo, ki se je vselej jokala, ko je določene glasove čula, in Rousseau pripoveduje, da je poznaval ženo, ktero je vselej, ko je čula godbo, krčni smeh napadel.

Zdravniki rabijo godbo v norišnicah, ker umirujejo besnike in ozdravljajo z dobrim uspehom otožnost.

V srednjem veku so vendar ljudje pripisovali godbi moč, ktere ona nikakor nima. Tako so mislili, da se s pomočjo godbe ozdravljajo različne bolezni, kakor protin, padavice, kuga, norost in druge.

Da godba v resnici razdraževa, navdušuje in pomiruje človeka, nam mnogo primerov potrjuje. Posebno se lahko godbeno delovanje opazuje pri deci. Dojka na primer pomiruje dete s svojim nežnim popevanjem, a z veselim ga razveseljuje in razdražuje. Živahna koračnica nam olajšuje hojo, zato ne utrudi tako hod po taktu, kakor hod brez takta. Kako pa godba naše noge razigra, nam potrjuje najbolj ples.

Godba ne deluje s svojo dražljivostjo samo na ljudi, nego tudi na živali. Razun na ptice, ki so pevci v pravem pomenu, deluje godba tudi na vse druge živali. Kdo še ni videl, kako se konj po godbenem taktu gibati, da celo plesati nauči?

O rogati živini se pripoveduje, da se rajši pase, ako se na rog trobi, in Arabi so celó mislili, da rogato živino godba odebeljava. Velblod se po godbi vzbuja na novo delovanje.

Posebno občutljivi so pa psi za godbo. Tako nam pripoveduje Buffon, da je poznal psa, ki je vselej, ko je godbo čul, v izbo pribežal. Buffon se je dalje prepričal po poskusih, da psi one glasove, ktere slišijo, nasledujejo, a vendar isto godbilo ali godbeno orodje na vse pse enako ne deluje. Tako nekteri psi tulijo, ko čujejo glasove tega ali onega godbila, drugi pa ostajajo tihi. Kodri se na primer, ko čujejo visoke glasove na gosli, krčijo, ker ti glasovi neugodno na nje delujejo.

Psi so v obče podučljive živali in se morejo, kakor Leibnitz pripoveduje, naučiti posamezne besede izgovarjati, in hrt se tudi more naučiti, kakor Radao trdi, napev popevati.

Tudi slon rad godbo posluša in se lahko privadi po taktu gibati. Poskusi s sloni nas učé, da globji glasovi na nje bolj delujejo nego visoki, in da so njim prosti napevi bolj po godu nego sestavljeni.

Posebno znamenito upliva godba na kače in kuščarje. Znano je namreč, da Zamorci kače z godbo krotijo, in kuščarje s pomočjo godbe lovijo.

Tudi na pajka godba vidno deluje in tako tedaj ne očaruje godba samo ljudi, temveč tudi živali.

Da iznajdemo vir, iz kterega godba svojo moč zajema, se moramo spomniti, da godba ni drugega nego gibanje. To gibanje skladatelj nasleduje, ko svoje različne glasove po različnem načinu uravnava, in tako zamore on vse glasove v prirodi nasledovati. Pravilno gibanje, ki godbene glasove vstvarja, podaja tedaj godbi tako moč.

Drugi vir, iz kterega godbi taka moč dohaja, je ta, da glasovni tresaji tudi z našimi živci in njih vlakninami vred zatrepečejo, in ti tresaji vzbudijo tedaj v našej duši ono voljo ali razpoloženje, ktero se v gibanji za čas godbe razodeva. Hitra godba trepeče tudi hitro z našimi živci, in tako človeka razveseljuje in on postane dobre volje; zategneni glasovi probudijo dalje v nas slovesno ozbiljnost; počasen prehod ali prelaz iz enega glasa v drugi, posebno če se glasovi samo za pol glasa po visokosti razlikujejo, pa vstvarja v nas žalost in klavernost; ali hitra koračnica nam srce razdraži. Ravno tako tedaj, kakor moremo mi naše telo zdaj hitro zdaj bolj počasno gibati, more tudi godba z našimi živci in njihovimi vlakninami na različne načine zatrepetati, in to podaja tedaj godbi tako silno moč. A ker je dalje tudi naše duševno stanje, to je naše misli, čuvstva in hotenje v neprestanem gibanji, zato vstvarjajo tudi po godbi tresoči se živci tém lažje v našej duši tako silne spremembe, in tako more tedaj godba tém lažje na našo dušo delovati. Potem še le moremo tedaj razumeti, kako je mogoče, da žalostna pesen v nas vzbuja misli klaverne in žalostne; glasovi pa, ki hitro in veselo v osmicah in peticah skačejo ino tekó, v nas le živahne misli uzročujejo ter silijo na delo in ples.

Dr. Križan.

Narodno blago.

J. pl. K.

Nikdo ne more Jugoslovanom odrekati posebne ljubezni do domovine, do domačega pesništva, do narodnega petja, in tem manje, če pozna vsaj nektere prekrasne cvetlice njihovega narodnega blaga, če pozna ob enem v prvi vrsti narodno pesništvo bližnjih nam bratov Srbov.

Skoro se zamore trditi, da ga ni naroda, kteremu bi v tako obilnej meri bil prirojen um, si hitro in temeljito prisvojiti zgodovinskih dogodkov in potem iste v tako lepo donečih, svobodoljubnih, prekrasnih in vendar priprostih pesnih izraževati. Dogodki, ki so se še le končali, postajajo srbskemu rodu že predmet raznoterih rapsodij, ktere se v kratkem od ust do ust, od kraja do kraja, od roda do roda razširjujejo in vedno v čednih in zalo cvetočih bojah kažejo. Prebiraje te jugoslovanske rožice moramo najbolj občudovati natančni obris posameznih junakov in glavnih oseb, kakor: cara Lazarja, Dušana, Vukašina, Juga, Bogdana, Marka, Miloša, Obiliča in drugih. Oziraje se na to natančnost, kakor tudi na enotno djanje, čistost raznih mislij in druge znamenite lastnosti je že učeni Grimm sklepal, da so vse one srbske narodne pesni, ki oslavljajo junaška dela narodnih močij, le posamezni oddelki enotne celote, ki je v teku stoletij v nje razpala, ali pa, da se imajo v poznejši dobi vsi ti oddelki, vsi ti listovi narodnega uma v eno celoto zjediniti, kakor se nam to pokazuje v Iliadi in Odysseji.

Res je, da se mi Slovenci z junaškimi pesnimi ne moremo Srbom primerjati, kajti vse, kar imamo na polji pravega narodno-junaškega pesništva, je le malenkost proti srbskemu narodnemu zakladu. Tudi mi imamo svoje junake, večjidel izborne krotitelje in slavne zmagovalce ljutih Turkov, kakor: Lambergarja, Ravbarja, Matjaža, Marka, Lavdona in drugih — ali mi nismo nikoli došli do večje, samostojne države, in tudi prošlost naša nam ni povsem podajala prilike za večje junaške pesni. Samo ob turških vojskah, ko je bil narod naš prisiljen mnogokrat si sam pomagati, se nam je prilika ponudila in tudi od ljudskega duha porabila.

Slavnih junaških pesnij torej nimamo mnogo, veliko več pa strogo domačih, ktere se vežejo z domačimi opravili in dogodki. Gledé na te zamoremo tudi mi s ponosom reči, da ima malokteri tako majhen narod toliko in po večini tako mičnih in jedernatih narodnih pesnij, kakor ravno Slovenci. Tu nahajamo krasne družbinske pesnice, tikajoče se družbe sploh ali pa posameznih stanov, tužne žalostinke, lepo doneče, zdaj srčno hrepeneče, zdaj vesele, upajoče ali celó bridke, žalostne pesni o ljubezni.

Naš narod ljubi pesni, ljubi petje in skoro ga ni dogodka, kjer bi se ne pelo. Slovenec ima neko pevsko žilo, ktera se preživo pokazuje pri

raznih prilikah. Vsakdo, ki med narodom živi, vé, da se je sicer marsiktera umetna pesen naših boljših pesnikov povsem udomačila in skoro celó narodna postala, a vendar ljubi naš narod pri vsakterih prilikah bolj svoje lastne pesni, izraz pravega narodnega uma. Narodno njegovo blago mu je nad vse in to po pravici, kajti ono ga nagovarja milo, naravno in občutljivo; kaže mu vse misli narodovega duha, vse bridke in vesele čute, vse dogodke, šege in navade ljudskega življenja v lahko umevnem jeziku.

Dokler bode narod rad popeval, naj si bode pri delu, pred delom ali po njegovej dovršitvi, bode gotovo vedno čvrst, krepak in povsod na pravem mestu. Tudi mi smo mnenja, ki nam ga je zapustil naš prerano umrli sorojak in učeni pisatelj Matija Ahacelj, ki pravi: „Ljubi bratje in sestre slovenskega rodú, posebno vi mladenči in deklice! pojte in najte, da se vaših pesnij glas razlega po dolinah, razodeva po gorah in vzdiguje do neba!“

Resnično je sicer, da pride v daljnem razvitku vsakega naroda tudi čas, v kterem se ima narodno pesništvo ukloniti umetni poeziji, ali vendar se morajo starejši pesniški plodovi, ki nikdar svoje vrednosti ne izgubijo, kot biserji varovati, kajti oni so nam zrcalo, kako se je narod razvijal in izobraževal in kako da je živel; ob enem kažejo drugič tudi umetnemu pesniku pravo pot, po kterej se dá naš narod najlažje na peniškem polji voditi.

Tudi naše koroške štirivrstične pesnice so precejšnje veljave, kajti tu se čujejo jedernate, naravne in krepke misli, ki so tako bogate pesniškega zrna in tako izvorne v svoji poetični podobi, da ne ostanejo brez upliva na prijatelja domače poezije in narodnega življa.

Mnogokrat se je že poudarjalo, kako je potreba narodnega blaga nabirati; mnogo so se že posamezni slovstveno delajoči možje z nabiranjem trudili; mnogo se je že v tej stroki pri nas storilo in se še stori, a vendar še premalo, če je tudi marljivo in natančno nabiranje tem več potrebno, čim bolj se od dneva do dneva omika med našim narodom širi in z napredkom ob enem staro blago pozablja.

Preverjen o veliki važnosti nabranega narodnega blaga, podajam tudi jaz tukaj nekaj cvetlic narodnega, domačega pesništva. Večjidel so pesni nabrane po slovenskih krajih na Koroškem, po junskej, rožnej in zilskej dolini. Popevale ali narekovale so jih po največ bolj stare ženice ali dekleta; le nekaj jih izhaja — tako deloma kratkočasnice — iz mladeniških krogov; vse pa so vzete iz sredine prostega slovenskega ljudstva.

Predno pa začenjam s priobčevanjem teh le maloštevilnih pesnic našega staroslavnega Gorotana, moram pridjati, da sem večinoma pustil prvotno obliko in le malo ali nič popravil; pila se jih je dotaknola le tu in tam.

Razne pesnice.

1. Žalovanje.

(Iz rožne doline.)

Je padla ta bela slana,
Je pomorila vse te travn'če
In pa žlahtne te rož'ce.
M'ne pa n'či za rož'ce,
M' je le za moj'ga pûba,
K' je zapustil me. —
V sred' moj'ga srca
'na rož'ca cvetí;

Al' jej jaz k' ne bom prilila,
Ona gvišno obledí.
Kaj ji bom prilila,
K' nemam vinca ne vodé?
Zato jej moram priliti
Moje svitle solz'cé,
K' sem jih t'dej stočila,
K' je pûb zapustil mé.

2. Mornar.

(Št. Janž v Roži.)

Fanti se že 'kupej zbirajo,
Na Vašče pomarširajo;
Moj pûb se pa med vsem' pozná,
K' lep' zelen pušelc 'má. —
„Nekaj bi te še rada barala:
„Čej boš ti necoj ležal?

„„Ležal bom na visočej gmajnici,
„„Na zeleni tratici.
„„Ta tratica bo póstel'ca,
„„Zelena vejca ódejca"".
Vsede se v barčico,
Barka gre od kraja preč,
Nazaj pa nikoli več!

3. Ranjeno srce.

(Iz Roža.)

Vse bom pobrala kar 'mam,
Potlej pa pojdem drugam;
Na to goro visoko,
V puščavo zilársko.

Tam not' bom bivala,
Moje srce grévala;
Moje srce je ranjeno,
Ne bo več ozdravljeno.

Bom gledala ravno polje,
Ravno polje, plavo morje;
Po morji plava barčica
Z zelenjem omalana.

Notré se vozi pûbič;
Obljubil mi je prstan svoj,
Obljubil mi je prstan zlat,
Zlagal se je, ko en tat.

Žalost, žalost prevel'ka,
Je hujši živa ko mrtva;
Mrtvo pokoplješ, je pa ni,
Živa se vlači pred očmi.

Moje srce je ranjeno,
N'ča bo več ozdravljeno;
Tedaj bo ozdravljeno,
K' bo v črno zemljo vrženo.

4. Zvesta ljubav.

(Iz zilske doline.)

Cél' dan sem jaz pobič žvižgal,
Cél' dan sem jaz pobič pel:
Jaz pa druj'ga nisem žinjal,
Če kej dreve bom ležal.

Jaz dro 'mam si dečvo zbrano,
Delječ tam je pod gorò;
Jaz ji godce bom pripeljal,
Da se bom izrajal ž njo.

Da boš godce lih pripeljal,
To ti bode vse zastonj:
Jaz 'mam že en druj'ga šocja,
Da ž njim rajála bom.

Kakor trdo je železo,
Ko nikol ne za-rji,
Tako najna je ljubezen,
Da nikol jej kraja ni.

Kakor rinčica je krogla,
Nema kraja tud' ne vogla;
Tako najna je ljubezen,
Nema kraja in ne konca.

5. Zadovoljnost.
(Iz spodn. rož. doline.)

Na deželi tej življenja
Dro dopada se menè,
Jaz še s purgarjem ne menjam,
Sem dovoljen kajžicè.

Se po leti v tej vročini
Vse na polji trudi se,
Eden siče, drugi ženje,
Eni spravljajo v skednje.

Jaz pa dro 'mam lepi gartelc,
Okróg moje kajžice,
Notri raste žlahtno sadje
In te žlahtne rožice.

(Dalje pride.)

Dr. Ljudevit Gaj in ilirska ideja.

„U ilirsko kolo mili
Vratite se srodni puci,
Što su stari gvoždjem bili,
Nek su duhom sad unuci!"
Pav. Stoós.

Uvod.

Bila je doba, ko Jugoslovani niso imeli nikakega zavoda, ki bi bil namenjen pospeševanju narodne izobraženosti. Po učilnicah — srednjih, saj drugih ni bilo — in uradih je vladala skoz in skoz nemščina, italijanščina in latinščina; v društvu, občevanji in vsakterih strokah javnega življenja se je glasil med učenimi nemški, italijanski in latinski jezik; po gledišči se je košatila vila Nemka in Italijanka; v vseh gospodskih in pogospodjenih krogih rodbinskih je sedel na prestolu nemški, italijanski, da pač tudi francoski malik — s kratka: tuji gojenec je povsod s težkim mečem v roki klal in ubijal domačega sina. Od višje vrste ljudij je malokdo znal slovanski, pa če je tudi tolkel po domače, se je le sramoval govoriti v tem prostaškem jeziku. Po mestih se je malo čula slovanska beseda, izvzemši iz ust kake kuharice in tja prišlega seljaka. Povsod se je šopirilo tujstvo, a domači narodni jezik, izrinjen iz gospodske hiše in povsod zaničevan, si je edino našel pribežališče v crkvi in selskej koči.

V takem žalostnem stanji je bila naša mila domovina do pred polovico sedanjega veka.

A kdo je tej bédi in nevolji storil konec? Kdo je učinil, da se danes v narodnem jeziku umuje in junakuje, prepeva in šušnjeva: da je

naš jezik — vsaj deloma — povzdignen na ono dostojno mesto, ktero mu po božjem in človeškem pravu dohaja; da se upotrebljuje v šoli in pisarnici, v mestnej hiši in javnem gledališči, ter se glasi iz ust naobraženega moža in odlične krasotice?

To je delo Ljudevita Gaja!

Zasluge, ki si jih je ta veliki, nenavadni mož v narodnem in duševnem življenji v obče pridobil, se ne dajo na kratko označiti. O svojem času prvi jugoslovanski rodoljub, preroditelj hrvatske književnosti in stvoritelj jugoslovanske ideje, bil je Gaj kakor početnik narodnemu gibanju na slovanskem jugu, tako tudi ostal njegov vodja, in more se reči, tudi središče, okoli kterega se suče ne samo vsa hrvatska, temveč tudi skoro vsa slovenska in srbska povestnica od leta 1835. pa tja do okoli 1850.

Ako bi torej hotel risati vsestrano delovanje Gajevo, bi bilo treba pisati povestnico o južnih Slovanih v omenjenej petnajstletnej dobi. A za to ni prvič tukaj prostora niti je to temu spisu namen, a drugič se mora uvažati resnični izrek Avg. Šenoe: „Kdor ni onega časa doživel, niti sanjati ne more o njem, kdor ga ni, bodi si tudi kot otrok, občutil, ta ne sme govoriti o njem". („Vienac" 1879. br. 44.) Samo to se naj tukaj kratko omeni, da je utemelitev tiskarne in narodnih glasil, ustanovitev matice ilirske, književno — jezikovno — združenje Hrvatov in Srbov, pokret bosenski v tretjej desetini tega stoletja, vojna hrvatsko-magjarska, zveza srbsko-hrvatska sklenena pri ustolitvi hrvatskega bana Jelačića po srbskem patrijarhu Rajačići — da so to glavne točke, ki se pred ostalimi odlikujejo na polji Gajevega delovanja.

V sledečem hočemo Gajeve radnje, težnje in zasluge samo na književnem polji razmotravati, a na drugo se le tu in tam po potrebi mimogrede ozreti.

Prej pak, nego li se lotimo tega posla, narisajmo v nekoliko potezah stanje jugoslovanske književnosti v onej preddobi, da zamoremo tako Gajevo delovanje lažje razumeti in bolje oceniti.

Stanje jugoslovanske književnosti pred Gajem.

Južni Slovani, že rano razkosani na razne države in ločeni v različne vere, so se razdrobili tudi v knjigi. Namesto enega enotnega jezika književnega, ki sta jim ga dala brata ss. Ciril in Metod, zavladala so pojedina narečja, ktera so si tudi, pisana v različnem pismu, ustanovila lastne književnosti — ako se že v obče mogó književnosti imenovati — tu bogatejšo, tam bolj siromašno. — Bolgari so pod turškim nasilstvom, večjidel izgubili tudi svojo narodnost; knjiga jim je povse propala, in lepa staroslovenščina postala je „slavische Materie in albanesischer (?) Form", kakor se Kopitar izražuje. Srbi, koji so v nekdanje srbskej državi s početka pisali tudi v starem crkveno-slovenskem

jeziku, so začeli pozneje, posebno oni na Ogrskem, v staroslovenščino uvajati ruske in srbske besede in slovniške oblike ter prozvali to mešanico „slaveno-serbskim“ ali „klasičeskim“ jezikom; namesto te mešanice sta naposled Dositej Obradović (1783) in vzlasti Vuk Stefanović Karadžić (od 1814) poskušala v posvetno knjigo uvesti prosto, a krasno narečje narodno, t. j. štokavsko je-kavskega izgovora. Hrvatje pa, ki so že dosta rano pisali v svojem pristnem narečji čakavskem, so sprejeli po priporočbi in zgledu slavnega Iv. Gundulića (ok. 1620) narečje štokavsko, najprej v Dalmaciji, za tem v Slavoniji, često z i-kavskim izgovorom. Slovenci naposled, ki so se na Kranjskem po Pr. Trubarji (1550) poprijeli svojega, a na Hrvatskem po zgledu Mih. Bučića zopet svojega podnarečja (1573), so se ločili stalno na zapadno — kranjskoslovensko ali korotansko in na iztočno — hrvatsko-slovensko ali pannonsko, sedaj sploh kajkavsko stran*.

Poleg raznih teh narečij, podnarečij, razrečij itd. obstajalo je še različno pismo. — Bolgari in Srbi, ki so se gotovo s prva posluževali glagolice, so se s časom poprijeli takozvane cirilice, nekteri Hrvatje pa ravno naopak cirilico zamenili z glagolico, a jo že koncem 16. stoletja prepustili crkvi in namesto nje si prisvojili abecedo latinsko. Isto tako so se tudi Slovenci izključljivo latinice oklenoli. — A zopet ni ne cirilica ne latinica imela enakega pravopisa. Ig. Al. Brlić ima v svojem „slavisches Alphabetarion“, ki ga je svojej slovnici „Grammatik der illyrischen Sprache“ (Ofen 1833) dodal, **15** in z glagolico **16** različnih pisav, ktere so se tedaj pri južnih Slovanih rabile. — V ostalem je pa še vsaka pokrajina tako rekoč svoj jezik imela; a kolikor je bilo pisateljev, skoro toliko je bilo pravo- bolje krivopisov.

A med največo nesrečo južnih Slovanov se mora to prištevati, da ni v prošlosti niti eno pleme zasvedočilo toliko moči, da celi narod zjedini in mu vtisne eno ime. Naravna stvar je to, da nosi razcepljenost politična, kakor religijozna in literarna, zmirom s seboj tudi nezavest o narodnem edinstvu. Odkar je narod državno podlegel tujcu, ločil se v veri in knjigi, se je tudi vzdržala in učvrstila narodna razkosanost. Namesto vsaj štirih plemenskih imen so nadvladala nazivanja provincijalna in religijozna, kakor: Bolgari, Srbi, Črnogorci, Hercegovci, Bosnjaki, Hrvatje, Slavonci, Dalmatinci, Istrani, Kranjci, Štajerci, Korošci, Raci, Bunjevci, Šokci, Vlahi itd.

---

* Vsi Jugoslovani, razun Bolgarov, govoré tri glavna narečja: štokavsko (s podnarečji po različnem izgovoru stslov. ѣ kot ie-je, e ali i), čakavsko in kajkavsko (zapadno in iztočno), nazvana tako po vprašavnem zaimenu „što“ ali „šta“, „ča“ in „kaj“. A oni, kteri to ali ono narečje govoré, se imenujejo v tem obziru „Štokavci“ — Srbi in del Hrvatov; „Čakavci“ — pravi Hrvatje, in „Kajkavci“ — takozvani kajkavski Hrvatje (izvirno Slovenci) ter Slovenci (današnji).

Tako se je zgodilo, da so duševni plodovi enega ogranka skoro pisateljem, a kako li ne občinstvu drugega kraja povsem nepoznani ostali.

Samo ob sebi se razume, da pri takih političnih, religijoznih in literarnih okolnostih ni bilo govora ni o književnem ni o narodnem napredku. Stara literatura, osobito hrvatska, ki je že v 15., 16. in 17. veku stala na takej višini, kakor tedaj malo ktera druga v Evropi, je po nastalih težkih in pogubnih političnih okolnostih povsem otemnela in skoro izginola, a novejše ni bilo. Pisalo se je le malo in osamelo, večkrat do cela brez duha slovanskega. Narodna zavest je vedno bolj in bolj ugašala, in zdelo se je, da jugoslovanskemu narodu ničesar drugega ne preostaja, nego preliti se v sosedne, deloma izobražene in razvite narode, kteri so njegovo propast tudi pripravljali.

Ali osoda vlada tako nad pojedinimi ljudmi, kakor nad celimi narodi. Mnogokrat vstajajo narodu ravno o najresnobnejšem času možje, ki znajo iznemoglo narodnost navdahnoti z novim življenjem in narod k novej slavi probuditi. To istino nam potrjuje povestnica vsakega naroda; vendar se nam pri nobenem bolj jasno ne pokazuje, nego li pri Slovanih.

Kakor je bila v starej dobi ideja državljanska, v srednjem veku pa ideja verska vsemožna, ter vodila do krutih bojev in vse druge zraven nje se nahajajoče ideje sebi podrejevala, tako je v novejšem času zavladala v vsakterem razvoji evropskih ljudstev ideja narodnosti. Posebno po francoskem prevratu ter njemu sledečih vojnah se je ta narodna pomisel vedno silneje vzdigovala in v jasnejšej samosvesti objavljala. — Koncem minolega stoletja se je tudi med južnimi Slovani probudilo živahnejše gibanje, ter je tekom časa rastlo in se širilo po celem jugu od Planin tja do Črnega morja, in to ne samo na javnem, političnem, temveč tudi na duševnem, literarnem polji. Pojedini ljudje, a tudi cela društva so si prizadevala materini jezik slovanski po književnosti v življenje uvesti. Slovence so budili V. Vodnik, pevajoč pesni in izdavajoč novine („Lublanske Novice“ 1797—1800), Vrb. Jarnik, Modrinjak in dr. Za Hrvate je osnoval Nik. Budrović Hvaranin, učitelj prava na semenišči v Zadru, politične novine z naslovom: „Il regio Dalmata — Kraljski Dalmatin“ (italij. in hrvat. mat. od 12. jul. 1806 do apr. 1810). Isto tako se je pojavil Toma Mikloušić, župnik v Stenjevici, in vladika zagrebški Maks. Vrhovec z istim namenom: povzdignoti narodno književnost. Med Srbi so delovali blagonosno Dos. Obradović, Luka Mušicki, Vuk Stef. Karadžić in drugi. Dim. Davidović je izdaval na Dunaji „Novine serbske izъ carstvujuštega grada Vienne“ (od 1. aug. 1813 do 14. feb. 1822), potem v Belgradu (1834); prof. Magarašević pa je (l. 1825) utemeljil v Novem Sadu perijodični list „Ljetopis serbskij“, a v zvezi z dr. Jov. Hadžićem (Miloš Svetić), Mušickim in P. J. Šafařikom v Pešti „Srbsko Matico“ (l. 1826),

kteri je bil največji dobrotnik dr. Sava pl. Tököly Aradjanin. Tudi Gjuro Šporer (Jure Matić) Karlovčanin (dijak na dunajskem vseučilišči) in Ant. Mihanović od Petrovega polja (pesnik „Lepe naše domovine“) sta se namenila po napotku Kopitarjevem (l. 1814 in zopet 1818) izdavati na Dunaji hrvatske novine; isto tako biskup Vrhovec v Zagrebu; ali bilo jim je vse zastonj, ker si niso našli zadosta naročnikov in plačnikov. Naposled se je tudi v Bolgarih novejši čas bolj probudila samozavest narodna po trudu nekterih navdušenih rodoljubov, ki so (od l. 1806. sem) nekoliko pobožnih knjižic posebno za mladino na svetlo dali; med njimi se osobito odlikuje archimandrit Neofyt Chilendarec, ki je tudi kratko bolgarsko slovnico in slovar napisal.

Tako so že v onej dobi klile kali prihodnjega navdušenja. Bili so to vestniki nove dobe, ki je silila duhove na domorodno delo, ter nam vstvarila današnjo književnost z mnogimi odličnimi pisatelji. Ti delavci so kot predboritelji za duševno zmago hoteli dremajoči narod probuditi, mu vliti ljubezen do njegove narodnosti, in mu povzdignoti narodno knjigo.*

Vse te prikazni niso ostale brez upliva; ali veliki duševni pokret v narodu se še ni mogel oživotvoriti. Književna delavnost posameznih pisateljev ni mogla pri vsem hvalevrednem trudu njihovem obroditi zaželenega ploda, ker ni imela nikakega temelja in pravca za književno edinost, niti v jeziku, niti v pismu, pa tudi ne v imenu.

Kaj je bilo v takem stanji storiti?

Veliki duh se poteguje za veliko stvar. — Ko se je tudi med Slovani začelo bolj marljivo znanstveno jezikoslovno raziskavanje, kojemu so temelj položili Dobrovsky, Kopitar, Šafařik in drugi, so se učeni možje nahoté osvedočili, da so vsa narečja, podnarečja, razrečja jugoslovanska upravo samo eden jezik. Potreba je bilo samo to prepričanje oživotvoriti: Raztrgane ude je bilo treba zjediniti in zvezati ter tako odstraniti zapreke, ki so ovirale ves tvarni, družbinski, duševni razvoj, a na razvalinah starega strankarstva pozidati novo zgradbo silne narodne zajedinice.

Vse pojedine literature in literaturice je bilo treba združiti v enotno literaturo!

Tega posla se je lotil dr. Ljudevit Gaj.

---

* Vredno je tukaj omeniti, kar piše v „Viencu“ 1872. br. 20. A. Š.: „Nisu li klicu slavenske narodnosti postavili pojavi slavenstva na negdašnjem sveučilištu ljubljanskom? G. 1810 ili 1811 ustrojio je ondašnji francezki gubernator Marmont sveučilište u Ljubljani. Naravno je bilo, da su ondješnji učitelji i na slavensku narodnost naišli. Tako je jedan učeni Kranjac — sada se već nesjećam njegova imena — k novinam ljubljanskim ili k „telegrafu oficielu“ kao prilog slao za presudjivanje pitanja: Jesu li sliedeće rieči latinske ili slavjanske i na koliko jedno ili drugo? Naime: Bat, batte, batre. Baril, bisaga. Briga, brigue. Lokot, loquet. Percher, prhnuti. Vališ, valise. Ovi su izvanredni primjetci dolazili alfabetičnim redom mjeseca lipnja i kolovoza 1813. No kad je austrijska vlada Ilirik opet zauzela, prestale su novine i sve ostalo“.

Gajeva mladost in dijakovanje.

Ljudevit Gaj se je rodil 8. julija leta 1809. v Krapini, malem mestici v Zagorji, divnem kraji hrvatskem pod razvalinami nekdaj sijajnega gradú, iz kterega izvajajo po narodnej slovanskej pripovedki svoj rod Čeh, Leh in Meh; ker baje niso mogli prenašati rimskega gospodstva, so zapustili svojo domovino in odšli prek treh rek ter tam na severji utemelili česko, poljsko in rusko državo in narod. Že kot dete je naš Ljudevit rad in z neko strastjo poslušal ono poznano pričo o tobožnjej tej zibeli slovanski, a njegov smeli in domišljavi duh si je vstvarjal na skrivnem slike, kterih si niti v sanjah ni mogel misliti, da se mu bodo enkrat izpolnile.

Na Hrvatskem, kakor v celej Jugoslaviji, je bila za narodnost mračna, a za književnost zares temna noč, dokler se ni prikazal Gaj kot svetla zvezda danica, naznanjujoča juternjo zoro, a za njo beli dan.

Že kot otrok po svojej materi, vrlej domorodkinji prepričan, da je presiromašnemu ljudstvu potreba knjig v narodnem jeziku, ako si hoče priboriti tudi boljše materijalno stanje, je Gaj že v ranej mladosti začel se v pisanji vaditi. Učéč se na gimnaziji v Varaždinu sestavi po zapiskih nekega o. Sklenskega in po nekih českih in poljskih kronikah knjižico sodržujočo povest njegovega rojstnega mesta v latinskem jeziku z naslovom; „Brevis descriptio loci Krapinae“ ter jo nameni tiskano na svetlo izdati. „Predsodek onega časa“ — tako piše sam v svojej žalibože nedovršenej autobiografiji* — „ni dopuščal drugače, kakor ali latinski, ali nemški, ali, da bolje rečem, tema mi ni dopuščala — nikakor. Ker sem bil učenec takozvane pete latinske šole, v petnajstem letu svojega življenja, mi je knjigosodnik v Zagrebu, tedaj neki jezuit po imenu o. Klohammer, obsodil mojo knjižico na gromado, a mene na suhoparne nauke šolske, v kterih sem itak več, nego so bili vredni, napredoval, tako-le rekoč: „Dečakom se je učiti lekcije, a ne pisati knjig!“ — Ko pa Gaj leto pozneje v Karlovec odide, prevede sam svojo povestno črtico po nagovoru svojega profesorja Bavarca o. Aurelija Hermanna, ki je ob enem tudi cenzor bil, na nemško ter jo izda z naslovom: „Die Schlösser bei Krapina, sammt einem Anhange von der dortigen Gegend in botanischer Hinsicht. Karlstadt bei Trattner. 1826“. 16.° „Do tedaj so mi se že meje moje domovine razširile“ — veli zopet — „ter se radujem, da sem brez vsakega rokovanja (rokopodajanja — pomoči) v onej znanej, da-si malej in neznatnej knjižici utrdil dokaz, da sem znal razločevati veje našega naroda, kteremu sem vedel za slovansko in za slovensko ime. Radujem se, da sem poznaval majko Ilirijo, ter v duhu

*) „Knjižnica Gajeva. Ogled bibliografijskih studija spisao i na sviet izdao Velimir Gaj“. Zagreb. 1875.

razkrilil osnove svojega delovanja prek ledij dragega mi Zagorja in prek domovine hrvatske do tja,. do koder se razprostira veja, ktera z malimi razlikami govori eden jezik velikanskega korena slovanskega ter v nepretrganem društvu in sosedstvu prebiva med Donavo in jadranskim morjem. Bile so meni v spominu in na srci besede materine: „Knjig, knjig za narod v narodnem jeziku!“

„V Karlovci mi je bila prilika“ — pripoveduje dalje — „da vidim ljudi starega kova narodnega, otroke od jedra našega naroda, hrvatskega in srbskega, in da poslušam njihov jezik junaški; in ko sem prečital „Razgovor ugodni“ Kačićev, razumel sem slast in dostojanstvo ilirskega jezika; ali pametnost me je vabila, da se najprej poslužujem onega narečja, ki služi mojim Zagorcem in vsej onej strani, kterej v pravem smislu ni nič bilo do svoje narodnosti. Male moje pesni, ktere sem v „Luni“, novoustrojenem časopisu nemškem v Zagrebu obelodanil, so si kjer si bodi prijaznost pridobile. A, ker jih uredništvo, gledé na svoj nemški namen, takoj sprva ni hotelo sprejeti, sem mu s pismom zapretil, da hočem sam, ako se v narodnem jeziku poslane stvari ne sprejemajo, za leto dnij izdavati naroden list, bodi si v kakem koli narečji“.

Iz tega se vidi, kako vzvišene misli so že tedaj rojile v glavi našega mladega pisatelja. Dušo mu je namreč zavzela slutnja, da je že zadnji čas probuditi narodno samozavest in narodno književnost.

A ta slutnja njegova je še stalnejši in čvrstejši temelj zadobila, ko se je podal Gaj v početku leta 1827. na vseučiliščne in sicer modroslovne nauke v Gradec. Tam je občeval s povestničarjem Adalb. Muharjem in archivarjem J. Wartingerjem, ter marljivo nabiral v joannejski knjižnici gradivo za povestnico kraljevine Hrvatske, koji spis je tudi za natis pripravil, a na prigovore Muharjeve, da delo ni tako, kakoršno bi imelo biti, ga je v rokopisu pustil.

V Gradci je bivalo takrat na tamošnjem vseučilišči še nekoliko mladih Hrvatov in Slovencev: med njimi imenuje Gaj Mojsija Baltića in Dimitrija Demetra, znanega hrvatskega dramatika. Drugujoči lepo zbrani so se ti mladenči na domorodno delo nagovarjali ter se na književnem polji poskušali. Naj tu navedem, kar Gaj o tem pripoveduje: „Mojsij Baltić se je kot živ zgled vseh krepostij v mladem domorodci posebno odlikoval. Ta blagi in zmerni rodoljub ima mnogo zasluge o razvitji znanja in značaja vseh onih, ki so ga obdajali. On je meni prvi odkril notranjo vrednost čistega našega narodnega jezika, ki je edini vreden občnega imena ilirskega. Z njegovim trudom sem se jaz, kot rojen Zagorec, naučil poznavati azbuko in z dobrim izgovorom izgovarjati čist jezik. Z njim sem prvič čital narodne pesni srbske, po Vuku na svetlo izdane, ter sem spoznal in občutil njihovo neprecenljivost... Prijateljstvo, ktero me je vezalo z milim mojim zemljakom in součencem Dimitrijem

Demetrom, je jako uplivalo na bodočnost našega književnega razvitja. Tedaj se je največ pečal s staro klasično književnostjo, a osobito z igrokazno umetnostjo grško, ktero je najbolj cenil in negoval. Baltić in Demeter sta bila od našincev prva, ki sta z menoj kakor v spanji v bodočnost gledala čarobno sliko prerojene naše narodnosti, kakor smo jo doslej večjidel že v istini doživeli. Prvi naš umotvor Dimitrijev, oda, s ktero me je ljubeznjivo pozdravil leta 1828.,-ko sem se po velikonočnih praznikih iz domovine svoje vrnol v Gradec, pisana v prostem našem narečji zagrebškem, jasno svedoči, kako je on z blagim srcem zapopadel in si priljubil vse moje želje; kako je z bistrim umom svojim spoznal in pregledal moje osnove; s kratka, kako je bil v bližnjo našo bodočnost posegel rodoljubni duh njegov, ki je s tolikimi krasnimi umotvori doslej okrasil novooživljeno našo književnost. Skoro nič višjega se do sedaj ni učinilo v poslu narodnega prerojenja, o čem se mi ne bi že tedaj bili pogovarjali. Neke pesni, ktere sem iz nemškega jezika prevel in v zagrebškej „Luni“ na svetlo izdal, so navdahnole, akoprav še v razrečji pisane, mojega prijatelja s stalno nado, da bodemo mogli s stanovitnostjo svojo s časoma razviti in povzdignoti narodno književnost. Povestniški moji zapiski so probudili v njem željo, da v narodnem jeziku z igrokazi obnovi v spomin našim starim dela naših pradedov. Te resnobne misli so se javile med nami kot prva zarodica narodnemu „kazališču“. Naši razgovori o Joanneji, kteri zavod smo marljivo pohajali ter si prizadevali, ga pri svojih slabih močeh vendar v vseh oddelkih in vrstah proučiti, so vzbudili prvi namislek o narodnem „muzeji“. V ta namen sem tedaj v knjižnici omenjenega Joanneja pobilježil in prepisal ne samo kroj in ustroj tega zavoda, temveč zbiral sem tudi vsaktere osnove ostalih, v avstrijskej državi utemeljenih, podobnih zavodov; pozneje pa ob času javnega življenja in delovanja sem gledal, da kaj o tem ustno, ali pismeno, posebno s kratkimi pozivi v „Danici“, razplodim med rojake“.

Zanimivo je še, osobito za nas Slovence, kar o Gaji pripoveduje že pokojni Fran Kurelac, ki je tedaj tudi v Gradci živel: Kot navdušen privrženec svojemu rodu je že Gaj tedaj kazal oni razplodni duh, kterega vsikdar isti v obilji imá, ki zares druge navdušuje. Lotil se je pokojnega Murka, ter ga s svojim žarom ogreval in tako nanj deloval, da je Murkov slovenski rečnik, kterega so si Slovenci že tako milo želeli, vendar božje svetlo zagledal ter poslej večkrat svoj blagoslov po svetu trosil. Nagovarjal je pokojnik Murka tudi na to (že l. 1828.), da spravi svoj slovnik v svet v českem pravopisu, a ne znam, na kakih konservativnih silah so se ta kola zlomila*. (Dalje pride.)

* „Slova nad grobom Ljudevita Gaja“ govorjena od Franja Kurelaca. 1872.

Doneski k filozofičnej terminologiji.

Naslednjim članko je namen Cigaletovo „znanstveno terminologijo“, ktero je dala v Ljubljani leta 1880. „Matica Slovenska“ na svetlo, v nekterih filozofičnih izrazih dopolniti. Ravnalo se je pri tem nekoliko po sledečih pravilih:

Znanstveni izrazi naj bodo v obče taki: 1. da odgovarjajo pojmom onih rečij, ktere imajo poznamenovati; 2. da so, kolikor le mogoče, domači, t. j. pravi slovenski, ne izposojeni, če tudi iz slovanskih narečij; 3. da imajo svoje določne pomene, tako da, čim menj bode raznih pomenov imel kteri izraz, tem bolje bode v znanosti služil.

Po teh pravilih sem se tu ravnal. Prestrog nobeden meni znanih jezikov v terminologiji ni; takó tudi ne smemo mi v tem oziru pedantični biti.

Opomniti mi je nekoliko o porabi Belostenčevega slovarja. Jaz Belostenca nikakor ne smatram za Bog vé kaj, temveč menim, da hrani on bogat zaklad dobrih besed, pa tudi mnogo maloporabljivega blagá. Navajal sem ga tu posebno s tega razloga, ker je poln pravih narodnih izrazov, se vé da ne po vsem Slovenskem znanih, a narodnih izrazov najbolj potrebujemo. Blago našega jezika, to je moje mnenje, še davno ni popolnem znano. Naša ne samo še ne zapisana, ampak tudi že v knjigah shranjena literatura, posebno preteklih stoletij, je še malo izcrpljena in porabljena. K onim izvirnikom, ki so te vrste, spada tudi Belostenčev slovar. S tem, da ga tu pogostoma navajam, hočem samó pokazati, da imamo gledé na terminologijo tudi domačih pismenih virov, ki k pomišljevanju nagibljejo in zaslužujejo, da jih v ozir jemljemo. Menda pride kedaj čas, da se bodo vsa slovenska narečja — in Belostenec je pisal čisto slovenščino, kar tu poudarjam, če je tudi vmes iz štokavščine zajemal, kar pak redovito s pismenko D. (dalmatinski) zaznamenuje — pri terminologičnih potrebah bolj marljivo v poštev jemala. Samo po sebi se razumeva, da se to brez kritike ne sme goditi. Jaz sem pri Belostenci kritiko ravno tako rabil, kakor sploh menim, da se ima ostro prebiranje nasproti vsem in vsakoršnim prikaznim leposlovnim in znanstvenim sploh upotrebljevati.

Omeni se še naj, da so se sledeči članki po istej vrsti napisali, kakor tu stojé, tedaj v slučajnem redu in ne systematično. Da se izrazi lažje pregledajo in poljubni lažje najdejo, sledé v kratkem alfabetnem redu one besede, ki se v sledečih člankih pobliže razložijo.

Allgemein — vkupen, splošen, občen (5*).
Begriff — pójem (2).
Besonder — poseben, délen (6).
Deduction — izvajanje, izvod (8).
Empirie — izkustvo (10).
Erfahrung — izkušnja (10).
Induction — dovod, dovajanje (navod) (9).
Praxis — dejanje, izvrševanje, izkustvo (11).
Schliessen — sklepati, zaključevati (7).
Schluss — sklep, zaključek (7).
Theorie — misli, mišljenje (11).
Urtheil — sôd (3).
Vorstellung — predstava, namišljenje (1).
Wissen — vedeti, znati (4).

1. Vorstellung — predstava, namišljenje.

Vorstellung tolmači Cigale v svojej knjigi z izrazom pomisel (str. 136.). Vsakdo, ki slovenski jezik poznava, mi pritrdi, da substantiv pomisel (f.) ni v slovenščini navadna beseda[1], ker se substantiv misel kot tak sploh ne nahaja v sestavah, k večemu — mislek, prim. premislek. (Smisel, tudi zmisel = Sinn, in možkega spola (l. c. 108) ni domačnica, ampak tujka). Če dalje primerjamo nenavadno sestavko: pomisel z nemško: Vorstellung in pomisliti s: vorstellen, najdemo takoj, da se slovenski in nemški izraz ne vjemata. Pomisliti je: pozneje ali nekoliko časa misliti, bedenken, nachdenken[2]; prim. glagole: pomuditi se (etwas verweilen); počakati; postati (postojim); pomoliti (etwas weniges beten); posedeti; pogovoriti in dr. Zato Belostenec v svojem slovarji „Gazophylacium latino-illyricum Joannis Belostanec 1737“ (v 2 delih) počakanje tolmači z modicum exspectamen (II. 362.); postajem s subsisto (II. 390). Po tej sestavi bi torej pomisel ne pomenila drugega, nego kar Belostanec imenuje pomišljenje: cogitatio, consideratio (II. 380.); in pomisliti znači samo: cogitare, considerare, kakor Cigale sam (str. 11.) das Bedenken prestavlja z besedo: pomišljaj.

Nemški izraz Vorstellung v filozofičnem pomenu poznamenuje neki duševni čin in tudi predmet tega duševnega čina, po kterem gle-

* Števílka kaže red članka, v kterem je beseda pobliže razložena.

[1] Stara slov. ima pomyslъ (kot m.) v pomenu cogitatio, consilium, desiderium; prim. Miklosich Lex. 621.

[2] Staroslov. pomysliti reputare, cogitare (διαλογίζεσθαι), contemplari, desiderare; prim. Mikl. Lex. 621.

damo misli v duhu kot neke v njem bivajoče ali nastajajoče stvari.[1] Zato služi latinskej terminologiji izraz imaginatio, tudi repraesentatio, ker človek s svojimi mislimi na podobni način dela kakor z oddaljenimi rečmi, ktere si v duhu naslikuje. Izraz pomisel, pomisliti torej, kakor je njegov pomen gore razložen, ne pomenja tega, kar je Vorstellung, vorstellen v filozofičnem smislu.

Ker so filozofični izrazi, kakor vsi drugi, prenesene besede, bilo bi menda tudi nam dovoljeno, za Vorstellung takih terminov se posluževati, kakoršni so lat. imaginatio in repraesentatio (sc. mentis), tedaj vpodobljenje (vpodobljevanje) (namr. dušno). Ali prenesene besede t. j. take, ki imajo poleg svojih navadnih pomenov še več duševnih, so v znanostih nevarne zavoljo krivega razumevanja. Treba je posebnih, določnih izrazov, kteri na ravnost reči znamenujejo, tako da ni o več stvareh in o pomenu dvomiti. Že Belostenec je iskal takega izraza za imaginatio. On ima zato med drugimi besedo namišljenje (I. 651), imaginari: namisliti, namišljati (I. 652) in imaginarius: namišljen (= v misli položen) (I. 651); prim. namišljenje (II. 240). Isti izraz tudi služi Belostencu za concipere mente, animo = popasti, prijeti s pametjum, razumom; vu sebe namisliti, namisliti vu glave (I. 330). Belostencu služi torej za Vorstellung: namišljenje in za vorstellen: namisliti, namišljati.

Ali tudi s tem izrazom se ne morem popolnoma sprijazniti, in to iz dveh uzrokov ne. Prvič pomenja namišljenje (namišljevanje) poleg namerjenja ali namenjenja tudi nekako pridevanje, prilaganje, prim. namišljeno ime, beigelegter, angedichteter Name. Pri namišljevanji je dvoje stvarij: ena, kterej se primišljuje, druga, ktera se primišljuje, a pri Vorstellung je na enotno mišljenje misliti, in to ali enega predmeta ali ene skupine predmetov, ne na njih zlaganje ali sestavljanje v celote. Zadnje spada v področje fantazije ali pa sôda (Urtheil). Drugič sega pomen Belostenčevega namišljenja v področje tega, kar je Begriff; to se razvidi iz njegovega tolmačenja (I. 330): concipere mente, animo s popasti, prijeti s pametjum (= namisliti); ta pomen pa presega nemški Vorstellung. Vendar pak priznavam, da prvi pomen Belostenčevega namišljenja res nemškemu Vorstellung nekako odgovarja in se torej namišljati, namisliti vsekako sme nad glagol pomišljati, pomisliti staviti.

Navadni govor ima za vorstellen: misliti se in po tujem posneto: predstavljati si, predstava, predstavljanje (Cig. Term. 136.); na pr. kako si mislimo zemljo, nebo, ali: kako si predstavljamo zemljo, nebo. Vendar pak je izraz misliti si v

---

[1] Jaz se v tej reči držim Brentano-vega dušeslovja („Psychologie“ Leipzig 1874).

pomenu vorstellen prenedoločen ter tudi substantiva za Vorstellung nima, ker misel pomenja Gedanke, t. j. čin duševni.

Ostaja nam torej izraz predstava, predstavljanje, predstaviti, predstavljati (si). Cigale res da izrazu pomisliti daje prednost[1], ali jaz predstavo, predstaviti odločno in izključljivo bolj cenim, in to iz sledečih uzrokov. Prvič je izraz predstaviti (si), če je tudi iz nemščine prenesen, udomačen, živ in čisto navaden izraz, ki se zraven misliti si rabi. Drugič je navlašč vstvarjen, da nemškemu vorstellen odgovarja; tedaj je pravi terminus, ter nima nič nedoločnosti, kakor njegov synonym misliti si. Tretjič je tudi češčini in ruščini lasten (gl. Cig. Term. 136) ter se s tema narečjema popolnoma sklada, z njima vred občutivši potrebnost si za vorstellen vstvariti poseben izraz.

Za vorstellen bi se naj tedaj jemal glagol predstavljati (predstaviti), za Vorstellung: predstavljanje (kot za čin) in predstava (kot za predmet); za Vorstellbarkeit: predstavljavnost; Vorstellungskraft: predstavljajočnost; Vorstellungskreis: okrog ali obseg predstav (predstavljanja).

Kot synonymi pak se naj rabijo: namisliti (namišljati, namišljevati); predočiti (si) (predočevati); predočba (prim. zadnji izraz pri Cig. Term. 136 in XII.).

2. Begriff — pójem.

To, kar Nemci Begriff imenujejo, je neka raznim predstavam enovrstnih predmetov lastna občna (duševna) podoba. Kot osebina' ali kot pojedina stvar se ta podoba v vunanjej prirodi ne nahaja, ampak samó v človeškem predstavljanji.

Ker se ne dá dokazati, da bi ta občna duševna oblika stvarem samim odgovarjala, ima se ona za nekakove znake stvarij smatrati. Zato so Latinci za Begriff imeli besedo: notio (znamenje ali znak), Grki pak so ga s τὸ ὄν, ἡ οὐσία, τὸ ὑπάρχον (bitje, bitnost, bistvo) izraževali. Ker je tedaj Begriff nekakov obseg takih znamenj ali znakov stvarij, zato imajo Latinci poleg notio tudi izraz conceptus, in na ta izraz so se ozirali novejši prestavljavci. Nemški Begriff je samó prevod latinskega: conceptus. Tudi naš starejši slovenski jezik pozna nekaj podobnega, namreč besedo zapopadek (zapopasti). Tudi Belostenec ima nekaj sličnega; za comprehendo rabi popádam (popadam pametjum = amplector animo) (II. 381); za concipere mente: popasti, prijeti s pametjum (I. 330)[2]. Starejši slovanski jezik ima izraz: razum, raz-

[1] Prim. Predgovor k „Terminologiji“ str. XII., kjer to prednost utrjuje.

[2] Prim. staroslov. popasti prehendere, Mikl. Lex. 625.

umeti[1]. Razum je neko ločenje ali razlikovanje predstav po njihovih znakih. To ime tudi dobro pomenu Begriff pristoji; kajti razločevanjem stvarij se tudi pojmovi dobivajo; prim. Belostenca, ki razumem tolmači s comprehendo, percipio intellectu (II. 358)[2].

Kar smo gore o besedi misliti v pomenu predstavljanja opomenili, to velja tudi o razumu, razumevati, namreč da ste te besedi zavoljo raznih svojih pomenov za Begriff prenedoločni in nesposobni. To so tudi razni slovanski jeziki čutili ter si priredili za Begriff, begreifen posebnih izrazov. Cigaletu se mora (Term. 11.) pri tem izrazu pritrditi, osvajajočemu za begreifen besedo pojmiti in za Begriff pojem (gen. pojma)[3]. Z istim izrazom tudi Čehi in Hrvatje zaznamujejo ta terminus. Ali ostati nam je pri njem samó, dokler je o logičnih ali psychologičnih izrazih govor; nepotrebno pa je, za navadne izraze n. pr. begreiflich (razumljiv) iskati nenavadnih besed, prim. pojeten (ktero ima Cig. za begreiflich. Term. 11)[4]. Begrifflich (t. j. was einen Begriff oder Begriffe anlangt) bi se lahko izraževalo s prilogom pojemen, pojemski, prim. vzajemen in sejemski dan (iz vz in se + jem = im); Cig. ima pojmoven, kar se meni nerazumljivo dozdeva. Begriffsvermögen prevaja Cig. s (hrv.) pojmovitost, ali bolj po domače bi rekli: ponimajočnost; (od glag. ponimati = pojmiti; prim. zanimati (iz za + imati)[5]. Begrifflichkeit je pojemnost, ponimivost; prim. vzajemnost in zanimivost. Za Begriffsverwirrung ima Cig. pometnja pojmov, kar bi se lahko krivo razumevalo. Bolje bi menda služil izraz: mêdenje, mešanje pojmov, zmešanost ali zmedenost v pojmih, pojemska zmešnjava. Za Begriffswort nasvetuje Cig.: pojmovna beseda. Ako je Begriffswort = beseda, ki služi izraženju kakega pojma, ondaj bi se lahko rekalo: pojemna ali pojemska beseda.

(Dalje pride.)

---

[1] Iz raz + um. Um po Cafu in Trstenjaku prihaja od korena: im (capere); Mikl. Lex. 1054 izvaja um iz ser. av cognoscere.

[2] Staroslov. razum intellectus, ratio, sensus; in razumevati intelligere. (Mikl. Lex. 781).

[3] Stara slov. nima subst. pojem, pač pa glag. poje̜ti prehendere, Mikl. Lex. 654.

[4] Staroslov. poje̜ten comprehensibilis; Mikl. Lex. 654.

[5] n je v besedah ponimati (ne pojemati, kar ima ves drugačen pomen). in zanimati epenthetičen.

Kres.

Vsakdo, ki je globlje mislil o slovanskej starodavnosti ali vsaj pregledal, kar se je o njej treznega pisalo, se je kmalu prepričal, da ga ni v njej oddelka tako neobdelanega kakor je bajeslovje in kar je z njim v najožjej dotiki. Nimamo jih častitljivih starih spomenikov po primeru indijskih Ved ali skandinavske Edde, a kar je še hujše, še pisateljev ni, ki bi nam, kakor Tacit o Germanih, mogli razkriti v idealnem svitu obraz notranjega in vunanjega življenja naših pradedov. Še tista mrvica poročil, ki je raztrošena po spisih raznih zapadno-evropskih neslovanskih letopiscih, je večkrat prav dvomljive vrednosti, kajti pisala jo je le redkokrat nepristranska roka in nikdar ne z namenom slovanstvo v resnici pokazati, kakovo je. A še domači pisatelji, kakor n. pr. takozvani ruski Nestor, so o Slovanih poganih govoreč gledali ná-nje s stališča svojega vêrskega dogmatizma in njihova poročila nam večjidel tam najmanje ugajajo, kjer bi jih najbolje potrebovali. Ki nam tedaj razkrivaš prvotno življenje naših prednikov, ali nisi krvavo čutil te nezgode ter gledal na levo in desno, kje bi bilo najti drugih kriterij, kolikor toliko pripravnih, nadomestiti praznino osobito srednjedobnih pisarjev? Našel si jih gotovo in ne pičlo število ter med drugimi tudi v raznih običajih, kterih se držimo še sinovi, dasi je nad tisočletje vtonolo v preteklost, odkar je krščanstvo posijalo tudi pred naš prag. In med take običaje smemo šteti naš kres (točniše krês, ker ima staroslov. крѣсъ), kteremu je v bajeslovnem koledarji odmenjen še danes večer pred sv. Ivanom krstnikom, a ne le pri nas Slovencih, ampak tudi pri bratih nam Hrvatih (kres, kris) in Srbih (krijes) ter z drugim imenom v široširnem slovanstvu in še daleč čez meje njegove.

Pri nas zažigajo tà večer ognje po gorah in holmih, t. j. kurijo kres. „Po nekterih krajih pojó in plešejo okoli kresa, po drugih mladi ljudje čez ogenj skačejo in starci jim po skoku vsled starih vraž prorokujejo srečno ali nesrečno življenje. Tudi je med Slovenci šega, po kterej ugasle utrinke in ogorke od kresnega ognja ali nektera zelišča utikajo v streho in pravijo, da se tako varuje pogor od hiše. Drugi običaj je navaden, po kterem nastiljajo kresno noč tlà po hiši in veži z zeleno praprotjo, češ, da bode prišel sv. Janez kresnik prenočit in bode odvrnol od hiše za tisto leto vsako nesrečo, pretečo po ognji". Slovenski glasnik, zv. XI. str. 182. Ako temu še pristavimo, da drugod (posebno na slovenskem Koroškem) spuščajo ali so vsaj še v početku našega stoletja spuščali ognjena kolesa z gorá* (prim. Sartori Neueste Reise durch Oesterreich etc.

* Kakor mi koroški Slovenci pripovedujejo in trdijo, se lahko še dandanes vsakdo prepriča, kako na večer sv. Ivana krstnika ljudje pri kresu lesena kolesca užigajo in v zrak mečejo. Ur.

Wien 1811, II. 349, 350) je menda vse poglavitno povedano, kar označuje kresni svetek pri nas. Izvzemši kotanje gorečih koles se z vsem drugim skladajo hrvatski in srbski običaji popolnoma[1], a osvetijo tudi naše v marsičem, ohranivši več starinskega in typičnega. K slednjemu prištevam, da se v Hrvatih in Srbih o tej priliki pojó pesni uprav svečanosti svojstvene, kar velja tudi za skoro vsa druga slovanska plemena, v prvej vrsti za Maloruse[2]. Pri nas pa se danes sploh le popeva, a da bi se pevale pesni samo tej svetkovini namenjene, mi ni znano in se mi tudi ni posrečilo po spomenicih ustnega slovstva prepričati se, da se motim. Sicer je tudi drugod ušlo marsikaj med to blago, kar je nekdaj težko da imelo tam svoje pravo, — ali ako tudi vse to odštejemo, ostane še precej, kar stoji s kresom in samo s tem v najožjej zvezi. Dasi je dalje mnogo teh ritualnih pesnij prav nejasnih za nas, vendar jih tudi ni malo, ki živo svedočijo, da je bila pesen bistven del praznika. — Mimogredé naj tudi povem, da ima pri nas zgoli praprot nekoliko symbolike pri tem običaji, drugim Slovanom pa rabi cela vrsta zelišč, kojih ima nekoliko čarovno moč v obče, druga pa uplivajo le na ljudi in živali, vzlasti z ozirom na bolezni in nekoliko zopet gledé mladeniške in devičje bodočnosti[3]. — Kako je s kresom v Bolgarih nismo še danes dosta podučeni, ker je njihovo slovstvo še več ko pri nas pozabljalo na tradicijonalne narodne proizvode; toliko se pa da (iz zbornikov bratov Miladinovih, Karavelova in Čolakova) povzeti, da smo si južni Slovani tudi tù povsem sorodni.

Kakor južnim znan je kres tudi severnim in zapadnim Slovanom in se skladajo isto tako njihove šege z našimi. Kar je

---

[1] Primeri m. dr. Ilić Národni slavonski običaji, u Zagrebu 1846, str. 154 in sl.; Vuk Stefan. Kar. Srpski rječnik, u Beču 1857 s. v. Ivanj dan, krijes; idem Život i običaji národa srpskoga, u Beču 1867, st. 67, 68; Milojević Pesme i običaji ukupnog národa srpskog, u Beogradu 1869, I. 1—12; na slednje mnogobrojne pesni se pa ni brezpogojno ozirati, ker niso prava národna lastnina, ampak često gola amplifikacija národnih motivov, kakor sem že v svojem spisu „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte, pg. 320, 321“ skušal dokazati.

[2] Gl. posebno Trudy etnogr.-statist. ekspedicii v zapadno-russkij kraj; jugozapadnyj otdêl, st. Peterburg 187, III. 199—223. — Enkrat za vselej naj povem, da se pri transkripciji ruske pisave držim ruskega pravopisa a ne izgovora, samo da ъ konci besed kot nepotrebno znamenje izpuščam.

[3] Tereščenko v delu „Byt russkago naroda“ ima neki v 5. zvezku str. 87—95 celo vrsto tacih zelišč naštetih in popisanih. Knjiga mi uprav zdaj ni pri roki ali toliko lahko povém od poprej, da jo je treba z veliko previdnostjo rabiti, ker pisatelj često ni zanesljiv v svojih poročilih. — Nekoliko teh zelišč je naštetih tudi v Hanuševem spisu: Bájeslovný kalendář slovanský, v Praze 1860, str. 182, 183 in se vè da v Afanasjeva velikem delu „Poetič. vozzr. Slavjan“ na dotičnih mestih.

nam kres, je Rusom kupalo[1], Poljakom[2] in Čehom (v širjem smislu, t. j. Čehom, Moravanom in Slovakom) sobotka[3]. Lužičani ali Sorbi imenujejo to slavje tudi sobotka in tudi oni opravljajo tà večer obrede, ki se od drugih slovanskih ne razlikujejo. Natančnejšega nam izvirniki o tem ne vedó ali nočejo povedati, ali toliko se pa dá povzeti, da ima obilica rastlin pri tej svétkovini posebno veljavo[4].

Načela sočasne mythologične znanosti nam velé pogledati črez meje slovanske in povprašati, ali nimajo razven nas še drugod kaj našemu kresu, kupalu ali sobotki podobnega. Pot, po kterem nam je hoditi, je isti, po kterem hodi primerjalno jezikoznanstvo, samo da bajeslovna veda ne omejí svojih preiskovanj na národe, po jeziku sorodne, kajti sorodnost mythov je često neprimerno širja od sorodnosti jezikov. — Odveč bi bilo na tem mestu spuščati se v podrobnosti, in zadostuje, ako povemo, da imajo ali so imeli ne le Litvani in Lotovci, ampak tudi Germani in Kelti ter romanski národi svetkovino čisto našemu kresu podobno. Da se v tem skladajo z nami celó nekteri narodi in narodiči velikega turanskega debla, omenjamo ravno tako le mimogredoč, kakor nas ne zanima odveč, da imajo nekaj podobnega izhodna ljudstva, osobito Semiti. Večje vrednosti pa je, kar se nam poroča v tem oziru o Thrakih, Rimljanih in Grkih, in se bodemo kasneje kolikor toliko mogli uspešno ná-nje opirati, ker hodijo v nekem važnem vprašanji v poštev.

---

[1] Glej: Snegirev Russk. prostonarodn. prazdniki, IV. 18—50; Sacharov Skazanija russkago naroda, II. 7. oddelek str. 37—41; Trudy etnogr.-statist. ekspedicii, III. 193 in sl. — Prvo letopisno vest o tem prazniku lahko berete v zborniku: Polnoe sobran. russk. lětopisej, izd. archeogr. komissieju, II. 257 in IV. 279.

[2] Gołębiowski Gry i zabawy, w Warszawie 1831, str. 294—303. Najbolj zanesljivi izvirnik je zdaj Kolbergovo še ne dovršeno delo „Lud, Warszawa oziroma Kraków 1865—1876“, dozdaj 10 prav obsežnih zvezkov; o našem predmetu na raznih mestih.

[3] Reinsberg-Düringsfeld Festkalender aus Böhmen, Prag 1864, str. 313 do 320; Jan Kollár Národnié zpiewanky, w Budině 1834, I. 16—18 in 424—429; Sborník slovenských národních piesni, povestí, prisloví, porekádiel, hádok, hier, obyčajov a povier vydavá Matica slovenska, vo Viedni 1870, I. 199—201. Magjarska nestrpljivost je kriva, da ta zbornik ni došel črez 2. zvezka prvo polovico. Dalje: Dobšinský Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské, Turč. sv. Martin 1880 str. 163 in sl.; K. Jar. Erben Prostonárodní česke písně a říkadla, v Praze 1864 str. 79, 80. Marsikaj se na različnih mestih nahaja v izvrstnem zborniku „Národní pohádky, písně, hry a obyčaje vydává spolek Slavia v Praze“; do zdaj 15 zvezkov. Česka vseučiliščna mladež je s tem še ne končanim delom storila veliko uslugo narodu in učenosti; naj bi jo drugod posnemali.

[4] Smoler a Haupt Pjesnički hornych a delnich łužiskich Serbow, Grymi 1841, II. 224; W. von Schulenburg Wendische Volkssagen und Gebräuche aus dem Spreewald, Leipzig 1880, str. 254; Veckenstedt Wendische Sagen, Märchen und Gebräuche, Graz 1880, str. 452—454.

To važno vprašanje pa je: ali ne izvira kres in vse, kar je z njim, iz krščanskih idej in narédeb? Res se le-té tako strinjajo z onim, da se je trdilo in se še danes večkrat trdi, da nam v kresu ni nič starinsko bajeslovnega iskati, marveč je crkev dala hoté ali nehoté povod šegi, ki je s časoma dobila nekako posvetno lice. Prav tako pravijo, da podobna prikazen, ki je najbolj plastično v srbskem badnjaku (bolg. bъdnik) označena in se po crkvenem letu o božiči obhaja, nima toliko v slovanskem starinstvu, kakor crkvenih obredih svoje korenine. Ne smatram si za dolžnost določil crkvenih posebe tukaj navajati, ker so itak vsakemu čitatelju znane, a vprašanju, ali je tù res kaj izposojenega, se ni nikakor mogoče ognoti, — saj je od tega se vè da odvisno, ali smemo sploh še o kresu in badnjaku v bajeslovnem smislu govoriti. O slednjem sem že na drugem mestu obširniše govoril (op. cit. 196—203), omenivši poleg drugega, da je solarnega početka in da je krščanstvo božič še le v četvrtem stoletji upeljalo, ki je od tačas zaznamljal rojstvo Kristovo v nasprotji diei natali solis invicti. O kresu naj pa naslednje vrstice povedó, kaj o njem mislim.

Najprej o besedi, potem o stvari. Beseda je najbrže prva uplivala na one, ki iščejo v kresu drugo, nego iščem in nahajam jaz in z mano vred drugi. Kres in krstnik sta si tako blizu po glasu, mislijo nekteri, da je gotovo bil slednji oče prvemu. Zató tudi nekteri pišejo zdaj tako zdaj drugače, misleč, da kresnik in krstnik ali kerstnik je vse eno. Poglejmo, ali je res? Staroslovenščina nam utegne to najhitreje razjasniti, povprašajmo jo tedaj. Krstnik baptista kaže na glagol krьstiti baptizare (na hrьstiti se nam tù ni treba sklicavati) in ta na krьstъ, kar je zopet naš krst, rus. krest, č. křest, pol. krzest ali z razločkom, da pomenja novoslov. beseda baptisma, stara pa tega nikoli, ampak ali Chistus ali crux. V Pannoniji se je vsled nemško-latinskega crkvenega upliva izcimil samo za pomén crux križь, ki se da še najlažje iz starovisokon. chriuze, chriuce razlagati, ker bi iz crux neposrednje bilo moralo po jezikovnih zakonih postati *kružь[1]. Za christianus staroslov. krьstijanъ, krьstijaninъ imamo kršćan, kriščan in kristjan, — vse od krьstъ v pomenu Christus, kar se nekoliko že iz tega more posneti, da besede *križaninъ (= christianus) ali temu podobne v starem jeziku ne nahajamo. S tem se ujema starovisokon. (crist, christ = Christus in christāni, cristāni = christianus, a

[1] Zvezdica pred besedo zaznamlja, da take besede ni v jeziku. — Časi pa lahko po načelih primerjalnega jezikoznanstva povemo, kako se je utegnola ta ali ona neohranjena beseda glasiti, in tudi za ta slučaj bodemo, kolikorkrat bode trebalo, rabili isto znamenje, v znanstvenih spisih že zdavna navadno.

od 16. stoletja rabi nemščini, kar je čudno, christ (vsaj v nom. sing.) za oboje in je tedaj n. pr. ich bin ein Christ prav za prav sum christianus, pa tudi sum Christus. Prim. Grimm Deutsches Wörterbuch II. 619. Opiraje se na srb. pokrstiti (po Vuku zum Christen machen) jemlje Miklošič (Die christl. Terminologie in den slavischen Sprachen, Wien 1875, str. 29) za staroslov. krьstiti isti pomen, in nam je iz enakega razloga trditi, da tudi naše besede krstnik prvotni pomen ni bil drug. Glavno pri vsem tem pa je, da krstnik kakor vse druge v predstoječem navedene besede niso domača lastnina, ampak kakor toliko drugih pótem krščanstva v jezik zasejane in do danes v njem ohranjene.

Ali velja isto o kresu? Rodovnik njegov zgoli po pismenih spomenikih sodeč ni star ali dosti ima jezikovni zaklad besed, ki tudi nimajo v staroslovenščini ne sledú ne tirú, a nam vendar na njihovej starini ni dvomiti. Ne prej nego v 16. stoletji v prologu srbske recenzije nahajamo krêsь (staroslov. krêsъ) oziroma krêsiny (pl. fem.) v pomenu solstitium; neki starejši a tudi ne staroslovanski spis pozná krêsъ, a njemu je = mutatio temporum — in to je vse, kar nam slovarji nudijo. Prim. Miklošič Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum s. v.; Vostokov Slovar cerkovno-slavj. jazyka, Peterb. 1858 s. v. Od glagolov spada le-sem *krьsnąti v vъskrьsnąti ἐγείρεσθαι in krêsiti ἐγείρειν (hristosu jedinomu jestь krêsiti. Budilovič XIII. slov Grigorija bogoslova, Peterb. 1875, 276b). V starem jeziku so tudi vse iz vъskrьsnąti ali vъskrêsiti izpeljane besede zgoli krščanskega smisla: vъskrьsenije vstajenje in vъskrêšenije vzbujenje, scil. od mrtvih.

Da tà pomén ni prvotni, nam pričajo sedanji jeziki slovanski. V slovenskem imamo že pri Habdeliči: kresiti scintillare, kresati ignem excutere, kresavka „červ ki se v noči sveti" cicindela, cincindela, noctiluca, kresalo ignitabulum, igniarium, kres ignis festivus (Dict. s. vv.). Poleg kresavka je bolj navadno kresnica (lampyris noctiluca ali scarabaeus solstitialis) za žuželke v Nemcih Johanniswürmchen, Johannisfünkchen, Johannisgleimchen (od glimmen) imenovane, „ki v toplih poletnih večerih sosebno o kresu kakor žareče iskre okoli letajo ali pa kakor tleče oglje po travi in grmovji ležé". Pokorný-Erjavec Prirodopis živalstva 164. Za mesec junij je še pred kratkim bil lokalno v navadi izraz kresnik, kar po smislu odgovarja irskemu mi-na-bealtine t. j. ognjeni mesec[1]. Ali ima kresnica senecio vulgaris, Kreuzkraut tudi tù mesto, si ne upam odločiti; bolj se mi pa zdi, da je kar analogično osnovana po besedi kres, oziroma kreš, kreša (bolg., srb., hrv. in

[1] Več enakega se nahaja v vsakem večem slovenskem slovarji; prim. n. pr. Janežičev slov.-nemški slovar, 2. natisa s. v. kres, na koji samo opozorim, ker bi bilo od več vse tù navajati.

rus. kres, čes. křes, lot. kresse) = nasturtium in lepidium in tedaj tuja. Nemci imajo kresse, stvnem. cresso, chresso, Danci karse, Švedi krasse, Vlahi crescione (od tod lajlažje naš in hrvatski kreš, kreša), Francozi cresson in v srednjej latinščini je crisonium. Nekteri pravijo, da je vse iz latinskega crescere (gl. Diez Vergl. Wörterbuch der roman. Sprachen I. 145; Brachet Dict. etymol. de la langue française s. v. cresson), ker te rastline neki sila hitro rastó, drugi pa (gl. Weigand Deutsches Wörterbuch I. 638) nemškej besedi prisojajo domovinstvo trdeč, da je od glagola chrēsan serpere, repere, kar se mi zdi iz več razlogov manj verjetno. Bodi si pa tako ali drugače, toliko bi trdil, da so naše dotične besede, kakor drugih slovanskih národov, najbrže brez izjeme tuje in se tedaj pri svojem preiskovanji ne bodemo ná-nje ozirali.

A vrnimo se zopet k predmetu. V hrvaščini in srbščini nahajamo kres, kris (dies solstitialis pri Marutići), krijes ignis festivus ad quem saltus nocturni fieri solent, kresnuti, kresati ignem excutere, kresalo, kresivo igniarium, kresanje excussio ignis, krijesnica cincindela, hrv. tudi svitaljka in v Dobrovniku svijetnjak po Vuku Rječnik s. v.; prim. tudi Parčićev Rječnik slovinsko-talijanski na dotičnih mestih. Bolgarščina nima, kar bi radi, ruščina malo: kresátь, kresítь, kresálo in identično s tem krésevo, vse v istem pomenu kakor pri nas ter Hrvatih in Srbih. Dalj Tolkovyj slovarь živago velikorussk. jazyka II. 797; Materialy dlja sravnit. i objasnitelьnago slovarja I. 58[1]. Drugi slovarji imajo še to malo za zastarelo in res je, da nimajo več splošne veljave[2]. — Iz poljskega naj bode navedeno: krzesnąć, krzesić, krzesać = o krzemień bijąc ogień wzniecać, krzesanie, krzesiwo. O Prometheji pravijo, da je prvi wynalazł krzesanie ognia z krzemienia. Linde Słovnik języka polskiego, wyd. drugie II. 519. Dodajmo poljskim té-le česke besede: křes (u-dekl.) = křesnutí das Feuerschlagen, křesati, křesadlo, křesač nsl. *kresač, křesak pyrites. Jos. Jungmann Slovník česko-němi. II. 181; tudi Kott Česko-německý slovník I. 812, 813. Takisto je tudi s sorbskimi ali lužiškimi křesnyć (ali kšesnyć), křesać, křesadło in křesadnik, ki se v pomenu ne ločijo od vseh drugih slovanskih. Pfuhl Lužiski serbski słownik, w Budišinje 1866, str. 285. Naj temu še dostavim, da so stari Prusi imeli najbrž nekaj našemu kresu podobnega, ako se o njih piše: „Item ut de cetero in silvis aut nemoribus

[1] Podučen je maloruski izraz kris (gen. krésa) puška s kresilnim kamenom; dasi se star ne more imenovati, se je tudi tù previdno mislilo na kresati, prav kakor pri našem samokresu, ki tudi ni da bi ga zavrgli. O malorus. kris gl. Verchratskij Znadobi do slovarja južnorusk., v Lvovi 1877, str. 29.

[2] Kresenje pri Dalji ne spada sem, ampak je prištevati besedam crkvene terminologije, dasiravno je domače korenine.

nullas faciant congregationes seu celebritates contra statuta sanctae matris ecclesiae et eorum k r e s z e amplus non celebrent". Prim. Nesselmann Thesaurus linguae prussicae, Berlin 1873, pg. 80.

Že gori sem se izrazil, da v naših besedah oni pomen ni prvotni, ki se je utrdil vsled krščanskega upliva. Kdor še dvomi, naj si natančniše pogleda predstoječe besede, ktere sem baš zato na drobno našteval iz raznih slovanskih jezikov, da se vidi razlika in upozna, kako soglasno je nasprotje; na pomén „vstati" ali „obuditi" v tesnem smislu pri navedenih besedah niti misliti ni. Koren jim je k r ĭ s (kratki i), in iz krьsnąti je krêsiti, *krêsati postalo vsled glasovnega stopnjevanja, kakor iz mьgnąti: mêžiti. Pójem pa, ki je vtelešen onim glagolom kot prvotna svojina, ni gotovo drugi kakor u ž i g a t i, oziroma u ž g a t i, kar nam svedočijo vse besede vseh slovanskih jezikov, in kdor prestavlja kresati z „ignem excutere" ali „excudere silici scintillas" je ugodil ob enem onemu, ki jim skuša določiti početek in veljavo. Naše k r e s a t i tedaj ne pomenja drugo nego ogenj izbiti, vzbuditi; kresalo, kresilo orodje, s kojim se ogenj unéti, *kresač ali starosl. *krêsačь (kakor tъkačь, kovačь, kopačь) oni, ki ogenj ukreše in kres ogenj sam in sicer tisti, ki se je užigal o posebnej priliki kot bajeslovni symbol v razloček od navadnega ognja. Temu k o n k r e t n e m u pomenu ne nasprotuje oni najbolj a b s t r a k t n i vsled krščanskih načel v jezik upeljani t. j. krêsiti = obuditi, oziroma vstati. Od mrtvih človeka obuditi je isto, kar vdehnoti mu dušo[1] ali dati, užgati žiǐvljenje, in življenje je zopet, kar vstajenje omogoči. — K r e s n i c a se ne imenuje tako, ker uprav o kresu leta, še manje ker spominja na sv. Ivana krstnika, ampak ker se s v e t i, i s k r í, k r e s i. Prav tako je hrv. s v i t a l j k a in dobrovniški s v i j e t n j a k, tako nemški Johannis-f ü n k c h e n,-g l e i m c h e n (srednjevisokon. g l i m scintilla), lat. c i c i n d e l a (prim. incendo, candeo in po sorodstvu, a ne povsem po pomenu staroind. čandrá, nom. čandrás od kor. čand lucere) in italj. l u c c i o l a ali kakor jej rekajo po svedoštvu Ang. de Gubernatisa (Die Thiere in der indogermanischen Mythologie, Leipzig 1874, str. 504) v Siciliji c a n n i l i c c h i a ali p i c u r a r u t. j. ovčarjeva lučica. Zato si pripoveduje prav domišljavo ljud na Hrvatskem, „da su iskre od krijesa oživljele i tako od njih postale ove bubice". Vuk op. c. 303. Vse to nam živo priča, da je bil res prvotni pomen besedam korena k r ĭ s oni, koji smo gori ustanovili, dasi mi ni hotelo se posrečiti podpreti svoje trdenje tudi iz zaklada jezikov, s slovanščino sorodnih. Sodim, da je staropruski k r e s z e v z e t o o d S l o v a n o v[2] in slutim dalje, da so dotične besede

[1] Dušo so imeli že stari Slovani za bitje od telesa različno in jo zaznamljali „dihajočo" od kor. du, staroind. dhū; prim. novoslov. dušek Athemzug.

[2] V glasovnem oziru je staropruščino težko določevati, ker so jej izvirniki prav nedosledno in popačeno pisani. V tem smislu med slovanskimi jeziki opominja na polabščino.

nastale še le na slovanskem ozemlji (territoriji). — Ne morem se skladati z velezaslužnim Daničićem, ki krijes izvaja iz kor. skars od skar[1], kajti temu so protivni zakoni slovanskih jezikov. Da bi bil ta etymon sploh mogoč, bi morala ruščina imeti *keres a ne kres, kakor ima. Tudi mi ne ugaja prof. Geitlerjeva razlaga v „Listy filologické a paedagogické, v Praze 1875, II. 261“. Ta stavi krêsъ z litvan. skrýtas = Umkreis in mu je krêsъ (circulus, solstitium, čes. okres) nastal iz krêts, kar ima res v nekterih glagolnih oblikah svojo šibko analogijo a nikoli ne v imenskih deblih, kakor bi trebalo. Da bi bila izpeljava zanesljiva, bi se bilo treba sklicati na obliko, po kterej bi bilo postalo najpreje krets (tedaj ne krêts) a iz tega po znanem pravilu krês, krêsъ, kakor postavim iz *mensęcь: mêsęcь in drugo temu podobno. Nasprotuje pa dalje in posebno pomén, kajti krêsъ ni nikakor circulus kakor se tù trdi, in torej tudi tó krêsъ od litv. skrýtas loči. Še manje bi čes. okres jemal v primero, kajti staroslov. krêsъ terja v češčini obliko *okřes; s kratka, čes. okres ne spada ne le sem, ampak tudi ni domača česka beseda. Česki okres, pol. kres, krys (naznaczone granice, obręby; Linde II. 490), litv. krésas, kręsa (od Poljakov vzeto) in naša kresija z okresom (Janežič s. v.) so na Nemškem domá in vsi nastali iz kreis (pravilniše kreiss) stvisn. creiz, srvisn. kreiz = Umkreiss, Bezirk, Gau[2]. Da je tuje tudi pol. kreślić, określać, litv. krésiti, čes. kresliti, naj samo gredoč omenjam.

Iz vsega gori povedanega pa slednjič utegne tudi jasno biti, da sta novoslov. kres in krstnik gledé jezika ravno tako malo v sorodu, kakor staroslov. krêsъ in krьstъ. Da bi imeli tudi obliko *krêstъ, bi nam še vedno sitnosti delal zobnik, o kterem bi se ne moglo reči, da je v besedi krêsъ izpal, ker je staroslovenščina na pr. dobro ohranila okrьstъ, ki tedaj odločno takemu mnenju ljubuje.

Toliko o besedi; zdaj pa vsaj še glavnejše o stvari.

Ako pomislimo, kdaj se kresovi kurijo in kakó ter imamo v spominu, kar nam je nudil v osvetljenje jezik, nam se ne bode težavno odločiti in trditi, da meri ta poletna svetkovina pred vsem na solnce. Odkar je narodoznanstvo pričelo v svojih raziskavanjih ozirati se na ljudske običaje, se je pokazalo, da razun narodov na ozemlji vročega ali tropičnega pasú naseljenih vsi drugi solnce izredno spoštujejo in obožavajo. V tropičnih deželah je pa solnce bolj nadloga nego dobrodejna

[1] Korijeni s riječima od njih postalijem u hrvatskom ili srpskom jeziku, u Zagrebu 1877, str. 256; Osnove srpskoga ili hrvatskoga jezika, u Biogradu 1876 str. 29

[2] V knjižici „Zgodbe vogerskoga králestva“ str. 113 pripoveduje Kosič, da je cesar Jožef „ves orsàg razdejlo na desetero krajsije t. j. okrogline“. Pisatelj je tedaj čutil, da je kresija najožje z nem. „kreiss“ v zvezi.

moč in kakor, recimo, prebivalci severne Evrope težko pričakujejo dobe, ko solnce sname z natore ledene okove, tako nekteri rodovi afrikanski to svetilo le preklinjajo boječ se ga kot najhujšega sovražnika, kakor nam slučajno že oče zgodovini Herodot (I. c. 216; IV. c. 184) poroča. Domovina skupnega slovanskega naroda je bila evropska planjava med gorenjim Donom in Dnjeprom in črez slednjo reko proti vzhodu baltijskega morja in srednje Visle, na jugu do Pripet-reke razprostrta, — tedaj ozemlje, ki je nekdaj še bolje ko danes ugajalo razvoju solnčnega kulta. In res med sorodnimi národi Slovani niso zadnji, ki so uvaževali veliki upliv solnca na natoro, živali in človeka samega ter mu zató o posebnih prilikah skazovali posebno češčenje in ostanek takega češčenja je tudi naš kres.

Ta večer zažigajo in kotalijo s hribov s suhim protjem ovita kolesa. To se je s prva zarad tega storjevalo, ker si je človek mislil solnce v podobi gorečega kolesa in je tedaj čisto naravno, ako po nekterih krajih v Nemčiji imenujejo kresove nebeški ogenj Himmelsfeuer, — da, staroind. poezija govori o solnci naravnost v podobi kolesa: čakrá (nom. čakrás m., čakrám n.). Da kotalijo kolesa od nekdaj s hribov in se tà obred ne vrši na ravnem, utegne tudi imeti svoj pomen. Kres se vrší baš na robu letnega solnčnega prevrata in je osorej solnce vspelo se na vrhunec svoje moči in oblasti, narava razvila se v največej svojej krasoti. Takovo solnčno stanje traja nekaj dnij in se v Nemcih velí ta čas v starem jeziku sunewende = solstitium, kar bi se pri nas v širjem smislu tudi moglo kres imenovati. „O kresi se dan obesi“, pravimo danes in tudi naši predniki so si mislili, da začenja o kresu solnčeva moč obráčati se navzdol. Le kratek je obstanek vse krasote in gospodstva in tradicija nam velí, da nekdaj o kresu solnce tri dni ni šlo v zatón, — kar so tudi Srbi v spominu ohranili, ako pripovedujejo, „da je Ivanj dan tako veliki svetac, da na njega sunce na nebu triput od straha stane“. Vuk Rječnik s. v. Ivanj dan. Enak motiv je izražen v pesni, ki se poje kresni večer in v kterej sveti Ivo velí solncu, da se ustavi: „Stan' da sunce, do tri puta na dan Ivanji“. Ilić op. cit. 163. Kdo se ne spominja tù prekrasne bolgarske pesni „Solnčeva ženitev z lepo Grozdanko“[1], v kterej se tudi poje, da tri dni in tri noči ni

[1] V prvič natisnena je ta v bajeslovnem oziru važna pesen v delu Rakovskega Pokazalec itd., v Odesi 1859 str. 127—129. Varijante so meni té-le znané: Dozon Bъlgarski narodni pêsni; chansons populaires bulgares inédites, Paris 1875, str. 17—20; Drinov v Periodičesko spisanie na bъlgarskoto knižovno družestvo, knižka XI. i XII. Braila 1876, st. 153—157 in St. J. Verković Veda Slovena, le Veda slave, Beograd 1874, I. 56—126. Kar sem rekel o Milojevićevih srbskih pesnih, sodim tudi o Verkovićevej varijanti in o marsičem drugem, kar imamo od tega sicer prav marljivega nabiratelja národnega blaga bolgarskega.

zašlo solnce ugledavši na zemlji lepo Grozdanko (pr. starosl. grozdъ uva). Naj je tudi v pesni, znabiti v boljšem soglasji z bolgarskim podnebjem, stavljeno Jurjevo mesti Ivanjega dné, — toliko je vsekako gotovo, da ima ves nazor, da se enkrat v letu solnce ustavi, pravi smisel le tedaj, ako mu odmerimo mesto v kresnih običajih[1].

Ogenj o kresu zapaljen nima sicer vseskozi izredne veljave in karakterističnih svojstev, kajti tudi o drugih prilikah se okoli ognja poje in pleše in ne samo o kresu. Da mladi ljudje po Slovenskem črez ogenj skačejo in jim starejši prorokujejo srečno ali nesrečno življenje, — je samo na sebi spomina vredno, ali nobenih podrobnostij se nam ne pové, iz kterih bi mogli sklepati, koliko se sme in mora ta šega samo kresna imenovati. Slutiti pa nam je po enakih navadah slovanskih (osobito Malorusov) in sorodnih narodov, da je bilo to nekaj tudi v zvezi z ženitvanskimi običaji, združenimi s poklanjanjem in darovanjem (v Malorusih danes petelin) kresnemu solncu. — Hrvatska dekleta nabirajo én dan pred kresom vsakovrstnega cvetja, spletajo vence in z njimi olepšane stopijo, krasno cvetočej istodobnej prirodi podobna, na kresno pozorišče. Da bi bil to samo dekorativen prizor, nam ni misliti, marveč izvira, česar mi obširniše menda ni treba razkladati, iz scenerije letnej prirodi pripodobljene. — Ako se v Srbih, Čehih in Rusih tudi živina goni črez kresni ogenj, se mu s tém prilastuje oččevalna moč (lustracija), misleč da to varuje živino pred boleznijo in čarovnijo, koje vere so se po sporočilu Ovidijevem (Fasti l. IV. v. 805) že Rimljani držali in pred njimi ter za njimi razna ljudstva. Da se ta moč ne le na živali, marveč tudi na ljudi in na prirodo posrednje solncu samemu pripisuje, se razume samo ob sebi, kajti kres je le symbol poletne solnčne svetlobe. Tedaj je pa dalje jasno, zakaj po nekterih krajih v Srbiji užigajo povezke brezovega ali črešnjevega lubja in obhodijo hleve ter konči nekaj teh plamenic požgó na kterem hribu. Javaljne bi tudi pri nas ugasle utrinke in ogorke od kresnega ognja utikali v streho, da ni imel kresni ogenj one velike moči, ktero mu je prisojala poganska starodavnost in po kterej se je ohranil do danes običaj, ki gotovo ne povspešuje varnosti pred ognjem.

Mesti ogorkov utikajo v strehe raznovrstna zelišča. Ktera so ta, nam sporočilo ne pové a misliti je, da utegne med njimi biti praprot, ktere nasteljejo kresno noč po hišnih in vežnih tléh. V narodnej pesni, ktero so nekdaj popevali okrog kresa plesaje, se pripoveduje, da praprot cvete brez cveta:

---

[1] Natančniše o tej pesni in njenih sorodnicah glej v mojem spisu „Einleitung in die slav. Literaturgeschichte str. 325—334. V poštev hodi tudi po Mat. Valjavci priobčena pripovest (Slov. glasn. X. 93—94) „o Suncu i Nasti“.

Kaj raste brez korenja?
Kamen raste brez korenja.
Kaj cvete brez cveta?
Praprot cvete brez cveta.
Tušek v „Slov. glasniku“ IX. 51.

To je prav kakor v poljskem, ako mladeneč vpraša: „a coż kwietnie bez kwiateczka“ in mu dekle odgovorí: „oj paproć kwietnie bez kwiateczka“, ali v maloruskem, kjer rusaljka isto dá uganiti in se mu ne godi dobro, kdor uganjki ni kos. Med čudodelnimi rastlinami, ki so pred drugimi v stanu, vsaka vrata odpirati, zaklade vzdigati, k zlatu in bogastvu pripomoči, ima odlično mesto praprot. Če vidi kdo denarje cvesti, pravijo, mora hitro vzeti praprotovega semena in ga tam potrositi; drugi dan bode lahko vzdignol zaklad. Tušek l. c. 119. Naši severni bratje pa velé, da seme tega ne opravi, ampak je treba praprotovega cveta. Kdor ga pri sebi nosi, se lahko stori nevidnega, ume jezik živalij in mu tà-talisman odpira zaklade. Samo enkrat v letu cvete praprot, namreč okoli polunoči pred Ivanjim praznikom in tudi takrat prav kratko časa, ali cvet je kakor samo zlato in tako svetel, da se vidi, kakor po dnevi in tako drobán, da ga moreš skriti za nohtom. Prim. Sobotka Rostlinstvo a jeho význam, v Praze 1879, 326—329. Poleg praproti imajo naši o tem času v čisli tudi št. janževo rožo (hypericum perforatum), ktero nabirajo na kresni dan in jo utikajo v mreže v oknih, češ, da je najboljši varuh pred strelo. Tušek op. c. 83. To vremensko zelišče meri na blisk in tudi národni praprotov cvet, kteremu pravijo Slovaci in ogerski Slovenci perunov cvet, utegne biti bolj symbol bliska nego solnca, osobito ako jemljemo v poštev rusko poročilo, po kterem se pri razcvetanji praproti bliska in grmi. Kljubu temu pa ima ta rastlina kakor vrsta drugih pri kresnih t. j. solnčnih običajih važnih tako bistveno veljavo, da jo smemo smatrati za pridevek (attribut) kresnega solnca.

Ne vém ali je res, da pravijo praproti Korošci solnčec (gl. Afanasjev Poetič. vozzr. Slavjan na prirodu, II. 376) in ako je, bi bilo še le določiti, ali ni ušla kakova znanstvena nomenklatura v jezik, kakor bi lahko dokazal za nektera po solnci imenovana zelišča v hrvatskem. Ali nemogoče bi ne bilo, da je enaka beseda prav stara, ako pomislimo, da jej je dobiti analogij v sorodnih jezicih. Naj vse drugo pustim, kjer je, a ne morem si kaj, da ne bi opozoril na jezik, kjer so se enake stvari najstarejše ohranile. Staroindijščini ali sanskrtu je arká (nom. arkás m.) žar, strela in solnce, in od tega debla je več rastlinskih imen kakor n. pr.: arkakāntā (kakor sūrjakānta), arkadala, arkapušpikā, arkakrijā. Več enakega v sporočilih indijskih leksikographov ohranjenega glej med drugim v „Sanskrit-Wörterbuch in kürzerer Fassung bearbeitet von O. Böhtlingk, Petersburg 1879, I. 108“.

Mislim, da je s tem vse glavno povedano in so običaji raztolmačeni, ki se vršé pri tej svetkovini, se vè da večjidel le, kolikor jih je v Sloveniji navadnih. Drugi Slovani imajo še marsikaj, kar je pri nas šlo v izgubo, — ali o vsem tem mi tù govoriti ni bila nakana in naj malenkost za zdaj zadostuje. Toliko pa lahko povém, da je vse bistveno tudi v našem svetku ohranjeno in ni znanstvenim posledicam nikakor v kvar, ako se v vse te drobnosti ne spuščamo. Vse pa kaže še na to, da seza bistvo praznika že v dobo jezikovega edinstva slovanskih národov.

Ali pri konci vendar še nismo celó, kajti odgovoriti nam je še točniše na vprašanje, mar niso vendarle kresni običaji nasledki krščanskih nazorov in obredov? Da ne bi tega zanikali, bi se ne bili trudili z besedo krêsъ in tudi ne z bajeslovnim razlaganjem kresnih običajev. Res se strinjajo v marsičem crkveni obredi (vzlasti velikonočni) z našimi običaji in tudi symbolična svetopisemska vest (evang. sv. Ivana, I. 7—9) o sv. Ivanu krstniku nagiblje na isto, vendar bi površno in čisto krivo sodil, kdor bi s tega stališča določeval kresovno zgodovino.

Pomislite, da krščanstvo hotévše pokrstiti poganskih narodov ni na vrat na nos borilo se proti njihovim običajem nego je pustilo strpljivo marsikaj, da ne bi užalilo globoko ukoreninjenih ljudskih nazorov in s tem verski preobrat sámo kalilo. Dosta pa je bilo takega, ki bi se sploh ne bilo dalo niti s silo národom vzeti in trebalo je tedaj tudi tako v poštev jemati. Crkev je to narodom pustila a skrbela, da se sporazum med njimi in njenim učenjem ugladi, ublaži in utrdi ter tem načinom pride pogansko ob prvotno veljavo. Na mesto poganskih bogov so prišli svetniki, ki so spominjali po lastnostih ali celó po imenu na prejšnje bogove in je stopil na primer v Polabanih sv. Vit na Svętovitovo, v Rusih sv. Vlasij (Blaž) na Velesovo mesto. Isto tako uravnala je crkev kakov obred tako, da se pokrščenemu ljudstvu niti zdelo ni, da bi bilo med njo in njim v tem slučaji kakove razlike. Takov je bil tudi krêsъ in kar se strinja z njim pri raznih sedanjih evropskih národih arjoevropskega debla in kteri je crkev v allegorično-mystičnem smislu strinila s sv. Ivanom krstnikom. Ne smemo zábiti, da tudi zgodovina naše mnenje potrjuje. Stari narodi, na ktere krščanstvo še ni uplivalo, imajo marsikaj našemu kresu podobnega. Ako je pa dalje še danes misel razširjena, da so semitski, natančniše hebrejski nazori bili povod vsemu in vsakemu kresovanju, nam je samo omeniti, da tako mnenje ni v soglasji z znanstvenimi rezultati, ki so tà nazor že zdavna kot nekritičen zavrgli. Kdor se je pobliže seznanil z dotičnimi običaji predkrščanskih národov, bode pritrdil, da nam je kres res prištevati domačim bajeslovnim šegam. Našemu kresu prav podoben je rimski svetek palilia ali spačeno parilia po imenu,

praznovan v čast boginje Pales (kor. je isti s staroind. gopa, nom. gopas in lat. pascor) in na drobno popisan v Ovidijevih Fasti IV. 721 in nasl. Slavili ga sicer niso istodobno z našim, ali kulta se v vseh glavnih črtah in celó v važnejših podrobnostih tako ujemata, da bi moral duševno slep biti, kdor bi bajeslovne sorodnosti tukaj ne videl. Podoben praznik je bil oni bogu Soranu (prim. staroind. kor. svar, odkoder sūrja, lat. sol, staroslov. slъnьce), kteri se smé naravnost primerjati prazniku letnega solnčnega prevrata. Prav tako potrjujejo, kar smo trdili, nekteri starogrški, thraški, perzijski in drugi običaji, kterih mi ni treba na drobno navajati, ker bi samo ponavljal, kar je bilo že povedano.

Slednjič še dve, tri besede o poznamenovanji (términih) kresa v drugih slovanskih národih. Rusom je zá-nj ime kupalo, zapadnim Slovanom sobotka in Slovakom še vrhu tega janvo, vajanvo, vajanovo, vajan. Ako Hanuš (Bajeslov. kalendář slovansky str. 187) pravi, da nekteri Slovaki rekajo temu prazniku turice, ni to resnici podobno, ker so turice Slovakom to, kar nam trjaci t. j. duhovo ali s tujim imenom binkošti (stvisnem. fimfchustī, nvnem. pfingsten iz pentecoste in to iz gr. πεντεκοστή). O navedenih besedah pa tukaj samo toliko spregovorim, kolikor je treba, da označim, v kterih točkah se z jezikoslovnim razlaganjem nekterih učenih ne skladam.

Celó učenjaki na glasu, kakor Buslajev in za njim Afanasjev (Poetič. vozzrênija Slavjan na prirodu, III. 713) in drugi govoré o nekem bogu Kupalu in ga izvajajo iz kor. kup, kteremu se prisvajajo različni pomeni, med drugim razjariti se, zjeziti se, kakor staroind. kupjâmi lat. cupio, pa tudi pomen belega, bujnega v smislu razkošno rastočega, — kónečno pa bi bil po vsem Kupalo bog bujno razvite letne prirode. Gl. Afanasjev l. cit. Naravniše se mi zdi misliti na kor. staroslov. kąp lavare (tedaj *kąpalo), osobito ako preudarimo, da je v Rusih in je bilo baš umivanje, kopanje del kresnega obreda. Že v stoglavu čitamo, da v jutro po Ivanovem hité moški in ženske z velikim krikom kakor besni k reki se umivat in tudi današnji običaji to potrjujejo. Skliceval bi se lahko na domača letopisna poročila (n. pr. Chronica Nestoris, edid. Fr. Miklosich, cap. V.) in na izvestja tujcev pisateljev (vzlasti izhodnih), ki svedočijo, da je umivanje in kopanje bilo od nekdaj Rusom posebno priljubljeno, ali vsega tega treba ni, ker so kresne navade že porok dovolj, da je naše mnenje utemeljeno. Da bi ne bile posameznosti običaja tako malo krščanske, bi se smelo celo slutiti, da se ujema kupalo (tudi Ivankupalo v národu) z dotičnim svetopisemskim poročilom. Tudi bi se slednjemu mnenju upirala zgodovinska vest, da je crkev narodni kresni svetek imela za poganski ter prepovedovala vernikom se ga udeleževati.

Krščanskega lica pak ste sobotka (prim. staroslov. sąbota, starovisokon. sambaz) in vajanvo, vajanovo, vajan, janvo = janovo

ter se nam je čuditi, da se je slednjej besedi iskalo rojstvo na domačih tléh. Hanuš (Baj. kalendář slovanský str. 186) misli na va (v besedi vatra = světlo dělající) in j-ant vzduh, kar je iz jezikoslovnega stališča nemogoče. Tudi se na besedo vatra ni opirati, ker je najbrže tuja in ako ni, se sklada s starobaktr. ātarĕ ogenj staroind. atrá žerec, snedeš in je znabiti od kor. ad (gl. Justi Handbuch der Zendsprache pri bes.) jesti (torej ogenj = žerec), kar bi se res ujemalo, kajti Arjoevropejci so imeli ogenj za požrešni element[1]. Napačno je tedaj vsekako obojič izpeljavati „vatra" (in posrednje vajanvo) od kor va, in ako smemo tudi primerjati „vatra" s strbaktr. ātarĕ, je v ravno tako malo prvoten kakor v našem vohati, primerjan s staroslov. ąhati. A da bi vsega tega ne bilo, t. j. naj bi bil koren va tù mogoč in staroindijščini v pomenu in stvoru znan, kakor je gori določen, bi iz njega v slovanščini ne mogel postati va, kajti slovan. a zahteva v staroind. ā. Da pa dalje vsak staroind. ā tudi še ni vselej v nas a, se vidi baš iz kor. vā, kteremu odgovarja staroslov. vê v: vêjati. Vse tedaj govori proti Hanuševej etymologiji, kterej še nekteri danes prisojajo stalno veljavo in smo se morali že zarad tega z njo obširniše baviti.

Kakor vidimo, ostal je kresni kult v vseh slovanskih narodih enak, le imenujejo ga danes različno. Stvar sama se ni spremenila, spremenil se je samo prvotni jezikov izraz zánjo in je na spremembo upłivalo posamezno tudi krščanstvo. Kakó je imenovala slovanščina t. j. slovanski prajezik tà praznik, nam se vè da ni mogoče določiti, ali to pa smemo reči, da bi bil med vsemi do zdaj znanimi poznamenovanji kres (starosl. krêsъ) še najbolje ugajal.

Še bi bilo marsikaj manj bistvenega povedati, a vidim, da je razpravica že itak črez navadne časopisne razmere narastla in naj bode tedaj za zdaj dovolj. — Ako sem čitatelja prepričal, da nam je prištevati kres najstarejšim domačim praznikom, je namen moje črtice dosežen.

G. Krek.

---

[1] Primeri pisatelja teh vrstic knjigo „Einleitung in die slav. Literaturgeschichte", kjer je na str. 330 več o tem povedanega.

Zgodovinske črtice o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

I.

Škofova hiša v Slovenjem Gradci.

V Slovenjem Gradci pravijo hiši, ki je zdaj vlastnina g. peka Ungerja, od nekdaj že: „škofova hiša", nemški „Bischofhaus". Na enem kamenu vzadi za hlevom se je še lahko bralo pred nekterimi leti čislo: 1226. Ker je takrat Slovenji Gradec spadal pod oglejsko patrijarštvo, in Slovenji Gradec bil z vsem svojim okrožjem vlastnina oglejskega patrijarha, je to hišo moral postaviti patrijarh Berthold, ki je oglejsko crkvo vladal od leta 1218—1251. On je bil iz imenitne plemenite rodbine grofov Andechsov, brat vojvode koroškega in grofa tirolskega; ena njegovih sester, Maria Neža, je bila zaročena Filipu Augustu, kralju francoskemu, druga z imenom Gertrud, kralju ogerskemu, Andreju II.; Gertrudina hči, sv. Hedvika, je bila soproga vojvode ligničkega Henrika, in sv. Elizabeta, deželna grofinja turinska, je bila njegova netjakinja. Prej ko je Berthold bil poklican na patrijarško stolico, je že mnogo prestal. Po uplivu svojega svaka kralja Andreja je že v svojej mladosti dobil škofijo v Koloči (1205), leta 1209. je postal ban hrvatski, leta 1212. vojvoda sedmograški, in leta 1213., ko se je kralj Andrej v Galicijo podal, sovladatelj ogerski. Papež Honorij II. ga je postavil leta 1218. za oglejskega patrijarha. Leta 1220. se je patrijarh Berthold podal v Rim h kronanju cesarja Friderika II., kjer je razvil vse svoje višješkofovsko veličastvo. Ko je leta 1230. drugikrat v Rimu bil, sta mu pri papeževi mizi stregla njegova vasalla, avstrijanski in koroški vojvoda, in cesar Friderik je s posebnim diplomom potrdil vse privilegije oglejski crkvi, in patrijarha postavil za kneza rimsko-nemške države. Patrijarh Berthold je leta 1230. postal mejni grof istrijski, ker se je bil njegov brat Otto V. tej časti odpovedal. Ko se je cesar Friderik II. po svojem povratu iz križarske vojske sprl s papežem Gregorjem IX., je stopil patrijarh na cesarjevo stran. Papež je zategadel cesarja in patrijarha izobčil, kar je pobožnega moža tako težko zadelo, da se je sam v Rim podal pokore delat. Po priprošnji takrat v Rimu bivajočih kraljev je bil crkvenih kaznij odvezan. Leta 1244. so bili bohemski kralj Přemysl, vojvoda Leopold avstrijanski, in Berthold vojvoda koroški, v Rimu. Ti vladarji so bili namreč obljubo storili se v Rim na božjo pot podati, ker so divje Tatare srečno premagali. Takrat je bil tudi patrijarh Berthold v Rimu in je kot patrijarh in knez tako sijajnost razvijal, da se je o njem papež izustil, da je

patrijarh Berthold drugi papež (glej Nicolleti, Palladio storia di Friuli Vol. I.). Ko je bil patrijarh Berthold leta 1245. na crkvenem zboru v Lyonu, se je ločil od cesarja, kterega je papež Inocenc IV. zopet izobčil. Ta energični mož je imel dosti bojev pretrpeti. Trevišanje so mu pokorščino odpovedali, Ezzelino romanski je poplenil njegovo deželo, in Mainhard III., grof goriški, mu je jemal posestva (glej obširno Rubeis col. 717). Okrožje slovenjegraško (provincia Windischgraz) je že bilo od leta 1174. vlastnina njegove rodbine; to okrožje je Berthold podedoval, a leta 1251 daroval oglejskemu patrijarštvu. Ulrih Šternberžki je za pokoro svojih grehov daroval grad Lož, in grad „Chemich“ (Kamnik) na Kranjskem oglejskej crkvi, in po uplivu patrijarha Bertholda je koroški vojvoda Bernhard ustanovil cistercijski samostan v Kostanjevici (Landstrass). Od leta 1221—1245. so prišle čez njegovo deželo velike nadloge kakor: potresi, kuga in lakota, in Berthold se je takrat kazal velikega dobrotnika. Živel je tudi v srečni prijateljski zvezi s sv. Frančiškom assijskim, kar pričuje, da je bil pobožnega duha.

Leta 1226. se je mudil v Slovenjem Gradci in je tukaj podpisal pogodbo med št. pavlovskim opatom Ulrihom in junskim (doberlaveškim) proštom Ottom. Listina nekdaj hranjena v archivu staretržke fare, zdaj v joannejskej knjižnici v Gradci, ima podpis: Data in Castro vindisch Grez in domo plebani. Testes Hartnidus, archidiaconus Saunie (savinskega archidiakonata, ki se je raztezal po savinski dolini in dravskem polji), Luprandus archidiaconus Karinthiae, Chunradus, canonicus Aquilejensis, Bertholdus plebanus de Grez.

Staroslavna starotržka fara se je v starih časih velela: „parochia, plebs s. Pancratii in Grez“, pozneje: „parochia s. Pancratii in Windischgraz“, še le okoli leta 1529., ko se je prifarna crkev sv. Radegunde postavila, so župniki svoje stanovališče „in castro Grez“ zapustili in se s prijetnega visokega hriba v dolino preselili. Fara se je zdaj začela pisati: Forum antiquum, Veteroforum, Altenmarkt, a farna crkev, okoli ktere in za ktero je stala trdnjava: Gradec, še zdaj nosi ime: sv. Pankraca, in veličastno stoji na visokem hribu, iz kterega je čaroben razgled v slovenjegraško mesto in dolino. Patrijarh Berthold pa si je, kakor ime: „škofova hiša“ priča, v mestu slovenjegraškem postavil posebno poslopje, ktero zdaj sicer ni več ugledno, a za zgodovino mesta in crkveno zgodovino sedanje lavantinske škofije ipak imenitna.

II.

Mrtvaške glave pod crkvijo sv. Pankraca v Slovenjem Gradci.

Na severnej strani pod crkvijo sv. Pankraca na „gradu“ izkopavajo ljudje, ki si hrib obdelujejo, mnogo mrtvaških glav. Vprašal sem starega

moža, če mi vé kaj povedati, odkod je tukaj toliko mrtvaških glav? Odgovori mi starček, da so grad, ko še je za crkvijo stal, sovražniki obsedli in hoteli grajskega „grofa“ pregnati; in med temi sovražniki „grofovimi“ je tudi baje bil eden škof. Čudovito! črez 500 let se je tukaj spomin na zgodovinsko djanje ohranil*.

Leta 1302. je nastopil stolico oglejskega patrijarštva: Ottobono de Razzi, in je vladal do leta 1315. On je bil, kakor njegovi predniki, vlastnik grada, mesta in pokrajine slovenjegraške. Pod tem patrijarhom se je začela moč patrijarštva zelo majati; prevzetni njegovi, pa tudi mogočni sosedje so začenjali deželo napadati, posebno: Rizzardo de Camino in grof goriški. Patrijarhi oglejski so davali svoja posestva v „lehen“, ker jim je za vladanje denarja trebalo. Tako sta imela tudi vojvoda koroški in avstrijanski od patrijarha zavezna imenja. Ko sta videla, da sta se nad patrijarha razven goreomenjenih tudi spravila grof Mainhard ortenburžki in Azzo estenski, se je tudi koroški vojvoda s silo patrijarhovih posestev polastil. Na Koroškem je takrat vladal vojvoda Henrik, ki se je ravno poganjal za krono bohemsko in jo je tudi kratek čas v svoji lasti imel. Štajerski vojvoda je bil Friderik Lepi, kteremu je tudi Koroško pripalo v boji, ki ga je imel z vojvodo Henrikom. Zaveznik Friderikov je bil Henrik III. iz žlahtne rodbine Helfenbergov, škof krški od leta 1299—1326. Ottokar iz Hornecka (Reimchronik 807. Kapit.) pripoveduje, da je ta škof slovenjegraško trdnjavo, ki je stala na hribu, kjer zdaj farna crkev sv. Pankraca stojí, s pomočjo grofa Friderika heunburžkega in hrvatskih grofov Babaničev od 1. do 13. julija leta 1308. napadal in močno razdrl. 13. julija so se grajski branitelji vdali, ker ni bilo od nikod pomoči. Škof Henrik je sam vodil vojsko in grozovito ravnal z onimi, ki so se branili. Takrat je mnogo glav padlo, ki so bile pod gradom pokopane.

Friderik je leta 1309. Koroško zopet izročil koroškemu vojvodi.

Patrijarh Ottobono je po tem zasedanji še zmirom ostal faktični vlastnik Slovenjega Gradca, in je v Brescii leta 1311. zopet svoja posestva na Koroškem in Štajerskem v pričo cesarja Henrika VII. dal v „lehen“ vojvodoma koroškemu in štajerskemu, ki sta mu v spoznanje vasallstva pri mizi stregla.

Leta 1311. se je tudi mir sklenol med Henrikom, vojvodom koroškim, in Friderikom vojvodom štajerskim; Friderik je Henriku Slovenji Gradec nazaj dal, a ta je grad zastavil Konradu auffensteinskemu za 100 mark srebra s pogodbo, da naj grad popravi. Ko Henrik leta 1335. umrje, je Slovenji Gradec zopet pod patrijarhom Bertrandom de st. Ginnes

* Sicer je za to zgodbo moj možek lahko tudi zvedel od duhovnikov ali meščanov, ker je že v historičnih razpravah o Slovenjem Gradci omenjena. Pis.

prišel v neposredujo vlastino oglejske crkve. Ta patrijarh je bil moder mož in junašk v vseh svojih bojnih podjetjih, in je crkvi večjidel vsa posestva nazaj dobil, ktera je bila pod njegovima prednikoma: Ottobonom in Paganom v nesrečni vojski izgubila. Slovenji Gradec je dal patrijarh Bertrand leta 1342. Ulrihu pfannberžkemu v „lehen". Umrl je leta 1350. in sicer, ko se je iz Padove podal v svojo domačijo. Njegov tekmec, grof goriški, je napravil zaroto, kterej je pristopilo mnogo goriških velikašev; ti so napali potujočega višjega škofa pri Richenveldu in mu petero smrtnih ran zavdali.

Bertrand je bil v Vidmu (Udine) pokopan. Ker je bil ljudstvu velik dobrotnik, ga je močno obžalovalo. Zavoljo svojih lepih krepostij je postavljen med zveličane. (Obširneje beri v knjigi: Ciconi, Udine e sua provincia).

Patrijarh Bertrand je moral gledati tudi strašne elementarne nezgode. Silen potres mu je podrl lepo basiliko v Ogleji in videmski kastel, ter mu poškodoval zidovje mnogih mest in gradov. Leta 1348. ste prišli kuga in lakota v njegovo deželo. V tej stiski je vsak dan 2000 ubogih pogostil. Vladal je oglejsko crkev od leta 1334—1350. Slovenji Gradec je rad obiskaval in si je, ko je sklenol z Ulrihom pfannberžkim pogodbo o gradu, mestu in pokrajini, izgovoril pravico slobodnega vstopa v grad, mesto in okrožje.

Pregovori.

Nabral *L. Gojko.*

Boljša je slaba vožnja, nego gizdava hoja. (Beli Kranjec.)
Mesec avgust mora kuhati vino, september pa peči.
Gnoj je duša kmetijstvu.
Lakota nima očíj.
Če prav mačka spí, treba je pokriti lonec.
Kdor se izpričuje, ta se obtožuje. (Beli Kr.)
Komur prerano zvoní, tisti še dolgo živí.
Kdor ne zna lagati, ni prav lovec.
Kar Lah med nami rodí, národno se gojí.
Gost v hišo — Bog v hišo. (Beli Kr.)
Ne upaj možu, ki ne zna, kaj dela.
Kdor pomladi — če prav samo jedno miš ubije, ubije jih sto.
Kuj železo, dokler je vroče.
Česar oko ne vidi, tega srce ne želí.
Zlat ključ vsaka vrata odpre.
Vinski ključ vse odpira.

Dopisi,

Iz Celovca: *Nov slovenski rokopis,* lepo pisan, se je našel v Celovci; on obsega: **Oče naš,** češčeno Marijo in vero. Njegov facsimile prinese prihodnja številka.

Poročila srednjih šol od leta 1880. nam jasno pričajo, da so šolske razmere na Kranjskem, Štajerskem, Primorskem in Koroškem za nas Slovence jako slabe. Kakor znano nimamo niti ene spodnje niti ene gornje slovenske gimnazije niti realke, če je tudi slovenskih učencev toliko, da bi lahko imeli pet srednjih šol, na vsakej malo da ne po tri sto Slovencev.

V sledečem sledi statističen razkaz o številnem razmerji slovenske učeče se mladine po srednjih šolah na konci šolskega leta 1879/80.

		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Slovencev	vseh uč.
					Kranjsko:						
Ljubljana.	Gimn.	131	77	54	42	61	27	26	16	434	577
	Realka.	27	25	19	11	11	8	11	—	112	240
Novomesto.	Gimn.	47	40	14	17	13	8	8	7	154	165
Kranj.	Gimn.	—	—	15	15	—	—	—	—	30	31
Kočevje.	Gimn.	4	2	—	1	—	—	—	—	7	48
					Štajersko:						
Maribor.	Gimn.	35	33	17	17	15	17	13	12	159	307
	Realka.	3	2	4	—	1	3	4	—	17	101
Celje.	Gimn.	30	25	16	10	9	6	7	9	112	236
Ptuj.	Gimn.	19	17	11	2	—	—	—	—	49	85
Gradec.	1. gimn.	3	4	2	—	—	1	4	—	14	576
	2. gimn.	2	—	—	—	—	—	—	—	2	291
	C. realka.	2	—	1	—	—	—	—	—	3	133
	D. realka.	1	—	—	—	1	—	—	—	2	274
					Primorsko:						
Gorica.	Gimn.	40	24	25	17	22	10	17	7	162	342
	Realka.	13	4	2	4	2	—	1	—	26	250
Trst.	C. gimn.	9	10	5	1	5	1	4	6	41	268
	C. realka.	2	1	-	5	—	—	1	-	9	196
	D. realka.	6	2	1	—	—	—	—	—	9	343
Pazin.	Gimn.	1	1	—	—	—	1	1	1	5	126
					Koroško:						
Celovec.	Gimn.	9	3	3	9	4	4	2	4	38	280
	Realka.	3	2	2	1	1	2	—	—	11	183
Beljak.	Gimn.	3	1	1	2	—	1	—	3	11	149
Št. Pavel.	Gimn.	5	2	—	1	—	—	—	—	8	89
					Hrvatsko:						
Varaždin.	Gimn.	5	5	5	2	4	2	3	—	26	295
Zagreb.	Gimn.	1	5	1	1	—	1	—	—	9	647
Skupaj . . .		401	285	198	158	149	92	102	65	1450	

Ta razkaz nam dokazuje, da je 1450 slovenskih učencev: število se vè da, ki se mora na vsak način p r e j v i š j e nego nižje vzeti.

S takimi in drugimi enakimi statističnimi dokazi naj skušajo naši narodni zastopniki predrugačiti naše šolske razmere. Na kakov način se pa one dadó pri nas zboljšati in kje je najprej potreba drugo in boljšo pot hoditi, to vedó prav dobro naši slovenski učitelji po srednjih šolah.

Dokler se pa sedanje razmere na bolje ne spreobrnejo, se naj te zdaj slovenščini odločene urice dobro porabijo, pomanjkljive knjige, kolikor mogoče, zboljšajo in kjer pripravnih pomanjkuje, z novimi nadomestijo.

Med vsemi letošnjimi šolskimi poročili na Slovenskem, nam samo novomeško podaja razpravo v s l o v e n š č i n i pisano od gosp. prof. Fr. B r e z n i k a: o Sokratovi metodi in o pojmu.

Iz Dunaja M. S. Pretečeni letni tečaj l. 1880 je obiskovalo dunajsko vseučilišče 3896 dijakov; izmed teh je četrtina Slovanov. — Letošnji zimski tečaj čita dv. svet. prof. dr. Fr. vit. Miklošič „Altslovenische Grammatik“ in „Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen“. — Dr. Alois Šembera čita Čehom: „Altböhmische Literatur bis auf J. Hus“, „Echtböhmiische Schreibart“ in „Böhmische Grammatik“. — Ruskega se učečim čita J. Glowack „Physiologie der russischen Sprache und Genesis ihrer Mundarten“ in „Formenlehre der russischen Sprache“. Dalje so „praktične vaje“ v ruskem jeziku. —

—

Slovstvo: Došla nam je knjižica: „*Nauk o gospodinjstvu*“. Bodočim gospodinjam, ženskim učiteljiščem, učiteljem in učiteljicam na višjih dekliških razredih ljudskih in meščanskih šol. Poleg nemškega izvirnika Ivana viteza Hermanna prosto poslovenila I. N. in I. L. Založil Ivan Lapajne v Krškem. Str. 54. 8° 40 kr. V Trstu 1880. Knjiga, ki je ponatis iz „Edinosti“, je pisana v dobri, lahko umevni slovenščini, ter se po svoji vsebini gorko priporoča vsem Slovenkam kot potreben pripomoček h gospodinjstvu.

Statistika: *Bosna in Hercegovina* štejete po oficijalnih podatkih: 1272 občin, 43 mest, 31 trgov, 5042 vasij, 189.662 hiš, 200.747 stanovanj; 1,158.440 prebivalcev, in sicer 607.789 moških in 550.651 ženskih; med temi je 448.613 Moham. 496.761 gr. or. in 209.391 rim. kat. crkve; 3426 Židov in 249 drugih veroizpovedanj.

V Rusiji je 608 časopisov; med temi jih je 417 v jeziku ruskem, 54 v poljskem, 40 v nemškem, 10 v francoskem, 11 v lotovskem, 7 v esthniškem, 2 v finnskem, 4 v hebrejskem, 7 v armenskem, 3 v georgiškem, 4 v tartarskem in 3 v latinskem. —

Listnica uredništva: Dr. P. T. v B-P. Vaša misel o slov. Plutarchu je jako srečna. Znabiti se dá v kratkem z združenimi močmi izvesti. Tudi spisi o soc. pol. vprašanjih se v list sprejemajo. — Dr. J. P. v M. Slovstvene zgodovine potrebujemo vsi Slovenci; zatorej pobrinite se. Šolskej mladini je nje potreba, kakor ribi vode. — Pesniku Y: Ne zamerite, da Vam ne navajamo uzrokov, zakaj da niso Vaše pesni dovršene; kajti mi nikakor nočemo natanko kritikovati poslanih nam rokopisov. Sploh pa omenimo, da je za naše slovstvo boljše nikakoršnih kakor pa nedovršenih in slabih pesnij objavljati. — Mnogim sodelavcem: Prosimo potrpljenja; gradiva se je veliko nabralo, zatorej se mnogo spisov takoj v 1. štev. ni moglo uvrstiti. J. P. v B. Vaše „slobodne misli o naši izobrazbi“ prejeli. Spis je pripraven. Prosimo še več enakega. — G. K. v M. Prejeli, a ni pripravno za naš list.

Izdaja, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. J a k o b S k e t.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto I. V Celovci, 1. februarja 1881. *Štev. 2.*

Pomladanski vetrovi.

Povest iz časov francoskih vojsk.

(Dalje.)

„In kdo je bil ta nepovoljni prišlec?“ vpraša zavzet Vinko.

„Bil je srenjski sluga, ki je urno hitel po poti proti hiši.“

V pogovoru je bilo Vinku že iz mislij prišlo naročilo, ktero je dobil po županu. Sedaj je uvidel, da tudi on ne sme dalje odlagati potrebnih ukazov. Težko je bilo svoji soprogi o tej reči govoriti, toda prej ali slej je morala tudi ona vse zvedeti.

„Ali ga nisi vprašala po njegovem opravku?“

„Ne, saj ni nič posebnega, če k nam pride“.

„Bil je pri meni“ nadaljuje Vinko, a oblak skrbij pokril je z nova njegov obraz.

„Ali je prinesel kaj novega?“

„Goste dobimo.“

„Goste? Kake goste?“ vpraša Ljudmila in svoj pogled zvedavo v moža upré.

„Major Besson z desetimi konjiki nas bo jutre počastil.“

„Major in deset konjikov! Za Boga! kaj pomeni to?“ vsklikne preplašena njegova žena.

„Ali je to kaj strašnega? Saj se v teh časih vojaki vedno premičejo. Kaj to pomeni? Nič drugega, nego da so se drugod ti gospodje že naveličali in hišne gospodarje že popolnoma obrali. Zvedeli so, da imamo na Lipnici v kleti še precej starega vina in po shrambah polno jedij najboljše vrste, da bi jih še vojak velikega Napoleona ne zavrgel. To jim je zadišalo. Prav imajo; na Lipnici bodo bolje postreženi, kakor marsikje v mestu“.

„Ali pa ni še kak drug uzrok njihovega prihoda mogoč? Da jih le ne bi kak drug nagon pripeljal na Lipnico. — jaz mislim, da le

ne bi imeli kake posebne naloge v našem kraji!" pristavi po časi žena, ki je slutila prečo nevarnost, a v svojem strahu se ni upala izreči prave besede.

„Će imajo še kako drugo nalogo, nego naše sode in našo klet sprazniti", odvrne Vinko zaničljivo, „če se hočejo tudi uriti v orožji in v vojaški službi, popeljem jih tje v laze na ono reber; tam se naj pehajo celi dan, kolikor jim je ljubo in drago, da konji jezike iz gobca povešajo."

Tako se je hotel Vinko ognoti njenim vprašanjem. Mislil je sam vse poskrbeti; žene ni hotel strašiti. Ali ona je že davno vse uganila, česar ji on ni hotel razodeti.

„Imajo pa morebiti še drug nalog" žena dalje popraśuje, „da vestno opazujejo, kaj se godi v naši hiši. Mar misliš, da so pozabili, da so se pri zadnjem uporu kmetje v naši okolici najprej vzdignoli, da si bil ti duša vsemu početju, da si ti sam Kostelce in Poljance vodil in učil, da si kmete pri Novem mestu nagovarjal k složnosti, vzajemnosti in skupnemu uporu?"

„To pač vse dobro vedó; toda prizanesli so vsem, kteri so se pomirili. Ko bi nas hoteli zaradi tega kaznovati, bili bi že to davno storili."

„O ne, zavoljo preteklosti nas ne opazujejo", nadaljuje Ljudmila, „pri nas ne iščejo maščevanja, le bolj pazni so postali, da se z nova punt ne vname. Morebiti več vedó, kakor bi smeli. Tvoje ponočne hoje, tvoji skrivnostni pogovori s kmeti po vaseh, ali ni vse to sumljivo? Ovaduhov pač ne pomanjkuje okoli nas; tudi svoje prijatelje bi izdali za lahko zasluženi a sramotni denar."

„Ne boj se ljuba" tolaži Vinko, „še je vse mirno, in nadejam se, da nekaj časa še vse tako ostane. Vojaki pa tudi nimajo nikakih dokazov. Kdo vé, kaj se jaz s kmeti pogovarjam? Hoja v vasí in po vaseh mi bo pa vendar pripuščena?"

„Torej le še nekaj časa", nadaljuje Ljudmila vedno bolj vznemirjena, „in potem bodete zopet pričeli boj zoper močnejšo silo vojaško. Zraven pa ne pomisliš, da ti morebiti sreča sedaj ne bo tako ugodna, da ti sedaj morda ne prizanese svinčenka. Tudi imaš mnogo raznovrstnega orožja spravljenega v kleti, več nego ga za lov potrebuješ. Če to zasledijo in zvedó o tvojih skrivnih naklepih, kdo ti je potem porok, da ne zapadeš smrtni kazni."

„Le ti in jaz veva za kraj, kjer hranim orožje. Ni misliti, da bi nas zasačili, naj se upirajo kakor hočeje."

„Večkrat sem že o tej zadevi premišljevala", prične zopet ona s prosečim glasom. „Namerjavala sem ti odkriti enkrat svojo bojazen, a sedanji položaj ne dopušča več, da bi ti jo še dalje zatajevala. Ne huduj se nad mano, Vinko, poslušaj mirno mojo prošnjo; nareka ti jo ljubeče srce, ki za te v strahu trepeče. Prosim te, ne pečaj se dalje z ljudmi doli v vasi! Pusti pri miru reči, ktere ti le preté pogubo prinesti.

Sam dobro veš — saj ni še dolgo od tega — kako žalostne nasledke je imel prvi brezumni upor. Vojaki so oplenili in požgali posamezna poslopja in cele vasi, veliko upornikov je bilo pobitih, Francozje pa so ostali gospodje v deželi."

„Res je", odgovori Vinko, „pri prvi vstaji so preslepljeni ljudje v svoji kratkovidnosti in neslogi učakali žalostno osodo. Ko se je razširila vest o junaških činih Tirolcev, ko se je po krčmah in občnih shodih raznesla novica, da so tam že trikrat vrgli sovražnika iz dežele, razvnela je ta novost kakor iskra zatirano in odirano Kranjsko. Hipoma so zgrabili za orožje in brez vzajemnosti in reda drli na tujce. Ali tu ni bilo ne skalnatih pečin po strmih gorah, ne skrivnega zatišja po ozkih in globokih jarkih, da bi imeli varnega zavetja: njihov trud je bil brez uspeha. — Minola so od onega žalostnega časa štiri leta; v tej kratki dobi pa se je veliko spremenilo. Zvezda sreče, ki je Napoleonu vedno jasno sijala, jela bo po malem svojo bliščobo izgubljevati. Kar smo si namreč prej le tiho na uho šepetali, je sedaj sploh znano, da je one velikanske vojne čete, s kterimi je Napoleon hotel mogočnega protivnika na vzhodu ponižati, uničila na Ruskem nenavadno ostra zima. Na tisoče pešcev in konjikov je zagrnola na ruskih planjavah snežena odeja, nebrojno množico je požrla ledena voda. Naš prejšnji gouverneur, ki je še le to spomlad v Ljubljano prišel, toda kmalu po nastopu svoje službe nesrečno zbolel, — pravijo, da je znorel — se je zelo trudil, da bi svojemu cesarju nadomestil izgubljene čete in pridobil novih vojnih sil, osobito konjištva. K temu pa je bilo denarja potreba. Po sili iztirjevati ni šlo, ljudje so bili dosta siromašni. Prosil in moledoval je okoli meščanov, nabiral je prostovoljne iz „domoljubja" darovane doneske, imenoval jih je „svedočbe udanosti". — Sedaj se tudi sliši o ljutih bojih na Nemškem; pripoveduje se o zmagah francoskih; toda odslej se ne bodo vojevale samo redne vojne čete, ampak ves nemški narod se baje hoče za osvobojenje svoje domovine protivnikom v bran postaviti. In če so tudi nedavno v Ljubljani po višjem povelji slavili zmage francoske z zahvalno mašo v stolni crkvi in zvečer z razsvečavo po mestu, vendar ni kljubu takim slavnostim nikdo dvomil, da bode Avstrija poslala v kratkem silovito armado proti jugu in tirjala svoje izgubljene pokrajine nazaj, a da Kranjsko zopet torišče krvave borbe postane. — Za „Napoleonov dan" petnajstega avgusta delajo se že sedaj velikanske priprave. Gromenje topov, slovesna maša, razdelitev kruha med uboge, obed pri gouverneurji, zvečer pa javne igre in ples v gledišči — vse to bo značilo slovesnost tega dneva. Ljudstvo bo skupaj vrelo in radovedno paslo svojo zvedavost, nekteri bodo tudi skušali svojo udanost izraziti, a vsakdo bode prepričan, da še to poletje razprostré habsburški orel svoja krila, da se pod njegovo zavetje zberó izpeljani mladiči. Vzdignol

se bode vojni hrup in vriš po deželi, na naših gorah pa bodo zasveteli kresi, veseli in davno že pričakovani znak osvobojenja. — .

Ne boj se Ljudmila! Ne bomo imeli dolgo teh zopernih gostov; poklicali jih bodo kmalu tje, kjer bodo bolj potrebni. Tudi ne bomo sami lahkomišljeno prevzeli vse naloge. Glavno delo bode izvršilo avstrijsko orožje, iztrgalo bode Francozom vladarstvo iz rok, mi pa bomo potrebili njih puhle pristaše in privržence, vzlasti te priliznene mairje, ki se tujcem hlinijo in dobrikajo, prisiljeno francoski tolčejo, ljudstvo pa z ošabnostjo pitajo".

Gotovo je tudi Ljudmila iz srca svoji domovini sreče želela, toda za svojega moža se je bala, da bi onesrečil pri kakem nevarnem početji. Saj bi se potem tudi njena sreča zgrudila.

„Ne ugovarjam tvojim preudarkom", odgovori torej možu; „kar ti upaš, želim tudi jaz. Ali je pa tudi potrebno, da se vselej in povsod ti postaviš na čelo vsakemu nevarnemu podjetju, da kljubuješ pretečim okolišćinam in se za druge tam žrtvuješ, kjer je nevarnost največja? Če nam bode osoda mila, če se znebimo tujih vsiljencev in nam zazori srečnejša doba mirnega delovanja in pokojnega življenja po starih pod avstrijskim žezlom utrjenih postavah, zgodilo se bode to tudi brez tvojega prenapetega sodelovanja."

Rad bi bil Vinko ustregel svoji ženi. Smilila se mu je, ko se je skrbno in milo ozirala proti njemu. Ali to prošnjo ji je moral odreči.

„Kaj pa bode, ljuba moja" nadaljuje Vinko, „če se bode vsak s takimi in enakimi izgovori odtegoval svojemu poslu? Tujci še imajo mnogobrojno vojaško silo, vedno še držé oni naša mesta in vasí v svojih rokah. Veliko si bodo morali naši prizadevati, da jim izpulijo utrjena stališča; trda bo borba, a izid negotov. — V takih osodepolnih trenotkih pa marsikaka na videz slaba podpora lahko zdatno pomore. Naš trud še bode zastonj, če o pravem času podamo rešiteljem pri blagodejnem delu združeno roko. Ali naši ljudje vidijo le to, kar jih neposrednje tišči. Uradne službnike, osobito one, kteri davke pobirajo, črtijo in sovražijo iz cele duše; nad temi bi se radi znosili ter jih iz dežele zapodili; potem bode že vse dobro. Vendar pa sta bila naša prva dva gouverneurja, maršala Marmont in Bertrand, poštenjaka viteškega značaja in plemenitega srca, ki sta si prizadevala, da bi narod s sedanjo osodo spoprijaznila, da bi ga s pravičnostjo in osobno ljubeznjivostjo pridobila. A zraven sta bila tudi vojaka in svojemu gospodu udana službnika, ki sta točno izpolnjevala njegova povelja. To pa se vè da ljudem ni ugajalo. Vso jezo in sovraštvo so naklonili tema možema in drugim uradnikom, češ, da oni ravnajo celó prosto po svoji glavi brez kakega povelja, in da so oni zakrivili vso nesrečo. Zato je treba ljudstvu voditelja, da mu ukazuje in ga podučuje o vseh važnih stvareh in njegovo vrtoglavost obvaruje

bedastih činov. Kdo mu pa bode v našem okraji stal kot dobrohoten sovetnik na strani, ako ga tudi jaz v tem velevažnem času v nemar puščam? Posamezne neprijatelje iz vasi zapoditi, to samo še nikakor ne zadostuje, treba je jedro bolesti udušiti ter na bojnem polji protivnikovo moč zatreti."

„Ali se pa tudi smeš zanašati na nje, da ostanejo mož-beseda, da se v nevarnosti bojazljivo ne poskrijejo in tebe samega na cedilu ne pusté?" poprašuje dalje žena, ktera je vse slučajnosti pretresovala, ki bi utegnole onesrečiti njenega moža.

„Stara in odločna naklonjenost Avstriji mi je v našem narodu dovolj porok dobre volje in vstrajnega dejanja. Vez, ki nas je že davno družila k habsburškemu prestolu, je globoko ukoreninjena v naših srcih, in nobena zunanja sila je ne bo raztrgala. To je naša od pradedov čislana očevina, in to hočemo neoskrunjeno zapustiti našim potomcem."

„Res je", pravi žena, „prirojena čutila se ne dadé hipoma zatreti. Zato moram priznati, da so mi sila zoperni oni prilizneni poetični proizvodi, s kterimi nekteri pisatelji proslavljajo pri vsaki priložnosti francoskega mogotca; polni hlimbe v strahu in spoštovanji pred njim koprné, na videz navdušenost kažejo, ki je pa v resnici nimajo. Tudi Vodnik v svoji „Iliriji oživljeni" zelo laskavo govori o „dobrotnem vitezu".

„Toda Vodnik ne išče proslavljenja Napoleonovega", odgovori Vinko. „Njegova pesen je radosten vsklik blagega, za srečo našega malega naroda gorečega srca, v njej nam podaja navdušeno izjavo svoje narodne zavesti, pozdravlja našega naroda probujenje v sladki nadi njegovega nadaljnega razvoja. Ljubezen do domovine — tako nekako je pisalo naše vladno glasilo „Télégraphe officiel" — veje iz vsake teh mičnih vrstic, in sveti ogenj navdušenja oživlja celo pesen. Da, v resnici blag, dobrodušen mož, zgled vsem rojakom! Trdno se nadeja, da bode v novejši dobi možno jezik dostojno gojiti in mu pod pokroviteljstvom Napoleonovim dati primerno veljavo".

„Ali se pa to sme od sedanje vlade pričakovati?"

„Ni misliti, da bi tujci še dolgo gospodovali po naših krajih. Toda pod njihovim daljšim gospodstvom bi moral Vodnik kmalu uvideti, da je bil prazen njegov up, prazne njegove nade. Srce bi krvavelo rahločutnemu možu, ko bi videl, da jezik še vedno ostane zanemarjen, nepoznan, da se mrzla tujščina vriva našemu ljudstvu pri vseh javnih poslih. Saj se mora militi vsakemu rodoljubu, če vidi, da oni mili glasovi, s kterimi mu je mati v njegovi mladosti navdihovala čista, nesebična, najblažja in najmočnejša čutila — materinsko ljubezen, da oni glasovi še vedno ostajajo nečislani od našincev, zaničevani od tujcev, in da ima le to, kar je tuje, veljavo. Le malo imamo takih veljakov, da bi iz čiste ljubezni do materinščine darovali svoje imetje in svoj trud očevini na

korist. da bi preiskavali zaklade in svojstva našega jezika, da bi se v njem urili in učili, v pisavi in govoru ga likali in njegovo lepoto kazali svojim rojakom. Le malo jih je tudi, ktere bi ganole slabosti in nezgode sobratov, kterim bi v srce segala njih beda in siroščina, da bi nekoliko svojih močij posvetili narodu v občni blagor.“

„Kdo bode pa tudi zahteval tolike požrtvovalnosti?“ pristavi Ljudmila. „Mož mora misliti tudi ná-se in na svojo družino. Ne sme se toliko od njega zahtevati, in nespametno bi bilo, da bi svoje posestvo obrnol v prid svojim sosedom, da bi le za-nje skrbel, svojo družino pa zanemarjal in v sili zapuščal. Glej, Vinko, tudi ti se ne spominjaš svoje žene, ampak dolgo časa že s kmeti doli v vasi kuješ temne naklepe, kteri bodo tebe v nevarnost, a tvojo soprogo v obup spravili.“

„Alí bi se pa jaz ne moral tudi pred tabo sramovati, ko bi se od samega strahú pred nevarnostjo nemoško odmikal zaupnim prošnjam nesrečnih ljudij? Ali bi me tudi ti ne zaničevala, ko bi o onem času, ko se bodo naši kmetje vzajemno borili za rešitev od tujega jarma, jaz sam bojazljivo po kotih posedal?“

„Kaj pa dalje?“ razvneta poprime žena besedo. „Kaj bom počela sirota, kedar te ranjenega ali celo mrtvega prinesó iz bojišča? Kje bodem našla tolažbe, ako me ti edini, v kterega sem stavila vso svojo srečo, zapustiš, in v slepi domišljiji, da koristiš narodu, v brezuspešnem uporu končaš svoje življenje?“

Mirno je sedaj Vinko poslušal ugovore svoje žene. Toda misel na ono slučajnost, da bi ga mrtvega prinesli na njegov dom in ga položili v naročje preplašeni soprogi, ki bi v brezmerni žalosti obžalujoča svojo in njegovo osodo obupno vila roke, pretresnola je njegovo dušo. Srce se mu krči pri tej misli, in on zbere ves svoj pogum, da potolaži svojo ženo.

„Pomiri se Ljudmila! Bila si vedno umna in pogumna deklica, ki si z gorkimi besedami hvalila vsako blago djanje in vedno le želela sreče našemu narodu. Kako vesel, kako ponosen sem bil vedno na te! Saj sem si bil svest, da bodeš tudi v tem oziru z mano vedno enakih mislij. Upal sem, da bodeš vse nesrečne naključbe, ki bi utegnole naju zadeti, stanovitno prenašala, da ne bodeš v stiski obupno tarnala; tudi sedaj sem preverjen, da ne bodeš nikoli malosrčno od mene želela nemožatega postopanja.“

„Vselej sem te pazno in verno poslušala, kedar si sočutno govoril o občnih narodnih zadevah“, govori Ljudmila, a glas se ji trese in jok jo posili. „S teboj sem delila žalost in veselje, občudovala in opazovala sem z veseljem tvojo blago navdušenost. Ali prevstvari, predrugači mi srce, ki najvišje čisla srečo in blagor svojega moža! V strahu sem pričakovala vestí o izidu prvega nesrečnega upora, jokala sem, ko so mi

edinega brata prinesli mrtvega domú, a radosti se mi je tresla vsaka žila, ko sem zvedela, da se ti zdrav vračaš iz bojišča".

Bridkih mislij navdana nagne uboga žena svojo glavico, nasloni se na svojega ljubljenca, na njegovih prsih skriva obraz, da uteši nepokojno srce. Saj je danes prvič okusila grenkost življenja. Sočutno jo tolaži Vinko, gladi ji lice in jej popravlja lasce, ki so v neredu padali po čelu.

„Blagor mu, kdor še ni okusil grenkosti življenja. Nikomur ni osoda v življenji naklonila vedne sreče. Obljubil sem ti, Ljudmila, in z vsemi močmí si bodem prizadeval, da te srečno popeljem skozi življenje, da ti gladim pot in odvračujem vse nevšečnosti. Drugega ti ne morejo človeške moči podati. Ali tudi nama se utegne izneveriti goljufiva sreča: življenje nama lahko podá grenko čašo bridkosti, in v tolažbo ostane le zvesto in zaupno srce."

V drevesnem perji se zaziblje rahli vetrič, izmed košatih vej zasveti solnčni žarek ter posije na vroče solze, ki so mladi ženi padale iz užaljenega očesa; rodila jih je živa v bojazni solzeča ljubezen. —

„Denarja, Vinko, denarja!" zasliši se iz obližja klic močnega glasú, in kmalu potem se prikažeta izza hišnega ogla dva mlada človeka. Prvi nekako bolj mestno oblečen, šibke rasti, ureu in gibčen, se je vedel kot zapovedovalec proti svojemu neukretnemu kmečkemu pajdašu, ki se je kakor prisiljen nemarno premikal za njim.

„Matevž, ti pa sedaj hitro vprezi Murota!" reče prvi drugemu, in se hipoma obrne proti njemu. Ker pa Matevž, njegov tovariš, ni kazal nikake volje, da bi se malo bolj hitro pomikal, razvnela je ta počasnost in malomarnost tako hudo njegovega gospoda, da se je ves razsrjen zapoktel va-nj, svojo glavo vrival v njegov hrbet in z obema rokama udrihal po njegovih plečih, da bi ga v malo hitrejši tir spravil. „Premakni se vendar, ti nemarnež", vpije nad njim, ali Matevž se ni zmenil ne za prigovarjanje ne za nebrojne udarce. Črhnol ni besedice, ampak po svoji stari navadi, kakor da ne bi ničesar videl ne čutil, meril je svoje dolgočasne korake proti hlevu. Gospod mu naloži še nekaj gorkih za slovo, ko pa vidi, da pri Matevži njegov trud ničesar ne opravi, spusti se v diru na vrt in v sledečem trenotku je stal pred Vinkom.

„Vinko, denarja, hitro denarja!" ponavlja prišlec svojo prošnjo, pomoli roko in z nogo tepta — znamenje, da se mu zelo mudi.

„Si pa zopet kakor burja, Binče! Čemu potrebuješ novcev?" pobara Vinko in srpo upre v njega svoje oči.

„Ali ti moram zopet razlagati in s tem čas tratiti, ko se mi tako mudi? Denar je moj, ti mi ga moraš dati. Če pa hočeš vedeti, ti tudi rad povém. Vojaki so prišli v mesto; te hočem videti."

„Kaj pa bo s tvojim ptičjim lovom?" ga vpraša Vinko.

„Zlodej naj vzame še ta ptičji lov! Sem se že dosta dolgočasil. Pa še sopsti bi mi kmalu v uti ne pustili ti paglavci.“

„Kje pa imaš sedaj svoje pomagače?“

„Domú sem jih spodil. Kaj se bom pa tudi jaz, izobražen gospod, ukvarjal s tako sodrgo“ odgovori Binče nevoljen, ker mu je razgovor že bil predolg, kajti o neljubih stvareh, posebno o denarnih zadevah on sam ni hotel in tudi drugim ni pustil veliko govoriti. Težko je pričakoval zaželeni denar, prestajal iz ene noge na drugo, z desno roko mahal po zraku, da bi bolj poudarjal svoje govorjenje, zraven pa prste na levi grizel. To je pa vselej storil, kedar ga je kaka neprijetna misel vznemirjala, osobito če je kdo njegovo potrpežljivost zlorabil, kakor sedaj Vinko; kajti izmed vseh dobrih lastnostij je imel Binče potrpežljivosti najmanj. Tudi sedaj je je imel le še malo na razpolaganje. Zakaj pa Vinko vse povprašuje, čemu mu bo denar, in kaj bo s ptičjim lovom. Saj bi mu lahko že takoj dal, kar želi.

„Prosim te, Binče, ne grizi mi zopet nohtov!“ ga je svarila prijazno Ljudmila, ktera se je že dolgo časa zastonj prizadevala, da bi mu odpravila to nelepo navado.

Albin Rojár — kteremu so pa ljudje sploh „Binče“ rekali, je bil mlajši sin pokojnega Rojarja, kteri je svoje lepo posestvo zapustil svojemu starejšemu sinu Vinku, zraven mu pa v varstvo izročil njegovega mlajšega brata Binčeta, ki je bil nekako topast in ne prav pri pameti, na pol nor, kakor so ljudje dejali. Rajni oče je zapustil toliko gotovine za svojega mlajšega sina, da bi se z njo celo življenje lahko preživel; Vinko naj bode njegov pokrovitelj, varh in oskrbnik njegovega premoženja. Dobro je bil pogodil pokojni mož. Vinko je skrbel za svojega brata bolj, kakor marsikteri oče za svojega sina: varčno je gospodaril z njegovim premoženjem, da bi zadostilo za celo življenje. Saj si ubogi brat sam ne bi mogel nikoli nič prislužiti. Resnega dela se nikoli ni poprijel. Vsak dan si je izmislil kako novo bedarijo, radoval se nekaj časa in kratkočasil z njo, ali kmalu se je je naveličal, poprijel se zopet kake druge in tako vedno burke uganjal, da so se ljudje v okolici nad njim razveseljevali. Njegov vedni spremljevalec, strežaj in prijatelj je bil Matevž iz Mačkovca. V otročjih letih sta se že bila seznanila, skupaj sta odrastla, in ker je Binče v resnici varha potreboval, da ga je na vseh potih nesreče in nevarnega početja varoval, ostal je Matevž vedno pri njem. Sicer pa tudi Matevž ni bil bistre glavice. Vinko ga je obdržal, da ima Binče tovariša, s kterim se zamore pečati in kteri hoče njegove bedarije prenašati. Zato pa je bil Matevž kakor navlašč vstvarjen. Hladnokrvno je trpel in se ni ganol, kedar je Binče s hudimi udarci nad njim svojo jezo hladil, in prav tako mirno se je pustil od njega objemati in poljubovati. Take spremembe občutkov so se pa pri Binčetu

velikokrat prigodile, in le Matevž jih je umel prenašati. Zato se pa tudi Binče nikoli ni mogel od njega ločiti. Skupaj sta obedovala, in ko se je Binče v prejšnjih letih pri domačem učitelji učil, je moral Matevž pri mizi zraven sedeti in se videzno nemškega in latinskega jezika vaditi. Bila je to nerazločljiva dvojica: Binče je bil svojemu varhu prav po otročje udan. Se vè da je on svojo udanost izraževal tudi z zaušnicami, kedar se je v svoji ognjevitosti kaj razvnel, vendar pa, če je on sploh koga ljubil, ljubil je gotovo Matevža in pa svojega osla — Murota.

Popoldne ko je Ljudmila na vrtu svoje delo opravljala in Vinka pričakovala, prikoraka Binče počasi, oči v tla uprte, a prste med zobmi drźeč po stezi na vrt. Vse je kazalo, da kake tehtne misli pretresuje, da sploh nekaj misli. To je bil pri njem velevažen trenotek posvečenja, kajti mislil je naš Binče silo malo in malokedaj. Ni bilo treba dolgo pričakovati, kmalu se je pokazal plod njegovega mišljenja.

„Matevž! danes gremo na ptičji lov“, veli svojemu tovarišu, ki je pri vrtnih vratih sloneč pričakoval, kaj bode njegov gospod za danes priredil. „Pripravi urno, česar je treba“, pristavi odhajajočemu in se obrne na pot proti gozdu.

„Toda Binče! kdo bo sedaj po letu na lov hodil, saj ni pravi čas zato? Nobene živalice ne bodete ujeli“, oglasi se Ljudmila.

„Kaj to tebi mar? Jaz hočem danes svoj ptičji lov imeti, če ni tudi nobenega ptiča v gozdu“ odvrne Binče, ki se je rad bavil s ptičjim lovom.

Matevž ni preudarjal, kak uspeh bode lov imel. Svest si je bil, da pri tem lahkem delu si ne bo nihče vratú ulomil; to mu je bilo dovolj. Nabral si je v vasi nekaj pomagačev, že odrastlih dečkov, ki so radi z njim hodili vedé, da ne gredó zastonj. Med nje razdeli nekoliko orodja, da spletó uto, sam zadene kriv drog na ramo in tako stopa kot ponosen vojvoda pred svojo četo.

„Rogovila rogovilo nese“ se oglasi nagajivo dekle, ki je na njivi plelo.

„Ubogi Matevž“, pravi njena tovaršica, „gotovo ga bodo letos v vojake vzeli, ker tako ravno in tako gibčno stopa pred svojim krdelom.“

„Da, da“ pristavi zbadljivo tretja, „lepo se mu bo podajala vojaška suknja, da ga bode v mestu vse gledalo: me revice bomo pa doma jokale.“

Matevž je preslišal te neprijazne ogovore in porogljivi posmeh svojih vrstnikov. Mirno se je motál dalje po poti proti hosti, kjer jih je že Binče pričakoval.

Razstavili so limanice po drevesih, spleli veliko uto, in v senci leżeči so vabili ptice s: čvink, čvink. Dolgo so čakali in se trudili, a nobena se jih ni usmilila. Binče je s prva godrnjal, ker ni smel na glas govoriti, a potem je zadremal. Predramila ga je govorica dveh kmetic, ki so mimo gredé se pogovarjale o novosti, ktero so videle v mestu.

„Ne vém. ali nimajo res kam poslati vojakov, da jih vedno le nam vrivajo“ pravi prva.

„Pa še toliko jih je sedaj in sami konjiki“ pristavi druga.

„Lepo jih je bilo pač videti, ko so na konjih v vrsto se postavili. Ko bi človek le ne vedel, da nam to malo prida, a dosta kvari prinese!“

Binče je razumel pomen teh besed ter planol hipoma iz ute kakor razkačena zver iz brloga.

„Matevž, kje si Matevž? Midva greva v mesto vojake gledat. Vi drugi pa naprej lovite, ali pa domú pojdite; danes tako ne bo nič.“ To v naglici spregovori in Matevža z vso silo po poti proti domu peha.

Fantičem iz vasi je bil ta novi Binčetov premislek kaj malo po godu. Oni niso prišli ptičev lovit, ampak mislili so, da dobé vsak po en kos belega kruha in pa kupico vina, kakor jim je sicer Binče po lovu delil. Zavzeti se spogledajo in nevoljni začnó med seboj godrnjati.

„To imamo! Dobro nas je opeharil! Ona dva sta odšla, mi bomo pa tukaj ptiče pekli in žabe cvrli.“

„Tega ne smemo trpeti! Maščevati se hočemo.“

„Iz voza ju prevrnimo, ko se bodeta v mesto peljala!“

„Da bi šel nas potem tožit; mi bodemo pa sedeli.“

„Podveznice mu porežimo in kolesa strimo!“

„Tudi ne gre. Poslušajte! Ko bo Matevž osla brzdal, naj mu eden podrže v vino namočen koščék kruha. Bodete videli! Muro bo norel.“

„Da, da! Muro bo norel! Mi pa bomo imeli maščevanje in svoje veselje“.

Tako so sklenoli in kmalu potem svoj sklep spolnili.

Med tem se je Vinko na vrtu z Ljudmilo na klopi sedeč pogovarjal. Slišal je, da je šel Binče na lov; mislil je torej, da ga pred nočjó ne bo nazaj. Toliko bolj se je zavzel, ko je hipoma pred njim stal in prosil denarja. Vendar ni hotel kratiti bratu tega nedolžnega veselja; dal mu je potrebni denar.

Pogled na denar je Binčeta pri tej priči vsega spremenil. Misel, da nobena reč več ne opovira njegovega pohoda v mesto, ga je tako razvnela, da se je veselja tresel. Brzo skoči k svojemu bratu in ga začne objemati, božati, poljubovati na roko in na lice; njegove ljubeznjivosti ni bilo ne konca ne kraja. Ko se ga je pa Vinko s težavo odkrižal, oklene se Ljudmile in s silo svoje ljubkovanje nadaljuje, da so njegovi krepki poljubi kar zveneli na njenem lici. Tudi ona se je branila njegove brezmerne ljubeznjivosti, a vendar se ni mogla smeha zdržati, videča otročje vedenje že skoro dvajsetletnega mladenča. Posadi ga na klop med sé in med brata, in Binče prične goreče v eni sapi izraževati svoje otročje veselje in svojo neskončno občutljivost. „Kako si dober, bratec! Nihče nima takega brata! Zato te imam pa tudi rad. Vzemi si od mojega

denarja, kterega hraniš, kolikor hočeš! Pa Murota ti posodim, kedar bo treba. Da, jutre popeljem tebe in Ljudmilo v mesto, da si vojake ogledamo: naj bo Matevž pa za vozom tekel. Matevž! kje tiči tako dolgo! O ko bi on le tako počasen ne bil! Po noči bova nazaj hodila. Muro noče dolgo teči, jaz ga pa nočem bičiti.“ Na to vstane in iz vrta dirja, da bi videl, ali je vendar že voz pripravljen. Pri vratih se pa zopet vrne in nazaj priskače: „Ljudmila, ali ti naj kaj iz mesta prinesem? Kar povej! Vse ti rad storim. Zvečer bom vama pravil, kaj sem vse videl. Novi vojaki so v mestu in sicer konjiki. Na trgu v vrstah stojé. Da le ne bi zamudila, da le ne bi prej iz vrste stopili! O, ta nerodni Matevž! Matevž, Matevž!“

Namesto Matevža se je oglasil Muro s svojim neprijetno golčečim glasom. Strgal se je bil od jaslij in kakor besen je zdivjal na pol obrzdan iz hleva na travnik. Za njim prisopiha Matevž, debel kol v roki vihteč. „Le počakaj me, ti zlodjev kocinec, ti dolgouhast! Vse kosti ti bom polomil, da te le dobim.“

Ni bilo pa misliti, da bi ga Matevž kmalu dobil. To je menda tudi Muro mislil, kajti navlašč, kakor da bi hotel Matevža dražiti, uleže se znak na tla in vse štiri noge kvišku moleč se začne v pijani radosti valjati po travi. A ko je Matevž do njega prikrevsal, bil je že davno na nogah. Še ga je debelo gledal, ko je vzdigoval svojo težko roko. Ko je pa njegov preganjalec tik njega stoječ hotel udariti po njegovi koži, prhnol je z burno naglostjo čez mejo na sosednjo njivo, da se je daleč slišalo pokanje in krhanje koruznih stebel.

„To malopridno živinče! Koliko bo škode napravilo!“ pravi Vinko nevoljen, ko ga je ta krik privabil k vrtnim vratom.

„Gnus ti oslovski!“ rentači Matevž. „Vso dlako ti bom populil; pa naj reče Binče, kar hoče.“

„O Murče, Murče!“ javka Binče. „Kako se boš obtolkel in opraskal. Strezi, strezi Matevž, da ne gre doli čez mejo! Lahko bi si kaj zlomil.“

Muro pa je dalje dirjal po njivi, in ko ga je hotel Binče prestreči, se na mestu hipoma zabrne in v Matevža buši, da bi ga bil skoro prevrgel. Ali Matevž ga zgrabi in se za-nj obdrži. Z levo roko se krepko poprime za rep, z desno neusmiljeno loputa po njegovih rebrih, a s kolenom ga od zadej suje in brca, kolikor more. Tako sta se drvila v naglem tiru eden za drugim po polji.

Prišel je čas maščevanja in kazni; saj ga je danes Muro zopet razjezil, in Matevž ga je črtil posebno zato, ker ga je imel Binče rajši, nego njega samega. Sveta jeza zgrabi Binčeta, ko vidi to brezsrčno pretepanje in take muke svojega ljubljenca. Oči si zatisne in pri vsakem udarci zaječi. Nato pa plane, kakor ris, srdit in objokan za njima, ujame se za Matevževo obleko in prične z bičem, kterega je že za vožnjo pripravil,

nadevati na njegov hrbet silne udarce. Matevž se ni pritoževal ali opravičeval pri Binčetu, ampak trdno se držal za Murotov rep in molčé še hujše pritiskal svojega prednika, in Muro je še hitrejše tekel. Kakor brzovlak se podijo po travniku okoli vrta: osel riga, Matevž stoka, Binče pa joka!

„Vmaknite se na stran" velí Vinko pericam, ki so se s težko posodo na glavi od potoka vračale domú, toda izza ogla vrtne ograje niso mogle opaziti, kak pogubonosen vlak njim nasproti drči. Na ovinek prišedši so se razpršile na desno in na levo, ali tudi Muro, ki je ta živi vlak vodil, se je hotel ognoti in je zato tudi na stran zavozil. Nesreča je hotela, da je zadel in trčil ob deklo, ki je nesla polno vedrico vode na glavi. Znak je padla na tla, Muro se je zraven zavalil, na-nj sta popepala njegova preganjalca. čez vse štiri pa se je zlila strahovita ploha.

Iz bližnjega griča se zasliši surov krohot vaških fantinov, ki so se tam zbrali in škodoželjni pričakovali uspeh svojega hudobnega čina.

„Voda je dobro storila" oglasi se eden izmed njih, ko so nesrečniki počasi vstajali.

„Muro se je streznil" pritrdi drugi.

„Danes je njegov dan", počasi zavije Matevž, ko je čedil in popravljal Binčetu obleko. Tudi Binčetu je voda dobro déla; mirno je zraven Matevža stal, kakor da bi se ne bilo nič zgodilo. Začne zopet priganjati svojega tovariša k delu, da bi zamogla kmalu v mesto odrinoti. In res! Čez malo časa sta sedela na vozu, ki je drčal proti mestu. Binče je bil že zopet dobre volje; objemal je Matevža. Čez četrt ure se vrneta nazaj. Binče je pozabil rokavice in dežnik; brez rokavic pa ne gre Binče nikoli v mesto in brez dežnika nikoli pol ure od doma. Napotita se zopet proti mestu; čez pol četrt ure se pripeljeta zopet nazaj — Binče poišče svojega brata. „Vinko, premalo bo denarja. Deset frankov! Bodi pameten! Kaj bo to! Matevž toliko sne in spije. Pa v družbo častnikov pridem. Tam ne smem denarja tiščati in štediti." Vinko mu da še pet frankov. „O zlati bratec!" ponavlja burno Binče in svojega brata objema. „Gotovo ti kaj prinesem iz mesta in pa častnikov, če hočeš, s sabo pripeljem. „Nato zdirja hitro kakor blisk iz vrta na voz. Ni več slišal Vinkovega odgovora: naj jih nikar s sabo na dom ne vodi; so se že sami povabili. (Dalje pride.)

Gazela.

1.

Prevzvišeno si čutje ti, *ljubáv do domovine.*
Z najčiščim plámenom gorí *ljubáv do domovine.*
V otročjem srčici, nebrižnem za trpljenje,
Że nežni čut se ta kalí: *ljubáv do domovine.*
Ljubezni prve čar, cvetočih let omama
V mladenča srci ožlahtní *ljubáv do domovine.*
Obdán s skrbmi in truden borbe za življenje
V tolažbo v prsih mož gojí *ljubáv do domovine.*
V domači prsti starček si želí trohnéti;
Iskréno željo to rodí *ljubáv do domovine.*
Napotjen v bój junak boji se smrtne kroglje;
Oplašen duh njegov hrabrí *ljubáv do domovine.*
A tudi v ženskem srci najde se prostorček,
Kjer neizkáljena žarí *ljubáv do domovine.*

2.

Po tebi, domovina moja, hrepením;
Po tvoji jaz izgubi večkrat se solzím.
Zastonj, kod sega moj pogled, okó te išče;
Sto milj od tebe, draga, daleko živím.
Nič daljnih krajev teh ne mika me lepota,
Le tvoje jaz podnebje gledati želím.
Jezika, kraja ne poznam, in ne umeje
Me nihče tú, kedár po naše govorím.
Brezčutno zrém v obraz ljudém me srečajočim,
Rojakom svojim le nagnenje jaz gojím.
O domovini usta vedno govoré mi,
Na domovino duh moj misli, ko molčím.
Žarí pri tem okó, zjasní se meni lice,
V spominih domovinskih kádar' oživím.
A ko iz njih se vzdramim, hujše kakor preje,
Pod jarmom hrepenenja muke pretrpím.

Pavlina Pajkova

Roka in srce.

Novela.

(Dalje.)

IV.

Drugo jutro je vzbudilo Leonoro rano trijančenje iz bližnje farne crkve, ktero je naznanjalo nedeljo. Pazljivo je poslušala Leonora nekaj časa prijazni glas zvonov, kterih jek je odmeval po tihi dolini do temnega gozda pod goró. Kolikokrat je že Leonora zamaknena poslušala te melodične glasove, a vsakokrat je bila od njih začarana, kakor da bi jih prvič slišala. Leonorina juterna molitev je bila kmalu opravljena. Odprla je široma okna. Iz oken se jej odpré krasen prizor. Bilo je sredi avgusta. Priroda je tako nekako oživela po hladnej rosnej noči, ki je prišla po vročem dnevu. Solnce je prijetno razširjalo svoje žarke nad polji in vinogradi, nad poslopji in vrhovi grajščinskega gaja. Leonora je bila nekaj časa v krajino zamaknena. Kako prozaičen je proti temu pogled iz njenih mestnih oken! Zato je ginena polglasno rekla: Kako ljubeznjiva si priroda! A škoda, da tudi tvoja krasota mine, kakor je vse v življenji minljivo. Solnce na večer zaide in tudi ves ta čar izgine z njim. Ali Leonora, očitala si je potem smejé, ne govori vendar, kakor pesniki. Ti in pa poezija, kakošen razloček! Sicer pa, tolažila se je sama, tudi tvojim že popolnoma prozaičnim letom izvira še en vir poezije. In ta vir je tam, kjer leži bolnik, potrebujoč tolažbe, kje je kaka sirota potrebujoča pomoči. Braniti nesreči z dobrimi nauki, navduševati k čednostim z lepimi zgledi, otirati solze, tešiti obup, to je tvoja poezija.

Bilo je pol sedmih. Leonora se je šetala po drobnem pesku v gaji. Obhodila je tudi sadni in cvetlični vrt, tu odtrgaje kakej cvetlici velo ličtičje, tam popravljaje v tla priklonjeno steblo kake vrtnice. Obiskala je tudi čebeljnak. Pozdravila starega več let jej znanega vrtnarja in mimogredé zamenila tudi nekoliko besed s kuharico, ravno prihajajočo od crkvenega opravila. Znana jej je bila domača navada, da se rodbina še le ob pol osmih zbira k zajuterku. Imela je tedaj še eno uro za sé časa. Poleg vodometa je stala prijazna kolibica, in v to kolibico je stopila.

Še ni sedela dobrih pet minut, ko se prikaže na stezici senca neke prihajajoče osebe. Približa se visoka ženska postava v modrej kašmirovej obleki, obrobljenej z belimi zobci.

Melita, je vzkliknola Leonora iznenadjena, ti se tako rano sprehajaš? In hitela jej je nasproti, podajajoč jej obé roki v pozdrav.

Melita jej prijazno roke stiska ter reče: Dobro došla, gospodična Leonora! Vi pa že počivate? To mi svedoči, da ste že dolgo na nogah.

A ni poljubila Leonore, kakor je to prejšnje krati storila. V okusni obleki se je Melita vedla, kakor kdor prvikrat v kako imenitnejše društvo stopi, ter ne vé, kako bi se obnašal. V cvetu svoje mladosti, v blesku svoje lepote stala je pred Leonoro kakor boginja. Ostro jo je z očesom opazovala, kakor da bi jej hotela v dušo pogledati in reči: Ali mi menda tudi ti hočeš čestitati?

Melita je bila prava podoba svoje matere, kedar je ta bila v njenih letih. Imela je nje visoko postavo, nje lepo vzrastli život, isto milobo sijočo iz njenih velikih, črnih, mislečih očij; njeno lepoto so poviševala nežna koža in majhna ustica, ki so se zdela vstvarjena samo za nasméh.

Melita, jaz te, Melita jaz Vas... Leonora ni vedela, kako bi jo nazivala. Srce jej je svetovalo jo tikati kakor doslej: njena ponosna podoba pa jo je nehoté posilila k vikanju. Zmagalo je vendar srce, ostala je pri tikanji mené, da jej bode pozneje, kedar postane marquisinja, poiskala novemu stanu primerni naslov. Melita, jaz te več ne poznam, tako močno si se spremenila. Kakor vrtnična popika čez noč, tako si se ti razvila in si postala iz otroka cela gospá.

Hoteli ste reči, odgovorila je Melita z nasmehom, da me ne poznate, ker sem oblečena in počesana, kakor dvorna dama. Ali ne vidite, da so me napravili po sili starejšo? Nališpali so me, kakor pupiko, da postanem vrednejša nevesta čestitega ženina!

Melita, jaz še gledala nisem na tvojo toiletto, temveč na tvojo osebo. Kar pa zadeva tvojo poroko z zares častitim ženinom, vedi, da so božja pota čudovita, in bolje je, da se podamo v vodstvo nevidnej roki, nego da se njej upiramo. Marquis Konrad, kakor sem za gotovo zvedela, je mož, vreden spoštovanja in ljubezni svoje izvoljenke. Mirno in zadovoljno življenje ti je zagotovljeno na njegovi strani. Treba je samo, da si še ti s svoje strani nekoliko prizadeneš biti mu dobra.

Leonora je te besede govorila resno in brez Melitinega ugovarjanja. Ko je ponehala, zdelo se jej je, da je za prvi početek bila z Melito nekoliko prestroga: a vedela je iz skušenj, da je pri trdnih značajih, kakor je Melitin, kjer se žalost navadno spreminja v ironijo, a ne v mehkobo, treba rabiti ostro orožje, da se namen doseže. Njena mati bi bila pri njej več dosegla, ko bi bila poleg solz, prošenj in dokazovanj tudi nekoliko strogosti uporabila.

Gospodična Leonora, odvrne zdaj Melita, zastonj se niste sinoči z materjo toliko časa mudili. Slutim, kaj Vam je ona razodela in sem skoro prepričana, da ste se od nje ločili z obljubo, potruditi se na vso moč, da me spoprijaznite z mislijo na marquisa. Od tod menda Vaš nepričakovani napad na mene. Ne vem sicer, kaj se je zgodilo med mojimi roditelji in marquisom. Nekaj posebnega gotovo mora biti; drugače bi se ne bila na enkrat mama spremenila. Saj je ona večkrat dejala, da vse

tri sestre z Alfonzom vred rajši oddá, kakor da bi se ločila od svoje Melite. Tako pa me s samovoljo sili čim preje postati marquisova.

Melita, vsaka žrtva, ktero komu prinašamo, povrača se stotera. Koliko več pa one, ki jih prinašamo roditeljem. Ti čutiš, da srce tvoje matere nekaj teži; ti slutiš, da njene skrbí so v nekaki zvezi s tvojo poroko. Melita, ako v resnici ljubiš svojo mater, ali te nje srčni mir ne veseli? Ali se nočeš materi nekoliko požrtvovati? Kar pa v resnici ni nobena žrtva; kajti enako bi prej ali slej, če ne ravno marquis, pa kdo drug prišel te snubit in te odvedel iz rojstvenega doma. Ali pa veš, da bi oni drugi bil marquisovega vzglednega značaja? Marquis pa, kakor ti zagotovljam, te resnično ljubi, on te spoštuje, on ti dá uživati ugodnosti življenja. Zmožna bodeš tudi drugim ljudem dobrot deliti, kar ti dá pokusiti okus najslajših čutov: dobrodelstva. Kaj hočeš več?

Kaj hočem več? rekla je srdito in krenola nevoljno z životom. Ljubiti hočem svojega ženina in biti od njega ljubljena. To je vse kar zahtevam. Ne prašam za vse dobrote in za ves blesk bogatije, ktero mi vsi obetate. Jaz nisem razvajena v mehkužnosti. Živela sem do sedaj zadovoljna in brez visokih želj, in tudi za naprej ne hlepim po ugodnostih, ki so mi neznane. Marquisa pa jaz ne ljubim, a dvomim, da bi tudi on mene resnično ljubil. Sumila bi celó, da me smatra za igračo.

Leonora je stala za eden trenotek osupnena. Previdela je, da Melita ni samó telesno, ampak tudi duševno se razvila, odkar je ni videla. Način, kako je ona vse to povedala, se jej ni zdel podoben trmavosti lahkomiselnih osemnajstih let. Zdelo se jej je, da je Melita govorila z razumom in s čutom, kteremu se je poznalo, da prihaja iz ranjenega ponosa. Vendar pak jo je tudi obšla misel, ali ni morda modro nje govorjenje le sad čitanja pretiranih romanov, v kterih se govori o zadovoljnosti dveh src v majhni bajtici. Šla je torej za eden korak dalje, hoté na tankó spoznati vse njene namene in misli o tej stvari. Zato je na enkrat svojemu govoru dala milejšo besedo.

Melita, iz česa pa sklepaš, da te tvoj ženin ne ljubi? Ali misliš, da samó oni ljubijo, ki to ponavljajo desetkrat v eni uri, ki večno blodijo o čarobnih očéh, o sladkih ustnicah in tako dalje naprej do rudečih nohtov na prstih izvoljene svoje, ki pri vsaki priliki prisegajo večno zvestobo, v resnici pa še ne poznajo veljave dane besede? Mož, ki v resnici ljubi, draga Melita, govoril ti bo o tem manj ko mogoče. A ti imaš vendar mnogo prilik se prepričati o pravem njegovem nagnenji do tebe. Eden srčen pogled, eden nepričakovan trepet njegovega glasú, ena lahna mimogredoča rudečica na njegovem lici — so prikazni ljubezni pri izobraženih možéh. Oni si niso svesti teh sprememb na sebi; zgodile so se brez njihovega hotenja. A ti jih na svojem ženinu srečno zapaziš in njih spomin shraniš v najskrivnejši kotiček svojega srca.

Kaj veste Vi. gospodična Leonora, o ljubezni. da s tako gotovostjo o njej govorite! segla jej je Melita nekoliko zbadljivo v besedo.

Léonora je po teh besedah pogledala na tla. Saj res, je mislila pri sebi, kaj vem jaz o ljubezni? Vendar pa je ni prestrašilo Melitino poroganje. Vedela je, da je Melita mlada in da je vedno bila nekoliko nagla. Ali je čudo, ako zdaj razdražena, postaja burnaceló do razžalitve? Z druge strani pa je tudi vedela, da ima Melita blago srce. Zato jej ni zamerila onih besed. Z enako prijaznostjo, kakor prej, je torej nadaljevala: Marquis Konrad, kakor sklepam iz vsega. kar sem do zdaj o njem slišala, je mož mirnega značaja in malobeseden. Ljudje takega značaja pa v eni besedi povedó več, kakor drugi z dolgimi dokazivanji. Ako pa to pri njem velja v navadnem življenji, koliko več potem v važnem stanu, v kterem je on sedaj kot ženin. Ako pa mož njegovih let pové, da ljubi in iz ljubezni snubi, sme se mu gotovo verjeti. Veliko žaljenje bi bilo vsako nezaupanje, ktero bi se mu skazalo. Bodi odkritosrčna, Melita, ali se ti dozdeva, da bi tvoj ženin ugodnejši utis na-te napravil, ko bi skakal okoli tebe in se tebi laskal? — Gotovo da ne. Kar je prizanesljivo petindvajsetletnemu mladenču, to je nepristojno možu njegovih let. Ali si pa tudi kedaj pomislila, Melita, da mu ti sama s svojim mrzlim obnašanjem zapiraš pot k svobodnejšemu približevanju?

Pri teh besedah je Melita pobesila oči, kajti ona se ni mogla pravega uzroka zavedeti, da je marquis ne bi ljubil.

Ali čemu toliko besed, rekla je na to Melita nevoljna; zastonj je Vaš trud. Sicer pa se naj máma ne vznemirjuje! Jaz sem jej dala besedo, da dam marquisu roko, in to besedo hočem tudi držati. Česa več od mene zahtevate?

Melita, tvojej materi ne zadostuje, da samo postaneš soproga marquisova; ona te hoče tudi videti zadovoljno in srečno. Melita, marquis ne bode silil s poroko, ako ti —.

Že vém, segla je Melita naglo v besedo; mama mi je sinoči naznanila, da se podaljša čas poroke. Tedaj ste Vi bili oni modri advokat, ki jej je dal ta nasvet? Prazno to odlašanje! Danes je moj drugi oklic; prihodnjo nedeljo bo zadnji in potem — in potem, ponovila je s silo in srdito, podam marquisu, kakor sem obljubila, rokó. Ako biti mora, čim preje tem bolje. Zdaj veste vse. Z Bogom! — In poklonivši se odide.

Leonora je bila pobita. Takošen boj, mislila je pri sebi, toliko besed, a kakošen je njih učinek? — Da sem zvedela, kar sem že prej vedela, da se ženitvi ne zoperstavlja, da pa njeno srce nič o njej vedeti noče. Vrh tega še imam njeno neprijateljstvo.

Zapustila je kolibico, kjer si je prej duševnega zbranja obetala. Malo časa je manjkalo do pol osmih; zato se je obrnola proti gradu.

Med potem jo sreča Alfonz, ki jo je v skrbéh poprašal, zakaj tako resno gleda.

Ali Vas je menda Melita razžalila? Odpustite jej, gospodična Leonora, ako Vam je kaj storila. Odkar vé, da postane visoka gospá, tudi mene prezira in je neuljudna postala.

Ne, Alfonz, Melita me ni razžalila; bila sem samo zamišljena. A lepo ni, da ti slabo meniš in govoriš o svojej sestri. Ona ni več otrok, da bi se s teboj še dalje igrala. Ona ima sedaj veliko skrbíj s pripravami za poroko. Zato jej moramo odpustiti, ako je včasih nevoljna.

Dalje se je Alfonz potožil: Bojim se celó, da iz obljubljenega konjička nič ne bo, o kterem že vsako noč sanjam.

Nekaj Leonorinih tolažilnih besed je kmalu Alfonza razvedrilo in ga rešilo te skrbi. Oh, si je mislila Leonora, ko bi enako mogla razvedriti in pa tolažiti Melito in njeno mater!

V.

Bila je sreda. V soboto popoldne se je imela vršiti Melitina poroka. Vsa hiša je bila zaradi tega po konci. Melitina mati se je s hišinjami podvizala nakladati Melitino balo. V kuhinji so se trudili s pripravljanjem raznih jedil. Pred glavnim vhodom v grad in po drevoredih se je pa potil vrtnar s pomagači ter napravljal slavoloke. Roké slednjega človeka v hiši so imele za ta dan nekaj opraviti. Vendar so bile vse te priprave brez pravega življenja. Melitin oče je okoli hodil zamišljen, kričeč nad slugami, kar doslej ni bila njegova navada. Mati si je pogosto otirala solzé, malo govorila in skoro nič jedla; Lujiza je gledala žalostno in pogosto vzdihovala; Ela in Serafina ste obžalovali Melitino osodo; Alfonz pa je bil malobeseden, vedno v upu in strahu živéč zavoljo svojega obljubljenega konjička. Samó pri Meliti ni bilo nobene spremembe. Bila je kakor ves čas svojega nevestinega stanú, tiha, mrzla, zdražljiva. Po zadnjem pogovoru se je vidno izogibala Leonore. Leonori ni bilo več mogoče, da bi se še enkrat sama z njo razgovarjala. Po Valeriji je bila Leonora zvedela, da Melita na nobeden način ne privoli časa do poroke podaljšati; ostalo je tedaj vse pri starem. Neka neugodna tišina vladala je ves ta čas v hiši, kakor v prirodi pred nevihto. Pogovori so bili medli in pretrgani; obnašanje prisiljeno. Kam je zbežal nekdanji blaženi mir in odkritosrčna medsebojna zaupnost te rodbine?

Še le marquisov prihod je prinesel nekoliko življenja v hišo. Potem so se pogovori živahnejše razvijali. Marquis je bil ljubeznjiva prikazen, razumen in izobražen mož. Tudi njegova vunanjost bi se smela bolj med lepe šteti. Bil je postaven, bledega lica, visokega duhovitega čela in pametnih očij. Gosta črna brada dajala je njegovemu obrazu neko popolnost. Premalobeseden ni bil, a tudi ne prezgovoren. Vodil je vsak govor dostojno

in zanimivo. Kar je govoril, je bilo preudarjeno. Z Melito sta malo govorila, ker se ni k temu zavoljo njenega izogibanja dosta prilik ponujalo. Melita mu je na vsako njegovo vprašanje sicer uljudno odgovarjala, a kako maločutno so se glasile njene besede! Njeno obnašanje proti njemu je bilo dostojno, a vendar se je pri vsaki priliki kazalo, da se premaguje. Marquis je bil v svojej rahločutnosti gotovo pripravljen, se njenej roki odpovedati, ko bi se bal ne bil, da bi ta odpoved ne bila za-nj prehud srčni udarec. Ljubil jo je že pregloboko, in njegovo čutje je postajalo tem močnejše, čim bolj je ona hladna bila proti njemu. Upal je vedno, da bo zopet videl na njenih ustnih oni srečni otročji nasmehljaj, ki je njega s početka bil tako očaral.

Osodepolni dan Melitine poroke je napočil. Marquis in Melita sta bila bolj bleda, kakor so navadno poročenci, ker sta s preraznovrstnimi čuvstvi stopila pred oltar. Crkvena svečanost se je bila brez vseh ovir in zaprek zvršila. Po grajščini je bilo vse živahno od mnogih in odličnih gostov, sorodnikov in prijateljev ženinovih in nevestinih. Na povratku iz kapele reče marquis Meliti stisnovši jej roko: Hvala Melita, da me delate takó srečnega! — Ali to njegovo prijazno približevanje ni ganolo Melite. Imela je za njegove gorke besede le mrzli poklon.

Leonori, ki je vse na tanko opazovala in Melitino mrzlo obnašanje več ko enkrat videla, je to silno mrzelo. Neka otožnost, ktera se je hotela v nevoljo spremeniti, jo je začela obhajati. Takó mlada, si je mislila, a že tako trda! Tako lepo teló, a tako mrzla duša v njem! Ura, da bi novoporočenca se odpeljala, je prišla. Leonora porabi trenotek, ko je marquis ravno sam stal pred krasnim šopekom opazujoč umetno zbrane cvetlice, da se mu približa in od njega vzame kratko slovó. Meliti pa je samó nemo stisnola roko. Na to je zbežala v svojo sobo, da ne vidi objemov in solz pri slovesu. Tukaj je zamišljena v resne slučaje človeškega življenja čakala, da bi videla kočije gostov, posebno pa nevestino odhajati. Med tem se nenadoma sobina vrata odpró. Vstopila je v popotni obleki Melita sama. Ne pogledavši Leonore se vrže v naslonjač, si obraz z rokama zakrije in se bridko zajoče.

Hvala Bogu! vzdihnola je Leonora, solze so led srca prodrle. Pustila jo je, da se izjoče; saj je dovolj dolgo trpelo, prej nego se je dala premagati od svoje jej prej lastne rahločutnosti. Svečanost današnjega dne, slovesne besede svečenika, ki ju je poročil, utisi slovesa so Melito ganoli. Da bi se ne pokazala premehka, je pribežala v sobo Leonorino, da si z jokom olajša stotere občutke, ki so jo težili.

Leonora je bila ginena. Položila je roko na njeno priklonjeno glavo in v solzah rekla: Uboga Melita, res mnogo si danes pretrpela. Ali bodi utolažena in vedi, da se ti bode vse trpljenje izvirajoče iz premagovanja in preudarjanja z blagoslovom povrnolo: Vedno se te hočem spominjati,

ljuba Melita. Z živim čutom bodem spremljevala tvoja pota v življenji. Tudi materini blagoslov te bo spremljal povsod. Kjer pa se vzdiguje materina molitev, tam vlada tudi mir in nebeška pomoč!

Melita vstane, objame Leonoro iskreno in reče: Z Bogom, gospodična Leonora; odpustite, da sem Vas zadnji čas pogostoma razžalila.

Z Bogom, je ponovila Leonora, potrudi se ljubiti svojega soproga!

Med temi besedami je Melita izginola ravno takó hitro, kakor je bila nenadoma prišla.

Kmalu potem je kolesno ropotanje naznanjalo svatovni odhod. Leonora ni imela več veselja gledati za njim. Sloneč v naslonjači, kjer se je Melita razjokala, si je brisala solzne oči in polglasno šepetala: Bog vaju spremljaj, Bog vaju združi! (Konec pride.)

Popotne opazke.

(Dalje.)

III.

Preidem na Francosko ter po ovinkih na Nemško. Francijo sem obiskaval in spoznaval poprej ko je bila še Napoleonska in sedaj ko je republikanska, pa vselej bi mogel reči o njej: Francija je srce Evropi, kterega bitje vsi evropski narodi čutijo, Francija je glava Evropi, iz ktere jasne misli in svetli ideali vsem evropskim narodom prihajajo, Francija je zrcalo Evropi, v kterem se vsi evropski narodi in vse evropske države ogledujejo.

Zato pa je narodu francoskemu mnogo zavidnežev in obrekovalcev; se vè da najbolj osorni so mu sosedje Germanci. Vendar kaj pomaga tem vsa črna zavist, vse slepo in hudobno obrekovanje? Kaj so koristile združeni Germaniji najsijajnejše zmage in plačilo za nje neštevilne milijarde, ogromni kupi zlatá? V kakšen prid ste ji zaplenjeni provinciji Alsacija in Lorena? — Ne poznam v zgodovini primera, kjer bi takšno poraženje in tolike nezgode, kakoršne so v zadnji vojski Francoze zadele, kteremu zmaganemu narodu na toliko korist in slavo bile, kakor zadnjič francoskemu. Čudno in paradoksno se človeku dozdeva, da Francija ni za moči, ktere je izgubila, oslabela, temveč se okrepila, da ni za milijarde obožala ona, ki jih je plačala, temveč Germanija, ktera jih je prejela, da nemške zmage niso došle Nemcem na prid in srečo, temveč Francozom, pa vendar je tako; kamorkoli prideš na Francoskem, povsodi najdeš večje blagostanje, večje zadovoljstvo, večjo srečo nego na Nemškem. Za dobe cesarstva je vsaktera korrupcija kakor težka môra Francijo tlačila; to pošast so ji Nemci proti svoji volji odgnali ter še povrh

Francoze podučili, da se naj v bodočnost varujejo puhlega chauvinizma, za ktero uslugo in lekcijo plačane milijarde niso bile previsoki honorar. Francoski narod je brž razumil svojo nalogo: lotil se je razvijaje vse svoje telesne in duševne moči za svoj vzvišeni ideal. za mogočno, srečno in slavno Francijo, resnega dela.

Njegov idealni trud ni bil zastonj: dobro gospodarstvo povsodi napreduje, obrtnija in trgovina narašča. naučni zavodi se razširjajo, vse državne razmere zboljšujejo, nikjer ne manjka dela in zaslužka, no takšen srečen napredek je bil po nesrečni vojski in v dobi, kedar je drugod moloh krah, požrešni sin borzijanskega švindela občo miserijo in obupni strah razširjal.

Blagostanski razvitek sedanje francoske republike je res vsega občudovanja vreden; ob tej priliki vendar moram na slavo toliko zanikarjenemu Napoleonu III. omeniti, da cvet in plod sedanjega blagostanja ni samo proizvod sedanje republikanske vlade, temveč tudi Napoleonove skrbi. Ta človek je sicer prouzročil mnogo zla francoskemu narodu, pa tudi mnogo dobrega: on je z vso razumnostjo, — ktere je mnogo imel, dokler mu huda bolezen ni duha uklonila — skrbel za dobre pogoje, na kterih se kmetijstvo, obrtnijstvo in trgovstvo, t. j. obče blagostanje dobro razvijati more. Sedanji razvitek je, rekel bi, krepka rast iz dobre Napoleonove setve, ktera pa ob republikanskem solnci najlepše cvete, najugodnejše zori in najboljši sad donaša.

Kakor sedanje blagostanje, tako je tudi sedanja trdna stalnost francoske republike vsakogar iznenadila; se vè da si posebno Nemci nikakor niso misliti mogli, da bi Francozom stalna republika možna bila, ktera je sedaj edino mogoča vladna forma. Naj se nikdo ne da motiti po bodisi Francozom sovražnih, ali po samih francoskih pa bonapartistnih, legitimistnih ali drugih časnikih: „kako tožne, pogubne, nesrečne, pregrešne so v ti divji brezbožni republiki vse državne in socijalne razmere“. Vse te nevarnosti, grozovitosti in pregrehe so le v glavah dotičnih pisateljev in kričačev po svetu razširjene. v resnici pa jih ni: jedro francoskega naroda se edino z republiko čuti srečno in po vsem zadovoljno, ter se za reglanje in krokanje bonapartistnih in legitimistnih nevoljnežev ne briga.

Velika sreča za republikanski obstanek je, da pri tem ko pod republikansko vlado obče blagostanje očividno raste, niti bonapartisti niti legitimisti nimajo moža, kterega bi za vrednega cesarja ali kralja ljudstvu pokazivati mogli.

Nemci. kteri se toliko s svojo „edle Zucht und edle Sitte“ ponašajo, ne morejo dosti o francoski razuzdanosti in popačenosti pripovedovati. A kje vidijo ti ljudje razuzdanost in popačenost na Francoskem večjo nego na Nemškem? Jaz sem si ogledaval, opazival in pokušal življenje v Parizu in Berlinu ter po drugih francoskih in nemških mestih, pa

smem reči, da, če kedaj z nebes kazen za takšne pregrehe dojde, poprej Nemce nego Francoze zadene. „Die Keuschheit deutscher Frauen“ je večno nemško bahanje; pa more li kteri nemški statistik dokazati, da je med Francozi več nezakonskih in adulterinih otrok nego med Nemci? Nemci se hvalijo, da so njihove žene tudi najboljše matere in najboljše gospodinje: pač lepa in dobra je ta lastnost Nemcem, da so s svojimi ženami tako zadovoljni ter da francoskih bolje ne poznavajo, kar bi Nemkam na zlo in žal biti moglo. Francozi jim tega lastnoljubja nikakor ne zavidajo.

Francosko ženstvo se v obče na tujem jako krivo sodi: méni se, da ker iz Pariza vsakojakšne nove in extravagantne ženske mode prihajajo, da francoska ženska na drugo ne misli nego na vedno novomodno obleko in lišp; vendar kolika pomota! Nove mode so exportartikel francoske t. j. pariške krojaške obrtnije, kakor je n. pr. iz Rusije kožuhovina, iz Bulgarije rožno olje, iz Havanne specialitetne cigare itd. Več ko pariški obrtniki novih mod na tuje exportirati morejo, boljši jim dobiček, več denarja na Francosko iz tujega prihaja.

Naj nikdo ne veruje, da vsakoršne pariške toilette, ktere pomodne dame za dragi denar kupujejo, res tudi odlične francoske parižanke nosijo; ne! Francosko ženstvo ni tako napačno, za svojo toiletto ima eminentno dober okus, nosi se res elegantno pa zato kaj priprosto in ne drago.

Resnice, da more priprosta in ne draga toiletta res elegantna biti, le malo ne-francoskih dam razumi, česar se lahko vsakdo prepriča, kdor ima zato razum ter na pariških boulevardih in v odličnih francoskih salonih, kjer najbolj treba, ženstvo opazuje. Ako tujec, površni opazovatelj ali še predsodkov polen človek po pariških boulevardih, po elizejskem polji, po boulognskem gozdi in drugih javnih shodiščih elegantnega sveta pariškega ženstvo razmotriva ter dan za dnevom nove in extravagantne toilette vidi, res lahko vse zlo o francoskem ženstvu misli; vendar kdo so nositelji teh toilett? — V prvi vrsti in po največ so tujke in Židovkinje, potem vsakojake ženske na slabem glasu, ter dekleta, ktera novoizmišljene mode na ogled nosijo.

Prilika mi je bila, pogovarjati se z znamenito pariško modistinjo, ki vsako leto za več sto tisoč frankov toilett modnim damam v Anglijo, Nemčijo, Rusijo, Avstro-Ogersko, Rumunijo in drugam pošilja; ta mi je zagotovljala, da takošnih dragih toilett, kakor se na tuje pošiljajo ali kakoršne tujke „barbarke“ v Parizu nosijo, nobena bolj odlična „francoska“ Parižanka ne kupuje in ne nosi. „Mi francoske ženske se oblačimo, kakor mislim res okusno in elegantno, vendar kakor vidite, priprosto in varčno. Toilette za bogate barbarke (t. j. tujke) delamo vselej drugačne nego za nas same; namreč bolj sijajne, bolj nakitjene ali našopirjene, extravagantne in pet ali desetkrat bolj drage. Vse kar se modnim tujcem pošilja in prodava, mora biti extravagantno in drago, drugače nima nobene veljave“.

Tako mi je sama pariška modistinja govorila, in res je tako. Poznam na Avstro-Ogerskem več namodnih dam, ktere na leto po 20.000 fr. (reci po dvajset tisoč frankov) za pariške toilette potrosijo. Lahko je potem spre̥videti, da francoski obrtniji za žensko modo od vseh tujih stranij mnogo milijonov frankov na leto dohaja. Bismarck je hotel ta modni davek, kterega tudi mnogo ponosna „Germania“ republikanski Franciji plačuje, zabraniti s tem, da je dal neslišano velik col za uvažanje takšne robe naložiti. Kolikor so se vendar njegove želje izpolnile, pričajo nemških namodnih dam računi, kteri so se podvojili nikakor ne na radost in veselje nemških možakov.

V obče nimajo Nemke, ktere je neki hudoben publicist in satirik dojne kravice imenoval, nobenega okusa, kar se toilett tiče. Gledé aesthetike v umetnostih znajo Nemci neizmerno učeno pisati, pa v navadnih posvetnih malenkostih za vsakdanje življenje po mojem mnenji njihov okus toliko velja, kakor nemški kafé in nemški tobak.

Živel sem dalje časa po studentovsko na Nemškem in na Francoskem, naj še tedaj ob tej priliki nekaj o nemškem in francoskem življenji studentovskem opazim.

Nemški studentje se sploh za ideal studentstva imajo; jaz sem tudi iskal ta ideal, kakor mnogo drugih, pa žal mi, nikjer ga nisem našel, — barem po mojem okusu ne.

Kaj pa je ideal nemškega studenta?

Mlad človek, ki se „akademischer Bürger“ imenuje, se kakor cirkusni jezdač in clown* nosi in obnaša, kolegij ne obiskuje, temveč se z velikim psom neprestano po kneipah klati, v čeljustih zmirom dolgo pipo drži in žveče, ter poleg smradljivega tobaka se čez vso mero s kakšnim takšnim pivom pijani, na komersih „den Salamander reibt, Ich bin der Fürst von Thoren, — Was kommt da von der Höh“ itd. tuli, se prepira in insultuje, se na mesurah bije in obraz razrezuje, a potem clowno-junaško ponosen dvorani z obraznimi nakrpami kakšni-takšni lepotici, da ga občuduje zakrpanega junaka, ki „staremu“, ki „stari“ vedno za denar lažnjive liste piše in tako „stare“ za plačilo njihovih žuljev, skrbij in trudov goljufuje — za Boga mi, ta nemški studentovski ideal se meni gnusi!

No kakšen je francoski student?

Da je vesel in buren mladenec, to je naravno; ali mladina, kteri se vse telesne in duševne moči popolno razvijajo in razcvetajo; ki je polna idealov, ktere vse doseči upa; kojej se ničesar nemogoče ne dozdeva in kterej življenje, ki jej krepko v žilah kipi, z radostjo srce navdaja: taka mladina mora tedaj biti burna in vesela, in taki so tudi francoski studentje. Sicer pa so vseučiliščne razmere na Francoskem in Nemškem

* Angleški „clown“, izgov. klaun, je nemški cirkusni Hanswurst ali Lümmel.

celó različne; universitet v nemškem pomenu Francozi nimajo, za posebne fakultete so jim posebne fakultetne šole, ktere pa dotični francoski studentje z večjo marljivostjo obiskujejo, nego nemški svoje kolegije. Tujci, kteri v Pariz prihajajo ter si le staroslavno Sorbonno in Collége de France ogledujejo, dobivajo celó krive misli in nazore o universitetnih studijah francoskih, kajti tam predavajo sicer izvrstni, svetu znani učenjaki, vendar ne predavajo s posebnim ozirom na universitetno mladino, temveč bolj na občinstvo, ali rekel bi, na nekakšno akademično parado. Šola, v kteri se prav za prav pripravlja za Sorbonno t. j. za akademična dostojanstva odgovarjajoča nemški filozofični fakulteti, je slavna École normale, na Sorbonni pa so dotične examinatorne commissije. Juridična in medicinska fakulteta pa je zopet vsaktera zá-se.

Ali so srednje in višje šole francoske slabše od nemških ali ne, nočem dalje razmotrivati, omenim samo toliko, da mi je prilika bila se popolnoma prepričati, da so skušnje na pariških fakultetah za dosego dotičnih dostojanstev akademičnih mnogo težje nego v obče na Nemškem.

Da Francozi v nobenih vednostih in umetnostih za Nemci ne zaostajajo, mi pač ni treba dokazovati, naj se nemška „Gründlichkeit“ baha kolikor hoče.

Gledé na noše in obnašanja je francoski student vselej tak, kakor se vsakteremu mlademu in omikanemu človeku spodobi. Treznost je v obče lepa lastnost francoskega naroda in posebno še francoske akademične mladine, ktera pijančevanja ne pozná. Po pivarnah se trušno klatiti, čez žejo in čez mero piti, si za clownsko bahanje in insultovanje obraz razmesarjati in krpati, — takšnega početja bi se vsakteri francoski student sramoval ter ga barbarstvo, civilisacije sramoto, sirovost in brutalnost imenoval. Francoska politessa ni prazna reč, kakor nemška neokretnost ni posebno lepa čednost. —

Nemci pravijo, da so njihove studentovske „Burschenschaften“ zato velike veljave, ker v mladih ljudeh pravi moški duh in moško srčnost budijo in gojijo.

Da je na Francoskem toliko moškega duha in toliko moške srčnosti, kakor na Nemškem, mislim, da nobeden še tako samoljuben Teuton tajiti ne more, za toliko slavljene mesure nemških „burschev“ pa Bog me! tudi ni treba mnogo srčnosti ali courage. Ob mesurah so nemški burschi razven lica po celem telesu v plastrone zaviti, tako da se nikjer drugod raniti ne morejo, nego v obrazu; glavna stvar in njim največji ponos je, si obraz razpraskati ter za pečat te svoje možatosti na njem „schmisse“ na ogled nositi. Vsega smeha, pa tudi obžalovanja so vredni še zeleni, golobradi fantiči, ki z vsakojašnimi schmissi in krpami na lici gravitetno po ulicah nemških universitetnih mest korakajo, kakor da bi celi svet na te bedaste pobarje gledal.

K temu, kar sem tukaj o francoskih studentih omenil, še imam opomniti, da le prave francoske studente razumevam, ne tujce, kteri v Pariz pro forma za studente prihajajo. Tujci, ki za akademična dostojanstva na pariških fakultetah skušenj nimajo, so za malo malo izjem le asfaltski studentje, ktere vetrovi od vseh stranij na pariške boulevarde zanašajo, da se tam po parižko šetati učé. Pa takšni asfaltski studentje niso samo v Parizu, temveč tudi na universiteti v Louvain-u blizu Brussell-a, kamor tudi nekteri magyarski aristokratje svoje sine pošiljajo, misleči da se tam v pravem katoliškem duhu odgojivajo. Srečaval pa in spoznaval sem se v Brussel-u s takšnimi mladenči, ki so se že za dve leti louvainske studente imenovali, vendar profesorjev v Louvain-u še kar po imenu niso poznali, pač pa v Brussell-u osobno vse bolj odlične dame na slabem glasu. — Kako naučeni in pobožni se takšni ljudje po svojih studijah v domovino vračajo!?

(Konec pride.)

— —

Samostan Rilo.

Najstarejši in najlepši spomenik nekdanje slave bolgarskega carstva se je ohranil brez dvombe v rilskem samostanu ali „Rilo-monastiru", kakor ga Bolgari imenujejo. Ta samostan se tudi dandanes čestokrat osobito iz dveh uzrokov omenja: prvič, ker stoji na najvišjem vrhu balkanskih gorá in se zaradi tega mnogo obiskuje po prijateljih narave (kakor tudi po prijateljih starinstva), a drugič, ker si ga je izbral sedanji prvi bolgarski knez za svoje letno prebivališče, da uživa tam čisti gorski zrak in da se zabavlja z lovom na divjačino, ktere se tam obilno nahaja. Za to mislim, da ustrežem svojim milim rojakom, ako jim v sledečem podam nekoliko črtic o tem zanimivem in slavnem spomeniku staroslovanske prošlosti.

Ta samostan se je utemelil leta 930. po Kr. po otci Joannu in dobil svoje ime po reki, ki se imenuje Rila, izvirajoča v visokih gorah na meji Makedonije, Thrakije in Bolgarije, ob čijih izvorih se tako rekoč ta samostan nahaja. Rilo leži na jugu od Sofije, in do samostana je od glavnega mesta kakih 20 ur hoda. Bližnja mesta Samokov, Dupnica in Džumaja so od samostana po 8 ali 9 ur oddaljena.

Reka Rila dobiva svoje ime od glagola „rijem — riti". In takova je tudi točno ta reka, ker je izrila (prokopala) pod goro in z veliko silo potekla dol v planjavo, kar še vsak lahko opazuje. Svoje izvore ima ta reka v jezerih, ki se nahajajo na vrhovih okrožujočih jo planin. Vteka se v znamenito reko Strumo (Strimon).

Samostan se nahaja okoli 6000′ visoko nad morskim površjem. Zrak okoli njega je zeló prijeten in čist; tukaj ne biva niti o zimskih časih ljut in neznosen mraz, ker je obdan od vseh stranij z visokimi gorami, niti po letu ni tukaj velike vročine, kajti ako tudi samostan stoji med gorami, so vendar té dovoljno ena od druge oddaljene in obraščene z gostimi šumami. Tu vidiš visoke bukve, velike dobe, visoko-vrhe topole, dišeče lipe, brestje, jasike, breze, javore, klenove, tise, smreke, ive, jelke, vrbe, rakitje itd. Najbolj pa hladite zrak dvé reki, ki tečete mnogovodni okoli samostana; ena je nam znana Rila, a druga na nasprotnej strani Drušljavica, ki teče pred vrati samostanskimi. In takoj se vidi, da so si predniki izbrali navlašč to mesto za samostansko položenje, kot najprikladnejše med vsemi drugimi daleč na okrog. Reka Drušljavica goni mline samostanske, a Rila žage in kovačnice. Največjo in najbolj dragoceno korist pa daje samostanu reka Rila s svojimi ribami, osobito postrvami.

Vsled te podnebne ugodnosti raste tudi različno sadno drevje po samostanskih vrtih ter ponuja obilo živeža redovnikom. Tukaj rastó tudi vsakovrstne aromatične trave in zelišča za lek in jed, kakor n. pr. betonika, angelika, helenion (oman), rabent, pelin, lapatec (lapaeon), kiselica, in dr. Razven tega se še tudi nahaja dosti raznovrstnih gob.

Po zlatih bulah t. j. carskih poveliteljnih in potrdilnih pismih poseduje samostan celo obširno prostranstvo rilskih planin kot svojo vlastnino na vse čase. Med temi se posebno čisla pismo poslednjega cara bolgarskega, Joanna Šišmana od leta 1379. po Kr. V tem hrisobulu Šišmanovem se velí med drugim v staroslovenskem jeziku sledeče: „I nad těm vsěm da imat vlast neotemnuju toj nostinožitelj Joann Rilskij, javlenijem takovago zlatopečatlěnago slova carstva mi“; a na konci govori tako-le: „I tako da prebivaet toj monastir carstva mi svjatij Joann pustinnij žitelj, so vsěm svojim dostojanijem, jeliko više rěhom, svobodno i ničim zabavljaemi, dondeže sl'nce na zemja sijajet“ itd. Samostan ima tudi starejših potrdilnih pisem n. pr. od cara Asena.

Star je torej ta samostan okoli 900 let, ter je enake starosti z nekimi svetogorskimi samostani, a od nekterih med temi celó starejši.

Pogledimo si v sledečem še njegovo poslopje in njegovo notranje ustrojstvo.

Zidovje samostansko je dobro in trdo napravljeno, kakor pri nobenem samostanu nekdanje turške države. Od zvunaj je vse iz kamenja in obokano, ter utrjeno z nekolikimi stolpovi. Znotranje lice je osnovano na kamenitih stebrih iz belega mramorja. Razdeljeno je celo poslopje na šest oddelkov z zidovi, ki se vzdigujejo po štiri metre visoko nad streho samostansko. Med enim in drugim oddelkom se občuje skozi železna vrata, ki so napravljena, da se zapirajo samo o požaru ali kakem napadu; sicer so pa zmirom otvorjena zavoljo svobodnega vhoda iz enega oddelka v drugi.

Celo poslopje ima dvoja vrata od zvunaj; vrata na zapadni strani so glavna in se zovejo „dupnička porta“, a druga na iztočni strani pa „samokovska porta“. Ime so dobila po mestih, do kojih vodijo. Pri teh dveh vratih stojí ob letnem času neprestano straža obstoječa iz deset vojakov (pandurov). Njihov načelnik, ki se portar imenuje, je zmirom kak menih in tako oborožen, kakor druga straža. Drugih dvajset stražarjev, ki jih ni na straži isti dan, gre na pašo, a deset jih stoji na samostanskem posestvu.

Kedar udari zvečer šesta ura, se vrata zapró, in ključi oddajo samostanskemu predstojniku. Zjutraj se vrata odpró, ko se razdaní. Kdor torej zvečer do šestih ne dospé v samostan, ta ostane zvunaj celo noč do jutra, ko se zopet samostanska vrata odpró. Zabranjeno je namreč po strogem ukazu, da se po noči ne smejo odpirati vrata razven o veliki potrebi.

Kakor je po dne zvunaj straža stroga, tako tudi po noči notri po samostanu. Izmed samostancev se izbirata po dva brata, kterim je dolžnost hoditi celo noč po samostanu kot čuvaja, eden na enej, a drugi na drugej strani, ter se oglašata eden drugemu s piščalkami. Ta straža je po letu in po zimi enako stroga, po zimi najbolj proti ognju, a po letu tudi proti drugim nevarnostim n. pr. roparskim napadom.

Poslopje je na štiri nadstropja; ima 300 sob razne veličine. Severna stran je za goste, a druge tri so za samostanske prebivalce.

Ako stopimo pri samokovskih vratih na desno, najdemo najprej mlin iz samega zidovja osnovan in z vsemi potrebnostmi v velikej meri preskrbljen. Goni ga voda Drušljavica. V mlinu se nahaja oddelek, ki služi kot zapor za kazni pri malih pregreških in na kratek čas. Poleg mlina proti zapadu je drugi oddelek kot bolnišnica za razne bolnike. Potem je velika pekarna, v kterej se mesi in kruh peče; tukaj dela pet pekov vsak dan. Zraven je klet ali vinarnica z vinom, žganjem in jesihom. Nadalje je sočivnica, posebno bogato oskrbljena, kajti sočivje je glavna hrana samostancem, ker jim je meso strogo prepovedano. Jedó se pa tudi ribe in sir, ki se napravlja v posebnej samostanskej sirnici.

Zapadna stran je najkračja, a na petih nadstropjih. V tem oddelku so dve crkvi in bratske celice.

Od te zapadne strani pojdimo na poldnevno. Ta se je v poslednjem času obnovila in ima štiri nadstropja. V tej se nahaja obćna obednica, obširna bolnišnica, knjižnica, a drugo so celice.

Iztočna stran samostanskega poslopja je bolj dolga kakor zapadna in je čisto obnovljena. Tukaj so samo celice, a ničesar drugega. I tako smo došli zopet do samokovskih vrat, pri kojih smo začeli. Dodati nam je še, da teče v samostanu šest studencev z obilno in kristalo-vidno vodo, koja je o letnem času mrzla kot led in jako zdrava za pitje.

Knjižnica samostanska je bila jako bogato napolnjena s starinskimi rokopisi in kožanami (pergamenti). A mnogo se jih je izgubilo o raznih nesrečnih slučajih, ki jih je pretrpel samostan, posebno pa pri požarih. Poslednji požar je bil leta 1833. No pri vsem tem še ima dosti zanimivih spisov za jeziko- in starinoslovce. Pretečeno poletje je bival učeni dr. Konstantin Jireček dalje časa v samostanu, da izuči samostansko knjižnico. Kedar nam izide plod njegovih studij, najdemo morebiti tudi v njih za naše čitatelje kaj zanimivega, kar jim tukaj obečam priobčiti. *A. Bezenšek.*

Slavospev Slomšeku.

Večna Tebi čast, vladiká slovenski!
Ki z nebes poslán, kot apóstol vzvišen
Príšel si med nas zbeganè sinove
  Mátere Slave.

Bede tožni mrak kot kopréna črna,
Krìl je brižni rod, v spone robstva vklenjen;
Žalomili vzdih prosil je iz néba —
  Odrešeníka.

Glej, in zadonèl po slovenski zemlji
Krepki glas je Tvoj, blagovestnik božji,
Kot proróka klic, ki zvení v bodočnost,
  Drámil je národ.

Tvoj vzvišéni duh, kot mogočen orel
Nad slovenski svét razprostrl je krila
In skovírjev roj iz vilinskih gajev
  Plah je pobégnol.

Skrben kot pastir ovce po livadi
Pasel vernih duš Ti si zbrano čredo
In sladkó pojóč vodil njo k studencu
  Božje modrósti.

Kot marljiv vrtnik v vinogradu božjem
Z blago si rokó ljudstvu v srca vsajal
Rodoljubja kal, negovál cvetlíce
  Svetih krepóstij. —

Blagoslov nebés spremlja Tvoje čine:
Sétve Tvoje sad zlati klas poganja
In slovenski rod dviga se ponósen
  V luči prosvéte!

Lovro Anželov.

Dr. Ljudevit Gaj in ilirska ideja.

(Dalje.)

Začetek Gajevega delovanja.

Ker se je Gaj posebno mnogo bavil s povestnico svoje domovine, je spoznal, da se ogromno število knjig in rokopisov, ki se njegovega naroda tičejo, zbranih nahaja v Pešti, deloma v vseučiliščnej, deloma v muzejskej széchényisko-narodnej knjižnici ogerskej, — ker so po odstranjenji jezuitskih, pavlinskih in še nekih drugih samostanov na Hrvatskem skoro vse bogate knjižnice njihove prenesli na Ogersko, a vzlasti najznatnejšo pavlinskega samostana v Lepej glavi v knjigoshrambo ogerskega vseučilišča. Zato se odloči nauke nadaljevati ter poslušati ogersko pravo v Pešti, da se mu prilika ponudi, spoznavati ono veliko književno blago, ktero je nemila osoda njegovej domovini vzela. — Tu v Pešti se Gaj spozna in sprijazni s pesnikom glasovite pesni „Slávy Dcere,“ z Janom Kollárom, ki je bil takrat propovednik slovaške evang. občine peštanske. Občenje s Kollárom, očetom vzajemnosti slovanske, je bilo srečno ne samo za Gaja, temveč je tudi za hrvatstvo ter vse jugoslovanstvo, kakor posredńje tudi za slovanstvo sploh, prekoristen, neprecenljiv plod obrodilo. — Razgovori s Kollárom o pravopisu, novinah in drugih narodnih poslih so napotili Gaja, da si odbere za svojo glavno zadačo: probujevati narod k novemu duševnemu življenju.

Kot začetek Gajevega delovanja se lahko smatra njegova razprava o pravopisu, ktero je izdal pod naslovom: „Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisaǹa, poleg mudrol'ubneh, narodneh i prigospodarneh temel'ov i zrokov, od L. o. G. — Kurzer Entwurf einer kroatisch-slavischen Ortographie nach philosophischen, nazionälen u. ökonomischen Grundsätzen. Von L. v. G. Vu Budimu, iz tiskarnice kralj. vseučilišća 1830.“ 8°. 27 str. Pisatelj predlaga tukaj, da se stara neslovanska pisava povsem popravi, ter priporoča, naj se za poznamenovanje vsakega glasú po češkem primeru („skladný pravopis“) uporablja tudi posebno, enostavno znamenje ali pisme, a ne po dve ali tri črke zajedno, kterim so glasovi po svojej naravi med seboj celó različni. S to razpravo, ki je, kakor sam pisatelj spričuje, med srbsko že tedaj za svojo narodnost plamteč̌o mladino pridobila mnogo resničnih in srčnih prijateljev, je postavil Gaj temelj sedanjemu pravopisu ter posrednje novej hrvatskej, pa tudi slovenskej književnosti. Prav veli Kurelac o tej knjižici (l. c.): „Drobna in mala, postala nam je od večje koristi, nego da bi Bog zna kake tehtne učenosti polna bila. Kajti iz nje se je izvila ona presrečna edinost v pravopisu v latinskej polovici ter pri sosednih bratih

in Gaj je že mogel leta 1832. prositi dovoljenja za izdavanje političnih novin in književnega časopisa.

Ali to je bilo težavno delo; ne morda zaradi tega, da se ni našlo čitateljev in predplačnikov, temveč za to, ker niso Magyari trpeli, da začnó poleg njih tudi drugi narodi živeti svoje novo narodno življenje. In zares ogerska vlada, upirajoča se silno vsakemu nemagyarskemu narodnemu gibanju, Gaju novin izdavati — ne dovoli. A mladeneč v cvetu svojih let, z duhom narodnim ves prešinen, z znanostmi obogačen, neomejene ljubezni do naroda in domovine plameneč, se ne dá oplašiti, temveč navdušeno vsklikne: „Još Hrvatska nij' propala!“ ter se ojunači izvesti delo, kterega toliko vekov ni moglo izvršiti!

Videč pogibel s severa pretečo, za tem skrajno nemarnost svojega prebednega naroda, kar se tiče duševnega življenja, ter znajoč, da se mora ogenj z ognjem vzpihati, pa trdno uverjen, da so novine ona čudovita iskra, s ktero se bode gradivo razplamenelo, se poda na pot v Beč, da si od samega vladarja izprosi dovoljenja (privilegija) za narodne novine. S pomočjo českega grofa Kolovrata, ministra notranjih poslov, se mu posreči zadobiti audienco pri Nj. c. k. Veličanstvu Francu I. In česar magyarska vlada ni dopustila, — podeli petindvajset-letnemu mladenču avstrijski cesar uvidevši plemenitost Gajevega namena.

Stanje našega presrečnika si torej lahko mislimo.

Dne 20. oktobra leta 1834. izda Gaj svoj prvi proglas, s kterim je pokrenol duhove na novo delo in življenje, v kajkavskem in posebej v štokavskem narečji. V tem proglasu je načrtal smer političnih novin in naznačil pravec in zadačo književno-zabavnega časopisa. Takoj v začetku prihodnjega leta 1835. se prikaže na obzorji hrvatsko-slovanskem nova prej nevidna prikazen: dne 6. januarja zagledajo v Zagrebu svet prve „Horvatzko-Slavonzko-Dalmatinzke Novine,“ a 10. i. m. priloga jim „Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka“. — Narodna prislovica: „Narod brez narodnosti je telo brez kosti“ je bila kot praistina brojem na čelu, a v „Danici“ načelna pesen od Dragutina Rakovca: „Danica,“ v kojej pesnik kliče:

„Z Daniczum
Zbudimo sze y poszlujmo:
Szlosnim korakom putujmo,
Da nam ono ne pogine,
Shto je nashe od ztarine
Z Daniczum“.

„Slavija“ — piše A. Tkalčević — „zaigra radosti, a dušmanski pekel zadoni od tuge in nevolje, nikdar se ne mudeč kovati orožja, da prevali te tornje v kratkem pozidane. Hiter je bil napredek, tip narodov je močnejše bil, a krv je tem živahnejše po žilah tekla ter mrzlo telo

dobro ogrevala. A to se je zgodilo samo na Hrvatskem. Druga plemena okoli Hrvatske se nahajajoča niso razumela zvoka te archangeljske troble."*

S početka se je namreč pisalo v navadnem razrečji kajkavskem, kakoršno govoré prebivalci, v čijej sredini sta lista izhajala; a isto tako s pravopisom običnim „horvatskim" in „slavonskim" — kar je bilo tudi povsem naravno in modro. Kajti razlog, da je Gaj novine v svet poslal za potrebo v tej jako ozkej pokrajinskej obleki, bil je ta, da si takoj v prvem začetku ne odtuji Kajkavcev, med kterimi je svoje delo začel, temveč jih v svojo podporo uporabi, da mahoma ne zastane.

Ali kmalu se je uveril, da ne more kajkavščina, ker še ni v knjigi dosti razvita in le malo prostora obsega, postati vsem Jugoslovanom književni jezik; kajti ono navdušenje pri pojavu novin v narodnem jeziku, akoprav veliko in močno, je vendar nastalo samo v najožjem krogu, kajti večina Hrvatskega kakor tudi druga plemena so ostala nedotaknena. Ali tudi te dele jugoslovanskega naroda je hotel, dà moral je gledati, da jih prebudi občni buditelj. Za to je njim moral govoriti v glasu vsem več ali manj razumljivem, v glasu, ki se je že nekoliko začul po svetu. A to je ravno narečje š t o k a v s k o, ktero ne govori samo mnogo Hrvatov, temveč tudi vsi Srbi, blizu okoli pet milijonov bratov, in ktero je bilo že po staro-hrvatskih pisateljih v Dalmaciji najbolj obdelano ter se je začelo v knjigo tudi pri Srbih po malem presajati. In zarés Gaj se je bil že takoj v početku postavil na najširjo narodno osnovo, in že v prvem broji „Danice" je v svoj krog potegnol tudi Štokavce: poleg Kajkavca Rakovca peva odmah tudi Štokavec V e k o s l a v B a b u k i ć (a vendar v starem pravopisu):

„Lipo ti je Daničino lice,
Još je lipše njeno dobro srdce,
Koje ljubi vse stare Horvate,
Srblje, Bosnu, Hercegovce brate,
Ljubi ono drage još Slavonce,
Štajerce i Kranjce, Gorotance:
Jer su ovo bratja od starine,
Sini jedne drage domovine.
Svi su ovo Horvatjani bili.
Zdravi bili, rujno vince pili!"

Ko je pa za tem Gaj v desetem in sledečih brojih „Danice" razložil pravila o novej p i s a v i v posebnej razpravi, s ktero je svojo prvo „o s n o v o" od leta 1830. popravil in svoj novi sostavni p r a v o p i s v življenje uvel, se odloči, da isto tako brez odlaganja tudi uvede čisto š t o k a v s k o narečje, in se tako bolj k svojim bratom na jugu približa ter si v svojih težnjah njihovo pomoč, bodisi tudi samo moralno pridobi. Nekaj časa se je še pisalo v obeh narečjih, a že čez leto dnij — od

* „Danica" 1848. Članek „Razmatranja domorodna".

leta 1836. je obdržala tako v „Novinah“ kakor v „Danici“ nad vsemi narečji zmago in nadvlado š t o k a v š č i n a, in sicer *ie*-kavskega izgovora, kar se je zaznamenovalo z najetim pismenom „*ě*“ (ktero se izgovarja ali kot „*je*“ — v kratkih, ali kot „*ie*“ — „*ije*“ — v dolgih slovkah) — „naj bi nam ono tako“, kakor veli V. Babukić, „zbralo in zjedinilo vsa naša narečja v eden književni jezik in da bi se vsak čitatelj opazivši ga odmah spomnil vseh naših narečij“.*

Imajoč pravopis in jezik, je še trebalo poskrbeti se za i m e, s kterim se naj novi jezik naziva; kajti „hrvatsko“ ime je bilo sedaj na poti. Pod „hrvatskim“ jezikom je namreč ljudstvo svoje kajkavsko narečje razumevalo; vrh tega pa niso imena hrvatskega hoteli isti Hrvatje v Slavoniji in Dalmaciji, kteri so negovali svoja pokrajinska nazivanja. Še manj je kazalo imenovati novi književni jezik „srbski“, ker se je pod tem inače tudi med ljudstvom malo poznanim imenom smatrala tedaj še srbsko-rusko-crkvenoslovenska zmes; a k temu je bilo ime „srbsko“ tudi ime religijozno, označujoče naslednike iztočnega ali grškega — pravoslavnega — veroizpovedanja. Tudi naslov „slovinski“, kterega so nekdaj upotrebljevali stari pisci v Dubrovniku, ostalej Dalmaciji in v Bosni, ni imel upanja, da se ukoreni v narodu. A za ime „slovensko“ se ondaj skoro znalo ni. — Da se ogne Gaj vsakemu razporu in bratskemu nesporazumljenju, krsti novi jezik tudi z novim imenom, prozvavši ga jezik „i l i r s k i“. In tako izdá urednik na premnoga zahtevanja domorodnih mož, da bi se novine, ker je bil eden jezik, mesto samo hrvatskih nazvale tudi z obćnim imenom, proglas, v kterem je naznanil, da se v bodoče tudi naslov novinam spremeni. To se zares zgodi z novim letom 1836., ko stopita Gajeva lista narodu pred lice v novej prazničnej, po pravo hrvatsko zakrojenej obleki, kot: „I l i r s k e n a r o d n e n o v i n e“ in „D a n i c a i l i r s k a“.

S tem obćnim imenom „i l i r s k i m“ je mislil Gaj vsa jugoslovanska plemena združiti v enem smotru. Znal je namreč prav dobro, da ne bode nikdar svojega namena dosegel, ako v eden krog ne potegne vseh Slovanov, ki na jugu živé; kajti za utemeljenje književnosti, kakoršna bi mogla odgovarjati tedanjim potrebam, je bilo potreba mnogo in premnogo umnih močij, kterih izmorejo samo narodi brojeći na milijone ljudij. Zato je on tudi ta svoj korak v „Danici“ razložil dokazujoč, da je južnim Slovanom, kteri akoprav po raznih pokrajinah različna narečja in podnarečja, vendar le prav za prav samo e d e n jezik (jezik kot četrto poglavitno narečje slovansko) govoré, neobhodno potreba se v literaturi zjediniti, to je, se enega književnega jezika pod enim skupnim imenom poprijeti: ta jezik pa naj — da ne bode nikomur krivice —

* „Ilirska slovnica“. 1854. str. 427.

nazivajo ilirski ter naj tako z združenimi močmi k pravemu naobraženju sodelujejo. V ostalem ostane vsak, kar je bil. V političnem in genetičnem smislu pa mogó Srbi tudi od sedaj, kakor do sedaj, ostati Srbi, Hrvatje pak Hrvatje. Da, abeceda in azbuka morete ena poleg druge brez vsake vzajemne škode obstajati, kakor tudi v nemškem jeziku švabahska in latinska pismena. Vsi izobraženi Srbi poznavajo latinska slova (črke), a hvala Bogu, malo je že tudi hrvatske mladeži, ktera ne bi cirilski znala čitati. To in ono dalje nič ne škodi. Samo v pismenstvu, samo v odnošenji k ostalej učenej Evropi naj bodo vsi „Iliri", tako Hrvatje kakor Srbi in Slovenci. Drugega se ne zahteva od nikogar. A da je to zjedinjenje vseh teh narodičev pod tem klasičnim (bojda) imenom conditio sine qua non, ako hočemo, da se kedaj vzporedimo z ostalimi izobraženimi narodi, mora vsak uvideti, ki ni peregrinus in patria ter zna in vé, kaj hoče reči beseda: literatura, prosvečenje. Vsak, ki je prijatelj svojemu rodu, bodisi Srb, Hrvat ali Slovenec, mora biti tudi prijatelj ilirizma!

Da jim pa ime „ilirsko" ne bode tuje, se je pozival Gaj na to, da so starodavni Iliri, stanovniki nekdanjega Illyrika — pod kterim imenom so se za rimskega cesarja Konstantina Vel. (početkom 4. stoletja) razumevale vsekolike pokrajine med Donavo, jadranskim in črnem morjem — neki bili Slovani, in da so današnji prebivalci teh krajev pravi njihovi potomci, kakor se je pozneje trudil to v „Danici" leta 1839. obširneje dokazati. Z večjim pravom se je mogel nadalje tudi na to opirati, da se je tedaj vsaj eden del južnih Slovanov službeno imenoval „Iliri", namreč Srbi na Ogerskem in večina bivših Napoleonovih Slovencev v nekdanjih „Provinces illyriennes"; a osobito še na to, da so v srednjem veku in v sledečih stoletjih inostrani kakor domači pisatelji imenovali nektere dele južnih Slovanov „Ilire" in njihov jezik „ilirski", poimenoma v Dalmaciji, Slavoniji in Bosni.

(Dalje pride.)

Doneski k filozofičnej terminologiji.

(Dalje.)

3. Urtheil — sôd.

Iz dveh ali več pojmov nastajajo (logične) sestave, ki se imenujejo: Urtheile. Ti nastajajo zjedinjavanjem ali zlaganjem predstav ali pojmov. n. pr. pojem (predstava): drevó in velik dajeta rek: drevo je veliko ali drevo ni veliko.

Temu činu zlaganja pojmov (predstav) v réke odgovarja popolnoma slovenska beseda sôd[1] (z dolgim širokim ô-jem, odgovarjajočim inoslovanskemu: u, na pr. sud = sôd v hrv.). Ako se jemlje za Urtheil izraz sôd, ni se zamembe s sôdom = posôdo bati, ker je raba prerazlična. Zato menim, da je bil Cigale prebojazljiv, ker je za Urtheil postavil na prvo mesto izraz sôdba, na drugo pa sôd (Term. 128). Vendar pak sodba navadno pomenja oblastnijski sôd, Urtheil in Gericht. Prav je storil Belostenec, ki rabi za judicium edini izraz sud, na pr. judicium temerarium = nerazborni, nepremišljeni sud (I. 17), sud = judicium, opinio, sententia, sensus, crisis (II. 524).

Lehre von den Urtheilen je nauk o sôdu (Cig. ima sôdoslovje); Urtheilskraft (po hrv.) razsôdnost (Cig. l. c.). Beseda razsôd pomenja razrešenje ali razvozlanje dvomnega sôda, tedaj natrobno njega poznavanje. Urtheilsfähig je razsôden, razsôdljiv v aktivnem, pa tudi pasivnem pomenu. Zaradi določnosti se meni za Urtheilskraft bolje vidi razsôdnost nego razsôdljivost, ktero slednjo Cig. pred prvo postavlja.

4. Wissen — vedeti; znati.

Za wissen imamo dva izraza: vedeti in znati, ki pa nista čisto enakega pomena. To potrjuje njiju različna raba, ker se ne dasta vselej zamenjavati, na pr. v reku: na gosli znati (ne: vedeti). Tudi znan in veden (— ena, -o) se ne dasta zamenjavati, na pr. on je meni znan (ne: veden).

Glavni razloček je: vedeti pomenja notranji čut česa,[2] znati[3] pa čut zmožnosti k nekemu djanju, na pr. on zna hoditi. Zato je vedeti, vedenje nemški: wahrnehmen, bewusst sein, das Bewusstsein von etwas haben, znati pa verstehen, sich auf etwas verstehen, kennen. Odtod prihaja, da vest pomenja das Bewusstsein, das Gewissen; vesten poleg gewissenhaft tudi bewusst (pasiv.); nevesten gewissenlos pa tudi unbewusst (pasiv.); prim. Belost. vestovit conscius, vestovitost

[1] V razlaganji sôdov (Urtheile) nisem popolnoma Brentano-vih mislij, kakor jih ta učenjak v svojej psychologiji razlaga. Čudno, da se navadna in starejša razlaga logičnega sôda popolnoma vjema s slovansko besedo, ki zlaganje pomenja. Po Trstenjakovem razlaganji je beseda sôd sestavljena iz sô (= s) + d (= děti), tedaj nekaj zloženega; prim. enako Mikl. razloženje v Lex. 977. Tudi sôd = posôda je čisto enaka prejšnjej ter pomenja nekaj zloženega. Zato tudi glagol: sôditi pomenja: skladati, prikladati se, pristojati se in to, kar v nemškem passen. — Da še enkrat o log. in psychol. pomenu sôda govorim, je log. sôd zlaganje pojmov v reke, psychol. pa zraven tega zlaganje in skladanje sôda s samovéstjo (ein Erkenntnissact). Brentano ima sôd edino v slednjem pomenu, namesto v obeh.

[2] Staroslov. věděti, scire, intelligere; Mikl. Lex. 120.

[3] Staroslov. znati, noscere; Mikl. primerja znati z got. kunnan; kann (Lex. 231).

conscientia (II. 562) in Cig. svest (f.) Bewusstsein, nesvest (f.) Bewusstlosigkeit (Term. 15) — kakor tudi Belost. zvest (f.) conscientia (II. 648) poleg svest (f.) (II. 526), svest (adj.) bewusst (akt.) in nesvest (adj.) bewusstlos; — zavedeti se: sich bewusst werden, zaveden: bewusst, zvest: treu, zvestoba: Treue. Vendar pak se zraven nahaja veda: Wissenschaft,[1] neveden: inscius, vešč: gnarus, practicus, tedaj v smislu praktičnega znanja.

Znati, znanje pak bolj in navadno znači prikazavanje vedenja, bethätigtes Wissen = Kennen. Zato ima Belost. za znam: scio, calleo, nosco, cognitum habeo (II. 638);[2] odtod znanje das Wissen (= obseg tega, kar kdo zna), tudi Belost. znanje = scientia (I. 1091, II. 639) in Cig. (Term. 140). Zato je prava beseda za Wissenschaft: znanost; prim. članek: znanost pri Belostenci (II. 639), kjer se 14 vrst znanostij našteva; na pr. znanost narave (physica), znanost brzoga pisanja (stenographia), znanost lagvomerenja (stereometria) in dr.

Za Wissenschaft (lat. doctrina, disciplina, scientia) ima Cig. na prvem mestu izraz: znanstvo (Term. 140), izraza: znanost[3] pa veló ne, oboje po mojem mnenji brez razloga, ker znanstvo v obče pomenja Bekanntschaft;[4] prim. znanec der Bekannte, cognitus, certus homo (Belost. II. 639).[5] Zategadel bi bolje bilo že utrjeno besedo znanost na prvo, a manj navadno: znanstvo na drugo mesto devati. Ker pa od substantiva znanost ni adj. znanosten tako navaden, zato se rabi za wissenschaftlich prilog znanstven in za Wissenschaftlichkeit znanstvenost (Cig. Term. 140). Zato Mann der Wissenschaft znanstvenik, prim. Cig. znanstvenjak. Drugi Slovani rabijo za Wissenschaft navadno náuka, náučen (Cig. l. c.). Besede: veda, vednost, vedenje imajo se za Wissenschaft bolj v psychologičnem pomenu jemati kot Wissen = Bewusstseinszustand, Bewusstseinsact des Wissens[6].

5. Allgemein (generell, universell) — skupen (splošen, občen).

Tri vrste vkupnih sôdov (kakor tudi pojmov) se dajo razločevati: a) takih, ki se na čisto nedoločeno število raznih stvarij nanašajo (commu-

[1] Staroslov. vědь, f. scientia, Mikl. Lex. 120.

[2] Glagola vedeti, kolikor sem ga jaz iskal, Belost. nima.

[3] In vendar se ta izraz tudi s hrvatskim lepo vjema, prim. „akademija znanosti“.

[4] Staroslov. znanstvo, cognitio, indicium; Mikl. Lex. 231.

[5] Besedo znanec rabijo nekoji tudi v aktiv. pomenu = der Kundige, prim. Belost. mudroznanec philosophus, maloznanec sciolus in znan = sciens na pr. geographus: znan zemelskoga ispisanja (I. 603). Vendar pak ta raba ni po duhu našega jezika, ker ima znan pas. pomen.

[6] Prim. staroslov. věděnije cognitio, Mikl. Lex. 120.

niter); b) takih, ki imajo vseskozi in vselej veljavo (universaliter); c) takih, ki veljajo samo za pojedine vrste pojmov (generaliter). Prvi so v k u p n i, s k u p n i, tudi o b č n i sôdi (a). Posebna njih vrsta so p o p r e č n i, t. j. taki, ki zadevajo nedoločeno množino ali tudi večino pojmov. Prim. gledé na pvo vrsto sôdov Cig., ki ima za gemeinsam, gemeinschaftlich v k u p e n (Term. 45), in Belost., ki in universum prevaja s p r e k (I. 1276) in generaliter s s k u p n o (I. 600), a ne popolnoma točno, kakor se bode pozneje videlo.

Druge vrste (b) sôdi so v s e v e l j a v n i, o b č n i; prim. Cig. allgemein o b č e n (Term. 3), Belost. universalis o b č i n s k i (I. 1276).

Tretje vrste (c) sôdi so s p l o š n i;[1] prim. Cig. generell s p l o š e n (Term. 45); Belost. ima tudi za generalis: o b č i n s k i (II. 279), ker on izrazov communis, universalis in generalis natanko ne razločuje.

Od dotičnih prilogov izvajajo se samostavniki za Allgemeinheit: a) s k u p n o s t, v k u p n o s t, o b č n o s t,[2] p o p r e č n o s t (Durchschnitt); prim. Cig. Gemeinsamkeit: v k u p n o s t (Term. 45; — b) o b-č n o s t, v s e v e l j a v n o s t; prim. Cig. Allgemeinheit: o b č n o s t (Term. 3); — c) s p l o š n o s t.

6. B e s o n d e r — p o s e b e n, d e l e n.

Pójem ali sôd, skupnemu nasproten, je tak, ki se na kakov pojedin predmet nanaša (singulär, specialis, besonder) (a); oni pójem ali sôd pa, občnemu ali splošnemu nasproten, ki se na déle kake celote ali na enote nanaša, je particulär, particularis (b).

Za prvo vrsto (a) bi najbolj služil izraz p o s e b e n. Cig. ima besedo e d i n i t (po Vuku): singuläres Urtheil, Term. 31.; prim. vereinzelt Term. 151. Ta izposojeni izraz je gotovo boljši nego oni, ki se pri Cig. nahaja na str. 108: singuläres Urtheil = s ô d b a o p o e d n i n i, ki je preumeten in brez priloga. Belostenec ima za singularis o s e b u j n i, o s o b i t (I. 1123), ker mu o s e b e znači seorsim (II. 327). To bi odgovarjalo našemu zaimenu o s e b e n. A Vendar tudi ta izraz ni prikladen, kajti o s e b e n je persönlich (Cig. 87) in individuell (Cig. 58), o s o b i t pa to, kar Latinci imenujejo: praerogativus, peculiaris, eigenartig, hervorragend. Tudi p o s a m e n (posamezen) ne sodi, ker bi p o s a m n i s ô d i bili taki, ki se redkoma nahajajo, ne pa taki, ki se na posamne predmete nanašajo. Izraz p o s e b e n pa je nasproten besedam v k u p e n, s k u p e n, kakor tudi p o s e b e (j) besedi v k u p (e j), n. pr. v k u p n o premoženje — p o s e b n o premoženje; v k u p so hodili — vsak je p o-s e b e j hodil. Zato ima tudi Cig. prav, ki besedi p o s e b e n daje pomen

[1] Trstenjak izvaja besedo s p l o š e n iz besede: s p o l (Geschlecht).

[2] O b č e n je prvotni izraz za communis, o b č i n a communio (-tas); prim. starosl. о б ь ш т ь particeps, communis, Mikl. Lex. 484.

besonder (Term. 13). Besonderheit je **posebnost**. Izrazu **poseben** gre torej prednost, ker je domač, akoravno ima tudi še pomen: praerogativus n. pr. **posebna** čast. Vendar pa se popolnoma dvoumnostij ne dá izogibati in pedantičnim biti, ter novih izrazov iskati ali kovati je bolj nevarno nego pri dvoumnih, pa svojih ostajati.

Druge vrste sôdi (b) so **délni**; prim. Cig. besonder **delen** (Term. 13). Preumeten je Cigaletov drugi izraz za particuläres Urtheil: **sôd(ba) o nekoličini** (Term. 85). Gledé **na délni** prim. Belostenčev slovar: partite, **délno** (I. 871). V nefilozofičnem smislu je partikulär **osebujni** (Belostenec) ali **osebunji**: odtod **osebujnik** (= na samom brez časti živuči) idiotes (II. 327); prim. slov. **osebunjek** der Privatmann (po Dav. Trstenjaku). (Dalje pride.)

O potresu in njegovem uzroku.

Po velikej nesreči, ki je 9. novembra zadela mile nam brate Hrvate, donašajo vsi časopisi več ali manj spisov o potresu, da se tako narod pouči in natančnejše spozna s to najstrašnejšo prirodno prikaznijo. Upam tedaj, da častitim bralcem prav ustrežem, če njim v kratkem nekaj omenim o potresih v obče, o zgodovini potresa, to je o načinu, kako so si to prikazen razlagali najstarejši narodi, kako jo razlagajo učenjaki dandanašnji in kaj mislijo učenjaki o zagrebškem potresu.

Potres imenujemo ono prikazen, vsled ktere se po notranjih močéh naše zemlje zdaj večji zdaj manjši del zemeljske skorje raznovrstno zaziblje. Po svojem velikem obsegu in groznem delovanji so potresi od vseh prirodnih prikaznij najstrašnejši, in ni strani svetá, ktera še ni po potresu zadrhtela. Pri potresu lissabonskem se je potresel na primer tako veliki del zemlje, da s svojo velikostjo lahko štirikrat celo Evropo pokrije. Doslej še ni nobena prirodna sila znana, ki bi v tako kratkem in tako hitrem času toliko ljudij uničila in tolike spremembe na zemlji prouzročevala, kakor potresi. Največja sreča za ljudski rod je to, da te grozne in pogubne prikazni samo le nekaj sekund, a redko kedaj po več minut trpé.

Gledé jakosti so potresi prav različni. Oni se namreč prikazujejo zdaj kakor najslabše drhtanje, zdaj pa ko najsilnejši trepet, ki vsako človeško delo uniči in vsled kterega tudi zemlja in pečine razpokajo ter se morje razburka.

Tudi gibanje potresov je različno. Ako se potres širi samo po določenej meri, tedaj je potres črtalno podolžen. Taki potresi sledijo pri svojem širjenji navadno pogorje. V južnej Ameriki je bilo mnogo takih potresov.

Ako se potres s kakega mesta, kakor iz središča ali na vse strani ali pa samo na eno stran dalje širi, koleba pri tem gibanji zemlja sem ter tje kakor majalec na uri ali valovito morje; tedaj je potres valoven. Ti potresi so samo tedaj pogibelni, če so valovi veliki, kajti takrat kolebajo predmeti na zemlji v velikih mihih sem ter tje in se lahko porušijo.

Dalje je potres prestopajoč ali prenehajoč (successoričen), po kterem se zemlja navpično gor in dol giblje, in velikokrat se predmeti že na prvi udar rušijo in zemlja v višave meče. Takov potres je razrušil mesto Riobambo, in mrtva človeška telesa so našli na visokih holmcih. Dne 26. marca leta 1812. je tak potres popolnoma porušil Caracas v južni Ameriki ter 10.000 stanovnikov pokončal. Taki potresi se edino le začutijo na mestih, ki se nahajajo nad virom onih močij, ki jih uzročujejo. Ker se prestopajoči potres običuo z valovnim potresom dalje širi, zato je navadno prestopajoči združen z valovitim.

Slednjič se še nahaja tako imenovani vrtilni ali rotatorični potres, vsled kterega se predmeti na zemlji, kakor drevje, hiše, stebri, daceló tudi celi večji deli zemlje zavrtijo. Taki potresi so bili v Kalabriji leta 1783., v Cataniji leta 1818. in v Valparaisi leta 1822.

Znamenito je dalje, da skoro vsak potres spremlja šum in ropot, in le redkokedaj se zemlja trese, pa ob enem ne sliši šum in štropot. Ta šum in štropot je vendar zelo različen: zdaj ropota, kakor voz po kamenitem tlaku, zdaj rožlja, kakor železne verige, zdaj bobni, kakor vojaški bobnarji, zdaj poka, kakor da se v gozdu drevje lomi, zdaj pa zvenči, kakor da se steklo in porcelan drobi.

Čeravno potresi navadno le malo trenotkov trpijo, se vendar mnogokrat perijodično ponavljajo; tako se je leta 1808. v grofiji pignerolskej na Savojskem ponavljal potres 7 tednov, in grozni potres kumanski se je obnavljal 14 mesecev.

Potresni učinki se ne morejo primerjati z nobeno prirodno močjo, ker nobena druga sila ne more zvunanje zemeljske skorje tako spremeniti kakor potres. Po neizrečenej sili potresa se odpirajo in zapirajo razpoki in zemeljska brezdna, hribi podirajo in razpokajo, studenci zasipavajo, izvirki ali usahnejo ali pa močnejši postanejo. V ravninah vstvarja potres mnogokrat livkaste luknje in votline v zemlji, ki malim žrelom podobne mnogokrat vodo, vroče pare, črni dim ali celo plamen bljuvajo. Zemeljska tla se večkrat o potresu vzdignejo in tako vzdignena tudi pozneje ostanejo.

Razven po strašnej sili, ktero potres v zemlji in na zemlji razvija, je še tudi grozen po svojej velikej hitrosti, s ktero se širi, tako da mu uteči ni mogoče. Hitrost potresa je odvisna od jakosti prvega udarca, od sestave zemlje, iz ktere izhaja potres, od vrste tal, koder se razširjava in od meri bregov. Doslej se je hitrost samo nekterih potresov določila; ker

je od zelo mnogih okolnostih odvisna, je tudi pri različnih potresih različna. Strašni lissabonski potres je preletel na pr. v enej minuti $4^1/_2$ zemljepisnih milj ali 1650 pariških čevljev v enej sekundi. Potres, ki je bil leta 1846. v krajih reke Rhena, je preletel v enej sekundi 1376, on na Antillih pa 2180 pariških čevljev.

Ali pa se ta grozna prirodna prikazen po kakih posebnih znamenjih naznanja? V krajih, kjer se potresi mnogokrat prikazujejo kakor na pr. v Cumani, Quitu, Chilu in posebno v Peru-u so opazovali učenjaki prirodo, da iznajdejo znamenja, po kterih bi potres prebivalcem naznanjali. Prosti ljudje v teh krajih so mislili, da potres naznanjajo sparni dnevi, zračna tišina itd. in v obče, da vreme naznanja potrese, a učenjaki so se prepričali, da vreme nikakor potresov ne napoveduje. Veliko učenjakov je trdilo, da nam silna in hitra sprememba na toplo- in tlakomeru naznanja potres, ali novejša opazovanja nas učé, da potresi niso v nikakej zvezi niti s toplo- niti s tlakomeri, in da tudi vetrovi ne naznanjajo potresov. No vendar nam to grozno prirodno prikazen priroda naznanja in sicer živali, ki prirodo po nagonu ali instinktu veliko bolj razumevajo, nego ljudje, in one nam tedaj potrese naznanjajo. Živali, osobito one, ki v zemlji rovljejo in v zemlji in vodi živé, nam s svojim nemirom in strahom potres naznanjajo. Humboldt je namreč opazil, da alligatori močvirje ostavljajo in tako prebivalcem naznanjajo potres. Italijan Poli je opazil, da je pred neapolskim potresom leta 1805. rogata živina s svojim žučanjem, psi s svojim tuljenjem, ovce s svojim bleketanjem, kokoši s svojim kokodakanjem, in konji s svojim ritanjem in hrzanjem naznanjali potres. Ali kdo bi pri nas, kjer so potresi le redke prikazni, iz takih znamenj sklepal na potres? Najsigurnejše znamenje potresa je poseben šum in podzemeljsko ropotanje, no vendar se je tudi večkrat slišalo ropotanje, ali potres le ni sledil. Tako je začelo dne 9. prosinca leta 1874. v mestu Guanaxuati na Mexikanskem o pol noči podzemeljsko ropotanje in trpelo en mesec, ali potresa ni bilo. Iz omenjenega tedaj sledi, da nimamo zanesljivih znakov, po kterih bi mogli že naprej sklepati na potres.

Najnovejše preiskave Francoza Aleksija Perrey-a in Nemca Falba nas učé, da so potresi v nekej razmeri z letnimi časi. Iz Perrey-ovih preiskavanj sledi, da so v Evropi o hladnih in mrzlih letnih časih gostejši kakor o toplih; jeseni in posebno po zimi gostejši kakor spomladi in po letu. Kako to odvisnost potresov od letnih časov Falb razlaga, omenimo, ko pridemo do njegovega razlaganja potresov.

Spoznavši se tako s potresi v obče preidemo lahko na različne načine, po kterih so si narodi od najstarejšega časa pa do dandanes to grozno prikazen razlagali.

Po besedah, s kterimi nam psalmist v 113. psalmu silno delovanje potresno opisuje, spoznamo, da je židovski narod silen potres zadel. Tudi

v 59. psalmu se omenja potres, vsled kterega so v zemlji razpoke nastale. Iz psalmopevčevih besed povzamemo, da so Židovi ta prikazek smatrali kot kazen božjo, ker nam on ničesar ne pripoveduje o uzrokih potresa.

Tudi stari poganski narodi so mislili, da je potres kazen srditih bogov, in sicer zato, ker so iz drugih pravilnih prikaznij spoznali brižno in modro uravnavo božjo, potrese pa imeli za nepravilne prikazni, in ker so zadnji vsled groznih posledkov tako strašni, jih morejo edino iz srda bogovi vstvarjati. Tudi stari Grki in Rimljani so mislili, da potres bogovi vstvarjajo, kajti oni so trdili, da potrese vstvarja Zeus ali Poseidon. Grški pisatelj Xenophon (IV. 7.) nam pripoveduje, da so Lacedaemonci o potresu hvalospev Poseidonu popevali, da tako svojega srditega boga zopet pomirijo. Rimski duhovniki niso pri svojih daritvah o potresu posebnega boga imenovali, ker so bili v zadregi, da ne bi pravega na pomoč klicali ter tako še večji srd prouzročili.

Stari Indi niso potresov smatrali kot kazen božjo, temveč so trdili, da se bog iz svojega sedeža vzdigne in pri vsakem njegovem koraku zemlja zatrepeče; pri takem prehodu so mislili dalje Indi, da bog ljudi broji, in zaradi tega so skakali in kričali: to smo! to smo!

Stari Kitajci so mislili, da potres vstvarjajo hudi duhovi, ter so z daritvami te duhe pomirjevali.

Pesniki starih Grkov in Rimljanov so bili mnenja, da pod ognjeniki Titani in drugi junaki javkajo in ogenj bljuvajo. V Aetni pa po njihovem mnenji leži orjak Eukelas in vsakokrat, ko se obrne, zatrepeče cela Sicilija. Ropotanje pri trepetu otoka Išia primerja Homer z onim srditega gromovnika in ga pripisuje orjaku Typhoeu. Istega mnenja je tudi Vergil, a po Ovidu bljuje Typhoeus iz Aetne plamen in pepel.

Ker se potres velikokrat valovno širi, zato nahajamo pri mnogih narodih mnenje, da vstvarja potres gibanje kake velike podzemeljske živali. Tako na pr. pripovedujejo stanovniki južne Amerike, da s svojim plavanjem kit v sredini zemlje vstvarja potres. Japanesi trdijo dalje, da morska pošast s svojim repom na breg udarja, in da to vstvarja potres. V Talmudu se pripoveduje, da ta pošast Leviathan po imenu obsega svet, in ko jo solnce v rep zapeče, strese srdito zemljo ter tako vstvarja potres.

Kako pa so stari grški in rimski modrijani in učenjaki potres razlagali? Ti starodavni učenjaki so, kakor se iz njihovega mnenja o potresu vidi, to prirodno prikazen opazovali in njej uzroka iskali. Tako je že Pausanias razločeval trovrstno gibanje in sicer: 1. kolebajoče; 2. udar, po kterem se zidovi in strehe rušijo, kakor bi jih rušil vojaški stroj, in 3. gibanje, ki je pripodobno bílu srca.

Mnenje starodavnih učenjakov o uzroku potresov nahajamo v spisih od Aristotela in Senece.

Thales Miletski (640—545) prvi grški zvezdoslovec je učil, da zemlja na vodi plava, in da voda včasih z zemljo zadrhti, in tako je tudi mogočno, da se pri tem potresu novi izvirki vstvarjajo.

Plinij pripoveduje, da je Anaximander potres prorokoval.

On je razlagal potres tako-le: O veliki suši in dežu razpoka zemlja, in zrak, ki z veliko silo v zemljo stopa, uzročuje potres, zato se ravno o času velike suše in močvare navadno potresi prikazujejo.

Anaximenes je mislil, da se od zemlje za velike suše in močvare veliki deli odtrgavajo, in da to potrese uzročuje.

Anaxagoras Klazomenski je mislil, da ogenj uzročuje potrese, in na to mnenje ga je spravilo ali bljuvanje Aetne, ali pa potres Sparte leta 464., kteri je Anaximenes prorokoval in vsled kterega se je del Taygeta porušil. Da so že ti starodavni učenjaki različnim uzrokom potrese pripisovali, vidi se tudi iz razlage, po kterej so porušitev Taygeta razlagali. Sam Anaxagoras je trdil, da tu more več močij delovati, ali voda ali ogenj ali pa pritisek zraka. Podzemeljska voda zamore namreč neki del zemlje odtrgati in tako rušitev pouzročiti, podzemeljski ogenj pa tudi tako izdolbsti breg, da se poruši, in slednjič še zamore tudi silen zračni pritisek breg porušiti.

Aristoteles je trdil, da potrese vstvarjajo pari in zrak, ki je v zemeljskih votlinah, in zato se potresi posebno pogostoma prikazujejo v krajih, kjer se take votline nahajaja. Ta zrak zagiblje zemljo s svojim tlakom, in ker si zrak iz teh votlin luknjo išče za svoj izhod, zatorej z veliko svojo silo zemljo potrese. Zaradi tega tudi potres prej ne prestane, dokler vetrovi iz zemeljskih votlin ne proderejo in burje ne vstvarijo. Tudi podzemeljsko ropotanje vstvarja zračno zibanje v podzemeljskih votlinah, in od kakovosti votline odvisi tudi kakovost hrumenja. (Dalje pride).

Spektralna analiza kot pripomoček v astronomiji.

Spektralna analiza ali šarna ločba je v novejšem času postala najvažnejše sredstvo, po kterem astronomi kemično in fizično bistvo zvezd in sploh prikaznij nebesnih teles spoznavajo. Nektere prikazni kakor na pr. izpreminjanje luči in barv nekterih zvezd, začasen prikaz zvezd, ki pa v kratkem ugasnejo, in osobito različnost barv nekterih nepremičnic so se le še po spektroskopičnih (šaromernih) izkustvih zamogle bolj na tanko spoznavati. In če mi tudi po spektralni analizi še ne moremo vseh vprašanj rešiti, in sem ter tje po prenaglih sklepih lahko zabredemo, nam vendar spektralna analiza ostane še najimenitnejši kažipot k spoznavanju onih prikaznij, ki se izven zemlje godé.

Poprej pa ko navedemo, kako si moramo misliti sestavo nebesnih teles, kaj in koliko nas uče spektroskopična preiskavanja, hočemo na kratko narisati bistvo spektralne analize.

Solnčni žarki, ki zadenejo stekleno prizmo, se ne prelomijo samo, ampak tudi razpršijo, t. j. oni se razdelé v barve, iz kterih so sestavljeni: kajti če žarke po prestopu iz prizme opazujemo, se vidi, da sedaj na drugo stran merijo kakor poprej, ko so prizmo zadeli, in da sedaj žarna kita ni bela temveč barvna, in to barvno ali pisano kito imenujemo šar ali spektrum. Širokost spektra je odvisna od širokosti špranje, skozi ktero solnčni žarki v temno sobo dohajajo, dolgost pa od prizmine oblike in njene razsipalne moči. Barve sledijo v spektru vsigdar v istej vrsti, in sicer so poglavitne zaporedoma: rudeča, oranžasta, rumena, zelena, svetlo-modra, temno-modra in vijolasta. Navedene barve so poglavitne, pa ne edine, iz kterih spektrum obstoji, temveč barv je neštevilno veliko. Poglavitne barve prehajajo namreč ena v drugo, tako da se niti ena natanko od druge ne odločuje.

Solnčna svetloba je tedaj sestavljena iz vseh šarnih barv; lomijo se pa trakovi različno, in sicer rudeči najmanj, najbolj pa vijolasti. Vsaka vrsta teh trakov se dá zopet lomiti, ne pa razpršiti; zatorej se enotni ali homogeni imenujejo. Ako pa vse šarne barve zjedinimo, nastane zopet solnčna svetloba; barvo te svetlobe imenujemo belo ali belo svetlobo. Da se pa sestavi bela svetloba, ni potreba, da se vse šarne barve zjedinijo; zadostujejo že nektere, in sicer rudeča in zelena, oranžasta in modra, rumena in vijolasta: te barve imenujemo dopolnilne ali komplementarne poglavitne barve. Zjedinimo pa druge barve na pr. rumeno in modro, postane zelena barva in sicer sestavljena, ali te mešanice ne more naše oko razločevati od enotne zelene barve; zadene pa ta zelena sestavljena barva prizmo, razdeli se zopet v rumeno in modro svetlobo.

Ako se solnčni spektrum natančnejše preiskuje in pregleduje (najboljše z daljnovidom), se vidi v njem veliko ravnih temnih črt. Te črte imajo vedno med seboj in med posameznimi barvami nepremenljivo lego; imenujejo se Fraunhofer-jeve črte. Ker so te črte v velikem številu — Fraunhofer jih je že nad 600 naštel — raztrošene po vsem spektru, se lahko dá po njih vsak del spektra ali vsaka barva na tanko določiti. Nekoliko črt se vidi že s prostim očesom in te najvažnejše ali najdebelejše črte poznamenuje Fraunhofer zaporedoma s pismenkami A—H, in sicer od rudečega do vijolastega konca.

Dolgo časa so si učenjaki te črte po krivem tolmačili kot praznine v solnčnem spektru. Ko je pa Fraunhofer spektre nekterih nepremičnic opazoval in jih solnčnemu spektru podobne našel, samo le da so bile črte drugače razredjene, in ko so se spektri drugih svetlob opazovali, še le takrat se je začelo bistvo šarov bolj natanko spoznavati.

Različne spektre uvrstujemo v tri poglavitne rede. Spektri prvega reda se razlikujejo od solnčnega spektra le po tem, da nimajo črt, in zatorej se imenujejo nepretrgani ali neprestani spektri. Takov spektrum nam kaže vsaka razbeljena trdna ali tekoča tvarina; na pr. razbeljeni apnenec (Drummondova luč), ali dva šiljasta (ošpičena) ogljena kosca, skozi ktera teče močen električen tok; in tako tudi razbeljeno tekoče železo, ali platina itd. Ker so si pa spektri vseh razbeljenih trdih ali tekočih tvarin enaki, se po takih spektrih ne more na kakovost tvarin sklepati.

Čelo drugače se kažejo spektri razžarjenih plinov in parov. Oni obstojijo namreč iz ene ali več svetlih prog, in take spektre imenujemo spektre druge vrste ali progaste spektre.

Spektri tretje vrste kažejo pretrgan spektrum, obstoječ iz barvnih trakov od temnih prog ali črt prepreženih, kakor se kaže spektrum solnca in nepremičnic sploh.

Drugo vrsto šarov ali progaste spektre so fiziki v novejšem času najbolj preiskavali, če so tudi to preiskavanje marsiktere neugodnosti ovirale.

Da so zamogli fiziki črte bolj natanko opazovati in njih medsebojno lego meriti, so po dve, tri ali še tudi po več prizem sestavili in si tako posebne šaromere ali spektrometre napravili. V spektrometrih se žarki opazujočih svetlob še bolj razpršijo, in spektrum je tedaj še bolj razpeljan. Dandanes so spektri skoro vseh plinov in parov znani. Določeno je, da ima vsak enotni, se vè da žareči plin svoj posebni spektrum.

V zadnjih letih se je še le dokazalo, da je spektrum enega in istega plina odvisen od gorkote in na-nj delujočega tlaka — o čemer se pozneje več omeni.

Kovinske spojine kažejo navadno le spektralne proge kovine same, a druge kemične spojine čisto drug spektrum kakor posamezne sestavine; plinove zmesi kažejo pa šare posameznih tvarin. Vse znanstvo o progastih spektrih se imenuje spektralna analiza. Po njej nam je mogoče še tako male količine bodi si ktere koli tvarine dokazati, in tudi še tedaj, če nam to po nobeni drugi poti ni bilo mogoče doseči. S pomočjo spektralne analize so se našli nekteri prej neznani elementi.

Spektri druge in tretje vrste so si pa v nekaki vzajemnosti.

Če namreč v spektru tretje vrste, kakor na pr. v solnčnem spektru, vsi svetli deli ugasnejo, temni deli pa se v svetle spremené, nastane spektrum druge vrste ali progast spektrum. Če se tedaj svetloba v temnost, ta pa v ono spremeni, nastane iz šara ene vrste spektrum drugega reda. Zategadel in ker so nektere temne črte solnčnega spektra na ravno istem mestu, kakor svetle proge nekterih plinovih šarov, sta Kirchhoff in Bunsen spoznala, da mora med temi spektri nekaka zveza biti. To jih je spodbudilo do poskusov, po kterih sta bistvo Fraunhoferjevih črt spoznala.

Ti poskusi nas učijo, da imajo plini znamenito lastnost, da one žarke posrkajo ali absorbirajo, ki so taiste lomljivosti (ali enake barve), in ktere plin sam odpošilja, t. j.: da se v šaru svetle proge spremenijo v temne, ako gredó skozi žareč plin žarki od plamena, ki je dovolj svetel, da napravi sam zá-se nepretrgan spektrum. Napravi se na pr. najprej nepretrgan spektrum, kakor se je že gori omenilo. Med to svetlobo in prizmo se postavi plamen, navadno Bunsenov gorilnik, v kterem natrium gori. Na istem mestu, kjer bi natrijev plamen sam zá-se rumeno progo pokazal, se vidi črna proga. Tedaj posrka natrijev plamen rumene žarke bele svetlobe; za vse druge žarke je prozoren, le za iste ne, ki so enake lomljivosti, kakor oni, ktere sam odpošilja.

Ravno tista prikazen se vidi pri vsakem drugem poskusu, na pr. če se na mesto natrija litium rabi; tam kjer bi litijev plamen sam zá-se rudečo progo pokazal, nastane črna proga itd.

Po teh poskusih in njihovih rezultatih je bilo takoj mogoče sklepati, da nastajajo črte v šaru solnca in drugih zvezd najbrž po istih uzrokih, in lahko je tedaj spoznati, da je postala ravno spektralna analiza najvažnejši pripomoček k spoznavanju kemičnega in fizikaličnega bistva nebesnih teles. Ker je pa solnce med vsemi nebesnimi telesi za nas najvažnejše, in ker se dá ono gledé na druge prikazni najbolj opazovati, se je njegovo bistvo najprej preiskavalo.

Na podlagi teh preiskavanj si zamoremo solnce v obče tako-le misliti. Solnce obstoji iz trdega ali iz tekočega, na vsak način pa razbeljenega jedra. To jedro obdaja posebno ozračje ali solnčna atmosfera z nekoliko nižjo temperaturo. Ko bi le jedro samo bilo, bil bi solnčni spektrum nepretrgan; ko bi pa bila solnčna atmosfera sama, bi bil spektrum iz svetlih prog sestavljen. Gredó pa žarki razbeljenega jedra skozi žarečo atmosfero, posrka ona vse dotične žarke, in tako nastanejo v šaru temne črte ali šar tretje vrste.

Solnčna atmosfera obstoji iz treh delov, ki se dobro razločujejo. Prvi nad dve sto milj visoki del solncu najbližje ali spodnji sklad obstoji skoro iz vseh neločljivih plinov kovin in drugih nam na zemlji znanih tvarin v plinasti obliki, tedaj večjidel iz kovinskih parov. Primerjavale so se temne črte solnčnega spektra s plinovimi spektri in dokazalo se je, da se v tem delu solnčne atmosfere nahajajo na pr. vodorod (hydrogen), natrium, kalium, kalcium, magnesium, železo, baker, zlato itd. se vè da kot pari.

Da pa temne črte v solnčnem spektru tako nastajajo kakor se je omenilo, se lahko tako-le prepričamo: če pogledamo skozi šarovid ali spektroskop na solnce, vidimo navadni solnčni spektrum: pomaknemo sedaj spektroskop nekoliko čez solnčni rob, se vidi iz samih svetlih prog sestavljen spektrum, in sicer zato, ker sedaj razbeljenega jedra ni, v

spektroskop pa le svetloba od plinaste žareče atmosfere dohaja, po kteri spektrum druge vrste nastane.

Nad prvim skladom solnčne atmosfere leži drugi več kot dve tisoč milj visoki vodorodni sklad. Ta del solnčne atmosfere se zamore le opazovati, kedar solnce mrkne, in tu se vidi, kakor da bi bil solnčni krog z rudečim pasom obrobljen; zato se ta del tudi kromosfera imenuje. Da kromosfera večjidel iz vodoroda obstoji, nam kaže spektrum, v kterem se tri karakteristične svetle proge nahajajo. Razven teh se pa še v rumenem delu spektra vidi posebna proga, ki se z nobeno zemeljsko tvarino ne zlaga; uzrok tej progi se ima menda v nekej tvarini iskati, ki se le na solnci nahaja in to tvarino imenujemo „helium".

Kromosfera se neprestano in silno premikuje, in se včasih veliko tisoč milj nad navadno visokost povzdigne. To silno premikanje uzročujejo najbrž močni plinovi in parni vzbuki iz razbeljenega jedra, ki vodorod silno daleč pahnejo; tako se pokažejo plameni t. j. protuberance, ki pa navadno zopet tako hitro izginejo kakor nastanejo. Te protuberance pričajo, da se na solnci včasih tako strašni toki in vihre žarečih plinov nahajajo, da se najhujše vihre na zemlji njim še primerjati ne dajo.

Po premikanji solnčne atmosfere še nastajajo druge prikazni, in sicer solnčne lise in pege. Kako pa te prikazni nastajajo, se še ni določilo. Zöllner meni, da se napravljajo po nekakih žlindrovih tvorih na solnci; Secchi pa misli, da te prikazni nastajajo po tem, da se vodorod na enem kraji nakupiči in druge dele za seboj potegne, in tako na razbeljenem jedru votline nastanejo, ktere on pege imenuje. Da je Secchijeva misel bolj verjetna kot druge, nam kaže spektrum teh lis in peg, v kterem se svetle vodorodne črte kažejo, kar pa tudi Zöllnerjevi teoriji ravno ne nasprotuje.

Nasproti tem teorijam pa je francoski astronom Faye. On si že solnčnega jedra ne misli niti trdega niti tekočega, temveč meni, da je plinasto, in sicer izvaja to Faye iz tega, da bi se moralo jedro skozi votline, ki bi v atmosferi nastale, še bolj svetiti, in tedaj bi ne bile pege temne ampak svetle; le žareči plini dajejo manj svetlobe kakor razbeljene tekoče ali trde tvarine; solnčna atmosfera pa obstoji iz meglenih plastov trdih teles, in ako se ti nakupičijo, nastanejo prostori, skozi ktere se solnčno jedro vidi. To mnenje pa zopet drugi posebno angleški astronomi in Kirchhoff pobijajo, in težko se bode stvar kmalu dognala, osobito zaradi tega ne, ker še ni dokazano, kaka je temperatura in kakov je tlak na solnci, od kojega je spektrum odvisen. Zato nam spektralna analiza tudi sedaj še ne more na ta vprašanja odločno odgovoriti, temveč po sedanjem stališči se dá vsaka teh in enakih teorij zagovarjati.

Tretji del solnčne atmosfere ali zvunanji sklad obstoji menda iz vodoroda in nekterih drugih plinov. Kakovo je pa bistvo tega dela solnčne

atmosfere, se še dozdaj tudi ni moglo po spektralni analizi dokazati; samo sklepati je mogoče, da ima ta del veliko visokost, ne ve se še pa, kje da ima svoje meje. Ta del atmosfere se vidi, kedar solnce mrkne, kot žareč venec kromosfero objemajoč, in to prikazen imenujemo „korono“. O tej koroni vemo prvič, da ima svojo svetlobo, in drugič, da tudi, kakor na pr. planeti, solnčno svetlobo reflektuje. Da korona svetlobo reflektuje, se ve po tem, da je svetloba, kakor opazovanje uči, polarizovana; da pa ima svojo svetlobo, nam kaže njeni spektrum, v kterem se vodorodne črte nahajajo in še posebna zelena črta, ki se v spektru nobene druge zemeljske tvarine ne kaže. Najbolj se še ta črta zlaga z neko črto, ktera se vidi v spektru železa. Zaradi tega mislijo nekteri, da se v tem delu solnčne atmosfere železo v silni tenkosti kot železni par nahaja. Opazuje se ta črta pri vsakem solnčnem mrknenji, in taisto še zasledujemo v najskrajnejših delih tretjega sklada solnčne atmosfere. Zanimivo je, da se ta zelena črta tudi kaže v spektru še drugih nebesnih prikaznij. Najverjetnejše je, da se v tem delu solnčne atmosfere nahaja v posebni tenkosti plin še neznane tvarine.

Dolgo časa niso mogli astronomi na solnci kisloroda zaslediti. A čudili so se temu, kako da bi kisloroda, ki se v takej obilnosti na zemlji nahaja, ne bilo na solnci, kjer vendar skoro vse tvarine, ki so na zemlji, nahajamo. Draper-ju se je posrečilo tudi to tvarino najti, in sicer po fotografiji solnčnega spektra. V njej vidimo namreč črte kislorodnega spektra, ktere pa niso temne ampak svetle. Po tem se mora sklepati, da je kislorod na solnci dosti bolj razžarjen, nego drugi plini in pari, in tudi bolj kakor solnčno jedro; kajti le takrat nastane pretrgan spektrum, če je posrkajoči plin nekoliko nižje temperature kot razbeljena trda ali tekoča tvarina; ako je pa plin višje temperature, postane progast spektrum.

Ko so astronomi po tej poti začeli spoznavati, iz kakih tvarin da obstoji solnce, so tudi druga nebesna telesa preiskavali. Ker so premičnice ali planeti telesa našega osolnčja in le svetijo v svetlobi, ktero od solnca dobivajo, nam kažejo v spektroskopu tudi le solnčni spektrum; Fraunhoferjeve črte se le tedaj spreminjajo, če mora reflektovana svetloba prodreti planetovo ozračje. Preiskavanje kaže, da imajo, kakor zemlja svoje ozračje, večjidel vsi planeti tudi svojo atmosfero. Mars ima z zemljo enako ozračje; Venera ima v svoji atmosferi vsaj vodo; Jupiter zraven drugih plinov tudi vodeni par, kakor Saturn; Saturnov obroč pa najbrž nima atmosfere. Neptuna in Urana obdaja enaka atmosfera, ktera se pa še dosti ne pozna, ker je svetloba teh planetov premalo intensivna. Luna nima atmosfere; kajti če njeno svetlobo preiskuješ, vidiš, da ima čisti solnčni spektrum; tako menda tudi trabanti ali lune drugih planetov nimajo atmosfere.

(Dalje pride.)

Jezikoslovne malenkosti.

1. Novoslov. nuta = goveja čreda.

V svojih izbornih leksikalnih doneskih natisnenih v „Letopisu slov. Matice za leto 1879 str. 118—147“ piše o tej besedi Erjavec tó-le: „Nuta, f. goveja čreda, rinderherde. Kameno na Soči. Stara slovenščina ima: nuta f. die ochsenherde in v ruskem Novem Gradu (Novgorod) se čita o něcih ulicah, imenovanih nutьnaja ulica. Mikl. lex.“ Tako na str. 147. Najpreje mi je povedati, da nuta ni staroslovenska oblika, kajti niti Miklošič (Lex. palaeoslov. pg. 456) niti Vostokov (Slovarь cerk.-slavj. jazyka, I. 504) ne navajata dokazil iz staroslovenskih spomenikov κατ' ἐξοχήν, ampak iz staroruskih ali tako imenovanih rusko-slovenskih. Že na drugem mestu sem se bil te besede doteknol[1] ne vedoč še, da jej je tudi v novej slovenščini spomín ostal. Da bi mi bilo Erjavčevo sporočilo že takrat znano bilo, šel bi bil nektere korake dalje nego sem, ker bi se bil mogel vsaj na én jugoslovanski jezik opreti, — a ker tega ondi nisem mogel, naj mi bode dovoljeno na tem mestu storiti.

Iz starejših in novejših knjig ne vem Erjavčevemu sporočilu drugega dodati od onega, kar sem zasledil v Jarnikovej knjigi Versuch eines Etymologikons der sloven. Mundart, Klagenfurt 1832. str. 77b, kjer stoji: „nutnjak der stier, auch bik.“ Drugi jugoslovanski jeziki ne poznajo te besede danes in je tudi v starejših njihovih spomenicih ni najti, kakor tudi slovanski jeziki zahodnega oddelka le po polabščini svedočijo, da jim izraz nekdaj ni bil neznan. O besedi samej pa učeni možjé še danes razno mislijo. Nekteri jo prisojajo severnoevropskim jezikom arjoevropskega debla, dasi se je litvanščina besede iznebila, drugi germanščini in slovanščini, še drugi samo prvej (natančnejše starej skandinavščini) in bi jo bila torej po slednjem nazoru slovanščina (prav za prav ruščina kakor pravijo) vzela na pósodo. Najverjetnejše pak je, da je sicer obema lastna ali ni obema iz iste korenine nastala, tedaj se izraza le na videz ujemata, kar bodemo v naslednjem skušali pojasniti.

Kdor ima starorus. nuta za izposojeno blago, jo bode prišteval onim besedam, ktere so ruski Slovani dobili po Varjazih iz njihovega jezika, kteri je bil staroskandinavski, točnejše staroševdski. In res nahajamo ondi naut govedo, kar je anglosaks. neát, stfriz. nat, stvn.,

[1] V recenziji Thomsenovega dela The relations between ancient Russia and Scandinavia, and the origin of the Russian state, Oxford and London 1877 (ali v nemškem prevodu L. Bornemanna: der Ursprung des russischen Staates, Gotha 1879), natisnenej v Göttingische gelehrte Anzeigen, 1880 str. 513—539; naše stvari se dotika str. 534.

srvn. nōz iumentum in lokalno nvn. nofs (pl. ųōfser). Fenski ali čudski rodovi so res po dokazu Ahlqvistovem in Thomsenovem svoj nauta = govedo dobili iz germanskega severja, a isto o Rusih trditi se mi ne zdi prav ali vsaj ne potrebno. Za tuje se smatra v ruskem nuta vzlasti zató, ker se jej nahaja koren v germanskih jezicih a v slovanskih enakega korena neki ni;[1] od kor. nut namreč izvira naut (deblo nauta) isto tako kakor n. pr. got. niutan, anglsaks. neotan, stvn. niozan uti, frui in bi bilo po J. Grimmu (D. Gramm. II. 20) naut, neát, nōz = animal quo fruimur, tedaj nem. nutzvieh.

Ne zató ker slovanščina kor. nut nima, ampak ker ga tukaj sploh rabiti ne moremo, se ná-nj ne oziramo dalje. Ako bi nam bilo ohranjeno samo rus. nuta, bi smeli vsaj misliti, da ruski *u* tudi staroslov. *u* v tej besedi odgovarja, ki bi tedaj tudi v tem jeziku glasila se nuta. Ali polabščina nam po oblikah nüntung t. j. nątą čreda živine in nungtar, nuntär t. j. nątar črednik, kravar[2] jasno svedoči, da je v staroslovenščini zgoli oblika *nąta mogoča, ktere naravni odziv v ruskem zopet drug biti ne more od onega, ki se je res ohranil t. j. nuta, kakor sudъ pa sądъ ali ruka pa rąka. Polabščina nam tedaj odločno brani imeti obliko nuta za staroslovensko ali prav tako odločno jej prisoditi kakovo koreninо, ki ne bi imela v sebi elementa, ki naravno staroslov. ą odgovarja. Zató pa *nąta ni v genetičnej zvezi s kor. nut in tudi ne z besedo naut, in ker je nuta le ruski refleks staroslov. *nąta, ne more biti vzeta iz germanščine ali vsaj ne ponarejena po onih stvorih, kterim je ondi izvor kor. nut.

Marsikomu se utegne čudno zdeti, da bi besedi *nąta in naut, ki se v pomenu skladate in ste tudi v formaciji tako enolični, ne bili povsem sorodni. Enaki primeri so sicer v jezicih precej redki ali vendar jih je, ki nam nudijo za naš slučaj povoljnih analogij in omenjam tú le gr. *θεός* in lat. deus, ki sta istega pomena in na videz istega izvira a ju je treba vendar etym. ločiti, ker lat. deus sicer kaže na kor. div (prim. stind. dēvá nom. dēvás) a ne tudi gr. *θεός*, kajti gr. *θ* tirja prvotni in staroind. dh, ako že o tem ne govorimo, da v tem slučaji staroind. e ni gr. *ε* ampak *ει*.

Ni pa proti jezikovim pravilom, da se je mislilo na kor. nam, gr. *νεμ* v *νέμειν*, *νέμος*, *νομός*, *νομεύς*, stbaktr. nema in stfrank. nimid paša[3]

---

[1] Matzenauer Cizí slova ve slovanských řečech, v Brně 1870, str. 6.

[2] Aug. Schleicher Laut- und Formenlehre der polabischen Sprache, St. Petersburg 1871, str. 73.

[3] Prim. Zeitschrift f. vergl. Sprachforschung XXI. 2; Fick Vgl. Wörterbuch der indogerm. Sprachen, II.[3] pg. 394; Pott Etymologische Forschungen, II.[2] oddelek 4. str. 193—199.

in je tedaj *nąta postalo iz n a m + t a ter nasproti naut gledé p o m e n a manje točno določeno in omejeno, označujoč čisto splošno živino, ki se na pašo goni. V novoslov. bi bili pričakovali n o t a (stslov. hrąštь nslov. hrōšč, kąšta-kóča, kątъ-kot, ląka-loka, sąkъ-sok) ali precej splošno je zdaj n. pr. múka cruciatus za moka iz mąka, grudi iz grądь in posebno gosto v rezijanskem razrečji, kakor se tudi pri glagolih z obrazilom ną (in kar je iz njih postalo) češče čuje nu nego nó. Vendar se mi pa zdi, da imamo o k a m e n e l o organično obliko še danes in sicer v lastnem imenu N o t a r, ki se ne redko okoli Loke na gorenjem Kranjskem nahaja in najbrže tudi drugod. Ker imamo Ž o l n i r j e v, Š o l a r j e v in celó Š l i b a r j e v bi morda bilo misliti in se je tudi mislilo pri N ó t a r j i h (tako se naglaša) na n o t a r j e ali b e l e ž n i k e in ne na analogijo z G o s a r j i, O v č a r j i ali K o z a r j i. Uzrok da zagovarjam Notarjem jezikovo domovinsko pravico je prvič tá, da govorí domača analogija odločno zá-nje in nas tudi primerjanje sorodnih slovanskih imén učí, da so bile enake na pastirsko življenje oprte tvorine za o s o b n a imena posebno v čisli. Drugič pa in vzlasti, ker n i t i v N e m c i h n i t i v I t a l i j a n i h, kakor sem se uveril, n i o s o b n i h i m e n, kterim bi bil služil n o t a r i u s za prototyp. Pri nas pak je s t v a r tuja in s stvarjo se je vrinola tudi beseda od enega imenovanih sosedov, kakor nam je došlo tudi k r š č a n s t v o od d v e h s t r a n i j, iz Ogleja in Solnograda ter z njim obilica tujih besed, kterim je odmerjen prostor v našej latinsko-nemškej crkvenej terminologiji. Tem pótem so se omogočili naši P a p e ž i, Š k o f j e, Š k o f i č i, D e j a k i (diaconus) . . . a n o t a r i u s n e s p a d a m é d - n j e in je tudi drugače ostal za o s o b n o i m e n o s l o v j e čisto n e p l o d e n in n á r o d u t u j ter je najmanje verjetno, da bi bili moji rojaki hribovci, prvotno pastirji par excellence, imeli pred stoletji sami in edini toliko školastično-birokratske naobraženosti, da jim je kakov notarius cudae, terrae ali le pabuli mogel biti za uzor ter povod osobnemu imenu. S kratka, n a š i N o t a r j i in lat. n o t a r i i s o s i t a k o m a l o s o r o d n i, kakor postavim gr. *βροτός* in nemški b r o t ali stslov. v e l ь b l ą d ъ, v e l ь b ą d ъ (got. ulbandus) ter stslov. v e l i j b l ą d ъ in več drugega temu podobnega.

Še mi je opomniti, da n o v o s l o v. beseda neposrednje tudi govori za domači izvor r u s k. n u t a, kajti tuje je ali oboje ali niti to niti prvo. Ako bi se še moglo misliti, da je rus. „nuta“ vzeto iz skand. naut, je to za n a š o besedo n e m o g o č e, ker je mi gotovo iz Skandinavije nismo dobili ali je tudi n e v z e l i i z k t e r e g a k o l i g e r m a n s k i h n a r e č i j, ker ne bi iz nobene gori navedenih oblik moglo po jezikovih pravilih postati núta ali nota. Imejmo tedaj oboje kakor tudi polab. nąta, nątar ter staroslov. *nąta, *nątarь prav tako za s l o v a n s k o b l a g o, kakor germ. nauta (od kor. nut) za besedo germanskega p r a j e z i k a.

2. *Novoslov.* *biležnik, biljažnik, beležnik* = *notarius.*

Poprej smo pisali po ikavskem biležnik, v novejšem času pak smo začeli beležiti, spomnivši se da smo ekavci ali prav za prav, ker mislimo, da tiči v beležniku nekaj belega. V starih spomenicih, kterih pa nobeden ni staroslovenski v strogem smislu in tudi ne starejši od 14. stoletja, nam je sporočena oblika bělěgъ[1], ktera se tudi v starej slovenščini ni mogla drugače glasiti. Doslednje je tedaj pisati ali *beleg*, kakor se je prav zdaj pri nas začelo ali *bilig*, kakor je n. pr. pisal Belostenec v svojem Gazophyl. lat.-illyr. II. 14, da o *ijekavcih* ne govorimo, kterim je v našem slučaji staroslov. ě v zategnenih zlogih *ije* v nezategnenih *pa je*. Ali pisava že v starejših *srbskih listinah ni doslednja* in se čita ondi poleg *bělěgь* tudi *bělěgь*, *belegь* in *biligь*[2], dočim se danes v Srbih in Hrvatih piše *biljeg*, *bilježiti*, kakor se je po svedoštvu Mikaljinem[3] pisalo tudi pred 200 leti in več.

Mene je v bělěgъ vedno motil suff. *ěgъ*, ki je *ozko v zvezi s suff. egъ in se oba, kakor sodim, prilepljata skoro brez izjeme le tujim deblom*[4] (ako se tu smé sploh govoriti o prilepljanji v navadnem smislu) ter sem že davno v svojih akademičnih predavanjih proglasil *bělěgъ* za *tujo* besedo. Mislil sem najpreje na *magy.* bélyeg, bilyeg, billog, bilig spomnivši se na nsl. *beteg*, betežen, malorus. betižnyj, ki je tudi iz istega jezika vzeto; ali nekaj iz *zgodovinskih* ozirov nekaj pa in posebno, ker tudi magy. bélyeg *ni domač*, ampak mu nekteri prisojajo, da je iz slovanščine vzet[5], nisem smel na magyarščino ali sploh fenščino (prim. postavim čerem. *päle*, *pallá*, *päljá* znamenje) več misliti. Že Boller[6] pak príspodablja magy. bélyeg z *mong.* *belke* ali *belge* in *tur.* *bilkü*, *bilgü* = signum, indicium in bi

---

[1] V razpravici „o kresu" sem se bil svojej navadi ѣ z ě latiniti zgoli zato izneneveril, ker sem se bal, da ne bi tiskarna imela dosti tega znamenja; pisalo se mi je kesneje, da ga imajo v ozbilji in mi je torej mogoče prejšnjej navadi zvest ostati.

[2] Gl. Daničić Rječnik iz književnih starina srpskih, u Biogradu 1863, I. 100.

[3] Blago jezika slovinskoga; Dictionarium illyricum, Lavreti 1649, s. v.

[4] Z nekoliko gotovostjo se more le bubrěgъ, ako je v istini staroslov. *bąbrěgъ, izvajati iz domačega kor. bąb ter debla bąbr z obrazilom ěgъ, kakor je to storil Matzenauer op. cit. str. 21 in v „Listy filol. a paedagogické" VII. 21. Ali izpeljava ima marsikaj dvomljivega in ostane Miklošičevo mnenje prav verjetno, po kterem bi bilo „bubrěgъ" nastalo iz tur. böbrek. Prim. Mikl. Fremdwörter in d. slav. Sprachen str. 7, 8. Vsekako tuj je stslov. in srb. kovčegъ(ь), srb. čepčeg, čereg, sanseg, šiljeg ali ž. balega, kesega, štiljega in mnogo drugih.

[5] Tako Miklošič v razpravi Die slavischen Elemente im Magyarischen, Wien 1871, str. 19.

[6] Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften; philos.-hist. Classe, XIX. 265, Wien 1856.

torej sodilo našo in magy. besedo z vsemi fenskimi pritikljeji imeti za turško-mongolsko.[1] Moj tovariš Vilj. Tomaschek, izvrsten poznavalec teh jezikov, mi je bil tudi naravnost izrekel, da so vsi dotični fenski ali čudski izrazi tatarski, t. j. turško-mongolski, kterim edinim je prvotno lastna beseda in sicer v pomenu znak, znamenje in često tudi ureza, zareza in temu podobno. Tako ima po istem učenem khalkha-mong. belge (reci bälgä), bilik in iz turških narečij: uigur. belkü, pravilnejše bälgü, čagat. in osman. bilgü, jakut. bäliä in čuvaško pallá iz ballá, ker je v čuv. nastal povsod *p* iz starejšega *b*. Vsem dotičnim turško-mongolskim besedam je lasten pomen znamenje, ali dokazano je tudi, da se je izcimil iz konkretnega pomena urezati, usekati po analogiji tur. bič rezati in bitik pisanje ali sür sculpere in sür pismo, pisanje.[2] Nekaj podobnega imamo tudi v novejših slovanskih jezikih v istej besedi in omenjam samo, da Mikalja (op. cit. pg. 14) tolmači bilježiti z ognjem žigati, notam inurere, kakor mu je tudi bilježen = ognjem žgan, stigmaticus, stigmosus, — slednje nekako v smislu Rimljanov, ki so sužnjem pregrešivšim se užigali žarečim železom početne črke njihove pregrehe na čelo in je zató imenovali stigmosi ali literati. In baš v turških narečjih pomenja ista beseda tudi stigma in tedaj tudi to naše mnenje potrjuje.

Gledé stvari same pa, kolikor se je „pisanja“ dotika, komú bi ne prišlo v spomin poročilo časti vrednega meniha Hrabra, ki v svojem znanem spisu „o pismenьhъ“ o naših prednikih pravi: „Prěžde ubo Slověne ne iměhą kъnigъ, ną črъtami i rězami čьtěhą i gataahą, pogany sąšte.“ Črъta in rěza ste tu isto, kar bělěgъ in prav nič bi nas ne motilo, da je eno ali drugo ali oboje z njim zamenjeno, kajti smisel vsega stavka je samó, da poganski Slovani niso poznali glasovnega pisanja v današnjem smislu ali pač figurativno, po črъtahъ in rězahъ ali, če hočete, po bělězěhъ nastalo. Iz tega pa tudi sledí, da so začetki pisanja tako v sorodnih kakor v nesorodnih narodih često isti.[3]

Od navadnega pomena nekako odtegnola se je nslov. „beležen“, o kterej piše Erjavec (op. cit. pg. 133) tó-le: „Beležen-žni f. znamenje, zeichen, marke n. pr. na „obeljenih“ drevesih, ki jih je posekati. „Vidiš, ondè je beléžen.“ Vas Krn. Primeri staroslov. bělěgъ m. das zeichen“.

---

[1] Tudi Matzenauer ima zdaj bělěgъ za izposojen iz turškega. Gl. Listy filologické a paedagogické, VII. 21, v Praze 1880.

[2] Prim. Vámbéry Etymol. Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen, Leipzig 1878, str. 202, 203; idem Die primitive Cultur des turko-tatarischen Volkes, Leipzig 1879, str. 269, 270.

[3] Natančnejše sem o tem pisal v knjigi „Einl. in die slav. Literaturgeschichte, str. 133—137“ in je ondi tudi navedena literatura o tem predmetu za vsakega, ki hoče globlje o stvari se podučiti.

Tú se je ljudska ali tako imenovana etymologia arbitraria polastila besede, želeč pojasniti jo po svoje, kar jej je bilo tem lažje, ker je imela v tem posebnem slučaji res s pojmom „bel“ opraviti. Podomačila je tem pótem tuji bělěgъ tako, kakor je n. pr. storila Drěnopolje iz Adrianopolis in množico drugih krajevnih imen, v kterih je gr. πόλις dosledno s „polje“ prevedeno. Zató bělěgъ ostane v korenu tuja beseda, naj jej tudi ogrnemo domače oblačilo ali vdahnemo domač pomén. S kratka pa: nslov. beležen je z bělěgъ ali v zvezi ali ni; ako je, ni domača, ako ni, nam je pa sploh ni jemati v poštev, ampak jo po etymologiji strogo ločiti od vseh sem spadajočih besed.

Ali utegne ta in oni poreči: Ti sam praviš, da bělěgъ sicer ni staroslov. beseda ali da jej je vendar že sled v 14. stoletji; ako je pa turška, bi jo mogli in smeli pričakovati še le po letu 1453em, kajti še le to leto so prihruli Turki v Evropo in toliko te je vendar zgodovinarja, da to veš. Ta zgodovinski čin mi je v spominu in tudi vem, da je ogromna večina turških besed še le vsled tega dogodka mogla prodreti v jezik bolgarski in srbski in poplaviti domače besedno blago ali motil bi se, ki bi mislil, da pred omenjenim časom ni prišlo nič turškega v slovanske jezike. Spomina vredno je že za naš slučaj, da je ohranila tudi čuvaščina spomin na besedo bělěgъ, kajti v Čuvaših nam je po dokazu Kunikovem[1] iskati potomce onih Bolgarov, ki so v petem stoletji kočevali ob Kami ter srednjej Volgi (st. Rha in še danes od fens. ljudstev Raw imenovana) in so kasneje (678. leta) ustanovili samostojno državo bolgarsko v moesijskih (ali mysijskih) Slovenih, kteri so od njih dobili ime, in k večjemu dve ali tri kôpe besed, ktere so tedaj turškega proizvoda in v ktere utegne spadati tudi bolg. bělěg, po Bogorovu[2] le signe, l' enseigne, le caractère, le stigmate, le cible. Ali ni baš treba, da bi moral še le v Moesiji bělěgъ biti sporočen tem Slovenom po turških Bolgarih, ampak so najbrže slovanski rodovi seznanili se s to besedo že v svojej prvotnej domovini za Karpati. Kakor nas uči zgodovina, so imeli na severji za sosede fenske narode a na vzhodu so mejašila tudi nektera turška ljudstva z njimi, in kakor je Slovan rano vzel od Gota na jugu svoj velьbądъ (got. ulbandu-s) in slednji od prvega svoj plinsjan (stslov. plęsati), so lahko istim načinom dobili Slovani ali vsaj njihov severno-vzhodno-južni oddelek svoj bělěgъ (in po them. zlogu podobni bělъčugъ anulus) iz turških ust. Stvar sama bi enaka ostala, da imajo tudi najstarejši staroslovenski spomenici to besedo, ali jako bi jej koristilo, ako bi jo vsaj eden zahodnih slovanskih jezikov bil ohranil, česar mi pač ni mogoče ukrepiti in se bode tudi drugim javaljne posrečilo.

[1] Izvěstija al-Bekri o Rusi i Slavjanach, Peterb. 1878, str. 118—161.

[2] Bъlgarsko-frenski rěčnik, II. 25.

Ker smo pa že Gote imeli v spominu, si ne morem kaj, da ne bi tu navel, kar piše Jordanis ali bolje porok mu Cassiodorij o njihovih zakonih. On pravi: „Diceneus... ethicam eos erudiens, barbaricos mores compescuit; physicam tradens naturaliter propriis legibus vivere fecit, quas usque nunc conscriptas belagines (sic cod. Palat., belogiones cod. Ambros.) nuncupant“.[1] Nemški učenjaki in med njimi neumrlega spomina J. Grimm[2] mislijo na gotsko koreniko temu izrazu, izvajajoč ga iz *binalagjan in bi bili got. belagines to, kar nem. belege. Ta pomén je za dobo, v kterej je beseda nastala, prav malo verjeten in J. Grimm sam se tudi ne poteza posebno zá-nj. Ako pomislimo, da Jordanis to poroča o vzhodnih Gotih, ki so svoje dni bivali ob severnih bregovih Ponta in imeli za sosede na severji Slovane (Ante kakor je nekteri stari pisci imenujejo), na vzhodu pa (ako imajo nekteri sicer prav vešči zgodovinarji prav) med drugim rodove turškega kolena, — se menda ne bode nikomur zdelo pretirano, ako izrečemo mnenje, da so dobili Gotje svojo besedo, ki dela učenim dosta preglavice, iz istega ali podobnega vira kakor Slovani.

Gledé iz turščine vzetih besed pak sledí naravno, da nam je ločiti staroturške, bi rekel, od novoturških; sicer na izrazu ni toliko, da se le sporazumemo, kaj hočemo z njim zaznamovati in kdor ima v spominu, kar smo gori povedali, mu stvar ne more biti več nejasna. Marsikaj bi se dalo lažje določiti, da bi bil stari jezikov zaklad tako na razpolaganje, kakor je recimo staroindijščina ali le staroslovenščina, a v Turcih je nepriličnost, da imajo toliko kakor nič starih spomenikov (najstarejši je iz l. 1069.) in nam torej o zgodovini njihovega jezika vedó učenjaki prav malo povedati. Vendar se pa po primerjalnem potu in vzlasti oziroma zgodovine naših jezikov pri posameznej besedi ne bode težko odločiti ali jej je izvirnik v starejšej ali novejšej turščini.

Bělěgъ smo torej v teh vrsticah v družbo izposojenih besed zapisali; ali je zarad tega naj ne rabimo več? Zakaj bi je ne? Prav v najnovejšem času smo se je tako oklenoli, da bi hodilo marsikomu prav hudo, se od nje ločiti. In kaj bi morali vse pustiti, ako bi zametavali, kar nima čisto domačega lica! Brez tujih besed ni mogel do zdaj še nobén narod prebiti in menda mi ne bodemo prvi te zgodovinske resnice na laž postavili. Ali nekaj bi pač dobro bilo in koristno. Kedar imamo za isti pójem domačo in tujo besedo, ne puščajmo slednjej vsaj preoblasti. Ako nam nudi ne le sedanji, ampak tudi stari jezik znamenije

---

[1] Jordanis De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis, ed. C. A. Closs, Stuttgartiae 1861, cap. XI., pg. 51.

[2] Geschichte d. deutschen Sprache, 3. Aufl., Leipzig 1868, str. 317.

in znakъ poleg bělěgъ ter znamenati in znamenavati za *bělěžiti (gl. Mikl. Lexicon s. v.) nam ceteris paribus menda ne bode dolgo misliti, komu pristoji prednost.

3. Osoja, ozoja = multum.

Marko Marulić (r. 1450., umrl 1524. l.) in nasledniki mu imajo za pójem mnogo redkokrat izraz osoja ali ozoja. Tako poje Marulić v svojej Juditi:

Mnoga bo ozoja ondi bihu tada,
kim ne biše broja, kola tere stada.[1]

Ali Hektorović v Prikaz. života sv. Lovrinca:

Mene moćno tuge dave
cić bolesti moje glave,
ka mi daje trud osoja,
da ne mogu najt' pokoja.[2]

Daničić (v knjigi Poslovice, v Zagrebu 1871, str. 122) navaja (iz Dizionario italiano-latino-illyrico, opera del p. Art. Della Bella, in Venezia, 1728, Ragusa 1734) poslovico (l. cit. štev. 4525): „što je ozoja ozoja" a se inače ne spušča v nobeno razlaganje besede osoja ali ozoja. Luke Zore (v razpravi Nešto o pjesmam M. Marulića Spljećanina, u Dubrovniku 1876, str. 21) misli, da je bržčas turška in Leskien (Archiv f. slav. Philologie V. 82) pravi samo, da utegne satis pomenjati a da je drugače skrivnostna (räthselhaft). Kolikor je vsaj meni znano, je to vse, kar se je dozdaj pisalo o njej. Skrivnostna je zares in dvomim, da se bode komu posrečilo jej tako do korena poseči, da bi se pokazala hrvatsko ali srbsko. Naj jo presojam in primerjam kakor jo hočem, nič analogičnega jej ne morem vsporediti. Sodim, da ni domača, ampak kljubu končnemu *a* vzeta iz italijanskega assai = mnogo. Ugovarjalo se menda ne bode, da ni navadno v istej besedi naglašeni in nenaglašeni tuji *a* v *o* spreminjati, kajti samo naglašeni zategneni *a* je v slovanščini tudi *a*, nenaglašeni pak in naglašeni kratki *a* se spremeni v *o* (gl. Mikl. Vgl. Gramm. I.[2] 72). Tudi ni, da bi se pisava ozoja poleg osoja navajala proti izpeljavi; pisava uprav ni doslednja in se tedaj razven ozoja in osoja celó javlja ožoja in ošoja. Vsekako nenavaden paje parasitni končni *a*, kakor rad se sicer v besednej sredini vtika: kontenat, punat, veras iz contento, punto, verso. Na primere kakor oda vьsihь, oba tu meju in podobno se nam ni sklicovati, ker bi z njimi za naš slučaj ničesa ne pridobili. Bolje ugaja primer: kad je njiha (m. njih) paša domamio,

[1] Stari pisci hrvatski; na sviet izdaje jugoslav. akad. znanosti i umjetnosti, I. 12.

[2] Stari pisci hrv. VI. 95. Pod črto stoji opazka, da „se može čitati i ozoja, ožoja ošoja."

koji iz Jukićevega Bos. prijatelja (I. 39) navaja Zima v knjigi Figure u našem nár. pjesničtvu, str. 203. — Ali včasi nahajamo v starejših pisateljih *e* na istem mestu: vime (Stari pisci II. 15), domome (ibid. 510) in ne bilo bi nemogoče, da se je vsled analogije nekdaj govorilo tudi osoje, ali se kasneje iz kterega uzroka koli sprevrglo v osoja. Naj si pa je kakor koli, končni *a* nas ne more preveč motiti in je v tem slučaji prav tako epenthetičen kakor *e*, ki je nekdaj utegnol stati na njegovem mestu. Vse drugo se popolnoma sklada in ni prezreti, da se osoja nahaja edino le v spisih primorskih pisateljev, t. j. onih, ki so bili z italijanskim življem v najožjej dotiki, kakor danes tudi beseda razven v nekterih redkih krajih po Dalmaciji nikjer ni več znana in tudi poprej ni bila.

Po sporočilu prijatelja mi Mat. Valjavca se v kajkavskih knjigah naletí sicer redko na neki prilog ozojen, — ali že pomén sam ga loči od naše besede ravno tako, kakor osoje (sr. sp. in navadna oblika), osoja (Belost.) ali osoj (Mikalja) in ga tedaj ne jemljemo v poštev.

Osoja torej pomenja mnogo in je vzeta iz italij. assai smo rekli. Poslovici „što je osoja osoja" je nalik „što je bolje bolje" in je oboje skrajšano iz „što je ozoja je ozoja" in „što je bolje je bolje" kakor se pravi „što je lijepo mučno je" (prim. Daničićeve Poslovice str. 122). Kakor tedaj velimo „kar je preveč je preveč" ali „kar je prav je prav" ali uprav Nemec „was viel ist ist viel" tako se tudi pravi „što je osoja osoja je" ali „što je osoja osoja".

G. Krek.

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

III.

Provincija Windischgraz vlastnina grofov Andechsov od leta 1120—1251.

Dognano je, da je provincija Windischgraz v starejših časih bila dél korotanskega vojvodstva, in torej vlastnina koroških vojvodov. Kot vlastnino koroške vojvodske familije je to okrožje spoznal bistroumni Czörnig (Görz, str. 296), in tudi dobro izurjeni poznavatelj štajerske lokalne zgodovine Felicetti von Liebenfels (Beiträge zur Kunde steierm. Geschichtsqu. 9. Jahrg. str. 54 seq. 10. Jahrg. 115 seq.) je prepričalno v svojih spisih dokazal, da so koroški vojvodje prej, nego je

prišla ta pokrajina pod štajersko vojvodstvo, imeli v njej deželno-gospodsko oblast, samo določeno še ni, je-li provincija Windischgraz bila samostojna župa, ali pa je spadala pod „comitatus Junotal“ — pod junsko županijo.

A od leta 1173. nahajamo slovenjegraško okrožje gotovo v posestvu grofov Andechsov. Kako so ti prišli do te vlastnine? Že marljivi preiskovalec deželne zgodovine koroške in štajerske dr. Tangl je mislil, da se je to zgodilo po dedovanji (glej Mitth. des hist. Vereins für Steier. 12. Heft str. 149), in ni se zmotil. Koroški vojvoda Engelbert iz rodovine Sponheim — lavantske je imel hčer z imenom Richardis; ta se je omožila s Poppom I. „markgrofom“ isterskim, in mu to provincijo, skupino imenj (Gütergruppe) prinesla za doto. Poppo in Richardis sta imela hčer Sofijo, ktero si je vzel za soproge Berthold II. (ne I. kakor Tangl poroča) grof z Andechsa*.

V Monument. Boic. (10, 18—9) se v listini od leta 1122. ta Sofija imenuje Bertholdova žena: „Comes Bertholdus praesente uxore sua Sophia et filiis suis Poppone et Bertholdo“.

Pod Bertholdom III. se je ta rodbina mogočno razvila, on je podedoval posestva sorodnikov svojih na Bavarskem (Neuberg, Schaerding, Wimberg), ob Innu in Donavi (Asbach, Reichersperg, Wormbach), in v Karantaniji materino dedovino. O tem pričajo listine iz leta 1173., po kterih „Marchio Pertoldus“ vsako leto daruje iz svojih posestev „in Windisckingraetz“ Zajckloštru dva mernika zrnja, in 10 pintov bražke (Malz); dalje je dal istega leta omenjenemu samostanu privilegij, da mu ni treba plačevati mitnine (Zoll) in davkov „in Windisckingratz“. Listine so zapisane v Steir. Urkundenbuch I. 706—707.

Berthold III. si je za državo in cesarja velike zasluge pridobil; cesar mu je dal Istrijo za „reichslehen“, in tako je dobil vladarstvo črez deželo, v kterej so bili vladarji že predniki njegove matere.

Upliv očetovih zaslug je Bertholdu IV. pridobil naslov: vojvoda dalmatinski in hrvatski (1180), a namesto tega pa je od leta 1195. izključljivo le rabil naslov: „Dux Maranie, Meranie, to je vojvoda morski, primorski. Berthold IV. je potrdil pravice, ktere je njegov oče Zajckloštru podelil. Jaz priložim v izviru to listino, ker je marsikteremu celo neznana, drugim pa samo po sodržaji. Ta „Marchio Istrie Pertoldus“ je tudi

* S svojo sorodnostjo s koroškimi vojvodi so se Andechsi radi ponašali in jo v listinah omenjali. Tako se „Perhtoldus (III.) comes de Andechse“ v listini iz leta 1149. imenuje „cognatus“ koroškega vojvode Henrika, (Urkundb. des Herzogth. Steierm., I, 343—4.) Vojvoda Henrik V. je bil vnuk markgrof-Poppovega (II.) svaka — Engelberta vojvode koroškega.

nadlegoval Bertholda archidiakona savinske doline, kar se še bode v enem poznejših člankov posebej omenilo. Tudi listino, ki se te dogodbe tiče, izvirno priložim, ker je ta listina najstarejša, v kterej se omenja: „ecclesia sancti Pangratii de Gratz“, zdanja starotrška farna crkev.

Mejni grof Berthold je tudi leta 1196. v Strassburgu na Koroškem vpričo in soglasjem svojega sina Ottona in svojih ministerijalov sklenol s krškim škofom pogodbo gledé medzakonov med ministerijalci škofovimi in svojimi na Koroškem, Kranjskem in v Slovenjem Gradci. (Listine tiskane v Archiv für österr. Geschichtsquellen, 12, 77—9.)

Med njegovimi nasledniki je za Slovenji Gradec posebno znamenit mejni grof Henrik IV. Njega dolžijo, da se je udeležil ubojstva nemškega kralja Filipa, a novejši zgodovinopisci ga hočejo tega madeža oprati (glej Winkelmann, Philipp von Schwaben, v Jahrbücher der deutsch. Gesch. 466—8, 540—1). Kralj Otto je Henrika z Andechsa v Augsburgu 6. januarja 1209. obsodil, iz države izobčil, in mu vzel vsa dostojanstva, fevde in vlastnine.

„Otto a Bavaria in Alamaniam (veniens) ibique in epiphania Domini apud Augustam colloquium habens, Ottonem palatinum in Witilinsbach,* nec non markionem de Anadechse, lege Bawarica sententialiter propter occisum Philippum proscripsit, eosque dignitatibus, beneficiis ac prediorum suorum reditibus sine spe recuperationis judicialiter privavit, dignitates eorum in alios transferens, aliisque beneficia concedens, reditibus prediorum heredibus eorum delegatis“. — (Ottonis Frisig. Continuat Sanblas. in M. G. S. S. 20, 332).

Henrik odide meseca sušca 1209. iz dežele, in sicer naravnost v Rim, menda zaradi tega, da se očisti. Iz Rima se je podal na Ogersko k svojej sestri kraljici ogerskej.[1] Zdaj se je njegova stvar na boljše zasukala. Otto VII. mu daruje vse njegove vlastnine na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem, in tudi avstrijanski vojvoda mu postane pokrovitelj. V Annal. Scheflar. (M. G. S. S. 338.) stoji: Heinricus marchio Ystrie favente duce Bawarie Luodewico repatriavit. Leta 1223. ga nahajamo na svojem posestvu Rifenstein (Blagovna, Reifenstein v

---

* Kakor Fragmentum apud Urstisium, Tom. II, Otto de s. Blasio, Cap. 50. in Arnoldus Lubecensis, Lib. VII., Cap. 14. poročajo, je Otto z Wittelsbacha, bavarski „Pfalzgraf“ brez vsega dovoljenja v hišo Filipovo stopil, in mu meč skoz truplo porinol.

[1] Bila je omožena z ogerskim kraljevičem Andrejem, pozneje kraljem. Ko je kralj Emerich imel svojega sina ujetega, je njegovo ženo iz dežele prognal „uxorem eius filiam Perhtoldi ducis Meranie“ (glej Fessler, Gesch. von Ungarn, bearbeitet von Klein I, 301). Necrolog. Diess. opazi: Gertrudis regina obiit ab hominibus illius terre interfecta, quam pro Christo credimus passam, quam inter principes constat fuisse frugalissimam.

Njena sestra je bila sv. Hedvika, „ducissa Zlesie“, kakor jo Necrolog. Diess. imenuje.

fari sv. Jurja pod Rifnikom), kjer je napravil neko darilno pismo, ki se naj bere v Monum. Boic. 8, 170—1. Ko se je naš Meranec zopet Hohenstaufovcem priklenol, so ga takoj na cesarskem dvoru imeli za nedolžnega, in mi ga že leta 1220. najdemo v družbi cesarja Friderika na laški zemlji. Da je tudi z avstrijanskim vojvodom Leopoldom v prijaznosti živel, pričuje mnogo listin. On je crkvam in samostanom dosti dobrega storil. Umrl je 18. julija 1228. „in Graza“.

Diessenski necrologium opazi: Anno incarnationis dominice 1228. 15. Kalend. Augusti Heinricus felicis recordacionis, marchio Istrie, filius ducis Meranie Berhtoldi, die ista jussa carnis exsolvit. (Monum. Germ. S. S. 17, 343.) Poznejši rokopis še ima pridevek: „sepultus in capitolio“ Gen. Diess. V. imenuje mesto njegove smrti: Graza, in Monum. Boic. še imajo pridevek: „obiit Grazze“.

Aventin je mislil pri tem imenu na Grassau pri Chiemsee-u, a to gotovo ni drugo mesto, nego Gradec, ki je bil njegovo rodbinsko posestvo, in „capitolium“, kjer je pokopan, je crkev sv. Pankraca na gradu, še zdaj farna crkev starotrške (graške — slovenje-graške) fare. Njegova žena Sofija je po smrti svojega moža stopila v samostan admontski in tam leta 1256. umrla. „Sophia exmarchionissa Istriae monacha nostra congregationis obiit 11. Kalend. Febr. (glej Pez. S. S. rerum Austriac. 2, 200). Bila je hči grofa Alberta Weichselburškega (višnjegorskega).

Po Henrikovi smrti je podedoval dedovinska imetja grofov Andechsov v slovenje-graškej provinciji njegov brat Berthold V. l. 1206. stolni prošt v Bambergu, potem višji škof v Koloči, ban hrvatske Slavonije in Dalmacije, vojvoda sedmograški, grof bački in bodroški in od leta 1218—1251 patrijarh oglejski, ki je slovenj-graško provincijo oglejskemu patrijarštvu sporočil. Kterega leta je pa ona postala vlastnina grofov z Andechsa, se ne dá na tanko določiti. Berthold II., ki je to imovinsko skupino po svoji ženi za doto dobil, je umrl leta 1151. Leta 1122. pa je že bil gotovo oženjen, kakor smo se iz gori navedene listine prepričali. Gotovo so najmanje sto in trideset let grofi z Andechsa bili vlastniki gradú, mesta in okrožja slovenj-graškega*.

* Imovinska skupina Andechsčanov v provinciji Windischgraz je obsegala grajščine: starotrško, vodriško (Wiederdriess), gradiško, gallenhofsko, feldenhofsko, legenško (Lechen), mislinjsko, rottenturnsko, valdeško (Waldeck), buhenštajnsko itd.

Te grajščine so že grofi Andechsi in pozneje patrijarhi oglejski dajali kot praedia beneficiaria et fiduciaria (Lehengüter) drugim plemičem. „Alker senior et junior de Waldek“ se najde kot vasall Bertholda IV. (Monum. B. IV, 70.).

H koncu tega članka naj sledite že gori omenjeni listini. Glasite se:

Pertoldus, Dux Dalmatiae, confirmat beneficia, a suo parente in Cartusiam Seitzensem collata. Ex archivo Seitzensi.[1]

In nomine Sanctae et Individuae Trinitatis.

Ego Pertoldus, Dei Gratia Dux Dalmatiae et Marchio Istriae, per praesens scriptum praesentibus et futuris insinuo, et sigilli mei impressione ratum facio et confirmo id, quod pater meus Marchio Pertoldus pro salute animae suae omniumque praedecessorum ac succesorum suorum obtulit Deo et beatae Mariae et fratribus Ordinis Cartusiensis in Valle S. Joannis Deo servientibus. Est autem hoc. In Windisckingratz dedit praedictis fratribus singulis annis duos modios de frumento et decem mensuras de Bracio. Dedit etiam de omnibus rebus nostris propriis, quae ibi vendemus, aut etiam ememus, quod nullus praesumat a nobis teloneum exigere, aut si quid per viam eundo seu rediundo duxerimus, nec tributum dare, nec exactionem aliquam exigere, aut violentiam inferre quisque audeat. Simili tenore dedit quoque nobis, ne quis teloneum aut tributum in foro suo Stein a nobis accipiat.

Siquis autem hanc nostram potestivam traditionem infringere praesumpserit, sciat se nos graviter offensisse, et ob hoc gratiam nostram perdidisse. Huius rei testes sunt hi: Engilbert de Wrisperch, Pertoldus de Ufildorf, Witego de Libegilberch,[2] Wernherus Pincerna, Bernardus de Funsingen, Traiboto de Andesh, Cunradus de Kirichem, Otto de Welfisberch.

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Anno dominicae Incarnationis MCLXXIIII. Indictione VII. quinto die mensis Januarii in Castro de Obremburg.[3]

Nos quidem Volricus Dei gratia Sanctae Aquilejensis Ecclesie Patriarcha Apostolice Sedis Legatus, de controversia, quam dilectus Frater Noster Richerus Beleniensis Abbas pro ecclesia S. Pangratii de Gratz more antecessoris sui cum Pertoldo Saunensi Archidiacono habebat, diligenter cognovimus. Que utique talis erat: dicebat enim Abbas, quod praedicta Ecclesia sibi de jure foret expedita, et quod idem Archidiaconus XIIII. sibi marcas dare teneretur, et insuper offitii sui periculum incurrere deberet, et hoc ideo, quod ea, quae inter antecessorem ipsius et eumdem Archidiaconum prius statueramus, et in scriptis redegeramus, minime observaverat. Archidiaconus vero dicebat: quod tum ex persecutione quam a Marchione Istrie nomine Pertoldo, et ab aliis sustinebat, tum etiam ex nimia paupertate predicta complere nequiverat, et misericordiam petebat. Nos igitur securitate pro interpositione fidei ab ipsis recepta, ita quod mandatis nostris in hac parte absolute obedirent, eandem controversiam consilio Fratrum nostrorum sic decidimus.

Praefato siquidem Archidiacono, Ecclesiam S. Pangratii ab Abbate investiri fecimus eo tenore, ut ipse suprascriptas Marcas argenti nomine census annatim in Purificatione Beate Marie Abbati et eius Monasterio persolvat. Archidiaconus vero postea eandem Ecclesiam Abbati refutavit, ita ut si debitum censum statuto tempore Monasterio eius non persolverit ipsa Ecclesia sit Abbati expedita et eam cui voluerit absque omni contradictione committat. Pro subtetis etiam Marchis Abbati vadiari fecimus pro quibus Piligrinus Civitatensis Prepositus fideijussor est constitutus, ita ut si usque ad proximam dominicam qua cantabitur Reminiscere sibi persolute non fuerint ipse Prepositus in bonis suis auctoritate nostra pignoret. Ad hec Archidiaconus in

[1] Glej: Pez, Codex diplom. Tom. V. pars II. pag. 64. Sign. 108.

[2] Pravilnejše berilo: Lileginberch. Ti plemiči so imeli na Štajerskem: Lilienberg, zdaj z Velenjem združeno, Ostrovico in Heggenberg. Ta rodbina je že izumrla, zadnjega Jobsta Lilgenberga zasledim pri obsedavanji Dunaja 1529.

[3] Gornji grad v gornji savinski dolini.

manu nostra sub fidei Sacramento promisit, quod omnia que ab eadem Ecclesia alienavit usque ad proximum festum S. Johannis Baptiste expediet, et eidem Ecclesie restituet. Quod si non fecerit tam de violatione fidei, quam de dilapilatione Ecclesie reus teneatur et judicetur. In his autem severitate juris det .... mus ut senectuti et necessitati Archidiaconi consuleremus. Quod ut verius credatur, et firmius observetur, hanc paginam inde conscribi et sigillo nostro insigniri fecimus.

Interfuerunt Fratres nostri Gerardus Concordiensis Episcopus, prefatus Prep. Leonardus Concordien. Canonicus, Henricus Plebanus S. Michaelis de jure, Comes Henricus Hartenburg, Weriandus de Hoenk Volricus de Plavin.

Ego Romulus Aquil. Magister Scolarum, et domini Patriarche Notarius, mandato ipsius scripsi sigilavi et dedi.

(Ex Tabulario Eccles. Aquilejensis.)

Številka devet.

„Prosim Vas, gospod učitelj, ostanite danes v svoji sobi in ne hodite k nam h kosilu! Saj veste: trinajst bi nas bilo. Storite mi to ljubav.“

S temi besedami nagovori grofica uljudno in ljubeznjivo hišnega učitelja, vendar pa tako odločno, da ni bilo mogoče ugovarjati. Kdo bi se pa tudi zamogel taki ljubeznjivosti ustavljati!

„Kakor Vam drago, milostljiva gospa!“ odvrne ponižno učitelj. „Iz srca rad Vam storim to ljubav.“

Razgovor je bil končan. Grofica prijazno pokima, učitelj pa naredi velikanski poklon in odide.

Osamljen sedi učitelj v svoji sobi in premišljuje: „Trinajst bi nas bilo. Eden je preveč, kajti trinajsti bi moral letos umreti. Tej vraži ljudje verujejo, in jaz jim moram pritrditi in od mize iti. Kdo bo pa odstopil drugi nego učitelj, ki je prav nepotreben pri kosilu!“

Strežaj prinese jedi in škodoželjno po strani ogleduje učitelja, češ, prav mu je, temu ošabnežu, ki misli, da je kaj več, kakor smo mi, ker z gospodo jé.

Ubogi učitelj! Prav danes se je moralo to naključiti, ko je učiteljica godbe iz bližnjega trga s sabo pripeljala svojo mlajšo sestrico, krasnó devo, ktero je učitelj za Boga rad videl. Celo jutro se je veselil in ugibal, kako se bo pri mizi vedel, da bi bil njej všeč. Ker bode ona gotovo pri mizi gori pri hišni gospej sedela, menil je učitelj, da bode najboljše, če bi on če prav doli pri vratih sedeč vendar njih razgovor poslušal, prilično sam kaj povedal in tako včasih ujel kak pogled iz njenih očij. Ali ta nesrečna številka trinajst in njena skrivnostna moč mu je ves načrt porušila. Vsa osoda je sovražna učitelju, zdaj ga pa še številke preganjajo, in vendar hoče številkam posvetiti trud celega življenja.

Čmeren vstane od mize in stopi k oknu. Sneg je naletaval, vrabiči so na okno kljuvali želé si gorkega zatišja. Ali učitelj je bil danes malomaren opazovalec natórnih prikaznij. V duhu gleda njo, ki sedaj ljubko kramlja z drugimi gospodi, in kamor obrne revež po polji svoj pogled, povsod vidi ono strašno številko, ktero mu razvneta domišljija riše po sneženi odeji gori do roba karavanskega gorovja. „Da, Pythagoras je bil pravi mož;“ mislil si je, „on je poznal vse skrivnosti številk in jim je odločil primerno mesto. Današnji dan pa le številka trinajst in njena čarobna moč sluje. Sedmerko še nekoliko čislajo, trojko in dvojko poznajo le dijaki, devetko pa skoro le naše slovensko ljudstvo v svojih prislovicah in rekih, n. pr. Dober glas seže v deveto vas. Ako pride huda toča, pravijo, da je devet far pobila, in če kje sluje lepo dekle, vsi govorijo, da tako zalega dekleta devet far ne premore. In kdo ne pozna naše devete dežele, in narodne pesni, kjer se poje:

Imata devet belih gradov,
Devet gradov, devet hčerá.

Ali:

Jaz bom gost'vala devet hčerá.
Bog vas obvari devet sestrá.

Ker že naše ljudstvo številko devet tako čisla, naj se še tudi pové, da ima devetka lastnostij, ki jih sam Pythagoras poznal ni, in da ima slovenski narod celó prav, ako številko devet bolj čisla in ceni, kakor meni neljubo trinajstko, ki mi je danes moj načrt porušila in vse veselje skvarila; zatorej mi naj bode ona odslej deveta briga.“

Na to se vsede in spiše sledeče opazke o številki „devet“.

a) Če se številka 9 s ktero koli številko pomnoži, je svota številk v tem produktu zopet 9. Na pr.

$$9 \cdot 2 = 18,\ 1 + 8 = 9,$$
$$9 \cdot 3 = 27,\ 2 + 7 = 9,$$
$$9 \cdot 5 = 45,\ 4 + 5 = 9,$$
$$9 \cdot 7 = 63,\ 6 + 3 = 9, \text{ itd.}$$

Če se pa 9 pomnoži s kterim koli številom, je svota številk v produktu 9 ali 2krat 9 ali 3krat 9 itd.; tako da, če se številke prve svote seštejejo, dobimo zopet 9. Na pr.

$$9 \cdot 35 = 315,\ 3 + 1 + 5 = 9.$$
$$9 \cdot 53 = 477,\ 4 + 7 + 7 = 18,\ 1 + 8 = 9.$$
$$9 \cdot 235 = 2115,\ 2 + 1 + 1 + 5 = 9.$$
$$9 \cdot 532 = 4788,\ 4 + 7 + 8 + 8 = 27,\ 2 + 7 = 9.$$

b) Če se ktero koli število obstoječe iz več številk narobe zapiše tako, da številke v novem številu ravno narobe sledijo, in se manjše število od večjega odšteje, je ostanek 9 ali 2krat 9 ali 3krat itd. Na pr.:

76 — 67 = 9,
81 — 18 = 63 = 7 . 9,
432 — 234 = 198 = 22 . 9,
1921 — 1291 = 630 = 30 . 9, itd.

Ta posebnost tudi ostane, če se taka števila s 13 pomnožijo in manjše od večje odšteje, kajti ostanek je 9. ali 2 . 9 itd.

24 . 13 = 312
42 . 13 = 546 546 — 312 = 234 = 26 . 9 itd.

Ravno isto lastnost imajo potence ali vzmoži takih števil. Na pr.:
12^2 = 144, 21^2 = 441, 441 — 144 = 297 = 33 . 9,
12^3 = 1728, 21^3 = 9261, 9261 — 1728 = 7533 = 837 . 9 itd.

Pa ne samo številka 9, temveč tudi druge imajo posebne lastnosti, izmed kterih pa danes samo eno omenim. Na pr. če število 37 s 3 ali z 2 . 3 = 6, ali s 3 . 3 = 9 itd. do 9 . 3 = 27 pomnožimo, dobimo število obstoječe iz treh enakih številk. Svota teh številk daje število, s kterim se je 37 pomnožilo. Na pr.:

37 . 3 = 111, 1 + 1 + 1 = 3,
37 . 6 = 222, 2 + 2 + 2 = 6,
37 . 18 = 666, 6 + 6 + 6 = 18,
37 . 27 = 999, 9 + 9 + 9 = 27.

B. B.

Slovstvo: Došel nam je *Jezičnika XVIII.* letnik, ki nam podaja tri slovstvene razprave: A) Jernej Kopitar, B) Matija Čop, C) Dr. France Prešern. S tem letnikom si je marljivi naš pisatelj g. J. Marn zopet lepo zaslugo pridobil za natančnejše spoznavanje našega slovstva.

Ljubljanski Zvon: Leposloven in znanstven list, kterega izdajajo: Jos. Jurčič, Janko Kersnik, Fr. Levec, dr. Ivan Tavčar. Odgovorni urednik mu je: Dr. Ivan Tavčar. V Ljubljani 1881. Lj. Zvon izhaja v zvezkih 4 pole obsežnih po enkrat na mesec in veljá za celo leto 4 gld. Prvi zvezek nam podaja mnogo raznovrstnega leposlovnega kakor znanstvenega berila.

Slovenski Pravnik izdaje in ureduje dr. Alf. Moschè ter izhaja vsak mesec na 2 polah in veljá za celo leto 4 gld. V Ljubljani 1881. Slov. Pravnik se bode le s pravoslovjem pečal in vabi vse iste na delovanje, kojim je širjenje tega znanstva na srci. Osnovanje takega lista je bila Slovencem nujna potreba.

Listnica uredništva: V 1. štev. omenjeni ***rokopis*** je že ***facsimilovan*** in se pridene v 3. štev. razpravici, ktero je spisal prof. dr. G. Krek.

Listnica opravništva: Vse one, kteri so prejeli prvi snopič našega lista, a se nikakor ne mislijo na-nj naročiti, ***uljudno*** prosimo, naj nam blagovolijo ***snopič nazaj*** *poslati,* če bi ga bili tudi že prerezali, kajti prvi nam je tako pošel, da bi bili ***sicer*** *prisiljeni drugi natis napraviti.* — P. n. naročnike prosimo, da naj na pošti prej po listu poprašajo, nego ga reklamujejo.

Popravek: Na str. 63. se naj blagovoli popraviti beseda ***brat;*** Berthold namreč ni bil brat koroškega vojvode, temveč *stric* vojvodove žene Neže.

Izdaja, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto I. V Celovci, 1. marca 1881. Štev. 3.

Pomladanski vetrovi.

Povest iz časov francoskih vojsk.

(Dalje.)

Drugo poglavje.

Kaj od mene preč oko,
Kaj obraz obračaš mili?
Prešeren.

Čudovito naglo je rastla v začetku tega stoletja Napoleonova moč. Čez francoske meje se je širila na vse strani in pretila celo Evropo užugati. Svojevoljno je izganjal Napoleon stare vladarje s kraljevih prestolov, svojim sorodnikom in privržencem pa je delil cele dežele, kakor se mu je ljubilo. Odvzel je papežu Piju VI. crkveno državo, iz Neapola izgnal kralja Ferdinanda, polastil se je Toskane in s tem si skoro celo Italijo podvrgel. Avstrija je po nesrečnih vojskah izgubila Belgijo in italijanske pokrajine; zvesto tirolsko deželo morala je prepustiti Bavarcem. Vse to pa še ni bilo dovolj francoskemu mogotcu. Prodrl je na Špansko, odstavil portugalskega vladarja, španskega kralja in njegovega sina pa odvel na Francosko. Njegova nenasitljiva pohlepnost ni poznala nikake meje. Ni čuda, da so se vse sosednje države zbale za svoj obstanek zbrale so vse svoje moči, da bi se branile in ne utopile v francoskem nasilstvu.

V teh osodepolnih časih se je lepo odlikovalo rodoljubje avstrijskih narodov. Nadvojvoda Janez je prvi nasvetoval, da bi se sklicali brambovci, kteri bi naj podpirali stalno armado. Ta predlog so po vseh deželah z veseljem sprejeli; tudi na Kranjskem so se zelo zanimali za to novo uredbo. Kmalu se je pričelo novačenje. Vsi telesno sposobni mladenči in možje od osemnajstega do petinštiridesetega leta so se uvrstili pod novo brambovsko zastavo. Oglasilo se je še povrh veliko prostovoljcev, in rudokopi v Idriji še niso pustili pri novačenji žrebati imen in izbirati novincev, ampak vsi poprek so vpili, da hočejo vsi brez izjeme služiti

svojemu cesarju. Ob nedeljah in praznikih so se brambovci vadili in urili v orožji, a vsak mesec so se po enkrat shajali v večjih oddelkih. Imeli so nekako narodno opravo: sivo suknjo z rudečimi našivi, na glavi okrogel pri strani privihan klobuk. V Ljubljani so se tudi dijaki oborožili, in Vodnik je njih rodoljubno navdušenje povzdigoval s svojimi „pesnimi za brambovce“. V pravem narodnem duhu omenja in slavi v njih zvestobo svojih rojakov, z njimi vzbuja Kranjcem prirojeno veselost in ljubezen do petja. Zato so se pa tudi njegove pesni kmalu obče priljubile, in nektere izmed njih, kakor „Radovoljni brambovci“ ali „Brambovska dobra volja“ ali „Estrajh za vse“ so vojaki po poti gredé popevali. —

Kljubu tej rodoljubnej požrtvovalnosti, kljubu vsem prisrčnim nagovorom, ktere sta nadvojvoda Karol in nadvojvoda Janez v dnevnem razglasu javila svojim hrabrim vojakom, vendar avstrijsko orožje ni imelo zaželenega uspeha. Leta 1809. se je bojevala avstrijska armada v dveh oddelkih zoper Francoze. Severnej armadi je zapovedoval nadvojvoda Karol, južno pa je vodil nadvojvoda Janez čez Predil proti Italiji. Že v aprilu se je raznesla vesela novica o njegovih zmagah na laškej meji. Toda nesrečni dogodki na severu so prisilili nadvojvodo Janeza, da se je moral, če tudi zmagonosen, vračati čez Koroško in Štajersko, da bi s svojimi četami pomogel premaganej severnej armadi. Za njim je pridrl sovražnik, vzel Predil in nekaj utrjenih mest na Notranjskem, ktera so Avstrijci z veliko hrabrostjo branili; nato pa so se zlile francoske čete kakor huda povodenj čez Kranjsko. Grof Gyulay, hrvatski ban, je bil v Ljubljani utrdil nasipe na mestnem gradu in na Golovci; ko je pa zvedel, da so Francozje vsa važna mesta in posadke na Notranjskem in na Predilu vzeli, in da se zmagonosni Ljubljani bližajo, zapustil je glavno mesto kranjske dežele in odšel čez Višnjo goro po dolenjskej cesti proti Novemu mestu, kjer se je z drugimi iz Notranjskega prišlimi oddelki zjedinil.

Že devetnajstega maja je prišlo okoli štiri tisoč Francozov v Ljubljano. Avstrijski vojaki so bili mesto večinoma že zapustili, le majhna posadka na gradu se je še dva dni branila. Brez velikega truda so torej sovražniki vzeli mesto, toliko težje pa so se pozneje branili hudih napadov, s kterimi je major Du Montet, poslanec hrvatskega bana, čestokrat nadlegoval francosko posadko.

Ko je namreč ban Gyulay odpotoval na Hrvatsko, da bi si tam več vojakov nabral, je pustil pri Novem mestu majorja barona Du Montet-a z naročilom, naj opazuje in nadleguje sovražnika. Majorju je bilo to povelje prav po godu. Imel je pri sebi nekaj oddelkov kranjskega domačega peš-polka „baron Simbschen“ in nekaj hrvatskih brambovcev. S tem krdelom je udaril na Ljubljano. V šentpeterskem predmestji je z enim oddelkom napadel sovražnikovo konjištvo, veliko konjikov pomoril, mnogo

jih ujel, a ostali so se razpršili in pobegnoli po gorenjskej cesti v Kranj. Drugi oddelek je prodrl na Poljane, tretji se po dolenjskej cesti prikral v mesto, a četrti je priplul na ladijah doli po Ljubljanici, izkrcal se v Krakovem ter v hipu zasedel čevljarski most. Vse, kar je sovražnikov nasproti prišlo, so pomorili ali pa ujeli. Posadko na gradu so od vseh stranij tesno obdali; kdor se ni mogel na grad rešiti, se je moral udati. Čez dve sto francoskih vojnikov so napadniki ujeli, sto ujetih avstrijskih vojakov pa rešili.

Dvanajst dnij pozneje se je drzni in neustrašljivi major drugikrat približal Ljubljani. Zasedel je nasipe na Golovci, mesto in grad pa zopet od vseh stranij tesno zajel. Posadka ni mogla od nobene strani živeža dobivati, ker so oblegovalci pretrgali dovažanje in zabranili občevanje s sosednjimi mesti. Major Du Montet bi bil gotovo še dalje oblegal mesto in še hujše posadko nadlegoval, ko bi mu ne bila koncem julija došla vest, da je Avstrija sklenola v Znojmu primirje s Francozi, ki določuje, da ostane Kranjska v francoskej oblasti, dokler se stalni mir ne sklene in dalje o njenej osodi ne določi. Major je torej zapustil Golovec in odrinol s svojimi vojniki iz ljubljanske okolice.

Po sklenenem primirji še vendar ni bilo blagodejnega mirú v deželi. Ljudstvo še ni okrevalo od udarcev preteklih let ali že se mu je drugo novo breme nalagalo na ramena. Primirje je namreč bil oni za ljudstvo hudi čas, v kterem se je sovražnik jako trudil, da bi nagrabil, kolikor mogoče, dobička iz zasedenih dežel, prej nego se stalni mir sklene. Brez odloga so začeli Francozje iztirjevati vojni davek: to je bil njih prvi in najvažnejši nalog.

Napoleon je naložil kranjskej deželi petnajst milijonov frankov vojnega davka; od te svote naj bi dežela plačala dva milijona do meseca septembra. Ker se je pa do tega določenega časa le še sila malo denarja nabralo, dejal je francoski gouverneur dvajset najodličnejših kranjskih mož, plemenitašev, duhovnikov in posestnikov v zapor. To sredstvo sicer s prva ni bilo prav brez uspeha, a vendar so koncem oktobra Francozje le še majhen in nezdaten del napovedanega davka iztirjali.

Že po mestih so težko prenašali hudi pritisek davkarskih iztirjevalcev, koliko bolj so pa kmetje trpeli, kteri so prodali vse, kar so imeli, da bi udovolili nenasitljivega tujca! Sploh pa se je po deželi misel razširjala, da zopet kmalu vojska nastane, ki bode revnega kmeta rešila tujega jarma. Saj je bilo premalo francoskih vojakov v deželi, da bi jo uspešno braniti zamogli. Vrh tega so prihajale vesele novice iz tirolskih planin, da se je tamošnjim pogumnim prebivalcem posrečilo znebiti se posiljenih gospodarjev. Hrabrost zvestih Tirolcev je bila Kranjcem v zgled, tudi oni so hoteli z orožjem odločiti svojo osodo. V hipu se vname punt na Dolenjskem

in Notranjskem. Ali žalibože! Bil je to upor brez reda in vzajemnosti, ki je prinesel žalostne nasledke neprevidnim rojakom.

Najprej so se vzdignoli kmetje v kočevskem in metliškem okraji, a med temi so bili Kostelci in Poljanci najdrznejši in najpogumnejši; oni so izvršili najvažnejše naloge. Kdor je videl visoke in čvrste postave tega korenjaškega plemena, je gotovo preverjen, da se ti ljudje ne uklanjajo brezpogojno komur si bodi. Napadli so po hišah raztresene vojake, pobrali jim orožje in pomorili vse, kdor jim ni utekel. Nato so prijeli vojaške posadke v Metliki, Kočevji in Semiči, potolkli so veliko vojakov, petnajst pa jih celó odpeljali v Reko v zapor. V Kostelu so kmetje polovili vse francoske vojake in jih odvedli čez Kolpo v avstrijski tabor. Ko je general Baraguay d'Hilliers, glavni poveljnik vseh zasedenih ilirskih pokrajin, zvedel o teh dogodkih, poslal je na Dolenjsko večji vojaški oddelek, kteremu je bil zaukazal, da naj z največjo ostrostjo vse upornike in zločince kaznujejo. Poljanci in Kostelci so pretrpeli strogo kazen; vojaki so njim vasi požgali, in vse njihovo imetje je požar uničil. Nato je general v posebnem razglasu povsod po Kranjskem objavil, da čaka enaka osoda vse one malopridneže, ki se zoper cesarja Napoleona spuntajo in njegove vojake brezvestno napadejo. Tudi duhovenstvo je ljudstvo opominjalo in svarilo, da naj opusti tako uporno vedenje. Ali tudi to svarjenje ni pomagalo. Čez nekaj dnij, koncem meseca septembra leta 1809. se je upor razširil že skoro čez celo Dolenjsko in Notranjsko. Francozje so bili že v zadregi, njih položaj je bil nevaren. Saj je bilo malo več nego dve tisoč vojakov v celej deželi, in govorilo se je, da morajo tudi ti na Tirolsko odpotovati.

Ker je pa bilo francosko vojništvo v malih posadkah razkropljeno po celej deželi, niso zamogli Francozje povsod zabraniti upornih činov, a še težje je bilo upokojiti razburjenost razkačenega ljudstva, ki je ječalo pod vojaškim pritiskom in davkarskim iztirjavanjem. Pri Črnomlji je bila v začetku meseca oktobra huda bitka, Francozom tako neugodna, da so se morali proti Gradacu umaknoti. V Kočevji so uporniki napadli posadko in vojake večjidel pobili. Pri tej priliki so se kmetje tudi nad nekim komisarjem, kterega so zaradi njegove neusmiljenosti pri iztirjavanji davkov neskončno črtili, grozno maščevali. Krdelo Poljancev in kočevskih ustašev je pridrlo v grad, zagrabili in pretepli so ubogega uradnika, ga vlačili po cesti in konči njegovo ljuto razmesarjeno telo vrgli v neko jamo.

Vsled teh uspešnih učinkov so kmetje že toliko pogumnejši postali, da so se drznoli sredi oktobra celó Novo mesto napasti. V mestu je zapovedoval general Zucchi, kteri je pa večino svojega vojništva zaradi uporov v sosednje kraje na vse strani razposlal; tudi on sam je mesto zapustil in proti Kočevju odpotoval, da bi tam upor zadušil. Le dva topa in dva majhena oddelka pešcev je v mestu pustil. Vojaki so po

hišah stanovali; to je bilo upornikom zeló ugodno. Šestnajstega oktobra zjutraj prikorači po cesti od Bršlina okoli štiristo mož, kteri so se zbrali iz sosednjih krajev novomeške okolice, iz Žužemberka, Soteske, Mirne peči itd. Vsi so kazali dobro voljo in dosti poguma, toda misliti ni bilo, da bi zamogli s svojim pomankljivim orožjem, s sekirami in na dolgih drogih nasajenimi bodalci kaj zdatnega opraviti. Le malo pušk je bilo videti.

Pri prvih hišah v mestu so prestregli nektere osamele Francoze, ki so jih pozneje odvedli na grad Hmelnik. Nato so prodrli v notranje mesto. Morebiti bi se bil kmetom ta upor posrečil, ko bi bili vzajemno po redu in edinosti izvrševali svoje delo in sploh poslušali kakih nasvetov. Ne da bi bili takoj po mestu planoli, dokler se še niso vojaki zbrali, so nepreviduo mnogo časa s tem izgubili, da so uradnike prigovarjali, naj bi tudi oni z njimi potegnoli. Med tem je veliko dragega časa preteklo. Vojaki so se zbrali, in ko so kmetje na glavni trg pridrli, je prvi strel iz topa razpršil krdelo, ki ni imelo voditelja. Nekaj upornikov je ulomilo v stanovanje generalovo v poslopje kapitelskih korarjev. Francozje so jih zasačili in na dvoru postrelili. Okoli štirideset kmetov je bilo mrtvih; njih trupla so v Krko pometali. Tu in tam zamore še dandanes kak kmetič v novomeškej okolici povedati, da je njegovemu očetu ali dedu v onem nesrečnem letu pri Novem mestu življenje ugrabila francoska svinčenka.

V noči šestnajstega oktobra pride general Zucchi iz Kočevja v Novomesto. Ko s svojimi vojaki, pešci in konjiki skozi vas Bršlin koraka, poči iz neke hiše strel, brezdvomno generalu namenjen. To novo zločestvo in pa prejšnji dogodki v mestu so dali generalu povod, da na mestu zaukaže vasi Bršlin in Prečino opleniti in nato sežgati, in tako je mislil tudi z drugimi vasmi storiti. Okrajni glavar in nektere mestne gospe so izprosile, da ni tudi Šmihelu enake osode odločil, a prošnje dekana Mušič-a so rešile Trebno.

Med tem, ko so se kranjski kmetje slavno če tudi nesrečno in brezuspešno borili, da bi se znebili tujega vsiljenca, sklenolo se je na Dunaji o njihovej osodi. Dvaindvajsetega oktobra je zvonjenje po crkvah in streljanje na gradu Ljubljančanom slovesno naznanjalo razglas, da je Avstrija s Francozi stalni mir sklenola. Vse dežele na jugozahodu avstrijske države, gornje Koroško, Kranjsko, Goriško, Primorsko, Dalmacija so se združile pod imenom „Ilirija“ v eno celoto in prepustile vladarstvu francoskemu.

S kakimi čutili so sprejeli to novico naši rojaki, kojih pradedje so habsburškim vladarjem verno udani več stoletij z njimi delili vso srečo in vse nezgode, ktere same je pa mogočna roka premagalčeva odtrgala od osrčja države, da pod tujim gospodstvom učakajo žalostnih časov!

Sredi meseca novembra je prišel v tužno Kranjsko, novo francosko pokrajino, njeni prvi gouverneur maršal Marmont.

Kmalu na to so se razglasile nove določbe o opravništvu dežele. Francozje so prestrojili urade in šole ter marsikake nove naredbe vpeljali. Največ težave so pa delale denarne zadeve. Iz deželnih dohodkov naj bi se plačevali vsi stroški za armado, kolikor je je bilo v deželi. Tako je želel Napoleon sam. Ali to je bilo nemogoče. Celó glavni intendant se je večkrat ustavljal brezmernim terjatvam gouverneurjevim. Potegoval se je za ljudstvo, ker je poznal njegovo nezmožnost. Kmetje so se pritoževali, da se pretrdo z njimi ravna, in intendant je priznaval, da so njih pritožbe opravičene. Meščanje in plemenitaši niso skrivali svojega sovraštva proti tujcem, temveč očitno so godrnjali zoper vse nove naredbe. Tudi duhovščina ni bila pri volji, da bi Francozom v prid s svojim uplivom prigovarjala ljudstvu.

Prišlo je leto 1813.

Žarek novega upanja je razvnel vse evropske narode, ko so čuli o žalostnej osodi francoske armade na Ruskem. Z junaško srčnostjo so se vzdignoli, da bi si zopet priborili svobodo. V kratkem se je na Kranjskem raznesla novica, da se Prusi in Rusi hrabro bojujejo zoper Francoze, in kmalu na to se je govorilo, da se tudi Avstrija pripravlja na boj, da bi zopet pridobila svoje izgubljene dežele. Nova radost in nov up prešine srca vseh kranjskih rodoljubov, in Dolenjci, kteri niso nikoli obupali, so vnovič mislili na upor in ustanek. Toda francoska moč je bila še zmirom velika. Kmalu je zvedela vlada, da se na Dolenjskem zopet nekaj novega naklepa. Poslala je torej vojaške oddelke v vse one kraje, kjer se je bilo upora nadejati, osobito pa k onim ljudem, ki so se že v prvem uporu odlikovali in so bili tedaj najbolj sumljivi. Med temi pa je bil prvi Vinko Rojár.

Lepega poletnega dne jezdi po poti, ki pelja navkreber proti Lipnici, majhna četa francoskih konjikov, in njim na čelu častnik ponosite orjaške postave. Bil je to major Besson, ki je prejšnji dan nagloma prišel iz Ljubljane. Večino svojega vojaškega oddelka je pustil v bližnjem mestici, on sam pa je odpotoval na Lipnico, kjer bode nekaj časa stanoval. Tako so mu v Ljubljani zaukazali, kajti vlada je že zvedela o tajnih Vinkovih razgovorih z vaškimi kmeti, in zategadel je majorju naročila, naj skrbno opazuje vse dogodke v lipniškej okolici. Da si pot iz bližnjega mesta ni bila posebno dolga, vendar je poletna vročina zelo mučila utrujene, v prašni oblak zagrnene potnike. Molčé jezdijo in nihče ne črhne besedice, ko se na prijaznem holmu izmed senčnatega drevja zasveti lipniško poslopje. Vodja je bil danes očito zelo slabe volje. In kako bi ne bil! Saj je moral glavno mesto in njegove zabave zapustiti, moral se je od svojih veselih tovarišev in njihove živahne družbe ločiti. Kako bo on zamogel brez teh živeti! Poslali so ga sem na kmete, da bi opazoval vedenje teh svojeglavnežev in poslušal dolgočasno brbranje kakega čmerikastega

starca. Kdo se ne bi jezil! Neskončna nevolja in čmernost razvname majorja, ko se spomni svoje žalostne osode, ko pomisli, kako bo v prihodnje zapuščen samotaril na Lipnici. Pri tej misli srdito udari in spodbode svojega konja, ki je začel bolj počasno stopati po klanci navzgor. Tudi vojaki so dobro čutili nevoljo svojega vodnika. Mirno in tiho so jezdili za njim, pazili so na njegov migljej, a vsak je strepetal pred njegovim pogledom.

Prvi, ki je vojakom pri vhodu nasproti prišel, je bil Binče, ki je na Murotu od nasprotne strani prijezdil in spoštljivo majorja pozdravil. Toda sprejem od tega smešnega človeka, ki je na majhnem živinčetu sedeč skoro po tleh za sabo pete vlačil, je že prej nevoljnega majorja še le bolj razdražil. Zaničljivo se malo na stran obrne in ne da bi odzdravil, dalje jezdi na dvorišče. S tem pa je tudi za vselej izgubil prijaznost občutljivega mladenča. Prvi utis je bil pri Binčetu odločilen; ostal je majorjev nasprotnik, dokler je ta bival na Lipnici. Toda s celim srcem se je poprijel debelega korporala, edinega podčastnika, kterega je major s sabo pripeljal. Pri vhodu se je ta mimogredé prijazno Binčetu nasmehnol in s tem si v hipu pridobil vso njegovo naklonjenost.

„Gospod Rojár“ nagovarja major Vinka, ki je zvedevši o dohodu vojakov prihitel na dvorišče majorja pozdravljat. „Vojaško oblastništvo je poslalo k Vam deset konjikov, ker v bližnjem mestici ni dovolj pripravnega stanovanja in prostornih hlevov. Upam, da Vas ne bomo dolgo nadlegovali; tudi jaz sam si želim kmalu priti iz te samote.“

Zadnje besede je major prav iz srca govoril. Ali prva opazka je bila lažnjiva. V mestici je bilo stanovanja za vseh štirideset konjikov, toda drugi tehtni uzroki, kterih pa major ni smel lipniškemu gospodarju omeniti, so vojake privedli na Lipnico.

„Že sem vse preskrbel, kar je potrebno“ odgovori Vinko, „hlevi so osnaženi in v skednji je dosta klaje. Tudi za vojake se bode skrbelo.“

Na hišnem pragu je čakala Ljudmila. Vinko predstavi svojo ženo. „Pozdravljam Vas na Lipnici, gospod major!“ pravi Ljudmila in upre svoje opazujoče oči na prišleca, kakor da bi hotela na njegovem obličji brati, kaj bode njegov prihod njej in njenemu možu prinesel.

Osupnen je major obstal, ko zagleda mlado ženo. Take lepotice ni na Lipnici pričakoval. Poslali so ga na kmete. Menil je torej, da bode videl le zarujavele obraze in žuljaste roke. A tu stoji pred njim krasna ženska vitke rasti in plemenitega vedenja, ki s svojo čarobno milobo, kakor roža med trnjem, diči in blaži vso okolico. Major popusti oni osorni glas, s kterim je prej mrzlo Vinka nagovarjal, ter z izborno dvorljivostjo z Ljudmilo govori, ko ga pelja po stopnicah gori v prvo nadstropje.

„Odpustite, milostljiva gospa, da Vam s svojimi konjiki kalim tiho srečo na Lipnici, kajti gotovo smo Vas neprijetno iznenadili; toda blagodejni

žar vaših milih očij mi je porok, da nam spregledate našo vsiljenost. Privoščili bodete ubogemu vojaku, da se tudi on v mirnem zatišji odpočije vojnega hrupa, da svetost tega idyllnega kraja tiho srečo vliva v njegovo vzburjeno miruželjno srce. Da, blaga gospa, imejte potrpljenje z nami.“ Kako lepo je znal govoriti! Kako navdušeno je poudarjal svoje besede, kako gizdavo se je vedel, kako pomenljivo je mahal z rokami! Da bi le malo bolj slovenski znal in ne toliko lagal! Gracijozno se sklone in rahlo pritisne svoje ustnice na njeno belo roko. Ali Ljudmila ni bila vajena tolike prenapete ljubeznjivosti. Naglo mu seže v besedo, da bi končala razgovor.

„Dovolite, gospod major! Poslala Vam bodem strežnico, da Vam odkaže sobe in vse priredi, česar še želite.“

V različne misli vtopljen hodi major po svojej sobi urno gori in doli, slednjič pa obstoji pred zrcalom in dopadljivo gleda svojo podobo v ogledalu. Da prav lep mož, si misli, pri petintridesetih letih! Gospice in gospe so se v Parizu in po drugih mestih kar trgale za lepega Besson-a, in ta mlada in zelo neizkušena žena, ki je sicer prav lepa, toda v celem svojem življenji menda ni še drugega videla, kakor svojega dolgočasnega moža! Pri teh mislih se major na glas zasmeje. Le nekaj dnij, in kar cepetala bode in storila vse, kar bodem hotel. Za tak dobiček se pa tudi nekaj časa pretrpi na Lipnici.

Major gre v hlev, da bi videl, če je že vse v redu. Vojaki so bili že konje osnažili in krme v jasli naložili. Binče se ni dal pregovoriti, da ne bi sam korporalovega konja in njegove oprave snažil. Se vè da se je pri tem nenavadnem delu vsega umazal, in Matevž se je zvečer dokaj jezil, ko je njegovo obleko čistil. Ali Binče se je hotel na vsak način vojakom prikupiti. Že je nagovarjal korporala, da ga hoče po storjenem delu v svojej sobi obilno z jedjo in pijačo pogostiti, in korporalu je bila ta ponudba silno všeč. To bo življenje na Lipnici! Da bi le kaj dolgo tukaj ostali! Zakaj ne bi tudi on včasih kaj dobrega zaužil. Saj je bil major toliko strog, da ni privoščil veliko počitka in veselega trenotka svojim podložnim. In pa danes je bil še posebno siten in neznansko čmeren.

Major stopi v hlev. Vojaki skočijo po konci in popusté svoja dela. Vsak stopi poleg svojega konja v strahu pričakovaje, kaj bode prišlo. Prišel je pogledat, če so že konji osnaženi. To je bila pa najstrašnejša ura za ubogega vojaka.

Major pregleda vsakega konja posebej in ničesar ne reče. Odhajajoč pravi proti korporalu obrnen s skoro prijaznim glasom: „Konji imajo dosta krme; tudi vi bodete dobili dobre hrane. Upam, da se kmalu privadimo na Lipnici“.

Kaj je bilo to? Vojaki se iznenadjeni spogledajo. Pričakovali so grom in tresk, in sedaj je pa prijazno solnce posijalo iz majorjevega obličja. Pred dobro uro je bil pa še ves divji.

„Ne vem, če sem prav slišal,“ pravi korporal, „ali se je major v besedi zmotil. ‚Mi se bomo privadili.‘ Kedaj se je on za to zmenil, ali se nam kak kraj dopade ali ne. Pri takih priložnostih je vselej le v prvej osebi edinega števila govoril, na nas se je oziral le v boji. Gotovo pa je, da ga je kaka reč, o kterej bodem kmalu na tanko pozvedel, veselo razvnela na Lipnici, sicer bi ne bil že ves spremenjen. Prav je, če se privadi. Jaz sem se že do dobra udomačil,“ pristavi s pomenljivim posmehom ozirajoč se na Binčeta.

Strežnica pokliče majorja k obedu. Pri mizi je gospodar s prva le malo govoril. Toliko zgovornejši pa je bil major, ki je znal o mnogih zanimivih rečeh pripovedovati; saj je že dosta skusil v svojem življenji. Pravil je čudovitih rečij o pariškem življenji, popisoval je, kar je doživel v Italiji in Španskem. Pripovedoval je o ljutih bojih in o strašnih bojnih prizorih, a z gorečim navdušenjem je govoril o svojem junaškem cesarji.

„Večkrat sem že premišljeval,“ pravi videzno vnet sklepaje svoje pripovedovanje, „da moram res hvaležen biti osodi, ker sem prav v Napoleonovej dobi pričel svoje vojaško službovanje. Pod vodstvom tega junaka zamorem si tudi jaz priboriti nekoliko vojne slave.“

„Da, v resnici zamore vsak vojak ponosen biti na takega načelnika“ pristavi Vinko.

„Ali tudi vsaka dežela je lahko ponosna na takega vladarja. Glejte, gospod Rojar“, nadaljuje major s prijaznim glasom, „ali ne bi bilo najboljše, da se tudi Kranjska sprijazni s svojo osodo, kakor želi in se trudi njeni gouverneur?“

„Toda pomislite, gospod major,“ odvrne Vinko, „da nikdo ne more tako hipoma ukoreninjenih čutil in utrjenega prepričanja našega ljudstva zatreti. Naš kmetič še zdaj ne more pozabiti svojih prejšnjih vladarjev.“

„Saj smo tudi mi po vsej deželi razglasili, da se ne bode nikomur krivica delala, da ostane vse pri starem.“

„In vendar se je veliko vasij požgalo in toliko ljudij pomorilo,“ odgovori mirno Vinko.

„Ali pa niso vse to kmetje sami zakrivili, ker so naše vojake po noči zavratno napadli?“ odvrne naglo major; zadnje Vinkove besede so ga nekoliko razdražile.

„Da, sami so zakrivili. Napadli so vojake in jih marsikje izpodili, ker niso zamogli njihovega brezmernega pritiskanja več prenašati. Sploh pa ljudstvo nikoli ni zamoglo vaših vojakov trpeti. Ljudje so vpraševali, s kako pravico si je Napoleon prisvojil slovenske pokrajine.“

„S kako pravico?“ burno vzklikne major. „S pravico, ktero mu daje njegovo zmagovalno orožje. Sicer pa razumim, gospod Rojár, kaj vi hočete reči, in spoznam vaše strogo moralno načelo. Vi se sklicujete na pravico in zahtevate, da bi pravicoljubje ravnalo vse človeško početje, da bi se pravica utelesila v vsakem človeku. Se vé, potem bi ne bilo nobenega vojaka potreba, potem bi vladal večni mir, in božje kraljestvo bi imeli na zemlji. Toda, kakoršni so ljudje dandanes, ostane v človeku vendar še nekaj lakomnosti in pohlepnosti, in tega živalskega nagona se do zdaj nobenemu učitelju morale in nobenemu modroslovcu ni posrečilo udušiti. Človek ostane to kar je, — sebičnež.“

Major je bil sila nevoljen. Razvnela ga je Vinkova opazka, ki se je res prav malo ujemala z vojnim hrupom tedanjih let. Ali Vinko ni zamolčal svojega prepričanja.

„Pristvarjen je pa v človeku še drug nagon, hrepenenje po resnici in pravici, ktero kot slaba iskrica tli v njegovem srci. Iskrica se mora gojiti, da popolnoma ne ugasne, mora se na-njo paziti, da razgori in dobrodejno ogreva človeška čutila, da zaduši sebičnost in druge strasti ter z blagimi žarki bratoljubja sveti človeštvu. To nalogo pa bi morala prevzeti dobra vzgoja in omika. Prava omika ne daje človeku samo zvunanje znanosti, ona mora tudi blažiti človeško srce. Res je, svet je ničeven in sebičen, toda zato ne sme nihče obupati; da ne bi vedno sebe in druge napeljeval h kreposti in čednosti; voditelji ljudstva naj pa sami dajejo lep zgled svojim podložnim. A oni vladar, ki je iz gole lakomnosti raztrgal vezi starodavnih držav, in svest si svoje moči z nogami teptal pravice podvrženega naroda, on naj ne pričakuje ljubezni in požrtvovalnosti od svojih podložnih. Prej ali slej se bode porušilo njegovo vladarstvo, kajti sezidano je na krivično podlago.“

Sluga vstopi in objavi gospodarju, da ga oskrbnik njegovih vinogradov pričakuje. Oskrbnik je namreč prišel naznanjat, da pridejo prihodnji teden delavci vinsko posodo pripravljat, ker se je že trgatev bližala. Prosil je Vinka, da bi o tem času sam prišel v vinograde pogledat.

Vinko se poslovi in odide. Ni ga bilo več nazaj. Govoril je odkrito, kakor je mislil; saj se takrat že nihče ni več bal razodeti svojega mnenja, najmanj pa Vinko. Vendar se je pa odslej vedno ogibal enakih razgovorov, da bi ne kalil hišnega mirú.

Ljudmila je bila očito v zadregi. Čutila je, da je Vinko žalil majorja, ker je tako drzno govoril. Ostala je torej pri mizi in skušala opravičiti svojega moža in razvedriti majorja. Toda major si je domišljeval, da ona išče le njegove družbe in zabave. Se vé, si je mislil, rada bi se šalila in kratkočasila z mano, samo plašna je še in preveč sramežljiva.

„Gospa, midva ne bodeva nadaljevala teh razgovorov,“ jej reče major s prijaznim nasmehljajem in si popravi naočnike, kajti imel je sila

slab pogled. „Gotovo Vas dolgočasijo te stroge razprave Vašega moža. Tako mlada in lepa žena bi bila v mestnih salonih na pravem mestu; tam naj bi kratkočasila sebe in društvo s svojim duhom in svojo ljubeznjivostjo.“

„Prosim, gospod major, jaz prav nič ne hrepenim po mestnih zabavah. Tukaj sem popolnoma zadovoljna,“ odvrne Ljudmila.

„Ali dovolite gospa, življenje je tukaj vendar le nekoliko enolično.“

„Gospodinja ima vedno dovolj raznovrstnega opravka“.

„Ali o pozimskih večerih, če še gospoda ni domá? Gotovo se dolgočasite“.

„Soproga si res vselej kmalu želim domu. Da bi se pa sama ne imela s čim baviti, na ta način mi ni nikoli dolg čas.“

„Nikoli?“ se začudi major. „Jaz pa sem poznal gospe, ki so slule v društvih zaradi svoje zgovornosti in ljubeznjivega kratkočasovanja. Ali te so bile neutolažljive, če so morale eno popoldne same biti brez zabave.“

„Verjetno,“ odgovori Ljudmila, „kajti one so se vedno učile in trudile, da bi se v imenitnih družbah, v krogu svojih častilcev odlikovale s takozvanimi duhovitimi razgovori, ali one umetnosti, da bi v samotnih trenotkih same sebe kratkočasile, ne poznajo.“

„In ta umetnost?“ vpraša major.

„To umetnost si pridobi človek sam. Nabira si mnogo različnih znanostij in vednostij, vsadi in vcepi jih kakor plodno seme na rodovitno polje svojega duha. Iz njih klijó in se rodé vedno nove misli in nove podobe, ktere ogrevajo občutljivo srce, ktere razveseljujejo človeka kot vedno nova duševna zabava v njegovih samotnih urah. Saj pa tudi življenje podaja človeku toliko žalostnih in veselih dogodkov, mnogo tužnih in radostnih naklučij, ktera razvnemajo njegovo domišljijo, pretresujejo njegova čuvstva, da čestokrat poteče v samotno zatišje in tam ločen od sveta sam s sabo s svojimi čutili svojo srečo ali nesrečo premišljuje.“

„To je torej nekak sanjarski navod?“

„Zakaj prav sanjarski?“ pravi Ljudmila, ko se pri odhodu poslavlja od svojega gosta. „Omikan človek ima že v svoji vednosti neusahljivi vir najboljše zabave. Zato sem prepričana, da se tudi Vi gospod major tudi na Lipnici ne bodete dolgočasili.“

Čudna ženska, si je mislil major. Med kmeti je zrastla, vendar pa je imela toliko duhovite nadarjenosti, toliko plemenite ponositosti, da je vsakdo moral njenim besedam pritrditi, in major sam je trdno sklenol, da ne bode nikoli tožil, če mu postane dolg čas, kajti na ta način bi izgubil pri njej vso veljavo.

Minolo je nekaj dnij. Na vse načine se je Francoz trudil, da bi si pridobil večjo naklonjenost mlade žene. Toda Ljudmila se je vedla proti

njemu vedno tako, kakor prvi dan. Laskavo dobrikanje mladega moža, ki je zmirom za njo hodil, je njej kot ženski se vè da tudi ugajalo. Bila mu je prijazna, ljubeznjiva, toda vse njeno vedenje je kazalo toliko izborne nežnosti in žlahtnega ženskega dostojanstva, da nikdo ni upal njej nasproti izreči nepristojne besede. Beseda je ostala majorju v grlu, ko je hotel na tanko izraziti svoje želje, a Ljudmila je sramežljivo povesila oči in molčé se na stran obrnola. V prihodnje pa se je ogibala svojega gosta.

Tiha sreča blagega mirú navdaja človeka, ki se utrujen iztrga iz mestnega hrupa in si v sredi krasotne narave na priprostej naselbini ustanovi mirno stanovanje. V mestu se vrsté v burnem življenji različne veselice, mnogovrstna opravila podé človeka iz enega kraja v drugi, da miruželjen hrepeni po samotnem kraji, kjer bi se odpočil in oddahnol posvetnega vrišča. Tukaj v sredi zlatega polja blagodejno na-nj upliva vedno se spreminjajoč zemeljski kinč in skrivnostni razvoj čudnih natornih močij; tukaj se zamore človek v tihem razmišljevanji pečati sam s sabo. Major je premišljeval svoje prejšnje življenje. Koliko divjih nočij je preživel in prerojil s svojimi tovariši. Koliko mestnih krasotic je poznal, ki so mu bile toliko dobre in prijazne, kterih se pa vendar ni več nego en dan spominjal. In ta lipniška gospa! Kak razloček! Poleg obilne duševne nadarjenosti in telesne lepote vendar še toliko skromnosti in ponižnosti! Te lastnosti v svojej vzajemnosti so jej dajale nekako čarobno dražest, obseval jo je sveti žar častitljivega ženstva, da se je major le z odličnim spoštovanjem upal ozreti v njeno obličje. Da bi pa res ljubil? Tega major sam ni veroval. Saj še nikoli v svojem življenji ni imel resnih občutkov ljubezni. In vendar! Pozno v noči se je pri oknu sloneč sanjarsko oziral v z mesečnino obsijano planjavo, marsikrat se je plaho predramil iz nenavadnega zamišljenja. Navdajala so ga grenkomila, prej nepoznana čutila; gojilo jih je tužno srce v neskončnem hrepenenji.

Gospod Besson bi bil že skoro pozabil, ktero nalogo je prav za prav imel na Lipnici, ko bi mu ne bil hišni strežaj iz maščevanja in nadejaje se kakega darila ovadil, da gospodar malo da ne gotovo skriva orožje v svojej kleti. Kaj je bilo storiti? Dobro je vedel, da je lipniški gospodar sovražen francoskej vladi, toda drugega mu ni mogel ničesar dokazati. Lahko bi dal očito preiskati vsa poslopja. Toda strežaj ni vsega natanko vedel. Ko pa ne bi ničesar našli? Potem bi ne bil več dolgo gost na Lipnici, ampak sovražnik celej hiši, osobito pa gospej. Že zaradi nje ni hotel tega storiti. Sklenol je torej pri prvej priložnosti, ko ne bo gospodarja domá, po noči na tihem s strežajem klet preiskati.

Majorjevo vedenje in prilizovanje je Ljudmilo vedno bolj vznemirjalo. Hotela je to že razodeti svojemu možu; toda sramežljivost jej je vselej besedo zaprla. Zraven se je pa tudi bala, da bi se možá ne sprla. Bila je vedno v skrbeh, vznemirjala jo je misel, da major utegne kaj sumljivega

o Vinkovem početji izvedeti. Večkrat je nagovarjala Vinka, da bi vsaj orožje kam še bolj pospravil ali v zemljo zakopal.

Ali Vinko je menil, da je že dovolj varno spravljeno. Uboga žena je torej premišljevala, kako bi sama to storila, se vè da po noči, ker po dnevu je vedno družina v klet hodila.

Med vsemi pa je bil na Lipnici najbolj srečen, brezskrben in zadovoljen debeli korporal. Binče je bil njegov marljivi dobrotnik, ki mu je vedno prinašal raznovrstnih rećij, vzlasti pa jedi in pijače, da je korporal na Lipnici imel res toliko obilnega užitka, kakor še nikoli v svojem življenji. Saj se je bil pa tudi tako obredil in opasel, da je komaj gledal iz svojega zalitega obličja. O prostih urah je pohajal z Binčetom po lipniških brdih in mu pravil marsikaj iz svojega življenja, resničnega in neresničnega, da se je le njegov pajdaš smejal. Posebno rad pa je Binče gledal njegove podobe; kajti korporal je znal dobro risati in je torej iz veselja, pa tudi, da Binčetu ustreže, narisal vse, kar je videl na Lipnici, žive in nežive stvari, staro in mlado, kakor tudi Matevža in majorja v vseh mogočnih postavah. To pa je delalo Binčetu veliko veselje. Saj ni majorja nikoli trpeti mogel, odkar ga je ta pri svojem prihodu tako zaničljivo prezrl, nagajal mu je s hudobno škodoželjnostjo kakor je vedel in znal, in kakor mu je korporal nasvetoval, ki se sam ni upal ničesar storiti. Nekega večera naveže Matevžu beli robec okoli vratu, kakor ga je navadno Ljudmila nosila, in mu zaukaže, da se naj v mraku po vrtu sprehaja. Matevž ni imel navade popraševati, zakaj mu gospod to ali ono zapoveduje, zato tudi zdaj molčé hodi gori in doli. Kmalu se približa major, ki je beli robec zagledal in iz tega sklepal, da se Ljudmila sprehaja v večernem hladu. Revež je tako slabo videl, da bi ga bili že iz službe odpustili, ko ne bi sedaj tako hudo vojakov potrebovali. Približa se k Matevžu in sladko pozdravlja: Milostljiva gospa! Ali v tem hipu spozna svojo pomoto. Kakor bi ga gad piknol, se urno zabrne, krepko zakolne in jo naglo pobriše po vrtu nazaj, da ni več slišal Binčetovega brezmernega posmeha za drevesom.

„Prav se mu godi temu postopaču!“ pravi Binčetu drzna dekla, ki je nesla perilo domú. „Saj že ni več mirú pred njim! Celi dan išče in stiče po hiši in okoli hiše ter se ponuja naši gospej. In vendar že vsak vé, da lipniška gospa, ki je nedotakljiva v svojej ženskej kreposti, ne more trpeti njegove večne nadležnosti. Uboga žena se že več iz hiše ne upa; če se le čez prag pokaže, jej je že ta dolgopetec za hrbtom.“

Res je Ljudmila marsikrat po celi dan ostala v svojej sobi, da se le ne bi z majorjem sešla. Takrat pa je bil major neizmerno čmeren in siten. Vojaki so pač dobro čutili njegovo slabo voljo. Zato se je pa korporal s tem odškodoval, da je na skrivnem smešne na-nj se nanašajoče podobe risal in se z Binčetom nad njim smejal.

„Korporal, danes zvečer gremo zopet v klet!“ nagovori Binče svojega tovariša.

„Kedar ni mačke doma, so miši dobre volje. Gospodar, tvoj brat, je odšel z doma in ga danes ne bo domu,“ odgovori korporal.

„Ne pozabi torej novih podob prirediti, da se bomo smejali.“

„Vse bo v redu; za te vse rad storim; če hočeš, ti bom Murota še enkrat narisal, moj dragi Binče!“ pritrdi korporal.

Na Lipnici je že vse spalo. Nobene luči ni bilo več videti. Čez dvorišče stopajo molčé tri moške postave in se z rahlimi koraki podajo po stopnicah v klet. Bil je Binče s svojima tovarišema. Prižgó si luč, priredé si na mizi obilo jedi in pijače in nato začnó s pravo slastjo použivati te božje darí. Posebno korporal je imel pri tem delu čudovito spretnost in marljivost.

„Sedaj pa pokaži korporal, kaj si danes prinesel!“ pravi Binče.

„Prinesel sem podob in pa eno ballado,“ se odreže korporal.

„Kaj? Ballado? Izvrstno! Ali si slišal, Matevž?“ zavpije Binče zavzet in od veselja od mize poskoči.

„Ballada? Ali se to sme jesti?“ vpraša Matevž.

„Ne bodi neumen Matevž! To je taka pesen, ki se poje ali pa bere,“ razlaga Binče. „Le urno pokaži, korporal!“

Korporal vstane, odpre svoj zapisnik in z veličastnim glasom prične brati: „Kratkovidni major; strahovita ballada v treh podobah in in v treh kiticah“.

Korporal je znal dobro risati, toda slovenskih verzov ni znal delati, če je prav slovenski umel. Vendar je nekaj vrstic pri vsakej podobi napisal, da bi pojasnile sliko.

Prva podoba kaže sledeči prizor: Major se spenja pri oknu vrtne hišice, da bi videl gospó. Naočniki so mu z nosa padli. Korporal zapoje:

Ne slišiš v vrtu tam šumenja?
Nekdo pod okencem se spenja.
Kaj tu stojiš v mraku sam?
Major Besson, al' ni te sram?

„Zakaj pa pravi majorju „ti“? To ni prav!“ se jezi Matevž.

„Molči Matevž, ti si bedast!“ svari Binče. „Dalje, dalje!“

„Naj bom! Kaj bi se pa ta tako nosil! Pa še proti majorju! Bore kapról!“

Druga podoba: Iz okna se pokaže neka glava, ki je bila Matevžu prav podobna. Major jo objema, ker v mraku brez naočnikov ne vidi, kdo da je.

O srce moje! on zdihuje,
Objemlje, boža, poljubuje;
Le dobro glej, da vidiš prav,
Major Besson, ti si brljáv.

„Ne kriči, Binče, tako strašno! Lahko nas kdo sliši," teši ga korporal, ker se je njegov prijatelj prehudo drl.

„Izvrstno! Naprej, naprej!" vpije Binče.

Tretja podoba: Major je spoznal, da se je zmotil. Ves poparjen in razkačen sune od sebe glavo.

Kaj zlod'ja! ustne so bradate,
Roke velike kot lopate.
Major Besson, kaj si počel,
Matevža sam'ga si objel.

„Kdo ti je rekel to zapisati? Ti ciganski lažnjivec!" se huduje Matevž, kajti korporal mu ni bil prav všeč, ker je bil Binčetu zelo priljubljen.

„Matevž, ne jezi me!" zavrne Binče in se razsrjen va-nj zapodi.

„Zakaj si pa izmišlja, ta pritepenec! Mene ni major nikoli še objel."

Matevž se je od jeze jokal, Binče pa na ves glas smejal, da so se mu oči solzile.

„Vina góri!" kriči Binče. „Starega, najboljšega! Zaslužil si ga korporal!"

„Saj sem se pa tudi dolgo trudil," se pohvali korporal, „da sem te stihe vkup spravil. To ni kar si bodi."

„Ali stihi so res lični in smešni," pravi Binče.

„Za borega kapróla so še dosta dobri," opazi zaničljivo Matevž.

Korporal odloži na mizo svojo sukujo in na to spleza z Binčevo pomočjo gori na veliki sod, da bi dosegel one na polici pri stropu razpostavljene butelje. Binče se vstopi na mizo in nadalje popeva čašo v roki vihteč v pijani radosti s hripavim glasom zadnje balladine vrstice. Na to skoči z mize in v svojej nerodnosti svetilnik z nogo zadene, da je takoj luč ugasnola, sveča pa daleč v stran odletela. Črna tmina jih je obdala. Matevž in Binče sta dolgo svečo iskala; vse zastonj! Kaj je bilo storiti? Matevž je moral iti v hišo po drugo luč, korporal je pa luč pričakovaje dalje na sodu čepel, kajti okoli soda je bilo mnogo različnega orodja razpostavljenega, da se ni moglo videti, na kaj bi korporal priletel, ko bi se s soda spustil. Kmalu nato pa, ko je Matevž iz kleti odšel, se odpró zopet vrata, in prikaže se luč. Ali to ni bil Matevž, ampak gospod major in hišni strežaj, ki sta prišla klet preiskavat.

„Binče! Major je prišel!" iznenaden vsklikne korporal in od strahu na sodu kvišku odskoči. „Sam zlodej ga je prinesel! Skrij se hitro sim za sod!"

Na to korporal na sodu še bolj nizko počene in se nazaj k zidu potisne. Toda ni se bilo bati, da bi ga major zapazil, ko bi ga tudi iskal. Tudi strežaj ga ni videl visoko gori na sodu, kajti njuna svetilnica je le po strani svetila, gori pa pri stropu in na sodih, kjer se je korporal plazil, je bilo vse temno.

„Tukaj v tem kotu morajo biti ona skrivna vrata," pravi strežaj.

„Dobro!" odgovori major. „Postavite svetilnico sèm na to mizo. Kaj pa je to? Nekdo je imel tukaj celo pojedino. In pa ta suknja, ali ni vojaška?"

„Le dobro glej, da vidiš prav, major Besson, ti si brljav," polglasno Binče za sodom šepeta.

„Ali niste ničesar slišali?" pravi major. „Meni se zdi, kakor da bi nekdo nekaj šepetal."

„Motili ste se," reče strežaj. „To je le odmev v kleti."

Na to major zopet dalje pregleduje na mizi razpostavljene reči.

„To je suknja mojega korporala," se začudi major.

„Da, da!" pritrdi strežaj. „Z Binčetom sta tukaj pila in v pijanosti suknjo pozabila. Dovolite mi, gospod major! Vaš korporal ni veliko prida, vedno z Binčetom pohajkuje in pijančva."

„Temu srakoperju bom že perje populil, prej ko grem iz Lipnice, da bo pomnil," misli si korporal gori na sodu.

„Ta peklenski hinavec!" rentači major. „Jutre mu bom pokazal. Železne spone na roke in noge in nič jesti. Pa kaj je zopet to? V njegovej službenej knjižici polno podob in pa še stihov! Kaj? Ta robat in neroden človek naj bi še stihe delal!"

„Da, gospod major! Pa še o Vas govoré ti stihi in te podobe," pristavi strežaj. „Poglejte tu: Kratkovidni major pod oknom! Major Besson, al' ni te sram! Major Besson, ti si brljav!"

Major je bil ves divji. „Ta slepar piše in riše o mojej osebi! Ti ubogi črv! Da bi te le tukaj imel! Na drobne koščeke bi te sesekal."

Strežaj bere dalje: „Major Besson, kaj si počel, Matevža sam'ga si objel."

„Tri sto tisoč centov suhih vragov ga naj vzame!" zarohni major in s krepko pestjo zgrabi za sod, na kterem je korporal stal, kakor bi se hotel nad sodom maščevati, ker ni korporala dobil.

„Zakaj pa kliče major s u h e v r a g e," pobara Binče tiho korporala.

„Zato, da jih gre več na vago," odvrne korporal. „On gleda veliko na število."

„Ali niste zopet ničesar čuli?" vpraša major.

„Jaz menim, da je to le odmev najinega govora. Če pa hočete, pa poglejva malo po kleti," odgovori strežaj.

Že sta hotela pogledati, je-li kdo za sodom, ali v tem trenotku se odpró kletine duri in po stopnicah stopa doli s svečo v roki — Ljudmila.

„Za božjo voljo, gospa je tukaj!" pravi prestrašen major. Hipoma pihne luč in se skrije za sodom v kot. „Slišala je ropot," si je mislil, „in zdaj je prišla pogledat, kaj delamo. Kaj si bo mislila!"

Otcha naſs kyr ſy wnebeſſich poſſwetſchenn body twoye ymie pridi kroleſtwu twoye body wola twoya kakor wnebeſſich yno naſemly. Kruch naſs wſedanny day nam dannaſs yno odpuſti nam dalge naſſe kakor yno my odpuſſchamo naſſen dalnykom yno naſs ne wuppellay weducro yſſkuſſo le naſs reſſy ob- odſlega Amen.

Czeſtſchena ſy maria gnade pallna goſpod ſtabo ſlegnana ſy mey ſenamy yno ſegnan ye ſad twoy- ga teleſſa ihs xpis Amen.

JAst veruyo wu boga othscho wsemogotschiga stwar
nika nebess yno semlee. yno wu ihesussa crystussa
nega synn edynyga nassiga gospodi kyr ye poczett
od swetiga ducha. wyen ys diwitcze marie martrau pod
poncio pylatussem na kriz rasspett martraw yno wu
grab polosen doln yide k chypaklu na tretyi dan gori
wstaa od martweth. Gory yiede wnebessa seydi k chdess
nitzy boga otsche wsemogotschiga od tody kcy ymna
priti sodyti sywe yno martwe. Jast veruyo wu swetiga
ducha. Swetiga kar schanstwu obtschyno swettkow.
odpustschenye grechow wstanye ziwota yno vethschny
leben Amen.

Ljudmila se je s prva prestrašila, ko ni našla kletinih durij zaklenenih. A ker si je mislila, da so vrata le po naključji odprta ostala, se zopet pomiri in gre tiho stopaje do skrivnih vratic, postavi luč tja na stolico zraven onega soda, na kterem je korporal trepetal, in odloži veliko zimsko ruto, s ktero se je zaradi hladne noči ogrnola. Že je hotela svoje delo pričeti ter odpreti vhod v podzemeljsko klet, da bi tam notri sama zagrebla orožje, ali v tem hipu jo preplaši ropot, da prestrašena zavpije. Korporal se je namreč dolgo premetaval na sodu, na zadnje pa spoddrsnol s soda doli na stolico ter prevrnol luč, da je zopet hipoma nastala gosta temota. S tem je zabranil, da ni Ljudmila nehoté ovadila majorju svojega skrivališča. In po temi tavaje so vsi želeli se kakor hitro mogoče iz kleti spraviti. Major je hotel le do vrat priti; tam se je mislil oglasiti, kakor da bi iz dvora slišal gospejin krik in prišel v klet gledat, kaj da je. Ko se je torej po temi dalje motal proti stopnicam, naleti na Binčeta, ki je počasi pred njim stopal, ter ga misleč, da je to strežaj, krepko pod rebra sune. Binče se raztogoti in po temi išče svojega napadnika; a namesto njega ujame hudomušnega strežaja, kterega z vso silo vrže na tla. Tudi korporal se je bil kmalu od tal pobral. Ko ni mogel dolgo najti svoje knjižice, pograbi gospejno zimsko ruto v zmešnjavi, temi in pijanosti meneč, da je to njegova suknja, jo ogrne čez ramena in hiti proti vratom. Med potjo se je trdo zadel ob majorja, da bi bil gotovo padel, ko bi ga ne bil ta prestregel. Major ga je bil zagrabil za zimsko ruto in z živo slastjo pritisnol na svoja prsa, ker je mislil, da v gospejnej ruti mora tudi gospa sama biti; saj je strežaja že naprej pahnol, drugega pa ni bilo v kleti.

Med tem prilomasti s težkimi koraki po stopnicah Matevž luč v roki držeč. Na sredi kleti obstoji, luč kvišku vzdigne, debelo pogleda, usta odpre in glupo zija. Kazal se mu je čudno-smešen prizor. Pri sodu tam je slonela onemogla Ljudmila, Binče je na tleh ležečemu strežaju na prsih klečal in ga davil, major pa goreče stiskal — svojega debelega korporala.

(Dalje pride.)

Moška čast.

Poredkoma se moja pesen glasi,
Miruje v duši pevska vsa krepost,
Ozbiljni so približali se časi,
Izginola mi zlata je mladost.

Kar v prsih nádej sem gojil cvetočih,
Najlepšim hitro je odpadel cvet,
Kar želj redil srcé povzdigujočih,
Spolnila sta jih malo čas in svet.

Minolost kaže meni grobe same,
Pokopal vá-nje sem za upom up,
In kaj ostalo je v tolažbo zá-me?
Spomin o vseh izgubah, bridki strup!

Hrepenél jaz koristiti očini,
Nad vse sem ljubil vselej narod svoj,
Njegova sreča — zvezde luč v višini —
Oziral ná-njo se je pogled moj.

Mladostno vnét vresničiti sem vzore
Visoke želel svojega srcá,
Življenje mi zavéralo napore,
Peruti mi zvezalo je duhá.

A duh moj orlu drznemu enák je,
Ne kloni se, če tudi je potrt,
Značaj ponosni vedno mu krepák je,
Prostóst njegovo geslo ali — smrt.

Če nigdar sreča ne obsije mene,
Da svojo bi prostó razvijal moč,
Tožbé ne pošljem mile v svet nobene,
Trpina me obsenči smrti noč.

Hudó je, kakor živi ogenj peče,
Zatirati si voljo in željé,
A v večnost potok nam življenja teče,
Naj struge so široke, naj tesné.

Slab mož je tist, ki vpogne ga osoda,
Ko sreča skrije solnčni mu obraz,
Solzami se ne priborí svoboda,
Srčnóstjo hočem jo doseči jaz.

Naj tudi nimam je nigder zaslombe,
In straši naj življenja me vihar,
Naj gledam sreče svoje katakombe,
Moštvó se ne omaje mi nigdar.

Mirán v bodočnost zrem in neoplašen,
Če vzdigne me, če trešči me v propast,
Življenjem dalje se borim nevstrašen,
Prost ali sužen moško rešim čast.

Jos. Cimperman.

Roka in srce.

Novela.

(Konec.)

VI.

Po odhodu Melitinem je bilo na gradu še bolj žalostno nego poprej. Melita in njeni soprog sta se mudila že tretji teden na potovanji. Bila sta najprej v Parizu, potem v Italiji, kjer sta obhodila najlepša mesta. Čez eden teden sta bila namenjena se v domovino povrnoti v mesto N., kjer bi živela. Melita je med tem dvakrat domu pisala, marquis pa enkrat. Nobeden njiju pa ni v pismih o ničem drugem govoril kakor o potovanji, o krajih in njih imenitnostih. Melita ni nikdar omenjala svojega soproga in marquis nikdar Melite. Njuna pisma so imela bolj stvaren, kakor oseben in prijazno-srčen zadržaj, kar je med sorodniki bolj v navadi. Pisma so hodila v rodbini iz roke v roko, a vsak, ki jih je prečital, jih je položil nemo iz rok. Govorilo se je o potujočem paru kolikor manj mogoče. Tudi Alfonz, da-si se je sedaj skoro celi dan bavil s svojim konjičkom, marquisovim darom, je zapazil to žalostno spremembo v hiši. Zato je bil zdaj tudi on domá vedno tih in miren. Tudi Leonora si je želela nazaj v mesto, kjer jo je čakalo stotero opravkov. Sedaj je prvikrat bilo, da si je želela z dežele v mesto; kajti dogodki zadnjega časa so jo delali otožno. Kakor pri prihodu je bil Alfonz tudi pri odhodu njeni spremljevalec na kolodvor. In zopet je Leonora iz okna železničnega voza kakor pred šestimi tedni pozdravljala sivi grad, že zavit v prvo jesensko meglo. A samo eden trenotek, in stisnola se je v kotiček svojega coupéja, prezrevši druge sopotovalce, živéč le s svojimi obilnimi mislimi in žalimi čuti.

Novoporočenca sta že bila prišla s potovanja na svoj novi dom. Oni mesec, kterega sta preživela na potovanji, je bil za Melito manj bridek od vseh drugih, ki so temu sledeli. Malo je Melita do takrat v svojem življenji potovala, malo poznala lepote in posebnosti krajev. Kot najmlajšo hčer puščali so jo roditelji vselej domá in s seboj jemali druge njene sestre, kedar so potovali ali pa obiskavali zabave. Zato se je Melita na svojem potovanji z radovednostjo svojih mladih let in z onim zanimanjem, s kterim človek prvikrat kaj posebnega gleda, udajala uživanju brezštevilnih novostij, ki so se v enomer prikazovale njenim strmečim očem. V svojej zamaknenosti je torej nekoliko tudi sebe pozabljala in marquisa ter takó manj čutila bridkost svoje osode. Skoro nevedoma je postala marquisu prijaznejša, menda iz hvaležnosti, da jej je dal uživati toliko krasnih, za-njo jako mamljivih prizorov. A ko je prišla s

potovanja na svoj novi dom, ko je njeno okó, kamor se je ozrla, od velike sprejemne sobane do zadnjega hišnega kotička gledalo le odsev velikega bogastva njej do zdaj še nepoznanega, spomnila se je priproste, a prijazne sobe svojega rojstnega doma, spomnila se je svojega novega stanú, in srce se jej je v prsih skrčilo. Zopet se je v njej oglasil oni nesrečni čut, ki jo je kakor strah že ves čas, odkar je nevesta, spremljal, da je prodana od roditeljev, privezana za celo življenje na možá, kterega ne ljubi, in to vse samó za prazni blesk, kterega iz cele duše črti. In umolknolo je, kar je bilo še blagega v njej. Zopet je začela žaliti marquisa z ledenim obnašanjem in mrzlimi besedami. A marquis je k vsemu temu ne le molčal, temveč še pomnoževal svojo nežno pazljivost proti njej. Iz očij jej je čital vsako željo in ni poznal večjega veselja, kakor njej ustrezati s čimer si bodi. Njegova potrpljivost in udanost, kojo pa je Melita za vsiljevanje smatrala, jo je še bolj dražila. In vse to je marquis delal iz svoje neskončne ljubezni do nje. A Melita ga je v svojej trdosrčnosti vendar dalje mučila, da-si je vedela, da tak način življenja med njima ne more dolgo trajati, da mora ali obrnoti se na bolje ali na slabše. Ona pa je tirala te žalostne razmere tako daleč, da so pretile s slabim izidom.

Bilo je meseca februarja. Po dolgih sneženih dnevih se je zopet prikazalo solnce in prijazno sijalo po v snegu bliščečih strehah. Jasno nebo, neuavadna toplota po dnevu je privabila ljudi na prosto uživat predčutje mile spomladi.

Po ulicah je bilo polno šetalcev. Na oknu marquisove palače je leno slonela Melita in z mrklim očesom opazovala veselo gibanje mimogredočih. Kmalu pa se je bila tega naveličala ter se vrnola v sobo. Tu se je vsedla na blazino in vzdihovala od dolgega časa. Kako je bila že trudna svojega sedanjega življenja! Zanimala je ni nobena stvar, veselila nobena zabava. Sprejemala je pohode in sama le toliko obiskovala, kolikor je bila primorana to storiti kot marquisinja in soproga deželnega predsednika. Edino za kar je še marala, je bilo, da je igrala na glasovir najbolj divje fantazije, menda podobe njene razburjene notranjosti, in se pogovarjala s svojo papigo. Tudi sedaj spomnivši se papige stopila je pred pozlačeno kajbico in se tožno nasmejala, ko jej je papiga kričala nasproti v pozdrav. Zdaj potrka nekdo na njena vrata. Na Melitin oglas stopi v sobo marquis.

Ljuba Melita, ali te ne vabi iz hiše to krasno pomladansko vreme? Ako ti je ljubo, dam kočijo zapreči in se voziva nekoliko uživat današnjega prijetnega vremena. Da bi peš hodila, je premokro vsled kopnečega snega.

Nisem pri volji, bil je nje kratki odgovor, in dalje je nagajala papigi.

meni nepovoljni način. Vsega, kar jej je Leonora v kolibici govorila, se je zdaj živo spominjala. Koliko resničnega, mislila je, je bilo v njenih besedah, koliko zdravega razuma v njenih opominih! Hotela je zdaj pisati Leonori, in jo prašati sveta, kako bi se naj obnašala, kaj naj stori, da se pogladijo razmere med njo in marquisom, a ni imela srčnosti dovolj. In tako je dalje nosila svoje gorjé, ki se je povekšavalo od dné do dné.

Neko jutro je Melita sedela sama pri mizi čakaje marquisa na zajutrek. A mesto njega je prišel njegov sluga z naznanilom, da gospod marquis ne more danes milostljivej marquisinji delati družbe, ker se slabo počuti. Melita je to čuvši obledela. Samotno použije potem svoj zajutrek, a dišal jej ni. Prišel je poldan, prišel večer, a marquis se je dajal vselej oprostiti z uzrokom že v jutro navedenim. Melita je čim dalje tem bolj nemirna postajala. Sluge ni hotela poprašati, kaj je marquisu. Zdelo se jej je to kot marquisovej soprogi poniževanje. A v marquisove sobe se ni upala iti, kamor še do sedaj nikdar ni bila stopila. In ko bi tudi šla, kako bi se naj njemu nasproti obnašala? Kako bi jo on sprejel?

Drugi dan je bil prvemu podoben, samó da je bila še poizvedela, da marquis leži in da je že v jutro za rana poslal po domačega zdravnika.

Anton, rekla je potem slugi, ki jej je bil to poročal, kedar zdravnik zopet pride, povejte mu, da želim z njim govoriti.

Zvečer jej je bil naznanjen zdravnikov prihod.

Pustite ga vstopiti, bil je nje ukaz.

Kmalu se je v Melitinej sobani prikazala častita oseba bolj priletnega zdravnika. Melita se je vidno prestrašila njegovega resnega obraza. Vedela je dobro, da velja to pri njem kot slabo znamenje.

Kaj je gospodu marquisu, rekla je potem težko premagujoč trepet svojega glasú, da je prisiljen biti v postelji?

Milostljiva gospa marquisinja, odvrne zdravnik, njegova bolezen se ni še popolnoma razvila. A močna vročica, ki ga muči nocoj in ktere v jutro ni imel, in hudo glavobolje, o kterem se gospod marquis pritožuje, daje mi prepričanje, da to ni mimogredoča slabost, temveč znak hude bolezni, ki mu pretí.

A odkod, menite, bi imela ona izvir? vprašala je boječe Melita.

Milostljiva, kdo more vedeti za sto uzrokov, ki če tudi majhni, so vendarle krivi človeških boleznij? Prehlaje, pregretja, utrujenost, jedila, večkrat tudi moralno žalostno stanje človeka — ima za nasledek telesno bolezen.

Melita je bila uničena; vedela je dovolj. Skoro se ni upala več pogledati svojega pogovornika, bojé se, da bi ta ne uganil, kaj se v tem trenotji v njej godi. Dala mu je torej znamenje, naj jo zapusti. Samo prosila ga je še, naj stori vse v polajšanje marquisu in jej naj vsak dan naznanja stanje bolnikovo.

Bila je zopet sama, a po ušesih so jej vedno donele zdravnikove besede: tudi moralno žalostno stanje človeka ima bolezni za nasledek. Da je pa marquis, odkar je njo poznal, vedno duševno trpel, je le predobro vedela.

VII.

V mnogih slučajih človeškega življenja se ne dá popisati notranje stanje njegovo, in to veljá za vesele kakor za žalostne prigodke. Kje bi se našel čopič, ki bi znal namalati zahajajoče in vstajajoče solnce, eden žarek lune, eden migljaj zvezde in to takó živo, da bi prevarilo okó opazovalčevo? Tako bi nemogoče bilo popisati prestane boje, strah, kes in hrepenenje, kar je Melita pretrpela ves čas marquisove dolge, nevarne bolezni. Vsled vnetja možgan je bil marquis v smrtnej nevarnosti in še le mesec dnij potem, ko se je bil ulegel, so izrekli zdravniki prvi up o njegovem ozdravljenji. A ker je bila bolezen zeló nevarna, so strogo prepovedali, da bi hodil kdo iz rodbine v bolnikovo sobo razven onih oseb, ki so mu stregle. Bolnikov duh je moral ostati miren in manj ko mogoče po zvunanjih utisih razdražen. Bil je tedaj ta mesec za Melito, ker ni videla marquisa, po dolgosti in po prestanih mukah hudej večnosti podoben. Cela vrsta sob jo je od njega ločila. Njegovo življenje je bilo v rokah zdravnikov, ki so si z vsemi pripomočki svoje umetnosti prizadevali ga smrti oteti. Izročen je bil varstvu dveh usmiljenih sester, ki ste noč in dan bedeli pri njegovem vzglavji. Stregli so mu po mogočosti sluge. Samo njej, njegovej soprogi, ni bilo dano storiti kaj za njegovo polajšanje! Nje ni marquis potreboval in po njej tudi ni nikdar vprašal! Kaznovana je bila dovolj za svoj pregrešek, kterega je storila bolj iz žaljenega ponosa, kakor iz hudobnega namena njega žaliti, ali pa celó iz resničnega sovraštva proti njemu.

Ko je začel marquis okrevati, ponehalo je tudi varstvo usmiljenih sester. Njih mesto je zdaj prevzela priletna dobrosrčna hišna oskrbnica. Tudi po noči je zdaj samo ona čuvala pri njem; sluge so namreč vsi zopet smeli k počitku, ker je marquis skoro celo noč mirno spal.

Bilo je neko noč okoli ednajste ure, ko gre Melita po svojej najnovejšej navadi pred spanjem pogledat, ali je vse pripravljeno, kar bi se utegnolo po noči potrebovati za marquisa. Gredoč pa mimo vrat proti marquisovej spalnici, čuje skozi na pol odprta vrata kakor da bi kdo klical. Po nekej notranjej moči prisiljena stopi brez vsakega pomisleka prvikrat v marquisovo sobo, ktero je le slabo razsvetljevala majhna nočna lučica. Poleg postelje je dremala na stolu oskrbnica, na visokem vzglavji pa ležala marquisova glava z zaprtimi očmi. Pri tem pogledu se je Melita komaj zdržala glasnega vzklica; takó se je bila prestrašila. Prejšnji marquis je bil edino spoznati po gostej lepej bradi; drugo je bilo vse na

njem le kost in koža. Ko je marquis stopinje začul, reče s slabim glasom, pa vedno zaprtimi očmí: Marjana, daj mi še eno žličico one pijače; po njej se čutim pomirjen in mislim, da bom še nekoliko spal. Koliko je ura?

Menil je, da je Melita njegova čuvajka. Prvi hip ni Melita vedela, kaj bi storila. Pogledala je okoli. Tam na mizici je stala omenjena steklenica in žlica poleg nje. Vzela je hitro z mize steklenico, napolnila žlico s tekočino, približala se marquisovej postelji, potem pa roko pod vzglavje položivši malo privzdignola blazino ter mu dala pijače. Vse to je storila v malo trenotkih. Željno je marquis popil in zahvalivši se odprl nekoliko oči. Zagledal in spoznal jo je ob enem. En vzdihljaj je prišel čez njegove blede ustnice, in sklonila se je zopet glava v blazino. Oči je imel zopet zaprte in težko je sopel. Še eden trenotek je Melita postala in pogledala na njegov obraz, a potem zbežala iz sobe, kakor bi jo bil duh odgnal.

V svojo sobo dospevši si olajšuje obilne občutke, ki so jej tesnili prsa, z dolgo trajajočim jokanjem. Te solze so bile prve za onimi, ktere je prelila v Leonorinej pričujočnosti na dan svoje poroke. Te pa niso bile kakor one obupne, temveč sladko-otožne in čut, ki jih je spremljeval, ni bil čut obupa, temveč čut utolažbe in pomirjenja. Dolgo ni mogla zaspati; njene misli so vedno bedele pri vzglavji svojega soproga.

Po onej noči se je prepričala Melita vedno bolj, kar je že prej začela čutiti, da ljubi marquisa in to z vsemi močmi svoje mlade duše, z vsem ognjem prve ljubezni. In vsak novi dan je v njej pomnoževal ta čut in vsak dan je z veseljem in strahom pričakovala trenotek, ko bode marquis zopet v njenej družbi obedoval. Kako se bode takrat proti njemu obnašala, še sama ni vedela; želela si je samó, da bi zopet njega videla.

Takošna je bila sprememba z njo in to v tako kratkem času. Ali bi bila ona prej na kaj takega mislila? Kam je bila izginola prejšnja hladnokrvnost, njeno sovraštvo in zopernost do marquisa? Vse te slabosti so jo zapustile vsled bridkih skušenj zadnjega časa.

Marquis je ozdravel, a okreval je jako počasi. Zavoljo tega so mu zdravniki svetovali se v pospeševanje svojega zdravja v kopel podati. Priporočili so mu Karlove vare. Tja je imel z dvema slugama v nekolikih dneh odpotovati. Da je Melita s težkim srcem gledala priprave za pot, kdo ne bi tega verjel po njenej spremembi? Marquisa ni več videla po onej za njo osodepolnej noči, da-si je bilo med tem preteklo že štirinajst dnij. Ali bode pa tudi jemal od mene slovó, si je vzdihovaje mislila Melita?

Dan njegovega odhoda je prišel. Nemirno je Melita že takoj v jutro hodila gor in dol po svojih sobah in vedno poslušala, ali ne čuje koga približevati se njenim vratom. Pričakovala je marquisov prihod. Čula je slednjič vedno bližje korake, a takoj je spoznala, da oni niso marquisovi

Kmalu se je tudi tega prepričala. Bil je sluga, poslan od marquisa; ker še baje marquis ne more zavoljo slabosti jej pismeno naznaniti, kar je neobhodno potrebno, da izvé pred njegovim odhodom, jo prosi, da se naj za trenotek v njegovo sobo potrudi. Kako jo je vznemirilo, a vendar tudi razveselilo to poročilo! Tema se jej je storila pred očmí, kolena so se jej šibila, ko se je bližala marquisovej sobi.

Marquis oblečen za potovanje je stal pred svojo pisalno mizo in pregledaval neki papir, ko je Melita vstopila. Ko čuje njene stopinje, se obrne proti njej in videl jo je stati pred seboj, kakor sodnik obtoženca.

Gospa marquisinja, je začel, gotovo Vam je znano, da moram v kopel odpotovati vsled zdravnikovih ukazov. Ker pa tam najmanj eden mesec ostanem, Vam tu izročam pismo, s kterim bodete pri mojem menjalci prejemali denar za svoje in hišne potrebe. Vi pa lahko med tem časom potujete, ako se Vam zljubi, morda v svojo domovino, ali kamor bi želeli. Do tedaj pa ostanite z Bogom!

Melita se ni ganola z mesta. Nič ni odgovorila; stala je še vedno kakor poprej. Marquis videč, da ona ne misli oditi in mu odgovora ne da, nadaljuje: Ako prav sodim, Vi se nočete od mene ločiti s svojim sovraštvom. Prav imate. Saj kdo vé, ali se kedaj še povrnem? Čutim se tako slabega. — Tu imate mojo roko, vsaj ne sovražite me, ako mi nočete biti prijateljica! In ponujal jej je velo roko.

Kako rada bi bila Melita prejela njegovo roko in z enim pritiskom mu povedala, česar ni upala v besedah izreči; a tega vendar ni storila temveč bojazljivo dejala: Jaz Vas sprejmem v kopel in ostanem pri Vas, ako dovolite.

Ti, Melita?

Ni mu dala dalje govoriti. Čuti svoje ime iz njegovih ust, bilo je več, kakor si je pričakovala od tega trenotka. Pozabivši vse, kar je bilo kedaj med njima, je poslušala samo glas svojega srca in dela obe roki okoli marquisovega vratú, skrivaje zarudelo lice na njegovih prsih. In ko se je njegova roka ovila njenega života in ko je čula udarce njegovega srca, bila je Melita prvikrat srečna po svojej zaroki.

VIII.

Med tem se je vrtela Leonora sredi svojih gojencev in poslov. Njene misli so bile vsak dan pri Valeriji in Meliti. Valerija jej je pogosto dopisovala. Takoj v prvem svojem pismu naznanila jej je povratek novoporočencev. Iz njenih pisem se je Leonori zdelo, da Valerijin duh postaja zopet mirnejši? Govorila ni več, kakor je to prej storila, samo o Meliti, ampak začela se je zopet zanimati za dom in za srečo drugih svojih otrok. Bila je tedaj Leonora gledé Valerije nekoliko pomirjena. A vznemirjalo jo je tem bolj Melitino sumljivo molčanje. Že pred pol letom je

pisala Meliti pisemce, v kterem jo je vprašala, kako se počuti. In vendar je zastonj čakala dan za dnevom na odgovor.

Bilo je koncem maja že drugega leta, ko dobi neki dan pismo. Z napisa je takoj spoznala, da je od Melite. Na pismu je bil čitati pečat: Karlsbad — Karlovi vari. Kako rada bi bila Leonora bežala s svojim zakladom, z dragim pisemcem v svojo sobo, a slučaj je hotel, da je ravno nekaj trenotkov prej bila moko v krop zasipala. Kakošni bi postali žganci, ko bi sedaj moko v nemar pustila? Radovednost pa jej vendar ni dala mirú. Klicala je torej zaporedoma: Jože, Tone, Miha, ali je kteri izmed vas v sobi? Namesto odgovora priteče v kuhinjo drobni Jože, učenec druge latinske šole poprašat, kaj je nje želja.

Ali drugega ni nobenega tu?

Nobenega.

Ali bi mi znal povedati, Jože, v kterej deželi so Karlovi vari?

Leonora, da-si je dosti učenjakov vzredila, vendar v zemljepisji ni bila tako učena, da bi vsaj glavne kraje naše države bolj natanko poznavala.

Jože jo je z debelimi očmi gledal. Ubogi Jože! Bil je od nekdaj slab učenec, a oče ga je vendar silil k učenju, da-si mu je to Leonora večkrat odsvetovala. A Leonora mu dalje ukaže: Idi, Jože, po svoj zemljevid in poišči Karlsbad ali Karlove vare. To ime se glasi nekako po slovensko, tedaj mora v kakem slovenskem kraji biti.

V tem trenotji pa pride k sreči domu Leonorin osmošolec, edini nje gojenec, s kterim se je mogla včasih kaj pametnega pogovarjati.

Gospod Franc, klicala mu je nasproti, pridite nama na pomoč, kje leži kraj: Karlovi vari?

Karlsbad ali Karlovi vari, odgovori Franc, so imenitna kopel na Českem.

Kaj, kopel je tam, mislila je vsa začudjena Leonora. Kako močno jej je zdaj utripalo srcé! Kaj neki dela Melita v kopeli? Ali je bolna in je zato dolgo molčala?

Ta dan ni Leonora čakala večera, da bi prečitala pismo. Hitro po obedu si natakne očali, prelomi s tresočo se roko pečat in mahoma prečita pismo, ki se je tako-le glasilo:

Ljuba gospodična Leonora!

„Zanašaje se na Vaše dobro srce, ktero ne goji sovraštva do nikogar, tem manj pa do oseb, ki so Vam drage, upam, da mi odpustite moje nelepo ravnanje, da Vam še nisem na Vaše pismo odgovorila. Uzrokov Vam ne bom tu naštevala. Ustmeno Vam hočem vse povedati pri sebi, na svojem domu, kamor ste prav gorko povabljeni v letošnjih šolskih počitnicah. Moj Konrad Vam ima tudi neki predlog *predložiti in pričakuje,* da mu ga ne odrečete.

Čudili se bodete, da Vam pišem iz Karlovih varov. Moj soprog je prestal to zimo nevarno bolezen; zató je moral potovati sèm v kopel v pospeševanje svojega zdravja. Po mojej postrežbi in vsled izvrstne kopeli je moj Konrad okreval mnogo prej, kakor so zdravniki upali. Zato se vrneva še ta teden na dom, vesela in srečna. Pišite mi skoro.

Vaša Melita

marquisinja Konrad

V Karlovih varih, meseca maja."

En čas je Leonora zamišljena gledala pred se, potem pa zloživši pismo vzdihnola: Hvala tebi, oče nebeški, da si omečil njeno srce in združil dve duši!

Bilo je štiri leta pozneje. Z Melitino srečo je tudi Valerija z nova oživela. Omožila je srečno ostale tri hčeri, ktere so se vse seznanile s svojimi ženini pri Melitinih sprejemnih večerih. Pri roditeljih na gradiči je živel edini Alfonz, naslednik svojega očeta. Vzrastel je v krasnega mladenča, izurjen v vseh telesnih vajah in tudi izučen v raznih znanostih.

Predlog, kterega je bil Leonori stavil marquis, je bil ta, da se mora za vselej preseliti v njegovo hišo.

Triintrideset let se je Leonora mučila in potila za svoj obstanek; zdaj je začela stareti in njene moči hirati. Kakovo bi bilo s časoma njeno gospodinjstvo in odgojevanje trmoglavih gojencev? Ni se torej dolgo obotavljala; prodala je vse, kar je imela, in se udomačila v Konradovej hiši. Kdo bi bil mislil, da jo čaka še takó srečna starost? Ljubljeno in spoštovano kakor mater jo je mlada marquisinja postavila v družbinskem, kakor tudi v javnem življenji na častno mesto. Njena največja radost je bila gledati nekaljeno srečo svoje dobrotnice in božati dva zlatolasa vnučiča svoje prijateljice Valerije. *Pavlina Pajkova.*

Popotne opazke.

(Konec.)

IV.

Že predolgo sem se menda pri Francozih mudil, podam se torej iz Pariza naravnost v novo proslavljeno Germanijo; postanem pa najprej nekoliko v najnovejšem delu velike Nemčije, v Alsaciji. Alsacijo sem poznaval poprej, ko je bila še francoska, posebno pa še potem, ko je nemška postala.

Malo je tako lepih pokrajin, kakor so alsaške, tako prijetnih gor, kakor so vogeške in tako prijaznih bogatih dolin, kakor so one, ki se tam *razprostirajo.* V tej krasnej deželi je bilo mnogo blagostanja, mnogo sreče

in veselja, — je bilo — pa zdaj ga je malo več. Ko sem drugič in drugič tja dohajal, dozdevalo se mi je, da sem ga manje in manje nahajal.

Nemci zmagovalci so Alsacijo in Loreno po principu narodnosti Franciji odtrgali. Res so Alsačanje nemškega pokolenja, alemanskega plemena kakor nemški Švicarji ter alsaško ljudstvo v obče francoskega jezika ali celó nič ne govori, ali jako slabo, vendar Francija nima bolj gorečih in jej bolj udanih Francozov, nego so ti Alemanje. Nikoli se ni dete, ktero se je iz rok ljubljenej materi iztrgalo ter tujki izročilo, bolj nesrečnega čutilo, nego se čuti sedaj Alsacija in Lorena — pri svojej starej materi Germaniji.

Pa kaj je temu uzrok?

Alsačanje kakor Lorenčanje so se po vsem mišljenji in čutenji pofrancozili: oni, ki najslabše francoski govoré, čutijo najbolj francoski; Francoze se imenovati ter državljane velike, mogočne slavne Francije je njihov največji ponos. Nemce, svoje pokolenjenike, so že poprej prezirali ter jih zaničljivo le „Švabe“ imenovali; zato pa jim je sedaj največja nevolja, da se ne smejo več imenovati Francoze, temveč morajo biti švabski poddaniki. Vendar to nemško poddanstvo jih ne teži samo moralično, temveč tudi kar ljudstvo v obče najbridkejše čuti, materijalno. Kakor je znano, so se ob času, ko je Alsacija z Loreno nemška kronovina postala, vsi Francozi ter znamenitejši, premožnejši in odličnejši Alsačanje na Francosko preselili; mnogo delavnega ljudstva je v kolonije na Algirsko odšlo. Nemci so se za to preseljevanje malo brigali, misleči da jim bode na zapuščenih mestih toliko več prostora in dobitka. Nemudoma so došle poleg vojakov iz vseh kotov velike Germanije cele armade vsakojakih „civilistov“, kteri so tudi vsa mesta od prve do zadnje stopnje tako v šoli kakor v uradu zavzeli. Vse sledi francoske so se morale izbrisati; še ulice v Strassburgu in v drugih alsaških mestih so se brž ko brž na nemško prekrstile ter niso poleg novih nemških imen smele več prejšnjih francoskih napisov nositi. Francostvo, zaničevano francostvo je tako res izginolo, pa poleg tega je tudi izginolo prejšnje francosko blagostanje, prejšnje zadovoljstvo in prejšnja sreča: odišli Francozi in Alsačanje so odnesli s seboj neizmerno mnogo materijalnega in duševnega kapitala, kterega došlim Nemcem nikakor ni mogoče bilo nadomestiti. Prvi čas je sicer alsaška industrija nemško poplavila in porušila, brž potem pa je počelo narodno gospodarstvo v vseh svojih oddelih slabeti, trpeti poljedelstvo, hirati obrtnija, propadati trgovina. Kakor se nemške državne blagajne zmirom bolj in bolj praznijo, tako se zmirom večji in večji davki nalagajo, kteri v pospešnej meri k propadanju občega blagostanja naraščajo: to stanje je bridko Alsačanom in težavno Nemcem, kteri si nikakoršnega prijateljstva ali ljubezni svojih uplenjenih bratov pridobiti ne morejo. Ali ni čudno in pomenljivo, da še zdaj po desetletnem nemškem vladanji največji del alsaških in francoskih mladenčev, kteri v starost *za vojaško dolžnost* doidejo, na francosko deser-

tuje? Velik političen pregrešek Bismarckov in Velikonemcev je bil, da so Alsacijo in Loreno od Francije odtrgali: ta rana celi francoski narod bridko peče ter mu prej ne zaceli, dokler si teh zemelj drugič ne pridobi.

Draga mi zemlja alsaška, tebi in tvojemu narodu želim vse dobro, bodi si da ostaneš nemška ali da drugič postaneš francoska, ti in posebno tvoj dragi Strassburg mi bode za dobo, ktero sem tam preživel, vedno v dragem spominu.

Odidem po Rhenu doli in gori dalje na Nemško.

Rhen še sicer ničesar ni izgubil od svoje krasote, še teče milo in veličastno tja dol med prekrasnim nabrežjem okrašenim z lepotičnimi vinogradi, vasmi, trgi in mesti, z mičnimi gradiči in gradovnimi razvalinami, še se pripovedujejo o njem stare pravljice ter popevajo stare in nove pesni, vendar sem zadnjič povsod, kamor koli sem tam med narod došel, slišal žalobo in nevoljo. Poprejšnja zima je bila silno huda, tako, da niso potem vinogradi ničesar rodili, sadno drevje pa se je večji del celo posušilo; a kedar se Rhenčanu vino ne rodi, je žalosten siromak kakor naš vinčar.

No ta nezgoda še ni največja; povsodi po južnej, srednjej in severnozapadnej Nemčiji vidi popotnik še drugo nevoljnost in čuje še druge tožbe. Spoznaval sem se in govoril na svojem zadnjem potovanji z ljudmi vsakoršnih stanov in poslov, pa bodi si priprosti kmet ali ponosni aristokrat, mali rokodelec ali veliki obrtnik, kramarček ali trgovec, vsakteri mi je tožil o sedanjih težavnih nemških razmerah, osobito pa je vse proti pruskemu vojaškemu nasilju razjarjeno. Ta militarizem je strašni, neusmiljeni, nenasitljivi moloh, kteremu se morajo zmirom večje in večje žrtve podajati. Do zadnje dobe je večji del nemštva živel sicer brez velike državne slave v male državice razdrobljen, pa zato ni imel veliko-državnih davkov; plačeval je male malenkosti, no še te za svoje lastne potrebe, za svoj lastni lokalni prid; sedaj se iztirjavajo pet in tudi desetkrat večji davki v centralno nemško cesarsko kasso, iz ktere se v prvej vrsti za neskončne vojaške potrebe zajema, potem za druge naredbe, o kterih pa dotični davkoplačevalci nobenega prida ne čutijo. Največ trpi južna Nemčija po svojem združenji ter, rekel bi, podjarmljenji pod svojo severno sestro; značaj zemlje in ljudstva kakor vse gospodarstvene in družbinske razmere so si med južnim in severnim nemštvom v velikem nasprotji; torej je še toliko bolj naravno, da zdaj po vseobčej berolinskej centralisaciji naredbe, ktere Brandenburžanom, Pomerčanom in drugim koristijo, za Porhence, Bodence, Würtemberžane itd. ali nobene koristi nimajo, ali pa še mnogo škodujejo. Pa kar se more o južnej Nemčiji v obče reči, to velja posebno za vse obrtnijske okraje in mesta. Nemci so sploh težko kedaj s svojo obrtnijo in trgovino s Francozi ali Angleži konkurirali, po zadnjej svojej slavnej vojski pa še nikakor ne, ker so, rekel bi, preveč v militarizmu zdivjali: človek začne pri njih še le s korporalom.

Izdelki nemške industrije so postali slabši in neukusnejši, da si nedragi, po pravilu „billig und schlecht". Kteri razumen človek pa bi takšno blago kupoval na mesto francoskega in angleškega, ktero je mnogo bolje in okusnejše, a tudi nedrago, t. j. „billig und gut". — Nam Avstrijancem pač ni treba marati za nemške izdelke, naša industrija je nemško že tako po notranjej kakor po zvunanjej veljavi daleko prekosila: s spodnjo Avstrijo, Českim in Moravskim se nobeden del Nemčije meriti ne more.

Rusija tudi za nemško blago več ne mara.

Da po navedenih in še po mnogoterih drugih uzrokih nemška trgovina in obrtnija hira, revščina v dotičnih krajih zmirom večja in večja postaja in vse obče blagostanje silno propada, je naravno; naravna posledica pa je tudi, da social-demokratizem od dne do dne večji narašča.

Ob grozovitem delovanji pariških kommunistov se je svet že strašil, ob divjih drznostih ruskih nihilistov je svet že kričal, ob strahovitem prevratu nemških social-demokratov pa še bode svet trepetal.

Francoski kommunisti, nemški social-demokrati in ruski nihilisti so v svojih principih in v svojih tendencah vsi enaki ljudje, razlikujejo se samo po imenu ter po značaji dotičnih dežel in narodov. Francoski kommunizem je kakor vulkan vskipel, ruski nihilizem se je kakor stepna burja zavrtel, no kakšen ogenj še vsplamti iz žrjavice nemškega social-demokratizma? —

Ko so Nemci zavoljo nihilizma toliko kričali o strašnej bodočnosti ruskega carstva, ravnali so kakor boječ človek, ki sam po temnem gozdu po noči potuje ter si z lastnim krikom srce ohrabruje: sama nemška statistika pripoznava, da se na sto social-demokratov komaj pet nihilistov šteje, pa še ti nihilisti niso prav domač ruski produkt, temveč tuj exotičen sadež v Rusijo zasejan in odgojen, kakor oranžne plantaže v Petrogradu. Ruski nihilisti se nabirajo iz polizobražencev, katilinarskih existenc moškega in ženskega spola, iz studentov, kteri zaradi svoje lenobe ne morejo z uspehom skušenj obstajati, iz uradnikov, kteri so zavoljo nečimernosti in nepoštenosti svoja mesta izgubili, iz oficirjev, ktere so zavoljo nesposobnosti in nevrednosti iz vojaštva iztirali, s kratka, iz ljudij, kteri ne želijo ob svojem poštenem delu in trudu, temveč na stroške drugih dobro živeti, kteri so si v svojem polovičarskem izobraženji nekoliko puhlih pojmov o zapadno-evropskem liberalizmu prisvojili, pa nikakor ne prebavili. Vendar naj si bodo ti ljudje še tako drzni in grozoviti, ruske države, ruskega carstva nikoli ne pogubijo; popadali bodo in izginoli z velikanskega zdravega drevesa ruskega naroda, kakor začrveno sadje, ki se ob zoritvi od nepokvarjenega trebi. — Popraševal sem ob različnih prilikah več odličnih ruskih ljudij, kaj oni o obstanku nihilizma mislijo; a tukaj hočem za najboljšo karakteristiko, kakor se meni dozdeva, le odgovor slavno znane gospe Olge Kirějeve-Novikove *omeniti:* „Pri nas velja naj več moda; ko

ktera stvar v modo pride, je interessantna in mogočna; pa moda dolgo ne traja; malo po malo svojo interessantnost in moč izgubi, tako da se skoro nikdo več za njo ne briga, in se pozabi. Tudi nihilizem je pri nas v modo prišel; imel je že svojo modno kulminacijo do paroxisma, zdaj pa že iz mode gre in se menda skoro pozabi.“

Mislim, da genialna politična opazovalka in pisateljica celo prav sodi. Daj Bog!

Kako pa je z nemškim social-demokratizmom? Kdo se k temu nabira?

Nemški social-demokratizem je nemška socijalna bolezen, ktera se ne poprime samo narodovih izmetkov, temveč milijonov in milijonov nemškega ljudstva iz vseh stanov: nemški social-demokratizem si prišteva za svoje vernike mnogotere kmete, delavce na polji; obrtnike, delavce v fabrikah; kramarje, trgovce; vojake po vojašnicah, učenjake na kathedrah in pridigarje na prižnicah. Nemški social-demokratizem je sicer bolj miren (t. j. neokreten), nego je francoski kommunizem in ruski nihilizem, ako prem je že nemški „philosophiae doctor“ na svojega starega in častitega cesarja kakor na zajca streljal, pa zavoljo te navidezne pohlevnosti (t. j. neokretnosti nemške) ni manj nevaren; razširja se bolj premišljeno in zato bolj systematično, bolj temeljito. Nemška temeljitost se povsodi hvali, pokaže se torej z vso svojo doslednostjo v social-demokratizmu.

Kommunisti, social-demokrati in nihilisti so med seboj v bratskej zvezi; principi in tendence so, kakor sem že rekel, vsem enaki; omeniti še, da kakor kommunizem nobene posebne narodnosti ali države ne pozna, tako se tudi drugi moderni „-izmi“, (ako bi res moderni bili, kar pa nikakor niso) niti social-demokrat, niti nihilist za svoj narod ali za svojo državo ne briga temveč edino le za svoj želodec: ta je njegov bog in „ubi bene, ibi patria“ njegova edino zveličevalna vera. Ta vera z zanikarjenjem drugega Boga, z zanikarjenjem kakšnega dušnega življenja in sodbe po telesnej smrti za način sedanjega življenja se tudi nikde tako systematično in temeljito ne razširja kakor v Nemčiji. Kaj pa bode rezultat temu uku in tej veri? Ko naslastnik nima več strahú pred vestjo, ko revež nima več upa v večno pravičnost, ko verje da bode s tem zanikarnim življenjem vse končano, ko si vso človeško „praktično“ modrost le misli v uživanji življenja na kakoršen koli način slastnejše mogoče, — se več ne briga za to, kar bi bilo dobro ali zlo, prav ali neprav, pošteno ali nepošteno, to vse so mu megleni, prazni in relativni pojmi; božjih zakonov več nima, na državne samo toliko pazi, da kaznim izbeguje, vse čednosti in kreposti išče v nasladovanji in v uživanji, zlo in pregreha mu je, k-ga v tem zavira. Med vsemi živalimi postane takšen človek najhujša zv...

Bismarck poskuša to nemško žrjavico zadušiti; nakopal je z an... social-demokratičnimi zakoni nekaj prsti na njo, vendar ta njegov nad... *jo še le bolj* živi in hrani, a kedar bo Germanija najbolj patriotičnih sy...

potrebovala, se je zlo zlo bati, da bukne iz te sedaj nekoliko zakrite žrjavice kakor iz pekla ogenj ter sežge nemško cesarsko sijajno poslopje.

Bleskeča cesarska krona je Nemcem predraga, ne bodo je mogli dolgo plačevati; ona jim je pretežka, krvavi pot pod njo potijo, naj se torej preveč z njo ne ponašajo ter se „svetovne diktatorje“ ne mislijo. — Kedar Nemci prepevajo Becker-jevo:

Sie sollen ihn nicht haben,
Den freien deutschen Rhein,
Ob sie wie gier'ge Raben
Sich heiser darnach schrein —

naj vselej pomislijo, kar jim Alfred de Musset že za 40 let na to odgovarja:

„Nous l'avons eu, votre Rhin allemand
Il a tenu dans notre verre.
Un couplet qu'on s'en va chantant
Efface-t-il la trace altière
Du pied de nos chevaux marqué dans votre sang?“

„Nous l'avons eu, votre Rhin allemand.
Son sein porte une place ouverte,
Du jour où Condé triomphant
A déchiré sa robe verte.
Où le père a passé, passera bien l'enfant.“

Posebno pa še zadnjo strofo:

„Qu' il coule en paix, votre Rhin allemand;
Que votre cathédrales gothiques
S' y reflètent modestement;
Mais craignez que vos airs bachiques
Ne réveillent les morts de leur repos sanglant.“

Da, nekoliko več skromnosti francoskemu narodu nasproti bi zdaj Nemcem ne škodilo, ker se jim je res bati, da njihove bakanalske pesni „mrtve Francoze iz njihovega krvavečega pokoja zbudijo“. Nikdo se tega tudi bolj ne boji, nego mogočni Bismarck, saj se celi francoski narod ne oziraje se na domače prepire pripravlja na osveto zadnje mu nezgode; Nemčija se zato neprestano bolj in bolj oborožuje, in uboga kakor že je, še vedno bolj in bolj ubožuje. Kako dolgo bode ta nemška oboroževalna konkurrenca z bogato Francijo mogoča? — Kakor so razmere, se velika cesarska Nemčija po svojih vojaških pripravah skoro sama sebe umori, ako se v kratkem na boj za življenje ali smrt s Francijo ne poda. Pa joj pruskemu carstvovanju, ako v bodočem boji le eno veliko bitvo izgubi: v južnej kakor v zapadnej Nemčiji je izginola ona navdušenost, ktera je bila pred desetimi leti: pruski despotizem in prusko arrogantnost vse sovraži ter Francoze zavida. Najodličnejši faktor pa bi bili ob tem slučaji social-demokrati: ako bi se drugi Nemci zavoljo narodnega ponosa ne hoteli s Francozi odkrito združiti, bi social-demokrati, kteri tega ponosa nimajo,

temveč brez vseh drugih ozirov le v republiki prvi korak k svojemu zveličanju vidijo, gotovo nemudoma ter z vso energijo jasno in glasno proklamirali nemško republiko. Sicer pa se v Nemčiji ne navdušujejo samo social-demokrati za republiko, temveč tudi veliki del zelo zmernih državljanov, kterim je francoska republika zaviden zgled.

Bismarckovi Nemci zdaj nikjer prijateljev nimajo, vse okoli jih sovraži: na jugu se pripravlja Francija na osveto, od vzhoda jih osorno opazuje razžaljena Rusija, od severa jih proklinja Danija. Bodočnost bode kazala, če je Bismarck v resnici velik državnik ali samo srečnjak, kteremu je po največ dobra sreča k dosedanjim zmagam in do sedanje bliščeče slave pripomogla. „Inter vaccas bos rex“ velja bolj v diplomatiji nego drugje. Še ni petnajst let minolo, odkar je Napoleon III. diktator Evropi bil; no kje je danes njegova slava? —

Kako lehko se Bismarck v svojem diplomatičnem računjenji moti, pokazal je drugič v zadnjem nasprotovanji proti Rusiji ter s svojim zavezivanjem z Anglijo Beaconsfieldovo. Prvič se je bal, da bi Rusija premogočna postala, drugič pa je mislil, da jo nihilisti brž razdenejo: Disraeli-Beaconsfieldovo trompetanje ga je celó omamilo; upal je, da ako mu bode ta glavar jerihijskih trompetarjev z bogato Anglijo na strani ter Slovanom sovražna Avstro-Ogrija mu poslušna pomočnica, tedaj mora francoska in ruska Jeriha pasti, ako se mu nasprotivlja.

Bismarck je abotno častiželjnega grofa Julija Andrassy-ja pregovoril, da naše cesarstvo v anti-francosko in anti-slovansko vojno družbo stopi, a k venčanju tega poslopja došel je še na Dunaj prav kakor triumphator, kjer ga niso samo naši Velikonemci z enthusiazmom sprejeli, temveč kjer ga je na Andrassyjevo prigovarjanje sam cesar avstrijski počastil.

Svetlo se je lesketala Bismarckova zvezda, pa on je vendar človek, in ljudem so bojda bogovi trajno velike sreče zavidljivi. Takšni zavidljivi bogovi naklonili so narod angleški, da je Disraeli-Beaconsfielda z mogočnega mesta izpodrinol ter Gladstone-a ná-nje posadil in Bismarckove ponosne kombinacije kakor sijajno fata-morgansko prikazen podrl in razpuhtil.

Gladstone je iskreni prijatelj človečanstvu in kristijanstvu, resnici in pravici, on je zato kakor pravi prijatelj prave svobode tako odločen sovražnik vsakoršnega tiranstva ter nasprotnikov slovanske svobode in pravice; pravi svobodoljub razkriva in pobija laži-liberalizem in hypokrisijo svojih nasprotnikov.

Bode-li res še naša Avstrija Bismarckovim željam in namenom poslušna in poslužna? — Za gotovo upam, da ne.

Prepričan sem, da še pri nas med vsemi narodi avstrijskimi kljubu vsem tujim machinacijam toliko poštenega in gorečega patriotizma živi, da naša cesarska Avstrija nikakor ne bode tuja poslušnica — ne, nikakor ne bode takošna samomorilka! — *Dr. Ahasverus.*

O potresu in njegovem uzroku.

(Dalje.)

Skoro večina učenjakov po Aristotelu se je njegovega mnenja poprijela. Tako so zagovarjali Aristotelovo theorijo Strabo, Plinij in Seneca, a vendar je Strabo tudi te misli bil, da voda stvarja potrese, Plinij pa je imel potrese za podzemeljske nevihte in Seneca je menil, da padanje notranjih skal prouzročuje potrese.

Demokrit je osnoval lastno theorijo o potresih; on namreč trdi, da je uzrok potresom elektrika, in Strabo je mislil, da stvarja potrese različna toplota zemeljskih skladov.

Lucrez omenja, da potres učinja pad velikih podzemeljskih votlin.

V srednjem veku so učenjaki odobravali mnenje Aristotelovo, da namreč v notranjosti zemlje zaprti plini in pari prouzročujejo potres.

V sedmem stoletji, kakor Beda pripoveduje, so razlagali potres po theoriji Aristotelovej, a bili tudi mnenja, da rušenje votlin stvarja potrese. Zemljo so si namreč mislili kakor votlo peč, in njeni potres nastaja vselej, kedar se veliki bregi rušijo in notranje votline izpolnujejo.

A vendar so si učenjaki tudi v srednjem veku prizadevali Aristotelovo theorijo na različne načine spremeniti, kajti oni so učinke ognja kakor vode združevali ali z zrakom ali pa s pari. Nikakor pa si niso mogli razložiti, kako je zrak v podzemeljske votline došel in kaj je uzrok, da skuša zrak iz teh votlin v določenem času prodreti. O tem nahajamo samo eno mnenje in sicer to, da dnevna toplota podzemeljske pare razredja, nočna mrzlina je pa zgoščeva, in vsled tega se pari zagibljejo in tako zemeljsko skorjo potresejo.

Theorija Aristotelova je podlaga theoriji, ki se dandanes „vulkanizem“ imenuje, to je ono mnenje, po kterem potrese stvarjajo plini in posebno razgreti vodeni pari, ki se blizu kakega ognjenika razvijajo. Ali Aristotelovo mnenje je še le postalo tedaj verjetno, ko se je delovanje ognja natančnejše spoznalo ter iznašlo, da ogenj pline in pare razteguje in tako v njih neizmerno moč razpenjavosti prouzroči. Tudi iznajdba strelnega prahú in njegova grozna moč je govorila za vulkanizem. Vrh tega se je tudi opazilo največ potresov v krajih vulkaničnih. Z vsemi temi pripomočki se je mogla razlagati edino le ena razpoknja in tako en udar, nikakor pa ponavljanje potresov in spreminjanje izhodišča pri tem ponavljanji. No da se tudi to razjasni, trdilo se je, da pari in plini s svojo razpenjavostjo prodrejo ali v drugo podzemeljsko votlino ali pa ven skozi zemeljsko skorjo. Tekom časa se pa vendar ta izhod zapre in zato si morajo plini in pari drugega iskati. Pari pa se tako stvarjajo, da voda ali do ognja prodre ali pa *se blizu ognjenika* nahaja. A bodisi da si pari

napravijo s svojo razpenjavostjo izhod ali da se tudi na hladnejših mestih ohladijo, ali pa ker mnogo vode tudi notranji ogenj zamore pogasiti, zato prestane tudi hitro razpenjavost parov, in potres vsled tega dolgo ne trpi. Tako razvito theorijo Aristotelovo je priznavalo največ učenjakov, a imela je tudi protivnikov, med kterimi je bil najznamenitejši van Helmont.

Potres, ki je leta 1680. 4. malega travna celo Belgijo podignol, je bil uzrok, da je van Helmont to prikazen na poseben način razlagal. Ako se v notranjosti zemlje zares plini na kakem mestu nabirajo, trdi ta učenjak, to bi vendar ne bilo mogoče, da bi sila teh plinov tako velik del zemlje s tako različnim zemeljskim površjem enako podignola, kajti na tanšjih mestih bi morala ta sila zemeljsko skorjo vendar le prodreti. Če bi pa vodeni pari tako silo razvijali, tedaj bi se hitro zgoščevali in bi sami, ker so v zaprtem prostoru, ogenj pogasili. Za nastajanje parov je dalje ogenj potreben; a kako je postal ta ogenj v notranjosti zemlje in kaj ga neki vzdržuje? Ali je mogoče misliti, da ta notranji ogenj tako po malem pare razvija in da po potresu njegova moč za vsem prestane? No tudi plini, ki bi se v notranjosti zemlje razvili, bi ne mogli stvariti potresa, nego zemlja bi na nekem mestu ravno tako kakor mehur razpoknola. Če bi se tudi dopustilo, da napetost notranjih plinov stvarja potres, vendar nastane vprašanje, kaj to napetost plinov uzročuje. Ker je torej vse omenjeno tako dvomljivo, trdi van Helmont, da se potres ne stvarja v zemlji nego v ozračji. Ali bi mogle pri potresu ptice iz zraka padati, kakor že to Plinij pripoveduje, ako bi se potres v zraku ne stvarjal? Tudi ladije na morji se silno potresejo, kar bi tudi ne bilo, ko bi se potres v zemlji stvarjal. Silno zračno trepetanje mora tedaj stvarjati šum in ropot in tako tudi potres.

V preteklem stoletji se je razvijal in širil posebno nauk o elektriki, in zato je mislilo več učenjakov, da je potres električnega vira. Tako je mislil Stukeley, da nastane potres vselej tedaj, ko zemlja svojo elektriko proti neelektričnemu oblaku sproži. Ali kmalu se je spoznalo, da potresi tudi pri v e d r e m nebu nastajajo; zato se je trdilo, da proženje elektrike v obče uzročuje potrese, a kazalo se ni, kako elektrika nastaja in kam se proži.

Ko je Volta s poskusi dokazal, da se elektrika vzbuja tudi po dotikanji, osnovala se je nova theorija in sicer ona, da v notranjosti naše zemlje njeni skladi po svojem dotikanji stvarjajo elektriko, in da sproževanje te elektrike stvarja potres. Ali zemlja sama je dober električen prevodnik, in zato je zelo dvomljivo, da bi se tolika množina elektrike mogla v njenej notranjosti nakupičiti. Dalje bi mogli potresi samo tedaj nastajati, ko je elektrika v oblakih tako zgoščena, da bi mogla podzemeljsko elektriko na-se potegnoti. No ker se potresi tudi dogadjajo pri *vedrem nebu*, ko namreč ni elektrike v oblaku, bi se moglo misliti, da v

tem slučaji elektrika v ozračji to nalogo prevzame. A ko bi se elektrika v ozračji tudi tako zgostila, da bi s svojo silo zemeljsko elektriko na-se potegnola, bi se to moglo edino le po vidljivih iskrah zgoditi, a taka prikazen se še pri potresih doslej ni opazila. Humboldt sicer pripoveduje, da se pri potresih, ako se udarci hitro ponavljajo, električna napetost v zraku povekšuje, in narod v primorji trdi, da so potresi tem gostejši, čim redkejše je električno proženje. Novejše preiskave nas vendar učé, da potresi niso električnega vira. Po mnogoletnem opazovanji potresov se je dalje našlo, da je ravno v onih letih in letnih časih, v kterih je mnogo neviht in hudih ur, tudi največ potresov. Plinij je že opazil, da je v Italiji največ hudih ur v spomladi in jeseni in da je tudi v teh letnih časih največ potresov. Za Evropo so postavili učenjaki po večletnem opazovanji pravilo, da so v Evropi potresi gostejši v jeseni in zimi, hude ure pa po letu.

V nekih krajih nadomestujejo potresi, kakor je že Humboldt opazil, hude ure in nevihte. Tako so na pr. v Chili in Peru-u hude ure in nevihte tako redke, da se od leta 1582. le štiri pomnijo, a potresi so posebno v spomladanskem enakonočji zelo goste prikazni.

Tudi s fizikaličnega stališča se je razlagal potres. Tako trdi Dary, da na joničnih otokih potrese uzročuje morska voda, ki v laporjeve sklade prodira. Peyssonel je bil tudi tega mnenja, ali ker zamorejo take dogodbe le lokalne potrese prouzročevati, je ostala ta misel brez naslednikov, čeravno bi velikanska moč hydrostatičnega tlaka mogla potrese stvarjati. Ali bi si ne bi mogli misliti, da neizmerna moč vodnega tlaka zamore podzemeljske votline porušiti in tako zemljo potresti?

V novejšem času je ustanovil Volger takozvano izpirajočo theorijo, ki je v svojem času mnogo naslednikov imela. Volger je opisal čez 1500 švicarskih potresov, in po njegovem mnenji so vsi ti potresi posledek izpiranja. Izpiranje spreminja lego gorskih skladov, je razteguje in stega, in tako nastane prvobitno gibanje, ki se nam pri potresu prikazuje. V nekterih krajih, trdi namreč ta učenjak, osobito pa tam, kjer se sadra nahaja in kjer z žvepleno-kislim apnom nasičeni izvirki izvirajo, opravlja priroda izpiranje. Voda namreč sadro raztaplja in odnaša. Vsled tega nastanejo podzemeljske votline, ki se z vodo napolnjujejo. Ko se pa te votline zasipljejo, se zemlja potrese.

Tudi v notranjosti zemlje nakupičeni plini morejo s svojim razpoknenjem prouzročiti potrese in osobito one potrese, ki se pri velikej spremembi zračnega tlaka stvarjajo, trdijo zopet drugi učenjaki. To mnenje še je nedavno zastopal Quilling v Frankfurtu. Temu mnenju podaja veliko verjetnost to, da se v nekterih zemeljskih skladih v resnici plini kakor ogljenčeva kislina in ogljenčev vodenec razvijajo, in napetost teh plinov je neizmerno velika, kakor nam potrjujejo blatobljuvniki. Tako so leta 1794.

takovi plini na Tamanu zemeljsko skorjo prodrli; visoko se je vzdigoval plamen in mnogo blata se je izbljuvalo. Celo prikazen pa je spremljal silen potres. Blatobljuvnike uzročujejo običuo gorljivi plini s svojo napetostjo. Tako je leta 1839. pri Baklichli razpoknenje gorljivega plina zemljo 3·175 kilometrov daleč vrglo. Gorljivi plini prodirajo z neizmerno veliko silo zemeljsko skorjo in stvarjajo tako potres. Tako je bil silni potres leta 1840. posledek nakupičenih gorljivih plinov, ki so vsled svoje neizmerne napetosti kamenje iz Ararat-a metali. Kaj pa v notranjosti zemlje podaja razvijajočim se plinom toliko napetosti in kaj jih v tolikej množini nakupiči, o tem nahajamo le malo zanesljivega. Kries trdi, da se vodenec včasi spaja z zrakom in tako se stvarja pokalni plin, ki se po naglem zgoščevanji ali pa po elektriki užge in tako z neizmerno napetostjo razpokne.

Ker je vulkanično buknenje s potresi v ozkej zvezi, zato so nekteri mislili, da potrese stvarja ona ista sila, ktera uzročuje buknenje ognjenikov, in ravno zato je potrebno, da tudi o tej zvezi nekaj povemo.

Buknenje ognjenikov spremlja običuo kakor Humboldt uči trepetanje tal, in to trepetanje se lahko več časa prej začuti, ako se bliza žrela na kupu žlindre ali pepela, ki ga je ognjenik izbljuval, sedi. Leta 1802. in 1805. se je prepričal o tem Humboldt sam. No ta trepet vendar ni potres in izvira iz razpoknenja onih plinov, ki se v notranjosti ognjenika razvijajo. Velikokrat sicer naznanja ognjenikovo buknenje potres, ali vendar vselej za buknenjem potres ne sledi. Leta 1855. je bljuval na pr. Vesuv najsilnejše odkar je znano, pa vendar se ni buknenje s potresom naznanjalo in potres ga tudi spremljal ni. Pok pred silnim buknenjem Cotopaxija se je slišal več milj daleč, a vendar ni bilo potresa.

Največ potresov je sicer v vulkaničnih krajih, ali edino iz tega še ne sledi, da bi potrese uzročevalo razpoknenje plinov, kajti tudi v nevulkaničnih krajih in v krajih, kjer so že ognjeniki ugasnoli, večkrat potresi nastajajo.

Humboldt je dalje opazil, da so potresi tem silnejši, čim dalje se oni od ognjenikov prikazujejo. Primorje portugalsko, grško in peruansko nam to najbolj dokazuje. Ravno zato je imel Humboldt ognjenike za čuvarnice hudih potresov, in zemlja se tem silnejše potrese, trdi dalje, čim manje se v tleh produšnic nahaja. Tudi med narodom, ki blizu ognjenikov prebiva, je razširjena vera, da so potresi tem gostejši, čim redkejše je bljuvanje ognjenikov. V Neapolu in Messini se bojijo prebivalci samo dotlej potresov, kakor Humboldt pripoveduje, dokler ne vidijo parov in plamena vzdigati se iz ognjenika.

Kako pa razlagajo dandanes učenjaki potrese? Učenjaki najnovejšega časa so se prepričali po raznovrstnih preiskavah, da stvarjajo *potrese različne* prirodne moči, in sicer po raznem načinu; zategadel razločujejo

oni trovrstne potrese, t. j. rušilne, ognjevite ali vulkanične in tektonične potrese. S temi trovrstnimi potresi se moramo tedaj natančnejše spoznati.

Rušilni potresi so posledek rušitve velikih podzemeljskih votlin. Voda kroži namreč v zemeljskej notranjosti kakor na njenej površini, in ko se na teh svojih notranjih potih nakupiči, stvarja ravno take učinke kakor povodenj na zemeljskej površini, t. j. ona ruši s svojo neizmerno silo podzemeljske votline, ki jih je ali s svojim kroženjem in raztapljanjem napravila, ali pa so one nastale pri razvitku naše zemlje. Taki potresi se dogadjajo v kraških krajih, kjer je mnogo votlin, špilj in dolin. Porušene in podrte skale, tako imenovani skalni livki in doline so spomeniki takih rušitev. No rušitev votlin zamore samo tako imenovani lokalni ali mestni potres prouzročiti, nikakor pa ne onega, ki se v daljave razširja.

Druga vrsta potresov so tako imenovani ognjeviti ali vulkanični potresi. Taki potresi nastajajo posebno mnogokrat v krajih, kjer se nahajajo delujoči ognjeniki. Oni naznanjajo v teh krajih bljuvanje ognjenikov in spremljajo njihovo delovanje.

Ognjevite potrese stvarjajo različni plini, posebno pa preveč razgreti pari s svojim udarom. Ognjeniki razvijajo namreč v svojih ognjiščih iz takozvane ognjevite magme različne pline in vodene pare, ki vsled svoje neizmerne razpenjavosti silne udare stvarjajo; zato so ti potresi razpokljivega značaja. Žrela ognjenikov so pri teh potresih običnо tudi središča potresov, kajti iz njih se širijo udari po prevodilnih črtah.

Ko se izloči tvarina, ki ognjenikom žrelo zapira, in začenja lava teči, prestanejo običnо tudi potresi, in ravno zaradi tega je že Humboldt ognjenike imel za čuvarnice zemlje. Čeravno so ti potresi strašni, posebno če je bljuvanje ognjenikov veliko, kakor na pr. leta 79. po Kr., ko se je Herculanum in Pompeji zasipal, se vendar te vrste potresi ne širijo v velike daljave.

Tretja vrsta potresov so tako imenovani tektonični potresi ali potresi razmestitve. Ti potresi se zato tako imenujejo, ker jih stvarja postanek pogorja ali razmestitve trde zemeljske skorje. Oni izvirajo tedaj iz tektonične razmere pogorja in niso z ognjevitimi prikazki v nikakej zvezi. Potresi te vrste se ločijo od prejšnjih potem, da se na daleč razprostirajo. Zaradi tega in tudi zato, ker se z veliko silo in tudi mnogokrat dogadjajo, so potresi te vrste najstrašnejši.

Takim potresom so najbolj gorski kraji podvrženi, posebno pa pogorje in med temi osobito ono, ki je proti morju ali dolinam nagneno. Kraji, v kterih potresi pogostoma nastajajo, se zovejo kraji potresov. Največji tak kraj je pogorje Cordillerov v južnej Ameriki, kjer je skoro vsako leto velik potres. Mesti Lima in Peru ste od 16. stoletja sem že ednajstkrat porušeni. V Aziji se dogadjajo taki potresi v Syriji, Persiji in Kaukasu, v dolini reke Inda in *na himalayskem podnožji*, v Evropi pa v Španiji,

Italiji z apeninskim pogorjem in v kadoskih, dinarskih in karniških Planinah. Od leta 1850—1857. je bilo v Planinah 1086 potresov.

Od velike množine takih potresov omenimo na pr. strašen potres v Vidmu leta 1384., ki je porušil južni del Dobrača in zasipal dva trga in sedemnajst vasij, in potres v Beljaku leta 1572. A zakaj bi iskali takih dogodkov v starodavnih časih, ker imamo mnogo takovrstnih potresov tudi v najnovejšem času, kakor na pr. potrese leta 1866. in 1868. na gardskem jezeru, leta 1867. na Lago Maggiori, leta 1872. v Postojni, leta 1870. v Klani in leta 1873. potres v Bellunu.

Potrese zadnjih let v Planinah so preiskavali avstrijski zemljeslovci natančno, in vsi trdijo, da izhajajo oni iz zgradbe in povstanka gor, t. j., oni izvirajo iz gibanja skrčavajoče, nabirajoče, trgajoče in v posameznih delih pomikajoče se zemeljske skorje. Silni medsebni tlak in napetost pomikajočih se gorskih tvarin, povstanek novih ali razširjevanje starih razpokenj v kamenitih skladih in v obče vsaka nagla sprememba zemeljskih skladeb stvarja potres. To mnenje zastopajo največji učenjaki in zemljeslovci, kakor Hochstetter, Suess, Credner, Bittner, Hoernes in drugi.

Vsi dandanašnji učenjaki pa se ne držé omenjene razdelitve potresov, temveč nekteri trdijo, da so vsi potresi ognjevitega izvira, ali ker je njihovo razlaganje potresov od gori omenjene vrste ognjevitih potresov za vsem različno, moramo tudi to mnenje omeniti.

Potresi so po tem mnenji podzemeljska buknenja, ktera prouzročuje ohlajenje zemeljskega ognjenotekočega jedra vsled privlačnosti solnca in meseca.

To mnenje o potresih zastopa učenjak Rudolf Falb, ki že petnajst let potrese preučeva in jih v različnih krajih in delih sveta opazuje, potem Francoz Perrey in Schmidt v Athenah. Perrey je čez 10.000 potresov primerjal in se prepričal, da največ potresov nastaja ob mlaji in šipu. Pred njimi je že švicarski prirodoslovec Morin potrese primerjal, in tudi on se je prepričal, da so potresi z mesecem v nekej zvezi. Te misli je bil že pred njim Italijan Tovait, a pred tem prirodoslovec Pavili.

Zemlja je bila v svojem prvobitnem začetku ravno tako, kakor vsa druga nebeška telesa, ognjenotekoča. Solnce še je dandanes v takem ognjenotekočem stanji, kakor je zemlja nekdaj bila. Ali solnce se ohlaja, ker toploto izžarjeva in vsled tega se tudi steže, kar uzročuje silen tlak na notranje razbeljene pline in tekoče tvarine, in to stvarja buknenje, ki se prikazuje v protuberancah t. j. v razbeljenih stolpih, ki se na robu solnca v neizmerne višave vzdigajo. Isti postopek ali že za vsem dovršen vidimo na meseci. Brezbrojno število žrel na meseci nam priča, da so vulkanske sile svojo delavnost z neizmerno močjo razvijale.

(Dalje pride.)

O novoslovenskem rokopisu zgodovinskega društva koroškega.

Sъberěte izbytъky ukruhъ, da ne pogybnetь ničьtože.
Evang. otъ Joana VI. 12.

Rokopis kojega facsimile je pridjan temu broju našega lista je lastnina zgodovinskega društva koroškega v Celovci in je bil onde dolgo shranjen ne obudivši nikake pozornosti onih, ki so ga imeli gotovo zdaj pa zdaj v rokah. Da med njimi ni bilo *našega* človeka je menda gotovo, kajti težko je misliti, da bi bil rokopis poznal in ga ne obelodanil ali vsaj svetu razglasil, da ga je videl in kje; le pogledati ga — in slovenska vsebina njegova je tudi neukemu čitatelju *tekój* očita, tako čisto je pisan in razločno.

Po sporočilu urednika temu listu je sedanji varuh omenjenega društva gosp. baron Hauser konci lanskega leta nenadoma naletel na naš rokopis v nekem predalu, v kterem so med drugim shranjene Millstättske stare listine. Latinski rokopisi, med ktere je prišel slovenski, se vsi odlikujejo po čistej in ličnej pisavi ter so jim početne črke (inicijale) z barvami napisane ali bolje narisane. *Kdo* je naš rokopis v oni predal položil in *kdaj* se ne vé, kakor tudi ne, koliko časa ga društvo že ima in od kod ga je dobilo. Zgodov. društvo koroško je našemu malemu in vzlasti starejših spomenikov sila ubogemu slovstvu veliko uslugo storilo izročivši rokopis uredniku tega časopisa v prepis in porabo, in naj mu bode tem pótem izrečena naša iskrena zahvala. Uredništvo pak in založništvo ste se popaščili spomenik facsimilovan podati čitateljem in me naprosili, naj mu dam nekoliko jezikoslovnih opazek na pot. Tej želji sem se rad udal ter sem napisal o njem naslednje opazke, kterim bi bil pridal še to in ono, da nisem imel pred očmí, kje se bodo natisnole in za koga.

Spomenik je pisan na *koži* in je bil svoje dni najbrže zadnji list kodeksa, se vé da tudi na koži napisanega. Ni treba, da je bil s celim kodeksom tudi v kakej *vsebinskej* zvezi, kajti zadnji list je bil vselej ali vsaj navadno prazen in isto tako često še kakov list pred njim. Da je bil naš list iztrgan iz knjige se mu pozná na levej strani, ki je baš tam silno škrbava, kjer so jo bile niti prijele. *Druga stran* mu še ni bila popisana, ko je bil iztrgan ali so vsaj zaznamki na njej *pol stoletja* po načinu pisanja soditi mlajši od našega spomenika. Po *dolzem upognen* je rabil bržčas za *zavitek* kakovih drobnih posameznih listov in se tako dá opravičiti, zakaj je tako *dobro ohranjen,* dočim mu je *druga* (v tem slučaji vnenja) *stran* silno zamazana in odrgnena ter pisava obledela ali tu in tam čisto nič več razločljiva. Ni tudi prezreti, da je prva stran, kakor

vidite, pisana po čez ali po celem, druga pa po dvojem (halbbrüchig) in *posebno,* da se je peró bilo preje lotilo desne polovine druge straní a leve še le, ko je bila desna že vsa popisana; upognenemu listu pak je bila prav desna polovina zadnje strani sprednja in jo je pisar zato tudi preje bil popisal.

O drugej strani našega spomenika nam je še kaj več povedati, ker ga utegne v tem in onem osvetliti.[1] Na čelu nosi letno število 1467 (arab.) in vrhu tega sem mogel čitati v zapiskih samih (na levem oddelku) dvakrat 1471 (rim.) in poleg obeh 52 (rim.). Drugače je vsebina zapiskom dolga vrsta krstnih imen in priimkov, večji del prav malo zanimivih. Krstna imena so ali v slovenskej obliki (Gera = Jera,[2] Kuna, Jerney, Nesa = Neža, Vrsa = Urša, Janes = Janez, Juri) ali latinskej in nemškej (Gregorius poleg Gregor, Martinus, Jacob et Helena, Paul, Laurencz, Elspeta poleg Elyzabeth, Margaretha, Michel, Katherina itd.) Vsa ta so razven *Kuna* = Kunigunda prav navadna imena in menda ni nikomur z njimi posebno ustreženo. Spomina vredno pa je žensko imé *Svetka,* koje se dvakrat nahaja[3] in ga je prištevati najlepšim a tudi najstarejšim osobnim imenom, kakor so postavim z istim obrazilom drugod Zorka, Bělka, Cvětka, Slavka, Živka, Zlatka in več drugih.

Vsa zgoraj navedena imena z onimi vred, kterih bi nam bilo moči še iz zapisnika navesti, so lastna bila onim osobam, ki so bile pripomogle, da se je ustanovila in vzdržala Marijina bratovščina v Radečem. Po letnici 1467 stoji namreč v rokopisu:[4] „fraternitas beate Marie [et] fraternitas .... [od imena ni ostala niti črka] Apostoli in Ratatſcha.“ Hitro za tem je zaznamovano: „Domini Nicolai plebani in Nak ...“ (slutim da je Naklas t. j. Naklo) in drugej: „Paule qui fuit pastor in Wurzen obiit decima die post Blasy, que erat secunda feria LXXI^ou^“ (t. 1471). Takih bratovščin je bilo v srednjem veku po vsem krščanstvu mnogo in tedaj tudi po slovenskih deželah. Prav blizu Radečega[5] celó so

---

[1] Žal da se pisava na več krajih ne dá več določiti, in je na nekterih drugih taka, da je sicer moči nektere črke ali ktero besedo čitati ali nikakor do vsega smisla prodreti. Kemičnih reagencij nisem hotel in tudi ne smel rabiti a celó dvomim, da bi povsod očesu pomogle. Sicer bi pa ne bilo *mojemu* namenu dosti več koristilo, da bi se mi bilo tudi posrečilo vse uganiti.

[2] Jansa et Gera pater et mater Agnetis.

[3] Item Swetke filie Peternel; in na drugem mestu: Swetka uxor eius.

[4] Izvzemši besedne kratice ali abbrevijature pišem prav tako, kakor je pisano v rokopisu.

[5] Jeziku pristoji Radeče a nikakor Rateče, kakor je tudi sklanjati Radeče, Radečega pravo, Radeče, Radeč krivo. V pisavi ločijo zdaj gorenjsko Radeče od dolenjskega nepotrebno in napačno tako, da se piše prvo Rateče, dasi je oboje isto in ima obakrat nemška nomenklatura zdaj prav tako Ratschach (Kozler Imenik str. 20, 21) *kakor je imela preje* Ratatſcha.

skoro za isto dobo enake bratovščine zgodovinski dokazane in sicer Marijina bratovščina v Lescáh in sv. rešnjega telesa ter sv. trojice v Radovljici ali Radoljici (Radolsdorf a. 1152, gl. Zahn Urkundenbuch des Herzogt. Steierm. I. 337) na gorenjem Kranjskem.[1] Da nam je misliti tú na gorenjsko Radeče sodim po tem, da se omenja precej poleg *Podkóren* (Wurzen)[2] in ako imam prav tudi *Naklo*. Blizu prvih dveh je *Kranjska gora*,[3] ki je bila dobila 1362ega leta svojega vikarja[4] in sta Radeče in Podkóren ta čas gotovo spadala pod njen zvon. Slutiti je pa dalje, da je bržčas tukaj bil shranjen naš spomenik in mogoče tudi ves kodeks, iz kterega je bil iztrgan, predno mu je bil napisan zapisnik omenjene bratovščine. Po vseh *palaeographičnih znamenjih* je slovenski spis kakega polstoletja starejši od latinskega in ga nam je tedaj staviti *v prvo četvrt* ali, da čim gotovejše postopamo, v *prvo tretjino petnajstega stoletja*. Kaj pravi o tem *jezikoslovno* stališče bode kesneje povedano.

Pravopis je *nemški,* čemur se ni čuditi, ako preudarimo, kako velik upliv je imel ves srednji vek nemški živelj na naš; saj so pol tisočletja pred tem že *brizinski spomenici* bili pisani nemškim pravopisom. Oglejmo si pa natančnejše *glavne pravopisne lastnosti* našega rokopisa in povejmo, v čem se strinjajo ali razločujejo z drugima najbrže točno sočasnima rokopisoma našima t. j. z očitnima izpovedima ljubljanske knjižnice.[5]

---

[1] Prim. Jan. Parapat v Letopisu slovenske matice za leto 1872 in 1873 str. 5.

[2] Wurzen je prosta prestava slov. kóren (stslov. korenъ, korę radix). Zgoli po glasu pa je nastalo Wurzen iz česk. Dvorce.

[3] Kronowe, Cronowe a. 1211 (cf. Zahn Urkundenbuch d. Herzogt. Steiermark II. 171, Graz 1879) ali tudi Chrainau v nekej oglejskej listini ddo. 1. V. 1363, natisnenej v Schröer-ovej razpravi „Ein Ausflug nach Gottschee," Wien 1869, str. 13, 14.

[4] Anno 1362 ibidem per Henricum plebanum de Radmannsdorf vicarius institutus est annuente Ludovico patriarcha. Catalogus cleri dioecesis Labacensis 1881 pg. 136.

[5] *Miklošič* je (Slavische Bibliothek, II. 170—172, Wien 1858) iz kodeksa (nunc sign. Nr. 141) c. kr. knjižnice ljubljanske priobčil prav točno (kar se sicer pri njem samo ob sebi razume) daljšo teh izpovedij a o krajšej navel varijante isto tako vestno. Samo oblike mollo (= moljo) ni v njej najti, ampak je kakor v daljšej mesti nje prosso (= prošo). Tudi je po naključbi ušel (op. cit. pg. 172, št. 11) začetek krajše izpovedi v predzadnji odstavek daljše in jej je konec vzet iz vrstic kesnejše pisanih (cod. cit. pag. 246a). Razven tega obsega ta rokopis tolmačenje sedem lat. besed (cod. 246a; Mikl. št. 15), kratko prošnjo (cod. 246b; Mikl. št. 13) in ‚salve regina' (cod. ibid.; Mikl. št. 14), — vse to tudi delo poznejše roke. Da te stvari v očitno izpoved ne spadajo naj samo gredoč omenim. Tedaj ima Miklošič *vse* razven *krajše* izpovedi, o kterej bode še nekoliko govoriti kesneje in ktero je obelodanil *Radics* v Letopisu matice slovenske za l. 1879 str. 11—12, kakor pravi „po zvestem paleogr. prepisu" ali kakor vidim ne brez napak, postavim volno za volnv, ynvo za ynw, prüczy za priczy, kakorr m. kakur, Syunicze m. Syuinicze, mati m. mater (za *er* je kratica kakor v daljšej izpovedi), dvchwniga m. dwchwniga in dr. Tudi sem se ponatis z rokopisom primerjaje prepričal, da je prav tako precej pomot v onem, kar je še sicer Radics ondi iz tega rokopisa priobčil.

Lastnosti nemškega pravopisa so typične v zaznamenovanji nekterih *soglasnikov* in sicer *nebnikov* (č, š, šč, ž) *sičnikov* (c, s, z) in *topljencev* (lj, nj).[1] Za imenovane glasove ima naš rokopis tá-le znamenja:[2]

Za *č*: tſch, thſch, cz; za *š*: ſſ, ſs, ſch; za *šč*: ſtſch, ſſch (ako je I. 5 odpuſſchamo = odpuščamo, kar mislim da je); za *ž*: ſ, z, ſſ (enkrat, ako je III. 5 pilatuſſem = pilatužem). Za *j* stoji y in enkrat (iheſuſſa III. 2) i.[3] Vrhu tega je opomniti na pisave: maria II. 1, marie III. 4, pod poncio III. 5, poleg trettyi III. 6 in isto tako na twoyga II. 2 za tvojega ali v smislu rokopisa tvojiga. Nepotreben je y (j) v seydi III. 7, yide III. 6, yiede III. 7 in iyma III. 8.

Za *c:* ttcz, c (poncio III. 5); za *s:* ſ, ſſ, ſs, s; za *z:* ſ, s (ys III. 4).

Za *lj*, *nj* (stslov. ѧ̂ь, ӈ̂ь) stoji l (wola I. 2; ſemlee III. 2) in n (nega III. 3).

Tudi je svojina nemškega pravopisa da se stavi *ch* ali celó *kch* (III. 6; III. 7) za *h* in *w* za *v*. Da se piše predlog *v* (stslov. vъ) zdaj *wu* zdaj *w* je znamenje, da v pisavi *ni* stalnega pravila. To se potrjuje tudi s tem, da stoji poleg mnogobrojnih *w* vendar še *v* (veruyo III. 1; vethſchny III. 11) in *u* (ueruyo III. 9).

Za *k* rabi piscu *k* in le enkrat *c* (criſtuſſa III. 2).

Vrhu tega bi bilo še povedati, da se rabi za samoglasnik *i dvakrat* toliko *y* kakor *i* in mi tudi tú ni moči zaslediti kakovega stalnega pravila, ampak se piše, kakor pride baš v peró.

Glasove *podvajati* (geminare) je proti pravilom našega jezika a tukaj se je zopet moral udati nemškemu pravopisu, kajti tú vidite *tt* (postavim marttuw ali marttw III. 5 poleg martwech III. 7 in mortwe III. 9), *ll, nn, pp* (wuppelay I. 6) in celó *ee* (ſemlee III. 2) ter *aa* (wſtaa III. 7).

Čudno kako si je v marsičem ostala *pisava mnogo stoletij v nepopolnosti doslednja!* Kakor ima naš spomenik za *ž* in *z* večinoma ſ in se rabi isto znamenje često tudi za *s*, tako brizinski spomenici[4] ne ločijo

---

[1] Da ne bodem čitateljem nerazumljiv se držim pri nas navadne terminologije, dasi *ni strogo znanstvena* in tú in tam celó glasovno-physiologičnim pravilom naravnost nasprotuje.

[2] Našteta so po *števila* primerov t. j. ona na prvem mestu, ki se najčešče nahajajo in druga za njimi vspóred.

[3] V tej besedi je *h* ravno tako malo *h* kakor v kratici II. 3. Obakrat je gr. η in tako tudi xps iz χϱς, tedaj obé skračeni besedi gr. ἰησοῦς χϱιστός.

[4] V prvič natisneni in ocenjeni v A. Chr. Vostokova in P. Köppena delu: Sobranie slovenskich pamjatnikov nachodjaščich sja vně Rossii, St. Peterburg 1827, str. 1—86 (En iztis te ravno tako redke kakor znamenite knjige ima iz Kopitarjeve zapuščine c. kr. knjižnica ljubljanska). Kesneje je je izdal in razložil Kopitar v svojem „Glagolita Clozianus,“ Vindobonae 1836, pg. XXXIII—XLVII. O učenih Rusih pravi Kopitar na str. XXXIV, da so v njunem delu „Monumenta Frisingensia . . . non solum sculpta omnia, sed et explicata summo studio et scientia mirabili.“ Natisneni so dalje vsi trije v Miklošičevej knjigi Chrestomathia palaeoslovenica, Vindobonae 1861 pg. 51—55

med *z* in *s* ter *ž* in *š* in jim je *z* za *z* in *s* ter ſ za *ž* in *š* v ogromnej večini primerov; tedaj n. pr. zla pa tudi zloueza (slovesa) in boſe (bože) ter duſ naſih (duš naših). Da bi vsled tega moglo biti gledé *c* in *č* drugače nikar misliti. Za *c* bi smeli pričakovati tudi *c* in ga res nahajamo ali poleg njega trikrat toliko *z* za isti glas. Med vsemi nebniki in sičniki največ znamenj pa ima *č* in sicer zató, ker ga nemško uhó z ničim svojim ni moglo vsporediti in so tedaj na njegovo mesto stopili ſ, z, tſ, cc, cſ in tz. Najbolje še zá-nj ugaja tſ, ako pomislimo, da je *š* večinoma ſ, tedaj tſ = tš t. j. č, a najmanje ſ in z, ker se *č* brez dveh črk ali več ravno tako malo dá izraziti, kakor danes pri nas in drugod brez diakritičnega znamenja.

Kakor prej tako slej in v *primero* dostavim, da imate ljubljanskega rokopisa očitni izpovedi za posleduji glas, t. j. č tó-le: cz, tſ, tſch, tſcz, z, tz in na drugem mestu istega rokopisa je opaziti še cztſch in czz. Za *š* imate ſſ, ſ, ſch; za *šč*: ſcz; za *ž*: ſ, ſſ, s, z, cz (ſovracz = sovraž, ki se nahaja tudi v Truberjevih spisih).

Dalje imate za *c*: cz, c; za *s*: ſ, z, ſſ, cz (ſwetike ynu czweticze = *svętiky i *svęticę); za *z*: z, ſ, ſſ.

Za *lj, nj* (stslov. ĺь, ńь) je tudi tukaj prosti *l* in *n* in samo enkrat se čita *nj* (obchranyenye) in še to le v kratkej *prošnji* ljublj. rokopisa.

H jima je *ch* in enkrat (v izvirniku str. 244[b], 245[a]) *h* (zazversmahl) ali *k* vselej *k*, *v* pa *w, v, u* ter se isto tako za *u* piše *w* (ynw). *Gosto* se stavlja *w* za *b*, česar v *celovškem* rokopisu *ni*. Tudi je opomniti, da imate kakor slednji rokopis za i *večkrat y* nego *i* ter jima je za *l* mnogokrat *ll* vzlasti pa v enojnem m. imenovalniku drugega tvorno-preteklega časa (part. praet. act. II.).

Kdo bi v pričo te zmešnjave ne občudoval *glasovnih tenkostij*, po kterih se odlikujejo vsestrano spomenici *pannonske* staroslovenščine?

Predno izpregovorim o *jezikovih lastnostih* našega rokopisa nam je kolikor toliko omeniti njegovega *načina v pisanji*. Ker je facsimile v rokah čitateljev smemo *omejiti* kolikor le mogoče svoje razpravljanje o tem predmetu.

Početna črka vsakega odstavka je z *rudečo* in *modro* barvo narisana, vse drugo pa (razven *y* v besedi yast III. 9, ki je *rudeč*) s črnilom pisano. Posebnega na inicijalih, že jako obledelih, ni nič, marveč je take in lepše robe drugod za isto dobo v obilji. Pisano je vse prav razločno

in v Janežičevem „Kratkem pregledu slovenskega slovstva,“ v Celovci 1857 str. 160—168. (Ta spis je bil dodatek prvej izdaji Janežičeve „Slov. slovnice“ in se zató številjenje straij ne začenja z brojem 1 ampak s 117). Ponatisnena je preje omenjena Vostokovljeva razprava s spomeniki vred v knjigi Sreznjevskega: Filologičeskija nabljudenija A. Chr. Vostokova, St. Pet. 1865, v dodatku z nekterimi opazkami izdateljevimi. — Napačno je te spomenike *odlomke* imenovati, kakor se še danes časi zgodí in ne samo pri nas ampak tudi d*rugod in od mož, kterim* naši spomeniki niso samo po sluhu znani.

in čisto ter skoro vseskozi brez kratic in kakoršnih koli posebnih znamenj. Gotovo je, da ni pisal pisar po *narekovanji* ali po *spominu* ampak da je *prepisoval.* Tako se dá tolmačiti, zakaj je *kch* (III. 8) napisal in zopet prečrtal, opazivši da je pisaje za vrsto previsoko bil pogledal. Prav tako je (III. 5) v izvirniku najbrže stalo martuw (kar se vé da tudi nima tú pravega smisla) ali on je po *t* pisal *m*, potem prečrtal in nad vrsto zapisal *t* in mu je nastalo tedaj *marttw.* Marsikaj kaže celó *da jezika ni umel.* Javaljne bi bil pustil *ynne* (I. 2) (m. yme ali vsaj ymme), *dalnykom* (I. 5) m. dalſnykom in deſſnuttczy (III. 7) m. deſſnittczy, ako bi bil jezika čisto vešč bil. Kjer se dotakneta *u* in *n* je pisal *nn* mesti *nu* (pr. I. 1, III. 3) ali *nu* (1, 4) mesti *nn.* Isto se mu pripeti, kedar se stikata *t* in *i* in je v zadregi ali bi pisal *tt* ali *ti.* Ker je v tem rokopisu prilogova končnica v ednin. rodilniku, oziroma tožilniku *-iga* je utegnolo v predpisu tudi stati ſwetiga (III. 9, 10) ali na prvem mestu je razločno pisan *tt,* na drugem pa se je težko odločiti ali za tó ali za ono. Sicer bi bilo moči to pisavo tudi drugače tolmačiti, kakor bodemo kesneje slišali ali vsekako napačno je *ſwettkow* (III. 10), kar bi moralo biti *ſwetikow* kakor nam *očitni izpovedi* na več mestih *pričujete.*

Vse to mi je bilo tudi zarad tega omenjati, ker se *snimek* (facsimile) prav *v malenkostih* z izvirnikom *ne strinja;* osobito v *tenkih potezah* je prav malo zanesljiv in bode za pisarjeve *nijanse* vselej moral rokopis sam pogledati, kdor bode hotel o njih vestno soditi. Snimek namreč ni *svetlopisan* (photographovan) *naravnost po izvirniku,* ampak po *ponarejenem narisu,* ki ostane v posameznostih vsekako nepopolen, naj ga je naredila še tako vajena roka. Še dolgost in širjava črk se povsod ne skladate z izvirnikom, kaj še le v onih drobnostih, kterih nekoliko sem baš gori navel. Na nekterih mestih je snimek odločno točnejši od izvirnika in bi bila takova točnost njegova prednost ali samo tedaj, ako bi jo svetlopis *neposredno* t. j. iz izvirnika samega bil stvaril. Na dveh mestih ima rokopis *rasuri,* kterih v snimku ni opaziti. Ena je v besedi amen (I. 7), ki je bila napisana am*em*, druga v besedi *le* (I. 6), za ktero je stalo prvotno *be.* Rokopis prav razločno kaže, da se je bil pisar zmotil a je pogrešek takisto popravil, da je na b-ji gorenji desni del toliko ostrgal, da mu je iz *b* postal *l.* S kratka pa, — *strogo palaeographičnim* in tedaj tudi *jezikoslovnim* zahtevam snimek *popolnoma* ne ugaja ali sicer se sme *lep* imenovati in bode čitateljem gotovo všeč, vzlasti tudi, ker je, kolikor vém, *prvi v našem slovstvu* in tedaj še nismo razvajeni po lepših domačih enakih plodovih.

Gledé *jezika* ne bode dosti povedati, kajti spomenik sam je premalo obsežen in tudi sploh nima dosti lastnostij, ktere bi ga n. pr. ljubljanskemu rokopisu nasproti posebno odlikovale. Kar imam povedati v tem oziru je nasledmje in je naštejem po glavnih oddelkih slovnice.

Glasovi. Stslov. *a* je v našem spomeniku vselej *a*; piše se celó *jast* (III. 1, 9) = azъ in krivo grab (III. 6) za grobъ.

Stslov. e, ě in ę je *e*[1]: v nebesih (I. 1) stslov. vъ nebesьhъ ali vъ nebesehъ,[2] ime (I. 2) = imę, grehov (III. 11) = grěhъ. Le za ě stoji enkrat *i*: divice (III. 4) = děvicę in enkrat *ej*: sejdi (III. 7) = sěditь. Obliko ‚divico' imate tudi očitni izpovedi (kesnejše pisani 3. sestavek ljubljanskega rokopisa pa device) in poleg še primere: *zapuvidi* zapovědi, *imil* imělъ, *človik* člověkъ in *naprid* na prědъ. Sicer stoji še mnogokrat *e* ali piše se razven štiri krati (odpovem [bis], izpovem, izpovednika) vselej *ej*.[3] Ako z *ej* za stslov. ě pisane besede natančnejše pogledamo, se prepričamo, da so vseskozi take, v kterih je stari ě *zategnen in poudarjen ali naglašen*. V onih pa, v kterih je ě = *i*, je tá glasnik *nenaglašen* ali je pa zlog, v kterem stojí, sicer *naglašen a kratek;* tedaj člóvik, zapúvid ali javaljne ímil ampak imìl in najbrže tudi naprìd. Iz tega pa vidimo, da pisec rokopisa, iz kterega je celovški prepisan, *ni čutil tega pravila,* kajti smel bi bil pisati *rejši* ali *grejhov,* pa ne *sejdi* kakor je pisal, razve ako bi bil velevnik (imper.), kar pa tukaj ni. Omenjeno pravilo zahteva tukaj *sidi* in ima tako Truber (pišem ga kakor se je sam pisal) baš na istem mestu.[4] V tem oziru se torej jezik našega spomenika z onim očitnih izpovedij ne sklada, pač pa je tá pisava Truberju in naslednikom mu lastna in jej je Bohorič tudi v slovnico pomagal (1584).[5]

Kakor *e* za tri rabi rokopis *o* za dva staroslovenska glasova, namreč za *o* in ą (gospod II. 1, gospodь, verujo III. 1, věrują) kar je vsej novej slovenščini lastno. Samo dvakrat (posvečenu I. 1; bogastvu I. 2) stoji *u* za organični *o* in se v tem loči od očitnih izpovedij, ki imate na sicer tudi malem prostoru *u* za *o* (nikdar za ą) blizu 70krat ter jima je Truberjeva slovenščina tudi v tem oziru v prav ozkem sorodstvu. Govoril se je *u* za *o* prvotno najbrže samo v *zategnenih ter poudarjenih zlogih* ali analogija mu je razširila meje, kakor se vidi že tú in vzlasti iz Truberjeve pisave.

---

[1] Za besedo *amen* ima stslov. *aminъ*, ker je grški ἀμήν a ne ἀμέν.

[2] Menda vendar nihče ne bode mislil, da *mora* v starosl. rokopisih prav tako biti, tedaj tudi z istim predlogom. Tú (evang. math. 6. 9) ima cod. zograph. in ostrom. na nebesehъ = ἐν τοῖς οὐρανοῖς, cod. assem. pa na *nebesi*, dasi grški rokopisi nimajo na tem mestu ἐν (τῷ) οὐρανῷ.

[3] V krajšej je pisano precej s početka *odpovem* in še v istem stavku *izpovejm*, kar ni, da bi se prezrlo.

[4] Catehismvs s dveima islagama, v Tibingi 1575, str. 23.

[5] Našega spomenika pisava se tú čudno *strinja* z ono brizinskih spomenikov, ki imajo za ѣ le *e*, in se je že takrat tako pisalo, ker je bil tá glas *čistemu e* physiologično najbližji in se je v noričnih Slovencih nekako izgovarjal kot *e* s preddahnenim slabim *i*. Vsekako bi grešil, ki bi iz novoslovenske enačbe ě = ej sodil o glasovnej veljavi staroslovenskega ě. Prim. o tem moje opazke v Gymnasial-Zeitschrift 1879, str. 714

Doslednje bi bilo tak *u* v pisanji od *pravega u* razločevati ali to se ni povsod zgodilo. Piše se sicer oblübil, oblüblo, lübiga, drüge ali tudi drugich, chudeymi, dwchwniga .... in proti vsakej analogiji: ynü, kakür, chüdü in dr. Ker ima tudi *y* piko ali piki vrhu sebe (kẏr, nẏkülẏ), ne smemo temu znamenju prištevati zgoli glasovne veljave.

Za ь stoji *a*: danas (I. 4) stslov. dьnьsь, paklu (III. 6) pьklъ, lit. pikis in enkrat *e*: češčena (II. 1) *čьštena. Za ъ tudi *a* (martveh III. 7 mrъtvyhъ, dalge I. 5 dlъgy), enkrat *o* (mortve III. 9 mrъtvyję) in enkrat *u* (martuv III. 5 mrъtvъ). Prav tako imate očitni izpovedi *a* za ь in ъ; le v krajšej stoji za obarnil daljše odbirnil (na tanko hodbyrnill) t. j. *otъbrъnąlъ, *obrъnąlъ in se na drugem mestu ljubljanskega rokopisa še bere smerti stsl. sъmrъti in obrni *obrъni.

Soglasniških posebnostij skoro nobenih ni. Da se topljeni *l* in *n* ne zaznamnujata, smo že gori bili omenili in samo še dostavimo, da se tudi v tem sklada naš rokopis z ljubljanskim in se je vzdržala tá nepopolnost isto tako v rokopisu Kranjskega mesta (izdal ga je J. Pajk v Mariboru 1870) ter v spisih početnikov novoslovenskega slovstva v XVI. stoletji. Da bi jeziku pred stoletji bila šla *organična izreka v izgubo*, *nikarte* misliti, le *označiti* je pisarji *niso vedeli*, ker je je ovirala oza tujega pravopisa.

Nepotrebnih soglasnikov je prav malo; vendar imamo razven že gori omenjenega še *jast* (III. 1, 9) za stslov. azъ, jazъ in se piše večkrat *vu* za stsl. vъ. Dasi ima spomenik poleg *vu* tudi *v* (I. 3, III. 7), nam je *v* vendar v onih slučajih tako tolmačiti kakor n. pr. v *vučenik*, ker se sicer *v* kakor *j* v besedah s početnim samoglasnikom često sklene ali *u* besedam ne ustavlja. Da je v kh (III. 6, 7) = kъ ali *h* ali *k* prav tako nepotreben kakor *h* v hodbirnil in hod (stsl. otъ) krajše očitne izpovedi, se umé samo ob sebi.

Besede. Tu naj bodo navedene le *one besede*, po kterih se naš rokopis s poznejšimi in današnjimi spisi *iste vsebine razlikuje*.

Za *bogastvo* (I. 2) ima Truber (op. cit. 24; Novi testament, v Tibingi 1582 str. 20) in vse za njim kraljestvo (kralevstuu), kakor stoji že v grškem tekstu *ἐλθάτω ἡ βασιλεία σου* ali v vulgati adveniat *regnum* tuum. To je cěsarьstvije staroslovenskih spomenikov, rihhi, riche staronemških, králevstvie (kralewstwye) staročeskih, krolewstwo starejših poljskih[1] in tako ali podobno povsod v različnih slovanskih in neslovanskih spomenikih. Tem bolje čudno je, da ima naš rokopis sam in edini besedo,

---

[1] Za *stč.* očenaš, češčeno Marijo in vero se lahko primerja Šembera Příklady jazyka staročeského (v knjigi Dějiny řeči a lit. československé, vyd. druhé, ve Vídni 1872) str. 490, 491 in Hanuš Malý výbor ze staročeské literatury, v Praze 1868, str. 66, 67; za staropoljski: Maciejowski Piśmiennictwo polskie, tom. I. Warszawa 1851, *dodatki str.* 44—48; Wypisy polskie, we Lwowie 1857, I. 18 in Hanuš op. cit. pg. 67.

ki se z nobenim drugim ne sklada. Mislim, da se je ‚bogastvo' po *pomoti* vrinolo v očenaš. Stgnem. (*g* mi je kratica za gorenji) rîhhi, rîchi, rîche, srgn. rîche, rîch (subst. n.) je namreč isto kar današnji n. reich regnum, imperium; ali onde imajo tudi *prilog* stgn. rîhhi, rîchi, rîche, srgn. rîche, rîch in zdaj reich v pomenu dives bogat. Pr. O. Schade Altd. Wörterbuch 2. Aufl. s. v. Ki je naš očenaš prevel, se je toliko spozabil, da je vzel iz enako se glasečih nemških besed ono, ktere bi ne bil smel in tako so že davno pred časom našega rokopisa, mogoče že za brizinskih spomenikov ali še preje, utegnoli naši predniki prositi po bogastvu in ne po kraljestvu božjem. Da je le tem pótem nastala pomota, se mi zdí tolikanj verjetnejše, ako pomislim, da se je nekaj enakega *nemškemu* prestavljalcu ‚v veri' ponesrečilo z *latinščino*. Passus sub *Pontio* Pilato je namreč prevel ‚kimartrot in *kiuualtiu* Pilates', kar ni sub Pontio Pilato no sub *potentia* Pilati. Prav tako je pisal ‚*kiscaft* himiles enti erda' t. j. *creaturam* mesti creatorem coeli et terrae[1]. Da so enake napake bile tudi slovanskim prestavam lastne, nam priča poljska varijanta ‚pod pylutowim' ali ‚pylotowim *sundim*' (pylatowym sądem). Maciejowski op. cit. 47; Hanuš op. c. 67.

Čudna je beseda *edner* (I. 6) in jo ima tudi rokopis Kranjskega mesta na nekoliko krajih ali v obliki *ener*. Da pomenja „nobeden, nullus" ni dvomiti in je torej v omenjenem rokopisu ‚skuzi eneri perjazni' prevedeno ‚auss kheiner freundschafft.' Pajk, Stari rokopis Kranjs. mesta, v Mariboru 1870. str. 5. Pisateljem XVI. stoletja je neznana in sem jo sploh dobil le še pri Gutsmannu (Deutsch-wind. Wörterbuch, Klagenfurt 1789), kteremu je kein, keiner obeden, *odniri*, needen, obeni — in keinerley obene sorte, *odnirega* furma, obene žvahti (t. j. žlahti od žlaht, rod. žlahti in isto tako iz nemščine vzeto, kakor žlahta, kar je stgn. slahta. sclahta, srgn. slahte). Beseda je na tem mestu *nepotrebna* vsled prvotnega gr. „εἰς πειρασμόν" in lat. „in tentationem" kakor tudi stslov. „въ напасть", stn. in khomunka[2] in vseh meni znanih starejših slovanskih tekstov. Ker se je *pri nas* najrajše po *nemškem prevajalo*, nam more znabiti kakova *nemška formula očenaša* tudi tú pomoči. V Massmannovej knjigi natisneni očenaši se od vseh drugih ne razločujejo gledé tega mesta ali v nekem spomeniku (XIII. stol.) benediktinskega samostana v š. Pavlu na Koroškem je pisano z našim ‚v ednero iskusbo' v soglasji „in *dehain* cholung" (m.

[1] Prim. Müllenhoff und Scherer Denkmäler deutscher Poesie und Prosa aus dem VIII—XII. Jahrh., 2. Ausg. Berlin 1873, pg. 164, 519. Spomenik je bil pisan konci osmega stoletja.

[2] Gl. Müllenhoff und Scherer op. cit. pg. 164; največa izbirka ne le očenaša no tudi češčene Marije in vere se nahaja v Massmannovem delu: Die deutschen Abschwörungs-, Glaubens-, Beicht- und Betformeln vom achten bis zum zwölften Jahrhundert, Quedlinburg und Leipzig 1839.

chorung)[1] in nam je to porok, da je *oslonjen naš očenaš res na nemški.* Stgn. dehein, dehhein, thehein je *ullus*, srgn. dehein, dechein, dekein pa že pomenja *ullus in nullus*, dočim ima stgn. za slednje nihein, nihhein in nohhein, nohein ter kesneje nehein. *Nihein* je po J. Grimmu[2] iz nih ein = neque unus ali ne ullus quidem, kakor gr. *οὐδείς* = *οὐδὲ εἷς*, — tedaj to kar staroslov. *ni jedinъ že.* Prav tako je *nohein* ne unus quidem, ker je noh (got. ni = ne, uh = que) neque, ne quidem. Dehein[3] pa so vzeli *naši* že v pomenu *nullus* in je iz tega sklepati, da so ga tudi temu primerno *izrazili,* torej z *nikalnico* v besedi, in v *celoti* prav kakor stslov. *ni jedinъ že.*

Ali je to v *ener, edner, odnir* res tako, je težko povedati, ker je izraz jako *skrčen,* ako je *domač,* kar mislim da je. J. Pajk (dissert. c. pg. 11) sicer misli, da je *ener nemški einer,* ker se v *bavarskem* narečji *‚ein'* glasi *‚en'* (Grimm op. cit. III. 139) *ali mnogo razlogov govorí proti temu.* Prvič bi se to moglo še reči o *ener* ali zarad zobnika ne o *edner* ali *odnir.* Čemú dalje nemški ‚ein' jemati, ko je bil domači en, eden, jeden na razpolaganje? Tudi si jezika ne morem misliti tako okornega, da bi bil vzel kar *ves einer* in ne *ein* ter ga sklanjal, kakor da bi bilo nemški einer, rod. *einers* in ne eines, da o tem čisto molčim, kar jezikova *zgodovina* proti temu ugovarja. Dalje je pomisliti, da z ‚ener' ni prestavljen ‚einer' ampak ‚keiner' (rok. Kranjs. m.) ali pa *dehein* (celov. rok.) in bi ne bilo razloga *početni* glas besedi *odkrhnoti.* — Ali tú je lažje drugih mnenje ovreči nego li samemu kaj neovrgljivega povedati, in ako je res, da se šteje med artes grammatici nonnulla etiam nescire, je tá prednost tukaj pač na pravem mestu. Toliko se mi zdi verjetno, da tičita v *edner* (ako je domač) elementa stsl. *jedinъ* pa *že* (nslov. re, r) *še zdaj* in ker jedinъ že *brez nikalnice* v slovanščini nikdar ne more pomenjati *nullus,* nam je misliti, da se je v ‚edner' obrusila. Sledнje se da utrditi z malorus. žadnyj, poljs. žaden, gsorb. žadyn, dsorb. žeden in č. žaden = nullus, ki stojé za stslov. *ni že jedinъ* in so torej nikalnico tudi izgubili. Vsled tega bi jim bil naš ener, edner, *ednir, odnir po *izviru blizu,* kajti samo *že* (stind. gha t. j. ghå, gr. *γε*, nslov. re, r) je spremenilo v onih naravno mesto. Ali da je vse to dokazano, vendar ostane še pomisliti, da se *glasovi* v našej besedi *ne vrsté,* kakor bi jih bilo pričakovati; velí se namreč in se je govorilo jeden, eden (zdaj edъn ali po pravilu edьn), en in ne edni, eni. Dokler je imel jezik še *re* za stslov. že, se je tudi menda rekalo *edenre, *enre, ali ko je za *re* postal *r* (prim. kakor za kako že, vendar = věmь da že), ni moglo stati *edenr, *enr, ampak se je prestavil, oziroma

[1] Prim. Adalb. Jeitteles Altdeutsche Predigten, Innsbruck 1878, str. 1.

[2] Gl. Deutsches Wörterb. V. 457 in tú navedena mesta njegove slovnice.

[3] Etymon mu je manje gotov; najbrže je isto, kar dohein ≐ vendar eden, vsaj eden. Prim. Grimm. op. cit. V. 458 in ondi Hildebrandovo obširno razlaganje.

ustavil *e* in je tem pótem postalo, edner, ener s poudarjenim prvim e kakor v ‚nobeden‘. Tako bi se dala stvar vsaj za silo opravičiti v soglasji z jezikoslovnimi pravili, ali do dná jej pogledati je prav tako težavno kakor besedi nobeden, noben, ktera kljubu mnogemu učenemu trudu še danes ni povoljno tolmačena. Zadnjič je Jagić (Archiv f. slav. Philologie V. 163) o njej govoril, ali takó, da mu ní pritrditi.

Dalje se jezik našega spomenika odlikuje po nekoliko *archaismih.* Tako je *vsedanji* (I. 4) * vьsedьnьnyj in *vsemogočiga* (III. 1, 8) * vьsemogąštajego za Truberjev vsakdanji (vsagdani) in vsigamogočiga; tako *iskuslo* (I. 6) iskusь, * iskusьbą za izkušnjo (izkušno). Dalje *ino* (I. 5) t. j. *i* vzhodne slovenščine v pomenu tudi, in *le* (I. 6) č. in p. ale (kar pa ni naš ali) t. j. a + le v pomenu ἀλλά sed za Trub. temuč. Baš tako *vstanje* (III. 11) vъstanije ἀνάστασις, za Trub. goriustajenje (goriustaiene) in vzhod. gori stanejnje ali stajanje.

Star je tudi izraz *na kriš raspet* (III. 5) crucifixus m. križan in ima stari jezik za crucifigere samo raspęti, propęti ter mu je crux = raspęlo (naše raspelo), propęlo (gl. Mikl. Lexicon s. v.) poleg krьstъ in križь. Torej bi bilo *dosti raspet brez dostavka,* kakor imajo še danes Slovenci v Ogrih [1] in Slovani iztočne crkve, dočim zapadnim Slovanom: Čehom, Poljakom in Lužičanom (Sorbom) izraz rabi, kteri imamo mi v ‚križan‘. Vidi se, da je stslov. raspęti nastalo po grškem σταυροῦν na kolec nabiti, nabosti, raspeti, na križь raspęti pa bi bilo in je naše ‚na križ raspeti‘ prav cruci figere, a *križati,* kar stgn. chriuzigon, srgn. kriuzigen in današnji kreuzigen.

O besedi *svetik* (swettkow III. 10 napačno za swetikow), ktero ima ljublj. rokopis na več mestih (enkrat tudi svetica) je težko določiti, ali je *starejša* od svetnika, kakor danes velimo. Vendar ni prezreti, da je prvi nastal na ravnost iz svętъ z obrazilom ikъ in ima svojo analogijo v svętьcь iz svętъ in obr. ьcь, dočim je svetnik toliko kakor stslov. *svętьnikъ in torej ne iz prvotnega svętъ, ampak iz *izpeljanega* svętьnъ stvarjen. — Napačna je pisava svettkov našega rokopisa že zató, ker je *i* v svetik *poudarjen,* in dakle ne more biti svetkov toliko kakor svétъkov ali svétьkov.

Tujščine je na *malem prostoru dovolj* in sicer zgoli *germanizmov: gnada, žegnan, martran, grab* in celo *leben.* Da je tuj tudi *kriš,* omenjam samo gredoč. *Gnada* in *žegnan* sta v zapadnej slovenščini še danes v dotičnej molitvi oblastna,[2] in ja ima se vé da tudi slovenščina XVI. stoletja, ktera se še besede *‚leben‘* ni mogla iznebiti (pr. Truber op. cit. 23),

[1] Raspet je, mr'o je i pokopan je. Sv. evangeliomi v Radgoni 1840, str. 134.

[2] Ogerski Slovenci so nam lahko v zgled, kajti oni molijo takó-le: „Zdrava bodi Maria, *milošče* puna, gospon je s tebom, *blagoslovlena* si ti med ženámi i blagoslovlen je sád tejla tvojega Jezus.“ Sv. evangeliomi za nedele i svétke celoga leta, v Radgoni 1840, str. 133.

dasi bi se je bila prav lahko. Tudi je ondi in v Truberji (l. cit.) obveljala *gmajna*, za ktero pa ima naš spomenik *občino* (III. 10) — stslov. obьštiną, kar nas za ‚leben' nekoliko potolaži.

Oblike. Tudi tú se nam je ozirati *le na posebnosti* rokopisa in je razvrstimo po navadnih slovniških načelih.

Sklanja. 1. *Imenska.* V knjižnej slovenščini se zdaj sklanja *oče* (najbrže zv. otьče od otьcь) kakor bi mu bilo deblo *očet* ali naš spomenik ga ima za *š. ja-deblo* in ga sklanja: oča (I. 1 zv. a tako tudi imenov.), oče III. 8) *oči, očo (III. 1), kakor se v ostankih nahaja v ljublj. rokopisu n je bilo v navadi ustanovniku novoslovenskega slovstva. Sklanjalo se je pa tudi *oče, oča* in *oče, očeta* in so se v tem smislu ohranili svoj. pridevniki *očin, očev* in *očetov* ter čisto napačno skrpani *očetin.* Kdo govorí detetin ali žrebetin?

Gospod gospodь je ohranil *i*-deblo, kakor vidimo iz tož. gospodi (III. 3) in prav tako *sin,* (III. 3) synъ *u*-deblo, kteremu se je ohranil v briz. spomenikih celó *zv. sinu* (zinu II. 67).

Okamenele padežne oblike so *dolu* (III. 6) stslv. dolu, *gori* (III. 6, 7) gorě in *todi* (III. 8) tądě, *napaka* pak je karšanstvu (III. 10) mesti karšanstva ali danes krščanstva.

2. *Zaimenska.* Obliko *jast* (azъ, jazъ) omenjam le, ker je kakor *jest* kriterij *zapadne* slovenščine.

V marsičem zanimiv je *našen* (I. 5) za stslov. našimъ. Prvič ima v obrazilu *n* mesti *m,* kakor čakavščina in kakor ga imajo sploh nekaj bolj nekaj manje vsa primorska narečja. Rezijanščina pozná to posebnost v vseh *obrazilih,* kterim je lasten glas *m* in sicer v sklanji in spregi, a nikoli *ne,* ako je *m thematičen.* Govorí se tedaj za dôbon (dąbъmь, obrazilo mь), ženán (ženamъ, obr. mъ), zi wsín tín (vьsěmь [m. *vьsimь] těmь, obr. mь), man (imamь, obr. mь) ali ne dìn, dèn no dìm dèm stslov. dymъ, ker je od korenine stslov. dъm, stind. dham in tedaj *m* ni v obrazilu.[1] Zató ima rezijanščina res v očenaši: našin dužniken (nashin dushnichen)[2] in se vjema z našim spomenikom, le da je slednjemu omejena posebnost na zaimek. — Drugič se piše našen, našem za našim, kar označuje jezik rokopisa za gorenji kranjski, oziroma koroški. Gorenjščina namreč govori in je govorila v sklanji sploh *za poudarjenim zlogom* polglasnik mesti *i* in sicer toliko za stslov. *i* kolikor za staroslov. ě in *y* (ъı), ker je tú naš *i* stopil na mesto ě, a med *i* in *y* jezik razlike sploh ne pozná ali pa y (ъı) nadomeščuje z *e*-jem. Tedaj nášъm ali nášьm stslov. našimъ, nítъ stslov. niti in létъh stslov. lětěhъ ter dóbrъm, dóbrъmъ,

[1]) Gl. Baudouin de Courtenay Opyt fonetiki rezьjanskich govorov. Varšava, Peterb. 1875 § 31. Tudi naj se primeri: Klodić, O narěčii venecijanskich Slovencev, Peterb. 1878 § 26 in Janežičev Slovenski glasnik 1866, str. 437.

[2]) Baudouin de Courtenay Rezьjanskij katichizis, Varšava, Pet. 1875, str. 4.

dóbrъh za dóbrim, dóbrimi, dóbrih stslov. dobrymъ, dobrymi, dobryhъ.[1] Ker je tá glas physiologično bližji *e*-ju nego li *i*-ju, je pisal naš prvi pisar *e*; kakor v *našen* za *i* pisal je *e* tudi v množnem rodiln. sestavljene prilogove sklanje: martveh (III. 7) stsl. mrъtvyhъ za y (ꙑ), kar se nam ne more več čudno zdeti, ker nam živi govor tako pisanje opravičuje.

Prilog. Današnja *sestavljena* prilogova sklanja gorenjska je vsled baš omenjenega glasovnega pravila jako *enolična* in naš spomenik vsaj nekoliko potrjuje, da se je bila slovenščina temu pravilu v razrečjih zgodaj udala. To potrjuje že navedeni *,martveh'*; dalje pa *svettga* (III. 9) svętajego, ako ni lapsus calami, in zaimenska oblika *tvojga* (II. 2) stsl. tvojego. Ako bi se moglo še tvojga drugače zagovarjati, je *svettga* le tako razumljivo, da je izpal glas, ki se je tako *slabo* in *zamolklo* glasil, da ga je smel pisar celo preslišati ali v pisanji prezreti. Ta je pa zopet tisti glas, o kterem smo se preje menili in kteri je lahko analogija tudi v enojni moški in srednji rod. in daj. sestavljene sklanje spravila. Res da ima naš rokopis večinoma na teh mestih *i*, ali dokazano ni, da se je *prav tako* tudi glasil. Gotovo je, da *živi* govor čistega *i* tú ne pozna, ampak *nijanso* bližjo e-ju, in ako me sluh ne moti glas, ki smo ga z ъ smeli zaznamovati.

Slednjič naj bode omenjeno, da rokopis *člena,* brez kterega kesneje Truber ni mogel prebiti, nobenkrat ne rabi.

Sprega. Spomina vredno je *verujo* (III. 1, 9) stsl. věrują, ki se sicer v ljubljanskem rokopisu ne nahaja ali za to oblubljo, odpuščo, prošo; pač pa ima verujo Truber na mnogih mestih in še ne piše verujem, kakor pisatelji hitro za njim. *Starost* bode obliki samo oni zanikal, ki se drží krivega mnenja, da je naš verujem starejši od staroslov. věrują ali drugače, da je naš *m* v glagolnem obrazilu naravnost primerjati s staroind. *-mi.* Ali le v brizinske spomenike je treba pogledati, pa se mnenje razkadí. Tudi danes že vemo, da je novoslov. oblika porodila se vsled analogije in da je kopa starosl. glagolov, (věmь, damь, jamь, jesmь) s svojim *m* vse naše prouzročila.

Kaj pa nam je reči o oblikah: *dolu ide* (III. 6), *gori vsta* (III. 7) in *gori jede* (III. 7)? Prvotni tekst ima: *descendit* . . ., *resurrexit* . . . *ascendit* in še le dalje *sedet,* kakor rokopis: *sedí.* Prav vsi meni znani stari spomenici nemški in slovanski imajo v smislu vsebine tá ali oni praeteritum in sodi vsekako imeti oblike našega rokopisa za *aoriste.* Naj bi se še moglo *ide* za sedanjik imeti, — za *vsta* je kaj takega nemogoče in je tudi pomisliti, da bi bili sedanjiki na tem mestu goli nesmisel. Prav čudno pa je, da ljublj. rokopis, kojega očitni izpovedi ste bržčas z

[1] V potrjenje naj se primeri: Mat. Valjavec, Proben des Slovenischen, Agram 1858, pg. 9 in Baudouin de Courtenay Otčety o zanjatijach po jazykověděniju, vypusk II, Казань 1877, § 13.

našim malo da ne sočasno pisani, nima niti sledu o aoristu, dasi je bilo prilike dovolj ga rabiti. Ali da je norična staroslovenščina poznala prav kakor pannonska aoriste, nam pričajo zopet brizinski spisi. V starejših tiskanih proizvodih nahajamo aoriste sicer le za vzhodno slovenščino zagotovljene (Mikl. Vergl. Gram. III.[1] 158) ali vsaj ostanke nam je rezijanščina ohranila (gl. Baudouin de Courtenay Rez. katich. str. 24). Prav ker so aoristi v starej slovenščini bili obče navadni in so v našej knjigi tako sila redki postali, se smejo *prednost* našega spomenika imenovati, ki ga posebno nasproti ljubljanskemu odlikujejo.

Skladnja. „Verujo . . . vu Jezusa Cristusa *nega* sinu.“ III. 2. 3. To ovaja zapadno slovenščino in je tujščina, dasi je v národnem slovstvu gosto potrjeno.[1] Velika prednost slovanščine sploh in slovenščine posebej so svojilni pridevniki in zaimki ter imajo vzajemna syntaktična pravila. Kakor se pa ne pravi ‚soseda sin‘ ampak ‚sosedov‘ ni tudi po našem ‚njega sinú‘ marveč ‚njegovega sinú.‘ Vém da ima tudi staroslovenščina *jego* kjer bi *jegovъ* pričakovali ali pomisliti je, da se je tú držala *grščine* in jo posnemala, kakor je bila v tem in onem drugod *latinščina* odločilna. Tudi naš osebni zaimek ‚njega‘ m. svojilnega ‚njegov t. j. jegov‘ je samo *posnemanje* in prav tako kakor na tem mestu lat. filium *eius*. Še grmanščina ima ‚sun sinan, sinen sun = seinen sohn‘ ali naj se je tudi po slednjej ravnalo, naši niso mogli zarad smisla prevesti ‚svojega‘ no so rajše vzeli osebni zaimek nego li dotični svojilni, ki bi bil edini ugajal. — Podobna tujščina je *našen* dalžnikom (našen dalnikom I. 5) m. *svojim*, koja se smé na tem mestu splošno slovanska imenovati in stara, ker ima staroslovenščina v najstarejših spisih dlъžnikomъ našimъ = *τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν*.

Nenavadno je ‚*k* desnici‘ (kh desnutci III. 7) in imajo drugi ‚*na* desnici‘ ali ‚*na* pravici‘ brez razločka. Ker tudi *pomen* predlogu *k* tukaj ni pristojen, je najbrže tudi to tujščina in sicer narejena po nemškem ‚*ze der* zeswen, *zu der* rechten.‘ — Napačno stoji III. 9. soditi mesti sodit.

Truber ima pod *Pontiom* Pilatom (Cateh. 22), a tú je pod *Poncio* Pilatužem (III. 5). Stčes. je pisano pod *Ponćem* Pilatem (Hanuš l. cit.) ali pod *ponskym* (tudi stp. gl. Wypisy l. c.) Pilatem (Šembera l. cit.) in po drugih mestih soditi bi tudi staroslovenščina rabila *pridevnik*, kajti *ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου* (evang. lucae 3. 1) se glasi: obladająštju pąn'tьskumu Pilatu (cod. zograph.). Samo naš spis ima besedo brez domačega padežnega obrazila kakor je v germanščini, ki je latinskega ‚sub Pontio Pilato‘ ali prvi del ali oboje nespremenjeno puščala. Sicer bi bilo *pod* pontijskim ali pontiškim Pilatom tudi krivo in tuje in bi se pravilno

[1] Tako je njega drug Kor. nár. p. I. 1.; na njega grob, ibid. I. 78. Natančnejše o *naših* prisv. zaimkih sem pisal v razpravi „Ueber die nomin. Flexion d. Adjectivs im *Alt- und Neuslovenischen*“ Wien 1866, str. 45, 46.

reklo *za* pontijskega Pilata, kajti *sub* Pontio Pilato ali *ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου* zaznamnja baš tako dobo njegovega vladanja kakor postavim *ἐπὶ Κλαυδίου* (act. ap. 11. 28), kar je stslov. *za* Klavъdija ali novosl. *za* Klaudiuš casara (Kuzmič), no v Truberji kakor ono *pod* tejm cesarjem Claudiom (Novi test. 1582, 525). Stslov. bi lahko bilo: ponъtьskajego, pątьskajego, (-aago, -ago) Pilata, dočim jej rabi *dat. absol.*, kedar ima gr. *ἡγεμονεύοντος* (gen. absol.) ali lat. imperante, procurante (abl. absol.), kakor vidimo gori na primeru *procurante* Pontio Pilato.

Opozoriti mi je še na prihodnjik *,ima priti'* (III. 8) t. j. nedoločilnik s sedanjikom glagola *imeti* stsl. iměti, kterega ostaline nahajamo v knjigah XVI. stoletja, a je razven ogerske slovenščine danes izumrl. Starej slovenščini je isto tako rabil (gl. Mikl. Vgl. Gramm. IV. 863, 864) in ga nam je v našem spomeniku med *starino* (archaisme) šteti.

Da je slednjič v III. 10 skladnost smisla pretrgana vsakdo spozná ali težje je povedati, kaj je izpuščeno, ker imajo drugi spomeniki različnih pisav na tem mestu. Za prvotni „credo in sanctam ecclesiam," „*πιστεύω εἰς ἁγίαν ἐκκλησίαν*" ima stgn. in uuiha khirihhun catholica (Müllenhoff-Scherer op. c. 164); kesneje je bilo ‚an die kristanhait gotlich unt allich' (Massmann op. c. 79), ‚in dy heilig gelaubig cristenhait' (ibid. 85) in celó ‚in dy heilige cristenhait' (ibid. 80), kar bi se prav z našim skladalo, ko bi stalo ‚v sveto karšanstvo ali karšanstvu'. Staroč. je ‚w cyerkew swatu' (v cierkev svatu) in polj. ali v smislu česke redakcije (gl. Maciejowski op. cit. pg. 46) ali s pristavkom *občnosti* (Maciejowski op. cit. 48; Hanuš o. cit. 67) ali *krščanstva* (Wypisy I. 18; Maciejowski 46) n. pr.: w swyąthą czyrkyew krescianską (w świętą cirkiew kreściańską). — Ker torej ne stoji v rokopisu „v sveto karšanstvo" a to kar stoji nima smisla, ker so srednja *o*-debla v tožilniku vedno enako se glaseča z imenovalnikom bi sodil po onem, kar nam osobito nudijo poljske varijante, da je prvotno stalo: „v svetiga karšanstva cirkev" ali kakor bi že bil zasuknol pisec slednjo besedo.[1]

Toliko naj bode o *jezikovih* posebnostih našega spomenika dovolj. *‚Sv. Marija'* v njem *ni izpuščena,* kakor bi se utegnolo misliti ampak je pred *XVI. stoletjem* sploh v rokopisih nikjer ni, ker je prej niso molili. Vpeljala jo je crkev še le l. 1508ega (drugi pravijo celó, da še le leta 1571ega t. j. po lepantskej bitvi) in še takrat ne vse, ampak brez dostavka ‚zdaj in na našo zadnjo uro,' kteri se pripisuje frančiškanskemu redu.[2]

---

[1] V apost. veri se je grški tekst ravnal po latinskem; obá sta tem prvotnejša ali *starejša* čim manje je v njih amplifikacije in se je tega načela držati v razsojanji slovanskih varijant. In merito prim. Herzog und Plitt Real-Encyklopaedie für protestant. Theol. u. Kirche, Leipzig 1877, I. 565–574.

[2] Prim. Wetzer und Welte *Kirchenlexicon*, Freiburg 1847, I. 563.

Že gori je bilo povedano, da je ta slovstvena malenkost pisana v *početku XV. stoletja.* Prav tako ste ljubljanski očitni izpovedi po *palaeographičnih* znamenjih iz istega stoletja, kajti o *jezikoslovnih* ne moremo dosti govoriti, ker nimamo domačih spomenikov po stoletjih v primerjanje. Radics nasprotuje (op. cit. 11) posrednje gledé stoletja Miklošiču, češ, da je natisnol *mlajšo* varijanto, a druga da je pisana s črkami *XIV. veka* in ima mnogo *starejše jezikove oblike* od prve. *Oboje je krivo.* Ne le v pravopisu, no tudi v glasovih, besedah in oblikah ste si obé tako podobni, da o *bistvenih* razločkih niti govoriti ni in prav ne o takih, ki bi drugo od druge mogli ločiti za stoletje. Z jezikom se pa čisto sklada tudi pisava, kajti vsaj jaz nisem mogel nobenih kriterij zaslediti, ki bi utegnoli krajšej izpovedi s palaeographičnega stališča do večje starosti od daljše pomoči. Da bi mrvica sicer čisto nebistvenih *jezikovih* razlik ne ugovarjala, bi se smelo celo trditi, da je obé ista roka pisala, tako ste si peresi podobni. Kakor ima Radics krajšo za starejšo, bi vsakdo drugi isto smel trditi o daljšej in nihče bi ga ne mogel z znanstvenimi razlogi preveriti, da se moti. Miklošič je imel čisto prav, da je tudi krajšo uvrstil v XV. stoletje; storil je to molčé, kajti, ako bi bila njemu tudi krajša izpoved starejša bila, bi gotovo ne bil mlajše obelodanil ali vsaj ne zamolčal, da se druga po *starinstvu* od nje odlikuje. Sicer bodem pa prilično o vsem tem in onem, kar ima še ljubljanski rokopisni kodeks slovenskega, obširnejše na drugem mestu govoril in vse navel, česar tú ali zarad prostora ni mogoče ali ni treba.

Samo toliko sem hotel povedati, da *obé* očitni izpovedi *niste starejši od XV. stoletja. V jeziku* se *strinjate* z *našim rokopisom,* kakor tudi *večinoma v pravopisu.* Kdor mi je v izpeljavi pazljivo sledil, se je menda prepričal, da je sicer tudi *razlik* ali pritrdil mi bode, da so le *dialektične,* kakoršnih ima jezik danes ravno tako ali več kakor pred stoletji. Ni mi jih ponavljati, ker so itak na dotičnih mestih precej na tanko zaznamovane in presojene in rajši samo povém, kar je po mojem sojenji iz njih sklepati.

Da *nobén* naših spomenikov *ne spada* v oblast *izhodne* slovenščine, je jasno; vsakdo je bode prisojal *zapadnej* in tú zopet *sedanjej kranjščini.* Natančnejše pa sta *ljubljanska* lastnina *dolenjščine, celovški* pa meri na *gorenjščino,* ne rečem da prav na kraje, o kterih je v listu samem spomin, ali vsaj gotovo ne daleč od tod. Ta del dežele (in ne on sam) je spadal do Rudolfa Habsburžana državno ali upravno h Korotanu, kakor mu je po svetu bil najbližji. Kesneje je menjal časi svoje gospodarje[1] ali naravne vezí med sosedi, ki so isti jezik govorili, ta sprememba gotovo ni bila pretrgala. Mogoče bi torej že bilo, da je bil rokopis pisan

[1] *Pogl. o tem:* Dimitz Geschichte Krains, I. passim; tudi Parapat op. cit. pg. 6.

nekje na jugo-zahodu današnje Koroške. — Ali vendar ako razsojamo po *današnjih razrečjih* (in to moramo ker drugih kriterij ni) se mi vse zdi, da mi ni odstopiti od mnenja, da imamo v spomeniku *gorenjščino* v *današnjem* smislu. Osobito v refleksih za stslov. ě in časi tudi *e* je bila in je vsa korotanščina tako charakteristična, da ne dvomim, da bi se morala v našem rokopisu poznati. V starej molitvenej knjigi (sine loco et anno) pisanej v koroškem razrečji imamo n. pr. odrieši, od zliega, griešnike. Kdor je pa tako govoril, ni mogel pisati grešnike in še manje grejšnike. Prav tako je z glasom za stslov. *o*, z merodajnimi *besedami, oblikami* — toda kdor le *Gutsmanna* površno pozná in je poleg tega kedaj *primerjal* gorenjekranjski *govor* z jugozapadnim koroškim, mi bode pritrdil, da ima prav malo podobe, da bi bil jezik našega spomenika koroški.

Jezik tedaj kaže *na gorenjščino,* ali utajiti ne smemo in ne moremo, da jej sestavljenec *šč* ne pristoji, ampak je m. dr. dolenjščini lasten. Metelko sicer trdi (Lehrgebäude d. sloven. Sprache 8), da v slučaji kedar ima dolenjščina *šč*, golčé po nekterih gorenjskih krajih nekakov *ostrejši,* od navadnega različni *š,* no toliko je gotovo, da *physiologično* ta glas *nikdar ni pravi šč.* To res ni, da bi se zamolčalo, ipak ne predrugači stvari vzlasti ako pomislimo, da ima rokopis sicer ‚češčena‘ ali tudi ‚*karšanstvu*‘ (III. 10) kakor za mnoge staroslov. *o* dvakrat *u*. *Oboje* kaže sicer na *slabo* dialektično *primes,* ali *glavni typ* razrečja kljubu temu vendar ostane, za kar smo ga proglasili.

Skromno število *pisanih* spomenikov naših se je s celovškim za *én* broj pomnožilo in imamo tedaj razven njega ljubljanski in rokopis Kranjskega mesta. Ako jim dodamo še v jezikovem oziru znamenite brizinske spomenike, smo vse našteli, kar premoremo in je vendar vse to tako malo obsežno, da bi je spravili na pol pole našega lista in bi še precej prostora ostalo. Truberjev izrek „vns vnd meniglich ist bewust, dass vor vier vnnd dreissig Jaren (l. 1548 meni) kein Brieff oder Register, vil weniger ein Buch in vnserer Windischen Sprach zu finden war“[1] sicer ni do pike resničen, ali jaz vsaj bi se ne drznol reči slave in časti vrednemu možu zategadel niti ene žal-besede, ako mi je v spominu *kaj* in *toliko* imamo. Po teh ostankih se pač ne pozná, da smo imeli svoje dni *vojvode,* ki so dobivali potrjenje vladarske oblasti iz *národovih* rok in prisegali v *slovenskem* jeziku. Lepa je bila *šega* in obče slovanska, po kterej so se ustanovljali po sporočilu Ivana opata Vetrinjskega (Johannes Victoriensis) korotanski vojvode[2] in srce ti utriplje vsled spomina ná-njo, ali zdi se mi, da je bil blagodejni upliv na naše *kulturno* stanje prav pičel, dasi je bilo odločeno našemu jeziku celó tako važno mesto kakor tú.

[1] Ta celi novi testament, v Tibingi, 1582, uvod str. 2.

[2] Pr. Boehmer Fontes rerum germanicarum, Stuttgart 1843, I. Johannes Victoriensis u. andere Geschichtsquellen *Deutschlands im* XIV. Jahrh., 318—321.

Imenitno je prav tako, da je smel samo mož *slovenske* krvi vojvodo pred sodnika poklicati, ali kaj mu je pomagalo, ako se ga je smel vojvoda odkrižati rekoč: ich verstaun diner sprach nitt? Tako vse kaže, da je kljubu vsem lepim ceremonijam stal vojvoda in velikaši mu vse drugače ljudstvu nasproti nego n. pr. na Českem, kjer so vsaj nekteri vladarji domače slovstvene proizvode pouspeševali.

Kar imamo je razven nekterih priseg vse *crkvenega* značaja in vsebine. Da ni tega več se ni čuditi, ako pomislimo, da je v crkvi vladal v Slovanih kakor v Nemcih in drugod zgoli latinski jezik in je bilo tudi duhovenstvo v naših prednikih dolgo le tuje in oboje naše pismenosti gotovo ni podpiralo. V tako imenovanih Bonifacijevih zakonih (statuta Bonifacii) je bilo ljudstvu strogo zapovedano nekterih molitev latinski se naučiti. Tega povelja so se tudi držali, dokler se ni bilo pokazalo, da se kljubu vsemu pretenju in hudim kaznim stvar ne dá izvesti. Zato je mogunški crkveni zbor (l. 813.) bil določil, da naj jih moli v materinem jeziku, komur v latinskem ne hoté v glavo.[1] *Molitve* in *obredne formule*, kterih je ljudstvu bilo treba znati, *so se jele prevajati* in *tem pótem* so *v nas* nastali najprej *brizinski* spomeniki in za njimi *naš* in *ljubljanski* rokopis. V Pannoniji so bile v veliko srečo našemu staremu slovstvu druge in tako rekoč čisto izvenredne razmere in je še danes blagoslovljamo, občudovaje veličastne pismene spomenike, ktere je nekaj stvaril nekaj prouzročil svetli genij dvojice slovanskih blagovestnikov.

G. Krek.

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

IV.

Slovenje-graško okrožje pod vlado Ulrika III. vojvode koroškega.

Patrijarh oglejski Berthold iz mogočne in bogate rodbine grofov z Andechsa, ki so ob enem bili mejni grofi isterski in imeli naslov: „duces Meranie“, je pred svojo smrtjo (1251) slovenje-graško provincijo, ki je bila njegova dedovina, sporočil oglejskemu patrijarštvu.

Njegova vnukinja Neža (III.), hči vojvode meranskega Ottona (VIII.), je bila najprej omožena s Friderikom bojevitim (dem Streitbaren), vojvodom avstrijanskim in štajerskim. Patrijarh Berthold jo v pismu sam imenuje „neptis,“ — nomine neptis nostre Agnetis, ducisse Austrie — (Notizenblatt der Wiener Akadem. 7, 297—300).

---

[1] *Prim.* Rettberg Kirchengeschichte Deutschlands, Göttingen 1846, I. 455, 456.

Vojvoda Friderik se je dal od nje ločiti. Letopisec Hermannus de Altach (17, 392) poroča: „(Fridericus) Agnetem uxorem suam, filiam Ottonis ducis Meranie, tamquam cognatam repudiavit, quam postea Ulricus, dux Karinthie, accepit uxorem".

Papež Inocent IV. je k tej poroki z Ulrikom koroškim vojvodom dispensacijo podelil, „quia dictus Ulricus tertio affinitatis gradu Agnet. contingit eandem" (glej Boczek, Codex diplom. Moraviae 3, 100—1). Ulrikova mati Jutta je naimer bila sestra Margarete meranske, ki je bila omožena s Přemyslom vojvodom moravskim.*

Vojvoda Ulrik (III.) je po tej rodbinskej zavezi mislil imeti nekako pravico na slovenje-graško okrožje, ki je bilo v njegovem vojvodstvu in se je njega tudi polastil.

Patrijarh oglejski Gregor de Montelongo (1251—1269.) se je temu polaščenju leta 1253. protivil, češ, da je ta provincija zakonita lastnina oglejske crkve, a vojvoda Ulrik se zaveže z grofom goriškim Meinhardom III., vname se boj med patrijarhom in vojvodom, a sklene se s pogodbo, da dobi vojvoda Ulrik od patrijarha posestva oglejske crkve na Štajerskem in Koroškem ves čas svojega življenja za užitek.

V tej dobi je imel Slovenji Gradec svojo penezno kovačnico (Münzstätte). Že rajni prof. Tangl je v 13. zvezku Mittheil. des hist. Vereins für Steierm. str. 46 seq. nje omenil in obširno o njenem delovanji pisal; jaz samo tukaj pristavim, da se je pri mestjanih slovenje-graških še ustmeno poročilo o tej kovačnici ohranilo, in mestjanje še dandanes naznamljajo kraj, kjer je stala, namreč na selu lekarničarja g. Kordika in sicer tam, kjer zdaj njegov hlev stoji.

Tudi med prostim ljudstvom je še ta penezna kovačnica znana; ljudstvo pravi: „nekdaj je bolje bilo, ko smo vsako drugo leto v Slovenji Gradec po novi denar hodili." Penezi so naimer imeli samo na dve leti veljavo. Ob svečnici so se začeli kovati in ob Jakobovem se je godila izména. Sreberna marka je morala imeti 14 lotov srebra in 2 lota bakra (kufra).[1]

Mesto je moralo takrat prav bogato biti, ker so se razven penezničnih uradnikov v njem tudi naselili menjalci, in ker je ljudstvo iz Koroškega in Štajerskega vsako drugo leto po novi denar v mesto hodilo, ste tudi cveli trgovina in obrtnost. Brez dvombe se je tudi ta penezna

---

* Zato je koroški vojvoda Bernhard z bohemskim kraljem Otokarjem I. (vladal 1197—1230.) sklenol pogodbo, da če njiju eden brez dedičev umrje, ima drugi deželo in ljudi podedovati (Reimchronik, 749. kap.).

[1] 14. julija leta 1268. je sklenol vojvoda Ulrik s salcburškim višjim škofom Ladislavom pogodbo, da naj bo denar, ki ga daje vojvoda v Slovenjem Gradci kovati, v vsem enak onemu, ki je bil kovan v Brezah (Friesach) (glej Unparth. Abhand. vom Staate Salzb. von Kleinmayern str. 370—1).

kovačnica še ohranila pod naslednikom in dedičem Ulrikove dežele, Otokarjem Přemyslovcem, gotovo pa je, da se je takrat, ko se je vojvoda koroški Henrik leta 1303. slovenje-graške provincije s silo polastil, a leta 1304.[1] s patrijarhom Ottobonom pogodil in jo dobil za 1000 funtov bernskega denarja v „lehen“, v Slovenjem Gradci zopet denar koval in sicer iz ene marke 15. lotnega srebra dve marki penezov. Denarji iz slovenje-graške penezne kovačnice se že redko nahajajo.

Leta 1268. se poda vojvoda koroški Ulrik spremljan od grofa Albrechta goriškega, Ulrika heunburškega in drugih koroških plemičev na Česko v mesto Poděbrad in je 4. grudna podpisal pismo, v kterem Otokarja Přemyslovca po svojej smrti za dediča vseh svojih posestev postavi. Ker so bili njegovi otroci iz prvega zakona pomrli in drugi zakon z Gertrudo iz Medlinga ni bil rodoviten, je pretil pogin vojvodskej dynastiji. Sicer še je imel brata Filipa, a ta je bil duhovnik. Ne samo ozka sorodnost nego tudi ozko prijateljstvo je Ulrika nagibalo Otokarja za dediča postaviti, zraven je pa bil Ulrik moder vladar in je hotel svoje vojvodstvo po svojej smrti anarchije rešiti. Umrl je 27. oktobra 1269.

Pod njegovim očetom vojvodom Bernhardom[2] in njim samim je še bil slovenski jezik tudi dvorni jezik. Leta 1227. je pozdravil koroški vojvoda s Hermanom osterviškim, Kolom finkensteinskim in s sto vitezi pri reki Zilici nemškega pesnika Ulrika lichtensteinskega, ki je bil kot kraljica Venus oblečen s slovenskimi besedami: „Buge Waz primi gralva Venus! (v kterej obliki je Ulrik lichtensteinski pozdrav: Bog Vas primi kraljeva Venus! poročil). Takrat še je tudi cvelo slovensko viteštvo, kar nam potrjujejo mnoga slovenska imena vitezov, ktera so pa nemški letopisci hudo pokvarili, na pr: Zwentopolch (Sventopolk), Putizlau (Budislav), Valchun[3] (Valkun), Uuelisnich (Velišnik), Turdoguauo (Trdoglav), Witoguauo (Vitoglav), Vrazlau, Frazlau[4] (Bratslav, Bratislav). Sam Nemec

[1] Leta 1304. so koroški vojvode Otto, Ludevik in Henrik kupili od Henrika iz Hohenlohe grad in trdnjavo Traberch (dolenji Drauburg); med pričami se tudi imenuje: Eberhart, Vitzhum ze Windischgratz. Prepis listine se nahaja v zbirki rokopisov c. k. vseučilišne knjižnice v Gradci.

[2] Vojvoda Bernhard je vladal od leta 1201—1256.

[3] Ime Valkun je bilo priljubljeno pri plemičih. Mi nahajamo: Walcun de Stayne (Kamnik), Walchun de Hochineg, Walkun von Rattmannsdorf (1423), Walkun von Herbersdorf (1617). O vladi koroško-slovenskega vojvode Valkuna glej moj članek v „Novicah“ I. broj 1881.

[4] Kakor se je ime trga Braslovče, ki se je izvirno glasilo Bratslavce, skazilo v Vrazlau, Frasslau, tako tudi ime Bratslav v Frazlau. Plemič Frazlau je bil ena izmed onih prič, ki so podpisali 1091. leta ustanovno pismo samostana šentpavlovskega. Tudi Weriant de Graz je bil priča. Codex trad. mon. s. Pauli c. III.

A. Weis v svojej knjigi: „Kärnthens Adel“ str. 44. to pripoznava pišoč: „dass es aber vorher ein slavisches Ritterthum gab in Kärnthen und in Böhmen, kann man nicht läugnen, nicht einmal den windischen Minnegesang... Trevrezent erzählt ungefähr um 1200, da er unter Hollenburg geritten: Da kamen tapfre windische Männer entgegen mir als Lanzenrenner.

„Jezičnik. XVIII. leto.“

„Slovenec je mehek ko lipov les.“ Tako nas učijo inostranci, in mi jim radi prilimavamo rekoč: Saj je res! Slovenec je vnet za vse dobro in lepo, pa le nekaj časa; užene se krepko, pa ne zdrži. Koliko lepih podjetij kaže kratka zgodovina našega slovenskega slovstva, pa tudi, koliko podrtije! Kakor gobe v gozdu nastajajo sem od 48. leta slovenski listi, politični kakor leposlovni, pa tudi ginejo ko gobe v lesu. Izvzeti pa moramo tukaj neumorno delavnost gospodov: Bleiweisa, Jerana in tudi Marna. Kaj se je že vse od leta 1843. sem na novo prikazalo in kaj vse pokopalo, Bleiweisove „Novice“ pa so ostale „Novice“, in g. Jeranova „Zgodnja Danica“ prava pobožna sestra „Novic“, tudi ona ni izgubila prvega svetlega leska svojega. Zraven teh dveh mož smemo ponosno imenovati tudi gospoda profesorja Josipa Marna.

V tretjem tečaji „Učiteljskega Tovarša“ Praprotnikovega je leta 1863. na strani 26. pričel svoje „Pomenke o slovenskem pisanji“ in jih nadaljeval v vseh sledečih številkah izvzemši osemnajsto. Te pomenke nadaljuje marljivi gospod v imenovanem šolskem časopisu do sedaj ter jih izdaja še vsako leto pod imenom „Jezičnik ali pomenki o slovenskem pisanji“. Tvarina prvih osem letnikov je slovniška. Slovnice je treba, še le krvavo treba nam Slovencem, kterim so sosednji Nemci, Magyari, Lahi in ne vém kdo še vse jezik od nekdaj pačili in so nam ga res tudi dosti popačili, — pa vendar, slovnica je dolgočasen predmet. Mladina posluša rada povesti, se rada pesni na pamet uči, le slovnica, ta nesrečna slovnica, ta jej pa večjidel nič prav ne diši. In vendar, kako se boš kedaj drznol javno slovenski govoriti, če pravilno govoriti ne znaš? Odkar se je pomnožilo število pisateljev slovenskih in je posebno „Mohorjevo društvo“ začelo toliko veselo cvesti ter so Slovenci začeli bolj marljivo čitati, se je tudi v obče znanje pravilne slovenščine hitro razširilo. Vsakdo se rajši uči čistega jezika iz mičnih spisov, ko pa iz dolgočasne slovnice, ki vedno le točke in same točke in pravila ponuja, le za poboljšek poda tu pa tam ktero izjemo. Pa o temeljitem znanji jezika se vendar ne more govoriti brez znanja slovniških pravil. V teh pomenkih razpravlja g. Marn o slovnici v obliki „prašanj in odgovorov,“ torej vendar brez točk, in te razprave tako hitro ne presedajo ko pa suha slovnica.

Od leta 1871. sem razpravlja gospod pisatelj o veliko mikavnejšej tvarini, zgodovini slovenskega slovstva. V IX. X. pa XI. letniku govori o Metelku; v XII. o Heinegerji; v XIII. o Nečaseku in Umeku; v XIV. o Pohlinu in Vodniku; v XV. o „Kranjski Čbelici s Čbeličarji,“ posebej o Zupanu, Prešernu in tudi o škofu Matevži Ravnikarji; v XVI. o Matevži Ravnikarji Poženčanu, o Vrtovci in Vrnetu; v XVII. pa o Kobetu, Varlu, Žakeljnu, Olibanu, Likarji, Jeriši in Vončini. Najizvrstnejši izmed vseh pa je menda osemnajsti letnik, ki razpravlja o Kopitarji, Čopu in obširno o Prešernu, o ljubljenem pesniku slovenskem, ki je raznesel slavo miline naših slovenskih glasov med vse Slovane, da tudi med Nemce, ki radovedni poprašujejo: Bi mi li ne mogli pomagati do tega, da bi se seznanil s Prešernom? Je-li kje dobiti dober prevod? In ko so ga le deloma spoznali, začnejo ugibati, komu bi ga primerjali, ali Schillerju ali pa Heineju. A mi jim *odgovarjamo: Ni ne eden,* ne drugi, za vsem namreč; Prešeren

je Prešeren, in mi se s svojim Prešernom ponašamo, kakor Vi s svojim Schillerjem. Schiller je pisal več, pisal je slavne drame, kterih Prešeren ni pisal, pa v liričnih izdelkih svojih — kaj naj rečem? Le v njem zamore Slovenec nahajati prisrčni odziv svojih najglobokejših čutov, Prešeren nam je Schiller in kar so vam vsi vaši pesniki. On je ljubljen, prisrčno ljubljen pesnik naš, ker mu je nebo v vsem izobilji naklonilo divni dar pesniški in ker je naš.

Pa preglejmo 60 strani brojeć zvezek na tanjše. Od strani 1—36 je razprava o Kopitarji. V uvodu se govori o namenu slovstvene zgodovine in reče se tudi z ozirom na domače pisatelje: „Opisujejo se namestu slovstvenih del ali umotvorov le slovstvovatelji, t. j. pisatelji po osebnosti, po notranjščini in vnanjščini, po slastih in strastih. To — se vé da — mika mladino! Osebe naj se v književni zgodovini opisujejo le, kolikor je potrebno in koristno v njeno pojasnovanje.“ – Ne hoté in menda ne po krivem se mi ta sodba obrača na životopise, ktere je v „Zvonu“ leta 1879. priobčil prof. g. Levec, in sicer o Vodniku, Prešernu, Čopu, in Jenku; Koseskega je pa popisal prof. g. Rutar. Ti životopisi so vzbudili veliko pozornost. Reči se mora o njih, da so „potrebni in koristni v pojasnovanje naše slovenske književne zgodovine“. Ako čujemo ptico lepo žvrgoleti, bi jo radi tudi videli. Kolikokrat sem zamaknen poslušal veselega črička in sem pomagal peti Slomšekovo: Že čriček prepeva — Ne more več spat'; V trgatev veleva, — Spet pojdemo brat! — Koliko rad bi bil videl enkrat veselega črička, pa ga nisem mogel zalezti, vse zastonj! — Tako me je tudi že davno silno mikalo, kaj več zvedeti o Prešernu, o veselih in žalostnih dogodkih njegovega življenja, kajti mikalo me je zvedeti, zakaj prisrčni pesnik toliko milo in tako neprenehoma toži. Silno radoveden sem bil, kakovo je neki bilo zasebno življenje pesnikovo, ker se mi je zdelo, da pesni njegovih ne morem umeti, dokler ne poznam osode njegove, o kterej toži. Vedel sem, da je bil Prešeren odvetnik, ne kakov obnemogel dijak, in vendar toži: Komur je bila sreče dar klofuta, * Kdor je prišel, ko jaz pri njej v zamero, * Ak' bi imel Gigantov rok stotéro, * Ne spravi vkup darov potrebnih Pluta.“ — Kako je to možno? se nehoté vprašam. Je-li bil Prešeren toliko slab jurist, da si ni mogel potrebnega zaslužiti? Ali kako? — Ktero je neki bilo versko prepričanje njegovo? V „Krstu pri Savici“ se nam kaže mirnega kristijana, in v sonetu, kojega je Čopu posvetil, poje: „Minljivost sladkih zvez na svet' oznani: * Kak kratko je veselih dni število, * Da srečen je le ta, kdor z Bogomilo * Up sreče on'stran groba v prsih hrani.“ Kako se pa s tem ujemlje „Prekop?“ Tam poje Prešeren menda sam o sebi: „Pred njim odpró se vrata, ven pevec prihiti: * Zakaj v prst posvečeno ste me zagrebli vi? * Ker sem se sam bil vsmrtil, zdaj je prepir zató, * Al' rabeljnom zapadlo, biričem ni telo?“ To kaže na neki razpor v lastnej duši, — strašno omahovanje se mi zdi dušno stanje pesnikovo. Kako se je neki končal ta boj? Slučajno čujem, da se je Prešeren obesil, pa zopet berem v „Krstu“: „Al' da te neha ta skeleti rana, * Ne boš posnemal Katona Utičana!“ V izdanji Stritar-Jurčičevem čitam: „Življenje pesnikovo si človek rad misli polno mikalnih dogodkov in skrivnostnih zapletek, polno strasti in bojev — zdaj viharno, zdaj mirno, zdaj temno, zdaj jasno; življenje, ki se nepokojno ziblje in pôlje od žalosti do veselja, od veselja do žalosti. Toda nikoli ne, ali pa le redkokrat se vnanje življenje ujema z notranjim; le malokedaj je lepi, blagi duši dano spodobno prebivališče. Ne čudi se toraj, blagovoljni bralec! ki so ti Prešernove pesni tolikokrat z neizrečeno milobo srce objemale, če, ko bereš v teh vrsticah pesnikovo življenje, nikakor ne najdeš v njih čiste, vzvišene podobe Prešernove, kakoršno si je ustvarilo tvoje srce. Prešernovo življenje, kar se ga je pokazalo svetu, tiho je, mirno, vsakdanje; vse njegovo bitje je bilo priprosto, navadno, domače.“

Te vrste se mi niso prikupile. Mislil sem si: Ni mogoče, da bi se znotranje in vnanje življenje nič ne ujemalo. Hotel bi le podroben životopis imeti, resničen životopis brez lepotičja in prikrivanja, pa bi moral uvideti, da se le ujema! Bolje so mi godile

besede, ki stojé v istej knjižici na str. 12: „Pravo Prešernovo življenje pa so njegove poezije.“ Se vé da! Kako pa drugače? Ravno iz pesnij sklepamo, kakovo je bilo srce pesnikovo, za kaj je gorelo, za kaj je živelo, kaj je trpelo. Če pa vém, kaj je Prešeren trpel, za kaj je gorel, bom umel pesni, v kterih srečo in žalost svojo opisuje. Le primeri Vodnikovo: „Moj spominek“: „Vršaca Parnasa * Zgol' svojega znam, * Inacega glasa * Iz gosli ne dam. *

Kako sem se rasveselil, ko je začel g. prof. Levec v Zvonu objavljati životopise odličnih pesnikov in pisateljev slovenskih in je prišla na str. 34. vrsta tudi na Prešerna. Moram reči, da nisem bil s kterim bodi si berilom tako zadovoljen, ko s tem životopisom! In posebno je čisto prav, da se odkrivajo tudi slabosti Prešernove, — zakaj v njih le spoznavamo slabosti rodnega bratá, ki nas s svojo prežalostno osodo še modrejše svari nego s pesnijo svojo, v kterej modruje:

„Zatorej, komur mar je prostost zlata,
Cvetočih deklic naj ne ogleduje!
Miru sta bili men' očesi tata,
Na svoje naj poglede skrbno čuje;
Oči odpro ljubezni dur' in vrata,
Skoz te se naša pamet premaguje.
Kdor neče mene bogat', sam bo zvedel,
V nesreče moje reva bo zabredel.“

In zopet nas uči prave treznosti, ki je dosti redka med nami, nesreča in bolezen, v ktero ga je pogreznolo življenje, o kterem sam pravi:

„Cel dan iz pravd koval bom rumenjake,
Zvečer s prijatlji praznil bom bokale,
Preganjal z vinom bom skrbi oblake.“

Oj! da ni hotel poslušati Mihela Kastelica, ki mu je leta 1845. za rojstni dan tako-le čestital:

Po meri popivaj slaščico sveta,
Da t' Peter prezgodaj ne odpre neba!

Te svoje misli sem tukaj zapisal, ker sem čul, da nekterim ti životopisi niso po volji, ker so neki pohujšljivi. — Zamore že biti, da sem jaz v tej zadevi preveč prizanesljiv, zamore se pa tudi primeriti, da se sodnik, ki je ostrejši od mene, moti z ostro sodbo svojo. Saj se je kaj takega primerilo Slomšeku samemu, ali se mu vsaj očita. Primeri predgovor k Ahacelnovim pesnim.

Celó se pa se vé da ujemam z g. pisateljem, ki na drugej strani pravi: Razlagovati se imajo (to je dobra in slaba dela) toda vsegdar bene, t. j. tako, da se dobre priljubijo, slabe pristudijo. Isto tako mislim, da bi se naj bile v Vodnikovih pesnih, izdanih troškom Matice leta 1869. opustile nektere „Kratke ino poskočne“ od strani 132—146. Nekaj teh čveterovrstnic je res grdo zarobljenih. Imel sem v rokah pesni našega štajerskega, že pokojnega rojaka Modrinjaka in si jih hotel prepisati, pa sem si prepisovanje nekterih le premislil. Kaj bi neki o meni mislili, če bi po mojej smrti v mojej zapuščini kaj takega našli? Da bi se take reči pokončavale, zato nisem, da bi se pa naj širile med svet, zato pa tudi nisem.

O življenji Kopitarjevem se sklicuje pisatelj na str. 2. le na že objavljene životopise Kopitarjeve. Na str. 2. in 3. sledi razprava o prvem delu Kopitarjevem: „Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark. Laibach, Karn. 1808. 8°. XLVIII. 460. Na str. 4. se govori o Kop. kot cenzorji na Dunaji; omenjajo se tam „Barth. Kopitar's kleinere Schriften, sprachwissenschaftlichen, geschichtlichen, ethnographischen und rechtshistorischen Inhalts. Herausgegeben von Fr. Miklosich. Erster Theil. Wien. Friedr. Becks Universitäts Buchhandlung 1857. Na str. 4. se kaže, v kakovej meri je uplival Kop. na Vuka Stef. Karadžića, na str. 5. pa, kako je čislal

Kopitarja Dobrovsky. Na str. 6. se uvažuje Kopitarjevo najslavnejše delo „Glagolita Clozianus“ ki se je tiskal na Dunaji 1836. LXXX. 86 in folio. Na str. 7. se pové, da se je Kopitarjev „Hesychii Glossographi discipulus“ tiskal na Dunaji 1840. Gerold, 8°, XXIV. 72, ter se jasno razlaga vsebina te knjige na strani 7. in 8. Na str. 8. se govori o razmerah med Kopitarjem in Miklošičem. Od strani 9. pa do 29. se naštevajo imenitnejše književne borbe, v ktere se je zapletel Kopitar kot kritikar, presojevalec objavljenih tiskanih del. Teh slovstvenih prepirov našteje pisatelj devet, in sicer o zadevah grškega, rumunskega, poljskega, českega, slovenskega, srbskega, hrvatskega in zopet slovenskega jezika, in slednjič nam kaže Kopitarja kot branitelja katoličanstva. Na str. 35. piše g. Marn: „V krstnih bukvah Vodiške duhovnije, v ktero spadajo Repnje, pisano je razločno, da je Kopitar Jernej rojen bil 21. avgusta 1780, a ne 23. dne, kar naj se v vseh dosedanjih virih resnici na ljubav popravi.“

Cela slika Kopitarjevega slovstvenega delovanja, kakor nam jo podaja „Jezičnik,“ nas napolnjuje globokim spoštovanjem in čutom iskrene hvaležnosti do tega velikana slovenskega, ki je bil razsvitljen učenjak in pravi Slovenec.

Od strani 36—43. sledi razprava o Mentorji Prešernovem, o slavnem učenjaku Matiji Čopu. Kaj je bil Čop svojim vrstnikom in posebej Prešernu, to se vidi najbolje iz onih pesniških izdelkov Prešernovih, ki so Čopu posvečeni. „Jezičnik“ te izdelke po vrsti našteva in pridene na str. 40. tudi sodbo F. v. Hermannsthal-a o delovanji Čopovem. Hvaležni moramo biti še posebej „Jezičniku“ za donesek k slovstvenej zgodovini, kterega nam podaja na str. 41. in s kterim dopolnjuje Čopov spis „Geschichte der südslavischen Literatur.“

Razprava o Prešernu sega od str. 43—60. Tudi „Jezičnik“ se drži tu gesla, koje smo že preje omenili: „Pravo Prešernovo življenje so njegove poezije“. — Z jako velikim trudom je pregledal g. Marn vse časopise, v kterih je Prešeren svoje poezije priobčeval, in jih imenuje vse po vrsti, v kterej jih je Prešeren objavljal, z dostavkom, kje so bile prvič objavljene. Vestno sem si zabeležil te podatke o svojem Prešernu, ker je treba tudi vedeti, kedaj je pesnik to ali ono pesen spisal, da jo moremo popolnejše umeti.

Rekel sem: Zraven teh dveh mož (Bleiweis, Jeran) smemo ponosno imenovati tudi gospoda profesorja Josipa Marna. Res, vstrajen je in ne odjenja — pa menda v nekterih rečeh bi lahko odjenjal. Neradi pogrešamo v Jezičniku, da tam kakor drugod *r* še dosedaj kot samoglasnik ni obveljal. Dalje je menda le boljše pisati slovensk*a* imena ko slovenske imena. Tukaj se je treba ozirati na zgodovino oblik. Jako ustregel bi bil Jezičnik tudi s tem, ko bi bil povedal, ktere Prešernove pesni imajo že napeve svoje, pa od kterih skladateljev. Dosti čitateljev bi gotovo tudi rado vedelo, ktere pesni svoje je Prešeren sam v nemščino preložil in ktere še kdo drugi, n. p. gospa L. Pesjakova ali g. Samhaber.

Te svoje opazke sem hotel odkritosrčno izreči. Ko bi vedel, da bi z njimi koga razžalil, koristil pa nič, bi jih ne bil nikdar priobčil. Moram reči, da mi mrzi do tega, kako se tu in tam kdo zaletava v toliko marljivega in častitega, pa tudi temeljito učenega slovenskega pisatelja, bodisi po časopisih ali tudi v pesniškej obliki. Take izjave podkopavajo potrebno spoštovanje, dotičnika neljubo zadevajo, ne koristijo pa nič. Ravno iz teh ozirov bi pa bil tudi želel, naj bi se na strani 58. in 59. „Jezičnika“ ne bila tako huda toča na „Prešernoslovce“ vsula. Minoli so srečno časi domačega hudega razpora. Bog daj da za vselej! in da bi izginoli tudi zadnji sledovi pogubljive razprtije med nami itak dosti razcepljenimi Slovenci. *Dr. Jože Pajek.*

Listnica uredništva: Ker smo hoteli spis „o rokopisu“ v enej štev. podati, smo bili prisiljeni nadaljevanja nekterih spisov v tej štev. pretrgati, česar nam, kakor upamo, čitatelji kakor pisatelji ne bodo zamerili. Tej štev. je pridjan facsimile.

Izdaja, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto I. V Celovci, 1. aprila 1881. *Štev. 4.*

Pomladanski vetrovi.

Povest iz časov francoskih vojsk.

(Dalje.)

Tretje poglavje.

Dan's je 'na lepa noč,
Lun'ca svet' celo noč.
Narodna.

Zaupno pregleduje kmetič v vročem poletji košato vinsko trsje, s težkim srcem pričakuje, da bi že kmalu grozdje dozorelo po vinogradih, da bi učakal plačilo mnogih trudapolnih dnij. Radosten in vesel si domišlja oni lepi čas, ko bode v shrambe spravljal obilne pridelke in trgal žlahtni sad o veselej trgatvi. Saj se je toliko trudil, da je poleg težavnega poljskega dela zamogel tudi vinograde dostojno obdelovati. Zrahljal je prst pri koreninah, porezal je trti predolge izrastke prejšnjega leta, privezal jo na kol, da na-nj se opiraje zamore kvišku razprostreti nove mladike, oskrboval jo je celo leto z vso potrebno natančnostjo. Z veseljem je opazoval, ko se je o gorkoti pomladanskega solnca iz drobnih kalij razgnalo nežno cvetje, kako se je razprostiralo in naraščalo, kako se trta okinčala z zelenimi peresci in pod njihovim krilom gojila prihodnji sad. Ko se je pa o poletnej vročini iz temnih pogubonosnih oblakov zaslišalo votlo gromenje in strahovito bučanje, ko je zvonov glas iz zvonika opominjajoč na pretečo nevarnost ljudstvo vabil k molitvi, takrat je ubogi kmetič pobožno vzdignol roke proti nebu s solznim očesom proseč, da bi Bog odvrnol škodljivo točo. In res! Nepoškodovano zori na polji zlato žito, v vinogradih se trte z rumenim grozdjem bogato obložene šibé pod svojim bremenom, in zadovoljni gospodar veselo računi, koliko bode od svojih pridełkov letos zamogel prodati, da poplača davke, da svojej družini preskrbi potrebnih rečij in zraven še mlajšemu sinu, gymnasijskemu dijaku pošlje v *mesto* potrebno podporo. Ali v jeseni,

ko so ljudje večjidel že vse poljske pridelke pospravili ter najvažnejša dela končali, kako vesel zahaja po tako priljubljenej če tudi strmej in težavnej poti na goro v vinsko klet! V družbi veselih prijateljev, v krogu svoje družine pozabi tam skrbni oče, koliko truda je letos prestal koliko skrbij ga še v prihodnje čaka; slabotnemu starčeku se pri kozarcu novega vina ogreje in razvname srce, da v nedolžnem veselji s hripavim glasom radostno zapoje. Da, stari in mladi se radujejo o takih prilikah! Kogar je pa osoda preselila iz domovine v tuje mrzlejše kraje, kjer v svojem obližji razgleduje neizmerne skalnate pečine ter z večnim snegom pokrite višine, on se čestokrat spominja majhnih a ljubih domačih goric, in ko sliši, kako touristi popisujejo svoje planinsko potovanje ter v vseh jezicih slavé veličastvo sneženih gorá, takrat se nehoté zamisli v srečno preteklost, ko je še majhen deček z očetom zahajal na prijazne z vinogradi zasajene griče, in — užali ga bridka otožnost. —

Vsled oskrbnikovega poziva napoti se Vinko nekega dne že pozno popoldne, ko je podnevna vročina ponehala in se je solnce že začelo nagibati proti zatonu, z Ljudmilo v vinograde. Dasi je bila zemlja v onem kraji skoro povsod hribovita, vendar jn je pot peljala od Lipnice gori po gričih nad vasjo vseskozi po ravnem, da sta v pol uri že prišla do „lipniških“ vinogradov. Delavci so imeli mnogo različnih opravil. Nekteri so čistili posodo, drugi so nabijali sode ter pripravljali vse potrebne stvari za prihodnjo trgatev, nekaj jih je pa nad kletijo pokrivalo zeló poškodovano streho. Vinko pregleda udovoljen storjeno delo, razgovarja se z delavci, z oskrbnikom pa ugiblje, kaj bode še treba popraviti pri kleti in v vinogradih. Pač lepo je bilo videti novo še le to spomlad izdelano ograjo, po kterej so se sedaj že mogočne trtine mladike raztegale. Posebno se je pa priljubila Ljudmili tratina pred kletijo, kjer so od zgoraj iz ograje na drobnih količih napeljane trte s košatim perjem delale dobrodejno senco. Na klopici je sedela in se ozirala doli v vas in dalje na prostrane planjave.

„Tukaj imamo pač lep razgled“ pravi Vinku, ki se je vsedel zraven nje na klop.

„Res daleč se od tod vidi. Ali pa vidiš tam v daljavi proti desnej strani ono belo zidovje? Glej, tam je tvoj dom!“ pravi Vinko in jej s prstom pokaže omenjeni kraj.

Kmalu je zapazila Ljudmila bistrim pogledom, kar jej je Vinko kazal. Da, to je njeni dom! Tisoč spominov vzbudi v njenem duhu pogled na oni kraj, kjer je v otročjej brezskrbnosti uživala toliko radosti. A oko jej solzí, ko se spomni svojih umrlih roditeljev in svojega nesrečnega brata.

Po poti, ki je peljala doli v vas, prisopiha navzgor zbegan mož z *urnimi koraki*. Vsa njegova zvunanjost je kazala očito največjo notranjo

razburjenost in pa žalost. Pri Vinku mimogredé pozdravi in zopet dalje hiti, vendar se je videlo, da bi ga rad nagovoril, ko bi se prav upal. Vinko zapazi njegovo čudno vedenje, zato ga sam pridrži.

„Kam pa tako urno, Brlogar?"

„Kam?" odgovori mož, kterega so ljudje „Brlogar" imenovali, a njegov glas je dovolj pričal neskončno notranjo bolest. „Kam? Tega še sam prav ne vem. Ali to vem gotovo, da moram iz tega kraja bežati, ako nočem v ječi ostre kazni prestati." Na to se obrne proti vasi nazaj, kjer je v tihej dolini mirno stala njegova hiša, kjer je prebivala njegova družina. Ni spregovoril nobene druge žale besedice, vendar pa se je videlo, da tuga mori njegovo dušo.

„Kaj ste zakrivili?" vpraša Vinko in bližje stopi. Tudi delavce je privabil ta razgovor, da so za nekoliko časa svoje delo popustili in potrto postavo svojega soseda pomilujoč sočutno poslušali njegovo pripoved.

„Kaj sem zakrivil?" pravi Brlogar in se v nemej žalosti pomišljaje prime za vroče čelo. „Storil sem to, kar bi v enakem slučaji zopet prav tako storil. Na davkih sem bil nekaj denarja dolžen. Rad bi bil plačal, toda nisem imel ne vinarja in nobene reči, da bi jo prodal. Edina kravica, ktero sem še imel, je dajala toliko mleka, da so se preživili moji otroci, jaz sam sem si pa pomagal s kakim sadjem ali suhim kruhom. Vedno sem se bal, da mi še zadnje živinče iz hleva vzamejo. In res, kar je moralo priti, prišlo je danes. Ko sem se popoldne vračal s polja domú, slišim že od daleč ženo vpiti in nenavadno otroke kričati. Dva beriča sta prišla in nam hotela iz hleva kravo vzeti. Toda Bog zna, ali je krava vedela, kdo sta ta dva gosta, ali kaj je bilo, na nikak način se ni hotela z mesta premaknoti, naj sta se beriča še tako upirala. Prigovarjala sta torej mojej ženi, da bi jima ona sama živinče v mesto peljala, a ker se je pa žena branila, sta jo siloma vlekla proti hlevu. Na to pridem jaz — Bog vé, da bi sam lahko prestal marsikako nadlogo in rad pretrpel mnogo nevšečnostij, toda ženo videti v kremplјih teh neusmiljenih oderuhov mi je tako razvnelo kri v žilah, da zgrabivši kol z vso močjo udarim po glavi prvega beriča, da se takoj brez zavesti zvrne na tla. Njegov tovariš je zbežal na Lipnico in kmalu me bode prišel z vojaki iskat".

„Zato je najboljše, da se jim urno skrijete na goro v bližnji gozd; v prihodnjej noči pridete že lahko blizu štajerske meje" pravi Vinko. Dobro je poznal majorja; vedel je, da ga bode strogo kaznoval, ako ga vojaki ujamejo.

„Zaradi sebe se bi gotovo ne umikal", pravi Brlogar. „Toda za družino moram skrbeti. Na tujem si lahko nekaj prislužim in svojim ljudem kaj podpore pošljem, ali jih pa pozneje še k sebi vzamem. Če me pa major v roke dobí, ne vem, ali mi je potem življenje še varno."

„Ne bojte se, dragi sosed!“ tolaži Vinko. „Trdno upam, da čez eno leto ne bode nobenega francoskega vojaka na Kranjskem, in tedaj se zopet lahko domú vrnete. Če ste tudi onega človeka poškodovali, avstrijska vlada bode gotovo z ozirom na Vašo vzburjenost in nepremišljenost milostno z Vami ravnala. Podvizajte se sedaj in glejte, da pridete brž ko je mogoče v varno zavetje.“

„Dovolite gospod, da tudi jaz spregovorim eno besedo!“ oglasi se eden izmed delavcev in k Vinku bližje stopi. „Ali je res neogibno potreba, da ta naš sosed zapušča svoje domovje? Ali nismo tudi mi tu? Ali bodemo še dalje mirno gledali tujo ošabnost in taka neusmiljena početja? Ne, gospod, tega ne moremo več prenašati! Ljudstvo je že nestrpno in težko pričakuje Vašega povelja in maščevalnega dne. Gospod, dajte nam besedo, zaukažite, razpošljite nas, in še v tej noči Vam pripeljemo iz sosednjih vasij stotero oboroženih mož, kteri kakor za igračo v hipu izpodé neljubo posadko iz Vašega gradú. Z največjo pogumnostjo in s premislekom se bodemo borili in tudi onih vojakov v mestu se ne ustrašimo.“

„Počasi, počasi, prijatelj!“ seže mu Vinko v besedo. „Ali ste pa tudi pomislili, kakè posledice bi moralo imeti sedaj tako ravnanje? Rad Vam verujem, da bi majorja iz Lipnice lahko zapodili, tudi v mestu bi lahko vojake zmogli, toda s tem činom še bi ne bilo vse pri kraji. Prej ko bi se kdo nadejal, bi prišel iz Ljubljane večji oddelek vojakov, in nas bi strašna kazen zadela. Saj še veste, kako je bilo pred štirimi leti. Radosti in veselja ni bilo ne konca ne kraja, ko so kmetje iz mnogih krajev prognali Francoze. Ali kmalu na to je prišel v te kraje s silno močjo general Souchy; njegovi vojaki so vsakega umorili, pri komur so našli orožje. Da še več! Ali se še spomnite, kako smo prestrašeni na naših gorah opazovali, ko se je v mraku nebo žarilo in rudečilo od požara zažganih vasij? V Kostelu in na Poljanah je gorelo, in nihče ni smel gasiti in braniti. To je bilo žalostno! Ta osoda bi pa tudi nas zadela. Zato Vas dobrohotno svarim, ne počenjajte ničesar v nepremišljenej naglosti. Dobro sem vse premislil in svetujem Vam le to, kar je za nas vse najboljše. Preverjen sem, da se bodo v kratkem Francozi borili zoper zvunanje napadnike, in takrat zapodimo tudi mi naše vojake, ako se sami ne umaknejo. — Ne premišljujte, Brlogar, in ne mudite se dalje! Čas beži, in Vaši preganjalci so Vam morebiti že za petami! Težka je se vé da ločitev: zapustili ste ženo, otroke in staro mater. Ali tu je moja roka, jaz bodem skrbel za nje, dokler Vas nazaj ne bode; ničesar jim ne bode manjkalo.“

Možato je do sedaj skrival nesrečni mož svojo obupno žalost, ni se pritoževal; toda pri zadnjih besedah mu je skipelo srce, ganola ga je *Vinkova ponudba.* Kakor voda dolgo podkopava in spodjeda jez, slednjič

pa raztrga vse vezi in se z divjo naglostjo zažene po nižavi, tako se je sedaj nesrečnežu izvil jok iz zamolklih prsij. Na kolena se zgrudi in ihteč moči Vinku s solzami roko.

„Bog Vam plati stotero“ govoril mu je tiho revni begunec, šepetali so okoli stoječi delavci, blagoslov iz neba mu je želel vsakdo, kdor je v onem kraji poznal lipniškega gospoda.

Brlogar vstane in se poslovi. „Upam, da se še vidimo“ pravi odhajajoč in se obrne zadnjikrat proti vasi, nato pa naglo izgine po poti, ki je peljala čez goro v gozd.

Bil je že skrajni čas, da je odšel. Ni še preteklo pol ure, ko prikoraka po poti gori iz vasi — major Besson.

Vinko mu nasproti stopi in ga pozdravi.

„Vi se čudite, gospod Rojar, ko me tako nenadoma tukaj vidite“ pravi major. „Tudi jaz nisem mislil, da bom danes po tem kraji hodil, ali neki neprijeten dogodek me je k temu prisilil.“

„Kaj se je zgodilo?“

„Zločinstvo, uboj, upor! Kmetje so se začeli zopet gibati; današnji drzni čin je menda začetek prihodnjemu uporu. Ljudstvo je nemirno, razdraženo, vse je že za vstanek in boj pripravljeno, samo voditelja še pričakujejo.“ Pri teh besedah major z govorom preneha in Vinka ostro v oči pogleda. „Naj le poskusijo“ mirno dalje govori, „majorja Bessona niso še poznali. Radi bi nas zopet iz teh krajev izgnali, ali sedaj se jim ne bo posrečilo.“

„Jaz ne umejem, gospod major!“ pravi Vinko. „Kaj se je vendar zgodilo?“

„Neki kmet doli v vasi, Brlogar po imenu, se je davkarskim služabnikom trdovratno ustavljal in enega izmed teh s silnim udarcem po glavi smrtno ranil; nato je gori v hribe zbežal. Kljubu temu hudodelstvu ljudstvo vendar zločinca miluje, ker je moral od doma pobegnoti, zoper nas in našo vlado pa že očito godrnjá, češ da neusmiljeno odiramo ter brezsrčno zatiramo kmeta. Naj le godrnjajo, jaz moram svojo dolžnost storiti. Razposlal sem že vojake in beriče, da hudobneža ujamejo. Naložiti mu hočem zgledno strogo kazen, da se kmet zbojí in hrup potihne, da vsakdo spozna, ali smo tudi mi taki strašljivci, kakor so bili oni, ktere so kmetje pred štirimi leti iz teh krajev izpodili.“

„Kaj hočete torej Brlogarju storiti?“ vpraša Vinko.

„Ne vé se še, ali ranjenec res umrje ali se še ozdravi. Gotovo pa je, da zločinec ne odide večletnemu zaporu. Toda bojim se, da bi nam ušel. Ali ste morebiti Vi videli, da je kje mimo bežal?“

Vinko je bil prepričan, da se je Brlogar že davno v gozd skril, ker je tam vse kote in zatišja poznal; ni bilo torej mišliti, da bi ga tam taji nevešči vojaki dobili. Zato odkrito majorju odgovori:

kovačnica še ohranila pod naslednikom in dedičem Ulrikove dežele, Otokarjem Přemyslovcem, gotovo pa je, da se je takrat, ko se je vojvoda koroški Henrik leta 1303. slovenje-graške provincije s silo polastil, a leta 1304.[1] s patrijarhom Ottobonom pogodil in jo dobil za 1000 funtov bernskega denarja v „lehen", v Slovenjem Gradci zopet denar koval in sicer iz ene marke 15. lotnega srebra dve marki penezov. Denarji iz slovenje-graške penezne kovačnice se že redko nahajajo.

Leta 1268. se poda vojvoda koroški Ulrik spremljan od grofa Albrechta goriškega, Ulrika heunburškega in drugih koroških plemičev na Češko v mesto Poděbrad in je 4. grudna podpisal pismo, v kterem Otokarja Přemyslovca po svojej smrti za dediča vseh svojih posestev postavi. Ker so bili njegovi otroci iz prvega zakona pomrli in drugi zakon z Gertrudo iz Medlinga ni bil rodoviten, je pretil pogin vojvodskej dynastiji. Sicer še je imel brata Filipa, a ta je bil duhovnik. Ne samo ozka sorodnost nego tudi ozko prijateljstvo je Ulrika nagibalo Otokarja za dediča postaviti, zraven je pa bil Ulrik moder vladar in je hotel svoje vojvodstvo po svojej smrti anarchije rešiti. Umrl je 27. oktobra 1269.

Pod njegovim očetom vojvodom Bernhardom[2] in njim samim je še bil slovenski jezik tudi dvorni jezik. Leta 1227. je pozdravil koroški vojvoda s Hermanom osterviškim, Kolom finkensteinskim in s sto vitezi pri reki Zilici nemškega pesnika Ulrika lichtensteinskega, ki je bil kot kraljica Venus oblečen s slovenskimi besedami: „Buge Waz primi gralva Venus! (v kterej obliki je Ulrik lichtensteinski pozdrav: Bog Vas primi kraljeva Venus! poročil). Takrat še je tudi cvelo slovensko viteštvo, kar nam potrjujejo mnoga slovenska imena vitezov, ktera so pa nemški letopisci hudo pokvarili, na pr: Zwentopolch (Sventopolk), Putizlau (Budislav), Valchun[3] (Valkun), Uuelisnich (Velišnik), Turdoguauo (Trdoglav), Witoguauo (Vitoglav), Vrazlau, Frazlau[4] (Bratslav, Bratislav). Sam Nemec

---

[1] Leta 1304. so koroški vojvode Otto, Ludevik in Henrik kupili od Henrika iz Hohenlohe grad in trdnjavo Traberch (dolenji Drauburg); med pričami se tudi imenuje: Eberhart, Vitzhum ze Windischgratz. Prepis listine se nahaja v zbirki rokopisov c. k. vseučilišne knjižnice v Gradci.

[2] Vojvoda Bernhard je vladal od leta 1201—1256.

[3] Ime Valkun je bilo priljubljeno pri plemičih. Mi nahajamo: Walcun de Stayne (Kamnik), Walchun de Hochineg, Walkun von Rattmannsdorf (1423), Walkun von Herbersdorf (1617). O vladi koroško-slovenskega vojvode Valkuna glej moj članek v „Novicah" I. broj 1881.

[4] Kakor se je ime trga Braslovče, ki se je izvirno glasilo Bratslavce, skazilo v Vrazlau, Frasslau, tako tudi ime Bratslav v Frazlau. Plemič Frazlau je bil ena izmed onih prič, ki so podpisali 1091. leta ustanovno pismo samostana šentpavskega. Tudi Weriant de Graz je bil priča. Codex trad. mon. s. Pauli c. III.

A. Weis v svojej knjigi: „Kärnthens Adel“ str. 44. to pripoznava pišoč: „dass es aber vorher ein slavisches Ritterthum gab in Kärnthen und in Böhmen, kann man nicht läugnen, nicht einmal den windischen Minnegesang ... Trevrezent erzählt ungefähr um 1200, da er unter Hollenburg geritten: Da kamen tapfre windische Männer entgegen mir als Lanzenrenner.

„Jezičnik. XVIII. leto.“

„Slovenec je mehek ko lipov les.“ Tako nas učijo inostranci, in mi jim radi prikimavamo rekoč: Saj je res! Slovenec je vnet za vse dobro in lepo, pa le nekaj časa; začne se krepko, pa ne zdrži. Koliko lepih podjetij kaže kratka zgodovina našega slovenskega slovstva, pa tudi, koliko podrtije! Kakor gobe v gozdu nastajajo sem od 48. leta slovenski listi, politični kakor leposlovni, pa tudi ginejo ko gobe v lesu. Izvzeti pa moramo tukaj neumorno delavnost gospodov: Bleiweisa, Jerana in tudi Marna. Kaj se je že vse od leta 1843. sem na novo prikazalo in kaj vse pokopalo, Bleiweisove „Novice“ pa so ostale „Novice“, in g. Jeranova „Zgodnja Danica“ prava pobožna sestra „Novic“, tudi ona ni izgubila prvega svetlega leska svojega. Zraven teh dveh mož smemo ponosno imenovati tudi gospoda profesorja Josipa Marna.

V tretjem tečaji „Učiteljskega Tovarša“ Praprotnikovega je leta 1863. na strani 26. pričel svoje „Pomenke o slovenskem pisanji“ in jih nadaljeval v vseh sledečih številkah izvzemši osemnajsto. Te pomenke nadaljuje marljivi gospod v imenovanem šolskem časopisu do sedaj ter jih izdaja še vsako leto pod imenom „Jezičnik ali pomenki o slovenskem pisanji“. Tvarina prvih osem letnikov je slovniška. Slovnice je treba, še le krvavo treba nam Slovencem, kterim so sosednji Nemci, Magyari, Lahi in ne vém kdo še vse jezik od nekdaj pačili in so nam ga res tudi dosti popačili, — pa vendar, slovnica je dolgočasen predmet. Mladina posluša rada povesti, se rada pesni na pamet uči, le slovnica, ta nesrečna slovnica, ta jej pa večjidel nič prav ne diši. In vendar, kako se boš kedaj drznol javno slovenski govoriti, če pravilno govoriti ne znaš? Odkar se je pomnožilo število pisateljev slovenskih in je posebno „Mohorjevo društvo“ začelo toliko veselo cvesti ter so Slovenci začeli bolj marljivo čitati, se je tudi v obče znanje pravilne slovenščine hitro razširilo. Vsakdo se rajši uči čistega jezika iz mičnih spisov, ko pa iz dolgočasne slovnice, ki vedno le točke in same točke in pravila ponuja, le za poboljšek poda tu pa tam ktero izjemo. Pa o temeljitem znanji jezika se vendar ne more govoriti brez znanja slovniških pravil. V teh pomenkih razpravlja g. Marn o slovnici v obliki „prašanj in odgovorov,“ torej vendar brez točk, in te razprave tako hitro ne presedajo ko pa suha slovnica.

Od leta 1871. sem razpravlja gospod pisatelj o veliko mikavnejšej tvarini, zgodovini slovenskega slovstva. V IX. X. pa XI. letniku govori o Metelku; v XII. o Heinrigerji; v XIII. o Nečaseku in Umeku; v XIV. o Pohlinu in Vodniku; v XV. o „Kranjski Čbelici s Čbeličarji,“ posebej o Zupanu, Prešernu in tudi o škofu Matevži Ravnikarji; v XVI. o Matevži Ravnikarji Poženčanu, o Vrtovci in Vrnetu; v XVII. pa o Kobetu, Vardu, Žakeljnu, Olibanu, Likarji, Jeriši in Vončini. Najizvrstnejši izmed vseh pa je menda osemnajsti letnik, ki razpravlja o Kopitarji, Čopu in obširno o Prešernu, o ljubljenem pesniku slovenskem, ki je raznesel slavo miline naših slovenskih glasov med vse Slovane, da tudi med Nemce, ki radovedni poprašujejo: Bi mi li ne mogli pomagati do tega, da bi se seznanil s Prešernom? Je-li kje dobiti dober prevod? In ko so ga le deloma spoznali, začnejo ugibati, komu bi ga primerjali, ali Schillerju ali pa Heineju. A mi jim odgovarjamo: *Ni ne eden*, ne drugi, za vsem namreč; Prešeren

Ljudmila mrzlo odzdravljala in se majorja očito ogibala, sklenol je razdražen svojo oblast čez gospoda porabiti in ženo prisiliti, naj bi iz ljubezni do svojega moža tudi njemu privoščila malo več ljubeznjivosti. —

Kmalu potem, ko je Vinko z Ljudmilo v vinograde odšel, dobil je major poročilo o omenjenem dogodku v vasi. Poslal je tja nekaj vojakov; tudi on sam se je podal v vas in potem gori na goro, ne da bi zločinca iskal, ampak da bi prišel s tem izgovorom v Vinkove vinograde vedé, da je tudi Ljudmila tam; dolgo je že namreč iskal prilike, da bi jej razkril svoje srce. Sicer pa ves dogodek pri Brlogarji ni bil tolike važnosti, kakor ga je major Vinku popisal. Ljudstvo je bilo res razdraženo, toda previdni možje kakor Vinko so kmete svarili, naj sedaj še ničesar ne počenjajo, in major je le zategadel na vsa usta govoril, da bi Vinku pokazal v tem oziru svojo neustrašljivost in pozornost.

Ljudmila pogosti majorja v kletinej sobi in se pogovarja z njim o navadnih stvareh, toda major je kmalu napeljal govor na druge za-nj bolj važne reči.

„Solnce se je že nagnolo proti zatonu in se skriva za pogorskimi vrhovi“ pravi gospa, ko zadnji solnčni žarki zlaté vrhunce vinogradov.

„Mrak se ulega na zemljo, živalstvo in vsa narava omaguje in umira, ko izgubi solnčno gorkoto, živelj svojega bitja“ pristavi major ozirajoč se doli po nižavi.

„Da se upokoji in nove moči nabira, zjutraj pa s toliko večjo čilostjo oživi.“

„Da, oživi se, komur solnce zopet zasije. Ali gorjé mu, kdor zastonj pričakuje vzhoda svojega solnca, tešila svojih gorečih želj. Vedni mrak krije, večna tmina mori njegovo obupno srce.“

S povzdignenim, nemirnim glasom je major razvnet te besede govoril, a svoj žareči pogled polen plameneče strasti je ostro uprl v ljubljeno ženo, da je Ljudmila pred njim strepetala. Dobro je umela pomen zadnjih besed.

„Vi me strašite, gospod major“ pravi nemirna.

„Le mrzlo srce se straši ljubečega glasú.“

„Ne žalite me, gospod, saj Vam je dovolj znano, da sem pri poroki oddala roko in srce!“

Da, možu je oddala roko in srce! V ljubezni in sreči je z njim živela, čemu se torej on, tujec, vriva v njuno družbo? Drugih ozirov za-nj na Lipnici nimajo nego onih, ktere gostoljubnost zahteva. In vendar je major doslej samo zaradi nje zanemarjal svojo dolžnost. Čemu bi pa sedaj še nadalje prizanašal njenemu možu? Saj mu je danes gospa rekla, da jo žali njegova ljubezen, nesebične velikodušnosti pa major *ni bil sposoben.*

„Pač sem vse to dobro vedel“ odgovori žalostno, „ali tudi ta misel ni zamogla mojemu srcu zabraniti resnih čutov, kteri Vas sedaj tako žalijo. Da bi se zamoglo tako kratko človeškemu srcu zapovedati! Da bi zamogel tudi vojak svoja čutila zatreti! Saj nihče ne pretrpi toliko težav in bolečin nego on. V nemirnem, burnem življenji ga vedno pehajo iz enega kraja v drugi, v divjem boji gleda grozne prizore, nikjer nima mirú in obstanka. Pri slovesu od priljubljene družine si užaljen otira solze iz očij, oddaljen se pozneje vedno spominja na miljeno žensko podobo, ki ga je s svojo ljubeznjivostjo osrečevala. Da, draga gospa, tudi pod vojaško suknjo bije marsikako blago srce, tudi pod trdo skorjo tiči žlahtno jedro. Vi ste videli, kako se je moje srce v ljubezni za Vas vnelo, opazili ste moje proseče poglede, ali Vas je to res žalilo, ali za me nimate ljubeznjive besede, za me res nič — ljubezni?“

„Nikdar!“ vzklikne mlada žena. „To je preveč, kar mi tu besedujete. Ne hodite mi pred obličje s takimi govori, kteri morajo vsako pošteno ženo žaliti.“

„Ne bojte se! S prošnjami Vas ne bom nikoli več nadlegoval. Čemu bi se še dalje prizadeval! Moj moški ponos mi brani, da bi Vas še dalje prosil. V nesrečnej ljubezni mi je srce krvavelo; Vi ste to videli, a moja čutila Vas niso ganola. Varujte se, draga gospa! Tudi Vam pride nesrečna, huda ura. Takrat se pa ne zanašajte na mojo pomoč! Še ozirali se bodete na me, prosili me bodete, ko bode morebiti že prepozno, in radi bi privolili vsakej mojej želji. K temu Vas zamorem še prisiliti.“

Zadnje besede je s posebnim naglasom govoril, potem hitro vstal in naglo po drugej strani odšel, da ga Vinko ni zapazil.

Med tem je solnce za gore zašlo in storil se je temni mrak. Delavci so prejeli svoje plačilo ter se razšli vsak na svoj dom. Vinko naroči oskrbniku, česar je še bilo potreba, nato pa stopi gori v sobo.

„Ali je major že odšel?“

„Ni hotel dalje čakati“ odgovori kratko Ljudmila.

„Čudno je, da se ni pri meni poslovil. Tudi midva morava sedaj takoj odrinoti, kajti pozno je že.“

Na jasnem nebu so se že užigale in svetile nebrojne zvezdice, temna mesečna podoba je svetlejša prihajala, da so trte in drevesa dajala vedno bolj razločno senco. Rahle meglice se raztegajo po dolinah čez vasi, da bi s svojo nežno odejo k počitku zagrnole utrujenega človeka; tam v daljavi se širne planjave lesketajo v mesečnem svitu kakor one v mičnih pravljicah popisane skrivnostne, čarobne dežele. Ljudje in živali se spravljajo k počitku, vedno večja tihota postaja, le ščurek na meji naznanja s svojim otožnim glasom bližnjo trgatev.

Molčé stopa Ljudmila zraven svojega moža, silno kratko odgovarja danes na njegove ogovore. In kako bi ne! Majorjeve besede so jo silno vznemirile. On jo hoče prisiliti? Na kak način? Kako drugo oblast ima on čez njo in njenega moža, nego če hoče Vinka zaradi kakega krivičnega, izdajalskega čina kaznovati? Nujno je bilo potreba Vinka zaradi tega resno posvariti. Toda kolikokrat je že o tem govorila! Vse zastonj! Vinko je bil prepričan, da major pri njem ničesar napačnega zaslediti ne more, ako ga kdo ne izda. Tega se pa ni bal, ker je pri svojih shodih z vaškimi kmeti vedno previdno ravnal, o orožji v kleti pa ni nikdo vedel razven njegove žene. Večkrat je že tudi svojej ženi trdil, da z orožjem sedaj ne more ničesar narediti. Iz kleti ga ne more spraviti, da bi ga kdo izmed vojakov ne zapazil, ker ga je bilo veliko. Zakopati ga tudi ni mogel, ker so bila tla v onej podzemeljskej kleti skalnata. O tem bi se bila tudi Ljudmila prepričala, ko bi bila oni večer svoje delo pričela. Tudi sedaj bi svarjenje pri Vinku malo pomagalo. Bil je brez skrbi, ker je svojemu skrivališču zaupal. On bi bil moral vse vedeti, kar je major Ljudmili govoril, potem bi bil morebiti stvar bolj na tanko premislil. Ali kako težko je Ljudmili bilo o tej stvari govoriti! Hotela je že govor na to napeljati, ali ko jej je bilo o majorjevih prošnjah in predlogih govoriti, je zopet sramežljivo umolknola. Vendar pa mora Vinko vse zvedeti, to je gospa trdno sklenola, samo zdaj še ne; zdaj še ni imela za to dovolj poguma. Jutre je še čas, ali pa danes zvečer; domá mu hoče vse razložiti, ko bo domú gredé celo stvar prej na tanko premislila.

V daljavi se zasliši Binčevo vpitje. Po neprijetnih dogodkih onega večera ni smel več prosto v klet hoditi; zato je že Ljudmila skrbela. Njegov ljubeznjivi korporal je pa v hlevu v železne spone uklenen premišljeval o žalostnih posledicah svoje pesniške nadarjenosti.

Ko so bili delavci v Vinkovih vinogradih, hodil je Binče z Matevžem vsak dan tja, natočil si skrivši v odprtej kleti posodo vina in ga nesel svojemu korporalu, da bi mu malo olajšal njegovo bridko osodo. Tudi danes je to storil. Ko je pa po noči domú gredoč s čutaro na vse strani okoli sebe mahal in vihtil, zadel je na ostro skalo, da se je posoda razbila in da je na več krajih iz nje curkoma vino teklo.

Kaj je bilo storiti? Vina ni bilo mogoče rešiti.

„Tega vina kaprol že ne bo pil!“ pravi Matevž z novoščljivim posmehom.

To je tudi Binče uvidel. Ali kdo naj bi tukaj vino spil?

„Matevž, lepo te prosim, pij, pij!“ pravi svojemu tovarišu in mu posodo na usta nastavi.

Matevž je pil, dokler je mogel, ali tudi njemu se je ustavilo.

„Matevž, pij!“ vpije Binče nad njim, sili ga in priganja, z desno roko drega, z levo mu pa vedno posodo na usta drži, da je bil Matevž

že ves moker. Bog zna, kaj bi bil še z njim storil, ko bi ne bil v obližji začul Vinkovih korakov. Brata se je zbal, ker je imel danes slabo vest, zato je z Matevžem urno naprej utekel. Vinko pa ni zvedel in tudi ne popraševal po uzroku njegovega vpitja.

Pri ovinku, kjer se pot navpično zavije na stran ter nad vasjo dalje pelje proti Lipnici, stal je na strmej skali visok, suh mož v dolgej črnej suknji. Z roko se je podprl na palico, oči pa je imel nepremično na nebo uprte. Vinkovega in Ljudmilinega prihoda in njunega prvega nagovora ni čul, še le drugi glasnejši pozdrav ga predrami iz njegovega zamaknenja.

„Dober večer! Dober večer! Dobriha!“

Mož stegne roko, sname pokrivalo ter kratko odzdravi.

„Dobro, da ste prišli, gospod Rojar! Bil sem že na Lipnici, ker sem Vas hotel prositi, da bi se jutre zjutraj na gori pri meni oglasili. Tudi iz vasi pridejo nekteri možje. Že veste!“

Vinko prikima in pravi: „Lep večer imamo danes!“

„Kakoršnega že dolgo ne“ pritrdi Dobriha. „Da bi človek le ne zamudil časa, kedar zvezde tako razločno z njim govoré.“

Kdo ni poznal v lipniškej okolici Dobrihe? Dobrihe, onega čudnega moža, kteri se ni nikoli smejal, nikoli jezil, kteri se je samotno po gorah potikal, večjidel cele noči prečul in le včasi po noči proti jutru ali pa v deževji in mrazu pribežal v svojo borno osamelo kočo na najvišjem robu v vinogradih! Kdo ga ni zapazil, ko se je pri hudem vremenu in pri bližajočej se nevihti postavil na najvišji vrh ter svojo z latinskimi reki svetega pisma opisano palico žugaje vzdigoval proti temnim oblakom domišljujoč si, da z njenim čudodelnim uplivom in svojo skrivnostno močjo zamore odganjati točo? Marsikak zakasnen potnik ga je videl pozno v noči stati na samotnem kraji ter nepremično v nebo zreti, da bi bral, kar je v zvezdah zapisano. V celej okolici ni bilo nobenega gostovanja, nobene veselice, da bi ne bilo njega zraven. Kdo pa je znal boljše na gosli igrati ali citre ubirati nego on? Toda v sredi radostnega hrupa in burnega veselja ostal je vedno enak, kakor je bil, vselej miren, tih, mrzel kakor pri opazovanji svojih zvezd. Njegovo vedenje je bilo ljudem nedoumno, in nekteri so ugibali, da ta mož nima nikakega čuta, da ima kamen namesto srca v svojih prsih. Ali ta mož je vendar vsako jutro pred svojo kočo željno pričakoval vzhajajočega solnca, tega ni nikoli zamudil, takrat se mu je vselej lice žarilo v radostnem posvečenji. Nihče mu ni povedal, a srce mu je govorilo, da tam kjer solnce vzhaja, tam nekje je živela ali še živi edina oseba, ktera ga je ljubila. Nad štirideset let je minolo, odkar jo je izgubil, ali izmed mnogih tužnih spominov njegovega življenja vzdiga se mu v duhu edina draga podoba, — mila podoba njegove matere, ktera ga je daleč tam na

vzhodu v obilnem bogastvu s presrčno ljubeznijo vzgojevala. Vsako jutro pri vzhajajočem solnci se mu oživi ta ljuba podoba iz davnih, davnih časov. Oživljajo se pa še tudi druge žalostne nemile podobe, ki revnega gorskega samotarja spominjajo na bridko preteklost, na njegovo zapuščeno življenje.

Bil je majhen otrok in se igral sam na vrtu. Hipoma ga zgrabi hudoben, sovražen mož, posadi ga zraven sebe na voz in neprestano se peljata noč in dan dalje proti zahodu. Tretjo noč se ustavita v temnem gozdu, tuji mož ga dene iz voza in se dalje odpelje. Otrok je ostal sam, dà tri- ali štiriletni deček po noči sam v strašnem gozdu! Nobena zver ga ni raztrgala, da bi ga rešila tega revnega življenja; smrt bi bila boljša nego to v grozi in strahu koprneče stanje. Na daljnem domu pa je nesrečna mati obupno vila roke, zdihujoča po svojem izgubljenem detetu.

Pastirji so našli in odvedli ubogega otroka k nekemu kmetu. Kdo pa je in od kod da je, tega mali deček ni mogel povedati. Bil je ukraden in odpeljan v kraje, kjer so ga ljudje v tujem njemu neznanem italijanskem jeziku nagovarjali. Vse povpraševanje in iskanje je bilo zastonj. Nekaj let ga je kmet revno preživel, ko je pa deček nekoliko odrastel, moral je težka dela opravljati, da bi si živeža prislužil. O praznikih je dobil včasi kako knjigo v roke, radovedno je vsakega popraševal, kdor mu je hotel ali mogel povedati, kaj ta in ona znamenja pomenijo. In čudno, najdenček se je prej brati in pisati naučil kakor domači sin, ki je v šolo hodil. Odslej je čestokrat zanemarjal svoja opravila in popuščal delo, po kotih je samotno posedal in prebiral knjige v italijanskem, pa tudi v nemškem jeziku. To je pa njegovega gospodarja toliko dražilo, da ga je od hiše izpodil, naj si drugej živeža išče.

Zopet je taval najdenček sam zapuščen po cesti. Nikogar ni poznal, nikjer ni imel nobenega znanca, prijatelja, nikjer svojega doma, povsod je bil tuj. Ljudje so ga srečavali, nagovarjali, popraševali in z glavo majaje dalje šli. Tropa ciganov ga je našla in s sabo vzela. Gnusilo se je dečku divje življenje teh vlačugarjev, ali nekaj ga je pri njih z vso silo ná-se vleklo, to je bila njih mična iz čutil izvirajoča godba. Ostal je pri njih tako dolgo, da se je godbe naučil, nato se je pa podal sam dalje križem svetá. Tam proti vzhodu so ljudje govorili drug jezik. Ali ni on teh glasov že nekje slišal? Da, dobro se spominja, to je jezik njegovega detinstva, tako mu je v onej kratkej, srečnej dobi mati govorila, to je njegov mili materini jezik. Tukaj mora biti tudi njegov dom. Hodil je iz enega kraja v drugi, od hiše do hiše; ljudje so radi poslušali njegovo lepo godbo, njegove otožne pesni, radi so mu dajali obilne darove. — Ali če se je mladi goslar kakemu duhovniku za blagi dar hvaležno zahvaljeval, postal je še čestokrat, premišljeval, slednjič pa boječe poprosil; *ali nima gospod* kake knjige, ktere sam več ne potrebuje, bodisi v itali-

janskem, nemškem ali pa slovenskem jeziku, morebiti kako podučno knjigo o zvezdah? Prijazno se mu je nasmejal dobrohotni župnik, rad mu je ustregel, ukaželjni fantič je pa bral knjigo od konca do kraja in si vse zapomnil.

V mnogih letih je prehodil vse slovenske kraje, videl je veliko mest in vasij, ali onega kraja ni mogel najti, kterega bi zamogel svoj dom imenovati. Utrujen na telesu, užaljen na duši sklenol je svoje vedno potovanje opustiti, napravil si je v lipniškej okolici na vrhu vinogradov majhno borno kočico in tam je ostal. Svojega imena ni vedel; ljudje so mu poprej rekali „najdenček", v lipniškej okolici pa so ga imenovali „Dobriho", in to ime je pridržal. Prebivalcem tega kraja je točo odganjal, po noči je nebo opazoval, sicer pa kot priden samouk marljivo vse knjige prebiral, ktere mu je Vinko dajal, da je poleg svoje vraže vendar več vedel nego drugi navadni ljudje. Pri teh opravilih pa ni zamogel gorečega hrepenenja po svojem domu v prsih utešiti. Mnogokrat so se iz gore doli po dolinah v tihej noči razlegale njegove žalostne pesni, kterih ni nihče poznal, v tužno-hrepenečih melodijah, kterih ni nikdo doslej slišal. Groza je sprehajala potnika, ko je v popolnočnej uri čez goro gredé slišal njega v temnej koči glasno popevati svoje tožeče žalostinke. —

„O gospod!" odgovarja Dobriha, ko ga Vinko popraša, kaj zopet danes opazuje. „Kdo bi se naveličal opazovati to čarobno krasoto? Kako bi zamogel dovolj občudovati neskončno stvarnikovo veličastvo?"

„Prav imate!" odvrne Vinko. „Nedoumne so človeku skrivnosti stvarjenja."

„Ali marsikaka skrivnost se razločno razodeva, ako jo hoče človek umeti. Ali vidite ono zvezdo na južnem nebu?" Dobriha se po konci spne in s svojo dolgo rokó in še daljšo palico dotično zvezdo pokaže.

„Da, da! Z rudečkastim svitom se odlikuje od drugih zvezd. To je planet ‚Mars'."

„Dobro, dobro! To je Mars! Mars — strašni bog boja in krvi. Kdo bi ne umel danes tvojega migljanja, tvojega nenadnega lesketanja!" Nato se Dobriha zopet zamisli v svoje opazovanje in kakor da bi bil sam, bolj tiho zá-se dalje mrmra: „Orožje rožlja, konji ceptajo. Topovi grmé, vsakdo poišče svoj meč krvavi. Da, vsi se bodo zopet vrgli na orjaškega velikana, a uboga Kranjska bode zaječala v bojnej sili. To je obupni krik sirot, to so strašni bojni prizori."

„Po tej vojski pa pride zopet blagi mir, sreča in blagostanje v deželo" pravi Vinko.

„Po tej vojski pa pride zopet blagi mir v deželo" ponavlja Dobriha. „Kranjska dobi zopet *svoje prejšnje* vladarstvo, ali naš rojak še ne za-

dobi svoje prave veljave. Daleč, daleč so še časi, ko mu bodo milše zvezde kakor zdaj sijale.“

Počasi, tiho in komaj umevno je te besede izustil; zraven je nepremično zrl na nebo, in oči so se mu čudno v mesečini lesketale.

„Vinko, pojdiva domú!“ poprosi Ljudmila. Že prej so jo težile misli zastran majorjevega grozečega govorjenja, a ta grozni ponočni prizor jo je še bolj oplašil. Domú gredé se je plaho naslanjala na svojega moža, tisoč skrbij in hude slutnje so jo nadlegovale, ko je premišljevala, kake nezgode bi se utegnole Vinku v tem nevarnem času pripetiti.

„Danes si pač nekako otožna!“ omeni Vinko.

„Želela bi, da bi bila že domá“ odvrne Ljudmila.

„Hoja te je utrudila, pa nevšeč ti je bilo Dobrihino pretirano govorjenje. Pomiri se, draga moja! Kdo bi se za to zmenil! Saj ga poznaš, da je nenavaden in čuden mož.“

„Ali nekoliko od tega, kar je narekoval, se vendar utegne zgoditi“ odgovori boječe Ljudmila.

„Kdo bi zamogel vedeti, kaj ga jutre čaka. Hitro se zgrudi človeška sreča. Glej, kako lepo se od tukaj vidijo v dolini poslopja naših bližnjih sosedov. Sedaj že pač vsi mirno počivajo, da jih zopet solnce zbudi k novemu delu. Toda ena družina v vasi danes ne uživa pokoja, kajti današnji dan jej je prinesel hudo nesrečo.“

Mirno je ležala tiha vas doli pod potjo v gorskem podnožji. Kako željno je pričakoval okrepčevalnega nočnega pokoja utrujen delavec, ki se je v vročem poletnem dnevu toliko prizadeval in potil. Spanje mu utrdi onemogle ude, da se drugo jutro zopet čvrsto dela loti. Da bi se tako zamoglo tudi trpeče srce umiriti! Marsikak nesrečnež si tu doli v vasi na trdej postelji podpira glavo in zastonj pričakuje, da bi ga spanje upokojilo, da bi vsaj za nekoliko trenotkov pozabil grenke bolesti skrbečega srca. — Tam pri vrtnej ograji sloneč ozira se mladeneč od nočne svetosti očaran hrepeneče v daljavo. Neizogibljivi srčni nagoni ga vabijo v daljni tuji svet, kjer bi užival v prej nepoznanej sreči lepše življenje, prsi se mu širijo in po dolini odmeva njegovo petje:

Sekaj, sekaj smerečico,
Da boš mi delal barčico!

„Ali čuješ naše domače pesni“ prične zopet Vinko govoriti, „ta mili izraz občutne duševnosti našega naroda? Kar je ljudstvo iz davnih časov do sedaj doživelo in pretrpelo, kar ga je veselilo in žalostilo, vse njegovo čuvstvo je nadarjen pesnik iz njegove srede v sladke pesni zlil, da ostanejo njegov duševni zaklad, zrcalo njegovega življenja. Z njimi teši mati svoje nepokojno dete, v njih najde deva vesel odmev svojih nežnih čutil, starčeka pa opominjajo one na lepe pretekle čase.“

Vinko postoji s svojo spremljevalko ter proti dolini obrnen željno ıša daleč se razlegajoč in žalostno zategnen glas:

Odrin', odrin' od kraja preč,
Ne boš me vid'lo dekle več.

„Promethej odvede ogenj in ga izroči človeku. Ogenj je prižgal ;asljivo hrepenenje po večnej lepoti in resnici. Neutrudljiva marljivost željnih mož si je neumorno prizadevala doumeti bistvo vseh stvarij, rji in slikarji so izdelovali prelepe podobe, kakor so si jih v največjej oti namišljali. Pesniki so v davnih časih proslavljali in opevali svoje e, kakor jih je rodila njih živa domišljija, v svojih divnih poezijah ih kakor v svetišči kazali strmečemu ljudstvu. Ali kdo je zamogel udahnoti življenje, kdo od njih je ugledal na svetu svoj ideal uresn, kje je našel življenje, kakor si ga je stvarjal v svojem duhu? Iz ıij je zadonela mila tožba po nedosegljivem raji, boginja petja je za- la svoj užaljeni obraz. Nesrečna Sappho se je iz strme pečine vrgla ıeče morje, da bi ugasila žareči ogenj svojih prsij, in naša deklica laues revno žaluje po svojem izgubljenem ženinu.“

Vedno bolj tiho in rahlo je donela ponočna pesen; komaj razločno čula Vinko in Ljudmila iz daljave njene zadnje besede:

Sklenila je bele roke,
Točila grenke je solze.

Sveta noč razgrni svojo čudezno moč čez tiho dolinico, zaziblji revı zemljana v mirno spanje! Sladki sen popelji njegov potrti duh v ne višave, na rajske livade sreče in blaženosti!

(Dalje pride.)

Moja ladja.

Jadraj ladja, blago moje!
Jadraj mi v neznani svet;
Zročim ti življenje svoje,
Brzo svoj pospeši let.

Se ne boj morjá globine,
Srda se valov ne boj;
A ne straši se sipine,
Jaz sem sam poveljnik tvoj.

Naj grozé oblaki sivi
In vrtinci naj šumé,
Strele kakor gadi živi
Švigajo naj sem ter tjé;

Naj vihar valove pluje
Čez tvoj očrneli krov:
Plavaj ladja mi na tuje,
Nesi v svet me brzo nov.

Pod teboj pogina žrelo
Naj zazija kteri dan:
Se ne plaši, plavaj smelo,
Daleč ni več svet neznan.

Krepko ti imaš krmilo,
Kažipot ti je kompas,
Zmagovito odbijaj silo,
Kormanuš sem tebi jaz.

Nesi mene, blago moje!
V lepši tje neznani svet;
Zročim ti življenje svoje,
Pravo le zadeni kret.

J. Frankolski.

Obljubljena.

I.

„Pavlina, nocoj pa zgodaj pripravi večerjo in podelaj, kar se odlagati ne more, kajti jutre hočem vstati, ko prvič petelin zapoje, saj veš, šest ur potrebujem lahko v glavno mesto in ob devetih je že obravnava pri krvavej sodniji in gospoda ne čaka rada" pravi završki mlinar, sivolas, upognen, majhen mož svojej osemnajstletnej hčeri, ko neki večer vodo na jezu zapre in gredoč mimo kuhinje z ogorkom raz ognjišča pipo zažiga.

Deklica črnolasa, črnooka in vitka, kakor da bi bila vzrastla v enem dnevu, najprvo lahno zbledi, ko čuje resne očetove besede, potem tresoč se pravi: „Ne skrbite oče, vse bode gotovo, kakor želite, in da ne zaspim jutra, hočem čuti. predivo sem že pripravila in kolovrat uredila. Pri preji mine urno čas in ura se v noči tudi čuje iz zvonika".

Zgovorivši še bolj zbledi in nepremakljivo zre v žareči ogenj na ognjišči, kakor bi hotela le njemu odkriti gorje, ki jej leži že dolgo kakor skala na prsih — in človeka nima, ki bi jo umel.

Stari mlinar sicer kratkoviden in videzno trdega srca zapazi zadrego svoje hčere, in neprijetno mu je to. Vtaknovši še en ogorek v kratko cevno pipico, akoravno se mu je dim že v kolobarih valil izmed neprenehoma gibajočih se usten, pristavi:

„Zdihovati zaradi tega ni treba. Saj veš, kako je. Jaz sem trpel *dolgo in hudo* kakor kamen na cesti. In vse bi bil pozabil, ko bi on ne

bil jemal moje časti. A poslednjega ne morem, ne morem. Pošten sem bil v najhujšem času, ko nisem imel drugega ko zdrave roke in tebe petletnega otroka, ko sem v zimi v gorah po plazih in prelazih drvaril in po noči po skednjih prenočeval, potem ko so mati — umrli. In zdaj po tolikoletnem trudu, ko mi je sreča nekoliko milejša, naj trpim, da se onečastuje moje in tudi tvoje ime? Ne Pavlina, verjemi, tega ne morem" pravi posled starec, in da bi zakril skrivno togo, ki se mu je izbudila pri takovem spominu, moléé v sobo odide.

Deklica ostane sama pred ognjiščem.

Ne, poslednje ni resnica. Neštevilno mislij, nejasnih mislij se jej podi po razburjenej glavi, kterih si raztolmačiti ne more. Zapuščeno se je čutila že prej, kaj bode še le zdaj, ko je zapleten oče v veliko pravdo s sosedom iz vasi, s ponosnim Hrastarjem. Ali ne bodo v nedeljo, ko k maši ali od maše gre, kazali sosedje za njo rekoč: poglejte jo, mlinarjeva je, ktere oče seje sovraštvo med znance in nekdanje prijatelje, ali se je ne bodo ogibale odslej njene prijateljice in znanke kakor nestrpljive sosedinje in — o tega ne more preživeti, kako more misliti zdaj ona na Valentina.

Kakor vihar z gručo temnih oblakov višnjevo nebo zatemni, tako obspó otožne misli njeno sicer jasno čelo. In kakor jame pred silno nevihto padati težka kaplja za kapljo, tako se vderó curki iz dekličinega očesa v žareče oglje na ognjišči, da pogasé posamezne ogorke. Ko bi mogle izbrisati tudi nesrečno očetovo pravdo, koliko bi jih hotela točiti!

Dolga je bila ista noč. Brez spanja in z vročo glavo je sedela Pavlina na postelji svoje podstrešne spalnice. Tudi nebo jej ni bilo prijazno nocoj. Še pred polnočjo se je jela skrivati luna za oblake in od daleč se je čulo zamolklo gromenje. Blisk za bliskom je švigal in razsvetljeval za trenotek drevje na vrtu in tiho cesto proti vasi, kajti mlin je stal nekoliko višje ob robu smrekovega gozda.

Posled se vlije ploha, fantovska pesen vračajočih se mladeničev iz bližnjih vasij, v kterej pozna ona posamezne glasove, potihne.

In poslednje jo nekako pomiri, kajti njega ni med njimi. Domá je ostal, z njo čuti in trpi morda ter skrbeč pričakuje prihodnjega dne, ki odloči menda njuno bodočo osodo.

Dolgo potem se še le zazible v kratke sanje, kajti prvo petelinovo petje jo splaši iz njih ter spomni storjene obljube.

II.

Dolgočasen je bil drugi dan. In na Zavrhu, tako se je imenovalo v zakotju med jelovimi gozdi ležeče selo, h kteremu se je prišteval tudi samotni mlin, bilo je mrtvo kakor še nikedar. Vsi gospodarji in sploh odrastli ljudje razven *onemoglih starcev in* nekaj gospodinj in otrok so

odšli v mesto k obravnavi pri krvavej sodbi, eni pričat zoper mlinarja in Hrastarja, glavna nasprotnika, drugi pa so bili tudi sami v to pravdo zapleteni.

S težkim sercem je pričakovala Pavlina proti večeru svojega očeta. A ura je minola za uro, mrak se je ulegel in nikogar ni iz mesta.

Pozno v noči se še le čujejo od daleč posamezni vozovi in ko pridrdra prvi v vas, zvé se kakor blisk novica, da je izgubil pravdo Hrastar in vsi ki so pričali zá-nj, da so ga odvedli celó v ječo in da je mlinar nedolžen. Po krivem je namreč razširil njegov nasprotnik glas, da izmenjuje ponarejene denarje, ktere mu izdeluje neki tujec. Tako lepe noči še ni bilo nikedar v završkem mlinu.

Pavlina ni mogla zvedevši veselo in žalostno novico pričakovati svojega očeta domá, hitela mu je nasproti in ga privedla kakor slavnega zmagovalca v tiho domovje.

In ko sta sedela potem pri mizi v kotu pod razpelom z olkovim zelenjem okinčanim, naslonila se je zaupljivo ná-nj, uprla svoj veselja moker pogled v njegove oči in dejala: „Oče, ne razumem vas. Očiščeni ste strašne krivde, ki je sramotila po nedolžnem našo hišo in vendar niste veseli, na čelu vam berem, da vam še neka skrivnost srce teži“.

Tihota nastane potem.

„Ti si srečna Pavlina, kajti svet sodi po podobi, ki se ti kaže, žale izkušnje ti še niso zagrenile sodbe“ povzame čez nekoliko starec in nadaljuje potem:

„Jaz sem nedolžen, to je res. O tem mislim ni dvomil nihče, ki me pozna. On pa, ki je bil nekdaj moj prijatelj, dà največji dobrotnik, pa se je hotel maščevati nad mojo nedolžnostjo, ker krivice ni našel. Le poslednje me žali, teži tako da bi četrtino svojega življenja dal, ko bi ne bil doživel takove grenke izkušnje. Videti in čuti bi ga bila morala ti pri sodbi, kakova sredstva in zvijače je rabil, da bi me uničil, dà čudili so se celó sodniki, kako more strast in zavist spremeniti nekdanjega prijatelja v takovega nasprotnika.

In ta sprememba ima svojo zgodovino, ktera ti je neznana. Jaz ti je nisem hotel odkrivati, dokler si bila še otroče in pozneje sem dejal, boljše je, da je ne zvé prezgodaj ali nikedar. Zdaj je uničeno vse. Minolost se mora pozabiti, le ker je tebi na korist, čuj nekaj iz prejšnjih let.

Jaz sem se rodil, to ti je znano, v lesenej oglarskej koči visoko gori na planini, ktero je odnesel, ko sem ravno jel hoditi, neko spomlad snežen plaz v prepad in z njo vred mojega očeta. Z materjo odideva potem, izgubivši vse, v dolino, kjer naju sprejmó stariši sedanjega Hrastarja pod streho. In tam sem odrastel s prva od žuljev svoje matere, kmečke dekle, in ko sem bil večji, služil sem sam za hlapca. S Hrastarjem sva bila največja prijatelja, dà sosedje so naju imenovali brata.

Ko je prišel čas, da je bil poklican najstarejši sin, moj prijatelj v vojake, bila je nepopisljiva žalost v rodbini. Tudi on sam se je skrival, saj dobro se mu je godilo in vojaški kruh so močile tedaj dolgoletne solze.

Zaradi tega se mi je smilil. Očetu pravim neki dan: „Pustite mene v vojake mesto Petra, le poldrugo leto sem mlajši, poznali me ne bodo in beraškega sina tudi pozneje ne vedó iskati. Saj jaz nisem imel pričakovati ničesar. Mati so mi leto prej umrli, doma nisem poznal. Veselja in žalosti je jokala vsa hiša, ko sem se poslavljal in gospodar mi je obljubil, da mi hoče podeliti nekaj posestva, ko se vrnem, da mi ne bode treba služiti na starost.

In šel sem. Nihče razven domačih ni vedel kam. Služil sem šestnajst let cesarju, boril se v petih bitvah, v poslednji mi predere sovražna krogla desno roko in zaradi tega sem bil odpuščen pred koncem vojske.

Vrnol sem se na Zavrh, drugam nisem znal in vedel in tú sem našel sedanjega Hrastarja mladega gospodarja; očeta in matere njegove nisem videl več in potujil sem se sam, nihče nekdanjih znancev me ni spoznal.

Vesel je bil prijatelj mojega prihoda, da so mu solze kapale raz lic, dobro sem živel pri njem in ko sem ozdravel, podaril mi je sedanji mlin „v znamenje večne hvaležnosti", kakor mi je zagotavljal.

In lepe, dà najlepše dni sem preživel tu. Mlinarjenje mi je dajalo dovolj zaslužka in tvoja rajna mati, večna luč naj jim sveti, prinesli so tudi nekaj stotakov v hišo.

Vendar sreča je opoteča. Stara si bila še le štiri leta, ko zadene strašno gorjé našo okolico.

Neki vroč poleten dan se utrgajo oblaki, ploha se vlije, hudourniki prideró, v malo urah je bil ves okraj preplavljen, njive in travniki s peskom in kamenjem zasuti, celó mnogo živine in — nekaj starejših ljudij in otrok je odnesel kakor reka naraščen potok. Spominjam se, kakor da bi bilo včeraj. Tudi naš mlin je bil v nevarnosti, zatorej svetujem tebi, dà odideš na vzvišen kraj za mlinom, med tem ko jaz najpotrebnejše reči iz hiše pospravljam. Na enkrat čujem tvoj obupni krik. Prestrašen hitim na prosto, kjer mi kličeš ob robu potoka, da je ravno zdaj odnesla voda Hrastarjevega Valentina le pet let starejšega od tebe in da si mu hotela pomagati, padla v vodo, a poprijela se za vejevje in rešila, on pa izginol. Jaz ne poslušam dalje, ob potoku hitim in ko zagledam utopljenca, planem za njim v valove in rešim s smrtno nevarnostjo otroka svojega prijatelja. Položim ga v travo, a on se ne zavé. Z velikim trudom se nam posreči, da ga oživimo. Vsi kličejo, da si le ti rešila Valentina in Hrastar moj prijatelj te prime za roko, pelje k utopljencu in pravi s solznim očesom: „Če ozdravi Valentin, želim in izrečem javno danes, da naj bode tvoj ženin enkrat. Ti si ga rešila in le ti imaš pravico do

njega.“ Vsi okoli stoječi ponavljajo isto in vidva postaneta obljubljena že v otročjih letih.

In odslej sta živela kakor brat in sestra in vsa soseska je vaju le obljubljenca imenovala“.

Molčé je poslušala Pavlina do sedaj očetovo pripovedovanje, a pri zadnjih besedah je vidno zbledela in se trudila zakriti svojo zadrego.

„A kmalu potem“ nadaljuje oče ne opazivši hčerine tesnobe, „se je mnogo spremenilo.

Povodenj je storila soseski neizmerno škode in največ Hrastarjevemu posestvu. Njegove najlepše njive in travniki so bili zasuti, sam je bil kakor brez uma. Prosil je mene pomoči in ker sem si z delom opomogel, posodil sem mu, kar sem imel v gotovini. A kaj je to njemu hasnilo, ki se je odslej odtegoval delu; njegovej potrebi je bila moja pomoč kakor kaplja v morji. Povrh se je udal še pijači. Ogibati se me je jel in videl sem, da me zavida zaradi moje zadovoljnosti.

Neki dan dobim od sodnije tožbo, v kterej me Hrastar toži za zaostalo plačilo za mlin. Zdajci se mi odpró oči. K njemu hitim ter mu očitam nepoštenost nasproti meni, kteremu je toliko hvaležnosti dolžen. On noče o ničemer vedeti.

Plačam mu potem z nepopisljivim trudom vso zahtevano svoto, ogibljem se ga kakor malopridnega človeka, a tudi to mu ne zadostuje. Naključje hoče, da sem bil prisiljen tudi pričati zoper njega v nekej pravdi, ktero je z bližnjo sosesko po krivici začel in jo izgubil. Ne da bi se sramoval svoje neznačajnosti, izkuša še le, kako bi se nad menoj maščeval.

Iz tega uzroka mi pošlje, kakor sem pozneje zvedel, tujega človeka v hišo, ki me prosi, da bi smel nekaj dnij ostati pri meni, ker je bolehen in dalje ne more.

Jaz ga z veseljem sprejmem ter mu odkažem podstrešno sobo. Ondi je bival miren, da smo komaj vedeli, da imamo tujca pod streho. Kaj se je zgodilo pozneje, ti je znano.

Gosposka je zasledila silovitega ponarejevalca denarjev v mojem mlinu, poklicala me pred sodbo in še le danes sem se rešil sramote, ki mi je obelila glavo.

Takovo je prijateljstvo Pavlina, mene je storilo nezaupnega in nesrečnega“.

Po teh besedah nastane tihota.

Čez nekoliko časa povzame zopet oče:

„Ime „obljubljenca“, to umeš, lahko je zdaj brez pomena. Valentin je sicer pošten mladeneč, a ti ne smeš misliti ná-nj, če hočeš, da ne pomnožiš mojega gorjé.“

Pozna ura se je čula iz zvonika, ko se razideta oče in hči, prvi pomirjen, da je z današnjim dnem očiščena njegova čast in ime, deklica

pa, o ko bi videl kdo njeno razburjeno srce, raztolmačiti bi si mogel, koliko grenkih ur in solz se bode še vrstilo zaradi nesrečnega imena globoko v prsi zapisanega, ki se odslej zove mesto „obljubljenca“ le skrivna ljubezen.

III.

Nekaj tednov pozneje je bil v bližnjem mestu semenj. Polna cesta ljudij je hitela na trg, razgovarjala se o kupčiji, prepirala in smejala ter bila kakor navada ob takej priložnosti dobre volje. Tudi Pavlina se napoti v mesto. Posebnega opravka ravno ni imela, a neka tesnoba jo je silila od doma.

Nekaj časa je hodila v družbi deklic iz vasi. A ker jej njihova veselost ni ugajala, rekla je, da ima v selu ob stranskem potu opravek in zavila jo na daljšo pot skozi hrastov gozd.

Komaj jo zakrije zelenje njenim tovaršicam, zagleda pred seboj moškega sejmovalca.

Bil je Valentin.

Zatorej pospeši korake in ko doide mladenča, ga takoj nagovori: „Valentin, če se ti preveč ne mudi, pa skupaj hodiva, da bode kračji čas!“

Mladi znanec se ozré, zarudi in dene:

„Stransko pot sem ubral, druščina mi že davno ne godi, vendar ti Pavlina, si mi draga spremljevalka, če si upaš hoditi z menoj.“

Pri teh besedah upre svoj pogled v zarudelo deklico, kakor da bi hotel vprašati, ali je mogoče, da ti je po volji moja druščina.

„Zakaj bi se te ogibala Valentin, prijatelja sva bila od mladih nog in saj veš, kako so naju imenovali ljudje“ pristavi Pavlina in povesi obraz, da bi zakrila leskečo solzo v očesu.

„Imenovali so naju obljubljenca“ nadaljuje z mehkim glasom spremljevalec.

In ko izreče poslednje besede, postoji, prime plaho deklico za roko in pristavi: „Pavlina, zakaj si me rešila iz valov, mislil sem že tolikokrat in posebno danes, ko sem tu po samotnej stezi korakal. Odgovori, ali bi ne bilo boljše za me, da bi se bil utopil nedolžen otrok? Nesreče rojstne hiše bi ne bil doživel, očeta, lastnega očeta bi se ne sramoval in — tebe — bi ne ljubil.“

Pri zadnjih besedah stisne dekličino dlan, ki je počivala v njegovej desnici in hoče urno oditi v gozd brez steze in pota.

„Valentin, kaj govoriš?“ vzklikne deklica, ulovi spremljevalca za roko, pridrži ga in pravi: „Utolaži se Valentin. Vsak, ki te pozna, te miluje in te ima rad, in jaz — molim vsak večer za tvojo srečo.“

Kakor iz sanj se predrami mladenič pri teh besedah, desnico deklici podá in z veselim glasom pravi:

„Pavlina, ali je mogoče, o reci še enkrat, in razsvetli se mi oblak, ki leži kakor-môra na vseh mojih mislih, da ne vem več kaj delam in pravim, da se umikam ljudem kakor hudodelec in razbojnik.“

Menda ne vedé stisne pri teh besedah spremljevalka podano jej desnico in polglasno pristavi: „Valentin, ne smela bi sicer govoriti tako, greh je delati zoper voljo starišev, a jaz ne morem drugače. Ti si nedolžen in Bog neki ne kaznuje otrok zaradi roditeljevih pregreh.“

Veselja se zdajci Valentinu razsvetli obraz, dvigne klobuk in ga vrže v mah; leže poleg njega in ko mu deklica prisede na polomljen starikav hrast, jej z veseljem govori:

„Pavlina, ti si moj rešilni angelj. Odkar govorim s teboj, odpala mi je skala raz prsij, torej čuj vse in zvedi, kakove misli mi rojijo v glavi: Kar so storili moj oče zadnjo krivico tvojemu roditelju, mi ni ostati več v domovji. Kaj tudi hočem? Matere nimam, posestvo mi lahko vzamejo vsak dan upniki, če hočejo, sosedje se ogibljejo naše hiše in oče — saj veš, kako je — so obsojeni v sramotni zapor.“

Pri teh besedah zakrije obraz v mahovje in ko se razjoka kakor petletno dete, ki je mater izgubilo, nadaljuje:

„V najem hočem dati posestvo, kolikor je še našega in zaradi tega sem hotel obiskati danes očeta v ječi, če mi dovolijo k njemu, in potem Pavlina, rečem: Z Bogom, rojstni kraj! Tako daleč grem, da me ne pozna nikdo več, tamkaj si hočem poiskati službo v mlinu, saj sem se pri tvojem očetu izučil mlinarjenja in delati hočem noč in dan, stradati hočem, da si prihranim vsaj toliko, da rojstno hišo in eno njivo rešim; še le potem se vrnem. In ako se mi to ne posreči, Pavlina, z Bogom! Danes se vidiva zadnjikrat. Zahvalim se ti še enkrat, da si mi življenje rešila.“

Izgovorivši skoči kvišku in hoče molčé oditi. A deklici skipi žalost in — sočutje do vrha. Okoli vratú mu roki ovije in jokajoč pravi: „Valentin, ne hodi, poslušaj me in ubogaj! Nesrečnega očeta ne smeš zapustiti. In tudi jaz“ — poslednjega stavka še ni izgovorila, ko se ozre Valentin čez ramo nazaj in njuni očesi se ujamete. V sladkem objetji spoznata, da sta srečna, nepopisljivo srečna.

IV.

Čudno, kar je sklenola moška glava in po cele noči premišljevala o svojem bodočem dejanji, prečrta slabotna deklica. Kar je okusilo toliko modrijanov pred njim in za njim, čutil je tudi Valentin, da ima ženska nepresegljivo moč do moškega srca in da se kakor pihljaj z ločjem ob morji igra z njegovimi visoko letečimi mislimi in sklepi.

Vrnol se je torej; niti na semenj ni šel, ker je Pavlina tako hotela *in domú gredé* je zidal druge gradove, ker so mu prve odnesli ljubezni

valovi. In prepričal se je v svojem modrovanji, da še morda le ni vse kakor si je mislil izgubljeno.

Ker je bil polnoleten, začel je sam gospodariti. Najprvo je prodal toliko posestva, da je največje dolgove doplačal.

Ostalo mu je le še poslopje, vrt in majhna njivica, pa še nekaj ne ravno silnih dolgov.

Njegov položaj ni bil krasen, a zaupanje v lastno moč ga je prestvarilo kakor čez noč v pravega moža. Potok, ki je mejil njegov vrt, porabil je v svojo korist, postavil si s pomočjo dveh sosedov žago, kupil les in žagal brez truda za plačilo in za trg.

Sreča mu je bila mila. Že v prvem letu si je nekoliko opomogel, poplačal zaostale dolgove in postal samostalen gospodar.

Z neutrudljivo delavnostjo si je pridobil zopet nekdanje dobro ime Hrastarjeve hiše, sosedje so mu bili vedno prijaznejši in tudi završki mlinar se je čudil, kako je mogoče, da izredi nepošten oče takovega sina. Neprijetno mu ni bilo, če so govorili ljudje iz crkve in polja gredé zopet o nekdanjih „obljubljencih“; saj kako bi bila mogla ostati tajna Valentinova ljubezen.

Kar je bilo jasno vsej okolici, zvedel je tudi oče, a baš ostro ugovarjal ni. Da, semtrtje mimo Hrastarjeve žage gredôč postal je celó pri jezu, poprosil ali ponudil Valentinu pipo duhana in z njim o lesnej kupčiji ugibal.

Isto poletje je bilo vroče in brez deža, da nihče ni enakega pomnil. Vsi manjši potoki na daleč okrog so se posušili in selo Zavrh je postalo nekako imenitno zaradi obile vode in bilo za razno obrt kakor stvarjeno.

Tujci, ki o poletnem času radi hladne in zdrave kraje obiskujejo, zvedó tudi o Zavrhu.

Že nekaj tednov pozneje se naseli v vaškej krčmi, kakor se je govorilo, bogat tujec. Ker mu je kraj dopal, sklenol je tukaj ostati in si višje ob vodi sezidati umeten mlin. Zaradi tega se seznani s starim završkim mlinarjem, ponuja mu celó dober zaslužek v novem podvzetji in postane njegov prijatelj.

Še isto jesen stoji lepo novo poslopje, kakoršnega Završčanje še niti videli niso, v gorskem zakotji in privabi precej življenja v ta kraj.

Ker se je mlelo za daljno tuje mesto, pridobé si vaščanje z vožnjo precejšnji zaslužek in zaradi tega tujega gospoda prehvaliti ne morejo.

Da je bil tujec že v začetku s starim mlinarjem prijaznejši kot z drugimi ljudmi in da je celó pogosto pod njegovo streho zahajal, kmetom ni bilo ravno prav povšeč in radovedne ženice so uganjale iz tega, da baje Pavlina njemu godí in da bi takov gospod, bogat in imeniten za njo ne bil napačen ženin.

O tej govorici zvesta tudi obljubljenca. Pavlini se je takovo sklepanje smešno in nerazumljivo dozdevalo, Valentin pa je zbledel vsakokrat, bolelo ga je to nepopisljivo, a vendar deklici ni kazal svoje nevolje.

Zaljubljenost je vedno zavidna in črnogleda, povsod misli videti tekmeca svojej sreči.

Bila je svetla jesenska noč. Valentin je bil zaradi nekih kupčijskih neredov precej slabe volje. Zaprl je torej prej kot je bila sicer navada žago in odšel proti zagorskemu mlinu.

Prišedši pod okno čuje tuj glas v sobi in se prepriča, da je gosposki tujec ondi. Pozneje tudi zapazi, da je Pavlina sama domá in da tujčevo vedenje in govor priča o vsiljenej ljubezni proti njegovej nevesti.

Nepopisljiva strast in maščevanje skipi v njegovih prsih; saj mu je jasno, da je Pavlina nedolžna.

Ko pa hoče dalje, odpró se duri in s solznimi očmi mu pride Pavlina nasproti. Molčé se oklene njegovega vratú in toži o krivici, ktero jej dela tujec.

To mu je bilo dovolj. A ker se čujejo od daleč stopinje iz vasi se vračajočega očeta, poslovi se meneč, da je boljše, ako se ogne nocoj gosposkega tekmeca.

Prišedši na višino, kjer dela potok globok tomun, sede na kamen ob bregu.

Domú ne gre, ondi je dolg čas in puščoba, v krčmo tudi ne. Brali bi mu pivci na obrazu, da je slabe volje, pikali bi ga morda zaradi tega tujca, in on je danes preobčuten za takove šale.

Ko v take misli utopljen na samoti sedi, napolni nepopisljiva žalost njegovo srce.

„Sin nesrečnega, nepoštenega očeta si, trudiš se noč in dan, da popraviš, kar je zakrivil roditelj, in vendar ljubi naj in spoštuje naj njega, ki mu je zapravil vse“ mu govori glas v prsih.

Tako premišljujoč čuje priti sem od mlina nekoga in umaknoti se mu hoče; zatorej prekorači po ozkej brvi potok, akoravno je segala po zadnjem deži narastla voda do nje. A komaj se sto korakov od prehoda oddalji, čuje odmev, kakor da bi nekdo iz višine v vodo padel. Hitro se vrne, kajti gotovo je človek za njim hodéč zgrešil brv in se potopil v tomunu.

Prišedši na breg kliče, vprašuje, a nikjer odgovora. Bojujoč se, ali se je motil morda ali ga je le prevarila njegova razgreta domišljija, vrne se v mlin, naznani očetu in Pavlini svojo dogodbo in kmalu potem se odpravijo vsi trije iskat utopljenca, kajti gosposki vasovalec je odšel precej za Valentinom in nihče drug kot on mora unesrečenec biti. Vendar vse iskanje je zastonj, zakaj potok je silno narastel in nebo se je pokrilo z oblaki.

Da bi se prepričali iskalci, ali se ni Valentin motil, sklenejo, naj hiti na Zavrh vprašat, ali se je že gospodar vrnol ali ne.

Pozabivši prejšnje strasti odpravi se Valentin tja. Po dolgem trkanji mu stara dekla prestrašena pripoveduje, da gospoda ne pričakujejo nocoj, ker je naznanil, da ima opravke v mestu, od koder se še le čez nekaj dnij vrne.

Pomirjen se odpravi Valentin proti domu in ko utrujen domú pride, najde nekoga na klopi pred vežo ležati. Predrami ga in — spozna svojega očeta. A ko ga z nepopisljivim veseljem objame in poprašuje, zakaj se je tako nenadoma vrnol, prepriča se, da je čudno spremenjen, kajti nevoljno ga odrine od sebe in govori pol razumljivo: „Lepo je to, lepo. Ti si pa sin, starega pač ne boš hotel poznati več, saj ženin si in ne slab, kakor sem čul. Moj prijatelj je imeniten mlinar, lepo poslopje si je sezidal gori, le poglej. In da pomni, kako sem bil zaprt zaradi njega, postavil sem mu rudečega petelina na streho. Le prepričaj se, da je res!“ Izgovorivši vstane, kakor da bi se hotel sam ozreti na višino, a oslabljen omahne zopet na klop in prejšnje besede ponavlja.

Prestrašen premišljuje Valentin očetove besede. A svetel oblak na nebu mu posveti v obraz, ozre se, gorjé, ogenj mora biti to. Ko hiti na vas, že čuje posamezen krik: gorí, gorí, in kmalu je bila vsa vas na nogah. Gasilci se v kratkem prepričajo, da je pomoč zastonj. Vse je bilo v plamenu.

'Zdajci se začuje glas: Kje je stara dekla? Rešite jo! Najpogumnejši mladenač hiti v goreče poslopje in to je bil Valentin. Srečno se reši z omamljeno ženo v naročji iz švigajočega plamena, a bil je strašno opečen.

Drugo jutro pa se zvé strašna novica, da je priplul uro daleč od Zavrha narastel potok truplo utopljenega tujca na suho.

V.

Bilo je nekaj dnij po tej dogodbi. Raz Hrastarjevega jeza je še vedno šumela voda v znamenje, da ni nikogar, da bi uredil molčečo žago, ki že tako dolgo zapuščena stoji.

V sobi pa je ležal Valentin boreč se s smrtjo.

Razven očeta ni imel žive duše za postrežbo. In tudi poslednji je bil čudno spremenjen. Ko so hoteli ljudje k Valentinu, zaprl je duri in grozil vsakemu, ki je popraševal po bolniku. Od istega večera je začel Valentin vedno bolj in bolj slabeti, in oče to videč mu pravi:

„Valentin, proč je vse, ti in jaz in najina sreča. Zavidam te, da najdeš kmalu mir v grobi. O ko bi mogel jaz o sebi tako govoriti! A zdaj je prepozno.

Poglej me Valentin še enkrat in odpusti mi! Sam ne vem, kako se je zgodilo moje maščevanje, le tega se spominjam, da mi je vskipela

na novo strast, ko se vrnem v onej noči domú in zagledam na Zagorji novo lepo poslopje, o kterem sem v mestu napačno čul, da je mojega sovražnika. Maščevati se hočem torej, saj sem mu maščevanje zaklel. Mislil sem, da je kriv on, da sem izgubil ono veliko pravdo, ki sem jo pravdal z bližnjo sosesko in zaradi ktere sem izdal zadnje premoženje, saj je bil on pozvan za pričo zoper mene. Spoznal sem, da sem mu storil krivico. Povej mu torej, naj mi odpusti. Jaz nimam moči in volje odpuščenja prositi."

Tako je govoril starec, in ko mu podá sin desnico v znamenje, da mu odpušča, zapusti ga ter v nočnej temi izgine.

Drugi dan pride sodnijska komisija na Zavrh, kajti ugibalo se je daleč na okrog, da je Valentin iz ljubosumnosti zažgal tujčevo poslopje in maščeval se tudi osebno nad njim, kajti videli so ga isti večer pri samotnem mlinu, kjer se je utopil tujec in stara dekla je pripovedovala, da je čula uro pred ognjem človeka pri mlinu, ki ni bil nikdo drug kot Valentin. Vsega tega bolnik ni mogel tajiti, akoravno je trdil, da je nedolžen.

Osoda je hotela, da je Valentin v malo tednih posteljo zapustil, in poslalo se mu je povelje, da se mora izročiti sodniji.

Svetel večer je bil. Valentin sloni pri oknu in gleda v mesečino, ki je čarobno odsevala v tomunu pod jezom. Bil je sam. Stara žena, ki mu je stregla, je odšla. Nekako lahko mu je bilo pri serci nocoj. Le eno željo je imel, videti še enkrat Pavlino s ktero ni govoril od nesrečnega večera sem. Povedal bi jej, da je nedolžen, da trpi le zaradi svojega očeta, kterega izdati ne more.

Ko v takove misli utopljen na prosto zre, zapazi kako se ženska podoba skrivši približuje njegovemu oknu. Spozna jo nekdanjo Pavlino.

„Ne zameri, Valentin, da te v noči motim" pravi deklica. „Že davno bi bila rada govorila s teboj, a oče in vsa okolica mi je branila. Čula sem, da moraš k sodniji in jaz imam tu nekaj, kar morda pojasni nerazumljivo tujčevo smrt, ktere te dolži vsa okolica."

Izgovorivši jo zalijó solze in ko se zopet pomiri, vzame iz robca zavitek pisem in pravi: „To pisanje sem našla pri nas. Pozabil je listine nesrečni tujec isti večer pred smrtjo. Ker se mi je že dalje časa dozdeval čudno spremenjen, posebno pa isti dan, mislim, da je tu notri nekaj pojasnjenja o tem. Govoril mi je, da je nesrečen, da obžaluje ker je prišel v naš kraj, da ga hoče zopet zapustiti, in da bodem morda čula o njem čudnih rečij. Pri odhodu pa mi poda roko ter pravi: „Pavlina, zdrava ostani, Valentinu povej, naj mi odpusti, če sem te videl rajši, kot je bilo prav".

Tako je govorila plaha deklica in preživela potem nekaj lepih trenotkov v obljubljenčevem obližji. In zakaj bi ne bili lepi? Vedel ni nobeden izmed njiju, ali ni z nocojšnjim večerom pretrgana zadnja nit njune ljubezni.

VI.

Bilo je nekaj mesecev pozneje. Hrastarjeva žaga je zopet drdrala gori in doli in na žagiščnem vozu je sedel Valentin z lesenim kladivom in zagvozdo v roci. Poznalo se mu je, da je še le ozdravel, a vendar če sodimo potem, kako je urejeval lesene klade po umetnosti svojega rokodelstva, lahko rečemo, da se izvzemši belino njegovega sedanjega lica ni mnogo spremenil. Le kedar se je bolj skrivši na nasprotni konec žage ozrl, kjer je skljućen sivolas mož na deskah sedel in sam s seboj govoreč s palico po žaganicah čudne podobe risal, glasno se smejal in potem zopet klel in se togotil, zmračilo se mu je za trenotek čelo in otožno je z desnico po zamišljenem čelu potegnol, kakor da bi si hotel iz glave izbrisati neprijetne spomine.

In za takov posel je imel uzrokov dovolj. Prokletstvo njegovega očeta ga je preganjalo tako, da je postal v mladih letih izkušen možak. In kdo zna, kaj bi se bilo zgodilo, ko bi ga ne bila rešila Pavlina, kajti isti najdeni papirji so spričali sodniji, da je bil občudovan, bogat tujec eden izmed tistih nesrečnikov, ki z lastno roko, ko zadnji up izgine, da ni pomoči v denarnej zadregi, uničijo življenje ter se bojazljivo odtegnejo zasluženej ali osodepolnej bedi. Bralo se je namreč ondi, kako poroča tujec svojim upnikom, da je izgubil v nesrečnej kupčiji zadnji vinar, da ne more poravnati svojih dolgov, da pa sicer tudi dalje noče živeti. Jasno je torej bilo, da je sam iskal smrti v valovih.

Ko tako zamišljen Valentin na hlodih sloni, pride mimo star znanec in ga prijazno nagovori rekoč: „Valentin, pozabi, kar je bilo, minolo je, pa lice si zopet razvedri!“

Ko starec, ki je prej na deskah sedel, te besede zasliši, plane kvišku, čudno zakriči, potem zopet s palico žugajoč na nasprotno stran zbeži in se skrije za starikavo vrbo.

„Nesrečen tvoj oče“ pravi prišlec, ki je bil stari mlinar. „Ko bi ne bil začel nikedar iste pravde, gotovo bi bil zdrav, a v zaporu se mu je zmešala glava. Valentin, večjega zla ni, kot če se vseli sovraštvo in zavist v prijateljsko srce. Očiten sovražnik odpusti, a prijatelj kuje skrivaje in ne neha, dokler se ne maščuje če tudi z lastno nesrečo nad istim, kteremu je prisegal prijateljstvo.“

Tako je govoril stari mlinar in odhajaje klical Valentinu:

„Pa nocoj gotovo k nam pridi! Pavlina je dobila različno robo za nevestino krilo iz mesta, pa pravi, da si izbere isto ki je tebi povšeč, tako mi je naročevala.“

Dolgo sedi Valentin kakor nepremakljiv na žagiščnem vozu in gleda za odhajajočim starcem. Ne upamo si trditi, ko bi bila prišla zdajci njegova nevesta in ga bila vprašala, ali ti je še žal, da sem te rešila iz

valov, da bi je ne kaznoval za tako nagajivost z iskrenim poljubom, ravno bi bil pol svoje sreče dal, ko bi ga pogled na blaznega očeta spominjal viharjev razrušenega prijateljstva. *Anton Koder.*

Dr. Ljudevit Gaj in ilirska ideja.

(Dalje.)

Odziv Gajevemu ilirstvu.

Ko je Gaj tako povse zapustil ozke meje (samo) hrvatske t stopil na široko polje „ilirizma“, razvnel je v kratkem času s svoji „proglasi“ resnobno prizadevanje za književno edinost med rodoljubni moži posebno na Hrvatskem, v Slavoniji in Voj. krajini. Pr njegovi književni pomočniki in sodelavci Kajkavci, kakor Draguti Rakovec, Pavel Stoós, Ljudevit Vukotinović-Farkaš, Tom Blažek, grof Janko Drašković, A. Zdenčaj in dr. ostavili isto tako svoj domači izgovor za vsem in do cela, a se čvrsto poprije štokavskega, v kterem so že takoj na početku novega delovanja pisa V. Babukić, brata Anton in Ivan Mažuranića, Mato Top lović, Gjuro Tordinac, Josip Marić in blaženega spomina na gore list Stanko Vraz. Tem so se zaporedoma pridruževali: Dim trije Demeter, Ivan Trnski, Stepan Marjanović, Mirk Bogović, Antun Mihanović, Ivan Kukuljević-Sakcinski, Dr gutin Galac, Dragutin Seljan, Antun Niemčić-Gostovinsk Ognjeslav Utješenović-Ostrožinski, Jakob Užarević, Pete Preradović, Luka Ilić-Oriovčanin itd. Iz Bosne je pristopil fra čiškan Ivan Fr. Jukić in Ljubomir Martić Hercegovec, tudi fra čiškan. To kolo so za tem pomnožili vsi domorodni književniki. — Tu žene, navdušene od narodnega svita, pojavile so se na književnem polj med temi se naj omeni samo vrla pisateljica Dragojila Jarnev čeva Karlovkinja (od l. 1839. počenši).

Hrvatje v Dalmaciji, od kterih so „Iliri“ baš največ prijatel skega odziva in pomoči upali, pa se dolgo niso pridružili novemu duše nemu gibanju. — Eden izmed prvih domorodcev in učenih Slovanc tamošnjih je bil Božidar Petranović, rodom iz Šibenika. On je pr začel brate buditi za narodnost ustanovivši za dalmatinske „hrišćane (pravoslavne) časopis v cirilici: „Ljubitelj prosvěštenija ili Sèrbsko-Da matinski Magazin“, kterega je od l. 1836—41. sam uredoval v Karlovc potem v Zadru, a l. 1842. predal uredništvo dubrovniškemu župnik Gj. Nikolajeviću (roj. v Jazki v Sremu). No števílo pisateljev bilo v obče jako neznatno; razven teh dveh bili so še Peter Bunić

odvetnik Dr. Ant. Kaznačić, svečenik Mat. Santić, Anka Vidovićeva Šibeničanka. Ali v pravopisu so se ozirali na starejše spise. Začuli so se sicer za nekoliko let potem, ko se je v Zagrebu zanetilo ognjišče novega književnega življenja, po dva, trije glasovi v pohvalo o prizadevanji ilirskih književnikov, kakor na pr. Pero markez de Bona — Luković, grof Orsat Pocić; a kmalu je vse zopet potihnolo. Z mladim letom 1844. se prikaže v Zadru pri bratih Battarih nov list: „Zora Dalmatinska“ pod uredništvom Ant. Kuzmanića, prof. babištva; a „z licem i duhom razkolniškim“: v starem izven Dalmacije skoro nikjer več nerabnem krivopisu in v dalmatinskem *i*-kavskem razreji — kljubu rodoljubnim prošnjam ravnateljstva zagrebške narodne čitalnice in istega Preradovića, ki je za list zložil načelno pesen, prvo svojo v hrvatskem jeziku krasno: „Zora puca, bit će dana“. Pod raznimi uredniki (Kuzmanić, J. Aug. Kaznačić, prof. N. Valentić, zopet Kuzmanić od okt. 1846) menjala je „Zora“ i način pisanja i način mišljenja, včasi v slogo (za Valentića), včasi zopet v razdor. O slogi se je mnogo govorilo, a protivno delalo. Glavna protivnika književnih reform Gajevih bila sta urednik Kuzmanić in župnik v Bagu Šime Starčević, posebno od l. 1847. Starčević na pr. je porogljivo imenoval ilirske pisatelje „Sutlo-Dravo-Savce“, Gajev pravopis „rogati verstopis zagrebački“, dà po primeru Kopitarjevem „stercora muscarum“ (!) ter je (v „Zori“ 1846. br. 44.) izrekel, da bi rajši videl vse svoje spise — od celih 36 let — v ognji zgoreti, nego li jih izdati v novem pravopisu! Dr. Dim. Demeter v „Danici“ 1847. br. 12. piše o „Zori“ tako-le: „Odkar je sirota Zora Dalmatinska, ktera malo ne vsakega pol leta svoje upravitelje menja, prišla zopet v roke g. Kuzmaniću, ne moreš je več ni spoznati. Istina je, mi nismo nikdar z njo osobito kar se jezika tiče, povse zadovoljni bili, a neki čas jo je barem navduševal duh našega časa in bratinske sloge. Sedaj ni žalibože ni tega več v njej! Polna je srda, mržnje, prostaških, neslanih, največjega neznanstva polnih napadov na svoje enokrvne brate in na vse, kar se izobraženo in uglajeno zove. Ona je, ne znamo po volji ali nepreviduosti in lahkoumnosti svojega sedanjega upravitelja, postala hudobna, neotesana, prevzetna. grda prostakinja, ktere se vsak izobraženi človek že od daleč ogibati mora, da ga s svojim blatom ne zamaže. Temu je posebno kriv nekakov St(arčević), kteri jo neprenehoma s svojim kužnim uprav babjim klepetanjem kvari. Ta škrbava in slaboumna pravdašica je začela književno prizadevanje Hrvatov, njih pravopis a posebno našo nedolžno Danico, ktera je nikdar ni z eno besedo razžalila ni, napadati s toliko nesramnostjo, da ni samo vse izobražene Hrvate nego i skoro vse ostale učene Slovane do jarosti proti sebi razdražila.“ Res, srbska „Podunavka“ (priloga Srbskim beogradskim novinam) je bila „Zoro“ zaporedoma obsodila, in češki „Květy“

(v Pragi) so pisali več o tem predmetu proti „Zori“, da „velma neprave ima, ka nastoji ne samo opravičiti svoj ostareli pravopis, nego še i ogrditi hrvatski, češki i poljski.“ — Zato je pak Jukić v tem oziru rekel: „Dalmacija je slovanskemu svetu še nepoznana, a kar o njej znamo, to blizu vse le od tujcev znamo! Vsak pravi domorodec je želel, da se Dalmatinci probudé, tujstvo in nemarnost zavržejo, a stopijo v kolo slovanske uzajemnosti. „Zora“ je v istini zasvitala, ali dneva prav za prav nima: dokler je taka kakoršna je z l. 1847. začela izhajati, nam ne more biti organ naše sloge in uzajemnosti, temveč edine babe Stane, Bože je pod starost ne udri po glavi, a za mladost i ne pitaj! a pri tem se „Zora“ za dolgo tudi ne more obdržati“ („Danica“ 1847 br. 22). In zares „Zora“ je zatemnela ter nehala izhajati l. 1849.[1]

Tako so si nasledniki slavnih nekdaj „slovinskih“ književnikov v vseobčnem žaru le pozno osvetljali lice. Kajti še le sedaj so se poprijeli preje imenovani dalmatinski pisatelji ter z njimi tudi Stepan Ivičević, S. Ljubić, Matija Ban in dr. enodušno zajedniškega posla.

Izmed Slovencev so pristopili v Gajevo „ilirsko“ kolo razven imenovanega Stanka Vraza — „segurno prvega pesnika „probudjene Ilirije“ in edinega iz onih časov, kterega nadgrobni spomenik „ilirskim pesnikom“ spominja“ — še Juri Kobe, Mirko Poženčan, Stef. Kočevar, Lavoslav Gorenjec — javivši se s kakim člankom v „Danici“; za temi Matija Majar, Urb. Jarnik, Josip Drobnić, Davorin Trstenjak ... vse znana imena. — Vendar se oberočke zapadni Slovenci ilirske sloge niso poprijeli; kajti bilo je tudi takih, ki so hoteli biti samo Slovenci. Jernej Kopitar na učenem, Fr. Prešeren na pesniškem polji — sta glavna predstavljatelja protivnikov in neprijateljev „ilirščine“ ... Leta 1843. so si ustanovili Slovenci svoj posebni list v Ljubljani, „Novice“, ktere so pod uredništvom dr. Janez Bleiweisa združile vse Slovence na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem, Goriškem ... v knjigi, uvele nam uzajemni pravopis (od l. 1845.), pa tudi naše razrečje čistile, ter smo se začeli približevati Hrvatom v jeziku in mišljenji, tako da smo Slovenci postali Hrvatom „najiskrenija braća“. Da, kakor piše pok. Ferdo Kočevar, „bili so časi posebno med 1845—1850, ko so vzhodni štajerski Slovenci v literarnih in političnih zadevah skoro bolj v Zagreb gledali in težili nego v Ljubljano. Če bi bili Zagrebčani pri svojem narečji ostali in če bi se bile politične zadeve kako drugač zaobrnile, Bog ve, če se ne bi bil tudi en kos vzhodnega Štajera do Maribora in Celja gore slovstveno od Ljubljane odtrgal. Danes se vé da se o kaj takem še misliti več ne more.[2]

[1] Obširnejše o tem St. Vraz v „Kolu“ knj. IV. str. 85 in sl. članek: „Naš pravopis i Zora dalmatinska“ (pretiskano tudi v njegovih zbranih „Dělih“ svez. V. str. 108 in sl.).

[2] „Slov. Narod“ 1870. št. 31.

Tudi nekoliko Srbov je pozdravilo Gajevo „ilirstvo". Prvi med temi je bil dr. Sava pl. Tököly, ki je iz Arada (v Ogerskej) 23. jan. 1836 Gaju poslal „rodoljubivi pozdrav" (tiskan v „Danici" l. 1840. br. 40), kjer v pesni slavi Gaja in njegovo ilirstvo s spodbujo: „Protri stazu, bit će slědovnikah". Nadalje: Dimitrije Gj. Tirol iz kneževine Srbske, za tem neki Miloš P. iz sremskih Karlovcev, neki Miloslav iz Banata — zagovarjajoč baš „ilirsko" slogo. Dà celó vladika črnogorski Peter Petrović Njegoš II. se je uvrstil pozneje (1848) med pisatelje in pesnike „Daničine".

Vendar je v obče Gajeva ideja pri Srbih zadela na jako uporne protivnike. Srbi so se namreč odviše bali za svoje srbsko ime, kterega niso hoteli zameniti s kakim drugim, ker „samo srbsko ime Srbina spašava". K temu so si „pravoslavni" mislili v „Ilirih" kot rimo-katolikih nekake neprijatelje grškej crkvi. (Od tod tudi njihov trdoglavni upor proti razumnim premembam Obradovićevim in Vukovim gledé jezika in pravopisa, s kterim sta ona Srbe zbliževala „Latinom"). Naposled je še vladal oni čas pri mnogih predsodek, da prosto ljudsko narečje — ktero so oni po svedočanstvu Vukovem prozvali „svinjskim i govedarskim jezikom" — ne velja za književni jezik.

Vseh Srbov Anti-ilirov kolovodja je bil odvetnik Teodor Pavlović iz Novega Sada, grozovit neprijatelj slogi pod imenom „ilirskim". Njegovi pristaši: Pav. Ars. Popović, Vasilije Subotić, Andros Petrović in dr. so pobijali v Pavlovićevih „Srbskih narodnih novinah" in v prilogi jim „Srbskem narodnem listu" (urednik dr. Jovan Subotić v Pešti) „ilirstvo"; a z druge strani so priporočali ime „srbsko", hoteč svoje čitatelje uveriti, da so vsi Slovani v Dalmaciji, Slavoniji, Hrvatskej, dà pač tudi na Kranjskem, Štajerskem itd. — Srbi! . . .

Gajev poskus z „ilirstvom" je dakle pri Srbih v obče izpodletel.

Razpor med Hrvati in Srbi še dan danes trajajoč je splošno znan ter prežalosten, da se o njem tu kaj več govori . . .

O da bi vendar vsi Jugoslovani uvažili zlate besede pokojnega, prej imenovanega črnogorskega vladike, s kterimi je plemeniti mož duhovom vsled jezikovnih posebnostij in verskega obreda razjarjenim v svojem „Pozdravu rodu na novo ljeto" 1848. v „Danici" br. 2. doviknol:

„Lipo, lěpo, lepo i liepo,
Bilo, bělo, belo i bielo,
Listići su jednoga cvieta,
U pupulj[1] se jedan odnjihali.[2]

Nepita se, ko[3] se kako krsti,[4]
No[5] čija mu grije[6] krvca dušu,
Čije ga je mlieko zadojilo.
To je vopros[7] svetoga simbola!"

Kar se naposled tiče Bulgarov, rekel je še l. 1849. Šafařik, da bulgarske književnosti ni, da je njena bodočnost osodi v rokah. — Bulgari so zamogli pod krutim jarmom turskim, h kteremu se je pridružil

[1] popek; [2] nzibali; [3] tko—kdo; [4] križa; [5] nego, temveč; [6] greje; [7] vprašanje.

verski živelj fanariotski, komaj svoje telesno življenje ohraniti; za duševno književno niso mogli skoro ničesar storiti. Za Gajevo misel oni ni znal niso; zato se tudi o njihovej književnej slogi za one dobe ne more govoriti: „O Bulgarih i drugih turskih plemenih probesediti ćemo, keda se ta plemena probudé" — rekel je A. Tkalčević v „Danici" l. 1847. (br. 52)

No, hvala Bogu, baš so se Bulgari probudili — pa delujejo marljivo na duševnem svojem napredku.

Gajeva tiskarna in knjižnica.

Posluhnovši v toliko odmev „ilirskega" glasa po raznih jugoslovanskih zemljah vrnimo se sedaj zopet h Gaju in k drugemu novemu stvoru njegovemu.

Prvi trije tečaji „Novin" in „Danice" so izhajali v tiskarni g. Župana (danes Albrecht & Fiedler) v Zagrebu. Da iz tega položaja izstopi in da učini konec pomanjkljivosti po vsej „Iliriji", a ob enem večji in hitrejši napredek in vzlet podá prerojenej književnosti, osnuje Gaj leta 1837. o svojih stroških lastno „Narodno tiskarno", potem ko je zadobil pooblastico od cesarja Ferdinanda, ki je po zgledu svojega visokega očeta zmirom pripraven bil dopustiti vsa podvzetja „zvestih i hrabrih Ilircev". Od te dobe počenši so izhajale „Ilirske narodne novine" dvakrat na teden v velikej listnej obliki (vel. folio-format — prej so izhajale v četverki), „Danica ilirska" pak edenkrat na teden v velikej četverki, oboje ukusno in lično okrašeno, da so se mogle meriti s prvimi časopisi svetá.

Ko je tiskarna bila osnovana, piše prijatelj Gajev in vsemu svetu znani Šafařik v izvrstnem literarnem časopisu „Ost und West" l. 1838 br. 17. o njej blizu tako-le: „Mi pozdravljamo prve proizvode nove il. tiskarne tem radostnejše, ker se nadjamo, da so samo predhodniki drugih za il. literaturo in duševno izobraženost naroda ne manje važnih. Mi poznamo dr. Ljud. Gaja kot moža mirnega ali vstrajnega napora, moške čiste volje, velike previdnosti in zmernosti, temelite izobraženosti in kar tú največ velja, moža izvenrednega praktičnega duha. Pri takih lastnostih more on dočakati, da bodo njegova prizadevanja o razširjenji književne kulture v Iliriji imela boljši uspeh, nego li ona njegovega predhodnika in zemljaka pred sto leti, slavnega barona Pavla Vitezovića, ki je prvo tiskarno v Zagrebu (1690) ustrojil, a bil za to od svojih lastnih zemljakov z nehvaležnostjo obsipan in prognan, dokler ni daleč od domovine mirno umrl. Gaj ima kreposti Vitezovićeve, a ni okužen od njegovih hib, in doba Ferdinanda milostljivega ni ona l. 1705." Dalje podučuje Šafařik Gaja pri tem poslu: „Ne meneč svetovati Gaju, ki je bližje pozorišču il. življenja in ki boljše poznava njegove pomanjkljivosti, vendar ne moremo odreči svojej želji, da ga opomenimo starega ali obče priznanega stavka, *da poezija in dobra* lahka belletristična proza sočinjavajo elemente narodne

književnosti, in da one književnosti najboljše in najhitrejše cvetó, ki se naravi primerno razvijajo na historičnem positivnem temelji. Dobre pesnike in prozaiste v modernem vkusu in stilu morajo Ilirci še le v prihodnje pričakovati; a oni imajo iz prejšnjih stoletij v jako redkih, deloma do sedaj še nenatisnenih, klasično popolnih delih dalmatinsko-dubrovaških pesnikov blagó, s kterim bi Gaj, ako bi se tiskom izdalo, ne samo hitro in močno deloval na oživljenje oslabljenega pesniškega duha med Ilirci, temveč si tudi pridobil neugasljivo slavo in zaslugo za občno slovansko literaturo. Največjo vrednost bi pa poleg teh starih izvrstnih dél pripisovali dobrim bogatim zbirkam il. narodnih pesnij in njihovo čim hitrejše izdavanje priporočali iz razlogov, kojih tú ne moremo izreči. (Tu sedaj Š. pripoveduje, da se bavi Stanko Vraz, kakor iz gotovih virov čuje, že dalje časa z nabiranjem narodnih il. pesnij na Kranjskem, Koroškem, Štajerskem in Hrvatskem, in da nekteri njemu poslani poskusi pokazujejo zanimivo pričakovanje, ter vsklikne: „O da bi njegovo prizadevanje med njegovimi zemljaki, dà med vsemi Slovani naše carevine našlo ono priznanost in podporo, ktero i v popolnej meri zaslužuje!“) Napisanje in sestavljenje ilirske slovnice po systemu Dobrovskega, popolnega od Stulićevih dialektomešanj prostega rečnika il. jezika, zbirke najstarejših izvorov il. povestnice, za tem dobre in bolj dovršene geografije il. zemelj v materinem jeziku itd., to so zadače, kterih rešenje zahteva globlje studije; zato je čas, da na nje spomnimo in ako mogoče, že sedaj pozovemo delavce v vinograd, ki ima še le v bodoče sladke, zrele plodove roditi.“

Pri „narodnej tiskarni“ podpirala je Gaja tudi srbska vlada podarivši mu (l. 1847) nekoliko centov „cirilskih“ pismen, da si tiskarno nadopolni.

Razven tiskarne osnoval je Gaj tudi lepo knjižnico, za ktero je potujoč po vseh slovanskih zemljah (kakor bodemo pozneje čuli) nabral mnogo dragocenih rokopisov in knjig osobito o južnih Slovanih, in kojo je dragovoljno na razpolaganje prepuščal mladim književnim drugovom.

(Dalje pride.)

Doneski k filozofičnej terminologiji.

(Dalje in konec.)

Schliessen, Schluss, — sklepati, sklep.

S pomočjo sôdov se zlagajo novi sôdi, kar Nemci schliessen imenujejo. To se godí na dva glavna načina; po prvem so novi sôdi v prejšnjih zadržavani ter se od njih samó po obsegu ali v malenih delih razlikujejo, na pr. prejšnji sôd bi bil: „Vsi ljudje mrjejo“, novi sôd:

„Aleksander bode umrl“. Pri drugem načinu novi sôd v prejšnjem ni zadržavan ter se ód njega čisto razlikuje, na pr. prvi sôd bi bil: „Oblak se je pretrgal,“ drugi: „Reka je (vsled tega) bregove prestopila.“ Prva zveza sôdov se imenuje: Syllogismus (a), druga: Causalitätsschluss (b).

Prvi kakor drugi način mišljenja se v prostem jeziku prav prikladno sklepati (sklenoti) in čin tega duševnega dejanja sklep imenuje; prim. Cig. p. 103 schliessen sklenoti,[1] sklepati, Schluss sklep. Cig. ima tudi (hrv.) izraz zaključiti (in krivo zaključavati m. zaključevati),[2] kar prvotno tudi sklepati pomenja, prim. Belost. zaključujem uncum injicio, inunco, inhamo, infibulo (II. 601) in ključ = sklep (II. 170). Pomenu novoslovenskega sklepa je podoben staroslov. slog (Cig. 103).[3] Med vsemi temi izrazi, kakor: sklep, zaključek (zaključaj), slog — je Cig. po pravici prvemu dal prednost; po pravici, ker je ta izraz najbolj udomačen, zaključek pa lahko služi za synonym, ker je sicer manj navaden, pa vendar tudi naše gore list in čist slovenski izraz, da-si pri Hrvatih bolj v rabi nego pri nas.

Za syllogismus (a) bi poleg oblike syllogizem (Cig. 103) dobro služil izraz razložno sklepanje (zaključevanje), ker se pri njem novi sôdi pôtem razlaganja iz prejšnjih dobivajo; prim. zgornja stavka (a). Belost. ima za syllogismus: muder razlog,[4] razlaganje (I. 1189), tudi razloženje = zročenje (II. 452 in II. 644), ker on več vrst sklepanja ne razlikuje.

Za Causalitätsschluss bi menda služil izraz uzročno sklepanje (zaključevanje), tudi uzrokovanje (uzročenje)[5] od besede uzrok die Ursache, ker se pri tem zaključevanji na kakov drugi sôd (rék) kot na njega uzrok ali izvir sklicuje.

Uzrok ali póvod, ki nagiblje k sklepanju, je Schlussmittel, argumentum, in ta je pri syllogizmih: rázlog, ker novi sôd nastaja razlaganjem iz prvega; prim. Cig. (14, 15) Beweisgrund, Grund razlog; priloga „dokazni“ (razlog) ni treba. Prim. tudi Belostenca, ki ima za argumentum razlog, razloženje (I. 126). Glagol begründen je razložiti (razlagati) (se vé v logičnem pomenu, tedaj z dokazi); prim. Cig. (11) begründen z razlogi podkrepiti; prim. tudi Belostenčev argumentor razlažem (= razlagam) (I. 126).

[1] Staroslov. sъklenąti claudere, Mikl. Lex. 927.

[2] Staroslov. zaključiti claudere, Mikl. Lex. 211.

[3] Staroslov. sъlogъ tudi pomenja syllogismus (poleg prvotnega compositio), Mikl. Lex. 932.

[4] Staroslov. razlog ratio, Mikl. Lex. 778.

[5] Glag. uzročim, uzročujem pomenja v slovenskej pisavi navadno verursachen, ali Belostenec še ima njegov prvotni pomen schliessen: zročim ratiocinor, argumentor (II. 644) in ratiocinatio zročenje (I. 1021). V slednjem pomenu jaz tu predlagam *rabo* tega glagola, samó da za drugo vrsto zaključevanja (Causalitätsschluss).

Pri drugem načinu sklepanja je argumentum = causa, torej u z r o k;[1] prim. pri Belost. (I. 254) causa z r o k = spričanje (Rechtfertigung), causativus z r o č e n, causalis conjunctio z r o č n i v e z (I. 255), causatio izmišljavanje z r o k a, pa z r o k tudi ratiocinium (II. 644); prim Cig. (18) Causalität u z r o č n o s t.

Ker ne smemo v terminologiji prestrogi biti, lahko tugi r a z l o g za u z r o k rabimo.

Kedar se iz več nego enega sôda sklepa, imenuje se prvi in po zadržavanji najširji sôd: g l a v n i r e k (Obersatz), vsi naslednji pa do sklepa: s r e d n j i r e k i (Mittelsätze). Kedar sta samo dva reka, iz kterih se sklepa, je prvi v r h n j i, a drugi s p o d n j i r e k (Obersatz — Untersatz). Vsi sôdi, iz kterih se zaključuje, so p r e d n j i r e k i (Vordersätze, Praemissen). Oni sôd pa, ki izhaja iz prednjih, po nemško Schlusssatz, lat. conclusio, je z a g l a v e k ali s k l e p, tudi z a k l j u č e k. Besedo z a g l a v e k (poleg „zaglava") v tem pomenu ima Belost. (I. 331 conclusio); nahaja se tudi z a g l a v k a conclusio (II. 597). Concludere je z a g l a v i t i (Belost. 331). Z a g l a v i t i (zaglavljevati, zaglavljati) pri Belost. pomenja „i z v r š i t i" in utrditi (II. 597). Cig. ima za Schlusssatz conclusio: z a k l j u č e k, i z v o d (103), ali i z v o d je prav za prav Deduction (Cig. 24). Za Obersatz ima Cig. (82) g o r n j i r e k, g o r n j a k, š i r j i p r e d n j a k, za Untersatz pa d o l j n j a k, d o l j n j i r e k, o ž j i p r e d n j a k (po hrv.) (Term. 90). Meni se zdé izrazi „g o r n j a k — d o l j n j a k — p r e d n j a k" prenedoločni in premnogovrstno pomenljivi, a „g l a v n i — s r e d n j i — p r e d n j i r e k (sôd) — z a g l a v e k" nekako prostejši in lažje umljivi, tudi nekako po mislih enotni.

Opomniti mi je še onega sklepanja, ki se Analogieschluss imenuje, ki je syllogizmu podoben. Smelo bi se p r i l i č n o sklepanje (ali zaključevanje) imenovati, menda tudi p r i l i č e v a n j e v ožjem pomenu, ker se na p r i l i č n o s t opira; prim. besedo p r i l i č e n pri Belost. similis (II. 424). Cig. ima za Analogie n a l i k a (Term. 4), Belost. analogia p r i l i k a (I. 89), tedaj Analogieschluss n a l i č n o s k l e p a n j e. Vendar pak n a l i k — n a l i č — bolj znači Schein, species kakor analogia. Analogon je p r i l i č n o s t, n e k a j p r i l i č n e g a, analog p r i l i č n o, p o p r i l i k i.[2]

Naj še nekoliko podobnih izrazov sem postavim. Ausschliessen je i z l o č e v a t i (izločiti) in tudi i z k l j u č i t i (izključevati), prim. pri Cig. (9) folgen aus . . . i z v i r a t i iz česa, p r i h a j a t i od česa; folgern i z v a j a t i, tudi u z r o k o v a t i (uzročiti) (iz, od); Paralogismus k r i v i s k l e p (zaključek); prim. Cig. (85) p o g r e š n i s k l e p, kar pa je bolj „mangelhafter"

[1] U z r o k, v z r o k je sestavljenka iz vz + rok (gl. reči) in pomenja po D. Trstenjaku causari (auf etwas sich beziehend sagen = sich ausreden); a staroslov. pisava je u z r o k ъ, causa. Bel. piše dialektično zrok.

[2] Staroslov. p r i l i k a similitudo, *Mikl. Lex.* 671.

Schluss nego Paralogismus; Fallacie je lôkavi, prelestni sklep; po Cig. bi lahko tudi rekali: lažni sklep; prim. falsch lažen (Term. 37).

8. Deduction — izvajanje, izvod.

Iz splošnih in občnih sôdov se razlaganjem posebni delajo, kar Nemci ableiten, Latinci deducere imenujejo, Slovenci pa bi primerno izvajati (izvoditi) rekali; prim. Cig. ableiten izvesti (izvajati), odvesti (odvajati), deduciren izvesti, izvajati (izvoditi) (Term. 1, 24). Deduction (Ableitung) je torej izvajanje, Deduction = das Deducirte izvod; prim. Cig. (24) izvod. Izraz odvesti, odvod ne pové tega, kar je izvajati v logičnem pomenu; kajti novi sôd, ki se iz prejšnjih zaključuje, je že v starem (implicite) zadržavan ter se iz njega (ne od njega) pôtem razlaganja dobiva; prim. kar se je gore o syllogizmu kot razložnem sklepanji povedalo. Belost. ima za deduco (poleg drugih izrazov) izpeljavam, deductio izpeljavanje (I. 400), kakor se prosti jezik še dandanes izrazuje. (Glagol peljati se zdaj v duševnem smislu redno z — voditi, — vajati zamenjuje). Deductiv, Deductions- je izvoden (-dna, -o), prim. Cig. (24), Deducirbarkeit izvodnost (ne izvednost kakor ima Cig. 24).

9. Induction — dovod (navod).

Indukcija prvotno izrazuje duševno nagovarjanje k čemu ter je posebna vrsta govorništva. Sokrates jo je porabil tudi v sestavljanje pojmov. Odtod je dobila svoj sedanji logični pomen. Logična indukcija je zbiranje posebnih ali delnih sôdov v občne ali splošne, ki naznanjajo pravila, načela, zakone prirode. Po Aristotelu je indukcija, ktero on imenuje ἐπαγωγή, nekakovo prehajanje od posebnih sodov k občnim.[1] Sigwart v svojej logiki jo tolmači kot „Hinaufsteigen vom Einzelnen zum Allgemeinen“.

Za prvotno (rhetorično) indukcijo bi služil menda izraz nagovor, nagovarjanje; prim. Belost. z razlogi nagovarjam argumentis et rationibus animum alicujus induco (II. 237), napeljavam induco (illicio, allicio) (II. 241), prim. tudi članek induco (nagovoriti na kaj) (I. 679).

Logična indukcija je torej nabiranje pojedinih faktov in njih spravljanje v pravila in zakone. Po induktivnem potu prehajamo najpreje k spoznavanju pojedinostij, a iz teh k občnim sôdom. To je oni način, po kterem občne sôde iz posebnih stvarjamo. Ta način je deduktivnemu ravno nasproten, kajti tam se iz višjih ali širjih sôdov posebni izvajajo. Ta razloček že kažete imeni deductio — inductio.

[1] *Aristoteles* v topik. I. 12.

Zato bi za indukcijo sodil najboljše izraz navod, navajanje, pa tudi dovod, dovajanje, in glagoli navoditi (navajati) in dovoditi (dovajati), kar se z grško besedo ἐπαγαγεῖν dobro sklada.

Cig. ima za indukcijo navod, Inductions- navoden (Term. 59), za induciren navesti (navajati), naštevati (Term. 58). Izraz naštevati velja samo za ono vrsto indukcije, ktera se zove inductio per enumerationem (Induction durch Aufzählung), in po kterej se iz naštetih členov kakega pojma sklepa na njegovo celoto. Druga vrsta indukcije pa, ona, po kterej se iz posameznih dejanj prirode nje zakoni pôtem analize spoznavajo, je posebno v prirodoslovji in v znanostih navadna, sploh povsodi, kjer naštevanje ni mogoče in se κατ' ἐξοχήν indukcija imenuje. Ker vodi ta indukcija k poznavanju zakonov prirode, zato jej dobro služi ime dovod,[1] dovoditi (dovajati). Od poznavanja teh zakonov je naše znanje in dejanje največ odvisno. Izraza dovod, dovoditi Cig. nima, nahaja pa se pri Belost.; prim. dovoditelj in dovoditeljica (inductrix) (II. 84), se vé da bolj v prvotnem (rhetoričnem) pomenu besede.

10. Erfahrung — izkušnja, Empirie — izkustvo.

Kar si človek po poti čutov in mislij po njih prejetih duševno osvojuje, imenujejo Nemci Erfahrung. Naša domača beseda je izkušnja; prim. Cig. (34). Belostenec ima za experientia izkušanje (I. 532), experior izkušavam (I. 533), empirice izkušano (I. 495). Slovenski glagol za erfahren je izkusiti in izkušati; kriva je pisava skušati.[2] Subst. izkušnja nima priloga; zato se ima Erfahrungs- na druge načine izraževati, namr. izkušan (-en), ali z rod.: izkušnje (-šenj, n. pr. Erfahrungssatz nauk izkušnje (ker se pravi: „izkušnja uči"); Thatsache der Erfahrung izkušana (izkušena) reč; Erfahrungsbeweis dokaz po izkušnji ali iz izkušnje; Erfahrungswissenschaft (t. j. znanost, ktera se iz izkušenj ali po izkušnjah dobi) izkustvo; gemachte, angestellte Erfahrung izkušnja, ker izrazov gemacht, angestellt Slovencu ni treba posebej izraževati, vendar pak bi se dalo tudi reči: dobite, nabrane izkušnje.

Cig. Erfahrungs- navadno z adj. izkustven prestavlja, na pr. Erfahrungsbeweis izkustven dokaz, Erfahrungswissenschaft izkustveno znanstvo (Term. 34). Po mojem mnenji je izkustvo[3] bolj abstraktna in konkretna beseda nego izkušnja in bi rabila bolje za Empirie. Odtod empirisch izkustven; Empirismus izkustvenost, izkušeništvo (t. j. ali nauk izkustva ali nauk in znanost onih, ki se edinega izkustva držé); Empirist izkustvenik. Zato empirische Psychologie

[1] Staroslov. dovod pomeni argumentum, Mikl. Lex. 168.
[2] Staroslov. ima iskusiti in iskušati tentare, Mikl. Lex. 262, 263.
[3] Staroslov. iskusьstvo *experimentum,* Mikl. Lex. 263.

izkustveno dušeslovje (t. j. tak nauk o duši, ki je na izkustvo osnovan); empirisches Gebiet krog (polje) izkustva, tudi krajše: izkustvo.

11. Theorie — misli, mišljenje, Praxis — dejanje, izvrševanje, izkustvo.

In der Theorie nimmt sich dies schön aus, in der Praxis begegnet es grossen Schwierigkeiten: — v mislih je to lepo, v dejanji pak se mu zoperstavlja na stotine zaprek. Tú je nasprotstvo: v mislih — v dejanji, tedaj tudi nasprotno: misliti in dejati (delati), mišljenje in dejanje. (Besed Theorie in Praxis Cig. v Term. ne tolmači). Theorie — Leben: mišljenje — življenje; theoretisch- praktisch gebildet znanstveno — dejanjski izučen (vešč); theoretischer- praktischer Curs náučni — izkustveni (izvršujoči) tečaj (tú je theoretisch = znanstven, náučen, praktisch = empirisch izkustven, izvršujoč (ausübend); praktischer Mann izkušen mož (prim. Belost. practicus: vešč, izkušan I. 940); in der Theorie — in der Wirklichkeit v mislih (domišljenji) = v istini (resnici); praktischer Arzt izvršujoč lečnik (vračnik) (nasproti takemu, ki je v pokoji ali zá-se živéč); prim. izvršujem = perficio pri Belost. (I. 892 in II. 156). *Janko Pajk.*

Spektralna analiza kot pripomoček v astronomiji.

(Dalje.)

Prej nego preidemo k preiskavanju drugih nebesnih teles, omenimo še prikazni, ktere se nam tako rekoč blizu zemlje prikazujejo, to so severni žar, zodijakalna svetloba, zvezdni utrinki i. v. dr.

Severni žar ali sij se nam prikazuje na nebu proti severu in sicer večjidel tako, da se vidi nad obzorom najnižje temni oddelek ali segment, nad tem pa precej širok rudečkast svetel oblok; iz njega švigajo na vse strani visoko na kvišku svetli včasih mnogovrstno barvani žarki, kterih dolgost, širokost in barve se pa tudi spreminjajo. Ravno taki žari se prikazujejo na južnem tečaji (polu) zemlje, in zategadel se cela prikazen tudi polarni žar ali sij imenuje. Visokost te prikazni zna jako velika biti, kakor se je v novejšem času dokazalo, tako da se ugiblje, ali se ta prikazen ne nahaja izven zemeljskega ozračja. Če je tudi zrak v visokosti od 30 do 60 milj silno tenek in si mi še misliti ne moremo, kako in kake prikazni to pouzročuje, vendar ne smemo sklepati, da bi nikakega zraka v tej visokosti ne bilo.

Ker je severni žar v ozkej zvezi s prikaznimi zemeljskega magnetizma, je menda sam tudi neka magnetična ali električna prikazen

Severni žar je še pa tudi z drugimi prikaznimi v zvezi, tako na pr. s solnčnimi pegami. S perijodičnim nastajanjem solnčnih peg se strinja perijodično prikazivanje severnih žarov. Iz tega posnemajo nekteri, da se mora tej prikazni uzrok tudi izven zemeljskega ozračja iskati. Ako pa solnčne pege v nekakej zvezi stojé z zemeljskim magnetizmom, bi to ravno na to merilo, da severni žar v zemeljskem ozračji nastaja.

Kaj nam pa kaže spektralna analiza? V spektru severnega žara se kaže najprej ona zelena proga, ki smo jo že v spektru solnčne korone videli in ktero kakor se je že omenilo, menda „plin posebne tenkosti še neznane tvarine“ prouzročuje. Zraven te zelene črte se še kažejo tudi črte v rudečem in v modrem delu spektra, a najbolj in vselej pa le vidimo zeleno črto. Iz tega bi se moglo sklepati, da k tej prikazni kaka posebna tvarina pripomore, ki je pa ni v našem ozračji, in tedaj bi severni žar nastal izven zemeljskega ozračja. Zöllner takemu sklepanju nasprotuje, ker meni, da žar tudi lahko pri tako nizkej temperaturi nastane, da nam ni mogoče pri .enakej opazovati šara žarečih že znanih plinov, ker ne moremo te črte v nikakem šaru ponarediti. Vogel je to črto na tanko preiskaval ter misli, da je ona enolična ali identična z neko črto v železnem plinu, a tudi on tega odločno trditi ne more, temveč samo poudarja, da so druge črte v šaru z onimi enake, ki jih solitrorod (nitrogen) in kislorod (oxygen) kažeta. Angström misli, da je spektrum iz dveh različnih šarov sestavljen, in sicer je eden enak ozračjemu, a drugi t. j. zelena črta pa nastane po fluo- ali fosfo-rescenciji. Lemström pa zopet poroča, da je to črto na nekem ledenem jezeru v severnih krajih opazoval, in trdi, da nastaja severni žar po električnem izpraznenji, ki sega vsaj v istih krajih doli do zemlje.

Iz omenjenega se razvidi, da nam še dozdaj spektralna analiza ni mogla določno odgovoriti na vprašanje, kaj je severni žar, a upati je, da se reši tudi to vprašanje, ako se opazovanje natanko nadaljuje.

Zodijakalna svetloba se v naših krajih posebno v spomladi prikazuje, in sicer zvečer kmalu ko se stemni, proti zapadu na jasnem nebu kot kopičast (koničen) svit, ki se daleč nad obzorom kvišku do 40° vzdiguje. V jeseni se vidi ta prikazen proti vzhodu, predno se začne daniti. V tropičnih krajih se vidi ta svit skoro vsak dan, a še bolj bliščeče kakor pri nas. Zraven tega svita ná zapadnem obnebji se pa še včasi tudi prikaže proti vzhodu „nasprotni svit“, enak zodijakalnej svetlobi, kakor ga je nam Humboldt najprej popisal. Če se omenjeni svetlobi nekoliko podaljšate in sprimete, postane svetel obroč, ki sega od zahoda do vzhoda in se dolgo v noč sveti. Ravno tá prikazen, ktero Brorsen „svetlobni most“ imenuje, nam je razlaganje zodijakalne svetlobe vsaj nekoliko omejila. Večkrat se .k temu svitu še pridruži severni žar in to nam podaja krasno prikazen.

Kaj je zodijakalna svetloba? Tudi to vprašanje se še dozdaj ni rešilo. De Mairon meni, da je nekaka posebna solnčna atmosfera, a Biot nam trdi, da je nekak solnčen še zemljo obsegajoč obroč, ki iz „planetaričnega prahú“ obstoji in se kakor zemlja v enem letu okoli solnca zasuče. Enakih mislij je tudi Heis, a meni pa, da gre tak obroč okoli zemlje in da še zamore iz njega nekdaj nova luna postati. J. Schmidt pa dokazuje, da bi moral ta obroč zategadel, ker se še vidi v času opozicije t. j. o polnoči, širji biti nego zemeljski tir, svetil bi se pa le v solnčnej svetlobi; svetloba bi bila tedaj le reflektovana. Temu mnenju nasprotuje Schiaparelli in trdi, da bi ravno zaradi tega, ker se vidi svetloba obroča v času opozicije, po optičnih zakonih to ne bilo mogoče, ko bi meteoričen obroč, t. j. obstoječ iz planetaričnega prahú bil tako daleč od solnca, da bi zemeljski in mesečni tir obsegal; tedaj si moremo misliti, da ima tudi ta prikazen svojo lastno svetlobo, kar nam tudi spektroskopično opazovanje dokazuje.

Spektroskopična raziskavanja so jako težka, ker je svetloba te prikazni premalo intezivna. Dokazalo se je le, da vsa prejšnja razlaganja te prikazni ne zadostujejo in da bode še le v prihodnje mogoče to vprašanje rešiti. Spektroskop nam kaže pri tej prikazni, kakor sta Respighi in Vogel opazovala, v sicer nepretrganem spektru zopet ono zeleno črto, ki se pri severnem žaru vidi. Pringle in Wright mislita, da ima ta črta svoj uzrok v severnem žaru in da se le takrat vidi, kedar se še severni žar zraven prikaže; spektrum zodijakalne svetlobe je tedaj s solnčnim identičen, in torej vsa svetloba le reflektovana. Vsekako pa je neka zveza med zodijakalno svetlobo in med severnim žarom.

Prikazen meteoritov t. j. zvezdnih utrinkov in ognjenih krogel je znana. Akoravno nekteri astronomi zvezdne utrinke in ognjene krogle razločujejo ter menijo, da so prvi v našem osolnčji, drugi pa izven njega domá, dokazalo se je vendar že po drugem potu, da prikazni po enoistem uzroku nastajajo. Znano je tudi, da se posebno meseca avgusta in novembra („Perseidi“ in „Leonidi“), pa tudi drugekrati včasih prav pogostoma prikazujejo. Po strogem opazovanji se je dokazalo, da tekajo ta telesa po odločenem potu kakor drugi planeti okoli solnca, in če na tem potu pridejo v privlačnost zemlje, padejo skozi ozračje proti zemlji in se padajoč tako razbelijo, da svetijo.

Spektrum svetlobe teh prikaznij je v obče nepretrgan. To kaže, da so meteoriti sestavljeni iz razbeljenih trdih ali tekočih tvarin, ktere se v vseh barvah razven v vijolasti svetijo. Spektroskop nam kaže, iz kterih tvarin ta telesa obstojé, in preiskava meteoritov, ki na zemljo padejo, nam tudi to potrjuje. Večjidel v vseh se nahajajo železo, nikel in kobalt, a razven teh pa še tudi mnogo drugih tvarin na pr. baker, žveplo, rožanec, mangan, fosfor, glinica i. v. dr. in le malokdaj ogljerod ali ogljene

spojine. Konkoly, ki je utrinke spektroskopično najnatančnejše v avgustu 1874 opazoval, dokazuje, da se natrium, stroncium, magnesium in tudi železo še v repih za utrinki nahaja.

Vsled preiskavanj onih tirov, po kterih tekajo perijodično se prikazujoči meteoriti okoli solnca, skušali so nekteri astronomi meteorite s kometi ali repaticami v nekako zvezo spraviti in sicer tako, da bi bili meteoriti le deli kometov. Tako se na pr. zlaga tir perseidov t. j. utrinkov, ki se meseca avgusta prikažejo, s tirom kometa III. od leta 1862., a oni leonidov (v septembru) pa s tirom kometa I. od leta 1866. i. v. dr. K temu mnenju je pripomogla prikazen Biela-jevega kometa, ki se je v dva kometa raztrgal; oba dela sta se nekaj časa videla, ali pozneje je eden izginol in tudi drugi ni prišel več ob proračunjenem času. Iz tega se sklepa, da se je eden del kometa zgostil — in utrinki so brž ko ne kosci zgoščene kometove materije.

Kaj pa so kometi ali zvezde repatice? Že po daljnovidih se je spoznalo, da obstojé iz celo majhnih delov teles, ki se v velikej tenkosti nahajajo sploh po vesolnem svetu. Ti deli se vsled privlačnosti solnca in planetov nakupičijo in se ali sami ali v solnčnej svetlobi svetijo. Iz kake tvarine pa obstojé, zamore se le po spektralnej analizi preiskovati. Zaradi premalo intenzivne svetlobe so se le nekteri večji kometi zamogli spektroskopično preiskavati. Prvi komet, ki se je preiskaval in o čijem preiskavanji se je tudi kaj gotovega zvedelo, bil je komet II. leta 1864. potem pa kometi v letih 1866, 68 in 71. Vsi so skoro enake spektre kazali. Huggins je določil, da je kometov spektrum v obče enak onemu ogljeroda ali ogljenih spojin z vodorodom, kakor na pr. bencinov spektrum obstoječ iz treh svetlih riž ali stebrov, ki so enaki onim, ki jih nahajamo pri nekterih zvezdah stalnicah, samo da so pri teh temne riže. Srednja riža pa je vselej najsvetlejša. Tudi Young-ova in Vogel-nova opazovanja to potrjujejo. Nova opazovanja Vogel-nova pri Tuttle-jevem kometu pa kažejo, da se spektrum tega kometa ne strinja dobro z bencinovim spektrom, in ravno tako tudi ne spektri še drugih opazovanih kometov; zategadel je začel Vogel trditi, da bi kometi le ne mogli biti goreče ogljene spojine t. j. kaka petrolejeva luč. Leta 1874. še le, ko se je veliki Coggia-jev komet prikazal, bilo je mogoče to prikazen določno opazovati. Tudi ta komet je v spektroskopu kazal v obče one tri karakteristične svetle riže v nepretrganem spektru. Iz teh opazovanj se je določilo: Ogljenovodorodne spojine, tedaj plini, so bistvene sestavine in to osobito v jedru kometov; vsi deli kometov niso enako sestavljeni; oni imajo svojo lastno svetlobo, pa tudi solnčno svetlobo reflektujejo; ktere druge spojine se pa še v kometih nahajajo, to bo mogoče le takrat določiti, kedar bodemo mogli velike in prav svetle komete opazovati.

Iz navedenega moremo posneti, da je med prikaznimi kometov in meteoritov nekaka, če tudi še nedoločena zveza mogoča, a da je pa to tako, zamore le najnatančnejše spektroskopično opazovanje dokazati.

(Konec pride.)

Zgodovinske črtice o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

V.

Slovenje-graško okrožje v oblasti kralja Otokarja Přemyslovca.

Koroški vojvoda Ulrik III. je 27. oktobra l. 1269. brez otrok umrl; moral bi mu naslednik biti njegov brat Filip, a ta je bil duhovnik. Sicer trdi dr. Tangl, da je Filip imel samo nižje redove, a ena izmed oglejskih listin govori očitno: „cum Philippus in sacris ordinibus constitutus sit“ (Bianchi, Docum. Histor. Aquilej. v Archivu für österr. Geschichtsquellen XXII. str. 395), in patrijarh Raimund je sam povedal poslancem kralja Otokarja Přemyslovca (II.), ko so posestva oglejske crkve na Koroškem vsled oporoke koroškega vojvode Ulrika za kralja Otokarja terjali, da to ne gre, ker je Ulrik ta posestva le za užitek dobil, Filip pa zakonitih dedičev imeti ne more.[1] Iz tega odgovora se vidi, da je vojvoda Filip imel že višje redove, ki so mu branili ženiti se.

Kralj Otokar vzame torej vsled Ulrikove že omenjene pogodbe v posest koroško vojvodstvo, pod ktero je tudi slovenje-graška provincija, privatno posestvo oglejskega patrijarha, spadala, svojim uplivom pa doseže, da je bil Ulrikov brat Filip izvoljen za patrijarha oglejskega. Papež pa ni te volitve potrdil, češ da obstoji postava za oglejski kapitel, po kterej se ne sme, kedar je papeževa stolica izpraznena, nobena volitev vršiti. Tudi osebne lastnosti Filipove, ki niso bile zgledne, so papeža Gregorja X. nagibale, da ni te volitve potrdil, in iz ravno istih uzrokov se je tudi papež Aleksander branil potrditi Filipa kot višjega škofa salcburškega. Ta nesrečni mož, ki se je v pismih podpisoval zdaj Dux

---

[1] Da je vojvoda Filip res že imel višje redove, pričuje Chronicon Magni presbyteri, ki je bil njegov vrstnik. Magnus piše: „Marie Magdalene (die) eodem anno (1279) abiit dominus Philippus, quondam archielectus et etiam quondam patriarcha Aquillygensis, postea factus est laycus post mortem fratris Ulrici et dictus est dux Karinthie et cyrratus incessit quasi laicus, quamvis esset diaconus. Tamen propter altum et nobilem sanguinem dissimulatum est a papa, et diem supremum clausit apat Chremisam“ itd. (glej Böhmer, Monum. Germ. Hist. T. XVII. pag. 534).

Carinthiae, zdaj Electus ecclesiae Aquilijensis, ali Archiepiscopus Salisburgensis, ni bil prikladen ne za duhovnika, ne za vojvodo, a vendar se je močno upiral kralju Otokarju.

Pisatelji koroške in štajerske zgodovine imenujejo vedno kralja Otokarja vrinjenca in usurpatorja, treba je torej malo okoliščine pojasniti, kako je kralj Otokar postal gospodar Štajerske in Koroške.

Štajerska je bila po smrti svojega zadnjega vojvode Otokarja Traungavčana leta 1186. zmirom z Avstrijo pod eno in isto vlado združena; ko je pa zadnji Babenberžan Friderik umrl (15. jun. 1246), ločili so se štajerski stanovi od avstrijanskih in si izvolili za vojvodo Henrika, drugorojenega sina Ottona bavarskega.

Predno pak je Henrik volitev sprejel, posvetoval se je s svojim tastom kraljem ogerskim Belom IV. in želel si je njegovo pripomoč zadobiti. A kralju Beli se je lepa Štajerska samemu dopadala, in on je le na priložnost čakal si jo osvojiti. Temu je dala povod Gertrud badenska, sestra zadnjega Babenberžana, ki je tudi mislila pravico do te dežele imeti.

Ona pobegne h kralju Beli v stolni Beligrad in se postavi pod njegovo brambo.

Drugih mislij so bili avstrijanski stanovi. Njim so se mrzili Ogri in Bavarci zaradi mnogih grozovitostij, ki so jih storili avstrijanskej deželi.

Imeli so leta 1251. dve skupščini, prvo v Beči, drugo v Triebensee-u pri Tulnu; v poslednjej so sklenoli si českega kraljeviča Přemyslovca Otokarja izvoliti, in tudi rimsko-nemški cesar je leta 1262. Otokarju izročil v fevd avstrijansko in štajersko deželo. (Listine glej pri Lambacheru: Interregnum, in appendice str. 30—71).[1]

Že Otokarjev oče, kralj Venceslav, je imel v Avstriji mnogo prijateljev, in po njihovem uplivanji ter dalje v zahvalo, da je bohemski kralj Avstrijo rešil bavarskih in ogerskih navalov, ponudili so avstrijanski stanovi 21. grudna l. 1251. kraljeviču Otokarju vojvodstvo.

Ker je Otokar postal po zakonitem potu vojvoda avstrijanski, mislil je, da ima tudi pravico do Štajerskega, ki je že od leta 1186. bilo z Avstrijo pod enoistim vladarjem združeno. Poroka Otokarjeva z Margareto babenberško mu je še to pravico pomnožila, a mnogo štajerskih

[1] Sicer pa sta že dva temelita zgodovinopisca Hormayer in Wartinger proti Schnelleru do jasnega dokazala, da štajersko vojvodstvo pod poslednjim Traungavcem Otokarjem, ki je na St. Georgenbergu 17. avgusta l. 1186. imenito listino: Donatio seu Traditio Styriae podpisal in Štajersko Babenberžanu Leopoldu VI. izročil, ni bilo „Reichslehen". Cesar Henrik VI. je v Wormsu 24. maja, l. 1192. vojvodo Leopolda VI. sicer s Štajersko pofevdil, ali omenjena pisatelja pristavita: „nämlich über das, was vom Kaiser lehnbar war". (primeri v. Winklern chronol. Gesch. der Steierm. pag. 44 in 47).

plemičev mu ni bilo prijaznih, akoravno se je Otokar štajerskej velikega dobrotnika skazal, ko jih je rešil ogerske sile.

O božiči leta 1259. pride Otokar sam v nemški Gradec brez vse vojske in postavi za svojega namestnika Voka Rožemberškega. On napravi red v deželi in ostro kaznuje vse plemiče, ki so krivico delali. To jih še bolj razljuti, in mržnja je še večja postala.

Kralj Otokar je svoja nasprotnika in tekmeca kralja ogrskega Stefana in gore omenjenega vojvodo koroškega Filipa srečno premagal in je z orožjem vzel Koroško in Štajersko v posest. Meseca novembra l. 1270. je prišel v Slovenji Gradec. Povsodi ga je narod z veseljem sprejel. V Slovenjem Gradci je podpisal dve listini, v kterih se velikega dobrotnika Zajc-kloštru[1] skazuje. Prior temu samostanu je bil takrat Jakob I., ki je premoženje samostansko zelo pomnožil.

Listini, čijih prepis se nahaja v joannejskem archivu, sklepate se: Actum a. d. MCCLXX et datum in Windischgratz per manum magistri Ulrici protonotarii nostri XIII. indictione. Sedem prič je iz Avstrije, med Štajerci so: Fridericus de Petowe (Ptuj), Henricus de Helfenberch in Chrafto, plebanus de Gratz. Župnik Chrafto je bil iz plemenite rodbine Windischgratzov. Tukaj zopet vidimo, da je Otokarjev protonotar rabil pisavo: Windischgratz, a župnik domači sv. Pankraca se prosto podpisal: de Gratz.

Na drugej listini so iste priče kakor na prvej, in tem še sledé: Fridericus de Gratz et frater ejus Ortolfus, in Ortolfus de Gurkvelde. Predniki zdaj slavne pokneženе rodbine Windischgraetzov so se torej takrat še prosto podpisovali de Gratz, vendar člani srednje-štajerske linije so že leta 1242. tudi pisali: Windischgraetz.

Friderik in Ortolf de Gratz sta bila takrat vasalla oglejskega patrijarštva, ki pa ravno od leta 1269. do 1273. ni imel glavarja, ker ni papež koroškega Filipa hotel potrditi.

To spoznamo iz zavjetka one listine, vsled ktere je Friderik, Ortolfov sin dal polovico svojih fevd Frideriku ptujskemu. Po thesauru ecclesiae aquilij. štev. 486 str. 315—16 se zadržaj te listine tako glasi: Item eodem millesimo (MCCLXXXV) Fridericus filius q^m^ (quondam) D. Ortulphi de Gretz, refutavit, et dedit in manibus D. Patriarche Raimundi medietatem totius feudi legalis et proprii contingentem ipsum ratione hereditatis predicti D. Ortulphi. Qua quidem

---

[1] Tudi samostan dominičank v Studenicah je kralj Otokar blagodušno obdaroval pismom danem 7. septembra l. 1272. v Beči. Med pričami tega pisma je podpisan tudi Magister Ulricus de Nertinge, decanus Pataviensis, mislim da iz Ptuja, ker je tudi med pričami podpisan Friderik ptujski.

Pismom danem v Gradci 16. aprila l. 1274. pa je vzel samostan gornjigraški v posebno svoje varstvo (glej Diplom. sac. Styriae. Tom. II. pag. 294—295).

refutatione recepta, idem D. Patriarcha investivit dictum D. Fridericum de Petovia, fratrem D. Friderici majoris de Petovia, de predicto feudo et proprio ad rectum el legale feudum.

Iz Slovenj-Gradca se je kralj Otokar napotil na Kranjsko in vzel Ljubljano poskokom (meseca grudna 1270). Slovenji Gradec pa je dal v varstvo Ulriku de Habspach, ki se je podpisaval: capitaneus Carniole et Marchie et in Windischgratz (glej Beiträge zur Kunde steierm. Gesch. quell. X. str. 116). Judex provincialis in Saunia (v savinskej dolini) pa se leta 1273. imenuje: Hartnidus de Gutenstein (glej P. Marian Fidler, Austria sacra Tom. II. pag. 71). Savinska dolina je takrat pripadala k slovenskej krajini (windische Mark).

Národno blago.

Vraže.

V Belej krajini slišal in zapisal *L. Gojko.*

Če je sv. večer človek sam kde pod milim nebom in če strel sliši v zraku, znači to, da bode vojska, a če čuje, da deske režejo in skoblajo pod nebom, napoveduje to hudo bolezen in mnogo smrt.

Če božičnega dne kak stranski človek prvi pride v hišo (pravijo mu gost), mora vsaj na nekoliko časa sesti, zato da je potlej dosta piščancev pri hiši.

Svetega dne ne pometajo hiš, zato ne, da sreče ne izženó izpod strehe.

Božično noč pred polnočnico hodijo izpod streh, zato da bi videli, kdaj se nebesa odpró. Kdor bi to vídel, kar bi poželel, vse bi dobil. Ko bi poprosil: Bog mi daj priti v nebesa, gotovo bi prišel vá-nja; ko bi rekel: daj mi, Bog, dosta novcev, strašno bi obogatel. Zasveti pa se bajè, kedar se nebesa odpró, tako, kakor bi zalesketalo vsega sveta zlató.

Če sv. večer vrata na senici ali kde drugde loputajo ali cvrlikajo, znači to, da bode mrlič v hiši, predno mine leto dnij.

Božični praznik nihče ne sme bos hoditi po hiši, zato da se mu nogi ne izpuhnete; tudi na mizo naslanjati se ne smeš, če ne, mozole dobiš na roke. Lonca, koze ne smeš deti na mizo, zato ne, da strn ni snetljiva.

Božično noč se živina razgovarja. Nekov gospodar je imel hlapca, ki je jako rad imel blágo. Gospodar ga je to noč nagovarjal, naj bode pri družini, služnik pa ni hotel slušati, temveč zmirom je le silil v govedjo stajo, in gospodar se mu je udal.

Ko hlapec k blágu pride, začuje, da se vol razgovarja z volom. Vol je volu povedal: „Ali znaš kaj? tebe bodo to leto ubili, in pojedli te bodo pogrebci, ki bodo pokopali gospodarja“. Drugi vol je pa svojemu

jemu tovarišu razodel: „Kaj pa ti? — tudi tebe bodo ubili in pojedli te bodo na svatovščini, ki jo bode po gospodarjevej smrti gospodinja slavila z drugim soprogom vred. Ko bodeva prvo brazdo pomladi orala, promenila se bode gospodinja v kačo in umorila bode gospodarja, ki bode držal drevo, zato da se omoži z drugim moškim“.

Ko pride pomlad, idó orat, a ko gospodar hoče prijeti za plug, posvarí ga hlapec, naj gre rajši kleščarit. Gospodar se brani, napósled se pa vendar-le udá služniku ter drevo prepusti hlapcu, sam pa za klešče prime.

Orali so prvo brazdo, kar se velika kača prikaže iz zemlje, hlapec pa z otiko mahne po njej, preseka jo in gospodarju reče, naj takoj odide domú, da se preveri, kaj se je domá zgodilo.

Gospodar uboga in ko pride domú, najde svojo ženo presekano: polovica je bila je v kuhinji, polovica pa v veži.

Če gre duhoven s sv. telom na prsih k bolniku, pa zvonček slabotno popeva, pravijo, da bode gotovo umrl bolnik.

Če nov župnik pride v župo, pa se pripelje prav do župne hiše, tisto leto toča pobije; da ne tolče, mora duhovnik nekoliko pred župno vasjo z voza stopiti in peš priti do svojega bivališča.

Če prasca z metlo tepó, kokoši loví zato in rad vse podavi.

Če hud piš ali nevihta vstane, pravijo, da je gotovo kdo obesil ali utopil se.

Mrliča prinesó iz hiše in rakev položé na dve leseni kobili. Ko pa pokojnika dvignejo na ramena, takoj kobili prekucnejo, zato da ne bi kdo v hiši zopet brzo umrl.

Če se človeku sanja o gadu, da ga hoče ujesti, znači to, da ima ženskega sovražnika, če pa se ti sanja o konji, da te hoče ugriznoti ali kopitnoti ali ti kaj drugega učiniti, imaš moškega sovražnika. Če ti kača ali konj ne moreta priti do živega, sovražnika nimata prave moči do tebe. —

Drobnosti.

(† Boleslav Jablonský) s pravim imenom Karel Eugen Tupý, imeniten česki pesnik umrl je 27. febr. v Krakovu. Rodil se je v Kardaševi Rečici na Českem 14. jan. 1813. Tistega časa so še bile česke gimnazije kakor naše dandanes — nemške, zato je v njih začel nemški pesnikovati, vendar kmalu so ga česki pisatelji, posebno Tyl, za narodno reč pridobili. Njegove pesni v leposlovnem listu „Květy“ (Cvetje), kterega je kratko časa sam uredoval, so jako dopadale. Hotel se je celó narodnej književnosti posvetiti, ali slabi stan českega slovstva onih dob ter prošnje starišev in prijateljev so ga spravile v premonstratenski samostan Strahov v Pragi. Tu je začel pevati svoje „písně milosti“ (ljubezni) in sicer z izmišljenim imenom! Leta 1841. v duhovnika posvečen pastiroval je nekaj let po Českem. 1847 pa ga pošljejo kot prošta na Zwierzyniec v Krakovo, kjer je do svoje smrti ostal. Zbrane njegove lyrične in didaktične pesni so izšle leta 1841. in doživele že 1864 svojo 4. pomnoženo izdajo, ker so se narodu, osobito mladini, silno priljubile. V rokopisu je pre zapustil zvezek pesnij v poljskem

jeziku! Truplo pesnikovo so 9. marca odpeljali v zemljo domačo. Lepo mu je poljski narod, dostojanstveniki in odličnjaki mesta Krakova, na železnici zadnjo čast skazal. Vsa poljska društva so mu položila vence na rakev, na čelu jim „akademija umiejętności (znanosti)“. Slovesno pa ga je sprevodil narod češki v nedeljo 13. marca gor na Višehrad k večnemu počitku.

(† **Dr. Anton Füster** [izvirno **Bister**]) nekdaj profesor veronauka na dunajskem vseučilišči, razkričan vojaški duhoven dijaške legije l. 1848. rojen Slovenec iz Radoljice na Kranjskem, umrl je 12. marca na Dunaji 73 let star. Rado se nam sponaša in dostikrat po pravici, da se nič ne trudimo ohraniti spomin naših mož. Za spomin tega našega uskoka sicer ni treba skrbeti, ker skrbi za-nj Nemec, kteremu se je leta 1848. dušo i telom zapisal. Nemški vseučiliščniki hočejo staviti Slovencu spomenik! Tako poroča „Alma mater“ v 11. številki popisujoč pogreb in življenje pokojnikovo. Med drugimi dunajskimi listi prinaša „Illustrirtes Extrablatt“ njegovo podobo. Vendar utegne komu služiti, ako imenujemo tú njegove sicer nemške spise. Kot prof. veronauka in odgojništva v Gorici spisal je za ondašnje društvo proti trpinčenju živalij v nemškem jeziku knjižico z naslovom: „Der Verein wider Thierquälerei; herausgegeben durch den Görzer Verein. Wien 1846“. 8° 56 strani. Ker pa je kmetijska družba v istem letu enako knjižico „Milosrčnost do žival“ „Novicam“ priložila, koje je omenjena goriška družba tisoč iztisov pokupila, slutiti je, da je bila neka zveza med obema knjižicama. Ali ni morda Füster sam v teh letih kaj slovenskega pisal?! Potem že na Dunaji: „Mentor des studierenden Jünglings“ (Wien 1848. 12°). „Hirtenbrief an die Wiener akad. Legion“. Manheim 1849. 16°. „Memoiren vom März 1848 bis Juli 1849“ (Frankfurt 1850. 8°) 2 knjigi. Ker je bil pozneje v Ameriki dokaj let, spisal je: „Bildung in den vereinigten Staaten“. Wien 1878. 8°. Njegov spis „Wer hat die Freiheit verrathen?“ l. 1848. je bil osobito namenjen Slovanom, vzlasti Čehom, ker so s protestom dunajski parlament zapustili!

(† **Dr. Frane vitez Heintl**) jubilovan višji finančni svetovalec (umrl 5. marca na Dunaji 85 let star) je zbral velikansko knjižnico, ako časniki resnično poročajo črez 70.000 knjig, ktere je vse sporočil graškemu Joanneju. S tem se bode število knjig imenitne deželske knjižnice v Gradci skoro podvojilo! *Dr. F. Simonič.*

Slovstvo: *Matične knjige* za l. 1880. so nam ravnokar došle: 1. *Letopis* za 1880. Uredil dr. J. Bleiweis. Podaja nam na 395 str.: Umételjnost in umételjna obrtnost Slovencev. Kulturno-zgodovinska studija, spisal P. pl. Radisc. Kako važnost ima „Jordanis“ za slovensko zgodovinopisje? spisal S. Rutar. Jurij Križanić. Životopisna in literarna črtica. Po Kostomarovi spisal J. Steklasa. Življenje na morji in potovanje okolo svetá. Poslovenil in uredil J. L. Iz pótne torbe. Priobčil Fran Erjavec. Dr. Anton Murko. Životopis. Sestavil dr. Jože Pajek. O pristnosti kraljedvorskega rokopisa. Po raznih spisih sestavil E. Volčič. Običaji slovanski. (Božič pri Srbih). Spisuje Fr. Hubad. Življenje in delovanje sv. Cirila in Metoda. Po okrožnici papeža Leona XIII. 30. dné septembra l. 1880. V Karlovci. Noveleta, spisal Emil Leon. Bibliografija slovenska. Od 1. jan. 1880 do 1. jan. 1881. Sestavil Ivan Tomšić. Slednjič je poročilo o delovanji Matice slovenske 1880 od Andreja Praprotnika, sklep računa in imenik matičnih udov.

2. *Kopitarjeva spomenica.* Uredil Josip Marn. Knjiga obsega: Jernej Kopitar, od J. Navratila str. 1—111. J. Kopitar in sedanja slovenska slovnica od P. Ladislava Hrovata str. 112—114. Slovnice slovenske od Julija pl. Kleinmayr-ja. str. 115—124. Tri prošnje Kopitarjeve l. 1809. str. 125—128. J. Kopitar pa Dr. J. Zupan od J. Marna str. 129—131. Na str. 132—172 se nahajajo Kopitarjevi spisi, dva v izvirnem jeziku, eden pa z opombami od P. L. Hrovata poslovenjen. Kopitar spröžitelj slovenske kmetijske pratike od dr. Janez Bleiweisa na str. 172.

Kopitar pa Pypin in Kolár str. 173—175 in slednjič na str. 176—188 Slavnost Kopitarjeva v nedeljo dné 22. avg. 1880 v Repnjah, oboje od J. Marna. Celo spomenico pa sklepa facsimilovano pismo Kopitarjevo od 10. okt. 1843.

3. *Okó in vid.* Spisal J. Žnidaršič, str. 106. 4. *Vpliv vpijančljivih pijač* na posamni človeški organizem in na človeško društvo v obče. Spisal dr. M. Samec, str. 42. — Prilično se o matičnih knjigah več spregovori.

Župnija in božja pot Device Marije v Puščavi. Krajepisno-zgodovinske črtice. Ponatis iz Slovenskega Gospodarja". V Mariboru. Založil župnijski urad v Puščavi. 1881. 8°. 20 strani. Te povse objektivne črtice o romantičnej Puščavi v Pohorji blizu postaje sv. Lorenca ob koroškej železnici bodo prilično berilo romarjem, kterim so namenjene in se jim naj lično vezane s podobo device Marije v Puščavi prodajajo. Rad pa jih tudi prečita vsak izobraženi Slovenec, ker mu s citati potrjujejo zgodovinska poročila, opuščajoč takim spisom priljubljene bajke. Omeniti bi le trebalo, naj se v knjige za narod ne vpletajo nikdar v govoru (tekstu) samem podatki v tujem jeziku, kakor se je tu na strani 15/16. v nemščini in sicer brez prevoda zgodilo. Da bi pisatelj (g. J. Skuhala, ravnatelj dij. semenišča) v Mariboru med duhovništvom mnogo posnemovalcev našel, ki bi enako popisali narodne božje poti in starinske župe! Tako bi se seznanjali bolj in bolj z našo domovino, učenemu preiskovalcu pa nudili neko drobtinico vzlasti krajepisno zanesljivo podlago!

„*Zur Frage über die Gleichberechtigung der Slovenen.* Von L. Pomladinovič. Untersteiermark 1881. Buchdruckerei der Politik in Prag". 8° str. 106. Tako se imenuje nam ravno došla knjižica, ki krepko in točno zastopa slovenske zahteve in se bori za ravnopravnost. Namenjena je Nemcem, da se seznanijo z našimi razmerami ter jih začnejo tudi uvaževati. Ona govorí o narodu slovenskem, o našem političnem stališči, jeziku in narodnej šoli, o učnem jeziku na srednjih šolah in pripravniščih, o uradnem jeziku in slednjič o liberalizmu in klerikalizmu. Knjižico bode vsak Slovenec z veseljem bral, kajti ona vsakemu domorodcu iz srca govorí, zatorej se gorko priporoča in se naj širi v vseh krogih bolj ko mogoče. Omeniti nam je, da se pri nas tiskopisna moč in sile sicer priznava, a premalo uporablja, kajti drugače bi enake knjižice ne bile tako redke prikazni; dodati nam je pa zopet, da se imajo enaki dokazi o opravičenosti naših zahtev upirati vsestransko na obilne, neovrgljive statiščine podatke.

„*Zgodovina slovenskega slovstva*", spisal in založil prof. Julij pl. Kleinmayr v Kopru, dotiskuje se ravnokar v tiskarni družbe sv. Mohorja. Nam Slovencem prepotrebna knjiga bode obsegala sledeče oddelke: I. O jeziku in delitvi po narečjih, II. Razdelitev slovstvene zgodovine, III. Temelj slovanskej vedi, IV. O azbuki, V. Staro-slovenščina, VI. Staroslovensko slovstvo, VII. Novoslovensko slovstvo od leta 1550—1881.

Kakor nam je znano, nabiral je pisatelj gradivo v to poučno delo od leta 1869. Leta 1877. je prvo sestavo predložil odseku za izdavanje knjig „Slovenske matice" v pretres in pregled. Nasvete, koje je v tej zadevi sprejel, porabljal je vestno in delo nekako preustrojil in dopolnil. Vrh tega je leta 1879. v enako svrho priobčil „Pripomoček zgodovini slovenskega slovstva". Leta 1880. so se vršile poslednje priprave v natis in sedaj se že zadnje pole stavijo. Knjiga bode blizu 14—15 pol obsegala in se v prvej polovici meseca aprila obelodani. Slovensko občinstvo opozorujemo na to novo knjigo.

Dopis iz Beljaka: Da Slovenci izvedó, kakošne so razmere gledé slovenščine na tukajšnjej gymnasiji, naznanjam sledeče: Slovenščini ste tukaj samo 2 uri na teden odločeni. Uči se v dveh oddelkih; v prvem je 9 učencev, v drugem pa 8, skupaj tedaj 17. Med temi je 10 Slovencev, Nemcev pa 7. V vsakem oddelku se podučuje na teden 1, reci eno uro.

Izdaja, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto I. V Celovci, 1. maja 1881. *Štev. 5.*

Pomladanski vetrovi.

Povest iz časov francoskih vojsk.

(Dalje.)

Četrto poglavje.

Odrin', odrin' od kraja preč,
Ne boš me vid'lo dekle več!
Narodna.

Drugo jutro po onem shodu v vinogradih stal je Dobriha dolgo časa na gori pred svojo kočo ter se neprestano oziral doli po dolini. Solnce je še visoko priplulo na nebo, in pričelo je gorko prihajati. Dobriha se je pri svojem opazovanji in čakanji vedno bolj nazaj pomikal v senco, ktero je delala njegova majhna koča. Gledal je doli na gorsko pot, ki je peljala na desnej strani nekoliko nižje pod njegovo kočo čez goro povprek, nad vasjo mimo lipniških vinogradov. Do koče, ktero si je bil Dobriha postavil na nerodovitnej, peščenej in skalnatej zemlji, ni bilo nobene poti. Kdo bi pa tukaj kaj iskal! K Dobrihi je malokdo zahajal. Le kak lahkovernež je prišel popraševat po skrivnostih čudežnih zvezd, in o hudej zimi, ko je sneg dolgo naletaval, potrkal je tudi včasih kak drvar iz bližnjih uskoških gozdov na njegove duri. Ko bi bil pa kdo sedaj samotno kočo z večjo pozornostjo opazoval, bil bi čestokrat videl, kako so se včasih v njej od različnih stranij shajali najodličnejši možje lipniške okolice, dà lipniški gospodar sam ni skoro nikoli zamudil takega shoda. Dohajalo jih je toliko, kolikor jih je moglo v kočo iti; tam notri so se o skrivnostnih rečeh tiho pogovarjali.

Tudi danes ni Dobriha zastonj pričakoval svojih gostov. Posamezni so dohajali, nekteri naravnost od poti gori po strmini, drugi od strani ali pa po goščavi mladega lesovja, ki je na severnej strani obdajalo Dobrihino stanovanje ter se vedno gostejše razprostiralo do temnih uskoških gozdov. Na klopi sedé ali pa na steno se naslanjaje so vaščanje radovedni pričakovali,

kaj jim bode danes Vinko novega naznanil. Toda danes ni bila njemu, ampak Dobrihi samemu odmenjena važna naloga, da objavi svojim sosedom dnevne novosti. Sicer pa on pri enakih shodih ni bil glavna oseba; njegovo neprestano sanjarsko premišljevanje in nemirno ponočno pohajkovanje mu ni dopuščalo, da bi se bil s kako drugo rečjo resno bavil. Vendar pa je bil svojim sosedom prav iz srca udan, želel jim je vso srečo in uspeh pri njihovem prizadetji. Z veseljem je ponudil svojo kočo za tajne shode, ker se na onem zapuščenem kraji ni bilo bati ovaduhov; tudi on sam je večkrat rad kako naročilo prevzel ter je vselej vestno in točno opravil svojo nalogo. Danes pa je svoje goste sam iznenadil z velevažno novico, celó Vinko je strmel, ko je poslušal njegovo pripovedovanje.

„Včeraj zjutraj,“ prične Dobriha pripovedovati, „sem obhodil nektere kraje v našej bližnjej okolici, kakor je moja navada. Šel sem prek Kolpe na hrvatsko stran, kjer so me nekteri znani ljudje, ki so hoteli mojo godbo slišati, v hišo povabili. Domú gredé sem si hotel iz vzvišenega mesta ogledati divno okolico; ker pa ni bilo v obližji visokega hriba, kteri bi dajal lep razgled, stopil sem na majhen, le malo od tal se dvigajoč holmec poleg ceste. Na drugej strani holmca, na ktero se ni moglo iz ceste videti, zagledal sem doli v vznožji sedeti tujega, neznanega človeka. Pred sabo na tleh je imel razgrnene različne zemljevide, v ktere je zamaknen dolgo zrl, včasih kaj s svinčnikom notri začrtal ali pa v svojej knjižici kaj zabeležil. S prva me ni zapazil. Ko sem pa odhajajoč z nogo na neki kamen zadel in s tem nehoté nekak šum napravil, hipoma kviško skoči, svoje spise in zemljevide pograbi in hoče s plahim pozdravom odhiteti. Moj prijazni odzdrav mu je dal pogum, ostal je pri meni, in kmalu sva bila v živem razgovoru. Prašal me je, kako tuji gospodje z našimi ljudmi ravnajo, ali je ljudstvo zadovoljno. Povedal sem mu vse, kakor je. Nato mi odgovori, da so Francozom na Kranjskem ure štete, da bodo v kratkem morali naše kraje zapustiti.“

„Kaj?“ oglasijo se začudjeni kmetje. „Kdo je bil ta tujec? Kje je slišal, od kod je prinesel to novico?“ so vsi vprek popraševali.

„Potrpite malo! Vse bodete slišali,“ pravi Dobriha, pomirjujoč svoje nepotrpežljive goste. „Tujec mi je nadalje objavil, da je Avstrija Francozom že vojsko napovedala, da se je oborožila, da se njene čete že bližajo kranjskim mejam.“

„Avstrijske čete se bližajo našim krajem?“ ponavljajo kmetje enoglasno ter se iznenadjeni spogledujejo.

„Da bodo tuje nasilnike pregnali in izgubljene zveste sinove nazaj pripeljali Avstriji v varstvo,“ krepko odgovarja Vinko, ko se vsi navzoči od te novosti zavzeti s prašajočim pogledom va-nj obrnejo.

„*Kaj je* še povedal tujec?“ vpraša Vinko.

„Razložil mi je na tanko, da je vse za boj pripravljeno, da se avstrijska armada v treh oddelkih proti Kranjskemu pomika. Pri Celovci stoji feldzeugmeister Hiller in ima pri sebi več nego trideset tisoč mož; s temi hoče čez Ljubelj prodreti in na Kranjskem Francoze napasti; po dunajskej cesti se bode od Celja bližal general Fölseis s svojim oddelkom, a na levem krilu hoče general Radivojević na Karlovec udariti, Novomesto vzeti in potem celo dolenjsko stran Francozom iz rok iztrgati. Vse to se pa ima sedaj v kratkem izvršiti. General Radivojević je poslal k nam ogleduha, onega moža, s kterim sem včeraj govoril, da bi pozvedel, koliko je francoskih vojakov v teh krajih. Ta marljivi ogleduh je vse pretaknol in preiskal, kakor je mogel; česar še pa ni znal, povedal sem mu jaz."

„Prav ste storili, Dobriha!" pravijo zdaj zbrani možje in zadovoljni prikimajo.

„Čemu bi pa še dalje prikrivali svoje misli?" nadaljuje eden izmed njih. „Poštenjaki trdnega značaja ne spreminjajo v vsakem hipu svojega prepričanja in svoje naklonjenosti; oni ne poznajo hlimbe priliznenih hinavcev, ki se po okoliščinah in po volji ošabnih bogatinov obračajo kakor veternica po sapi. Sedaj so menda tujci že spoznali, da se mi za njihovo gospodstvo nikoli ne bomo posebno navduševali. Naj pa še tudi vidijo, da imamo poguma dovolj, da očitno izražujemo svojo nevoljo zoper njihovo vladarstvo in z veseljem pričakujemo prihoda naše rešilne armade. Saj se nam je danes upanje osvobojenja bolj nego kterikrat prej utrdilo, sedaj smo vsi prepričani, da nam kmalu pride dan rešitve."

„Da, kmalu pride dan rešitve in osvobojenja, nato pa nastopi nova doba, novo življenje," pritrdijo možje.

„Novo dobo učaka naš mladi zarod", oglasi se sivolas starček. „Priletne može, ki že stojé na robu groba, bode na smrtnej postelji tolažilo upanje, da njihovim otrokom pridejo boljši časi. Tudi moje moči so mi opešale, noge se mi šibé in roke se mi tresejo. Le malo časa mi je še živeti. Nisem že več upal, da bi moje oči še videle avstrijske zastave vihrati po naših mestih, in če bom res še dočakal dneva rešitve, dolgo pač več ne bom užival življenja v novej dobi. Vi možje ste mlajši od mene, Vas še čaka prihodnost. Z Avstrijo združeni bodete zopet z njo delili svojo osodo. Mnogo hudega smo pretrpeli v zadnjih letih pod tujim gospodstvom, ali tudi prej pod avstrijsko vlado imeli smo čestokrat hude čase. Gotovo se bode tudi v prihodnosti od Vas zahtevalo dokaj požrtvovalnosti za občni blagor. Ne bodite pa zato nevoljni! Oni državljan, kterega v skupnosti in uzajemnosti veže vez ljubezni k svojej domovini, mirno pretrpi zaradi nje marsikako nevšečnost, rad prinese po svojej zmožnosti obilne darove na oltar rodoljubja, v burnih časih pa zbere vse svoje moči v obrambo *očevine. Kar za njo* daruje, to stori sebi v prid.

Štiri leta so že minola, odkar so nas odpahnoli in odtrgali od Avstrije; v tem času smo prav spoznali, kako draga nam je bila. Zato sem preverjen, da jo bodete toliko bolj čislali in ljubili, kedar se zopet povrnete pod njeno krilo. Vem, da jo bodete zvesto in še bolj hrabro kakor doslej branili o vseh časih na severu, vzhodu in zahodu pred sovražniki. Na obalih Adrije se bodete mož za možem vsem napadnikom v bran postavili, s svojimi prsimi bodete krili vsako ped zemlje, ktero bi zopet hotel ljut sovrag od Avstrije odluščiti ter Vas in Vaše brate potopiti v mrzlej tujščini."

Kako slovesno je starček, vnet od notranjega prepričanja te besede govoril, kako ponosno povzdigoval svojo častitljivo glavo! Poslušalci so ga zavzeti obstopili čudé se njegovej nenavadnej gorečnosti.

„Da, pri živem Bogu to zaprisežemo!" spregovori Vinko. „Naša uzajemna moč naj bode južna avstrijska straža na pomorskih obalih; nobena zvunanja sila ne bode zvestobe in udanosti Slovencev premagala. Ali tudi sedaj o času osvobojenja ne bodemo rok križem držali. Veliko moči imajo še Francozi v teh krajih, huda bode bitva in težka naloga za avstrijske vojake, toda mi jim zamoremo veliko pomagati v odločilnem času. Upam, da v tem važnem trenotku tudi po drugih oddaljenih krajih kmetje ne bodo malomarni te priložnosti v nemar puščali."

„Gotovo ne," pravi Dobriha, „o tej zadevi sem tudi včeraj vse zvedel. Povsodi so že ljudje zvedeli, da se Avstrija na boj pripravlja, in da ena vojna četa avstrijske armade kmalu iz Hrvatskega na Kranjsko pride. Zato se hočejo zopet po mnogih krajih na Dolenjskem kmetje spuntati in francoske vojake zapoditi."

„Sedaj koj, prej nego se general Radivojević približa?" vpraša Vinko.

„Da, v prihodnjih dneh bodemo že slišali o uporu v sosednjih krajih. Ljudje imajo dosta poguma in srčnosti ter upajo, da bodo vojake lahko premagali. Ne bojé se, da bi potem še kteri drugi francoski vojaki na Dolenjsko prišli, kajti potrebovali jih bodo bolj na bojnem polji zoper Avstrijce. Ljudstvo se trdno nadeje, da bodo Avstrijci zmagali; vsak dan že pričakujejo zmagovalnih vojnih čet iz Hrvatskega".

„Vendar pa je vse to početje prenaglo in nepremišljeno," omeni Vinko. „Če se pa upor ne posreči? Če pridejo drugi vojaki iz Ljubljane v večjem številu? Kako hudo bi nas zopet kaznovali!"

„Dovolite, gospod!" spregovori eden izmed kmetov. „Ali hočemo res še vedno čakati? Tudi pri nas moramo kakor drugod takoj te dni odločno na noge stopiti. Če bodemo vedno odlagali in čakali, da bodo Avstrijci morebiti še le čez leta Francoze izgnali, če si nočemo pri sami pomagati, potem pa vseh teh shodov in naklepov ni potreba; n vsak za se mirno svojo osodo pričakuje. Bog zna, ali se res kaka vojska Francoze pripravlja ali ne! Ko bi bili mene poslušali, bi bili ž

davno lahko Francoze pregnali; če bi še drugi prišli, bi pa še te zapodili. Kje bi naj Francozi vedno nove vojake jemali, da bi jih vedno na Dolenjsko pošiljali! Saj se morajo že po celem svetu vojskovati, in vsakdo vé, da so jim hude vojske tisoče vojakov pomorile.“

„Motite se, prijatelj,“ odgovori Vinko, „če mislite, da je sovražnikova moč v deželi res tako slaba. Prepričan sem, da mi sami ničesar ne opravimo. Čemu bi pa tako brez premisleka drli v pogubljenje, če ne bi s tem našej domovini prav nič koristili. Tudi avstrijski vojaki bodo imeli mnogo truda in dela, da izvršijo svojo nalogo, če jih tudi zeló veliko v naše kraje pride. Poslušajte me še sedaj, saj mislim, da ste prepričani, da le za naš občni blagor v teh zadevah delam in govorim. Potrpite še nekoliko dnij! Kedar se pa general približa našim krajem, takrat hočemo z zjedinjenimi močmi brez velikega truda in mnogih žrtev svoje delo dokončati in svoj namen doseči.“

Komaj pa ko je Vinko zadnje besede izgovoril, oglasi se neki drug kmet, ki je pri oknu stoječ hipoma ostrmel in z največjim začudjenjem gledal in kazal proti vasi.

„Poglejte, kaj je to doli na cesti pri vasi?“ pravi ves zavzet.

„To so vojaki!“ rekó soglasno možje in radovedni gledajo dol v vas. Lahko je bilo opaziti krdelo vojakov, ki so se nekteri peš, nekteri pa na konjih bližali vasi.

„Ali so morebiti že avstrijski vojaki prišli?“ začnó vsi povprek popraševati.

„Ne!“ pravi Vinko. „Francozi so; lahko se spoznajo po svojej obleki.“

„Francozi? Kaj hočejo zopet ti pri nas?“ godrnjajo nevoljno kmetje.

„To bodemo kmalu videli,“ odgovori Vinko. „Gotovo pa je, da sedaj ne morete ničesar početi; to menda sami sprevidite. Odločno sem Vas že svaril ter Vas še enkrat opominjam, da sedaj mirujete. Prepričan sem, da bi nam upornost pri teh okoliščinah prav nič ne koristila, a upornikom gotovo veliko nesrečo prinesla. Upam, da se kmalu zboljšajo naše razmere; v kratkem učakamo zaželeno priliko, da zamoremo z uspehom svoje moči zoper tujce uporabiti.“

Nevoljni in potrti so se možje razšli. Vsak je hitel na svoj dom, da bi videl, čemu in pa koliko je prišlo Francozov.

Med tem so vojaki došli v vas ter se razkropili po hišah, kjer si je vsak iskal svoje stanovanje, kajti odločeno jim je bilo, da nekaj časa v vasi ostanejo. Kjer niso našli v hlevu dovolj prostora, izgnali so domačo živino ven na polje, na njeno mesto pa svoje konje privezali. Po skednjih so nabrali za nje obilo krme, a s slamo so jim po tleh nastiljali. Pač marsikak kmetič se je tiho togotil videč, kako zapravljivo trati njegovo pičlo klajo, ktere bode gotovo po zimi pomanjkovalo. Ali kaj naj bi storili! Ljudje so spoznali, da se res takej vojaškej presili ne

morejo ustavljati, kajti govorilo se je že, da so tudi njih sosedje v bližnjih vaseh dobili enake goste. Vsakdo si je pa dobro zapomnil zlobno ravnanje neljubih prišlecev, hotel jim je vse obilno povrnoti, kedar pride dan osvete.

Ko pride Vinko na svoj dom, bila je že na Lipnici huda zmešnjava. Posli so bili v največjem neredu vsi preplašeni. Novi vojaki so prišli ter osorno klaje zahtevali za svoje konje, za se pa primerne postrežbe. Hlapci in dekle so letali sem ter tje, da bi jim ustregli. Major je dobil nova naročila in povelja od vojaškega oblastništva; prebiral je in premišljeval, zato se ni veliko za vojake brigal. Ljudmila ni celo dopoldne prišla iz svoje sobe, Vinka pa doslej ni bilo domá. Kdo bi se naj torej z vojaki pečal! Sam strežaj je okoli njih hodil ter jim kleti in shrambe razkazoval, rekel jim je, naj sami vzamejo, česar potrebujejo; potrebne reči za stanovanje bodo posli preskrbeli. Vojaki so imeli torej priličen čas, da so se na vse strani razkropili in ugrabili, kar so dobili. Gotovo bi se ne bili tega dela naveličali, ko bi jih ne bil nekdo pri tem marljivem iskanji ustavil. Hišina Zalika je njih početje zapazila in dobro umela, kake posledice bode ta zmešnjava imela, ker ni bilo nobenega pravega gospodarja na svojem mestu. Stopila je na dvor in od tod v odprto klet, kjer so že nekteri vojaki hoteli vino pokušati. Na kletinih stopnicah postane, od tam pa jih začne zmerjati in oštevati, da so se njene besede po kleti razlegale, kakor bi orehe sipal po stopnicah doli. Nekteri vojaki so umeli slovenski, drugi pa tudi ne, vendar so bili prepričani, da drzno govorjenje mlade in brhke deklice ne pomenja za njih velike ljubeznjivosti. Ker je bila nekoliko lepše oblečena, kakor navadna kmečka dekleta, mislili so, da je to morebiti sama hišna gospa, povrh so se še zbali, da bi major kaj o tej stvari ne zvedel, ker v mirnih časih je bilo ropanje ostro prepovedano. Zato so se potuhneno zopet izmuzali iz kleti. Zalika klet zapre in hoče oditi, toda na dvoru so jo obstopili vojaki ter jo z mnogovrstnimi prošnjami nadlegovali; vsak je za se prosil ali pa tudi zahteval kako reč. Toda Zalika ni dolgo prenašala njihove nadležnosti. S ključi zarožlja, z rokami se ob strani upre, nato so se pa njene besede zopet kakor toča vsule na nadležne vojake, da so osupneni pogumno dekle občudovali.

K sreči je prišel v tem trenotku Vinko domú. Kar ostrmel je zagledavši oni nenavadni prizor. Sredi v gruči vojakov stala je ponosno njegova nevstrašljiva hišina; krepko je okoli sebe s ključi otepala, a še bolj spretno obdelovala ter z neprijaznimi priimki obirala nepovoljne vojake.

„Prav, da ste prišli gospod!“ obrne se proti gospodarju. „Poglejte v kakej zadregi sem! Pomagajte mi iz te sodrge! Ta strupena golazen Vam hoče vse ujesti in popiti. Strežaj jim je pokazal in odprl vse shrambe

začeli so že grabiti in jemati, nikogar pa ni bilo razven mene, da bi jim bil branil. Saj imamo že dolgo časa vojake na Lipnici, ali takih še ne, kakor so sedaj ti. Oni, ktere smo do sedaj imeli, bili so bolj mirni in uljudni; korporal jim ni nikoli takega nepostavnega dejanja pripuščal. Sedaj se vé da korporala ni tú, ko bi ga najbolj potrebovali. Bog vé, ali bode ta revni človek zaradi one nedolžne šale res na vse večne čase zaprt!“

Zadnje besede je le Vinko slišal, ker so se bili vojaki po njegovem povelji že razšli. Res, debeli korporal je vedno skrbel, da so se vojaki na Lipnici spodobno obnašali; storil je to iz hvaležnosti za različna darila, ktera je na Lipnici od Binčeta prejemal. Pa tudi Zalika mu je bila zaradi njegovega lepega vedenja dobra in prijazna, rada je z njim govorila in dejala večkrat svojej gospej, da korporal ni prav nič napačen človek.

Major je imel danes sila veliko opravila. Dobil je nove zeló važne ukaze. Posli so iz Ljubljane in bližnjih mest prihajali in odhajali, drugi so zopet na Lipnici pričakovali majorjevega pismenega odgovora. Tudi Francozi so se neprestano na boj pripravljali. Vse moči so napeli, da bi si Kranjsko ohranili. Na Dolenjsko so poslali večje vojaške oddelke ter jim ukazali, da naj na vso moč branijo francoske krajine tostran Save, da naj o pravem času odbijejo napad avstrijske armade na jugu. Zato je prišlo v lipniško okolico in druge sosednje kraje zopet mnogo Francozov. Skoro vsaka vas je imela vojake. Zraven se je pa še poveljnikom strogo naročilo, da naj brez premisleka vse one kmete zapró, ki bi utegnoli o vojskinem času s sovražniki potegnoti. Major je premišljeval in preudarjal, kar mu je strežaj ovadil. Po njegovej izdajskej izjavi poznal je vse kmete in vedel, kteri izmed njih najbolj kazen zaslužijo. Hotel je torej še danes ukazati, da se naj s temi po postavah ravna. Vinko je se vé da naj več zakrivil, toda major je sklenol njemu kazen iz tehtnih razlogov še nekaj dnij odložiti.

Ko pride Vinko z dvora v obednico, ni bilo še nikogar tú, dasi je bil navadni čas obeda že davno prišel. Hišina Zalika pride povedat, da gospé danes ne bode h kosilu. Danes hoče v svojej sobi ostati, ker se dobro ne počuti. Vinko misli takoj k njej iti in pozvedeti o njenem stanji, toda v tem hipu vstopi major ter ga pridrži.

„Ali ste že čuli o važnih novicah, gospod Rojar?“ vpraša major, ki je bil danes zaradi nepričakovanih novic, bodisi veselih ali neveselih, nekoliko razvnet.

„Nekaj si ljudje po vasi pripovedujejo,“ odgovori Vinko. „Govori se, da bi imela neki vojska biti.“

„Da, brez dvombe se pričnejo sedaj hude vojske; vse evropske velevlasti nas napadajo ter nas hočejo zatreti.“

„Prišlo je, kar je moralo priti,“ kratko Vinko odgovori.

„Kar je moralo priti?“ pobara major. „Kdo je pa sedaj prouzročil, da je moralo priti? Ali nam bodete zopet neizmerno pohlepnost po tujih deželah in novih zmagah očitali? Sedaj se vidi, koliko veljave so imele pri naših nasprotnikih one svete mirovne pogodbe, ktere so očitno pred vsem svetom sklenoli in slovesno zaprisegli. Kdo se sedaj še kaj za one revne spise zmeni! Tudi Avstrija je le pripravne priložnosti čakala. Ko so naše moči nekoliko opešale, ko so nas na vseh straneh sovražniki obdali, vrgla se je tudi ona z vso silo na nas. Bomo videli, kaj prihodnost prinese. Ničesar še ni izgubljenega. Na Ruskem nas je huda zima užugala, tukaj pa odloči slavnoznana hrabrost naših vojakov in francosko orožje“.

„Vojska je neizogibljiva,“ omeni Vinko; „to vsak spozna. Ali Evropa zdihuje v teh hudih, nemirnih časih po zaželenem miru. Upajmo, da vsaj po tej vojski preplašenim narodom lepša, mirnejša doba zasveti.“

„Mi gotovo nismo protivniki mirú,“ pristavi major, „toda kar smo si z orožjem priborili, tega si ne damo voljno iz rok iztrgati.“

Vinko se ni hotel prièkati z majorjem, ki je svojim nasprotnikom danes to očital, kar je drugikrat opravičeval, ko je bila krivda na francoskej strani. Poslovil se je torej kmalu od svojega gosta ter se izgovoril, da mora k svojej soprogi iti, ki je malo bolna.

Major je pač vedel, zakaj ni prišla gospa k obedu, toda črhnol ni o tem nobene besedice.

Vinko stopi nato v sobo svoje soproge. Skrbelo ga je že, da bi utegnola resno zboleti, saj je bila včeraj na poti iz vinogradov vedno tiha in vsa klaverna.

V slabo razsvetljenem kotu sedela je mlada žena na naslonjači, glavo si z roko podpirajoč, vsa prepadena in bleda. Nehoté se je stresla, ko je zagledala svojega moža. Z milim pogledom ga je pozdravljala. Lasje so jej v neredu padali čez ramena in čez bledo lice; bila je prava podoba žalosti. V srce je zbodel Vinka ta tužni pogled. Kaj to pomeni! Kaj se je zgodilo!

„Ljudmila! Za Boga! Kaj te teži?“ pravi sočutno z mehkim glasom ter se vsede zraven nje. „Gotovo si bolna. Ali naj pošljem po zdravnika?“

„Ne po zdravnika, Vinko! Jaz nisem bolna,“ tiho zašepeče žena.

„Ali vendar se vidi, da trpiš,“ pravi Vinko. To se vé da ni bilo težko spoznati. Tudi je Vinko kmalu opazil, da njena bolest ni telesna ampak duševna. Ali kako bi našel pravi vir njenega žalovanja, ker se je sama vseh dotičnih vprašanj tako skrbno ogibala, če prav jo je z največjo skrbnostjo po uzroku njene žalosti popraševal! Poprosil jo je, da bi šla z njim na vrt, da bi se tam morebiti nekoliko zvedrila. Molčé je vstala in z njim iz hiše šla, a neodločno kakor otrok sprehajala se je na njegovej strani brez prave volje in veselja po vrtu in logu.

„Glej, Ljudmila,“ pravi Vinko; „tu sem si z mano vedno rada zahajala ter se vselej v prostej naravi razveseljevala. Povej mi, kaj se ti je zgodilo, da si že nekaj časa vedno otožna, danes pa tako neizmerno žalostna! Ali sem to res jaz zakrivil? Povej mi, draga, kaj naj storim, da ti povrnem zopet prejšnjo srečo in zadovoljnost! Ali te ti kraji najine prve sreče nič več ne mikajo, ali ne najdejo moje ljubeče besede več odmeva v tvojem srci?“

„Da, ti si in ostaneš moj edini prijatelj, moja sreča, moje vse! Vsi moji sorodniki so mi pomrli. Gorjé mi, ko bi morala tudi še tebe izgubiti.“

„Čemu te misli?“ tolaži jo Vinko. „Najino skupno življenje je vedno še mirno in nekaljeno, kakor je s prva bilo. Upajva, da se nama sreča ne bode nikoli skalila“.

„Nikoli skalila?“ odvrne žalostno Ljudmila. „Ali ne živimo v nemirnih, burnih, vojskinih časih?“

„Toda po vojski nam pridejo boljši časi. Malo dnij še bodemo imeli tujce pod streho. Pred Avstrijci bodo pobegnoli iz naših krajev, mi pa bodemo zopet srečno in mirno kakor prej živeli na Lipnici.“

„Kaj se pa utegne še prej zgoditi! Vinko, varuj se Francozov!“ pristavi Ljudmila; položila je roko na moževo ramo ter mu proseče zrla v oči. „Ti ne veš, kako te zasledujejo in opazujejo. Vedno se še s kmeti shajaš in jih učiš, zraven pa ne pomisliš, da ti huda nevarnost preti. Vselej sem trepetala, kedar si odhajal od doma, po noči sem čestokrat goreče Boga prosila, da bi srečno prestal teh časov silo, da ne bi sedaj onesrečil. V strašnih sanjah sem te videla hoditi na robu strme pečine, gledala sem, ko si v smrtnej nevarnosti brezskrbno stopal tik zevajočega brezdna. Iz daljave sem ti na vso moč klicala, prosila te, svarila, ali ti me nisi slišal. Drugikrat sem videla, ko se je o strašnej nevihti sredi iz penečih in šumečih valov dvigala tvoja glava. Z rokama si okoli sebe iskal, da bi se kam oprl, jaz sem pa na bregu stoječa gledala tvoj smrtni boj in ti nisem zamogla pomagati. Da, ena slaba vejica se vzdiguje iz pogubnih valov, te si se oklenol, da bi se rešil, a v tem hipu pride sovražen, francosko opravljen mož, odtrgal je vejico, tebe pa proč pahnol, da si se revno pogreznol v globini.“

„Ljudmila, jaz v resnici ne umem, čemu se v praznih domišljijah tako vznemirjaš!“ pravi tolažljivo Vinko. „Jaz ne poznam onih nevarnostij, ktere tebe tako zeló strašijo.“

Vinko danes zares ni zamogel umeti čudnega obnašanja svoje soproge. Poznal je dobro vse njene lastnosti, zato je bil pa tudi prepričan, da brez uzroka se ni tako zeló spremenila. Pričelo se mu je dozdevati, da ima ona neko skrivnost, ktere mu pa noče ali ne sme objaviti. Da bi bil on vedel, kako revno je ona danes celo noč prejokala, kako goreče

je za njegovo rešitev molila, koliko bolečin je v strahu za-nj pretrpela! Pač je govorila o nevarnosti, svarila ga je pred Francozi, toda več mu ni smela in ni mogla razodeti.

Iz vinogradov domú prišedši šel je Vinko prejšnji večer utrujen kmalu počivat. Tudi gospa se je podala v svojo sobo, pri vratih pa jo sreča strežaj in jej izroči pismo od majorja. Kako strašne, kako neusmiljene so bile besede tega pisma! Ali je res major čutil pravo, čisto ljubezen do lipniške gospé, da jo je zamogel tako mučiti! Saj je vedel, da ljubi svojega moža. V pismu je čitala Ljudmila te trdosrčne besede:

„Blaga gospa! Pregreški Vašega moža zoper našo vlado so mi popolnoma znani. Vem, da je načelnik skrivne zarote, tudi vem dobro za one skrivne duri v Vašej kleti, kjer hrani mnogo orožja. Moja dolžnost je, da ga izročim višjej sodniji, kjer se gotovo ne bode smrtnej kazni odtegnol. Samo Vi ga zamorete rešiti, ako mi naklonite svojo ljubezen. V treh dneh pričakujem Vašega odgovora. Za Vas je najboljše, da možu o tej stvari molčite in ga rešite. Pobegnoti ne more; za to bodem že skrbel. Major Besson.“

Kakor da bi okamenela, gledala je uboga žena v odprto pismo, ktero jej je to strašno novost naznanjalo. Česar se je dolgo bala, zgodilo se je že sedaj; major je vse vedel, in Vinko je bil izgubljen. Ona sama ga zamore rešiti, toda na ta sramotni način — nikoli! K vratom je stopila, hotela je k Vinku iti, da bi mu pismo pokazala in vse povedala. Kaj pa bode on na to storil? Ali bode mirno trpel, da se njegovej ženi taki žaljivi predlogi stavijo? Gotovo ne! Majorja bode zaradi tega pri tej priči strogo prijel, razsrjen se bode morebiti celó hotel v dvoboji nad njim maščevati, ali pa se bode major svojega nasprotnika s tem odkrižal, da ga na mestu z vojaško pomočjo sodniji izroči. Vsekako bi se njeni mož v hude, nevarne razmere zapletel, ako bi o vsebini tega pisma vse natanko zvedel. Zato se mu ne sme o tej stvari sedaj še ničesar povedati.

Uboga žena je zopet od vrat nazaj v sobo stopila. Kaj naj torej stori? Vinka pregovoriti, da bi se brez tehtnih uzrokov v teh časih iz Lipnice umaknol, pač ni bilo možno; zraven bi mu pa tudi majorjeve straže tega ne dopuščale. Tudi bi ga ne mogla prepričati, da major res vse o njegovej krivdi vé, ako bi mu vsega o majorjevem pismu in njegovih zahtevah ne povedala. Saj je bil preverjen, da bi ga njegov gost niti en trenotek več prostega ne pustil, ako bi zvedel za njegovo orožnico in njegove naklepe. Ko bi pa Vinko spoznal, iz kterih razlogov mu major prizanaša in kakega dobička se nadeja od svojega milostnega prizanašanja, potem bi se gotovo še najmanj hotel iz Lipnice umaknoti, marveč mahom bi stopil pred Bessona ter se z njim zaradi takega žaljenja odločno pogovoril. Pri tem bi se malo zmenil za svojo prihodnjo osodo, če prav bi vedel, da ga major zamore takoj pogubiti.

Ali ni torej za dragega moža nobene pomoči, nikake rešitve? Ljudmila je premišljevala in preudarjala, a ni jej prišla rešilna misel. Vinko je izgubljen! Revna žena se je obupna vrgla na stol, zakrila si z obema rokama obraz ter se milo zjokala. Kdo bi jo tú pomiril in utolažil! Hude misli so se jej podile po vročej glavi, nočna tihota jej je vnemala domišljijo, a ta jej risala strašne prizore in kazala vse mogoče nevarnosti za njenega moža. Z vso silo si je prizadevala, da bi odvrnola te žalostne podobe, da bi svojemu ljubljencu iz nastavljenih zanjk našla varen uték. Vse bi storila, vse bi darovala, kar bi smela, da bi le njega rešila, a revica si vendar ni mogla izmisliti za-nj rešilne pomoči. Vinko je izgubljen! zaječalo je njeno krvaveče srce, obupne misli so jej jemale sapo, bilo jej je pretesno v sobi, ni jej dalo dalje dihati. Mahom kvišku skoči, odpre si okno, ter se na-nj naslanjaje ozira po okolici, da so jej ponočne sapice hladile žareče čelo.

Bila je zopet krasna mesečna noč, kakor prejšnji večer; tisoč zvezd je prav tako ljubo migljalo, kakor sinoči. Ali so te umele njene bolesti? Ali so obžalovale bornega človeka? Ne, priroda nima srca! Dan za dnevom delujejo v odločenem teku njene skrivnostne moči, a ni jim mar za neskončno gorjé, v kterem zdihuje človeštvo. Vendar pa mlada žena na nebo obrača svoje solzorosno okó.

Tam gore nad zvezdami bivajo sedaj njeni roditelji, njeni sorodniki; vsi so pomrli, le njo samo so zapustili v borbi življenja. Ali ne gleda sedaj dobra mati dol iz nebes na bedo svojega revnega otroka? Saj ga je v življenji toliko ljubila. Bila je njena edina hčerka. Ona in njeni starejši brat sta bila ves materin ponos in veselje. Za nju je vestno skrbela, učila ju lepo, da bi svoja otroka tako vzgojila, kakor jej je na smrtnej postelji naročeval njeni pokojni mož; on je pač zgodaj umrl, otroka sta se ga komaj še spominjala. O blažena doba brezskrbne detinske sreče! Kako je materi srce veselja utripalo, ko je videla svojo malo Milico v nežnej deviškej lepoti odraščati, ko je opazovala mladenški ponos in čvrsto postavo svojega sinú! Večkrat jo je do solz ganola njuna medsebojna ljubezen, sestrina otročja udanost, bratova skrbeča pozornost nad svojo mlajšo sestro. Toda oni uporni časi so tudi njim srečo porušili. Možje in mladenči so se zbirali na boj zoper sovražnika, a tudi Miličinega brata niso zamogle sestrine prošnje in materine solze domá pridržati. Šel je v boj, drugi dan so ga pa že mrtvega prinesli domú. To je bil hud udarec za materino srce. Stara žena ni dolgo preživela sinove smrti, vedno bolj je hirala in pešala, in prej ko se je kdo nadejal, jokala je zapuščena hčerka na njenem grobu. A ne celó zapuščena. Skrbna mati jo je v svojej bolezni izročila v varstvo poštenemu in vrlemu možu, lipniškemu gospodarju, kteremu je že bila v zakon obljubljena. In ko je

Ljudmila sama ostala na očetovem domu, združila je vsa čuvstva v svojem ženinu ter se čez leto in dan z njim poročila.

Mlada žena pač takrat ni mislila, da se jej bode kmalu tudi ta sreča skalila, da jej bode huda, strašna nevarnost pretila ugrabiti njeno zadnjo podporo, da bode v strahu za svojega moža cele noči prejokala. In vendar je to moralo priti. Pozno v noči je pri oknu sama slonela, solze so jej padale na tla ter se mešale z jutranjo roso, z gorečimi vzdihi se je ozirala na nebo, kakor da bi hotela materin duh iz groba na pomoč poklicati. A vse je mirno in tiho, groba ne predere jok. Na vzhodu se že zasvita bližajoči se dan, v drevesnem perji se ziblje vetrič, listje šumi, kakor da bi ponočni duhovi skrivnostno šepetali, na nebu pa še vedno žarne zvezde ljubo kakor prej migljajo.

Solnce je stalo že visoko na nebu, a Ljudmila je utrujena od nočnega bedenja še vedno zamišljena v svojej sobi sedela. Po strežaji je poslala župniku v bližnjo vas pismo ter ga prosila, naj bi brž ko mogoče na Lipnico prišel in jej v stiski s svojim svetom iz hude zadrege pomagal. Kmalu na to pa je prinesla Zalika novico, ktero je zjutraj slišala, da se bajè avstrijske čete dolenjskej strani bližajo, da bodo čez nekoliko dnij vse Francoze od tod izgnale.

Ta novost je dajala Ljudmili nekoliko tolažbe in upanja. Da bi se to tudi uresničilo! Za Vinkovo rešitev bi bilo potem samo potreba še časa pridobiti. Zato je Ljudmila sklenola majorja s prošnjami in neodločnimi obljubami pregovoriti, da bi možu prizanesel. Tudi njemu je poslala kratko pismice, v kterem ga prosi potrpljenja, sicer pa je neodločno odgovorila in mu ni prošnje na ravnost odrekla, a tudi ne jasno in izrečno privolila.

Celo dopoldne je ostala gospa v svojej sobi; popoldne je prišel k njej Vinko ter jo izvabil na vrt.

„Pomiri se, draga moja!“ jej Vinko dalje prigovarja, ko se žena ne utolaži. „Doslej ni še major ničesar sumljivega našel; samo jaz in ti véva za orožje. Odslej pa naš gost tudi ne bo imel dosta časa, da bi se veliko za me brigal, kajti danes je dobil mnogo sila važnih naročil. On sam mi je pravil, a ljudje v vasi še bolj dobro vedó, da se iz Hrvatskega Avstrijci bližajo.“

„Ko bi pa morebiti že zdaj vse vedel o tvojih bojnih pripravah?“

„Meniš li, da bi mi potem še pustil prosto se gibati?“ jej naglo Vinko odvrne. „Nikar si domišljati nevarnosti, kjer je v resnici ni. Res da že težko prenašam nadležnost naših gostov, toda le še nekaj dnij, pa bo vsega konec. Tujci bodo urno od tú izginoli, midva pa bodeva srečno in mirno kakor prej na Lipnici prebivala, in jaz bodem skrbel, da ti e več ne kali dušnega mirú.“

Bila je že pozna popoldanska ura, a mlada zakonska dvojica je še vedno sedela v blagem medsebojnem sporazumljenji na postranskej vrtnej klopici kraj domačega loga. Ljudmila se je plaho naslanjala na svojega moža, kakor da bi hotela pred vsem svetom braniti svojo srečo, včasih se je pa otožno zamislila in ozirala v daljavo, kakor da bi nenadoma pričakovala sovražnega napada. V bližnjej goščavi se je naselila nežna ptičja družina. Samica je v gnezdu sedela, samec pa goščavo obletaval in mladičem donašal hrane. Hipoma se spusti na-nj iz višine roparski kragulj, kratek vrišč — in drzni ropar je očeta in reditelja drobnih ptičkov odnesel v svojih krempljih.

Ali naj bi to kaj pomenilo?

Iz sredi vrta se zasliši glasen jok; brezdvomno je bil to Binčev glas. Po celej hiši je on iskal Ljudmilo in svojega brata, ko ju je pa na vrtu zasledil, pritekel je s silnim jokom k njima ter je že od daleč vpil:

„Vinko, Ljudmila, ubit sem, ubit!“

„Kako si ubit, pa tako kričiš!“ pravi Vinko, ki je bil zeló nevoljen, ker bo moral v tem trenotku zopet kako bratovo bedarijo poslušati. Pregledoval ga je, ni pa mogel opaziti, da bi bil kje ranjen ali pohabljen. Nato zagleda Matevža, ki se je počasi bližal, ves blaten, obtolčen, po obrazu pa ves krvav. „Kaj se je Vama zgodilo?“ vpraša ves osupnen.

„Saj slišiš, da sem ubit,“ pravi Binče plakajoč. „Jaz uboščék! Umreti moram, pa sem še tako mlad.“

„O kresu bo imel dvajset let!“ pritrdi Matevž in si kri iz obraza briše. „Takrat je bil rojen, ko so Mačkovice pogorele.“

„Bedak! Ali ne slišiš, kaj te vprašujem? Povej, kaj sta danes počela?“

„Vidite gospod! Muro je vse vedel!“ pristavi Matevž.

„Moj Muro!“ vzdihne Binče in še hujše zajoče, ko se spomni svojega ljubljenca. „Kdo bo za te skrbel, ko mene več ne bo!“

„Da, Muro je imel prav, pa ni hotel voziti,“ pripoveduje Matevž. „Ti sleparji v mestu so pa Binčeta dražili. Ko bi bil Muro —“

„Prosim te Matevž, pusti Murota pri miru! Povej mi, ali sta se s kom tepla in bíla; kod sta se plazila, da si tako razmesarjen?“

Dolgo časa je Vinko popraševal, da je od nerodnega Matevža vse zvedel, kar je bilo potreba. Vedel je, da se je Binče v mesto peljal, takrat se je pa vselej bal, da tam kaj neumnega in neprijetnega učini.

Zadnje dni se je Binče včasi z Dobriho shajal, da bi svoj neizmerni dolgčas pregnal, kajti korporal je bil še vedno zaprt. Dobriha mu je pravil čudnih rečij o zvezdah, osobito o planetih, in Binče ga je marljivo poslušal ter mu stavil stotero vprašanj. Dobriha mu je na vrh še podaril knjigo, v kterej je bilo na tanko popisano, kako se napravljajo zračni baloni, in kako se z njimi vozi po zraku. Binče je knjigo v svojej sobi marljivo prebiral; v hipu je določno sklenol tak balon napraviti in

se na njem iz Lipnice v višave spustiti. Dà še več! Na balonu je hotel na kak bližnji planet priveslati.

„Matevž, bodi vesel!“ pravi svojemu pajdašu. „Na drug svet ideva!“

Matevž ga je molčé gledal; dosta čudnega je že od Binčeta slišal, a to je bilo prečudno.

„Ne čudi se! Na balonu se v zrak vzdigneva, približava se kakemu planetu in vsled njegove privlačnosti prideva na drug svet. Saj veš, kaj je privlačnost?“

„Če se po razoranej njivi z brano vlači,“ odreže se Matevž.

„Beži, beži Matevž! Kdo bode tako neumen! Ali si že kterikrat od kod padel?“

„Nedavno sem z one stare jablane padel, ko se je veja ulomila. Saj veš, s tabo sem moral po mlaki rake loviti, pa trebuh me je bolel. Ti si pa dejal, da bi bile lesnike dobre za to bolezen.“

„Dobro! Ko si na tla padel, vlekla te je zemlja ná-se. Ta moč se pa imenuje privlačnost. Tako je v mojej knjigi tiskano.“

„Če v knjigi takisto tiskano stoji, potem mora že res biti,“ prikima Matevž.

„Glej, to bode tako,“ razlaga Binče. „Midva bodeva veliko plina skuhala in ga v balon zaprla. Nato se bodeva hipoma vzdignola v strašno visočino, tako da prideva ven iz kroga zemeljske privlačnosti, v obližji kakega planeta pa bodem jaz plin iz balona spustil, in planetova privlačnost naju bode potem ná-se potegnola. Toda ti tega ne umeš, ker si neumen,“ prijazno pristavi.

Matevž res ni ničesar umel in se tudi ni trudil, da bi doumel, vendar pa je svojega gospoda vprašal:

„Kako bode pa nazaj?“

„Kakor gori!“ odgovori Binče, „zato bodem jaz skrbel. Na onem svetu si vse ogledava in če bo nama všeč, pojdeva še večkrat gori. Če nimajo gori konj in vozov, hočeva drugikrat tudi Murota s sabo vzeti“.

„Pa naj gre Muro prvi naprej,“ omeni Matevž „bodem jaz pa drugikrat šel.“

„Ne, to ne gre! Morebiti ni gori ljudij, in meni bi bilo samemu dolgčas. Pomisli pa, kaka čast je to za te, če pojdeš z mano! Ves svet bode o naju govoril, po vseh časopisih bode naslikan novi zračni veslar, Albin Rojar in pa njega famulus, — to si ti. Na Lipnico bodo hodili naju gledat, majorja ne bode nihče več pogledal.“

Matevž je Murota napregel, da bi se v mesto peljala potrebnih rečij za balon kupovat. Vsedeta se in poženeta, a Muro se ne premakne, ampak trdovratno stoji, vse prizadevanje je bilo zastonj. Binče ga je božal, prosil, priganjal, nato se pa videč, da vse nič ne pomaga, od jeze zjokal. Matevž dejal:

„To nekaj pomeni. Danes naju nesreča čaka.“

Napregla sta torej konja in se odpeljala. V farnej vasi je vzel Binče mimogredé tudi učitelja s sabo, kterega bode pri nakupovanji potreboval. Matevž v tem oziru ni bil za nobeno rabo. Učitelj pa je v onih tužnih časih, ko še ni bilo stalne plače, Binčetu rad ustregel, ker je vedel, da ne zastonj.

Nakupili so kmalu, kar je bilo potreba. Ali to ni bila glavna reč. Binče je povabil v krčmo vsakega, kdor je hotel iti. Tam je zbranim meščanom razlagal, kaj se ima prihodnje dni na Lipnici goditi. Gostje so ga pazno in verno poslušali, dokler jim je o balonu in zračnem veslanji govoril; ko jim je pa začel praviti o svojem prihodnjem potovanji na različne planete, začeli so se mu vsi posmehovati, nekteri so ga celó hudobno pikali ter se očito iz njega norčevali. To zasmehovanje je pa Binčeta, ki je že precej vina popil, silno razkačilo. Zagrabi torej bokal ter se žugaje pred svoje protivnike postavi; nato jih pa začne z največjo zgovornostjo obdelovati in zmerjati, da je bila groza. „Beraška sodrga! Vi se bodete meni smejali, ki niste še ničesar videli, ničesar se učili, ki niste še nikamor prišli iz svojega raztrganega mesta! Borni pritlikavci! Kaj Vi veste, kaj jaz vem in znam; Krištofa Kolumba so ljudje tudi obirali in pikali, zdaj pa vendar njegovo ime sluje po celem svetu. Čakajte! Čez nekaj tednov bodete strmeči poslušali, ko Vam bodem čudovitih rečij pravil o novem svetu.“

Tudi te prepričevalne Binčeve besede niso gostov pomirile; še bolj so se smejali, in krčmar sam jim je pomagal. Binče je pri svojih znancih marsikaj rad pretrpel, toda zasmehovati se ni nikoli pustil. Z vso močjo trešči bokal na tla, da se je vino na vse strani razškropilo; z mize pograbi gostom kupice in sklenice ter jih pomeče na tla; iz kotne omare pobere vso stekleno posodo, kolikor je je krčmar imel, jo po hiši razmeče in z nogami pohodi. Krčmar pa ni veliko branil, vedóč, da bode Binče vse dobro poplačal. Hišna tla so bila s črepinjami pokrita, toda Binčetu še ni bilo dovolj. V kuhinjo je zrogovilil in tam vse sklede, latvice in lonce pobil. V sobo povrnovši se reče z ostrim glasom:

„Sedaj pa imate! Danes bodete iz korcev pili in iz pominjekov jedli.“ Nato vrže pest frankov na mizo za odškodnino in s svojima tovarišema odide. „S takimi zarobljenimi ljudmi se omikan človek ne sme pečati,“ mrmral je odhajajoč pri vratih.

Odpeljali so se domú. To je bila vožnja, da se Bogu smili. Učitelj je konja vodil, toda Binčetu je šlo vse prepočasi. Sam je vzel bič v roke ter z vso silo natepal iskrenega konja, da je kakor blisk letel po cesti navzgor in navzdol. Voz je odskakoval na vse strani in tovariša sta vpila in prosila, ker sta se bala, da bi iz voza ne padla. Ali Binče ni poslušal njunega vpitja, saj je on sam varno sedel na sredi med njima. V zadnjem

hudem klanci pred vasjo pa zadenejo ob velik kamenit miljnik, kolo se zdrobi, vozniki pa z voza kot muhe pocepajo. Učitelj je nesrečno prišel pod konja, ki mu je s kopiti levo nogo dvakrat prebil, desno roko pa pri rami iz členkov izpahnol. Matevž je padel v jamo ob cesti, na roko se hudo ob kamen udaril, zraven si pa ves obraz na pesku odrl. Oni pa, ki je bil kriv vse te nesreče, Binče sam je priletel Matevžu na hrbet; nič žalega se mu ni zgodilo, toda kričal in tarnal je on najbolj, ker je vidéč Matevža vsega krvavega menil, da je tudi njemu samemu že zadnja ura odbila.

Iz vasi so ljudje prihiteli na pomoč. Učitelja so spravili na njegov dom, kjer je potem dolgo časa bolan ležal. Matevža in Binčeta pa so na drugem vozu domú odpeljali. Kako so se vsi na Lipnici prestrašili, ko so čuli o tej novici! Posli so pritekli na vrt Matevža gledat, strežnice so mu obraz umivale, in Zalika mu je rane zavezovala. Vsi so mu pa pritrdili, da bi se ta nesreča ne bila zgodila, ko bi bil Muro vozil; on pač ni nikoli hudo tekel.

V tem času je major vojakom odkazal in razložil nalogo, ktero je dobil od svojih predstojnikov. Odločeni vojaki so odrinoli v sosednje vasi, takoj prijeli pet kmetov, ki so bili najbolj sumljivi in so se tudi danes zjutraj z Vinkom pri Dobrihi posvetovali; uklenoli so jih ter jih še ta dan proti Ljubljani odpeljali.

Po tem opravku se je hotel major podati v svojo sobo. Toda dogodki na vrtu so tudi njega mimogredočega privabili, da je prišel pogledat Matevževe rane. V raznih bojih je bil že sam večkrat ranjen, marsikrat je v sili kakemu tovarišu rane obvezal; zato je imel v tem oziru precejšnje izkusbe. Matevž se je vedel, kakor da bi se mu ne bilo ničesar zgodilo, a vendar je bila njegova roka od udarca vsa črna in je hudo otekla, zraven pa še je imel na obrazu veliko rano. Ko je major njegove rane ogledal, svetoval je Vinku, da naj poleg navadnih domačih zdravil pošlje v mesto še po druga zdravila, ktera mu hoče on na listek napisati. Nato odpre svojo listnico, da bi med različnimi spisi, pismi, vojaškimi dopisi dobil pripraven listek. Nesreča je hotela, da so nerodno nakupičena pisma iz rok zdrsnola in se po tleh raztrosila, nektera je celó sapa po vrtu odnesla. Navzoči posli so liste pobirali in jih majorju nosili; tudi Vinko jih je en šopek nabral. Že je roko stegnol, da bi jih lastniku oddal, a pri tej priči zapazi na nekem listu znano pisavo — strese se in prebledi.

V rokah je držal in čital pismo svoje soproge.

„Gospod major! Prosim Vas le še malo potrpljenja. Ako zamorem in smem, Vam vse rada storim, kar želite, da le pomirite moje obupno srce. Moj mož ničesar ne vé. Ljudmila.“

Pismo v roki držeč je Vinko dolgo osupnen stal ter molčé gledal zdaj majorja zdaj svojo ženo. Ta dva sta oba umela, kaj se je zgodilo.

„Prosim Vas, gospod! Razložite mi to pismo!“ spregovori Vinko z zamolklim glasom, a komaj se je premagoval. Čista kakor solnce mu je bila do sedaj zvestoba njegove žene. Prej bi bil vse veroval, kakor o njenej krivdi. A kako bi si zamogel to pismo razjasniti, da bi njo opravičil. Svojeročno je pisala, da ima skrivnosti pred svojim možem, njegovega sovražnika je prosila, da jo naj tolaži, kar se njemu samemu ni posrečilo.

„Vinko, jaz sem nedolžna! Prisiljena sem pisala, da bi te rešila!“ vzklikne žena in zgrudi se onemogla na klop. Vinko je bil izgubljen. Ona ni mogla drugega ničesar več storiti, nego da bi se opravičila zaradi pisma.

„S tabo pozneje!“ odgovori jej mož, ki je komaj umel njene besede.

Iz gospejinih besed je major spoznal, da so njene v pismu dane obljube bile le zvijača. Dokler ostane Vinko na njenej strani, ne pridobi je on nikoli zá-se. Neumno bi torej bilo zaradi nje možu prizanašati. Vinko bode sedaj od njega še opravičenja, morebiti krvne osvete terjal. Toda ujetnik nima več te pravice. Major se je torej hotel na drug način svojega nasprotnika iznebiti in pri tem tudi svojo dolžnost storiti. Mignol je vojakom, ki so pri vrtnej ograji čakali, nato pa stopi bližje h gospodarju in mu reče:

„Gospod Rojar, Vi ste moj ujetnik!“

„Ujetnik? Zakaj?“ vpraša Vinko in z nova ostrmi.

„Pri sodniji bodete vse zvedeli. Vedite pa, da mi je Vaša zarota in orožnica dobro znana.“

„Orožnica!“ globoko vzdihne Vinko in se za glavo prime. Orožnica! Kakor strupena pušica zadela ga je ta beseda. Samo on in njegova žena sta vedela za oni kraj. Kdo bi bil to majorju ovadil! V tem trenotku ni mogel Vinko mirno presojevati. Pozabil je, kaj mu je bila Ljudmila, gledal je le na njeno odprto pismo in mislil na orožnico. Še hujši sum nego prej, še strašnejše obdolženje svoje žene se mu je vrivalo v zburjene misli. Da, izdala ga je njegova lastna žena.

Ujetnik se nazaj obrne proti svojej ženi, dolgo jo žalostno pogleduje. Ljudmila se zdrami in mu nasproti hiti.

„Vinko, poslušaj me!“ prične govoriti, a presilni jok jej besedo zapré. Vinko jo prime za roko, nato pa zopet naglo spusti in se od nje obrne.

„Gospod, storite svojo dolžnost!“ reče z odločnim glasom proti majorju obrnen.

Vojaki ga uklenejo ter se z njim napotijo proti vasi, da bi ga pridružili drugim ujetnikom, ki so imeli ob tem času odhajati.

Ko je pa Binče spoznal, kake priprave se tu delajo, pozabil je hipoma, da je ubit; kakor razjarjen lev planol je med vojake ter jih pričel

suvati in butati. Nato se oklene svojega brata, miluje ga in poljubuje; ko so ga pa vojaki siloma odtrgali od njega, vrže se na tla ter se z nova poprime bratovih kolen, kliče ga z najljubeznjivšimi imeni ter mu ne da prestopiti. Sam Vinko mu je prigovarjal; prišli so drugi vojaki in so Binčeta na stran odpeljali; Vinko je pa na to moško stopal med svojimi stražniki iz vrta.

Na klopici se sklone revna, osamela žena; nema kakor v blaznosti ozira se okoli in išče svojega moža; ko pa vidi Vinka kraj vrta med vojaki odhajati, pade omedlevša svojej strežnici v naročje z bolestnim vzklikom:

„Vinko! Vinko!“ (Dalje pride).

Detetu.

Dete, detice sladko! spančkaj, spančkaj!
Gorki žarek življenja, ki te obseva,
Naj te krepí, vcepí ti naj ljubáv do pravice,
Dete, ljubljeno dete!

Fantek, ti ne poznaš še strasti, bojev,
Ljutih bojev in divjih, ktere bojuje,
Bije jih ves človeški rod za smrt ali bitje,
Bitje, smrt brezobzirno.

Dete, detice sladko! glej nad tabo
Čuje matere ljúbav, matere mile,
Matere čut in otca óko kalno in trudno
Noč in dan prebudéče.

Kedar odpreš očí nebeško jasne,
Up iz njih mu miglјá in čelo razvédri,
Tožnih mu lic razgladi temne gibe in grbe,
Otcu, skrbnemu otcu.

Črt po zemlji divjá in srd razsaja,
Boj, umór uničuje svéta rodove;
Tvoje okó mirú je, tihe sreče zrcalo,
Slika rajske radosti.

Glavo dviga zavist, napuh ošabni,
Prémoč se napihuje, laž in sebičnost,
Častilakomnost zadnje nežne čute zatira,
Čute bratstva, človeštva.

Tebi, detice sladko! zibel svét je;
Dalje tvoja nemožna roka ne sega,
Dalje nedolžna misel tvoja zdaj še ne meri,
Dete, detice srečno!

V tvojih milih očes globini čistej
Vir poguma za boj očetu izvira,
Zoper krivico boj resnice, prava, poštenja,
Boj za boljšo bodočnost.

Dete, detice sladko! spančkaj, spančkaj!
Gorki žarek življenja, ki te obseva,
Naj te krepí, vcepí ti naj ljubáv do pravice,
Dete, ljubljeno dete.

T. Turkuš.

Planšarica in pastir.

Največje veselje je bilo za nas kmečke fantaline pomladanski čas, ko je šla goved in kar se še drugega v planino na pašo pošilja, ako smo mogli za nekoliko dnij šolo na kol obesiti in iti tudi v goro za kravami. To je bilo življenje! Kolikor iger smo znali, z vsemi smo preganjali božji dan, zdaj na zelenej trati, zdaj zopet v gostem lesu, kričali in vpili smo kakor grešne duše, po noči pa zato spali kakor lesene klade. Navadno se vé ni trpelo dolgo to priprosto in prekrasno življenje. Morali smo zopet s planine in kislo smo se držali, ko so nas stariši v šolo pognali. Nekteri, toda le malo jih je bilo tako srečnih, ostali so pri planšaricah ali majaricah na planini, kjer so pomagali pasti. Vsaka planšarica ni imela pastirja, le kake dve ali tri so bile tako mogočne, da so se mogle ponašati s temi paglavci. Dosta so se jezile z njimi, več kot druge z živino. Se vé, ženske imajo pač tudi svoje sitnosti, kakor mladi, burni in neubogljivi raztrganci svoje lastnosti; samo da se poslednji toliko brigajo za nauke, ki jih od prvih vsak dan po cele koše dobivajo, kolikor za lanski sneg, one pa zopet pozabijo, ko so svoje litanije do konca izblebetale, kaj so hotele v začetku povedati. Tako se je tudi godilo našim planšaricam. Vpile in kričale so včasih vsaka nad svojim pastirjem in jim žugale, kako jih bodo, a ko so se bile dosta nakričale, niso vedele, zakaj je bilo treba toliko krika, za kterega se živa duša ne briga.

Bilo je angeljsko nedeljo. Prignala sta dva kravarja, dečka kakih dvanajst do štirinajst let. Veselo so jo pokale krave po ozkih stegnéh pri zahodu večernega solnca proti planini, najprej zvončasta, ki je bila vsem drugim voditeljica. Ko je prišla živina kraj planine in zagledala koče, čulo se je že tudi mukanje. Planšarice pa so prišle z mozilno posodo iz koč in klicale: „Cika, Mavra, Jelena, na, na, na!“ Živina se spusti v tek, in ktera od krav prva do koče prileti, dobi prva soli in pohvale od majarice.

„Kje pa je Belša? kje Balha? moja Liska!“ pogovarja se planšarica z živino, ko pogreša nekterih repov v tropu. „Jih je pa že pogubil

polovico, ta brav, grdi!“ jezi se zopet nad pastirjem, ki ga ni od nobene strani. „Pri takej le paši mi mora živina ob vse mleko priti, ako ne pridejo vsak večer h koči, da bi bile redno pomolzene. To ga bom tega maloprida, ko pride, če mi ne prižene vseh! Kje ste bile, kje ste se pasle danes, kje si jih vodila Jelena, ko ste tako lepo site?“

Planšarica molze, potem otveza krave, dan beži, zmračilo se je, v koči na ognjišči pa poka ogenj in razsvetljeva prostor med štirimi lesenimi stenami.

Vse živine še ni pod streho, nektere junice tudi ostanejo vso noč zvunaj na prostem pod milim nebom in poležejo po trati okrog stanú. Ali nekterih repov tudi še na planini ni; to dela Mini, ki nosi mleko iz hleva in ga preceja v leseno posodo, skrbi in sivo glavo. V hlevu je vse opravljeno, globoko sopenje se sliši izpod koče in prežvekovanje krav, pa kak zvonec še zaropoče tu pa tam. Pastirja ni, nekoliko živine manjka. Njegova tovariša sta že davno na planini.

„Bog in sv. križ božji!“ pravi Mina, „zdaj bi bilo vse opravljeno, ko bi bil ta glava za kaj in bi prignal živino, kakor se gre, ob pravem času domú.“

Potem zopet preklada posodo, ki se je nad ognjem ali okoli ognja posušila, ali pa popravlja treske, da bolje gori na ognjišči. Kar se zasliši sem prek roba vpitje, vriskanje in petje, pa zopet vpitje in krič, kar je sledilo naglo eno za drugim, vmes je pa pel srednje velikosti zvonec, kar ropotal je, tako hitro je dirjala krava, ki ga je imela na vratu.

„Hvala Bogú! jih vendar žene,“ vzklikne planšarica, ko čuje druhal proti kočam drviti. „To bi ga bila, če bi jih ne bil prignal nocoj.“

„Hej, hej! Mina, hej, hej! smo že tu, ali je drugo že vse spravljeno in pomolzeno?“ privpije raztrgan Martin v debelih coklah proti koči, dobre volje kakor vedno. „Ali si videla, Mina! da sem jih nocoj prignal, kakor sem ti rekel. Koliko sem pa tudi preletal, da sem jih dobil te parklje presnete!“

„Saj je zadnji čas, da si jih prignal, bi bil videl, kako bi te bila, ko bi jih ne bilo nocoj. Tri večere že niso spale domá. Živina se navadi, kakor človek, daj mi soli iz police, da jim je dam. Tako so že neslane reve, da me kar snesti hočejo te božice,“ veli planšarica otvezaje izgubljeno živino pastirju, ki je že držal leseno žlico v roki in pridno nosil turščine žgance z mlekom iz lesene posode.

„Če mi boš kako povest povedala, ko prideš iz hleva, ti nesem soli, drugače pa ne, ker zdaj ravno večerjam, krave lahko počakajo, jaz sem lačen.“

„Povedala ti bom eno, le prinesi soli, da jim je precej dam, potem bodo bolje vedele sirote, kje so domá.“

„Kaj sirote? Potepenke, potepenke maloprida! pa le daj jim soli, da bodo za naprej rajše na planino vlekle proti večeru.“

Kmalu je bilo vse opravljeno in v redu. Zadovoljna je vzdihnola stara Mina in dejala: „Bog bodi zahvaljen, da imava vse zdravo in nič več izgubljenega! Zdaj bom zopet lahko spala nocoj. Te tri večere, kar ni bilo vse govedi domá, bilo mi ni moči mirno spati.“

„Meni pa še mar ni bilo, saj sem vedel, da jih zopet dobim, če se spustim prek hribov in robovja.“

Da je Martin živino izgubil, bil je le sam uzrok, ker ga po celi dan ni bilo pri kravah, zvečer pa ni mogel toliko sveta obhoditi, da bi jo bil dolezel, če se je kak rep odtrgal od tropa in se ni več vrnol sam nazaj, ali če je zašel v kako tujo čredo. Na kakem kopišči so pastirji igrali ali so v kak prepad kamenje lučali, za živino pa so še le proti večeru šli, ko je bilo čas na planino pognati.

„Mina, o škratu povej, da bom vsaj vedel, kakošen je prav za prav. Toliko so že pastirji pravili o njem, da so ga slišali pod zemljo rudo kopati, da so ga slišali večkrat na rovtih koso klepati, ali pa v kakem prepadu, kamor kamenje mečemo, ječati ali se oglašati, ko prileti kamen v jamo, jaz ga pa še nisem slišal, ne videl in vendar bi rad vedel, če ga je res kaj.“

„Res je res, ali še nisi čul, kako je enkrat planšarici, ki je vedno rentačila in preklinjala, silo delal in prav pri lepem dnevu. Ravno to ti povem, da boš imel za uk in ne klel za kravami, če te ktera ujezi, kakor sem te že večkrat slišala.“

„Saj ti sama kolneš, če si dosta jezna, še nad menoj, jaz pa saj samo nad kravami.“

„Kdaj si me še slišal? Bog me obvaruj kaj takega, lej ga kaj se spomni!“

„Ali nisi oni dan rekla: „Šentaj! še v grob me boš spravil, če me boš tako jezil,“ ko ti nisem hotel po vode k studencu? Ali ni šentaj greh? Pa beštja si tudi že rekla, sem te enkrat slišal, ko ti je Smelednikova Cika mleko zvrnola; ali to ni kletvina?“

„Vendar se ne spozabim, da bi zaklela, Bog me varuj! Pa le poslušaj, kako je bilo.“

„Doli za rovti je pasla srednjeletna ženska. Lesovje je bilo táčas le še malo kje posekano, črn gozd je kril večinoma zemljo, kjer je zdaj golo ali že morebiti tretji ali četrti les. Tudi niso imele majarice po toliko goved, kakor jih imamo dandanes, ker je bilo zavoljo divjih zverin več nevarnosti kakor zdaj. Marjeta je bilo planšarici ime. Že precej z dnevom vred, ko je šla k živini, jela se je jeziti, in vsaka malenkost, ki jej ni šla po volji, zapeljala jo je v kletvino. Vsak, kdor je to žensko slišal v njenej jezi, dejal je, da to ne more dobro končati, ker prehudoben

jezik imá. Toda ona se ni ničesar bala, manj je bila strašljiva in boječa, kakor kak možak. Ko so druge planšarice molile ob času hude ure, se ona za kaj takega še zmenila ni.“

„Ali je bila vajena paše in samote?“

„Ni od mladega pasla, bila je prej dekla, pa je niso marali domá imeti, ker je bila z ljudmi, posebno z otroci presurova. Zato so jo poslali spomladi in čez poletje rajši v goro z živino, kamor je rada šla, čeravno je kraj doli za rovti prav samoten, da ste komaj po dve in dve koči, in še te dve po celih deset minut vsaksebi.“

„Tedaj bilo je neko nedeljo, pravili so da ravno to le, ki je danes, angeljsko nedeljo. Spustila je živino, kakor navadno iz hleva, pa je ni priporočila božjemu varstvu, kakor imamo sploh planšarice navado, ko iztvezemo zjutraj krave in junice. Pognala jih je in šle so po paši, kakor jih je zvončasta peljala. Marjeta je bila čez dan, da je v koči opravila, sama domá. Popoldne okoli dveh je zapahnola vrata in šla je za kravami pogledat. Zgrešila jih je, ni jih mogla dobiti precej kakor drugekrati, čeravno je šla na hrib in poslušala po planinskem zvonci. Slišala ga je, toda do živine ni mogla precej priti, klicala je, ali žival je menda ni slišala, ker nobena krava ni priletela na njeni klic, kakor drugekrati. To že planšarico ujezi in jela je rentačiti. Šla je s hriba in po gozdu za zvoncem, ali na enkrat ga ni bilo več slišati. Zdaj jo pripelje steza skozi šumovje na staro kopišče. Bilo je že zeló zaraščeno, le sredi je bil še vrtinec črne prsti. Tačas ni bilo že dolgo nobenega koparja, tudi ne nobenega drvarja tu. Poznalo se je še, kje je nekdaj na štirih kamenitih ploščah operta lesena koliba stala. Vse je bilo že razpadeno, trohnelo in zgnito ter z mahom preraščeno razven trdega kamenja, po kterem se je pa že tudi spenjalo nekaj rastlin. Jezilo je Marjeto, da je pot zgrešila, da se jej je kravji zvonec popolnoma izgubil, jela je kleti po starej navadi. Kar zagleda na kopišči malo prikazen. Prestrašila se je. Morebiti jej še nikoli take groze ni naredilo v gozdu kot ta dan. Skakal ali plesal in vrtel se je po kopišči mali možiček. Slišala sem praviti, da je bil tako-le oblečen: Imel je rudečo čepico na glavi, srajca je bila bela, pa ne kakor so navadno srajce šite, ampak videlo se je, da je bila pletena, kakor imamo mi iz volne pletene nogovice ali kamižole. Hlače je imel črne in na rudečih, živorudečih obramencih pripete. Čevljev pa ni imel. Tako je plesal po kopišči in ni se jej hotel izognoti, ko je prišla blizu. Ti spak ti, zarentačila je nad njim, boš šel od tod, če ne te naklestim s palico. Gotovo si mi ti živino razpodil, da ne čujem več zvonca, in jela ga je preklinjati, kakor je imela navado. Ali na enkrat jo obide taka groza, da ni vedela, kje stoji, kaj se z njo godi. Zdelo se jej je, da se smrečje šibi okrog nje, da se zemlja trese pod njo. Škrat je bil to, ki jej je tako hudo delal. Ko bi ne bila tako hudobna, ne bilo bi jej take

groze napravilo. Ni si mogla pomagati, steza se jej je izgubila in nikakor ni mogla iz črnega lesa. Kamor se je obrnola, na nobeno stran se jej ni svet odprl. V takem strahu poklekne, prekriža se in moli. Ko je dolgo molila, popustila jo je še le groza nekoliko, in prišla je proti večeru vsa trudna h koči nazaj, kjer je že živina čakala ná-njo.“

„Ali je bil torej tisti možiček škrat? Če je tako majhen, bi se ga pa že ne bal, ko bi ga dobil v gozdu.“

„Le čakaj, da ti še več povem. Čeravno je majhen, ima vendar čudne moči.“

„Ali se je planšarica potem poboljšala, da ni več preklinjala? In kam je šel škrat, ali jej je kaj hudega storil?“

„Možiček se je izgubil, da ni vedela, kdaj in kakó. Hudega jej ni storil, samo v strah in grozo jo je tako spravil, da je skoro umrla. Šla je precej domú in k spovedi, da bi se greha očistila, sklenola je se poboljšati. A boječa je bila od tega časa takó, da ni hotela več sama biti v gorah. Vzela je malega fantiča seboj, da bi se manj bala v družbi nedolžnega otroka. Nobene hude stvarice se jej ni primerilo več to leto. Pustila je tudi kletvino, le včasih se je še spozabila, da jej je ušla kaka pregrešna beseda. Pozabila je s časom strah in zopet je več let planšarila. Toda, česar se človek enkrat privadi, tega se težko odvadi, in še dostikrat se mu prigodi, da se vrne v stare pregrehe. Tako je bilo tudi pri Marjeti.“

„Kako to, mari je zopet preklinjala?“

„Ravno tako kakor poprej, ni se držala storjenih obljub, čeravno je bila vsako leto starejša in slabša. Pravili so tako-le: Neki večer sta prišla dva drvarja h koči po mleka. Živina je bila tú, planšarice ni bilo pričakati. Spravila sta torej sama goved v hlev in čakala. Že proti večeru so se jeli oblaki, črni nevarni oblaki kupičiti nad vrhovi. Potegnol je hud vihar. Zdelo se je drvarjema, da čujeta daleč doli od koče v Grabnu neko vpitje, ki se vedno od druge strani sliši. Tudi se jima je zdelo, kakor bi zapel včasih planinski zvonec prav podoben onemu, ki ga je imela krava Košuta na vratu. Čakala sta, klicala, a od nikoder nobenega človeka. Oblaki so se vlegli noter do tal, noč se je naredila, taka tema, da se ni moglo izpod strehe, le kedar se je zabliskuolo, bilo je tako svetlo, da so oči zabolele. Dež je lil, kar ga je izpod neba moglo, in gromelo je, da se je zemlja tresla, pa grozen vihar je bučal, da se je drevje uklanjalo in debla so pokala v lesu. „Take hude ure pa še ne,“ pravi eden drvarjev.

„In planšarice še vedno ni domá,“ pristavi drugi.

„Kaj pomenijo ti glasovi in to vpitje, ki se je slišalo v Grabnu?“ nadaljuje prvi. „Da bi se Marjeti ne bila kaka nesreča pripetila!“

Čakala sta jutra, toda vso noč sta zastonj čakala, tudi zjutraj ni bilo planšarice nazaj.

„Kdaj pa je prišla in kje je bila?“

„Nikoli več je ni bilo. Rekli so, da jo je škrat zapeljal v pečine, kjer se je izgubila.“

„Zakaj je šla za njim?“ vpraša radovedni pastir.

„Iskala je živine in škrat je zvonil pred njo, ona pa je šla za glasom, ki je bil ravno tak, kakor glas onega zvonca, kterega je nosila Košuta, ki je čredo vodila. Tako jo je zmotilo, da je prišla v kraje, iz kterih ni mogla več nazaj. Tam se mora pokoriti od istega časa. Zato pa še dandanes, pripovedujejo da se sliši v Grabnu ob času hude ure, in kedar po dalje časa dežuje, posebno o večernem mraku neko vpitje, ki se vleče prek skalovja in dostikrat traja od večera notri do jutranjega svita.“

„Če bi ga zdaj videl škrata v gošči, bi ga takoj poznal, jaz bi se precej pokrižal, in nič bi mi ne mogel hudega storiti.“

„Saj ljudem, ki so dobrega srca in pošteni, ni sovražen, dostikrat jim celó pomaga, toda le na skrivnem. Pride ob takem času, da ga ne vidijo, le redke, redke čase se je komu pokazal. Ker pa mi grešniki nismo nikdar varni, zato imamo blagoslovljeno „beganico“ v koči, da nam hudobne moči ne morejo škodovati.“

„Torej zato nesemo vselej na cvetno nedeljo tudi posebno planinsko „beganico“ z domačo vred v crkev, da nas tukaj kak škrat ne moti?“

„Ne ravno zavoljo škrata, ampak sploh zoper vse neznane hudobne moči jo imamo pod streho, saj veš, da denem vselej ob hudej uri nektere vejice od nje na ogenj.“

„Zdaj pa spat Martin!“

„Kdaj mi zopet kaj poveš?“

„Kmalu, ako bodeš pridno pasel in nobene krave več ne izgubil.“

Samostal.

Beseda o našem ženstvu.

Žensko vprašanje razmišljujejo in razrešujejo v našej dobi blizu vsi večji in manjši civilisatorni narodi, ker ono je brez dvombe v najožjej zvezi z motorjem moderne civilisacije in našega napredka. Vendar pri nas Slovencih, kakor pri Jugoslovanih v obče, smatra se razmišljevanje in razreševanje tega vprašanja še nekoliko za nepotrebno, kakor da bi mi občnih kulturnih zakonov ne imeli ali še na onej stopinji evropske civilisacije ne bili, na kterej se to vprašanje rešuje in rešiti mora.

Ženstvo je duša in zrcalo vsemu rodbinskemu in društvenemu življenju: kakšne so matere, takšne so njihove rodbine, ktere z njimi čutijo

in mislijo, a kakšne so rodbine, takšni so narodi, zbor ali društva sorodnih rodbin, po kterih se ravna značaj, čutenje in mišljenje, izobraženost in omika narodova.

Moderna civilisacija nepogojno zahteva izobraženo ženstvo; moderna ideja narodnosti — narodno izobraženo ženstvo; no tega mi Slovenci še nimamo: naše Slovenke so poleg redko redkih izjem same kmetice.

Mi se borimo za našo narodnost, za naš materin jezik v šolah, in uradih za pismeno in ustmeno občevanje z ljudstvom; z „ljudstvom“ — pa koliko storimo za ta nam toliko dragi slovenski jezik naših kmečkih mater, da bi ga tudi gosposke matere govorile, da bi se tudi v odličnih krogih in salonih milil in gojil?!

Naša slovenščina ostane kljubu vsemu delovanju slovenskih filologov in literatov po najbolj le kmečki jezik, dokler je tudi gosposke matere slovenske gojile ne bodo, t. j. dokler mi Slovenci narodno višje izobraženega ženstva nimamo: to je naše slovensko žensko vprašanje, kterega tar najkračje razmotrivati namerjavam.

Za gosposko izobraženo moštvo skrbimo. Talentirani kmečki sinovi prihajajo iz ljudskih šol na višja učilišča ter se tako za različne dotične poklice in stane izšolajo. Ta slovenska intelligenca, kolikor se je ob tujem izobraževanji tako ne spridi in potujči, da se potem svoje priproste slovenske matere ne sramuje, izobrazi se tudi več ali manj narodno; vendar celó druge razmere so gledé kmečkih deklet: tem ni nobenega načina, po kterem bi mogle kakšne odlične gospe postati. Nekaj vsled naravnih uzrokov, nekaj vsled starih predsodkov in državnih zakonov si ženstvo v obče ne more samo s svojimi močmi svojega stanú zboljševati ali poviševati kakor moštvo: dekletom je po največ odločilen stan in premoženje starišev.

Ko so razmere takšne, kaj nam je tedaj storiti, da si slovenskih gospic in gospá odgojimo? Je-li nam zato treba kmečkih deklet izobraževati za žensko intelligenco slovensko kakor za moško kmečkih fantov?

Po mojem mnenji naj se vsakdo bodisi moški ali ženska odgojuje in izobražuje k stanu, kterega po svojih močeh in lastnostih, po svojem talentu in premoženji pošteno in častno kdaj zavzemati more. Kmečkim dekletom, kterim za gosposko življenje premoženja pomanjkuje, bi gosposka odgoja ne samo nikakor ne koristila, temveč le še škodila, dokler ni dostojnih potov, po kterih bi ženske z višjo izobraženostjo tudi brez dote lahko neodvisne svojej omiki primerno živeti mogle.

Kako pa se odgojujejo in izobražujejo hčere slovenske intelligence? Da si to vprašanje jasnejše razmotrivati moremo, pojdimo v salon kterega koli naših odličnejših narodnih veljakov. Govori se li tukaj po slovensko? — Ne! v Primorji po italijansko, drugod pa po nemško. No zakaj tako? — Ker dotična gospa ali slovenskega celó nič ne zna, ali samo toliko, d-

more s posli govoriti, ali tudi nekoliko več, pa vendar ne dosta gladko in točno, torej se lažje in rajši po tuje razgovarja. Slovenski jezik se tako v odličnih „narodnih“ hišah rabi prav za prav le za priprosto družino, za posle, ter stavi, kakor da ne bi bil „salonfähig“.

Smemo li tem gospém zamerjati, da slovenski ne govoré? Ne! bodimo pravični, te gospé niso nikoli prilike imele naučiti se dostojno dobro slovenščine, ker bile so po tuje odgojene, izobraženo in omikano pa vsakdo najlažje in najlepše v tem jeziku govori, v kterem se je izobraževal in omikal, kar je za ženski spol še mnogo večje važnosti nego za moški.

Nimamo se torej čuditi, da v salonih naših odličnih narodnjakov še sedaj slovenščina ne vlada, vendar kaj želimo ali kaj hočemo, da bode malo po malo v bodoče, ako se tudi hčere naših prvakov slovenski ne izobražujejo?

Naravno da otroci govorijo z materjo le „materin jezik“, t. j. nemški ali italijanski; dekliških šol nimamo slovenskih, torej se mlade gospice tudi izven doma lepe, omikane, salonu pristojne slovenščine naučiti ne morejo ter je govorile ne bodo. Ako tedaj hočemo, da dobimo slovénski jezik v odlične kroge in salone, moramo pred vsem predrugačiti odgojo in izobraževanje hčerij odličnih slovenskih krogov in moramo našemu slovenskemu ženstvu v obče za boljšo narodno omiko skrbeti, nego se je do sedaj skrbelo.

Kaj nam je tedaj neobhodno treba?

Boljših in narodnih dekliških šol v obče ter posebno še odličnih narodnih višjih izobraževališč za ženstvo naše intelligence.

Menda mi na to kdo poreče: se vé da mi že želimo in zahtevamo takšnih narodnih šol in izobraževališč, pa vlada nam jih noče dati.

Za Boga! hočemo li mi Slovenci vedno podobni biti negodnim, nedorastlim, nesamostalnim otrokom, kteri si sami za se s svojimi lastnimi močmi ničesar storiti ne upajo in ničesar ne zmorejo, temveč po otročje kilavo povsodi le državo na pomoč kličejo?

Ali še res ne zmoremo toliko, da bi si kakšen odličen višji dekliški zavod bodisi v Ljubljani ali v kterem drugem primernem mestu na Slovenskem ustanovili?

Zavoljo različnih razlogov se vlada v obče nikjer toliko ne briga za žensko odgojevanje in izobraževanje kolikor za moško; zatorej nahajamo tudi pri vseh velikih kulturnih narodih najboljše dotične zavode v privatnih rokah. Komu niso znani takšni privatni zavodi na Nemškem n. pr. v Draždanih, v Monakovem itd., kamor se tudi dekleta iz Avstrije, iz same Slovenije izobraževat pošiljajo, in saj je tudi, ako se ne motim, najboljša nemška dekliška šola v Ljubljani privatna.

Ako si tedaj drugi kulturni narodi povsodi, tudi kjer bi jim posebno ne trebalo, privatne zavode za žensko odgojo ustanovljajo, ker se jim

takšni v dosego dobre ženske omike bolj pripravni dozdevajo nego državni, zakaj bi tedaj mi Slovenci kaj takšnega ne storili, mi, ki tega toliko potrebujemo?

Ali smo v tej zadevi tako inferiorni, ali nam je tako malo brige odgojevati si omikano narodno ženstvo?

Ustanovimo si zavod za narodno višjo dekliško odgojo, izobraževanje in omiko!

Pri ustanovljenji takšnega nam neobhodno potrebnega zavoda pa bi bilo na marsikaj paziti in pomisliti.

Ta zavod bi moral biti res v vsakem oziru odličen in enakovrsten najboljšim zavodom drugih kulturnih narodov, ker le tedaj mu bodo zaupali stariši svoje hčere, kterim želijo odlično odgojo, izobraženost in omiko priskrbeti. Da pa bode takšen, je prva potreba njegovemu vodstvu in učiteljstvu stati na vrhunci za v to svrho potrebne izobraženosti in omike, pri čem zajedno opomnim, da je dekletom navadno treba bolj omikanega odgojiteljstva in učiteljstva nego fantom, kar mi bode menda vsakdo pritrdil, ki v tej zadevi le nekoliko izkustva ali poznanja ima.

Naj se pa tukaj tudi pomisli, da „učenost, izobraženost, omika“ niso identični pojmi. Marsikteri človek je jako učen in vsega spoštovanja vreden strokovnjak, vendar poleg te svoje učenosti je zajedno jako neomikan ter se izven svojega strokovnjaštva komaj kje spodobno kretati zna; vidijo se možje odličnih doktorskih izobraženostij, ki so ipak pravi drvarski neotesanci in siroveži! tem nasproti se opazujejo pa tudi ljudje, ki povsodi kažejo lepo in priljubljivo omiko, akopram je njihova učenost zelo plitva. — Kdor si je v pravej razmeri pridobil učenosti in omike, je v pravem pomenu izobražen človek. Ako tedaj hočemo same sebe ali nam izročeno mladino izobraževati, nam je treba skrbeti ne samo za potrebno dotično učenost, temveč tudi za one čednosti, ktere človeka povsodi prijetnega, milega, ljubljenega delajo.

Z ozirom samo na to, kar bi enemu ali drugemu spolu najbolj potrebno bilo, bode menda vsakdo priznaval, da je moškemu spolu treba več učenosti, ženskemu pa več onih lastnostij, ktere ga prijetnega, milega, ljubljenega delajo, t. j. omike.

Naj vendar nikdo ne misli, da pod „omiko“ razumevam samo neko zvunanjo olikanost ali politesno vedenje v občevanji z ljudmi. Meni je prava omika popolno nasprotje vsakterej sirovosti, kar zahteva poleg vednosti tako notranje kakor zvunanje čednosti. Kedar mladino odgojujemo, mora nam prva in največja skrb biti, da njej srce z blagim čutenjem napolnjujemo in vse njene misli za vse, kar je res plemenito, blago, lepo, dobro, častno, slavno in k idealom vzviševajoče, vnemamo; zvunanje vedenje pa ima biti zrcalo notranjega čutenja in mišljenja. Čim lepša in blažja pa ko je notranjost, tem prijetnejše in milejše bi se imela na

zvunaj pokazivati: nauk teh za omikano društveno življenje toliko potrebnih form se torej tudi nikakor ne sme zanemarjati; svet nas navadno potem sodi, kako se mu pokazujemo.

Kakor že rečeno, potrebuje ženstvo tako zaradi naravnih mu svojstev po spolu, kakor po zadanih društvenih in državnih razmerah več omike nego učenosti; dekliško izobraževanje bi se torej po teh zahtevah tudi ravnati moralo. Kakšne so narodne razmere na državnih zavodih za žensko izobraževanje?

Tukaj imamo ravnatelja, menda precej dobrega učenjaka in šolskega paedagoga, vendar preobloženega z birokratskimi zadevami; v različnih razredih, kterih je 1—4—8, so različni professorji, menda tudi dobri učenjaki in šolski paedagogi, pa v enej vrsti so le strokovnjaki.

A je filolog ter misli, da je natančno znanje slovnice tega ali onega jezika jedro vsega izobraževanja;

B je mathematik, kteri edino v tej vednosti vso srečo in zveličanje nahaja;

C je fysikar ali naravoslovec in razven svojega predmeta na svetu ničesar ne obrajta;

D je historik in geograf, ki pogosto v preteklih dogodkih in oddaljenih krajih na vso sedanjost in svojo domačijo pozabi;

E, F, G itd. se vsakteri pošteno trudi le s svojim predmetom, za druge se ne briga; zakaj bi se? saj se več od njega ne zahteva.

S kakšnim uspehom se izobražujejo tukaj dekleta?

Dobivajo si nekakšnih pojmov in znanostij v različnih predmetih, znanje, s kterim niti mlade gospice same ne vedó kaj početi niti kdo drugi kaj o njem misliti, ker učile so se vsega, samo tega ne, kar bi jim po spolu, po stanu, po premoženji, po zadanih društvenih in državnih razmerah za življenje najbolj potrebno bilo: izobražene polovičarsko po moško, polovičarsko po žensko, nimajo niti moške niti ženske dostojne izobraženosti in omike.

Ta nedostojnost je tudi kriva, da se pogosto in mnogostrano o ženskem šolanji, o ženskej naučenosti porogljivo ali prezirljivo misli ter nekteri strokovnjaki celó menijo, da ženskam vsega tega ni treba; one se naj le za kuhinjo in gospodinjstvo brigajo.

Ne tajim, da je vsakterej ženski točno poznanje kuhinjskih zadev in v obče gospodinjstva prva naloga, vendar kteri višje izobražen in omikan človek od svoje žene, od matere svojih otrok več ne zahteva, nego od vsaktere dobre kuharice ali gospodarice?

Kdor se s temi postulati zadovoljuje, kaže, da je v svojem čutenji in mišljenji še daleko od vrhunca modernih kulturnih nazorov, manjka mu tega, kar višje izobraženega človeka posebno odlikuje, blagosti prave omike.

. Priznavati moramo, da je med našo intelligenco mnogo moških, kteri za odlično izobraženo ženstvo nobenega razuma, ali prav za prav nobenega čuta in potrebe nimajo ter se odlične ženske družbe ali ogibljejo ali v njej druge in sami sebe neokretno nadlegujejo. Čuditi pa se tudi temu obstojateljstvu nikakor nimamo; pomislimo le, koliko naše intelligence ni nikoli ob svojem strokovnjaškem izobraževanji prilike imelo učiti se odličnemu svetu lastne omike, a česar se človek ne uči in ne spoznava, zato tudi čuta in razuma imeti ne more.

Takšni ljudje nimajo za ženstvo drugih idealov nego one priproste, s kterimi so občevali nekdaj še ubogi studentje, in po starej navadi še zdaj, že ugledni gospodje strokovnjaki različnih poklicov, občujejo le z ženstvom v kavarnah in gostilnah in v takšnih vsakomur pristopnih javnih mestih.

Te razmere so prav obžalovanja vredne, ker komaj kaj bolj moško omiko pospešuje in blaži, nego primerno druženje in občevanje z v resnici izobraženim, omikanim in blagim ženstvom, kakor v nasprotnem slučaji neizobraženo, neomikano, sirovo in spačeno ženstvo plemenite čute in misli le zavira in pači; ono uničuje vse ideale ter vodi pogosto človeka k najgnusnejšemu materializmu.

Koliko pa je pri ženskem odgojevanji in izobraževanji za učenosti treba skrbeti?

Na to vprašanje mislim, da ob vsakem slučaji najbolje odgovarja dotična individualnost z zadano potrebo, koristjo, stanom, premoženjem, talentom, poklicom itd., v obče se more reči: več ko kdor dobrega zna, več velja.

Dekle, ktero želi res izobraženo in omikano postati, ima se mnogo mnogo učiti, kajti ako hoče kdaj biti odlična gospa in blagodejna mati, treba jej mnogo mnogo znati in vedeti. Ženski nauk bi posebno gledé na potrebne znanosti nikoli ne smel biti površen; tú je odgojiteljem in učiteljem treba biti z vso pazljivostjo praktičnim ter dotične predmete tako odbirati, kakor v kolikosti in kakosti najbolj koristijo in ugajajo. Ženstvo tudi v mnogoterih zadevah bolj praktično čuti in misli nego moštvo ter se za filosofične spekulacije in prazne theorije ne briga; ono že po nekem naravnem nagonu ob vseh zadevah gleda brž na ugodnost in korist vsakega početja in truda.

Med našo slovensko intelligenco je mnogo takšne, ki nima nobenega drugega premoženja nego službeno plačo, od ktere ne more otrokom nobenega kapitala, hčeram nobene dote prihranjevati. Kako pa bi ta naj svoje hčere odgojevala in izobraževala? To vprašanje se meni velevažno dozdeva.

Mislimo si kakšnega državnega uradnika, kteri precej sijajno mesto zavzema in torej s svojo obiteljo dotičnemu stanu primerno živeti mora.

Mož ima več otrok. Sini se izšolajo za različne poklice in postanejo z večjo ali manjšo srečo samostalni; vendar hčere, kaj bode z njimi, kedar oče umrje ter jim nobenega premoženja ne zapusti? Bode li višja izobraženost in omika jim na srečo ali nesrečo?

Razumna izobraženost in omika je izborni kapital, ki vsakemu človeku razven moralnih ugodnostij tudi materialno korist donaša. Naj bi torej dotični stariši nikakor ne zanemarjali svojim hčeram za to duševno premoženje skrbeti, kolikor je v njihovih močeh in v zmožnostih njihovih hčerij; pri tem pa se je posebno treba varovati one toliko razširjene laži-izobraženosti in laži-omike, kar je največje zlo tako imenovanih salonskih dam.

Govoril sem do sedaj z ozirom na višjo narodno odgojevanje in izobraževanje hčerij naše slovenske intelligence ali naših premožnejših narodnjakov, opomniti pa je še treba, da se pri nas tudi za dekliške šole nižjih slovenskih krogov premalo skrbi in da nam je tudi tukaj na mnogotero zboljševanje misliti.

Navadno se sicer pravi, da so ženske vselej takšne, kakoršne jih moški storijo ali hočejo, a jaz sem vendar mnogostransko opazoval, da pri vseh kulturnih narodih ženstvo mnogo več na moštvo upliva nego obratno; ženska prosveta najbolj pospešuje in določuje občo narodno prosveto. Merilo kulturnega napredka vsakterega naroda nam more biti naobražni razvitek njegovega ženstva.

Še ena opazka.

Z naših slovenskih planin in dolin prihaja bistro-glavih kmečkih fantov, kteri se izšolajo ter si po svojej učenosti in zvedenosti evropsko slavo pridobivajo: ali ni med našimi kmečkimi hčerami tudi deklic, ktere bi, ako bi svojim duševnim in telesnim prednostim primerno bile odgojene, izobražene in omikane, tudi slovenskemu narodu na evropsko čast in slavo postale?

Vem da bi bilo takšne cvetice iz proste narave v mestne vrte presajati težavno, ako ne rečem zeló nevarno početje; no v dobro odbranih slučajih bi menda poskus vendar bil mnogo zaslužen, zatorej je stvar ipak nekoliko premišljevanja vredna.

Vse premalo se misli in skrbi tako od strani merodajnih pojedincev in privatnih društev, kakor od strani države za to, da zamorejo ženske živeti, kedar treba, samostalno, primerno njihovim izobraženostim ali qualifikacijam; ne bodimo torej v bodoče tudi v tej zadevi tako nebrižni kakor do sedaj.

H koncu še v premislek, kako bi se naj omenjeni dekliški zavod za višjo narodno odgojevanje in izobraževanje ustanovil, ako takega ustanovljenje od države pričakovati nimamo? — Naj nam bodo k tej svrhi v zgled takšni zavodi drugih kulturnih narodov, ustanovljeni ali po

pojedinih privatnih osebah, ali po privatnih društvih bodisi brez kommunalne, deželne in državne podpore, ali s kakšnim dotičnim pomočkom.

Namen tem kratkim opazkam in glavnim potezam gledé vprašanja, ktero je za nas Slovence neizmerne važnosti, je tá, da merodajne osobnosti in kroge opozorim, da naj začenjajo te zadeve natančnejše razmotrivati in pretehtovati. Tako bi se našemu narodu pripravilo sredstvo, po kterem bi on svojo narodnost najkrepkejše razvijal in s kterim bi si zajedno izobraženost, omiko, moralni in materialni napredek najbolje gojil, pospeševal in razširjal. *Dr. Ahasverus.*

Narodno blago.

J. pl. K.

6. Poziv.*

(Iz zgornjega Roža.)

Eno pošto sem slišal,
Sem žalostno stal,
Ki bom moral vzeti
Je ledik-stanu.

Sem mislil, sem žinjal,
Kaj bom si začel?
Al' pojdem k žolnirjem
Al' bodem jo vzel?

K' ne hodi k žolnirjem,
Bo škoda za te:
Boš videl moj pobič,
Bo grevalo te!

Kaj grevalo bo me,
K' sem preboren za te;
Ti druje 'maš pobe,
Se sramuješ menè.

Koj verji mi pobič,
Prav rada te 'mam;
Bóm t' pušelc storila,
Po njega prid' sam.

Koj pridi, koj pridi,
Boš videl vsaj sam;
Kaj jaz za 'ne rož'ce
V gartelnu 'mam.

Oj pridi koj gvišno,
No vtrgaj enó,
Katera ta lepši
Ta ljubejša bó.

7. Grlica.

(Iz zilske doline.)[1]

Čej si hodiv, čej si biv'
Po noči;
Da si tak' črevelce zrosiv
Po noči — po noči?

Jez sim biv v zelenim gozdeči,
Tam čir te so lěpe gèrlice.

One 'majo redeče ličice,
Ino lěpe redeče žnabèlce.

Le te gèrl'ce sim jez luviv,
Sem pa veuder eno le dobiv.

Ta 'ma te nar lěpši žnabèlce,
Ino narbolj redeče ličice.

Le ta gèrl'ca me rada 'má,
Noj midva bova vkupej živevá.

---

* Glej str. 33—36.

[1] V podnarečji zilske doline.

8. Kazen.
(Rožanska.)

K' nisem 'otel špane bogat'
In pa mojo mamico,
Zdaj bom mogel jaz marširat'
V to deželo vogersko!

K' nisem 'otel jaz ležati
V tej beli postelci,
Zdaj bom mogel vahto stati
Na tej gran'ci vogerski.

9. Vojakova.
(Iz junske doline.)

Nesrečen je bil tisti dan,
K' stopil sem v vojaški stan;
Po me prišli so štirí,
Soldatje so bilí.

Muškete na ramo denejo,
Noj mene s seboj ženejo,
Proti Libelan',
Viši kapitan'
Cesarskemu.

Muškete dol' postavljajo,
Noj mene s seboj spravljajo:
„Kaj se boš umikal
„Saj se ti bo šikal
„Soldaški stan!"

Tak' nam Lib'lan govorí:
„Bog nam daj takih ljudij!
„Mi bi se štimal'
„Proti general'
„Cesarskemu".

„Fantič moj, bod' ti vesel,
„Vojaški kruh si že prevzel,
„Ti ga boš vživljal,
„Po svetu se vbijal
„Dokler boš živ"!

10. Vojaška.*
(Iz spodnjega Roža.)

Sem pubič še mlad,
Še le osemnajst let;
Cesar me hoče
K soldatom vzet'.
Kako bom soldat,
K' sem še premlad?

Očá noj mati
Pa jokata se,
K' vid'ta fanté
Preblečene vse;
Preblečeni so,
Nazaj jih nikoli ne bo!

V kosarno sem stopil
Grózno vesel,
K' gver sem zagledal,
Se jokat' začel;
Oj, brat'c ti moj,
Nikar ne žaluj,
Veselo zajuckaj, zapoj!

---

* Nahaja se tudi v junskej dolini. Mesto prvih vrstic zadnje kitice:
V kosarno sem stopil,
Sem žalosten bil;
Muškheto zagledam,
Se jókat' začnem . . .

Pravljica o Oedipu v slovanskej obleki.[1]

Strašna osoda Oedipova, o kterej je peval že „oče" Homer in ktero so prikazivali mojstri tragičnega pesništva grškega, ni propala z narodom, ki nam je stvaril uzore še dan danes veljavne. Ko so razcvetle vednosti v srednjem veku in je Evropa začela gojiti stara klasična jezika, nastopile so tudi stare pravljice pot okoli zemlje. V srednjem veku so si pripovedovali o starih grških junakih ter začeli starino grško rabiti v krščanskem smislu. Tedaj so širili pravljico o Oedipu, popačeno ali popravljeno, kakor so mislili. Mnogokrat je stopila oseba iz krščanske zgodovine na mesto starih herojev, čestokrat so predrugačili pomen cele pripovedke, ali vendar še tudi v novej obliki spoznavamo staro tvarino.

Od konca 13. veka nahajamo obširnih pravljic o Judeži, izdajalci Kristusovem. Narodova domišljija ga je ogrdila, kolikor mogoče, a tudi iskala uzroka grehu njegovemu. Našla je konečno, da mu je bilo od rojstva usojeno biti izdajica svojega učitelja. Njegovo mater Ciborejo, ženo Danovo, so sanje svarile, da bo rodila sina zločestega, uzrok poginu naroda njegovega. Zategadel položijo roditelji novorojenca v tružico in jo vržejo v morje. Čez nekaj dnij izplujejo valovi tružico z detetom vred na obale otoka „Skariot". Kraljica na otoku najde dete, se ga usmili ter ga vzame za svoje, ker njej samej ni bilo pod srcem poroda. Čez nekaj časa jej pa dá Bog lastnega sina. Ali temu se najdenček ni hotel uklanjati, temveč ga iz zavisti ubije in zbeži v Jeruzalem. Tam stopi pri Pilatu v službo. Nekega dne zagleda Pilat na vrtu Danovem, svojega soseda, lepih jabelk; da bi jih prinesel svojemu gospodarju, prikrade se Juda po noči čez plot na vrt, ali zasačen od Dana ga ubije. Da bi utešil vdovo, ki ni poznala ubijalca, poroči jo Pilat s svojim slugo. A čez nekaj časa zvé Juda osodo svoje žene in pripovedujoč svojo spozná, da je ubil svojega očeta in se oženil s svojo materjo. Mati ga pošlje k zveličarju, in ta sprejme kesajočega se reveža med svoje apostole. Ali skopost njegova bila je tolika, da kmalu sanje materine uresniči.

Po „zlatej legendi" (legenda aurea) Jakoba a Voragine se je razširila ta pripovedka kmalu po celej Evropi; staročeska pesen peva o Judi in dalje je prišla do Rusov, kjer jo je zabeležil Kostomarov.

Poleg te legende o Judi pa še nahajamo drugih o mučenikih, ktere je preganjala osoda, akoravno so bili sami nedolžni. Take so legende o sv. Gregorji na kamenu, bulgarska o Paulu, kralji caesarejskem, srbska o Nahod-u Simeun-u, razne pripovesti o sv. Albanu itd., kterim vsem je

[1] Gl. Russische Revue, IX. Jahrg. (1880) zvezek 8. str. 119. sld. W. Nebeský v Časopisu českého musea 1847, I. 11—12.

izvirnik pravljica o Oedipu. Razširila so jih posebno tako imenovana „Gesta Romanorum“, ki so jih v prevodu tudi na Rusko prinesla. Osoda teh junakov je pa tem bolj strašna, ker so rojeni od devojke bratu ali celó od hčerke očetu. Taka je n. pr. legenda v narodnih pesnih Vukovih zv. II. št. 15 p. 70. V Janji hrani car svojo hčerko „od malena do desnog kolena“. Odrastle neče dati snubaču „već on uze pod silu devojku“ in čez tri leta „med njima se muško čedo nagje“. Ali mati ga ne more negovati, zavije mu v plenice „knjige i košulje“, ga dene v tružico in ga vrže v morje. Patrijarh Sava na Svetej gori najde tružico

„U sanduku čedo muška glava,
Nit' se smeje, nit' ručicu daje,
Ni kršteno, ni znamenovano“.

Sava odnese dete „Vilindari crkvi“, ga krsti in mu dá ime Nahod (najdenec) Simeon. Maleček odraste, duh njegov kaže lepo nadarjenost in telo njegovo se razvija, da se čudi vse. Druga pesen[1] pravi o njem:

Kad je bila čedu godinica,
Kolik' drugo od tri godinice;...
Kad je bilo od dvanaest ljeta,
Kolik' drugo od dvadest godina.
Čudno Simo knjigu izučio,
Ne boji se gjaka nijednoga,
Ni svojega starca igumana.

Ko doraste dete, pravi naša pesen dalje, do „dobra konja i svetla oružja“, pové mu Sava, kako ga je našel, dá mu „knjige i košulje“ ter ga pošlje po svetu, naj si išče svojih roditeljev.

Mladeneč se odpravi na pot, hodi iz mesta v mesto in pride tudi do „Janja grada“.

V Janji je bil kralj umrl, pokopali so ga in vdova je ostala sama. Od vseh krajev so prihajali „lale i veziri“, da jo snubijo. Carica pa ni hotela sama odločiti, temveč povabi vseh šestdeset junakov snubačev in jim reče: „Iz hiše bom vrgla med vas pozlačeno jabelko, kdor jo ugrabi, njemu hočem biti verna žena“. Tako se zgodi; ravno pa pride Simeon med snubače, ujame jabelko in se poroči z gospó.

Čez tri tedne odide mladi mož na lov, žena ostane sama domá in najde v postelji, ko jo pretresuje „knjige i košulje“. Ustraši se, spozna svojega moža in mu reče zvečer, ko pride domú:

„Čedo moje, Nahod-Simeune!
Da vrlo si Bogu sagrešio!
Jer si svoju obljubio majku
U neznanju, moje čedo drago!“

Solzami v očeh se poslovi revež od plakajoče matere, gre naravnost k Vilendarej crkvi, pade Savi pred kolena in mu toži svojo osodo. Ta mu pa odgovori, da ga more oprostiti le s pogojem:

---

[1] Vuk II. 63.

„Da zazidam kulu od kamena,
Da te bacim u kamenu kulu,
Pak da ključe u more zabacim;
Kada ključi iz mora izagju,
Onda ćeš se greha oprostiti“.

Tako se zgodi. Čez trideset let pa ujamejo ribiči ribo zlatopero ter jo poklonijo patrijarhu. Sava jo razpara in najde v njej ključe; spomnivši se Simeuna odpre vrata in najde reveža mrtvega ali tudi vsa znamenja, da je svetnik. Z veliko svečanostjo pokopljejo svetnika v Vilendarej crkvi.

Enako pripoveduje legenda o sv. Gregorji na kamenu, le da ne umrje na skali v morji, kterej je pripet, ampak po papeževej smrti ga izvolijo Rimljanje za papeža, v ribi najdejo ključe, ga oprosté ter pripeljejo slavno v Rim, kjer kasneje tudi svojo mater vidi.

Ko so preveli koncem 17. veka nekaj poglavij zlate legende na ruski jezik, razširila se je legenda o Gregorji tudi po iztoku; nahajamo jo pri Malo- in Velikorusih; več jih je zapisal Pypin.

Kako zeló je pa razširjena tudi po drugej Evropi, nam kaže W. Creizenach v Beiträge zur Gesch. der deutschen Sprache und Literatur. II. str. 177. sld.

Fr. Hubad.

Dr. Ljudevit Gaj in ilirska ideja.

(Dalje.)

Priznanje Gajevega delovanja.

O delovanji in podvzetji Gajevem in njegovih drugov so se bili jako pohvalno izrazili z besedo kakor v svojih spisih najbolj učeni in glasoviti možjé v vsem slovanstvu, kakor: Šafařik, Kollár, Jungmann, Palacky, Pogodin, Maciejowski, Vuk Stef. Karadžić, Petar Petrović Njegoš II., Bleiweis in mnogo drugih; dà celó učeni inostranci niso „Ilircem“ kratili svoje priznanosti, kakor n. pr. jezikoslovci Rask, Bopp, Keppen in dr.

Zanimivo je o tem slišati sod Šafařikov (l. c.), ki se deloma tako glasi: „Ako se ozremo na triletno delovanje časopisa „Danice ilirske“ in „Ilirskih narodnih novin“, tedaj ne moremo temu koristnemu razvitku in hitrej popolnosti teh listov odreči našega odobravanja, dà našega začudjenja. S čvrsto nado na svojo lastno dobro voljo kakor i na plemeniti duh in izdatno podporo slavnega, hrabrega naroda uvel je Gaj svoje novine v življenje. Politični list sodržuje bogastvo skrbno izbranih člankov in dopisov, o dogodbah dnevnih, družbinskih in političnih, v enotnem, čistem, obče razumljivem jeziku. Prizadevanje po dovršenosti v obliki in tvarini, v jeziku in

slogu se opazuje od leta do leta, od meseca do meseca bolj in bolj jasno. Ista brižljivost vlada v listu Danici, ki je namenjen zabavi in poduku. — Da proiznesemo nekaj iz triletnega tečaja njenega, omenimo, da jej nektere pesni in prozaični članki izvirni kakor prevedeni vrednost zagotavljajo, ki bode trajnost navadnih listov preživela. K tem računimo razven nekterih narodnih in več izvrstnih pesnij novejših pesnikov in nekterih popularnih člankov moralnega sodržaja posebno proizvode starejših ilirskih pesnikov, kakor Gundulića, Zlatarića, Palmotića, Lučića, grofa Zrinjskega Ferića, Gjorgjića, Vitezovića, Došena, Kanižlića, Katančića in drugih, kteri so tu s pravim pisanjem in v prikladnem izboru natisneni". — Mislim, da ako takov sod izreče Šafařik, da je pravičen in velik.

In sam cesar in kralj Ferdinand I. (V.) je odlikoval l. 1839. Gaja iznenadoma s previšnjo pohvalo in dragocenim brillantnim prstanom v znamenje priznanja njegovih zaslug za hrvatsko-ilirsko književnost.

Razni zavodi in društva.

Seme, ktero je Gaj vrgel bil na skoro povse pusto zemljo, začelo je lepo kliti in razširjati se, rasti ter roditi mnogovrstnega ploda. — Središče mu je bilo glavno mesto Zagreb.

Da v teh okolnostih književnost hrvatska dobi stalnejši in zakoniti temelj, zaključilo se je po prizadevanji marljivih privrženikov novega pokreta že l. 1836. na hrvatsko-slavonskem saboru s posebnim člankom (15.), da se ima ustrojiti narodno „Učeno društvo" po primeru „akademije magyarske", kteri zaključek se je resnobno ponovil l. 1839.; no akoprav se je prošnja zajedno s pravili na previšnjem mestu v obče odobrila, ostala je vendar brez uspeha zaradi pomanjkanja zakladnih sredstev. — Da se pak narodnemu jeziku prokrči pot do višjih po latinščini in nemščini odtujenih krogov, ustanovila se je l. 1838. pod predsedništvom grofa Janka Draškovića Trakošćanskega v Zagrebu „Narodna čitalnica", ki je bila glavno središče „ilirskih" rodoljubov. Že preje ste bili otvorjeni čitalnici v Karlovci in Varaždinu. Da se podkrepi književni razvitek in pomnoži število čitateljev, osnavljala so se književna društva za izdavanje takih spisov, ki bi posebno vzbujali veselje do čitanja, kakor zabavnikov, šaljivih spisov in pripovestij za mladež in prosto ljudstvo. V tem oziru si je pridobilo posebnih zaslug „Družtvo duhovne mladeži sjemeništa zagrebačkoga", prevajajoč in predelujoč spise Kr. Schmida in P. Hoffmanna.

L. 1841. se je bilo osnovalo po zaštiti pokojnega stožernika, ondaj zagrebškega vladike in banske časti namestnika Jurija Haulika, „Hrvatsko-slavonsko gospodarsko družtvo", ktero je s svojimi podružnicami in z „Gospodarskim listom" neutrudljivo delovalo za ljšek domovine in naroda.

L. 1842. se je bila po prizadevanji društva narodne čitalnice po primeru matice češke in srbske utemelila „Matica ilirska“, kterej svrha je bila, da s pomočjo glavnice nabrane po dobrovoljnih prineskih izdaja stare izvrstne rokopise in knjige ter v obče podpira književni razvitek, ter tako z neke strani zastopa namenjeno učeno društvo, kteremu še niso bile dorastle moči, da se ustroji. Istega leta so osnovali Rakovec, Vraz in Vukotinović po primeru „Časopisa českého musea“ časopis letnik: „Kolo, članci za literaturu, umětnost i narodni život“, kterega je pozneje (počenši od l. 1847. s IV. knj.) izdajala Matica ilirska.*

Zapreke ilirizmu.

No ilirizem ni ostal omejen samo na literarno polje, nego kot zastopnik ideje jugoslovanske prešel je tudi na polje politično ter se obrnol proti pogubnim nakanam Magyarov, ki so neutralni jezik latinski, prej zajedniški, sedaj že skoro povse iz javnega državnega življenja izključili in si brezobzirno prizadevali namesto njega povsodi uvesti svojo magyarščino ne samo v urade, temveč tudi v narodne šole. L. 1840. zahtevali so Magyari, naj bodo vse repraesentacije do Nj. Veličanstva magyarske in naj posebno ogerski uradi v obče magyarski dopisujejo; tudi v Voj. krajini ima se širiti učenje magyarskega jezika. Narodna stranka „ilirska“ pak je zahtevala na hrvatskem saboru, da se v šole in urade uvede hrvaščina.[1]

Ko so l. 1836. Magyari zahtevali, da se odpravi starodavni hrvatski zakon, po kterem protestantom ni bilo dovoljeno naseljevati se v Hrvatskej, vzdignol se je Gaj proti temu z dobrim uspehom. Zato je ondašnji zagrebški biskup Alagović svečenstvu priporočil Gajeve novine.

Leta 1837. prodrl je povse Gajev upliv v krščanske prebivalce v Bosni in Hercegovini, kjer so se posebno frančiškani poprijeli narodne stvari. Med katoliškimi in grško-iztočnimi sledbeniki izginjavala je vse bolj prejšnja intoleranca, umikajoč se idejam narodnosti in slobode. S tem se je probudil upor strogo katoliškega redovniškega svečenstva proti „Ilircem“; a na čelu jim je bil apostolski vikar Barišić. Od te stranke je bil Gaj v Rimu obtožen pri kuriji kot poglavar narodnega pokreta v Bosni. K temu je v Bosni tudi buknol vstanek, ki pak ni imel nikakega uspeha. Bosenski paša Mehemed Vedžihi okrivil je Gaja pri avstrijskej vladi, da je on kriv te bune. — V ostalem ni opravil proti nedolžnemu Gaju nič ni Barišić, ni bosenski paša.[2]

Sijajna zadovoljščina za te osvaje bil je Gaju prstan z brillanti, kterega je, kakor omenjeno, dobil l. 1839. od cesarja Ferdinanda.

---

* F. B. Kořinek: „Obća pověstnica za srednje škole“. III. 411 in sl.

[1] „Slovanstvo“ (Mat. slov.) I. str. 261.

[2] „Slovnik naučny“, izd. Fr. Rieger.

Isto tako stopil je Gaj odločno na pot magyarskej pohlepnosti po Reki in njenej okolici, takozvanem „ogerskem primorji“ (čl. 30. ogersk. zak. od l. 1868.), na ktero so Magyari držali, da imajo dobro pravo.

Takovo marljivo delovanje nakopalo je Gaju mnogo protivnikov in neprijateljev. K tem pripadajo v prvej vrsti naravno Magyari sami. Zato so se ogerski velmožje (magnati) posluževali vsakega sredstva, da ugasé plamen ilirstva, ki je silno prečil izvršitev njihovih želj, in na kterega so zaradi tega neprenehoma rigali srd in strup že od njegovega povstanka. S prva so mislili, da dosežejo svojo svrho, ako za svojo stvar pridobé stvoritelja vsega ilirskega pokreta, Gaja, vabili in mamili so ga pa, dokazujoč mu, češ da prijateljski, da s tem svojim postopanjem on uničuje staroslavno ime hrvatsko, ter so ga nagovarjali, naj dela samo za hrvatstvo, a ne za „ilirstvo“, lukavo mu ponujajoč vsakojako pripomoč k pospeševanju njegove svrhe. A ko se jim pa to ni posrečilo, začeli so mu na vse načine pretiti in groziti, da bi ga nekako ustrašili in od njegovega dela odvrnoli. Ali Gaj jim je na ogerskem saboru v Požunu, kamor je bil leta 1840. za poslanca izbran, ostro in odločno izustil znane besede, kterih Magyari še do danes niso pozabili: „Magyari so“ — rekel je — „otok plavajoči v velikem slovanskem morji; niti sem jaz to morje stvaril, niti sem ga vzburkal; ne burkajte ga tudi vi, gospoda, da vam valovi ne bi povrh glave narastli in otoka poplavili!“

K tem zvunanjim neprijateljem pridružili so se — kakor to pri nas Slovanih sploh navada, — tudi domači, ki so Hrvatom protivne Magyare v njihovih težnjah podpirali in slavno delo svojih rodnih bratov na vse strani javno in tajno zavirali in podkopavali. Aristokracija v Hrvatskej in Slavoniji — izvzemši nektere v istini rodoljubne obitelji plemenitaške — tudi srednji in mali plemiči: sremski, turopoljski in rečki, nekoliko zagrebških ter nekaj višjega svečenstva nazirali so v ilirizmu zajedno i demokratični živelj, kteri bi njihovim privilegijam jednok mogel zadati smrtni udarec. Da si te predpravice ložje obranijo, vrgli so se ti bledi sinovi matere Slave Arpadovim potomcem, Magyarom, v naročje, od tod njih ime — magyaroni. Tako se je dotlej složna moč razpolovila v dve sebi čelo v čelo protivni stranki, narodno — ilirsko, a drugo protinarodno — magyaronsko.

S početka so se samo po dnevnih časopisih pikali in zbadali; pa čim dalje, hujše so se razprli. Kar se je bolj zlobnega in za domorodce škodljivega le izmisliti moglo, vse to so magyaroni zajedno z Magyari „Ilirom“ pod pete metali ter najčrnejše klevete (obrekovanja) po svetu sipali. Povsodi, po novinah, v županijskih skupščinah, dà v istem saboru obdolževali so Gaja in njegove privrženike kot buntovnike naroda, izdajalce domovine, podkupljence od vlade ruske — zato strahovite „panslaviste“, neprijatelje Avstrije, od ktere se bojda hočejo odcepiti ter ustrojiti

posebno državo; a pri tem so Evropo uverjavali, kolika nevarnost in propast iz tega izhaja za njeno bitje in blagostanje! Da, za pojedinimi besedami, ktere si je mlada „ilirska“ književnost iz drugih slovanskih narečij izposodila in na svoje polje presadila, ovohali so Magyari in mayaroni rusizem ali panslavizem in Bog zna kaj vse, ter so „Ilire“ zaradi tega pri vladi črnili. — Izmed zastopnikov magyarskih interessov v Hrvatskej in Slavoniji odlikovali so se na saboru posebno plemeniti kmetovi turopoljski, na čelu jim župan Dan. Josipović.

Živo nam opisuje te dve stranki — ilirsko in magyaronsko — ter njuno delovanje A. Tkalčević v „Danici“ l. 1848., iz čijega zanimivega članka: „Razmatranja domorodna“ naj tú dotično navedem:

„Narodna stranka“ — piše Tkalčević — „teži za blagostanjem tako materialnim kakor duševnim svoje domovine. Zato si po največ prizadeva, da poboljša poljedelstvo, promakne obrtnost in trgovino; zato se trudi, da se uredé reke, uvedejo parobrodi in gradijo železnice, ktere bi se kakor žile po državi raztezale in do sedaj zastajajočo krv naroda v tek spravile. Ona si stvarja učilne, vzpodbuja z nagradami marljivost učencev, množi plačo učiteljem, uvaja vsakojake zavode, izobražuje jezik, uvaja ga v višje kroge ter skrbi, da ga čim brže vzviša do časti diplomatičnega jezika, piše knjige za ljudstvo, za srednji in najvišji stališ. Brani municipalna prava, želi neodvisnost narodno z odvisnostjo od ogerske krone in ogerskega kralja: s kratka napredek pod štitom narodnosti in zakona. — Protinarodna stranka pak za vse to nič ne marajoč trati v slasti in razkošnji svoj čas ter se tako v gadnej sebičnosti utaplja. Ona ne samo da ne pospešuje blagostanja, procveta in slave svoje domovine, temveč jo pri vsakej priliki preči. Vsled svojega potiščenega in robskega značaja služi tujinstvu, a svoje prezira in preganja. Narodni jezik smatra kakor kup gnusa in smrada, s kterim se bolj obražena usta blatijo, nikdar pa noče v njem govoriti. Tuje knjige čita, svojih niti čita niti kupuje. Municipalnost krči, neodvisnost v gore rečenem smislu mrzi, o nezvestobi dela, ker želi naša kraljestva z ogerskim spojiti. Prislovica jej je: senca svoja pod tujim sévom, svoja lenost pod tujo marljivostjo, svoja sramota pod tujim ponosom, s kratka: vrana pod pavovim perjem.

„Temu, da se je toli opasna (nevarna) stranka v našej domovini porodila, dale so povod vsakojake neznatne posebne uvrede (razžaljenja), ktere bi obraženi in značajni človek s hladnočo in nehajstvom (preziranjem) kazniti moral. Potajno tlel je nezadovoljstva in neprijateljske namere ogenj, dokler ni o obnovitvi zagrebške županije (31. maja) 1842 s plamenom buknol. Od tega časa so vse žile napenjali, da nas v podvzetem poslu ustavijo in domovino upropastijo. Kjer niso delovala nagovarjanja, upotrebili so mamljenje; a kjer jim stvar ni na ta način za roko pošla, nasilno so si pot prokrčili. No s tem so samo pojedine ne

baš značajem odlične ljudi odvajali narodnej stranki in tako jo le neznatno slabili, ali nakana jim je bila, konečno upropastiti celo narodno stranko ter tako najvišje državne časti posesti. No kako mogoče to v život spraviti? Narodna stranka je toliko zaupanja pri vladi uživala, da je malo preje najvišjo njeno dopadnost pridobila. Uvidevši težkočo tega podvzetja počeli so najčrnejše klevete po svetu sipati, dà i istej vladi jih priobčevati. — Od te dobe ni bilo v našej domovini pojavljenja, kteremu ne bi bili koje napačne svrhe podvrgli. Ako je ruski potnik naše kraje zaradi izkustva in obraženosti obiskal, sanjali so o dolazku ruske vojske, da Ogerskej smrtni udarec zadene. Imenovane so bile osebe, ktere z ruskim carom o tem poslu dopisujejo, dà že so od daleč čuli grom ruskih topov severne zidove od Ogerske rušečih, in videli ruske zastave nad ogerskimi mesti vihrati. Za nekakov dokaz onega, kar so trobili, upotrebljevali so zeló razumljeno idejo slovanske književne uzajemnosti in pozivali se na nektere besede, ki so jih v naših knjigah nahajali, a jih na vsak način popačevali in previjali. — Ako se je Srbin v Zagrebu pojavil, videli so, kjer se vzdiguje cela Ilirija, da si svojo neodvisnost in starinska prava z oboroženo roko pridobi. In v potrjenje te belodane, kakor so veleli, istine znali so najti v naših knjigah izrekov odnosečih se na književno slogo, a oni so tem izrekom političen smisel podmetavali. A ta sredstva niso zadostovala, da z njimi zaslepé prosto ljudstvo, brez kterega niso v pomanjkanji intelligence ničesar mogli izvesti. Iz života je trebalo dokazov, da proderó v život in najtanše njegove žile. A te jim je dalo ime ilirsko, ktero so domorodci le v književnem smislu razumevali. Znajoč namreč, da se v Kranjskej, Štajerskej in Koroškej, v deželah pod imenom Ilirije znanih, od vsake malenkosti davek in mita plačuje, izmislili so, da o tem tudi naši Iliri delajo, da te štibre in dače v naše dežele uvedejo ter tako plemiška prava s korenom zatró. Enakost ilirskega imena, ki se je tú in tam upotrebljevalo, bila je dobro proračunjena obséna (slepljivost), da prosti narod povse zaslepi ter proti buntovnim, kakor so rekli Ilirom razdraži. Razbesneni plemiči niso mogli nikakor mirovati, temveč iskali so priliko, da se s svojimi bojda dušmani pobijejo. Zato je prišlo več poti do kresanja, ter se prelilo mnogo hrvatske krvi“.

V večnem spominu hoče ostati Hrvatom dan 29. julija leta 1845., ko je o priliki izborov županijskih častnikov za bana Hallera na trgu sv. Marka v Zagrebu krv curkoma tekla ter je po vojaških puškah padlo do 13 rodoljubnih mladenčev za narodnost! („Nedužne žrtve“).[1] „Iliri“

[1] Na zagrebškem grobji sv. Jurija stoji na levej takoj pri vhodu velik nadgrobni spomenik s spečim levom na vrhu. Napis na njem kaže: „Žrtvam 29. srpnja 1845. staviše rodoljubi 1855.“; a na enej strani imenujejo se te „nedužne žrtve“, i to: Bonfiko Ljudevit, Celinić Ivan, Fikić Janko, Gvozdanović Ilija, Košćec Ivan, Kovačić Aleksander, Popilu Pavel, Reške Franjo, Štajdaher Dragutin, Seljan Ivan, Sutaj Ivan, Turza Pavel, Valenteković Franjo.

so bili za čas premagani in magyaroni so si ohole brke vihali in slavodobitno narodnjakom osmrtnico popevali.

V takih okolnostih bila je policija posebno Gaja vzela ostro na oko, a na njegove liste kakor v obče na vse književne proizvode ilirske je bila stroga cenzura postavljena. Groza je začela popadati gospodo magyarsko pred zajednico slovansko, ktera se je jedva buditi začela. Posebno nevarno se je zdelo Magyarom gledé njihovih namenov o svojem velikem Magyarorszagu — „ilirsko“ ime, ktero jih je strahovito plašilo. Zato ogerska vlada leta 1843. po zloglasnem banu Halleru strogo prepove upotrebljevati ime „Ilir“, „ilirski“ itd., kakor tudi ilirski grb (zvezda danica z mladim mesecem). Vsled te inače smešne naredbe postale so Gajeve „Ilirske narodne novine“ samo „narodne“ in „Danica ilirska“ zopet „horvatska, slavonska i dalmatinska“ od l. 1844—48. incl., 1849 pa zopet „ilirska“. Pa to še ni bilo vragom zadosta. Nektere ogerske županije so zahtevale, da se v Gajeve liste zopet uvede provincialno kajkavsko razrečje in stari pravopis; dà pač še več, da se Gaju povse zabrani novine izdajati.

Ali vse zastonj. Ni okrivnje, ni sumničenja, ni policija, ni najstrožja cenzura, ni zabrana ilirskega imena, ni ista javna nasilja niso mogla ilirskega pokreta zadušiti; dà pač izzvala so še jačji odpor. Književna delavnost v takovih okolnostih je v istini bolj tiha postala, a tem izdatnejša in manje naivna, nego li je bila dotlej. Gaju samemu, ki je bil ves svoj imetek vložil v svoje narodne zavode, pretila je večkrat ozbiljna nevarnost; no vsekdar se jej je izmaknol s svojo posebno diplomatično zvedenostjo. Srca ni izgubil nikdar, dà pač je nekolikokrat prijatelju dr. Boguslavu Šuleku rekel: Ako nas od tod protirajo, hočemo oditi v Lipsko in sestavljati tam novine; jaz nočem popustiti.[1]

Po njegovem zgledu spodbujeni so se tudi rodoljubni duhovi kmalu zopet ohrabrili. Opirajoč se na pravico, ki je ljuba Bogu in poštenim ljudem, „Iliri“ niso za las od svoje plemenite namere odstopili, in narodna samozavest in uzajemnost se je vse to jačje utrjevala, čim večja nevarnost jej je pretila od Magyarov in njih magyaronskih pristašev. Že sam izraz „narodni“, kterega so se rodoljubi v svojih spisih vedno morali posluževati, spominjal je občinstvo na narodno samozavest in uzajemnost. „Novine“ in „Danica“ so si že pot v vse kraje naroda prokrčile: vsak dan se je pomnoževal broj blagovestnikov, ki so izhajali iz Gajeve hiše, da z njegovim navdahnenjem probujajo narod iz trdnega duševnega spanja, da ga učé samega sebe spoznavati in čutiti.

(Dalje pride.)

[1] „Hrvatska Lipa“ 1875. br. 1.

O potresu in njegovem uzroku.

(Dalje.)

Solnce je s svojim razvitkom še le prvo dobo prekoračilo, kajti padanje solnčne toplote je začetek druge dobe solnčnega razvitka. Med tem ko je mesec svoj razvitek že dovršil, razvija se zemlja vse dalje in dalje. Mnogo ugasnenih ognjenikov na zemlji nam namreč priča, da postaja vulkanična delavnost vsled ohlajanja zemlje vse slabejša, in sigurno bodeta tudi Aetna in Vesuv nekdaj nehala bljuvati, ali notranja ognjena moč bode tako dolgo trpela, dokler zemlja popolnoma ne otrpne.

V neizmernej globočini naše zemlje se še tedaj nahaja dandanes ognjenotekoče jedro, t. j. ognjenik, ki more imeti svoje votline in žlindro. Bljuvanjem mnogih ognjenikov se je mogla notranjost zemlje sprazniti. Ali ker se zemlja daljnim ohlajenjem vse bolj in bolj steže, tlači se v te votline iz zemeljskega jedra ognjenotekoča tvarina, t. j. takozvana lava. Tako stlačena lava prihrupi in privrši v žlindro in votline, prizadeva si žlindro prodreti, in ko jo prodere, nastane potres.

Razven tega še tudi mesec in solnce s svojo privlačnostjo delujeta na notranjo lavo, kakor to glasoviti zvezdar Schmidt in prof. Thula trdita. Mesec stvarja, kakor je znano, s svojo privlačnostjo oseko in plimo t. j. morski odtok in pritok, in ta njegova privlačnost ne sega samo do zemeljske površine, nego do središča naše zemlje. Ker tedaj mesec in solnce s svojo privlačnostjo ravno tako, kakor notranji tlak vsled ohlajanja, notranjo lavo pritiskujeta v žlindro in votline, morejo se potresi le tedaj dogadjati, ko je mesečna in solnčna privlačnost največja. A privlačna moč solnca in meseca je odvisna od njunega stanja; ko sta namreč zemlji najbližje, je njuna privlačnost največja, in zato nastaja ravno največ potresov o šipu in mlajih, po zimi, v spomladi in jeseni.

Prorokovanje Falbovo se naslanja na račune; kdor pregleda njegovo delo „Grundzüge zu einer Theorie der Erdbeben und Vulcanausbrüche“, prepriča se, kako težavno delo je imel, ko je skozi 20 let vse potrese primerjal gledé na solnčno in mesečno stanje.

Če se tudi mnenja dandanašnjih učenjakov o povstanku potresov popolnoma ne zlagajo, jih je vendar večina v tem zložna, da delijo potrese v rušilne, ognjevite in tektonične. Priznavanje te razdelitve potresov nas tedaj uči, da se potresi stvarjajo na različne načine in da morejo tako iz zeló različnih uzrokov nastajati.

Rušilne potrese prouzročuje porušitev podzemeljskih votlin in špilj. Porušitev votlin in špilj more pa edino lokalne ali mestne potrese stvarjati. Taki potresi se dogadjajo edino v krajih, kjer se take votline [illegible]lje nahajajo, ali tudi tam le redko kdaj.

Leta 1870. je tak potres 1. marca porušil Klano (na severji od Reke), kakor je to Stur* dokazal.

Ognjeviti potresi se prikazujejo blizu delujočih in ugasnenih ognjenikov; oni se tedaj običnо dogadjajo v vulkaničnih krajih in tudi tam, kjer se vroči izvirki nahajajo. Ti potresi so vselej omejeni na svoje središče, iz kterega izhajajo. No ognjeniki niso nikakor čuvarnice, po kterih bi se sile potrese uzročujoče odvajale, kakor to Humboldt trdi, kajti ko bi temu tako bilo, tedaj bi ravno v vulkaničnih krajih ne bilo največ potresov, a v krajih, kjer takih čuvarnic ni, bi morali potresi bolj pogostoma nastajati, kar se pa našej izkušnji protivi.

Tektonični potresi se najbolj dogadjajo in od prejšnjih po tem razlikujejo, da nimajo pravega mestnega središča, ker oni potresejo večji okraj, ne pa samo eno določeno mesto. Ti potresi imajo dalje več mest, ktera se bolj od drugih potresejo. Mesta z najhujšim potresom se nahajajo večkrat v ravnej črti, ali lahko tudi stvarjajo krivo črto. Sila, ki to vrsto potresov uzročuje, ni globoko v zemlji, kakor nas opazovanje uči, in ravno to vodi ono trditev, da so vsi potresi posledek ognjevitega bukneuja, ad absurdum.

Čeravno še tudi dandanes potresi „magnum mysterium dei" ostanejo, vendar so najnovejše preiskave zemlje s pomočjo prirodoslovnih znanostij gore omenjene trovrstne potrese določile. Smešno je tedaj eno od omenjenih theorij povzdigovati in po njej vse potrese razlagati.

Po Falbovej theoriji se razlagajo potresi prav lahko in posebno vse posameznosti potresov; tako nam na pr. ona razjasnjuje, zakaj je prvi ali za njim sledeči udar najjačji; ona nam dalje neprisiljenò razlaga, zakaj običnо vsakemu jačjemu glavnemu udaru tudi več manjših sledi, ali iz tega se še ne sme izvajati, da je vsak potres ognjevitega vira. Ako se tedaj želí najti uzrok kakemu potresu, morajo se tla in skladbe one zemeljske skorje, kjer se središče potresu nahaja, vsestrano preiskati, ker je nedvojbena istina, da tudi različne notranje moči spreminjajo lego različnih skladeb zemeljske skorje in tako potrese uzročujejo, kakor to Suess, Hochstetter, Hoernes, Credner, Bittner, Mallet, Dana, Runge in drugi trdé.

Kaj pa vemo o potresu zagrebškem, in v ktero vrsto so učenjaki uvrstili potres zagrebški od 9. listopada 1880?

Pred vsem moramo omeniti, da se v Zagrebu potresi mnogokrat nahajajo. V poročilu kr. velike realke zagrebške od leta 1879. se omenja, da je leta 1502. v Zagrebu silen potres porušil več hiš in zvonik sv. Marka. Leta 1564. se je dogodilo v celej Hrvatskej več potresov. Leta 1590. je bil velik potres v Zagrebu in njegovej okolici. Leta 1686. se je občutil

* Jahrbuch der k. k. geolog. Reichsanstalt XXI. 1. 2.

9. malega travna štirikrat potres in 12. rožencveta istega leta pa dvakrat. Leta 1756. se je občutilo več potresov. Prvi je bil 17. svečana, drugi silni potres pa se je dogodil po noči od 17. na 18. in sicer trikrat. Leta 1757. je bil 7. malega srpana tako jak potres, da so dimniki s streh popadali. Od leta 1827. pa do 1879. je bilo v Zagrebu 31 močnejših in slabših potresov, ki so se tudi po drugih krajih zdaj bolj močno zdaj pa slabše občutili. Mnoge potrese je tudi spremljeval podzemeljski ropot, a čul se je tudi ropot, potres pa ne občutil.

Na Hrvatskem nastajajo torej potresi, kakor se iz omenjenega vidi, mnogokrat, ali tako silen, kakor smo ga 9. novembra 1880 doživeli, ni bil nobeden. Tudi Zagreb sam, kjer so se mnogi in tudi jaki potresi že občutili, doživel še ni tako strašnega.

Ker je potres od 8. novembra 1880. najstrašnejše zadel glavno mesto Zagreb in njegovo okolico, zato se imenuje „zagrebški potres“. Ta potres vendar ni imel svojega izhodišča ali središča ravno pod samim Zagrebom, ali vendar se mora ono nahajati blizu mesta, in sicer zato, ker je 1. potres v mestu in njegovej najbližjej okolici najstrašnejše pustošil; 2. prikazal se je potres v Zagrebu z navpičnim udarom in vrtilnim gibanjem, in 3. občutilo se je po tem glavnem potresu še mnogo manjših, tako da imamo celi red zagrebških potresov od 9. listopada 1880. dalje naprej.

Da je potres v Zagrebu silno pustošil, vidimo iz brzojavke zagrebškega načelnika na načelnika v Pragi, ki se tako-le glasi: Dve osebi ste umorjeni, nobeno poslopje ni nepoškodovano ostalo, šest crkev in bogomolnic moralo se je zapreti, štiri sto družin je brez stanovanja, mnoge obitelji nimajo živeža. Stiska in nadloga je strašna!

To silno stisko so povikšavali vedno obnavljajoči se potresni udari, in tako ni čuda, da so prebivalci mesto Zagreb zapuščali. Nepopisljiv strah pa je zadál prebivalcem potres, ki se je po noči od 15. na 16. nov. petkrat silno obnovil, in tako se ne moremo čuditi, ako je tri četrtine stanovnikov svoje mesto zapustilo.

Najbolj je pustošil potres v gornjem mestu* in sicer so starodavna in jaka poslopja največ po potresu trpela, kakor stolna crkev, samostan frančiškanski, crkev sv. Marka, prestolnica škofovska, sveučilišče, poslopje general-kommande, velika tvornica duhana. Vsa ta poslopja so se deloma porušila, deloma tako poškodovala, da so se ali mogla podreti, ali pa še le bodo po dolgem popravljanji svoje prvobitno stanje zadobila.

Največja dika v Zagrebu je stara gotiška stolna crkev, ki je bila leta 1217. blagoslovljena ob priložnosti, ko je ogerski kralj Andraš drugi na križarskej vojni Zagreb obiskal. Ker se je svod prestolnice na več mestih porušil, zato je stolna crkev znotraj silno potrta. Tudi zvonik

* Zagreb se deli na gornje in dolnje mesto.

stolne crkve je zeló poškodovan. Pri potresu majali so se zvoniki tako silno, da so zvonovi zvonili. Dne 11. novembra nihal se je frančiškanski zvonik tako, da je mali zvon trikrat udaril in razpoknja na njem po prvem potresu storjena se je silno razširila. Tudi zvoniki drugih crkev so razpokneni od vrha do tal.

V gornjem mestu je potres posebno pustošil in ta žalostni dogodek je iz znanstvenega stališča osobito zanimiv, ker je po njem zagrebški potres podoben potresu v Belluni, ki se je leta 1873. dogodil. Gornji del Zagreba stoji namreč na trdih in kamenitih tleh, in notranje sile zemeljske so radi znamenitega upora na zemeljskej površini ravno tako strašno pustošile kakor v Belluni. Tla dolnjega mesta zagrebškega pa so naplavna in potopna, in tako so se vsled večje prožnosti po notranjih silah lažje previjala.

Tudi v okolici zagrebškej je potres strašno pustošil, kajti gradove grofa Kulmera, Draškovića, Jellačića in Miksića poškodoval je potres tako silno, da so se večjidel mogli porušiti. Lepo gotiško crkev remetsko preobrazil je potres v razvaline. Stara crkev v Granešini in nova crkev v Stenjevci, kakor tudi šolsko poslopje in norišnica ste silno poškodovani. V crkvi granešinskej je župnik ravno sv. mašo bral, ko se je zvonik na crkveni krov porušil in tako svod prodrl; župnik je srečno pobegnol, a v crkvi je bil na srečo samo en človek, in tega je zadela strašna smrt.

Da je bil potres v Resniku, ki je 9 kilometrov od Zagreba oddaljen, mnogo silnejši od onega v Zagrebu, potrjuje nam razven blatobljuvnika tudi to, da so drvene kolibice vsled potresa svojo lego po višavi spremenile. Kolibica namreč, ki je pred potresom višje stala, se je znižala, a ona, ki je pred potresom nižje stala, povišala. Hudo je potres dalje zadel sv. Ivana-Zeleno, Novimarov, Pitomačo, Klanjec in Lepoglavo. Posebno mnogo je trpel stari samostan Pavlinski v Lepoglavi.

Tudi Karlovec, Križevce, Koprivnica, varaždinske toplice, mesto Varaždin in Čakovec zadel je silno potres, ker v vseh teh mestih je hišno zidovje razpokalo, na mnogih hišah se dimniki porušili in krovi silno poškodovali. V Varaždinu je posebno jako svod župne crkve razpokal in več ali manj notranje poprečne stene gymnasije in stene vseh drugih hiš.

Kakor iz omenjenega sledi, širil se je najmočnejši udar iz okolice mesta Karlovca prek Zagreba proti sv. Ivanu-Zeleni, Križevcem, Koprivnici, Varaždinu in Čakovcu, tako da ima tedaj jugo-zapaden in severoiztočen mér.

Potresi, ktere tvorba gor uzročuje, so ali podolžni ali pa poprečni, kakor to Heim in Suess trdita, ako se namreč udar potresa širi ali s pogorjem podolžno ali pa poprečno. Zagrebški potres je po Suess-u poprečni potres, ker ima svoj uzrok v sestavi dinarskih Planin, in te Planine se upirajo v zagrebške gore. Mér zagrebškega potresa, t. j. Karlovec, Zagreb,

Čakovec, stoji dalje malo da ne navpično na mér dinarskih Planin, in tako je tedaj brez dvombe premestitev notranjih skladeb pogorja prouzročila ta silni potres.

Vsak potres zemlje je posledek enega udarca, ki uzročuje valovno gibanje zemlje. Na onih mestih, kjer se tako valovno gibanje pri potresu občuti, pa ni izhodišče ali središče potresu. Središče potresu se nahaja tam, kjer se udar edino navpično začuti, in iz tega središča se širijo valovi na vse kraje v krožnej podobi. Da se to središče zagrebškemu potresu določi, potrebno je, da se določijo črte, ki se „homoseiste" ali „coseiste"[1] imenujejo. To so namreč črte, ki spajajo mesta, na kterih se je potres isti čas opazil. Središče teh črt je tudi izhodišče potresu. Da je središče v zagrebškej okolici, sledi iz mnogih prikaznij v Zagrebu. Udari so se namreč navpično in vrtilno začutili.

Te vrste gibanja spoznamo na pokopališčnih spomenikih in na različnih podobah. Na spomenikih, ki so imeli več kamenov eden na drugem položenih, oddelili so se gornji kameni od dolnjih. Podobe iz sadre, ki so na omarah stale, skakale so gor in dol, in tako so se gibale tudi steklenice. Nagrobno kamenje se je zavrtelo za 10 do 25 stopinj od severa na zahod. Professor Hochstetter sicer trdi, da je to uzročil valovni udar, ki je južno-zapadnim mérom iz globočine prišel in se proti severo-iztoku širil; ali verjetno je, da je prvo poročilo, na kterem je Hochstetter ta svoj sod osnoval, pomanjkljivo bilo.

Čeravno se še zdaj pravo središče zagrebškemu potresu ni določilo, ker so k temu gore imenovane črte potrebne, to je vendar verjetno, da je ono med Zagrebom in med Remetami, Granešino in Resnikom.

Kako je navpični udar tekmoval z vrtilnim gibanjem, da nam glavno mesto uniči, spoznamo iz tega, kar nam pripovedujejo ljudje, ki so bili o potresu blizu mesta in so po strašnem podzemeljskem ropotanji in lastnem kolebanji upozorjeni gledali mesto. Domobranski vojščaki, vežbajoč se blizu mesta, pokleknoli so vsled silnega utiska te prirodne prikazni, da k Bogu pomolijo. Strašno je bilo gledati, kako se je celo mesto kolebalo, hiše so se tresle, skakale od zemlje, ena k drugej nagibale, in stolpi so se previjali kakor trstika, za tem pa se je podignol strašen prah kakor ob času silnih vrtincev, in vsak je mislil, prelepemu mestu je konec in kraj.

Ta iz zagrebške okolice izhajajoči silni, navpični udar z vrtilnim gibanjem dogodil se je po zagrebškej uri v Zagrebu ob 7. uri in 34. minuti (ali pred tem začutil se je v Zagrebu isti dan že ob 5. uri v jutro slab potres) in širil se je valovitim gibanjem. V Varaždinu so ga začutili

---

[1] Glej Seebach. Das mitteldeutsche Erdbeben von 6. März 1872. Leipzig H. Hässel 1873.

ob 7. uri in 43. minuti, in naznanjal se jim je silnim zračnim šumom in strašnim podzemeljskim ropotom. Viseče svetilnice so nihale jugo-zapadnim in severo-iztočnim mérom, in tako se je kolebalo tudi drevje, poslopja in crkveni stolpi.

Potres zagrebški dne 9. listopada pr. l. razširjeval se je v velike daljave, ker začutili so ga v Bosni, Dalmaciji, Istri, na Kranjskem, Koroškem, Štajerskem, v Avstriji in zapadnej Ogerskej. Čeravno se je v različnih mestih različnim mérom občutil, kakor je to vsled gore omenjenega celó naravno, vendar se more severo-zapad in jugo-izhod vzeti za glavni mér zagrebškemu potresu. V jugo-zapadnem méru občutili so se potresni valovi prek Pulja, v zapadnem do Padove, Gorice in Celovca, v severnem do Beča, v jugo-iztočnem do Sarajeva, in tako se je širil zagrebški potres v prostoru od 60 do 80 milj v premeru eliptične podobe, ktere velika os se mérom jugo-jugozapadnim in severo-iztočnim razteza.

Ako si mislimo s črtami spojena najskrajnejša mesta, na kterih se je zagrebški potres občutil, tedaj dobimo črte, ki jih je Seebach prve isoseiste imenoval. Druge isoseiste spajajo mesta, na kterih se je slišal podzemeljski ropot in zračni šum. Tretja isoseista obsega poškodovane kraje, in homoseiste ali coseiste pa spajajo mesta, na kterih se je potres o istem času opazil. S pomočjo teh črt moglo bi se določiti središče in globočina zagrebškemu potresu, a meni je manjkalo doslej potrebnih poročil za to delo. (Konec pride.)

Spektralna analiza kot pripomoček v astronomiji.

(Konec.)

Samosijajnice (zvezde nepremičnice) in druge prikazni izven našega osolnčja kažejo mnogovrstne spektre. Kar vemo o fizičnej ali kemičnej sestavi samosijajnic, meglenic itd., zvedeli smo tudi le po spektralnej analizi. Za zvezdno-spektroskopično raziskavanje sta si pa dva moža posebne zasluge pridobila in sicer Huggins in Secchi. Prvi je zvlasti posamezne črte v zvezdnih spektrih določil, a drugi je znamenit po mnogostranskih preiskavanjih, po kterih je bilo mogoče spektre v znamenite vrste ali „tipe“ urediti. Tukaj hočemo le najvažnejše rezultate teh preiskavanj navesti.

Secchi razločuje štiri poglavitne vrste. V prvo vrsto šteje one zvezde samosijajnice, ki v spektru le malo poglavitnih temnih črt kažejo, kakor črte C, D in F. Tedaj bi se, kakor Plücker razlaga, v atmosferi teh zvezd nahajal zeló redek vodorod. Zraven teh črt se pa še vidi veliko in po vsem spektru enako razdeljenih, pa jako tenkih črt. Ker ni v nobenem delu spektra več črt skupaj nakupičenih, vidimo vse barve enako svetle; tedaj

se vidijo te zvezde tudi v belej svetlobi in zató se tudi tej vrsti prištevajo vse „bele zvezde“, kakor na pr. Sirius, Vega, Regulus, Spica itd. Druga vrsta se od prve po tem razločuje, da je v njenem spektru že več temnih črt, pa vendar še najmanj v rumenem delu. Zatorej so zvezde, ki v to vrsto spadajo, bolj rumenkaste, in v njihovej atmosferi se nahaja natrium, magnesium in železo. V to vrsto štejemo tudi naše solnce in rumenkaste zvezde, kakor Prokyon, Kapella, Atair i. v. dr. Spektri tretje in četrte vrste se pa od navedenih celó razlikujejo, kajti pri teh vidimo namesto temnih črt široke temne proge blizu tako-le, kakor da bi videli v spektru temne povprek stoječe valjaste stebre od ene strani sem osvetljene. Razloček med tretjo in četrto vrsto pa je ta, da se vidi pri tretjej vrsti, kakor da bi bili stebri od rudeče, pri četrtej vrsti pa, kakor da bi bili od vijolaste strani sem osvetljeni, tedaj takó, kakor da bi pri enej vrsti proti vijolastej, pri drugej pa proti rudečej strani senco delali. Te široke temne proge se nahajajo v spektrih nekterih zemeljskih tvarin, kakor na pr. v solitrorodu in v nekterih ogljerodnih spojinah. Secchi tudi misli, da se v teh zvezdah večjidel ogljerodne spojine nahajajo, in to še s tem dokazuje, da je našel spektrum neke zvezde v sosvezdji „lovskih psov“ čisto enak bencinovemu spektru, ako bi v tem svetle dele v temne in te v svetle spremenili. To zvezdo bi tedaj žareča bencinova atmosfera obdajala. Dalje pa še Secchi iz tega sklepa, da so zvezde zadnjih dveh vrst menda manj razbeljene kakor zvezde prvih dveh, in sicer zato, ker se pri njih spojine nahajajo, ktere bi ne bile mogoče, ko bi se na teh zvezdah tako visoka temperatura nahajala, kakor na pr. na solnci, kjer le črte samih elementov vidimo; elementi se pa le takrat združijo v spojine, če je temperatura nekaj nižja, kajti previsoka temperatura razdere vse spojine v posamezne elemente. Zato pa ker so te zvezde nekaj nižje temperature, svetijo tudi v manj bliščečej svetlobi. V tretjo vrsto štejemo zvezde, ktere so bolj rudečkaste barve, n. pr. Aldebaran, Arktur, Betegejce i. v. dr.; v četrto vrsto pa one, ki so čisto rudeče barve, kterim Antara in veliko malih zvezdic, na pr. η v Perseji, pa večjidel vse spremenljive zvezde prištevamo. Vogel predlaga, da se naj zvezde v tri tipe razdelé, po kterih bi se razvitek zvezd ravno tako tolmačil, kakor sta Kant in Laplace povstanek svetá (kosmogonijo) za naše osolnčje uredila. Bele zvezde bi bile tedaj najbolj razbeljene, in če se pri teh atmosfera po izžarjevanji v vesolnem prostoru vedno bolj ohlaja, postale bi rumene — rudeče zvezde; po daljšem ohlajanji pa bi te zvezde otemnele in za nas izginole, mi bi jih torej ne videli več.

Nahaja se še pa tudi nekaj zvezd, ki se ne morejo nobenej prej navedenih Secchijevih vrst prištevati. Spektri teh zvezd kažejo namesto temnih svetle črte, posebno one, ki nam jih žareči vodorod kaže. Iz tega zamoremo sklepati, da obstojé take zvezde iz razbeljenega jedra, kterega

svetloba mora skozi žareči vodorod še višje temperature, kakor jo ima jedro. Take spektre so kazale „začasne“ (temporarne) zvezde leta 1866. in 76., vodorodne črte so se videle svetle. To pa kaže, da so nastali v atmosferi teh zvezd strašni požari, se vé da že pred veliko leti prej nego smo mi to prikazen opazovali; in dalje bi nam to kazalo, kako začasne zvezde nastajajo.

Vsled navedenih spektroskopičnih izkustev nam je mogoče prikazni zvezd sploh spoznavati. Kako nastajajo barve? Spektroskop nam kaže vse barve zvezdne svetlobe, iz tega se pa lahko sklepa na skupno barvo. Jedra najbrž vseh zvezd so razbeljene tvarine, én del te svetlobe pa posrka atmosfera žareče jedro obdajajoča, in tako nastanejo v nepretrganem spektru temne (Fraunhoferjeve) črte; ako pa v enem delu spektra toliko črt nastane, da ta del ugasnejo, potem se mora tudi vkupna barva spremeniti. Na pr. ko bi v zelenem delu spektra toliko črt nastalo, da bi to barvo ugasnole, morala bi se zvezda v rudečej barvi videti, kajti če v belej svetlobi zeleno ugasneš, ostane še tej komplementarna barva, to je rudeča.

Znano je dalje, da se barve zvezd tudi spreminjajo; to se posebno pri „dvojnih“ zvezdah zgodi, pri drugih pa le redkokdaj. (Spreminjanje, o kterem tú govorimo, ne sme se zamenjati z onim, ktero se nam le dozdeva in ga zemeljsko ozračje prouzročuje.) Tako je na pr. znano, da je bil Sirius, ki je sedaj bele barve, za Ptolemeja rudeč. Le malokdaj spreminjajo se barve perijodičnih zvezd t. j. onih, ki se v svojej svetlobi spreminjajo. Spreminjanje barve bi pa kazalo na bistveno spreminjanje cele zvezde. V najnovejšem času se je še le perijodično spreminjanje barv pri nekterih zvezdah osobito pri dvozvezdah dokazalo; tako na pr. da se barva zvezde α v „velikem medvedu“ 35 dnij tako spreminja, da sveti najprej rumeno, sčasoma rudeče in potem zopet rumeno. Ktere in kake spremembe pa to prouzročujejo, to se še ni določilo.

K perijodičnim zvezdam prištevamo vse tiste zvezde, kterih svetloba se spreminja, in sicer perijodično, a to se ne zgodi pri vseh zvezdah enako. Znana je zvezda „Mira“ v sozvezdji somov, ktero astronomi že od leta 1596. kot spremenljivo opazujejo in jo ravno zavoljo njene čudne lastnosti „čudno“ imenujejo. Ta zvezda se spreminja blizu 331 dnij. Najprej se sveti kot zvezda „druge velikosti“; potem se njena svetloba vedno bolj zmanjšuje, tako da se vidi le še z najboljšim daljnovidom; nato pa postaja svetloba zopet večja — in čez 331 dnij se že zvezda v svojej prvej svetlobi blišči. Druge take zvezde se spreminjajo v kračjem, druge zopet v daljšem času. Na pr. Algol v Perseji sveti se 2 dni in 13 ur v drugej velikosti, v 2 urah in 30 minutah pa tako pojenja, da se sveti v četrtej velikosti 8 minut in potem dobi v 3 urah in 30 minutah zopet svetlobo druge velikosti. Spreminjanje zvezde η v barki Argo

pa obsega blizu 70 let. Do našega stoletja je bilo le malo takih zvezd znanih, a zdaj jih že čez 120 poznamo. Leta 1874. so astronomi od 73 takih zvezd celo perijodično spreminjanje določili in popisali.

Proti koncu lanskega leta je ruski astronom Ceraski v Moskvi našel zadnjo novo perijodično zvezdo, ki se pa zamore le po daljnovidih opazovati, kjer se le v 7. do 9. velikosti sveti.

Kako si imamo te prikazni razlagati? Najverjetnejše je, da to svetlobno spreminjanje prouzročujejo kemični processi, kakoršni se tudi na našem solnci godé. Ako na solnci, kakor se je že omenilo, vsled premikanja atmosfere in to vsekako vsled kemičnih processov včasih celó mnogobrojne pege nastanejo, sveti se menda solnce manj intensivno, kakor kedar peg nima; in čeravno imajo pri opazovanji solnca najbolj izkušeni astronomi vsak svojo mnenje o uzrokih solnčnih peg, določeno je vendar, da se pege perijodično v blizu 11 letih v velikem številu prikažejo. Zatorej se mora tudi naše solnce k perijodičnim zvezdam prištevati.

Še bolj čudne so „začasne“ ali „nove“ zvezde, ktere se kar na enkrat prikažejo, pa v kratkem zopet ugasnejo. Kako si moramo prikazen teh zvezd tolmačiti, omenilo se je že prej; tukaj le nekaj o prikazni sploh pristavimo. Največje strmenje je vzbudila nova zvezda, ki se je leta 1572. v sozvezdji Kasiopeje prikazala. Tycho de Brahe jo je 17 mesecev opazoval. Zvezda, ki se je tudi po dnevu videla, spreminjala je večkrat svojo barvo, potem pa izginola. Še bolj čudna je bila zvezda, ki se je 1604 v „Kačenosci“ prikazala in jo nam Kepler popisuje. Videla se je kot najsvetlejša zvezda na celem nebu, v enem letu pa izginola. V novejšem času so astronomi take zvezde bolj pazljivo in z boljšimi pripomočki opazovali, kar se je že pri novih zvezdah 1848, 66, in 76 zgodilo; te zvezde so sicer za navadno oko tudi izginole, a z velikimi teleskopi jih le še zamoremo opazovati. Iz tega se sklepa, da so vse te začasne zvezde le spremenljive zvezde; vsled kemičnih dogodjajev postanejo na njih silni požari in po njih nam te zvezde začasno bolj zasvetijo.

Ako v jasnej noči na nebu „rimsko cesto“ z dobrim daljnovidom opazujemo, prikaže se nam nebrojno število majhnih zvezdic namesto one nekake svetle megle, ktero z navadnim očesom vidimo. In takih zvezd kakor so v rimskej cesti, nam je mogoče še drugod na nebu opazovati. Vse te zvezde se vidijo, ako so nakupičene, s prostim očesom in še tudi z navadnim daljnovidom kot svetle megle, zatorej jih astronomi tudi „meglenice“ imenujejo. Ko pa je bilo mogoče z velikimi daljnovidi take meglenice v zvezde razdeliti, kakor se je Herschel-u pri mnogih posrečilo, mislili so astronomi, da se zamorejo vse meglenice v zvezdne kupe razrediti. A kakor je že Herschel trdil, nahajajo se zraven takih zvezdnih kupov tudi „zvezdne megle“ ali meglenice, ki so nerazločljive, in to nam

tudi spektralna analiza potrjuje. Ker pa je svetloba teh sicer velikih teles premalo intensivna, je spektroskopično opazovanje tudi zeló težko.

Spektri zvezdnih kupov so enaki onim navadnih zvezd samosijajnic, a spektri meglenic ali planetaričnih megel obstojé, kakor je Huggins najprvi opazoval, iz svetlih prog, izmed kterih vsaj eno, ako ne več, vodorod prouzročuje. Vogel je na pr. v spektru meglenice Orionove tri črte opazoval in določil, da je ena vodorodna, a Huggins meni, da je onih dveh ena solitrorodna, druga pa najbrž železna, akoravno se z nobeno črto znanih tvarin ne zlaga. Iz tega se vidi. da obstojé ta telesa iz žarečih plinov, najbrž iz vodoroda in solitroroda. Ta sestava meglenic bi nam tedaj kazala, kako je mogoče, da imajo ta telesa take neizmerne daljave, glej meglenico v Herkuleji, in da so v soglasji z Laplacejevo theorijo še le v početji nove solnčne sisteme.

Nekako posebno imenitnost si je spektralna analiza v astronomiji s tem pridobila, da sta Secchi in Huggins najprva začela z njeno pomočjo premikanje samosijajnic dokazovati in preračunovati. Znano je, da so že v 17. stoletji začeli nekteri astronomi, kakor Halley, trditi, da se tudi zvezde stalnice premikajo, ali dolgo časa ni bilo mogoče gotovih dokazov navesti. Bessel-u se je posrečilo najprej premikanje dvozvezdic v ta namen porabiti, in dokazalo se je, da se naše celo osolnčje premikuje. Po astronomičnem opazovanji dvozvezdic pa je le mogoče ono premikanje samosijajnic dokazati, ktero se godi od nas na desno in levo, nikoli pa onega, ktero se godi proti nam in od nas, oziroma našega osolnčja; zadnje se le dá s pomočjo spektroskopičnih opazovanj dokazati.

Kako je to mogoče? Znano je, da nastane svetloba, ako zadenejo nihljeji eterjevih valov naše okó, in da je barva svetlobe odvisna od hitrosti nihanja v določenem času. Doppler je dokazal, da se hitrost nihanja poviša ali poniža, ako se nihalna tvarina očesu približuje ali oddaljuje (ravno tako, kakor se glas poviša, ako se doneča tvarina ušesu približuje, kar je Talbot eksperimentalno dokazal); kajti s približevanjem tvarine se pomnožuje brzina širjenja in po tej tudi lomljivost posameznih svetlobnih trakov. Tedaj se morajo tudi svetlobni trakovi, ki dohajajo od tvarin nihanje prouzročujočih in premikajočih se, drugače lomiti, kakor oni, ki od mirno stoječih prihajajo. Ako se tedaj samosijajnica približuje, lomila se bode svetloba bolj in manj, če se oddaljuje, kakor pa če zvezda mirno stoji. Opazovalo se je dalje, da črta F v solnčnem spektru blizu solnčnih peg ni ravna, ampak sloka, in da se včasih proti rudečemu, drugikrat pa proti vijolastemu koncu pripogne. To črto prouzročuje, kakor znano, vodorod; ako se ta od solnca proč proti zemlji premika, lomi se ta barva bolj, in tedaj se črta upogne proti vijolastemu koncu; ako se pa v spektru opazuje, da se črta proti rudečemu koncu skrivi, mora se sklepati, da se žareči vodorod proti solncu, tedaj od zemlje proč premika.

Iz velikosti te upognenosti zamore se na hitrost premikanja sklepati, in izračunilo se je, da doseže hitrost premikanja vodoroda skoro več kakor 6 milj. To opazovanje je zato lahko, ker solnce za naše stališče mirno stoji, a njegova atmosfera se premika. Drugače pa je pri samosijajnicah, ki se z atmosfero vred premičejo; tú se morajo vse črte upognoti. Da je opazovanje mogoče, iznašel je Zöllner posebni spektroskop (Reversionsspektroskop); Huggins (in za njim Vogel) pa je po drugej poti opazoval in pri nekterih zvezdah izračunil, ali se proti našemu osolnčju ali od njega in kako hitro da se premičejo. Znamenito je, kakor Proktor opazuje, da se zvezda α velikega medveda proti, druge (5) zvezde tega sozvezdja pa skupno od osolnčja premičejo, in da nam to ne le spektroskopično, ampak tudi astronomično opazovanje kaže. Ravno tako se nasprotno premičeta Kastor s hitrostjo 5 milj od osolnčja, Pollux pa s hitrostjo 9·8 milj proti njemu. Zvezdi Orionovi α in β se premičete po Hugginsu s hitrostjo 4·4 in 3 milj od osolnčja, Vogel pa je našel, da se meglenica Orionova s hitrostjo 3·6 milj proti osolnčju premiče. Za Vego najde Huggins 10 milj, Vogel pa 11·24 milj proti osolnčju itd. Tudi pri solnčnem spektru se je opazovalo, da se črte nekoliko premaknejo, in sicer vselej nasprotno, ako se leva in desna stran solnca opazuje, to pa zató, ker se solnce okoli svoje osí suče, kar se je že po drugej poti dokazalo.

Iz navedenih rezultatov razvidimo, da nam zamore spektralna analiza na mnoga vprašanja in na marsiktera edino le ona odgovoriti. Ne moremo sklenoti teh vrstic, da bi še enkrat ne opozorili na tó, da nam spektralna analiza še dozdaj ni mogla veliko vprašanj rešiti, in sicer zató ne, ker sama dosta temeljitosti in natančnosti zahteva; prenagli sklepi, naslanjajoči se na sedanje stanje spektralne analize spravili bi nas pa lahko na krivo pot. Vsako leto iznajde se kaj novega in nas iznenadi, in lahko torej vse podere, kar se je prej za trdno dokazalo. Še pred nekimi leti se je mislilo, da ima vsaka tvarina svoj nespremenljiv spektrum, ali to ni res; novejša izkustva kažejo, da je to odvisno od temperature in od tlaka na tvarino delujočega. Te razmere nam kaže posebno vodorod. Navadni spektrum obstoji iz treh svetlih prog. Ako se pa tlak in temperatura povišata, nastane več prog, in čim večji ko je tlak, tem več nastaja prog, in postane jih lahko toliko, da se spektrum ne razločuje od nepretrganega; tedaj bi plini pri visokem tlaku in temperaturi imeli z žarečo tvarino enak spektrum, in razvidi se lahko, kako je Faye-u mogoče bilo svojo theorijo o bistvu solnca zagovarjati. Tudi ne smemo prehitro sklepati, ako v spektru kakih nebesnih prikaznij novo črto opazujemo; pa tudi spektri takih prikaznij, ki imajo malo svetlobe, nas lahko zmotijo.

Vinko Borštner.

Stolica slovenskega jezika na graškem liceji.*

Spisal *J. Macun.*

Uvod.

Iz povestnice znamo, da je cesar Jožef vpeljujoč centralistično upravo po vsej Avstriji vpeljal tudi nemški jezik kakor državno sredstvo uprave, in to nam danes tolikokrat bobni na ušesa, da bi tega ne omenjal, ako bi ti bobni zraven bobnali čisto in celo resnico, t. j. da on tega ni storil iz ljubezni do nemščine, nego ker so takrat vsi avstrijski narodi in osobito tudi slovanskega plemena gledé omike bili preveč na tleh, ter so se nemški stanovalci avstrijski mogli še najpoprej čez-nje povzdigovati s pomočjo zvunanje nemške omike; kajti takrat med avstrijskimi narodi v zapadnej polovici ni bilo velikega razločka in ga tudi sedaj ni, samo da je na povzdigo meščanov skoro celega sedanjega stoletja do nedavnega časa malo ne vsa umetnost vlade mislila.

S tega stališča so velike važnosti razlogi, na kojih se je osnovala stolica slovenskega jezika v Gradci. Njeno ustanovitev, obstanek in delovanje hočemo na kratko razvijati.

Kteri notranji, rekel bi historično-filozofični razlogi so doprinašali k tej ustanovitvi, to se ne bo več dalo do kraja razviti. Koliko se pri tem v najdaljšem pomenu ima v zaslugo pripisovati milim Herderjevim idejam o veljavi vsakega tudi najmanjšega naroda in narodnih njegovih pesnij, tega ne vém, ali moralo je vendar prihajati tudi od te strani uplivanje, ker je pozneje od leta 1834. naprej dr. Ljudevit Gaj s citati iz dotičnih Herderjevih del brez vsega pitanja najglobljе deloval; kajti jaz še dobro pomnim, kako se takih citatov v ilirskej Danici leta 1835. naprej nikdar nisem mogel nasititi ter sem se jih velikokrat celó na pamet naučil. Jasnejše pak se dadó dokazati zvunanji razlogi, t. j. razlogi crkveni in državni.

Gledé crkvenih znamo, da je od le 810. pa do leta 1788. Drava bila meja med patriarštvom oglejskim in solnograškim. Po takem je mnogo ter mnogo duhovnikov prihajalo med štajerske Slovence iz Kranjskega in še celó iz Laškega. Nasledki tega ostali so še dolgo čez leto 1788., dokler niso duhovniki izumrli, ki so bili poprej v te kraje došli. — Od leta 1788. pak štajerski Slovenci tudi niso imeli izobraževališča višjega razven mariborske gymnasije, ki se je začela v zadnjih letih cesarice M. Terezije. In ko so Francozi zavzeli kranjsko deželo, zdelo se je vladi in vladikam nevarno, da bi od ondod mladenče za prihodnje dušne pastirje prijemali.

Kar se tiče državnopolitičnih razlogov, moramo najpoprej omeniti ljudoljubno ustanovo „kresijskih“ uradov, kojim je bilo nemško ime

* Gradivo našel sem v arkivu štaj. namestnije, zatem v arkivu deželne hiše in 1. državne gymnasije v Gradci.

Kreisämter. Ti uradi so imeli nalogo, da stojé kmetom pri roki zoper grajske veleposestnike in njihove činovnike. Po tej nalogi bili bi morali z narodom vedno v ozkem porazumljenji ostati, ali težko da je borni slovenski narod med vsemi dotičnimi za takrat dobro plačanimi činovniki na slovenskem Štajerji štel do leta 1840. le enega svojih sinov. Kdor je hotel v javnej političnej službi ali pak kot političen zdravnik napredovati, moral je nekoliko let služiti pri kresijah, ter je služba sama v malem Štajerji zahtevala znanje slovenskega jezika. Ravno tako bili bi morali grajski činovniki dobro razumeti kmetov jezik, a ravno zaradi tega so imeli veliko prednost Čehi, ki so se z narodom lahko porazumeli, in nekaj pozneje Slovenci iz Kranjskega. Nemci so bili v onih okolnostih, ko še ni bilo nikakšne boljše slovnice, prisiljeni učiti se slovenščine od kuharice in dekle, od koder je klasično njihovo jezično znanje dobivalo jako smešno obliko. V Mariboru kakor morebiti tudi v Celji so za rana gymnasijalci slovenskega naroda podučevali nemško gospodo; tako na pr. znamo o Matijašiči, da je podučeval nekega poverjenika ali kommissarja; jaz sam sem podučeval dva taka gospoda v slovenskem jeziku, in mnogo mojih vrstnikov lahko enakih rečij o sebi pové.

Prva doba stolice.

Omenjena razloga vidimo tudi v najstarejših dotičnih spisih. Iz njih se namreč povzame, da je Josip vitez de Varena bivši predstojnik finančne prokurature leta 1810. tadanjega gubernijalnega svetovalca in naučnega referenta Jüstela opozoril na veliko potrebo stolice za slovenski jezik.[1]

Jüstel menda sam Čeh po jeziku lotil se je takoj te ideje, ter je 4. julija 1810 pisal štajerskim stanovom med ostalim sledeče v točnem prevodu: „Za dve petini stanovalstva štajerskega je slovenski jezik materinščina. Duhovni pastir pri Slovencih službujoči mora, tam službujoči gospodarstveni in politični činovnik imel bi njihov jezik dobro znati. Znanje tega jezika je važno zavoljo njegove sorodnosti z ostalimi slovanskimi narečji, posebno iz tega razloga, ker le-tá jezik govori velik del narodov avstrijskemu žezlu podvrženih. In vendar je razvitek tega jezika zeló in z njim tudi razvitek štajerskih Slovencev („Wenden")

[1] Josip Al. Jüstel, narodivši se l. 1765. v Litomiřici bil je od leta 1791. professor na graškem bogoslovji, zatem ravnatelj filozofičnih naukov, od l. 1803. gubern. svetovalec v Gradci; l. 1815. postal je dvorni svetovalec v Beči ter stopil kot mož velike važnosti za upravo avstrijsko še le leta 1848., ko so ukinoli državno svetovalstvo, v stanje mirú. Dr. C. Wurzbach, Biogr. Lexikon. X. stran 307 - 9. — O Vareni Josipu pak sem zvedel iz ust 80letne njegove hčere Babette, živeče tu v Gradci pri angleških gospodičinah, da se je narodil l. 1769. v Mariboru, bil od l. 1804. do 1838. predstojnik prokurature in ob enem od l. 1819. do 1836. ravnatelj pravoslovja v Gradci ter l. 1843. umrl. Bivši sin vojniške rodbine smatral se je kot Mariborčan vendar za Slovenca in njegove hčere so se morale učiti slovenski, kteri jezik še Babetta zdaj govori.

večjidel zanemarjen. Ustanovitev javne stolice tega jezika pomogla bi v kratkem mogočno temu pomanjkanju. G. G. stanovi („brez velike koristi za deželo“ stoji v konceptu, a je po nekem prečrtano) do sedaj že vzdržujejo učitelja italijanskega in francoskega jezika ter bodo menda tem več radi stroške za to stolico doprinašali, zakaj ti neposredno merijo na blagostanje dežele, ktera je do sedaj činovnike za one kraje potrebne pogostoma morala jemati iz Kranjskega, kjer se je vendar več delovalo o razvoji tega jezika, od koder se pak po spremenjenih državnih okolnostih[1] ne bodo radi jemali činovniki. G. G. stanovi naj tedaj izvolijo o ustanovi in namenjenej doprinesnej zalogi za to stolico priobčiti svoje misli“.

Stanovski odbor, ki je bil po priliki to, kar je danes deželni odbor, predloži, da se ustanovi stolica slovenskega jezika, učitelj naj bi užival 1000 gld. plače, in dežela bi plačevala tega tretji del: „Ustanova take stolice za štajersko zemljo, v kterej najrodovitnejša polja posedujejo štajerski Slovenci, bila je že davno velika, a sedaj ko se je Ilirija (Primorje, Kranjsko itd.) izgubila, še veliko večja potreba . . . Tudi naj se tukaj izreče želja, da bi se pri tej ustanovi posebno gledalo na to, da se mladenči temeljito in za prihodnje svoje znanje dovoljno tega jezika naučé, čemu gotovo treba večletnega nauka in mnogo praktičnega vežbanja v govorici“.

Deželni zbor je sklenol 30. novembra 1810., da naj se ustanovi plača s 500 gld., koje polovico bi stanovi doprinašali; za učitelje angleškega, francoskega in italijanskega jezika bila je plača manjša (300 gld.), ker so si lahko še kaj zraven zaslužili.

Jüstel poroča o tem 15. dec. istega leta dvornemu poverjenstvu za nauke (Studienhofcommission) v istem smislu kakor je sklenol deželni zbor, sukajoč menda plašč nekaj po vetru; kajti kakor stoji prvi razlog naveden, naj se stolica nikakor ne napravi zategadel, da bi se postopalo zoper razširjevanje nemškega jezika, nego ravno za to, da se ta čim dalje razširja.[2] Kot drugi razlog se navaja potrebnost tega jezika pri činovnikih, kteri ne delujejo brez škode, ako tega jezika dobro ne znajo.[3] Tretji razlog

---

[1] To se tiče francoske vlade na Kranjskem.

[2] „. . . nicht weil dadurch beabsichtet wird, den Gebrauch der wendischen Sprache zu verallgemeinen, oder weil es auch nur für indifferent angesehen werden könnte, den Gebrauch dieser Sprache in seiner Allgemeinheit zu perpetuisiren und so der wünschenswerten Ausbreitung der deutschen Sprache Schranken zu setzen, sondern weil gerade die Einführung dieser Lehrkanzel ein Mittel wird, die Verbreitung der deutschen Sprache zu befördern. Denn wer den Wenden deutsch lehren will, muss seine Sprache verstehen, muss Ideen mit denselben zuerst in dieser seiner Sprache wechseln können. Die Lehrer an den Trivialschulen im Windischen müssen beide Sprachen (gründlich) verstehen“. Kmet nima drugače pravega zaupanja do šole.

[3] „Auch die obrigkeitlichen Beamten, welche es unmittelbar mit den Unterthanen zu thun haben, Kreis-, Werbbezirks- und herrschaftliche Beamten können oft

je to, da bi se činovnik, naučivši se dobro slovenščine, veliko boljše mogel porabiti po vseh slovenskih deželah od onega, ki le zna nemški govoriti. Ker so posestva v Mullstadtu za naučno zalogo do cela izgubljena, naj bi ves znesek te stalne plače (ne remuneracije) donašali stanovi; ako bi pa to mogoče ne bilo, naj bi vendar tudi naučna zaloga pripomagala. — V ostalem pa gubernija priporoča, naj bi se zavoljo istih razlogov tudi v Celovci in Mariboru kakšna oseba postavila za enako učenje slovenščine (v Celji tega ni treba, ker tam skoro vsi učenci slovenski govoré), vendar le za remuneracijo, ker se tukaj človek lažje vežba v živem razgovoru. — Deželni odbor izreče 23. marca 1811, da ne more 500 gld. doprinašati, in tako je došel nalog, da ima gubernija neke zvedence pitati za svoje mnenje o tej stolici, da se s temi podkrepljen stavi predlog Njeg. Veličanstvu.

Prvi poprašani zvedenec graški je bil ravnatelj gymnasijalni Rainer, ki pravi, da se imajo Slovenci zares bolj izobraževati; zato je želeti, da se v Gradci napravi stolica slovenskega jezika; vendar bi bilo boljše, da bi se napravila v pravoslovji. Nabolj pak bi se skrbelo za to, ako bi se gymnasijam v Celji in Mariboru dodali filozofični nauki. — Skoro isto je nasvetoval ravnatelj bogoslovja Simon de Pretis. — Ravnatelj pravoslovja baron Sp..... se pa temu ostro upira rekoč, „da bi se naj namesto za slovenski jezik, ki ni nikakor razvit, skrbelo za to, da se znanje nemškega jezika sredstvom narodnih šol širi po slovenskih razdelih dežele.“ — Vladikovinski šolski nadzornik Hasenhutl ni za to stolico, temveč je za to, da se na mariborskej in celjskej gymnasiji kakemu professorju znajočemu slovenski naloži, da prideljene mu učence tako vežba v slovenščini, kakor se to v nemškem jeziku godi. Tudi na učiteljiščih naj bi se oziralo na slovenščino. — Gmeiner ravnatelj filozofičnih nauk ogiblje se glavnega pitanja ter priporoča ustanovo filozofičnih naukov v Mariboru.

Meseca aprila 1811 predloži Jüstel poročilo Njeg. Veličanstvu, da se napravi stolica s plačo 250 gld., ktero doprinašajo stanovi, in sicer tako: a) da nikdo ni prisiljen, b) za poskus na tri leta, ali se bo nahajalo dosta učencev, kajti kresijski fiziki, pravoslovci, gospodarstveni in drugi činovniki kakor tudi auditorji krvavo slovenskega jezika potrebujejo, in

---

ihrem Amte gar nicht entsprechen, wenn sie für das Bedürfniss des Augenblickes keinen Dollmetsch erhalten können; immer sehen sie nur durch die Farbe, welche der Vortrag dieses Dollmetschen den Aussagen der Unterthanen gibt und so sehen sie oft unrichtig, auch sie reden zu den Unterthanen durch das Organ dieses Dollmetschen, und dieses Organ ist nicht selten ein untreu communicirendes Medium; nie gewinnen sie bei Unterthanen das Vertrauen und die Zuneigung, womit er ihnen leichter entgegen kommen könnte, wenn die Gemeinschaft der Sprache eine unmittelbare Verbindung mehr zwischen ihnen beiden knüpfte“.

ta jezik je gotovo toliko in še bolj koristen kakor francoski in italijanski jezik, za ktera stanovi posebne učitelje plačujejo; in tudi učitelji na slovenskih šolah delajo brez slovniškega jezičnega znanja težje in manj uspešno, kajti „glavne šole v Mariboru in Celji nimajo deloma za tega voljo zaželenega napredka ter posebno zaradi tega znanja nemškega jezika ne širijo dosta uspešno, ker so se le našle osebe znajoče samo nemški, da se tam za učitelje postavijo“. Gledé filozofičnih nauk v slovenskem delu štajerskem in gledé učenja slovenščine na teh zavodih je že posebej poročal.

V tem smislu je tudi cesar meseca julija istega leta odločil.

Po stanovih meseca avgusta l. 1811. razpisanega natečaja udeležili so se trije kompetenti: Ivan Šmigoc, pravnik drugega tečaja; Ivan Nep. Primic, skriptor na licejalnej knjižnici in Franjo Cvetko, bogoslovec drugega tečaja s pogojem, da sme zraven bogoslovje dovršiti. Deželni odbor je odbivši Cvetkov pogoj na prvem mestu predložil Šmigoca zaradi tega, ker mu je bila od mladih nog štajerska slovenščina („windische Sprache“) kot materinščina znana, ker je v slovenščini že privatno podučeval in ker je slovnico slov. jezika zložil, ktero je bečka cenzura že bila odobrila, Primicu pa kot rojenemu Kranjcu ne morejo biti razna razrečja štajerske slovenščine tako znana. — Menda je bila gubernija izpitne izdelke poslala v Beč in tukaj gotovo tudi Kopitarju, kajti v početku leta 1812. piše gubernija, da je Primic daleč prekosil Šmigoca; — in tako je stolico po višjej zaslugi dobil Primic dne 19. febr. 1812.

Stanovi so potem ne vé se kako in kdaj Primicu 300 gld. odmerili za plačo, za ktero je začenši zadnjega aprila vsak teden tri ure na filozofičnem razdelu učil.

Koliko je imel učencev, in kteri so bili in kako so napredovali, o tem ni znano nič gotovega razven da piše referent l. 1819., da je s početka bilo mnogo poslušalcev, pozneje pa le kakih pet. Meseca oktobra leta 1813. je J. Primic težko na možganih zbolel in začelo se mu je mešati; 13. oktobra je dobil protomedik nalog, da poroča o njegovej pameti; meseca aprila 1815. so namestili stalno drugega skriptorja, a stolica slovenskega jezika ostala je izpraznjena. Primic je umrl l. 1818.

(Konec pride.)

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

VI.

Ortolff von Windischgrecz 1270.

Slišali smo že, da so štajerski plemiči rovali zoper kralja Otokarja in skrivoma puntarili. Njegovi nasprotniki pa so bili zvlasti Lichtensteinci, Pfannberžanje, Offenbergi, vitezi vildonski in tudi Seyfrid marenberški. Friderik ptujski jih je bil pri kralji zatožil; oni so sicer hoteli dvobojem svojo nedolžnost spričati, a kralj ni v to privolil. Dasiravno jih je ostro kaznoval ter dal nekterim gradove podreti, odpustil jim je vendar tudi blagodušno in njim lepe službe podelil.

Tudi Seyfrid marenberški je s kraljem v prijazne razmere stopil, zakaj mi ga nahajamo v družbi Otokarjevej in v enej listini za priča podpisanega, in sicer 6. grudna leta 1270. v Belaku. V tem pismu je kralj Otokar samostanu vitrinjskemu potrdil štiri privilegije in prosto „mavto“ v Mautenbergu[1] za vse zrnje in vino, ktero samostan iz svojih posestev pri Mariboru dovaža. Zraven prič: Henrika in Friderika ortenburškega, Friderika ptujskega, Ulrika lichtensteinskega, Henrika in Bernharda pfannberškega stoji tudi ime: Seyfridus de Marenberg (glej Marian Fidler, Austria sacra, Tom. VII. pag. 369). Vendar pa Seyfridova prijaznost ni bila odkritosrčna, sam štajerski zgodovinopisec Aquilin Julius Caesar dá veljati, da je Seyfrid marenberški stal na strani Gertrude badenske.

Otokar s Hornecka pripoveduje v svojej reimchroniki, da se Seyfrid marenberški kralju Otokarju, ko se je iz Koroškega nazaj skozi Marenberg povrnol, ni prišel poklanjat, dočim so mu vsi drugi grajščaki, tržanje in kmetje naproti prišli in ga z veseljem in častjo sprejeli, češ da je bil „chrankcher Gelied“, protinast (kap. 99).

Kdaj je to bilo, ne dá se določiti. Dne 6. dec. l. 1270. še je bil Seyfrid pri kralji Otokarji v Belaku; a 12. decembra 1270 pa že kralja Otokarja nahajamo v Judenburgu (glej Ankershofen-Tangl, Gesch. Kaernth. IV. str. 39). Najbližnja cesta iz Belaka v Judenburg ni bila skozi Marenberg,[2] Maribor, nemški Gradec, Bruck in Ljubno, temveč čez Breze (Friesach), Neumarkt in Unzmarkt.

---

[1] Mautenberg, dandanes Muta, Hohenmauten na korošk.-štajerskej meji.

[2] Velike ceste iz dolenjega Drauburga skozi Marenberg v Maribor še takrat ni bilo.

V Judenburgu je sklenol kralj Otokar 1270 „pridie Idus“ (12. decembra) pogodbo z višjim škofom salcburškim Friderikom (glej Juvavia, str. 382., cela pogodba je tiskana v Jahrb. der Literat. Wien, 1844, VIII. str. 183), pozneje pa ni bilo kralja več ne na Koroško, ne v okolico marenberško. Že ta okoliščina nam pričuje, da je Horneckova povest neresnična.[1]

Horneck poroča dalje, da je kralja Otokarja Seyfridovo nedostojno obnašanje tako razljutilo, da je sklenol nad njim maščevati se. Naložil je torej svojemu namestniku na Koroškem Ulriku žl. Dürrenholzu, naj Seyfrida marenberškega ujame in mu ga v Prago pošlje.

Ulrika Dürrenholza nahajamo že 27. oktobra 1271 kot glavarja koroškega (glej Fontes rer. aust. II. oddel, Diplom. et acta I. pag. LXII). Seyfrid marenberški pa še je gotovo bil pri življenji 6. decembra 1271, kakor pismo od njega podpisano istega dne in leta pričuje (glej Ankershofen-Tangl l. cit. str. 92). Ujetje Seyfridovo bi se bilo torej zgodilo leta 1272. in za beriča je po Hornecku služil „Ortolff von Windischgrecz“. Ta je prê Marenberžana povabil na gostijo in ga dal pri kosilu ujeti, v železje dejati in k Ulriku Dürrenholzu odvesti, kteri ga je v Prago poslal. Horneckova povest se glasi:

Da liez er (kralj Otokar) sich nyder
Vnd schied haimlichen hernieder
Zu dem von Durnholcz,
Ob gemant wer so stolcz,
Der der Manhait pegieng,
Daz er den Mernberger vieng
Mit vntrewn und mit Main,
Es war groz oder chlain,
Wez er darumb gert,
Daz man jn dez gewert.
Von dem Durnholcz der Wolf
Mit Herren Ortolff
Von Windischgrecz daz antrug,
Daz er der Trew abslug
Halls und Hennde,
O we der Miszwende!
Daz er sich ye so vergaz:
Wann do der Mernberiger az,
Nach seiner pet sein brot,
Do bracht er jn in Not,
Wann er jn ob dem Tische vieng
Vnd do dew vntrewe ergieng,
Darnach in churczen stunden
Gevangen und gepunden

[1] Mimo Marenberga je kralj Otokar utegnol potovati v prvej polovici meseca novembra 1270, ko je v slovenje-graškej trdnjavi prenočil, a ker Seyfrida marenberškega mesec dnij pozneje nahajamo v družbi kraljevej v Belaku, nam to pričuje, da je med njima vladalo sporazumljenje.

Vnd versmitt sannt er jn
Dem von Durnholcz hin,
Nach des Kunigs behag
Furt in derselb hincz Prag
Der mortgeitigen Hant. itd.

Čudno se mi zdi, da star bolehav mož, kakor je bil Seyfrid marenberški, in še zraven „chrankcher Gelied“ gre na gostijo k sosedu, o kterem mu je bilo znano, da je bil zvest podložnik Otokarjev. Ortolff slovenje-graški, vasall oglejskega patriarha, čijega posestva so bila v vojvodstvu koroškem, ktero je kralj Otokar po zakonitem potu podedoval, bil je po svojej vesti zavezan kralju pokoren biti in vse zarote proti kralju odkriti. Ako bi bilo na tej Horneckovej povesti kaj resničnega, bi Ortolff slovenje-graški ne bil drugega storil nego svojo patriotično dolžnost. Sicer pa je bil Seyfrid prav veternjak; leta 1270. se pokloni kralju v Belaku, a pozneje se zarotuje. Sam je v nesrečo spravil Henrika pfannberškega, kakor Freiherr von Stadl v svojem Ehrenspieglu piše: „Herr Seyfried von Mahrenberg brachte zu wegen, dass man dem Herrn Grafen Heinrich von Pfannberg die Haspel anlegte, bis dass er gab seinen Theil an Pfannberg, Losenstein“ itd.

Horneckovim klevetam torej ni verjeti. Otokar ni nobenega po krivem obsodil. Otto mišenski, kterega je kralj Otokar dal v gradu Aichornu zapreti, kjer je vsled bolezni tudi umrl, je bil od kralja Bele podkupljen (glej Anonym. poem. germ. vet. pri Pezu II. 296 fin.) Gledé štajerskih velikašev pa Horneck sam pripoveduje, da so še le po zaslišanji na zatožbo Friderika ptujskega bili ujeti.

Da bi Otokar bil neusmiljeno ravnal s Seyfridom marenberškim, o tem ne poroča nobena kronika razven onih, ki so iz Hornecka zajemali, in kritični zgodovinopisci na pr. Lambacher in Rauch imajo vso to povest Horneckovo o Seyfridu marenberškem za „fabulo“.

Mogoče je, da ga je kralj Otokar poklical na odgovor v Prago, in da je tam umrl, ker je bil že star in bolehav; da bi ga pa bil kralj na raztezo dejal, brez zaslišanja na vešala obsodil, mu dal tam noge za zatilnik privezati, ga pustil dva dni viseti in slednjič z drogom ubiti, to je Horneckova zduha, kteri ni samo sovražil kralja Otokarja, temveč tudi vse Čehe in Moravce. Otokar s Hornecka je bil političen poet, a ne nepristranski historik.[1]

Vest, da je Ortolff slovenje-graški povabil Seyfrida marenberškega k sebi na gostijo, pri tej priliki ga dal v železje vkovati (starega,

[1] S kako resnicoljubnostjo so takratni letopisci o Otokarji pisali, pričujejo njihova poročila. Tako pisatelj Continnat. Zwettl. III. piše: „anno Domini 1269 Ulricus, dux Karinthie obiit, cujus terram rex Bohemie sibi subjugavit“; drugi reče: „indebite sibi vindicavit“, in vendar je znano, da je vojvoda Ulrik Otokarja prostovoljno za dediča postavil. Temeljito zavrača vsa ta natolcevanja mirni, zmerni in nepristranski Palacký (vidi njegove Dejin. kap. o Otokarji).

bolehavega moža!!) in ga ujetega Ulriku Dürnholzu izdal, ki ga je v Prago odvedel, vzeli so Anonym. Leob., Hagen in Haselbach iz Horneckove reimchronike, in zató zna tudi to izdajstvo ravno tako izmišljeno biti, kakor druge Horneckove basni.

Da ni kralj Otokar gojil mržnje do Seyfrida marenberškega, vidi se iz tega, da je njegovim sorodnikom mrtvo truplo, po ktero so v Prago prišli, rad izročil in leta 1271. ustanovitev Seyfridovo potrdil. Ta je bil namreč v Marenbergu ustanovil samostan dominičank.[1]

O Otokarji celó nemški letopisec Eberhard von Altaich (pri Böhmeru II. str. 531) piše: „rex Bohemiae sine delectu personarum, in severitate justitiae ita magnum judicaverat, sicut parvum“. Eberhard je še bil bližnjejši vrstnik Otokarjev (živel je od leta 1273[2]—1305), nego Otokar s Hornecka, ki je svojo reimchroniko še le 1300, torej 22 let po kralj Otokarjevej smrti pisati začel. Sam prof. Reichel piše o Otokarjevej reimchroniki: „aus jedem Worte spricht indess der Hass der Steirer gegen die böhmische Herrschaft. (Kurzer Abriss der steir. Landesgesch. str. 35.)

Otokar s Hornecka tudi laže, da je sam poznal onega župana, kteri je Seyfridu marenberškemu z drogom glavo razklal, in da bi lahko njegovo ime povedal, ali ker še živi, tega noče storiti, a želi mu samo veselje in poštenje na svetu.

Ako je Seyfrid marenberški bil leta 1272. umorjen, Horneck pa še le leta 1300. začel sostavljati svojo reimchroniko, moral je še prav mlad v Prago priti in si tam onega župana pokazati dati. Tudi so češki župani bili višji gospodje, kterih nobeden bi ne bi bil hotel službe krvnika opravljati.

Da so štajerski plemiči, ki so proti kralju Otokarju puntarili, malo kaj prida bili, očita njim Horneck sam; tako imenuje Hartnida vildonskega, enega glavnih puntarjev, velikega zapravljivca, in Friderik ptujski, ki je leta 1268. svoje tovariše pri kralji Otokarji zatožil, skočil je po nesrečnej vojski Otokarjevej z Rudolfom habsburškim takoj v njegov tabor, a v Rudolfovej armadi pokazal zajčjo pogumnost, tako da mu je Horneck sam prav zasramovalne vrstice v svojej reimchroniki posvetil.

Gore sem omenil izreka Eberharda Altaichskega o pravičnosti Otokarjevej, naj na konci tega članka še pristavim, kako pisatelj Chronic.

[1] Ta samostan je Seyfrid z Marenberga začel staviti leta 1221. s privoljenjem sv. Dominika, dogotovil pa se je še le leta 1251. Leta 1780. je pogorel, kar je tudi pripomagalo, da ga je cesar Jožef zatrl.

[2] Naj se tukaj omenja, da je v istej dobi leta 1276. eden Windischgraetzov z imenom: Friderik, bil „komthur“ nemškega reda, in začel v Ljubljani istega leta staviti hišo nemških vitezov (Križanko). Iz sitiškega rokopisa v Klunovem Archivu 2. 3. zvezek str. 193.

Colm. rodom Nemec njega sodi. Dotične vrstice podajam v nemškem prevodu, kakor jih najdem pri O. Lorenzi (Deutsche Gesch. II. 239). „Milde und Ehre weinen um den König aus Böhmerland! Nie sah man seinen Edelsinn zage werden, er war ein Schild in seinen Tagen über alle Christenheit, an Muth war er ein Löwe, ein Edelaar an Güte. Der herrliche König ist todt, der Böhmerkönig ist nun erlegen, drob weinet Augen Jammerthränen! Wer wird die Witwen und Waisen pflegen? Der König fiel recht als ein Held, der nach Ruhme stritt“.

Torklja.

„Ljublj. Zvon“ 1881. zv. III. str. 141. govori o „Torklji“. Prašam torej neko Lotmeržanko, ali pozna Torkljo? Pravila mi je na to: Ko sem bila še domá, pripovedovala je večkrat k nam zahajajoča žena čudne povesti, med drugimi tudi o Torklji. Svoje dni so bajè sobotni večer bolje posvečevali ko sedaj. A neka skopa gospodinja je silila svoji dve dekli, da ste morali tudi v soboto pozno v noč presti. Neko soboto večer jima je že prediva zmanjkalo, a gospodinja jima še le ni dovolila počitka. Poslala je deklo pod streho, naj bi prinesla še eno kodeljo. Dekla gre, pa — jedva je bila nad hišo pod streho prišla, ko se začuje strašno tobotanje nad stropom. Gospodinja odpre „okínjak“, t. j. zapornico, ki je na stropu samem, da se lahko sopuh iz sobe izkadi, pa kliče pod streho: Kaj pa je, da tako tobočeš? Nato se je čul iz okínjaka odgovor: „Jaz sem Torklja, pa žerem take ljudi, ki ob sobotah na večer dolgo delajo“. Nato je vrgla Torklja skozi „okínjak“ kostenjak dekle, ki je bila ravno pod streho po predivo šla. *Dr. Jože Pajek.*

Pregovori.

(V Belej krajini nabral *L. Gojko.*)

Pravico vsakdo hvali, pa vsakdo ne hrani.
Zakon brezi otrok, to je brezi solnca dan.
Mladost je norost, čez jarek skače, kjer je most.
Raji s cesarom, nego s pisarom.
Kdor gre na Dunaj, pusti naj trebuh zunaj.
Dober premislek je boljši, nego uro hodá.
Najslabša sprava je boljša, nego najboljša pravda.
Vsaka buča za svoj grljan (pecelj) visi.
Iz panja mladica raste.
Božič proide — zima doide.

Volk ne pozré zime.
Ženske imajo od božiča do pusta — dolga usta.
Kjer te ne srbi, ondi se nikar ne praskaj.
Kdor nikdar ni bolan, Bogu ni povoljan (ljub).
Sam — kakor volk v lozi (hosti).
Će ni, tudi vojska ne vzame.

Drobnosti.

(Do slovenskih pisateljev.) Slovenski narod nima samo imenitnih in slavnih mož, ki so v njegovem jeziku pisali, nego ima tudi mnogo učenjakov, ki so latinski ali nemški prav znamenite knjige spisovali. Častitim čitateljem bi vsak jako ustregel, ki bi životopise teh slavnih rojakov popisal in imenoval vsa njihova dela.

Tako na pr. imajo koroški Slovenci velezaslužnega grammatika Gutsmana, leksikografa in zgodovinopisca Megiserja, letopisca Unresta (živel proti koncu 15. stoletja), slavnega spisovatelja „Germanice sacrae" Hanžiča, in več drugih mož, ki so proslavili domovino s svojimi peresi. Životopise imenitnih štajersko-slovenskih pisateljev je sestavil, kolikor nam je znano, učeni naš g. prof. Ivan Macun, in ako se ne motimo, izročil je svoj rokopis Matici slovenskej. Upamo, da bode skoro beli svet zagledal.

Je-li se gospod Macun tudi v svojem spisu spomnil Andreja Perlaha, nam ni znano. Andrej Perlah se je bil porodil v fari sv. Andreja v Svičini v slovenskih goricah, bil je na Dunaji imeniten zdravnik in leta 1550. rector magnificus dunajskega vseučelišča. Zraven zdravniških spisov je tudi zapustil astronomične spise. Umrl je 11. junija 1551 in je pokopan v stolnej crkvi sv. Štefana, kjer mu je njegov prijatelj Filip Gundel, po kterem ima „Gundelhof" na Dunaji svoje ime, spomenik postavil. Slovenske rodoljube, ki na Dunaji živijo, prosimo, naj nam kaj več priobčijo o tem slavnem našem rojaku. *D. Trstenjak.*

„Světozor-a" izvrstnega illustrovanega českega časopisa 16. številka prinaša na prvem mestu prav dobro sliko slavnega našega rojaka in prvega slavista dr. Fr. viteza Miklošiča s kratkim životopisom, kterega sklepa tako-le: „Na konci naj še izrečemo prisrčno željo, da bi bilo zaslužnemu jezikoslovcu, ki je do sedaj duševno in telesno nenavadno svež, še mnoga leta dano delovati v prospeh vede in slave imena slovanskega".

Darila za slavospeve: Letos je dvestoletnica smrti slavnega španskega dramatika Calderona; na Španskem so se razpisala darila za najboljše slavospeve na čast Calderonu v vseh jezikih; pri dunajskem španskem poslanstvu sestavljen odsek za presojevanje teh pesnij počastil je tudi dva Slovana s častno kolajno iz 100 gr. zlata in sicer českega pesnika Svatopluka Čecha v Pragi in poljskega Kosteleckega v Lvovu.

Dopisi. *Iz Dunaja:* Na dunajskem vseučilišči je letošnji zimski tečaj 1880/81 poslušalo 3743 rednih in 829 izvenrednih slušateljev; skupaj 4572 dijakov. Med rednimi slušatelji je bilo 585 modroslovcev; juristov 1861; medicincev 1104 in bogoslovcev 193. Iz Azije so bili 4 dijaki, iz Afrike 2 in iz Amerike 39. — Letni tečaj 1881 čita dr. svet. prof. dr. Fr vit. Miklošič: „Slavische Palaeographie" in „Slavische Personennamen". Čehom nadaljuje dr. Alois Šembera čitanja o českej slovnici in pisavi (glej str. 68); potem še čita „Geschichte der neuböhmischen Literatur von 1409 an". — O ruskem jeziku čita J. Glowacki (glej str. 68).

Iz Prage: —nè. Naša staroslavna „Alma mater Carolo-Ferdinandea" je dala letos že mnogo o sebi govoriti, naj Vam torej pošljem nekoliko opazek k vendar enkrat rešenemu vseučiliščnemu vprašanju in kratek statističen pregled.

Ko je Karel IV., „otec domovine“, kakor ga Čehi tako radi zovejo, česk učilišče poklical k življenju, dejal je v ustanovnem pismu, da je svojim lj Čehom domá pogrnol bogato mizo, da jim odslej ne bode treba beračiti omi učenosti okoli tujcev“. In v resnici je bil češki jezik vedno ravnopraven, dà zav je dolgo časa poleg latinščine prvo mesto. Za magistra Husa do Rudolfa II. in Matije cvetla je narodu in jeziku českemu zlata doba. Prišla je pa osodepolna na belej gori (1620, 8. nov.), druga bitva kosovska! Med onimi nesrečniki, leto po belogorskej bitvi storili smrt na glavnem trgu pred mestno hišo, bil j rektor vseučiliščni. Na univerzi se je odslej jela izpodrivati češčina, vendar popo odpravljena ni bila nikdar, niti za cesarja Jožefa II.

Če torej Čehi zahtevajo ravnopravnost jezikov na visokih šolah, ne terja novega, temveč le stare historične pravice.

O velikej noči pa je prišla iz Beča zaželena vest, da se ima „Alma mate premeniti v dve sestri, česko in nemško, spojeni in vezani enim imenom in eni torjem. Na pravniškej in filozofičnej fakulteti uvede se dualizem že meseca o kdaj se pa ima to storiti na medicinskej in bogoslovskej, še ni določeno.

Letos v drugem polletji ostane še pri starem in sicer bode 228 nemški davanj, 64 českih, 8 v latinskem, 5 v francoskem in 1 v laškem jezici.

Najbolj v kot potisnena je češčina na medicinskej fakulteti: 70 nemških 8 českih predavanj; najbolj jo gojé pravniki: 33 nemških in 17 českih. Filozof podava učenost v 113 nemških in 33 českih prednaškah.

Učiteljskih sil je skupaj 135, med njimi jih čita češki 29. Izmed rednih p sorjev sledeči: dr. Randa, dr. Ott, pravnika; dr. Smolik, bogoslovec; dr. I čita aesthetiko, dr. Studnička mathematiko, dr. Lad. Čelákovský botaniko, ge dr. Frič, povestnico Tomek, filologijo klasično Kvičala, slovansko Hattala.

To so možje! Vsak učenjak v svojej stroki. Med izvenrednimi professorji je r Čehov; omenim naj tu le lektorja Kolaŕa za poljski in ruski jezik in neutrudl dr. Gebauerja, ki čita tudi o „starobulgarščini“ rectius „staroslovenščini“.

Poročilo sklepam s pozivom do slovenskih dijakov, naj ne zamudé priti s leto na vseučilišče v Prago naučit se praktično češčine in izpoznavat duha slovan

---

Slovstvo: *Slovenske Talije* 48. in 49. zv. se je ravnokar razposlal. V 1. zvez Tonica, drama v treh dejanjih, po Körnerji poslovenil Sv. Pintar. — Št! igra v dejanjih, po Scribe-ji — V. Mandelc. — Blaznica v prvem nadstropji, vesela enem dejanji, po Šamberk-u (češki) — Jos. Starè. — Ali plavaj ali utoni! V it ščini Leo di Castelnuovo — slov. P. V drugem zvezku se podaja: Zmešnja zmešnjavo. Burka v petih dejanjih. Kotzebue — Jos. Cimperman. — Štempihar G. Belly — V. Eržén. — Izbiralka. Vesela igra v treh dejanjih s petjem. Kosta ković — V. Eržén. Oba dva zvezka izdalo in založilo Dramatično društvo v Lju Cena 2 gld.

G. Iv. Lapajne, šolski vodja v Krškem, vabi gg. učitelje, pripravn šolske prijatelje na naročbo nove knjige: *„Navod za podučevanje prvencev“* (c. 6 ki izide v letošnjih šolskih počitnicah.

Popravek: Na str. 237. v 9. vrsti naj se bere v novembru nam. v septe

Listnica uredništva: Pesen na čast poroke presvetlega cesarjeviča R pride na čelu prihodnje številke.

Izdaja, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto I. **V Celovci, 1. junija 1881.** *Štev. 6.*

V spomin 10. maja 1881.

Presvetlemu cesarjeviču nadvojvodi Rudolfu na dan Njegove poroke.

Topovi drug za drugim pokajo veselo,
Zvonovi praznično iz stolpov vseh doné,
Dan pomenljiv za avstro-ogersko deželo
O prvej zarji državljanom že znané:
Cesarjevič da dnes, bodoči naš vladar,
Izbrano si nevesto vodi pred oltar.

Dnes na miljone src za Tebe vnetih bíje,
Ki vreden sin presvetlega očeta si.
Ljubáv, udanost verna z vseh obrazov sije,
Z vseh ústen Tvoje milo se imé glasí;
In željo éno na miljone prs gojí:
Najslajšo dan le-tá da srečo obrodi.

Da solnce radosti ne bo se Ti stemnílo,
Mladostno ki ogreva danes Ti srcé,
To najtrdnejše priča nam zagotovilo:
Enakočutnih src ker ste se našli dvé.
Ljubezni sapa Vajne dní blažíla bo,
Nezgod življenja čuvaj Vaju pa nebó!

Ko boš prestol nastopil, kedar dan zasije,
Na kojem vzvišeni zdaj vlada oče Tvoj,
Podložnim Tvojim národom naj se odkrije
Zaklad sijajni, kteri nosiš Ti s sebój!
Tvoj modri um in blagodušni Tvoj značaj
Naj národom bo Tvojim v blagoslov kedaj!

In ko na ljudstva boš oziral se dobroten
Branéč ja stisk, polnéč jim prošnje in željé:
Rod najponižnejši med njimi in slaboten
Pogled Tvoj dobrotljiv nikdàr naj ne prezré!
Rod majhen res, pa zvesto Avstriji udan,
Slovenski rod, ki čvrsto dviga se na dan.

Pavlina Pajkova.

Pomladanski vetrovi.

Povest iz časov francoskih vojsk.

(Dalje.)

Peto poglavje.

Tebe kličejo solzice,
Ki pred mano zdaj bežiš
M. Kastelic.

Krvavo-rudeče je drugi dan solnce vzhajalo, huda vročina je zgodaj jutranjo roso posušila; bil je strašno soparen poletni dan, da so cvetke na polji venele in ptice v logu onemogle utihnole. Sparjeno ozračje je pretilo vsemu stvarstvu življenje udušiti, nadejati se je bilo v kratkem hude nevihte. Bilo je vse nekako grozljivo tiho v žalostnem soglasji z občutki revnega ljudstva. Kmetje so že bili upali, da kmalu doseżejo svoj namen, toda dogodki preteklega dne so jim vzeli ves pogum; govorilo se je, da se imajo takoj strašne reči vršiti.

Po travnikih, ki se v vznožji uskoškega gorovja razprostirajo, koraka počasi majhen mož srednje starosti. Ljudje so ga na poti kratko in boječe pozdravljali, nekteri so se ga celó zaničljivo ogibali. Bil je to župan ali maire one soseske, h kterej se je prištevala tudi lipniška okolica. Ta mož ni bil sicer nikaka ponosita in ugledna oseba, bojazljivost se mu je brala na obrazu, toda on je bil tujcem prav udan privrženec, njim se je vedno prav postrežljivo uklanjal ter njih podjetja pospeševal, svojim rojakom pa se je vedno protivil, ne toliko iz prepričanja ali celó hudobije, ampak iz samega strahú pred francoskimi vojaki. Sosedje so ga zato kaj malo čislali, ogibali so se ga, kakor so mogli. Vendar pa je to službovanje slavohlepnemu možu še precej ugajalo, saj je bil maire prva in najbolj veljavna oseba v celej okolici. Dà prav vesel in zadovoljen bi bil s svojim stanjem, ko bi ga le njegovi predstojniki s tolikimi težavnimi naročili vedno ne mučili in nadlegovali.

Tudi sedaj je prav veličastno stopal mimo svojih sosedov.

„Prav treba Vam je bilo vedno rogoviliti in mene pikati,“ mislil si je maire opazujoč plašne obraze svojih sosedov, kterim so včeraj očete ali sinove v zapor odpeljali. „Ko bi bili mene poslušali, pa bi se vse to ne bilo zgodilo.“

Pri vsem njegovem kretanji se je videlo, kako si je prizadeval, da bi vpričo sosedov pridobil svojej osebi malo več veljave in dostojanstva. Pri svojih delavcih na travniku malo postoji, popraša in pograja, kar je bilo treba, nato se pa zopet obrne počasi na pot proti domu. A v tem zagleda od poti sèm na ravnost čez travnik z urnimi koraki stopati gospoda majorja Bessona. Kaj bi naj on tú iskal? Gotovo drugega ne,

nego mairja, njega samega. Proč je bil ves oni prisiljeni ponos, s kterim se je prej tako svojesvestno nosil pri svojih vaščanih, nemirno je v strahu pričakoval, kaj bode major povedal. Ali je morebiti tudi on sam kaj zakrivil? Urno je sprašal svojo vest. Ne! Zarote ga ne more nihče dolžiti; saj je on sam včeraj z vojaki one zarotnike iskal, zraven je pa vse naloge, ktere je po uradnikih iz mesta dobival, doslej zmirom vestno izvrševal. Ubogi maire se ohrabri, kolikor mu je bilo možno in sname ponižno pokrivalo z glave, dasi ga kratkovidni major od daleč še ni mogel videti. Na travniku stojéč prične delati velikanske poklone kakor gledališčni igralec, ki se domá pripravlja za večerno predstavo, zraven pa pomišlja, kako bi ga v lepej francoščini pristojno nagovoril.

„Bon jour, monsieur!“ mu od daleč vpije. „Quel temps fait-il?“

To je bilo skoro vse, kar se je maire od vojakov francoščine naučil, a še tega ni prav umel.

Major molčé bližje pristopi in kratko vpraša:

„Ali ste Vi maire te soseske?“

„Oui, monsieur!“

„Poslušajte me torej!“ pravi strogo major ter svoje oči srpo upre v preplašenega mairja. „Jaz se mislim oženiti, in Vi me bodete poročili!“

„Oui, oui, monsieur!“

„Takoj prihodnjo nedeljo me okličite z lipniško gospo! Kmalu potem bode pa poroka.“ To spregovorivši se major na stran obrne in hoče zopet oditi.

„Z lipniško gospo? O monsieur!“ zavzame se maire strméč, ki je pri tej čudnej novici nekoliko svojega strahú pozabil. „Ali je to mogoče? Ali je lipniški gospod res že mrtev? To so čudne reči! Pa o tem se bodeva že še pogovorila.“

„Ali me niste razumeli?“ pravi major nevoljen.

„Oui monsieur! Jaz le mislim o dotičnih pismenih svedočbah, ktere mi bodete poslali.“

„Jaz nimam nikakih svedočeb, Vi me bodete pa tudi brez teh oklicali!“

„Kaj pa lipniška gospa?“ vpraša maire.

„Maire, ne poprašujte dalje! Razločno sem povedal, kaj od Vas želim. Do poroke Vam morebiti že pripravim smrtni list gospoda Rojarja, morebiti pa tudi ne. V sedanjih nemirnih časih nimajo uradi časa pečati se s takimi malenkostmi, jaz pa nimam volje dalje čakati. Vi bodete storili, kar sem Vam ukazal, če ne —,“ pri teh besedah ga major ostro pogleda, roko vzdigne ter jo pomenljivo po zraku zavihti, da je maire takoj umel, kaj to znamenje pomeni. Mož se ni upal besede več spregovoriti, a dolgo časa je kakor brez zavesti na mestu stal in molčé v eno mer za majorjem gledal, ki je brez slovesa mirno odhajal. Še le ko

se je ta za cestnim ovinkom skril, predrami se maire iz svojega strahú ter steče po travniku proti domu.

O času francoskega vladarstva se je tudi na Kranjskem vpeljala francoska šega, da so mairji na javnem trgu zaročence oklicovali in jih potem tudi sami poročali. Poroka pred mairjem je imela državopravno veljavo ter se je z bobnanjem ljudstvu naznanjala. Še le po tej poroki sta se smela zaročenca tudi v crkvi poročiti, ako sta hotela; a vlada ju k temu ni silila.

„Barba, Barba!“ vpije maire, ko išče domú prišedši po hiši in okoli hiše svojo ženo.

Kuhinjska vrata se odpró in v vežo stopi majhna, a precej životna žena ter zvedavo gleda svojega moža.

„Tako, zdaj pa imaš!“ prične maire besedovati ter se ves potrt na klop vsede, da bi ženi potožil o svojej nadlogi. Majorjevo žuganje mu je vse živce pretreslo, in zaradi nagle hoje je komaj še sopsti zamogel. „Kar si iskala, to si dobila.“

„Kaj sem dobila?“

„Čemu je meni vsega tega treba, da jaz, pošten in miren človek pridem v tako zadrego! Ta gore na Lipnici“ — maire se ni upal izreči njegovega imena — „me sili, da ga naj takoj brez ovinkov poročim z lipniško gospo.“

„Za božjo voljo!“ zavzame se žena. „Saj še lipniški gospod ni do dobra mrtev. O gospej res danes ljudje ugibljejo, da je bila morebiti že davno z majorjem porazumljena. Včeraj je bajè lipniški gospod od nje neko pismo, ki je bilo majorju namenjeno, zasačil. Neverjetno je sicer, ker je bila ona dobra in poštena žena, a strežaj je ljudem odločno trdil, da je ona sama skrivnost o orožji ovadila, da je svojega moža izdala, da bi se potem z majorjem poročila. Toda kaj si bodeš ti zato glavo belil? Pa ju poroči, če se res hočeta imeti!“

„Ti lahko tako govoriš, ker postav ne poznaš.“

„Sem jih li takrat umela, ko sem tebe v zakon jemala?“

„Ali zdaj je drugače. Postave žugajo z ostro kaznijo, ako bi maire poročil kako vdovo, ktera ne bi pismeno smrti prvega moža skazala. Major pa noče čakati na smrtni list gospoda Rojarja, ampak sili me, da ga naj kar tako okličem in poročim, če ne bode me pa zadavil. Tako mi je zažugal, in ti ljudje rajši več storé, nego govoré.“

„Da bi si ti le ne bil teh sitnostij na glavo nakopal!“

„Kdo je pa vsega tega kriv? Ti sama! Saj si me vedno nadlegovala in silila, da bi županstvo prevzel, češ kako bode lepo, ko ti ljudje porekó „mati županja“. Zdaj pa vidiš, v kako zadrego si me spravila. Ti si vsega kriva! Tako dolgo si zaradi tega županstva pretikala, da si

slednjič staknola in me v smrtno nevarnost spravila. Da bi te le ne bil nikdar poslušal!“

„Prigovarjala sem ti takrat, ko še nismo imeli teh neslancev v deželi. Sedaj bi bilo pač najboljše, da bi se ti s Francozi nikoli pečal ne bil. Ti ljudje so hujši, kakor „lutriš“, vsi divji so in nimajo nobene vere.“

„Molči, Barba! Kaj blebetaš! Uboga reva! Ko bi naju kdo slišal!“ Maire se je bal, ko je začela žena tako zbadljivo a razločno njegove „predstojnike in gospode“ popisovati; hotel jo je torej naglo utešiti, toda žena je le še dalje jezičila:

„Saj ves svet vé, kakšni so. Neko žensko so si izvolili za svojega bogá. O kaka preslepljenost in norost. Revna grešna ženska!“

„To je res čudno,“ pristavi maire. „Ko bi že kakega moškega —.“

„Ali ne bodeš molčal!“ razhudi se Barba. „Ali ste vi kaj boljši, ali ste morebiti bolj pametni, nego mi ženske?“

„Če si tako pametna, pa povej, kaj naj sedaj s to poroko naredim.“

„Stori, kar je prav!“

„Torej naj majorju, kedar pride, hrbet obrnem, in on me bode brez premisleka na mestu zadušil. To bode tudi prav.“

„Pa ga poroči! Saj ti ne branim!“

„Se vé da! Da bi me potem še v mestu in pa pri sodniji zaradi kriviènega uradovanja obžirali, in jaz bi moral za plačilo vseh teh skrbij in sitnostij Bog zna kako dolgo v ječi čepeti!“

„Če se pa majorju ustaviš, ali ti bode ta bolj milostljiv? Jaz ti ne morem ničesar drugega svetovati.“

„Torej ni za me nobene pomoči iz te stiske?“ reče maire malodušno; srce mu je upadlo, ko je videl, da tudi Barba ne more pomagati. „Kako sem jaz to zaslužil! Bil sem vedno miren in postrežljiv človek ter nisem še nikomur nič žalega storil. Kako sem se pri tem županstvu trudil in mučil samo soseski v prid, a sedaj ni nikogar tu, da bi v sili pomagal ali vsaj kaj svetoval svojemu županu! O ta nehvaležni svet! In pa še ta moja ženska! Drugikrat jej ni mogoče jezika ustaviti, sedaj se pa modro drži kakor kavka na strehi.“

„Zato bi bilo dobro, da še koga drugega poprašaš. Pojdi h gospodu župniku!“

„Kaj še!“ odvrne maire. „Ko bi ne vedel, kaj mi bode on priporočil! „„Ravnaj tako, kakor je prav, po božjih in človeških postavah, malopridnežev pa ne poslušaj!““ Saj so mi taki nauki že znani. Ali jaz bi rad takega modrijana tja postavil pred onega moža z Lipnice, ki je kakor železo, da bi ga prav tako divje kakor mene v oči gledal, kakor da bi ga hotel požreti. Bi videl, če bi mu ne zmanjkalo njegovih dobrih naukov.“

„Dobro znaš modrovati in nočeš nikogar poslušati. Svetuj in pomagaj si torej sam!“ Žena se zabrne in hoče na delo oditi.

[illegible] najbolje [illegible]

[illegible] „Pojdi z Dolenčki! [illegible]

[illegible] prej v [illegible] ne bode [illegible] Nekaj [illegible]

[illegible] pametno govoril in [illegible]

[illegible] namenom v [illegible] Žena je [illegible] majer je pa [illegible] moža posnemovala, kako [illegible] kar je potreba; [illegible] majer [illegible] Odhaja- [illegible] majer se je podvizal [illegible] potreboval [illegible] kar hoče.“ go- [illegible] kakšna bode [illegible] — [illegible] njena zvesti [illegible]

[illegible] približal s[illegible] [illegible] majerjeveg[illegible] [illegible] na katerem je stala Bo[illegible] [illegible] se oziral po okolici, nato p[illegible] [illegible] je [illegible] dogodke prejšnjega dne. Žal mu j[illegible] [illegible] da je gospa [illegible] toda ugovarjal si je, da je zá-nj venda[illegible] najbolje da je [illegible] tako iztekla. Po njegovih mislih je bil Vinko edin[illegible] zapreka [illegible] odvračevala: spoznal je, da bi niko[illegible] ne zamogel za se pridobiti mlade žene, dokler bi njeni mož stal [illegible] njenej strani. [illegible] ga je večkrat unevoljilo njegovo brezuspešno prizad[illegible] vanje, a prav te zapreke so povečjevale veljavo in dajale neko poseb[illegible] draze-t zaželenemu dobitku. Gospod Besson je bil vojak in trd moš[illegible] značaj. Pri nikakem početji se ni na sredi pota ustrašil, polovičnega d[illegible] janja on ni poznal. Vinka je sedaj s poti spravil in ni bilo misliti, da se še kdaj živ na Lipnico vrnol, kajti v onem vojnem času so bili vojaš[illegible] poveljniki in uradi z zločinci nenavadno strogi: najmanjše pregreške večkrat s smrtjo kaznovali. Lipniška gospa postane vdova, in major sme sedaj snubiti in se z njo poročiti. Poročiti? Pred nekimi dnevi

pač še sam ni na to mislil. Lahko bi že bil Vinka odstranil in ga pogubil, toda on ni hotel tega storiti, vedoč, da bi po moževej smrti on, ki je prouzročil njegovo pogubljenje, samo po častnej poti v zakonu smel iskati gospejine ljubezni. Do tega se pa prej ni mogel odločiti. A sedaj je imel gospod Besson tudi v tem oziru druge misli. Vsak dan, kolikor jih je na Lipnici preživel, pomnožil je njegovo strastno hrepenenje, sedaj bi on že vse storil, vse daroval, da bi si le od nje izprosil milosti. Kaj pa porekó njegovi tovariši v mestu k temu, da se je on, tak lahkoživec in dobrovoljec za celo življenje v zakon zavezal! Ali se mu ne bodo smejali in ga smešili, da si je tam v samoti med kmeti izbral svojo nevesto! Mogoče; toda major bi se zdaj malo zmenil za tako oporekànje. Celó vojaško življenje je izgubilo za-nj vso mikavnost, ko si je domišljal, kako bi srečno živel na strani mlade gospe, prav tako kakor Vinko, kako bi skrbno ustrezal vsem njenim željam, kako bi jo ljubil, dà iskreno, goreče ljubil, kakor še nikdo prej. To srečo pa je po Vinkovej smrti pač lahko možno doseči. Saj ni major še nikoli slišal, da bi ktera mlada vdova rajši celo življenje žalovala, kakor se pa v drugič omožila. Ona pač ne bo delala izjeme, mislil si je sam pri sebi. Taka je, kakor so vse druge; tri dni se bo jokala, tri dni bo premišljevala, potem se bo pa smejala in po snubačih gledala. Kdo bi se pa zamogel tú na kmetih pri snubitvi z majorjem meriti? V tem oziru se major pač ni nikogar bal.

Edina zapreka, ki je majorju preglavico delala, bila je ta, da on ni zamogel še nekaj mesecev na Lipnici ostati, da bi se moževa smrt malo pozabila ter ženitev mirno in tiho izvršila. Nekaj tednov ostane še tukaj, zato je sklenol se na vse načine potruditi, da si že v tem kratkem času zagotovi prihodnjo srečo in se z gospo postavno poroči. Se vé da se bode gospa s prva protivila, ali on jo hoče pomiriti in svojo naglost opravičiti z ozirom na sedanje bojne čase. Kdo mu pa je porok, da jo še prosto, neomoženo najde, ako se po končanej vojski morebiti še le čez leta vrne na Lipnico! Ne, tako dolgo ni hotel odlagati, ampak takoj zjutraj je šel k mairju ter mu zapovedal, da ga naj prihodnjo nedeljo okliče; saj se je trdno nadejal, da do poroke gotovo udobi smrtni list gospoda Rojarja, tudi ni dvomil, da bi v tem času z osobno ljubeznjivostjo ne pregovoril in za se pridobil neskušene gospe, ki je bila od vseh zapuščena.

Ko je major na Lipnico prišel, čakal ga je že posel vojaškega oblastništva iz bližnjega mesta z novimi ukazi, kajti na bojnem polji so se bile takrat že važne reči zgodile. Generalu Radivojeviću se je res kakor je namerjaval, posrečilo Karlovec vzeti, in sicer z majhnim trudom, ker so se graničarji francoskemu generalu Janin-u naravnost odpovedali in so vsi k Avstrijcem pribežali. Ko so to francoski poveljniki zvedeli, zaukažejo vsem svojim majhnim vojaškim oddelkom, ki so bili na južnem Dolenjskem, ob Kolpi in v sosednjih mestih razkropljeni, da se naj vmaknejo

proti Novemu mestu in dalje proti severju. Dobro so namreč vedeli, da priderejo Avstrijci iz Hrvatskega tudi na Kranjsko, a majhne francoske posadke ne bodo zamogle ne Kolpe braniti niti jim pota proti Ljubljani zapreti. Res je kmalu potem zmagonosni avstrijski general polkovnika Milutinovića z enim bataillonom graničarjev proti Novemu mestu poslal, in pozneje bi imele večje čete za njim priti.

Še tisti dan, ko so Avstrijci Karlovec zasedli, in prej nego je polkovnik Milutinović proti Kranjskemu odrinol, dobil je že major Besson povelje, da naj v dveh dneh z vsemi svojimi vojaki Lipnico zapusti in v Novo mesto odpotuje. Takrat so Francozi še upali, da bodo vsaj kos Dolenjskega obdržali; zato so pri Novem mestu nekaj vojakov zbrali, v Višnjo goro pa sedem bataillonov peščev in nekaj konjikov iz Ljubljane poslali, da bi te pokrajine branili. Pozneje pa ko so se francoske čete na drugih krajih nesrečno bojevale in se je govorilo o sijajnih avstrijskih zmagah na Ljubelji in v Kranji, jim je se vé da tudi to upanje po vodi splavalo.

Major je to novo povelje prebravši dolgo na mestu stal in se ni ganol; osupnen je gledal pismeni ukaz svojega predstojništva. V roki je držal list, kterega se je že davno bal, a ni se nadejal, da bo tako kmalu prišel. Kako vesel je prejemal o drugih časih enaka povelja, kako radostno je pozdravljal poziv, kteri ga je klical v boj! Saj je bil njegov največji ponos med svojimi tovariši kljubu švigajočim svinčenkam z drznostjo in s pogumnostjo se odlikovati. Nikoli se ni obotavljal, še sam je iskal prilike z bojno slavo si venčati glavo in dičiti ime. A danes? — Otožno se je oziral okoli sebe, gledal je na vrt, v log, zrl je na vse kraje, kjer je nekdaj hodila — ona. Puščava mu je postala svetišče, samota se mu je omilila, ker jo je posvetila njena, Ljudmilina miloba. Vse to bode pa moral sedaj zapustiti, izgubiti morebiti za vselej. Ljuta osoda! Zapeljivo vzdigneš človeka iz vsakdanjega življenja, pokažeš mu raj, odgrneš zagrinjalo, da se človeško okó topi v blesku veličastva, nato ga pa zopet neusmiljeno pahneš v brezdno posvetne gnilobe.

Gospod Besson se predrami iz svojih mislij. Čemu ta sentimentalnost! Kdo ga je do sedaj še takega videl! Vztrajno delovati, da doseže svoj namen, neizogibno osodo pa moško prenašati, — to je bilo vedno njegovo geslo, po tem se hoče tudi sedaj ravnati. Ljudmila še ni zá-nj izgubljena. K njej hoče iti, svoje srce jej hoče do cela razgrnoti, vse jej hoče povedati in potožiti. On je nedolžen zaradi žalostne osode njenega moža, storil je le svojo vojaško dolžnost; naj ga zato ne črti. Osamljena je sedaj ostala, revna in zapuščena od vsega svetá; naj torej ne presliši prijateljskega glasú, kteri jo s toliko ljubeznijo pri slovesu k sebi kliče in vabi. Kar je v zadnjem času pretrpel, kar je čutil in po čem je hrepenel, vse to hoče v eno besedo zliti, proséč jo, da postane njegova žena. Naj se potem nebo temno preoblači, naj buči grom, naj rjujejo bojni

viharji, združeni srci bodete praznovali prevladujočo blaženost ljubezni, tá bode zaslomba njunej sreči o vseh časih.

Takó je hotel major mladej gospej govoriti; urno stopi v hišo, da bi po njej poprašal. Šel je od sobe do sobe, a nikjer ni gospe našel. Morebiti je vsled včerajšnjih dogodkov kaj bolna: toda v njeno spalnico kar tako na ravnost planoti vendar ne kaže. Morebiti je na vrtu. Ali naj bi Zaliko poklical in njo poprašal? Ne; njej ni prav zaupal. Hotel je torej strežaja imeti, kajti njemu je naročil, da naj na gospo pazi, kaj bode delala, kod bode hodila; zraven naj gleda, da ne bi Lipnice zapustila.

Ker strežaja v hiši nikjer ni bilo, šel je major na dvor. Pri vrtu so sloneli vojaki in se med sabo pogovarjali, na dvoru pak, kjer je bilo sicer vse polno živahnosti, bilo je zdaj vse mrtvo in tiho. Pri hlevu sta stala pastir in mlajši hlapec; skrivnostno sta si med seboj šepetala, a major je mimogredé vendar ujel besedi „gospa“ in „Zalika“. Poprašal ju je po strežaji. Odgovorila sta kratko, da je z drugimi posli daleč tam v logu pri tomunu; nato sta se pa urno na stran obrnola, ne da bi majorja pozdravila, kakor sta sicer vselej spoštljivo storila.

To poročilo in pa vedenje teh dveh služabnikov se je majorju malo sumljivo zdelo; zbal se je, da se ne bi bil kaj strežaj s hlapci sprl, zato je hotel sam tja k njim iti. Vedel je, da so bili posli Vinku prav udani. Mogoče bi bilo, da bi se začeli sedaj proti njemu upirati, ker jih je bilo veliko, in se tudi strežaju zoperstavljati.

Ko se je major na svojem potu po logu približeval tomunu, ki je bil daleč notri v goščavi, zasliši hudo vpitje in prepiranje, nato pa pluskanje, kakor da bi bil kdo v vodo padel. Bližje prišedši je zapazil, kako si je strežaj ves moker in blaten iz vode pomagal po bregu gor na suho in kako so ga nato lipniški hlapci in delavci obstopili in se mu grozili s pestmi.

Zjutraj že je bil major starejšemu hlapcu naznanil, da bode strežaj odslej nadzornik delavcem in najemnikom, dokler se razmere na Lipnici nekako ne uredé; kajti gospa se ne more z vsem pečati. Ta novica je grajsko družino hudo razljutila; vsi so rekli, da rajši iz Lipnice odidejo, kakor pa da bi strežaja ubogali. Saj so vedno opazovali, kako se je okoli Francozov hlinil in pred majorjem v prahu valjal; prepričani so bili, da je on sam gospoda izdal. Nato pa še pride Zalika in hlapcem potoži, da strežaj že celo jutro gospo zalezuje, da se ta ne more nikamor ganoti, da jej ne bi bil ta hinavec za petami. Gospa želi, da bi hlapci tega človeka vsaj za eno uro kam v kraj spravili. Gospejina želja je bila služabnikom merodajna. Ko je kmalu potem strežaj na dvor prišel ter pričel nekako gospodariti in se ošabno ustiti, prijela sta ga dva hrusta za roke ter sta ga — hočeš nočeš — tirala v log k tomunu. Tam so se okoli njega zbrali vsi lipniški posli, začeli so mu napovedovati, kar

so že davno imeli na srci, psovali so ga in mu očitali, da je on sam kriv nesreče na Lipnici.

„Kdo Vas je podšuntal zoper mene?“ vpraša boječe strežaj.

„Ti sam, ker si gospoda izdal!“ odgovoré vsi enoglasno ter mu s pestmi žugajo. Vinko je bil vsem poslom priljubljen, ker je lepo in prijazno z njimi ravnal in jim dal veliko zaslužka. Zato so zdaj vsi njegovo osodo iz srca obžalovali, nekteri so se pa tudi zbali za svojo dobro službo.

„Mene hočete dolžiti?“ pravi strežaj bojazljivo, videč, da se hočejo vsi nad njim maščevati. „Pustite mene in druge poglejte. Ali niste videli, kako je včeraj gospa obledela, ko je Vinko njeno pismo, ktero je bila majorju pisala, v roke dobil? Kako jo je nato gospod od sebe pahnol! Kaj je tedaj treba še ugibati, kdo je gospoda izdal?“

„Molči lažnjivec! Po čeljustih ga udari! Jezik mu izderite!“ kričali so vsi povprek. „V vodo z njim!“ zasliši se neki glas, in prej ko se je strežaj zavedel, valjal se je sredi tomuna po vodi in po blatu. Ker ni bila voda globoka, zlezel je res kmalu na suho, tam pa je prišel v pest svojim preganjalcem, ki so ga zopet obsuli in se mu grozili.

K temu prizoru pride major.

„Kaj tu počenjate? Ali je to pokorščina, kakor sem Vam velel?“ rohni z zapovedujočim glasom.

„Gospod, tega pritlikavca mi ne bodemo poslušali in nikogar ne, kdor ni pravi gospodar na Lipnici. Rajši gremo vsi iz službe.“

„Zakaj ste ga v vodo vrgli?“

„Zato, ker se je drznol našega gospoda grditi in gospo obrekovati.“

„Gospod Rojar je graje vreden, ker je mnogo zadolžil,“ odvrne major nevoljen; jezilo ga je, da je s posli toliko govoril.

„Mogoče pri Vas, sicer je pa ljubezni in spoštovanja vreden. In kdor bi se še upal tako sramotno o njem in njegovej gospej jezljati, storili bodemo z njim tako kakor s strežajem.“

Major se je bil že namenil posle ostro pokarati in kaznovati, a zapazil je med njimi, ki jih je blizu dvajset v gruči okoli njega stalo, divje poglede in debele žuljaste pesti. Kdo bi mu tukaj, kjer ni bilo vojakov blizu, na pomoč prišel, ako bi vsi ti ná-nj skočili. Premagal se je torej ter odnehal za sedaj, nato pa molčé s strežajem odšel na Lipnico.

Med potem je major od strežaja zvedel, da Ljudmila ni šla celi čas nikamor iz hiše. Bila je vedno v svojej sobi in Zalika jej je stregla; drugi ni smel nihče k njej. Strežaj je zagotovil, da je vedno dobro pazil, da ne bi kam utekla.

Na dvoru pred hišo so stale dekle in se tiho a skrbno pogovarjale; nikogar ni bilo, da bi jim bil delo razkazal. Na majorjev ogovor so rekle, da ne morejo obeda pripraviti. Zalike ni nikjer, da bi jim odprla klet ter dala za kuho potrebnih stvarij.

Kaj ko bi tudi gospe nikjer ne bilo!

Prestrašen plane major gori v sobe, vse premeri in preišče, nazadnje pa pred gospejino spalnico obstoji. Ključ je v vratih tičal, on potrka, vse je tiho. — Polagoma odpre vrata in v sobo stopi; nikogar ni notre, vse je prazno. Omare in miznice so stale odprte, kakor da bi bil kdo v zadnjem času urno kakih važnih rečij iz njih pobral, nato pa vse odprto pustivši nagloma odšel. Kdo bi še dvomil! Jasno je ko beli dan: gospa in Zalika ste z Lipnice utekli.

Kakor okamenél je stal major strméč sredi sobe, v ktero se je tiho kakor ponočni tat prikral, iz ktere je pa prej golobica izletela, nego jo je pograbil roparski kragulj. Pred nekimi trenotki je še tukaj bivala, na stolu pri tej mizi je sedela, ta zrak je dihala, a zdaj je šla, Bog zna kam. Prijatelji si pri odhodu roke podajajo, v ljubezni se objemajo, a ona ga ni niti z énim pogledom osrečila, ampak plaho je zbežala pred — njim samim. Osrečila? Ali je pa ona sama srečna? Tega major še do zdaj ni pomislil. Ko bi nežive stvari znale govoriti, ta soba bi mu povedala, kake muke je uboga žena zadnje dni prestala, kako jej je srce krvavelo, ko ni zamogla rešiti svojega moža, kako je to noč bleda ko zid na stolu sedéč prebedela. Te stene so gledale njene bolesti! Ni jokala, ni tožila, ampak kakor v smrtnej bolezni hirajoče dete slonela je v naročji svoje strežnice. Vsega tega je pa kriv — on sam. Da, ti si njeno srečo ubil! oglasila se je njegova zaspana vest. Ti bi bil lahko vse to zabranil, moža bi bil posvaril in mu prizanesel, lahko bi bil odvrnol te grozne bolečine od nje, ktero ljubiš, a ti tega nisi hotel. Sedaj pa prosiš in zahtevaš ljubezni, sreče od nje, kterej si strup prilival v revno srce, slednjič pa z enim udarcem dušo pretresnol do smrti. Kako bi žena ljubila morilca svojega moža! Ne prizadevaj, ne trudi se Besson, da bi te kdaj še čislala; sedaj je prepozno.

„Prepozno!“ vzdihne major, vsede na stol ter na njem zamišljen obsedi. Čez nekaj trenotkov pa zopet mahom kvišku plane, strast in poželenje mu v prsih vzkipi, ves divji in razburjen hiti ven iz hiše na dvor.

Do zdaj sem te hotel z lepa prositi, da na častnem potu postaneš moja nevesta, sedaj pa te hočem prisiliti, da se mi udaš, če ti tudi v mojem objemu poči srce, in obupne solze močijo tvojo — sramoto.

„Korporal, kje je gospa?“ vpraša major osorno svojega podčastnika, kteremu je bil tudi naročil in ostro zaukazal, da naj skrbno pazi, da se gospa nikamor od hiše ne vmakne.

„Jaz ne vém,“ odgovori odkritosrčno korporal.

„Kaj? Tako se prezirajo moja povelja? Takoj ga v zapor odpeljite! Železne spone zopet na noge in na roke, da se bode pokoril za svojo malomarnost!“

Revež je bil tá korporal. Danes je po hudej kazni prvič zopet užival prostost, a komaj ko so se mu udje malo poravnali, moral je zopet nazaj v ječo. Sicer pa kaže vsak ujetnik po svojem oproščenji večjo veselost, nego jo je občutil danes korporal, ko je zjutraj po prestanej kazni zopet prišel na čisti zrak. Na Lipnici je bilo sedaj vse spremenjeno. Vsi posli in domačini so vojake temno gledali in se jih ogibali, celó Binče je izgubil do korporala, še bolj pa do drugih vojakov svoje zaupanje, odkar je videl, kako so ti včeraj njegovega brata neusmiljeno tirali z Lipnice. Ono lepo življenje je torej na tem kraji minolo in se ne povrne več. Korporal je pred hišo, kjer je z vojaki na straži stal, čmrno pred se v tla gledal ter se jezil nad majorjem, Vinkom in nad vsemi, zraven je pa tiho klel, francosko, laško, slovensko in kolikor je še jezikov znal. Celó ko je Zalika iz sobe dol prišla in zraven njega postala, ni se za njo zmenil, ampak v eno mer je pred se gledal in s sabljo velike riže po pesku delal, potem jih pa zopet zasul in poteptal, da so ostroge na nogah rožljale. Hišina je hotela z njim govoriti in ga po dolgem času pozdraviti, a imela je svojo trmico in ga vendar ni hotela prva nagovoriti. Okašljevala se je, da bi ga na se opozorila, toda korporal je dalje po pesku risal ter kakor Archimedes svoje podobe na pesku učeno in modro premišljeval. To je pa Zaliko vedno bolj jezilo; iz trte, ki se je po hišnem zidu spenjala, jela je perje obtrgavati in ga na korporalove studije metati. Ko se pa zraven še neki vojak k trti spne in prične grozdje obtipavati, bila je najlepša prilika, da je svojej nevolji dušek dala v jedrnatih, zbadljivih besedah, ki so bile pa prav za prav korporalu namenjene.

„Noro dekle!“ ugovarja mrzlo korporal. „Ali se je treba radi take malenkosti tako nad njim jeziti?“

„Kdo se ne bi jezil?“ odvrne dekle. „Ali Vas nismo tukaj dobro pitali in pasli, sedaj nam pa s tako nehvaležnostjo plačujete?“

„Veleizdajstvo se mora kaznovati.“

„Glejte si no! Kako modro govorite! Pa povejte, kakega izdajstva je gospa kriva, da jo zdaj kakor kako hudodelnico stražite in jej ne pustite čez prag stopiti! Ali se je tudi ona po noči v vasi doli s kmeti pogovarjala in jih k uporu spodbujala? Sram bodi Vas, ki hočete biti vojaki Napoleonovi! Vaši tovariši se na bojnem polji vojskujejo, Vi pa tukaj s smešnim ponosom stražite mirno in neškodljivo žensko ter jo sramotno silite, da bi ljubila Vašega majorja, da si sami dobro veste, da ga sovraži in zaničuje.“

Vrag naj vzame še majorja! mislil si je korporal. Zalika ima prav. On ni cesarju prisegel, da bode ženske stražil, ktere njegovi častniki poželé. Toda kaj naj bi storil!

„Dekle, dekle!“ reče nato pomišljujoč. „Mi ne moremo pomagati. Ubogati moramo.“

„Torej je vse izgubljeno! Uboga gospa!“ vzdihne Zalika, s predpasnikom si zakrije oči in se zjoka.

„Kaj pa hoče gospa, da naj storim?“

„Glejte, gospod korporal, gospa je vedno dejala, da ste Vi najboljši med vsemi vojaki, in jaz sem tudi rekla, da je korporal dober člòvek, da bode nama tukaj pomagal.“ Korporalu je bila pohvala prav po godu in ustnice so se mu malo raztegnole v prijazen nasmeh. „Gospa ne sme na Lipnici ne eno uro več ostati. Pustite naju, da odideve! Saj ne bodeve šli,“ nadaljuje hišina ter nekoliko v stran stopi, „kakor s procesijo tú préd Vašim nosom. Od zadej bodeve zlezli čez vrtno ograjo v gozd in potem dalje. Vi pa nikarte takrat nazaj na vrt gledati, ampak ostanite tú pred hišo pri drugih vojakih; majorju pa recite, da niste ničesar videli!“

„To bode pa zame vendar nekoliko nevarno.“

„Se vé da, težavno je, česar Vas prosim, in major Vam bóde morebiti mnogo sitnosti delal. Toda nama bi s tem gotovo neprecenljivo ljubáv storili, gospa in jaz bi Vam bile za to celo življenje hvaležne ter bi se Vas čestokrat spominjale.“

Korporalu se ustnice še bolj raztegnejo.

„Gospa Vam je po meni poslala lepo in bogato darilo, da bi Vam nekoliko Vašo dobrovoljnost poplačala, tudi jaz sem pridjala v svojem imenu majhno stvarico, da bi se še kterikrat na mene spomnili.“

Kakor se po deževnem dnevu na nebu slednjič oblaki raztrgajo, da izza meglic zasveti rumeno solnce in posije na zmočeno zemljo, tako so se na korporalovem temnem lici po dolgem času na zadnje vendar razklenole ustnice, pod košatimi brkami se pokazali beli zobje, in celo lice je zažarilo v nenadnem veselji. Smejé se stegnol je roko ter vzel darilo, ktero mu je Zalika ljubeznjivo nudila. Bil je zlat denar od gospé, ličen prstan pa od Zalike, kterej je ganen stisnol roko k slovesu.

„Dekle, dekle! Ali se še vidiva?“

„Kedar vojske ponehajo, takrat pa slecite vojaško suknjo in pridite na Lipnico! Tú bodemo še srečno in mirno živeli, naj nas sedaj major preganja, kakor hoče.“

To spregovorivši je brzo stekla po stopnicah v hišo.

Kmalu nato zasliši korporal v hišnej veži stoječ, da so se majhne duri na drugej strani hiše polagoma odpirale. Urno je stopil k vojakom pred hišo, od koder se je zamoglo le en kos vrta videti. Kazal jim je nekaj tja na nasprotno stran, zraven jih pa s svojim obširnim životom tako zagrnol, da niso mogli skoro nič nazaj proti vrtu videti. A korporal sam se ni mogel premagati, da se ne bi nazaj obrnol; zapazil in spoznal je še po obleki Zaliko, ki je potem hitro za vrtnò ograjo v goščavi izginola. Presrčna deva, si je mislil, brhka je ko srna, a zvita kot lisica.

Veliko hudega ni major korporalu danes s tem storil, da ga je zaprl. Temu je še ljubo bilo, da se je iznebil dolgočasnega službovanja, da je zamogel sam za se mirno prstan ogledavati in premišljevati, kako ga je Zalika danes pri konci razgovora ljubo nagovarjala, kakor še nikdar poprej. Upal je, da jo še kdaj vidi, in bil je srečen.

Major si je vse prizadeval, da bi zopet gospo našel. Strežaju je naročeval, žugal in prosil, da naj celo okolico preišče in povsod po njej popraša. Naj si vzame s sabo še drugih ljudij, on bode vsem obilno plačal, strežaju pa je obetal bogato darilo. Naročil mu je tudi, da naj dobi veščega voznika, kteri bi dobro poznal pota proti Ljubljani, kajti ceste iz uskoškega gorovja so bile zeló strme in za vožnjo sila težavne, major se je pa hotel še to noč z gospo, ako jo dobi, iz teh krajev odpeljati. Da, nje bi ne zamogel tú puščati, ko je moral sam Lipnico zapustiti. Hotel je z njo v kako oddaljeno mesto odpotovati, kjer bode še bolj zapuščena, tuja brez znancev in varuhov. Z nikomur ne bode občevala, on sam bode vedno stal na njenej strani, vojaštvu pa takoj ko mogoče dal slovo. Pokazalo se bode, ali zamore res vekomaj proti njemu mrzla ostati; če pa tudi to stori, naj vsaj nikogar ne bode, ako noče biti njegova. Nobenej ženski se še ni major toliko dobrikal, vendar ga še ni do sedaj nobena tako na ravnost zavrgla, nobena tako žaljivo prezirala, kakor ta. Zato pa se je hotel nad njo maščevati ter jo siloma od tú na tuje odpeljati. Kako pa bode tam mogel nad njo čuvati in jo stražiti, kako jo pri sebi obdržati, tega major sedaj še ni pomislil. Od strasti preslepljen je za trdno sklenol, da je na nikak način na Lipnici ne pusti, zato je zdaj strežaja silno priganjal, zapovedujoč mu, da se naj podviza ter kmalu zasledi njeno skrivališče; tudi on sam je hotel v vasi po njej poprašati.

Hitro se je raznesla novica, da ste gospa in Zalika skrivši zapustili Lipnico. Vsi lipniški posli, hlapci in dekle so se zbrali na dvoru ter se pogovarjali o tužnej novosti. Vsi so sklenoli, da ne bodo še dalje tukaj pri samih vojakih služili in delali; naj si major sam streže in kuha, kakor hoče. Res je bilo kmalu potem videti, kako so posamezni služabniki s culo na rami žalostno odhajali na različne kraje; nekteri se niso zamogli pri odhodu solz zdržati. Saj so starejši hlapci že dolgo bivali na Lipnici, marsikdo od njih je že služil pri pokojnem Rojarji ter Vinka poznal od mladih nog. Vsi so ga spoštovali in čislali, vsi so častili in ljubili svojo gospodinjo, a nikdo od njih ni mislil, da se bode pri tako žalostnih razmerah ločil od Lipnice.

Še bolj kakor posli prestrašil se je Binče, ko je slišal, da je od vseh domačih zapuščen sam ostal na Lipnici. Že od včeraj se ni dal zaradi brata pomiriti, a danes se je še bolj preplašil, ko je iz hiše grede nekoliko majorjevih besed ujel in spoznal, da hoče ta tudi Ljudmilo odpeljati.

Sicer se pa Binče v prejšnjih mirnih časih ni toliko zmenil ne za brata ne za Ljudmilo, ker sta ta dva čestokrat njegovim bedastim naklepom nasprotovala; poiskal ju je le takrat, kedar je česa od nju potreboval. V sedanjem nevarnem času pa se je oglasila v nepopačenem mladenči z vso močjo prirojena čut bratovske ljubezni, a še bolj ga je vznemirjala misel, da sedaj ostane sam, zapuščen brez varuha. Matevžu ni nikoli veliko zaupal, bratov značajni ponos pa je imel pri njem toliko veljave, da bi se Vinko po njegovih mislih lahko celemu svetu ustavljal. Ali včeraj so tega vojaki uklenenega iz njegovega lastnega domovja odpeljali. Kdo naj bi sedaj še Binčeta varoval! Ves plašen je torej lazil celi dan okoli hiše, a vojakov se je zdaj bal kakor samih vragov. In kako bi ne! Včeraj so Vinka zaprli, danes že Ljudmilo iščejo, jutre pa že pride gotovo on sam na vrsto.

Na dvoru je prosil Binče vsakega hlapca posebej, naj pri njem na Lipnici ostane, naj ga pred vojaki varuje; toda posli so vsi z glavo odkimavali ter se tiho na vse strani razšli. Osamljen se je revni mladenč nekoliko časa okoli sebe oziral, potem pa je stekel kakor zbegano jagnje po stezi ob robu loga. Vsedel se je na kamen pri poti ter se jokal kakor dete, ki je izgubilo svojo mater. Tak pa je bil Binče: o veselih časih je bil trmoglav in razposajen, o hudih je pa obupno tarnal.

Dolgo časa je Binče na onem mestu sedel; od samega joka utrujen je pobesil glavo gledal ter pred se na tla. Iz tega stanja se še le predrami, ko je opazil, da se po poti tik zraven njega neka dolga senca pomiče, nato pa pred njim obstoji in ga osenči. Spel je glavo kvišku in pred sabo zagleda — Dobriho.

Gorski samotar je še le danes zjutraj od mairja zvedel, kaj se je včeraj zgodilo; pozneje so mu tudi drugi ljudje o tem pravili. Dobriha je srčno obžaloval osodo svojih sosedov, ko je pa maire pripovedoval, da se hočeta major in gospa vzeti, majal je neverno z glavo ter šel sam na Lipnico o tem popraševat.

„Kaj pa tukaj sam sediš in pomišljaš?“ nagovoril je Binčeta.

„Kako ne bi bil sam!“ odvrne Binče. „Vsi so z Lipnice zbežali, sami vojaki so ostali.“

„Kje pa je gospa Ljudmila?“

„Z Zaliko je pobegnola. Major je poslal strežaja in druge ljudi, da bi jo poiskali.“

„Kaj jej pa hoče storiti?“ poprašuje dalje Dobriha.

„Kar je Vinku storil. Daleč od tukaj jo hoče odpeljati; tam jo bode zadavil ali pa na meh odrl. Jutre bode pa mene,“ pristavi z jokajočim glasom.

„Ne boj se, Binče!“ tolaži ga Dobriha. „Zakaj bi tebe preganjal.“

„Zakaj pa Ljudmilo?“ pravi Binče in se še hujše zajc ona je nedolžna kot jaz; Vinko je pri zadnjem uporu pred štii Francoze streljal, midva z Ljudmilo pa nisva nikoli še na nje

Iz mairjevega poročila in Binčevih odgovorov je zamog lahko sklepati, kaj je pri vsem tem istina. Binče je imel s tem krive misli in maire je napačno sodil, misléč, da se hoče dovoljno udati majorju.

Že je hotel Dobriha poprašati, kam so šli gospo iskat hipu prisopiha po stezi strežaj sam ter se v tek spusti dol Dobriha se obrne in mirno gleda za njim.

„Dobro major!“ mrmral je sam pri sebi. „Ti si vse m da bi ugrabil in pogubil nesrečno ženo, a jaz se hočem, kolik mogoče, potruditi, da jo rešim iz tvojih rok.“ (Dal

---

Ostávljeni siróti.

Prijetno ogréva mojega, vém,
Srcá prijaznega te gorkóta,
A jaz vesel, da ti služiti smém,
Zaščítnik sem tvoj, uboga siróta.

Siróta in bora — to je nečast!
Brezsrčni svet se ób-njo spodtiče.
Ljudem je žízen malík in slast,
Trpljenje siróte, jok jih ne míče.

Tvoj oče resníčno pošten bil móž,
A tebe in mater s téžka živíl je,
Rojéval trnje mu trud, ne róž,
Vse svoje dní zatíranec žíl je.

Rešíla bridkóstij njega smrt,
V zahvalo očína je dala mu — jamo,
In skoro za njim mrtvaški ti prt
Rodíco zakrìl, družníco je sámo.

Po ôči dédščina bister duh,
Po materi so pridne roké ti,
A hleb grenák le služiš in suh,
Ki režejo ga skópe žené ti.

Da bil je oče tebi slepár,
Sedaj siroščíno ti ne trpela,
Ne, srečna bi lahko bila stvar,
Gospá češčena, ponosna živela.

A nič ne žali te vsa trpkóst,
Katere doslé ti bilo užíti,
Povzdígaj te up in duhá krepóst,
Če stiska imá še hujša príti.

Sočutno otrèm jaz tvoje solzé,
Pri meni zavetja íšči v bedi,
Ko dušo bridke rane ščemé,
Tešíla dobivaj v mojej besedi.

Naj tudi nisem presrečen sam,
In redko moj dom je kraj veselja,
Zvestó delím s tebój kar imam,
Ukaz mi je sleherna tvoja želja.

Zatorej vjasni temni obraz,
Nemírni duh se tebi vpokoji,
Pogledi, prišel pomladánji čas
V svetlósti, milôbi k nam je svoji.

Poslal je ptic in cvetnih darov
Na zémljo, blaženstva željno posíplje,
Človeštvu praznik je príhod njegov,
Pomlájeno vsako srcé utríplje.

Odprì še ti srcé na stežáj,
Svetlôba, mir se vá-nje nasèli,
Naprej obračaj pôgled, nazaj
V minólost gledati si ne žèli!

Jos. Cimperman.

Blagodejna zvezdica.

(Novela.)

I.

Tedaj gospodična Ada, Vi nočete odstopiti od svojega sklepa in nas hočete po vsej sili zapustiti?

Te besede je govorila debelušna štirideset ali petdeset let stara ženska, vsakdanjega obraza, priprostega vedenja. Kroj njene obleke in frisura na njenej glavi je bilo edino, kar je kazalo, da spada k boljšim stanovom.

Oseba, ktero je ogovorila, bila je vitka postava sedemnajstletne devojke. Bila je v črnej žalujočej obleki, bledega lica, na kterem so bili močno izraženi utisi otožnosti ali nezadovoljnosti, menda pa oboje. Ta izraz lica, ki je takó malo pristojal njenim letom, priprosta, že močno ponošena črna obleka in pa njena zanemarjena zvunanjost sploh, to vse je bilo krivo, da se je Ada na prvi pogled zdela nelepa in neprijetna.

Ko bi jo bil pa kdo na tanje opazoval, našel bi bil, da so njene modre, a vedno mrkle oči imele nenavadno milobo, dà fine poteze njenega obraza bi oživele, ko bi jih rudečica le nekoliko oblila, in slednjič bi njene ustnice, ko bi se hotele nasmejati, dajale vsemu obrazeku nekov čar, kajti odkrile bi vrsto belih zobkov in jej delale na licih ljubeznjivi jamici.

Ljuba gospa Barbara, odgovorila je Ada na njeno vprašanje z nežnim jej lastnim glasom, ko bi vedeli, kakó bridko je sedeti dan za dnevom za tujo mizo, prebivati pod tujo streho s čuvstvom, da je vse, kar potrebujem za življenje, le dar Vašega dobrega srca, in da Vam tega darú ne morem povrnoti in tudi nikdar ne bodem mogla, ne bi mi toliko ugovarjali, kajti jaz si hočem iskati službe.

Oj ti ljubi Bog, rekla je nekoliko razžaljena gospa Barbara, ali sem Vam jaz ali pa Feliks kdaj očitala, da živite pri nas zastonj? Koliko pa Vi tudi potrebujete za svoje potrebe? Kakó malo na pr. Vi jeste! Ali Vas jaz ne ljubim, kakor bi mi bila lastna hči? Ali Vam ni moj Feliks iz celega srca udan? — dostavila je bolj s tihim glasom.

Rudečica nevolje je pri tem imenu oblila Adino bledo lice. A samo za trenotek, in postalo je še bledejše, nego je bilo prej.

Gospa Barbara se je vedla, kakor da bi ne bila zapazila Adine zadrege. Začela je torej polglasno šteti šive na nogovici, ktero je pletla. Potem ko se je dvakrat nalašč uštela, da med tem Adi časa pusti se pomiriti, zvila je pletenico in jo položila v jerbašček za ročna dela, ki je ležal pod mizico. Zdaj se Adi približa, prime jo za obe roki in z glasom dobrotnice poreče: Zadnja želja gospoda stotnika, Vašega očeta, je bila, da moram njegovej Adi puščati svobodno gibanje v življenji. Le iz tega uzroka se nočem dalje zoperstavljati. Povejte torej, kakó se neki mislite v bodoče preskrbljevati? V čem bodi Vaša služba?

Ko je Ada videla, da je gospe Barbare resna volja jej pomagati, da doseže svoj namen, zadobi srčnost in takoj odgovori: Upam, da onih sedem let, ktera sem preživela v zavodu, ni bilo brez sadú.

Oči so se gospej Barbari na enkrat zasvetile, usta so se jej še bolj razširila začuvši Adino opazko, in ona reče veselo iznenadjena: Kaj res, Ada, Vi ste tedaj takó učeni, da bi bili zmožni postati učiteljica v kakej imenitnej rodbini?

V tem trenotku je gospa Barbara pozabila, da je na skrivnem gojila vse druge namene za Adino bodočnost. A njeno nenavadno dobro srce je vselej zaduševalo želje in naklepe, ktere si je stavilo, kedar je koli sprevidelo, da one ne osrečujejo bližnjega. Da pa Ada ni srečna v njenej hiši, sprevidela je gospa Barbara že davno. A vedela in našla ni drugega pripomočka, da bi jo razvedrila, nego da jo še bolj po svoje ljubi in da sili svojega sina Feliksa enako storiti. Toda Adino čelo se je še bolj zmračilo pri toliko pretiranej ljubeznjivosti. Uboga gospa Barbara si je

noč in dan trla glavo. kaj bi bil uzrok Adine nezadovoljnosti! Ko jej je Ada po njenem večkratnem vprašanji, ali menda čuti v njenej hiši kakšen pomanjkljaj, slednjič v zadregi odkrila. da jo je sram živeti od tuje miloščine in da si želi sama svoj kruh služiti, zadela jo je ta vest jako neprijetno. Da bi Ada, stotnikova hči, služila, zdelo se jej je nezaslišano. V svojej napetej dobrodušnosti predstavljala si je takoj Ado kot eno svojih robatih dekel: boso, z navihanimi rokavi, umazano, in težave so jo skoro obhajale pri teh umotvorih svoje domišljije. Zato jej je zdaj, ko je Ada omenila svoj sedemletni uk v zavodu, šinilo na enkrat v glavo, da bi bilo Adi mogoče služiti brez poniževanja pod stan, v kterem se je narodila.

Za odgojiteljico, odgovorila je Ada nekoliko v zadregi, upam biti sposobna. Da bi pa tudi moje znanje zadostovalo za odgojevanje otrok imenitne rodbine, jako dvomim.

Ali Ada, človek, ki se je bavil sedem let z ukom, ta mora že nekoliko znati. Jaz sem hodila v šolo samó osem mesecev in nekaj dnij, a dozdaj še nisem nikdar prišla v zadrego zavoljo pomanjkanja znanja.

Bojim se, da v godbi nisem dovolj spretna. Tudi angleški jezik mi bo delal nekoliko ovire, dostavila je Ada bolj tiho.

Dobro, pa idite za odgojiteljico malih otrok. Pri teh ni treba takó visokega znanja. A to Vam povém, da samó dovoljujem, da v hišo plemenitašev moja Ada v službo vstopi.

Ali, rekla je Ada bojazljivo in skoro se ni upala nadaljevati, bojè se razkačiti svojo varuhinjo z vednimi ugovori, jaz se nisem nikdar bavila z otroki. Kakó se bom tedaj znala z njimi vesti?

Gospodična Ada, zagrmel je zdaj zapovedujoč glas gospe Barbare. Vi ostanete za naprej pri meni, že da Vam niso moji nasveti po volji. Odrastlih si ne upate odgojevati, z otroki pa bi se ne znali vesti, kakor pravite! Ali mislite morda, da bodem dovolila, da postanete hišinja? Poglejte na svoje nežne ročice! Kaj menite, bi one li znale in zamogle opravljati težkih in brezštevilnih dél hišinje? — njene besede pa je spremljal pomilovalen pogled na Adine majhne roké.

Adi, prestrašenej nekoliko vsled nenadejane razkačenosti gospe Barbare, nekoliko pa razžaljenej po robatem načinu njenega govorjenja, stopile so solze v očí. V srci pa je takrat sklenola, da noče na nobeden način dalje ostati pod obrambo in uplivom sicer dobre, a surove gospe.

Ni torej dala prostosti solzam. Premogši solzé vzdigne glavo in z neustrašenim glasom poreče: Gospa Barbara, predno se določim vstopiti v nov stan, hočem ga preudariti in pregledati na vse strani, da se prepričam, ali bi znala tudi vse dotične naloge izvrševati, ali ne. Tega mi ne smete zameriti. Kaj bi si na pr. Vi mislili o meni, ko bi po kratkem prebivanji v novej službi dobila nepričakovano slovó?

Kaj bi mislila? odvrne gospa Barbara s čutom, kakor da že vidi Ado iz službe prognano. Vesela bi bila. Saj bi potem bili prisiljeni iskati pri meni zopet zavetja, ker bi, se vé da, z odprtimi rokami in ginenim srcem sprejela svojo golobico. Oh, Ada, dostavila je po kratkem premolku z mehkim glasom; kaj se boste neki klatili po svetu? Ostanite pri nas, ki Vas vsi ljubimo! Kakó bi rada videla, da postanete — moja hči!

Prestrašena je Ada uprla svoje očí v gospo Barbaro. Že se je mislila blizu svojega cilja, službe, a zadnje besede gospe Barbare so jej kazale, da še nikdar ni bila takó daleč od nje.

Postati Ba[illegible]a „hči“? Da! ravno ta strah jo sili iz njene hiše. Ne, ni mogoče, rekla je potem skoro obupno. Ako mi Vi nočete pomagati, da si najdem dostojno službo, prevzamem prvo, ki se mi ponudi. To rekši vstane, da bi sobo zapustila.

Zdaj je prišla na gospo Barbaro vrsta, da se ustraši. In prestrašila se je res Adinega odločnega vedenja. Približa se jej torej, da jej brani oditi, in z glasom, ki je kazal, da obžaluje svoje besede, dejala je: Ljuba Ada, za Vas vse rada storim, da le zopet prijaznejše gledate. Tako hude Vas še nisem videla. Vi tedaj želite postati učiteljica v kakej premožnej, a ne aristokratskej hiši. Jelite? Za tako rodbino bi potem Vaše znanje gotovo zadostilo. Jelite? Le odkritosrčno mi povejte svoje mnenje. In takó govoréč božala je kakor mati detetu Adino lice.

Moja želja je postati družbenica pri kakšnej bolj starikavej, ali na samem živečej gospej, ali kaj enakega, pristavi Ada kratko.

Kakor je Vaša želja, Ada. Takoj se grem spreoblačit, da pojdem k našemu gospodu učitelju. Tam zloživa notico v smislu Vaše želje, ktero pošljem potem kot inserat vsem časopisom glavnega mesta.

Četrt ure pozneje koračila je gospa Barbara proti stanovanju šolskega učitelja, nališpana, s klobukom po strani, govoreča sama s seboj, maháje z rokami, kakor da bi bila vinjena. Ljudje, ki so jo srečavali, govorili so med seboj: Na, gospa Barbara, ali je dobila terno v loteriji, ali pa je srečno našla nevesto za svojega Feliksa, ker je danes takó živahna in brzih nog!

Osem dnij pozneje se je čitala po raznih časopisih sledeča notica:

Mlada gospodična, sirota, iz dobre rodbine, z izvrstno odgojo, zglednega obnašanja išče službo družbenice pri kakšnej na samem živečej dami ali starikavej gospej. Ne bi se gledalo toliko na visoki honorar; želi se pa, da bi občevanje v hiši bilo dostojno, da se gospodična, vzgojena v duhu krščanstva, ne bi popačila. Ponudbe naj se blagovolijo pošiljati pod naslovom: „Sirota“, poste restante v trgu N. na Goriškem.

at sta zložila gospa Barbara in učiteljeva modrost.

II.

Adino mlado življenje ni pomnilo nobene srečno-vesele dobe. Celó nad spomini njenih otročjih let se je razprostiral neki mračen utis osamelosti. Ob enem ko je Ada zagledala luč svetá, ugasnolo je njenej materi življenje. Njena mati, Angličanka po rodu, bila je še le leto dnij omožena z njenim očetom, ki je pa bil takrat še le lieutenant. Živela je z njim v skromnem, a srečnem zakonu. Po njenej izgubi neutolažljiv je mladi vdovec in oče dal krstiti svojo hčerkico z imenom izgubljene drage ženice. A novorojenka Ada ni zamogla izpolnjevati v očetovem srci one praznote, kjer je prej dvajsetletna Ada kraljevala. Ubogi oče se je početkoma v nekem oziru celó čutil vselej bolj nesrečnega, ko je gledal hčerkico. Ona ga je še bolj živo spominjala njegove nenadomestljive izgube. Ker pa mladi častnik in njegov strežaj nista razumela baviti se z malim detetom, a njegovi dohodki niso bili toliki, da bi si še zamogel varuhinjo vzeti, izročil je s težkim srcem hčerkico nekej sorodnici v oskrbljevanje. On sam pa je moral, kakor je njegov stan zahteval, po svetu. Prešla so mu takó včasih leta, da ni videl svoje Ade.

Ko je Ada vzrastla iz otročjih let, sprevidel je oče, da je treba skrbeti za njeno izobraževanje. Po prošnjah in priporočbah je izročil Ado imenitnemu dekliškemu zavodu, kjer je za njo plačeval le četrti del tega, kar so druge gojenke plačevale. Takó je upal, da dobi Ada skrbno odgojo, s ktero se bode kot edino podporo po njegovej smrti mogla na dostojen način preskrbljevati.

Med tem je oče živel samó za svoj poklic. Slovél je kot hraber in izvrsten vojak. V schleswig-holsteinskej vojski, kamor je na čelu svojega oddelka stopal proti Dancem, dosegel je lavorov venec slave, pa tudi izgubil levo nogo. Bil je potem povzdignen v stotnika, a ni bil več sposoben za službo. Déli so ga v pokoj. Odslej se mu je tesno godilo. Pri vsem skromnem življenji, ktero je zdaj imel, ni mogel več od mirovnine prihranjevati določene svote za Adino odgojo. Da si pomore iz zadrege, določil se je odslej živeti na deželi, kjer je upal z manjšimi stroški izhajati. Izbral si je najbližnji trg poleg mesta, kjer je Ada dobivala odgojo in se tam za vselej naselil. Da bi pa še cenejše živel, najel je sobo s pohištvom že opravljeno in sicer pri gospej Barbari, ktere hiša je bila edina v trgu, ki je da-si ne gostilna imela nekoliko sob na razpolaganje. Tu je ob enem dobival hrano in postrežbo in to vse jako dobro primeroma za majhno plačilo. Takó je živel stotnik zadovoljen z gospó Barbaro in s svojo osodo, ob enem srečen, kakor ni bil že davno, ker je zdaj pogošče videval svojo hčer.

Gospa Barbara je že bila več let vdova premožnega, a na pol še kmečkega posestnika. Kakove rodbine je ona bila, nihče ni vedel. Ko se je nje ranji mož ženil, bil je iz doma štirinajst dnij, in potem s seboj

pripeljal gospo Barbaro, ktero je predstavil kot svojo ženo. Nekoliko časa so bili ljudje jako radovedni, od kod je njegova nevesta, ali ima kaj dote itd. A ker od njiju ni bilo nič zvedeti, zadovolili so se na zadnje z raznimi sodbami, ki so si jih sami o njej delali.

Gospa Barbara je bila jako čudovatega značaja. Radodarnost, postrežljivost, usmiljenje bile so njene glavne lastnosti. A imela je tudi svoje slabosti. Bila je namreč silno radovedna; utikala se je rada v tuje zadeve in ako jej je kdo njenih znancev odrekal zaupnost, maščevala se mu je s hudim obrekovanjem. Kdor pa si je njo izbral za prijateljico in zaupnico, temu je bila sama dobrota. Svet bi bila spreobrnola, da bi kakšno uslugo storila. In res, le malokdaj jej je spodletelo, da ni dosegla svojega cilja. Zato je gospa Barbara uživala pri svojih tržanih čast poladvokata in polspovednika.

Gospa Barbara je bila jako zgovorna. Govorila je vselej mnogo in hitro in pri tem kretala z životom in mahala z rokami. Na sprehodih je nosila navadno skoro celo leto pihalko; med potem je govorila sama s seboj in pri tem se večkrat ustavljala sredi ceste. Tuj izobraženec, ki jo je slučajno srečal, izogibal se je je, menéč da je prismojena. Tržanom pa so ravno te njene navade vzbujale spoštovanje do nje, ker so jo smatrali za učeno in pametno.

Adinemu očetu se je gospa Barbara prizadevala bolj ko mogoče prikupiti. Bila sta obadva vdovca, obadva v enakih letih in rada bi bila prezrla njegovo leseno nogo, da postane stotnikova gospa.

Stotnik ni našel ugodnosti v njenem društvu; a ker mu je mnogo dobrot storila, bil jej je hvaležen in prijazen, prizadevajoč si prezirati njene prenapetosti. Nekaj nad štiri leta je bil stotnik njeni gostač, a na enkrat je postal žrtva neke epidemične bolezni. Umrl je še le petinštirideset let star, priporočivši svojo Ado gospej Barbari v varstvo.

Ko je Ada postala sirota, bila je v šestnajstem letu. Njeno izobraževanje ni bilo še dovršeno. A ker zdaj ni imela nikogar, ki bi za njo plačeval, morala je iz zavoda stopiti.

V hiši gospe Barbare našla je srčen sprejem. Gospa Barbara, pretirana v vsakem svojem početji, bila je pretirana tudi v ljubezni do Ade. Ada, ki je po sedemletnem bivanji v zavodu še le zdaj zopet prišla med svet, opazovala je z začudjenjem in z neko plašljivostjo živahno obnašanje svoje varuhinje. Vajena občevati samó z izobraženimi učiteljicami in nežnimi součenkami, čutila se je tujo in osamljeno tudi sredi obljudjene hiše, v ktero je bila prišla. Prepričala se je namreč vedno bolj, da se njena odgoja in nazori nikakor ne strinjajo z društvom, s kterim občuje. Čutila se je zató jako nesrečno, a privadila bi se bila s časoma svoje osode, ko bi jej ne bila neka slutnja napravila neprenesljiv njeni že dovolj neugodni položaj v hiši gospe Barbare.

Gospa Barbara je imela sina, ki je bil pet let starejši od Ade. Telesno in duševno pravi sin svoje matere je bil Feliks v svojem življenji obhodil nič manj kot četvero gymnasij in dve realki. A ker se je mati prepričala, da so se vsi professorji zarotili zoper njenega sina, ker so mu dajali same dvojke in trojke in bili celó tako drzni, da so ga dvakrat izbacnoli iz šole, vzela ga je naposled na dom. Bil je dvaindvajset let star, zapravil je bil materi za svoje izobraževanje nekoliko tisočakov in ni znal še v svojem materinem jeziku pravilno pisati! Majhne osebe, dobro rejen, pasel je zdaj lenobo domá, obzoroval delavce na polji, dekle dražil ter bil „sladki križ“ gospej Barbari, kakor ga je sama imenovala.

Gospa Barbara se je vedno bolj prepričevala, da iz njenega Feliksa nikdar ne bode kaj prida, da se ne bo nikdar resno prejel dela. Zato je menila, da mu je treba poiskati pridno družico, ki bode znala po njenej smrti njega in gospodarstvo voditi. Ada se jej je zdela kakor navlašč stvarjena, da bi prevzela to nalogo. Bila je tiha, ubogljiva, postrežna. Še vé da se jej je Ada zdela nekoliko previsoko izobražena za njega. A sčasoma, takó si je mislila, bode že pozabila, kar se je naučila, in po njenem zgledu izučena postala nje vredna naslednica.

Odkrila je Feliksu svoje naklepe, a on ni bil spočetkoma z njimi nič zadovoljen. Ada mu je bila prefina in prebojazljiva. Že takoj s kraja ga je razžalilo, da se ona izogiblje njegovega društva. Vendar pa vajen vselej mater ubogati, začel se je prijaznejše Adi približevati. Kmalu je mati Barbara z veseljem zapazila, da se Feliksovo srce resno vnema za Ado.

Ko je Ada začela slutiti, kam meri prijaznost gospe Barbare in Feliksova udanost, prestrašila se je svojega nevarnega položaja. Feliksu je takoj dala čutiti, da je razžaljena po njegovem postopanji. Da bi je pa še hvaležnost ne vezala na nikogar, sprevidela je, da si bode treba poiskati primerne službe, da zamore potem hišo svoje varuhinje zapustiti. Dolgo se ni upala odkriti gospej Barbari svoje želje. Na zadnje pa je to vendar storila, spoznavši ta pot kot edini, da si pridobi svobodo.

Gospa Barbara ni s početka hotela nič vedeti o Adinem sklepu. Nerada je videla, da bi njeno upanje, združiti enkrat Ado in Feliksa, splavalo po vodi. Na zadnje pa, kakor smo videli, jej ni bilo več mogoče dalje se zoperstavljati, in ponudila je Adi pomoč, da se njej želja čim preje izpolni.

III.

Sredi sobe leží odprt kovčeg, pred njim pa kleči Ada in va-nj pospravlja svoje perilo in druge malenkosti. Skrbno še zavija v papir nekoliko jej ljubih spominkov od svojih prijateljic iz zavoda. Zdaj vzame v roko majhen album, površno pregleduje drage jej slike, ktere je va-nj shranjevala, na zadnje pa poljubuje ne brez bridkosti sliko mlade ženske,

svoje matere, in sliko zarujavelega, a prijaznega obraza, podobico svojega očeta. Dejala je album vrh drugih rečij in kovčeg zaprla. V njem je bilo vse Adino imetje.

Ko je svoje delo skončala, očisti si s krtačo novo črno obleko, zadnji dar gospe Barbare, dene si klobuk na glavo in z gotovimi koraki sobo zapusti.

V veži pričakujeta potujočo Ado gospa Barbara in Feliks. Obadva praznično oblečena, a čemernih otožnih obrazov. Hlapec je dejal mali Adini kovčeg na ramo, potem pa korakajo vsi skupaj za njim proti poštnemu poslopju. Ada je imela še dobro uro vožnje do kolodvora.

Ko je poštni kočijaš povabil Ado, da naj stopi v voz, podá ona gospej Barbari rokó v pozdrav. Ta pa jo objame takó krepko in srčno, da je Ado skoro zabolelo. Med jokom in poljubi še jej šepeče nekoliko svarjajočih besed in jej pokriža čelo. Zdaj se obrne proti Feliksu, ki je rudeč kakor kuhan rak stal zamišljen za materjo mencáje klobuk, kterega je pozdravljaje v roki držal ter gledal pred se.

Ali Feliks, kaj ne veš ničesar povedati gospodični Adi v slovo?

Feliks se je takó prestrašil materinega opomina, da spusti klobuk na tla. Podal je potem v zadregi Adi roko, mrmraje med zobi nerazumljive besede.

Voz je oddrčal in izginol med drevjem, a gospa Barbara je pozdravljajoč še vedno mahala z belo rutico za njo. Ko je pa zapazila, da je njeni trud zastonj, obrisala si je z ruto še solzne oči in globoko vzdihnola. Zdaj obrne svojo pozornost na sina, ki je tiho stopal poleg nje. Opazovala ga je en čas molčé, potem ga pa s pihalko udarila rahlo po lici rekoč: Ali si Ado že močno ljubil? Kaj? Ti bebec!

Feliks ni dal odgovora. Sklonil se je proti tlam in utrgal cvetlico, ki je rastla na poti. To pa je storil le zato, da si je med tem iz očesa solzo otrl.

A sokolskim očem gospe Barbare ni ta solza ušla. Usmilil se jej je. Le potrpi Feliks, ko bode Ada poizkusila, kako grenek je zasluženi kruh, rada se bode povrnola. Svet jej bode že pregnal prevzetnosti. Vama obema pa bode koristilo, da se nekoliko časa ne vidita. To je govorila z nekakim proroškim glasom in godrnjáje nadaljevala svoj pot.

Ko se je poštni voz premaknol, Ada ni imela več očij za Barbarine pozdrave. Njeni pogled je iskal na majhnem pokopališči, mimo kterega se je ravno vozila, priprosti križ, ki je zaznamoval kraj, kjer so jej očeta pokopali. Kmalu zagleda križ in to vsled cvetličnega venca, ki ga je vjutro na-nj obesila. Privzdigne se nekoliko, da ga zamore bolje opazovati, potem pa se skloni nazaj in bila je močno ginena.

Kaj bode za naprej z menoj, je vzdihnola! Bolje bi za-me bilo, ko bi tudi jaz poleg očeta spala večno spanje! In zamislila se je v neznanoiei bodočnost, v ktero je danes s prvim korakom stopila.

A pomladansko solnce je sijalo tako veselo po lepej planjavi, po kterej se je vozila. ptički so tako skrivnostno žvrgoleli skakljaje po vejah, na kterih je sililo nežno lističje iz debelih zelenih popik, da so se tudi njene misli nehoté razvedrile. Ker pa žalost ne najde trdnega prostora v mladostnih prsih, zato se je z njenimi mislimi tudi njeno srce razvedrilo.

Povzdignola je glavo in pogledala v modro nebó. Postajala je vedno mirnejša. Upala je z neko gotovostjo, da dobrotni stvarnik, ki je toliko lepot v prirodi stvaril človeštvu v veselje, ne bode zapustil sirote, ki mora po svetu med tujimi ljudmi si iskati zavetja. Ko bi jo bila zdaj videla gospa Barbara, čudila bi se bila Adinej hitrej spremembi. Zadovoljnost, da se jej je posrečilo iznebiti se Feliksovega snubljenja, udanost v svojo osodo, upanje, da najde mir in zadovoljnost v opravljanji svojih dolžnostij v rodbini, kamor je bila napotjena, vse to je dajalo njenemu obrazu zopet življenje. Adino lice je na enkrat izgubilo ono resnobnost in nezadovoljnost, ki ste jo v hiši gospe Barbare delali navidezno starejšo in nepriljudno.

(Dalje pride).

Šege, običaji in narodni praznici pri Srbih.

Piše *Ivan M. Bogović.*

Predgovor.*

„Slovan povsod brate imá“, poje pesnik, ali Slovan Slovana čestokrat ne pozná. Vsako slovansko pleme, ktero se „krstom krsti“, ima svoje običaje, šege in svetkovine, tako i Srbi. Petstoletno robovanje in dušmansko krvoločenje tursko ni moglo pri Srbih uničiti njihovih običajev in obredov. Vero in običaje so si pridržali. Dà i sami poturice — poturčeni kriščani — v Bosni in Hercegovini so si pridržali mnogo kristijanskih običajev; oni praznujejo še dandanašnji nektere svetnike, kakor „ognjeno Marijo“, sv. Nikolo itd.

Ker so Srbi, Srbohrvatje in Slovenci najsorodnejša slovanska plemena, mislim, da bode Slovence zanimalo seznaniti se z običaji, šegami in narodnimi prazniki svojih bratov Srbov. Da smo v veri ločeni, nič ne dé, saj je Bog samo eden, a to razdvojenje nismo mi zakrivili, nego obestranski naši pradedje, vsak v svojem — interessu.

Kar tukaj bralcem podajam, vzeto je prav iz narodnega življenja — iz vrelca, kjer ti običaji še niso oblizani od moderne kulture.

---

* Jezik ostane, kolikor mogoče, nespremenjen, da čitatelji vidijo, kako piše Srbin slovenski. Ured.

I.

Slava.

Kaj je Slava? Slava je Srbinu največji praznik, kterega praznuje tri dni. Ali Slava ni crkvena svetkovina, nego hišni praznik, zatorej je tudi vsi Srbi isti dan ne slavijo. Navadno se slavi taisti dan, ko je praded prestopil k pravoslavnej veri. Tudi izven prave Srbije, kakor v Banatu, Bački, Sremu, novej Avstriji itd., kjer tudi Srbi živé, slavi se samo še sem ter tje; Bulgari nimajo Slave. Največ Slave v Srbiji je na dan sv. Nikole (Miklavža), sv. Arangjela (Mihajla) in sv. Jurja, in med temi jih slavi zopet največ sv. Nikolo. Tudi sedanji vladajoči knez slavi sv. Nikolo.

Slava se more razdeliti v predpraznik, pravi praznik in popraznik. Ali ker se je po mestih ta praznik že nekoliko pokvaril, treba da gremo v vas med kmete, kjer se ta praznik danes tako svetkuje, kakor pred 500 leti.

Mislimo si, da bo jutre Jurjev dan, kterega slavi naš gazda Stanko. Gazda Stanko ni premožen, pa tudi ne siromak, ampak kmet srednjega stanja. Celi teden se že čisti hiša, pere perilo; dvorišče mora biti v najboljšem redu. Danes, ko je vstal, rekel je Petru in Milanu, da gresta v livado, pa prineseta četvero jagnjet in priženeta najdebelejšega mulca, a sin Jova mora v gradino, da prižene godišnjakov (enoletnih svinj), pa izbral bode sam, kteri je najboljši za praznik. Brata in sin storé, kakor jim kaže gazda Stanko, kajti gazda Stanko je hišni starešina in načelnik družine, vsi drugi so hlapci in dekle. Dopoldne je že vse zaklano, očiščeno in spravljeno. Popoldne se obleče vsa družina — od gazde Stanka pa do triletnega bratovega sinčka Mite — v praznično obleko. Vse je tiho in mirno, samo Stanko hodi po dvorišči, pa gre tudi sem ter tje na leso, kakor da bi nekoga pričakoval. Potem sede na klop pod orehom pred hišo, zapali lulo, pa molčé kadi.

„Gazda Stanko, gazda Stanko!“ čuje se na enkrat iz ulice. Stanko vstane, gre na leso, pa praša sosedovega sina, ki ga je klical na ulici: „Šta je Joco!“ „Evo ti popa — duhoven gre,“ odgovori mu ta. Stanko brž lulo za pas, pa odpre leso, pred ktero že duhoven s konjem stoji.

„Pomozi Bog Stanko!“ pozdravi ga duhoven, a Stanko mu odzdravi: „Bog Vam pomagao“. Med tem je pritrčal Peter, poljubil je duhovna v roko, pa mu odpeljal konja v „ar“. Stanko gre z duhovnom v hišo. Pred hišo stoji vsa družina; eden za drugim poljubijo duhovna v roko. Duhoven gre naravnost v odprto sobo, kjer gori na mizi velika voščena sveča, a v skledi je voda, pokraj vode „bosiljak“ (Thymian). Duhoven je namreč prišel, da blagoslovi vodo in svečo za jutrešnji praznik. Obred se hitro izvrši, potem se pa počasti duhoven s sladkim, rakijo ali vinom in kavo. A ne more se dolgo muditi, ker še ima več „svečarjev“ v tej

vasi. Pri odhodu prosi gazda Stanko duhovna, da pride jutre, da lomi „kolač“, mu spusti štiri denarje v roko, pa „z Bogom!“

V hiši je mirno; nihče ne dela, kajti pripravljeno je vse, samo na ognjišči nekaj cvrči: kava je skipela. Pa nič ne dene, Stanko je hvala Bogu! kupil dosta kave in sladkorja, ko je bil poslednjič v mestu.

„Pero! Prinesi steklenico slivovice in čutaro vina, da pijemo malo,“ reče čez nekoliko časa Stanko. Peter je Stankov najstarejši brat, pa ima tudi nekako večja prava, kakor na pr. neki „Grossknecht“. Pero prinese vina in rakije, postavi posodi na stol, pa legne v mlado travo. Vsak pije, kar hoče in kolikor hoče.

Solnce se je nagnolo, zahodnje nebo se žari, še malo, pa vidiš samo še svetle žarke na žarečem nebu — solnce je zašlo. Lesa se odpre, dva soseda stopita na dvorišče s „pomozi Bog“. Stanko in vsi vstanejo, rokujejo se, pa „sedite braćo!“ Pera je med tem prinesel še nekoliko kozarcev za vino in rakijo in došlima natoči. Zopet se odpre lesa, pa glej! nista dva, nego pet vaščanov, ki so prišli na predpraznik. Še pol ure, pa jih bo do petdeset. Posedli in polegli so, kakor komur drago. Toči se vino in rakija, a najstarejša hči Stankova nosi kavo. Samo nič ni za med zobé. Sedijo in ležijo po travi do pozno v večer, potem pa se poslové z „do vidjenja“ in „lahko noć!“ Vse je leglo, samo Stanko še bedí, pa pregleduje, da-li je vse v redu. Ali tudi on poišče čez malo časa svoje spavališče.

Zora zori, Peter je prvi na nogah. Sinoči je napolnil puško kremenjačo; ko se pa dvigne iz postelje, prekriža se, vzame puško v roke, izide na dvorišče, pa „bum!“ Vse se probudi, vstane in za malo časa obleče. Stanko je sedel na klop pod orehom, pa čaka, da so vsi gotovi, potlej pa užge svečo in jo postavi na mizo. Njegova žena prinese kolač in ga dene tudi na mizo. Petrova žena kuha kavo, med tem ko je Peter napolnil nekoliko kozarcev z vinom in slivovico. Vsi gredó v sobo, kjer gori sveča. Stanko se prekriža in vsi za njim; potlej vzame čašo slivovice — vino se pred jelom navadno ne pije — pa pravi: „Srečen nam današnji dan in praznik!“ Vsi odgovorijo vsakokrat: „Da Bog dá!“ „Srečna nam Slava!“ „Da Bog dá!“ „V veselji in zdravji da dočakamo do leta!“ „Da Bog dá“ itd. Nato pa vsak pije. Potem se prinese kava, in nato gre vsak, kamor mu drago, kajti danes se ne dela, pa da je še tako delo potrebno.

Stanko je med tem prinesel na mizo lepega duvana, papirja za cigarete in palidrvice, da se more vsak gost, ki pride častitat, poslužiti, kajti kdor ne pije, puši i ljubi — on nije Srbin.

„Evo gosti,“ pravi mali sinčič Mladen trčeči k očetu. Stanko gre precej na vrata, da pričaka goste. „Pomozi Bog!“ „Bog Vam pomogel,“ odgovori Stanko. „Srećna ti Slava!“ „Da Bog dá,“ odgovori došlim.

Potem se poljubi z vsakim in jih odvede v sobo. Najstarejša hči prinese precej „sladko“, potem pa rakije in vina, kakor je kojim drago piti. Pri vsakem kozarci se „svečarju“ in njegovemu domu napija. Ko so gostje popili kavo, natoči jim še enkrat vina ali slivovice, pa „z Bogom!“ „Ali da ste mi došli popoldne!“ pravi Stanko pri odhodu.

„Evo popa, Stanko,“ pravi gospodinja, a komaj je to izrekla, pop je že pri vratih. Prišel je, da lomi „kolač“. Kaj je kolač? Kolač je praznični hlebec, na priliko kar je pri Vas Slovencih „božičnik“, a s tem razločkom, da je božičnik gladek, kolač pa ima na sebi vse, kar zemlja rodi, kakor vsakovrstno žito, grozdje itd.; dalje vse domače živali se vé da iz testa. Duhoven izvrši svoj obred, pa razlomi kolač, ki ostane na mizi, dokler je „Slava“. Gost za gostom prihaja, z vsakem se Stanko pozdravi in poljubi. Predpoldne pridejo samo možje, popoldne žene in možje. Ali Stanko dobro pazi, kdo je prišel; težko njemu, kogar ni bilo; on mu je protivnik. Tudi njegovi sovražniki pridejo, Stanko ga poljubi, stisne mu roko, kakor da sta najboljša prijatelja in od tega časa sta tudi. Brez vsake razprave, kdo je kriv ali nedolžen, sprijaznijo se na dan „Slave“ in navadno tudi prijatelji ostanejo.

Ali danes je post, kajti vsak Srbin se na dan svoje „Slave“ posti. Ali jutre bo veselje. Popoldne, ko sosedje pridejo na vino, vabi jih Stanko „za sutra na pečenico“.

Drugi dan že zgodaj gori nekoliko ognjev na dvorišči, kjer obračajo Peter, Pavle in dr. presé, svinče, mulca itd. na kolci, gospodinja pa kokoši in „čurane“ na ognjišči. Kdor pride, „dobro došel“, posebno pa strance na ta dan odlikujejo. Ako je Stanko zvedel, da je prišel kakšen „stranec“ — Nesrbin ali Srbin iz druge zemlje, precej pošlje Petra po njega. Veselje traja pozno v noč. Razume se, da mora biti tudi kolo — narodni ples. Še po polnoči lahko slišiš iz Stankovega dvorišča, kako se poslavljajo in kako jih Stanko spremlja z „da Bog dá, da mi današnji dan opet dodjete u zdravlju.“

O potresu in njegovem uzroku.

(Konec.)

Angleški prirodoslovec Mallet, ki je potres v Kalabriji leta 1875 vsestrano in temeljito preučil, iznašel je prvi hitrost potresa. Čeravno je hitrost potresa zeló različna, ker je, kakor smo že omenili, odvisna od vrste in trdnosti tàl, od narave, sestave in prožnosti kamenja in sestave gor, a to je vendar Mallet iznašel, da se v obče potres v zemlji z isto hitrostjo širi kakor zvok v zraku, t. j. on preleti 340 metrov v enej sek[illegible] ta hitrost se lahko zniža do 150 metrov in povikša do

800 metrov v enej sekundi. Ta različna hitrost se je zapazila tudi pri zagrebškem potresu. V Pulji (Pola), ki je od Zagreba 26 zemljepisnih milj oddaljen, začutil se je potres isti čas kakor v Beči, ki je od Zagreba 35 zemljepisnih milj daleč, kar nam potrjuje, da se je potresni val proti Pulju z mnogo večjo hitrostjo širil, kakor proti Beču. Pot od Zagreba do Beča preletel pa je v 6 minutah, ker v Zagrebu se je opazil ob 7. uri 34. minuti, v Beči pa ob 7. uri 35. minuti ali bečki čas je za 5 minut poznejši od zagrebškega.

Tudi zagrebški potres se je širil, kakor potresi v obče, v gornjej skladbi zemlje najsilnejše. Direktor Radimsky iz Wies-a na Štajerskem poroča, da so samo oni delavci potres začutili, ki so v globočini od 30 metrov opravljali delo, med tem ko ga oni v globočini od 60 do 120 metrov niso občutili.

Kakor se pri velikih in silnih potresih notranjost zemlje ne more na enkrat umiriti, tako je tudi pri potresu zagrebškem. Od 9. listopada pa do 16. grudna začutili so namreč v Zagrebu 59 potresov zdaj jačjih zdaj pa slabših. Od 16. listopada pa do 9. prosinca obznanili so nam časopisi 10 potresov, izmed kterih je oni 5. prosinca ob 4. uri 44. minuti najjačji. V Remetah in pri sv. Šimunu občutil se je ta potres posebno jako. Od vseh teh potresov se je pa v Varaždinu občutil samo potres dne 12. listopada leta 1880. ob 11. uri in 40. minuti; po noči med 15. in 16. listopadom pa dva mala potresa ob 1. uri in ob 5. uri v jutro, 16. grudna 10 minut pred $^1/_2$ 12 potres, šum in ropot, 31. grudna ob 4 v jutro, 6. prosinca ob 12 po noči ropot brez potresa, in 1. prosinca ob 4 v jutro potres. Tukaj moramo omeniti, da se je potres v resnici obnavljal one dni, ktere je Falb preračunil in prorokoval. Tudi Falbova trditev, da nobeden nov potres gledé jakosti ne bode glavnemu in silnemu udaru 9. listopada enak, izpolnila se je doslej, in vsled tega ima Falbovo razlaganje potresov mnogo privržencev, osobito pa med narodom.

Verjetno je dalje, da se je v Zagrebu pred 9. listopadom pr. l. že več zeló slabih potresov dogadjalo, ali radi mestnega ropota in šuma se niso zapazili. Prebivalci v vaseh pod zagrebško goro pripovedujejo namreč, da so podzemeljski ropot že po letu čuli.

Zanesljivo se bo zagrebški potres še le tedaj v eno od gore omenjenih vrst potresov dal uvrstiti, ko bodo zemljeslovci, ki so zagrebško okolico po strašnem potresu natančnejše preiskovali, svoje preiskave naznanili, in ko bodo zbrane vse posameznosti potresa, ki so se v različnih delih Hrvatske opazovale. Na podlagi tega gradiva se bodo mogli napraviti posebni zemljevidi, ki nam bodo kazali mér potresa na različnih mestih, kakor tudi vse druge gore omenjene črte.

Falb in njegovi privrženci trdijo, da je potres zagrebški ognjevit in se bode tako dolgo obnavljal, dokler vulkanična lava, ki izhlapuje pare in pline, ne preneha in se ne umiri. Ta trditev, kakor tudi, da se je pri Resniku prikazal blatobljuvnik, zadavala je stanovnikom v Zagrebu in okolici silen strah, in slišale so se različne misli in mnenja; nekteri so mislili, da je pod Zagrebom ognjenik, ki bode celo mesto požrl, ako se odpre, drugi so pa pričakovali ognjenikovo žrelo na zagrebškej gori. To razdraženost so pomirili zagrebški professorji in strokovnjaki, ki so spoznali, da niso livkaste luknje in razpoknje pri Resniku in Drenji nič drugega nego posledica mechaničnega potresnega učinka na najgornje naplavne in potopne sklade zemeljske skorje. Sam Falb je dalje prestrašeni narod zagotavljal, da se v zagrebškej gori ne more odpreti ognjenikovo žrelo, ker je goreča lava pregloboko pod zemeljsko skorjo, kajti potresi se stvarjajo od 2 do 5 zemljepisnih milj pod zemeljskim površjem. Da je izhodišče potresu, trdi dalje Falb, v velikej globočini, potrjuje nam tudi to, da se je potres v tako daljne kraje širil. Zagreb in njegova okolica leži slednjič tudi na naplavnih brodnatih tleh, na kterih se udar ognjevite podzemeljske moči uniči.

Čeravno zeló malo prikaznij mnenje potrjuje, da je zagrebški potres ognjevitega vira, vendar to ni celó nemogoče, ker Hrvatska je prav obdarjena s toplicami. Ravno zato pa jaz mislim, da bi se vsi izvirki naših toplic morali vsestranski preiskati, posebno pa bi se moralo na to paziti, ali izvira topla voda navpično ali pa od strani, kajti ako od strani prihaja, tedaj ima potres svoj izhod ali središče v določenej daljavi od teh izvirkov.

Veliko več prikaznij govori pa zato, da je zagrebški potres tektonične narave, in da se tedaj šteje med potrese, ki po razmestitvi in gradbi pogorja nastajajo. Sicer se še to zdaj sevsema določno trditi ne more, ker še niso vse posameznosti o potresu znane, ali že zdaj moremo po nekterih prikazkih sklepati, da je zagrebški potres verjetno potres tektonične vrste. Notranja razmestitev naše zemlje se spozna po izsušenji starih in povstanku novih izvirkov. Ta prikazen se je opazila, kakor se je po časopisih bralo, v stubičkih toplicah; tam se je nov izvirek stvaril, stari pa usahnol. Dalji znak notranje razmestitve je tudi motnost vode v izvirkih in studencih. Tudi ta prikazen se je opazila pri zagrebškem potresu. V krapinskih toplicah se je namreč v izvirkih voda skalila, ali toplota se ni povikšala. Tudi na drugih krajih Hrvatske je voda v studencih kalna postala.

Professor Suess* je že leta 1874. pri svojih preiskavah potresov po južnej Italiji našel, da sledijo potresi svojim razširom tektonične črte gor.

* Abh. d. k. Ak. d. Wiss. in Wien 1874.

Tudi potresi v Planinah avstro-ogerske države sledijo tektonične črte, kakor nas s svojimi preiskavami Suess in Hoernes učita. Tak določen in stalen mér ima tudi razšir zagrebškega potresa. Ta mér določuje potresu krčenje gor, ki je posledek njihove gradbe. To krčenje gor ima pa v avstro-ogerskej državi severo-iztočen mér. Zagreb se nahaja slednjič na odrastku južno-iztočnih Planin, ki svojim razvitkom mnogo potresov uzročujejo, in zato je verjetno, da je tudi zagrebški potres tektoničnega vira.

Na konci še naj opozorimo na znamenitosti, na ktere se imamo pri potresih ozirati, da bodo tako tudi nestrokovnjaki in prijatelji znanosti mogli ta strašni prirodni prikazek opazovati; kajti na take posamezne opazke se le morejo naslanjati učenjaki pri svojih preiskavah o potresih.

Potresi se prav težavno opazujejo in sicer zato, ker nepričakovano nastopijo, hitro minejo in zraven tega pa še tudi v človeku posebno tesnobo in grozo prouzročujejo, tako da se tedaj te prikazni ne morejo jasno in mirno opazovati. Temeljita in vsestrana preiskava potresov pa dalje terja, da se potresi na mnogih mestih opazujejo.

Sostavno preiskavanje potresov terja, da se najde sedež, izhodišče, ognjišče ali središče potresu, in da se določi oblika in položaj njegov. To se pa na tri načine doseže in sicer s pomočjo časa, s pomočjo jakosti udarca, in tretjič s pomočjo méra. Res je, da se čas edino z urami, ki jih zvezdarnice imajo, natančno določuje, ali vsako mesto ima svoj določeni čas, in učenjakom ustrežemo že dovolj, ako jim natančno naznanimo čas našega mesta. Potrebno je tedaj, če začutimo potres ali čujemo ropot, da pogledamo na uro in da določimo, kakor najbolj mogoče, čas dogodku. Ako združimo mesta, na kterih se je potres istodobno začutil, tedaj dobimo istosredišćne krive črte, po kterih se oblika središču določi. Središče ali izhodišče potresu ni namreč vselej pika, nego je običnoo plošča.

Pri potresu je dalje znamenito določiti mu jakost udarca. Učenjaki imajo sicer posebno orodje, po kterem jakost udarca merijo, ali tudi po učinkih potresa se more jakost udarca natančno določiti, in zato je potrebno, da si zapomnimo in zapišemo učinke, t. j. mi moramo opazovati in tudi druge popraševati, ali je potres zidove rušil, ali so poslopja in v obče zidovi vsled potresa razpokali, ali je potres stoječe predmete podiral, ali so se podobe na zidih zibale in majale, ali so majalci na uri postali itd. Mnogim se to smešno zdi, ali čujmo, kako bodo učenjaki tako nabrano gradivo ali tvarino rabili in obdelavali. Učenjaki bodo združili mesta, na kterih je udar zidove rušil, kakor tudi mesta, na kterih je samo zidovje razpokalo, ure postale in predmeti se kolebali, s črtami in tako bodo določili središče potresu in obliko njegovo.

Znamenito je dalje za peiskave potresov, ali so predmeti, na zemlji ali na drugih predmetih, omarah itd. stoječi, skakali gor in dol, ali so se

viseči predmeti zavrteli ali pa so se samo majali sem ter tja, kajti po tem dobimo mesta z navpičnim udarom in mesta valovnega gibanja.

Ako je mér potresa v različnih krajih znan, tedaj se lahko določi njegovo središče, zakaj iz središča se širi potres na vse kraje. Ako se tedaj mér različnih mest podaljša proti izhodišču, sestanejo se črte na določenem mestu, in to je središče potresu. No mér potresa se težavno določuje, ker nas čuvstvo moti in ni tedaj zanesljivo. Da pa mér potresa brez posebnega orodja na kakem mestu določimo, moramo opazovati mér, v kterem se viseči predmeti kolebajo, dalje moramo opazovati, kterim mérom so stoječi predmeti pri porušitvi padali ali kterim mérom so se predmeti v obče premikali. Stoječa voda v posodi kaže svojim kolebanjem posebno natanko mér potresa.

Z veliko pazljivostjo se morajo potresom poškodovani predmeti opazovati. Znamenito je namreč vedeti, ali so najbolj poškodovani oni zidovi, ki stojé navpično na mér, s kterim se potres širi, ali pa oni, ki so soravni s potresom. Običnо se zidovi s prvim mérom ali porušijo ali pa sevsema nepoškodovani ostanejo, dočim zidovi z drugim mérom samo razpokajo, a se ne porušijo. Po obliki poškodovanja, osobito pa po legi razpoklin v zidovih se more tudi globočina izhodišču potresa določiti. Opazujmo tedaj pri potresu lego porušenih zidov, mér razpoklin, kakor tudi mér, kterim so se predmeti kakor dimniki itd. rušili, kajti vse to je v določevanje potresa zeló znamenito.

V pogorji je še dalje tudi važno, ali se je potres širil poprečno ali pa podolžno, ker v Planinah in Apenninih razlikujejo učenjaki poprečne potrese, t. j. take, ki se širijo poprečno skozi goro, in podolžne, ki se širijo podolžno po gori. Izhodišče ali središče poprečnim potresom je poprečno skozi goro pomikajoča se ravnina, podolžne potrese v pogorji pa uzročuje lom različnih gib, kakor tudi njihov vzpor.

Notranjo spremembo in razmestitev skladeb zemeljske skorje spoznamo po vzdiganji in zniževanji tàl, kar se posebno ob morji dogadja, zató moramo paziti, ali so se kje tla o potresu vzdignola ali znižala, in ali se je kje na površini kak del zemlje vsled potresa premaknol ali premestil.

Za preiskovalce potresov je posebne znamenitosti, da se omeni, kakove vrste so tla, kjer se je potres začutil; zato je potrebno, da omenimo, ali stojí naš kraj in mesto na peskovitih ali na skalnatih ali močvirnatih tleh itd.

Dalje je paziti na vodo studencev, ali se je ona o potresu skalila, ali je kje kak izvirek usahnol, ali pa nov vsled potresa nastal.

Pazimo tudi na to, ali je potres spremljal veter ali vihar, in kako vreme je bilo pred in med potresom in za njim.

Na vse take in enake stvari én človek sam paziti ne more, in ravno zató se morajo učenjaki naslanjati na opazovanja prijateljev znanosti.

V švicarskej državi se je ustrojila posebna kommissija za opazovanje potresov. Člani te kommissije imajo posebne tiskanice, na kterih je 17 vprašanj, in o potresu mora vsak član po svojem opazovanji na ta vprašanja odgovoriti; na podlagi celokupnega opazovanja pa preiskujejo učenjaki potrese.

Mnenje, da so potresi take prikazni, ki se opazovati ne morejo, je tedaj krivo, in ker le malokdo zna, na kaj se mora pri potresih paziti, dodal sem ta kratek poduk kot dodatek svojej razpravici.

Dr. Križan.

Stolica slovenskega jezika na graškem liceji.

Spisal *J. Macun.*

(Konec.)

Druga doba.

Isti Josip Varena, ki je prvikrat spodtaknol misel o tej stolici, pisal je s početka leta 1819. zopet guberniji, da bi trebalo z nova imenovati učitelja slovenščine. Ali ta uloga skupaj s pismom gore omenjenega protomedika o Primičevem stanji ostala je nerešena, in še le meseca marca l. 1822. začela se je stvar z nova razvijati, gubernija je zahtevala nova poročila od raznih važnejših predstojnikov in učenjakov, je-li taka stolica potrebna ali ne.

a) Ravnatelj pravoslovnih naukov Josip vitez Varena piše gorko poročilo, in naj bi se objavil razglas, da se bode pri podelitvi štipendij posebno oziralo na učence tega predmeta.

b) Appeltauer, ravnatelj filosofičnih naukov piše posebno gorko o tej stvari in omenja, da „se ima duhovnik na prižnici povzdigovati nad prostoto, nad zarobljenost neotesane narodove besede“.

c) D. E. Weralt, professor kmetijstva piše, da je ta stolica največje važnosti, in da bi morala ravnateljstva s početka vsakega leta razglasiti, da po slovenskem delu štajerske dežele, po Koroškem in še celó po Iliriji nikdo ne dobi mesta ali pa ne bode napredoval v službi, kdor ne bi imel svedočbe o slovenščini izdane po javnem učitelji.

d) Schneller, znani vzvišeni professor povestnice živo zagovarja ustanovitev. Kdor je kdaj le nekaj malo pregledoval njegova dela, iz daleč bo lahko spoznal njegovo pisavo. Celo poročilo se glasi v izviru tako-le: „Die Erfahrung sagt Einiges, der Grundsatz Alles über diesen Gegenstand. — Ein Schüler des ersten Professors, Schmigotz mit Nahmen, hat eine Sprachlehre und eine Beispielsammlung für das Windische gegeben. (Znamo, da se tu moti; Šmigoc ni bil Primičev učenec, in zbirke primerov ni napisal Šmigoc, nego so edini javni, no za oni čas precej

dobri plod Primičevega učiteljstva.) Diess war eine gute Frucht, und gewiss wird sie Samen enthalten. Ihn wird die Professur entwickeln. Das Windische wird beim Mangel an wissenschaftlicher Bearbeitung in sehr vielen Dialekten gesprochen, so dass die Amtsführung im Bürgerlichen und das Beichthören im Kirchlichen sehr erschwert sind. Diesem Mangel wird die Professur abhelfen. — Man wendet ein, das der Geist der österreichischen Monarchie den vielerley Sprachen widerstrebe, und also die Einführung einer einzigen gebiethe. Zugegeben! Aber ein Mann, der rein windisch spricht und schreibt, ist für das Deutsche gewiss mehr vorbereitet und hingeneigt, als Einer, welcher nicht einmal seine Muttersprache zu erlernen suchte. Dazu also muss man ihm unentgeltlich Gelegenheit biethen.“

e) Justus Zeidler, professor jezikoslovja jako priporoča stolico ter predlaga, naj bi kanonik Kaučič kot izvedenec nasvetoval najboljšo osebo.

In tako so stanovi meseca aprila 1822. odločili, da se naj stolica poskusno ustanovi za tri leta, ter da naj se slušalcem obeča prednost pri namestovanjih, in z drugimi sredstvi budi volja do tega nauka.

Stvar je šla po malem naprej, ker še le 8. januarja 1823. javlja gubernija stanovom, da je vrhovna oblast v Beči privolila ustanovitev, a samo za eno leto.

Natečaja udeležilo se je štirinajst prosilcev in sicer: 1. Franz Khlun (pozneje tudi Klun napisano), činovnik v Račji; 2. Jos. Vidic, župnik v Celji, začasno v miru; 3. Ant. Lakner, pravnik; 4. And. Kurad, privaten učitelj pri Gradci; 5. Mat. Mihelič, pravnik 4. leta; 6. Koloman Kvas (Quass), izučen pravnik; 7. Juri Feichtinger, praktikant pri finančnej prokuraturi; 8. Ivan Krasnik, pravnik; 9. Martin Kocmut, pravnik 1. leta; 10. Franjo Laurin, pravnik 2. leta; 11. Ant. Lipovšek, modroslovec; 12. Jak. Šoštarič, modroslovec; 13. Ivan Slamnik, učenec krasoslovja; 14. Franjo baron Zois, privat.

Iz Kvasove prošnje se vidi, da je 33 let star, narodivši se v Rožničkem vrhu pri Št. Jurji na Ščavnici, takrat bil pri odvetniku Dirnböcku vežbenik za koncept, ter se osobito s tem priporoča, da je Šmigocu pri izdelovanji njegove slovnice veliko pripomagal („ihm sehr nützliche und wesentliche Beihilfe leisten konnte“), kazajoč o tem na dotično svedočbo Šmigočevo, ktera se pa pri prošnji ne nahaja.

Kvas predložen na prvem mestu (na drugem Feichtinger, na tretjem Laurin, „ki je v Ljubljani slušal slovenska predavanja“) dobi stolico 26. marca l. 1823. na eno leto, da po tri ure na teden uči slovenščino.

Med učenci od 8. aprila do septembra 1823 podajam sledeča meni znana imena z nekimi opazkami: Baltić Mojes (gymnasijalec 4. razreda; Hrvat, umrl kot bivši „referent o graditeljstvu pri zemaljski vladi“ okoli leta 1870. v Zagrebu, miren rodoljub), Glaser Marko, modroslovec (sedanji

korar in župnik pri Sv. Petru pri Mariboru; a je redko prihajal), Hofrichter Josip, gymnasijalec 6. razr. (marljivo dohajal), Nagy Alois in Vinko; Zamuda Fr., modroslovec (redko prihajal), Treplak, bogoslovec 1. l. (redko), Čepe Fr., modroslovec 1. leta.

V priloženem končnem poročilu pravi Kvas, da mu celo leto do konca junija, predavajoč tri ure vsak teden, zadostuje za njegova predavanja!

Drugega aprila 1824 izreče dvorna kommissija za nauke, da se stolica dalje na eno leto dovoli; dasiravno so stanovi, ki so plačevali stolico, opetovano predložili, da se to mesto izreče kot stalno, šlo je to vendar s početka le od leta do leta. Meseca febr. 1827 dovolila je vlada, da sme stolica ostati za šolska leta 1827. 1828. 1829. in sicer štiri ure v dveh letnih tečajih; kajti referentu in potem dvorskej kancelariji začelo se je konca l. 1826. dozdevati, da z enim tečajem s tremi urami, kakor ga je Kvas sam gore omenil, ni nič ali le malo pomagano, in da imajo početniki stopiti v prvi, a naprednjaki v drugi tečaj. Tudi je dala dvorska kancelarija napotek, da nima učitelj nič „filologizovati“, nego praktično vežbati le v štajerskej slovenščini. In tako se opetovano stvar podaljuje do leta 1834., v kterem se plača poveča na 400 gld. Proti koncu tega leta je gubernija razpisala natečaj za stalno nameščenje učitelja slovenščine. Po raznih težkočah dotičnih predlogov so stanovi oktobra l. 1835. sledeče tri prosilce predložili: 1. K. Kvasa, 2. A. Murka, 3. J. Rottmanna. — Izdelke njihove so pregledovali: Danjko, dr. M. Robič in ravnatelj nemoglušnice Vid Rižner.

Tako je po dolgoletnih, težkih borbah dobil Kvas 28. aprila l. 1836. to mesto kot stalno s plačo 400 gld. ter je učil jezik vedno le v enem tečaji. Ali slovenski slušatelji niso bili z njegovimi predavanji prav zadovoljni. Dopisnik v „Slawische Jahrbücher“, ki se je pod raznimi šiframi: Josipić, S., A., . . a . . itd. skrival, pisal je l. 1843. „o slovenskih narodnih šolah na dolenjem Štajerji“ ter str. 304 razloživši žalostno stanje narodnih šol med ostalim dodal, da učitelji ne znajo slovenski in da po takem nikakor ne morejo delovati uspešno, ter da tudi niso obvezani dokazati, da so Kvasova predavanja slušali, no da tudi to ne bi koristilo veliko.*

No kar se tiče prve pege omenjene po hudem mladem dopisniku, t. j. da je Kvas rojenim Slovencem lahko in rad podeljeval svedočbe, mora se reči, da Kvasa ravno ta sestavek precej izpričuje, če je gledé na tolikoletno borbo za to vedno nesigurno mesto gledal, da je kako tako mogel nekaj več učencev izkazovati, in moram dodati, da gore nisem nikakor vseh dotičnih podrobnostij razvil, kakor jih vidim v službenih spisih.

* Omenjeni sestavek je poslovenil Ciringer leta 1848. v „Novicah“ br. 25. 26. 27., no izpustivši udarec po Kvasu.

Kvas ni domorodcev ali učenjakov budil, a slovenskih knjig je rad posojeval, kolikor jih je imel. Za bolj energično delovanje se je stvar zavlačevala predolgo, rodila se je pretežko, in bil je torej slab plod. Ne vem, ali je kteri naših pisateljev njegova predavanja le nekaj časa pohajal; kakor so se s časoma razvile okolnosti, niso ona bila prav uredjena niti za Slovence niti za Nemce; bilo je premalo časa za Slovenca, kamor pak še le za Nemca.

Tretja doba.

Stolica je ostala tako do leta 1849. Tega leta pa je poprejšnji filosofični razdel vseučilišča dobil nov pomen; prvega leta, tedaj od oktobra 1849 do konca julija 1850 zjedinil se je sedmi in osmi tečaj z gymnasijo, in z druge strani ostala so tudi predavanja na vseučilišči. Kakor skoro drugi professorji vsi, učil je tudi Kvas svoj predmet na gymnasiji in na vseučilišči. Na gymnasiji je dobil za remuneracijo 200 gld. prvega in drugega leta, dasiravno je prvo leto vsak teden učil skozi 16 ur ter imel 128 učencev, izmed kojih jih je izpit 87 položilo. Leta 1851. je moral nehati s svojimi predavanji ter je najpoprej za to mesto bil imenovan Lovro Toman s tem pogojem, da takoj iz slovenščine in l. 1852. še iz nekega glavnega oddela gymnasijalnega učiteljstva položi izpit. Zategadel menda t. j. ker tak pogoj ni bilo izvršiti mogoče, ne pak toliko zavoljo bolezljivosti odrekel se je Toman tej časti; za njim je učil slovenščino eno leto Vinković, za njim Foregg; nekaj čez dve leti bil je učitelj slovenščine Vidović, eno leto F. Magdić; štiri leta (od oktobra 1857 do svoje smrti 5. avg. 1861) oskrboval je velezaslužni slovenski pisatelj Jos. Drobnič to predavanje, za njim A. Skubic eno leto, in potem osem let Franjo Vračko (sedaj v Trstu), na čije mesto je oktobra 1870 stopil pisatelj nazočnega sestavka.

Kar se pa tiče delovanja Kvasovega na vseučilišči, ostal je tam skoro do konca šol. leta 1867.; dobivši odpust menda zavoljo bolezni — bil je 77 let star — umrl je 29. decembra istega leta.

Pred odpustom Kvasovim se je istega leta na vseučilišči za docenta habilitoval dr. G. Krek. Peticija slovenskih slušateljev na vseučiliščih napisana dne 20. oktobra 1869 ter poslana štajerskemu deželnemu zboru imela je posledico, da je vlada popitavši o tem graško vseučilišče ter dobivši temu zeló prijazno poročilo imenovala doktorja G. Kreka izrednim professorjem „slovanskega jezikoznanstva in slovstva“, opustivši tedaj ono ozko spono ležečo za učitelja v gore omenjenej naredbi leta 1826.

Tako smo s tema dvema stolicama, z eno za graške srednje, z drugo za visoke učilnice nastopili pot ravnopravnosti.

Papeška pisma britanskega museja in sv. Methodij.

O političnih, crkvenih in kulturnih razmerah Moravije in Pannonije v drugej polovini devetega stoletja se je od Dobrovskega do danes mnogo pisalo in ga menda razven zamotanega vprašanja o povstanku ruske države ni predmeta v slovanskej zgodovini, ki bi bil domače in tuje učenjake bolj zanimal, a gotovo nobenega, ki bi večjo literaturo bil porodil. O znanstvenej vrednosti vseh teh mnogoštevilnih proizvodov, od drobnega članka do obsežne knjige, nam ni nakana tú govoriti ali recimo vendar, da jih je poleg marsikterih, kojim je zagotovljeno za vse dni častno mesto, tudi dosti, ki strogim zahtevam znanstvene kritike ne ugajajo in celó nekoliko, kterim je utisnen na čelo pečat dilletantisma v najslabšem smislu. Premišljeno in temeljito pak učé tudi tú zgoli oni učeni pisatelji, kteri se ne naslanjajo samo vestno na izvirnike, ampak so tudi kos je bistroumno oceniti ter je vsled tega uporabiti po njihovej pravej vrednosti in zanesljivosti. Ali prav to je jako težaven posel in mimo drugega uzrok, da še danes o delovanji slovanskih blagovestnikov nismo v vseh točkah do dobra podučeni in utegne to in ono celó za vselej temno ostati, ako ne pridejo novi izvori preiskovanju na pomoč. Nekaj takega gradiva in sicer dokumentalne cene se je zadnjič našlo v zborniku papeških pisem britanskega museja (British Museum) v Londonu, ktera je prepisal Mr. Edm. Bishop za „Monumenta Germaniae“, a učeni svet z njimi pobližje seznanil P. Ewald v „Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde V. pg. 275—414 in 503—596, Hannover 1880“. Kolikor sega vsebina teh listin sploh v zgodovino slovansko je kratko pa dobro razloženo v Jagićevem „Archiv f. slav. Philol. IV. 707 do 710“, listine same pak sta po Bishopovem prepisu kritično priobčila gospoda dr. Fr. Miklošič in dr. Fr. Rački v XII. zvezku „Starin“ (v Zagrebu 1880) str. 211—223 pod naslovom: „Novo nadjeni spomenici iz IX. i XI. vieka za panonsko-moravsku, bugarsku i hrvatsku poviest“.

Nam je na tem mestu le za ona pisma, ktera v misel jemljó sv. Methodija in se vé da tudi moravske in pannonske razmere, s kterimi je življenje tega velikega moža, kakor vsi vemo, najožje združeno. V tem oziru so važna nektera pisanja papeža Ivana VIII. (872—882) in Stefana VI. (885—891), ali predno o njih poročamo je treba nekoliko uvodnih besed, da jih bode lažje razumeti.

Najhujši zopernik Methodiju postalo je bilo nemško višje duhovenstvo, osobito odkar ga je papež Hadrijan II. (867—872) za pannonskega in moravskega nadškofa [1] bil posvetil (l. 870. ali 871.) in je slovenska

[1] Papež Ivan VIII. piše (14. dne jun. meseca 879. l.) Svetopolku moravskemu: „Methodius vester archiepiscopus ab antecessore nostro Adriano scilicet papa ordinatus“

služba božja bila z dovoljenjem papeževim vpeljana [1] po vsej metropoliji, Methodijevej oblasti izročenej. Nevolja nemškega duhovenstva vzlasti nadškofa solnograškega je bila vsled te spremembe v crkvenih zadevah pannonskih prav tako velika, kakor veselje slovenskih stanovnikov iskreno ter opravičeno, in resnične so besede letopiščeve: radi byša Slověne, jako slyšaša veličija božija svojimь jazykomь. [2] Delovanje solnograških duhovnov niti tú niti v sosednjej Karantaniji ni imelo prijateljev med národom in jim je bilo najmanj koristno, da so rajše davke pobirali nego služili svojemu vzvišenemu poklicu, ne spomnivši se zlatih besed velikega Anglosaksonca Alkuina nadškofu solnograškemu Arnonu pisanih: esto praedicator pietatis, non decimarum exactor. [3] Sloveni pak so baš gledé davka solnograškim crkvenim velmožem se dolgo trdovratno upirali in z nekakim posebnim poudarjanjem nam je letopisec poročil o onem solnograškem nadškofu, kteri je bil prvi in sicer še le sredi XI. stoletja vso desetino od Slovenov pobral: hic primus decimas constrinxit reddere iustas Sclavorum gentem sub se rectore manentem. [4] Te in marsiktere druge nezgode je bilo zdaj konec in vrhu tega je domači jezik prišel do pravice, kakoršne rimska stolica niti prej [5] niti slej nobenemu narodu ni bila dovolila. Solnograška oblast v Pannoniji je nehala in pooblaščenec solnograškega nadškofa, nadduhovnik Richbald zapusti l. 871. dolenjo Pannonijo ter se vrne v Solnograd, [6] gotovo ne z ljubeznijo do dežele in ljudstva v srci in z go-

— in isti dan Methodiju samemu „Reverendissimo Methodio, archiepiscopo Pannoniensis ecclesiae“, dočim ga ima za nadškofa moravskega v pismu, junija meseca 880. l. Svetopolku poslanem: Confratre nostro Methodio reverendissimo archiepiscopo sanctae ecclesiae Moravensis . . . . veniente. Prim. n. pr. Migne Patrologiae cursus completus; ser. II. tom. 126: Joannis papae VIII. epistolae et decreta Nr. 238, 239, 293. Prav tako imajo drugi izvirniki in sicer toliko domači kolikor tuji Methodija ali za moravskega ali za pannonskega nadškofa, kar naj samo gredoč omenjamo.

[1] Porok temu je Hadrijanov list Rastislavu, Svetopolku in Kocelju v tako zvanej pannonskej legendi o sv. Methodiji, v kterem papež slovensko liturgijo odobruje in dovoljuje ter jim pošilja Methodija „muža sъvьršena razumъmь i pravověrьna, da vy učitь, jako že jeste prosili, sъkazaja kъnigy vъ jazykъ vašь“; Vita sancti Methodii cap. 8. — Ta izvirnik je bil mnogokrati natisnen; izborna je vzlasti izdaja „Vita sancti Methodii russico-slovenice edidit Fr. Miklosich, Vindobonae 1870“ in „Život sv. Methoda“ v „Prameny dějin českých. I. Životy svatých, v Praze 1871 str. 39—51 ter Bielowskega Żywot š. Metodego v „Monumenta Poloniae historica I. 93—113. — Hadrijanovo pismo samo prim. na pr. v Erbenovem delu Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, Pragae 1855, I. 14, Nr. 35.

[2] Chronica Nestoris edidit Fr. Miklosich, Vindobonae 1860 cap. 20.

[3] Alcuini opera ed. Frobenius I. 104.

[4] Vita Gebehardi ad a. 1060. Mon. Germ. SS. XI. 25.

[5] Kar pripoveduje v tem oziru Victor episc. Vitensis II. 2. o arijanskih Gotih in Vandalih se z našim zgodovinskim činom ne dá nikakor primerjati

[6] Anonymi Salisb. Historia conversionis Carantanorum cap. 12.

tovim namenom, da ondi Methodija zatoži in vse naredbe očrni, ktere je usiljenec proti dosedanjim crkvenim običajem v svojej metropoliji bil vpeljal. Njegove besede padejo na rodovitna tlá in že leto kasneje (872) je Solnograd kodificiral svoje pravice na (dolenjo) Pannonijo v posebnej spomenici, ktera z mnogimi zgodovinskimi fakti rezko dokazuje, da se zadnjih sedemdeset in pet let nihče ni utikal v pannonske crkvene zadeve in da je solnograški nadškof s pomočjo in dovoljenjem nemških vladarjev imel te okrajine sam in edini v svojej crkvenej oblasti. O Methodiji govori pisatelj te spomenice prešerno in prezirno, — dà na ravnost sovražno. Dasi je bil za nadškofa že posvečen ga pisanje imenuje samo Grka in mu očita, da je latinski jezik, rimski obred in pooblaščeno latinsko pismo modrijanski s pismom slovenskim, na novo izmišljenim spodrinol in s tem pri vsem slovenskem ljudstvu onečastil mašo, evangelije in službo božjo onih, ki so vse to opravljali latinski.[1] Prav takih mislij je bil že pred tem crkveni bavarski zbor, pred kteri je bil Methodij (najbrže konec l. 871. ali pričetkom l. 872.) pozvan, da opraviči svoje duhovensko službovanje v okrajinah, solnograškemu metropolitu podložnih. Očitali so mu tá, da v njihovej oblasti učí ali Methodij ugovarja rekoč: Ako bi bil vedel, da je vaša, bi se bil vmaknol ali vaša ni ampak sv. Petra[2] t. j. rimska ali papeževa neposredne in ne odvisna od kakšne, recimo nemške metropolije. On se jim nikakor ne uda, in kakor se kaže so imeli nasprotniki njegovi in ob enem sodniki sicer dosti brezobzirnosti proti njemu ali premalo ali nič veljavnih dokazov, da bi ga bili mogli po pravici za krivega spoznati. Navzoč pri zboru je bil tudi kralj Ludovik Nemec[3] ki je, kakor se kaže, krepko s svojci bil potegnol in se (po našej legendi) pri tej priliki z Methodijem malo bil pošalil a bi se menda ne bil, da bi bil vedel, kakov bode na to Methodijev odgovor.[4] Konec prepiru pak je bil,

---

[1] Rihbaldus ibi commoratus est . . . usque dum quidam Graecus, Methodius nomine, noviter inventis sclavinis litteris, linguam latinam doctrinamque romanam atque litteras auctorales latinas philosophice superducens, vilescere fecit cuncto populo ex parte (scil. Sclavorum) missas et evangelia ecclesiasticumque officium illorum, qui hoc latine celebraverunt. Anon. Sal. Hist. conv. Carant. cap. 12. Ta veleznameniti dokument je natisnen v knjigi „Nachrichten vom Zustande der Gegenden und Stadt Juvavia, Salzburg 1784, Diplomatischer Anhang pg. 10—18; boljše v Kopitarjevem Glag. Cloz. pg. LXXII—LXXVI; v odstavke razdelil in za Monum. Germaniae priredil ga je Wattenbach; gl. Mon. Germ. SS. XI. 1 do 17; od tod ga je ponatisnol Biljbasov v knjigi „Kirill i Mefodij“ St. Peterb. 1868, I. 111—126.

[2] Vita s. Methodii cap. 9.

[3] Kako morejo nekteri pisatelji misliti na Svetopolka ne vém; saj vendar v izvirniku stojí: „Po semь že . . . . vъzdviže sьrdьce vragu moravьskago korolja“ in moravski kralj vendar ni mogel sam svoj „vragъ“ biti.

[4] Prim. Vita s. Methodii l. cit.

da je surova moč odločila ter so vsled tega imeli Methodija v Nemcih zaprtega poltretje leto. [1]

Prav tá dogodek osvetljujejo nektera pisanja papeža Ivana VIII. v londonskem zborniku in živo dokazujejo, kako sramotno so sovražniki z Methodijem ravnali. Česar se pannonska legenda jedva dotakne, stopi tú v živih barvah pred naše oči in srce nam utripati neha opazivšim toliko surovosti baš na onih možéh, ki so se bili vspeli do najvišjih hierarchijskih sedežev v Bavariji. Ti možjé so Alvin, nadškof solnograški, Hermanrich, nadškof pasovski in Annon, škof brizinski. Napor in pravdo proti Methodiju prouzročil je bil gotovo Alvin, kteremu je kot solnograškemu metropolitu posebno šlo za pannonske pokrajine. To potrjuje tudi papež sam v listu na Alvina (a. 872, 14. dec. — 14. maii 873), češ: dignum est, ut tu, qui fuisti eius (Methodii) auctor deiectionis, sis officii commissi causa receptionis. [2] Predsedoval zboru pak je bržčas Annon brizinski, kajti papež mu očita (v pismu l. 873. pred 14. sept. pisanem): Audacia tua et presumptio non solum nubes sed et ipsos celos transcendit. Usurpasti enim tibi vices apostolice sedis et quasi patriarcha de archiepiscopo tibi iudicium vindicasti; immo quod est gravius, fratrem tuum Methodium archiepiscopum, legatione apostolice sedis ad gentes fungentem, tyrannice magis quam canonice tractans, nec presbiterorum, qui penes te reperti sunt, iudicasti dignum consensu, quod nonnisi in contumeliam sedis apostolice perpetrasti. Dalje pak: in eum cum sequacibus tuis et sociis quasi sententiam protulisti et a divinis celebrandis officiis illum sequestrans carceri mancipasti. [3] Papež našteva še druge njegove pregreške in mu vzlasti očita, da je v Rimu po Methodiji vprašan lažnjivo govoril, da ga ne pozná, dočim so že prej grozne silovitosti z njim počenjali, kterih je prav Annon posebno bil kriv: cum cunctarum afflictionum sibi a vestratibus illatarum ipse incentor, ipse instigator, immo ipse fueris auctor. Vsled vsega tega ga zove v Rim, da se opraviči, kako je smel z Methodijem tako ravnati. [4]

Prav tako veleva papež Hermanrichu očistit se priti v Rim zaradi nečloveškega ravnanja z Methodijem, ktero je v pismu (a. 873. ante mens. sept.) na tanko razloženo. To pismo je vredno, da se kakor je tudi tukaj natisne, kajti v malo besedah je vse Methodijevo gorjé in vsa silovitost nasprotnikova ostro označena. Pisanje se takó-le glasí: „Ad deflendam pravitatem tuam nonnisi fontem lacrimarum ut propheta Jeremias sufficere credimus. Cuius enim ut non dicamus episcopi, secularis cujus, quin immo tyranni, seviciam temeritas tua non excessit, vel bestialem

[1] A onogo zasъlavъše vъ Sъvaby dьrьžaša polъ tretьja léta. Vita s. Meth. l. c.
[2] Starine XII. 213 Nr. 4; Neues Archiv V. 301, 302 Nr. 19.
[3] Starine XII. 215 Nr. 7; Neues Archiv V. 304 Nr. 22.
[4] Starine XII. l. cit.; Neues Archiv V. l. c.

feritatem non transcendit, fratrem et coepiscopum nostrum Methodium carceralibus penis afficiens et sub divo diutius acerrima hiemis et nimborum immanitate castigans atque ab ecclesiae sibi commisse regimine subtrahens, et adeo in insaniam veniens, ut in episcoporum consilium tractum equino flagello percuteres, nisi prohibereris ab aliis. Sunt, rogo, hec episcopi, cuius nimirum dignitas, si excesserit, maiora constituit crimina? O episcopum episcopo talia inferentem et ad hoc apostolicae sedis manu sacrato et e latere destinato! Nolumus tamen nunc exagitare quae gesseris, ne cogamur indifferenter promulgare, quod convenit. Verum .dei omnipotentis et beatorum principum apostolorum Petri et Pauli atque nostrae mediocritatis auctoritate interim communione Christi misteriorum et consacerdotum tuorum te privamus; et nisi cum presenti Paulo venerabili episcopo vel cum eodem sanctissimo fratre nostro Methodio Romam cum ipso audiendus occureris, non deerit iusta dampnatio, ubi talis et tanta fuerit inventa presumptio; nec pondus apostolice sedis auctoritatis frustrabitur, ubi tam gravis molis pravitatum immensitas conprobabitur".[1] To je dramatičen prizor, ki mora vsakega globoko ganoti, komur navadni človeški čut ni do cela tuj. Da bi pisanje ne bilo tako zanesljivo kakor je, misliti bi morali, da je golo obrekovanje, kar se nam tukaj pripoveduje.

Kar smo do zdaj navedli je pa dalje potrjeno v napotku (instrukciji) papeževemu poslancu Pavlu, škofu jakinskemu (episcopo Anconitano), ki je bil poslan k nadškofoma Alvinu in Hermanrichu ter k nemškemu kralju Ludoviku in k moravskemu knezu Svetopolku. V tem napotku (pisanem pred sept. mesecem l. 873.) je imel papežev poslanec imenovanima nadškofoma sporočiti, da je prišel Methodija zopet postavit na njegovo prejšnje mesto, s kterega je bil skozi tri leta[2] siloma odpravljen. Pooblaščen je bil jima oko v oko povedati, da sta v protikanoničnem smislu bila obsodila škofa, od apostoljske stolice poslanega, ga v ječo vrgla, s pestmi bíla, od službe božje odstranila in na tri leta z njegovega sedeža ga zapodila.[3] Poslan pak je, da jima za toliko časa zabrani opravljati duhovenska opravila,[4] kolikor časa sta častitega moža od svetega službovanja zadrževala; Methodij pak naj zdaj tudi toliko časa brez opovér in tožeb uživa podeljeno mu škofovsko oblast, kolikor časa mu je bila vsled nju

[1] Starine XII. 214. 215. N. 6; Neues Archiv V. 303, 304 Nr. 21.

[2] Pannonska legenda o sv. Methodiji ima poltretje leto (cap. 9.), kar se z dogodki bolj sklada.

[3] Vos sine canonica sententia dampnastis episcopum ab apostolica sede missum carceri mancipantes et colaphis affligentes et a sacro ministerio separantes et a sede tribus annis pellentes. Starine XII. 214; Neues Archiv V. 302.

[4] Tudi tú zopet vidimo, kako zanesljiva so poročila življenjepisca Methodijevega, kajti on piše: „Doide kъ apostoliku (t. j. papežu) i uvěděvъ posъla kljatvu na nja, da ne pojutь mъša, rekъše služby, vьsi koroljevi episkupi, do nьde i (ji) dьrьžatь," Vita s. Methodii cap. 10.

vzeta. Potem še le naj prideta pred apostoljski sedež se pritožit, ako imata kaj proti njemu in zaslišani bodete obé stranki ter sojeni in sicer po patrijarhu (t. j. papeži) samem, kteremu edinemu pristoji v nadškofovskih razporih razsojevati. -- Gledé Methodija je bil „apostolik“ še posebno določil, da ga spremi Pavel h knezu Svetopolku v Moravijo, da ondi nadaljuje kar je bil blizu deset let poprej pričel.[1]

Strogo ali opravičeno postopanje papeževo nam je porok, da je bilo rimsko stolico pretreslo grozno ravnanje z Methodijem, še le pred kratkim za nadškofa pannonskega in moravskega posvečenim. Prijeti je bilo njegovih nasprotnikov tem strožje, ker je bilo nasprotovanje namerjeno naravnost proti Rimu, kajti v Nemcih po Hadrijanu II. ustanovljene pannonske nadškofije niso hoteli pripoznati, ampak so solnograške pravice na jurisdikcijo v Pannoniji zagovarjali ter po svetnej oblasti podpirani zahtevali, da se ondi crkvene zadeve tako uravnajo, kakor so bile pred Methodijevim dohodom. Saj vemo, da je bila že gori omenjena solnograška spomenica „De convers. Carantanorum“ z ediuim namenom spisana, da dokaže Solnograd svoje pravo na Pannonijo, in dasi niso ohranjena pismena sporočila smemo že z ozirom na dotične papeževe naredbe prepričani biti, da so tudi v Rim vzlasti po smrti Hadrijana II. pošiljali pritožbe proti ustanovitvi pannonske metropolije. Tudi papežev legat Pavel je imel iti h kralju Ludoviku ga prepričat, da je pannonska biskopija od nekdaj apostoljskej stolici podložna in jej je zgoli vsled vojsk začasno odvzeta bila. In kakor bi se papež hotel naravnost izreči proti zaščitnikom solnograškega nadškofa, ki so poudarjali, da je bila Pannonija 75 let zapored v solnograškej crkvenej oblasti, še posebej dostavlja: „Si de annorum numero forte causatur, sciat Ludovicus rex, quia inter Christianos et eos, qui sunt unius fidei, numerus certus[2] affixus est. Ceterum ubi paganorum et incredulorum furor in causa est, quanta libet praetereant tempora, iuri non praeiudicant ecclesiarum.[3]

Papeževo prizadevanje je bilo uspešno in sčasoma je nasprotovanje nekaj let skoro čisto potihnolo. Za Pannonijo in Moravijo je bilo to velike koristi, kajti Methodij je mogel svoje delo zopet pričeti in kako uspešno je kasneje postalo nam ni treba na tem mestu natančnejše razlagati.

---

[1] Starine XII. 213, 214. Nr. 5; Neues Arch. V. 302, 303 Nr. 20.

[2] Po listu istega papeža kralju Ludoviku je bil numerus certus sto let. Gl. Wattenbach Beiträge zur Gesch. d. christl. Kirche in Mähren u. Böhmen, Wien, 1849, pg. 49; Migne Patrol. (II. s.) tom. 126 pg. 654 Nr. 5; Biljbasov op. cit. 127 Nr. 6; Jaffé Regesta pont. rom. Berolini 1851, pg. 261. Nr. 2247, Erben Reg. Boh. et Mor. I. 15. Nr. 37.

[3] Starine XII. l. c.; N. Archiv V. l. c. Nekoliko bolj obširno se bere isto v napotku Ivana VIII. tudi Pavlu jakinskemu, poslanemu v Nemce in Pannonce. Cf. Wattenbach op. cit. 48; Migne Patrol. (ser. II.) tom. 126 pg. 654 Nr. 6; Biljbasov op. c. 126 Nr. 5; Jaffé Reg. 262 Nr. 2248; Erben Reg. B. et. Mor. I. 16. Nr. 38.

Vendar nam pa nekaj veselje grení in to je, da je papež duhove tudi s tem pomiril, da je Methodiju slovensko liturgijo bil prepovedal. Dotično papeževo pisanje nam sicer ni znano in je tudi v londonskem zborniku pogrešamo ali dvomiti ni, da je prav po Pavlu jakinskem Methodiju bila od papeža tá prepoved došla. Najboljši dokaz temu je papež Ivan VIII. sam in sicer v pismu na Methodija (dne 14. jun. meseca 879. l. pisanem), v kterem na ravnost pové, da mu je bil v pisanji, po škofu Pavlu jakinskem mu poslanem, mašo v slovenskem jeziku obhajati prepovedal. Audimus et iam, quod missas cantes in barbara, hòc est in sclavina lingua. Unde iam litteris nostris, per Paulum episcopum Anconitanum tibi directis prohibuimus, ne in ea lingua sacra missarum solempnia celebrares.[1] Kakor se je tedaj papež pokazal vnetega zaščitnika pannonske metropolije, prav tako je bil zdaj (t. j. l. 873.) še nasprotnik slovenske liturgije. — Da v nobenem pisanji ne nahajamo niti najmanjšega opomina o tem, da je bil njegov prednik slovensko službo božjo dovolil,[2] se nam ni čuditi. Razmere so se papežu take zdele, da mu je slov. liturgijo zabraniti, in naj mu je bila tudi znana nasprotna naredba prednikova, opravičevati se mu ni bilo zaradi tega, ampak ukrenoti, kakor je pri tej priliki zahtevala korist rimske stolice. Tako je prav Ivan VIII. sam ravnal gledé svojih lastnih naredeb. Prepovedal je bil l. 873. in 879. slovensko liturgijo in slovenski jezik imenoval barbarski ali l. 880. jo je dovolil rekoč: Litteras denique sclaviniscas, a Constantino quondam philosopho repertas, quibus deo laudes debite resonent, iure laudamus et in eadem lingua Christi domini nostri preconia et opera ut enarrentur iubemus . . . Nec sanae fidei vel doctrinae aliquid obstat, sive missas in eadem sclavinisca lingua canere, sive sacrum evangelium vel lectiones divinas novi et veteris testamenti bene translatas et interpretatas legere aut alia horarum officia omnia psallere.[3] V vsem tem dolgem pismu papež niti ne omenja, da je bil ostro prej prepovedal, kar je zdaj blagodušno dovolil. Kdor bi tedaj zgoli s tega stališča imel Hadrijanovo pismo[4] za podvrženo, bi krivo sodil. Omenjati smo morali to tudi zaradi nekaj drugega, kar pride precej na vrsto.

Londonski zbornik ima razven naštetih še eno pisanje, koje se dotika Methodijevega blagovestvovanja, namreč napotek ali poučenje (commonitorium) papeža Stefana VI. (tretjega naslednika Ivana VIII.) svojim

[1] Migne Patrol. tom. 126 pg. 850 Nr. 239; Ginzel Codex legendarum et monumentorum de ss. Cyrillo et Methodio 58 Nr. 3; Biljbasov op. cit. 130. 131 Nr. 11; Jaffé Reg. 281 Nr. 2487; Erben I. 17 Nr. 42.

[2] Vita s. Methodii cap. 8.

[3] Migne Patrolog. tom. 126 pg. 906 Nr. 293; Ginzel op. cit. 62 Nr. 4; Biljbasov op. cit. 134 Nr. 12; Jaffé Reg. pont. rom. 286 Nr. 2540; Erben op. cit. I. pg. 18. Nr. 43.

[4] Vita s. Methodii c. 8.

legatom Dominiku, Ivanu in Stefanu, ktere je bil poslal k Svetopolku moravskemu, kakor se sluti l. 887. ali 888. Podučuje jih kako se jim je obnašati, da bodo njihova dejanja ugled pobožnosti surovemu ljudstvu (rudi populo) in kako jim je vzlasti pozdraviti v njegovem imenu Svetopolka. Vse te drobnosti, samočista udvorljivost omahljivemu vladarju, se dozdevajo papežu tako važne, da poslancem ukazuje: primo die hec dixisse sufficiant. — Razven znanega dogmatičnega določila v veri (filioque), kterega se Methodij ni držal, in nekterih drugih verskih rečij (m. dr. o postu) poudarja papež posebno slovensko liturgijo in jo čisto prepové (penitus interdicit) pristavljaje, da se jej je Methodij za Ivana VIII. pod prisego bil odpovedal a se vendar kasneje drznol proti prisegi ravnati. Slednjič izreka svoj interdikt proti Gorazdu,[1] kterega si je Methodij (contra omnia sanctorum patrum statuta) za naslednika bil postavil.[2] — Tudi tú vidimo, da se papež kar nič ne ozira na ono naredbo Ivana VIII., ki je bila gledé liturgije zadnja in veleznamenita, ker je po njej bil dobil slovenski jezik vnovič svojo sankcijo v crkvi; pač pa se sklicuje baš na tega svojih prednikov, češ, da je tudi on bil za prepoved Methodijeve novarije.

Ta napotek se po vsebini in deloma celó v izrazih čudno sklada s pismom istega papeža Svetopolku pisanim,[3] ktero se je skoro obče do zdaj imelo za podvrženo a se odslej že zaradi tega ne bode več smelo, ker nam na pristnosti papeževega napotka ali poučenja omenjenim trem legatom nikakor ni dvomiti. Tudi v tem listu se izraža papež kaj ostro proti slovenskej liturgiji in obdolžuje Methodija krive prisege, češ, na truplo sv. Petra je bil prisegel, da ne bode nikakor več službe božje opravljal slovenski a je prisego prelomil.[4] Ne celó tri leta po papeža Ivana VIII. smrti je prišel Stefan VI. na rimski prestol in kolika razlika je med njima v nazorih o slovenskej liturgiji! Ljubezen se je bila v malo letih kar v mrzenje sprevrgla in kdor bi tega ne verjel, naj do dobra pregleda navedeni listini Stefana VI., v kterih se Methodiju proti starodavnej šegi

[1] Imé ni povedano ali da je prav Gorazda malo pred svojo smrtjo Methodij za naslednika bil določil, vemo iz pannonske legende o sv. Methodiji. Prim. Vita s. Methodii cap. 17. Gl. tudi Vita s. Clementis episcopi Bulgarorum edid. Fr. Miklosich Vindobonae 1847 cap. 6.

[2] Starine XII. 220, 221 Nr. 14; Neues Archiv V. 408—410 Nr. 31.

[3] Našel in priobčil je to pismo Wattenbach. Conf. op. cit. pg. 43—47. Gl. tudi Jaffé Reg. pontif. rom. 297 Nr. 2649; Erben Reg. Boh. et Mor. I. 20. 21 Nr. 49; Ginzel Codex leg. et monum. de ss. C. et M. 63—67; Biljbasov Kirill i Mefodij I. 137—143.

[4] Divina autem officia et sacra misteria ac missarum solemnia que idem Methodius Sclavorum lingua celebrare presumpsit, quod ne ulterius faceret supra sacratissimum beati Petri corpus iuramento firmaverat, sui periurii reatum perhorrescentes nullo modo deinceps a quolibet presumatur; dei namque nostraque apostolica auctoritate sub anathematis vinculo interdicimus.

koncepcije papeških pisanj celó naslov nadškofa več ne daje. Da je vzlasti nemški upliv bil v Rimu prodrl je prav tako malo dvomiti, kakor da je bil glasoviti škof nitranski Wiching, ki je najhujše in žal! kolikor le mogoče uspešno roval proti Methodiju in tedaj tudi proti slovenskej liturgiji.

Da se je pa bila stvar tako hitro zasuknola je zakrivil dosti Svetopolk (stsl. Svętoplъkъ), kteri Methodiju ni bil udan, kakor mu je bil Rastislav, in mu je že s prva latinščina bolj ugajala v liturgiji. Poprosil je bil že Ivana VIII. za latinsko bogoslužeuje in papež je prošnjo uslišal odločivši: et si tibi et iudicibus tuis placet missas latina lingua magis audire, precipimus ut latine missarum tibi solemnia celebrentur.[1] Odslej je stal Svetopolk trdno na strani Methodijevih nasprotnikov,[2] kakor je bil tudi kriv, da je bil postal zloglasni Wiching namestni škof (suffragan) v Methodijevej metropoliji, kterej je bil od solnograškega in pasovskega višjega duhovenstva krepko podpiran kmalu najhujši zopernik. — Toda pustimo to in omenimo samo še, da so sovražniki kakor domá tako tudi v Rimu skrivno in očitno z vso močjo delali, da se Methodijeva ustanovitev prej ko prej razdere, — in kako uspešno so delali, lahko sklepamo poleg drugih izvirnikov tudi iz gori navedenih listin papeža Stefana VI., v kterih se Methodij celó krive prisege dolží. Naj je vse drugo ondi resnično, slednje gotovo ni. Leta 880. je papež Ivan VIII. slovensko liturgijo vnovič bil dovolil in od takrat Methodija ni bilo več v Rim a iz Rima ne prepovedi slovenskega bogoslužeuja. Najmanj verjetno pa je, da bi bil moral Methodij priseči na latinsko liturgijo za papeževanja Ivana VIII., ki se je največjega prijatelja slovenske liturgije bil pokazal in jej do smrti prijazen ostal in Methodiju naklonjen. Niti najmanjše vesti ni v izvirnikih, ki bi mogla kaj nasprotnega dokazati in si ne moremo kaj, da ne bi slutili tudi tú mogočnega upliva Wichingove celó po Svetopolku podpirane stranke[3] na rimsko stolico. Najbrže se naslanjate obé listini na kakovo sovražno spomenico, kterej se je v Rimu le preveč zaupalo in v kterej je tudi stal passus o Methodijevej krivej prisegi. — Krivo prisegel tedaj Methodij ni, ker mu sploh prisegati ni bilo treba. A da

[1] Konec že gori navedenega pisma na Svetopolka, v kterem papež slov. liturgijo odobruje.

[2] Vita s. Clementis (ed. Miklosich, v 5. odst. str. 8) ne vé o Svetopolku nič dobrega povedati, pać pa mnogo slabega. Prav tam pisatelj tudi poroča, da se je Svetopolk proti Methodiju kakor proti sovražniku obnašal: ὡς ἐχθρῷ προσεφέρετο. Prim. tudi kar poroča ta spomenik v 7. odstavku o silovitem Alamanu Wichingu.

[3] V Nemcih so mu bili za tó malo hvaležni, kakor se je hitro po Methodijevej smrti bilo pokazalo. Posebno poučno v tem oziru je pisanje bavarskega duhovenstva papežu Ivanu IX. (l. 900.), ktero nam je živi porok, kako sovražnì so bili Slovenom tudi nasledniki gori imenovanih treh škofov. Gl. o tem Dümmler Goschichte des ostfränk. Reichs, Berlin 1865, II. 509—513; Erben Reg. Boh. et Mor. I. 22—24 Nr. 54; Ginzel Codex cit. 68—72; Biljbasov op. cit. I. 143—149.

bi tudi tega ne vedeli, nam je vse njegovo zares apostoljsko življenje in delovanje porok dovolj, da bi bilo kaj takega o njem samo slutiti toliko, kakor se z zdravo pametjo skregati.

V navedenem napotku ali poučenji izraženo obsojenje ni zadelo Methodija več živega, kajti preminol je 6. dne jun. mes. 885. l.,[1] dočim je napotek bil napisan, kakor Ewald trdi,[2] še le l. 888. ali k večjemu 887. leta. Le kratko pred tem je bilo pisano tudi istega papeža pismo na Svetopolka o istej stvari. Poslednje ima Methodija še za živega ali vendar ne sega čez leto 887.; tú je tedaj nasprotje med njim in poročilom životjepisca Methodijevega, ktero ima letnico 885.[3] Dasi legendarnega značaja je vendar zadnji spomenik, kakor se je po londonskih papeških pismih zopet pokazalo, polen zgodovinskega zlata in se je sploh spričal kot izvirnik, kteremu je célo zaupati. Ne bode tedaj kazalo druga nego ali letnico omenjenih papeževih listin diplomatično predrugačiti ali pa misliti, da je poročilo o Methodijevej smrti neprimerno kasno došlo v Rim ali prav za prav oboje. Stefan VI. je bil l. 885. (meseca sept. pravijo; na tanko ni znano) za papeža voljen. Da je bil po Methodijevih zopernikih in vzlasti po Wichingu samem kmalu s prošnjami in groznjami obsut, je prav verjetno in ker ni bil prijatelj slovenskej liturgiji, kakor baš njegova dejanja kažejo, tudi ni dolgo čakal in zahtevam Wichingovcev ustregel. Mogoče tedaj, da je pismo bilo odposlano še po zimi l. 885. in poučenje (commonitorium) kmalu za njim.[4]

Te kratke opazke naj zadostujejo o tistih papeških listih britanskega museja, ki segajo po svojej vsebini v življenje blagovestnika Methodija. Dasi nam je tudi iz njih lahko posneti, da so v Rimu gledé pannonskih in moravskih crkvenih razmer in osobito gledé slovenske liturgije vsled strastnega vnanjega pritiska večkrat omahovali, vendar moramo hvaležno pripoznati, da je v hudih časih bila rimska stolica edina, ki ni odtegnola prave krščanske ljubezni in roke zaščitnice od Methodija in vsega kar je bil z veliko gorečnostjo stvaril v korist zvesto udanega mu ljudstva. *G. Krek.*

[1] Vita s. Methodii cap. 17.

[2] Neues Archiv V. 408 v opazki.

[3] Vita s. Meth. l. c. Gledé letnice smrti Methodijeve prim. tudi Vita s. Clementis episc. Bulgarorum cap. 6. Na tem mestu se poroča, da je Methodij 24 let bil nadškof (*τέταρτον μὲν πρὸς τῷ εἰκοστῷ ἔτος τῇ ἀρχιερωσύνῃ ἐμπρέψας*) kar je se vé napačno.

[4] Tudi Martinov trdi v sestavku „Saint Méthode apôtre des Slaves Paris 1880", da je poučenje pisano najkasnejše 886. leta. Pr. Jagićev Archiv. f. slavische Philol. V. 457. Za pismo pak je že Dümmler dokazoval, da je bilo pisano hitro po Methodijevej smrti, tedaj še l. 885. Gl. Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen XIII. 199; idem Geschichte des ostfränk. Reichs II. 257. Na tem mestu v nasprotji s prvim pritrjuje Dümmler Erbenu (Reg. Boh. et Mor. I. 21.), Ginzelju (Gesch. der Slavenapostel C. u. M. pg. 9) in Büdingerju (Oesterr. Geschichte I. 198), ki mislijo, da je to pismo Wiching pisal. Da je to mnenje krivo nam ni več treba poudarjati.

† Josip Jurčič.

Slovensko slovstvo sploh, slovensko belletristiko pa še posebej zadel je hud udarec: 3. maja je v Ljubljani prenehalo bíti srcé Josipa Jurčiča! Njegovo slovstveno in vsakoršno delavnost lahko izrazimo z éno besedo: On je bil v sedanjej dobi sredotočje vsemu narodnemu življenju, in to v njega središči, Ljubljani. V šibkem telesu močán duh, v priprostej obliki krasen biser, v malo besedah polno zlatá in črstvega jedra! Borbe življenja so ga zgodaj obiskavale, pa duhá mu niso uklonile; priti je morala smrt, sevéda prerano, in ona ga je odtegnola vsem borbam, pa tudi vsem višjim načrtom in naménom, ktere je že v sebi zoríl. To je neusmiljeni, nerazumljivi in neuganljivi tek vsega bivajočega, ktero se vedno preobrazuje, ne ozirajoč se na človeške želje, nadéje in navidezne naše naméne! — — Tú ne more biti obširnemu životopisu kraj; Jurčičevo delovanje je ozko zvezano z našim narodnim razvojem, in záto bodo njegove zasluge samó tedaj prav ocenjene, kedar bode oboje vzpored razloženo in dostojno osvetljeno. Le nekoliko vrstic naj služi v obnovljenje njegovega vedno častitega spomina! — Kot dijak v Beči je Jurčič bil sodelavec slavnoznanemu „Glasniku“ Janežičevemu. Ko je ta list prenehal, hotel ga je Jurčič pod svojim uredništvom oživiti, čemur pa okolnosti niso bile ugodne. Zató pa je kasneje pri Stritarjevem „Zvonu“ sodeloval. Osnoval je „Slovensko knjižnico“, zbirko belletrističnih spisov, v najnovejšem času pa bil glavni ustanovitelj „Ljubljanskega Zvona“. Med samostalnimi deli naj samó omenimo „Desetega brata“ in „Doktorja Zobra“, prvih dveh slovenskih romanov. Kot pesnik se je s slavo poskusil v „Tugomeru“, slovenskej žaloigri. To so glavne njegove zasluge na leposlovnem polji. Kdo pa bi njegove članke v „Slovenskem Narodu“ našteval? Jurčiču gre čast, da je prvi slovenski dnevnik osnoval. S tem listom je tako rekoč ob enem rastel. S početka je bil Tomšič-ev pomočnik pri „Slov. Narodu“, pozneje pa edini vodja in razširjatelj tega lista. Literarne zasluge Jurčičeve so torej v povestnično knjigo slovenskega naroda z globokimi pismenkami zaznamovane. — Vendar ne smemo možá Jurčiča pozabiti. Jurčič je bil gotovo in po enoglasnem mnenji vseh značaj v dobrem in pravem pomenu besede. On je z glavo stal za svojim prepričanjem in se samó siloma vmikal. Kolikokrat je telesno korist podajal v nevarnost, ako je videl svoje edino resnične mu videče se naméne v pogibeli. Vendar je bistri njegov vid in trdna njegova volja skoro vselej in povsod obveljala. Strahú nikoli ni kazal za svoje pravične ideje; branil jih je očito in zoper vsakega. Zató so ga Ljubljančanje z mestnim zastopstvom počastili. Njemu pa ni bilo

do časti in slave, ampak samó za stvar, samó za to, kakó bi svojemu narodu več koristil. In kot tak je Jurčič gotovo popolnoma izpolnjeval mesto, na koje ga je osoda postavila. Koliko bi bil še mogel dognati mož, ki je stoprv v svojem 37. letu moral popustiti delo na polji! posebno zdaj, ko se je po izkušnjah in premišljevanjih razbistril bogato nadarjeni njegov duh! zdaj, ko milejša sapa véje njegovemu ljubljenemu narodu! Ali mnogo je že tega, kar je zapustil. Naj se mu najde naslednik, ki bode to dovršil, kar je on osnoval, kar je on še le v umno svojo roko vzel! Pa naj ga mlajši tudi v samostalnem značaji posnemajo! Treba nam skoro več značajev, nego talentov! O Jurčiči pa bode se smelo trditi, kakor je nekdaj Lessing izrekel:

„Er lebte schlecht und recht,
Ohn' Amt und Gnadengeld, und Niemands Herr noch Knecht".

Pavlovski.

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

VII.

Comes Chazelinus, posestnik v slovenje-graškem okrožji l. 1085.

Od leta 1085—1121. je vladal oglejsko crkvo patrijarh Ulrik I. iz rodovine Eppensteincev, brat koroških vojvodov Luitolda in Henrika in sin vojvode Marquarda. Cesar Henrik IV. ga je še celó mladega postavil za opata crkve sv. Galla (1075), in pomagal mu je tudi do oglejskega patrijarštva. Kakor njegov brat Henrik je tudi patrijarh Ulrik bil zvest privrženik cesarju, kteremu je na tem dosti ležeče bilo, da je imel na iztočnej meji zanesljivih zaveznikov, kajti kakor je znano, imel je cesar Henrik mnogo nasprotnikov ne samo na Nemškem, temveč tudi v Italiji. Cesar Henrik je postavil patrijarha tudi za mejnega grofa na Kranjskem. Tudi Henrikovemu sinu, cesarju Henriku V. je bil patrijarh Ulrik zvest prijatelj; spremil je cesarja v Italijo, in ko so prijazne razmere med cesarjem in papežem Paskalijem II. nehale in je papež postal cesarjev jetnik, izročil je cesar ujetega papeža patrijarhu Ulriku v varstvo. V tem težavnem slučaji pa se patrijarh Ulrik ni kot čuvaj in stražnik papežev obnašal, marveč kakor pohleven sluga. Ulrik je dosti pripomagal, da sta se cesar in papež spravila in da se je mir sklenol.

Patrijarh Ulrik je blagoslovno deloval za crkvo, ustanovil mnogo crkev in samostanov, med drugimi tudi samostan redovnikov sv. Avguština v Doberlivesi na Koroškem (Rubeis, col. 542).

Živel je takrat plemenit mož; ustanovno pismo ga imenuje Comes Chazelinus, nekteri prepisi pa Chacelinus. Od kod je bil, je-li italijanski, nemški ali slovenski plemič, ni znano. Nekteri pisatelji, kakor slavni baron Czörnig, poročajo, da je bil comes palatinus, Pfalzgraf koroških vojvodov. Fröhlich piše: in Istria is comes erat (Genealog. Sonnek. pag. 33). „Comites palatini“ so imeli nadzorništvo čez cesarjeve dvore, v kterih so bile palače za sprejémanje cesarjev, kedar so po svojih deželah potovali. Po teh dvorih (palatia) je nastalo ime palatinus, v nemščini skaženo v Pfalz. Več manjših dvorov in zemljišč je storilo palatinat — Pfalzgebiet, v latinščini one dobe pa nosi tako okrožje ime civitas.

Comites palatini so bili tudi nadzorniki mejnih grofov, vojvodskih uradnikov, in so se zaradi tega tudi imenovali Waldpadones, t. j. Gewaltboten, iz kterega imena je nemškoslov. Valpot (Vaupot). Ker se ne daleč od starega gradú še dandanašnji dvema hišama pravi: „pri Valpotu (Vaupotu)“ in se tam vidijo sledovi nekdanjega večjega poslopja (nahajajo se nakopi in nasipi, kteri so pri ljudstvu znani pod nemškim imenom: šance*), nam to priča, da je tudi v slovenje-graškem okrožji, ko še je to bilo neposrednja lastnina koroških vojvodov, bival tak comes palatinus ali valpot. Ne morem sicer trditi, da je bil Chazelin eden takih, ali to je gotovo, da je imel podložnike in allode v slovenje-graškej okolici.

Ta Comes Chazelinus je daroval oglejskemu patrijarštvu svoja imenja z določbo, da se na mestu njegovega groba ustanovi duhovsko društvo. Grof Chazelin je umrl v svojem gradu Göttling, ki je že spadal pod salcburško škofijo, a patrijarh Ulrik je dal njegovo truplo v svojo škofijo prenesti in ga v crkvi device Marije v junskej dolini pokopati. Tam je potem dal s podedovanim premoženjem Chazelinovim lep samostan sezidati, ki je bil leta 1106. blagoslovljen.

Original ustanovnega pisma je hranjen v archivu koroškega historičnega društva; natisneno se to pismo najde v Ankershofen Handbuch der Gesch. Kärnth. (Regest. 61. V. Periode, pag. 108—10). Redovniki so dobili za dotacijo razven mnogih drugih posestev „villam Gohtelich“, današnje Kotle na zapadnej meji starotrške fare, „cum decimis Graz“, et quatuor plebibus (občina), quarum una est in Graz.

Med pričami so tudi podpisani Weriandus, Willihalmus et Walchun filius suus.

Težko da je ta Weriandus enoisti z „Weriandom de Graz“, ki je podpisan za pričo v ustanovnem pismu samostana šentpavelskega leta 1091., ker ima tá vselej pridevek de Graz. Imena Weriand so bila

* Vaupotov sosed ima zaradi tega hišno ime „pri Šanceljnu“.

sploh v navadi. Ime je nemško, dočim ima sin Vilhelmov slovensko ime Valkun. To ustanovno pismo je dozdaj najstarejša listina, v kterej se omenja Gradec — Slovenji-Gradec. Ker je patrijarh Ulrik leta 1085. vlado oglejske crkve sprejel in leta 1106. napravil ustanovno pismo doberloveškega samostana, ni grof Chazelin umrl pred letom 1085. in ne po letu 1106.

Ktera občina z desetinsko pravico v okolici slovenje-graškej je bila njegova lastnina, še nisem mogel zaslediti. Mislim, da je ležala onkraj Sečnice, ktera je delala mejo provincije Windischgraz, ki je že takrat bila privatno posestvo isterskih mejnih grofov. V njihovo last je prišla po omožitvi Rihardise, sestre koroškega vojvode Engelberta II. z mejnim grofom Poppom.

Nekaj domačih besed.[1]

Bo: ja, freilich, n. pr. A. Ali nič ni grozdja na brajdi? B. O! bo je: ist ja! (Šent Peter pri Mariboru).

Cánoti,[2] tröpfeln: iz sôda c.; frequent. cánjati tropfenweise fliessen. (ib.)

Cáncavec (an = franc. en, hoháje) Zauderer, Zögerer (ib.); sicer céncavec, cíncavec. (ib.)

Cùnc (u = ъ, angl. ŭ) Trab, v cunc iti traben (Olimje na Štaj.).

Ćrnílo n. Schwarztraube (Kámnica pri Mar.).

Déma f. Blitzableiter: samó v démo je udarilo bloss in den Blitzableiter schlug es ein (Št. Pet. p. Mar.)

Dóba Ort, Strecke: do te dobé bis hieher (Pózruk pri Mar.).

Deláten arbeitend [ne arbeitsam]: delaten človek der Arbeiter (Rosbah pri Mar.).

Érnuž Ehrenhausen (trg) (Pózruk pr. Mar.)

Gaj na pr. na gajah [m. gajih] živeti auf dem Lande leben (oppos. in der Stadt) (Maribor).[3]

Gólčka planína die Koralpe (Pózruk pri Mar.).

Gomóla [menda = gomólja] Menge, Schaar, Schwarm: gomóla ptičev ein Zug Vögel (Marib.).

Gospodár Meister (eines Gewerbes): klámfarski gospodár Spenglermeister (Marib.).

---

[1] Te besede sem okoli l. 1872 na tanko zabeležil. Podajam jih samó s pofménom, brez vsega razlaganja, čisto takó, kakor sem jih od priprostih, pisanja nezmožnih ljudij slišal ter v trenotji zapisal. Mariborska okolica hrani jako bogát, star zaklad besédni.

[2] noti [kakor ljudstvo tu govorí; včasih se zateguje ô v a: nati, pa samó na pol; v particip. pa vendar ima — njen.]

[3] t. j. v mestu M. in okolici.

Griva f. grasiger Ort im Weingarten (Št. Pet. p. Mar.).

Grmáden ungeheuer: grmádna truma ptičev ein ungeheuerer Schwarm Vögel (Mar.).

Hérmuž (Pózruk) = Ernuž.

Krple (= lje) fem. plur. tant. Futternetz (Št. Pet. p. Mar.).

Krtíca, krtníca grosse graue Weingartenmaus (Kamnica p. Mar.).

Lúčane (fem. plur.) Leutschach (na Štaj.): do Lúčan bis Leutschach (Rosbah).

Módliti (za molíti) beten; (sliši se tudi: módl(j)ati) (Marib.).

Móžkar, gen. móžkara (možkarja) das Mannsbild: móžkari die Mannsbilder, Mannsleute (Št. Pet. p. Mar.).

Mudra f. (sicer se imenuje šuma) verwachsene Stelle im Weingarten (Pózruk).

Múzati (-am): pečéne kostanje m. gebratene Kastanien abschälen (Kamnica p. Mar.).

Mrké (indecl.) schlimm: ti si mrké; ne bodi mrké sei nicht schlimm, böse (Olimje).

Opánjke f. 1) Holzschuhe, 2) niedere Bundschuhe (Rosbah) (sicer: ópanki in ópanke).

Pántovec m. Bandweide (Mar.) (oppos. iva, giva).

Plavč m. „Platsch“, tudi „Plavútsch“ gora južno od Ernuža (Pózruk, Rosbah).

Plívek ad. fett, reich, schlüpferig (oppos. rôd (a, o): grozdje je plivko (na krnici) (Mar.).

Pobég m. Flucht: na pobégi biti auf der Flucht = Wanderung sein (Marib.).

Pogínoti, sploh: zu Grunde gehen (pri neživečih stvareh): krompir pogine Erdäpfel gehen zu Grunde (Rosbah).

Porásti nachwachsen, später wachsen (Rosbah).

Pozéb m. der Frost, das Abfrieren (Marib.).

Rabúrati (s čistim u) Nachlese im Weingarten halten (Kamnica pri Mar.); rabürati (idem) (Št. Pet. p. Mar.); rabüráč Nachleser (ib.).

Ravnáti schaffen, regieren, befehlen, ko bi jaz ravnál v vinógradu hätte ich im Weingarten zu schaffen, zu befehlen (Kamnica p. Mar.).

Rúda f. (sing.) Steinbruch (Št. Pet. p. Mar.).

Séverni (sc. veter) der Nord (Nordwind): séverni že gre der Nord kommt schon (fängt schon zu blasen an) (Pózruk).

Sir m. Schraubengang (Marib.).

Smodník m. die Seng im Weingarten (Rosbah); sicer smod.

Skŕhavec Krüppel: tak skrhavec bi se ženil so ein Krüppel will heiraten (Št. Pet. p. Mar.).

Stúdenek (gen. — nka) m. Brunnen, Quelle (Kamnica; Rosbah pri Marib.).

Strúpnik m. eine Art Heilpflanze gegen Viehblähungen, sicer parácija (Št. Pet. p. Mar.).

Sváditi koga jemanden beleidigen (Marib.).

Šuméle f. plur. taut. Ziehharmonika (Št. Pet. p. Mar.).

Tlapoúhast [v narečji: tlapovühast] mit herabhängenden Ohren: smreka je od snega tlapovühasta die Fichte lässt vor Schnee die Aeste hängen (Št. Pet. p. Mar.).

— uh gen. plur.: dvuh [v narečji: dvüh] zweier, dvüh brátov zweier Brüder [jaz sem obliko prav natanko in razločno slišal] (ib.).

Vítovje n. coll. Zweige der Weinrebe, die beim „Blössen" abgeschnitten werden (ib.).

Zaslóniti Raum einnehmen: ta glaž malo zaslóni, ker je plóšćnat dieses Glas nimmt wenig Raum ein, weil es flachgedrückt ist (ib.).

Žámar! (Scheltwort, an Kinder gerichtet) (Marib.).

Žmíkati pressen, auspressen (Št. Pet. p. Mar.). *Janko Pajk.*

Književni pregled.

Starejše česko slovstvo. Leta 1876. je pričela Matica česka v Pragi zalagati in izdajati starejše česke spomenike pod naslovom: „Památky staré literatury české", — imenitno in častno podvzetje, kterega se mora vsakdo veseliti, komur je kaj za natančnejše znanje starejšega slovanskega slovstva sploh in českega posebej. Imamo sicer starih českih spomenikov obilico natisnenih vzlasti v znamenitem delu „Výbor z literatury české (I. v Praze 1845, XV, 118 [Počátkové staroč. mluvn. od P. J. Šafaříka] 1296 str.; II. ibid. 1868, VIII, 1710 str.)" kakor tudi v J. Jirečkovem dobro znanem zborniku „Anthologie ze staré literatury české" ter „Anthologie z literatury české doby střední", do danes že v več izdajah priobčenem, ali zaradi velike obsežnosti je tú marsikteri spomenik le v nekoliko odlomkih natisnen in se je tudi od onega časa število spisov precej pomnožilo. Velik znanstven napredek je bil od Hankinega nekritičnega dela „Starobylá skládánie (pet zv., v Praze 1817—1823)" do „Vyb. z literatury české" ali koliko se je zadnji čas znanstvo povzdignolo se moremo prepričati vsaj večinoma po publikacijah, ktere je do zdaj spravila Mat. česka na svetlo pod navedenim naslovom.

Dosedanji zvezki obsegajo tó-le: I. Nová rada. Báseň pana Smila Flašky z Pardubic. K tisku připravil a výklady opatřil Dr. Jan Gebauer, v Praze 1876; v malej osmerki 175 str. II. Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila, upravil Jos. Jireček ibid. 1877, XVI, 208 str. Isto delo je isti učenjak z vsem znanstvenim apparatom priobčil leto kasneje v „Fontes rerum bohemicarum (tom. III. pg. 1—301 in 4°)", kterega dela prvi zvezek med drugim tudi obsega vse zgodovinske izvirnike o življenji in delovanji dvojice slovanskih blagovestnikov. III. Staročeské divadelní hry, k tisku upravil Jos. Jireček, ib. 1878, XVI + 168 str. IV. Spisové císaře Karla IV. Na oslavu pětistyleté památky jeho sbor Matice české; k vyd. upravil Jos. Emler, ib. 1878, XX, 130 str. V. 1 et 2. Paměti Mikuláše Dačického z Heslova, k vyd. upr. Dr. Ant. Rezek, ib. 1878 et 1880, LXXI, 367; 354 (od str. 286—354 prav natančni Registřík osobní,

místní a věcný, s kterim je zgodovinarjem kakor jezikoslovcem prav ustreženo). VI. Knížky o hře šachové; k tisku upr. Ferd. Menčík, ib. 1880, XX, 57. VII. Žaltář Wittenberský; k tisku připravil a výklady i slovníkem opatřil Dr. Jan Gebauer ib. 1880, XL, 275 str. Tej knjigi je tudi pridjan prekrasen snimek rokopisa, fotolithografija bratov Burchardov v Berolinu, ktera se tudi posebej prodaja. V natisu se nahaja kot VIII. zvezek „Hradecký rukopis", kteri je k tisku upravil A. Patera. Kakor je iz navedenega razvidno, podvzetje, kteremu je želeti najboljšega uspeha, nenavadno brzo napreduje. Ker se vsled razmer našega lista s količkaj obširno kritiko navadno baviti ne moremo, kajti ostaja nam še za gola knjigopisna naznanila le pičlega prostora, naj samo dostavim, da je vsaj večina naštetih del strogo po načelih priobčena, ktera je sočasna učenost odobrila in za obče veljavna proglasila. Preglejte postavim prof. Gebauerjevo zadnje delo in primerjajte je s podobnimi proizvodi kterega koli sedanjih kulturnih národov in prepričali se bodete, da slovanski učenjak za inojezičnimi veščaki v ničem ne zaostaja.

Ker imamo že staročeske spomenike v mislih, naj kar tú še dodamo, da se je zadnji čas zopet hudo vnel boj o pristnosti Kraljedvorskega in Zelenogorskega rokopisa (Libušin soud) ter o dveh drugih staroč. slovstvenih proizvodih namreč o Mastičkáři in o Zlomku evangelia svato-Janského (ki obsega cap. 12. 3—18. 22). Glavni nasprotnik pristnosti vseh teh spomenikov je zdaj gosp. A. V. Šembera, učenemu svetu poznan po svojih delih: „Základové dialektologie československé", ve Vídni 1864, „Západní Slované v pravěku", ib. 1868, „Dějini řeči a literatury československé", ktera knjiga je nekaj natisov doživela, in po več manjših razpravah in sestavkih različne vsebine. V svojej slovstvenej zgodovini je trdno stal za pristnost Kraljedv. rokopisa še tedaj, ko so Büdinger, Feifalik in drugi nasprotno dokazovali in v raznih dodavkih temu delu do zadnjič ni bilo ni najmanjše opazke, po kterej bi bilo misliti, da utegne gosp. pisatelj kdaj uskočiti v nasprotni tabor. L. 1878. oznanja gosp. Šembera v četrtej izdaji svojih „Děj. řeči a lit. českoslov." Libušin soud za imposturo in obširno utrjuje svoje mnenje v spisu „Libušin soud domnělá nejstarší památka řeči české jest podvržen též zlomek evangelium sv. Jana", ve Vídni 1879, 142 str. Isto tako se je bil že poprej o obeh imenovanih rokopisih izrazil Petruševič v lvovskem časopisu „Slovo", (l. 1879. br. 74—113) v več člankih in je kmalu za tem prišla Vašekova knjižica „Filologický důkaz, že rukop. Kralodv. a Zelenoh. též zlomek evang. sv. Jana jsou podvržená díla Václava Hanky", v Brně 1879. Le-sem spada prav tako sestavek V. Makuševa o nepristnosti rokop. Zelenogorskega v „Filologič. zapiski 1878. vyp. III. str. 33—63 ter razprave podobnega smotra v „Žurn. minist. narodn. prosv. l. 1879., pisane po znanem ruskem prof. V. Lamanskem, — razprave pak, ktere so pisatelju teh vrstic do zdaj le po raznih citatih znane in menda še danes ne dovršene ali vsaj v posebnej knjigi še ne izdane. Drugi učenjaki, osobito se vé da česki, na vse te obširne dedukcije niso molčali in naj bode za zdaj le gredoč omenjeno, da so se jim v prvej vrsti gg. Jos. Jireček, Brandl, Gebauer in Mašek s strogo znanstvenimi razlogi v brán postavili in sicer z uspehom, kteri je nasprotnikom jedva posebno po všeči. Izmed ruskih veščakov pak se je sloveči slavista Ism. Ivanovič Sreznevskij še malo pred svojo smrtjo (20. 2. 1880) odločno izrekel za pristnost Zelenog. rokopisa (gl. Filolog. věstnik 1879, I. str. 1—34), kar ni da bi se i na tem mestu smelo zamolčati.

V gori navedenej g. Šemberinej knjigi ni čitatelju še moči slutiti, da je pisatelju tudi rokop. Kraljedvorski sumljiv ali poduči ga o tem do dobra nedavno izišli spis „Kdo sepsal Kralodvorský rukopis roku 1817? Objasňuje A. V. Šembera, ve Vídni 1880", v kterem se skuša celó dokazati, da je sestavil epične pesni tega spomenika Vacl. A. Svoboda, lyrične pak Vacl. Hanka. Kakor tedaj vidimo pride spomenik za spomenikom na vrsto in ni moči povedati, kje se bode učeni pisatelj ustavil, kajti l'appétit vient en mangeant. Ne spuščamo se niti z eno besedo v oceno vseh gori navedenih

spisov ali o zadnjej razpravi, prijazno nam poslanej, moramo vendar dve, tri besedice izpregovoriti, da vsaj čitatelji vedó ali je gosp. Šemberinim trditvam verjeti ali ne. — Velika napaka vsega spisa je vzlasti tá (in očitali so mu jo tudi že drugi), da se prisojajo pesni pisateljema Svobodi in Hanki, predno se je neovrgljivo dokazalo, da je rokopis sploh podvržen ali nepristen. Kdor se smatra sposobnega vprašanje tako radikalno rešiti kakor se v tem spisu poskuša, nas mora tudi prepričati, da je temelj na kteri so njegovi sklepi oprti trden in vsa systema dokazovanja nepremakljiva. Ali baš tega tukaj ni in natančnemu opazovalcu ne ostane skrivno, da vse nekako v zraku visí in to zaradi tega, ker se je poprej za streho nego li za temelj temu literarnemu poslopju skrbelo. Že vsled tega samega pak je vse kar se v razpravi navaja prav za prav brez resne svrhe. Ali naj bi bila nepristnost rokopisa tudi dokazana, bi nas vendar g. Šembera kratko in malo še ne bil prepričal, da sta ga prav Svoboda in Hanka zverižila. Kako hitro a tudi kako napačno je pisatelj sklepal je vestno dokazal g. Pr. Sobotka v lanskem Světozoru (str. 343—346 in 353, 354) in ne verujem, da g. Šembera po onih dokazih v tej reči še tako misli, kakor je mislil in sodil poprej. Svobodo namreč je imel zató za pesnika zgodovinskih pesnij rok. Kraljedvorskega, ker je vzlasti v njegovej „Odě na mír Evropy", natisnenej pred letom 1817., nekoliko besed ali izrazov, kterih česko slovstvo takrat ni poznalo. Ker se pa nahajajo iste besede tudi v epičnem oddelku rok. Kraljedvorskega, l. 1817. najdenega, sklepa g. Šembera, da pisatelj tega oddelka ni mogel drugi biti nego Svoboda sam. To je krepák dokaz in veljaven, ako je res Svoboda take izraze v svojih spisih rabil predno je bil Kraljedvorski rokopis svetu znan. Ali prav to se ni uresničilo ampak se očito pokazalo, da v prvej izdaji omenjene ode dotičnih besed ní, pač pa v drugej ali že posle rok. Kraljedvorskega obelodanjenej. Svoboda je bil namreč odo tudi toliko predrugačil, da je nadomestil nekoliko izrazov prve izdaje s takimi, kakoršne mu je nudil novo najdeni rokopis. Da je gosp. Šemberi tá dokaz spodletel se je, kakor vidim, med natisom knjižice sicer sam prepričal (prim. Dodavek na str. 63, 64) ali vendar je ostal pri svojem mnenji, da je Svoboda sestavil epični ali zgodovinski oddelek spomenika, dasi mu tako rekóč nobenih razlogov za to trditev ni več ostalo. — Kar pa dalje učeni pisatelj o V. Hanki navaja naj bi mu bilo v peresu ostalo, kajti ako bi imeli drugi njegovi razlogi vsaj nekaj prepričevalne moči, — kar se o Hankinem sodelovanji pri tako zvanej fabrikaciji rokop. Kraljedvorskega objavlja menda še pisateljevim soboriteljem ne bode ugajalo. Meni ni nobén veščak nobenega naroda znan, kteri bi bil lyričnim pesnim Kraljedvorskega rokopisa veliko pesniško vrednost odrekal in te naj bi bil Hanka naredil, oni Hanka, kterega ima g. Šembera tudi za topoglavca in nevedneža (gl. str. 3)? Da često prav duhovitim in učenim možém ni dán pesniški dar je že stara resnica ali da morajo pesniki topoglavi in nevedni biti, da dobre, prav dobre pesni skladajo je prav tako novo kakor čudno. Stvar se tedaj ne ujema in predno je smel gosp. Šembera Vacl. Hanki lyrični oddelek Kraljedv. rokopisa usiliti naj bi bil njegovo pesniško nadarjenost posebno povzdignol, kajti v smešno-žalostnej podobi v kterej nas srečuje tá mož v spisu za tako pametno in tako delikatno ulogo ni za rabo.

S kratka pa, — na vprašanje „kdo sepsal Kralodvorský rukopis 1817?" nam gosp. pisatelj sicer prav točno odgovarja ali verjeti mu ne moremo, ker so dokazi drug za drugim pred strožjo kritiko vmikajo in trdenjem nikake veljavne podpore ne ostaja. Sploh je spis hlastno bil pisan in zato toliko dodavkov in poleg še nekoliko strastne osobne polemike, ktera ni nikamer prav. Posebna slabost te knjižice pak je, da ni samo v glavnih stvaréh ampak tudi v važnih posameznostih o tem in onem prenaglo sojeno in sicer vzlasti v jezikoslovnem oziru. Oprezen raziskovalec postavim ne bode kakovih besed dotle za nove proglasil, dokler se ni po vseh dosedanjih starih spomenikih do dobra prepričal, da se ne moti. To je sicer zares jako težavno delo in osobito,

ker kritičnega staročeskega slovnika še nimamo ali komur so taki spomeniki znanstvena podlaga dokazovànju, se ipak rad nerad mora posla poprijeti, ker utegne inače v velike napake zabresti. Tako n. pr. ima gosp. Šembera besedo děva v češčini za novo in vé nam celó povedati (na str. 64.), da jo je Hanka vzel iz ruskega spomenika „Slovo o pъlku Igorevě“ in jo kasneje vrinol v rokopis Kraljedvorski in Zelenogorski z drugimi vred, tudi novimi. Le malo mesecev kasneje pak se je že stvar zasuknola in je brnski časopis „Obzor“ v 3. štev. letošnjega leta dokazal, da se tá beseda nahaja dvakrat v starej legendi „o sv. Kateřině“ [Život sv. Kateřiny. Legenda; v kral. bibliotéce v Stokholmě objevil a vyd. dr. Jos. Pečírka, k tisku zredigoval a vysvětlením temnějších slov opatřil K. J. Erben, v Praze 1860], ktero ima tudi gosp. Šembera in vsi drugi za pravo staročesko blago. Take in enake stvari so hud udarec znanstvenim izpeljavam pisateljevim in svedočijo, da se je prenaglil prav v posameznostih, kterim prisoja odločilno veljavo.

Baš ko sem hotel te vrstice odposlati v natis, dojde mi uspeh (resultat) ločbene (chemične) preiskave rasur rokopisa Kraljedvorskega (gl. Časopis česk. mus. 1881, I. 140—147), izvršene v Pragi po prof. dr. Vojt. Šafaříku, v pričo prof. M. Hattale in bibl. česk. museja J. Vrt'átka. Tá do najmanjše posameznosti natančna preiskava je v prič do dobra dokazala tega rokopisa istinito starinstvo gledé pisanja in črnila (inkoustu) in vzlasti s tem, da so novejši pripiski z destillovano vodo celo izginoli, dočim so starinske črke pod njimi vodi kljubovale in sicer tú in tam tudi brez ktere koli ločbene reagencije. S tó pa so se skoro vse črke jasno pokazale in jih je bilo čitati na več mestih tudi drugače nego li je do zdaj bilo veljavno. Prav tako se je po tej preiskavi pokazalo, da oni krivo sodijo, kteri menijo, da je bil rokopis z barvo napisan. — Ločbeno preiskavo bode se vé da treba še nadaljevati in se je to tudi že sklenolo ali že kolikor je do zdaj preiskava dognala je spomeniku na korist in nasprotuje na ravnost učenju onih veščakov, ki so se na rob postavili pristnosti rokopisa, po mnogobrojnih prestavah po vsem omikanem svetu poznanega. Naj bi bila dotična raziskavanja prej ko prej dovršena in priobčena ter enkrat za vselej odločilna v znanstvenej borbi, ktera že pred dvajsetimi leti ni bila nič manj živa a tudi nič manj strastna od današnje.

Dr. G. K.

Drobnosti.

(Jurčičev spominek.) V Ljubljani se je osnoval pod predsedništvom dr. V. Zarnika odbor, ki pozivlje vse Slovence, da naj pošiljajo svoje doneske za Jurčičev spominek. Prvič misli osnovalni odbor pokojnemu pisatelju postaviti spominski kamen na grobu pri sv. Krištofu; drugič namerjava še to poletje na Jurčičevem rojstnem domu na Muljavi vzidati spominsko ploščo, in tretjič se hoče najlepši spominek s tem postaviti, da še to leto začne v ličnih knjigah izdavati Jurčičeve zbrane spise. Čisti dohodek J. spisov je namenjen roditeljem pokojnega pisatelja, 71 let staremu, bolehnemu očetu Marku in ravno tako starej, že 11 let slepej materi Mariji. Novce za spominek nabira blagajnik odborov g. dr. Josip Starè, c. kr. finančne prokurature adjunkt in hišni posestnik v Ljubljani. Doneski se bodo po listih javno naznanjali.

(† Poljski knez Roman Sanguszko) umrl je 26. marca 81 let star na svojem posestvu Slavuta v Volýniji na Ruskem. Mi se ga spominjamo, ker je celih 5 let 1845—50 živel pri njem naš rojak in imenitni slikar Jožef Batič. Batič se je rodil 23. marca 1820 od ubogih slovenskih starišev v Gorici. Oče je bil kovač, kar bi tudi sin ostal, da bi ga ne bili ljubitelji znanosti in umetnosti, ki so njegovo izredno slikarsko sposobnost spoznali, k veščemu rojaku slikarju Jožefu Tomincu v Trst spravili in ga pozneje na akademijo v Benetke poslali. Po dovršenih studijah ostal

je umetnik v tem mestu, kjer ga je potujoči knez Sanguszko pregovoril, da je šel z njim na Rusko za učitelja slikarstva njegovim otrokom. V Slavuti in obližji je slikal tudi po crkvah, vrnol pa se bolehen v domovino ter leta 1852. v najlepšej moškej dobi v Benetkah naglo umrl. Največ poroča o njem Ivan Kukuljević-Sakcinski v „Slovniku umjetnikah jugoslavenskih“, vendar le malo, zaslužil bi obširnejši životopis!

(Vseučilišče v Zagrebu) je imelo letošnje zimsko polletje 364 slušateljev. Razdeljenih po vseh treh fakultetah bilo je 15 rednih in 40 izvenrednih, skupaj 55 bogoslovcev; 204 rednih in 25 izvenrednih, skupaj 229 pravnikov; 34 rednih in 46 izvenrednih, skupaj 80 modroslovcev. —

Slovstvo: *Izbrane narodne srbske pesni* z dodatkom iz smrti Smail-age Čengića. S srbsko slovnico, slovenskim tolmačenjem, rečnikom tujih besed in cirilsko abecedo, priredil Janko Pajk, c. kr. profesor. Drugi pomnoženi natis. V Ljubljani. Založila in izdala Klein in Kovač knjigotiskarja. 1881. 8° Str. 132. Velja 40 n. Tako se imenuje lična, osobito našej mladini namenjena knjižica, ki je prišla ravnokar v drugem natisu na svetlo. Med prvim (1865) in drugim natisom je preteklo celih 15 let, kar žalostno svedoči, da se naša mladina pičlo malo z jugoslovanskim pesništvom peča. Ako človek programme srednjih šol na Slovenskem pregleduje, najde v svoje veliko začudjenje, da se na nobenej gymnasiji pri nas narodne srbske in sploh jugoslovanske pesni ne prebirajo. Našej mladini se vedno naroča, da se naj uči srbo-hrvatskega jezika, naj prebira srbske narodne pesni, a v istini se na naših gymnasijah v to svrho jako malo, ali skoro nič ne stori. Dijaku Slovencu se mora podati chrestomathija obsegajoča najboljše proizvode jugoslovanske poesije s kratko slovnico in rečnikom vred, in ta se naj v slovenskih urah prebira in uči. Proti temu nikakor ne govori naš „Organisations-Entwurf f. Gymn.“, kjer se na str. 149. glasi: „Der günstige Erfolg des Unterrichtes in den slavischen Sprachen und Literaturen hängt besonders davon ab, dass tüchtige Lehrbücher den Schülern und Lehrern gegeben werden, und die Männer, welche durch gründliche Sachkenntniss und paedagogischen Takt der Aufgabe gewachsen sind, werden sich das grösste Verdienst um den Unterricht in ihrer Nationalsprache und Literatur erwerben, wenn sie mit vereinten Kräften diesem Bedürfnisse abzuhelfen suchen.“ In na strani 151., kjer se govori o slovenskem jeziku posebej, beró se važne besede: „Unter den andern slavischen Sprachen verdient am entschiedensten die illyrische, als die zunächst verwandte, Berücksichtigung, daher einige Lesestücke aus Gundulić, Palmotić, Georgić in die (literarhistorische) Sammlung (für das Obergymnasium) aufzunehmen sein möchten; hiernächst könnte auch das Altslavische hinzugezogen werden.“ — Gore omenjena knjiga je zató dober pripomoček in sprva celó zadostuje, dokler se druga obširna, slična zbirka našej mladini v roké ne dá. Naše slovensko berilo na gymnasijah je sploh jako pusto in naša dolžnost je, da se temu prej ko mogoče v okom pride. Da pa naša mladina malo v svetišče jugoslovanske poesije pogleda, priporočamo jej imenovano zbirko, ki nam podaja srbske pesni: Uroš i Mrljavčevići (v. 257); Marko Kraljević i Musa Kesedžija (v. 281); Marko Kraljević i Djemo Brdjanin (v. 216); Marko Kraljević i Arapin (v. 428); Sestra Leke kapetana (v. 565); Smrt Kraljevića Marka (v. 166); Agovanje (v. 113) in Nočnik (v. 80) iz izvrstne pesni „Smrt Smail-age Čengića — ter prosimo slov. učitelje po srednjih šolah kolikor mogoče našej mladini odpirati zaklad jugoslovanskega narodnega pesništva.

„Vaspitač“, list za narodno obrazovanje začel je v Belgradu 10. aprila 1881 pod uredništvom g. prof. V. Bakića izhajati dvakrat na mesec in velja na leto 4 gl. —

Izdaja, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto I. V Celovci, 1. julija 1881. *Štev. 7.*

Pomladanski vetrovi.

Povest iz časov francoskih vojsk.

(Dalje.)

Šesto poglavje.

Sklenila je bele roke
Točila grenke je solze.
Narodna.

V jutru istega dne, ko so se na Lipnici navedeni dogodki vršili, sedel je v sosednjej vasi na vrtu blizu farne crkve prileten in častitljiv mož. Osiveli lasje so mu nad visokim čelom že redko krili ostarelo glavo, leta so mu teló upognola, a živo okó, ki je v časih v nenadnem ognji zažarelo, kazalo je dovolj živahnost in čilost njegovih preteklih let. Bil je to župnik ondotne fare. Po dokončanem crkvenem opravilu je šel ob palico se opirajoč na vrt, da bi se hladil pri mizi sedeč v senci košate lipe, kajti soparna vročina onega dne ga je bila že zgodaj razgrela. Natakne si očali in odpre molitveno knjigo; dolgo je iz nje čital ter tiho molil. Danes je opravil zadušno mašo za dragega prijatelja, župnika bližnje fare, ki je pred nekimi dnevi umrl. Ta mu je bil zvest tovariš od mladih let, z njim se je skupaj izšolal, njega je najbolj čislal med vsemi svojimi sošolci. Sedaj so mu ti že vsi pomrli; izmed vseh je le še on sam ostal na svetu — slaboten in potrt starček.

Župnik odloži knjigo in gleda pred se, kako so posamezni listi, od hude vročine posušeni, prezgodaj z drevja padali. Duh se mu utopi v one davne a srečne čase, ko je še neskušen in brezskrben mladeneč z veselimi tovariši bival v semenišči, živo mu je še v spominu, kako so se po dovršenih bogoslovskih študijah s solznimi očmi med sabo poslavljali, nato se pa razšli na vse strani slovenske domovine kot marljivi delavci v svojem blagem poklicu. Od onega časa je minolo se vé da že več nego polovica stoletja, ti vsi že počivajo v hladnej zemlji, vele cvetice njim pokrivajo tihi grob, le on sam je še ostal na svojem mestu, staro, suho drevo, ktero utegne prvi jesenski vihar podreti, ali prihodnja zima

porušiti. Večji del svojega življenja je v tem kraji med svojimi sedanjimi farani preživel, njih večino je on sam krstil, z njimi se je veselil in žalostil, bil je njim vedno neutrudljiv tolažnik in sovetnik, posebno pa v zadnjih hudih časih. Dasi je bil njegov duh še vedno čil in neoslabljen, jelo mu je teló že znatno hirati in pešati, hoja v oddaljene kraje mu je bila pretežavna. Vestni mož se je bal, da ne bode odslej več mogel dostojno opravljati svojega poslovanja, zatorej bi bil rad svoje težavno breme odložil mlajšim močém. Utrujeno in onemoglo teló je želelo mirú in pokoja, srce mu je hrepenelo po umrlih tovariših. Ko se je pa starček celó spomnil svojega zadnjega vrstnika, kterega so nedavno zagrebli v črno zemljo, navdala ga je grenka otožnost, v očesu mu je solza zaigrala, a ustnice so mu polglasno zašepetale: Gospod, vzemi k sebi svojega hlapca! —

Strežnica prinese zajutrek, a že na polu pota začne gredé popraševati:

„Gospod, ali ste že slišali žalostne novice o naših sosedih?“

Župnik se ozre ter jo zvedavo pogleduje.

„Včeraj so vojaki v bližnjih vaseh prijeli pet kmetov ter jih uklenene odpeljali v zapor.“

„Kaj praviš? V zapor?“

„Da, v zapor! V našej vasi ljudje tako pripovedujejo.“

„Za Boga, ali je to mogoče?“

„Da, še več! Tudi lipniškega gospoda so odpeljali.“

„Lipniškega gospoda!“ začudi se z nova župnik. „Moj Bog! Kaj so vendar tako hudega storili?“ nadaljuje radi te novosti silno prestrašen.

„Spuntati so se hoteli zoper Francoze. Zato so jih zaprli, nektere pa bodo takoj postrelili.“

„Žalostno, žalostno! Ubogo ljudstvo! Torej ni še dosta nesreče,“ vzdihuje župnik; „vedno se snuje novo preganjanje. Naši ljudje se ne bodo nikoli sprijaznili z novim gospodstvom. Kdo bi jim pa tudi pri teh razmerah zató zameril!“

„Lipniški gospod je imel neki v svojej kleti polno orožja; to je hotel med kmete pri priliki razdeliti.“

„Kako so pa to Francozi zasledili?“ vpraša naglo župnik.

„Gospa sama jim je vse ovadila,“ oglasi se dekla, ki je na hišnem pragu stoječ razgovor poslušala.

„Nemogoče! Žena — svojega moža?“ vzklikne župnik nevoljno zavzet.

„Da bi se ga iznebila in se z majorjem poročila,“ odvrne dekla.

„Kaj govoriš! Ti nesrečno dekle!“ razhudi se župnik.

„Lažeš, nesramna obrekovalka!“ jezi se strežnica.

„Ljudje tako pripovedujejo. Te dolžite, ne pa mene!“ Dekla se zabrne in odide. Ona sama si res ni teh rečij izmislila, ampak vse

je verjela lipniškemu strežaju, ki je včeraj te laži po svetu trosil, če prav so se ljudje za gospejino čast potegovali. In kako bi ne! Saj bi imela župnikova dekla biti strežajeva nevesta, ko bi bil tá dobil oskrbniško službo. Toda Vinko je vse njune upe in naklepe razdrl; umevno je torej bilo, da sta vedno oba proti njemu gojila sovraštvo in nevošljivost.

Med tem ko je strežnica dalje razlagala o včerajšnjih dogodkih, stopilo je na vrt nekaj ljudij, možje, žene in otroci onih rodbin, ktere so včeraj tako onesrečile. V srce je župnika zabolelo, ko je nenadno zagledal te žalostne obraze. „Gospod,“ vzdihnol je proseče, „nikar me še jemati s te zemlje, sedaj ne morem teh meni izročenih otročičev brez varstva samih zapustiti!“ —

Prišli so k njemu tolažbe iskat. Povedali so mu, kaj se je zgodilo, kaj so pretrpeli; potožili so mu svoje težave ter ga prosili soveta. Težko je bilo župniku jih danes tolažiti, vendar pa niso njegove prijazne besede bile brez dobrodejnega upliva. Ubožci so stali kakor plahe ovčice okoli svojega pastirja, častitljivi mož jih je pa s pravo gorečnostjo spodbujal, naj sedanje nadloge voljno in udano prenašajo in naj ne obupajo nad boljšo bodočnostjo.

„Nikarte obupati!“ dejal je sklepaje svoje tolažljive nauke. „Imeli smo že hujše čase, a Bog je vedno v nadlogah obvaroval Vas in Vaše otroke. Vá-nj tudi sedaj zaupajte! Ali ni njegova moč večja nego sile Vaših protivnikov? In vendar ne more brez njegove volje niti én las z Vaše glave pasti. Saj še ni vse izgubljeno. Vedno se čuje, da se Avstrijci bližajo našim krajem. V kratkem bodemo morebiti že sprejeli njihova krdela po naših mestih, oni bodo odprli napolnjenim ječam trdno zavarovana vrata, a Vaši očetje in sinovi se bodo zopet vrnoli k svojim žalujočim rodbinam.“

„Sedaj res prav nedolžni trpijo to kazen,“ oglasi se neki kmet. „Nihče se ni ganol zoper Francoze, ničesar niso zadolžili. Francozi jim tudi ne morejo nobene storjene krivice dokazati. Lipniški gospod je res hranil nekaj orožja, toda rabil ga ni sedaj proti nikomur. In kako zamorejo Francozi vedeti, kaj in o čem se je on s kmeti pogovarjal! Vendar so pa vse tako strogo kaznovali!“

„Morebiti so jih samo za nekaj tednov v zapor dejali, da ne bi z Avstrijci potegnoli,“ meni gospod župnik; „po končanej vojski jih pa hočejo zopet oprostiti.“

„A ljudje, kteri iz mesta prihajajo, pripovedujejo, da je tudi iz drugih dolenjskih krajev mnogo kmetov zaprtih in da so včeraj vojaki v Novem mestu nektere izmed teh ujetnikov postrelili, če prav tudi oni niso nič hudega dejanstveno zoper Francoze učinili.“

„Toda tako početje je krivično in grozovito,“ odvrne župnik s krepkim glasom. „Kri naših pomorjenih rojakov vpije proti nebu in zahteva

maščevanje. V prihodnjej vojski se bode duh vseh nedolžno pobitih žrtev s krvavim mečem postavil zoper sovražne čete ter bode kakor maščevalni angelj ljute sovrage podil v pogubljenje, da se pokoré za vse one brezbožne čine, s kterimi so trpinčili naše ljudstvo. Toda ne utikajmo se mi revni ljudje v tako razsojo! Bog bode odločil njihovo osodo, on jih bode sodil. Voljno in udano prenašajmo mi sedanje nadloge, kmalu nam pride olajšanje v tej bedi, kajti Bog ostane naše zavetje in zaslomba. Prišli nam bodo srečnejši časi, kmet bode zopet mirno obdeloval svoje polje, delavec se bo veselil svojega plačila, in naši otroci bodo v skrbnej vzgoji čvrsto odraščali ter čislali stare šege svojih očetov. Oni pa, ktere je v zadnjih burnih časih ugrabila nagla in nenadna smrt, kteri so se iz ljubezni do domovine branili tujih sovražnikov, oni so našli milost pri sodnjem stolu, nebeški sodnik jim ni odrekel zasluženega plačila. Tam gore so našli dolgo zaželeni mir, tam prosijo za nas, da bi na tem solzopolnem svetu lažje prenašali svetne nezgode, da bi bili otroci srečnejši, nego so bili očetje. Iznad oblakov nas kliče, nas vabi njihov duh k sebi, sveti nam kakor zvezda, da ne izgrešimo poti tja, kjer je naš dom. Zemsko življenje je potovanje, človek je kakor listič na drevesu: veter potegne, list odpade, posuši se in strohni. A gore nad zvezdami nam je pripravljeno večno prebivališče v lesku nebeške svetosti; tam ni tuge, ne ločitve.“

Dolgo je starček z mehkim glasom govoril ter dobrohotno tešil svoje farane. Kakor večerna rosa ovenelo cvetje z nova očvrsti in pomladi, tako so župnikove mile besede nesrečne ljudi razvedrile in ojačile; njih srca so v novem upu oživela. Pomirjeni so se nekteri domu podali; nekteri so pa ostali celo dopoldne pri župniku.

„Da, blagor mu, kdor je že našel pokoj v tihem grobu,“ pravi pozneje oni stari mož, ki je tudi včeraj v Dobrihinej koči govoril. „Naša sila je prevelika. Povsod, pri vsakej hiši smo samo še starci, otroci in ženske pri domu. Sedaj se bodemo sami ubijali s kmetijami.“

„Ali nimate vsi odrastlih sinov?“ vpraša župnik.

„Gospod, ali še ne veste? Danes po noči je bil lov!“

„Kaj, lov na ljudi?“

„Kaj pa da! Vojaki z mairjem na čelu so ulovili dva fantina iz naše vasi; tako se je godilo tudi po drugih krajih. Odpeljali so jih v Ljubljano, da jih utaknejo k vojakom. Vsi drugi odrastli mladenči in možje vojaške starosti so pa utékli čez Kolpo k Avstrijcem: rajši se hočejo z njimi zoper tujce bojevati, nego se boriti s Francozi zoper svoje rojake.“

„Moj Bog, kdaj bode konec teh tužnih novostij!“ vzdihne župnik. „Marsikteri naših čvrstih mladenčev je moral s Francozi na Rusko odrinoti, in ni ga bilo več nazaj. Sedaj se pa zopet začne nabiranje. Kako se bode

kmetije zanemarjale! Kaj bode počela lipniška gospa sama s tolikim posestvom!“

„O njej se pač čudne reči govoré,“ omeni oni mož, ki je do sedaj z župnikom govoril. „Pravijo, da se bode z majorjem poročila.“

„To je neverjetno!“

„Tudi meni se neverjetno zdí; toda maire to danes vsakemu pripoveduje, kdor ga le hoče poslušati. Sam sem bral dotični pismeni oklic, ki je na razglasilnej deski pred mairjevo hišo pribit.“

Župnik se je še bolj čudil, a vedno še neverno majal z glavo.

„Torej je vendar le vse tako res, kakor sem jaz dejala,“ zadere se porogljivo dekla, ki je ravno prišla na hišni prag. Ali hipoma je utihnola, kajti čez vežo je stopala Zalika in z njo gospa Ljudmila. Molčé ste šli mimo nje k župniku na vrt.

Kdor je še dvomil o zvestobi lipniške gospé, prešli so mu vsi premisleki, ko je videl njo samo na vrt prihajati. Iz skrivnostne globine njenih očij odsevalo je toliko neskončne žalosti, da se je vsakemu omililo pri njenem pogledu. Da, to revno srce pač dolgo ne bode okrevalo od hudega udarca, kteri jo je včeraj zadel v dnu njenih čutil. Bila je mirna. Ali to ni bil mir, izraz tihe sreče, to je bil mir, kakor ona grozljiva tišina pred bližnjo nevihto, ko se živali plaho stiskajo v zakotja, boječ se prihajajočega bliska, treska in piša. Mlada žena je v svojej glavi ono edino misel pretresovala, kako da bi prišla k svojemu možu, da bi bivala na njegovej strani, da bi ga morebiti rešila. Kakor iz groba se je čul njeni zamolkli glas, ko je župnika ogovorila:

„Gospod, pomagajte mi! Preskrbite mi voz, da se popeljem za svojim možem! Prosim Vas!“

„Vse Vam rad postrežem, gospa. Toda boljšega konja in voza Vam ne zamorem dobiti, kakor jih sami imate na Lipnici.“ Župniku je bilo nedoumno, zakaj ona drugod vozá išče. Ljudmilo pa je ta odgovor še bolj užalil, ker se je spomnila, kako je od vseh zapuščena in iz svojega domovja prognana. Težko jej je bilo sedaj razlagati razmere na Lipnici; molčala je. A Zalika je komaj učakala priložnost, da je v besedah zlila svoj žolč nad majorja in njegove pristaše.

„Gospod župnik!“ pričela je glasno pripovedovati. „Vi ne veste, kake razbojnike smo na Lipnici imeli. Vse so od tam prognali, sedaj pa je na Lipnici pravo tolovajsko gnezdo. Lipniškega gospoda je major zaprl in morebiti že rabeljnu izročil, gospo je pa hotel ta brljavi lisjak za se prihraniti. Zato jo je čuval in stražil, da ni smela praga prestopiti, a midve sve ga prekanoli ter sve čez log k Vam ušli.“

Stari gospod je zdaj vse umel, kar so mu kmetje pripovedovali. Spoznal je, kar je že prej slutil, da je ona poroka le nasilstvo od major-

jeve strani. „Ali ste pa čuli," vprašal je tiho Zaliko, da major že na poroko misli, da je že dal mairju potrebna naročila?"

Ljudmila je slišala to vprašanje in se zganola. Od togote in sramožljivosti je zarudela in oči povesila.

„To je pri teh ljudeh vse mogoče," pravi Zalika. „Kar za igračo človeka zadavijo, z najsvetejšimi rečmi se norčujejo in šalijo."

„Ali ste prejeli pismo, ktero sem Vam včeraj po strežaji poslala?" vpraša župnika gospa.

„Pismo? Jaz nisem ničesar prejel."

„Strežaj je bil res pravi pismonoša!" odvrne Zalika. „On je gotovo oddal pismo majorju, saj je bil že davno od njega podkupljen. On sam je kriv vse te nesreče na Lipnici. Moj Bog! Sluga je izdal svojega gospodarja! Vsi pošteni posli so danes iz Lipnice odšli, in moja revna gospa ni imela tam nobenega veljavnega moža, da bi jej bil v sili pomagal." Zalika sama je bila pač svojej gospej iz srca udana. Ko pri zadnjih besedah vso njeno nesrečo pomisli, posili jo jok; dekle si zakrije z robcem oči ter začne tiho ihteti.

„Pač ima tudi ona," odgovarja župnik, „mogočnega pomočnika, kteremu so pokorne zemeljske in nebeške moči, kteri vse ljudi milo opominja, naj se k njemu zatekajo, ako so potrtega srca. Kdo nas zamore pogubiti, ako smo v njegovem varstvu? Kteri izmed njegovih otrok je v nesreči ostal brez tolažbe, ako je vá-nj zaupal?"

„Saj sve z gospo tri noči premolili. Mislite, da je kaj pomagalo?"

„Kdo te je učil tolike brezbožnosti?" svari strogo župnik. „Ali naj bi človek obsojeval božje naredbe in naklepe? Ali zamore on umeti čudna pota stvarnikove modrosti? Marsikake dogodke je že borni človek zaradi svoje duševne zmožnosti objokaval in še preklinjal, a pozneje se je veselil njihovih koristnih nasledkov, sramoval se je, da je prej tako malodušno obupno tarnal. Nadejam se, da se tudi lipniški gospod z božjo pomočjo kmalu povrne v našo sredo, iz ktere ga je sovražnikova roka tako brezsrčno iztrgala. Ne branim Vam, gospa, da iščete svojega moža. Kar Vam jaz zamorem pomagati, storim Vam rad. Ali pa veste, na ktero stran so ga odpeljali?"

„Gotovo proti Ljubljani," odgovori Zalika. „Na poti bode mogoče kaj več pozvedeti."

„Mogoče pa kam drugam," odvrne župnik. „Na vsak način moramo o tem kaj poprašati, prej nego se kam napotite. Stopite malo v mojo sobo in se nekoliko okrepčajte, kajti obedni čas je že davno prišel. Med tem pa bode voz pripravljen, in jaz pojdem sam k mairju in ga hočem o tej stvari vse poprašati; on gotovo kaj več vé."

Vsled prijaznega poziva ste ženski stopili v sobo k obedu; kmetje pa so že bili prej odšli.

Kmalu potem je koračil stari župnik urno, kakor so ga zamogle slabe noge nesti, v bližnjo, ne prav čtrt ure oddaljeno vas, kjer je imel maire svoje domovje. —

Utrujen in spotjen je bil prišel maire dopoldne k Dobrihinej koči, kajti pot je bila strma, in mož si je bil precej težko krošnjo oprtil. K sreči je bil Dobriha domá. Zganol se je nekoliko, ko je maire pozdravivši ga darila na mizi razkladal, a nato je mirno iz knjige, ki je pred njim na mizi ležala, dalje čital. Takih daril je bil Dobriha navajen; ljudje so mu iz različnih razlogov vedno kaj donašali, če tudi ne gor v kočo, vendar pa dol v vas, kamor je čestokrat zahajal. Ne samo godba mu je dajala zaslužka, temveč Dobriha je ljudem vsa pisma in nemške dopise prebiral, on sam jim je pisaril, kar je bilo treba. Sosedje mu pa tudi niso dolžni ostajali, nikdo ni prišel prazen k njemu, in revni samotar je vse rad sprejemal, a zahvalil se ni nikoli nikomur.

„Vroče je, vroče,“ spregovori maire, da bi zamišljenega moža ná-se opozoril. „Še danes bode lilo.“

Dobriha se zá-nj ni zmenil, ampak marljivo je dalje čital.

„To mora pač učena knjiga biti, iz ktere zdaj čitate,“ nadaljuje maire, ko ugleda na nekej strani v knjigi čudne podobe narisane.

„Kaj bi radi?“ ogovori ga osorno Dobriha.

„V nekej zadevi bi Vas dobrega soveta prosil.“

„Kaj takega?“

„Reč je taka: Dva bi se rada vzela. Toda ne vé se, ali je prvi mož neveste že umrl, ali ne,“ odgovori kratko maire.

„Zató pa sami pozvedite. Ako ga ne morete najti, pozovite ga v časopisih, da se naj pri županstvu objavi. Če se nekaj tednov ne oglasi, potem ju brez skrbi poročite! Saj poznate postave, ali ne?“

„Ali tukaj je težava,“ odvrne maire. „Ženin se hoče takoj oženiti ter noče čakati. Zato sem Vas prišel prosit, da bi Vi v zvezde pogledali, je-li neveste prvi mož še živ ali ne. Potem se še le zamore vedeti, ali bi bila ta poroka pravilna in po postavah veljavna ali ne.“

„Jaz naj bi v zvezde pogledal, zdaj ko solnce sije?“ začudjen Dobriha odgovori. „Popoldne se bode oblačilo, nevihto dobimo in pa deževno vreme.“

Maire se ves poparjen za glavo prime. O Barba, kako si ti neumna! mislil si je. Po dnevu naj bi jej kdo zvezd na nebu iskal in jih premišljeval! Pa ona tega ni premislila, ampak še mene je speljala. Se vé, brez zvezd Dobriha nič ne more.

„Bogú se usmili!“ dejal je glasno. „Kaj pa naj storim, ako mi Vi ne morete pomagati? Oni divjak se mi je pa tako grozil! Bog zna, kaj mi bode storil, ako ga takoj ne okličem! Ali postave, postave!“

„Kdo se Vam je grozil?“

„Kdo! Oni major z Lipnice," odreže se hitro maire.

„Major? Ali se hoče on ženiti? S kom neki?"

„Z lipniško gospo!"

„Kaj?" zavzame se Dobriha ter mairja ostro pogleda. „Z lipniško gospo? Kje pa je gospod Rojár?"

„Včeraj so ga uklenoli in nekam odpeljali. Ali še ne veste?"

„Uklenoli?" ponavlja počasi Dobriha, nató pa obmolkne in nemo pred se gleda. To je bila zá-nj čudna in neprijetna novica. Dobro je poznal Vinka in Ljudmilo, zato si je stvar koj tako razložil, da hoče major s silo gospo za se pridobiti. To edino se mu je zdelo resnično in verjetno, zato je mairju s strogim glasom zaukazal:

„Čujte maire! Pojdite Vi zdaj domú, pa povejte majorju, ako še k Vam pride, da lipniška gospa ne bode nikoli njegova, naj se Rojar vrne iz zapora, ali ne. Povejte mu, da sem jaz to rekel, jaz, Dobriha."

To spregovorivši vstane Dobriha ter odide iz koče. Strmeč gleda maire za njim; ko se pa počasi tudi on iz koče spravi, vidi ga že v daljavi, kako s svojimi dolgimi koraki meri po stezi proti Lipnici.

Nevoljen je stopal maire iz gore dol v vas. Domú prišedši se čmeren vsede na klop pred hišo, prav nezadovoljen z neugodnim uspehom svojega pohoda na goro.

„Kaj si torej zvedel pri Dobrihi?" vpraša ga žena stopivši na hišni prag.

„Le z ženskami se nikoli ne pečati," odgovori mrzlo, „in jih ničesa ne popraševati! To sem že večkrat sklenol."

„Pa nikoli še izpolnil."

„Kaj se pa ti utikaš v županske poslovanje, kterega ne razumiš! V kuhinji ostani, kuhalnica in burklje tebi pristojé."

„Dobro, prav dobro! Pa se mi le kterikrat tja prikaži, da bi zopet okoli mene tožil in moledoval. Z burkljami te bodem nagnala," pravi huda Barba ter mu z roko zažuga.

„To bi bilo še vendar boljše, nego pa s prostim očesom pri solnčnem svitu zvezd iskati."

„Ali sem ti to velela? Soveta bi bil Dobriho vprašal."

„Ta zna se vé dobro svetovati, tako kakor ti. To ti je ptič!"

„Ali ti je torej odsvetoval, da ju ne oklićeš?"

„Da še več! Velel mi je, naj bi jaz majorju na ravnost v obraz rekel, da lipniška gospa sploh nikoli ne bode njegova."

„Prav je imel," veli Barba. „Danes že nekteri ljudje pripovedujejo, da jo hoče major k poroki siliti, in da se strežaj o njej na vso moč laže, kolikor ga je. Zato pa ubogaj in stori, kar ti je Dobriha naročil."

„Se vé! Še tega je treba!" zadere se maire. „Pa mu naj gre sam pravit, če se mu res tako potrebno zdi. Jaz bom storil, kar se meni

precej dozdeva ter ne bodem poslušal ne tebe ne onega dolgočasnega dolgopetca na gori. Ko bi le vedel, kje je zdaj lipniški gospod! Ali je že res mrtev ali ne!“

„O tem se čujejo prav različne govorice,“ pravi Barba. „Nekteri trdijo, da so ga v Ljubljano odpeljali, drugi pa, da bode v Novem mestu, ali v Kočevji, ali pa Bog vé kje, zaprt. Nič gotovega se ne vé.“

Po cesti mimo hiše pa pride kakor navlašč tuj potnik; zeló prašna obleka je pričala, da je prav od daleč prišel. Pri mairjevi hiši postoji in poprosi vode, a maire je urno to priliko porabil ter ga začel popraševati, ali bi morebiti on vedel kakih novostij. Tujec pa je bil zgovoren in mu je zato rad ustregel.

„Prišel sem od Novega mesta, od koder sem že po noči odrinol,“ pravil je tujec. „Tam se godé sedaj strašne reči. Govori se sicer, da se bodo Francozi iz Dolenjskega vmaknoli, ker se že neki Avstrijci iz Hrvatskega bližajo. Toda kdo bi temu veroval, če pogleda sedanje žalostne razmere! Francozi nabirajo sedaj zopet po vseh krajih naše mladenče, da se bodo z njimi borili zoper svoje sovražnike in zoper nas; kdor je bil pa količkaj sumljiv, tega so zaprli. Celo noč so bili ljudje v mestu po konci; vojaški oddelki so prihajali in zopet na vse strani odhajali. Mnogo so jih tudi danes po noči postrelili. Ljudje so pravili, da je med temi bil tudi eden iz teh krajev, neki prav bogat in čislan mož.“

„Lipniški gospod!“ vzklikne maire.

„Menda je že tá,“ odgovori tujec.

„Bogú se usmili,“ vzdihne Barba.

„Dobro, dobro! To me prav veseli,“ nadaljuje maire ter si vesel roke mane.

„Ti se tega veseliš, hudobnež?“ pokara ga Barba. „Kaj ti je lipniški gospod žalega storil?“

„Meni prav nič. Zaradi mene naj bi živel do sodnjega dne, če je pa umrl, želim mu, da bi šel na ravnost še gorák v nebesa. Toda ljubo mi je, da so ga s poti spravili. Sedaj lahko ona dva na Lipnici takoj poročim, če hočeta še danes ali pa jutre zjutraj na tešče.“

To poročilo je bilo lahkovernemu mairju dovolj. Do cela prepričan, da mu Vinko pri tej poroki ne bode več sitnosti delal, šel je v sobo, a kmalu zopet nazaj prišel polo papirja v roki držeč, ktere ga je prilepil na desko pred hišo, z onim prisiljenim ponosom in z ono ošabno namišljenostjo, s ktero se je tudi danes zjutraj tako mogočno nosil na travniku pred dohodom gospoda majorja. Ljudje so mimogredé na deski brali s kljukastimi in rogovilastimi črkami zapisano: „Major Besson in lipniška gospa — zaročenca.“ Kdor pa brati ni znal, temu je maire sam osebno razložil svoj lepopisni proizvod. —

Popoldne je stal maire zopet na pragu pred hišo. Nekolikokrat je pogledal na razglasilno desko, potem se pa po cesti oziral gor in dol. Kaj je prav za prav premišljeval, to se ne vé. Gotovo si je pa želel, da bi zdaj zopet major prišel, da bi videl, kako točno je njegovo povelje izpolnil. Res se tam daleč na cesti nekdo približuje, ki ni bil kmečko oblečen; toda od te strani se ne prihaja z Lipnice, ta mož ni vojaško oblečen, to ni major, ampak sam — gospod župnik.

„Kaj vraga, ko bi pa k meni šel?“ vznemirjen maire pomišljuje. „Ko bi bil pa kaj o tej poroki zavohal in zdaj k meni prišel o njenej pravilnosti se razgovarjat! To bo pa trda! Da, prav po crkvenih postavah ta poroka že ni, tako natanko si je nisem pristrojil. Saj mi uradniki nismo tako strogo natančni.“

Župnik je prihajal bližje, maire pa stopil pred desko, da bi malo svoj oklic zakril. Toda kaj bi to pomagalo! Prej ali slej mora vendar župnik vse zvedeti.

„Pozdrav Vam, častitljiv gospod župnik!“

„Bog Vas sprimi!“ odvrne prišlec in mairju roko podá.

„Zeló soparno imamo danes, jaz sem bil že zjutraj potú ves moker.“

„V kratkem bode deževalo,“ pritrdi župnik. Prosim Vas, sedite malo k meni sèm na klop; zeló sem se utrudil.“

„Prosim, izvolite!“ poprosi maire z največjo uljudnostjo in pobriše postrežljivo prah s klopi. Tako brž menda ne misli proč iti, mislil si je sam pri sebi, ker me je kakor obtoženca k sebi na obtožno klop posadil.

„Želel sem od Vas kaj o včerajšnjih ujetnikih pozvedeti,“ prične župnik govoriti.

„O gospod! žalostno, žalostno!“

„Ali veste, kam so jih odpeljali, osobito lipniškega gospoda?“

„Včeraj ni še nihče vedel. Saj se ni smel nikdo zvečer iz hiše ganoti; menda so se vojaki bali, da bi se kmetje z njimi ne sprli in ujetnike rešili. Danes so ljudje vsa bližnja mesta naštevali, v ktera bi jih naj bili odpeljali, a neki potnik je prinesel dopoldne žalostne, a določne novosti iz mesta. Povém Vam, gospod župnik, moja žena se je na glas jokala, in tudi jaz se nisem mogel solz zdržati, ko sem ga slišal pripovedovati.“

„Kaj Vam je torej pravil?“

„Lipniškega gospoda so v Novem mestu ustrelili, takoj ko so ga po noči tja pripeljali!“

„Moj Bog!“

„Tako blag človek!“ pristavi maire videzno užaljen. „Koliko je ljudem dobrega storil!“

„Kaj bode sedaj njegova gospa počela?“

A — a! Sedaj bo pa druga sapa zavila, mislil si je maire. Začenja se že.

„Govori se, da jo mislite Vi za poroko z majorjem oklicati.“ Župnik vstane in prebere oni na deski pribit oklic, o kterem je že prej od kmetov slišal. Nato se pa zopet k mairju vsede in nadaljuje:

„Povejte mi, maire, ali bi bila ta poroka postavna in pravilna? Sicer ste o tej zadevi le svojim predstojnikom odgovorni, ali Vaš župnik Vas tudi sme vprašati, ste-li tú vestno in pravično ravnali? Ali ste prejeli smrtni list gospoda Rojarja?“

„Kako bi se uradi v tem nevarnem času s takimi malenkostmi pečali!“ odvrne maire plaho in polagoma. „Lipniški gospod je pa vendar mrtev; to so ljudje pravili, ki so to slišali in videli. Major mi je pa resno žugal, da me bode zadavil, ako ga takoj ne okličem. Saj véste, kako lahko človek v teh nevarnih časih svoje drago življenje izgubi.“

Pri teh besedah je maire vedno v tla gledal in klobuk v roki vrtil. Ti sveti možje, mislil si je, lahko govoré in učé, ker jim nihče nič žalega ne dela; a nad revežem se vsakdo spodtika in ga suje, kdor le ima čas.

„Samo žuganje Vas tedaj sili, da zanemarjate svojo dolžnost,“ povzame župnik besedo. „Ali veste, če je lipniška gospa k tej poroki privolila?“

„Ako noče privoliti, pa naj k poroki ne pride. Potem so te sitnosti pri kraji, in vse ostane pri starem.“

„K poroki pač ne bode prišla. Toda hudobni ljudje bodo to priliko porabili, pikali in obirali jo bodo, češ, z majorjem je bila porazumljena, zató je svojega moža pogubila. Kdo jo zamore očistiti pred svetom, ako jo začnó grdi jeziki opravljati. Ni torej dosta, da je revica vsa obupna in do smrti užaljena vsled izgube svojega moža, tudi njeno poštenje mora pri tem trpeti. Vsega tega je pa uzrok Vaša malodušna bojazljivost.“

„Prosim Vas, gospod župnik,“ zastoče maire ter se proseče malo po strani ozre. „Pomislite vendar, da je moje življenje v nevarnosti. Za življenje človeka samega, ki je po božjej podobi stvarjen, sme se pa vendar kaj storiti.“

„Ravnaj vedno tako, kakor je prav! To naj bode vsakemu prvo načelo!“

„Barbine besede,“ misli si maire.

„Komur je pa Bog dal višjo službo, ta naj vestno spolnjuje svoje dolžnosti. Kdo Vam je zagotovil, da Vam Vaše poslovanje nikoli ne bode nevšečnosti ali celó nevarnosti prineslo? Pomnite maire, gospod bode proračun terjal od Vašega službovanja. Gorje Vam, ako bodete krivično

ravnali in majorja poslušali, kajti ta je preslepljen od strasti in ne vé, kaj dela, ne kaj od Vas zahteva.“

Župnik se poslovi in odide. Po njegovem odhodu skoči maire po konci in jezen z deske odtrga oklični list. „Tako!“ mrmral je sam pri sebi, „zdaj naj pa pride oni z Lipnice, pa bodeva zopet orala.“ Nato se čez vežo zateče na ravnost v kuhinjo in kriči: „Barba, Barba, kako sem jaz nesrečen!“ —

O Vinkovej osodi ni imel župnik tako jasnega prepričanja kakor maire. Ljudje so različne reči govorili, maire sam je pa tudi le od nekega neznanega tujca svojo novico slišal. Ljudmili se torej ni smelo še o moževej smrti govoriti, morebiti je vsa stvar izmišljena, in kako rad bi dobri mož to bridkost gospej za vselej odvrnol! Zató jej je bilo težko svetovati, kam bi se naj najprej podala. Ako bi v Novem mestu Vinka res že mrtvega našla, ali se ne bi ona tam na tujem še bolj žalostila, ker bi bila brez tolažnika, nego pa domá pri znancih? Ne, tja ne sme iti, in sedaj še nikamor ne! V kratkem, jutre že se mora kaj bolj zanesljivega zvedeti, in ako je to istina, kar je maire pravil, hotel je župnik sam gospo na to bridko novico pripravljati in jo tolažiti.

Ljudmila je plakala, ko jej je župnik prigovarjal in jo tolažil. Vsak trenotek, kterega je še domá preživela, zdel se jej je zamujen in izgubljen za rešitev svojega moža. Srce jo je siloma vleklo k njemu, njegovim sodnikom bi nudila svoje solze, svoje življenje, naj bi le njemu ničesar žalega ne storili. Ali kam bi naj šla, kdo bi jej zamogel povedati, kje sedaj Vinko biva? Ni bilo torej možno župnikovim nasvetom ugovarjati, ko jo je sočutno pomirjal in tešil rekoč: „Ostanite le še danes tukaj! Jutre bodemo gotovo kaj zanesljivega o ujetnikih slišali; po tém se bodete ravnali in tja odrinoli, kjer gotovo gospoda najdete. Danes je pa že tudi pozno. Kmalu se bode stemnilo; oblači se, nevihto in deževje bodemo dobili. Pred nočjo ne morete čez goro priti. Sami pa veste, kako težavno in nevarno je po strmih klancih po noči voziti.“

Do trde noči je slonela mlada žena pri odprtem oknu, nemirna se je s trudnim in kalnim očesom ozirala po okolici, ali jej bode kdo kako vest o moži prinesel. Tihi in pogosti vzdihi, izviri srčne tesnobe, kipeli so jej iz prsij, razvnetih od strahú in skrbnega pričakovanja. Gledala je na polje, gledala je na nebo. V višavi so se temnosivi oblaki čudno kupičili in mešali, drug drugega so izpodrivali in zakrivali v vedno novih skupinah in položajih: primerna podoba vedno se preminjajoče osode človeške.

Po večerji se ženski poslovite ter hočete oditi v pripravljeno spalnico. V tem hipu pa se vrata odpró, in v sobo stopi — Dobriha.

„Gospa, prosim Vas, bežite od tú! zakliče naglo brez pozdrava Dobriha. V tako hudej naglici je pritekel, da je komaj sopsti zamogel.

„Preganja Vas mogočen sovražnik, pred kterim Vas mi ne moremo varovati, in tudi Vi sami se ga ne bodete ubranili.“

Strmé vsi prišleca pogledujejo.

„Skrivši ste z Lipnice ušli, toda major rok križem ne drží,“ nadaljuje Dobriha. „Siloma Vas hoče uloviti in ne vém kam odpeljati.“

Gospa se groze in togote strese.

„Ali je to mogoče?“ pravi župnik. „Ali ni nobene pravice več v deželi?“

„Kdo se sedaj briga za pravico!“ odvrne Dobriha. „Francozom zdaj le vojska v glavi tiči, pa strah jih je upornikov. Kdo od njih se za to zmeni, kar major počenja?“

„Jaz se ne vmaknem,“ pravi Zalika. „Oči mu hočem izkrpati, ako se sem v hišo upa.“

„Motiš se, dekle!“ pristavi Dobriha. „Saj ne pride sam. Celo krdelo vojakov bode s sabo pripeljal. Vsem tem skup pa se ne moremo ustavljati. Da ima major dosta volje in srčnosti do takih zločinov, v tem oziru ga menda že poznaš.“

„Kje ste pa vse to slišali?“ vpraša župnik.

Dobriha nato naglo razloži, kar je videl in slišal.

Ko je Dobriha zjutraj pri Binčetu stoječ zagledal strežaja z Lipnice prihajati, pustil je Binčeta na mestu ter je za strežajem šel po stranskih potih nekoliko oddaljen, da bi ga ta ne zapazil. Dobriha je sklenol celi dan strežaja zasledovati in strogo na njegova dela paziti, da bi zamogel vsaktero njegovo za Ljudmilo nevarno početje še o pravem času zabraniti. Strežaj je tekel naravnost v farno vas nadejaje se, da je Ljudmila k župniku pribežala. In res se ni motil. Čez vrtno ograjo je skrivši zapazil Ljudmilo in še nektere druge ljudi, ki so se z župnikom pogovarjali. Z veselim obrazom se je mimo vrta zmuzal do župnikove hiše, tam deklo k sebi poklical ter dolgo na hišnem pragu na cestnej strani z njo govoril. Dobriha je videl, kako je strežaj z roko na vrt kazal, kako je deklo podučeval, in kako mu je ta prikimavala in pritrjevala. Kaj jej je tako skrbno naročeval, tega še Dobriha ni mogel zdaj uganiti, a prepričan je bil, da so njegovi naklepi gospej gotovo škodljivi. Po tem skrivnostnem razgovoru se je vrnol strežaj zopet na Lipnico ter se tam na dvoru z majorjem zopet dolgo pogovarjal. Med tem je prišel čas obeda; ker ni bilo skoro nobene dekle več pri hiši, moral je danes strežaj sam majorju streči in za obed skrbeti. Dobriha je dolgo sedel na robu bližnjega gozda, od koder je zamogel oba hišna vhoda opazovati. Dolgo se ni nihče iz hiše prikazal, sami vojaki so na pragu sloneli in se dolgočasili. Popoldne še le se prikaže zopet strežaj s palico v roki; to je bilo znamenje, da hoče kam daleč odpotovati. Obrnol se je zopet po poti

dol proti cesti, a Dobriha ga je zopet od daleč zalezoval želéč precej kaj več zvedeti o njegovem naklepu.

Strežaj se je napotil po cesti navzgor proti gori. Glavna cesta lipniške okolice pelje sicer na desno stran proti severo-vzhodu, toda strežaj je kmalu na levo zavil ter je po malej stranskej cesti čez dobro uro hodá prišel na vrh gore. Tam se cesta po ovinkih navzdol zavije, strežaj pa krene s ceste na levo v bližnjo kočevsko vas. V vasi je menda nekoga pričakoval, kajti Dobriha ga je videl dolgo pri nekej hiši na klopi sedeti. Čez dolgo časa pride visok, postaven mož, kakor je bilo videti, gospodar one hiše. Z njim se je strežaj pred hišo posvetoval, ker jima pa še vedno ni bilo dosti pomenka, spremil je še tuji mož svojega gosta do ceste. Tam sta se ulegla v senco na tratino poleg poti ter se dalje razgovarjala. Sedaj pa je prišel za Dobriho priličen čas, da je dosegel, kar je želel. Tik ležišča onih tovarišev se je vzdigala visoka meja, kjer je rastlo mnogo grmovja in pritličnega brstja; tja se je Dobriha ulegel ter do cela slišal njuni razgovor.

„Kam jo hoče prav za prav peljati,“ slišal je Dobriha strežaja pripovedovati, „tega ti jaz ne morem povedati. Toda verjemi mi, Lovre, da ti bo dobro plačal. Za srečo lipniške gospode pa tudi nisi posebno vnet, saj te je gospod prav naglo iz službe spodil.“

„Vendar mi je težko v to privoliti,“ omeni Lovre. „Gospa mi je vedno dobra bila.“

„Beži, beži! Saj nisi baba! Pomisli, kako plačilo dobiš! Saj bi jaz sam rad prevzel to nalogo, toda jaz nisem prav konj vajen; major pa ne pozna potov. Danes bode zeló temna noč; oblačno je že zdaj, luna bo pa pozno vzhajala. Zatorej je treba za to vožnjo veščega voznika, ki konje in pota pozná. Saj veš, kako hudi jarki so doli pod Črmošnjicami!

„To me ne skrbí, ali gospa se mi vendar smili.“

„Če nočeš ti, bode pa kdo drugi,“ odvrne naglo strežaj.

„Ne, rajši jaz prevzamem! Ali si pa vse dobro premislil in pripravil?“

„Vse je v redu,“ odgovori strežaj. „Gospa je sedaj pri župniku; gotovo misli tam tako dolgo ostati, da se major z Lipnice vmakne.“ O Ljudmilinej prošnji in o njenem razgovoru ni še strežaj ničesar vedel; za to mu je bilo tudi malo mar. „Naša naloga ni težavna,“ razlaga dalje svojemu tovarišu. „Ob desetih odrinemo z Lipnice. Jaz bodem nad vasjo pri cesti ob robu bližnje hoste čakal s pokritim vozom, major se bode pa s svojimi možmi priplazil do župnikove hiše. Od dekle župnikove sem že zvedel o vseh ondotnih razmerah. Gospa bode z Zaliko v sobi pri tleh prebivala, kjer navadno župnikovi gostje prenočujejo; drugih pripravnih sob župnik nima. Pri dohodu vojakov bode dekla Zaliko z zvijačo kam na stran zvabila, major in vojaki bodo pa med tem pri odprtih

vežnih vratih v gospejino sobo ulomili ter gospo siloma odpeljali ali odnesli k meni na voz. Tudi bodeta dva moža pazila, da bi strežnici, ko bi se začela kaj gibati in kričati, usta zamašila; župnika se tako ni več bati, ker je že prestar in preslab. Upam pa, da se bode vse tiho in brez krika izvršilo. Sèm do vrha bodem jaz vozil in konja vodil, da ne bode tebi potreba dol v vas hoditi; navzgor bo že kako šlo, navzdol bodeš pa ti vajeti v roke vzel in jaz se bom nazaj vrnol. Ob ednajstih že bodemo, mislim, na vrhu; na tém mestu, kjer zdaj leživa, te bodemo iskali; zatorej glej, da bodeš ob tem času že pripravljen, da te ne bo treba čakati."

Dobriha je dovolj slišal. Ko se je bil strežaj že ločil od svojega tovariša, obrne se tudi njegov opazovalec proti domu. Pri odhodu pa zapazi na ležišči, kjer sta se ona dva prej pogovarjala, nekaj belega ležati. Dobriha se skloni in pobere neki list, ki je imel naslov na župnika. „To je pa menda strežaj pozabil gospodu izročiti," mislil si je sam pri sebi. „Hočem mu torej jaz to ljubav storiti." Nato list v žep utakne in urno proti vasi k župniku hiti, da bi gospo še o pravem času posvaril, kajti jelo se je že mračiti.

Vse to je Dobriha kratko in površno pri župniku navel, ker ni bilo več časa na tanko razlagati.

Župnik je prejel Ljudmilino pismo, ktero bi bil imel že prejšnji dan dobiti, Ljudmila je pa spoznala, da je bil strežaj v resnici nezvest sluga, majorjev privrženec in Vinkov — izdajalec.

„Gospa, ne mudite se dalje tukaj!" pravi Dobriha ter Ljudmilo k odhodu sili. „Ne samo to hišo, tudi naš kraj morate vsaj za nekoliko časa zapustiti. Ko bi tudi danes tem zanjkam utekli, jutre Vas ogleduhi zopet zasledijo, in oni hudobni človek Vam bode takoj za petami. Iz današnjega njegovega zalezovanja se lahko spozna, kak drzen naslastnik da je. Pred njim ne bodete varni, dokler ostanete v njegovem obližji."

Nihče še ni vedel, da mora major čez dva dni Lipnico zapustiti; vojaki sami tudi niso o tem še ničesar slišali.

„Rada grem od tú," pravi Ljudmila. „Le pomagajte mi, da najdem kje svojega moža."

„Ne, gospa, v ona mesta, kjer še Francozi gospodujejo, ne smete iti. Major je takoj zopet pri Vas, tam v tujini pa, ko bodete od vseh zapuščeni, Vas še lažje v svojo pest dobi. Glejte, na južnej strani pridete lahko v enej uri preko Kolpe na Hrvatsko; tam so sedaj že Avstrijci gospodje, tam bodete za vselej majorja rešeni."

„Moj Bog!" vzdihne Zalika. „Kako naj bi pa tam gospa sama med tujimi ljudmi živela!"

„Od doma odpotovati v neznan, tuj kraj," nareka počasi Ljudmila

žalno pomišljujoč, „ko ne vém, kje mi biva soprog, ali je še živ al mrtev!“

„Pomirite se, gospa!“ oglasi se župnik, da bi o tej stvari razsodil „Dobriha ima prav. Gospodu ne morete pomagati, ako tudi tukaj ostanete; njegova osoda je v božjih rokah. Če pa prestopite meje francoskil pokrajin, iznebite se vsaj tega nesramnega zalezovalca. Na južnem Štajerskem blizu hrvatske in kranjske meje poznam nekega župnika, pra postrežljivega moža. Njemu Vas bodem pismeno priporočil, on bode z Vas poiskal kako pošteno družino, kjer bodete lahko mirno preživeli t hude čase. Prosite tam Boga, da nam kmalu podeli zaželeni mir, prosit ga neumorno milosti za osodo svojega moža, za osodo vseh kranjskil rojakov, da bi zmagalo avstrijsko orožje. Potem bodo vsi tujci zapustil naše kraje, ječe se ujetnikom odpró, Vi pa bodete s svojim soprogom ko se vrne iz zapora, veselo živeli na Lipnici.“

Molčé je zrla Ljudmila pred se na tla. Pomislila je nesrečo svojeg revnega moža, pomislila je, kako borno mora ona sama od ostudneg preganjalca izgnana iz svojega doma, zapuščena begati po svetu. Neiz mernost cele njene nesreče trgala jej je srce, toda župnikovim umnim nasvetom ni mogla ugovarjati, — udala se je osodi.

„Še danes odpotujte!“ prosi Dobriha. „Jutre Vas bode major zop našel, in kar mu bode danes izpodletelo, utegne se mu jutre posrečit Ako še danes odrinete, ne bode nihče vedel o Vašem nočnem potovanj po dnevu pa Vas zamore major še na poti prestreči.“

„Kje bodeve pa dobili voz in konje?“ vpraša Zalika.

„Za to bodem jaz skrbel,“ odgovori Dobriha. „Gospod župnik bod dal svojega hlapca, ki Vas po ovinkih proti Zagrebu in dalje proti severj pripelje k onemu župniku na južno Štajersko. Toda podvizajte se! Vaš napadniki pridejo kmalu; tú jih ne smete čakati. Za nekaj časa, da Vam pripraven voz udobim, hočem Vas onkraj vasi v Tomičkinej koči skriti tam Vas ne bode nihče iskal. V tem času bodo pa tudi vojaki svoj junaški čin izvršili ter se s praznimi rokami domú vrnoli, da bodete poten tudi Vi gospa z Zaliko lahko mirno iz tega kraja odhajali.“

Pogovorili so se še, kar je bilo radi odhoda potreba. Zalika j zopet zložila gospejine reči, kterih je bila se vé le malo sabo z Lipnic prinesla. Ljudmili se je zdelo, kakor da bi zapuščala svojega zadnjeg varuha in sovetnika, ko se je poslavljala od župnika ter mu s hvaležnim solzami močila rokó. „Gospod,“ prosila je pri slovesu, „nikarte pozabit Sporočite mi kmalu vse, kar bodete slišali o mojem soprogu!“ Rad je je prikimal blagodušni starček, a tudi njemu se je umililo, ko je n pragu blagoslavljajoč vzdigal roko nad odhajajočima ženskama.

Ko so ti odšli, zaklenol je župnik sobo, kjer bi bila imela gospa preno čiti, ter je ključ k sebi vzel. Prej pa že je bil deklo gor v postransko sob

poklical ter jej različnih opravil naložil, da bi gospejinega odhoda ne zapazila. Zvedel je po Dobrihi, da je z napadniki sporazumljena, toda danes jej še ni ničesar očital, ker ni hotel pokazati, da je skrivna zarota že vsem znana. Naj le pridejo vojaki, mislil si je, saj ne bodo gospe drugod iskali, menéč, da je tú v sobi zaprta. Če pa tudi v sobo ulomijo, našli ne bodo nikogar, ampak le časa bodo mnogo pri tem iskanji izgubili, in med tem se bode gospa lahko skrila v varno zavetje.

Po končanem opravku je šla dekla urno zopet dol v pritličje (Parterre). Mislila je, da gospa z Zaliko v sosednjej sobi mirno premišljuje svojo nesrečo; zato je odprla vežne duri ter pričakovala svojih gostov.

Na jugovzhodnjej strani farne vasi stala je blizu ceste na nizkem pobrdji majhna, že na pol podrta koča, da se je njena prebivalka, stara, gluha Tomička v resnici bala, da ne bi hipoma pod zemljo zlezla. Tja je peljal Dobriha svoji varovanki, vedoč, da ju tam ne bode nihče iskal; vojaki ne bodo todi hodili, ker pelje pot z Lipnice po nasprotnej, zahodnej strani. „Čez dobro uro,“ dejal je Ljudmili odhajajoč, „pride po Vas župnikov hlapec z vozom. Bodite brez strahú! Ko bi se Vam pa utegnolo kaj žalega pripetiti, vedite, da sem jaz, da je pomoč blizu.“

To spregovorivši se naglo zopet na pot zabrne ter hiti, kolikor je mogel, v sosednjo bližnjo vas k mairju.

„Maire, čujte! Ali ne greste danes lovit?“ vpraša mairja Dobriha v sobo stopivši.

„Se vé da! Vojaki me že tukaj čakajo. Ali ne vém kam, ker so se vsi mladi ljudje poskrili.“

„Jaz vém za dobro divjačino,“ pravi Dobriha.

„Kje neki?“

„Lipniški strežaj bi bil za Vas kakor navlašč. Gospoda so zaprli, gospa je utekla, torej nima sedaj nobenega opravka več na Lipnici.“

„Toda njega gotovo major potrebuje,“ odgovori maire.

„Ali Vam je zaradi tega kaj zaukazal?“

„Ničesar ne! Vendar mislim, da se ne spodobi na Lipnici v obližji majorja loviti.“

„Ni potreba na Lipnico hoditi,“ odvrne Dobriha. „Ob desetih bode strežaj sam — tam na cesti pri vasi stal.“

„To pa to! Na cesti ne bode težavno. Naj si major pa kakega drugega človeka poišče, da mu bode stregel. Jaz moram novincev nabrati.“

„Torej le hitro odrinimo, da ne zamudimo,“ priganja Dobriha.

Nad vasjo v gozdu pri cesti so vojaki z mairjem in Dobriho prežali na svojo žrtev. Niso dolgo čakali. Kmalu se prikaže neki voz, kterega je pet ali šest mož spremljalo. Tik gozda voz z voznikom postoji, možje si nekaj pošepečejo, nato pa tiho odidejo proti vasi.

Ničesar hudega se nadejaje sedel je strežaj na vozu željno pričakujoč, kak izid bode ta napad imel. Hipoma planejo iz gozda vojaki, zgrabijo in uklenejo strežaja, nato ga pa siloma gor po cesti tirajo. Strežaj je prosil, vpil, na majorja se sklicaval, a vse to ni nič pomagalo. Vojaki so storili, kar jim je maire velel, maire pa ni imel zaradi strežaja nikakih ukazov. Nihče ni torej njegovega vpitja in njegovih prošenj poslušal; vojaki so ga kakor vsakega novinca takoj proti Ljubljani odvedli. Na vrhu gore je čakal Lovre, ki je bil za vožnjo najet. Pri meji ob cesti je sedel; strežaj ga je brž zapazil, ko je mimo njega šel. „Vse je izgubljeno," dejal mu je z žalostnim glasom. „Beži domú in se skrij, da tudi tebe ne ujamejo!"

Dobriha je ostal z mairjem na cesti pri vozu. Ko so vojaki s strežajem v noči in temi izginoli, da ni bilo nikogar več čuti, začel je maire popraševati, kaj bi se naj s tem vozom zdaj naredilo. Dobriha ga prime za roko rekoč: „Mislim, da ste z uspehom današnjega lova zadovoljni. Za plačilo storite mi pa tudi Vi ljubáv! Peljite ta voz zdaj precej v vas k župniku! On ga že pričakuje. Recite mu, da mu ga jaz pošljem, da je to tisti voz, kterega bode on nocoj potreboval. Prosim, ustrezite meni in župniku!"

Maire se ni prav nič obotavljal. Sedel je na voz, ki je takoj zdrčal proti vasi. Ko bi bil mož vedel, kam se je peljal, in kdo si je s prva najel ta voz, Bog zna, ali bi bil res tako postrežljiv!

Dobriha je od daleč sledil, da bi videl, kaj se bode zdaj v vasi godilo. Dobro je hotel paziti, da bi bil takoj pri rokah in bi gospej v sili pomagal, kolikor bi bilo mogoče, če bi se kteri izmed majorjevih služabnikov na drugo stran vasí proti Tomičkinej koči obrnol.

Ko se je maire pripeljal do župnikove hiše, privezal je konja na dvoru, sam pa je stopil k hiši na prag, da bi na vrata potrkal in posle zbudil. A začudil se je, ko je našel vežna vrata na cestnej strani odprta. Saj je vendar že davno deset odbilo! Ko je pa v vežo stopil, zapazil je slab svit, ki mu je iz kota na desnej strani nasproti bliščal. Plaho pogleda tja bolj na tanko in kmalu razloči v kotu velikega moža z majhno leščerbo v roki, okoli njega pa gručo bradatih in čudno našemljenih moških postav, ki so stale pred vrati bližnje sobe.

„Čemu si sèm voz pripeljal?" zadere se neki osoren glas, da so mairju v strahu kosti sklepetale. Ta glas je že nekje čul, samo ne vé prav kje. To pà vé, da ga je takrat prav groza bilo.

„To ni on! Tuj človek je," zasliši se drug glas.

„Primite ga!" veli prvi glas.

Prej ko se je maire zavedel, držala ga je trda pest za vrat. Toda strah je možu moč podvojil, s silo se otrese svojega napadnika, kakor blisk skoči čez vrata na cesto.

„Tolovaji, razbojniki! Pomagajte! Župnika hočejo zaklati,“ vpije maire preplašen ter po cesti teka gor in dol.

Tam pa tam se odpre kako okno, zmršane in zaspane glave vprašujejo, kaj da je; nekteri možje pridejo na cesto gledat in popraševat. Toda to še mairju ni bilo dovolj. K crkvi steče in jame zvoniti. To je pomagalo. V hipu je bila vsa vas po konci, vsi so hiteli, da bi župnika rešili. Pogumnejši so stopili v vežo; na klopi je še leščerba brlela, po tleh so ležale ponarejene brade, toda major je bil s svojimi pomagači že pete odnesel. Vse se mu je danes pokazilo. Dekla ni mogla Zalike iz sobe zvabiti, vojaki so že hoteli vrata zdrobiti, nato pa pride maire ter jim vse njih početje skazi. Se vé, pet ali šest mož se ne more s celo vasjo boriti. Za vasjo so utekli čez vrte domú na Lipnico. Dobriha se je pa prav škodoželjno smejal, ko jih je videl mimo sebe bežati. „Sedaj bode gospa pač lahko mirno odpotovala,“ mrmral je sam pri sebi.

Vaščanje so po župnikovej hiši vse staknoli in preiskali, da bi napadnike zasačili. Mnogo ljudij se je na cesti zbralo, kteri so željno popraševali po dogodkih v hiši, kajti za župnika so se bali. Še le, ko jim je ta pri odprtem oknu naznanil, da ni nobene nevarnosti več, pomirili so se ter domú odšli. Zadnji med odhajajočimi sosedi pa je bil maire, kteri je pred odhodom še k župniku v sobo stopil ter mu Dobrihino naročilo objavil.

„Prav hvaležen sem Vam za to ljubáv, maire!“ reče prijazno župnik pri slovesu ter mu stisne rokó.

Pol ure pozneje je postal voz pred Tomičkino hišo. Molčé sedete na-nj Ljudmila in Zalika, voznik požene, in voz zdrdra po poti pod goró proti jugo-vzhodu.

Med tem so se na nebu črni oblaki hujše zgostili ter zemljo pretéč zagrnoli; od daleč se je zaslišalo strahovito bučanje in bobnenje. Debele kaplje so začele posamezno na tla padati, po oblakih so bliski kakor ognjene kače švigali, da je okolica grozno žarela v njihovem leskečem svitu. Ženski ste se na vozu plaho v kot stiskali, voznik se je zavijal, da bi se deža obranil, v svoje ogrinjalo ter je čila konja, ktera sta plašljivo odskakovala, previdno in počasi vodil po klanci navzgor.

Z gore se začuje votel, tužno zategnen glas. Bil je Dobriha. Domú prišedši se je vsedel k oknu ter zrl v ponočno tmino; iz prsij se mu dviga mogočen glas divnega hrepenenja po neznanem domu, po izgubljenej sreči. Njegovo tožljivo petje se je čudno ujemalo z grozečim gromenjem, med ponočnim treskom in vihrom se je čulo, kakor da bi pri občnem propadu zemeljskega blagostanja ponočni duh jokal nad razvalinami človeške sreče. — Je-li Dobriha znal, da ga doli pod goro čuje revna žena, da svoja čuvstva strinja z njegovo žalostinko?

Voz dospe na vrh klanca, kteri je mejil razgled lipniške okolice. Ljudmila se spne iz voza, da bi z zadnjim pogledom pozdravila svoj domači kraj. Grozna temota jo obdaja, a žarni blisk jej hipoma za trenotek razsveti okolico. Na nasprotnem holmu se je dvigalo prijazno poslopje, lipniška domačija, v dolini se je farna crkev svetlo lesketala, na bližnjej gori pa se je spenjala visoka postava gorskega samotarja, ki je popustivši petje, svest si svojega namišljenega poklica palico dvigal proti meglicam, da bi odvrnol točo. Ali le én trenotek se je kazal ta prizor; v hipu nastane gosta tmina, kakor da bi hotela odhajajočej ženi za vselej zakriti ljubi njej kraj. Izpod neba strašno zabuči, da se je gora stresala ob mogočnem gromu, dež se vlije, voz pa zdrči navzdol, v tuj, neznan svet. Ljudmila se zopet vsede, podpre si glavo ter toči solze, — bridke solze slovesa. —

Pozdrav ti torej, miljeni mi kraj, zračne višave svetega mirú! Bog z Vami, tihe vi doline, kjer čula sem ljubezni glas! Pozdravljam Vas, domače trate, zali vrti, kjer sem se blažena in osrečena naselila, kjer sem si stvarila raj, polen blagosti, gojila si srečo s svojim prijateljem. Sovražne sile so mi srce ostrupile ter me pahnole v tujino. Moj dragi dom! Tvoja podoba naj mi bode tešilo, naj me spremlja, ko te zapuščam revica. Z Bogom! ti milo kličem k žalemu slovesu. — (Dalje pride).

Kresova.

Oj čujte kaj poka, odmeva kot grom?
Kaj dole pretresa slovenske in loge?
Vzvišena pesen glasi se: za dom,
Oj bratje predragi! na noge, na noge!

Kak zubelj valí se raz vrha goré
Na kviško, na kviško gor v sinje višave,
Temnevajo žarno bleskeče zvezdé,
Na noge, na noge ljubitelji Slave!

Slovenci na rame butáro goril,
In z njimi viharno na goro, na goro!
Ne plaš'mo se pota, težave in sil,
Oj bratje slovenski! na goro, na goro!

Prvaki slovenski zažigajo les,
In kličejo milo: oj bratje gorila!
Da plamen bo švigal do sinjih nebes,
Vsa v blesku zažari Slovenija mila.

Zaukajmo bratje! žo kres plameni,
Zagrómite z možnarji strelci veselo,
Naj zemlja se trese, naj v zboru doni!
Oj bratje slovenski! vzajemno na delo!

J. Frankolski.

Blagodejna zvezdica.

(Novela.)

(Dalje.)

IV.

Potovalec, ki potuje po južnej železnici, ne more prezreti na nekej postaji na spodnjem Štajerskem jako romantične doline, ki se nenadejana očém prikaže: visoke gore, obraščene z bukovjem in hrastovjem, na njihovem vznožji gosta vrsta vedno zelenih gozdičev, sredi njih pa bela kopica velikih poslopij. Gosti dim, ki neprestano puha proti nebu, nam svedoči, da je ta prijazni kraj obrtnosti posvečen. In res, skozi dolgo vrsto let že tu marljivo opravljajo svoj posel fužine firme: „Berthold in tovariši.“ Njihov ustanovnik je bil Bruno Berthold starejši, sedanji vodja in glavni gospodar pa Bruno Berthold mlajši. Na desnej strani vasi, kakih sto korakov oddaljeno od fužinskih tovaren, stoji okusno poslopje okinčano z velikim vrtom, kjer stanuje Bertholdova rodbina.

Gospod Berthold starejši, ki pa je zdaj vsled mrtvuda, ki ga je na eden del života zadel, nezmožen fužine nadzirati, bil je svoj čas jako sposoben za svoj posel. Užival je skozi celih štirideset let spoštovanje in zaupanje svojih družnikov in udanost podložnikov. Oženil se je v poznih letih z jako mlado mestno krasotico. A mlada soproga, že od otročjih let razvajena, dolgočasovala se je neizmerno v majhnem kraji, sredi šuma živahnega delavnega življenja. Zbežala je torej večkrat v letu k svojim sorodnikom v bližnje mesto, kjer se je mudila po cele tedne. Tam je nadaljevala svoje prejšnje razkošno življenje na račun možá, ki se je domá rad trudil in ubijal, da ni odrekal ugodnosti svojej nežnej zakonskej polovici. Darovala mu je bila tri sine, in s tem se je stari Berthold tolažil, menéč, da je za-nj žena, priletnemu, dolgočasnemu možu dovolj storila. Gospa Bertholdova pa je soproga zagotovljala, da ima za otroke in vodstvo hiše vestno oskrbnico in zanesljivo varuhinjo; da se torej smé brez skrbij nekoliko odtegovati prozaičnim slikam rodbinskega življenja.

Ko je gospoda Bertholda zadél mrtvud, bil je v petinsedemdesetem letu, njegova soproga pa še le v petinštiridesetem.

Bruno Berthold mlajši, naslednik svojega očeta, bil je sedemindvajsetleten mladeneč, resnega obnašanja, skrben in neutrudljiv, ki je v teku enega leta, kar je bil prevzel vodstvo fužin, delal čast svojemu predniku.

Hugo, drugi Bertholdov sin, vrgel se je po materi. Lahkoživni mladeneč ni maral nadaljevati svojih študij na univerzi, kakor je bila očetova želja, temveč določil se je za vojaški stan. Ker je bil Hugo največji gizdalin, vedel je dobro, da huzarska uniforma bolj pristoja njegovej

lepej osebi, kakor pa doktorski klobuk. Potrpežljivo je sedel vsako jutro pol ure v zaduhlej sobici svojega brivca, da je svojemu dekliškemu obrazu priredil še kodraste lasi. Hodil je spremljan povsod od velikega bulldoga, ljubil konje ter bil strasten jezdec, žvižgal celi dan operetne napeve in dvoril gledališčnim igralkam. Na očetovem domu se je prikazoval samo tedaj, kedar so mu upniki preveč nagajali. Domá pa se je materi takó dolgo prilizoval, dokler mu ni ona pri očetu izprosila denarja za poplačanje svojih dolgov.

Oskar, najmlajši sin, bil je nesrečnik že od svojega rojstva. Narodil se je hrom in bil takó potrtih udov, da ni mogel sam na nogah stati niti žlice k ustom donašati. Poleg tega je bil vedno bolehen, in zdravniki so mu prorokovali kratko življenje. Sedel je vedno v vozeku, imel slugo, ki mu je stregel, in družbenika, ki ga je nekoliko izobraževal in kratkočasil. A ker je bil Oskar vsled bolezni jako siten in dražljiv, ni nobeden družbenik pri njem dalje časa ostajal, kakor po eden mesec.

Gospa Bertholdova, ki ni nikdar veliko marala za svoje otroke, ker je sebe preveč ljubila, čutila je do Oskarja celó neko zoprnost. Sramovala se je, da je nje otrok tako spačen človek. Držala se je daleč od njega, bolj ko mogoče. Ni tedaj čuda, da se je že bila naveličala iskati vedno novih družbenikov za sina. Ko je torej slučajno čitala v novinah znano nam Adino notico, domišljevala si je, ali ne bi menda mlada ženska imela več potrpljenja z bolehnim čemernim šestnajstletnim fantom, kakor pa moški. Ni še dolgo obotavljala. Hotela je poizkusiti. Pisala je takoj na dotično mesto. Ta ponudba sicer ni bila po Adinem okusu; ker pa se ni med tem nobena druga oglasila, sprejela jo je vendar in hitro odpotovala, ker jej je gospa Bertholdova še enkrat po brzojavu naznanila, da je nujno potrebuje.

V.

Bertholdova rodbina je že bila povečerjala. V prostornej obednici, močno razsvetljenej po velikej plinovej svetilnici, ki je visela sredi sobe, ostala je rodbina ta večer še nekoliko časa skupaj. Pričakovali so novo družbenico. Na nizkem naslonjači v desnem kotu sobe, proč od luči obrnen, sloni med blazinami in odejami v dveh gubah stari Berthold.

V drugem kotu pri malej mizi sedita Bruno in Hugo kvartajoč, da jima čas hitrejše preide. Hugo nosi levo roko zavito v črno svileno ruto, ki mu z vrata visi. Vsled nekega dvoboja, ki mu je usekal globoko rano na roki, bil je zdaj domá na trimesečnem dopustu.

Na sofi sredi sobe sloni gospa Bertholdova vidno razjarjena, leno potegujoč iglo iz batistnega prtiča, kterega veze.

Njej nasproti sedi okusno opravljena lepa gospodična in prikimava vsakej gospejinej besedi. Njen obraz, ki ima grški rez, je brez dušnega

izraza; njene krasne, temne oči gledajo medlo; na lepih njenih rudečih ustnicah se vedno ziblje neki zopern nasméh. Človek, ki je z njo občeval, čutil je opazujoč njeno dovršeno lepoto enako, kakor kedar opazuje umetno izdelan grški kip: utis kamenite lepote.

Vi bi ne verjeli Kornelija, vzdihne gospa Bertholdova izpustivši delo iz rok in tipaje si sénce, kakó so danes moji živci razdraženi! Ta nesrečni fant! Koliko nam je v enem tednu napravil sitnob! Nihče mu ne more zadovoljiti. Da bi vsaj nocoj prišla njegova družbenica! —

Ali je pisala, da pride? pravi z nasmehom Kornelija. —

Na moj brzojavni poziv ni bilo odgovora. Ali že prej nam je bila naznanila, da bode petnajstega ali šestnajstega gotovo tú. Ker pa imamo danes šestnajstega, pričakujem jo gotovo. —

Kornelija zeha in opazuje jekleno spono, ki se je svetila na njenem svilenem obuvalu.

Kornelija je bila edini otrok soseda in sodružnika Bertholdovih fužin. Ker je mater rano izgubila in gospa Bertholdova ni imela hčerij, bili ste vedno skupaj. Bertholdova gospa se je brigala za njene toilette, vodila jo v društva in z izgovorom, da nadomestuje ubogej Korneliji mater, nadaljevala svoje razkošno življenje, brez kterega bi, kakor je trdila, ne mogla živeti.

Kornelija, pusto, dolgočasno dekle, pustila se je od nje voditi in je občudovala njene ničemerne nazore. Razven tega je že bilo davno med Kornelijevim očetom in Bertholdovimi skleneno, da postane Kornelija enkrat Brunova soproga. Takó bi se združilo v énih rokah dvojno veliko premoženje.

Kornelija je že stopila v svoje petindvajseto leto, a Bruno ni, kakor se je videlo, niti mislil na ženitev. Zastonj mu je mati prigovarjala, da se naj vendar s Kornelijo vsaj zaroči. Bruno je na to vselej kratko odgovarjal, da še ne vidi nobene sile. Živel je sploh le za svoje opravke, prezirajoč mater in Kornelijo.

Korneliji, brezčutnej proti vsemu, kar jo je obdajalo, bil je vendar Bruno edina stvar na svetu, za ktero je čutila nekoliko zanimanja. Ona ni mogla razumeti, zakaj se Bruno takó malo briga za njo, svojo bodočo soprogo. Da bi jo pa bila Brunova hladnokrvnost žalostila, ali pa celó žalila, kaj takega ni Kornelija v svojej maločutnosti niti čutila. Bila je pa zató tem bolj pogostoma pri Bertholdovih, da bi Bruna s svojo navzočnostjo spominjala roditeljevih naklepov, ter je potrpljivo pričakovala dné svoje rešitve.

Bruno ni nikdar maral za Kornelijo. Videl jo je z malega, poznal vse njene slabosti, takó da ni ona imela za-nj nobenega čara, ki bi ga naj bil privabil v ljubezenske spone. Tudi njeno lepoto le gledati se je bil že davno naveličal. Da bi se pa poročil po roditeljevih željah z de-

vojko, do ktere ni čutil najmanjšega nagnenja, zdelo se mu je, da ne nikdar prepozno.

Bruno, ob kterej uri pa pride večerni vlak? —

Ob devetih in sedmih minutah, mama, odgovori hitro Hugo nar Bruna. —

Zdaj pa je že kmalu pol desetih, pravi v skrbéh gospa Bertho in postaja nemirna. —

Čez nekaj časa pa zopet povzame besedo: Bruno, ali si pazi bi kočijaš ne zamudil vlaka? —

Vse je v redu, mama; le brez skrbi bodite, oglasi se zdaj Brun

Odkar je nesreča zadela starega Berthold, začela je njegova nekako spoštovati sina Bruna. Od njega je bil zdaj odvisen obstan pomnožek rodbinskega premoženja. To je mati dobro vedela; zató s je hotela prikupiti s tem, da je le njemu zaupala, le njega za sove praševala, le njega odlikovala, kedar in kolikor je mogla.

Na dvorišči se je začul ropot prihajajočega voza.

Družbenica je že tú, pravi Hugo zadovoljno, pusti kvartanje, na si enoočnik na okó in se obrne proti vratom, da bi bolje opazova hajajočo gospodično.

Hugo, ti si v vsem svojem početji pretiran, pravi svarljivo Česa neki pričakuješ od revne sirote, ki mora služiti, da se preživi

Ali mama, odvrne veselo Hugo, ime Ada je takó poetično, tudi njeno osebo kot tako mislim. —

Poetičnost iščeš na človeku, ki se je mučil celi dan na potovanj pravi Bruno z nasmehom. Prašna bode od nog do glave, lice in rol bodo črne od dima in dišala bode po premogu. Zdaj imaš sliko po prikazni, ktere takó prazníčno pričakuješ. — Rekši vzame časopis vá-nj uglobi.

Kornelija se je mehanično smejala Brunovej opazki in rado gledala proti vratom.

Dveri se odpró in hišinja naznanja prihod Oskarjeve družb Takoj za njo pride Ada, oziraje se boječ po sobi.

Le bližje, gospodična Ada, dobro došla! Kako težko sem V pričakovala, poreče gospa Bertholdova s tankim glasom, ki je p njej bil vselej znamenje zadovoljnosti. —

Ada je izgledala prav takó, kakor jo je Bruno naslikal. Vrh pa je bila še silno bleda vsled boječnosti. Približa se gospej in nekoliko nerodno pokloni. Vedela je, da jo radovedno navzoči opazuje to jo je motilo.

Ali ste dobili moj telegramm? nadaljuje gospa, da jo osrči. -

Da, milostljiva gospa, odgovori na to Ada še precej krepko, l čutila, da se je treba ohrabriti, da bi ne napravila slabega utis

toda takrat še nisem za potovanje bila pripravljena in nisem utegnola prej odpotovati, kakor to jutro. —

Da pridemo k stvari, deje gospa Bertholdova in pretrga Adino govorjenje. Videlo se je, da jej ona ne dovoli zaupno vesti se z njo. Vaše opravilo v našej hiši, kakor sem Vam že pisala, bode to, da družbo delate bolnemu fantu in da čitate zvečer, ko on zaspi, časopise gospodu Bertholdu. Oskar, povem Vam koj odkritosrčno, je jako siten in neprenesljiv vsled bolezni. Zato sem menila najeti mu družbenico mesto družbenika, ker ste menda vi mlade ženske bolj potrpljive od moških. Prizadevajte si torej, da se v potrpežljivosti odlikujete od svojih prednikov. To pa Vam naročam, da nočem nikdar ničesar čuti o sitnobah, ki utegnejo med Vama nastati. Moji živci so močno občutljivi in ne prenašajo nikakoršnih razdražeb. Glejte, da z njim bolje ko mogoče izhajate; Vaš trud se Vam bode dostojno poplačal. —

Ada, ki je ves čas, ko je gospa govorila, s povešenimi očmi jo pazljivo poslušala, uprla je zdaj svoj pogled na njo, opazujoč z neko iznenadjenostjo mater, ki je takó brezčutno o svojem bolnem sinu govorila, in poreče: Prizadevati si hočem po mogočnosti, da ustrežem gospodu Oskarju in da se vedem po Vaših zapovedih. — To pa je rekla z glasom, ki je kazal voljo, da hoče tudi izpolnjevati, kar je obetala. —

Kaj se je zgodilo? oglasi se zdaj hripav glas na konci sobe. Stari Berthold se je bil vzbudil vsled živahnega govorjenja. —

Kornelija, predstavite gospodično mojemu soprogu, prosi gospa.

Kornelija vstane, približa se staremu gospodu in z umetnim glasom pravi: Gospodična Ada je tu! —

Kdo? praša starec začudjen.

Oskarjeva družbenica je prišla, ponavlja Kornelija. —

Le bližje, moja draga, le bližje! pravi gospod Berthold z dobrodušnim glasom. In ko se mu Ada približa, pomoli jej koščeno roko v pozdrav.

Ada, prijetno iznenadjena vsled starčeve prijaznosti, dejala je takoj svojo majhno ročico v njegovo otrpnelo.

Stari Berthold jo pomenljivo ogleduje, potem pa reče: Vašej potrpežljivosti izročam svojega nesrečnega sina Oskarja. Vaše lice mi govori o blagem srci; bodite mu Vi njegov dobri angelj varuh. Kako Vam je imé?

Ada.

Kako? — Prosim, stopite na mojo levo stran; na desno uho nič ne čujem.

Ada to stori in mu še enkrat povè svoje imé.

Starec je nekaj godrnjal. Poznalo se mu je, da ne more zapopasti, da bi Ada bilo kakovo imé. Kje so Vaši roditelji, nadaljuje zdaj.

Jaz sem sirota, odgovorí Ada, skoro jokaje.

Sirota! Hm! — Kako nespametni stariši, da umró in puščajo tako stvarico samo na svetu! — Glava mu je zlezla na prsi, zamežal je z očmí, začel je hrliti, kar je značilo, da je starec pozabil na svojo okolico in zadremal.

Gospa Bertholdova pozvoní. Hišinji, ki se je hitro prikazala, ukaže Ado v njeno spalnico odvesti, češ da mora biti silno utrujena.

Ko se jej Ada poslovi, še dostavi: Dobro se spočijte! Jutre prevzamete takoj za rana svoje delo, in zagotavljam Vam, da ni lahka naloga, ki Vas čaka. —

Ko je Ada zapustila sobo, skoči Hugo po konci rekoč: Ali, mama, gospodična Ada je gotovo lačna; zakaj jej niste dali prinesti nekaj večerje? —

Dragi Hugo, odvrne mati s porogljivostjo, ti me ne boš učil obnašati se s svojimi podložniki. Sicer pa ne bodeš užival nikdar veselja gledati, kakó se vede gospodična Ada pri jedi. Ona bode obedovala z Oskarjem in ne pri našej mizi. Potem se obrne proti Korneliji in pravi: Kakó Vam ugaja nova družbenica?

Videti je takó zastradana, bil je Kornelijin odgovor.

Meni se zdi ponižna in dobra, dostavi gospa. Sklonivši se proti njenemu ušesu pa še šepetá: Ni lepa, revica. To me veseli; vsaj se ne bo Hugo v njo zagledal.

Hugo pa je ravno takrat in tudi tako tiho poprašal brata, ali se mu Ada dopade.

Bruno je pomajal z ramama rekoč, da se on ne zanima za ljudi, ktere mati jemlje v svojo službo.

Hugo mu je še nekoliko govoril o majhnej Adinej nogi in roki, o edinem, kar je na njej mogel dobro videti pri slabih svojih očéh in neugodnej svetlobi v sobi.

Ko je Ada v svojej sobi odložila popotne reči, vsede se na stol, da si oddahne in si še enkrat v duhu predoči sprejém v Bertholdovej hiši. Kakor je bil dober utis, kterega jej je v trenotku napravil stari Berthold, ravno takó slab je bil oni njegove gospé. Razna čuvstva so se v njej vzbujala. Potem pa poklekne k vznožju postelje, pokrije si z rokama obraz in vzdihne:

Takó sama, takó sama sem na svetu!

VI.

Ko so drugo jutro Ado predstavljali Oskarju, čepel je ta v vozeku vzdihujoč od dolgega časa. Ada se mu približa, vzame njegove otroške ročice med svoje in pravi z občutkom: Gospod Oskar, ali mi boste ne-

koliko prijazni, ki bodem le za Vas živela in si prizadevala Vašim željam ustrezati? —

Oskar jo je začudjen pogledal. Tako prijaznih besed ni bil vajen. Kdo ste Vi, ki mi obetate biti dobri z menoj, ko me v hiši nihče ne mara razven očeta in Bruna? —

Moje imé je Ada in sem pozvana, da Vam delam družbo namesto onih gospodov, ktere ste prej imeli. Ali Vam je to prav? —

In Vi ne boste nikdar bežali od mene, kakor se me izogibljete mama in Kornelija? —

Nikdar, gospod Oskar! Ljubila Vas bodem, kakor bi mi bili bratec in si prizadevala, da bodete tudi Vi za mene enako čutili.

Ne rekajte mi gospod, prosi Oskar. Zdi se mi, kakor bi se mi hoteli posmehovati. Ali ne vidite, da nisem daljši od enega metra? Vi ste mi po godu in čutim, da bodem z Vami gotovo zadovoljen. Klical Vas pa bodem Ado in ne gospodično Ado. Ali to smem? — Ko mu Ada prikima, še dostavi: Dajte mi zdaj še en poljub, da bode najino prijateljstvo bolj trdno. —

Ada se obotavlja in zarudí. Oskarjeva glava je bila velika in njegov obraz je vsled vedne bolezni izgledal starejši. A gledala je na njegovo nedorastlo majhno teló, videla, kakó jo on proseče gleda, da bi mu izpolnila željo, in imela je usmiljenje z njim. Skloni se proti njemu ter ga lahno na čelo poljubi. In prijateljstvo med njima bilo je v resnici od tistega trenotka sklenено.

Ada se je potem v neverjetno kratkem času privadila svojega novega življenja. S trdno voljo, ktero si je za prvi pogoj postavila kot sredstvo, da si pogladi neugodnosti, ki bi jo utegnole motiti pri izvrševanji svoje težavne naloge, dosegla je pri Oskarji, kar ni nihče pred njo mogel doseči. Z vso njej lastno potrpežljivostjo in nežnostjo bavila se je z njim, izpolnjevala mu vsako željo, takó da je Oskar v teku enega meseca postal krotek kot jagnje.

Tudi Ada je v sebi začutila neko do zdaj njej neznano zadovoljnost. Ta pa je izvirala iz ljubezni do njenega novega poklica. Njeno lice je začelo cvesti, njen život se jel razvijati ter v kratkem dosegel ono popolnost, ktero je bil prej zamudil. Strmé je gospa Bertholdova opazovala, da postaja Ada vedno krasnejša. Na njenem cvetočem lici je bliščal odsév nedolžnosti in blagosti njene duše: iz vse njene osebe je sijala miloba. Začela se je torej bati, da bi Adina prikazen ne postala nevarna odrastlima sinovoma. A tolažila se je s tem, da je Ada ponižno in pametno dekle, ki bi gotovo ne dajala nobenega pomena dvorljivim besedam, ktere bi jej sinova utegnola povedati. Prav za prav je bila v skrbéh le zavoljo Huga. Vedela je, da je Bruno jako neobčutljiv proti ženskemu spolu in preveč moški, da bi, že na pol ženin s Kornelijo, nadlegoval z brezciljnim

postopanjem družbenico. Pazila je tedaj le na Huga, menéč, da mora takoj, ko izteče njegov dopust, nazaj k svojemu polku.

A Hugo je mislil čisto nasprotno od matere. On je bil vselej prvi, ki je zapazil na Adi kak nov čar. Pazljivo jo je namreč vsak večer opazoval, kedar je staremu Bertholdu časopise čitala. On, ki ni v mestu nikdar živel brez ljubezenskih zapletkov, menil je, da se ga je sama previdnost usmilila in mu v dolgočasno hišo poslala lepo Ado v razvedrenje njegovega duha. Rad bi jej bil začel dvoriti, a nikdar ni našel prilike k temu. Ada je bila vedno pri Oskarji, ali pa z njim in slugo, ki ga je vozil, na sprehodih. V svojo največjo žalost je videl, da se njegov dopust h koncu nagiblje, a seznanil se še ni bil z njo. Toda njegova zvijačnost mu takoj pomaga iz zadrege. Izprosi si namreč pri svojem predstojniku še eden mesec dopusta, češ da je njegova roka sicer ozdravela, ali ne čuti še prejšnje močí. Storil pa je to na skrivnem brez materinega vedenja. Menil jej je povedati še le tedaj, ko že bode imel dovoljenje v rokah. Bruno, kteremu je bil svojo skrivnost zaupal, ga je prav resno posvaril, a Huga je to svarjenje malo brigalo. Da bi užival slast kratkočasenja z lepo gospodično, požiral je rad nekoliko ostrih besed. Trl si je glavo, na kak način bi se seznanil z Ado. Na zadnje si izmisli Oskarja obiskati, kar pa prej nikdar ni storil. Vedel je, da Ado pri njem gotovo najde. Sevéda Oskarjeva pričujočnost mu ni bila ljuba. A da napravi prvo znanje, mislil si je, bi vendar veljalo.

Svojega sklepa ni pustil dozoreti. Napravi si izborno toiletto, pomudi se precej dolgo pred zrcalom, navihajoč si male brke ter obišče Oskarja.

Oskarja so bili ravno domú privozili z jutranjega sprehoda ter je zdaj, v svojem naslonjači čepé, pazljivo poslušal Ado, ki mu je čitala iz neke knjige.

Ko Hugo v sobo stopi, odloži Ada knjigo vidno v zadregi in se hoče oddaljiti. Začela je namreč slutiti Hugove namene in si takoj domislila, da velja ta pohod njej, ne pa bolnemu bratu. A Hugo jo uljudno vabi ostati, med tem ko jo je Oskar skoro jokajoč prosil, da bi ne odšla. Adi se je zdelo, kakor da se Oskar bojí svojega brata. Zató je ostala in vzemši neko ročno delo vsedla se na prejšnje mesto.

No Oskar, začne Hugo, čestitam ti, da takó dobro izgledaš. Je-li, da je boljše imeti družbenico in to še takó ljubeznjivo, kakor pa dolgočasnega družbenika? Pri teh besedah pogleda goreče na Ado. A ona ne vidi njegovih pogledov, ker je zrla v svoje delo.

Čestitam, čestitam ti iz celega srca, nadaljuje Hugo podajajoč Oskarju roko.

Kaj, ali nočeš udariti? še dostavi, ko vidi, da se Oskar ne gane. Potem pa reče porogljivo smejé se: Saj res, pozabil sem, da ne moreš

vzdignoti roke. Glej, kakó sem pozabljiv! — in pri teh besedah se je vedno smejal.

Ada je zmirom gledala na svoje delo, Oskar pa jezno v stran.

Kaj se držiš takó čemerno? povzame Hugo zopet besedo tiho se jezé, da se Ada ne smeji njegovim besedam. Saj te nisem hotel žaliti. Le vrlo v zdravji napreduj in kmalu te hočem učiti jezdariti. Ah, Oskar, to je veselje sedeti na živahnem konjičku! Hop! hop! in v desetih minutah si prejezdil več okolice, kakor te tvoj počasni sluga v dveh letih prevozi. Hotel je še nekaj dostaviti, a moti ga silno bridki Oskarjev jok. Ubogi fant! poslušal je nekaj časa potrpežljivo bratove opazke, potem pa se čutil takó zasmehovanega in ponižanega in še to v priči Ade, da mu je presedlo. Polastila se ga je zopet nekdanja razjarjenost.

Ada se je ves čas komaj premagovala, da bi Hugu ne prepovedala, da naj bolnika dalje ne draži; začuvši pa zdaj Oskarjev obupni jok čutila je potrebnost, da svojega gojenca reši brezsrčnega nadlegovalca. Vstane, približa se Hugu za dva koraka in v francoskem, Oskarju nerazumnem jeziku s srditim obrazom in zapovedujočim glasom poreče: Gospod lieutenant! Ako ne veste svojega časa bolje porabiti, kakor da pridete dražit bolnega brata, jaz, postavljena za varuhinjo njegovega dušnega mirú, Vam ukažem sobo zapustiti. Ob énem Vam tudi prepovedujem, da bi se kdaj še sèm prikazali. — Rekši mu obrne hrbet in Oskarja pomirjuje.

Hugo je stal z napolodprtimi usti in delal velike očí. Ni vedel, ali sanja, ali je resnica, da ga je Ada spodila. Na zadnje se ga smeh poloti in krohotaje zapusti sobo. —

Na dvorišči zapazi Bruna in mu že od daleč miga, naj ga počaka. Krohotaje se mu potem približa in pravi: Ah Bruno, kakšen prizor sem zdaj le preživel z našo „malo“! — Potem mu pripoveduje na tanko, kar že vemo, in končuje z besedami: Pravite, da je Ada stotnikova hči! Jaz pa ti povém, da mora ona biti hči kakšnega pastorja, ker ima izvrstno nadarjenost za pridigarja! —

Hugo, ti stvar pretiravaš, posvari ga Bruno, in čelo se mu stemní. Vsled tvoje neumne šale bode Ada izgubila svoje dobro imé, tebi pa tudi ne bode ne v čast ne v korist. —

A kaj! jaz sem vojak, meni je vse dovoljeno, odvrne Hugo ponosno in se zravná po konci. Ada se pa mora za kazen, ker mi jih je naštela, v mene še zaljubiti. Ali ne verjameš, Bruno? popraša brata, vidéč ga neverjetno majati z glavo. Jaz pa ti povém, da se bode, in to v prav kratkem času. Ali ne veš, da še po nevihti solnce prijaznejše sije? —

A Bruno ga ni več poslušal, temveč šel je po svojem opravilu.

Hugo pa zažvižga bulldogu in obadva korakata potem iz dvorišča na prosto.

(Dalje pride.)

Národno blago.

J. pl. K.

11. Moštejeva.
(Iz junske doline.)

Preljubi prijatli,
Veseli bodimo!
Smo moštej dobili,
Je močno sladkó.
Smo moštej dobili,
Se kmet veseli,
'ma mošta zadosti
'noj Boga časti.

Sem videl, sem slišal
Kak' žalostno je,
Po drugih deželah
Pobito je vse!
Koroška dežela
Naj bolj se glasi,
'ma mošta zadosti
'noj Boga časti!

Res lani je bila
Kaj slaba za nàs,
Smo mor'li pobirat',
'noj k domu nosit'.
Te moštej rad pije,
Bod' star al' pa mlad,
Po glav' se mu suče,
Da mirno gre spat'.

Te moštej rumeni
Je z naših goric;
Le pijmo te moštej,
Saj je po pravic!
Te moštej dobimo,
Se kmet veseli,
Le pijmo te moštej,
Saj k' nema kosti!

Kmet sode nabija
Noj pravi na glas,
Ko sod ti nalija:
„Je dobro za nas!"
Ko sodov primanjka:
„O, kam ga bom djal?
„Koj pridi, moj bratec,
„Še teb' ga bom dal!"

12. Življenje.
(Iz junske doline.)

Jaz vidim pijance
Pri miz' moje znance,
Jaz sem pa koj domà
K' je prazna mošnja.

So dro bogat' pávri,
Da vboštvo k' ne trpó;
Da li' 'majo še 'narje,
Pa vodo pijó.

Enm' vsakem' stan'
So križi na stran';
Kdor na svět' živi,
Vsak nekaj trpi.

13. Radeckijeva.
(Na Djekšah.)

Radecki 'ma že sivo gvavó,
On pa še gre na vojskó ź njo;
Močno se boj' prepiral',
Boj' Majland noter jemal';
Vse on premágu bo,
Vse koj z božjo močjó.

Se sabelce že bliskajo,
Vahji se pa stiskajo;
Te dečle se že jokajo,
Avbe, avbe, ójojó,
Zdaj pa puabča več
Nazaj k' ne bó!

14. Ljubica.
(Iz zilske doline.)

Sem bil včeraj na semenje,
Pri svet'm Jurji na gorè,
Tam je ljubica rajála,
Meni v srce nahajala.

Je b'la tenka ko konopla,
Rdeča kakor gartroža,
Běla, ko makov cvět,
Sam Bog te zvolil na ta svět.

15. Pridi.
(Iz gornje rožne doline.)

V vrtiču rastejo rože lepè,
Lepe rudeče ino rumenè;
Dekle natrgaj jih mi!
En pušelc mi vsaj stori, —
Juhé! 'no z žido povi!

Rožice že davno potrgane 'mam,
Žido zeleno tud' kúpila bom;
Kedar boš ti prišel,
Boš pušelc tvoj našél.
Juhé! koj gvišno pridi!

Kedar jaz pridem, k' ne pridem sam,
Z mano še pride en gorši moj špan,
Daleč je, strah me je —
Kje bom jaz klical te?
Juhé! koj k meni pridi!

K tebi ne pridem, za durce ne vem,
Na okno potrkam, te gori zbudim:
Le vstani, ljubica,
Svetiš kot lunica,
Gorši kot solnce po dni!

Kedar greš v hirbart, koj pridi gredè,
Bom pa en malo pogóstila te,
Piti ti dobro dam,
Rajat te tud' peljam,
Juhé, koj gvišno pridi!

Beseda o jugoslovanskih razmerah.

Jugoslovanstvo je lepo ime, v kterega pojmu se sveti prekrasen ideal navduševajoči vse pravoidealne Jugoslovane in njihove prijatelje. Jugoslovanstvo bi namreč imelo biti izraz duševne solidarnosti vseh slovanskih na jugu Evrope bivajočih plemen, združenih v bratskej slogi za medsobno podporo v strmljenji za močen in zdaten napredek v prosveti in obrambi svojih najdražjih svetinj proti navalom in napadom mnogoterih sovražnikov slovanstva. Jugoslovanstvo je torej prekrasen in vsega strmljenja vreden ideal, za kterega so se navduševali in po kterem so hrepeneli naši najblažji možje, in h kteremu mora težiti in se za-nj truditi vsakdo, komur je boljša, srečnejša in slavnejša bodočnost Jugoslovanov na srci.

Vendar narodna skupna zavest ali solidarnost jugoslovanska je še zeló zeló slaba, mnogo slabša nego si jo idealno navdušeni rodoljubi mislijo ali priznavati hočejo; pa ne bojmo se spoznavati, da se nam mnogo prikaznij, ktere nam z daleka preljubko bliščijo in srce z radostjo napolnjujejo, ob bližnjem razmotrivanji skazuje kot goljufiva fata morgana.

Meni se dozdeva, da je ideal naše jugoslovanske duševne solidarnosti — o političnej še kar govora biti ne more — do današnjega dne še samo nekakšen poetičen uzor, akopram se o njem tudi mnogo prozaično piše in govori. Koliko nas Jugoslovanov pa si je že ta naš ideal na tanko ogledavalo in razmišljevalo? Koliko nas pa v obče vé, kam in kako naj na ta cilj in konec našega zjedinjenja gledamo? No, ali res tudi že imamo takšen naš jugoslovanski cilj postavljen, na kterega bi se vsi ob našem delovanji in strmljenji ozirati mogli? —

Nas je na jugu prav za prav troje plemen, Bulgari, Srbo-Hrvatje in Slovenci; pa li hoče to Bulgar, česar želi Srbin? ugaja li Slovencu, kar zahteva Hrvat? moreta se li zjediniti Srbin in Hrvat, ker ju liturgija in azbuka loči? —

Tako troje plemen nas je na jugu, no četero je ciljev, h kterim strmijo ta plemena, — kje se moremo zjedinjevati? — Bulgar zahteva celokupno veliko Bulgarijo, Srbin strmi za ponosno Dušanovo veliko Srbijo, Hrvat hoče veliko Hrvatijo, a Slovenec — rad bi bil tudi malehne Slovenije. Vse to strmljenje je samo po sebi vse hvale, časti in slave vredno: dà prekrasni so ti ideali: Velika Bulgarija, Velika Srbija, Velika Hrvatija in mezinčno skromna, pa tudi celokupna Slovenija, samo da bi te štiri sestre res tudi sestersko med seboj složne bile, kakor so si prsti ene roke, ter se na obče slovansko zavest naslanjale, kakor na svoj mogočni palec, brez kterega so skvarjena roka, brez prave moči in veljave. Mi Jugoslovani bi se vselej morali naravno najbližje rodne brate čutiti in po tem čutenji bi se moralo naše strmljenje in občenje med seboj ravnati, pa je li tako? Prestopiš na pr. Slovenec mejo hrvatsko, že dojdeš na tuje, kajti ako misliš tukaj bratsko jugoslovansko zavest najti, motiš se: tu veljá samo hrvatska narodnost, hrvatsko ime, hrvatski ponos, ti pa si Kranjec, Štajerec, Korošec, Goričan — torej tujec; prideš v srbske pokrajine ter govoriš Srbom o jugoslovanskej bratskej zavesti, pomilujejo te človeka „utopista“, ki resnih in razumnih pojmov nima. Blizu tako se ti bode godilo med Bulgari.

Obče, celokupne, solidarne zavesti še med nami Jugoslovani ni; partikularne težnje še povsod brezobzirno nadvladujejo. Mi Slovenci hrepenimo po našej malehnej Sloveniji, mi nikomur ničesar otimati nočemo, mi nikomur ničesar ne zavidamo, mi želimo samo toliko skupaj sami svoji biti, da se deloma ne ponemčimo, deloma ne poitalijanimo in deloma ne pomagyarimo, t. j. da se jugoslovanstvu ohranimo; mi se zato nikakor ne hudujemo, da je mnogo slovenske zemlje Hrvatskej pridružene, tudi nam ne bode žal, ako še nas mnogo v bodoče Hrvatov, Srbov in Bulgarov postane, ker tako se jugoslovanstvu ne izgubimo, temveč ga le krepimo. Tožno in žalno pa se nam torej stori, ako vidimo slepo zavist in črni razpor med Hrvati, Srbi in Bulgari; ker Velikej Hrvatiji je nasproti Velika Srbija, in tej zopet Velika Bulgarija. Pač vsakteri Slovan obžaluje zavistno rivalenje med Bulgari in Srbi za ta ali oni košček zemlje, kteri je bojda bolj srbski nego bulgarski ali narobe, in kteri bi bojda zato moral biti s Srbijo, a ne z Bulgarijo združen in naopak, vendar nas Slovence najbolj v srce boli bratski razpor med Hrvati in Srbi, kterim je geslo: „ali Velika Hrvatija ali nič!“ „ali Velika Srbija ali nič!“

Izvzemši nektere vse časti vredne osebe so Srbi in Hrvatje le dotlej slovansko zavestni, dokler se tiče tú srbstva, tam hrvatstva, t. j. njihovih posebnih interessov. Srbi se mnogo ponašajo in povečujejo na svojo

prošlo slavo, na Dušanovo cesarsko Srbijo, kakoršno še enkrat doseči upajo. Programm srbske omladine je torej: Srbija, kdegod je srbstva, t. j. kdegod se narod pravoslavno k Bogu klanja in po srbskej azbuki čita. Hrvatje od svoje strani se tudi hvalijo s svojo nekdanjo bojda slavno državno prošlostjo, o kterej sicer mi drugi posvetnjaki, naj se nam to ne zameri, le malo kaj vemo, ter hočejo to staro državno slavo zopet z Veliko-Hrvatijo pridobiti, a zato jim je k „trojedinej" (?) kraljevini še neobhodno potreba srbske Bosne in Hercegovine. Velika Srbija zaprečuje povstanek Velike Hrvatije, kakor naopak, no Hrvatje pravijo, da jim razven „historičnih pravic" (?) tudi zato višje vodstvo in višje vladanje prihaja, ker so bojda na višjej stopinji civilisatornih moćij in sposobnostij. — Kdo je prav, kdo je te razprtije in tega medsobnega zaviranja več kriv, Srbi ali Hrvatje, je težko določiti; Heine bi menda tukaj rekel:

„Welcher Recht hat, weiss ich nicht —
Doch es will mich schier bedünken,
Dass . . . .
Dass sie alle beide stinken."

Niti Srbi niti Hrvatje nočejo videti in vedeti, da sami za se niso veliki, da niti Srbija niti Hrvatija posebej ni znamenita, temveč da morejo le združeni v iskrenem bratskem prijateljstvu za medsobno podpiranje brez vsake zavisti evropsko narodno in državno znamenitost doseči. Srbi kakor Hrvatje pa imajo o samih sebi silno veliko mnenje, mislijo se velike in mogočne, v tem oziru so do pike Magyarom podobni: povišujejo se ob vsem, stavijo se v prvo vrsto največjih in najznamenitejših narodov, in to povelićevalno čutenje in mišljenje se nahaja povsod med vsemi strankami in slojami srbskimi in hrvatskimi, tako pri omladincih in srbskih konservativcih v knježevini in na Ogerskem, kakor pri napetnežih Starčevićijancih in zmernih Hrvatih. Sicer je to psychologično razumljivo: Srbi-Hrvatje so mlad, krepek narod, rekel bi v onej dobi, v kterej mlad človek pubertetnim postaja. Kdo ne pozna bujnega in samozavestnega čutenja in mišljenja te dobe? Kdo se ne čuti v tej svojej mladosti Davida, zmožnega vsakemu Goliatu, vsakemu orjaku? Po razmeri čutijo in mislijo celi narodi kakor posamezni ljudje.

Prepira in razdvoja med Srbi in Hrvati se sevéda vsi sovražniki slovanstva, no med vsemi najbolj Magyari veselijo: oni to razprtijo tudi najbolj in z vsemi močmi gojé, ker jim prihaja od nje največji dobiček. Nad zavistno razdvojenimi ter slepo sovražnimi si Srbi in Hrvati se Magyari lahko z vso oholostjo poveličujejo in svojevoljno gospodujejo, a brž ko bi se srbstvo in hrvatstvo prav iskreno bratsko zjedinilo, minola bi vsa magyarska veličast, vsa njihova narodna in politična prevaga. —

S kakšno pravico Hrvatje Srbom pomanjkanje civilisacije oponašajo, ne vém, vendar to vém, da prave obče ljudske naobraženosti še tudi

Hrvatje preobilo nimajo, tudi to vém, da je med Hrvati kakor med Srbi več nego bi trebalo tako imenovanih polomikancev ali polnaobraženega proletariatstva, ljudij, kteri so lupino moderne civilisacije zajeli, pa nikakor ne došli do njenega jedra. Takšni lažinaobraženci se tudi nikakor ne sramujejo različnost crkvene liturgije in nedolžne azbuke za sredstvo sovražnih agitacij in sebičnega hujskanja med neukim narodom rabiti in tako verske in abecedne posebnosti za narodno različnost proglašati. Srbu in Hrvatu še velja verska formalnost za narodnost: danes Srbin, jutre Hrvat, baš ako se pravoslavnim ali rimokatolikom imenuje.

Politično združenje z Magyari je Hrvatom in dotičnim Srbom na veliko zlo, ker navzeli so se od njih vsaktere azijatske korrupcije. Srbsko-hrvatski narod povsod propada, kjer je v ozkej dotiki z magyarstvom; raznotero činovništvo po srbo-hrvatskih pokrajinah, ktere so sedaj partes adnexae ogerskej kroni, tudi za troho ni boljše nego je magyarsko; pa kaj še! — magyarski uradnik magyarskemu kmetu nikoli „kutya“ ne reče, pri tem ko pravi srbsko-hrvatski činovnik svojim kmečkim rojakom navadno le „cucak“ — pes! —

Kakšni civilisatorni in politični uspehi pa se morejo od takšnih činovniških sirovostij in prazne oholosti v Bosni in Hercegovini pričakovati? V starih partibus adnexis je ubogi „cucak“ že ukročen, a bosniški in hercegovinski „cuco“ bode tega še grizel, kdor ga za človeka pripoznavati noče. —

Kaj nam je ob teh jugoslovanskih razmerah, kterih, žal mi, svest sem si, nikakor ne prečrno ne opišujem, za veliki jugoslovanski ideal pričakovati?

Še dolgo bodemo slabi, ker razdrobljeni, prezirani, ker slabi, brez pravega cilja tavali v tmini, ktero si sami zakrivamo. Sedanje razmere se ne predrugačijo, dokler njihovi uzroki ne minejo, a zato je še malo upa, posebno ako odgojo srbsko-hrvatske mladine v poštev jemljemo. Na srednjih in višjih šolah se mladež demonstrativno navdušuje izključljivo le za srbstvo ali za hrvatstvo, vzlasti pa Hrvatom veljá za edino zveličevalno vero — starčevičejanski panhrvatisem.

Še jugoslovansko poljaštvo je mogoče. —

Lahko bode kdo vprašal, zakaj slovenski list takšne rane razkriva? — Če hočemo, da nam naše rane celijo, jih ne smemo skrivati, treba je, da si jih pazljivo ogledujemo, da vidimo in odstranimo, kar je na našem telesu nečistega in gnilega. Bodimo vendar možje prave moške zavesti, kterim ne manjka poguma si ostro v lice pogledati in si vselej pošteno povedati napake, ktere drugi na drugem opazujemo. Večno zamolčevanje in prikrivanje našega zla v imenu tako imenovane „bratske sloge“, je napačno, krivo in škodljivo; pošteni, razumni in pravi bratje in prijatelji nikoli tako med seboj ne ravnajo. — Mi Slovenci, ki enako

bratski ljubimo Hrvate, Srbe in Bulgare, ki nobenim ničesar ne zavidamo, temveč vsem vse dobro želimo. mi jih torej smemo opozorjevati na napake, ktere sicer njim samim največ, po njihovej nesreči pa tudi nam mnogo škodujejo. Z druge strani pa bodemo mi Hrvatom, Srbom in Bulgarom vselej hvaležni, ako nas tudi oni na naše pogreške pošteno in resno opozorijo.

Kje je naše sredotočje? Kje je naš cilj? Kaj nam storiti?

Naše sredotočje, cilj našega strmljenja in bratskega združenja mora biti zvunaj nas Jugoslovanov, mora biti v duševnej celokupnosti velikega slovanstva, kterega mogočni zastopnik je ruski narod, ruski jezik, ruska literatura. Cilj tega duševnega sredotočja — o politiki tukaj govora ni — naj nas vodi kakor polarna zvezda mornarje na širokem morji, v njem lahko najdemo vsi nam toliko potrebno bratsko slogo, kjer Bulgar ne bode zavidal Srbina, Srbin ne mrzil Hrvata in Slovenec se srčno veselil sprave svojih najbližjih bratov. V strmljenji k temu vseslovanskemu sredotočju pa lahko vsa slovanska plemena varujejo in ohranjujejo svojo plemensko in politično individualnost ter se morejo po svojej naravi in po svojih posebnostih še tem krepkejše razvijati, ker jih bode podpiralo mogočno vseslovanstvo t. j. nravstveno duševno združenje vseh slovanskih plemen.

Kako se naj posebno mi Slovenci ravnamo?

Skrbimo najprej za zdravo in krepko razvijanje svoje individualnosti, za moralni in materialni blagor lastnega plemena, za zjedinjeno Slovenijo; strmimo in upirajmo se na veliko vseslovansko sredotočje, krepimo se v tej mogočnej duševnej zvezi, da tako samim sebi na srečo in slavo, skupnemu slovanstvu pa na čast in prid živimo. Ob vsem našem strmljenji in početji pa računimo vselej edino le s svojimi lastnimi močmi, ne zanašajmo se na posebno pomoč od nikogar, najmanj pa na podporo naših najbližjih bratov. Mi smo zapadni zid jugoslovanstva, na nas pritiskajo redoma Italiani, Nemci in Magyari, pa braniti moramo se sami, edino le sami, naš obstanek je edino le naša skrb. Vendar, ako se mi mali razkosani narodič proti takšnim navalom ipak uspešno borimo, nam toliko večja čast in zasluga; prijetna in ponosna zavest nas tudi navdaja, da se ne trudimo samo za same sebe, temveč pošteno tudi za naše brate, kteri za našim zidom varno stojé. —

Mnogo se goji misel, da bi malo po malo mi Slovenci svoje narečje popustili ter se hrvatsko-srbskega poprijeli; ali nam je tega treba?

Ne, nikakor ne!

Kakor srbsko-hrvatski narod svojo individualnost z najboljšim uspehom na podlagi svojega jezika razvijati more, tako tudi naš slovenski narod na svojem. Če hočemo, da naše ljudstvo bere, moramo mu podavati dobro berilo v njegovem najbolj razumljivem materinem jeziku; ako

tega ne storimo, ali ne bode bralo, ali pa se nam bode ponemčilo in poitalijanilo.

Druga želja in misel je, da bi mi Slovenci za ljudstvo sicer pisali še za naprej po slovensko, vendar znanstvene knjige in vse, kar ni prav za prav ljudstvu, temveč našej intelligenci namenjeno, srbsko-hrvatski; ali je tega treba?

Tudi nikakor ne!

Kakor je zgorej bilo razkazano, mi Jugoslovani nimamo jugoslovanskega duševnega sredotočja kljubu jugoslovanskej akademiji in universiteti. Veliko slovansko literarno združenje iščimo v ruskem jeziku v ruskej literaturi, pa ne v srbo-hrvatščini, kteri se še tako godi, da Srbin noče čitati latinice, a Hrvat ne cirilice. Ruščina je naravno literarno sredotočje vseh Slovanov, ruščina ima svetovno literaturo in svetovno moč, česar v srbo-hrvatščini nikakor ne nahajamo in pričakovati nimamo.

Zato pa še ni rečeno, da bi se mi Slovenci za srbo-hrvatščino ne brigali: nasproti je dolžnost vsakemu izobraženemu Slovencu, ter se tudi samo po sebi razumeva, da pozna jezik in literaturo Srbov in Hrvatov. Ruščina nam je sicer prostransko bolj oddaljena, pa zato nam vendar ni težje se je naučiti, zakaj v mnogem oziru je našej slovenščini še bolj podobna, osobito, ako se ne gleda na posebnosti v izgovarjanji, kar nima gledé na veliko pismeno literarno svrho prav nobenega pomena.

Naj se torej naša mladina dobro spoznava z ruskim jezikom in bogato rusko literaturo; pisatelji pa, kteri želijo pisati za mnogobrojno vseslovansko intelligenco, naj pišejo ruski, da se tako združeni v velikej vseslovanskej literarnej republiki shajamo vsi Slovani, kjer bode z bratom Rusom zjedinjen Bulgar, Srbin, Hrvat, Čeh, Slovak, Lužičan in ako Bog dá tudi Poljak. — *Dr. Ahasverus.*

Dr. Ljudevit Gaj in ilirska ideja.

(Dalje.)

Razven z javnimi in nasilnimi protivniki narodnega razvitka imelo je „ilirstvo“ boriti se tudi proti tajnim, a tém škodljivejšim sovražnikom, namreč proti vzgoji mladine v povse tujem duhu in proti tujemu, mladini pogubnemu berilu ter sploh proti tujstvu, vladajočemu v obiteljskem in društvenem življenji, t. j. proti ponemčevalcem — „švabonom“, ali kakor jih A. Tkalčević (l. c.) zove, germanomanskej stranki.

Kako je v tem oziru bilo tedaj na Hrvatskem še leta 1848., to nam zopet pripoveduje isti očevidec (Tkalčević) sam:

„Germanomanska stranka, dobro vedóč, da se z uporom rája odpor, ne upa se iziti na boj junaški, da se prsima ogleda s tekmečico, temveč

potajno svoje carstvo širi. Ker nima zadosti moči, da se pobije na političnem polji, odpinja svoje strupene strele iz zased družbinega življenja. Zadača tej stranki je — z naskokom nadvladati srca krasotic, in dokler se druge stranke za prvenstvo borijo, v družbinem krogu, v srci materinem in nedolžne dece, iz ktere vsa bodočnost klije, svojo pobedo (zmago) slaviti. Sredstva k tej svrhi so jej nemški jezik, književnost nemška, a v njej osobito lahkokrila musa.

„Lahko bi po naših mestih, a posebno v Zagrebu na prste izbrojil vse hiše, kjer se naški govori. — Povsod sedi na prestolu nemški gojenec ter s težkim mečem v roki kolje in pobija vse, kar mu ni primerno. Nahajajo se tudi Srbi, ti nekdaj za svoj materin jezik slavni borilci, ki so zavrgši svoje uveli v družbin krog tuje nemške glasove. Dà isti domorodci, ti na glasu junaki, dajajo svojo deco najprej nemški, potem še le naški učit, govoréč: „Samo ako se deca nauči ta težki nemški jezik, bode se lahko v učilni naški naučila!“ Po tem modrovanji se uči deca najprej zajekovati, potem Boga po nemško moliti, dà celó šolski predmeti v početnih učilnah učé se sredstvom nemškega jezika. Tako se dete navadi misliti s tujim a ne slovanskim umom, čutiti s tujim a ne slovanskim srcem. Takovo dete je za domovino izgubljeno, ako tudi ne za vselej, pa vendar podobro dolgo. To je način odgojevanja moških.

„Da se krasotice izključljivo nemškega jezika poslužujejo ter da naški jako malo znajo, ni treba povedati. Dà kaj je za njihova nežna usta priličnejše in milejše od nemškega, a kaj je bolj surovo, neotesano od materinega jezika? Domorodcu srce žalosti poka, ko čuje, da ne besedijo samo odličnejše nego tudi mestjanske hčere nemški, a o narodnem jeziku tako porogljivo govoré . . .“

Da se temu nedostatku doskoči, začeli so domorodci v domače, obiteljske kroge uvajati narodni jezik, priporočale so se narodne pesni srbske, in skrbelo se je za drugo primerno čtivo i. t. d.

Rodoljubi, poganjajoči se za napredno idejo narodnosti, zapazili so bili odmah, da ne more imeti uspeha misel, za ktero se ne zanima tudi polovica naroda, krasni spol. Zato so si tudi oni isto tako marljivo prizadevali, da pridobijo tudi žene za narodno stvar. V tem gre med drugimi pohvalno omeniti plemenitega grofa Janka Draškovića, ki je v to svrho napisal in izdal knjižico v nemškem — tedaj priljubljenem in rado pristopnem — jeziku: „Ein Wort an Iliriens hochherzige Töchter über die ältere Geschichte und neueste literarische Regeneration ihres Vaterlandes“ l. 1838., kjer „veledušne hčeri Ilirije“ pozivlje, da se brinejo za koristi naroda ter začnó negovati narodne svetinje.

Njihov trud ni bil brez uspeha. Kakor že omenjeno, stopile so tudi krasotice v kolo narodnih buditeljev ter z mnogimi venci okrasile narodno književnost, med kterimi je najznamenitejša Dragojila Jarnevićeva,

ki se je napotjena v Gradci po slavnem Ivanu Trnskem pojavila prvikrat v „Danici“ l. 1839. br. 31. s pesnijo „Želja za domovinom“ ter je svojemu narodu poklonila mnogo lepih pesnij in zanimivih pripovestij.*

Zanimivo je pismo neke zagrebške Hrvatice F. Ž. iz Trsta, tiskano v „Danici“ 1844. br. 52. o poslovanji tamošnjih domorodkinj, kterega ne morem opustiti, da ga tú ne prepišem. — Glasi se: „Bodoč da (ker) ti evo o samih privatnih stvareh pišem, valjda vže misliš, dragi brate, da sem ti se v ovem polunemškem i poluitalijanskem Trstu ponemčila ali poitalijanila, ter na milo domovino pozabila. Nu varaš se. Človek v tujini samo še le bolj čuti, da mu je najbolje v majčinem krilu, i za to onde še bolj ljubi domovino. I jaz sem se uverila, da to nij sramota reči, „jaz sem Hrvatica“, kakor smo pred deset leti mislile. Zato drago mi domovino i jezik narodni vse više ljubim, i knjige v njem pisane marljivo čitam. Nu nijsem jaz tu jedina domorodka, ima jih več, a na čelu nam stoji slavno znana domorodkinja gospoja R., kojej je g. Kollar toli zaslužene hvale podelil na 50. strani svojega Cestopisa. Vsaki četvrtek sestaje nas se več. Pa kaj misliš da delamo? — Nu težko da bi pogodil, za to ti raje sama rečem: učimo se srbski čitati; ker znaš da me Zagrebčanke jedva da smo do sedaj videle srbske knjige, a kamo li čitale. Zato smo tu naumile ostalim hrvatskim sestram dober primer dati, i iztočnej bratji našo ljubav očitovati (pokazati), ter jim čitamo knjige. Zaista imeti češ veselje, kedar ti se v Zagreb povrnem, pa začnem srbski čitati i srbske pesme pevati kakor rojena Srbkinja. Nu za ovo veselje moraš platiti i ti naprej: piši mi namreč, kaj biva v milej domovini, kako li napreduje narodnost kod mojih zagrebskih sester, pohajajo li marljivo beséde (Reunions) itd. . . . Z Bogom! F. Ž.“

Dal Bog, ter nam majka Slava rodi mnogo takovih hčerij!

Vseobče razvijanje narodne stvari.

Da se čim bolje razpiha duh narodni, prirejevale so se plesne zabave in dobrovoljne gledišćne predstave v narodnem jeziku, tekmovale so čitalnice ustanovljene že skoro po vseh večjih mestih in zavodih na Hrvatskem in v Slavoniji, a osobito so se povsod razširjavale domorodne pesni, ki so kakor troblje budnice narod k zavesti klicale, ter vzbudila se je tudi ljubáv za domačo glasbo. — Obširnejše opisuje vse to Ivan Milčetić v „Velebitu“, zabavniku hrvatske omladine l. 1874.; in akoprav nam je že „Zora“ (v Mariboru) i. l. oni članek večinom priobčila, vendar mislim, da ne bode škodilo, ako še tú dotični ulomek navedem.

Iv. Milčetić med ostalim piše: „K brzemu razvitku ilirskega

* Glej „Zoro“ 1877.

pokreta pripomagala so mnogo razna društva, a osobito gledališča in čitalnice bile so na Hrvatskem prvi hramovi narodnega duha. Tú so se shajali vsi mladi Iliri, vzpodbujajoč se in krepčajoč z domorodnim ognjem. V čitalnicah se je začela najprej glasiti hrvatska beseda; tú se je najprej podučevalo v jeziku in književnosti hrvatskej in obćeslovinskej. Med vsemi je vladala najiskrenejša bratska ljubav: vsi zajedno so sočinjavali diven sklad. Ko je prišel l. 1842. Kollar k svojim prijateljem v Zagreb, začudil se je njihovemu skladu, a posebno iznenadili so ga s čitalnico, v kterej je našel toliko slovinskih novin, kolikor nikjer po drugod.

Ko so Ilirci važnost gledališča uvideli, obrnoli so tudi ná-nj osobito pozornost. L. 1839. so v Sisku dobrovoljci prvikrat predstavljali Kukuljevićevega „Jurana i Sofijo". Ta prvi poskus je vzbudil v občinstvu veliko navdušenje za vse, kar je narodno. To podjetje siseških rodoljubov ni dajalo mirú drugim mestom, dokler niso kaj sličnega izvedli. — L. 1840. pozove čitalnica na svoje stroške v Zagreb narodno društvo iz Novega Sada. I v Zagrebu so predstavljali prvi pot omenjeno Kukuljevićevo delo z najlepšim uspehom . . . kakor se je o tem pisalo v „Danici ilirskej" (br. 24.) med ostalim: „Bolj veličanstvenega in milega prizora za domorodca biti ne more, nego li je on bil, kterega videti smo rečeni večer priliko imeli. Do tisoč oseb iz vseh stanov zbralo se je z domorodnim ognjem upaljenih in iskrenim veseljem opojenih, da enkrat očito svetu pokažejo, kako svoj sladki ilirski jezik in junaški rod ljubijo in spoštujejo. Zaisto to je bil večer, ki zaslužuje biti vpisan v annale naše domovine"... Z enakim uspehom so se vršila predstavljanja i v Varaždinu, Karlovci, Križevcih in drugde." — Isto tako je obratno tudi pevsko društvo iz Zagreba dajalo potujoč musikalne zabave v Belgradu, Pančevu, Novem Sadu, Mitrovici in po drugih mestih, ter je bilo povsod z velikim navdušenjem sprejemano. V Belgradu na pr. pozdravil je Zagrebčane sam knez z besedami: „Drago mi je, da su nas bratja Hrvati posjetili" (obiskali).* — L. 1840. čital je Ivan Mažuranić v čitalnici tudi o tem, kako bi se mogel v Zagrebu postaviti stalni temelj narodnemu gledišču, in tedanji banske časti namestnik, pok. kardinal Haulik je poklonil veleznatno svoto za nakup gledališčne zgradbe, ktero je bil dal pozidati mestjan Kristof Stanković l. 1834., ter je ob enem razposlal poziv na urade in predstojništva, da nabirajo in dajajo v to domorodno svrho dobrovoljne prineske. Na ta način se je nabrala glavnica, s ktero so gledišče pozneje kupili; in tako se je ta odtujeni zavod, ko je postal deželski, kmalu pretvoril v stalno „Narodno kazališče".

Bil je še eden močnejši činitelj, kteri je ilirski pokret pospeševal, a to je „prigodno pesništvo".

---

* „Danica" 1847. br. 41.

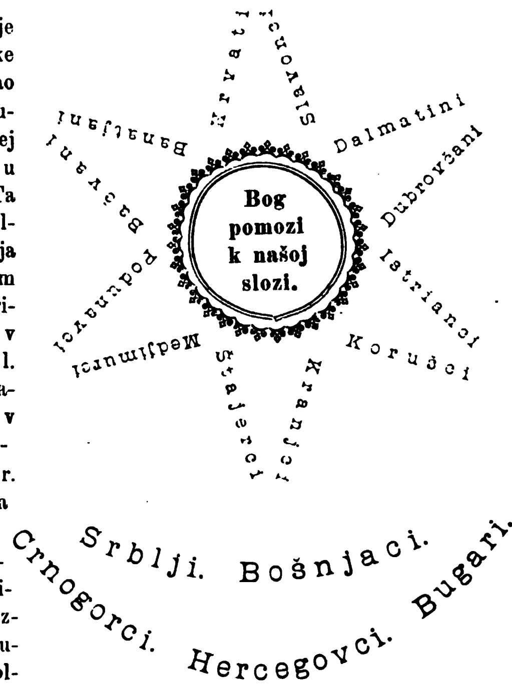
„Kakor v vsakem pokretu“ — nadaljuje Milčetić — „pesnik poleg govornika glavno ulogo igra, tako je i pri nas ilirska ideja največji odziv našla v pesni. Vsaka burna doba rája i burnih ljudij. Tudi pri nas so po 1835. l. nastali burni časi: narod hrvatski se je boril za svoj obstanek. V takovih časih pa, ko se celi narod bori za življenje ali smrt, tam ustajajo i ljudje izvenredni, ki s svojimi govori in pesnimi vznašajo vse duhove. Živa beseda in pesen: to ste dve moči, kteri znate potresti cele države. Prigodni pesnik ne mora ravno biti prav za prav pesnik, niti mu je treba točno ravnati se po pravilih poetike — njemu je več stalo do effekta, nego li do umetnosti.

„Takih pesnikov se je pojavilo tudi pri nas po 1835. letu velika množina, dà pač, kolikor je bilo piscev, skoro toliko bilo je tudi pesnikov. Vsak je hotel, da se poskuša s pesnimi in da v njih izlije svoja domorodna čuvstva. A ni čuda, ker samo takova doba rodi takih ljudij.

Najznamenitejši med njimi so bili: Gaj, Vraz, Vukotinović, Blažek, Stoós,* Marić, Mažuranić, Kukuljević, Bogović, Topalović, Mihanović, Demeter, Niemčić, Rakovac, Tordinac in Rusan. Najčistejši in „par excellence“ prigodni pesnik je Rusan. On ni samo pesni speval, temveč

---

* Najkrasnejše je idejo sloge ilirske razvil umni Pavao Stoós v svojej duhovitej in ognjenej pesni: „Poziv u Kolo ilirsko.“ Ta pesen — veli Milčetić — predstavlja nam celi programm naših Ilircev. Priobčena je bila v „Danici ilirskej“ l. 1840. br. 4. (natisnena je tudi v Razlagovej „Pěsmarici“ II. izd. str. 152) z znanim, na čelu lista pred samo pesnijo stoječim, karakteristično iz imen izdelanim grbom jugoslovanskim: polmesec in zvezda, v tej-le obliki:

Začenja se z besedami, ktere se v pesni dvakrat opetujejo:
„U ilirsko kolo mili
Vratite se srodni puci[1];
Što su stari gvoždjem[2] bili,
Nek su duhom sad unuci!“
in kjer se med pozivom pojedinih tú v grbu imenovanih kosov „ilirskega“ naroda, nahajajo tudi povse resnične in prelepe besede:
„Samo sloge duh jedini
Budi naša obća dika,
Angjeo[3] mira medju sini
Jedne majke i jezika!“

[1] ljudstva; [2] z železom — orožjem; [3] angelj.

jim odmah tudi napeve skladal, kar je i posebnost prigodnej poesiji. Ti pesniki so prava burja življenja. V njihovih pesnih se zrcalijo vse misli te dobe, a prigodni pesniki so i navek najbolj verno ogledalo svojega časa. V tem pesništvu je ideja ilirska najlepše razvita.

„Vsaka misel naših Ilircev je našla v pesni svoj odziv. A ker so se te pesni zmirom tudi pevale, zato ni čudo, ako je ilirstvo tako brzo napredovalo. Hitro ko se je kaka lepša pesen pojavila, jej je kdorkoli napev zložil. Poleg prigodnih pesnikov ustajajo vedno i prigodni skladatelji. Lisinski, Padovec, Livadić, Rusan in drugi, neutrudljivo so skladali napeve in izročali pesni polne ognja narodu, da se z njimi nasladjuje, krepi in junači. Na ta način je ilirska ideja prodrla v najzabitnejše kraje našega naroda. Mladež se jih je na pamet učila in pevala. Kakor blisk proletela je pesen po narodu, znanec jo je znancu, a prijatelj prijatelju prenašal, in tako je ona v kratkem postala svojina celega naroda. I gospoda in seljaki, vsi so pevali. I po gorah in dolinah, i po livadah in ravnih poljih razlegala se je ilirska pesen.

„Eden izmed onih ljudij, ki so s svojim pevanjem mnogo doprinašali k navdušenju narodnemu, bil je Albert Štriga. *

„Nikdar ni mala Hrvatska toliko plemenitih in za svoj rod plamtečih src imela, kolikor od l. 1835—1848., in nikdar ni bilo v našem narodu toliko navdušenja, kolikor tedaj. Pesen hrvatska je jeknola z Davorovim glasom ter Hrvate v boj pozvala, da si obranijo dom od prekodravskega napadača. Narod je hitel v rat (boj) s svojim ljubimcem banom kot na pir (svatbo). A koder je Hrvatska vojska šla, toder se je glasila i hrvatska

---

* Pokojni Ivan Perkovac, človek očevidec, pripoveduje o Štrigi: „Nova ideja o narodnosti se mu je tako zasekala v glavo, da ni miroval ni po dnevu ni po noči, mučeč se in premišljujoč, kako bi mogel narodnej stvari pomoči. Često je s svojimi drugovi hodil po zagrebških ulicah, budeč in navdušujoč mestjane z novimi pesnimi: „Hajde braćo, hajd junaci,“ „Nek se hrusti šaka mala“ itd. — Da odneha želji srca svojega, sezval je enkrat celo akademiško mladež na južno promenado; zbrala se je tu tudi množina mestjanov in ostale gospode, a Štriga je v koru stotine glasov izvodil pesni stare in nove. Navdušenje je pri onej priliki bilo toliko, da je ves Zagreb bil kakor vzbunjen; dijaki so hodili od ulice do ulice pevajoč pod okni odlične gospode. Tako so v kratkem času nove ideje zanesle mladež in probudile ostalo prebivalstvo na odpor proti nastojanju Magyarov; vsakdor je peval, vsakdor se hrabril.“ („Obzor“ l. 1874. br. 43. listek.) J. Milčetić l. c. piše: „A kedar je Štriga prvipot v zagr. gledališči peval neki komad iz Lisinskega opere „Ljubav i Zloba“, bil je 17krat z neizrekljivim navdušenjem poslušateljstva izezvan! Štriga je bil tako priljubljen v Zagrebu, da je moralo, kedar si je koje društvo hotelo napolniti gledališče, prositi Štrigo, da bi mimogredé kaj zapel. Njegov krasni glas namamil bi ves Zagreb v gledališče.“

Vrstniki Gajevi še zdaj radi pripovedujejo, kako so užigale tedašnji rod pesni kakor na pr. „Gdje je slavska domovina“ (Kukuljevićeva), „Dusi, koji rod svoj ljube“ (Blažekova), „Oj Iliri! jošte živi,“ „Prosto zrakom ptica leti“ (Rusanova) itd. — pesni, ki so dandanes skoro že pozabljene. (Fr. Erjavec „Zvon“ 1879. str. 93.)

pesen; ona je krepila dobrovoljce z onim nepojmljivim žarom, ki ga zovemo ljubáv do domovine.

„A kdo bi se čudil temu?“ opazi pisatelj. — „Dà je-li sile na svetu, ktera je zmožna bolj srce človeško vznesti, nego li glasba in pevanje? V tugi nam je pesen utéha, a v radosti zanós. A koga pak ne navdušijo glasovi, divni materini glasovi? — Kedar Francoz samo začuje prve besede svoje „marseillaise“, prsi se mu od ponosa širijo, srce mu močneje bije, oči se mu v blisku zaiskré, in on hoče „pour la France“ „i u vatru i u vodu“. A mar da Hrvat hladen ostane, kedar začuje one Gajeve, veličanstvene besede: „Još Hrvatska nij' propala, dok mi živimo“? Kakor povsod, tako je tudi pri nas pesen pokazala čudotvorno svojo moč. Sama marseillaisa je Francozom več slavnih zmag izvojevala nego i koji bajoneti; v Italiji je prigodna pesen neizmerno veliko uplivala (Garibaldijeve davorije), in tudi pri nas je po pesnih ilirska ideja postala svojina celega naroda.“

Večina pesnij, ktere se še dandanašnji v Hrvatskej pevajo, posebno budnice in davorije, izhajajo iz „ilirske dobe“. —

Zmaga ilirstva.

Tako se je narodni duh na Hrvatskem, vzdramljen iz trdnega spanja po Gajevem prizadevanji i brez njegovega neposrednega sodelovanja čudno hitro in na vse strani razvijal.

Leta 1841. odobrilo je ogersko namestniško „věće“ po velikih naporih Gajev pravopis in potrdilo ga za „knjige školske“ v Hrvatskej in Slavoniji; a leta 1845. se je ustanovila po previšnjej naredbi Nj. Veličanstvá Ferdinanda na zagrebškej akademiji prva stolica jezika, „hrvatsko-slavonskega i književnosti“, za ktero je bil javnim professorjem imenovan V. Babukić. Po prizadevanji čitalnice in gospodarskega društva, a posebno vsled marljivega delovanja Drag. Rakovca, M. Sabljara in Lj. Vukotinovića pomnožila se je za utemeljenje že davno namenjenega „Narodnega museja i knjižnice“ zbirka knjig, starih novcev in drugih vsake stroke znamenitih stvarij tako, da je nastala neobhodna potreba priskrbeti si hišo za musej, čitalnico, gospodarsko društvo in matico, ter da se v njej otvori „Narodna dvorana“. V to svrho se je sestavilo l. 1846. društvo, ktero je pôtem podpisov na delnice kupilo in utemeljilo „Narodni dom“.

Tudi županijske dvorane so oživele ter so nektere v službenih poslih začele upotrebljevati hrvatski jezik, tako v javnih listinah, v potnicah, poveljih, dolgovnicah itd. —

In isti sabor je postal borišče domače samostalnosti. L. 1845. na pr. zahtevali so Hrvatje na saboru, da se zagrebška biskupija poviša v nadbiskupijo, da se Dalmacija in tudi dolnja Slavonija, ktero so Magyari

nekako svojemu „Magyarorszagu“ prištevali, povse združi s trojedino kraljevino, za ktero se naj ustanovi posebno namestništvo, a povsod se imá uvesti narodni jezik. Dve leti po tem so začeli „stališi i redovi“ na saboru pod predsedništvom banske časti namestnika, biskupa Haulika, posluževati se „narodnega jezika književnega“ poleg starega zakonitega jezika latinskega, kakor to kažejo „Acta et articuli“, ktere je izdal istega leta 1847. Drag. Galac, kjer se prvikrat v javnosti nahajajo poleg latinskih tudi hrvatski govori. Poslovnim jezikom bil je hrvatski jezik proglašen 23. okt. i. l.*

Tako se je na Hrvatskem živi narodni jezik, v kterem je prej gospoda samo s svojimi slugami govorila, — jezik, kteri se je še samo glasil v nepokvarjenih ustih seljaških, nazvan „lingua vernacula“, vzpel po malem tudi na učiteljsko stolico, prokrčil si pot v županijske skupščine in v isti sabor — poleg mrtvega latinskega kot „lingua nationalis“ vladajočega.

Kakor je bil Vekoslav Babukić v dober čas prvi s svojo, najprej v „Danici“ l. 1836. tiskano „Osnovo slovnice slavjanske narečja ilirskega“ doskočil velikej potrebi, podavši mladini po sostavu pravil učevno pomoč, tako sta k napredovanju Gajevih podjetij s svojim uplivom mnogo doprinesla dva ugledna in veleučena starini-Hrvata: med aristokratijo že imenovani grof Janko Drašković, a med svečenstvom opat bistriški Ivan Krizmanić. Ker sta odmah s prvim pojavom pravopisne preinačbe vzprejela novi pravopis in jezik, zavrgši svoje ne z malim trudom od več let sestavljene spise, obrnola sta s svojim modrim zgledom mnogo protivnikov na pravi pot. Za njimi je pristopilo h Gaju dosta tako po časti kakor po intelligenci odlikujočih se oseb, na pr. grofi Gjuro Oršić, Sermaž, Bakač, Festetić, Pejačević, baron Kulmer, grofica Sidonija Erdödi in baronica Condé, Anton Zdenčaj in Luka Ljubić, tedaj prisednika banskega sodbenega stola, Nikola Zdenčaj, podžupan križevski, Mirko Lentulaj, podžupan zagrebški, omenjeni vladika Juraj Haulik in z malimi izjemami vse višje in nižje svečenstvo. Da, kakor A. Š. v „Viencu“ 1872. br. 20. očitno veli: „Kdor bi pobližje in neprestano proučil dogodjaje onih časov, bi se gotovo uveril, da se ima uspeh Gajevega podvzetja upravo temu pripisovati, da je namah od početka h Gaju pristopil velik del obiteljne aristokratije, a z malo izjemo vsa hrvatska umno samostalna intelligenca.“ — (Dalje pride.)

* Kořínek: Slovanstvo.

Rimsko dedinolovstvo in njega izpodbijalci.

Spisal *Fr. Wiesthaler.*

Ubi pro labore desidia, pro continentia et aequitate lubido atque superbia invasere, fortuna simul cum moribus immutatur.
Sall. de conj. Catil. c. 2.

Odkar si je rimsko ljudstvo, zmagovalno prestopivši italske meje svoje, zaporedoma deželo za deželo osvojilo in narod za narodom podvrglo, nakopičilo se je v njegovem glavnem mestu silno bogastvo, z bogastvom pa se ob enem ugnezdila cela kopa prej neznanih napak in strastij. Čim večje je postajalo število rimskemu gospodstvu podložnih ljudstev, tem večje je postalo število potrebščin in poželenj, kterih so se bili Rimljanje pri tujih narodih nalezli. „Graecia capta ferum cepit victorem.“ Izginola je s časom rimskemu državljanu lastna nravna krepost in resnost, in udomačile so se vsakojake grde razvade, kakoršne more roditi le najbujnejša domišljija človeška. Na prvo mesto med njimi se je vzpela neizmerna p o t r a t n o s t, ki se je vzlasti potem razpasovala, ko je bila bogata, blažena, a vsled tega tudi mehkužna Azija rimskej državi kot „provincia“ (pokrajina) utelešena. Od ondod so Rimljanje na lastno zemljišče preselili vse vrste razkošnosti in nasladnosti, ki so državnemu razvoju ravno tako škodljive, kakor užitek strupenih rastlin životu posameznega človeka. Tam v daljnej Aziji so se bili Rimljanje naučili zidati veličastne palače in vile, lepšati svoje sobe s krasnimi slikami in dragocenimi posodami, posluževati se najdražjega pohištva, uživati le izbrane jedi in pijače, ki so si jih od najbolj oddaljenih krajev svetá naročali, ter zapravljati svoje imetje z malovrednim, denarja željnim ženstvom i. t. d. Taka brezmejna potratnost je morala s časom pogoltnoti največje premoženje, ktero je bil Rimljan od svojih prednikov podedoval ali v kakej vojski kot poveljnik priplenil ali kot rimski uradnik v provincijah od svojih podložnikov izsilil. A z denarjem, ki je bil pošel, ni zamrla tudi poželjivost, marveč se je tem hujše oglašala, ker je razvajenec sedaj ni imel s čim utolažiti. Trebalo je torej premišljevati, kako bi se dalo prejšnje prijetno, brezskrbno življenje nadaljevati ali vsaj tako „sramotno uboštvo“ zabraniti. To pa Rimljanom té dobe ne dela posebno velike preglavice; kajti njim gre le za to, da si sploh opomorejo, ne pa kakó, ali po poštenej ali nepoštenej poti. Da se je vsled tega v rimsko državo utepla skoro neverjetna izprijenost, ki je s časom kakor kak hudournik preplavila malo da ne vse rimljanstvo, je popolnem naravno; kajti „ubi paupertas probro habetur, ibi nec innocentiae locus est“, pravi že Sallustij. V velikanskem mestu rimskem se ni zdaj nihče več sramoval z nepoštenimi sredstvi: s

podkupavanjem ali celó s silo, dospeti do kake častne službe, ki bi mu imela k novemu premoženju pripomoči. Velika uradna oblast namreč, ki je bila združena s takimi častnimi službami, obečala je ne majhno korist, ker jo je mogel brezvestnik na marsikak način v zlo obračati, in sicer ne samo državi v kvar, ampak tudi na škodo zasebnikom. Vzlasti za najvišji dostojanstvi, konsulstvo in praetorstvo, so se Rimljanje že od nekdaj s silno strastnostjo in brezobzirnostjo pulili in trgali. Na najsramnejše načine nečistovati, če je kaj dobička prinašalo, obotavljali so se moški ravno tako malo kakor ženske. To spohoto (lakomnost), ki je glavni madež one dobe, označil je izvrstno pesnik Horacij v prve knjige prvej poslanici v. 53, kjer pravi, da je tedanjega rimskega sveta geslo:

„Quaerenda pecunia primum est, virtus post nummos.“

Ko so pri takih razmerah stroški za vsakdanje potrebne in nepotrebne reči čim dalje večji postajali in se z naraščajočo družino le množili, čuditi se ni, da so se jeli Rimljanje bolj in bolj zakonskega življenja izogibati. Kajti kot samci smeli so celo premoženje le svojej poželjivosti žrtvovati in ni jim trebalo skrbeti za ženo in otroke, kterih stanú primerna odgoja takrat ni bila cenejša, nego dandanes. Čemu bi si bil tedaj mehkužnik in samopridnež nakopal takih skrbij, če mu je bilo dano ob svojem podedovanem ali nepošteno pridobljenem premoženji brez dela in brez skrbi živeti? Vrh tega je treba še tudi to pomisliti, da je bilo rimsko ženstvo tiste dobe z malimi izjemami ravno tako popačeno in podlo, kakor moštvo. Ako je tedaj kak mlad človek hotel v zakon stopiti, morala ga je splošna ženska izprijenost oplašiti in od tega koraka odvrnoti. Zatorej so iz gole samopašnosti in bojazni rajši zanemarjali éno prvih državljanskih dolžnostij: imeti in skrbeti za otroke. Kak razloček med Rimljani prejšnjih vekov in med temi samogoltneži, ki merijo vse, tudi domovinske dolžnosti, le po svojem dobičku ali po svojej škodi! Kako ljubeznjivo in skrbno se je prej odgojevala deca! Bila je največji ponos in najdražje lepotičje vsakej hiši, kar nam pojasnjuje ona znana pripovedka o Korneliji, materi obeh Gracchov. Zdaj pa se je dozdeval zakon mnogim nepotrebno breme, ki človeka ovira in zadržuje streči raznim strastim in živeti brez skrbij in težav!

Ker se je brezzakonstvo tako širilo, da je za obstanek rimske države nastala velika nevarnost, skušal jo je že cesar Augustus odstraniti z znano postavo „lex Julia de maritandis ordinibus“, ktero je leta 9. po Kr. r. obnovil konsul Papius Poppaeus, tako da se je odslej imenovala: „lex Julia et Papia Poppaea“. Ta postava je prepovedovala samski živeti, posebnih kaznij določujoč samcem in samicam. Tako na pr. niso smeli v nobenem testamentu za dediče vpisani biti, ako niso bili najbližji sorodniki oporočnikovi; še malega volila niso mogli sprejeti. Oženjenim brezdetnikom pripadala je le polovica tega, kar se jim je sporočilo; drugo

je vzela država. Nasproti pa je ista postava podeljevala posebne pravice in svoboščine onim oženjencem, ki so imeli po tri ali več otrok („jus trium liberorum“): kedar so se potegovali za kako častno službo v mestu ali za kako provincijo, dajala se jim je vselej prednost pred onimi, ki so bili brez otrok; v raznih gledališčih imeli so posebne častne sedeže; oproščeni so bili nadležnih sodnijskih in varstvenih (jerobskih) dolžnostij; če so bili sodnijsko obsojeni, olajšala se jim je kazen, osobito kedar je šlo za konfiskacijo premoženja i. t. d. A da-si je bila ta postava iz blagega namena dana in se tudi dovolj strogo izvrševala, imela se vendar ni s povoljnim uspehom ponašati; kajti večja kakor njena moč bila je pri rimskem občinstvu moč lenobe, podlosti in sebičnosti. Brezdelnost, v kterej so se mogli složno udajati vsem nasladnostim človeškega žitja, ugajala je sedaj večini bolj, nego vse častne službe, koje so mogli le tedaj opravljati, ako so se odrekli vsem svojim razvadam. Tega pa niso hoteli storiti, zatorej so se rajši odpovedali zakonu in z njim vsem dostojanstvom. Naravni nasledek temu je bil, da je v časovnem teku izmrlo mnogo rimskih rodovin in da je po mestu kar mrgolelo bogatih starcev, ki niso imeli niti lastnih otrok, niti drugih postavnih dedičev. Njih število so tudi še izdatno množili „libertini“ (osvobojeni sužnji); ti ljudje so bili sicer navadno bogati in so se lahko ženili, a ostajali so vendar rajši samci, ker si družic iz svojega stanú niso hoteli voliti, iz višjih pa jih dobivali niso. Takih oseb so se tedaj mnogi lahkoživci lotili in je z raznovrstno postrežljivostjo zalezovali, nadejaje se, da postanejo ali njihovi glavni dediči, ali si pa bodo vsaj kako malo volilo prisladkarili. Jeli so je povsod prijazno pozdravljati, prišli so vsak dan prvi k jutranjemu pozdravu v atrium (sprejemno sobo), v časih že, ko se je bilo še le komaj zasvitalo, zapuščali so je navadno o mraku, pridruževali se jim na vseh sprehodih in potih, spremljevali je domú, pogovarjajoč se z njimi „sukaje plašč vselej po vetru“, prilizovali se jim, da se je človeku gnusilo, obdarovali je, kolikor jim je bilo mogoče; če so zboleli, obečali so ti hinavci bogovom zahvalne žrtve za njihovo ozdravljenje; kedar je imel tak starec kaj s sodnijo opraviti, zastopali in zagovarjali so ga z vso svojo zgovornostjo in zvitostjo kot „patroni“ (zavetniki) ter so res tudi marsikako umazano pravdo za nje priborili. Popolnem opravičeno je tedaj šegavo bahanje nekega starca v Lukianovih „mrtvaških pogovorih“, ki pripoveduje, koliko prekrasnih ljubiteljev in ljubiteljic se mu je samih ponudilo, ali pa so mu je drugi ponujali, da-si je bil že ves zgrbljen, brez zob in plešast! Ljudi te vrste, ki so bogatim samskim starcem s tako čudovito pozornostjo stregli, le da bi postali njihovi dediči, zovejo Rimljanje „captatores“ (dedinolovce, izpodlezovalce), njihov posel pa „captatio“ (dedinolovstvo). Tej novej prikazni, ki pa tedanjemu rimljanstvu ni veljala za nepošten posel, ampak za popolnem nedolžno obrtnost, ugladila je pot

splošna rimska šega, z razno postrežljivostjo pridobivati si naklonjenost bogatih in veljavnih sodržavljanov.

Da je imel ta človeški izrodek že pred Augustovim vladanjem svoje „skrbno nastavljene mreže“, učimo se iz Ciceronovega spisa „Paradoxa“ (V. 2. 39.), kjer pravi govoreč o hlapčevstvu, v katerem živé različni strastneži: „Hereditatis spes quid iniquitatis in serviendo non suscipit? quem nutum locupletis orbi senis non observat? Loquitur ad voluntatem: quidquid denunciatum est, facit, adsectatur, adsidet, munerat.“ Za cesarja Augusta bilo je to gnusno rokodelstvo že v polnem razcvetu, kakor razvidimo iz Horacijeve satire, o katerej hočemo spodaj malo več spregovoriti, pa tudi iz njegove poslanice I. 1. v. 77. in sl.:

„Sunt qui
Crustis et pomis viduas venentur avaras
Excipiantque senes, quos in vivaria mittant.“

Za sledečih cesarjev so se bile razmere v vsakem oziru le še shujšale. Neizmerna potratnost požrla je s časom vse premoženje iz blagajnic brezvestnih rimskih mehkužnikov in nasladnežev in je rodila mesto njega v njihovem srci nenasitljivo spohoto. Vsled tega se je število zakonskih mož še bolj skrčilo, nasproti pa je število dedinolovcev od dne do dne naraščalo. To nam potrjujejo rimski pisatelji, vzlasti Plinius Secundus, C. Petronius Arbiter, C. Tacitus in tudi grški satirik Lukianos.

Čestokrat se je pripetilo, da niso dedinolovci samo po gore popisanej zvijačnej poti skušali priti do zaželenega cilja, ampak celó po goljufijah in drugih nepoštenih načinih. Podtikali so namreč oporoke, ali pa so kazili in prenarejali pisavo, na različnih mestih besede ali cele stavke vrivajoč ali izpuščajoč, kakor jim je ugajalo. Češče so taki izpodlezovalci svojim žrtvam po življenji stregli in jih zavratno s pota spravljali, se vé da le, kedar so se bili že za trdno prepričali, da so je zaslepljeni, nič hudega sluteči starci v testamentu za dediče postavili. Ni se tedaj čuditi, da so bili rimski cesarji večkrat prisiljeni nasproti takemu ravnanju postopati z vso ostrostjo, to se pravi s strogimi postavami, ki so namerjavale zlobno počenjanje teh lenuhov onemogočiti ali vsaj zavirati. Tako beremo na pr. pri Tacitu (Annal. l. XV. c. 19.), da so ob času, ko je trebalo nove uradnike voliti in provincije z nova oddati, mnogi samci popolnem tuje ljudi navidezno posinovili, le da bi imeli kot kandidatje po gore omenjenej postavi „lex Julia et Papia Poppaea“ prednost pred takimi, ki niso imeli otrok. Na pritožbo pravih očetov, poudarjajočih trud, težave in žrtve, ki jih od njih otročja odgoja zahteva, in opirajočih se na naravne pravice nasproti onim izpodleznikom, storilo je rimsko starešinstvo sklep, da se pri podeljevanji služeb in oddajanji provincij na navidezno posinovljenje nima nikakor ozirati in da naj država takim posinovljencem še dedinskih pravic ne priznava. In Suetonius omenja v ži-

votopisu Neronovem (c. 17.) postavo, ktera je določevala, da imate testamentih prvi dve tabli,* izvzemši oporočnikov podpis, popolnem pra ostati, in da ne sme nihče, ki je komu oporoko pisal, kako volilo s samemu pripisati. (Konec pride.

Obraz rožanskega razrečja na Koroškem.

Spisuje *Janez Scheinigg.*

Koroška slovenščina se cepi v tri razrečja: junsko, rožans ziljsko. Prvo razrečje, ki se je najčistejše ohranilo v planinah roško-kranjsko-štajerske meje, govori se po dekanijah Pliberk, Doberla Velikovec in v nekterih župnijah dravberške dekanije. Po izgovarj zaimka *ta, to* in prirečij *tu, téka* (tukaj), ki se glasé *šta, što, štu, št* zovejo se prebivalci imenovanih pokrajin pri ostalih koroških Slover „Štekarji", kterih je okoli 54.000. Pod rožansko razrečje spadajo de nije Tinje, Celovec (okolica) in cela rožna dolina (spodnji in zvrhnji R Prehod junskega govora v rožanski se nahaja v tinjskem okraji; v sp njem Roži posebej je meja obema razrečjema šmarješka fara (Šmarje kjer slové vaščanje po Roži kot prvi „Štekarji". Rožansko razrečje go okoli 47.000 ljudij. Prebivalci celovške ravnine proti vzhodu t. j. r Celovcem in Tinjami poznajo se pri drugih Korošcih po imenu „Polan in cela pokrajina se zove „Pule" (polje) ali „na Pulah". „Rožane" imenujejo samo naseljence zgornjega Roža. Pogorje, ki se razprostira Rožeka med Dravo, vrbskim jezerom in celovško ravnino do Skarl (Soteska = Satnitz), zove se „Hure" ali „na Hurah", naseljenci pa „Horjanci". V župniji ločanski (Latschach) se zlivata rožanski in zil govor in se mešata do Podkloštra (Arnoldstein); od tod govorijo zilj proti severnemu zahodu po ziljskej dolini do Št. Mohorja (Hermag zadnji slovenski fari ste Borljani (Förolach) in Brdo (Egg); proti ju zahodu po Kanalskem je pa pet slovenskih vasij: Vratce (Thörl), Žabı (Saifnitz), Ovčjavas (Wolfsbach), Ukve (Ugowitz) in Lipaljavas (Leopol kirchen); med temi je raztresenih tudi pet nemških sel: Goggau (Koko Tarvis (Trbiž) med Vrateami in Žabnicami, Malborget, Lusnitz (Lužni med Ukvami in Lipaljovasjo, in Pontafel. Ziljsko razrečje govori bl 19.000 ljudij; vseh skupaj je torej koroških Slovencev 120.000.

V sledečih vrsticah hočemo narisati obrazec rožanskega razre naslanjajoč se na podrečje spodnjega Roža, osobito kakoršno se govo največjej vasi tega okraja, v Borovljah (Ferlach, dve milji južno od

* Oporoke so se namreč pisale s črtnikom na lesene, z voskom prevlečene ta ki so se potem zvezale in zapečatile.

lovca) in njenej okolici. Po zbirki primerov hočemo zraven dialektičnih posebnostij ob enem še dokazati, kako globoko so se že prijele korenine ponemčevanja med prostim ljudstvom koroškim. Ker se razločuje rožanski govor od junskega, ziljskega in tudi od drugih slovenskih narečij vzlasti po izgovarjanji goltnikov, naj jim bode odmerjeno prvo mesto.

I.

Soglasniki g, k, h.

I. *G* se ne glasi na vsakem mestu v besedi enako.

a) V začetku besed se izgovarja enako českemu *h*, ali kakor nemški *h* v Haus, Hof, Höhe i. t. d.

Misli se, da novoslovenščina v zapadnih pokrajinah nima českega *h* razven Rezijanov, ki govorijo: dol*h*, dol*h*a, huda*h*a (hudega), *h*ospod, *h*rišnik. St. Vraz še navaja * primorske otoke: Krka, Čres in Rab.

Enako se izgovarja *g* v rožanskem razrečji, posebno rahlo pa po spodnjem Roži okoli Borovelj. Na pr. hábrovec = gaber, háre = gare, havún = galun (Alaun), havób = golob, háziti = gaziti, hasíti = gasiti, hóba = goba, hób'c = gobec, hóv = gol, holíber = goliber, hodíti = goditi (chodíti = gehen), honíti = goniti, horéti = goreti, horá = gora, húliti = guliti, húmpa = gumpa, humén = gumno, hrd = grd, hrča = grča, hrvo = grlo, hrm = grm, hvas = glas, hváva = glava, (chváva = hvala), hvodáti = glodati, hvóbov = globel, huh (izg. huch) = gluh, Hlínje = Glinje, hmöt'n = gmeten, hnáti = gnati, hnjéča = gnječa, hrad = grad, Hrac = Gradec, hréda = greda, hrah (izg. hrach) = grah, hríva = griva, hrozd = grozd, hrof = grof, hráfinja = grofinja, hrúda = gruda, i. t. d.

Tudi tujke, ktere so se udomačile, izgovarjajo Rožani enako: hála = gala (Galakleid), hávje = Galgen, hâs = Gas, hártel = Garten, hav'l = Gaul, hams = Gemse, hâsa = Gasse, hips = Gips, hvavt, i, = Gewalt, hvaž = Glas, hrífel = Griffel, hráben = Graben, hmájna = Gemeinde, Gemeindeweide, púrhar = Bürger, hvíšen = gewiss, hrísati = grüssen, h'bör = Gewehr, himp'l = Gimpel, hrob = grob i. t. d. —

V najnovejšem času, v kterem se je s čudno naglostjo razvilo socialno življenje, občenje z železnico, politično gibanje in šolstvo, prejemajo se nemške besede brez vsaktere premembe in se izgovarjajo po nemškej pisavi; zatorej ima tudi *g* v teh besedah svoj navadni izgovor; na pr. garánt (ne harant), garancíja, gimnázium (gen. gimnaziuma), generál, genóssenschaft, i; gericht, a; grúndbuch, a; gemeinderat, a; gesángverein, a; i. t. d.

b) Isto tako se glasi *g* v sredini besede; na pr. strúha = struga,

* Obraz slovenskoga narečja u Koroškoj od Urb. Jarnika z uvodom i opazkami od St. Vraza v „Kolo, članci za literaturu, umetnost i narodni život, izdavaoći D. Rakovec, St. Vraz, Vukotinović, I. knjiga, u Zagrebu 1842. str. 41—57.“

péha = pega, sráha = sraga, šóha = šoga, nóha = noga, šéha = šega, cáhati = cagati, bohát = bogat, c’hán = cigan, možháne = možgani, dráhati = dregati, bohabojéč = bogaboječ, rohovíle = rogovile, náhlica = naglica, vohóv = ogel, ohvodáti = oglodati, bérhva = bergla, bohvóv = gologlav, tohóta = togota, drahóta = dragota, čahél = kegelj, čahljáti = kegljati, jihráti = igrati, bvahú = blago, Bohú = Bogu, drahú = drago, na dóvhu = na dolgu i. t. d.

c) Ob konci besed se izgovarja *g* kakor nemški *ch* v do*ch*, dur*ch*, au*ch*; na pr. nach = nag, drach = drag, briech = breg, Buech = Bog, dovch = dolg, tôch = tog (starr), vbuech = ubog, ruech = rog, sniech = sneg, vôch = log, brvóch = brlog, st’ch = stog (Scheuer), prach = prag i. t. d.

d) V sklanji se spreminja *g* v *j*; na pr. nóha, nóje, nóji, nohó, na nóji, z nohó; obí nojí = obe nogi; nojé, nuech, nohám, nojé (tudi na núje), na noháh (tudi na nojáh); šóha (včasi tudi šója), gen. šóje, dat. šóji, plur. šóje, šôch, šójam, šóje, pri šójah, z šójemi; sráha, sráje; strúha, strúje, na strúji; ruech (rog), na róji = na rogu, rojí = rogovi, rojé = rogove, rojém = rogovom, z rojmí = z rogovi; dovch = dolg (Schuld), dovjí = dolgovi, dovjé = dolgove, z dovjí = z dolgovi (tudi z dovjámi); dovch (lang), dóvjaha (ali dovjá) = dolgega; fem. sing. dóvha, dóvje, dóvjej; plur. dóvji, dóvje, dóvjam, dóvjah; drach (drag), drajá = dragega, drají = dragi, drajé = drage, dráješi = dražji; drúji = drugi, drúja = drugega, drúje = druge, drújah = drugih, z drújemi = z drugimi; najá (ali nájaha) = nagega, na najám = na nagem, nají = nagi, najé = nage; govori se tudi špájat (Spagat); pržjám = prižgem, zažjám = zažgem; na pr. počáj, da toba‘ zažjám = počakaj, da tobak zažgem.

e) Omečenje v *z* se je ohranilo samo v besedi vôch = log; na pr. v vôz’ = v logu; dans po vôz’ jahejo.

II. Najočitnejši je pa razloček rožanskega govora od vseh drugih po posebnem izgovarjanji trdega goltnika *k*.

a) Trdi goltnik *k* se ne glasi kakor po drugod na Slovenskem, temveč sliši se samo s l a b n a s t a v e k v grlu, kteri je pa včasih tako tih, da ga čuje le tega razrečja vajeno uhó; za Nemce ni skoro nobenega razločka, ali se izgovarja na pr. ila ali ‘ila (kila). Rabilo se bode za ta nastavek znamenje ‘. Na pr. ‘áča = kača, ‘áfra = kafra, ‘aj = kaj, ‘a‘ = kak, ‘á‘a = kaka, ‘a‘ú = kako, ‘ám’n = kamen, ‘apván = kaplan, ‘áp’č = kapič, ‘aštrún = koštrun, ‘ofé = kofé = kava, ‘óca = koca, ‘číja = kočija, ‘oj = koj, ‘ov = kol, ‘ovú = kolo, ‘olénder = koledar, ‘li‘ = koliko, ‘ólmaž = kolmež, ‘orá‘ = korak, ‘r‘á = Krka, ‘óvter = kolter, ‘osívca = kosilce, ‘uest = kost, ‘ozá = koza, ‘úha = kuga, ‘úfa = kufa, ‘úhva = kuglja, ‘ú‘ati = kukati, ‘ú‘ovca ‘ú‘a = kukavica kuka, ‘ûp’c = kupec (Haufe), ‘up = kup, ‘ván’c = klanec, ‘létva = kletva, ‘lic = klic, ‘luč = ključ, ‘vobása = klobasa, ‘nof = knof, ‘ri = kri, ‘rh = kruh, ‘ral = kralj, ‘réša = kreša, ‘riv = kriv, ‘rov = kril (kriti), ‘rop = krop, ‘vas = kvas, mvá‘a = mlaka, mlíe‘o = mleko, ta‘ = tako, ra‘ = rak, otá‘ati = otekati, ‘cáti = kecati, ‘cniti = kecnoti, ‘dá = kdaj, i. t. d.

Tudi tujke imajo isti izgovor; na pr. ʻélnar = Kellner, ʻŏʻ = keck, ʼit = Kitt, ʻísta = Kiste, ʻíla = Kilo, ʻanál = Kanal, ʻoštáti = kosten (Preis), ʻóštati = kosten (versuchen) i. t. d.

b) Mesto *k* se govori čestokrat *č* v začetku besed. Na pr. čej = kje, čir = kjer, nčír = nikjer, čéber = Käfer, čic = kic = kij, čídati = kidati, čepa = kepa, čél'h = kelih, čét'na = Kette, čínbat = Kindbett, čírfat = Kirchfahrt, číhniti = kihnoti, číhati = kihati, čísov = kisel, číta = kita, číkel = Kittel, čahél = Kegel, čaʻláti = čakljati = jecljati, čódrast = kodrast, čop = kop (Federbusch).

c) V sklanji se omečuje *k* v *č*; na pr. trávnč' = travniki, trávnče = travnike, na trávnčah = na travnikih, s trávnči = s travniki; otróče = otroke, otročám = otrokom, pri otrúčah = pri otrokih, z otrúči (ali z otrúčemi) = z otroki; bik, nom. pl. b'č' = biki, b'čám = bikom, b'čé = bike, pri b'čáh = pri bikih, z b'čemi = z biki; róka, nom. plur. roče, ročám = rokam, na ročáh = na rokah, z ročmí (tudi z roʻámi) = z rokami; moka, gen. móče, v móči = v moki; bárka, gen. bárče, na bárči, plur. nom. bárče, bárčam, na bárčah, z bárčemi; zásaka, gen. zásače, v záseč'; ʻačá = kakega, ʻáčom' = kakemu, ʻáče = kake, v ʻáčah tažávah = v kakih težavah; tačá = takega, táče = take; taščá = težkega, svadčá = sladkega, ʻráčaha = kratkega, ʻráča = krajšega; vélčâ = velikega, vélče = velike (na. pr. so pa vélče vodé, pa n'číso doré), vélči, vélčah, vélčam, z vélčemi i. t. d.

d) Dalje se spreminja *k* po sklanji tudi v *c*; na pr. róʻa (roka); róce, róci, na róci; žvoplénʻa (žveplenka), gen. žvoplénce, na žvoplénci, plur. žvoplénce, z žvoplencemi; v mvac' = v mlaki; v mliec' = v mleku; vaʻ (vlak = Holzriese), na vac' = na vlaku; otóʻ (otok), na otóc' = na otoku; otróʻ (otrok), otroci; pr bovníc' = pri bolniku, na trávnc' = na travniku, i. t. d.

e) *k* = *h*, na pr. htu = kdo, nŏht' = nekdo (nščir = nihče = nikdo), dohtar = doktor, žmáh = Geschmack. Več primerov je težko najti.

III. a) *H* se izgovarja kakor po drugod enako nemškemu *ch*; na pr. hrast, hváva (chvava) = hvala, hodíti i. t. d.

b) Včasih se *h* pretvarja v *š*; na pr. šitr = hiter, šíša = hiša, ščéra = hčera = hči, oréši = oréhi, pri oréšah, z oréšemi; meší = mehovi, mešém = mehovom, na mešíeh = na mehovih, z míešemi (tudi z mešmí) = z mehovi; múha, gen. sing. múše, múši, na múši, plur. múše, múšam, pri múšah, z múšemi; hrieh (greh), hrieš' = grehi, hríeše = grehe; straší = strahovi; h'ší = gluhi, h'šáh = gluhih, hûšam = gluhim, h'šé = gluhe, pri hûšah = pri gluhih, z húšemi = z gluhimi. —

Iz navedenega razvidimo, da se v rožanskem razrečji navadni slovenski *g* izgovarja kot *h, ch, j, z; k* se ali n e izgovarja ali pa se spreminja v *č, c, h*; *h* ima navadni izgovor ali je pa *š*.

(Dalje pride.)

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

VIII.

Provincija Windischgraz pod bratoma Bertholdom V. in Ottonom VII. iz rodbine grofov z Andechsa vojvodov meranskih.

V štajerskem deželnem archivu se hrani listina, ktera poročuje, da sta 29. oktobra l. 1228. brata Otto (VII.), vojvoda meranski, in Berthold, patrijarh oglejski, potrdila prodajo nekterih imenj, koja so grofi z Andechsa bili darovali samostanu diessenskemu, a ktera je bil diessenski prošt „Heinricus“ prodal Albertu, opatu samostana benediktinskega v Gornjem gradu. Ker je listina precej obširna, hočem tukaj samo dotične vrstice navesti:

„Hinc est, quod nos Bertholdus, dei gracia sancte Aquilegensis ecclesie patriarcha, una cum fratre nostro illustri duce Meranie Ottone, scire volumus: omnes hanc paginam inspecturos, quo deo dignus et venerabilis in Christo filius: Albertus, abbas Obernburgensis cenobii, veluti prudens et fidelis dispensator, in salutis sue augmentum emit in nostra et memorati fratris nostri presencia utriusque voluntate per omnia accedente de manu venerabilis prepositi: Diezensis ecclesie Heinrici, duodecim mansas proprietatis dicte Diezensis ecclesie: in monte s. Stephani sitas, et duos in Olswic, nec non et reliquos duos in Uihan, octoginta quinque marcis cum omnibus attinenciis cultis et incultis.“ itd.

Te puše (kmetije) so bile na Kranjskem. Sofija, soproga Bertholda II., darovala je samostanu diessenskemu svoje posestvo „in monte s. Stephani in Carneola“; Olswic se imenuje v listini iz leta 1238. zraven krajev Peschs (Peč?), Woepulach in Tupelich (glej: Notizenblatt der Wiener-Akademie 7, 297—300), menda je = Olševk; Uihan utegne Ihan biti. Mesto, v kterem se je ta pogodba podpisala, ni pristavljeno. Ker sta pri tej pogodbi oba brata sodelovala, morala so posestva grofov z Andechsa, ki so jih na Kranjskem imeli, lastnina obojih bratov biti, ali pa je patrijarh Berthold sodeloval kot višji pastir, kot škof črez samostan gorenje-graški.

Zakupno pismo se je brž ko ne v Slovenjem Gradci napravilo, ker je za pričo tudi podpisan „Bertholdus plebanus de Graeze“; in tudi druge priče so iz soseske, tako Siboto, plebanus de Lowat (Labota, Lavamünd), Chonradus, decanus Saunie (savinske doline), Diettricus de Rusche, (Ruše, Maria Rast, na desnem bregu reke Drave). Druga gospoda, ki še je za priče podpisana, kakor Eberhardus de Porta, Prisius de Rowino, Otto, pincerna, magister Berengerus, itd. bili

so brez dvombe patrijarhovi spremljevavci in so živeli na dvoru oglejskega patrijarha, dočim so priče: Berenhardus liber de Wilheim, Grife de Stuode[1], utegnole iz Nemškega biti in spadale k dvoru Ottona, vojvode meranskega.

Otto je umrl leta 1234., torej šest let po potrditvi gore omenjenega pisma.

Med pričami pa še tudi nahajamo plemiče: Heinricus de Graeze, Perengerus de Graeze, Ortolfus scolaris de Graeze et frater ejus Friedericus. Kolikor sem dozdaj mogel dognati, omenjajo se od l. 1093. prvikrat v listinah slovenje-graški slobodnjaki. Werianda de Grez nahajamo naimer že leta 1093. kot dobrotnika št. pavlovskega samostana. Sicer piše J. B. v. Winklern v svojej Chronolog. Gesch. der Steierm. ad annum 1138., da so v istem času med drugimi štajerskimi plemiči, kakor Herbersteini, Wurmberchi, Lichtensteini itd. tudi že Windischgraezi znani, a vira ni pristavil, od kod da ima to vest.[2] Starinoslovci pravijo, da so gore imenovani slovenje-graški gospodje bili napravniki (ministeriales, Erbhofbeamte) gotovo že bogatih in mogočnih vojvodov meranskih.[3] Ti napravniki so deželnega gospodarja obdajali, bil je li mir ali boj; oni so izvrševali njegova povelja, bili so priče njegovih zavez in pogodeb in udeležniki njegovih pobojevanj (Fehden). Jemali so se iz plemenitih rodbin in so bili večjidel vasalli deželnega glavarja.

„Heinricus de Graeze“ se že imenuje v listini iz leta 1225. Patrijarh Berthold je v istem letu sklenol s krškim škofom Ulrikom de Ortenburg (vladal 1222—1253) pogodbo zaradi razdelitve otrok svojega ministerialca Heinrika de Graeze, kteri se je oženil z neko ministerialko krškega škofa (glej Ankershofen, Regesten zur Geschichte Kärnthens in pa Archiv für österr. Geschichtsquellen 22, 568—9). Ta pogodba je bila podpisana „anno 1225. juxta pontem Drawe aput Montferar sub testimonio Bertholdi plebani de Grez, Conradi de Sanna (Savina), Engelrammi et Engelbrechti fratrum de Strazburch, et aliorum quam plurimorum“.

---

[1] Tega Grifo de Stude omenja tudi listina iz leta 1207.: Henricus Marchio (Istriae) daruje samostanu vitrinjskemu (na Koroškem) kmetijo v „Tupalich“. Priče: Albert grof „de Wiselberch“, Ulrich plebanus „de Stain“, Otto de Gutenberc, Grifo de Stude. Listino hrani histor. društvo koroško v Celovci. Posnetek najdeš v Archiv für österr. Geschquell. 14, 135. 27, 178. Stain gotovo ni Kamnik na Kranjskem, temveč Stein ob Dravi na Koroškem.

[2] Brž ko ne jo ima iz admontskih Saalb., kjer se ad annum 1138., imenuje „Oudalricus de Greze“, ali ni še dokazano, iz ktere rodbine žlahtnikov je ta Oudalricus bil, ali iz nemškega ali iz slovenjega Gradca.

[3] V Codex. tradit. s. Pauli se res že omenja „Bernhardus de Grez“ kot „miles“ višjega škofa koločkega, Bertholda Andechsčana, pozneje patrijarha oglejskega.

Na Montferar še opominja dandanašnji kraj Železnik, južnozapadno od dolenjega Dravberga, kjer še zdaj čez Dravo most drži. —

Z Bertholdom V. je „provincija Windischgraz“[1] prišla iz lastništva grofov z Andechsa v last oglejskega patrijarštva (1251). Zadnji Andechsčan je bil Otto VIII., vojvoda meranski in „pfalzgraf“ v Burgundu. Z njim je izumrlo moško koleno mogočnih in bogatih Andechsov, čijih praded Arnold I. je že bil ustanovil leta 957. to imenitno hišo, ki je imela grofijstva: Neuburg, Schaerding, Wimberg, obilo imenj zapadno od Inna in južno od Donave, grofijstvo pusterthalsko, posestva v dolenjej Avstriji, na Kranjskem in v Istri, na Koroškem in Štajerskem, Dalmatinskem in Hrvatskem in na Burgundskem. Ni bilo mogočnejših in bogatejših plemičev v onej dobi; hčeri iz hiše Andechsčanov so snubili kralji in vojvode. Otto VIII. je umrl 29. junija leta 1248. nenaravne smrti: Menih schaeftlarnski poroča: „veneno interfectus a suis strangulatus, miserabiliter moritur“. Cvetela je ta slavna rodbina 291 let, imovinsko skupino slovenje-graško pa posedala gotovo 130 let. Le énega edinega (Henrika VII.) kosti počivajó „in capitolio in Grazza“.

Slednjič še naj sledé imena onih ministerialcev meranskih vojvodov, ki so svoja zavezna posestva ali fevde imeli na slovenskem Štajerskem in Kranjskem, ter tedaj gotovo niso za pričevanje hodili v nemški Gradec, temveč v Slovenji, ki je bil lastnina meranskega vojvode Henrika.

Henrik IV. marchio Istrie,[2] je 24. avgusta 1211. objavil „in Graeze,“ da je krški škof Walther (vladal 1200—1213.) s privoljenjem Henrikove žene Sofije in vojvodinje Neže, njegove matere, ki je pa že 25. sušca l. 1195. umrla, od njegovih ministerialcev: „Winthera in Gottfrieda de Kronave“ (Kronau, Kranjska gora?) kupil imenje ob Muri v „Chunisdorfu“ ležeče. Priče so sledeči ministerialci: Henricus Pris, During de Nidegge (Neidegg, Mirna na Dolenjskem), Poppo Kalcho, Dominus Gerloh, (menda iz Gerlachsteina, ne daleč od Kamnika?), Reinher de Wolkinberc, Henricus et frater ejus Otto. Meinhart Cimhilt,[3] Henricus de Insula (menda z blejskega otoka?), Engelscalcus de Rabinsperc, Walther, scriba, Gebhart de Sonnegge (Žunjek, v savinskej dolini), Ortolf de Gurkvelt, Weriand de Hohinegg

[1] Rajni prof. dr. Tangl piše o pomenu: „provincia“:

Der Ausdruck provincia bezeichnete damals das einem Herrn gehörige, unterthaenige Land oder Gebieth mit allen Staedten, Maerkten, Burgen, Dörfern, Weilern, Gütern und allen Leuten (Ministerialen, Vasallen, Bürgern und Bauern) desselben mit mehr oder minder ausgedehnten Hochheitsrechten (Civil- und Criminalgerichtsbarkeit, politische Verwaltung, Steuer und Zinserhebung, Robotsrecht, Jagd, Fischerei, Bergwerksrecht usw.), kurz das, was man eine freie Herrschaft nannte. —

[2] Glej str. 127, 128.

[3] Brez dv [illegible] hilt, kakor se ime nahaja v drugih listinah.

(Vojnik pri Celji), Henricus de Rosinbach (menda pri Ljubljani?), Udascalcus de Rabinsperc. Rabensberg je zapadno od Vojnika, eno uro od Lemberga, 5 ur od Celja v občini Rupe. Njegova sina Erharda in Henrika nahajamo v listinah iz leta 1262., Bertholda de Rabensberg v listinah iz leta 1263. in 1270. On je bil velik dobrotnik „monasterii carthusiani in Freudenthal“ na Kranjskem. Margarita de Rabensberg je bila opatinja klarisaric v Mekinah (1360) (Münkendorf) na Kranjskem. Ulricus in Friedericus de Rabensperg sta živela l. 1301. in sta bila poslednja moška člena te plemenite rodbine.

Gore omenjene Wolkinberge še nahajamo do leta 1798. Theresia Freiin von Wolkensberg, ki je bila omožena s Freiherrom Wertenbergom, bila je posestnica grajščin: Rače (Kranichsfeld) in Brezula blizu Rač (v listinah Pressula).

Prepis te listine sem videl pri historičnem društvu v Celovci; registrovana je tudi v Archivu für Kunde österr. Geschichtsquellen 19, 193.

Drobnosti.

Slovstvo: „*Zgodovina slovenskega slovstva.* Spisal in založil Julij pl. Kleinmayr, c. k. profesor v Kopru, 1881. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu.“

G. pisatelj je s tem svojim delom slovenskemu narodu, osobito še pa srednjim šolam brez vsega dvoma jako ustregel. Zgodovina našega slovstva, izdana dr. Fr. Miklošičem l. 1865., bila je že pošla, in nam učiteljem je bilo torej treba učencem svojim narekovati potrebne podatke o slovstvu. Koliko zlatega časa se pri tem potrati, in kako malo se doseže! Kleinmayrjeva „Zgod. sl. sl.“ je celó boljša, nego smo je pri sedanjih razmerah, ki so jako neugodne, smeli pričakovati. Kdor se je v tej zadevi sam kaj trudil, kakor pisatelj te ocene, vé, koliko truda, sitnosti pa tudi stroškov tako zbiranje prizadevlje. Torej, prav zadovoljni smo s knjigo, pa ne vsestranski, in — to mora na dan. Jezik je za vsem še že dober, t. j. gladko teče ter ugaja — a slovniških pomanjkljivostij je v tej knjigi vendar več ko dosti. Bom jih nekaj naštel, pa nikakor ne vseh. Na str. 3. „je le“ = „je li“, str. 4. „dozor“ (ta beseda ni jasna), str. 9. „o Slovanih, katere — niso poznali“; ib. „vdobil“, ne: dobil? Potem „žive narečija“, „do Jurij Japeljna“, „med učenem svetom“, „poslo“, „v Nemško-bradu“, „ptuji“, „jezero let“, „njegovali“, „podata“, „posvečil“, „Solnograd“, „spisatelj“. Na str. 14. govori o „tvorkah in gibkah“; Matičina „terminologija“ teh izrazov nima, kjer na str. 15. čitam: bildsame Sprache = gibki jezik; min. (z. B. Marmor) plastisch = tvorek. — Ostanimo rajši pri obrazilih, sklonilih, osebilih, naklonilih! — Dalje „škofa Peter Bonhoma“, „ložeje“, „vidši“; str. 49. „Vütenberg“ je tisk. pogrešek; str. 52. „večidelj“, 56. „ptujih“, 57. „v Gradecu“, str. 80: „kažeti“, 118: „raztrešenega“, „po slovenski“ i. t. d. — Take zmote učence begajo. Mislim, da je g. pisatelj izročil komu svoj rokopis, naj mu ga snažno prepiše, in da je nevešč prepisovalec sicer lepo besedo krivo prepisovaje pokvaril. Pri drugem natisu bo vse to že izginolo. — Pa tudi z ozirom na tvarino samo moram nekaj omeniti in tam pa tam popraviti. Z razdelitvijo jezika v narečje se pisatelj prenadolgo peča, koja preobilost jasnosti nasprotuje. Pri „Zographos“-evangeljih ni omenil izdanja Jagićevega, ki je najpopolnejše. Str. 28. Pri Borisu Cirila ni bilo. Sploh bi se naj bil pisatelj držal edino zanesljivih podatkov, koje najdemo o sv Ciril

Metodiji pri knjižničarji Anastaziji, — ne pa legend! Dobro bi bilo, ko bi bil povedal, od kod ima svoje ime „Psalter Sluck (str. 36.), kaj je „Krmčaja" itd. Na str. 39. se krivo poroča, da je Ulrik Lichtenstein kot Venus potoval iz domovine proti Benetkam — ravno narobe. O Berlogarji (ib.) bi bil lahko več povedal. Dalje vém, da je Berl. podučeval cesarjeviča Maksa v slovenščini; ali je pa res tudi slovnico in slovar spisal? O Krenu je premalo povedanega; isto velja o Schönlebnu. Valvasor je bil baron — ne vitez. Aug. Dimitz trdi v pristavku k „Bibl. Carn.", da je Pohlin umrl leta 1804., a ne 1801. Na str. 69. beri 1798 mesto 1768. Na str. 77. „čeravno ni veliko pesniškega duha in ognja v Volkmerovih pesnih". To je očividna krivica! To pač rečem vsakemu, ki mi kaj takega o tem ljubljenci štaj. Slovencev zapiše: Tolle, lege! Str. 78. Zelenko Jurij — to je le izmišljeno ime, pravo pa je Mihael Zagajšek. Glej Slomšekove životopise str. 204. Str. 78. Dizmaz — ne Digmas, kar je stavec pokvaril. Str. 91. Primic ni umrl v Gradci — nego v svojej domovini. Šmigoc, a ne Šmigovec, rodil se je pri sv. Andraži v Halozah. Murko pač ni bil nikdar pravoslovec. O tem sem že pri drugej priložnosti govoril. Na str. 152. bi se naj pristavilo rojstno leto Verne-ta — 1797. Pri Heršeci (str. 165.) bi se naj imenovala slovnica njegova od l. 1847. Raič B. se je rodil pri sv. Tomaži.

Knjiga obsega na osmerki 226 stranij. Krajci, kamor se lahko beležke zapišejo, so premajhni. Tisk ugaja. Ves obseg kaže navdušeno ljubezen do milega roda našega, in tako bi naj bile pisane vse naše šolske knjige. Duh je, ki oživlja, črka mori. — Vrlemu g. pisatelju zaslužena hvala ne bode izostala. *Dr. Jože Pajek.*

„*Ed. Musil-ovi obrazci načrtovanj v šolskih pisankah.* Zaloga Nižederske delniške družbe za papirno tovarništvo v Beču, Tuchlauben št. 6. Tisk Ed. Musil-ov." — Musilove pisanke so s slikami vred za rabo v ljudskih in meščanskih šolah potrjene od c. kr. naučnega ministerstva z odlokom od 9. febr. l. 1881. štev. 1395. — Naše slovensko učiteljstvo si je za razvitek narodne zavesti lepo zaslugo s tem pridobilo, da je stvarilo in priskrbelo našej mladini pisanke in risanke s slovenskimi napisi in slovenskim berilom. Iz celega srca je želeti, da se naši učitelji vseskozi le slovenskih pisank in risank poslužujejo. Dobrodejni upliv na našo mladino se bode v malo letih pokazal. — Musilove pisanke se odlikujejo po lepem in dobrem papirji; izmed 19 (toliko mi jih je pri roki) nam vsaka podaja posebno sliko na prvej strani zavitka z dotičnim primernim berilom na zadnjej strani; na dveh se nahaja preračun stare mere v novo; risanke so po meterskem sostavu z 1 in 2 centim. — Gledé slik je omeniti, da so nektere z berilom vred res za otroke jako primerne, nekaj jih je tudi pripravnih za slovensko mladino, a takih je žalibože jako malo. Na najmanj štirih pisankah je berilo za ljudske šole neprimerno, dà celó včasih preučeno. Domačih in zemljepisnih slik težko pogrešamo. Gledé na naše domače, slovenske potrebe še bodemo morali pisanke dopolniti. Pri drugem natisu se tudi naj kolikor mogoče gleda na doslednost oblik in izogiblje vseh manj znanih besed. — Sploh pa moramo konečno izreči, da smemo Slovenci s tem podvzetjem zadovoljni biti, in zaradi tega ga vsem gorko priporočamo domovini in narodu v korist. —

Listnica uredništva: Br. Razlaga besede „Karavanke" pride zavoljo pomanjkanja prostora prihodnjič. — Preserški: Zakaj nič originalnega? Vaš prevod se dobro bere. Zakaj pseudonym? Ne bojte se porogljivega odgovora. — S. F. Vaša kritika o knjigi „Okó in vid" se ne more sprejeti, ker je preosebna. Kritika mora biti celó objektivna in stvarna; nespodobno je po osebi pisateljevej mlatiti. — J. Z. v K. Na pesni in pisma, ki nimajo pravega podpisa, ne moremo se ozirati. Prosimo torej, da se naj pesniki s pravim svojim imenom v pismih podpisujejo.

Izdaja, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto I. V Celovci, 1. avgusta 1881. *Štev. 8.*

Pomladanski vetrovi.

Povest iz časov francoskih vojsk.

(Dalje.)

Sedmo poglavje.

Čujte bor, vojaške roje!
Krogla žvižga, boben poje.
Koseski.

Veselja utriplje srce slovenskemu potniku, kedar iz daljnih, tujih krajev čez gore in doline prišedši pred sabo zagleda razprostrto podobo bogatim kinčem obdarjene ljubljanske okolice. Radosti mu lice zažari, ko iz daljine opazi belo zidovje slovenske metropole, nad njo pa ponosno se dvigajoč in utrjen grad. Tam naj bi našel vsak rojak svoj dom, to mesto naj bi bilo središče domačega življa in narodne uzajemnosti. Od davnih časov že biva tú njegov rod, njegovi pradedje so to zemljo z lastno krvjo branili proti tujim nasilnikom. Kjer se sedaj na ravnem polji pri rahlem vetriči upogiblje in uklanja rumeno žitno klasje, tam so nekdaj konjska kopita sovražnih čet našim očetom v prah teptala borne zaslužke trudapolnih dnij, a kjer sedaj slišiš po logih in gričih ljubko žgolenje krilatih pevcev, tam je že marsikrat strahovito odmeval bojni krik in strelni grom. —

V strmem klanci nad Višnjo goro, malim mesticem na Dolenjskem, pomikal se je posamezen voz počasi navzgor. Konja sta bila od dolge vožnje zeló upraŝena in spehana, zato sta tudi sila nemarno stopala, nikdo ju pa ni k hitrejšemu tiru priganjal, kajti izmed dveh potnikov na vozu je bil prvi že do dobra zaspal, drugi je pa začel tako odločno dremati, da bi mu vajeti vsak hip lahko iz rok padli. Večerni mrak se je bil ulegel na zemljo, vedno bolj temno je prihajalo, a potni voz je po cesti, ki se je malo na desno proti Ljubljani zavijala, polagoma dalje lezel v košat, temen gozd, kteri je cesto od obeh stranij obdajal. Nikak šum v obližji ni dramil potnikov iz mirnega spanja, ne brigajoč se za okolico sta se dalje peljala; toda bolj marljiv opazovalec bi ne bil zgrešil

strašnega polnočnega prizora, ki se mu je kazal po hribih na levej in odzadnjej strani. Stotero ognjev in kresov je plamtelo po bližnjih gorskih vrhuncih. Drugikrat so se ljudje vselej mirno in veselo ozirali na tako razsvetljavo, s ktero so slavili kak praznik ali so kako izvenredno svečanost obhajali; mladenči in deklice so do pozne noči okoli ognjev rajali ter se s pevanjem in igranjem razveseljevali. Tudi danes so se vaščanje obračali proti gorám, toda njih pogled je bil polen skrbljivosti in plahote, kakor da bi si hoteli iz švigajočega plamena prorokovati prihodnjo, do sedaj še neodločeno osodo. Okoli gorečih grmad so pohajale visoke postave, do pet oboroženih mož; po gorskih brdih in po nižavah so se oklicavale in si odgovarjale vojaške straže in patrouille, vse je kazalo, da je tudi v te kraje prodrla grozovita vojska. Res so bile pred nekimi dnevi francoske čete zasedle Višnjo goro in bližnji stari grad, a v istem času se je po sosednjih gričih utaboril avstrijski general Rebrović z majhnim a pogumnim krdelom graničarjev, njegov neustrašljivi polkovnik Milutinović je pa komaj čakal ugodne prilike, da bi Francoze prijel in prepodil iz teh krajev. —

Za vse te reči se potnika nista zmenila, ampak mirno speča sta se dalje vozila. Ko pa počasi že blizu vrha privozita, kjer se cesta zopet navzdol zabrne, predrami ju nenadoma strog in zapovedujoč glas iz spanja.

„Stoj!“ veli francoski vojak, ki je tam na straži stal, ter konja za uzdo prime.

Vzbujena potnika si oči maneta in zavzeta okoli sebe gledata.

„Tu dalje ne sme zdaj nikdo voziti!“ nadaljuje ostro in mirno stražnik. Pri teh besedah konja na mestu zabrne ter njima veli v Višnjo goro nazaj voziti. Toda Binčeta — on in pa Matevž sta namreč na vozu sedela — ni bila nikakor volja, kar tako kratko ubogati in se vrnoti. Z voza je skočil ter se je pričel z vojakom prickati in se rotiti.

„Kaj vraga! Kdo mi bode branil voziti? Čegava je cesta? Ali nisem mitnine plačal?“

To so bili v mirnih časih res tehtni razlogi, toda pri vojaku niso imeli sedaj nobene veljave.

„Vojni oziri ne pripuščajo, da bi kdo iz mestnega okrožja prehajal v obližje sovražnikov!“

„Kaj so meni mar Vaši vojni oziri!“ odvrne naglo in malo zaničljivo Binče. „Jaz moram še danes v Ljubljani biti,“ pridene hlastno ter hoče vojaka na stran pahnoti. Toda ta mu odločno nastavi svoje orožje, kar je več pomagalo kakor najvažnejši razlogi. Binče se je spomnil, kako so vojaki na Lipnici z njegovim bratom postopali, zato je videč proti sebi namerjeno puško v hipu malodušno obmolknol ter bojazljivo stopal za vozom proti Višnjej gori nazaj. Med potjo pa, ko ga ni nihče več sliša

nego Matevž sam, hudil in togotil se je neskončno ter je z vsemi mogočimi priimki in psovkami obiral to priskutno francosko sodrgo. —

Po Ljudmilinem odhodu je major drugi dan ves besen divjal na Lipnici. Gospa je čez noč kakor duh izginola, in nihče ni vedel kam razven Dobrihe in župnika, ktera pa tega nista hotela nikomur povedati. Major je iskal in popraševal, a ves trud mu ni ničesar pomagal. Zato je ves svoj srd zlil nad vojake in osobito na korporala, ker so ti premalo pazili, da bi gospa ne utekla. V največjej vročini jih je podil celi dan po lipniških brdih, pritrgaval jim je hrane, vse bi bil še zaprl, ko bi bil smel še dalje na Lipnici ostati. Toda polkovnik Milutinović se je že od Karlovca proti Kolpi pomikal, major Besson se je pa moral, kakor se mu je bilo velevalo, na odhod odpraviti. Nekega lepega jutra so kmetje veselo gledali, kako so se vsi vojaki lipniške okolice v vasi pri cesti zbirali in z majorjem na čelu molčé odjezdili proti Ljubljani. Drugi dan so pa že iz Hrvatskega pridrle avstrijske čete ter urno hitele za Francozi. Potrebili in pregnali so po mestih francoske pristaše in privržence in dolenjski rojaki so bili rešeni neljubih gostov.

Pusto in prazno je bilo na Lipnici po odhodu vojakov. Prej toliko živahnosti, ko so o času Vinkovega gospodarstva posli in delavci urno tekali na vse strani po svojih opravkih, ko so vojaki točno opravljali svojo strogo službo in s tem v tiho kmečko življenje uvedli precej raznoličnosti, — sedaj pa vse mrtvo in zapuščeno. Delo na polji je zaostajalo, hiša in dvori so bili že dolgo nepočejeni, živina je po neosnaženih hlevih gladna mukala. Binče je z Matevžem dolgo časa sam bival na Lipnici ter je s svojim tovarišem včasih kako nujno delo opravil. Če tudi ni bil prav bistroumen, vendar je lahko uvidel, da gospodarstvo ne sme dalje tako zanemarjeno ostati. Kdo pa bi se naj za-nj brigal, ako ne Binče sam? Vinko je mrtev; tako so vsi ljudje trdili, in Binče sam ni pričakoval, da bi se njegov brat še kdaj na Lipnico vrnol. Tudi ni bilo nobene prave oblastnije, ktera bi se bila za lipniško od lastnikov celó zapuščeno posestvo kaj zmenila in bi gledé njegovega oskrbovanja uredila, kar bi bilo potreba; saj se v onih nerednih vojnih časih ni vedelo, kdo da je pravi gospodar v deželi. Ni čuda torej, če si je Binče do dobra umislil, da ostane on sam gospodar na Lipnici; saj ga ni nihče motil pri tem mnenji. Kedar se Ljudmila zopet v domače kraje povrne, — mislil si je novi gospodar, — uzadovoljila se bode s svojim posestvom, ktero je za njo dosta veliko. Sicer pa je bila gospa že župniku sporočila, da se ne misli prej domú vrnoti, dokler vojska ne poneha in se dežela popolnoma ne umiri. Se vé da je slednjič tudi Ljudmila na tujem morala zvedeti bridko novost o Vinkovej smrti, o kterej se je tako določno govorilo po lipniškej okolici in njenem obližji. Uboga žena se je s strežnico zaprla v svoje samotno stanovanje, tam je revica, odstranjena od vsega sveta,

svojo osamelost in moževo nesrečno smrt pomilujoč, do smrti užaljena cele dni in noči prejokavala.

Med tem je Binče sam na Lipnici mogočno gospodaril, kakor in kolikor se mu je ljubilo. Po bratovej izgubi se je res kmalu zopet utolažil; bil je miren, ako mu ni nihče o bratu govoril. Če ga je pa kdo zopet na-nj spomnil, začel je jokati. Posebno jezil in hudoval se je pa nad strežajem, ko je slišal o njegovej malopridnosti. Rotil se je, da ga bode na drobne koščeke sesekal, ako še kterikrat pride na Lipnico. — Za kmetijstvo si je pridobil Binče zopet nekaj prejšnjih poslov nazaj, da so opravljali najvažnejša dela; tudi on sam je kaj priredil, kar je bilo za največjo potrebo. Vendar pa nista mogla Binče in Matevž z združenimi močmi zopet uvesti onega reda na Lipnici, kakoršen je bil v prejšnjih časih. Binče je spoznal, da potrebuje umno gospodinjo, ktera bi na Lipnici vse preskrbovala in urejala, kakor prej Ljudmila. Dolgo se je že s to mislijo bavil, nekega dne pa Matevža resno in pomenljivo nagovori:

„Čuj, Matevž! Dobro bi bilo, ko bi si jaz ženo vzel.“

„Se vé!“ odgovori Matevž. „Jaz sem ti že hotel davno o tem govoriti. Vsa dekleta v vasi sem si že ogledal, vendar pa še ne vém, ktero naj bi ti jemal.“

„Kaj še! Kmečka ni zá-me. Moja žena mora učena in omikana biti, kakor je bila Vinkova Ljudmila.“

„Take pri nas ni.“

„Matevž, midva se popeljeva v Ljubljano, tam si jaz v imenitnih krogih izberem svojo nevesto.“

Matevž je obstal ter Binčeta strméč gledal tako kakor takrat, ko se je s svojim tovarišem moral v mesto peljati, da bi za balon potrebnih stvarij nakupila. Vedel je, da se njegov svojeglavni gospod ne dá z lepa pregovoriti, ako si je kaj v glavo utepel; torej je tudi ta vožnja gotova.

„Že sem vse preskrbel, kar je potreba,“ nadaljuje Binče. „V mestu prideva v društvo grofov, baronov in drugih plemenitašev. Glej, da se bodeš pri teh lepo obnašal, ako te kterikrat s sabo vzamem.“

„Kakšni pa so ti plemenitaši?“ vpraša Matevž. „Jaz nisem še nobenega videl.“

„Kakšni! Kakoršni drugi ljudje. Toda od stanú so.“

„Stanú? Kakega stanú?“

„Matevž, ne bodi siten!“ vpije Binče, kteremu je bilo neprijetno tako popraševanje. „Počakaj malo! Bodem ti že kterega pokazal. V gledišči se ti gospodje med igro na glas pogovarjajo, pa konje in pse radi imajo.“

„To ni nič posebnega,“ pravi Matevž. „Naš pastir —“

„Matevž, ti si strašen gumpec!“ jezi se Binče. „Kdo naj bi s takim

surovežem kam hodil! Zato sem že davno pisal v Ljubljano po dva gospoda, ktera te bodeta nekoliko otesala in tvojo ostudno robatost malo ugladila.“

Drugi dan sta prišla na Lipnico zaželena dva gospoda, ktera naj bi sedanjega lipniškega gospodarja in njegovega prijatelja urila v vseh umetnostih in ročnostih izbornega in plemenitega vedenja; po njih je hotel Binče pozvedeti osobito vse skrivnosti uspešne udvorljivosti. Prvi je bil dolg in suh mož; pri svojej hoji je čudno skakljal in se zibal, kar je dobro značilo njegovo strokovnjaštvo: bil je namreč plesni učitelj. Drugi pa je bil majhen in trebušen možiček, ki se je vedno na vse strani uklanjal, kolikor mu je njegovo sključeno telo pripuščalo. Ta naj bi Matevža in Binčeta naučil francoščine, in sicer v štirinajstih dneh, kakor je Binče računil. Je-li ta mož znal, kako težavna bode njegova naloga, to se ne vé; dobro pa je vedel, da mu bode Binče njegov trud bogato plačal.

Takoj drugi dan se je začel poduk. Po Binčevem načrtu so se zjutraj francoščine učili, popoldne so pa plesali. Binče je z nenavadno potrpežljivostjo francoske besede narekoval, Matevž je pa debelo gledal svojega debelega učitelja. Pri plesu je Matevž počasi kakor stope vzdigoval svoje noge ter se neukretno motal po sobi, njegov tovariš je pa kot prava vrtalka skakal okoli njega, kakor opica okoli medveda, kterima je plesni učitelj na vso moč godel in žvižgal, da je že komaj dihal. Tako je šlo prvi dan. Drugi dan se je pa Binče že sila naveličal. Učiteljev ni več poslušal; ko sta ga pa ta dva nekako pregovarjati in siliti hotela, vrže ju iz sobe ter oba z Lipnice spodi. Če hoče ktera gospica moja nevesta postati, mislil si je sam pri sebi, naj z mano po slovensko ali nemško govori in se po domače vede. Kaj bi se še jaz po francosko pačil!

„Matevž!“ veli svojemu tovarišu. „Jutre zjutraj odrineva. Še danes pojdi gor k Dobrihi! Obljubil mi je natančen zemljevid dati, kterega bodem potreboval na potovanji. Tega mi prinesi! Jutre zgodaj pa pripravi voz in naprezi Murota!“

„Nikar tega tako daleč s sabo jemati!“ odvrne Matevž. „Saj ga poznaš.“

„Jaz ti to velevam. Kaj bodeš toraj ugovarjal!“

„Pa poskusi, če hočeš! Bodeš videl: Muro se bode naveličal, sredi pota se bode zabrnol ter bode mirno nazaj vozil; nihče ne bode zamogel tega njegovej trmoglavosti zabraniti.“

Matevž je imel prav, in Binče mu ni mogel ugovarjati. Prihodnji dan sta napregla dva konja in sicer izmed vseh najbolj pohlevna in počasna, da se jima ne bi zopet splašila. S tema sta se rano zjutraj odpeljala z Lipnice proti Ljubljani. Po potih, koder sta se peljala, bilo je povsod videti obilo sledú in znamenj vojnih časov. Ljudje so voljni ali

prisiljeni dovažali avstrijskim vojakom potrebnih rečij, tudi živeža so jim morali dajati. Večkrat sta potnika srečala z ranjenci preobložene vozove, kteri so iz bojnega torišča prihajali ter ranjene vojake v bližnje začasne bolnišnice prevažali. Sploh se je v celej deželi kazal največji nered in zmešnjava.

Za vse to se pa potnika nista zmenila. Počasi sta se dalje peljala ter sta v mraku prišla v Višnjo goro. Matevž je hotel tam ostati, Binče je pa le dalje silil, ker je še danes hotel v Ljubljano priti. A ko sta oba utrujena na vozu zaspala, prebudi in ustavi ju nad Višnjo goro vojaška straža ter ju nazaj v mesto vrne. —

Minolo je že bilo nekaj tednov, odkar je moral major Lipnico zapustiti in odkar je Ljudmila od doma pobegnola. V tem času pa so začeli Avstrijci na Francoze od vseh stranij hujše pritiskati. Premagali so jih na Ljubeljnu, pregnali so jih od Karavank proti Ljubljani ter so jim vzeli mesto Kranj. Vendar so se Francozi kmalu zopet osrčili; posrečilo se jim je, da so Kranj zopet ugrabili, nato pa celo Gorenjsko za se pridobili. Tudi na drugih straneh so se dobro držali in zasedena mesta branili, dokler so mogli. Toda povsod jim sreča vendar ni bila ugodna. General Belotti je most pri Črnučah zasedel, da bi Savo branil proti avstrijskemu nalivu. A general Fölseis ga je tam zajel in ves njegov polk potolkel; celó poveljnika samega je ranjenega ujel.

Še hujša borba pa je bila z Avstrijci na dolenjskej strani. Pri Šmariji se je bil postavil polkovnik Milutinović ter je tú pričakoval sovražnega napada. Nekega dne zagleda zjutraj rano prve francoske oddelke, ki so se po cesti od Ljubljane proti njemu pomikali. Urno razpostavi svoje majhno krdelce na bližnjej višini, ktera je bila šmarijskim prebivalcem prava naravna zaslomba zoper sovražnike. Francoska presila je bila velika. Po celej vojnej črti so napadniki Avstrijcem mogočne čete nasproti postavili, z énim bataillonom so jih pa hoteli od strani zajeti. Milutinović pričakuje pomoči od generala Rebrovića, toda ura je že štiri popoldne odbila, a pomočnika še nikjer nobenega ni bilo. Neustrašljivi polkovnik sklene s hrabrim činom rešiti se iz te zadrege. Stotnik Nikić je oni sovražni bataillon, kteri je hotel Avstrijce na krilu zajeti, hipoma iz zatišja napadel, v istem času je pa tudi polkovnik na vseh krajih na sovražnika planol. Hud boj se vname, a zmaga je bila slednjič vendar na strani domačinov. Zvečer se začnó Francozi nazaj proti Ljubljani pomikati iz onega osodepolnega kraja, kjer so okoli pet sto mrtvih in ranjenih vojakov na bojnem polji pustili ter izgubili blizu sto od Avstrijcev ujetih ljudij.

Po tej zmagi je bilo pa tudi Milutinovićevo majhno krdelce tako oslabljeno, da bi ne moglo več drugega napada odbiti. Polkovnik je zatorej nazaj odrinol proti Višnjej gori, ter se je na sosednjih gorah blizu

mesta z generalom Rebrovićem utaboril in utrdil. Drugi dan so pa že za njim pridrli Francozi; v mestu so se naselili in bližnji grad zasedli. Odslej sta oba nasprotnika skrbno drug drugega opazovala, da bi se prilično zgrabila in merila.

Take so bile razmere v višnjegorskej okolici, ko se je Binče z Matevžem tja pripeljal. Umevno je bilo, da Francozi čez svoje prednje straže niso pustili nikomur uhajati. Ljudje v mestu so bili Francozom nezvesti in nezanesljivi. Marsikdo izmed njih bi utegnol mimo straž skrivši k Avstrijcem uskočiti ter jim vse razmere in skrivnosti o francoskih naklepih, o njih četah in legah ovaditi. Zato so stražniki Binčetu zabičili, da tudi drugi dan ne sme mesta zapustiti, in sploh ne pred bitko, ktera se ima že v prihodnjih dneh bíti. Se vé da se je Binče strašno jezil in rotil, a vse ni nič pomagalo. Vendar ni obupal; sklenol je voz v mestu pustiti ter z Matevžem sam peš skrivši po ovinkih in zatišnih stezah iz te okolico uteči. Pridobil si je za to potov veščega moža, kteri bi ga naj po noči tihoma iz mesta odpeljal ter ga po stranskih potih zopet odvedel na cesto, ki pelje v Ljubljano.

Črna noč je bila zakrila zemljo s svojim temnim krilom. Hladne nočne sapice so se igrale s plapolečimi plameni stražnih ognjev, kteri so že jeli drug za drugim polagoma ugašati. Burni hrup, kterega je po dnevu delalo veliko mnoštvo po onih krajih nakupičenega vojništva, ponehal je polagoma. Nektere vojake je spanec premagal, le stražniki so na odločenem mestu počasi stopaje bistrim očesom gledali na vse strani, od koder bi jih utegnol iznenaditi — sovražnik.

Po strmih brdih blizu prednjih francoskih straž plazile so se pozno po noči po grmovji tri moške postave. Bil je Binče z Matevžem in pa njun vodja. Srečno so se bili priplazili že do zadnjih straž, kajti krila jih je noč in gosta megla. Vojaki so pohajali na vse strani ter so jih večkrat srečali. Marsikdo od njih jih je od daleč nagovoril, a na srečo se je vselej v obližji oglasil kak stražnik, uhajalci so pa molčé dalje šli. Dospeli so v prostrano dolino, kjer so misléč, da so že popolnoma rešeni, mirno dalje potovali. Francoske straže so bili pustili že daleč odzad na desnej strani, na levej strani pak so bili v enakej daljavi Avstrijci razpostavljeni. Hipoma začujejo potniki tik zraven sebe zapovedujoč glas: „Stoj!“ Blizu njih je stal oddelek vojakov, kterih pa prej zaradi pregoste megle ni bilo mogoče videti. Kaj je bilo storiti! Na nasprotnej strani bližje avstrijskim stražam je stala samotna koča, ktera je pa bila sedaj od prebivalcev popolnoma zapuščena, kajti stala je prav v sredi med obema sovražnima strankama. Tja se Binče naglo umakne ter svoja tovariša s sabo potegne. Kočina vrata so bila odprta; vsi trije uhajalci urno v vežo planejo, misléč, da tako daleč vojaki za njimi ne pridejo. Z rokami tipajo po steni; ko najdejo vrata bližnje sobe samo priprta, skočijo hitro noter, da bi se

od znotraj zaprli. Toda pri vežinih in pri sobinih vratih ni bilo nobenega pripravnega zapaha ali ključavnice, da bi se pred sovražniki zavarovali. Plašno vsi trije po sobi tavajo. V tem trenotku pa se odpró vrata pristranske čumnate in iz nje stopita naglo in odločno dva avstrijska vojaka z nabitimi samokresi v roci. Ta dva sta bila takoj prvi dan po svojem prihodu v te kraje v onej starej koči majhen sodček vina zavohala, kterega je gospodar ali pozabil ali ga pa v naglici ni utegnol s sabo vzeti. Po noči sta hodila vojaka pit. A danes sta se pač prestrašila, ko sta zaslišala ropot v bližnjej sobi. Menéč, da so Francozi, planola sta z orožjem v roci v sobo, toda pri svitu majhne leščerbe, ktera je jima v čumnati brlela, spoznala sta, da so ti trije mirni in neoboroženi ljudje. Začeli so se že pogovarjati in popraševati, a v tem hipu se zopet vrata odpró in v sobo stopi pet francosko oblečenih vojakov.

Vstopivši veli prvi med vojaki s strogim glasom v slovenskem jeziku:

„Udajte se in odložite orožje!“

Binče se je stresnol pri tem glasu, kterega je dobro poznal. Lipniški strežaj je v francoskej opravi pred njim stal. Pogled na tega človeka je v Binčetu takoj vzbudil spomin na nesrečnega brata. V ognjevitem mladenču je hipoma vsa kri po žilah zavrela; Binče ni bil nikoli zmeren; vsako reč je ali popolnoma preziral, ali jo je pa v skrajnosti pretiral. Pozabil je sedaj, da je strežaj oborožen vojak, prezrl je vse tedanje razmerje, pred seboj je videl le njega, ki je sramotno izdal svojega gospoda. Na vseh udih se tresoč meri nekaj časa s krvavim očesom svojega nasprotnika, nato se pa ljuto ná-nj vrže z glasnim krikom:

„Izdajica! Čakaj vrag! Ti si mojega brata ubil.“

S hudim naskokom je bil Binče strežaja na tla podrl. Toda ta je bil mnogo močnejši nego njegov napadnik; kmalu je spravil Binčeta pod se ter ga je davil. Med tem so se pa tudi že drugi vojaki sprijeli. Vpitje je hrumelo, puškin strel se je razlegal po sobi. Eden avstrijskih vojakov je že v krvi ležal na tleh, njegov tovariš pa je pomeril na strežaja, ki je Binčetu na prsih klečal. Strel zadoni, strežaj kratko a bolestno zaječi, nato se pa predrtih prsij zgrudi mrtev na tla.

Med tem se je pretrgala meglena odeja, ki je bila vseskozi zagrnola okolico. Izpod neba zasveti polmesec ter s svojo otožno lučjo posije na gručo stražnih vojakov, kteri so preko doline štiri ujetnike peljali, dva mrtveca pa na ramenih nesli molčé v francosko stanišče.

Drugi dan so ujetnike pripeljali pred starega, sivega generala, kteri je zatožence zaslišal ter njih krivdo presojeval. Binčetu se je veliko očitalo. On sam je svoja tovariša našuntal, da sta kljubu vojaškej prepovedi z njim mesto zapustila; on je vojaka francoske armade če tudi ne z orožjem, vendar pa v zlobnem namenu napadel in na tla vrgel. Vrh tega so pa

še pri njem našli natančen zemljevid, na kterem so bili vsi kraji bojnega prizorišča podčrtani. Ni torej dvomiti, da je on ogleduh, kteri hoče moč francoskih čet, njih lego in druge razmere pozvedeti, nato pa vse te reči Avstrijcem ovaditi. Zaradi te krivde so ga sodniki soglasno k smrti obsodili.

To razsodbo začuvši Binče glasno zaječi in po vsem životu trepeče. Silno ga je iznenadila ta tužna obsodba, kajti nobene krivice si ni bil svest, vojaških postav in pravil v vojnem času pa ni poznal. Na kolena se zgrudi ter jame glasno ihtéč sodnike prositi za svoje življenje. Roti se, da je nedolžen, častnikov se poprijemlje za roke in za noge ter prosi usmiljenja. Ko se pa ti niso dali omečiti, prične jih bolj trdo nagovarjati: „Pustite me pri miru, razbojniki! Meni je dal Dobriha zemljevid, da bi si med potjo iz njega imena dolenjskih mest in krajev zapametoval. Jaz sem miren človek ter nikomur nič žalega ne storim; samo tega mrtvega vojaka, ki je bil prej naš strežaj, sem enkrat butnol, ker je mojega brata izdal. Kaj so meni mar Vaši prepiri! Radi mene se med sabo lasajte, kolikor Vam drago, jaz se grem pa v Ljubljano ženit.“

Ko sô pa vojaki hoteli obsojenca iz sobe odpeljati, počenol je ta na tla ter se je po tleh valjal. Vse to otročje vedenje in pa čudni Binčevi govori so bili vendar sumljivi; general je začel z nova premišljevati in s častniki preudarjati. Med tem se pa oglasi Matevž ter veli:

„Saj je menda tukaj kje blizu major Besson, ki je bil prej pri nas na Lipnici. Ta lahko spriča, da sva poštena in pravična človeka.“

„Kako si pameten, Matevž! Brata mi je požrl ta surovež; misliš, da bo mene zagovarjal?“

Pri Matevževej opazki so navzoči častniki pozorni postali; takoj ukaže general poklicati majorja, ki je v obližji imel svoje stanišče.

Čmeren in zamišljen je major po svojej sobi hodil. Prej toliko vesel, v družtvu živahen in ljubeznjiv tovariš postal je tih in odljuden. Kolikor občutkov je še njegovo v bojnem hrupu in materijalnem svetu utrjeno, od vsega ljubezenskega sanjarstva strezneno srce zamoglo obseči, vse to se mu je v zadnjem času v prsih vzbudilo. Vse gorje neuslišene ljubezni ga je navdajalo, ko je v svojem čuvstvu in samoljubji razžaljen z Lipnice odhajal, ne vedoč, kam je utekla, kam je pred njim zbežala ona, h kterej ga je srce z vso silo vleklo. Gotovo je ne bode nikdar več videl. Življenje se mu je priskutilo, ni imelo zá-nj nikake veljave v primeri z bolestjo njegovega zapuščenega srca. Pri glasu vojne trombe mu je oko divje zažarelo; sredi bojnega torišča, sredi med stokom in ječanjem ranjencev, po mrtvakih in krvi gazéč iskal si je tešila. Kakor ev se je bojeval pri Šmariji, toda njega, ki si je želel smrti, ni ranila sodepolna svinčenka. Zdrav in nepokvarjen je sedaj premišljeval in ugibal svojej celici ter pričakoval novih bojev.

Nemalo se je začudil major, ko je v sobi, kamor je bil poklican. pred sabo zagledal Binčeta in Matevža. To svidenje mu je prav ugajalo, kajti živo so mu stopili pred oči dogodki preteklih dnij. Prijazno je jel Binčeta nagovarjati, toda ta mu ni dal nobenega odgovora, ker se ga je nekoliko bal, nekoliko ga je pa črtil. Ko je pa začel general popraševati in razlagati, zakaj je majorja poklical, zasmejal se je ta na glas; tako smešno se mu je zdelo to vprašanje. Vedel je, da ta dva človeka si kaj takega nikoli ne bi umislila. Poznàl je oba; če bi jih kdo tudi nalašč najel, za tak posel bi bila brezdvomno nesposobna. Smejé a odločno je torej major generalu odgovoril:

„Ta dva sta neškodljiva človeka, jaz ju dobro poznam. Za ogleduštvo je prvi bedast, drugi pa prenerođen.“

Uro pozneje sta se Binče in Matevž mirno zopet dalje peljala po cesti proti Ljubljani. —

Pri Šmariji se je dobro videlo, kako hudo je tú pred nekterimi dnevi vojska razsajala. Polje je bilo poteptano, žito pomendrano. Pri cesti so ležali tam pa tam kosovi razdrtih voz, prevrneni tovori; nekoliko pobitih in onemoglih konj, kterih do sedaj še ni bilo vseh možno zagrebsti, ležalo je po raznih krajih ob cesti in na polji. Roparske ptice so se okoli njih zbirale, smrad se je razširjal v obližji te mrhovine. Videlo se je pa, da se še ni sklenolo primirje. Brzi jezdici z nujnimi poročili in ukazi tekali so po cesti gor in dol, cele vrste obloženih voz so se vile po cesti proti Višnjej gori.

V Ljubljani se je vse trlo ljudij in vojakov, da se je človek skoz gnječo komaj preriti zamogel. Že od začetka vojske je bilo v Ljubljani več nego petnajst tisoč mož; pozneje se jih je še več v Šent Vidu in v Šiški naselilo. Sam namestni kralj je imel v Ljubljani svoje stanišče. Vrh tega so pripeljali po bitki pri Šmariji dvaintrideset z ranjenci obloženih voz v Ljubljano; ko so bile bolnišnice napolnjene, morali so po hišah privatni ljudje za bolnike skrbeti. Sila veliko požrtvovalnosti se je takrat od mestnih prebivalcev terjalo: morali so vojakom stanovanje dajati ter jim na vse strani potrebnih rečij dovažati, in ko so Francozi mestni grad in most pri Črnučah utrjevali, pritegnoli so čestokrat tudi kmete in meščane k temu delu. Vsled vedno večjih davkov in neusmiljenega izterjevanja je ljudstvo skoro že omagalo, vojaki so bili pa že tako razvajeni, da so siloma zahtevali in ropali, kar in kolikor so mogli. Ljubljanski maire se je zatorej večkrat potegnol za meščane pri intendantu, naj bi ta pri namestnem kralji olajšanja teh težav izprosil. A pomagalo je le malo, kajti Francozi so bili gledé denarnih zadev v hudih stiskah.

V Ljubljano dospevši pustila sta potnika voz v prvej gostilni, nato sta se pa po ulicah v središče mesta dalje pehala, gledala in zijala. Le

malo prodajalnic je bilo odprtih, gostilničarji so prav previdno tržili z jedjo in pijačo, okoli branjavk na oglu ulic so se pa vedno zbirale gruče vojakov, ki so se robato šalili in brez plače po sili jemali, ako je bilo mogoče. Tam pa tam se je slišal prepir med meščani in vojaki, ki so ljudi s silo priganjali k delu na grad.

Vsega tega Binče ni veliko opazoval. Hitel je urno dalje ter iskal razveseljevanja; to je bila njegova najprva briga. Spomnil se je, da se je pred nekimi leti na lesenem konji sedéč v krogu vozil pod veliko, iz platna narejeno streho, ktera se je tudi nad njim vrtila. To je bilo prekrasno. Take vožnje v kolobarji si je Binče želel. Svojega tovariša je prijel za roko ter ga s sabo vlekel v neko predmestje, kjer so se vršile take igre. Toda podjetnik teh iger noče danes voziti, ker je premalo udeležnikov. A Binče je kmalu nabral celo krdelo postopačev in vlačugarjev ter je za vse plačal. Za ta denar bi se bil se vé da tudi lahko vozil če prav sam na enem sedeži sedéč, ali dejal je, da samemu se voziti ni pravega veselja. Plačal je vrh tega vsem še posebej njih trud, ker so se nekteri naveličali ter hoteli oditi. Denar je metal med nje ter se radoval vidéč, kako so se lasali in tepli za-nj.

Nato pelje Matevža v gledišče. Star služabnik mu odpre vrata ter se čudom čudi, ko mu Binče veleva, naj takoj pričnó igrati.

„Igrati? V tem času?“ poprašuje ga začudjen. „Saj bi nihče ne prišel v gledišče.“

„Jaz plačam za vse!“ odreže se Binče ter iz žepa izvleče polno mošnjo denarja.

„Nič ne pomaga. Saj ni igralcev tu.“

„Za denar se vse dobi. Jaz grem h gledišćnemu vodji.“

Vodja pa ni maral dolgo poslušati Binčevih prošenj. Prej nego je ta svojo težko mošnjo pokazal, zavrnol ga je ven iz sobe.

Binče se je rotil in pri služabniku doli pri vratih pritoževal zaradi take neuljudnosti. Služabnik ga je pa lepo podučil: ako hoče v višjih krogih kaj doseči, naj se vede z največjo izbornostjo ter naj sebi in svojemu tovarišu preskrbi malo bolj pristojno obleko. Res je imel Matevž povse kmečko obleko, Binčeva noša je bila sicer nekoliko boljša, a vendar ne moderno okusna. Zato je Binče sklenol kakega krojača poiskati, da ga malo lepše opravi.

„Meni lepo novo obleko!“ nagovori Binče krojača, „temu pa,“ na Matevža kažóč, „fino livrée-napravo!“ Matevž bode odslej Binčev laquais; tako je gledišćni služabnik svetoval.

Krojač ju je nekaj časa molčé gledal. Nato pa počasi zajeclja:

„Kdo bode pa plačal?“ Mislil je, da se šalita, kajti njuna zunanjost ni kazala, da bi bila posebno denarna.

„Kaj? Ta trapast srakoper se drzne to popraševati? Ali hoče, da mu vso njegovo beračijo skup plačam?“

„Oprostite!“ poprosi krojač, ki se je zbal, da se ne bi prenaglil. „Jaz sem le mislil —“

„Nič misliti! Storite, kar sem Vam ukazal! Potem Vam pa z denarji usta zamašim.“ Nato izvleče iz žepa polno pest denarja ter ga na mizo vrže.

„Vaš najponižnejši sluga, premilostljivi gospod!“ pravi krojač ter se globoko pripogne.

Pol ure pozneje sta ta dva bogata kupca iz prodajalnice odhajala povse novo oblečena. Čez nekaj trenotkov se pa Binče zopet nazaj vrne, odpre prodajalnična vrata ter na pragu stojéč noter zavpije:

„Čujte krojač! Ali veste za kako gospodično?“

„Gospodično? Se vé! Káko pa? Čemu Vam bode, gospod?“

„Čemu mi bode! Glej ga tepca! Oženiti se hočem z njo.“

„Takih imamo v Ljubljani prav obilo. Ali je treba premoženja?“

„Imam sam dosta.“

„Potem je pa reč prav lahka. Tu blizu, na oglu te ulice stanuje gospa Linden-ova. Dve prav zali hčerki ima, kteri bi že davno rada oddala.“

Binče se je takoj spomnil, da je ta gospa pred nekimi leti Rojarjeve na Lipnici obiskala, in da se je on takrat s polodrastlima hčerkama prijazno kratkočasil in igral. Hitro torej popraša, kje stanuje imenovana gospa ter z Matevžem po ulici odide, drobno stopajoč v svojej novej gizdavej obleki. Njegov okorni tovariš je pa imel dolgo do pet segajočo suknjo, na glavi visok klobuk z zvezdo; svoji veliki v bele volnene rokovice oblečeni roki je z razprostrtimi debelimi prsti daleč od sebe molil ter delal zraven svojega gospoda velike in dolgočasne korake. Binčetu se je gumba na rokovicah odpela; Matevž bi moral zapeti. Ker se mu pa to pri njegovih debelih prstih ni hotelo posrečiti, jel ga je Binče razdražen sredi v gnječi na ulici suvati in zmerjati. Ljudje so obstajali ter smejé se to čudno dvojico opazovali. Dalje gredé je tudi Binče zapazil, da se jima nekteri ljudje posmehujejo.

„Glej, Matevž, ono na pol mestno oblečeno deklino, ki se vedno ozira in se nama reži! Morebiti naju pozna.“

„Morebiti je iz naših krajev, ali pa še zeló iz Mačkovic domá,“ pristavi Matevž.

„Pojdi jo vprašat!“

Matevž se nekoliko bolj hitro pomakne, da doide smejočo se deklico.

„Ali ti naju poznaš?“

„Se vé da! Kako bi pa ne?“ odgovori dekle zbadljivo.

„Gotovo si iz Mačkovic domá?“

„Kaj še! Iz Šiške sem.“

„Kako pa naju poznaš?“

„Ker si ti pravi butec, tvoj gospod pa tepec.“

„Kaj je rekla?“ vpraša Binče Matevža nazaj prišedšega.

„Da si ti butec, jaz pa tepec.“

Gorka zaušnica je sedela Matevžu na ušesu, ko je to izgovoril.

„Ti se upaš o meni tako govoriti! Saj nisi prav slišal.“

„Ne bodi hud, Binče! Zmotil sem se. Rekla je, da sem jaz butec, in ti tepec.“

Binče je daljši govor pretrgal zagledavši pred seboj hišo, v kterej je stanovala gospa Linden.

„Gospa Linden!“ prične Binče govoriti v sobo stopivši. „Jaz sem Albin Rojár, bogat posestnik z Lipnice; mislim, da me še poznate. Vém, da imate dve hčerki za možitev. Eno bi rad v zakon vzel, zato sem k Vam prišel. Sami vidite, da sem postaven in še mlad.“

„O kresu bo imel dvajset let,“ pravi Matevž.

Gospa je bila zelo vesela takega nagovora. Poznala je dobro vso lipniško družino. Spoštovala je Vinka ter ljubila Ljudmilo. Sila se je torej prestrašila začuvši o žalostnej osodi teh dragih znancev, osobito pa o Vinkovej smrti. Vendar jej pa ni bilo nevšečno, da se je vse to naključilo in cela reč na ta način izmotala. Saj pride éna njenih nebogatih hčerk na ono imenitno lipniško posestvo, kjer bode svojevoljno gospodarila, kakor se jej bode ljubilo. Njen mož Binče ni sicer prav bistre glavice, z gospodarstvom se ne bode veliko ukvarjal, toda dober človek je, ki ne bode svojej ženi v nobenej stvari nasprotoval. Njena hčerka bode torej pravi gospodar na Lipnici, vse se bode ravnalo po njenej volji. Njeni hčerki sta hvaležna otroka; nobena od nju ne bode kot bogata posestnica pozabila, da ima v mestu staro mater, ki mora s svojo majhno pensijo pičlo in skromno živeti. Rada je torej Binčetu privolila ter še pridejala, da se bodete tudi njeni hčeri veselili takega častilnega predloga.

Gospodična Lina in gospodična Nina, dve zali plavolaski, dasi v svojih nazorih popolnoma različni, bili ste vendar v enej reči edini, namreč, da bi se obe radi brž ko mogoče omožili. Lina je bila pametna, kakor je mati dejala, prav pametna deklica, ktera je kljubu svojej mladosti vendar umela brez sanjarskih navodov trezno računiti z dejanstvenimi razlogi v življenji. Želela si je v zakon kakega bogatega kupca ali posestnika, vzela bi starega ali mladega, da ima le denar. Vsa drugačna je bila njena sestrica Nina. Celi dan je pri oknu slonela, zdihovala in rosnim očesom koketovala z mimo pohajajočimi častniki. In pa še ti francoski častniki! Kako izborno se znajo vesti, kako sladko znajo govoriti, dobrikati se in lagati. Okó je gospici zasvetelo, ko je od daleč zagledala dvobojno suknjo; srce jej je jelo glasno bíti v razvnetih prsih

ko je zaslišala sabljo rožljati po mestnem tlaku. Lina je igrala glasovir, Nina pa je risala in s čopičem na blatno barvala. In čudo! Karkoli je začela risati in načrtovati, končna podoba je vendar le bila — brhki in vitki gospod lieutenant z mehkimi brkicami pod nosom.

Vsakdo bi mislil, da gledé lastnostij in nazorov Binčetu bolj pristoji Lina nego pa njena sestra: snubec ni bil nikakor podoben onim moškim postavam, ktere so se v sanjah rodile v Nininej glavi. Vendar pa si je Binče Nino zbral za svojo nevesto; mati je dovolila, hči pa ni ugovarjala. Do noči je ostal Binče v družbi te družine ter se je veselil svoje zaroke in svoje mlade neveste. V brezmernem veselji je objemal — svojega Matevža, menda iz stare navade.

Drugo jutro sta bila Binče in Matevž rano zopet na ulici. Binče je hotel svojej nevesti nekaj daril nakupiti. Toda gnječa je bila še večja nego prejšnji dan. Zjutraj zgodaj so prišli iz Črnuč trije bataillomi s šestimi topovi; hiteli so dalje po dolenjskej cesti onim četam na pomoč, ktere so pri Višnjej gori od Avstrijcev premagane nazaj proti Ljubljani bežale. Še tisti dan, ko je Binče iz Višnje gore v Ljubljano prišel, zgrabil je general Rebrović francoske posadke. Polkovnik Milutinović je grad napadel in vzel. Francozi so zbežali proti Ljubljani, Milutinović je pa zopet Šmarije zasedel. Okoli devet sto Francozov je bilo ujetih, veliko pa ranjenih in pobitih. Po noči so pripeljali zopet sila veliko ranjencev v mesto, prihodnje jutro pa je bila Ljubljana natlačena z vojaki; nekteri so bili po dolenjskej cesti od Višnje gore pred Avstrijci pribežali, drugi so bili pa od Črnuč svojim ubežnim tovarišem na pomoč prihiteli.

S težavo sta se Binče in njegov tovariš po ulicah skoz gnječo rivala. Ker je bilo dosta novih rečij in mnogo ljudij videti, gledala in zijala sta na vse strani ter nista opazila, ko sta se na nekem razpotji ločila in je vsak posebej po drugej ulici krenol. Čez dolgo časa je še le Matevž opazil, da je sam. Letal je po celem mestu na vse strani, a vse zastonj: svojega gospoda ni več našel. Utrujen se pred neko hišo na klop vsede ter mirno pričakuje rešitve, ker sam ni vedel kam iti. Usmilili so se ga vojaki, ki so delavcev nabirali. Odpeljali so ga na grad, tam je pa moral na nasipih delati, dokler so bili Francozi v deželi.

Bolj prestrašil se je Binče, ko je izgubil svojega pajdaša. Na mestu je obstal ter se na vse strani obračal, nato je pa po cesti tekal gor in dol ter glasno jokajoč klical: „Matevž, Matevž!“ Čez nekaj časa se mu pridruži neki tuj mož in ga povabi, naj z njim gre. Skrbel bode, da Matevža najdeta. Binče je ubogal in je šel. Tujec ga pelje v neko postransko krčmo: v skrivnej sobi je bilo tam veliko mož zbranih, ki so pri dolgih mizah sedé pili in se živahno pogovarjali. Ko Binče s svojim spremljevalcem vstopi, stal je neki dolg in suh mož na klopi ter je svojim poslušajočim sosedom navdušeno govoril:

„Sedaj je osoda tujcem hrbet zabrnola. Kakor zbegane ovce so od vseh krajev zmagani k nam pribežali. Spodobi se, da sedaj tudi mi kaj pripomoremo in vse to vztrajno izvršimo, kar so Avstrijci slavno pričeli. Vsak izmed Vas bode gotovo mojim besedam pritrdil.“

„Dà vsi se hočemo uzajemno zoper tujce boriti,“ vsi v zboru odgovoré.

„S prva smo se bili še precej spoprijaznili s Francozi, ker smo od njih več sreče pričakovali. Danes si vsakdo izmed nas želi prejšnje vladarstvo nazaj ter je pripravljen svoje prepričanje dejanstveno skazati. Iščimo si torej le pomočnikov in somišljenikov, kteri nam pri našem prizadevanji pripomorejo.“

Binče je hlastno pil in pazljivo govore poslušal. Vse je bilo kakor iz njegovega srca govorjeno. Vedno je govorniku prikimaval, pritrjeval in z rokama ploskal. Slednjič je pa tudi on vstal ter je jel zbranim možem razlagati lipniške dogodke:

„Kar se je pa pri nas godilo, tega si Vi še misliti ne morete. Brata so mi umorili, svakinjo so po svetu pognali, nato so pa jeli sami mogočno gospodariti na našem posestvu ter nas zatirati. Komaj smo pričakovali Hrvatov, kteri so jih iz naših krajev zapodili.“

Binče se je bil zopet hudo razvnel, ko se je spomnil svojega brata; tudi vino ga je bilo že zeló razgrelo. Skočil je v pristransko sobico, kjer so uporniki hranili nekaj orožja. Hipoma se je oborožil in nekaj srednjeveške vojaške oprave ná-se nataknol. Tako napravljen je po velikej sobi razgrajal in može na boj budil, če prav so se bili uporniki večjidel že razšli si novih puntarjev nabirat; kmetom po okolicah so se hoteli pridružiti ter z njimi uzajemno Francoze zgrabiti. Binče sam je z nekterimi možmi v sobi ostal ter dalje razsajal in rojil.

Mahom stopijo v sobo francoski vojaki. Uporniki so bili naglo skozi skrivna vrata izginoli, Binčeta so pa prijeli in ga na grad v zapor odpeljali. Ujetnik se je se vé da sklicaval na majorja, a sedaj ga ni nihče poslušal. Velika truma zijalcev ga je po ulicah spremljevala, ne da bi ujetnika gledali, kar je bilo pač vsak dan mogoče videti, ampak čudé in smejé se, ker je bil Binče tako čudno napravljen. Iz okna neke hiše se začuje glasen krik; Binče se za-nj ni zmenil. Bila je gospica Nina, ki se je s svojo sestrico pri oknu slonéč, sanjarsko premišljujoč ozirala po ulici ter pričakovala svojega ženina: „Lep kakor pomladansko jutro v bliščečej jeklenej opravi pride na čilem konji moj mladi vitez. Ponosno in s častjo popelje izvoljeno nevesto v svoj grad.“ In res je Binče prišel, toda lep ni bil, najmanj pa kakor pomladansko jutro. Rudeča, dvakrat prevelika suknja mu je segala skoro do pet, po tleh se je vlačila velikanska sablja, na glavi pa mu je čepela pohabljena in oguljena čelada. Vsa oprava je bila iz davno že preteklih stoletij. Ljudje so se mu smejali, gospica Nina

pa je preplašena omedlela. V blage namišljije utopljena je srečno pri okn
sanjarila, a Binče jej je s svojo čudno prikaznijo pokazal pusto vsal
danjo prozo.

Binče je dolgo v ječi jokal in tarnal. Toda nobena razburjenost i pri njem dolgo trpela. Pomiril se je in je zaspal. Po noči ga nekdo rah prime za ramo. Ujetnik se predrami, mane si oči ter pri slabej ra svetljavi zagleda pred sabo — debelega korporala. Ta je po dnevu vid in spoznal Binčeta, ko so ga v zapor peljali. Ker je bil po noči p ujetnikih na straži, ni mu bilo težavno k Binčetu se v ječo priplazit

„Za Boga! Reši me od tu, korporal!“ prosi Binče, ko se je bil p prvem pozdravu zopet pomiril.

„Nikakor ne morem, moj dragi Binče!“

„Pa majorja pokliči! On me je že pri Višnjej gori rešil.“

„O tej stvari sem že slišal. A sedaj ga ni tu. Včeraj se je pr čudovito junaško bojeval; kjer je bila nevarnost največja, tja je zdivj Ali zvečer je bil na klanci pri Višnjej gori hudo ranjen, nato pa še Avstrijcev ujet.

„Torej mi ne more nihče pomagati, ako njega ni tu!“ pravi Binč žalostno, kajti po prvej rešitvi je že majorju bolj zaupal.

„Pomiri se, Binče!“ teši ga korporal. „Nič žalega se ti ne bod zgodilo. Samo zaprt bodeš tako dolgo, da se vojska konča.“

Dolgo po noči sta prijatelja med sabo tiho šepetala in prijazn kramljala. Proti jutru je pa Binče položil glavo svojemu prijatelju n kolena ter je mirno zaspal.

Drugi dan so Francozi v Ljubljani lepo število kmetov in meščano postrelili, kteri so hoteli uspeh avstrijskega orožja dovršiti in Francoz iz dežele izgnati. Po noči so se bili vzdignoli, a ponesrečilo se jim je Francozi so jih zmogli in vsakega umorili, kogar so z orožjem v rok zasačili. Binčeta pa, ki se jim je bolj smešen kakor nevaren zdel, odved so z drugimi ujetniki vred čez Notranjsko na neko trdnjavo na Laške v zapor.

Po dolgem trudapolnem potovanji je Binče tja dospel. Ker je bi jetnišnica precej napolnjena, odločili so Binčetu celico, v kterej je prej neki drug jetnik bival. Čez prag stopivši in svojega soujetnika z gledavši strese se Binče na celem životu od iznenadjenosti in veselj kakor blisk skoči z glasnim krikom v celico, jokáje in smejé tam objem boža in poljubuje — svojega brata Vinka. (Dalje pride.)

Nulla dies sina linea.

Navdušil ni me v sanjah Orfej pevec,
Učéč me, da ubiram lire strune;
Zamaknen nisem gledal divne muse,
Tešéč se virom svete poesije;
Ni vdihnol mi Apollon petja iskre,
Ki zážarí in tli in več ne vgasne:
A vendar čutim v sebi moč mogočno,
Ki me nepremagljiva k petju miče,
Da vzamem liro v tihej sobici,
Ko v mirnej noči dneva hrum zaspi.

In kakor ptič, v zelenja senci skrit,
Žvrlí v radosti in v bolesti toži:
Takó zdaj moje strune zadonijo,
In v sladkej harmoniji se glasijo,
Enako korom svetih angeljev,
Ki v rajskej sreči pevajo „hosánna";
Zdaj zopet polne strupa zabrenčijo,
Ki diha ga globoka srčna rana.
In noč na noč rodi se pesmica,
Teŕ „nulla dies sine linea".

T. Turkuš.

Mladini.

Ko pride Mozes z gore sinaijske,
Z zapóvedi med svoje ljudstvo stopa;
In ko med njimi vidi zlato tele,
Okoli ples izvoljenega roda:
Zablisne sveti srd se mu v očéh,
In v jezi, ki mu žge pobožno srce,
Z marmóra ploščo po maliku trešči,
Da odmevaje daleč jek ječí,
In marmor stare se, malik zdrobí.

O, da bi danes poslal Bog proroka,
Ki bi uničil nam malikov silo,
Zdrobivši njih stotine, tisočine!
Pred njimi vse globoko se priklanja,
Na njih oltarjih vse kadila vžiga,
Moči najboljše njim, le njim daruje;
A kar je lepo, pravo, blago, sveto,
To se teptá z nogami, v prah se tlači,
Da se malikov moč krepí in jači.

Mladina ti, naš up, ti cvet narave,
Ki neoskrunjeno še ímaš srce,
O prosim, slušaj moje te besede!
Ohrani srce čisto, ideale
Si brani, svete ideale si varuj!
Ne daj zaslepiti se čarnim bleskom,
Človeštva vredne čine pozabivši!
Malikom ne daruj, in ne posveti
Močí le temu, kar se v zlatu sveti!

Ne zabi lepe, svete domovine!
In ne sramuj se matere ljubeče,
Ki v groznih mukah te je porodila,
Ki te je ljubkovala in gojila!
Radosti deli z njo, z njo deli žalost!
Nikdar je v tužnej stiski ne zapusti!
Z obličja briši grenke jej solzé!
O, ljubi njo! in ko enkrat umré,
Njen zadnji dih še tvoje bo imé.

T. Turkuš.

Selski obrazci.

1.

Oj selske device, predragi zaklad,
Kdo ne bi vas gledal in ljubil prerad?
Ko solnca pomladnega mili prikaz,
Prijazen se vidi mi vsake obraz;
Ko ribice male sred hladne vodé,
Pri delu se gibljejo vaše roké;
Ko svetla danica iz jasnih nebes,
Nedolžnost se sveti iz vaših očes!

2.

Še dolgo na sveti živeti bi htel,
Ta svet se mi zdi neizmerno vesel;
Krog mene množina pojočih je ptic,
Pri meni pa mnogo duhtečih cvetic,
Nad manoj visóko je modro nebó,
Pred manoj pa čarobno tvoje okó.

B. Flegerič.

Blagodejna zvezdica.

(Novela.)

(Dalje.)

VII.

Bilo je isti dan, ko je bil Hugo Oskarja obiskal. Bertholdovi so ravno pri obedu sedeli, ko služkinja naznani, da želi gospodična Ada govoriti z milostljivo gospó.

Zdaj ko obedujem, želím imeti mir, reče kratko gospa. Naznani to gospodični in jej naroči, da naj pride čez eno uro. —

Služkinja odide, a kmalu se zopet vrne, češ da pravi gospodična, da mora z milostljivo gospo takoj govoriti, ker je silno nujno. —

Naj tedaj pride, reče nevoljna gospa. —

Prikaže se potem Ada, bleda, z objokanimi očmí. Gospa jej ne pustí priti do besede. S strogim glàsom jo takoj nagovorí: Vi se najbrž hočete potožiti zavoljo Oskarja. Ali Vam nisem že prvi večer, ko ste prišli v službo, povedala, da nočem ničesar vedeti o vajinih razporih? —

Prosim odpuščenja, da Vas nadlegujem, pristavi Ada bojazljivo. Jaz in Oskar se popolnoma dobro razumeva in med nama, upam, ne bode nikdar razpor nastal. Zdelo se mi je samó potrebno naznaniti, da se mi zdi Oskar silno hudo slab, takó da se bojim vsak trenotek za njegovo življenje. —

Ah, pojdite z Vašim naznanilom! Kakó nas morete s takim grozovitim naznanilom med obedom motiti? poreče razdraženo gospa in si z rokama ušesi pokriva. Bruno Vam bode kmalu zdravnika poslal. Zdaj pa nam prizanašajte s takimi novostmi. —

Gospa Bertholdova je spadala v vrsto onih ljudij, ki nimajo nobenega sočutja za tuje gorjé in se zató branijo poslušati, ako se o njem govori, ker jih bajè preveč gane.

Ada se pokloni in pobita sobo zapusti.

Hugo, to je tvoje delo, opazi Bruno.

Hugo se je zdel prestrašen, a nič ne odgovorí.

Gospa Bertholdova se je pa dalje hudovala, rekoč: Takó sem se veselila tega koščeka fazana, a zdaj ga ne morem več pojesti! — Bruno, idi potem k Oskarju in ako se ti bo zdelo potrebno, pošlji po zdravnika! —

Pol ure pozneje potrka nekdo na vrata Oskarjeve sobe. Ko pride sluga odpirat, vstopi Bruno. S tihim glasom takoj slugi ukaže, da naj gre po zdravnika, a potem stopa varno do Oskarjeve postelje, pri kterej je Ada sedela.

Oskar je bil ravno vsled slabosti padel v omotico, ki je bila spanju podobna. Njegovo lice je bilo silno upadlo: zdel se je umirajočemu podoben. Bruno ga nekaj časa s pomilovanjem ogleduje, potem pa hoče Ado nekaj poprašati; a Ada ga tiho poprosi, naj vstopi v bližnjo sobo, da bi z govorjenjem spečega ne prebudila.

Ko sta prišla iz bolnikove sobe, popraša Bruno s resnim glasom: Kaj ne, Oskarju je hudo postalo, potem ko ga je bil Hugo obiskal? —

Ada potrdi in zarudi.

Ali mislite, da je Oskar res v nevarnosti? nadaljuje Bruno. —

Ada, ki se je itak danes za jok pripravljeno čutila, ker je toliko strahú in žalosti prestala, se zajoče in vzdihne: Bojim se, da ga v kratkem izgubimo. —

Ne jočite, pravi Bruno nekako trdo, solz ne morem videti. —

Ada jok premaga in Bruna z začudjenjem pogleda. Zdelo se jej je nemogoče, da bi ga njene solze zamogle srditi. A njen pogled se vjame z njegovim in ona hitro proč oči obrne. Na tihem pa je menila, da njegov obraz ne vé za ono osornost, ktera se je glasila iz njegovih besed. —

Ko jo Bruno zapusti, vsede se Ada zopet k Oskarju. Bila je zdaj videti mirnejša, nego prej, a zato pa nekoliko raztresena. Nekaj časa zre ginena na spečega Oskarja, potem pa nehoté poljubi njegovo mrzlo ročico, ki je ležala na odeji. —

Bruno je od tedaj vsak dan Oskarja obiskaval, ki je zdaj nenadoma hitro okreval. Kedar je Oskar spaval, tedaj ga je Bruno samó površno pogledal, molčé Ado pozdravil in odšel. Ako je pa Oskar bedél, tedaj pa je Ada pri Brunovem prihodu vstala in kratko ga pozdravivši brata sama pustila.

Ada se je privadila Brunovih vsakdanjih obiskov. Nehoté je postajala nemirna, kedar ni prišel o navadnej uri. Začela je tudi zdaj nekoliko pozornosti na svojo toiletto obračati. Zdelo se jej je namreč, da je že dovolj dolgo nosila žalno obleko za umrlim očetom in devala je nekaj belega okoli vratú in pri pestéh. Temu majhnemu lišpu je kmalu sledil pisan trak in začela si je lasí nekoliko bolj umetno počesavati. —

Oskar, ostroviden, kakor so vsi bolniki, zapazil je kmalu, da se v Adi vrší neka moralna sprememba. Opazoval jo je molčé in postajal otožen.

Ko ga enkrat Bruno obišče, popraša ga Oskar s poudarkom: Zakaj me zdaj vsak dan obiskuješ, ko mi bolezen že odlega? Pred mojo boleznijo si pa le poredkoma k meni prihajal! —

Brunu se okó stemní in v zadregi odvrne: Ker te ljubim in želím, da bi se ničesar ne zamudilo, kar ti zamore hasniti. —

O, za tó imam Ado, ki dovolj za me skerbi. Ona bi življenje dala, da se mi zdravje povrne, pravi Oskar z občutkom in ostro brata pogleda. —

Potem pa me ne bodeš već videl, déje Bruno kratko in se hitro odpravi.

In res ni ga bilo već nazaj. — Zopet je Oskar zapazil, da se v Adinej duši nekaj vrši, in sicer nekaj neprijetnega, ker je bila Ada odslej bolj tiha in vedno raztresena. A Oskarja je pa zdaj zapustila prejšnja otožnost.

VIII.

Postali so deževni dnevi. Oskar je moral zató bivati v sobi. Ada, ki ga po svojej navadi nikdar ni zapuščala, čutila je vendar potrebnost naužiti se čistega zraka. Zató se je nekaj časa po jutrih za rana ali pa po večerih mudila na hišnem vrtu.

Hugo je po onem za Oskarja takó osodepolnem dnevu zastonj prilike iskal, da bi z Ado govoril; zapazil je tedaj z veseljem njene samotne sprehode. Mislil si je: zdaj ali nikdar već ne bodem imel prilike prav iz srca z njo govoriti! Izgubil je bil namreč že davno veselje norčevati se z njo, kakor je to menil s početka. Ada s svojim resnim, dostojnim obnašanjem poleg svoje telesne popolnosti in čile mladosti, dozdevala se mu je kot neki ženski uzor. Vajen samó občevati z lahkomišljenimi in ničemurnimi ženskami mislil je vedno, da so vse ženske onim enake. Ko pa spozna veliko razliko med Ado in onimi, začel jo je nekakó občudovati in se resno za njo zanimati. Pazil je torej vsak večer, ali pride na vrt ali ne. Jutranji čas mu ni bil po godu. V mraku, mislil si je, vidi se vse bolj romantično. Želja se mu kmalu izpolni. Ker je neki dan v jutro močno deževalo, izvoli si Ada večer, da se na prostem oddahne. —

Bila je sobota. Hugo je vedel, da ima Bruno o tem času opraviti z izplačevanjem delavcev. Mati in Kornelija ste se pa že v jutro peljali obiskavat sosednjega posestnika in se povrnete še le pozno v noči. Ni se tedaj imel bati nobenega nadležnega gledalca ali poslušalca.

Kmalu za Ado pride torej tudi Hugo na vrt. Ko jo dospé, pozdravi jo nekako spoštljivo in s prisiljenim mehkim glasom poreče: Takó zamišljena, gospodična Ada? —

Ada se prestraši, ko ga zagleda. Kmalu pa se ohrabri in poreče z nasmehom: Jako se motite, gospod lieutenant, menéč, da sem zamišljena. Moje duševno stanje je v tem trenotku popolnoma normalno. Ali menda mislite, da bom govorila monologe? —

Kako je zbadljiva, misli si Hugo, potem pa s prejšnjim glasom nadaljuje: Ali Vas smem spremljati? —

Jako je vlažno od jutranje plohe; škoda bode za Vaše lakirane črevlje, ki bi gotovo vsled mokrote počili, opazi porogljivo Ada. —

Oh, gospodična Ada, zakaj se vedete tako brezsrčno z menoj, ki Vas cenim nad celi svet? —

Ada je ves čas, odkar se jej je bil Hugo pridružil, skoro hité nadaljevala svoj sprehod, a na enkrat se ustavi in mirno poreče: Gospod lieutenant! enkrat se mi je že posrečilo Vas ustaviti v svojem postopanji proti meni. Zdaj me že drugikrat nadlegujete, a to na precej nespodoben način. Ne izpodim Vas iz Vašega vrta; ne imela bi pravice. Vprašam Vas samó prav uljudno, kdo izmed naju naj v tem trenotku zapusti vrt, Vi ali jaz? —

Hugo ni bil zdražljivega značaja, imel pa je zato ono prednost, da čim več je videl pri kterej stvari zaprek, tem bolj se je za-njo zanimal. Adine besede so ga iznenadile, a ne pobile. Ni še hotel veljati za premaganega. Mislil si je, kakor je ona drzna z menoj, takó bodem še jaz z njo. —

Nastajala je vedno bolj tema. Hugo se okoli ozré, a ker ni bilo žive duše videti, zgrabi hitro Ado za roko, drži jo krepko, da mu ne more uiti, spusti koleno v blato in ognjeno govorí: Ada, nebeška Ada, ali ne vidite, da me ljubezen do Vas ob pamet spravlja? Vi ste prva in boste tudi zadnja, ktero ljubim! Brez Vas mi ni živeti. Ako mi ne obljubite, da me hočete ljubiti, vzamem si še nocoj življenje! —

Ada se je zastonj trudila, da mu odtegne roko, ter se ozirala ves čas, ko je Hugo govoril, plašno okoli, ali ni nikogar v bližini, ki bi jo rešil drznega postopača. Zapazila je v svoje največje veselje, da ugašajo luči po fužinskih poslopjih. Vedela je, da bodo zdaj vsak trenotek privrele iz njih trume delavcev, ki se po sobotah vračajo na dom. Zadobi torej srčnost in z glasom, ki je trepetal od notranjega srda, je dejala: Ako me koj ne izpustite, klicati hočem pomoči. Do zdaj sem Vas samó pomilovala, zaničevala Vas pa bodem od zdaj naprej. —

Hugo izpusti njeno roko in vstane. Zdaj še le je bil prepričan, da je ves njegov trud zastonj. Čutil je, da ga ne bode Ada nikdar ljubila. —

Ko se Ada čuti slobodno, zbeži in teče skoro brez sape do vrtnega vhoda. A tam na enkrat postane, kakor od strele zadeta, vsled neke prikazni, ktero je v trenotku zapazila. Na stebru neke podobe, ki je kinčala vrtni vhod, slonel je Bruno s prekrižanima rokama in jo srpo pogledal. —

Vse je videl, a čuti ni nič mogel zavoljo oddaljenosti, bila je edina misel, ki je Ado v tem hipu navdajala. —

Kaj delate tú po noči? zagrmi debeli Brunov glas. In kakor vidim, nadaljuje z bridko poroglјivostjo, ste imeli tudi družbo. —

To je bilo Adi preveč. Prej jo napade Hugo, zdaj pa Bruno. Čuti se razžaljeno. Neustrašljivo upré vá-nj oči in krepko odgovorí: Vi niste

moj varuh, da zahtevate račun mojih dejanj. Sicer pa, dostavila je z nekim ponosom, jaz nimam nobenega uzroka sramovati se svojega sprehoda. — Rekši se obrne od Bruna in izgine v nočnej tmini. —

Kmalu potem prikoraka počasi Hugo po stezi, na pol glasno pevajoč veseli napev. Ko pa zapazi Bruna, se zgane in zakrivajoč svojo zadrego brata ogovori:

No Bruno, kaj pa ti pod tem stebrom počenjaš? Delaš prav takó žalosten obraz, kakor da bi dvoril kamnenej Veneri nad saboj. —

Ali smem prašati, kaj si pa ti prijetnega užival na vrtu, da si takó židane volje? odvrne pomenljivo Bruno. —

Ha, ha! smeji se Hugo, ali se ne smem veseliti krasnega večera in sanjariti mladostnih sanj? —

Krasnega večera, nasmeji se Bruno zaničljivo, ko je nebo z oblaki pokrito! Sanjariti mladostne sanje, med tem ko z nogo blato gaziš! —

Ah Bruno, kakó si postal siten in nestrpljiv! Pojdiva! greva izpraznit kozarček piva; saj bode večerja nocoj pozno, ker se mama še le ob desetih povrne. —

Siten, nestrpljiv! ponavlja Bruno. Ker si ti vsled svoje lahkomiselnosti vedno pri dobrej volji, dozdevajo se ti ljudje, ki nimajo tvojega humorja, kar neprebavljivi. Sicer pa je bil danes tvoj zadnji srečni večer! —

Kakó to? vpraša Hugo začudjen in začne slutiti, da ga je morebiti brat opazoval, ko je bil z Ado na vrtu.

Jutre bodeš odpotoval, dostavi z neko gotovostjo Bruno in gleda takó temno in razburjeno, da se ga Hugo skoro ustraši. Voščim ti srečen pot! —

In šel je zapustivši Huga, da si sam reši dano mu uganjko. —

IX.

Ko se je gospa Bertholdova s Kornelijo nazaj pripeljala od svojega obiska, rekla je, da ne bode večerjala, ker je trudna in si želi čim prej v posteljo priti.

Tudi Bruno se ni prikazal pri večerji, češ da ga glava boli. Hugo je tedaj sam z očetom večerjal. Trdil je, da ima nocoj neznanski tek, ter je s slastjo snedel še Brunov in materin del. —

Ravno je gospa Bertholdova hišinji pozvonila, da jej naj pride slačiti pomagat, ko se Bruno v njenej sobi prikaže. Dolgo sta se potem pogovarjala. Konec njunega pogovora pa je bil, da je Bruno mirnejši zapustil sobo, kakor je bil prišel; mati pa je potem hudo razjarjena hodila po sobi gor in dol in ni mogla celo noč očesa zatisnoti.

Drugo jutro za rana pa pošlje mati po Huga. Imela je z njim pol ure dolg razgovor. Okoli ednajste ure pa je naložil sluga na majhen vozek

Hugov kovčeg in druge njegove potne reči, potem pa jih odpeljal proti kolodvoru. Kmalu za njim pride Hugo za potovanje oblečen.

Ko je mati po Brunu zvedela Hugovo postopanje, začela je premišljevati, kterega od njiju naj pošlje od hiše: Huga ali Ado. Ada se jej je zdela prepotrebna, in takó se je določila za Huga.

Hugo je mirno poslušal svarljivo besedovanje svoje matere. In ko mu ona na zadnje povó, da mora takoj nazaj v mesto, bil je na tihem jako zadovoljen. Mislil si je, kaj se bom zdaj domá dolgočasil, ko sem se prepričal, da ni mogoče z Ado priti do prijateljstva? Sprejel je materino ponudbo in to tem rajši, ker mu je napolnila listnico. Čutil ni nobenega hrepenenja več po Adi. Njegovo hitro in živahno nagnenje za njo, ki pa se ni bilo dotaknolo njegovega srca, ker je izviralo le iz njegove dvaindvajsetletne ognjene domišljije, izkadilo se je kakor po nekej čarovnej moči črez noč. Miren se je ločil od očetovega doma, a v njem zapustil sum in nemir. Mati in Bruno sta bila namreč trdnega mnenja, da mu je Ada udana. —

Isti dan, ko je Hugo odpotoval, popraševali so čudéč se fužinski uradniki, kaj se je neki pripetilo njihovemu predstojniku Brunu, da ga ni bilo še danes videti v pisarnici, da-si je bilo že skoro poldne. Zvedeli so namreč, da Bruno ni izostal vsled kakega obolenja, temveč da je že takoj za rana odjezdil, a nikdo ni vedel kam. Kaj enakega se še ni bilo prigodilo v onem poldrugem letu, odkar je Bruno vodil fužine. V jutro je bil on vselej prvi, ki je delal v pisarnici. Ko so drugi uradniki še le prihajali, bil je že on pregledal vse račune, pošiljatve, naročila, ki so se morala v teku dneva izvrševati. Potem še le, ko je že vsakemu izročil svoje delo in obhodil tovarnice, privoščil si je nekoliko svobodnih ur v svojo zabavo. Zvečer pa je bil zopet zadnji, ki je fužine zapuščal. —

Ko pa okoli pol dveh Bruno prijezdi nazaj, bilo je videti, da je njegov konj jako uspehan. Mati, ki je sicer vedno zahtevala, da se sinova v dovršenej obleki pri mizi prikažeta, ni danes Brunu po svojem prihodu niti toliko časa pripustila, da bi pogladil vranca, kakor je to vselej storil, ko je stopil raz njega, tem manj še pa, da bi se mogel preobleči. Ko ga je iz okna videla prihajati, hitela mu je nasproti in ga z bliščečim obrazom pozdravljala z besedami: Odkrižala sem se ga prav srečno. Ob tej uri se že vozi sredi pota v mesto. —

Da-si je gospa Bertholdova dvoočnik imela, vendar še zapazila ni, da je Bruno ves blaten, da je imel celó na licih dva velika blatna madeža in enega manjšega na nosu. —

Le pojdi hitro v obednico, mu je prigovarjala; hočem ti na tanko povedati, kakó se je izvršilo. In izgovorivši vlekla ga je skoro za seboj. —

Ko je Bruno čul, da je Hugo odpotoval, vzdihnol je lahno. Zdelo

se je, kakor da mu pade neka tega od srca. A njegov obraz je vendar ostal mračen in okó je ovajalo neki notranji nemir. —

Oni večer sedita Bruno in Kornelija skupaj pri mizi, ki je še od večerje bila pokrita, med tem ko je Ada staremu Bertholdu časopis čitala.

Ali ljubka, rekel je gospod Berthold svojej čitalki in se nekoliko privzdignol iz naslonjača, da bi jej pogledal v očí: Vi ste nocoj jako raztresena in poleg tega čitate takó med zobmí, da ne umém polovice tega, kar berete. Ali ste pozabili na naš red? Najprej hočem vedeti najnovejša zdravilska naznanila, potem pridejo borsni kursi, za temi domače novosti in še le na zadnje dolgočasna politika. —

Ada zarudí vsled starčevega svarjenja. Njeno okó se za trenotek ustavi na združeni par onstran sobe, potem lahko pokašlja, da si glas izčisti in bere po starčevej želji. —

Kornelija sedi na konci zofe in igrá z nekimi krogljicami, ki visé z njene zapestnice.

Bruno sedi na stolu poleg nje in se leno z éno roko naslanja na zofin rob poleg Kornelije, v drugej pa drží smodko, iz ktere prav počasi dim puha. Obadva molčita. —

Kdo pa bode čital gospodu Bertholdu, ko ne bode več gospodične Ade tú? začne Kornelija, da bi nekaj povedala. —

Bruno se zgane. Kam pa pojde gospodična Ada, popraša čudéč se. —

Jaz menim, da tedaj, kedar Oskar umré. Zdravniki pravijo, da so njegovi dnevi že šteti, popravi Kornelija, kar ni prej jasno povedala. —

Na tó je bil dolg, pomirljiv „a tedaj“! — Brunov odgovor.

Zopet molčita. Kornelija opazuje strop in šteje namalane obročke in cvetice po njem. Bruno nategne svoje dolge nogé, dalje puši in pogleduje zdaj očeta, zdaj Ado. —

Kakó je bleda, si misli. Trpí, ker je Hugo odšel! Kakó ga je morala ljubiti! — Noge zopet k sebi potegne, vrže proč smodko, ktera je še bilo pol, pogladi si čelo z roko in polglasno šepetá: Le trpi koketna! —

Kaj pravite? zdrami se Kornelija; nisem dobro razumela. —

Nič, odgovori Bruno kratko. —

Kakó sve se včeraj mama in jaz dobro imeli, Bruno. Škoda, da Vi niste vsaj popoldne prišli za nama. Bilo nas je veliko društvo! —

Res škoda, ponavlja Bruno mehanično.

Tihota zopet nastane. Čul se je samó ljubeznjivi glas Ade, ki je zdaj zopet marljivo in v zadovoljnost gospoda Bertholda prav umljivo čitala. A Bruno je vendar zapazil, da njen glas nocoj ne doní takó krepko, kakor druge večere, temveč, da večkrat trepeče. Silno ga je to jezilo. Da ne bi mislil na njó, ozre se na Kornelijo, ki si je ravno snela prstan s srednjega prsta in ga poskusila po vrsti na druge prste natikati. —

Bog, kakó je dolgočasna! mislil si je Bruno. V njenem društvu naj bi jaz živel skozi trideset, štirideset, menda še več let? — Naša rodbina pomni samó visoko starost. Praded je štel devetdeset let, ko je umrl, ded pa celó petindevetdeset. Oče že ima sedaj petinsedemdeset let, in najbrž je tudi meni namenjeno dolgo življenje. — Naj! Prestal je oče z materjo, ki ni nič boljša od Kornelije, bom še jaz s Kornelijo. Kupoval jej bodem lepih oblačil, puščal jej svobodo in potem bodem imel mir od nje. Živel pač bodem, kakor sem živel do zdaj. Takó misléč je zaporedoma zehal. —

Kaj ste že zaspani? poprašuje Kornelija. —

Utrujen sem, pravi Bruno. —

Danes ste takó bledi in pobiti, nadaljuje Kornelija in ga pomenljivo opazuje. —

Prehitro sem jezdaril, dostavi Bruno v zadregi, a potem vstane in se poslovi. —

Kornelija gleda začudjena za njim. Potem pa se obrne proti Adi in jo strogo opazuje. Njeno lice je postajalo pri tem nekoliko bledejše in usta so se sumljivo držala. Vstane tudi ona in tiho sobo zapusti. —

Gospa Bertholdova je šla takoj po dokončanej večerji v svojo sobo, ker je čutila potrebnost, da pušča včasih Bruna in Kornelijo sama. Za izgovor si je pa izmislila, da čita ravno zanimiv roman, kterega še hoče nocoj dokončati.

Bila je zdaj ravno zamišljena v lepoto nekega klobučeka, kterega podobo je prinesel zadnji „Bazar“, ko se v njenej sobi Kornelija prikaže. —

Vi ste, Kornelija? pravi gospa začudjena, ko jo zagleda, in odloži list. Ali sta si imela z Brunom tako malo povedati, da ste ga že zapustili? --

On je mene zapustil, ne jaz njega, pravi Kornelija z jokajočim glasom. —

Za Boga Kornelija, kaj se Vam je pripetilo, da izgledate tako prestrašeni? Saj Vas vendar ni Bruno razžalil? —

Kornelija si zakrije z rokama obraz in nič ne odgovorí. —

Vi me strašite, draga. Usmilite se mojih občutljivih živcev! Povejte vendar, kaj se je pripetilo? —

Kornelija si še vedno skriva lice za rokama. Njen život pa trepetá, ko poreče v posameznih stavkih: Bruno — ljubi —

Vas, to vém, pristavi hitro gospa.

Ado! končuje Kornelija in glasno zaplače. —

Gospa Bertholdova, ki je bila vstala pri Kornelijinem vstopu, zvrne se zdaj kakor onemogla na svoj sedež. Ali ste ob pamet? vzklikne, in z njenega obraza izgine za trenotek vsa barva. Bruno takó resen, takó ponosen, takó pameten, da bi se zatelebil v beračico, ki živí le zató v našej hiši, ker služi! Kje, kedaj, kakó ste to zvedeli? —

Nihče mi ni o tem nikdar besedice pravil, reče pomirjena Kornelija. Zdaj ko je že bila sum, ki se jej je bil takó nenadoma vzbudil, zaupala Brunovej materi, in ko jej je ona naštela uzroke, ki so pričali za nemogočost takega suma, zdelo se je tudi njej neverjetno, da bi se Bruno poniževal do hišne družbenice in jej daroval srce. Smejé se briše si solze in pové gospej, kakó je bil danes Bruno tih, bled in zamišljen, in da si je potem sama takó raztolmačila njegovo čudno vedenje.

Gospa, ki se je bila tudi pomirila po zadnjih Kornelijinih besedah, odkrije jej zdaj Hugovo nagnenje do Ade, ki je tudi uzrok, da je moral Hugo nemudoma odpotovati. Vidite, draga, končuje tolažéč jo, od tod Brunova slaba volja! Obeta jej tudi jutre govoriti z Brunom in ga prisiliti, da se z njo zaroči. —

Hvaležnost je zasijala iz Kornelijinih očij, ko jej gospa to obeta. V njeno srce se povrne prejšnji dobrodejni mir. In kakor človek, ki še le tedaj vé ceniti kako stvar, ko mu pretí nevarnost jo izgubiti ali jo je pa celó že izgubil, takó se je zdaj Kornelijino srce začelo živahnejše gibati v čuvstvovanji za Bruna. (Konec pride.)

Zamorjèn cvet.

Na polji samótnem samó
Cvetélo je mlado drevó;
  Cvetélo dva je le dnij,
  Cvetélo dve je noči.

Ko tretji zazoril je dán,
Tedaj mu je cvet bil končán, —
  Končane nade mladé,
  Končane mlade željé!

Li nisem jaz mlado drevó
Na svetu samotnem samó?
  Vsaj nimam mladih željá —
  Ugasnol up je srcá.

Oh, nisem jaz mlado drevó,
Ni cvetje srcé mi bolnó,
  Pomlad ki ga porodí
  In mrzli díh zamorí!

Vrnola drevesu pomlád
Zgubljeno bo cvetje in sád, —
  Zá moje bolno srcé
  Ni nade, ni je željé!

Vrtnikov.

Na Savi.

Zopet jo vidim to Savo deróčo,
Bistre valove, ko nekdaj, valí,
Bregi so njeni, ko nekdaj zeleni,
Ljudstvo veselo, ko prej, tu živí.

Tóda okó mi ne vidi lepote,
Svet je temán mu in témen ta kraj —
Bridki spomini pa v prsih budé se:
Srečen, presrečen da bil sem nekdaj!

O, da v valovih bi smél utopiti
Svoje spomine in — svoje željé, —
V tvojih valovih, o Sava deróča,
Našlo pokoja bi moje srcé!

Vrtnikov.

Macocha.

Kakor nam češki narod sam, ako ga primerjamo našemu slovenskemu, lepe prilike ponuja, tako tudi zemlja njegova. Celó podzemeljskih čudnih jam, ki so razglasile naš kraški svet vsemu človeštvu, nima za Kranjsko nobena pokrajina našega cesarstva toliko, kakor Moravska. V zvezi s takimi jamami so grozni prepadi, a največji zemeljski prepad v našej velikej domovini avstrijskej je Macocha na Moravskem.

Pred nekimi leti sem si ogledaval največje obrtnijsko mesto našega cesarstva, Brno, kjer se večina suknja tke, kar ga kupujemo pri naših štacunarjih. Brnsko blagó pa se tudi uspešno skuša z inostranim, s francosko in angleško robo. O Duhovem so praznovali visoki dimniki tovarniški, in človeško mesto je rojilo svoje trote in bučele v vzbujeno božjo prirodo. Na vse strani se je močen roj — Brno broji nad 80.000 ljudstva! — razletaval, in silna tropa je tiščala na kolodvor državne železnice, da se popelje v čudotvorne gore na severji, večinom do prve in druge postaje, v Adamovo in Blansko. Kmalu smo med gorami, kjer se vije železnica ob rečici Svitavi do Adamovega in dalje skozi nekoliko predorov do Blanskega. Tu se v Svitavo izteka pri plavžih kneza Salma močna bistrica Punkva. Ob njej koračiš kako pol drugo uro med gorami, dokler v ožini doline in struge ne zmanjka. Bister in močen potok gledaš leno lezti iz neznane globočine izpod silnega podmola, ki zija na desni temno v breg. Vržen kamen pleskeče z votlim glasom po studenej vodi, trči kmalu ob pečine ter izgine v globini. Bistri valčeki, ki so tako živo lesketali še malo nižje v solnčnih žarkih, skriti so od tod človeškemu očesu, ki jih le enkrat še v groznej globočini Macoche more dogledati. Nimaš več pol ure navzgor do prepada, ki je bil stoletja strah in groza seljakom, pa tudi babjevernej gospodi.

Na bregu je širna ravnina; gozdi s pašniki vred razveseljujejo potnika, veselo korakaš naprej, le redko drevje in grmovje ti zapira daljni razgled; na enkrat pa ti noga obstoji, kajti tik pred tabo zija strašen prepad, kakor da bi se zemlja odprla! Gledaš v žrelo, ali ne vidiš do dna; moraš bližje, celó na rob, da ga dogledaš; ali kje? Tam na zapadnej strani je postavila smela roka človeška na najvišjo navpično steno — gloriette. Okoli njega krožijo nad prepadom vedno krokarji svojo osodno pesen pevajóč. Močno tramovje gloriettino ti daje srčnost pogledati navpično v strašno globočino. 136·55 metrov ali 72 sežnjev pod seboj ugledaš dve mlačici, v resnici dva ribnička temno-zelene vode, ktera veže mali potoček, močna bistrica Punkva: na levej in desnej pa nekaj kopnih dozdevno ravnih tàl. Celi prepad je podoben nepravilnemu čveterogranu, položenemu od jugovzhoda proti severozapadu, kojega največja daljava meri 174·5 metrov

ali 92 sežnjev, a največja širjava 75·8 metrov ali 40 sežnjev. Na vzhodnej, severnej in južnej strani je globina manja, ker je strmina v višini 60 do 70 metrov nekoliko položna. Na severji je žleb, po njem buči deževnica in snežnica iz okolja v prepad. Od te strani vodijo stopnice k tako zvanemu mosteku, kteri leži 53·5 metrov nižje od glorietta, nad vodo pa vendar 83·05 metrov. Če je pogled z glorietta grozen, vidi se z mosteka še groznejši, ker tú še le spregledaš strašansko navpično steno pečinasto, na kterej si prej stal, in moti te tú in tam globina, širjava in daljava. Z mosteka se ti dozdeva, da ravno doli pod nogami vidiš studeni potoček teči, in da ti je le treba kamen z nogo brcnoti, da se skotrca v potok, ali v resnici more le najspretnejša roka ličen kamenček do potoka zalučati; toliko že nanaša na videz neznatna položnina. Kako dolgo moraš na mosteku in gloriettu čakati na odmev kamena v globino vrženega, to ti daje še le pojem o razmernej veličini!

Najbolje je Macocho premeril dr. Martin Kříž, notar v Ždánicíh, ki je mimo drugih podzemeljskih jam v okolici leta 1864. ta velikanski prepad preiskal. Dal si je stesati na levej strani mosteka močno kozačo, spustil najprej na voži kameno klado na dno, na drugem voži pa so spuščali v rudarskem kožnatem koši njega samega, ki se je podržaval na prvo vože, da se ni preveč gugal. Ko se je spodaj okoli ozrl in pogledal navzgor, to je čudo, pravi v svojej knjigi: O některých jeskyních na Moravě a jich podzemních vodách, (kjer tudi ostalo literaturo o Macochi naznanja): „Ogromne razmere in groznosti Macoche more si le oni prav predočiti, kdor je s tega mesta navzgor se oziral“. Tú stoji človek obklopljen od vseh stranij s temnimi podmoli, zevajočimi iz navpično strmih sten, gledajoč v bujno zelenjavo, razsvetljeno solnčnimi žarki v nedoglednej višini. Gloriette sedi tú kakor ptičje gnezdo in ljudje so videti, kakor v mehaničnih glediščih na žicah gibajoče se mične podobice. Dogovoriti se z gore stoječimi bilo je sicer tako mogoče, da je vsak slovko za slovko močno kričal. Kjer se vidi z glorietta na levo zelena travina, tam je le 95 metrov dolg ogromen kupec rahlega kamenja, ki se ob vsak spodtiklej v vodo ruši. Ribnik pod gloriettom na zapadnej strani je 32 metrov dolg, 9·5 metrov širok, a 5·7 metrov globok, in na dnu ima mnogo mahom obraščenega drevja; temu nasprotni ribniček na vzhodu meri 28·5 m. dolžine, 17 m. širine, a 5·7 metrov globine, a na dnu leži mnogo skal mehom pokritih. Od meha, ki dno obem ribnikom pokriva, zdi se voda zelena. Potoček je 2·8 m. širok, a 0·95 m. globok. Poznalo pa se je, da je voda v drugih letnih časih — Kříž je šel v njo 18. avgusta in doli ostal do drugega dne! — za celi 1·26 m. višje stopala. Širjave je meril spodaj 33 metrov, toplote 11°R. po dne in 8°R. po noči, voda pa je merila po dne 8°, po noči 5°R. Solnčni žarki so le malo dosegali kupec pod mostom in brzo spreminoli, a tema je že ob pol osmih nastopila. Macocha pa še ima na straneh 4 pozemeljske jame, kojih četrta

je zopet v tri jame razdeljena. Le éna je suha, druge imajo vodo na dnu; nahajajo se kapniki v njih. V starih časih je bilo ljudi groza takih prikaznij. Učenjaka Nagel-na, ki je bil tako srčen v to žrelo le pogledati, so prê morali kmetje na 10. vojkah držati. —

Razjasnjuje se pa ta prikazen takó-le: Voda je v tisoč letih v tej okolici nebrojnih podzemskih jam skopala. kakor v mnogih krajih drugod. Na tem prostoru je morala nekdaj velikanska podzemska jama biti, ali o posebnej priliki, najbrže o hudem potresu, podrla se je površina, voda pa je nadaljevala svoje delo in izprala v množini let ruševino skozi svoje podzemeljske struge, človeku pa, ki je po trudapolnem delu prodrl s plugom in motiko do tako skrivnih tovarnic prirode, prepustila s tako dovršeno podobo zastavico, ki je njegovo domišljijo z grozo navdajala. V takih jamah biva običajno grozno stvorjenje ljudske domišljije. Tudi v tem prepadu je vladal pozoj, vzdigaval se v jutranjem sopotu, dvigal pred hudo uro z viharjem, da je drevje praščelo. Zato še tira pastir dandanes, ako se nevihta bliža, čredo proč od jame. Narod pripoveduje, kako so v silno davnih časih obsodili tolovaja Obešlika v ta prepad, da pogine, ter ga spustili s kolačem kruha na dno. V večernem mraku pa prišumi k njemu leteča pošast, strašanski pozoj. V groznem strahu se mu hoče kar udati, ali prehudo se zboji ostudne živali. Smukne naglo za skalo in vrže svoj oster tolovajski nož pozoju v trebuh, da se črna kri curkoma vlije. Kako pa se čudi, ko vidi pozoja pečino lizati, kar mu krv kmalu ustavi. V jutro se sicer znebi groznega gosta, ki pa večer zopet dojde. Drugo jutro se pa Obešlik zavihti na ostuden hrbet odhajajočemu pozoju. Srčno se dvigne z njim iz globine ter spusti rahlo na trato. Ali kar je Obešlik v globokej temnej Macochi gorko molil in se rotil, to je v pisanem svetu hitro prehitro pozabil. Kmalu je živel stari grešnik svoje tolovajsko življenje. Zato pa je izdahnol v Olomuci na vešalih.

O imenu pa to-le: V vasi Vilimovicah sta živela svoje dni mirno in zadovoljno kmet Holka in njegova žena Hravka. Imela sta edinega sinka, vrlega Vaclava. Kmalu pa umrje mati Hravka, dosta prerano za nežnega dečka. Oče Holka ne more sam z dečkom gospodariti, oženi se v drugič z mlado vdovo Venceslavo z Ostrova. Venceslava vdovica ima tudi dečka, razvajenega Jakoba, malo starejšega od Vaclava. Razposajenec Jakob je dobremu Vaclavu kaj nagajal, hujša pa mu je bila še mačeha. Celó očeta mu je odvrnola, da ni več maral za lastno dete. Ubogi pastorek je zahajal jokat na grob svoje dobre matere, ali tudi to mu je zlobna mačeha ostro prepovedala, ki ga je od dne do dne hujše črtila. Že je premišljevala, kako pastorka odpraviti, da bi kdaj njen Jakob vse podedoval. Neki dan mora oče Holka v Boškovice po opravkih, mačeha pa pojde s pastorkom glibanj iskat. Ideta k prepadu, kjer so ob robu rade rastle. Tu sili pastorka, da jih trga na najnevarnejšem mestu, in ker ne

more do njih, hoče ga ona za nogo držati. Pastorek se brani, nič dobrega slutéč, ali vendar uboga; mačeha pa ga sune v grozno globino. Nato zbeži vesela na dom in smejé se pové svojemu malovrednemu sinu, kar je storila. Kmalu pride oče domú in jo vpraša po otroku, na kar Venceslava nekako čudno odgovarja. V skrbeh za otroka gre ga iskat z nekimi sosedi, ali ni ga za njim ne sluha ne duha. Pobit se vrne še le pozno v noči domú. Ko Jakob svojega dobrega očima tako žalostnega vidi, ne more, da bi ne povedal, kar se je z Vaclavom zgodilo. Holka teče svojih sosedov budit, hiti z njimi k prepadu, skloni se na rob ter kliče in sluša v grozno tišino — in glej! slabi glas ubogega Vaclava začuje iz globine. Ravno pa se je začelo daniti, da more dobro oko zagledati belo oblečenega dečka, ki se je s slednjimi močmi krčevito deržal nekega grma. Vrli sosedje izvlečejo srečno z vrvmi zatirano siroče, v neznanskem srdu pa planejo v hišo Holkino, zgrabijo brezsrčno mačeho in jo vlečejo tja, kamor je sunola pastorka. Ne prošnja, ne jok jim srca ne omeči! Dotlej so to jamo imenovali propast t. j. prepad, odslej pa Macocha, po naše Mačeha.

Dr. Fr. Simonič.

Dr. Ljudevit Gaj in ilirska ideja.

(Dalje.)

Gaj na potovanji.

Med tem je bil Gaj kot blagovestnik bratske uzajemnosti slovanske, prepotoval zapad, sever in jug slovanskega sveta in upoznaval inostrance s tem, kar so „Iliri“ namerjavali.

Leta 1840. se je bil podal na večmesečen naučni pot po severnem Nemškem, po Českem, Poljskem in Ruskem, ter je povsod marljivo nabiral dragocene rokopise in knjige o Jugoslovanih, ktere je, na nerazumljiv način odišle iz domovine, dostikrat preceno kupivši v potnem kovčegu dobro shranjene med perilom domú spravljal ter jih tako domovini povrnol. — Ko je bil na tem potu prišel v Moskvo, nabrali so mu tú trudom mnogih prijateljev slovanstva, kakor M. P. Pogodina, general-gubernatorja kneza D. V. Galicyna, Homjakova, Ševirjeva, Samarina, A. Aksakova, Pavlova in dr. 17.500 rubljev (asign.) za znanstvene svrhe in za razširjanje cirilice med južnimi Slovani. Pri tej priliki je podučil Gaj tudi Pogodina natančnejše o kulturnem, socialnem in literarnem stanji Hrvatov in drugih Jugoslovanov, kar je med ostalim bilo tudi nasledek zopetnega potovanja Pogodinovega v slovanske dežele.

Sledečega l. 1841. potoval je Gaj v istem literarnem poslu po

hrvatskem Primorji, Dalmaciji in Črnej gori, s književnim namenom vendar zmirom združujoč širjenje in plodjenje svojih pomislij, narodne blagovesti o slavnej minolosti, o bednej sedanjosti, a o gotovej velikej bodočnosti našega naroda na zabalkanskem polotoku, o velikej Iliriji, o bratskej slogi, o slovanskem bratstvu in jedinstvu. Na tem znanstvenem potu se je spoznaval z važnimi književnimi točkami in izvori, z ognjišči in sredotočji slovanskega juga in pridobil na novo znamenitih rokopisov in knjig odnašajočih se osobito na južne Slovane. A l. 1846. je prepotoval Srbijo s srbskim knezom Aleksandrom, sinom Črnega Jurija-Karagjorgja, in povsod, kamor je le prišel, pozdravljali so ga z velikim navdušenjem.

Še istega leta 1846. odišel je zopet na pot v literarnih poslih k bratom Čehom. — Kako so tedaj že svetli žarki slovanske uzajemnosti češke brate obsijali, in koliko sočutja so v zlatej Pragi ne samo književniki, temveč tudi mestjani za „Ilire“ gojili, kaže sledeča vest crpljena iz praških listov: „V Pragi 7. junija. Te dni je pohodil našo milo Prago doktor Gaj, glavni utemeljitelj sloge književne pri južnih Slovanih, mož, kteri si je veliko zaslug pridobil za svojo ilirsko domovino. Dne 3. junija je bil uveden v sediljko (soirée), urejeno po odboru narodnega českega bala na Sofijinem otoku. Z njim so prišli mnogi znameniti češki in nemški pisatelji, in tako moremo to sediljko šteti med najsijajnejše. Zabavo društva povekšala je ta dan gospodična Marija Zelenkova z dobro deklamacijo, a gčna. Engstova in g. Reichel z nežnimi pesmicami. — Zjutrajdan so članovi tukajšnje mestjanske besede (kasino) pripravili večerno zabavo v slavo našega velecenjenega gosta. Množina mestjanov, književnikov in drugih odličnih mož se je sestala ta večer v gostoljubivih dvoranah. Odbor besede je g. Gaja dospremil v dvorano, kjer ga je g. Jelen s svojim glasbenim zborom pozdravil. Pri večerji je g. Dittrich napil g. Gaju česko zdravico; ta se je zahvalil ilirski in izrazil željo, da se na veke vzdrži prijateljstvo in bratinstvo med nami in Iliri, in da se tako oba naroda vse to bolje proslavita. Društvo se je do pozne noči ugodno zabavljalo, in spomin onega večera hočejo zaisto dolgo ohraniti v srci vsi deležniki te znamenite zabave, kjer sta si dva sorodna naroda javno izkazala svojo bratinsko ljubav in rodoljubive misli.“ — Tudi v Beči so priredili Gaju tam bavečemu se dne 27. okt. l. 1847. svetčano gostbo, ktere se je bilo udeležilo mnogo Čehov iz Češke in Moravske ter Hrvatov in Srbov. —

Gajev poslednji triumf.

Leta 1847. je šel Gaj na ogerski sabor, da doseže sporazumljenje med Magyari in hrvatskimi narodnimi zastopniki. V tem oziru je učinil vse, kar mu je samo bilo mogoče, a najodličnejši člani hiše velikašev so

sijajno posvedočili njegovo domoljubno nastojanje o pomirjenji vseh strank in vzdržanji mirú in reda v domačej deželi. To svedočanstvo dali so mu tudi vsi hrvatsko-slavonski zastopniki.

Treba je da se tu omeni veliki upliv, ki ga je imel Gaj kot katolik na grško-iztočne Srbe in na domače svoje katoliško svečenstvo, imajoč vedno pred očmi glavni narodni dobiček, da se doseže bratinska uzajemnost med obidvema crkvenima strankama. To zaslugo mu je javno pripoznal srbski patrijarh Rajačić l. 1847., kteri je leto dnij pozneje slovesno umestil novoizbranega bana Jelačića v Zagrebu.*

Kar se je oblakov tečajem več let nad malo, a vztrajno Hrvatsko nabiralo, to se je leta 1848. prolilo. Bliski so švigali, a silna burja se je vzdignola: sablje so bleščale, puške so pokale. Pa dočim je tako z éne strani skočil narod na branik svojih narodnih práv, izgubljali so z druge strani i najrazumnejši državniki svoje glave v onej silnej vrevi; a tedaj se je Gaj brzo razbral.

Ko se je raznesel glas o bečkem ustanku, napoti se Gaj v Gradec k nadvojvodi Ivanu, s kterim se je že bil prej spoznal, a od ondod v Beč, kjer se je delalo o popolnjenji banske časti, gotovo važne v tako kritičnej dobi. Povrnovši se v Zagreb sezove narodno skupščino, in bil je na njegovo priporočbo dne 25. marca l. 1848. c. kr. polkovnik prvega banskega polka, baron Josip Jelačić Bužimski, rodom Hrvat, sin generala barona Frana, proglašen hrvatskim banom. Po Gajevem predlogu je bil izbran narodni odbor, da se po primeru drugih dežel v imenu Hrvatske pokloni Nj. Veličanstvu Ferdinandu. Ta velika deputacija, sestavljena iz najodličnejših mož Hrvatske, Slavonije in Dalmacije, na čelu jej Gaj, šla je v Beč, da vlado uveri o zvestobi in privrženosti hrvatskega naroda ter jej priobči njegove želje. V Gradci, kjer je Gaj med potom stanoval pri „Elephantu“, dalo mu je vseučilišče počastno stražo. Na večer je poslal poveljnik Notranje-Avstrije godbo pešpolka „baron-Wimpfen“ pred gostilno. Tudi je prišla h Gaju deputacija universitetska in druga mestna. Dne 27. marca se poda cela deputacija in corpore k vseučilišču v počastnem pohodu, a Gaj ga pozdravi s srčnim nagovorom v nemškem jeziku. Grof Nugent je bil že vjutro prišel s celim generalstvom h Gaju, in Gaj mu je vrnol pohod prišedši z universitete. Obiskali so tudi gouverneurja, grofa Wickenburga, in feldmarschalla barona Živkovića, kjer je deputacijo iznenadil baronov petletni sin s hrvatskim pozdravom. Proti večeru se je odpeljal prvi oddelek deputacije v Beč, a zjutrajdan so sledili ostali. Dne 31. marca je cesar deputacijo sprejel. Ker so pak naši neprijatelji ta odbor krivili, kakor da je orodje reakcije, zató se poda Gaj v vseučiliščno dvorano, glavno središče bečke

* „Gajeva knjižnica“, „Slovnik naučný“.

revolucije, ter razloživši v krasnej besedi težnje Hrvatov tako gane svoje poslušalce, da mu je ves zbor odobraval in v pohvalo ploskal.

To je bil Gajev posledoji triumf. —

Tega leta je narod hrvatski izbral Gaja za zastopnika na svoj prvi narodni sabor v Zagrebu. V saboru je bil izbran v odbor, kteri je imel izdelati osnovo, kakovi da bodo odnošaji Hrvatske proti Avstriji in Ogerskej, in kako da se ustroji Vojniška krajina. — Gajeva hiša je bila središče narodnih zastopnikov, osobito Graničarjev, kteri so pri njem iskali soveta in pouka. —

Novi ban hrvatski, Jelačić, bil je Gaja „v ime svojega carskega gospodarja“ imenoval dvornim sovetnikom. Magyari so vsled tega povse podivjali, in ker ni imenovanje došlo po ogerskem ministerstvu, mislili so, da se trojedina kraljevina Hrvatska, Slavonija in Dalmacija hoté vse bolj in bolj od Ogerske odtrgati. Pri magyarskem tiranstvu proti Slovanom — dostavlja dopisnik v „Slaw. Rundschau“ (1848. štev. 6.) — je čudo, da se to že davno ni zgodilo. —

Gajev pad in smrt.

„Leta 1848. piše Milčetić — sta navdušenje in ideja ilirska dosegla svoj vrhunec. Leto 1848. je potreslo celo Evropo, potreslo je Avstrijo in malo Hrvatsko. Veljalo je, da se bori pravica proti krivici, človečnost proti nasilju, napredek proti nazadku. Kako se je borilo, znamo vsi, a ne spada sèm. Leto pozneje se vrača mir v Evropi; — vpitju zatiranih in za svobodo vzdihujočih narodov je konec učinila reakcija — absolutisem.

„Hrvatje, plačani z nehvaležnostjo. povlekli so pod se tako vzletna krila, — a v Hrvatskej je nastala tišina. Ona Hrvatska, ktera je prej vsa vrela v rodoljubnem žaru, sedaj na jednok ohladela pada v mrtvilo. Ljudje, ki so prej stali v prvej vrsti narodnih boriteljev, začenjajo sedaj izginjavati z obzorja hrvatskega. Nekteri so se utrujeni po dolgem in krvavem boji povlekli v zabitno življenje, prepuščajoč varstvo dóma svojega mlajšim neiztrošenim močem; drugi so zopet ali pomrli, ali pristopili k protivnemu taboru. I Gaj sám, otec vsemu pokretu, jenjal je z l. 1848. živeti za hrvatski narod. A z Gajem, tem vzkresiteljem ilirstva, odzvonilo je i detetu njegovega velikega duha: imenu in ideji ilirskej.“ —

Za revolucije v Italiji in Ogerskej poskušali so italijanski in magyarski vodje raznim načinom, da Gaja pridobijo za svojo stvar, ali zastonj. — No minolo je leto 1848. in 1849., a nemška in pozneje magyaronska zvitost je prežala ná-nj s požrljivimi očmi ter mu nastavljala povsod mreže, ne bi li ga kje ujela ter za Hrvate, češ da uničila. Pa si je i zares našla priliko. — Dr. Ljudevit Gaj, preporoditelj nove književnosti hrvatske, stvoritelj jugoslovanske ideje in

na našem jugu prvi rodoljub, — odlazil je z narodnega borišča ter se odrekel vsemu delovanju v javnem življenji, a l. 1861. še mandata ni sprejel, ko je bil izbran v hrvatski sabor. „Kakor truden od prevelikega poslovanja“ — veli Iv. Zahar — „kakor izmučen po velikem uspehu svojega dela, polomil je kopje svoje žive besede, utrnol svečo snovanja svojega, izšel iz delavnice, kjer je bil prvi in najboljši, pa se je v mirno sobico obiteljskega življenja počivat vsel.“ * — Odslej je živel Gaj skromno ter se posvetil samo svojej obitelji, dokler ga ni, — 22 let duševno mrtvega — na veliko tugo njegove rodbine, na žalost njegovega ljubljenega naroda in vseh Jugoslovanov-Ilirov nagla in nenadjena smrt tudi od telesnega življenja ločila, dne 20. aprila 1872. leta.

„Narodne Novine, u Zagrebu god. XXXVIII. br. 92. u ponedjeljak 22. travnja 1872.“ prijavile so v početku nekrologa (napisal ga odgovorni urednik M. Zec) té-le besede:

„Tužnim srdcem javljamo svojim čitaocem, da je utemeljitelj ovoga lista, njegov vlastnik i urednik kroz pune trideset i četiri godine, uzkrisitelj i preporoditelj hrvatskoga naroda — prestao živjeti. Dr. Ljudevit Gaj umrje nam iznenada, u subotu, u 5 satih po podne, naglom smrću od kapi.

„Da smo i dorasli, ocieniti po zasluzi djelovanje muža, koji je hrvatski narod probudio iz duševnoga mrtvila, koji ga je naučio, osjećati se narodom, koji je čvrst i stalan temelj postavio njegovoj budućnosti, nebismo to mogli učiniti sada, ovaj čas, dok se nemožemo razabrati od tuge i žalosti, dok se s najdubljom boli sjećamo kratke, ali težke njegove samrtne borbe, — dok ga mrtva gledamo na odru“ . . .

V istem broji „Narodnih Novin“ čitamo še o Gajevih poslednjih trenotkih:

„Že so tri leta, odkar se je bil po smrti svoje soproge iz Zagreba preselil na svoj zaselek „Mirogoj“, kjer je najskromnejše živel. Prihajal je vendar malo ne vsak dan v Zagreb, da tu porazgleda domače, posebno tiskarske poslove, na kar se je vsakikrat vrnol v svoj „Mirogoj“ na obed, samo ne, siromak, v soboto. Ta dan, kakor navadno, peš odhodivši na pol ure dolgi pot, prišel je sem okoli 9. ure vjutro in izvršil, kar je imel na umu. Akoprav ni tožil, vendar se je mogla na njem nenavadna slabost opaziti: dihal je težko, a tudi težko hodil. Potem ko je nekaj použil, šel je okoli poldne na hodnik, kjer ga je urednik srečal in v svoje stanovanje odvel s prošnjo, da razgleda neke novosti in spremembe. Urednik ga je provodil skozi dve sobi, pokazal mu nameščaj in neke nove slike; visoko spoštovani starina je gledal in poslušal ljubeznjivo se smehljajoč, ali da je kaj spregovoril ali ne. Po tem je šel ven iz urednikove sobe.

* „Vienac“ 1872. br. 17.

„Pol ure pozneje je prišel neki uradni podvornik, da hoče k njemu z vročilnim listom, ter je čakal in čakal, ker ga ni našel v sobi. Na prošnjo nestrpljivega postrežčeka ga je šel njegov sluga iskat; našel ga je na skrivnem mestu, ali ni mogel noter. Pokliče najstarejšega sina g. Velimira in z njegovo pomočjo odpre vrata. Kak grozen in žalosten prizor! Visoko cenjeni starina je ležal na pločniku podu otrpnel, ogreznovši v krvi, uprevši noge ob vrata. Zadel ga je pljučni mrtvud. Nesrečno je pal, siromaček si je bil globoko prebil čelo nad desnim sencem. Še je dihal in nekolikokrati spregledal. Odnesli smo ga z nesrečnega mesta v sobo, in dokler ni prišla zdravniška pomoč, polivali smo mu glavo z mrzlo vodo.

Po težkej smrtnej borbi polnih četirih ur, v kterej je nekolikokrati pogledal nad se v sveto razpelo, očito se mučéč, ne bi li mogel vsaj ktero besedo izustiti, spustil je dr. Ljudevit Gaj svoj veliki duh, nekoliko minut črez 5 popoldne, v 63. letu velezaslužnega svojega življenja."

Kakor javlja „Vienac", videl se že dolgo ni v Zagrebu tako velik sprevod. Zbralo se je rodoljubov vseh političnih strank, zastopnikov znanostij in umetnostij, činovništva vseh uradov, šolske mladeži itd. Mestno poglavarstvo je dalo zapaliti plin po ulicah, koder je sprevod šel. Prišedši na grobišče in položivši medno rakev v grob poleg pokojnikove matere, spregovoril je mnogoštevilno zbranim častilcem sedaj tudi že pokojni akademik Fran Kurelac pogrebno slovo, v kterem je narisal na kratko život in izbrojil velike zasluge Gajeve za jezik, književnost in v obče za narodnost. Lepi govor so poslušatelji pretrgavali z vzkliki: „Slava mu!" —

I mi kličemo:

Slava dru. Ljudevitu Gaju, stvoritelju jugoslovanske ideje! — (Dalje pride.)

Rimsko dedinolovstvo in njega izpodbijalci.

Spisal *Fr. Wiesthaler.*

(Konec.)

V tem hvalevrednem prizadevanji je rimsko gosposko podpiralo vse sočasno pisateljstvo, vzlasti pesništvo, v svesti si svoje lepe in hvaležne naloge: podučevati, blažiti, omikati človeštvo, potegovati se za njegov blagor ter z orožjem od božanstva mu podeljenim pobijati vse sovražne prikazni, ki posameznega človeka v njegovem duševnem in telesnem razvijanji zavirajo, s tem pa ob enem državi zdrave korenine izpodjedajo. Kako pesniško orožje pa je v tem oziru najsposobnejše? S suhoparnim moralizovanjem in karanjem se ne dá pri popolnem popačenih

ljudeh veliko opraviti; večjega uspeha se ima brez dvombe nadejati pesnik, ako umeje resni svoj namen skrivati pod veselo, včasih celó objestno šaljivostjo, udrihati po neumnosti in zlobnosti človeškej z bičem porogljive satire in podajati bralcu grenki lek v sladkej luščini zanimajoče ironije in kratkočasne dovtipnosti. In res! Kakor je naš Prešeren s svojimi „sršeni“ in z znano satiro „Nova pisarija“ s sijajnim uspehom pobijal, premagal in razorožil slovstvene svoje nasprotnike, tako se tudi pri Rimljanih vsi imenitnejši pesniki dotične dobe v hudej borbi z dedinolovci poslužujejo istega sredstva, namreč satire in pušic (epigrammov). Med njimi stoji v prvej vrsti pesnik O. Horatius Flaccus, živéč za cesarja Avgusta. V izvrstnih satirah biča ta mož vse literarne in socialne napake, smešnosti in slabosti svojega veka: krive nazore o pesništvu, potratnost, užitovnost, spohoto, spolno razuzdanost in v petej satiri druge knjige tudi dedinolovstvo. Obseg in oblika te satire je vredna, da si jo nekoliko natančnejše ogledamo.

Po svojej navadi, zglede v pojasnjevanje raznih naukov zajemati iz neusahljivega vira Homerjevega, segel je pesnik tudi tu v Homerjevo Odyssejo; v ednajstem spevu (v. 90—150.) pripoveduje namreč pesnik, kako se je bil Odyssej v Hades (podzemlje) podal ter ondi videl in spoznal dušo marsikterega junaka, znanca in izmed sorodstva celó svojo mater. Med mnogimi drugimi, ktere je bil Odyssej s krvjo žrtvovanih živalij napojil, da bi se zavedli in potem mogli z njim govoriti, pride mu nasproti tudi tebanski vedeževalec Tiresias, ki si je edini izmed vseh mrtvih zavest in nekaljen spomin ohranil. Tega proroka poprašuje tedaj ondi Odyssej o stanji svojega domovja in kako bi si mogel pridobiti srečen povratek. Na ta vprašanja mu dá Tiresias popolnem povoljen odgovor. Opirajoč se na ravno popisani prizor v Odysseji polaga naš pesnik Horacij Uliksu še drugo vprašanje v usta, namreč: Kako bi si mogel zboljšati svoje domače razmere in popraviti svoje premoženje, ktero so mu zapravljivi, nadležni in drzni snubači soproge Penelope dokaj zmanjšali. In čujte! v to svrho navaja prebrisani prorok junaku Uliksu vsa ona načela, po kterih so se rimski dedinolovci tako natanko in dosledno ravnali. Razumevno je, zakaj da je pesnik Horacij, razpravljajoč in bičajoč rimsko dedinolovstvo, svojej satiri ravno tako dialogično obliko podal. Kontrast, ki nastaja iz tega, da starodavni grški junak resno oznanja in bombastično slavi vsa ona novošegna rimska pravila, po kterih se je dalo brez posebnega truda v kratkem času do zaželenega velikega premoženja priti, je tako silno drastičen, da se je moral vsak Rimljan beróč to satiro hoté nehoté smejati. Ta srečna misel, ki nam dovolj pričuje o pesnikovej spretnosti, podaja celemu umotvoru večjo živahnost in mičnost. Tudi se ne dá za tako smešno počenjanje bolj smešna oblika izumiti, in primernejše se pač ne more zvunanja oblika

strinjati s snovjo samo, kakor v našej satiri. A poslušajmo zdaj, kaj nasvetuje Tiresias obubožanemu junaku!

„Kjerkoli izveš za kakega bogatega starca brezdetnika, okleni se ga! Skušaj se mu prikupiti z nenavadno prijaznostjo, pošiljaj mu krasna darila in skazuj vsakojake častí, naj si je svoje življenje še tako omadeževal kot bratomorec, krivorotnik ali ubežnik! Ti se brigaj le za to, da te v poroko za dediča vpiše!“ Srdito ga zavrne Uliksses: „Kaj? jaz, ki sem se pred Trojo kot junak boril in živel kot poštenjak, naj se lotim tako ostudnega, nesramnega posla!“ „Če nočeš, pa ostani revež,“ je kratki odgovor. Ulikses, morda izprevidevši, da si drugače vendar ne bode mogel opomoči, prosi Tiresija, naj mu na dalje svetuje. In zdaj mu začne Tiresias prav natančno vse one dolžnosti naštevati in razlagati, ktere ima dedinolovec izpolnjevati, da doseže svoj namen. „Ako ima dotični starček kaj s sodnijo opraviti, ponudi se mu takoj za zastopnika in zavetnika, naj je njegova pravda še tako nečista in krivična; brani ga srčno in navdušeno: potem porekó še drugi ljudje, da si vrl in zvest prijatelj. Sicer pa tudi takih starcev ne puščaj v nemar, ki imajo kakega betežljivega sina! Morda se ti pospeši, da te vsaj za drugega dediča postavijo; in če vendar kak slučaj (!) pobere bolehnega sinú, no potem stopiš brez dvombe ti na njegovo mesto. A pri vsej svojej vnetosti pazi vsigdar na to, da z njo ne izdaš svojega dedinolovskega namena! Zavoljo tega se kot skromen človek vselej obotavljaj prebrati oporoko, če ti jo starec ponudi, a po strani poškili vendar le vá-njo, da izveš, ali si sam za dediča zapisan, ali z drugimi. Te previdnosti ne smeš nikdar opustiti, da ti tvoje sladke nade potem ne izpodleté. Zakaj pogostokrat se zgodi, da se taki starci delajo, kakor da bi bili dotičnemu izpodlezovalcu vse premoženje volili, po njihovej smrti pa se pokaže, da ga oporoka še z éno črko ne omenja. Skušaj se na vsak način priljubiti tudi onim, ki imajo pri starcu kaj veljave, na pr. njegovej „dragi“, ali kakemu osvobojencu, kterega ima zeló v čislih. Poglavitna reč ostane vselej se vé da le starec. Njemu se prilizuj, kolikor moreš, strezi njegovim strastim: če kuje šušmar slabe pesni, hvali je na vse pretege, če ljubi ženske, prepusti mu velikodušno celó svojo ženo Penelopo!“ Ulikses sicer ugovarja, da bi se dala njegova zvesta žena za tak namen zapeljati, a Tiresias, zabavljajoč vsemu ženstvu, odločno trdi, da se nobena ženska moči denarja ne ustavlja. Ponovivši svoje sovete opozori Tiresias še enkrat Uliksa, naj bo pred vsem previden v svojem ravnanji. Nato se poslovi, rekoč, da ga kliče Proserpina, vladarica v spodnjem svetu in Hadova soproga.

Bolj uspešno, kakor ta pesnikova ironija, pač ne more nobena pridiga te ostudnosti grajati in bičati.

Tudi najbolj sloveči epigrammatični pesnik rimski, M. Valerius Martialis (okrog l. 42.—102. po Kr.), priporoča svojim rojakom iz-

vrstno zdravilo zoper to časovno bolezen. V 63. epigrammu šeste knjige svetuje namreč nekemu Marianu, kterega se je že bil izpodlezovalec lotil, blizu takó-le: „Bedak, ti veš, da te lakomnik zalezuje in vendar ga hočeš za dediča postaviti, češ da ti je mnogo daril poslal! Ne vidiš, da je to le vada, in more li riba ribiča loviti? Žalostil se bode, praviš, nad tvojo smrtjo. Ako želiš, da se joče, potem, o Marian, zapusti mu — nič!“

Isto tako omenja tudi drugi rimski satirik, D. Junius Juvenalis (okrog l. 47.—130. po Kr.) vselej z največjim gnusom in zaničevanjem to časovno hibo in po strani večkrat mahne po dedinolovcih, imenoma po nekem Cossu.

Grozovito pa je, kar nam o tej zadevi pripoveduje satirik Petronius Arbiter iz dobe Neronove. Njegove slike, kterim služijo za predmet vse tedanje neskladnosti in hudobije, so tako strašne, da se človeku peró ustavlja, ako jih hoče posneti. Iz njegovih in Lukianovih spisov se kaže, da se je to zlo kmalu iz glavnega mesta po celej Italiji in od ondod po celem rimskem cesarstvu z nenavadno hitrostjo razširjalo ter posebno po mestih kakor moreča kuga razsajalo. V Krotonu, mestu spodnje Italije, pripoveduje nam Petronius, ste prebivali le dve vrsti ljudij: taki, ki so izpodlezovali, in taki, ki so bili izpodlezovani, ter primerja to mesto prav izvrstno z okuženo planjavo, na kterej ni drugega videti, nego mrtvih trupel in vranov, ki jih mesarijo (sat. 116.). Še bolj žalostno je, kar beremo v 140. satiri o brezsrčnih in nečloveških materah, ki so izročale in prepuščale svoje otroke moškega in ženskega spola samovoljnosti brezdetnih starcev, se vé da le s tem namenom, da bi otroci podedovali za njimi. Bile so to večjidel matere, ki so se v svojej mladosti same z dedinolovskim poslom bavile, a ko njih lepota ni našla več kupca, tržile so z lastnimi otroki.

Konečno moramo še izpregovoriti o onem moži, ki si je kot srdit izpodbijalec svetovne podlosti pridobil velikih zaslug za vse človeštvo, o moži, ki presega, kar se tiče genijalnosti in duhovitosti vse do sedaj imenovane rimske nasprotnike dedinolovstva, to je grški že omenjeni satirik Lukianos iz syrskega mesta Samosate, rojen brž ko ne l. 117. po Kr. r. V mnogobrojnih spisih pobija ta pisatelj vse abotnosti in slabosti tedanjega sveta in med drugimi v svojih jako zanimivih „mrtvaških pogovorih“ vzlasti dedinolovstvo. V teh satirah, ki se odlikujejo po zdravem humorji in mičnej šegavosti, popisujejo se nam na drobno vse dedinolovske zvijačnosti, ob enem pa nam navaja pesnik mnogo slučajev, v kterih so bili taki izpodlezovalci tudi sami na led speljani. V šestem pogovoru, ki se, kakor vsi drugi, v spodnjem svetu vrši, pripoveduje žalostno neki dedinolovec, kako se je noč in dan trudil, da bi si izmislil za svojega devetdesetletnega starca novih sladkarij, tako da bi vse svoje tekmece

prekosil in izpodrinol; te morilne skrbi in noči brez spanja pa so postale uzrok prezgodnje smrti njegove, a oni starec, za kterim je hotel podedovati, stal je še včeraj na njegovem grobu in se smejal. V sedmem pogovoru tarna drug tak revež, ki je hotel svojega starca s pomočjo njegovega točaja ostrupiti, a zmotil se je bil v čašah in je moral sam poginoti, dočim se starec še svojega življenja veseli in smeji njegovej nerodnosti. V osmem pogovoru se jezi neki Cnemon, da se je dolgo okoli bogatega starca Hermolaja sladkal in ga celó za svojega dediča postavil, upajoč, da bo Hermolaj njemu nasproti isto storil. A na enkrat se nad glavo ubogega Cnemona strop podere in revček mora v Hades; Hermolaj ima zdaj njegovo premoženje, a on sam niti tega ne vé, ga je-li bil Hermolaj za dediča vpisal, ali ne. —

Iz teh kratkih črtic, upam, more častiti bralec posneti, kako je bilo to rokodelstvo v starem veku razširjeno in izurjeno. Propadlo in izginolo je staro rimljanstvo z vso svojo nravno popačenostjo, dela omenjenih braniteljev človeške časti pa se beró še dandanes po širnem svetu z velikim zadovoljstvom in veseljem. In če se tudi ne dá popolnem utajiti, da se je dedinolovstvo kljubu njihovemu trudu do današnjega dne ohranilo, mora se vendar priznati, da ne dviga več tako ošabno svoje glave pošastne.

Obraz rožanskega razrečja na Koroškem.

Spisuje *Janez Scheinigg.*

(Dalje.)

Glasnik l.

I. Ako začenja *l* besedo, izgovarja se:

a) Zlog *la* = *va*; na pr. vas = las, Vah = Lah. váčen, vá'ota, vádja, váni, vast, váziti, vájati, vástovca (tudi hvastélca) = lastovka itd.

V tujkah ima zlog *la* čist izgovor; torej lámpa, latínska šúva, lájbič = Gilet, lájža = Geleise, lájnice = Leierkasten, ládel, -na = predel, lárfa, láfar (Läufer) = Vorspannpferd, lántah (Landtag) itd.

b) Zlog *lo* = *vo*; na pr. vó't (vók't) = laket, vopáta, vovíti, vomíti, vóčiti, vôh = log, vô' = lok, vôn = Lohn, vôt = Lot, vód'n = Loden, vópa, vótati = löten, vórbarh = Lorber itd.

V nekterih tujkah posebno novejših govori se *l*; na pr. lóter, loteríja, ló'ati = locken, lo'omotív, loz = das Los.

c) Zloga *le*, *li* glasita se brez izjeme čisto; povsod govorijo: lípa, líce, lína, lésa, léto, led. Isto tako se ravna s tujkami; na. pr. líter, liberál, línija, léder, lé'ati (lecken), lérar.

d) Pri zlogu *lu* se je *l* izgubil v domačih besedah, tako da govorijo 'Rožanje: uh = lug, uč = luč, úža = luža, ú'nja = luknja itd.

V tujkah se pa *l* 1. govori kot *v* ali pa izpade; na pr. v'ft = Luft, gen. úfti, na úfti, úftati = lüften, zúftati = auslüften; v'št = Lust, gen. úšti; úšti me je = es gelüstet mich, úštati = gelüsten;

2. nektere tujke pa, tudi že stare, ohranile so *l* čist; na pr. lump, lúcifar, luftbalón, lúnta, lústar, lú'sus, Luter, lúterš vera, Lu'a.

II. V sredini besede se govori:

a) *l* kot *v*, ako mu sledé *a*, *o*, *u*, ali pa soglasnik; n. pr. bvahú = blago, bovhá, čov' = čelo, dávati = delati, dvá'a = dlaka, dovh = dolg, pvávati, póvniti, póvhen = polen, bvósar (Flosszieher), havún = galun, hvad = glad, hvodáč = glodač, hváče, hváp'c, hváva = hvala, óvšovec = jelšovec, 'váftra, 'váfati, 'vánc = klanec, 'voh' = klobuk, 'vop = klop, 'ovú = kolo, 'óvter, 'ríhva = krigla (Heiserkeit), mávar, másvo, mvad, obváčen, žva' = Schlag, púvobvo = poloblo (Halbkugel), ovtár (tudi se sliši otár) = oltar, píva, pvámen, pvóha, povž, prívóz = prelaz, sováta, síva = sila, šúva = šola, súnce = solnce, povúžov = položil, bovní', vov', débvo, stríeva = strela, pávčič, 'mávo itd.

b) Vendar se izgovarja *l* v nekterih tujkah in tudi nekih domačih besedah kot čist *l*; na pr. bal'ón, búla = Fülle, bíla = delopust, díla = Diele, 'íla, múla, pól'a (ples), pól'a = Balken, Jalousie, saláma, 'lú'a = kljuka, 'lú'ec = Geizhals, 'ladvó, calá' = celak, hódla = godla, 'lávern, zlódej (tudi zúdej, zúedej), zlóm' (ali zúm', zúem') = zlomek.

c) Izpal je *l* v téh-le primerih: Sovénjc (ali Sovénc) = Slovenec, Sovénj'a, sovénjo (ali sovénj') = slovensko (sovénja beseda), sovú = slovó, s'žvá = služba, súžiti = služiti, pošúšati = poslušati, čová' = človek, p'h = plug, gen. púha, huh (izg. huch) = gluh, poh'šiti se = poglušiti se, puet (ali put) = plot, zúe (zu, zvo) = zlo, hôm = holm, H'mčé = Hólmče (selo v spodnjem Roži, nemško Guntschach), nasúenov (nasúnov) = naslonil. — Opomniti je, da se govori: Oranc (Lorenc), a Vovré (Lovro).

d) Pred *e* in *i* ima *l* čist izgovor; na pr. belíč, blíed = bled, blis' = blisk, blízo, boléti, boléhen, celín = Gewehrschloss, čalíešnja' = čelešnik, da'lé = deklé, dolína, fléten, plézati, hrlíca = grlica, pohlád = pogled, hlab = hleb, hlíev, 'léčati = klečati, 'lícati = klicati; mlin, mléti, s'léda = skleda, slína, slíep, plečé, jalán = jelen.

Vendar nahajamo tudi nekaj izjem: síven = silen (od siva = sila), obiven (od obivo) = obilen, bov'n = bólen, pávec = palec.

e) V sklanji se čredita *l* in *v*; na pr. dévo, déva, dél', dévo, pr' dél', z dévam; plur. díele, díel, díelam, díele, pr' díelah, z díelem'; šúeva, šúele, šúel', šúevo, v šúel', z šúevo; plur. šúele, šúel, šúelam, šúele, v šúelah, s šúelem'; píva, píle, píl', pívo, na píl', s pívo; plur. píle (ali p'lé), pil (ali p'lì), p'lám, p'lé, s p'lám'; hváva, gen. hvále (vse hvále

vríed'n); dé'va, dé'le, dé'l', dé'vo; plur. dé'le. díe'l (tudi dé'l), dé'lam, pr' dé'lah, z dé'lemi.

Po analogiji se pretvarja *v* v *l* tudi v takih besedah, ktere imajo v nom. sing. prvotno *v*, ne *l*; na pr. hváva (glava), gen. hvále, hvál', hvavó (na hvávo), na hvál', z hvavó; plur. hvalé, hvav (tudi hval), hvalám, hvalé, na hvaláh, z hvalám'; 'ladvó, pl. 'ladíle, 'ladíl, 'ladílam, 'ladíle, na 'ladílah, s 'ladílem'; bú'le (ali bu've) = bukve, bu'l, bu'lám, v bu'láh (tudi v bú'vah), z bú'lem'; cír'ov = crkev, cír'le, cír'l', na cír'l', s cír'ovjo; plur. cír'ale (ali cír'le), cír'al (cir'l), cír'alam (cír'lam), cír'ale, v cír'alah (cír'lah), s cír'alem'; bú'ov (die Buche), bú'ale, na bú'el', z bú'alo; plur. bú'ale, bú'al, bú'alam, bú'ale, na bú'alah, z bú'alem'; brítva, brítle, brítl', brítvo, na brítli, z brítvo; plur. brítle, brítl, brítlam, (tudi brítvam), brítle, na brítlah, z brítlem'; sžvá (služba), gen. sing. s'žlé, s'žl'', na s'žl''; plur. sžlé, sžví, sžlám, po sžláh; tažále in nadlúje = težave in nadloge.

III. *L* na konci besed.

a) Ob konci imen in prilogov je *l* = *v* razven tujk, ki imajo navadni izgovor; na pr. stov = stol, bíev, cíev, hov = gol, 'ov = kol, jev = jel, jiv = il, vov = vol, vuv = ol, miv, päpév = pepel, d'bóv = debel, zíbov = zibel, osóv = osel, p''óv = pekel, púhov = puhel, suv (ali súev) = sol, pís'ov = piščal.

Tujke pa se glasé: másel, ládel, hártel, púšel, prántel, ščíntel, šímel.

V sklanji se nahaja zopet prvotni *l*, a vendar ne povsod; na pr. stov, stová, stóv', na stóv' (ali na stól'), s stovám; plur. stolí, stolóv (tudi stovóv), stolám, stolé, na stólah, s stólem'; vov, vová, vol'', na vol'', z vovám; plur. vol'', volóv, volám, volé, pr vólah, z vólemi; zíbov, zíbale, zíbel', na zíbel', z zíbalo; plur. zíbale, zíbal, zíbalam, zíbale, na zíbalah, z zíbalem'; osóv, osvá, na osl'', z osvám; plur. oslí, osvóv (tudi oslóv), oslé, z óslem'; d'bóv (debel), gen. sing. d'bélâ (ali d'bélaha); gen. sing. fem. d'béle; plur. d'bél', fem. d'béle; gen. d'bélah, d'bíelam, d'bíele; cíev (cel), gen. sing. calá (ali cálaha); do cíelâ = do celega; plur. calé, caláh, calám, s cálem'; p''óv, p''vá, v p''l'', pod p''vám i. t. d.

b) V deležniku preteklega časa govorijo Rožanje:

1. Končni zlog *al* = *ov*; na pr. dévov, dáv'va = delal, delala; sréčov, sréčava = srečal, -a; pvávov, pvávava = plaval, -a; 'lícov, 'l''cava = klical, -a; v'hóv, v'háva = lagal, -a; matóv, matáva = metal, -a; hvodóv, hvodáva = glodal, -a; 'ópov, 'ópava = kópal, -a; 'opóv, 'opáva = kopál, -a; lažóv, lažáva = ležal, -a.

2. Enozložni deležniki in nekaj dvozložnih, ki imajo naglas na končnici *al*, izgovarjajo se na *av*; na pr. brav, -a = bral, -a; prav, -a = pral, -a; spav, -a = spal, -a; žgav, stav, dav, djav, bav, s'jáv = sejal, s'jáv = sijal, dajáv, sm'jáv = smejál, pradáv = prodal, oráv; vendar se čuje: hn*óv*, hnáva = gnal, -a; t''*óv*, t''áva = tkal, -a; 'v*óv*, 'váva = klal, -a.

3. Tudi zlog *el* se glasi večinoma kot *ov*; na pr. latóv, latéva = letel, -a: žalóv, žaléva = želel, -a; nésov, nasvá = nesel, -a; ré'ov, ra'vá = rekel, -a; léhov, lahvá = legel, -a; pásov, pásva = pasel, -a; líezov, lézva = lezel, -a; ž'vóv, ž'véva = živel, -a; vídov, v'dvá = videl, -a; pádov, pádva = padel, -a; 'rádov, 'rádva = kradel, -a; sadóv, sadéva = sedél, -a; vsédov, vsédva = vsedel, -a.

V zdaj navedenih primerih se glasi *o* čisto kakor drugod; sledeči pa, ki so enozložni, imajo neki *o*, ki je enak samoglasniku *a* v koroškej nemščini t. j. glas med *a* in *o*; na pr. mov, méva = imel, -a; smov, sméva = smel, -a; pov, péva = pel, -a; mlov, mléva = mlel, -a; vrov, vréva = vrel, -a; štóv, štéva = štel, -a; šov, šva = šel, šla.

4. Nekaj deležnikov je ohranilo zategnen *e*; na pr. vzev, -a = vzel, -a; varjév, -a = verjel, -a; pr'jév, -a = prijel, -a; posnév, -a = posnel, -a; 'lev, -a = klel, -a.

5. Končnica *il* = *ov*; na pr. hválov, hvál'va = hvalil, -a; nosóv, nós'va (tudi nosíva) = nosil, -a; čútov, čút'va = čutil, -a; prosóv, prós'va = prosil, -a; odhovúrov = odgovoril, hrábov, bráb'va = grabil, -a; pos'úsov, pos''s'va = poskusil, -a; počóv, počíva = počíl, -a; pó'nov, pó'n'va = poknil, -a; pí'nov, pí'n'va = piknil, -a; tudi brov, bríva = bril, -a; s'rov, sr'íva = skril, -a; rov, ríva = ril, -a; vpov, vpíva = vpil, -a; bov, bíva = bil, -a (geschlagen).

6. V naglašenej končnici *il* dvo- ali večzložnih deležnikov se *i* izgovarja; na pr. vovív, vovíva = lovíl, -a; denív, deníva = daníl, -a; čestív, -a = častíl, -a; sadív, -a = sadíl, -a; hradív, -a = gradíl, -a; vedrív, -a = vedríl, -a; učív, -a = učíl, -a (vendar naúčov, naučíva); valív, -a = valíl, -a; podív, -a = podíl, -a; hvadív, -a = hladíl, -a (hvádov = gladil); 'rvavív, -a = krvavil, -a; a tudi piv, -a = pil, -a; biv, -a = bil, -a (gewesen).

7. Glagoli, ki imajo spono *ni* = *no*, izgovarjajo se tudi v deležniku na *ov*; pr. vzíhnov, vzíhn'va = vzdignol, -a; dréhnov, dráhn'va = dregnol, -a; míhnov, míhn'va = mignol, -a; číhnov, č''hn'va = kihnol, -a; plúnov, pl''n'va = pljunol, -a; le pri naglašenej končnici: m'núv, m'núva = minol, -a; posúv, -a = posul, -a; a tudi tukaj se govori: z'zóv, z'zúva = izzul, -a; obóv, obúva = obul, -a; ščov, ščúva = ščul, -a; naščóv, naščúva = naščul, -a; čov, čúva = čul, -a.

8. Umrv. umrva = umrl, -a; podrv, -a = podrl, -a; ozrv, -a = ozrl, -a; sprv, -a = sprl, -a; oprv, -a = oprl, -a; prastrv, -a = prestrl, -a.

9. V dvobroji je pri moškem spolu *v*, ženski pa ima *l*, ker mu sledi *e*; na pr. sréčava, sréčale; latéva, latéle; hodíva, hodíle; číhn'va, č'hn'le; oprva, oprle; posúva, posúle.

Isto tako stoji *l* pri obeh spolih v množini, ker mu sledi *i* ali *e*; na pr. sréčal', sréčale: latél', latéle; hodíl', hodíle; vz'hn'l', vz'hn'le = vzdignoli, -e; oprl', oprle; č'hn'l', č'hn'le = kihnoli, -e.

10. Ako je v edinem broji naglas na zadnjem zlogu, izgovarja se v

množivniku ta zlog čisto in jasno; na pr. 'opóv, plur. 'opál', 'opále; počóv (počil), plur. počíl', -e; v'hóv (lagal), plur. v'hál', v'hále; i. t. d. le nekteri enozložniki naglašajo včasi tudi končnico, kakor dáli ali dalí; spáli ali spalí; bráli, tudi bralí; žháli (žgali) ali žhalí.

IV. *Lj* se izgovarja v rožanskem razrečji kot *l*, a prav redko kot *v*; na pr. bol = bolj, búlši = boljši, délava = daljava, 'luč = ključ, 'lun - kljun, 'ólam = koljem, lub = ljub, 'ral = kralj, 'raléstvo = kraljestvo, 'apla = kaplja, melám = meljem, oblúba = obljuba, žalá = želja, zamlá - zemlja, vóla = volja, jémlam = jemljem, kólam = koljem, lúbim = ljubim, plúnim = pljunem, póstel = postelj, postílam; le prijatelj se izgovarja prjátov, a gen. prjátala (tudi prjátva), dual. prjátala, plur. prjátel' ali prjátl'; vohóv = ogelj.

V. Kot samoglasnik se mora *l* zabeležiti v téh-le besedah, pri kterih je izpal samoglasnik stojéč za *l*-om: *l*bér = iver, *l*bŏrje = iverje, *l*bérnica = ivernica, *L*blána = Ljubljana, *l*bézen = ljubezen, *l*dí = ljudje, *l*póta = lepota, *l*šáj = lišaj, B*l*'óvc = Velikovec, B*l*čóvs = Bilčovs (Ludmannsdorf). —

Iz navedenega se razvidi, da se *l* v začetku besede izgovarja pred *a* in *o* kot *v*, pred *e* in *i* kot čisti *l*, pred *u* ga pa ni sledú. V sredi besede se govori pred *e* in *i* kot čisti *l*, sicer pa kot *v* ali se pa izgubi. V sklanji se *l* in *v* zamenjujeta. Na konci besed se glasi *l* kot *v*. *Lj* se govori kot *l* in včasih je *l* samoglasnik.

Glasnik r.

a) Rožanski govor smatra kakor slovenščina sploh *r* kot samoglasnik; na pr. 'rt = krt. smrdí, srp, vŕba, črv, prst, brš (brž), bŕda, 'ržíč (Brodstrützel), srcé, 'rč, tŕ'ati, tŕgati, 'rhél = krhelj, grm, bŕnca, brléti, rdéč, rmán (rumen), rjáv, i. t. d.

b) Govori se sklad *čr*; na pr. čriez = črez, críevel (ne čevelj), críešnja, črepína, črápniti, črapáti = črepati, críeva.

c) Brodíti = bloditi, 'lééšam, 'lasáti = krešem, kresati; balbírati = barbieren, balbírar; žlablár = žrebljar; púrbl = Pulver.

d) Mó*v*žar = Mö*r*ser.

e) Vrinol se je *r* v besedi: na'rapljuje, na pr. dž že na'rapljúje.

f) Staro obliko hrani brater = brat (bratránec, bratránka). Govori se tudi hriber = hrib.

g) Pokvarjeno je sósa*r* = sose*d*. —

Soglasnika m, n.

a) Mesto *n* govori se *l* v ap*l*énca = apnenica.

b) Dalje poglej: bú*n*tara = butara; pí'*n*im = pičim, pó'*n*im = počim, trč*n*im = trčim.

c) Stari nosnik se hrani v míese*n*c = mesec.

d) Šmarjéta = Šent Marjeta; Šmihév, Šmárčica = sv. Martina dan.

e) *Nč*ó = nocoj, *nč*ír = nikjer, *n*'óli = nikoli, *n*'ámr = nikamer, *nšč*ír = nikdo, *nč*ésar = ničesar, *nč*í = nič ni - ni, na pr. nčír nčésar nči.

f) Pés'm = pesen, bás'm = basen, mad = nad, na pr. mad šíšo = nad hišo. —

Soglasnika d, t.

a) O*d*úp = olup, o*d*úpiti = olúpiti, o*d*úščiti = oluščiti.

b) *H*líeto = dleto, hlíet't' = dletiti.

c) Stezdá = steza, jíezd = jez, zajezdíti = zajeziti, pázduha = pazuha, védniti = venoti, védnov = venol, vádnva = venola, pozdí = pozno, a poženj = pozen.

d) Jíedov, jédva = jel, -a; sníedov, snédva = snedel, -a; pádov, pádva = pal, - a; jadó (tudi jéjo) = jedo, snadó (ali sníejo) = snedó, víejo = vedo, dájo = dadó, bójo = bodo. — Govori se: pod'ana = podkana (podgana).

e) Izpal je zobnik v hoc = godec, plur. hóci = godci, vzíhniti = vzdignoti, 'ávc = tkalec, púvne = poldne, dopúvna = dopoldne, šlénji = poslednji, vendar povdénje = popoldne.

f) *T* se spreminja v *d*; na pr. pomadám = pometem, pomédov = pometel; pomíedam = pometam, pomíedov = pometal; pladám = pletem, plédov = pletel, splíedam = spletam, splíedov = spletal; 'rad'' = kratek, in narobe: strav = zdrav, strávje = zdravje; stí se mi = zdi se mi; tehant = dekan, tehantija = dekanija.

g) Govori se: motovîvo, 'rívo, 'obíva, 'rasávo, a ne motovidlo, kridlo, kobidla, kresadlo, kakor izgovarjajo Ziljani; le sadvó = sedlo. —

Sičniki in nebniki.

a) Sklad *šč* se čuje v Rožanskem čisto in natanko. Drvíšče (ne drviše), gnojníšče, ognjíšče, 'opíšče, 'rešíšče (kjer se kuri kres).

b) *S* se pretvarja kakor drugod v *š*; na pr. ščásama = ščasoma, ščíra = sekira, ščéšam = sčešem; tudi se govori: šúša = suša, š'šíti = sušiti. š'ší = suhi, na š'šám = na suhem. —

Soglasnika b, p.

a) Dro*h*tína = drobtina; ájstro*f* = jastreb; *h*vánca = Pflanze.

b) Dóbr, dorá, doró = dober, dobra, dobro; dorá = dobrega; dórom' = dobremu; na dorám púl' = na dobrem polji; z dorím másvam = z dobrim maslom; plur. dorí (ali dor''), fem. in neut. doré, doráh, dorám, doré, na dórah, z dóremi; doró (ali dor'', dro) = dobro = ja; na pr. al' je fánt 'ej puš'o prnésov? Dor''.

c) Krazazób je pokvarjeno iz brezzob.

d) Kápniti = kanoti. —

Soglasnika v, f.

a) *V* izgovarjajo Rožanje prav mehko vzlasti na prvem mestu besed, tako da je malo razločka med *v* in *u*; na pr. vodá, véra, vádja, vóla, víle.

b) Mesto *v* sliši se *b* pri téh-le besedah: dbor = dvor; dbójčič; dba, dbi = dva, dve; zbíer = zber; zbíezda, zbiest = zvest, dbánest = dvanajst, dbájst' = dvajset, Blʻóvc = Velikovec.

Kjer imajo tujke *v*, stvarja si rožansko razrečje *b*; na pr. bíla = vigilia, Banéce = Venedig, bjólca = violica; novejše tujke se pa govore z *f*-om; na pr. ferbéžar = Verweser, feteránar, fitriól, fagabúnd.

c) Izpal je *v* pri nekterih glagolih: Buch obári = Bog obvari; obézati = obvezati, obésiti = obvesiti (vendar podvézati in razbésiti); zúen (tudi zvun) = zvon, (zúen zvoní); óvna = volna.

d) Vrinol se je *v* v ʻ*v*árta = karta, in nekih besedah, ki se začenjajo s samoglasnikom *o*, tako da se sliši spredaj *v*; na pr. vózʻʻ = ozek, vohóv = ogelj; vóhov = ogel, vógle = oglje, vóhvar = ogljar, vúev (ali vuv) = ol; v'číti = učiti. —

Znano je, da *f* ni prvotno slovenski; nahaja se torej tudi v rožanskem narečji ali v tujkah ali le v takih izvirno slovenskih besedah, ki so stvarjene po enakoglasji; na pr. fárba, fotográf, fróuza = Franse; frkati, frkniti, fúkniti, itd.

Dandanes se prejemajo besede iz nemščine brez vsaktere spremembe, dočim je v prejšnjih časih prosto ljudstvo tujke po svojem govoru preobrazovalo. Mesto *f* se torej govori gostokrat *b*, kakor v novoslovenščini sploh; na pr. búla = Fülle, bávda = Falte, cvíbvati = zweifeln, bvos = Floss, bleʻ = Fleck, brúmen = fromm, básati = fassen, Grábštajn = Grafenstein.

Isto tako spreminja nemščina v lastnih imenih slovenski *b* ali v *f*, *v*, ali *w*; na pr. Boróvlje = Ferlach, Förolach, Bístrica = Feistritz, Brnca = Fürnitz, Belák (Rož. Blak) Villach, Bégnje = Vigaun, Brdo = Werth, Wörth.

Soglasnik j.

a) Pred *a* izpušča rožanski govor mnogokrat *j*; na pr. aʻvó = jeklo, aʻlén = jeklen, ávbʻo = jabelko, ájstrof = jastreb, ajcé = jajce, áhnjad = jagnjed, áhnje = jagnje; včasi tudi pred *e*: ízare = jezero, ízarce = jezerce.

b) Pritika se nekterim besedam v začetku; na pr. jihráča, jihráti = igrača, igrati, jiv = il, j'mé = ime, jesʻáti = iskati, jéša = Esse, jižál = Esseisen, jéti = iti, jédi = idi; v sredini: ójster = oster, Jéjž'š = Jezus, vejžá = veža, lejč = ležat (gremo lejč); dž, džjá (tudi díža).

c) Govori se *h*énjati = jenjati; *v*'ž'na = južina.

(Dalje pride.)

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

IX.

D. Crafto, Plebanus de Grez; Crafto, Castellanus de Grez ex anno 1255.

Patrijarh Berthold iz rodbine Andechsov je leta 1251. svojo dedovino, okrožje slovenje-graško, oglejskej crkvi sporočil, in njegov naslednik patrijarh Gregor de Montelongo se je, kakor se iz dole priobčene listine prepričamo, lastninskih pravic takoj posluževal. Izvolil ga je papež Innocenc IV. sam; zakaj se še v listini iz leta 1255. „Electus“ imenuje, prav ne razumem, ker je že bil hitro po smrti Bertholdovej leta 1251. patrijarško stolico nastopil. *

Takoj početkom svojega patrijarštva se je bil v boj zapletel, ker se je vojvoda koroški Ulrik branil po njem obsedene oglejskej crkvi lastne gradove mu izročiti. Pod koroško vojvodstvo je takrat spadalo tudi slovenje-graško okrožje, in vojvoda koroški Ulrik je mislil, da ima zakonito pravico do tega okrožja. On je bil zaročen z Nežo, hčerjo Ottona I. meranskega, ki mu je prinesla za doto vse allode v Istriji, Kranjskej, Koroškej in Štajerskej. Ulrik pa še s tem ni bil zadovoljen, temveč je trdil, da je tudi slovenje-graško okrožje lastnina njegove žene, dasiravno ni do te pokrajine dobila nobene pravice, ker jo je njen sorodnik in pravi lastnik tega okrožja, patrijarh Berthold, oglejskej crkvi daroval. Vojvoda Ulrik se pa ni brigal za pravico, temveč si je s silo podvrgel slovenje-graško okrožje in ga obdržal do leta 1269.

Kakor iz dole priobčene listine vidimo, hotela ga nista slovenje-graški župnik Crafto in slovenje-graški kastellan Crafto spoznati za pravega lastnika, ker sta se podala v „civitatem Austriae„ (Cividale), in kastellan se dal vpričo župnika od patrijarha osebno na nektera posestva investirati. Patrijarh Gregor je tudi v goriškem grofu Mainhardu imel velikega sovražnika zaradi nekterih gradov in bil je tudi v isterske homatije zapleten, v kterih je pa bil zopet nesrečen. Bil je ujet in kot jetnik moral je bosonog, na pol oblečen na suhem kljusetu v Gorico jahati. Sicer je bil po prizadevanji Otokarja II., bohemskega kralja, dobil svobodo, a ni užival mirú, kajti isterski grof Albert II. ga je zopet nadlegovati začel. Albertovi privrženci so patrijarho-

* Menda zaradi tega, ker je prej umrl, nego je bil posvečen.

vega Vicedoma ubili (1268), in ko je patrijarh grofa Alberta pomiril, prime ga Ezzelino de Romano; odpovedali so mu pokorščino mnogi drugi vasalli, in tako je ubogi patrijarh ves pobit umrl leta 1269.

Sledeča njegova listina, ktera je v knjižnici videmskej hranjena in ktero sem dobil po blagej roki c. kr. pravega tajnega sovetovalca, gospoda barona Czörniga, pridružena je k listini patrijarha Raimunda: „Cividale dto. 12. Octb. 1284", ki reši pravdo zaradi nekterih posestev. Pravdo je imela Adelheida, vdova slovenjegraškega kastellana Crafta, ki se je bila po njegovej smrti zopet omožila z Dietherom de Gutenstayn. Ona je pripisana kot appellacia, da se iz nje dokaže, da je Adelheida imela vse pravice do posestev in te pravice podedovala po svojem prvem moži, ki jih je neposredno dobil od patrijarha Petra. Pa preberimo jo; glasi se tako-le:

„In nomine Christi amen. Anno a nativitate Domini MCCLV. XIII. Indictionis.

Apud Civitatem Austriam in Camera Patriarchatus die X intrante Martio.

Presentibus Magistro Berengero Preposito S. Wolrici et D. Craftone Plebano de Grez testibus ad hoc vocatis.

Venerabilis Pater D. Gregorius Dei et Apostolicae gratia S. Sedis Aquilegensis Electus suo nomine et nomine Aquilegensis Ecclesiae investivit manu propria Craftonem Castellanum de Grez de redditibus quatuor marcharum ad usum Curie in mansis sitis in Linche et in Glanz olim obligatis eidem pro XX Marchis denariorum Monete Grecensis per nobilem virum D. Ottonem de Trauberch Capitaneum Contrate de Grez hac tamen conditione adjecta, quod quandocunque dictus D. Aquilegensis Electus, vel ejus Successores sibi vel suis heredibus solverint predictos XX Marchas Monete predicte, idem Crafto vel ejus heredes mansus ipsos libere et sine contradictione aliqua debeant resignare ad utilitatem Aquilegensis Ecclesie convertendos. In hujus rei evidentiam et publicam firmitatem memoratus D. Aquilegensis Electus instrumentum presens fecit sui sigilli pendentis munimine roborari." —

Ta listina je zanimiva tudi zaradi tega, da še v njej nahajamo pisavo „de Grez" mesto: „de Windisgrez". Brž ko ne je ta „plebanus Crafto" isti, kterega nahajamo kot pričo v onem pismu patrijarha Bertholda, po kterem Zajckloštru nektere desetinske pravice podeljuje in v kterem je podpisan: „Crafto Aquilegiensis canonicus plebanus in Grece" (glej obširno: Fontes rerum Austriac. II. oddel. I. 6—7). Pismo je bilo dano v god sv. Hermagora in Fortunata l. 1247. „in ecclesie ville nostre in Rieze" — v Rečici v gorenje-savinskej dolini. Tudi „slovenje-graški gospodje" se še v gore navedenej listini

patrijarha Raimunda pišejo: „de Grez“ — — „quod hoc facere minime tenebatur ex eo, quod in arbitrio compositionis facte inter D. Patriarcham et D. Federicum de Grez, D. Patriarcha remiserat et remittere debebat ipsi D. Federico, ejus Nepotibus, consanguineis fautoribus et sequacibus omnia dampna injurias et offensas sibi et ecclesie Aquilegensi illatas“ — itd.

X.

Patrijarh Raimund della Torre in puntarski Slovenje-gradčani.

Po smrti kralja Otokarja Přemyslovca je cesar Rudolf „provincijo Windischgraz“ zopet oglejskemu patrijarštvu poklonil. Od leta 1273—1299. je patrijarško palico nosil Raimondo della Torre iz prestare guelfijske rodbine milanske enakega imena. On je bil jako energičen mož in si je s svojo oblastjo prizadeval rodbino della Torre na svoje prvo mesto povzdignoti. S kraljem Otokarjem ni nič opravil, ali ko se je leta 1286. na Nemško k cesarju Rudolfu habsburškemu podal, dobil je posestva svoja na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem nazaj, in še tudi v Rudolfu pomočnika v svojem boji z Venetčani. Vendar se je ta vojska slabo končala, in patrijarh ni bil srečnejši s svojimi milanskimi početji. Na zapadnej meji njegove dežele ga je nadlegoval grof goriški, po Friulskem se je vnel tudi punt, in tako so ubogega patrijarha povsod nadlegovali. Za slabo stanje patrijarhovo so morali tudi njegovi slovenje-graški podložniki in vasalli zvediti, ker so se spuntali kakor se iz listine: „datum Udine 8. Julii 1293.“ prepričamo. Priobčenje te listine imam tudi zahvaliti gospodu baronu Czörnigu, ki jo je dobil od P. Guiseppe Bianchi, prefekta videmske knjižnice. Glasi se od besede do besede tako-le:

MCCXCIII indictione VI die octava intrante Julio in Castro Utinensi in nova sala Patriarchali Praesentibus Dominis: Musca della Turre, Istrie marchione, Zino de la Florentia, Bertolloto de Civitate Notario, Magistro Johanne de Lupico, Notario infrascripti Dom. Patriarche, Michaele de Utino, et aliis.

D. Otto milese (?) cum sex hominibus armieris equestribus, Federicus dictus Lenpacharius de Windisgretz cum sex, et Geposer de Guotestain cum sex hominibus armieris sequestribus, et Nicolaus nepos q.m Bernardi de Windisgretz cum persona sua pro omnibus offensionibus et injuriis per ipsos et eorum familias perpetratis contra infrascriptum D. Patriarcham quocunque modo usque ad presentem diem, promiserunt stipulatione solempni sub obligatione et in penam omnium suorum bonorum presentium et futuriorum (sic) servire, et facere, quod Archinidus (Hartnidus?) de Guotenstain similiter cum sex hominibus armieris equestribus serviret in Windisgretz et per totam Provinciam et Districtum de Windisgratz Reverendo in Christo et Domino Raymundo

Patriarche Aquilegensi et suis Succesoribus a proxima Die Dominica ad octo dies usque ad proximum festum S. Georgii et domum usque ad decem annos completos immediate sequentes ipsorum sumptibus et expensis contra omnes volentes invadere et occupare bona, posessiones et jura dicti D. Patriarche et Ecclesiae Aquilegiensis, quod ibidem attendere et observare promiserunt corporali predicto juramento, ita quodsi ipsi predicta omnia non duxerint observanda privati sint omnibus ipsorum bonis predictis propriis et feudalibus. Qui predictus Dominus Patriarcha hujusmodi securitate recepta, predictas injurias et offensiones eisdem remisit. Cumque vero predicti Domini Otto, Federicus, Gesponser et Nicolaus a predicto D. Patriarcha se peterent absolvi ab Excumnicatione, quam incurrerant, pro eo, quod ipsi occupaverunt et acceperunt bona ipsius D. Patriarche et Ecclesie Aquilegiensis, et Castrum de Windisgretz, ipse D. Patriarcha eos a predicta excumnicatione, recepto prius ab ipsis sacramento de parendo mandatis Ecclesie, ac ipsius D. Patriarcha absolvit, et eos ad ecclesiastica Sacramenta restituit, dans in mandatis eisdem sub debito predicti juramenti, ut quilibet ipsorum usque ad unum annum completum quolibet die dicat quadraginta vocibus Paternoster et quadraginta vocibus Ave Maria, et dejunet quolibet die Veneris usque ad unum annum, et si illa die jejunare non posset, vel nollet, pascat unum pauperum de cum hiisque faciat pro se parare, ed quod nunquam accipiat aliquid de bonis Ecclesiasticis, et nunquam veniat nec faciat contra Ecclesias nec Ecclesiasticas personas, ed quod in tribus diebus Dominicis immediate sequentibus, postquam fuerint apud Windisgrez, veniant super ostium Ecclesie S. Elisabeth, et rogent omnes intrantes, ut supplicent Deum, quod ipse dignetur eis parcere culpas ipsorum, quas incurrerunt accipiendo bona Ecclesie Aquilegiensis et occupando Castrum de Windisgretz.

Albertus notarius.

Iz te važne listine se prepričamo, da so nekteri plemiči hoteli patrijarhu grad in posestva vzeti, da je med temi tudi bil „Nicolaus nepos Bernardi de Windisgretz“, torej eden prednikov slavne še zdaj cvetóče kneževske rodbine Windischgraetzov, da je leta 1293. že mestna crkev sv. Elizabete stala, in da je še takrat očitna pokora navadna bila, ker so spokorjenci morali pred crkvenimi vrati stati in one, ki so v crkev šli, priprošnje prositi. —

Drobnosti.

(Okó in vid.) Spisal J. Žnidaršič. Založila in na svetlo dala „Matica slovenska". 1880. str. 106.

Knjižico smo z veseljem prebirali in je zares zanimiva, ker nam podaja v kratkem toliko važnega na podlagi novejših preiskavanj iz optike sestavljenega. Pripoznati moramo, da se je g. pisatelju posrečilo doseči, kar je sam v predgovoru izrazil: „Da bi se med Slovenci širilo znanje o najimenitnejšem čutu in čutilu tudi v slovenskem jezici, namenil sem se opisati okó, razložiti njegova opravila, ter razjasniti nekatere čudne prikazni vida," in gotovo ne bo bralcu „treba iskati po druzih knjigah potrebnega optičnega znanja, na katero se opéra nauk o očesu in vidu".

V to svrho je razdelil g. pis. razpravo v 3 dele. V prvem delu razpravlja večji-del znane nauke o svetlobi iz splošne optike, kteri so ali za razlaganje očesa in njegovih funkcij potrebni, ali so že pa sami po sebi važni in zanimivi, ker pojasnujejo mnogo prikaznij. V drugem delu je opisano človeško in živalsko okó, in v tretjem se nam podaja pod naslovom „vid" vse, kar je zanimivega iz fysiologične optike, uvrstujejo se pa tudi, kjer je treba, optične priprave, kakor drobnogledi itd. Ta del knjižice bode vsem čitateljem najbolj dopadal; kajti v njem najdemo skoro vse omenjeno in marljivo sestavljeno, kar se po mnogovrstnih knjigah bere; le tú in tam se še dá kaj dopolniti. Na konci je še pridjana Heringova theorija o svetlobnem čutu.

Kolikor je bilo treba in tudi mogoče, je s podobami pojasnjeno, samo želeti bi bilo, da bi bile te podobe boljše, kajti pri takih razpravah je treba, da so podobe dobro izpeljane, drugače se prigodi, da se s podobo ravno temu kaj nasprotnega pokaže, kar pisatelj v tekstu razložuje, glej na pr. pod. 46. na str. 85.

Prej ko opozorimo na nektere popravka potrebne točke, omenimo, da se nam zopet tukaj, kakor že pri drugih priložnostih, potrjuje mnenje, da je celó potrebno, da bi se naši pisatelji gledé terminologije ravnali vsi po enem in istem principu. Kako se mora od našega občinstva zahtevati, da bi se naj vseh iz raznih drugih jezikov pobranih izrazov naučilo; in nekteri izrazi se gotovo ravno tako lahko v obče znanej terminologiji zapomnijo, kakor v prestavljenej, in če tudi v ruskej, hrvatskej itd. Ne trebimo preveč pri tehničnih izrazih, ne oddaljujmo se preveč od drugih narodov; ne bo nam na škodo, ako si tudi mi tiste tehnične izraze prisvojimo, kteri so ne le Nemcem, temveč tudi Francozom, Angležem, Amerikancem itd. znani in kterih se v svojih spisih poslužujéjo. Zakaj hočemo projection, trajectorie, reciprok, zakaj function itd. prestavljati? Ali je kaj boljše, če se reče „vzboklo - vboklo", in nas li ljudstvo veliko bolj razumi, kakor pa, ko bi pisali „convex - concav"?

Menda je g. pis. ravno tistih mislij; vsaj k vsakemu izrazu tudi občno znani tehnični izraz pristavlja. Kaj ko bi se strokovnjaki éne in iste vrste zjedinili (boljše prej kot pozneje) in bi določili terminologijo ter se zavezali vsi enako postopati? Prosimo to v preudarek!

Kar se tiče posameznih točk, bi omenili: Pri zrcalih bi bilo vendar treba, da bi se razlagala tudi skrivljena — in vsaj sferična zrcala (g. pis. piše sferski), in to tembolj, ker se opazka na str. 99. začenši z drugo vrsto na ta sklicuje, in se na str. 102. popisuje poskus s čarobno svetilnico pod. 56., pri kterej se „vzboklo" zrcalo potrebuje. Dalje bi bila kratka opazka o fluorescenciji (kako hočemo neki to besedo prekrstiti?) na konci odstavka „Barva predmetov" (str. 27.), kjer se že itak skrivno o fluorescenciji govori, pripravna. Pri izpeljevanji jednačbe med „slikino", „predmetovo" in „goriščino" „daljo" bi se bilo novejših izvodov nadejati. (Slavni Kunzek bi bil ta greh že odpustil.) Pri „razmetu" svetlobe bi se bolje prilegel izraz diffusion, kajti „diffuses Licht" je pravi izraz.

Na str. 69. bi se bil izvod pravila o „povečanji“ prav lahko skrajšal. Pri drobnogledih niso na konci taki navedeni, ki so za risanje napravljeni.

Wheatstonov stereoskop (str. 78.) bi se lahko izpustil, saj ima sedaj samo le še historično veljavo; pa tudi podoba ni dosti jasna, kajti črte LS in DS naj bi bile pretrgane — onih pa ni, ki na zrcalo padejo in od tam odbite (reflectovane) v M in N pridejo.

Ravno tako se nam ne zdi popis, kako se naj Plateaujev anortoskop napravi, dosta jasen, in težko si bo kdo, ki še ni drugod o tem kaj videl, tako sliko napravil; omeniti pa bi bila „amerikanische Wundertromel“, ki je že otrokom znana. Na str. 85. bi se naj izpustil zadnji stavek, ker je golo ponavljanje.

Tukaj ali pri „prevari očij“ str. 97. bi se bil dal lahko uvesti zanimivi poskus, ki ga je prof. Thompson v Bristolu, če se ne motimo, v predlanskem letu pokazal. Napravi se na belem papirji več temnih (črnih) koncentričnih (istosrednjih) kolobarjev, ki so okoli 1 mm. široki in ravno tako daleč eden od drugega oddaljeni stojé. Napravi se jih kakih 10. Potem se vzame ta podoba v roko in se suče, kakor da bi hotel v malem kolobarji z roko na steni kaj izbrisati. Zdelo se ti bo, kakor da se ti namalani kolobarji sučejo v isto mer, kakor ti roko sučeš. Razlaganje te prikazni še ni dognano. Še bolj čudna je prikazen, ako več takih podob tako urediš, kakor da bi ena na drugej v kolobarji ležale, kakor na pr. otroci novce v kolobarji énega na drugega polagajo. Suči potem ravno tako, kakor prej, — in vrtili se bodo vsi, kakor da bi eden drugega gnal.

Slednjič bi še k str. 105—106. omenil, da je Robertson v Parizu v zapuščenem starem kapucinskem samostanu blizu vendomskega trga že leta 1798. s svojimi fantasmagorijami čudeže delal, in da je 4 leta pozneje tedaj l. 1802. v Londonu in Edinburghu Philippsthal z enakimi čudeži Robertsonu konkurrenco napravil.

Priprave za meglene slike (angleški se zove „Dissolving views“) na kontinentu je pred 40 leti neki Dunajčan Döbler prvi pokazal in tistim še znani chromatrop dodal. Da pa imajo te priprave veliko važnost kot učni pripomočki, to se naj le mimogredé pové. Str. 50. in 51. beri Scheinerjev namesto Schreinerjev. Str. 74. vrsta 14. od zgoraj naj se bere:

$$= \frac{\mathrm{tg}\,\frac{u}{2}}{\mathrm{tg}\,\frac{v}{2}} = \text{etc.}$$

Str. 72. vrsta 8. od spodaj: „je tedaj“ namesto „to je“.

Kar se tiče nekterih manj navadnih izrazov, o tem velja to, kar smo že prej povedali. Nepotrebno je pisati „doboš“ (24), „križati“ (58), krivo pa na nébes (98) nam. na nebó.

Slednjič še omenimo, da je g. pisatelj nektere opazke precej prav dobro zadel; glej na pr. „Vzroke očesnih pogreškov itd.“, ali na str. 24. spodaj in na več drugih mestih, kar bi se naj dobro zapomnilo. Knjižico priporočamo vsem našim rojakom, osobito pa našej mladini, naj jo prebirajo prav zvesto sebi in drugim v prid.

V. Borštner.

(Mons Carvancus.) Uredništvu je došlo od dvoje strani v imenu več rodoljubov vprašanje s prošnjo, naj odgovori v listu, kaj bi ime gore Karavank pomenjalo. Obrnolo se je zaradi razlage do g. Davorina Trstenjaka, ki sledeče piše:

„Pred mnogimi leti sem že v „Novicah“ to ime razložil in še tudi zdaj druge razlage ne vém. Kdor se z mojimi trdenji, da so že pred Kristom v Noriku in Panoniji tudi Sloveni zraven Keltov stanovali, sklada, utegne z mojo razlago zadovoljen biti.

Imé pri grških pisateljih: Καρουαγκας, pri latinskih: Carvancus, išče slovensko obliko: Karvanjek, po izgovoru Kranjcev: Karvank. Ime je sestavljeno

iz korenike: kar+v, in končnic: anj+ek. Korenika: kar označuje scindere, finć krniti, rusk. korn-at, korn-ov-at, kor-ot-at, obrezavati, ostrigati in sl

Iz te korenike so lat.: corn-u, gršk. κέρας, goth. haur-n, novonemšk. h dalje poznamenovanja za rogate živali, lat. cervus, jelen, litovski: karv-e, staropolski: karw, bik, polabskoslov. korv-o, ruski korov-a, novoslov. v meta obliki: krava.

Karvanjek, karvank je torej rogati, špičasti breg; zaradi suffiksa prim slovenske besede: vir+anj+ek, vrt+anj+ek, brež+anj+ek, luč-anj- (wilde Zwiebel). Oblika Karavanki, kakor nekteri codices imajo, je svarabhakti.

Polabska slovanščina je še ohranila mnogo besed v nemetathetičnej obliki pr.: starna = strana, morvi = mraviy, formica, morz = mraz, porsan = p vorna = vrana, gorh = grah, vorta = vrata, hornai sä = hrani se, (glej I und Formenlehre der polabischen Sprache v. A. Schleicher pag. 154), Polsk. k in rusk. korova pričujete, da je v prajeziku Slovenov ta postava consonanta r, k je zraven vocala med drugimi consonanti stal, navadna bila. Metathese so tv novejših jezikov. Karvanjek bi se torej vjemal v pomenu z nemškimi imeni kakor so Hornalpe, Hornruckalpe, Hornungwald, Hörndlalpe, vse v gore Štirskem; primeri še švicarsko: Finsterahorn, Wetterhorn; v tem imenu pa lahko iščemo isti pomen, ki ga imajo gorenje-štajerske planine: Kuhalpe, Kuhl Stieralpe itd. V osebnih, lastnih in topičnih imenih se stare oblike dalje ohranijo, nego v vsakdanjem spreminjajočem se jeziku: sie bleiben wie die Ruinen Vorzeit stehen, opazi bistroumni jezikoslovec Jakob Grimm."

(† Emil Littré.) Eden največjih francoskih učenjakov je pred mesecema u Em. Littré, v svojem 81. letu. Še pred kakim četrt letom sem čital neko nje razpravo o énem najzanimivejših današnjih znanstvenih predmetov. Umrl je torej s bi rekel s peresom v roci. — Littré je bil imeniten v več znanostih, nekakov Le tega veka; pri tem pa vselej strokovnjaškega znanja. Najbolj je svetu znan kot coski jezikoslovec. Izdal je imenitni, tudi v slovenskih listih svoj čas naznan Dictionnaire de la langue française. V njem razpravlja povest in pomen v francoske besede in dotičnega réka na podlagi učenih del o teh. Drugo jezikoslo imenitno delo je: Histoire de la langue française. Poznal je temeljito druge jezike zapadne, posebno dobro: italijanski in nemški. Iz nemškega je pofran Dav. Strauss-ov „Leben Jesu". — Razven v jezicih bil je tudi zveden v filosofiji, litiki in celó v lečništvu. „Orientalska cholera" je imenitno njegovo delo. V filos — uredoval je posebni francoski časnik za filosofijo, — bil je A. Comte-ovih n Od l. 1871. je bil član akademije francoske. Njegova predavanja na kathedri s odlikovala po skrbnej pripravi in globokomiselnosti. „Svobodnost znanja" — t bilo njegovo vredno načelo; istina mu je bila nad vse, ako je tudi včasih koga zabo Razven tega pa je tudi bil marljiv publicist; njegovih člankov je bilo v raznih č pisih nahajati. Pisava njegova je bila spretna in vedno duhovita, predmeti prav lični. Ker pa je, dosléden in zvest svojemu filosofičnemu načelu, samó istino in svol imel v očeh, bodo ga Francozi, kterim se je bil jako prikupil, težko pogrešali. *J*

(Srbski časopisi) l. 1881. a) Zabavni, podučni in znanstveni.

1. Glasnik Srbskog učenog društva. Izhaja vsako leto ena knji državnej tiskarni v Belgradu. Začel je izhajati kot „Glasnik društva Srbske slovesn v letu 1847. ter se l. 1865. z 18. knjigo v zgornji naslov spremenil. Od l. 1868 haja pod istim naslovom še II. oddeljenje, do zdaj že 12 knjig, skoro vsako let ena knjiga z zgodovinskimi „monumenti", dočim prvo oddeljenje učene razprave, veči 'nskega sodržaja donaša.

2. Letopis Matice Srbske. Ureduje A. Hadžić. Izhaja v 4 knjigah na leto v Novem Sadu v srbskej narodnej zadružnej tiskarni. Izhajati je začel l. 1825. z naslovom: „Letopisi Srbske za god. 1825.“ pod uredništvom Magaraševič-evim v Budi, ali že drugo leto 1826. ga je prva med Slovani ustanovljena „matica“, namreč „Srbska“ za svoj organ prisvojila in ga še zdaj izdaja. Izšlo je do letos 125 knjig, kojih je že mnogo do cela razprodanih, tako da je popolna zbirka po knjižnicah jako redka. — Letopis in Glasnik sta za zgodovinarje in v obče slaviste najimenitnejša srbska znanstvena lista.

3. Godišnjica Čupićeve zadužbine. Izdaja odbor Čupićeve zadužbine v Belgradu, vsako leto po eno knjigo.

4. Javor. List za zabavu, pouku i književnost. Ureduje dr. Ilija Ognjanović, izdaja knjižara L. Jocića v Novem Sadu, edenkrat na teden po celo polo.

5. Srpska Zora. Ilustrovani list za zabavu i pouku. Izdajatelj in urednik Todor Stefanović Vilovski. Izhajala je iz tiskarne W. Heinricha (pred Oo. Mechitaristov) v Beči, edenkrat mesečno na $2^1/_2$ poli in je to leto (VI. leto svojega obstanka) s 3. številko nehala!

6. Neven. Čika Čovin ilustrovani list za děcu. Lastnik in urednik dr. Jovan Jovanović. Izdaja tiskarna A. Pajevića v Novem Sadu, trikrat na mesec.

7. Rodoljub. List za narodnu prosvetu, privredu i zabavu. Lastnik Petar Despotović. Ureduje Jov. Blagojević, izdaja pa knjižara Mil. Karakaševića v Somboru vsak teden.

8. Chrišćanski Vesnik. Časopis duhovni za chrišćansku pouku i crkvenu književnost. Izdajatelj in odgovorni urednik Aleksa Ilić. Izhaja III. leto v Belgradu v državnej tiskarni vsak mesec.

9. Otažbina. Književnost, nauka i društveni život. Izdaja in ureduje dr. Vladan Gjorgjević. Izhaja v Belgradu v mesečnih zvezkih v državnej tiskarni.

10. Pobratimstvo. Mesečni žurnal za književnost i nauku. Lastnik in izdajatelj „Pobratimstvo“, dijaško društvo na velikej šoli v Belgradu. Izhaja tam I. leto v tiskarni „zadruge štamparskih radenika“. Odgovorni urednik Jovan Aćimović.

11. Ratnik. List za vojne nauke, novosti i književnost. Izdaja in ureduje glavni generalstab. Izhaja v Belgradu v mesečnih zvezkih v državnej tiskarni.

12. Srpsko Kolo. List za narodne javne, privredne, prosvete i zabavne stvari. Lastnik in izdajatelj Nikola Dimitrijević v Novem Sadu. Izhaja vsak teden.

13. Srbadija. Časopis za zabavu i pouku. Izhaja v Belgradu edenkrat mesečno. Urednik Stevan Ćurčić.

14. Zdravlje. List za lekarske pouke narodu. Izhaja dvakrat mesečno. Urednik dr. M. Jovanović — Batut na Cetinji.

15. Školski list. Izhaja v Somboru 1. in 15. vsakega meseca. Izdaja in ureduje ga Nikola Gj. Vukićević.

16. Prosvetni Glasnik. Izhaja dvakrat vsakega meseca in je „zvanični“ ali oficiozni list „ministerstva prosvete“ v Belgradu. Izdaja in tiska ga državna tiskarna.

17. Privreda. List za ekonomijo. Izhaja v Novem Sadu.

18. Seljak. Ilustrovani list za celokupnu poljsku privredu i kućevne potrebe. Lastnik in odgovorni urednik dr. Gjorgje Radić. Izhaja v Požarevci vsakega 15. in 30. dne v meseci. Tiska ga „zadruga štamparskih radenika“ v Belgradu.

19. Porota. List za pravne i državne nauke. Lastnik in urednik Milan St. Marković. Izhaja v Belgradu 10. 12. in zadnjega dné vsakega meseca. Tiska „zadruga štamparskih radenika“ v Belgradu.

20. Fruška Gora. List za narodnu privredu, pouku i zabavu. Lastnik in ‹ govorni urednik K. Trumić. Izhaja v Mitrovici vsak teden v tiskarni K. Trumića.

21. Starmali. Satirični list. Izhaja v Novem Sadu 10. 20. in slednjega dn‹ meseci. Za uredništvo odgovoren A. Pajević. Glavni sourednik: Abukazem.

22. Strašni sud. Humoristični list. Izhaja v Belgradu.

23. Domišljan. Satirični list. Izhaja v Belgradu.

24. Zolja. Humoristični list. Priloga „Fruškej Gori“. Izhaja enkrat v mes‹ Izdajatelj K. Trumić v Mitrovici.

25. Domaćica. Organ ženskega društva v Belgradu. Odgovorni urednik profe: Bajalović.

26. Težak. List za poljeprivredu. Izhaja v Belgradu. Odgovorni uredı Živko Šokorac.

27. Slovinac. List za zabavu i pouku. Izhaja v Dubrovniku vsakih petna dnij, a tiskan je s cirilico in latinico. Odgovorni urednik, lastnik in izdajatelj N: Skorsur. Tiska Dragutin Pretner.

28. Golub. List za srbsko mladež. Ureduje Jovan Blagojević v Somboru. Izd knjižara Milivoja Karakaševića.

b) Politični.

29. Zastava. Izhaja v Novem Sadu v vtorek, sredo, petek in nedeljo. Let XVI. Izdaja ga srbska narodna zadružna tiskarna. Odgovorni urednik dr. Svetozar Mile

30. Srpske Novine. Izhajajo vsak dan v Belgradu v državnej tiskarni raz pondeljka in dneva po praznikih. (Zvanični list kneževine Srbije.) Letnik XLIX.

31. Videlo. Izhaja v Belgradu v sredo, petek in nedeljo. Letnik II. Izdaja ureduje A. Novaković. Tiska „štamparija zadruge štamparskih radenika“ v Belgra‹

32. Istok. Izhaja v Belgradu v sredo, petek in nedeljo. Letnik XI. Odgovo urednik in izdajatelj Aksentije Mijatović. Štamparija zadruge štamparskih radenika.

33. Samouprava. (Organ narodne radikalne stranke.) Izhaja v Belgradu vtorek, četrtek in soboto. Izdaja in ureduje Milutin J. Marković, advokat. Štampar zadruge štamparskih radenika.

34. Nedeljni list. Izhaja v Novem Sadu. Lastnik in izdajatelj Jak Ignjatović.

35. Glas Crnogorca. Izhaja na Cetinji v državnej tiskarni vsak teden. Uredn in izdajatelj Božo Novaković.

36. Novi vek. List za političke, privredne i prosvetne interese naroda. Izha v Belgradu dvakrat na teden. Urednik V. Ž. Jovanović.

37. Srpski list. Glasilo za srpske interese na Primorju. Izhaja vsak tede Izdajatelj in odgovorni urednik Sava Bjelanović. Tiska Ivan Vodicka v Zadru.

K navedenim listom so se o velikej noči še pridružili štirje novi listi v Srbi vsi v Belgradu:

38. Stari Domišljan. Politični šaljivi list narodne stranke.

39. Dar-Mar. Politični šaljivi list liberalne stranke.

40. Ćoso (po naše „golobradec“). Politični šaljivec radikalne stranke.

41. Vaspitač. List za narodno obrazovanje uz saradnju više profesora i učitel izdaje Bojislav Bakić. Dvakrat na mesec. — *Dr. Fr. S.*

(Nekaj drobtinic iz slovenskega slovstva.) Dalje časa se že bavim z nabiranje gradiva, s kterim bi se zamogla do sedaj še vedno, kar tudi drugače biti ne mor pomanjkljiva zgodovina slovstva našega naroda dopolniti. Nekaj doneskov kratko omenim, ker se mi zdé zanimivi za olikan svet slovenski.

Č. g. Matevž Slekovec, kaplan pri Sv. Marku nižje Ptuja, mi je poslal obil zvezek, obsegajoč narodno blago, pa tudi izdelke posameznih pisateljev. Tú imenuje

le nekaj; na prvem mestu: „Hodierni Vinidi in Styria, sermonem conferentes cum antiquissimo Glagolita Cloziano . . . a Petro Dainko, ad Magnam Dominicam Decano 1836.“ „Mali Vinogradnik ali rednik vinskih goric 1844.“ Prepis Dajnkovega rokopisa. Knjiga je zanimiva zavoljo slovarja. „Životopis Štefana Mod'rinjaka“ od g. Slekovca, jako pridnega preiskovalca starin. Modrinjakov rokopis: „Ex vinculo amicitiae cecinit Modrijak m. p. pro 1813“ ne pa, kakor piše St. Vraz: „Amico Zvetkoni“. Pravopis je magyarski. Rokopis se je našel v arkivu ptujske proštije. „Nekaj narodnih pesnij“ med temi tudi éna ballada. „Predga ob stoletnem obhajanji cirkvenega žegnanja per sv. Lovrenci zvun Ptuja v tem leti 1828,“ od Ant. Krempl-na. Govor je tiskan.

Slednjič še omenim, da hrani gospod drd. Ulrih, odvetniški koncipient v Mariboru, Prešernov rokopis „Nebeška procesija“. Rokopis ima podobo pisma, ter od zvunaj napis: „Blagorodnimu Gospodu Gospodu Svetoimenu Ulrihu.“ Tu omenim le toliko, da je ta pesen v izdanji „Jurčič-Stritarjevem“ naravnoč slabo posneta ali popravljena.

Dr. Jož. Pajek.

(Slovenska prisega iz l. 1785.) Gosp. Al. Hudovernik je našel med starimi listinami zatiškega gradú prisego v slovenščini pisano. Glasí se po Novicah 1881 str. 215. takó-le: „Jest Juri Jechann, perseschem Bogu ozchetu, Synu jenu Svetimu Duchu, eno pravo resnizchno, jenu pravizchno perſsego, tudi netschem netsch perstavet, netsch zamouzchat, nezch savolle Perjasnosti, nezch savolle Souraschtva, nezch savolle ſgube, nezch savolle dobizchka, ne dergatsch govoriti, ne dergazch miſselti, ampak po pravici povedati, kar mene ta goſpud Richtar popraschali bodo, toku gvischnu, koker meni Buch ozchetu, Syn jenu Sveti Duch!“

Datum 7. svečana 1785.

(Topographia archiducatus Carinthiae): Landbeschreibung des Erzherzogthums Kärndten durch Johann Weichard Valvasor; Nürnberg. 1688. Gosp. J. Krajec, tiskar v Novem mestu, je začel izdajati Valvasorjevo topografijo koroške dežele od l. 1688. Knjiga izhaja v mesečnih snopičih, 4°, à 60 n. (skupaj 14 snop.) in bode obsegala 223 bakrorezov. Nova izdaja nespremenjeno po starej knjigi napravljena bode vsakega Slovenca zanimala; prim. na pr. str. 1.: „Sonst findet man in den uralten Freyheiten oder Privilegien, dass ein Hertzog in Kärndten in Windischer Sprache investirt und eingesetzt worden. Wie dann auch Aeneas Silvius in seinem Europa, an dem Ort, wo er von Kärndten schreibt, für glaubwürdig anzeigt, dass ein Fürst in Kärndten die Freyheit hette, wann Er bey einem Römischen Keyser und dem gantzen Heiligen Reich angeklagt würde, dass Er sich vor demselben anderst nicht, als in Windischer Sprach zu verantworten schuldig wäre.“ Na 4. strani piše: „Die Sprach aber anlangend, gebraucht man sich meistentheils nur der Teutschen, wird auch bey allen Gerichten in dieser Sprach alles abgehandlet. Die Windische ist allein unter dem gemeinen Volk, und zwar nur an denen Crainerischen und Steyrischen Confinen, wie auch bey und um Clagenfurth üblich.“ To knjigo priporočamo tedaj vsem Slovencem, osobito pa Korošcem, da se tudi iz nje malo nauče zgodovine koroških Slovencev. —

(Nauk o harmoniji in generalbasu), o modulaciji, o kontrapunktu, o imitáciji, kánonu in fugi s predhajajočo občno teorijo glasbe in s pristavkom o harmonizovanji starih tonovih načinov z glavnim ozirom na učence orgljarske šole. — Spisal Anton Foerster, vodja orgljarske šole itd. v Ljubljani. — Knjiga obsega 94 stranij v velikej 8° in velja 1 gld. 30 kr. Dobiva se samo pri J. R. Milicu v Ljubljani, stari trg št. 19.

(Književni viestnik) izdaje knjižara Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch). Zagreb duga ulica br. 12. Srpanj 1881. 8 strani v 8°. S tem je Hartmanova knjigarna v Zagrebu izdala meseca julija t. l. prvi mesečni pregled o novostih hrvatsko-srbske književnosti ter ga obeta odslej mesečno nadaljevati. Pošilja ga zastonj čitajočemu občinstvu; kdor ga ne dobi, naj se z dopisnico zá-nj oglasi! S tem hoče prigovoru

doskočiti, da so književne novosti nepoznane, pričakuje pa od vsakega rodoljuba, da jo s tem podpira, da izišle novosti pri njej naročuje. Konečno prosi gg. založnike, pisatelje itd., da jej od vsakega izdanja po éno knjigo za uvrstbo dopošljejo, naznanjajoč jej ob enem ceno dotične knjige. Ker pa razven hrvatsko-srbskih novostij še nekoliko nemških, francoskih, italijanskih in angleških naznanja, svetovati bi jej bilo, da svoj delokrog na vse Jugoslovane (Slovence in Bulgare) razširi, ker še vsem skupaj takega organa pomanjkuje. Upamo, da kmalu vsaj nas Slovence v svoje kolo vzprime!

(Z oboru jazykozpytu.) Sepsal Čeněk Šercl. V Praze. Tiskem a nákladem J. Otty. 1881. Delo izhaja v sešitkih po 50 n. in bode obsegalo: 1. rozličné methody vyučování a učení se jazykům; 2. jak se jazykům učiti nemáme; 3. jak se jazykům učiti máme a to: a) theoreticky, b) prakticky. —

(Vseučilišče v Gradci): V poletnem tečaji je bilo na graškem vseučilišči 790 dijakov. Med temi je bilo Nemcev 489, Slovanov 171 (in sicer Slovencev 58, Srbov 51, Hrvatov 51, Čehov 9 in 2 Poljaka), Lahov 119, Magyarov 9, 1 Rumunec in 1 Angleż. Iz Štajerskega jih je bilo 283, iz Kranjskega 36, iz Koroškega 36, iz Istre 34, iz Primorja 13 in iz Trsta 15. —

(Dopisujoč član): G. prof. dr. Greg. Kreka je „kralj. česko društvo nauk v Pragi" (Regia societas scientiarum bohemica) izvolilo za dopisujočega člana. —

(† Josip Freudenreich) izvrsten hrvatski gledišćni igralec in spisovatelj gledišćnih iger, umrl je meseca aprila t. l. Rojen 1827 v Novej Gradiški stopil je 1845 na oder, bil 1848 bobnar pri narodnej straži, a pozneje na več krajih po Hrvatskem igral. V Zagrebu je spisal svoji prvi igri „Graničari" (ki je največji uspeh imela) in „Crna kraljica". L. 1858. so ga neugodne narodne razmere silile Zagreb zapustiti, a že dve leti pozneje ga privabi nazaj hrvatski pisatelj dr. Demeter. Po preustrojenji hrvatskega gledišča, za ktero sta si Demeter in Freudenreich največ zaslug pridobila, deloval je Freudenreich neumorno in uspešno za hrvatsko Talijo kot igralec in pisatelj. Spisal je 1861 igro „Magjari u Hrvatskoj" in 1873 „Josip Udmanić" ter bil dolgo let voditelj zagrebškemu gledišču. Zadnji plod njegove muse so lastni „Životopis" in „Spomini".

(† Česki pisatelj Leopold Svoboda, od leta 1873. pl. Fernow in c. k. vladni svetovalec) umrl je 11. aprila. Rojen je bil na Českem 1823. Pisal je med drugim mnogo zgodovinskih sestavkov za „slovnik naučný" posebno o mestih in trgih sleških, a česko pisateljevanje se mu je kot c. uradniku pri višjih za zlo jemalo, zato se je v poznejših zvezkih omenjenega slovnika s tujim imenom podpisaval. V Opavi (Troppau) je slovel za najboljšega veščaka češčine na Sleškem.

(J. Koseski), naš slavni slovenski pesnik je v svojej mladosti, kakor tudi Prešeren, v nemščini zlagal prav lepe pesni. Dozdaj sem našel lepo romanco: „Die Tanne auf Rauheneck", v 51. štev. 1820 in krasno ballado: „Kurt von Roseck," v 45. številki 1821 graškega časnika: „Der Aufmerksame". Podpisal se je: „Joh. Vessel". Gotovo so še po drugih nemških časopisih Koseskove nemške pesni raztrošene. *D. T.*

(Darilo): Za narodno slovstvo in umetnost žrtvujejo med Slovani primeroma največ poljski plemenitaši. Tako se poroča iz Lvova, da je zopet grof Viktor Baworowski odločil vse svoje veliko premoženje, kojega neki celó na 2 milijona gl. cenijo, kot glavnico deželskej ustanovi znanostij in dobrodelnostij. Zbiral je namreč Baworowski, ki je tudi poljski pisatelj, pridno za narodno knjižnico, ktero je prê hotel v Tarnopolu po zgledu Ossolinske ustanove (v Lvovu) povzdignoti. Da bi kdaj naša slovenska književnost blagodušnega daritelja našla, ki bi nam pripomogel do prve narodne knjižnice slovenske! —

Popravek: Str. 370. od spodaj vrsta 16. beri: duševne *nez*možnosti nam. duš. zmožnosti.

Izdaja, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto I. V Celovci, 1. septembra 1881. *Štev. 9.*

Pomladanski vetrovi.

Povest iz časov francoskih vojsk.

(Dalje.)

Osmo poglavje.

Blagor mu, ki se spočije
V črnej prsti v Bogu spi.

Prišla je zopet hladna jesen z vsem svojim bogastvom. Ljudem je prinesla obilo sadú, a zemlji je odvzela ves kinč pomladne prirode. Velo listje šumi in se drobi gozdnemu sprehajalcu pod nogami, gosta morilna slana krije dol in raván. Na samotnem griči obrača osamela cvetlica svojo onemoglo glavico proti solnčnim žarkom, da se v svojej slabosti okrepi in naužije solnčne gorkote. Otožno se ozira okoli po svojih drużicah, ktere so že mrzle jesenske sapice pomorile, ali so jih pa potniki mimogredé potrgali čudéč se njihovej lepoti. Nje same se pa še ni dotaknola nežna ročica, da bi si mlada deva z njeno živobojno krasoto dičila črne lasce. Zapuščena žaluje na holmu pričakujoč, da jo umori zima in mraz.

Iz zvonikov se razlega po okolicah glasno zvonenje. Obhaja se vernih duš dan.

Kakor osamela jesenska cvetlica sredi polja žaluje po svojih izgubljenih tovaršicah, tako se spominja človek koncem leta svojih umrlih znancev. Življenje jim je naglo minolo, enako kakor rastlinam na polji, kjer se rožica hipoma osuje in urno gine cvetka za cvetko. Užaljena sirota pobiti na grob svojih roditeljev ter toči gorke solze na njihovo gomilo; v zraku pak odmeva žalni glas zvonov, vá-nj se zliva vse gorje, vsi vzdihi, vse bridkosti človeštva, z molitvijo se vzdiguje tužno milo donenje v visočino gor proti nebu. —

Pri majhnem mestici na južnem Štajerskem se vije dolga vrsta ljudij po cesti proti mirodvoru. Na pokopališči migljajo nebrojne lučice, ktere je ljubeča roka postavila na skrbno in bogato okinčani grob umrlih

sorodnikov. Vse se tare ljudstva, da je komaj mogoče prestopati; tolike množice vernih pobožnikov še tú nikoli ni bilo zbrane. Saj pa tudi smrt že dolgo ni pograbila toliko žrtev, kakor v zadnjih časih, osobito v preteklem letu. Mnogi domači sinovi so se na Kranjskem in na drugih različnih krajih slavno bojevali zoper Francoze, marsikako mlado življenje vrlega rojaka je prezgodaj ugasnolo na bojnem polji. Mestne bolnišnice so polne ranjencev in bolnikov, novi grobi na pokopališči krijejo trupla onih junakov, kteri so po dolgih mukah za svojimi ranami umrli. Majhen križec ali priprost venec pa le kinča onim grob, ki so imeli kakega znanca ali sorodnika v obližji. Tam pa tam se tudi vidi kaka stara ženíca, ki na tleh zgrudjena, v solzah utopljena objokuje svojega umrlega sina. Saj bi jej imel on biti podpora v njenej starosti, toda kakor mnogi drugi bil je tudi on žrtev krvave vojske. A marsikomu osoda še tega ni privolila, da v zemlji domačej mu truplo leží. Daleč tam v tujini trohni njegovo telo, trnje in osat pokriva oni samotni in nepoznani kraj, kjer mrtvi vojak od vseh pozabljen počiva v smrtnem spanji. Tudi na tem mirodvoru se vidijo med drugimi razsvetljenimi in okinčanimi grobovi zanemarjene na novo nasipane gomile — grobo vi nepoznatih vojnikov Z navdušenim, če tudi usmiljenim srcem so se ločili iz svojega domovja. V ljutej vojnej borbi so si nabirali slavo in junaško čast, a slednjič so našli smrt v tujej zemlji. Domá sedaj pač vsi skrbno po njih poprašujejo, matere jokajo, neveste tarnajo, oni pa tukaj mirno spé, tiho spé večno spanje v zapuščenem grobu. —

V crkvici sredi mirodvora bere glasno duhovnik zadušnico za ranjke, ki tú počivajo. Mrtvaške pesni, v zboru pete se tužno razlegajo po bližnjej okolici; ljudstvo na tleh kleči, glavo klanja in tiho moli. V vršičkih visoko-tankih po mirodvoru zasajenih dreves pa šumi mrzla jesenska sapa ter se igra s plapolajočimi plameni nebrojnih lučic po grobovih razpostavljenih.

Blizu vhoda tik zidú kleči sklonjena mlada, bleda žena črno oblečena — Ljudmila. Slednja iskrica upa, da se ona govorica o moževej smrti, o kterej jej je župnik prvič poročal, ne uresniči, da bi se torej njen mož še živ vrnol na svoj dom, jela je s časom bledeti in ugašati. Ljudmila je mislila na Vinkovo smrt. Bogoslužni obredi na mirodvoru in ljudski pobožni običaji niso ostali brez mogočnega utisa na njeno čuvstvo in domišljijo. Da, ni jej bilo dano, da bi potočila eno solzo ljubezni na njegov zgodnji grob, a živo se jej je dozdevalo, da jo danes obhaja Vinkov duh, da jo z ono prisrčno mirnostjo teši in tolaži, kakor prej na domačem vrtu. Zdelo se jej je, da jo on zopet s svojo moško ponositostjo o vseh stvareh podučuje, da mu ona zopet zaupno zre v oči, da iz njegovega pogleda pije vso srečo. Dà čula je, kako jej on zopet njeno ime rahlo na uho šepeče, tako ljubo kakor v prejšnjih srečnih časih. A pogled na

švigajoči plamen gorečih nagrobnih svečic predrami jo iz sladke zamišljenosti. Resnobne in veličastne nagrobnice so jej donele na uho; Ljudmila je slišala, kakor da bi jej duh izgubljenega moža klical in svaréč govoril o minljivosti posvetne sreče in o ljutej človeškej osodi.

Strašen dan bo dan plačila,
Zemlja se bo v prah zdrobila,
Priča David in Sibila.

V prah se je zdrobila njena sreča. Življenje jej je v žarnej blagosti cvetelo, ko se jej je Vinko približal in v njegovem srci razvnel plamen prve ljubezni. A le kratko so trajale te sanje. Razžaljen mož je ženo mahom od sebe pahnol, naglo je od nje izginol z grozno mislijo, da je ona njega nevredna. Kam naj bi se sirotica zatekla, kje naj bi ga poiskala, da bi mu povse odkrila svoje srce: solze naj bi pričale, kar je zá-nj pretrpela! Toda prepozno je sedaj, prepozno! On je umrl in umirajoč se je rotil nad — svojo ženo!

Bolesti tesnobno srce žalujočej ženi ihteče zaječi; kvišku plane ter hoče oditi vèn, vèn iz tega kraja. Toda slabosti onemogla se zopet na tla zgrudi in glavico obupno povesi; iz crkvice jej dalje glasno na uho doné tožeče žalostinke:

Kam se revež čem podati,
Kje prijatelja iskati?

Ljudstvo enomerno dalje opetuje svojo molitev ter z gorečimi vzdihi spremlja nagrobne pesni za drage pokojnike.

Kralj nezmerne visokosti
Reši v mojej me slabosti!

Duhovnik je končal sveto opravilo, petje je utihnolo, po grobeh je lučica za lučico ugasnola. Še nekaj trenotkov, in na mirodvoru je bila zopet prejšnja grozljiva tišina, vse je bilo mirno in prazno.

„Vi nimate prav, gospa, da se sami brez strežnice tako daleč podajate," pravi Ljudmili, ko je domú prišla, gospa Dobrinova, zeló stara in prav dobra ženica, pri kterej je Ljudmila ves čas stanovala. „Vaše zdravje ni še popolnoma utrjeno, dogodki na mirodvoru Vas pa gotovo zeló razvnemajo."

„Vendar sem pa rada sama v takih trenotkih, kteri človeku srce z vso silo pretresujejo. Zalika ima pa tudi domá z detetom dosti posla."

Trije majhni otroci, vnuki gospe Dobrinove, priskačejo veselo iz vrta ter se hočejo Ljudmile oklenoti. Opazivši pa, da je danes zopet vsa prepadena in žalostna, kakor že prej čestokrat, obstali so spoštljivo pred njo ter so jo od strani sočutno ogledovali.

„Ne žalujte tako neizmerno, draga Ljudmila!" poprosi stara gospa. „Potrpite še malo, da vojske ponehajo, in da se tudi v Vašem kraji vse pomiri in uredi. Neka slutnja mi vedno nareka, da bodete Vi svojega

moža kmalu živega in zdravega našli, in da bodem jaz priča Vašega veselega združenja.“

„A bridka je prevara po goljufivem upu. Tudi Vi ste zastonj iskali in pričakovali svojega sina.“

Ljudmilina gospodinja se je pri vsakej priliki na vso moč prizadevala, da bi svojo varovanko, kakor jo je imenovala, kolikor mogoče potolažila. Sedaj pa je njo samo užalilo, ko se je spomnila svojega izgubljenega sina. Z ono izgovornostjo, ktera navadno starim ženicam pristoji, jela je govoriti o svojej izgubi. Se vé da pri svojem slabem spominu ni več pomnila, da je o tej stvari Ljudmili že mnogokrat obširno govorila in vse okolnosti temeljito razlagala. A oči so se jej vselej rosile, kedar je govorica na njenega izgubljenca napeljala.

„O to je žalostno, Ljudmila, žalostno! Še danes mi je živo v spominu, če prav je od onega tužnega časa že nad štirideset let preteklo, ko je pestunja vsa preplašena z vrta priletela in glasno vpila, da otroka, da mojega Pavleta nikjer ne more najti. Vse smo preiskali in poprašali, a zastonj. Nekdo je nato pravil, da je na onej strani potoka pohajajoč slišal, kakor da bi z našega vrta nekdo v vodo padel. Na vseh krajih smo vodo prebrodili in premerili, toda o mojem sinku ni bilo nobenega sledú. Nato so prišli zá-me obupni dnevi in dolge, dolge noči brez spanja. In vse to je pouzročila grda, brezmerna lakomnost. Tako mi je moj svak sam na smrtnej postelji razodel. Po izgubi mojega sina je tudi on kmalu umrl; Bog mu grehe odpusti, jaz sem mu vse iz srca odpustila, kar mi je žalega storil. Saj pa tudi ni dolgo užival sadú svoje pohlepnosti. Naše posestvo je bilo fideicommiss; mislim, da sem Vam enkrat že o tem pravila. Moj mož mi je zgodaj umrl; zapustil mi je triletnega dečka in enoletno hčerko. Po njegovej smrti se je moj svak polakomnil našega posestva. Edini naš moški potomec, moj Pavle, mu je bil na poti. Tega je sklenol hudobni in od lakomnosti preslepljeni svak siloma v kraj spraviti. S prva je hotel otroka v vodi utopiti, pozneje se je pa premislil, bojéč se, da bi se njegovo zločinstvo ne zvedelo. Izvabil je dečka k sebi z vrta na cesto, tam ga pa izročil nekemu tujcu, ki ga je hipoma odpeljal v daljne tuje kraje. Vendar je moj svak le malo let užival svoje novo na tako zlobni način udobljeno posestvo. Na smrtnej postelji se mu je oglasila vest, poklical me je k sebi, razodel mi jokaje vso storjeno krivico, nato je pa skesan umrl. Jaz revica sem pa pol sveta prehodila in po vseh časopisih popraševala po svojem otroku. Vse zastonj; do današnjega dne nisem še ničesar čula o njem, otrok sam pa, ker premlad, tudi ni mogel niti vedel povedati, od kod in kdo da je, ako je tudi h kakim poštenim ljudem prišel. Bog zna, ali ga še kterikrat vidim!“

„Saj so Vam ostali zali vnuki v tolažbo.“

„Da, da, moji vnuki so moje edino veselje v starosti.“ nadaljuje ženica z veselejšim glasom ter otrokom, ki so se k njej stiskali, lice gladi in lasce ravná. „Moja hčerka je vzela nekega vojaškega zdravnika, dobrega moža, s kterim je po mestih dolgo srečno živela. A tudi ona je že davno, zgodaj, prezgodaj umrla. Sedaj sem ostala sama. Moj zet ima zadnja leta, odkar so vojske nastale, po bolnišnicah in na bojnem polji premnogo težavnega službovanja. Poslal je torej otroke k meni; saj so pri meni v najboljšem varstvu. Meni je pa tudi najljubša zabava oskrbovanje teh gojencev, kteri so mi izmed vseh sorodnikov edini še ostali na svetu. Če pa Vam, moja ljuba varovanka, gledam v oči, zdi se mi, da mi moja umrla hči sedi na strani. Da, da, draga Ljudmila!“ nadaljuje živejše stara ženica ter stiska goreče Ljudmili roké, „ostanite Vi še dolgo, ostanite vedno pri meni! Saj ste Vi tako dobra, tako mila, kakor je bila moja pokojna Micika.“

Kako dobro dé nesrečnemu človeku v žalosti sočutno in zvesto prijateljsko srce. Gospa Dobrinova je bila Ljudmili iz celega srca udana prijateljica in neutrudljiva tolažnica. Ljudmila je imela pri njej v svojej stiski mirno zavetje, in nerada bi se sedaj ločila od svoje dobrotnice v domači kraj, kjer bi na mestu toliko sladkih in grenkih spominov, na mestu svoje izgubljene sreče še bridkejše čutila svojo revno osamelost. Pri enakih izjavah sočutnosti ni odgovarjala svojej starej prijateljici, a hvaležno-milo je uprla svoj pogled v njene dobrotne oči, na njenih prsih je utešila izvir svoje dušne bolesti. Hišna gospa se je pa z nenavadno živahnostjo, ktero bi kdo komaj njenim letom prisojal, in z neko otročjo postrežljivostjo kretala okoli nje, da bi jo le nekoliko razvedrila.

„Čujte Ljudmila, draga Ljudmila! Kaj Vam moram še povedati! Težko sem Vas že iz mirodvora pričakovala, ko ste pa prišli, mi ni več na misel prišlo. Moja stara glava vse pozabi in spomin me od dne do dne znatno zapušča. Poslušajte torej, kake lepe sanje sem danes imela. Moj sin se je k meni vrnol, z njim pa je prišel Vaš mož. Videti je bilo, da sta dobra znanca, in da sta že dolgo časa v svojem življenji v enem kraji prijateljsko skupaj živela. Da združena, za roko se držéč sta stopila pred naju. O Ljudmila, kako nenadno svidenje, kaka neskončna radost! Z detetom v naročji ste hiteli svojemu Vinku nasproti, on pa veselja razvnet ni mogel spregovoriti: jokaje je Vas milil, smehljaje je sinka ljubkoval, ki mu je svoje slabotne ročice kvišku molil. To je bilo veselje, in jaz nisem še nikakor obupala, da vse to še v resnici učakave.“

„Sanje, prazne sanje, ki nam v spanji vse to rišejo in upodobujejo, kar po dnevu navadno mislimo in po čem hrepenimo. Se vé da vsak rad to upa in veruje, kar želí.“

„Pa vzemite človeku upanje, in on postane najnesrečnejša stvar na svetu. Poglejte moje sive lase! Dokaj prevar in bridkostij sem že preži-

vela, dolgo že pričakujem vrnitve svojega sina, a neki notranji glas mi vedno govori, da ga bodem še pred smrtjo videla. Ljudmila! Ne hudujte se nad mano, če Vas morebiti žalim. A vendar ne morem zamolčati, da mi Vaše brezupno žalovanje ni všeč, kakor da bi že imeli zanesljivo poročilo o moževej smrti. Ljudje so s prva res zavpili, da so Francozi med drugimi tudi Vašega moža usmrtili, toda pozneje smo zvedeli, da so ga pač k smrti obsodili, nato pa vendar živega in zdravega iz Novega mesta odpeljali. Jaz mislim, da so mu prizanesli; ko bi ga hoteli umoriti, bilo bi se to že v Novem mestu zgodilo, kjer so tudi druge ujetnike takoj postrelili."

„Vendar pa kljubu skrbnemu prizadevanju ne moremo zvedeti, kje naj bi sedaj bival."

„Pomislite na sedanje vojne razmere! Francozi so se iz Dolenjskega in skoro že iz Kranjske umaknoli, svoje ujetnike so pa že prej vèn iz dežele v svoje utrjene trdnjave poslali. Kdo bi zamogel od sovražnika v vojnem času pozvediti, v kterej ječi ima svoje ujetnike! Počakajte prihodnjega premirja! Med tem pa skrbive, da po naših bolnišnicah bolnikom in ranjencem, bodi si domačinom ali pa Francozom, kolikor mogoče polajšave njih bridko osodo; kajti kar jim mi tukaj darujemo, to prejemajo morebiti naši rojaki in sorodniki na tujem iz milostne tujčeve roke." —

Popoldne istega dne še gre Ljudmila s svojo gospodinjo v mestno bolnišnico, kamor je tudi prej rada zahajala.

V velikih dvoranah so stale v dolgih vrstah bolniške postelje. Vse je bilo natlačeno ranjenih vojakov vseh avstrijskih narodov, med njimi je bilo tudi nekoliko Francozov, ki so tu na sovražnih tleh od usmiljenih ljudij pričakovali olajšanja svojih muk. Z marsikterimi svojih sedanjih sotrpnikov so se prej sovražno borili, toda v teh mirnih dvoranah je potihnol vojni hrup; sliši se le šepetanje strežnic, ukazovanje zdravnikov in kak bolesten vzdih trpečega vojnika.

Zaradi preobilega mnoštva bolnikov jelo je čestokrat potrebne postrežbe, osobito pa zdravilnih in okrepčevalnih jedij pomanjkovati. Mestni stanovniki in okoličani so torej mnogo potrebnih rečij sami darovali ter jih radovoljni v bolnišnice pošiljali. Najbolj vneta dobrotnica je bila gospa Dobrinova, njo pa je k bolnikom s polno posodo milodarov vedno spremljevala njena nova družica Ljudmila. Tudi danes ste oddali obilo bogatih darov. Pozvedeli ste o vseh novostih in novejših naredbah v bolnišnici, poprašali ste še po nekterih že znanih bolnikih, nato ste pa hoteli zopet oditi. Usmiljena sestra ju je spremljala. Pri vratih pa jih dohiti neka strežnica ter odda sestri majhno knjižico. „Sestra Lucija! Zdravnik je velel, da bi onemu francoskemu častniku, ki je nedavno prišel, to knjigo odvzeli. Kajti vselej, kedar to knjigo zagleda in jo odpré, prične blesti in vpiti, da je groza. Pri tem se pa sila muči in tako utrudi, da bi

razvnet utegnol vsak hip umreti; saj je le še malo živ. Morebiti knjižice še zgrešil ne bode."

„To je tisti francoski častnik, o kterem sem Vam že pravila," poreče sestra Lucija svojima gospema. „Pred tremi dnemi so ga pripeljali k nam. Pri Višnej gori so ga naši ujeli. Ujet se je še vedno branil ter se skušal svojih napadnikov iznebiti. Pri tem je bil pa tako hudo ranjen na prsi in na noge, da ne bode nikdar več ozdravel.

„Saj tudi sam ne upa več zdravja," pristavi strežnica.

„Včeraj me je poprosil, da naj to knjižico po njegovej smrti v zavitku na pošto oddam. Napis je sam na neki listič zapisal, kterega je v knjigo pridejal."

Sestra Lucija odpre knjigo ter na dotičnem lističi prebere napis, kteri je bil z onemoglo tresočo se roko napisan: „Gospa Ljudmila Rojar na Lipnici".

Ljudmila se iznenadjena zgane, njena gospodinja pa je začela v enej sapi popraševati, kaj to pomeni:

„Kdo je to pisal? Kdo Vas tú pozna?"

„Major Besson. On mora tukaj biti," odgovori hladno Ljudmila. Knjižico je bila odprla, v njej je pa našla ne samo napis ná-se, ampak tudi oni osodepolni list, kterega je bila na Lipnici majorju poslala. Major se jej je smilil, a rada bi se ga bila vendar sedaj ognola zaradi neljubih spominov preteklih dnij. Njena gospodinja je bila pa bolj radovedna. Želela je majorja videti, o kterem je že marsikaj po Ljudmili slišala. Obe ženski je prijela za roki ter ju je peljala v bližnjo sobo, v kterej je major na nasprotnem konci v postelji pri oknu ležal in spal. Ljudmila je pri mizi pri vratih obsedela, kjer je major ni mogel videti. Iznenadno svidenje bi njemu bilo škodljivo, njej samej bi pa tudi ne bilo ljubo. Pri mizi sedé je svojo gospodinjo pričakovala; odprla je knjižico, majorjev dnevnik, ter je jela iz nje čitati. Nektere liste je malomarno prevrnola, drugod je površno brala, marsikje se je pa globlje utopila v prejšnje srečne čase; premišljevala je in preudarjala, jela je misliti, ali ni tega moža v nekterih ozirih vendar preostro sodila.

Črtice iz majorjevega dnevnika.

13. junija.

Strašno dolgočasna mi postaja ta pot na Lipnico. Huda vročina, mnogo prahú, in povsod slaba voda. Kaj bode še v onem gnezdu, kamor so me prognali! Kaj bodem tam počenjal, tega ne vém, ali to pač dobro vém, da bodem dolgočasovanja in obupa zbolel, ako me kmalu od tu ne pokličejo.

21. junija.

Čudno, kako nas blaži, kako blagodejno na nas upliva občevanje z naobraženo žensko, koja kaže povse plemenitost. ne samo v svojem zvu-

nanjem vedenji, a še bolj v svojej nadarjenej duševnosti. Kako prijetno se zna gospa Rojarjeva razgovarjati, a jaz sam njej nasproti nikoli ne rabim in ne potrebujem onih puhlih fraz brez pomena, ktere so mi v pariških dvoranah tako potrebne in priročne bile. Z éno besedo napelje večkrat govor na druge, bolj pristojne reči, rahlo in neprisiljeno, vendar pa s tako odločnostjo, da jej ne more nikdo protiviti; na ta način bi menda tudi divjaka ukrotila. Škoda, da sem pri svojem dohodu na Lipnico nekako drzno z njo govoril, ker je še nisem poznal. Prvi moj utis na njo je bil gotovo slab; nikoli mi ne bo prav zaupala.

28. junija.

Mnogo je ljudij, ki se vsem dobrikajo in sladkajo, vsakega, kogar srečajo, prijatelja imenujejo, v resnici pa le trohice prijateljske ljubezni ne občutijo. Tak pa gotovo ni lipniški gospod. Mrzel proti vsem, ki mu niso všeč, malobeseden proti onim, kterih še ne pozna; a preverjen sem, da se z vso silo svojega čuvstva oklene onega, ki je ljub njegovemu srcu. Mene se izogiblje in le toliko z mano občuje, kar stroga gostoljubnost zahteva. On misli, da sem nepoboljšljiv lahkoživec in ozirom na mojo preteklost ima prav. To svojstvo je pa njegovej individualnosti istinito nasprotje.

2. julija.

Včasih sem mislil, da se le v hrupu mestnega življenja, kjer se človek od veselice do veselice brezmirno dalje peha, zamore srečno živeti. Ko pa opazujem v tej tihej samoti mirno družbinsko življenje, kjer mlada gospa s svojo ljubeznjivostjo osrečuje najzadnjega posla, zdi se mi večkrat, da bi Rojarju zavidal njegovo srečo.

7. julija.

Kaka sprememba! Ali si zamorem še tajiti, da se mi je v prsih vzbudilo nenavadno hrepenenje, da mi v srci klijó želje po prej nepoznanej sreči, da se mi vse misli sučejo okoli mile podobe gospe Ljudmile? Ali ni to ljubezen? Njena prikazen mi je s strahom in nadejami vsa čutila žareče razvnela, pri njenem pogledu mi srce radosti strepeče, in žalost me tare, kedar on zopet od mene pohaja. Kako se bode vse to končalo? Mar tako, kakor moje prejšnje ljubezinske sanjarije, ki so se hipoma porodile in se zopet naglo kakor dim v zraku razšle? Ne, gotovo ne! Pravi, istiniti ljubezinski čuti so večni. Moje želje bode ugasil le mrzli grob, a na zemlji bodejo neutešljivo dalje gorele v mojo nesrečo, morebiti v moje pogubljenje.

13. julija.

Bil je prekrasen poleten večer. Lunina svetloba je bila razlita čez tiho okolico, tisočero rosnih kapljic se je lesketalo v mesečnem svitu kakor kristalo-svetli biseri. Na balkonu je Ljudmila sedela s svojim soprogom. Na njegovih prsih je z glavo molčé slonela ter zamišljeno zrla

v čarobno noč; on jej je ravnal in gladil lase, ki so po njegovej rami padali, ter je mirno polglasno govoril; jaz pa od daleč opazujoč bil sem priča njune sreče. Sreča! Zakaj ne najdem tudi jaz enake sreče! Mnogo različnih cvetlic se mi podaja, a jaz poprosim le éno, za ves svet si želim le éno, toda ta je — že oddana. O miruj mi, miruj, revno srce! Vesoljni svet trpi v svojih težnjah, tudi ti moško trpi in nosi svoje breme!

14. avgusta.

Vse je proč, vse je izgubljeno. Nikoli nisem prav upal njenej naklonjenosti, sedaj sem pa še izgubil njeno spoštovanje do mene. V svojej razburjenosti in strasti sem jo hotel siloma zá-se pridobiti, toda ona se mi je prej odtegnola ter mi zapustila edino le svoje zaničevanje. Kako mučno me peče misel, da sem to zaničevanje povse zaslužil. Naj bi se bil stanovitno odrekel temu, česar ne morem nikdar doseči, naj bi bil v prsi zaprl vse svoje gorjé, ona bi me bila vendar v blagem spominu ohranila, solzo usmiljenja bi bila morebiti jokala pri odhodu opazivši, koliko trpim. A ko sedaj v boj odhajajoč zapuščam hišo, ktera se mi je toliko omilila, nikogar ne najdem, da bi mi prijateljsko segel v roko.

20. septembra.

Boj je končan, ali bitka je izgubljena. Na vseh črtah so nas zmogli sovražniki. Marsikteri mojih pajdašev je našel slavno smrt na bojnem polji, jaz pa sem učakal hujše čase. Ranjen sem prišel v sramotno zajetje ter v sovražnikovih rokah pričakujem rešitve iz tega revnega stanja, ali pa bližnje smrti. Ljuta osoda! Tudi tega mi nisi prizanesla.

29. oktobra.

Le še malo časa mi je živeti. Zdravniki so obupali nad mojim zdravjem, jaz pa nad svojo zemeljsko srečo. Zlati upi zaželene blaženosti, časti, slave, bogastva, vse, vse je propadlo ter se pogreznolo v prazno ničlost. Ena mična, nad vse mila podoba se mi je prikazala v mojem življenji, prestvarila in oživila mi je srce v neskončnem hrepenenji po njenej milobi. Kakor otrok po svojej igrači stegal sem po njej svoje roke, a ona je naglo obledela in ugasnola kakor zgodnja danica pri solnčnem vzhodu. Sedaj pa stojim s potrtim, od ran omadeževanim in pohabljenim telesom na razvalinah svojih upov in čakam smrti.

Brez starišev, brez sorodnikov sem se že od mladosti potikal po vsem svetu. S svojimi znanci sem hlepil po stanovitnej sreči, a našel sem prezgodnji grob. Goljufivi svet! Kako borno si mi delil svoje darove! Le malo svetlih dnij se mi oživlja v milem spominu, ko na robu svojega burnega življenja preštevam tvoje dobrote. A kar jaz nisem dosegel, podeli to mojim ostalim prijateljem! To naj bode moja zadnja prošnja, moja oporoka!

Njo pa, za ktero bi rad vsako kapljico svoje srčne krvi daroval,

njo sem žalil, grozovitno mučil do smrti. Ni mi mogoče se pri njej opravičiti in svoje strastno in krivično ravnanje oprati. Pošljem jej to majhno knjižico. V njej se najde marsikako pojasnjenje mojega dejanja in obnašanja: srce je mnogo grešilo, ker je strastno ljubilo. Od njene blage in plemenite duše pričakujem, da me preostro ne sodi, da me ne preklinja po mojej smrti.

O draga mi zemlja francoska, zemlja domača! Od tebe, ki sem te ves čas toliko ljubil, želel bi sedaj peščico prsti, da na njo položim trudno, umirajočo glavo, da na njej ohladim vroče krvaveče srce. Kje daleč ležé tvoji solnčnati holmi, tvoji domači gaji! A ti me sedaj ne čuješ, ti me ne miluješ, ko tvoj verni in zapuščeni sin umiram v tujini. —

Major se je prebudil iz spanja ter je zopet jel trudno in prisiljeno govoriti in pa blesti. Ljudmila je nehala čitati: dobro, zdravo jedro, mislila si je, toda skorja je osorna, včasih surova. Poslušala je majorjev blazen samogovor. Videti je bilo, kako se je z vso močjo napenjal, včasih glasno zajeknol, potem pa zopet tiho šepetal: „Tukaj sem, rabelj. Ne obotavljajte se dalje, hlapci! Prederite mi prsi, umorite me, morilca. Saj se ne bojim smrti, rad te zapuščam, sovražim te, revno življenje, črtim te, zemeljski gnus!“

Glas je bolniku oslabel; mirnejše je rahlo dalje bledel: „Gavrani in mrharji se zbirajo okoli moje glave nadejajoč se obilne pojedine. Čakajte, potrpite še malo! Prišla je ona; prišla je z objokanimi očmi v krvavej obleki. Se vé; vedel sem, da pride. Moža sem jej pogubil, njej sem dal pa strupa piti prav tako, kakor ona meni. To so bili lepi časi! Osupnen sem obstal pred njeno podobo, smejé sem jej gledal v okó, a krohotaje sem si v divjej pijanosti trgal srce. Ali je prišla gledat mojo smrt? Ne; saj je dobra, mila. Slišati hoče moje opravičenje, moje prošnje odpuščenja. A jaz ne morem dalje govoriti. Tam je moja knjižica, tam naj bere mojo izpoved.“

Major prične okoli sebe tipati in knjižice na vseh straneh iskati. Ko je pa ne more nikjer najti, jame se zopet razvnet hudovati in vpiti: „Sovražniki so mi vse vzeli. Pobrali so mi mojo obleko in kar mi je najljubše bilo, mojo knjižico. Ljudmila je bila tukaj; tudi njo so proč odvedli, da ne gleda morilčevega obličja. In vendar bi mi bila sedaj edina tolažba, ako bi mi ona podala prijazno roko v spravo. Pripeljite mi nazaj, kar ste mi krivično vzeli!“

Plašljivo se je major okoli sebe oziral, svoje onemogle roke je s trudom v zrak stegal, proséč, da bi zadobil odpuščenje, kajti namišljeval si je, da je Vinka, včasih pa da je Ljudmilo umoril.

V srce je zbodel Ljudmilo ta tužni pogled. Usmilil se jej je revni od bolezni popolnoma potrti mož; bil je prava podoba smrti. Res jej

je mnogo žalega storil, a on sam je tudi veliko trpel, trpel zaradi nje. Ta slaba iskrica življenja, ki le še slabo tli v bolnem telesu, utegne pač vsak hip ugasnoti. Kdo pa ne bi umirajočemu bolniku odpuščal? Ko je major začel zopet proseče Ljudmilino ime šepetati, ni si mogla mlada žena dalje kaj; zapustila je svoje skrivališče ter je s knjižico v roki rahlo proti bolniku stopala. Toda ta nenavadni prizor je bolnega moža zmogel ter vse njegove moči do cela porušil. Opazivši v resnici pred seboj žensko, po kterej je tako zeló hrepenel, strese se na celem životu ter se nekoliko kvišku spné. Oči so mu iz votlin stopile in mu zadnjikrat ognjeno zablisnole. Napel je vse moči ter je bolestno iz dna srca vzkliknol Ljudmilino ime. Ali ta napétost in razburjenost mu je tudi pretrgala slabotno nit življenja; kajti čez nekaj dnij so že spravljali njegovo trudapolno truplo k zadnjemu počitku. —

Gosti mrak je že kril zemljo, ko se je Ljudmila z gospo Dobrinovo vračala domú. Ničesar niste med seboj govorili, da bi druga druge ne motili v premišljevanji poslednjih dogodkov. Ljudmila je hitela v svojo sobo, a nepričakovane novosti so jo tudi domá iznenadile. Zalika je jela že od daleč na pragu pripovedovati, da so dobili gosta. Nestrpno pričakujoč je Ljudmila hlastno v svojo sobo stopila in veselja vzkliknola, ko je tam zapazila Dobriho.

„Dobro nam došli, dragi sosed! Gotovo ste prinesli važne novosti.“

„Gospod župnik Vas lepo prosijo, da pridete že kmalu domú. Sedaj ni nobene nevarnosti več za Vas. Poslali so mene, da Vas jaz osebno preprosim in pregovorim, kar sami pismeno niso zamogli storiti. Vaše posestvo se zeló zanemarja, in nujno je sedaj tam treba kakega gospodarja.“

„Torej se še vedno ne vrne? Še do sedaj ga ni, Vinka, mojega moža?“

Dobriha je molčé rami majal. „Nikogar ni domá. Tudi Binče je nekam izginol, in nihče ne vé, kje da je. Z Matevžem sta se bila v Ljubljano odpeljala ženit se. Matevž je prišel kmalu nato, ko so bili Avstrijci Francoze iz Ljubljane pregnali, ves raztrgan in sestradan domú. Z Binčetom sta se bila v mestu v gnječi zgrešila in izgubila; Matevža so siloma na grad odvedli, kjer je moral Francozom na nasipih delati, o Binčetu pa ni bilo nič več slišati.“

„O mojem moži pa ni mogel župnik res nič več pozvedeti?“ poprašuje Ljudmila dalje proseče in plašljivo.

„Župnik so si vse prizadevali, kar so zamogli. A vse zastonj. Več o njem sedaj ne vemo nego to, kar so Vam že zadnjič pisali. V Novem mestu so ga k smrti obsodili, toda tam ga vendar niso z drugimi vred usmrtili. Živega so ga iz mesta odpeljali, nihče pa ni zvedel, kam. Njegova osoda je še vsem neznana. Vi pa, gospa, prosim Vas, odpotujte na

svoj dom! Dokler je Binče domá bil, uredoval je še nekoliko za silo, a sedaj je vse zapuščeno."

Ljudmila je pač lahko uvidela, da je župnikovo zahtevanje povse opravičeno, a od neugodnih poročil z nova užaljena ni se hotela danes, ko je bilo že itak pozno, dalje razgovarjati. Kratko se je poslovila od svojega gosta.

Dobriha je bil zeló marljiv pri svojem poslu — že iz hvaležne naklonjenosti do Rojarjeve rodbine. Saj je bil pokojni Rojár Dobriho, ko se je bil pred mnogimi leti zapuščen priklatil v ondotne kraje in so ga nekteri ljudje iz gole hudobije črtili, drugi pa kot čarodeja preganjali, prijazno sprejel v svojo hišo, še živil ga je, dokler si ni s svojo godbo sam služil potrebne hrane. A najmanjše dobrote, zapuščenej siroti v prijaznosti storjene, ucépijo v občutnem srci neiztrebljive kalí hvaležnosti in udanosti. Dobriha je ljubil starega Rojarja; po njegovej smrti pa je združil vse svoje hvaležne čute v njegovem sinu in mladej gospej. Kò se je pa v zadnjem času toliko nesreče vsulo na mlada zaročenca, bil je gotovo Dobriha prvi med onimi, ki so v resnici čutili in obžalovali njuno nezgodo. Noč in dan je premišljeval, kako bi bilo možno jima pomagati.

Na vrtu pri Ljudmilinem stanišči je stala majhna vrtna hišica, v kterej je v poletji navadno gospa Dobrinova stanovala. To noč pa je imel Dobriha tam svoje počivališče. Po starej navadi je stal še pozno pri odprtem oknu ter zrl v ponočno tmino. Gosta jesenska megla je pokrivala vso okolico, a prijetno je bilo slišati iz obližja žuborenje majhnega potoka, ki se je vil okoli vrta, in pluskanje njegovih vodic. Dobriha je dolgo zamaknen gledal proti potočjemu pobrežju, kjer so sive vrbe, iz temne megle kakor nočne pošasti komaj še vidljive, rahlo upogibale svoje veje. Ali ni on ta kraj že enkrat videl? Ta vrt zraven potoka z mehkimi tratami in s sadnim drevjem? Dà dobro se še spominja, prav na takem kraji je bilo, kjer se je zadnjikrat kot otrok igral. Za metulji je letal in trgal cvetice. A neki mož mu je obljubil čudno pisane metulje in še lepše cvetice. Z njim je šel, ta ga je pa prodal brezvestno na tuje. Ali je sedaj res našel kraj svoje mladosti, svoj rojstveni kraj? Prav tako je stala domača hiša, toda te hišice na vrtu takrat še ni bilo. Kdo bi mu sedaj v noči vse to razjasnil? Dobriha je nekaj časa skrbno opazujoč nemirno hodil po vrtu, naposled se pa zapre v vrtno hišico ter pri oknu slonéč prične rahlo ubirati in popevati svoje tužne pesni, ktere so se čudno ujemale z ljubkim žuborenjem potočje vodice. —

Goljufivi upi, bridke prevare! Koliko zla ste že prizadele revnim zemljanom! Gospa Dobrinova je Ljudmili vedno netila upanje, da se Vinko še vrne, a današnji novi gost je uničil vse nade. Koliko žalosti za ubogo ženo! Zaliko je odpravila spat, sama pa se je sklonila nad

posteljico svojega deteta ter je nad njim v solzah zlila vso bridkost revne osamelosti. Na tujem ga je rodila, a on, ki bi se najbolj veselil življenja svojega sinka, on ni učakal njegovega rojstva. Razžaljen je odšel in pri odhodu ni dal prijazne besede njegovej materi. In ti, milo dete, pač ne bodeš nikoli poznalo svojega očeta. Edina, a zvesta in vztrajna podpora ti ostane materino srce. Drugega varuha in prijatelja na svetu nimaš. Toda ti tega ne umeš, ti mirno spiš in ne veš, kako danes žaluje, kako tvojo osiroščino objokuje tvoja mlada mati. Dolga in strašna noč je to za njo. Trudne oči so jej včasih zamižale, a skrbna bojazen za bodočnost njenega sinka se jej ni v prsih pomirila. Iz hudih sanj se predrami, teši in ljubkuje dete, ki se je prebudilo ter jelo vekati; pri njegovem vzglavji je skrbno vso noč tužno bedéč presedela, čakajoč jutranjega svita. Med tem pa je v sivih vrbah zašumel jesenski vetrič ter je na svojih krilih rahlo doneče, a dobro umevne glase ponočnega pevca ponesel tja do oken bližnje hiše, da je žalujoča žena čula in premišljevala njegove žalne tožbe:

Zbežite megle, dahnite vetrovi,
Na vedri plan me zvabite duhovi,
Kjer sreče glasi milijo srcé!
Vonjavo divno sap'ce so pihljale,
Vodé šumeče v sèn me zazibale,
V vrtnej šumi drobni ptič žgoli,
Kam tiraš proč me, mož, brez milosti?
Moj dom, moj rod, blagosti zibel,
O da bi te še enkrat videl!

Zbežite megle, dahnite vetrovi,
Rešite kletstva, blagi me duhovi,
Dokáj sem prosil, v robstvu hrepenel!
Pošastni v gozdu švigajo strahovi,
Popotnika strašé noćí glasovi,
Zver gleda čudom solzni moj obraz:
Sirota, kaj medliš tu v nočni čas?
Kje moj je dom, blagosti zibel,
O da bi te še enkrat videl!

Zbežite megle, dahnite vetrovi,
Podobo njeno stvarite duhovi,
Milino žarno prejšnjih dnij!
Za mano gledala je in prosila,
Roké stezala, vroče solze lila:
Nikar ne hod' od mene v tuji svet!
Zgubljeno vse! — a čut ne jenja tlet'
Za té, moj up, ljubezni zibel,
O da bi te še enkrat videl!

Na nebu se zvezde utrinjajo, žareči utrinki razsvetljujejo črni mrak. Noč beži s svojimi temnimi krili, še malo časa, in na vzhodu zasveti zlato-rumena jutranja zora. — (Konec pride.)

Slovenec, Slovan sem.

Otožnost tiha včasih me obhaja,
Ko vidim, da nas tujec zasmehuje;
Globoka žalost mi srcé navdaja,
Ko iz svetinj, nam svetih, se norčuje.
A žalost zopet mine, kajti vem:
Slovenec, Slovan sem.

A ko rojak od naroda odpada,
Ko mater sramotí in zaničuje,
Ko jej v srcé izdajstva nož zabada,
Me sveti srd, obup me premaguje.
A zopet vmirim se, ker dobro vem
Slovenec, Slovan sem.

Naj torej tujec nam svetinje smeši,
Naj izdajíca rod naš zaničuje,
Mogočna éna svest mi srce teši:
„Slovanstva vez“ mi dušo povzdiguje.
Zatorej ne obupam, dokler vem:
Slovenec, Slovan sem.

T. Turkuš.

V gozdu.

V gozdu, tihem gozdu
Hišica stoji,
Steza, ozka steza
Tja do nje drži.

Jaz pa sem ogladil
To ozkó stezó,
Ko ljubezen nosil
V srci sem svetó.

Hišica stojí še
Vedno, vedno tod,
Tudi jaz še hodim
Ozko isto pot.

A zaprta vedno
Vrata so skrbno,
Kjer ljubav užival
Srečen sem mladó.

Draga pa odšla je
Daleč čez morjé —
Samo je ostalo
Bore mi srcé.

Nivalis.

Večer.

Cvetlica za cvetlico
Zapira si okó,
Na nje rosí rosico
Preblaženo nebó.

Na list si hrošč je zlati
Posteljico postljál,
Tu hotel je zaspati,
Svoj tek je dokončál.

Škrjanec pa z višave
Se spušča v deteljo,
Tam sredi mu dobrave
Ležišče je mokró.

V zelenem gozdu pije
Še srnica vodó,
V grmovje se zavije,
Zakrije jo drevó

Vse mirno je, le vali
Studenčeka šumé,
Ki se delé na skali
Skakljaje tja v morjé.

N

Blagodejna zvezdica.

(Novela.)

(Konec.)

X.

Drugi dan proti poldne sedi Bruno na priprostej kamenenej klopi pod veliko košato lipo, ki je kinčala prostorno dvorišče pred Bertholdovo hišo. Nad njegovo glavo skrivnostno šumi listje lepega drevesa, s kterim se igra rahli vetriček, ki prihaja s severne strani ter preganja soparico pasjih dnov.

Bruno si sname klobuk z glave, obriše si z ruto znojne kapljice, ki mu svetijo na čelu in vzame iz žepa svoje suknje kopico časopisov.

Ko se je nekoliko izpočil, izbere si izmed časopisov onega, ki ga bolj zanima in se vá-nj začita.

Zdaj prikoraka proti njemu gospa Bertholdova držéč na desnej roki mali jerbašček z ročnimi deli, v drugej pa veliki plaid.

Dobro jutro, Bruno, ali ti smem delati družbo? —

Bruno jo iznenadjen pogleda. Mati ni nikdar hrepenela po njegovem društvu; od kod na enkrat ta sprememba, misli si zdaj on. Drago mi bode, odgovori Bruno in se nekoliko umakne, da napravi prostora materi. A poznalo se mu je, da ga nič preveč ne veseli ta nenadejani obisk. —

Gospa pogrne mehki plaid na klop, da bi ne sedela na trdem, vzame neko majhno delo iz jerbaščeka in se vsede poleg sina.

Ni napčno pod tem drevesom, začne zdaj mati govoriti; senca, hlad in mir denejo prijetno človeku v takej vročini. Veš, Bruno, nadaljuje ona in si izbriše med tem s tanko belo ruto dvoočnike ter si jih natakne na nos, — Oskar hujša dan za dnevom. Ravno sem govorila z zdravnikom. —

Ubogi fant, pravi pomilovalno Bruno; jetika ga je zadnji čas hudo zdelala. Nisem mislil, da je nesreča že tako blizu. Vzame zopet časopis in gleda vá-nj. —

Gospej ne gre delo nič prav izpod rok. Vidi se jej, kakor da jej nekaj srce teži, kar bi rada povedala, pa ne vé, kako bi začela. —

Čez nekaj časa povzame zopet besedo: Ljubi Bruno, rada bi te nekaj prosila. Saj veš, takó dolgo že odlagaš; skrajni čas je že. —

Bruno, ki je vedno v časopis gledal, pretrga jej zdaj besedo in hitro pravi: Da, mama, jutre ali pojutranjem Vam izpolnim željo. —

Ali res, Bruno? Ah, ti si edini izmed mojih sinov, ki mi dela veselje. Le podvizaj se, Bruno, prosim te. Vedno ti bodem hvaležna. —

Da, mama, najpozneje do pojutranjega dne dobite gotovo ono svoto, ktero potrebujete, da si oni lišp naročite. Danes in jutre imam —

Oh moj Bog! vzklikne nevoljno mati: ti me ne umeješ. Saj ni denar, kar želim od tebe.

Ne? pravi Bruno iznenadjen in postaja nemiren. —

Gotovo ne, Bruno. Jaz menim, da je zadnji čas, da prosiš gospoda N. za roko njegove hčere, ljube Kornelije, hitro poreče mati, ker se je prepričala, da je ravni pot najboljši pot. —

Bruno nič ne odgovori: zré še vedno v list, a ne razločuje v njem nobene črke več. V glavi se mu je vrtilo, srce mu je bilo hitrejše in zdelo se mu je, kakor da ga nekaj v prsih davi. —

Ali nič ne odgovoriš, Bruno, pravi mati v skrbéh, ko zapazi njegov nemir. —

Bruno odloži list, pogleda materi v lice in reče: Da, mama, snubiti hočem Kornelijo. Takoj jutre, danes, v trenotji, ako želite. —

Ali, Bruno, kakó si raztresen! Kaj si pozabil, da je Kornelijin oče na potovanji in da se vrne še le čez teden dnij? —

Bruno se veselo zgane, ko čuje materino opazko.

Mati to zapazi, in ni bila zadovoljna. Zató še dalje v njega sili: Ali mi obetaš, Bruno, da še isti dan, ko se povrne Kornelijin oče, izpolniš, kar si mi zdaj obetal? —

Ali takó malo zaupate v moje besede? odvrne nevoljno Bruno. —

Mati je čutila, da ga ne smé dalje mučiti, ako noče potratiti, kar je s tolikim trudom čez toliko let komaj danes pridobila. Pobere torej svoje reči in ga zapusti.

Ko je pa Bruno zopet bil sam, nasloni glavo na lipino deblo in zré nepremakljivo v zrak.

XI.

Oskarjevo življenje se je vedno bolj nagibalo h koncu. Vsi domači so to vedeli, najbolj pa je to vedela Ada, ki ga je videla hirati. Imela je tudi ona trpeč obraz vsled telesnih utrujenostij, kakor je sama Oskarjevemu zdravniku trdila, ki jo je poprašal, ali se menda dobro ne počuti.

Sama pa si je s strahom priznavala, da je le njeno srce bolno, in da njene bolezni ne ozdravi vsa zdravniška umetnost celega sveta. —

Kornelijin oče se ni še povrnol s potovanja. Kornelija mu je že bila naznanila, da bode dan njegovega prihoda tudi dan njene zaroke z Brunom, in mu že znovič pisala, da se naj vendar podviza priti nazaj. Oče jej je odgovoril, da še naj potrpi nekoliko dnij, dokler poravna svoje opravke, potem pa, da se hoče nato tem veselejše radovati. —

Med tem ste bili gospa Bertholdova in Kornelija povabljeni na neki izlet z gospodo sosednjega gradiča. —

Bruno, ti moraš tudi z nama, zahtevala je mati.

Ah da, pridite, prosi Kornelija.

Ali se Vam ne zdi nespodobno, mama, da bi vsi šli iz hiše, ko je Oskar umirajoč? opazuje Bruno.

Oskar je umirajoč že štirinajst dnij, pa še vendar živi, meni mati. Kdo si bo zavoljo njega odrekal tako zanimivo zabavo? —

Ako ne bode isti dan Oskarju hujše, spremljam Vaju gotovo, obeta Bruno. —

A ravno isto jutro, ko so hoteli vsi trije odrinoti, pokazala so se pri Oskarji znamenja bližnje smrti. Stari Berthold zahteva, da bi zaradi tega nihče ne zapuščal doma. A njegova gospa ugovarja, češ da ni Oskarju gotovo še tako hudo, kakor vsi trdijo. Naj pa Bruno domá ostane, pravi ona na zadnje, da bode nekdo pri roki, ako bi sila prišla. On mi tudi lahko brzojavi, ko bi se res pri Oskarji na zlo obrnolo. In tako, kakor vselej, morala se je tudi zdaj njena volja izpolniti. In odpeljala se je s Kornelijo, ki je s težkim srcem prenašala, da Bruno domá ostane. —

Bilo je popoldne okoli četrte ure. V Oskarjevej sobi delajo somrak zelene priproge, ki so spuščene na oknih. Oskar leží navidezno miren, samó sapa mu vedno bolj zastaja. Zdaj odpré očí in s slabim glasom pokliče — Ado.

Ada, ki je s slugo molčé sedela pri njegovem vzglavji in na vsako njegovo gibanje prežala, skloni se proti njemu prašujoč, kaj je njegova želja.

Privzdignite mi nekoliko glavo; ne morem sopsti, prosi Oskar. —

Ada mu s pomočjo služabnika izpolni željo. Ležal je zdaj višje.

Takó sem zaspan in ne morem zaspati, potožuje se Oskar in hoče kašljati, a iz njega pride le votel glas. —

Ada se prestraši in mu namoči posušene ustnice z neko za to pripravljeno hladilno tekočino in mu izbriše solze, ki so se prikazale v očéh. Pri tem zapazi, da imajo one neki čuden odsev. Gre k mizici, napiše na košček papirja: „Idite po duhovnika in zdravnika“ ter izroči listek slugi z besedami: Storite, kar sem Vam napisala.

Sluga čita in takoj zapusti sobo. Ko gre čez dvorišče, sreča Bruna. Hitro mu oddá Adin list ter gre dalje svoj pot. Bruno čita list in se zamisli. Kmalu se pa predrami in napoti v brzojavno uradnico. Tam odpošlje materi naznanilo in jo pozove nazaj; a potem se nemirno sprehaja po vrtu.

Sluga ni našel domačega duhovnika domá, ker je ravno prej odšel drugega bolnika obhajat in ga ne bode do noči nazaj. Po Brunovem ukazu se potem odpelje v bližnjo faro po tamošnjega duhovnega pastirja.

Pride večer. Ne matere ne sluge še ni bilo nazaj. Bruno se po dolgem obotavljanji slednjič odloči iti k Oskarju pogledat.

Vrata Oskarjeve sobe so bila na pol odprta, kakor jih je odhajajoči

sluga v naglici pustil. Bruno se ustavi med vrati in gleda prizor, ki se pri postelji vrši.

Oskar sloni z glavo na Adinej rami, Ada pa mu z namočeno gobo čelo hladi.

Ada, jaz kmalu umrem, šepetá Oskar; ali boste kdaj moj grob obiskali? —

Ada premaguje solze in reče: Tiho, Oskar, tiho; zdravnik ne dovoli, da govorite. —

Ada, Vi žalujete; ali meni veljajo Vaše solze? nadaljuje Oskar, potem pa uspehan omolkne. —

Ada, pravi zopet črez nekaj časa, pozdravite očeta in Bruna in povejte zadnjemu, da jako obžalujem, da sem ga nekdaj nehoté razžalil. —

Adina roka, ki je močila Oskarjevo čelo, začela se je vidno tresti. —

Ali me boste kaj pogrešali, Ada, ko me ne bode več? Ali ste me res tako ljubili, kakor ste mi obetali, ko ste me prvikrat zagledali? —

Da, Oskar, ljubila sem Vas in Vas še ljubim, zagotavlja Ada ginena. Toda tiho zdaj, da se kašelj ne povrne. —

Bruna pa vendar bolj ljubite od mene; kaj ne Ada? dostavi Oskar in se zopet zvije, ker ga je kašelj napadel. —

Ada ga prestrašena drži, gladi mu lice, čelo, da mu s tem vsaj nekoliko polajša hude težave. Na enkrat pa ga z vzklikom izpusti. Oskar je bil mrtev!

Ada poklekne k njegovej postelji in joče ter moli za pokojnega prijatelja. —

Na enkrat pa začuje osoren glas, ki jej veli: Vstanite; tú ni več Vaše mesto! —

Ada, ki je predobro poznala ta glas, vstane, pogleda še enkrat bledo Oskarjevo lice in hoče zapustiti sobo, ne da bi se ozrla na osebo, ki je to ukazala. A nekdo jo prime za obleko, med tem ko prejšnji glas še bolj osorno ponavlja:

Ne! počakajte še eden trenotek! Povejte: Ali je Oskar govoril zadnje besede v blodnji, ali v zavesti? —

Ada povzdigne očí in vidi pred seboj Bruna z burnim obrazom, vzdignenih prsij, z očmí obrnenimi v tlá. —

Recite brž, sili nestrpljivo Bruno in se vede, kakor človek, ki je um izgubil: Ali je resnica, ali ne, kar je Oskar govoril, predno je dušo izdihnol? —

Ada je čutila, da mu mora nekaj odgovoriti. A sramožljivost, da bi mu odkrila resnico, in bol, da bi mu jo zakrivala, bojevali ste se z vso silo v njenej duši. Na zadnje se določi nekaj povedati, toda beseda jej na ustnih onemí. —

Vi molčite? pravi Bruno žalosten. Se vé da! jako umljivo, dostavi vedno bolj tiho; Vi ljubite samó Huga. —

Nikakor ne! odgovori razžaljeno Ada.

A nekdaj ste ga vendar ljubili? pristavi Bruno in okó se mu polno upa zasveti.

Nikdar ne! zagotavlja Ada z zaničevanjem. —

Na Brunovem obrazu so se igrale podobe njegove razburjenosti: bol, dvom, ljubosumnost, up in strah, vsi občutki so se menjavali zaporedoma v njem. —

Gospodična Ada, poreče zdaj bolj miren, a njegov glas je še vedno neprijazen; ali morete vpričo pokojnika, kteremu ste bili tako udani, ponoviti, kar ste mi nekdaj zagotovili: da se namreč nimate sramovati svojih dejanj? —

Ada dene roko na srce, povzdigne očí najprej proti Oskarju, potem pa kvišku ter z glasom, ki je še bolj pričal o njenej nedolžnosti, kakor pa njene besede, slovesno izreče: Da! morem ponavljati! —

V tem hipu se začujejo brzi koraki prihajajočih oseb. Prikaže se pri vratih gospa Bertholdova, ki s temnim očesom meri Bruna in Ado; takoj za njo pa pridejo duhovnik, zdravnik in sluga.

XII.

Takoj, v trenotku mora iz hiše! zagotavlja drugi dan gospa Bertholdova Korneliji, ki je poleg nje na oknu slonela. Niti do Oskarjevega pogreba ne smé tu ostati. Dala sem jo poklicati; vsak hip bode tukaj. —

Ste že pospravili svoje reči? poprašuje gospa nekaj trenotkov pozneje Ado, ki je bila že za potovanje oblečena. —

Da, milostljiva gospa, odgovori ponižno Ada in premaguje solze. —

Zdaj pride Bruno v sobo.

Dobro, da si prišel, mu reče mati. Gospodična Ada bode še danes odpotovala. Izplačaj jej in dodaj še nekoliko za trud, kterega je zadnje dni imela. —

Mama, odgovori Bruno mirno, toliko bodete vendar dovolili, da gospodična Ada spremlja k zadnjemu počitku svojega gojenca, kteremu se je toliko požrtvovala. —

Ada ga hvaležno pogleda.

Gospa, ki je videla Adin pogled in ga napačno tolmačila, odvrne srdito: Njo naj še obdržim, ki mi je nesrečo v hišo prinesla? Zapeljala je Huga, Oskar se je bil v njo ves zagledal; naj zdaj še mirno čakam, da mi na zadnje še tebe zmoti? —

Mama, ne éne besede več! zagrmi Bruno, in oči mu od jeze zablisknejo; jaz ne dovolim, da bi kdo žalil mojo nevesto! —

Njegova nevesta! vzkliknete kakor iz énega grla mati in Kornelija.

tudi on svojo izvoljenko. Obadva mlada, obadva lepa in dvojčeka po duhu, živela sta v prav zadovoljnem zakonu. —

A najzadovoljnejši izmed vseh je bil Bruno. Ko se v trenotkih prijetnega medosobnega zaupanja s svojo soprogo čuti srečnega, reče večkrat svojej Adi: Ti si bila blagodejna zvezdica, ki je zasijala našej hiši. Ti si sladila nesrečnemu Oskarju zadnje mesece njegovega žalostnega življenja. Ti si olajševala starost našemu očetu. Brez tebe bi mama gotovo še zdaj blodila po izvenrodbinskih krogih, in ti si tudi Huga nekako moralno poboljšala, dostavi vselej bolj s tihim glasom in lahno zarudí. —

* * *

Ko je gospa Barbara dobila naznanilo o Adinej poroki, jokala se je od veselja in žalosti ob enem. Od veselja, da je njena Ada tako preskrbljena za celo svoje življenje, od žalosti, ker Ada ne more več postati Feliksova.

Dolgo si ni upala sinu tega povedati. Na zadnje se pa otovori s celo kopico tolažljivih besed in mu odkrije važno to novico.

A kakó se začudi, ko Feliks radosten vzklikne: O mati, jaz sem takó srečen s svojo županovo Leno, da Vas prosim dovoljenja, naj jo snubim.

Županova Lena! ponavlja mati in pomišljuje. Kmalu pa se jej obraz zasveti in reče zadovoljna: Poznam deklé; pridna je in tudi ni napačna. Ako je tebi prav, meni tudi. —

Feliks objame ves vesel svojo mater in potem teče k županovim z novostjo, da je mati v snubitev dovolila.

Gospa Barbara pa gleda za njim in reče: Da je le zraven Ade tudi moj Feliks srečen! *Pavlina Pajkova.*

Glas iz slovenskih goric.

Divni moj štajerski raj, presrčno mi bodi pozdravljen,
Blagoslov božji razlíj ná-te se doli z nebés!
V širem okvíru gorá razgrínja se tvoja mi slika,
Kakor veličestni vrt v bújnosti južni cvetóč:
Mreža trsovih brajd prepréza ti holme prisójne,
Crkve se béle po njih kakor labúdi bliščé;
In po raváni šumí pšenice valovje rumeno,
Mična preproga livád krije ti brdo in dól . . . .
Glej, v tem raji živí predragi slovenski moj národ,
Mirne družine očák čuva oskromni svoj dom.
Čil je Slovén in krepák, postave je vitke, ponósne,
Jéklo je njemu značáj, méhko in blago srcé;
Naših mladíčev pogúm skazuje se v bojih krvavih
Hrábro, slovéčih njih zmág lóvor jim venča glavé;

Venec brhkih deklêt kot bujni bršlín nam ovíja
  Národa sveto drevó — lépšej bodóčnosti cvét.
Toda — v bedi jeći ta národ bogato nadarjen,
  Klonjen, ob tlà poteptán v svojej slabosti medléč
Sétvi zeleni enák, katero sovrág je pogázil,
  Da ne dvignejo več solnčni poljubi je s tal —
V tem ko svóbode raj sosédom se našim razcvita,
  V svitu bogastva blestí varno ponosni jim dom.
Drugi rodovi hité po zlatih stopnícah prosvete
  — K luči resníce hlepéč — k smotru človeštva navzgór,
Ali vrli moj rod še v temi nevednosti žije,
  Krivih nazórov zastor v svét mu zapira pogléd. —
Ko človečanstvo obvél svobóde bil dih je spomladni,
  Vzdramil se bil i Slovén čil iz nesvéstnih je sanj:
Kakor na kresni večér, ko ógenj se néti za ógnjem
  V krogu po strmih goráh slavnim pradedom v spomín —
Vstájal za možem je mož, klicáje svoj rod iz mrtvíla,
  Prorok je sleherni bil, v svetej ljubezni goréč;
Pevcev navdúšenih zbor pozdrávljal rumeno je zoro,
  Kras domovíne slavéč, jasen obétal jej dan. —
Vendar — preskoro povžil navdúšenja bujni je zúbelj
  Prótje plamtečih idej, légel v doline se — dim:
Národa svet žrtveník zdaj pusto nam tú pogoríšče
  V logu samotnem stojí, pevcev omólknol je zbor.
Smrtnej streli so v plen zapáli nam smeli vodníki,
  Národni mnogi vojščák vzplášen se spústil je v bég;
Žal, in marsikateri odpadel je lipi slovenskej
  Vélemu listu enák, vetru začasna — igrá!
V borbi za nično koríst ugašuje nam žar rodoljubja:
  Tému zlató je uzór, trébuh je ónemu — bog . . . .
Tožen res je ozír v mrakóve minólosti naše,
  Zdánjosti mrkli obraz vabi solzé mi v oči;
In če gledam napréj in národa motrim bodóčnost,
  Skrito za tajni oblák — strah mi obhaja srcé!
P o t o k slovenstvo je, glej, tekóč po neplodnej puščavi,
  Dolbe v pečíne si tír, jézov ga spone mejé:
Z juga mehkúžnosti dih življenja sušéva mu vire —
  Séverne tóposti léd slóbodni tók mu duší;
Ondi na desno zijóč odpíra se brezdna mu žrelo —
  Silnega morja poplâv z brégov mu levih pretí . . . .
O da oblaci nebá iz nedrij sorodnega morja
  Živeža mu prinesó, dá mu valovje vzkipéč
Jézov razrúši oklòp in zlije se v strugo prvotno,
  Z bratom močnejšim objét k smotru prodíra si pot;
Da na iztók zavalí napredka se reka mogočna,
  Njeni veličestni šum vzdrámi duhóve iz sna:
Z desnih in levih obál potoci se zlijejo vá-njo,
  Z materjo združeni spet v morje — slovanstva šumé!

Vilko Drvanjski.

Straža pri ovcah.

Bilo je meseca septembra. Ovčar, Miha po imenu, že priletena, neoženjen mož, prišel je skozi grmovje, ko se je jelo mračiti, na zeleno plan, kjer je stala blizu košatega bukovega drevesa mala koliba. Ne daleč od nje pa je bila lesena ograda, kamor se je živina čez noč zapirala. Ta ograda je bila iz več delov sostavljena, in prestavljal jo je pastir vsak dan na drug prostor, da je tako pognojil vsak večer nekoliko in sčasom več rovta, kjer je zapiral. Blizu ograde je stala iz nekoliko desek zbita postelja, ki se je dala prenesti. Nekoliko slame je bilo v tem ležišči, ki je bilo od vseh stranij zapaženo in tudi od zgoraj pokrito, da ni dež močil človeka, ki je prenočeval tukaj pod milim nebom in stražil ovce, da se jim ni primerila kaka nezgoda po noči. Le ena sama deska na strani se je odpahnola in zopet zapahnola, ako je bilo treba v ležišče zlezti.

Miha je zakuril v kolibi, da se je kmalu pokadil dim izpod njene strehe. Potem je vzel leseno posodo in šel k studencu po vode, imel je precej daleč. Ko je prišel nazaj na rovt, čul se je že zvonec blizu in vedno bližje. Kmalu so se prikazale ovce iz grmovja in priletele so tropič za tropičem na plan. Za njimi pa je prišel jako ponosno velik ovčarski pes. Z repom je pomajal, ko ga je Miha nagovoril rekóč: „Ali si jih prignal, Beržon?“ kakor da bi hotel odgovoriti na ovčarjevo vprašanje. Stemnilo se je in ovce so šle ena za drugo v ograjo, Beržon pa je pomagal ovčarju, ki je spravljal žival. Pred kolibo je ležalo leseno korito. Tu notri je dal ovčar Beržonu večerjo, ki je naglo spravil pod streho, kar je bilo zá-nj pripravljenega, potem pa je šel k ograji in se vlegel pred njo blizu ovčarjevega ležišča. Položil je glavo na prednje noge in ležal mirno. Tudi ovce so polegle. Ovčar je še nekaj rezal v kolibi. Na enkrat vzdigne Beržon glavo in skoči po konci ter zalaja, da se je razlegalo daleč okrog.

„Pa ne da bi,“ govori Miha sam s sabo v kolibi, „pa ne da bi se kaj priplazilo. Kaj imaš Beržon?“ Pes je zalajal še nekterekrati, potem pa skočil dol proti zavori, kjer pripelje pot na rovt, in je utihnol. Ovce pa so skočile kvišku in se zagnale tako na stran, da je ograja zapokala.

„Nič hudega, Miha! nič hudega,“ se oglasi nekdo, ki je prišel z vrečo na rami skozi zavoro. Bil je Tone, ki je prinesel ovčarju moke, kruha, soli in kar je še drugega potreboval. Tone je bil domač hlapec in je prišel še le zdaj od doma, kajti zaradi mnogega dela se ni mogel prej odtrgati.

Beržon, ki ga je dobro poznal, utihnol je precej, ko je prišel blizu njega, in spel se je na-nj ter skakal okrog njega ves vesel, da ga zopet vidi čez dolgo časa.

„Kako pa, kako? Miha!“ začne hlapec odloživši breme na klop v kolibi; „slišim, da vam zopet medved nagaja. Pravili so, da bi jih bil nekterim ovčarjem nekaj pometal in poklal.“

„Mojih se do zdaj še ni lotil, tudi se ga ne bojim posebno, da le nobena od tropa ne odleti; bati se mi ni, da bi kaj pograbil.“

„Imaš dobrega psa; je-li?“

„To je, na Beržona se smem zanesti. Vidiš, je že zopet pri ovcah; kakor bi vedel, da niso prav varne, tako jih varuje in čuje. Ne zmaja se veja v hosti, da bi je ne slišal po noči. Kolikokrat trdo spim, ko me prebudi, ako zapazi kar si bodi in skoči po konci ter zareži, kakor bi hotel kar raztrgati, kar ima priti. Ravno tako pazljiv je po dnevu, ne pusti tropa kar za trenotek ne.“

„Kaj bi neki bilo, ko bi se tako-le po noči vendar priplazil medved od kod?“

„Medved?“

„Ne pustila bi mu ne z lepa, da bi nama odnesel kako žival. Razgnal bi nama jih, ker so ovce jako boječe, skočile bi in se zagnale tako v ograde, da bi jo podrle, potem pa bi se znalo primeriti, da bi se ktera kam zatekla in bi mu prišla tako v kremplje. A še tako težko, ker bi mu pes ne dal mirú, dokler bi ga ne odgnal. Sicer pa se ni bati, da bi prišel, le kedar je oblačno, ali ko bi bila megla, tedaj bi bilo več nevarnosti.“

„Tedaj misliš, da bi se ga Beržon ne bal?“

„Kaj še! Ni dolgo tega, kar ga je gonil, dobro vém, da ga je gonil, čeravno medveda nisem videl.“

„Kje?“

„Tam gore pod Velikim plazom, kjer se smrečje in gost les začenja. Ovce so bile raztresene tam po grmovji, jaz sem bil precej daleč od njih, šel sem ravno vodo pit dol proti Zmrzleku. Kar se zaženejo ovce in prileti ves trop, kakor bi jih bil iz puške izstrelil dol proti meni, in obsule so me, da sem mislil: okrog me bodo podrle. Pes pa je zalajal in šlo je tja po gošči in noter v smrečje tja prek roba. Hav, hav, le po redko je bilo slišati in vedno dalje, vedno višje. Trpelo je dolgo, še gore pod vrhom sem ga slišal, se vé videti nisem mogel, kar je gnal, ker je gošča vse zakrila. Tudi psa nisem videl. Slišal sem ga še, predno je šel čez hrib. Še le proti večeru je prišel nazaj, in to je bilo popoldne, ko je vzdignol zver. Da ni bilo drugega kot medved, poznal sem po glasu pesjem, ker tako počasi in tako silno ne laja nad nobeno drugo živalijo, kar jih poznam, kakor za medvedom.“

„Malo sitno bi pa le bilo, ko bi vaju tako po noči obiskal.“

„Zvečer vselej trobim na rog, predno zlezem v posteljo, in to ga tudi nekoliko odganja. Ko bi Beržona ne imel, ne rečem, da bi se ga ne

bal po noči, ker ravno tukaj na tem rovtu je v prejšnjih časih večkrat klal. Imam pa tudi vsak večer sekiro pripravljeno pri postelji, da bi mu jo zasadil tja v rebra, ko bi ga le prineslo tako blizu, da bi ga mogel doseči.“

„Ne vém kako bi bilo, Miha, ko bi prišla skupaj s kosmatinom. Roka bi se tresla, da bi ne zadela dobro.“

„Kakor je. Čeravno mi je ljubše, da bi ne imel nikoli ničesa opraviti s to zverino, vendar rečem, da kar tako pobiti bi se mu ne dal. Branil bi se, kar me je v hlačah, in sekal bi, kolikor bi mogel. Grd je grd in srep, ako ga človek vidi na prostem v hosti. Videl sem že ujetega medveda, pa tudi na prostem sem ga že videl, ali ves drugačen je zvunaj, kakor v zaporu. Že vém, da sem bežal, kakor bi me bil veter nesel, ko mi je od tropa ovco vzel. Bil sem še fantin, ko sem ga prvikrat videl v hosti. Potem se mi je večkrat pripetilo, da sva se naletela, ali nikoli ne prav na blizu, ker tudi medved se človeka ogiblje, če se ga more in če ni razkačen, ali če ni kaka medvedka, ki ima ravno mlade.“

„Medvedka je menda še veliko bolj nevarna kot samec, če pride s človekom v dotiko.“

„Posebno pomladanski čas, in dokler mladiče sabo vodi. V tem času, rečem, da bi se je ustrašil, ko bi jo srečal v gozdu ali kjer bodi na samem. Vidiš Tone, ti si skoro trikrat mlajši kot jaz, torej ne moreš posebno veliko pomniti.“

„Na pomlad me bodo pa vendar že v vojake vzeli.“

„Če boš za nje, kar ne dvomim. Vidiš, ko tebe še ni bilo, morebiti še tvoje matere ne, ali pa je bila še otrok, sem jaz že pasel. In tedaj je bilo, ko sem prišel večkrat z nekim Gašperjem, ki je tudi pasel in je bil tačas proti meni, tako kakor zdaj jaz proti tebi, torej mnogo starejši od mene. On mi je pravil, kako se je z medvedko bojeval in v kakej nevarnosti je bil, in dejal je, da ga je tákó rekóč pes smrti rešil.“

„Kako je bilo, povej mi, predno greva spat.“

„Bilo je spomladi; lepo so šle ovce po paši, kakor mi je mož pravil, dobro je imel psa naučenega in trop lep in velik, nekaj čez poldrugo sto je bilo vsega. Znano ti je, kje se pravi nad Strugo. Tam gore je imel ovce. Šel je nekoliko naprej in pustil živino samo, pes, prav lep, velik ovčarski pes je bil pri njej. Nastavljeno je bilo tako, da je morala priti ob kratkem na Strugi iz šumovja. Ovčar je ves čas zvonec slišal in vedel, kako gre trop. Sedel je tu na trati in obrezoval les ter ga pripravljal za cokle. Malo pastirsko sekirico je imel zraven sebe na tleh, ko je strgal s krivim strugom bel javorov les. Kar zasliši ravsanje in lajanje v hosti. Ovce so zletele, da je zvonec ropotal kakor, kedar se žival prestraši in beži, kakor divja. Iz lesa pa se pripodita velika medvedka in pes za njo, ki se jej je zaletaval od zadej na hrbet. Pogosto ga je

stresla iz sebe in odletel je od nje, kakor mala mačka. Dva mladiča je imela zraven sebe. Kar se postavi na zadnji nogi in zopet jej je bil pes v dlaki. Pastir skoči po konci. Bežati ni bilo več mogoče, zver na zadnjih dveh je bila pred njim, pes pa za njo. Ne vedé kdaj, segel je ovčar po ostrej sekirici, tako da jo je še ob pravem času dobil v roko. Kar na ravnost se je spustila starka proti možu in hotela se je zagnati vá-nj. Šla je po zadnjih nogah. Vendar, predno ga je dosegla, mahnol je ovčar s sekiro in zadel je zver v oko. Ravno v tem hipu pa je skočil zopet pes od zadej na zver, ki se je zdaj vrgla nazaj in rjula ter se spustila za neustrašljivo živalijo, za psom. Veje so pokale, ko sta se ruvala v hosti, šlo je navzdol, več ni bilo zveri nazaj, prebito črepino je imela, omamilo jo je in oko jej je steklo. Mladiča sta zbežala na smrekovo drèvo. Ovčar pa oplašen, da si za prvi trenotek ni vedel pomagati, pobral je zopet ostro cel * z zemlje in poslušal ter čakal, kaj bode. Daleč doli po hosti in po lesu se je slišalo ruvanje. Čez dalje časa je še le utihnolo in prišel je pes ves uspehan nazaj. Samega veselja se je spenjal na gospodarja, ali precej je jel zopet rjuti in lajati, ko je zapazil mladiča na drevesu. „„Čakaj,““ dejál je pastir, ki je slutil po krvavem medvedkinem sledu, da se ni več hudega bati, „„čakaj Kranjec — tako je bilo psu ime — zdaj bova pa še mladiča podavila.““ Zlezel je za njima na drevo in potolkel jih je, da sta popadala mrtva na zemljo.“

„Kaj pa je bilo z medvedko?“

„Obležala je, dobili so jo še le drugi dan, ko so šli za njo gledat.“

„Ta je pa dovolj strahú prestal; škoda da je mladiča tudi usmrtil, lahko bi ju bil polovil in prodal.“

„Lahko bi ju bil ujel, ali v strahu ni mislil na to in pa še, ker je pes tako revsal nad njima. Hotel je pridnemu pomagaču veselje napraviti.“

„Ne vém, kako bi se mi sprijeli, ko bi prišel tako-le po noči od kake strani kak kosmatinec.“

„Mislim, da tukaj se nam ga ni bati, ker zvečer kurim, in ognja se ogiblje, in predno se vležem, trobim na rog, kar ga tudi nekoliko oplaši in odvrača, čeravno mu ovčje meso diši. Po noči je pa Beržon, ki bi ga odganjal, ko bi se priplazil. Sicer se ga pa zdaj ni toliko bati, kakor spomladi, in samec ni nikdar tako nevaren, kakor samica, kedar ima mladiče. Le tedaj, kedar je ranjen, tedaj je hud, da se loti tudi človeka in ne odjenja, dokler ni premagan.“

Ovčar je zagrebel žrjavico na ognjišči v pepel, vzel rog iz deske

---

* „Celovje“ pomeni rezilno orodje, kakoršnega rabi drvar, strugar, mizar itd. Eno tako orodje, na pr. sekira itd. se pa imenuje: cel, -i, ali cel, -a (v v kollectivnem pomenu).

nad malimi vraticami in je zatrobil, potem pa zlezel v pograd pri ogradi, v kterej so bile ovce zaprte; hlapec pa je šel na svisli v prijetno dišeče senó.

Dobro sta spala vsak v svojej postelji, Beržon pa je stražil boječe ovce v lesenej ogradi. *Samostal.*

Copernice so.

(Pripovedka s Crkevnjaka, dve uri zapadno od Ljutomera.)

Zapisal *Petrov Tone.*

Negda sta bila mož pa žena. Mož je bia tkalec. Lüdje so njemě pravili, ka je njegova žena coprnca. On toga ně zna, zato jo je htea posküsiti. On gre k svojemě sosedě, s kerim sta celi den pila; sosed pije žganico, naš tkalec pa vodo. Večer pride tkalec domo, pa že v priktě [1] padne na tla, tak se je pijanega naprava; žena ga zvleče v postelo, on pa začne hrkati, takak da bě trdno spa. Na to pride njena pajdašica, pa zve, ka je tkalec píjan. Da bě se prepričala ali je zlo píjan, vzeme gorečo skalo, pa mu podplate žge; on pa smrči no vse pretrpi, pa se dela, takak da bě tak trdno spa. Pajdašica se prepriča, ka on trdno spi, on pa vse vidi, kak sta se z mastjo namazalě, kam sta mast djalě, pa tüdi čüje, kaj sta se rajtalě; [2] na zadnje sta reklě: „frhat ta, gě so najni pajdaši!“ On zdaj ostane sam v postelě, pa bě rad ša [3] za njima; zato stane, se namaže z mastjo no se priveže na svoje krosna [4] pa reče: „frhat ta, gě je moja žena!“ pa je že bia v nekoj beloj pivnici. Tudi zlodi je bia tam. Njegova žena pride k njemě pa mu reče: „Záke pa si priša s temi drvmi sem, saj pa bi je lehko domo püsta? To maš kapo, deni si jo na glavo, pa lehko prideš, kam češ.“ Zdaj pa še pride zlodi k njemě pa mu reče: „Ti še něsi v našo bratovščino zapisan; to bi se le moglo tak zgoditi, da se z lastno krvjo zapišeš.“ Tkalec je dugo premišlava, keri prst si naj rani, ker vsakšega potrebüje. Nazadnje reče zlodjě, ka se bode že sam zapisa, saj zna pisati, ker je hoda v šolo. Zlodi mu dovoli, no on zapiše: „Jezus Nazarenski, smili se črez me!“ Nato pa vsi odletijo no zapüstijo zlate knige, v kere se je zapisa. Drügo ütro pride pintar v pivnico püčelov [5] popravlat pa najde v njoj tkalca platno tkati; on hitro gre toga grajščakě pravit.

Tkalec pa si dene med tem kapo na glavo, pa reče: „frhat domo,“

[1] prikletje, veža.
[2] kaj ste si pripovedali.
[3] šel.
[4] statve, Weberstuhl.
[5] sôdov.

pa ja bia najnok s krosnami vred doma, ker je bia na nje privezan. Ko grajščak v pivnico pride, ne najde več tkalca pa ne krosen.

Tkalec pa gre doma k tehontě pa jim vse pove, kaj se je dogodilo, pa tudi jim dá kapo, kero je od svoje žene doba, pa mu je ostala. Tehont toga něso hteli vervati, zato si denejo kapo na glavo pa rečejo: „frhat v beli grad!“ pa so že tüdi bili v kühinji nekega grada. Ker pa so se bojali, da bě jih meli za coprnika, so si pa kapo na glavo djali in že so bili tüdi doma. Meně pa so rekli: „nek vrag pa te ali le more biti“.

Šege, običaji in narodni praznici pri Srbih.

Piše Ivan M. Bogović.

II.

Ženitev.

a) Izprosítev.

Sneží; burja goni snežene krogljice po ravninah. Gazda Vasa je danes nekako tih; sede, pa zopet vstane. Gre v meano [1], popije črno kavo, plača, vstane, pa zopet domú. Tomara po dvorišči, gre v senjak, ali nikjer nima mirú. Med tem pride večer.

„Janko, o Janko!“ zakliče najmlajšega sina dijaka.

„Kaj je oče?“

„Idi h kumu Joci, pa mu reci, da naj pride po večerji k nam na čašo vina; imam nekaj, da mu povem.“

„Dobro oče,“ odgovori Janko, pa hajdi v trk h kumu Joci. Čez malo časa eto ga nazaj.

„Kum Joca Vas je pozdravil in bo kmalu tukaj.“

„Dobro, idi!“ odgovori Vasa. Janko odpre vrata male izbe in gre v sobo, kjer je tudi druga družina. [2]

Vasa sedi, pa premišljuje. Zapali lulo ali cigareto, pa molčé puši.

„O Maro!“ zakliče ženo.

„Eto me!“ — tukaj sem. Mara odpre vrata in stopi v sobo.

„Kaj češ Vaso?“

„Prinesi oko [3] vina in dve čaši!“

„Precej!“

Mara med pôtem nekako z glavo maja. Kaj je to? misli si. Vina,

---

[1] gostilnica.

[2] Družina pri nas niso posli, temveč vsi domači, kajti pri nas po vaseh ni poslov.

[3] Oka je vrlo malo manja od bivšega avstrijskega bokala — turška mera za tekočine.

dve čaši, pri vsem tem pa tih. Prinese vino in čaši, postavi vse na stol, pa gre brez besede v družinsko sobo.

Vrata se odpró, Joca stopi v vežo s „pomozi Bog“.

„Bog ti pomogel, gazda Joco!“ odgovoré mu vsi.

Vasa se vzdigne, stopi v družinsko sobo in pozdravi prišlega.

„Hajde v sobico, Joco!“ pravi mu in gre pred njim s svetilnico. Joca se vsede in zapali lulo.

Vasa mu napije, čaši se izpraznete, Vasa ju zopet natoči, pa — molči.

„Kaj si me zval, Vaso?“ vpraša Joca.

„Jesmo-li kumovi?“ vpraša ga nato Vasa.

„Jesmo.“

„Smo-li živeli od nekdaj v prijateljstvu in ljubezni med seboj?“

„Jesmo!“

„Dobro! — Bodeš-li mi se pokazal prijatelja, ako bom to od tebe iskal?“

„Bom!“

„Torej poslušaj! Moj sin Mirko je odrastel. Spolnil je šestnajsto leto, pa mislim, da treba, da ga oženimo. Kaj misliš ti, kume?“

„Dobro bi bilo,“ pravi nato Joca. „Treba ti delavnih močij v hiši, kajti imenje tvoje je veliko, živine dal ti je Bog mnogo, a zadruga ti ni največja. Pa kje misliš, da poprašamo za nevesto?“

„Dalje časa sem preudarjal, pa sem sklenol, da bi bila Pajina Zorka iz Bogatića najboljša za mojega Mirka. Zdrava je, čvrsta je in iz poštene hiše. Mislim, da Paja tudi ne bo protiven.“

Joca vzame polno čašo, vzdigne jo in pravi:

„Da Bog dá, da se naše podvzetje uresniči,“ in popije; tako isto stori Vasa.

Nato pokliče Vasa Maro, svojo ženo, in njej pové, kaj sta se z Jocо dogovorila, in jo vpraša, če je zadovoljna.

„Meni je prav, kakor Vidva naredita,“ odgovori in hoče iz sobe.

„Ne tako kuma,“ pravi Joca. „Sedi malo, pa popij čašo vina za srečen izvršetek našega početja.“ Mara sede, pije, pa — molči. Čez nekaj časa natoči čašo na novo in izide.

Komaj ko je vrata zaprla, pokliče Vasa sina Mirka. Vrata se zopet odpró in Mirko vstopi ves preplašen. Morebiti je poslušal pri vratih, o čemer se je govorilo in zaključivalo. Morebiti se je zagledal v oči kake druge vaške lepotice, s ktero je do malo časa prej svinje ali ovce ali še celó goveda pasel, pa mu je težko. Ali sklepu očetovemu in kumovemu se ne sme protiviti. Kakor oče zapoveda, tako mora biti.

„Kaj je oče?“ vpraša Mirko z umolklim glasom in stopi pred mizo.

„Mirko, koliko si star?“ praša ga oče.

„Ne vém prav, mati so rekli, da sem prešel šestnajsto leto," odgovori Mirko.

„Tako je," pravi oče. „Sedaj si v sedemnajstem letu. Hvala Bogu, zdrav si, pameten si, pa treba, da ti najdemo drúga."

„Kakor Vi hočete," odgovori Mirko ravnodušno.

„Jaz in kum Joca sva se dogovorila, da gremo jutre v Bogatić in izprosimo gazda-Pajino Zorko. Ti je prav, Mirko?"

„Kakor Vi hočete."

„Dobro! Jutre očisti voz in konje, pa se lepo praznično obleci."

„Kakor Vi hočete."

„Idi," pravi Vasa in natoči Joci čašo. Mirko gre v družinsko sobo, sede v kot, pa premišljuje — preteklost in prihodnjost, a Mara prinese kavo v sobico, potem se vrne s prazno steklenico in ko pride s polno nazaj, sede za stol in pomaga soprogu in kumu piti. Družina je polegla, samo ta trojica sedi pozno v noč in se pogovarja. V svetilnici ni olja, mora se spati.

„Dobro noč kume," poslovi se Joca.

„Dobro noč, do videnja!" odgovarjata mu Vasa in Mara.

Drugi dan pride kum Joca na kavo v prazničnej obleki. Na dvorišči stojé kola pripravljena, a Mirko se je oblekel, kakor da gre na vzkresenje nosit crkveno zastavo. Po zajutreku se vsedejo Vasa, Joca in Mirka na voz, pa „z Bogom" v Bogatić. Maloktera beseda se sliši med pôtem. Ko pridejo v vas, zalajajo psi po dvoriščih in povsod se vidijo glave izmed vrat. Vsak pozna, da ti ne gredó v sodnijo, ker so prepraznično oblečeni.

Otroci, žene in dekleta — vse trči na cesto, da vidijo, kam gredó. Voz se ustavi pred Pajino hišo.

„Eno jih, gredó za Zorko," pravi baba Marta. Pogodila je. Paja je doma, — morebiti je vedel, da pridejo, morebiti ne. Izleti iz veže, odpre leso in jih pozdravi s „pomozi Bog i dobrodošli". Perica, njegov sin, prevzame konje in voz, a Paja gre z gosti v hišo. Ženske se poskrijejo, samo baba Ceka, Pajina mati, stoji na vežinih vratih in jih pozdravi. Ko so ušli v sobo, približujejo se počasi ženske, a ostanejo v veži. Od moških prinese nekdo rakije, baba Ceka pristavi kavo, a Smilja, žena Pajina, čisti „šôle" za kavo. Čez nekaj časa, ko se malo ohrabri, stopi Smilja v sobo ter pozdravi prišle goste, ali precej udari za vrata. Med tem sedí četvorica — Paja, Vasa, Joca in Mirko tiho, le sem ter tja pade kaka beseda iz grla. Paja napije gostom s slivovico, za kar se mu Joca zahvali, a potem zopet vse molčí. Joca nekaj požira, odpira usta, pa ne more spregovoriti. Izprazni še éno, dve čaši, pa počne:

„Prijatelj Paja! Jaz in ti poznava se že toliko let. Zmirom sva živela v prijateljstvu. Večkrat sem jaz tebi kaj svetoval, večkrat pa tudi

ti meni, pa je bilo vselej dobro, kedar je eden drugega poslušal. Je-li tako?“

„Tako je!“

„Boš-li ti mene poslušal,“ nadaljuje Joca, „kar ti bom danes svetoval?“

„Da vidim.“

„Poznaš ti tega mojega kuma Vaso?“

„Kako ga ne bi poznal!?“

„Dobro. To je človek od reda; ima lepo imenje, družina mu je dobra in poštena. Njegova hiša je v celej okolici na dobrem glasu. Je-li tako?“

„Tako je!“

„Ta mladič, ki je prišel z nama, je njegov sin Mirko. Res je, da je še mlad, ali je dober. Treba mu drúga, pa smo se razgovarjali o tej stvari in našli, da bi mu bila tvoja Zorka najboljši drúg. Kaj misliš ti?“

„Sam ne vém,“ pravi Paja praskaje se za ušesi.

„Tvoja hči,“ nadaljuje Joca, „je zrela za ženitev. V dobro hišo bo prišla, gotovo boš zadovoljen. Kaj misliš?“

„Ne vém, kaj čem,“ odgovori Paja; hiša Vasina je dobra in poštena, ali meni je treba delavnih močij v hiši. Zraven tega je dekle še mlado, pa ne vém, kako bi storil.“

„Res je,“ odgovarja Joca, „da ti treba delavcev v hiši, ali ti imaš še dva neoženjena sina v hiši; oženi ta dva, pa ako tudi hčer udaš, boš imel mesto éne delavke dve — snahi. Potem premisli, da se taka hiša, kakor je kum-Vasina, ne najde vsak dan.“

„To je vse res,“ dodá Paja; „hvala Vam, da ste me počastili ali — ali —.“

„Kaj še?“ praša ga Joca.

„Sam ne vém, — ali čakaj, da vidim, kaj pravi Smilja,“ odgovori mu Paja in pokliče Smiljo v sobo, kterej razloži Joca na novo, zakaj so prišli.“

Ko dokonča, pravi Smilja: „Kaj misliš ti, Paja?“

„Sam ne vém,“ odgovori Paja.

Nato napne Joca vse žile, poišče po vseh kotih lepih besed in ko Pajo poslednjič popraša, pravi mu ta:

„Ako je takó, pa naj bo, kakor Bog hoče.“

„Nato se poljubi prvič z Joco, potlej pa z Vaso. Podajo si roke in zveza je gotova. Nato pokliče Paja Zorko v sobo. Zorka pride rudeča kakor kuhan rak in stopi pred stol. Paja jej pove, zakaj so gostje prišli in jo praša, ali hoče biti žena Mirkova, na kar mu odgovori, da hoče. Starejši brat Zorkin, ki je precej uganil, zakaj so gostje prišli,

nabil je puško in ko Zorka prikima, da bode žena Mirkova, streli kar iz veže. Vsa vas skoči na noge poprašujoč: Kaj je? kaj? Baba Marta vpije na vse grlo, da je Pajina Zorka izprošena, a malo cigance, ki je ves čas pri lesi stalo, zdirja domú v kolibo ter pové, kaj je čulo. Cigan vpije na vse strani ciganski, in eto za nekoliko minut gre ciganska godba proti Pajinej hiši. Ko je Zorka rekla, da bo žena Mirkova, vzel je poslednji nekoliko zlatov iz žepa in jej dal „za dar". Zorka se mu zahvali, poljubi mu — roke in gre iz sobe, pa prinese vsakemu gostu robec. Tudi crkovnik pride z ženitveno zastavo, ktero priveže na voz kot znak, da je „devojka izprošena". Tudi sosedje pridejo „čestitat", a ciganje svirajo in se deró na vse grlo pevajoči. Po obedu se vračajo gostje domú, ko so se še poprej za „prstan" dogovorili.

b) Zaroka ali prstan.

Navadno én teden pred poroko je zaroka ali menjanje prstanov. Ženin in nevesta gresta k duhovniku na izpraševanje in ko je to izvršeno, določita ženinov in nevestin oče dan zaroke. K zaroki, ki se obhaja vselej zvečer, pride kum in stari svata (starešina) in dever (tovariš). Razven teh pride tudi rodbina od obeh stranij. Ko so vsi skupaj, užge se sveča, duhoven se obleče in vpraša zaročenca, da-li sta voljna zaročiti se in da-li storita to iz svobodne volje — neprisiljena. Ko to vprašanje zanikata, blagoslovi prstana, natakne ju jima na roki, izmoli neke molitve in stvar je gotova. Po zaroki je večerja in navadno veselje.

c) Poroka.

Dva, tri dni po sestanku pri ženinovem očetu gre „vabilec", — navadno kak šaljivec, na svatbo vabit. Se vé da ni nič brez godcev-ciganov. Vabilec vzame veliko čutaro, napolni jo z dobro slivovico, pa jo naveže na sekiro in jo nosi na hrbtu. Ženinov oče mu naznani, kam in h komu ima iti. Ko stopi vabilec pred vežina vrata, pozdravi:

„Pomozi Bog!"

„Bog ti pomogel!" odgovori mu gospodar ali če ta ni domá, kdo drugi.

„Gazda Vasa, naš in Vaš prijatelj, vabi Vas na svatbo svojega sina Mirka." Pri poslednjej besedi podá gospodarju čutaro.

„Neka je srečno, da Bog dá," odgovori gospodar in pije. Nato počasti vabilca in goste s tem, kar mu je pri roci, obesi na čutaro tolar, zlat, robec, platno, ali kaj drugega. To je nevestina dota. Vabilcu prinese gospodinja robec, kterega mu pripné na ramo, in ako je premožna hiša, dobijo tudi godci vsak po eden robec. Do sobote večer je vabilec izvršil svoj posel. V nedeljo ob zori je že zopet na nogah, se vé da z godci vred. V nedeljo na dan poroke, — v pravoslavnej veri so poroke le ob nedeljah ali praznicih in to vselej predpoldne, — našémi se navadno

vabilec. Na novo gre od hiše do hiše in kliče povabljene na kavo. Ko so vsi skupaj, posedejo na vozove, pa po nevesto. Iz nevestine hiše gredó v crkev. Svate ima samo ženin in to samo moške. Edina ženska med svati je nevesta. Razven kuma, starega svate in devera gredó v crkev tudi nekteri od povabljenih ali le malo; večjidel jih pride na kosilo in na igranko (ples). Nevestina rodbina in gostje pridejo k nevesti prvo prihodnjo nedeljo.

Ko pridejo v crkev, vpraša duhoven zaročenca pred oltarjem še enkrat, ali ju je volja vzeti se, potem njima dene „krone“ na glavo, izpoje nekoliko molitev in poroka je gotova.

Po poroki je kosilo, kterega se udeležijo vsi povabljeni. Na kosilo pridejo tudi ženske, a na igranko kdor hoče. Po kosilu je darovanje. Tu dá nevesti vsak, kar je prinesel. Tukaj lahko vidiš vse, kar je potrebno v hiši: kolovrat, platno, sklede, žlice, nože, zibel i. t. d. Po darovanji je licitacija, pri kterej se darovane stvari licitujejo in plačajo. Tukaj se licitujejo tudi stvari, ktere je prinesel vabilec. Denarje dobi nevesta, pa tudi vse stvari nazaj. To je nevestina dota, kajti vaška dekleta nimajo pri nas nikakoršne dote od očetove hiše, ako so tudi iz vrlo premožne rodbine. Po mestih so že se vé da začeli s hčerami denarje dajati. Po tem je igranka in drugo veselje do večera. Razume se, da brez puške in pistole ne more biti svatov. Na večer se gostje razidejo in svatba je končana.

Dostavljam še, da nevesta celi dan nič ali vrlo malo govori ter samo le na vprašanje kratko odgovarja in nič ne jé. Slišal sem torej na Slovenskem pregovor: „Molči, ko vlaška (pravoslavna-srbska) nevesta“.

Svobodne misli o našej izobrazbi.

I.

Človek malokdaj pomisli, od kolikih okolnostij in slučajev je njegovo delo odvisno. Na stotine pogojev se mora združevati, predno na pr. vzamemo pero v roko, da napišemo nekoliko vrstic. Kaj je lažje, poreče marsikteri čitatelj, kakor vsesti za mizo, vzeti pisalo ter napisati kako pismo? — Ali polagoma, prijatelj! To ti je vendar le mogoče v naših navadnih sedanjih razmerah, v kakoršnih smo ravno na določenem mestu, na pr. v Ljubljani, in v navadnih okolnostih na pr. v miru prirode, v mestu, pri jasnem svitu dneva, pri pravem zdravji i. t. d. Kdor hoče tú izrečeno resnico popolnoma verjeti, naj si vse take razmere, kterih pa je še več kakor sem jih navél, našteje ter se naj v nasprotno položenje misli na pr. na vrh Triglava, ali v sredino Afrike, ali med žvižganje bojnih krogelj

in pokanje topov! Pa saj še tega ni treba domišljevati si; treba samó v kako borno bajtico stopiti. Tú se brž zapazi, kakó lahko vseh pogojev manjka k včasih najnavadnejšim opravilom. Zdravnik in duhovnik bi vedela o tem kaj več povedati. —

Tu imate nekakov prvi pojem tega, kar se zove izobrazba ali kultura. Ona je, da v obče povém, prva zvunanja in notranja pogodba našega delovanja. Kakor si je Bog najprej luč stvaril, tako rekóč kot prvo pogodbo k vsemu daljšemu delu, tako je človeštvu k vsakemu delovanju izobrazbe treba.

Pa kje je početek, kje izvršetek in kaj pravi pojem izobrazbe? — Na zadnje vprašanje je odgovor ravno tako težek kakor na prvo in drugo. Kje naj iščemo početkov kulture? — Oni človek, ki si je prvi nagoto z rastlinskim perjem pokrival, bil je že bolj izobražen od drugih, ki tega še niso znali ali te potrebe niso čutili. Homerjevi sijajni junaki in pa divji Kyklopi, kakov razloček! In vendar trdi neki učenjak, da je homerski kralj slabše živel od današnjega angleškega delavca. Kje je nje izvršetek? — Naš vek, devetnajsti, z nekim pomilovanjem gleda na preteklo stoletje, osemnajsto, tako zvano „učeno“ ali „filosofično“; to pa se je z ravno takim ponosom oziralo na vsa prejšnja menéč, da za njim težko več pride ktero bolj izobraženo. Kje je tedaj pravi izvršetek ali konec naše izobrazbe? Je-li ona samó idealna, ali se dá ona pregledati, recimo, mathematično preračuniti? Kje tičí torej izobrazbe pojem? —

Pojem kake stvari se navadno s kako posebno nje lastnostjo označuje. Prav za prav bi se morala bistvenost ali prava t. j. prirodna kakovost stvari same povedati. Ali kdo vé za njo? Kaj so sploh stvari same na sebi? Kdo vé povedati, kaj je po pravici les, kamen, luč i. t. d. sama na sebi? — Lažje pa je, eno reč z drugo izraževati t. j. popisavati stvar z drugo, kterej je podobna, sorodna ali od ktere se po vsem razločuje.

Takó so si učenjaki tudi prizadevali, lastnosti izobrazbe na razne načine popisati. Jemali so k temu nektere prikazni, ktere so z njo navadno združene. Takó se je nekdo spomnil na milo, s kterim se „izobraženi“ ljudje čistijo. Po mnenji tega prebrisanca je oni narod bolj izobražen, ki več mila porabi kakor drugi. Vzamimo tedaj, da je milo in njega poraba znamenje in nerazločljivo spremstvo izobrazbe, potem bi milarji, ki milo kuhajo, bili prvi „kulturo-proizvoditelji“ ali „nositelji izobrazbe“. Ne vém, ali se res oni od vseh drugih rokodelcev v tem razlikujejo; pa težko verjamem, da. Vendar pa je res, da ima dama, ki več tega finega kulturnega sredstva porabi, drug duh kakor borna kmetica, ki milo rabi samó k pranju. Ako pa je milo res znamenje izobrazbe, potem Slovanom ni treba strahú imeti, da bi „nekulturni“ bili. Kdor pozná snažnost Slovenke, beloprtneno čisto nošo Hrvatice, ali veliko oblekno čistoto Čehinje — in isto se trdi o Poljakinjah in Rúsinjah, — ta mi

pritrdi, da Slovani sploh tega izobrazila ne štedijo, da so tedaj kulturni narod.

Drugi so iskali posebnega znamenja izobrazbe v papirji. Preračunili so, koliko ga letoma pride povprek na pojedinega človeka tam, kjer se za pisanje rabi, in so iz večje ali manjše njegove porabe izvajali kulturno stopinjo dotičnega naroda. Če se pa pomisli, da Amerikanci papir rabijo tudi v izdelavanje posôd, na pr. sodov, Nemci pa zraven druge rabe tudi namesto prtnine za nekoje déle oblačila, in da papir sploh tudi v neučeno porabo služi, tedaj bi težko obveljala trditev, da je papir znamenje kulture, ako si pod kulturo nekaj duševnega predstavljamo.

Več takih in podobnih meril in znamenj izobrazbe ni nam treba naštevati, kar bi nikakor težko ne bilo. Jasno je, da taka in podobna znamenovanja pravi pojem izobrazbe le postranski zadevajo. Uzrok je ta, ker so to le zvunanje in nikakor ne edine ali glavne s kulturo zvezane prikazni. Iz takih pa na izobrazbo sklepati, bilo bi ravno tako naopak, kakor da bi vseh narodov obleke po edinem fraku hoteli presojevati. Kajti prava izobrazba je, in to najbolj, v duševnih lastnostih kakega naroda zadrževana. Kjer je izobrazba, tam se ona ne javlja samó v zvunanjih, stvarnih, ampak tudi v notranjih, duševnih prikaznih. Zato se ona sme po vsej pravici nekemu „obrazu“ primerjati t. j. nekej vidnej podobi telesnega in ob enem duševnega stanja človeškega. Prav prilično jo torej Nemci imenujejo „Bildung“, Slovenci pa „izobraženje (izobraženost)“ ali „izobrazba“, kakor so tudi Latinci rekali: formare, conformare aliquem (izobraževati koga, v dušnem pomenu), od koder formatio, conformatio.* Pri popisovanji izobrazbe imamo torej vselej na dvoje misliti, na nje zvunanjo in duševno stran. Ker pa nas povestnica in izkušnja učite, da se izobrazba ravno v življenji človeštva prikazuje, da se iz šeg, navad, izdelkov in celó neke zvunanje podobe ljudstva vidi njegova kultura, zato smemo pri nje opisovanji pred vsem drugim na način življenja in delovanja človeškega glavni ozir jemati. Primerjajoč torej narode po njihovej izobrazbi moramo oblike njihovega javnega in zasebnega življenja pred očmi imeti.

Sedaj pak nastane drugi zadržek. Po kakem merilu pa hočemo stopinje kulture meriti t. j. določiti, kteri izmed dveh, treh narodov se sme bolj izobražen imenovati? Ali imamo uzornih narodov, kterim bi morali vsi drugi podobni postati? ali pa nam pri tem služi kakovo drugo, recimo idealno merilo? —

Gotovo bi bil prvi način razsojevanja prav priličen. Vzemši na pr.

* Slovenski izraz „omika“, ki se rad za to rabi, me vedno spominja na „mikanje“ lanú (das Hecheln). Po primeru besed: borba, berba (trgatev), godba, rezba, *tavba* — *smemo* tudi „izobrazba“ rekati.

angleški narod za uzornega, morali bi se po tem merilu vsi ostali narodi tem bolj izobraženi imenovati, čim bolj bi se Angležem v izobrazbi približevali. Ali kaj bi sledilo iz tega primerjanja? — Prvič bi bilo s tem rečeno, da je angleški narod že v vseh ozirih javnega in zasebnega življenja dovršen in popolen. Jaz sicer, kolikor angleško znanost in povestnico poznam, jako visoko cenim angleški narod, ali si pri tem vendar ne prikrivam drugih pomanjkljajev njegovih. Da samó enega omenim. Kdor pozna agrarične razmere po Angleškem in žalostne njih posledice v Irlandu, ta mi pritrdi, da to merilo ne bi smelo za občeveljavno veljati. O morali, ktere se Angleži v Indiji držé, niti ne govorim. Še drug pomislek se mi proti rabi takega merila vriva. Ali je pravično in pa tudi prirodno zahtevati, da bi bili vsi drugi narodi énemu podobni, recimo zopet angleškemu? Morejo se li vse druge države enako samosvojno razvijati kakor angleška, ki je od ozke dotike in od uplivov drugih držav po morji tako varno ločena? in mogli bi li drugi narodi ravno tako mornarski in kupčijski ter obrtnijski postati, kakor Angleži, pri kterih je ta večstranski razcvet skoro izjemen? — Da, kaj takega povsod ni mogoče; to odločujejo različne prirodne in povestnične lastnosti krajev podnebij in stotero okolnostij. Kar je énemu narodu mogoče, to dostikrat drugemu nikakor ni dano. Tudi narodni značaji si niso enaki. Zato se sme reči, da je toliko kakor nemogoče, da bi se dva po tolikih okolnostih različna naroda mogla kdaj zjednačiti ali vsaj upodobiti. Za našo izobrazbo in za njeno presojevanje je ta pomislek vsega uvaženja vreden. Proti prirodi in danim pogodbam ni mogoče z uspehom neki določen cilj dosezati; treba je temveč se po danih pogodbah kraja in zgodovine ravnati. Zato bi ono merilo izobrazbe, ktero smo v prvem vprašanji omenili in po kterem bi se izobrazba énega naroda morala po drugem ravnati, nikakor ne veljalo.

Ali si hočemo torej nekakov uzorni stan izobrazbe narisati in ga kot merilo porabiti? — Take poizkušnje so delali in jih še delajo socialistični „osrečevalci“ narodov. Trezni presojevalec izobrazbe ne more niti uzorne izobrazbe v zgled postavljati niti njej količko prilične. Kdo bi znal danes pokazati, do ktere stopinje se še sploh more človeška izobrazba povzdignoti? Rousseau in za njim vsi fantasti so sanjarili o nekej idylličnej izobrazbi brez izobrazbe, o nekem prirodnem stanji z otročjim srcem, z izkušeno glavo, z nikakimi potrebnostmi, pa z vsem komfortom novejšega časa. Kdo se še méni za take uzore?

Drugi so s „proroškim“ umom narisavali kulturo, kakova bode črez tisoč let! Znanstveniki pa to vprašanje presojujejo edino na dvoje: ako bode naša izobrazba rastla, tedaj jej je težko ali celó nemogoče mej preračuniti, do kterih se bode razvila; ali pa tudi utegne nehati po kakem sedaj še neprevidnem slučaji. Helmholtz na pr. pravi: „Kdo vé po-

dati, do koje stopinje popolnosti se utegnejo pri čudovitej prejemljivosti vseh organičnih stvarij za pogoje življenja naši potomci črez sedemnajst milijonov let izobraziti?" (H. namreč proračunja, da utegne solnčni žar črez kakih 17 milij. let ugasnoti!)* Kdo pa zopet vé, pojde li naša sedanja izobrazba nezaprečena naprej? Mi vemo iz preteklosti, da je napredek evropske znanosti, ktera je nekdaj z grško enaka bila, bil po Arabcih pretrgan, ravno ko so bile vse pogodbe in priprave k njenemu nadaljevanju in dopolnjevanju dovršene. Menim namreč dobo cvetoče aleksandrijske, zares čudovito visoke izobrazbe. Surovi fanatisem Omarjev je kriv, da so ne samo neizmerni zakladi grške in sploh stare literature postali pepel, ampak da je skozi to tudi občna zapadna izobrazba za stoletja zaostala. Mogoče bi torej bilo, da se kaj takega zopet ponoví. Lahko nastanejo v Evropi ali zvunaj nje, pa takó, da bi ona v to zapletena bila, veliki državni prevrati, ki bi na izobrazbo slabo delovali ali jo za več časa popolnoma preprečili. Zmagala bi lahko država, ki bi pri svojih vojaških in gospodarstvenih potrebščinah, ktere bi bile lahko vsled nenavadne velikosti te države ogromne, vsak razcvet svobodnega znanstva — in brez svobode znanstvo brž rakovim potem hodi — zaduševala. K temu bi jo silile podjarmljene države, kterim bi se moral z zaduševanjem izobrazbe, posebno znanstvene, pôt do nove samostalnosti zapirati. Mogoče pa je tudi, da bi narod prevladal, ki bi imel čisto krive pojme o izobrazbi in bi znanstvenost in nravstvo s svojo telesno ali denarno silo zaprečil. Nikakor ni nemogoče predstavljati si, da bi na pr. židovstvo, ktero je že zdaj silen činitelj v izobrazbi Evrope, s časoma do vrhovne moči črez druge narode uspelo. Pri izvenrednej plodnosti, živahnosti, vztrajnosti in silovitosti tega v Evropi že nad šest milijonov narastlega naroda bi to nič nemogočega ne bilo.** Tudi nepričakovani prevrati na zemeljskej površini: potresi, povodnji, nebesne spremembe in podobni neproračunljivi, pa nikakor nemogoči slučaji mogli bi ves napredek človeštva, vsaj sedanji, pretrgati. Da bode obraz našega planeta črez milijone let, ako ne že v tisočletjih, čisto gotovo predrugačen, tega nas uče prirodoslovske znanosti. Prirodne moćí neutrudno podjedajo in podirajo vse obstoječe, one vedno spremenjajo obraz svetá, tiste orjaške sile, kterih sledove vidimo v jasnih črtah na obrazu zvezdja in naše matere zemlje zabeležene. Kdo bi torej mogel prihodnjost naše izobrazbe prorokovati? kdo bi si mogel le slabo priliko in sliko te izobrazbe v duhu predstavljati? ali pa celó nje uzor si narisati, po kterem bi bilo narodom hrepeneti? — Uzornih ali idealnih izobrazeb torej ni mogoče za podlago in merilo pri presojevanji

* Prim. njegov spis: „Ueber die Entstehung des Planetensystems."

** S tem pomislekom se nemški učenjaki ne bavijo še le od letos, ampak že -- leta; prim. Richard Wagner-jev članek: „Modérn" v „Bayreuther Blätter"

kulture jemati. Poskusimo torej drugo, čim bolj praktično merilo izobrazbe najti! —

V življenji človeštva, tako smo gore dejali, sredotoči se zvunanja in notranja stran izobrazbe. V življenji t. j. v spremembah oblik in načinov vsestranskega delovanja in gibanja ljudstev moremo iskati in najti one kalí, iz kterih priraste izobraženost. Človeško življenje s svojimi potrebami, svojimi boji in z njih odpravami, kaže nam najbolje, do ktere stopinje se je narod popél. To stopinjo pa bodemo sodili po tem, kakó si zna narod v borbah pomagati. V potrebnostih življenja in njih izpolnjevanji, v tem se pokazuje izobraženost, v tem se razlikujejo njene dobe, v tem tudi narodi in osebe med seboj. Prvič nam je torej pozornost obračati na različnosti in vrste teh potrebščin in drugič na način njih zpolnjevanja ali tudi na njih neizpolnjevanje. Tega pravila se bodem v naslednjem držal. —

Pogledati nam je tedaj pred vsem na glavne vrste potrebnosti življenja, s kterimi se imá človek boriti ali ktere potrebnosti si človek sam stvarja. V tem nam je voditelj nauk o „razvoji“ ali „razvitku“ človeštva in svetá sploh. Ta nauk nikakor ni tako nov, kakor ga proglašujejo. On je starejši nego njegova theorija, ktero sta že Lamarck in Goethe, pozneje Ch. Darwin in E. Haeckel v sestavo spravila. Viden je ta nauk vsakemu zdravemu očesu in razumu iz velike knjige, ktero imenujemo „knjigo prirode“, spisano od one najvišje in najmodrejše moči, ktero so najvišji duhovi človeštva spoznali v zakonih prirode: od Boga. Tudi najstarejši spomenik naše vere, Mozesova biblija, nam ga razodeva; kajti to je oni nauk, ki uči, da Bog svetá ni v énem migljaji niti v énem dnevu, ampak v šestih obrokih ali „dnevih“ stvaril. V tem je naznačen oni razvoj, kterega nam vse svetostvarne ali kosmologične theorije od najstarejših indiških in starogrških do novejše Kant-ove in Laplacejeve in najnovejše H. Helmholtz-ove predočujejo. Podoba tega razvoja je zgodovina človeštva. Brez orožja in orodja, vsaj zvunanjega, z edinim vsa orožja presegajočim duhom previden, bil je človek v sredino prirode postavljen (kakor se še to dandanes ponavlja), podvržen vsem neugodnostim in borbam s prirodo. Ali ravno te potrebnosti in sile, ki so ga od povsod pritiskale, pritirale in prisilile so ga na to, da je za rana jel misliti na sredstva, s kojimi bi se rešil in ohranil. Vsa zgodovina človeštva je boj za obstanek, „Kampf ums Dasein“ („struggle for the life“). V tem krutem boji se pokazuje, kolike izobrazbe t. j. koliko močij in sredstev si je človek pridobil za obrambo. Odtod se tudi previdi razlika prvotnega njegovega stanja in poznejšega. Taka je tedaj zgodovina človeštva in ob enem izobrazbe. Ona pa se ne sme z ozkega narodnostnega ozira samega smatrati, ampak tudi z občečloveškega, kterega previdimo iz dotik narodov z narodi. Kakor eden sam človek, ko

bi mu tudi bilo dano prežíti vekove in tisočletja, gotovo ne bi bil mogel dospeti do sedanje izobrazbe, tako bi tudi pojedini narodi, še manj pa narodiči tega ne mogli. To delo se je vršilo in se še vrši v družbi, po izmenjavanji pridelkov duhá in izobrazeb od naroda do naroda.

Potrebščine človeškega življenja, na ktere nam je ozir jemati, pa so ne samo po sebi mnogovrstne, ampak tudi po raznostih narodov in držav različne. Nam se v deželah divjih Afrikancev zdi skoro nemogoče živeti. Ravno tako pa se menda tudi Afrikanci, kedar v naše kraje zaidejo, našej razvajenosti čudijo. Tudi podnebja delajo ogromne razlike. Koliko goriva, oblačila, živeža potrebuje Samojed ali Eskimojec več od indiškega ali afrikanskega prebivalca! Razlike dela tudi povestnični razvoj; zapadni narodi Evrope kakor tudi iztočni prebivalci severne Amerike imajo po dvakrat, trikrat več potrebščin od iztočnejših Evropcev. Sploh veljá pravilo: čim višja izobrazba, tem več potrebščin.

Tú pa se ne moremo na vse glavne njih vrste ozirati. Gotovo so telesne prve in najbližje; kajti one zadevajo ohranek človeškega rodú: hrano, obleko; priprave približevanja: ceste, zveze in dotike ljudstev in dežel. Vse te vrste potrebnostij in njih priprav obsegajo posebne stroke znanstev: lôčbo (chemijo), zdravilstvo (vračtvo), odgojo i. dr. Skrb za boljši obstanek človeka je tudi en del društvoslovja (sociologije), s ktero se dejanjski bavijo posebno za to postavljeni činitelji držav in narodov. Velike važnosti je tudi verstvo in vse, kar dohaja z njim v dotiko; kajti ta potrebščina izvira iz globočine človeške narave, duša namreč potrebuje zaslombe in povzdige ter je išče nehoté v najvišjem bitji. Verske potrebnosti so ravno tolike važnosti kakor telesne in vsake druge. In tako bi bilo še več potrebščin, ki so važne in za izobrazbo določilne, ali tú se jih niti ni mogoče dotaknoti. Zató se bodem na ozko polje samó nekterih omejil in te na tanje pregledati skušal. Te potrebščine bodo umeteljnostne, znanstvene in nravstvene ali moralne. O teh naj v sledečih poglavjih govorim.

II.

Umeteljnostne potrebnosti ne izvirajo samo iz sile, ampak tudi iz svobodne volje človeka. Zato ločimo izdelke umetnosti v dvoje: nižje in višje ali v take, ki zadovoljujejo praktičnim potrebščinam in v take, ki služijo v zadostovanje našega lepo- ali krasočutja. Nižje vrste izdelki so bolj rokodelski, drugi bolj umetniški. Da pa ta meja ni ostro razločljiva, kaže na pr. stavbarstvo, kterega izdelki lahko izpolnjujejo oboja namena, praktični kakor tudi aesthetični. In kakor je s stavbarstvom, tako je tudi z nekterimi drugimi strokami praktične umeteljnosti. *

* Izraz „umeteljnost“ rabim v širjem [illegible] ake člov[illegible] delavnosti nasproti prirodnej, kolikor se tiče izdelavanja sr[illegible] [illegible]s „umetnost“ pa rabim nasproti „rokodelstvu“.

Umeteljnost zaslužuje največjo pozornost vsakega naroda. Ona je v obče del, in to najtežji, one človeške delavnosti, ktera pretvarja surove proizvode prirode v porabljiva sredstva k življenju. V umeteljnosti se najbolj kaže dovršenost in popolnost déla, razuma, ukusa in tudi moralnih lastnostij, na pr. vztrajnosti. Tudi je umeteljnost — v svojem gore navedenem širokem pomenu — eden najglavnejših virov narodnega blagostanja. Na njej je sezidano skoro vse poslopje narodnega gospodarstva. Ako umeteljnost ne proizvaja, kupčija nima dosti prometavati. Na umeteljnosti sloni tudi skoro ves narodni napredek. V čem presegajo Angleži in Francozi vse druge narode? — V umeteljnosti! Odkod prihaja njih veliko bogastvo? — Zopet iz umeteljnosti! In kaj pospešuje najbolj njihov napredek? — Zopet veliki razvoj njihove umeteljnosti!

Ona zveza, ki je med praktičnimi in lepočutnimi ali aesthetičnimi izdelki, vzbuja nas k pozornosti na oboje. Ali v kakem stanji se nahajate pri nas Slovencih obé vrsti umeteljnosti? — Jaz sodim, da ne v najboljšem. Naj to svojo sodbo brez vseh ozirov izrazim.

Da naša narodna umeteljnost le v najmanjšej meri zadostuje potrebnostim našega javnega in zasebnega življenja, je istina, ktere se vsak lahko prepriča. Akoravno se ne dá tajiti, da se še v nekterih slovenskih krajinah nahaja tako zvana „domača" ali „hišna" obrtnost t. j. taka, ki tudi za kupčijo, ne samo za domačo ali hišno rabo proizvaja — jaz spominjam na nektere vasí in trge po Gorenjskem in Dolenjskem, — vendar pak se ne dá trditi dvoje: prvič, da bi ta obrtnost proizvajala kje posebnih, recimo po svetu slovečih izdelkov — kakor na pr. švicarska, schwarzwaldska, tirolska —, drugič, da bi se na naših izdelkih videli sledovi ali poizkusi „umetnosti". Res je, vsak izdelek že po svojej naravi ne more ob enem „umeten" biti v lepočutnem pomenu besede, ali pri nekterih bi vendar le bil tak značaj mogoč, na pr. pri mizarstvu, ključarstvu, stavbarstvu i. dr. Tudi zadnja razstava v Gradci (jeseni l. 1880.) je gore izrečeno mojo sodbo potrdila. Razven Samassinih medenin o slovenskih ali „narodnih" izdelkih tam niti sledú ni bilo, kar po vsej pravici graja poznavatelj takih rečij: Falke v Beči. Jaz sem ustno in pismeno pozvedaval za enake umetnine na spodnjem Štajerskem, ali ničesar nisem mogel najti. Reči se sme, da je prava „domača obrtnost" (umetna) po Slovenskem skoro popolnoma zaspala. Izjeme le potrjujejo občnost te resnice.

Ni mi neznano, da so se na Kranjskem merodajni krogi o iznajdbi in ustr[illegible] take obrtnosti in „obrtnih šol" trudili in tudi neki početek storili. V najnovejšem času so tudi takó imenovani „obrtniški tečaji" narodnih šol svojo pozornost na ta važni predmet obrnoli. Posebno si [illegible] prizadevajo tu pa tam po Slovenskem, čut „hišne obrt-

nosti" obuditi. To je nekaj, vsaj početek.* Ali stvar je za našo bodočnost takó važna, da smemo tudi nekoliko svojih (nemerodajnih) nasvetov tú izreči. Ako se utegne kdo spodtikati, da take reči v leposlovnem listu razpravljamo, temu odvračam, da je umeteljnost z vso izobrazbo v najožjej zvezi, da torej taki nasveti po vsej pravici spadajo v področje lista, kteremu je namen izobraženost v narodu pospeševati. Sploh si upam opomniti, da naše pisarjenje, — bodisi v časopisih bodisi v knjigah — še vse premalo praktične narodne cilje doseza. Črnilo je po mojem mnenji sok, kterega nam treba na blage narodne namene, ne v edino zabavo obračati. Namen književnosti je vendar le hasniti narodu.

Dveh sredstev naj omenim, s kterimi bi se menda dala naša hišna obrtnost pospeševati, ali bolje rekóč stvariti: obrtniških šol in obrtniških razstav. Koliko je po Slovenskem ždaj pravih, izključljivo obrtniških šol, meni na tanko ni znano; ako se ne motim, črez dvoje jih ni (ali menda celó nobene prave?). Vsaj dveh takih z vsem previdenih šol bi Slovencem trebalo, éne za Kranjsko in Primorsko, éne za Štajersko in Koroško, se vé da s slovenskim jezikom.** (Vendar pak tú jezik ni glavna stvar; lahko in menda s pridom bi se tudi v teh šolah tam na italijanščino, tukaj pa na nemščino oziralo.) Glavno pa je, da se take šole na Slovenskem ustanovijo, in to po primeru takih, ki že na Českem in Moravskem delujejo.***

Velike važnosti pa bi tudi bile razstave takih umetnin, ki se po hišah proizvajajo. V razstavah se v enej četrt uri pregleda, kaj velja, kaj ne, kteri izdelki kažejo dober ukus združen s porabljivostjo, kje je napredek, kje zaostanek, in kar je najbolj imenitno: ktera vrsta izdelkov je bolj gojitve in razvitka vredna t. j. kterih in kakovih umetnin bi kazalo vsled prirodnih sposobnostij kraja, vsled prirojene (da se tako izrazim) spretnosti delavcev, posebnega njih talenta za prodajo in izvažbo gojiti. Tú tičí jedro hišne obrtnosti. Na vse in vsakoršne stroke bi nemogoče bilo z enakim pridom delo obračati; treba je izbi-

* Pri tem se ozir na res praktične potrebe nikdar ne more dovolj priporočati!

** „Novice" 1881. str. 236. nam torej zares v veliko veselje naznanjajo, da bode ljubljanska trgovinska zbornica ministerstvu priporočala, naj ono v 5 krajih „obrtnijskih učilnic" osnuje. Ured.

*** Izkušnje s temi šolami res da v preteklem desetletji niso bile povoljne. Temu se prav različni uzroki iščejo. Glavni od vseh strokovnjakov poudarjeni je ta: da učenci niso dovolj marljivi in delavni. (Zares čudovita opazka!) Po mojem mnenji pa tičí ta prikazen v tem, ker otroke in lene dijake v nje sprejemajo. Naj se s takimi šolami enkrat v kakej velikej vasi ali v kakem manjšem mestu in pa z odrastlimi začnó poskušnje, in videlo se bo menda, da bode uspeh ves drug. V velikih mestih ni vselej prava delavnost domá, in zatò menda one niso pravi kraj za take šole.

rati, ktera stroka déla bi podnebju in značaju delavcev najpripravnejša in najprikladnejša bila. In to je ravno, česar nikdo brez iskušenj in razstav, tedaj naprej vedeti ne more. Na ta način bi se morebiti posrečilo, na Slovenskem najti tak poseben material (tvarino), ki se nikjer drugje takó po ceni ali takó veljavno ne izdeluje, kakor ravno tu ali tam pri nas. Tudi bi se menda za posebne kraje našli taki proizvodi, kterih nikjer tako brzo, tako ukusno in tako cenó izdelavati ne znajo. Takih bi se potem domača obrtnost in domača kupčija lahko polastila. Ali že iz osnovanja razstav samih bi dohajalo koristi dovolj: umi se po njih bistrijo, lepočutje se pooblažuje, vzbuja se tekmeštvo, brez kterega pravega domačega napredka itak pričakovati ni.

Še eden nasvet, a manjše važnosti, bi zgornjima dvema pridružil: lepe izdelke bi menda narodna društva lahko nakupavala, in tako bi nastajale „zgledne zbirke“ slovenskih umetnin. Toliko gledé nižje naše umeteljnosti. Da taki nasveti niso gole izmišljine in da ne plavajo po zraku, kažejo nam primeri drugih dežel. Ako se le resno hoče, doseže se lahko kaj podobnega tudi pri nas. Saj okolnosti niso tako neugodne in naše ljudstvo ni tako nespretno, kakor si menda kdo domišljuje, bojé se, da bi taki poskusi brezuspešni ostali. Saj se vidi možnost že iz tega, da nahajajo fabrike tujih podvzetnikov pri nas spretnih rok in dosti zaslužka ljudstvu dajajo. Zakaj bi se samí takih podvzetij ne lotili ter temelj temu položili? —

Kar pa pospeševanje naše višje umetnosti zadeva, pisalo se je o tem po naših listih že mnogo in dosti, tako da se je povedanega težko izogibati. Vendar pak ne bi škodilo, če se take reči neprestano ponavljajo; saj se še takó malo tega stori. Da je treba umetnike podpirati, to je pravilo, ki velja pri vseh narodih, pri nas pa se nekoliko preveč zanemarja, kakor se umetniki pritožujejo. Naj se ne izgovarja s tisto premlačeno besedo, z „ubožnostjo“ slovenskih rojakov! Saj imamo crkev in kapelic dovolj, kterim občine novih umetnin naročujejo. Dela in zaslužka nikakor ne manjka. Če se naši ljudje k lastnim svojim umetnikom ne obračajo, tega ni vselej nezaupnost do njih kriva; dostikrat še ne vedó za te umetnike. Zató je dobro, da si z éne strani vzgojimo umetnikov, z druge pa, da se ti tudi marljivo svojega dela držé in kolikor bolj izobražujejo. K dosegi tega trebalo bi menda tudi Slovencem svobódnih „umetniških družeb“, ki bi se zbirale okoli bolj slovečih mojstrov in ki bi svoje iznajdbe, izurjenosti i. t. d. izročale zarodom. Sploh je Slovencem združenega in pa nepretrganega delovanja treba. Naši talenti se gubé, ker v samotah tičé, in se razpršujejo po svetu, takó da ni sluha in duha o njih. Koliko večji bi bil napredek naše izobrazbe, ko bi nadaljevali lepó začeto delo! Takó pa vidimo same početke in prenehljaje! Tu ali tam se osnuje kakovo društvo z lepim in hvalevrednim namen-

in delovanjem. Še ne preteče dobro leto, razdvoji se že in slana ga popari, da usahne. Koliko ustanóv pri nas nima ne zaroda ne plodú! Posebno umetnikov nam je treba. Teh naloga bi bila, ukus našega ljudstva spoznavati in ga voditi. V tej uzajemnosti bi bila obojih korist: umetniki bi imeli zaslužek, narod čast in duševni prid. Tudi bi se s tem lepočutnost širila. Tak način združevanja sil in delovanja z narodom je bil uzrok, da je nekdaj cvetla italijanska umetnost, in da francoska in nemška s hollandsko še zdaj cvetó. To delo pripada najbolj umetnikom samim. „Matica“ je že nekaj za nje storila. Več ona storiti ne more, kakor da nekterim mladim umetnikom seže pod pazuhe, dokler si ti priborijo lasten kruh. Tudi bi se morali umetniki poleg tega, da se združujejo, po listih oglašati, da bi svet za nje vedel in se za njih dela zanimati začel. —

Iz teh skromnih in čisto nemerodajnih vrstic o umeteljnosti je menda posneti, da je naša izobrazba v tem oziru še v povojih, ker jej je takih nasvetov treba. Sploh nam je, kakor sem že omenil, povsod znovič začeti, na gmotnem kakor na duševnem polji. Vendar se tega ne smemo prestrašiti. Brez vse preteklosti in izkušnje v tem vendar več nismo. Treba nam je le pred vsem drugim prave volje, vztrajnosti in zvestega zanimanja od strani izobraženega občinstva. —

(Konec pride.)

Prešeren.

(Pravopisna preiskava.)

Nemški filologi so se pravdali pred nemnogimi leti, ali se ima pisati Virgilius ali Vergilius. Odločili so se proti navadnejšej prvej za poslednjo pisavo, zato ker se bere tako v najstarejših in najboljših virih.

Tudi mi imamo celó podobno pravdo, namreč ali gre pisati Prešeren ali Preširen, samo da je pri nas do zdaj nasprotna stranka zmagovita, tista namreč, ki ne vpraša, kako se bere v starih virih, temveč le, od kod se to ime izpeljuje; in ker se jej zdi popolnoma jasno, da mora biti iz korena *šir* (širiti, širok), zato je prepričana, da se ima pisati Preširen.

Ali so se Nemci po pravici odločili za V*e*rgilija, tega mi ne utegnemo preiskovati; glejmo torej na ravnost, kako je s Preš*ir*nom!

Najprej velijo naši jezikoslovci, da naj se pišejo lastna imena po ravno tistih pravilih, kakor vse druge besede. Mi temu zahtevanju pritrjujemo, dasiravno vidimo, da se dejanstveno mnogi imenitni naši pisatelji, vzlasti jezikoslovci, ne ravnajo po njem. Naša misel je torej, da se lastno ime Prešeren prav piše tako, kakor se prav piše pridevnik prešeren. Ako ni dobro pisano prešeren, temveč preširen, tudi Prešeren

ni dobro, temveč P r e š i r e n; in če je ta beseda res iz korena *šir* (kar pa ni samo po sebi jasno, niti kje dokazano), potem je etymologično opravičena pisava p r e š i r e n.

Toda vprašanje je zdaj, ali je pa vedno v resnici prav pisano, kar je etymologično opravičeno? In na to vprašanje moramo na ravnost odgovoriti, da ne. Namesto h č i bi bilo etymologično opravičeno d ć i, d ъ ć i, d u k t i, d u k t ě, d u k t e r itd., vendar ne bi bila prava v našej slovenščini nobena teh oblik. Etymologija sama na sebi nam torej nikakor ne določuje prave pisave, tudi tam ne, kjer je popolnoma jasna in gotova. Ali ne manjka nam besed, kjer je temna ali čisto neznana. Kako daleč pa etymologično ugibanje pisavo zapeljati more, to nam med drugim kaže beseda s i n a h a, kakor pri nas še zdaj nekteri pišó namesto s n a h a. Res je znabiti s i n in s n a h a prvotno énega korena, ali bolje rečeno, poslednja beseda je izpeljana iz prve, ktere prvotna oblika je s ū n u [s]; vendar slove s n a h a že v sanskrtu s n u š ā, ne s u n u š ā in celó v skupnem jeziku indoevropskem ta beseda ni imela glasnika med *s* in *n*, kar priča gr. *νυός* (iz **σνυσός*), lat. n u r u s (iz *s n u s u s), n. s c h n u r, stn. s n u r â, s n ô r â, stsl. с н ъ х а (iz *s n u s ā). Naši pisatelji tlačijo po tem takem pisaje s i n a h a med *s* in *n* glasnik, ki ga je beseda najmanj pred štiri tisoč leti izgubila, ako ga je sploh kdaj imela (sevéda *i* to ni bil, temveč *u*).

Etymologično ugibanje torej ne more biti prava podlaga pravopisu. Pravopis ima le ta namen, da nam kaže resnično izreko določenega časa in kraja. Le tam se po pravici oziramo na etymologijo, kjer je po njej uravnana pisava umevnejša, pa zraven prave izreke nič ne moti. Tako se na pr. prav piše B o g, dasiravno se prav izgovarja B o k; tako se prav piše r a z ž a l i t i, dasiravno se prav izrekuje r a ž ž a l i t i ali r a ž a l i t i.

Pri tej priliki bi znal kdo vprašati, kaj mislimo o pisavi b i l, b e l itd., pisavi, ki v resnici moti in nasprotuje pravej izreki, ktera more biti dandanašnji le b i u, b e u, in vendar je v takih primerih *l* že od začetka našega slovstva v navadi. Na to odgovarjamo: Očitno je torej, da kaže ta *l*, da si nepopolnoma, izreko tistega časa, ko se je naša slovenščina pisati začela, in tistega kraja, kterega narečje se je pisalo, t. j., kranjsko izreko 16. stoletja; izgovarjalo se je namreč tedaj brez dvojbe: b i *ł*, b e *ł* itd.

In kranjska izreka 16. stoletja je še zdaj v tej kakor v drugih rečeh podlaga našemu pravopisu. Zato moramo pri vsakej dvojbi, ako hočemo pisavo edinstveno in na prirojenem stališči ohraniti, najprej to premisliti in preiskati, kako se je izgovarjalo v 16. stoletji v domovini naše književne slovenščine, in brez posebnega, veljavnega uzroka ne smemo popuščati pisave, ki tadanjo izreko najboljše kaže. Napačno je torej po ety-

mologičnem ugibanji pisati, kakor se v 16. stoletji že več ni govorilo, na pr. dejanije nam. djanje, čteti nam. šteti, četverti nam. četerti, solnce nam. sonce itd.* Ravno tako ne gre pisati, kakor se v 16. stoletji še ni govorilo, temveč še le pozneje, na pr. verjem, vidla, žvina, žvinca itd.

Ako hočemo torej vedeti, ali je pisati preširen ali prešeren, ni nam treba misliti, od kod je to izpeljano; pač pa moramo pozvedeti in poiskati, kako se je izgovarjalo in pisalo v 16. stoletji, z *i* ali z *e* pred *r*. — Beseda se ne rabi pogostoma; ali za naš namen bo gotovo popolnoma zadosti osem primerov, ki smo jih našli. Ti so: v Dalmatinovej bibliji I. Kor. 13 A: prešerna, Efez. 5 A: prešernost; v Trubarjevej prestavi Luthrove postile v I. delu str. 4: prešerniši, str. 136: prešernosti, str. 277: prešerniši, v III. str. 60: prešernu, str. 139: prešern, str. 182: prešerni. Torej vedno z *er*, nigdar z *ir*!

Ali znalo bi se reči: „Trubarjeva in Dalmatinova pisava ne dokazuje ničesar; *i* se pred *r* ne more čisto izgovarjati, temveč le ko *ie*, in zato se skoro ne razloči od visokega *e*. Iz tega je očitno, da se je Virgilius tako izrekovalo kakor Vergilius (z visokim *e*) in ravno vsled take izreke piše p. Marka kakor: umiram, mir, pastir, tako tudi: katira, vira, mira, zamirkate itd., nasproti ogerski (prekmurski) Slovenci kakor: štera, vera, večér, tako tudi: mér, pastér, požérajôči, razšérjüvajôči itd.“

Ta ugovor nikakor ni prazen; ali pri Dalmatinu in Trubarju stoji stvar vendar le nekoliko drugači, kakor pri Küzmiči ali p. Marku. Ona dva pišeta namreč dosledno in stanovitno v nekih besedah *e*, v nekih *i* (ali *y* = i) pred *r*, po čemer smemo in moramo sklepati, da je bil tedaj tudi v govorjenji razloček še dobro ohranjen. In da ta razloček ni bil neopravičen, tega se lahko prepričamo iz stare slovenščine in drugih slovanskih, ali, kjer gre za izposojene besede, iz dotičnih tujih jezikov. Trubar in Dalmatin pišeta *e*, kjer nahajamo v teh jezikih *e* ali ѣ, nasproti pa *i* (ali *y*), kjer imajo omenjeni jeziki *i*, ъı ali *ü*; na pr.: kateri (č. který), četveri (четверу), večer (вечеръ), diver (дѣверь), vera (вѣра), mera (мѣра), zmerjati (съмѣряти), terjati (тѣрятн), merkati (merken), gmerati ([ge]mehren), pegerovati (begehren), erbati (erben), erperge (herberge) itd.; pa: štiri (четъıри), pastyr (пастъıрь), nadopyr (нетопъıрь), pirjevica (пъıро), vpyrati (въпиратн), vmirati (оумиратн), mir (миръ), zmirom (in ruhe), zvyrek, izvirek, izvirati (извиратн), rezdirati (раздиратн), dirjati, disputirati (disputiren), regirati (regiren), fyrbic (fürwitz), fyrang (fürhang, vorhang) itd.

---

* Da se v tem popolnoma z g. pisateljem ne strinjamo, kaže naša pisava. Ured.

To je, upam, zadosti dokaza, da se je med *i* in *e* pred *r* v 16. stoletji še dobro razločevalo; nektere izjeme tega ne morejo izpodreti. Trubar piše namreč *y* nam. *e* v besedi zvyr (звѣрь), najbrž ker mu je bila pred očmi bolj navadna beseda zvirina, ktero Dalmatin edino rabi; v njej je *i* za ѣ opravičen, ker je zlog kratek, prim. leip, lipu. Tudi nigdir piše Trubar (za Dalmatinovo nigder), znabiti ker je imel na misli gdir in gdi, kjer je *i* opravičen kakor v zvirina. Razen teh dveh besedic, ne vém, da bi bil Trubar še kje *i* pisal pred *r* namesto *e*. Nasproti rabita *e*, kjer kaže, da bi bil *i* opravičen, Dalmatin in Trubar v besedah cerkev (kirche, kirke, ahd. chirihha) in veroh, verih (mhd. wîrouh). Uzrok je iskati menda že v nemškej izreki; vzlasti se je poslednje znabiti že nekako wejrouh izgovarjalo, ko se je sprejelo v našo slovenščino. — Da se nahaja berič poleg birič, serov poleg sirov, kaže le, da so kratki *i* že tedaj nekoliko oslabljeno izgovarjali proti nedoločnemu glasniku (polglasniku) se nagibaje. — Naposled se pogosto mešate besedici ker in kir, kar ni čudo; prva je iz [j]eže, druga iz iže, ali iz kjer (gdir).

Te posameznosti so torej po svoje opravičene in ravno zato ne morejo podreti dokaza, da Trubar in Dalmatin *i* in *e* pred *r* prav ločita. Ako torej oba vedno pišeta: širok, širši, reširati, reššireinje, razširavec itd., nasproti pa besedo prešeren, in kar je iz nje izpeljano, vedno z *er*, ali moremo reči, da se to godi po naključji? Gotovo ne, temveč, ker se je tako govorilo, tam *i*, tu (visoki) *e*. Ali pa smemo misliti, da je bilo tako govorjenje napačno, dasiravno je sicer jezik tako natanko in prav razločeval med *ir* in *er*? Jaz ne vem, od kod bi imeli uzrok za to. — Odgovorilo se bo: „Uzrok je to, ker je prešiŕen iz korena *šir*; primeri: obširen!“ Ali jaz pravim nasproti: Pisava prešeren kaže, da ni iz korenine *šir*. Ta pisava je po tem, kar je bilo razloženo, mogočen dokaz zoper tako izpeljevanje; z besedo obširen ga ne moremo opravičevati, ker ta pri nas ni domača, temveč posredno ali neposredno izposojena iz ruščine, kjer menda tudi ni prostonarodna. Ali je po tem takem, ker je v slovenščini koren *šer* neznan, beseda prešeren neslovenska? O kaj še! Naj si bo koren od koder koli, beseda prešeren je gotovo slovenska; saj je gotovo slovenska tudi beseda črešnja, dasiravno ima koren tam iz Kerasunta v Pontu. (Prim. Hehn, Culturpflanzen und Hausthiere. 3. izdaja, stran 351.)

Prešeren je torej slovenska beseda; ne pa prešiŕen, ker te v resnici nima noben slovenski (ali, da se umemo, slovanski) jezik.

Ali od kod pa je vendar prešeren, ako ne iz *šir*? Da po pravici povem, jaz ne vem. Naj bi se vendar že nehalo misliti, kakor bi se vsakej besedi mogla vedeti etymologija, ker je le tedaj gotova, kedar nam je znana zgodovina besede, kako se je namreč spreminjala po glasu

in po pomenu. V prvem oziru nam je jasen zgled beseda hči, ki je éna z grško θυγάτηρ in nemško tochter, da si jej je glas tako spremenjen. V drugem oziru pa opominjamo na zgoraj omenjeni besedi zmirom in veruh. Prva pomeni pri Trubarji „in ruhe“, kakor še dandanašnji v izreku „zmirom pustiti koga“; za zdaj navadni pomen te besedice pa rabi Trubar nemško imer, kar se govori še po Goriškem v obliki nimer, v Reziji limar. Beseda veruh pa, ki ima pri Trubarji in Dalmatinu, kakor po Goriškem še zmirom svoj prvotni pomen weihrauch, znana je na Dolenjskem le v pomenu haselwurz; to zelišče se devlje namreč na cvetno nedeljo med les, ki se nese blagoslovit, in služi potem o božiči, novem letu in treh kraljih za kadilo.

Takih zgledov bi se dalo še mnogo našteti; ali mislim, da sta zadosti ta dva, da se ne bo prečudno zdelo, ako postavimo prešeren k češkemu přešerný, příšerný, gespenstig, gespensterisch, od příšera, přešera, gespenst, ungethüm. Kdor bi druge navlašč, vendar brez hudega namena strašil kot kaka „přešera“, o takem bi se pač po pravici reklo, da je muthwillig: prešeren. Vendar s tem nikakor nočemo za gotovo trditi, da je prešeren etymologično éno s češkim přešerný ali příšerný, ker nam ni znano, kdaj in od kod je ta beseda k nam prišla in kje so Čehi dobili svojo přešero in v kterem prvotnem pomenu.

Bodi si to, kakor hoče, prav, t. j., našemu pravopisnemu sestavu primerno se piše prešeren in torej tudi kot lastno ime Prešeren. Preširen bi bilo pravo le v p. Markovem pravopisu, kjer velja mira, vira itd.

Ali naš slavljeni pesnik se ni pisal Prešeren, temveč le Prešern ali Prešerin. Kaj je misliti o tem? — Gledé na resnično izreko bi bilo najbolj prav pisano prešern, Prešern, ker med *r* in *n* ni nikakoršnega vokala, temveč *n* je sam „sonant“ in dela zlog: pre-še-rn.

Sonanti morejo biti v našej slovenščini, kakor v nemščini in mnogih drugih jezikih *r*, *l (lj)*, *m*, *n*. (Prim. Sievers, Grundzüge der Lautphysiologie, stran 28.) Že v brizinskih spomenikih beremo II. 66: gezm t. j. jesm (za stsl. ѥсмъ) poleg slzna (сльзна), mrzna (мрьзна) itd. Dalmatin piše na pr. svojovoln, vmetaln, nevern, Trubar: prešern, Matija Kastelec pogostoma na pr. dobr, mogl, sedm, vrédn, lubézn itd. Take pisave se je v svojem pravopisu stanovitno držal znameniti naš jezikoslovec O. Caf, in tudi Miklošič, ko je hotel natanko po izreki pisati, ni pisal kazъn, temuč kazn (lex. pal. p. b. казнь).

Prešern je torej samo na sebi najbolj prav; ali po našem sedanjem pravopisu se vé da ni. Mi po nemškem načinu s predpostavljenim *e* raz-

ločujemo sonante *r*, *l*, *m*, *n* od konsonantov *r*, *l*, *m*, *n*. Ker pišemo dober, mogel, sedem, veren, terja doslednost tudi prešeren, Prešeren. Kdor bi pa pisal dobir, mogil itd., smel in moral bi tudi prešerin, Prešerin.

V Gorici, 3. grudna 1880. *P. Stanislav Škrabec.*

Obraz rožanskega razrečja na Koroškem.

Spisuje *Janez Scheinigg.*

(Dalje.)

II.

Samoglasnik A.

1. Poleg goltnikov je ta samoglasnik drugi znak rožanskega razrečja, kajti izgovarja se čisto in jasno: bába, máma = mati, vráte, star, žháti, lípa, míza; po tem se rožansko razrečje pozna od junskega, ktero ima namesto *a* neki zamolkel glas med *a* in *o*, kakor: móti = mati, dom = dam, žgónci, Kvobósnica = Klobasnica.

V tujkah se je spremenil *a* gostokrat v *o*, in to vzlasti v nenaglašenih zlogih (pr. Mikl. I² 72), na pr. ofént = Advent, ʻofé = kafé, ʻoméva = Kamel, ʻonára = Kanarie, ʻostánj = Kastanie, ʻomrát = Kamerad, tobáʻ = Tabak, ʻolénder = Kalender, Odám = Adam, omár-omárja, ovtár (ali otár), opát; ako pa ima zlog naglas, ostaja čist *a*: ánhelc, ámbo, ámbos, ʻása = Kasse, hása = Gasse, ántvart = Antwort, távarh = Tagwerk, ántvarh = Handwerk.

Govori se: bredevíca, čest, den, dení se, meh, te, tle, zec, délava (daljava), ne dan, tla, čast i. t. d.

2. *A* se pretvarja v *e* v množivniku tvornega deležnika preteklega časa v moškem spolu, ako je dotični zlog brez naglasa; na pr. ʻópel' = kópali, dável' = delali (a dávale = delale), vále1' = valjali, správlel' = spravljali, postílel' = postiljali, bóhel' = ubogali, štóʻel' = štokali, píhel' = pihali, cóprel' = coprali, líetel' = letali, sáʻel' = sekali, podérel' = podirali, podpérel' = podpirali, prastérel' = prostirali, spáʻvel' = spakovali, šríbel' = šribali, písʻel' = piskali, spúntel' = spuntali.

Kjer pa pada naglas na omenjeni zlog, glasi se zopet čisti *a*; na pr. ʻopál' = kopali, pradál' = prodali, sejál' = sejali, smejál', v'hál' = lagali, halfál' = goljufali, dal' = dali, bral', pral' i. t. d.

3. Znamljivo je za rožanski govor, da se pogostoma uporablja samoglasnik *a* mesto *e*, včasih tudi mesto *o*, v zlogih brez naglasa; uzrok tej prikazni je prizadevanje jezika, da se zlog zlogu upodobi; to upodabljanje se nahaja tudi v rezijanskem razrečji (prim. Mikl. I² 332 in 308); najlažje se je zgodila ta sprememba v dvo- ali večzložnih besedah, ki imajo že prvotno eden ali dva *a*; vendar je segal govor, ko se je navadil tega

glasnika, dalje in pretvarjal *e* v *a* tudi v besedah, ki so brez samoglasnika *a*; dà celó naglašenih zlogov se je sčasoma polastil in tudi v njih *e* spreminjal v *a*. Da se omenjena prikazen bolj razjasni, podamo primere po plemenih in jih hočemo, kolikor možno, popolnoma navesti.

I. Imena.

a) Dvozložniki, ki imajo v énem zlogu prvotni *a*, pretvarjajo v drugem zlogu *e* v *a*; na pr. baráč, calá' = celak, casár, áhnjad = jagnjed, matva = metla, sastrá, tatá = teta, tasáč, zamlá, žalá = želja, žaná, sa'áč = sekač, távarh = Tagwerk, áutvarh, Handwerk, Salán = Selján (prebivalci pogorske vasi Selje), Svačán (Sveče).

V sklanji ostaja *a*, le gen. plur. pri nekterih ženskih imenih se govori ali nedoločno kakor síestr ali sastŕ, ali pa je nenavaden, kakor pri besedah: žalá, zamlá.

Isto tako ostaja *a*, ako se iz navedenih besed novi izrazi izpeljujejo; na pr. casár, casaríca, casáršči, casarstvo, casárjov; matvá, matvárka; baračíca, tát'n = tetin, ántvarhar = Handwerker, távarhar = Tagwerker.

b) Pri nekterih besedah se pretvarja *e* v *a* le v gen. sing. vsled končnice *a*; na pr. led, l a d á, na led'', z lédam; lies, lasá, na les'', z líesam; snieh, snahá; sviet, svatá; senú, saná; srebrú, srabrá; véter, vatrá; drevú, dravésa; tevú, talésa (na svetá talésa den).

c) V trizložnikih z dvema *a* pretvarja se tretji zlog v *a*; na pr. máčaha, tažáva, zása'a = zaseka, čaplán'a, žlapárnca = zapernica.

d) V imenih, ki nimajo prvotnega *a*, nahaja se *a*; na pr. cant-centa, čahél, da'lé = dekle, hlab-hléba, hrabén = greben, jaz'' = jezik; mazínec, papév, paré-paréta, sadvó, svatní', slap''c = slepec, sósar = sosed, slazáno, Saló = Selo (vas v spodnjem Roži), talé, žrabé, žalézo, žalíezje, žrabél, zapúvad = zapoved, vratáno, ízare = jezero, trabúšnica = trebušnica, žavód = želod.

e) Tudi v sklanjalnih končnicah nadomestuje *a* samoglasnike *e*, *o*, *i*.

α) *am* = *om* in *em* v instrum. sing. in dat. plur. na pr. z dévam, s 'vobú'am = s klobukom, za ízaram, mad pútam in pa mad trávn'am, mad vrhám = nad vrhom, pod mústam, prad hospúdam, za hlíevam; otročám, da'letam, púlam, míestam, drvám, šúvarjam, davávcam = delavcem, hvápcam.

β) *ah* = ih v loc. dual. in plur.: na trávnčah, na hríbrah = na hribih, po vôzah = po logih, v míestah, v píesmah = v pesnih, o bín'štah = o binkoštih, po bíenahtah = po bienahtih (nach Weihnachten).

γ) *ama* = oma v dat. in instr. dual.: s stólama, s hlébama itd.

II. Prilog, števnik, zaimek.

a) Govori se *a* namesto *e*; na pr. srábern, tažé' = težek, tažáven,

hranjé' = grenek, žájen (tudi žejen), žalézen, lasén, vasév, ladén, ad''n = eden, an = en, aná = ena, anú (anó) = eno, davét, dasét, štíradi = štirideset.

b) Po sklanji se je spremenil prvotni *e* v *a*; na pr. blied, blíeda, bledú, gen. bladá, bladóm', na bladám lici; plur. masc. bledí, fem. bladé; gen. bladáh, bladám; ciev (cel), cíeva, cevú; gen. calá (tudi cálaha), calóm', na calám púl', s calím; plur. masc. celí; fem. calé, caláh, calám, na caláh, s cálem'; sliep, gen. sing. slapá; zbiest (zvest), gen. zbastá; liep, lapá; pet, o pov pat''h = o pol petih, s patmi = s petimi; šíest, púv šásta = pol šestega; sédem, púv sádma; davét, ob davat''h = ob devetih; dasét, ob dasat''h; tabé = tebe in tebi; s tabó; sabé = sebe in sebi, pr sábe = pri sebi, sabó = seboj; časá = česa.

c) Enako končnicam imenske sklanje imajo tudi prilogovi skloni večinoma *a* namesto *e* in *i*.

α) *aha* = ega; na pr. stáraha = starega; mvádaha, lpáha = lepega, doráha = dobrega, vélčaha, nášaha, tahá = tega, vsahá = vsega, njahá = njega.

β) *am* = em; na pr. na zalíenam trávnc', na čŕnam 'vobuc' = na črnem klobuku, po hvobočám ízar' = po globokem jezeru; na v'sočám dravés'; pr tám del' = pri tem delu.

γ) *ah* = *ih* in *eh*; na pr. o'úl' nášah šiš = okoli naših hiš; od tvojáh davávcov; po vélčah míestah; pr tah púš'ah = pri teh puškah.

III. Pripone imen in prilogov.

1. *ak* = *ek*: čová' = človek.

2. *ah* = *eh*: oráh = oreh.

3. *jak* = *jek*: 'rávja', 'úrja', tíčja', zéčja'; *a* ostaja v celej sklanji.

4. *aš* = *eš*: sítnaž, rívaž = revež, čúdaž, pápaž, mádaž, kólmaž, hánaž = Aneis; v sklanji ostaja *a*, vendar se čuje v plur. tudi: čúdeži, ríveži.

5. *at* = *et*: pámat, vájat = Leitseil, žámat, Sammt, háržat; prvi dve besedi imate *e* do instr., v kojem stoji zopet *a*; v zadnjih dveh pa ostaja *a* do loc., kteri se govori: v haržatu ali v haržet'. Tudi v plur. se zamenjujeta *a* in *e*; tedaj nom. plur. háržet' ali háržat'; acc. plur. pa le háržate.

6. *an* = *en*: obrazilo imenom in prilogom; na pr. jačmán = ječmen, jalán = jelen; gen. jačména, jaléna i. t. d. brez izjeme; nátan, nátana; jásan, jasana (Esche); 'úran = koren; zalán (zelen), zalana, zalano; rmán, ŕmana, ŕmano = rumen.

V sklanji odloči naglas, ali stoji *a* ali prvotni samoglasnik; govori se torej: gen. zálana ali zalíena (tudi zalíenaha), na zálanam ali na zalíenam; plur. zálani, zálanah, zálanam, zálane, na zálanah, z zálanem', ali zalíeni, zalíenah, zalíenam, zalíene, na zalíenah, z zalíenem'; isto tako rmán, ŕmanâ ali rmíenâ (rmíenaha); plur. ŕmane ali rmíene, na ŕmanah ali na rmíenah i. t. d. (Dalje pride.)

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

XI.

Patrijarha Ottobona pismo do Slovenje-Gradčanov ex anno 1313.

Ko je patrijarh Pietro Gerra leta 1301. umrl, niso se mogli kanoniki oglejski zjediniti, koga bi za patrijarha izvolili; večina je izvolila oglejskega dekana Petra, manjšina grofa Ottona Ortenburškega. Papež Bonifacij VIII. pa ni nobenega izmed nju potrdil, temveč je odločil leta 1302. škofa padovanskega Ottobona de Razzi, rodom iz Piacenze, za patrijarha.

Kakor je že bilo povedano, imel je ta patrijarh dosti borb z goriškim grofom in z mogočnim Rizzardom de Camino; tudi koroški vojvoda Otto mu ni bil prijazen.

Papež Clement V. je Ottobona na crkveni zbor v mesto Vienne na Francoskem poklical. Da mu je mogoče bilo ta pot nastopiti, moral je svoje duhovništvo za „sussidio caritativo" prositi in svojim podložnikom poseben davek naložiti. Leta 1311. nastopi patrijarh svoj pot v Vienno, in za čas svojega nebivanja v Ogleji, postavi za vladarja grofa Henrika goriškega. Na potu v Vienno pride v mesto Brescio, ktero je takrat oblegal cesar Henrik VII.; patrijarh je Bresciance nagovoril, da so pod cesarjevo oblast stopili, zató omenja v pismu do Slovenjegradčanov tegà cesarja, kterega zaveznik je nekoliko časa bil, a pozneje zopet od njega odpadel in se s puntarskimi Trevisanci zvezal, nadejajoč se, da mu bodo ti na pomoč prišli proti grofu goriškemu.

Po smrti papeža Clementa V. se mu je dajalo upanje, da bode za papeža izvoljen. Ko se je v Genuo h kardinalu Fleschu podal, zbolel je na potu in v mestu Arquae pri Piacenzi leta 1315. umrl. Njegov značaj je bil pošten, bil je neprijatelj nepotismu, ljubil svoje podložnike in bil velik dobrotnik ubožcem. Tudi je skrbel za umetnost, in njemu se imamo zahvaliti, da se je rimski amphitheatrum v Poli ohranil.

Pismo do Slovenje-gradčanov, izdano 22. januarja l. 1313. po notarji Melioranza, glasi se takó-le:

Ottobonus Dei gratia S. Sedis Patriarcha Aquilegiensis presentibus viris, Judici, Consiliariis et Comunitati in Windisgratz, dilectis fidelibus suis salutem et omne bonum.

Cum antequam iter arripuissem ad Domini nostri Summi Pontificis Consilium generale, et ad Serenissimum Dominum Nostrum D. Henricum

Imperatorem, per quos eramus requisiti solemniter et vocati, definitum fuerit in nostro Colloquio Generali, prout ad audientiam vestram credimus pervenisse, quod pro itinere nostro octo denarios Aquilegiensis monete pro quibuslibet foco et rota molendinorum habere debemus ab omnibus nostris et Ecclesiae Aquilegiensis subditis juxta consuetudinem antiquissimam et diutissime observatam, et multi juxta definitionem hujusmodi solverint, et aliqui solvere non curaverint hactenus, nos volentes jura nostra et Aquilegiensis Ecclesiae illesa, sicut expedit, conservare, vos universos et singulos tenore presentium pro primo, secundo et tertio peremptorie requirimus et monemus, vobis sub excommunicationis pena, quam ex nunc prout et tunc in vos, si contra feceritis, proferimus in his scriptis, districte precipiendo mandamus, quatenus elegatis duos aut tres bonos et honestos viros ex vobis, quibus nomine nostro pro quibuslibet foco et rota molendinorum vestris et massariorum vestrorum octo denarios Aquilegenses usque ad primam Dominicam proxime Quadrigesime, ut tenemini, assignetis, taliter, quod vos, aut dicti eligendi per Vos ipsam pecuniam Nuncio nostro assignent, sicut per alias nostras litteras duximus ordinandum, ita quod possetis merito commendari.

Alioquin si vos, aut major pars vestrum, quod absit, ad hoc duxeritis retinendum, sciatis, nos dedisse Plebano in Windisgratz, aut ejus vices gerenti nostris litteris in mandatis, quod Ecclesiam vestram et terram auctoritate nostra Ecclesiastico subjiciat Interdicto. De presentatione autem presentium, quas ad cautelam fecimus registrari, relationi latioris eorum Nuncii nostri jurati dabimus sine probatione alia plenam fidem.

Datum Utini die XXII. Januarii XI. Indictionis. —

Ta listina je prepisana iz izvornika po P. G. Bianchi-u za g. barona Czörniga, po kojega dobrohotnosti sem jo v porabo dobil. Kakor se iz ostrih pogroženj patrijarhovih vidi, niso Slovenje-gradčani takrat radi — vsaj novih — davkov plačevali. Tudi mlinarjev je že takrat moralo dosta v Slovenjem Gradci biti, ker je na nje patrijarh pri pobiranji davka posebno zmislil.

XII.

Sententia Ulrici Episcopi Tergestini in causa vertente inter patriarham Raimundum et Adleidam viduam „Craftonis de Windisgratz".

To je napis obširne listine pisane „anno Domini MCCCLXXXIV. XII. indictionis, die XII. intrante Octobris, in Civitate Austria, in palatio patriarchali" od notarja Nicolo da Cividale. Adleida, vdova po svojem prvem moži „Crafto de Windisgratz", pozneje omožena z Die-

therom de Gutenstain", pravdala se je s patrijarhom zaradi nekterih posestev. Za rešenje pravde je bil odločen škof tržaški Ulrik. Za zgodovino slovenje-graškega mesta in gradú nas najbolj zanimajo osebe, ki so takrat to ali ono službo imele, in sicer:

„Preco Civitatis" (berič) je bil Gallutius; kastellan na gradu: „Reypertus"; judex antiquus mesta: Ainz (Heinz); prisežni mestjani (cives jurati): Libey, Wilungus, in Seiuritz (Seÿfritz); mešter, ki je samostrele napravljal (balistarius) je bil Albrettus; beccarius: Urizmanus (Vricman, to ime se še zdaj nahaja v staro-trškej fari); plocellarius (kaj je to?): Conradus, tuncarius (tunicarius?): Ayncius (Heinz). Priče še so tudi bile: Brehtil de foro (Staritrg?), Counz Suonech, Hermannus de Turri[1] in „Dominus Federicus (Friedericus) de Grez". Slovenje-graški slobodnjaki so se torej takrat še podpisovali: „de Grez". Še listine iz l. 1305. imajo: „in dem Grätzthal vnd ze Traberch" (Drauburg).

V nekej listini, ktere prepis se nahaja v joannejskem arkivu, in imá podpis: „Datum per manum magistri Ulrici, protonotarii nostri, XIII. indictione," nahajata se med pričami: Henricus de Helfenberch, Friedericus de Petovio,[2] Ortolfus de Gurkvelde, tudi brata: „Friedericus de Graz et frater ejus Ortolfus," in pa: „Chrafto plebanus de Graz". Čislo leta ni pristavljeno.

Med notarji oglejskih patrijarhov se nahaja eden edini s tem imenom: „Uuolricus, notarius tempore Uuochieri Patriarche." —

Ker takega imena med oglejskimi patrijarhi ne nahajamo, pokvaril je italijanski pisec ime patrijarha: Wolfkerus -- Wolfgerus[3], ki je vladal od l. 1204—1218. On je bil Nemec iz Leubrechtskirchena, in prej škof passavski. V tej dobi sta torej morala brata „Friedericus in Ortolfus de Graz" in pa „plebanus Chrafto de Graz,[4] živeti.

Takrat še „provincija Windischgraz" ni bila lastnina oglejskih patrijarhov, temveč grofov Andechsov. Ako je ta Wolfger enoisti z latinskim pesnikom pesni „Carmina burrana", bil bi v Kolonii (Cöln) l. 1136. rojen in bi bil v 68. letu svoje starosti patrijarh oglejski postal,

---

[1] Thurn blizu Velenja. Otman de Turri je že znan iz leta 1034.

[2] To je isti Friderik, ki je leta 1200. po nekterih letopiscih l. 1222. velikonedeljsko okrožje križnikom (nemškim vitezom) podaril, torej II.; Friderik I. s Ptuja, oče drugemu, bil je to okrožje Ogrom vzel leta 1199, po drugih 1200., tako da zna tudi Friderik I. biti.

[3] Patrijarh Wolfker je tudi rešil pravdo, ki sta jo imala opat št. pavlovski in župnik hočki (pri Mariboru) zaradi crkve sv. Lorenca v puščavi. (Kopija te listine je v graškem Joanneji).

[4] Crafto je bilo navadno krstno ime. Tako najdemo leta 1308. nekega ko-[illegible]: Krafto de Metnitz. Rodbina pl. Metnitz še na Koroškem zdaj živi.

in 82 let star umrl. Kdor se hoče natanje o tem znamenitem moži podučiti, naj bere v „Zeitschrift für deutsche filologische Bildung, II. Halle, 1870.“ članek: Fridanc, von Dr. Justus Grion. Obširnih životopisov oglejskih patrijarhov jaz v teh svojih zgodovinskih črticah ne morem spisovati, temveč omenjam le toliko, kolikor je potrebno za pojasnjenje listin, ki se tičejo zgodovine slovenje-graške fare, starega gradú, slovenje-graškega okrožja in pa prestare rodbine Windischgraetzov. Naj prilično tudi tukaj omenim, da je v 15. stoletji v gorenjej Italiji živel imeniten slovenje-graški rojak, Matthaeus de Windischgraetz (je-li iz plemenite rodbine, ne vém). On je bil tiskar v Padovi in je od leta 1482—1487. natisnol 23 obširnih knjig bogoslovnega, naravoslovnega in historičnega sodržaja. Naslove tem knjigam najdeš pri Valentinelli-u: Bibliograph. —

Drobnosti.

Slovstvo: *Občna zgodovina.* Spisal in založil Janez Jesenko. Tretji del: Novi vek. V Ljubljani. Natisnola „Narodna tiskarna“. 1881. 8° str. 224. 80 novc. —

„Lurška mati Božja.“ Knjiga obsegajoča 271 str. je poslovenjena iz francoskega po Henriku Lasserre. V njej je popisano, kako se je mati božja prikazovala v Lurdu pred nekoliko leti, in kako so se potem godili in se še godé čudeži. Velja mehko vezana 1 gld., v polplatnu 1 gld. 20 n., v polusnji 1 gld. 25 n., in vsa v platnu 1 gl. 40 n. Po pošti 10 n. več. Kdor jih vzame deset iztisov, jih dobi poštnine prosto. Prodaja jih prelagatelj Franjo Marešič, kaplan v Šentvidu nad Ljubljano, in Katoliška bukvarna v Ljubljani.

Rad jugoslavenske akademije znanosti in umetnosti, LVII. knjiga, podaja nam dve razpravi od g. M. Valjavca: „Prinos k naglasu u (novo) slovenskom jeziku“, in „K tvorbi imperfekta u slovjenštini“. —

Ocěnenie na bъlgarskitě narodni pěsni po formata i sъdьržanieto dvě skaski dьržani vъ slavjanska beseda otъ prof. Antonъ Bezenšekъ. Sofija. 1881.

Godišno izloženie na družestvoto Slavjanska beseda vъ Sofiji, za godina 1880/1. Predstaveno vъ obštoto sьbranie vъ mesécъ julij 1881. Otъ A. Bezenšekъ. 1881.

Das k. k. Quecksilberwerk zu Idria in Krain. Zur Erinnerung an die Feier des dreihundertjährigen ausschliesslich staatlichen Besitzes. Herausgegeben von der k. k. Bergdirection zu Idria. Wien, im Verlage der k. k. Bergdirection zu Idria, Druck v. R. v. Waldheim in Wien 1881. 4° 65 straní in 3 tab.

Slovaški časopisi l. 1881. 1. Narodnie Noviny vychadzajú v Turč. Sv. Martine tri razy do týždna. Zodpovedný redaktor Ambro Pietor. Predplatná cena na celý rok 12 zl.

2. Obzor, noviny pre hospodárstvo, remeslo a domáci život. Vychádza v Uh. Skalici tri razy za mesiac. Predplatná cena na celý rok 3 zl. Zodpovedný redaktor a vydavatel' Daniel G. Lichard.

3. Slovenský Letopis pre historiu, topografiu, archeologiu a ethnografiu. Vychádza v Uh. Skalici štvrt'ročne v 6-hárkových sošitoch. Predplatná cena na celý rok 3 zl., pre chudobných učitel'ov a žiakov 2 zl. Zodpovedný redaktor a vydavatel' Franko V. Sasinek.

4. Národni Hlásnik, vychádza v Turč. Sv. Martine raz za mesiac. Predplatná cena na celý rok 1 zl. Zodpovedný redaktor a vydavatel' Mikuláš Št. Ferienčik.

5. Černoknažnik, humoristicko-satyrický časopis. Vychádza v Turč. Sv. Martine raz za mesiac. Predplatná cena na celý rok 2 zl. Zodpovedný redaktor Djuro Ćajda.

6. Včelka, časopis pre školskú mládež. Vychádza v Turč. Sv. Martine raz za mesiac. Predplatná cena za celý rok 1 zl. Zodpovedný redaktor a vydavatel' A. Sokolík.

7. Katolické Noviny, vychádzajú v Trnave raz za mesiac. Predplatná cena na celý rok 1 zl. 20 kr. Zodpovedný redaktor a vydavatel' Martin Kollár.

8. Korauhev na Sionu, cirkevní časopis věnovaný veškerým záležitostem církve ev. a. v. Vychádza v Uh. Skalici dvarazy za mesiac. Predplatná cena na celý rok. 3 zl. Zodpovedný redaktor Michal Boor. Spolupracovník Ján. Leška.

9. Kazatelna, časopis pre katolické duchovné rečníctvo. Vychádza v Uh. Skalici vo sväzkoch mesačných. Predplatná cena na celý rok 4 zl. Zodpovedný redaktor Richard Osvald, spravca fary v Teplej (p. Béla-Bánya).

(Peter Muhič) rojen iz celjske fare, doktor modro- in bogoslovja, bil je professor grškega jezika na graškem vseučelišči, pozneje kanonik pri sv. Štefanu na Dunaji, od ondot je zopet prišel v Gradec, bil tam mestni župnik, in njegova podoba je še hranjena v proštiji glavnega mesta; pozneje je postal prošt v Polavi (Pöllau, v graškem okraji). Ko je na Dunaji živel, bil je tudi rector magnificus. Umrl je 29. aprila 1600. Bil je jako učen bogoslovec. Schier ga v svojej knjigi „Specimen Styriae literatae“ imenuje apostolskega moža, ki je dosti krivovercev lutherških h katolškej veri spreobrnol. Pisal je mnogo apologetičnih in polemičnih knjig; najimenitnejša je knjiga: Paedagogia oder Schulführung der würtembergischen Theologen. (Graetz 1588.) Proti njemu je pisal lutheranski pridigar M. Holder v Stuttgartu, in razlogi tega moža so psovke: Esel, Stockfisch, Sau, itd. Muhič je odgovoril s spisom: Anderer Theil Paedagogia, worin auch sonderlich der Würtemberger Theologen und in gemain aller lutherischen Praedicanten abscheuliche Gottlosigkeit, Narrheit, Betrug und Falschheit entdeckt werden. Grätz 1589. Rodoljube v Celji prosim, naj v tamošnjih krstnih bukvah poiščejo, kdaj se je bil Peter Muhič narodil. *Davorin Trstenjak.*

(Zupan, Župan) se nahaja kot ime slovenskega oblastnika že zapisano v nekem admontskem urbarji iz 13. stoletja. Omenja se v onem urbarji, da Županova puša v Mirgeistorfu pri sv. Martinu blizu Gradca plača več, nego druge: „item Suppani huba solvit ut una melior praedictorum“. V sekovskej listini iz leta 1161. pa se imenujejo: „quatuor mansus Sclavonici in villa positi juxta Graza“ (Diplom. Sac. Duc. Styr. T. I. p. 151). Torej so še takrat v Gradci in v njegovej okolici Slovenci stanovali. *D. T.*

(Janž), slovensko obliko imena Joannes sem našel zapisano v admontskem „codex Praediorum. C. n. 578. To je najstarejši urbar, ki ga ta staroslavni samostan ima. Imenujeta se podložnika samostana v krškej dolini in okoli Brez (Friesach, na Koroškem): Heinricus de Copenik, Jans in Lastetsch. V urbarji iz 13. stoletja pa se v graškej okolici imenujejo admontskega samostana podložniki: Jans, textor (tkalec), Zwaentzo (Svenčo) brevis, Jans an der hofstat, am Ekh duo Zobodini Petrus et Jans. *D. T.*

Listnica uredništva: Z-ski v G. Ako želite, da se poslana pesmica objavi, prosimo za pravo ime. — N-s. Hvala za poslano. Prosimo več!

Listnica opravništva: S. Čudite se, zakaj niste dobili 8. lista. To je tako: Nam je pravilo, da pošljemo 1. in 7. številko na ogled, sledeče pa le onim, ki so naročnino plačali, in to brez izjeme. Ako torej list želite, veste se ravnati. Mi namreč nikomur lista ne vsiljujemo, a pozneje tudi nikogar po dopisnici ne terjamo. —

Izdaja, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto I. V Celovci, 1. oktobra 1881. *Štev. 10.*

Pomladanski vetrovi.

Povest iz časov francoskih vojsk.

(Konec.)

Deveto poglavje.

Pojte, pojte drobne ptice,
Preganjajte vse meglice,
Da bo s'jalo solnčice
Na moje drobno srčice.
Národna.

Po cesti mimo hiše in domovja nam znanega mairja, ki je pa sedaj pri avstrijskih oblastnijah vso svojo uradno čast in oblast izgubil, prikoračila sta nekega jesenskega dne dva od daljne hoje zeló utrujena mlada potnika. Mlajši je komaj še noge premikaval, a ni se naveličal umo in živahno brez prestanka govoriti ter kažóč na Lipnico in bližnjo okolico svoje veselje izraževati. Pred mairjevo hišo prišedši hoče mlajši potnik naglo dalje proti Lipnici krenoti, toda njegov starejši pajdaš, ki je svojega sopotnika le malo poslušal in v se zamišljen zraven njega stopal, postoji nekaj časa neodločno pred hišo, potem pa počasno notri stopi ter svojega tovariša s sabo potegne. Strežnica prinese vina; starejši potnik jej veli, naj takoj gospodarja pokliče, ker želi z njim govoriti. Kmalu nato se odpró vrata, in pri vhodu se pokaže krčmar, prejšnji maire. V veži je že bil okroglo čepico z glave snel, ko pa v sobo stopivši starejšega potnika zagleda, prestraši se hipoma, da mu pipa iz ust pade. Preplašen plane iz izbe in vrata za sabo zaloputne.

„Jezus, Marija! Vsi dobri duhovi! Barba, Barba!“

„Čujte, oče, stopite k meni v sobo!“ kliče iz sobe popotni gost.

„Jaz že ne!“ odreže se maire odločno. „Pa ti pojdi, stara!“ pravi svojej ženi, ki je prišla v vežo gledat, kaj da je.

„Kam?“

„V izbo! Lipniški gospod tam z dušo in brez telesa na klopi sedi.“

„In ti ga ne greš pozdravljat?“

„Glej jo no! Ali si znorela? Ali ne véš, da je lipniški gospod že davno mrtev? Saj imam njegov smrtni list še vedno gore v sobi dobro shranjen. To, kar na klopi sedi, je pa le njegov duh, ki pri belem dnevu nazaj hodi.“

„A pogledati je vendar treba, ali je res,“ pravi Barba.

„Kaj! Misliš li, da se je tako lahko z duhovi pogovarjati, kakor s tabo v kuhinji? Pa naj bi on na Lipnici strašil, kolikor mu drago. Toda ne! Tudi ta križ mora k mojej hiši priti, se vé vse to le zaradi onega nesrečnega oklica. Davno že so mi vzeli mairsko čast in poslovanje, a še sedaj nimam zaradi njega mirú: duhovi iz groba vstajajo in me preganjajo.“

„Ne govori tako bedasto!“ svari žena. „Jaz mislim, da je v sobi kak drug človek, ali pa sam lipniški gospod živ in zdrav. Pogledati se mora.“

To spregovorivši se žena ohrabri in v izbo stopi.

Krčmar je ostal v veži ter je skoz linico, ki je bila v vrata vdelana, gledal, kaj se godi v sobi. Ko je pa videl, da je lipniški gospod ženi prijazno roko podal, ko je zapazil in spoznal njegovega mlajšega tovariša, Binčeta, kterega še ni prej v sobi videl, in ko je še opazoval, kako sta oba željno in hlastno vino pila, uveril se je, da sta to vendar le prava, istinita človeka; saj duhovi nimajo tako hude žeje. Polagoma je torej stopil v sobo, tam se je pa vedno še nazaj k vratom oziral, ko bi bilo vendar le treba steči.

„Bog Vas sprimi, dragi gospod!“ začne krčmar pohlevno govoriti. „Kako je to lepo in veselo, če ste še res živi! Saj ne bi nihče več tega veroval. Iz mesta sem pisanje dobil, da ste mrtvi, in tako sem ljudem pravil.“

„Smrt mi je bila že odmenjena, le neko naključje mi je rešilo življenje.“

„Zato se bodemo pa vsi še bolj Vaše rešitve veselili.“

„O, ko bi bila sedaj Vaša gospa tú na Lipnici,“ pristavi Barba, „kako bi —“. Dalje ni zamogla govoriti, kajti maire jej je bil usta zatisnol bojéč se, da ne bi o onih strašnih rečeh, o majorjevem zahtevanji in o oklici jela govoriti. Gotovo bi se potem tudi lipniški gospod nad njim jezil, kakor poprej župnik. Vinko pa si je vse to početje in obnašanje drugače tolmačil. Ljudmile torej še vedno ni domá, mislil si je. Kje je in kod hodi, tega si skoro ni upal vprašati; saj bode moral še prehitro do cela pozvedeti o vseh domačih razmerah, in to mu bode morebiti prineslo mnogo bridkostij. Barba je omolknola, ker ga noče z novimi tužnimi novostmi žaliti. Zato se je Vinko kratko poslovil ter z Binčetom proti Lipnici odšel.

Pred nekimi meseci so ga od doma odpeljali v zapor; danes pak se prost zopet vrača v svojo domačijo. Vsak bi se bil veselil zaželenega trenotka svojega osvobojenja, a Vinko tudi danes ni vesel. —

Ko so bili v onem nesrečnem dnevu Vinka pozno po noči v Novomesto pripeljali, dejali so najprvo vse v zapor, a kmalu nato so jeli še po noči v sodnijskem zboru presojevati njihovo krivdo. Nektere izmed njih so k smrti obsodili, in sicer v kratko, kakor je bil kdo obdolžen, ne da bi vsakega posebej natanko izpraševali.

Med obsojenci pa je bil tudi Vinko Rojár. Dotični razglas o kazni in imenih obsojencev so takoj vsem občinam objavili, naj bi jim bila ta stroga obsodba v svarilen zgled, da se naj odslej skrbno varujejo upornih zločinov.

Proti jutru se je imela smrtna kazen izvršiti. Sodnijski vojni predsednik, neki postaran major, prebere zbranim obsojencem njih obsodbo. Ko pa bere ime Vinko Rojár, postoji malo z glasom, pogleda obtožencu dobro v oči, na to pa pomisli na prošle čase. Da, ne moti se; tega človeka je že enkrat videl. Pred štirimi leti je bilo. Takrat je bil še stotnik in je z majhnim vojaškim oddelkom za obrambo spremljal celo vrsto obloženih voz čez Uskoke proti Kolpi. Kmetje so jih napadli, vojake pobili in razpodili, on sam pa je utekel na Lipnico, kjer je našel varno zavetje. Kmetje so ga sicer tam kmalu poiskali in od gospodarja terjali, da bi ga usmrtili, toda lipniški gospod je preganjanemu možu izprosil življenje. Tega blagega čina se je častnik spomnil, ko je imel Vinka obsojenega peljati k smrti. Ali naj bi mu sedaj v tem nesrečnem trenotku ne pomagal, kolikor bi bilo mogoče? Poklical je torej vojake, ki so Vinka z Lipnice odvedli in od majorja pismeno zatožbo prinesli. Hotel je vse razmere še bolj na tanko pozvedeti, morebiti bi mu bilo mogoče pomagati.

„Kake krivde se obdolžuje ta mož?“

„Orožje je hranil v svojej kleti,“ odgovorijo vojaki.

„Ali je z njim tudi kakega Francoza napadel?“

„Ne!“

„Ali je sploh kak zločin zoper nas dejanstveno izvršil?“

„Ne. Strežaj ga pač dolži, da je kmete k uporu nagovarjal. Toda dokazati se mu to ne more,“ trdijo dalje vojaki.

Vinko se je torej le gledé orožja zagrešil. Tudi ta krivda se je včasih s smrtjo kaznovala, toda majorju sedaj vendar ni bilo prav težavno svojemu prejšnjemu rešitelju življenje oteti in tudi druge sodnike za svoj predlog pridobiti. Odločili so mu veliko let zapora.

Prihodnje jutro so Vinka iz Novega mesta odpeljali. Tudi on je bil častnika takoj spoznal, zató je pa lahko vedel, ktero naključje mu je

smrtno kazen odvrnolo. Nikdo se pa ni za to brigal, da bi bil oni razglas o Vinkovej smrti popravil.

Dva dni po tem, ko je lipniška gospa od doma utekla, dobil je maire v resnici smrtno naznanilo o lipniškem gospodu, in župnik je to tužno novost, ker je bila uradno potrjena, takoj Ljudmili sporočil. Ali čez nekaj časa so nekteri ljudje odločno trdili, da Vinka niso v Novem mestu usmrtili. Saj so sami videli, kako so ga vojaki živega in zdravega proti Ljubljani tirali. Tudi to se je Ljudmili sporočilo. Se vé da ni mogel nihče uganiti, ali so Francozi Vinku smrtno kazen odpustili in jo z zaporom nadomestili, ali pa mu hočejo še le po bolj natančnej preiskavi kazen odločiti.

V Ljubljani so Vinka le malo časa obdržali. Avstrijci so že Francoze od vseh stranij stiskali, in ti so zato svoje ujetnike iz dežele vèn v varnejša mesta pošiljali. Vinka so odvedli v neko trdnjavo na Laško.

Tam še le se je mogel ujetnik, od težavne hoje utrujen, odpočiti in v samotnej celici premišljevati svojo tužno osodo. Kakor drami oni, ki se iz hudih sanj prebudi, svoj spomin, da zamore razločiti, kaj je istina in kaj je dozdetje, tako je premišljeval Vinko nesrečne dogodke zadnjih dnij. Kako nenadno in nepričakovano je vse to prišlo! Prej ko se je nadejal, odtrgali so ga od doma ter ga siloma kakor razbojnika odpeljali v zapor, naj bi tam v ječi morebiti več let čakal dneva rešitve. Ljudje so ob cesti postajali, ko so ga tirali mimo, glave stikali in se ná-nj kažóč popraševali. A za vse to se je on le malo brigal; ni ga bila mnogo pretresnola smrtna obsodba, še manj pa strah pred zaporom. Edina misel, s ktero se je vedno in neprestano bavil, ktera mu je duh morila in vsa čuvstva z grenkostjo napolnjevala, bila je ona misel na zadnje trenotke na Lipnici in na — Ljudmilo. Srce se mu je krčilo, ko je pomislil na reči, ktere bi on moral, a skoro ni mogel verjeti. Poznal jo je iz njene zgodnje mladosti. V skrbnej maternej vzgoji in pod bratovim varstvom je krasna deva tiho domá v deviškej nežnosti odraščala kakor cvetica na vrtu, kterej marljivi vrtnar pospešuje in varuje rast in lepoto. Kako sramežljivo je zarudela in oči povesila, ko jo je poprosil roke v zakon, s kakim ponosom in veseljem je on popeljal svojo mlado nevesto na svoj dom, da postane njegova družica in njegova gospodinja. V nekaljenej sreči jima je prešel prvi čas njunega skupnega bivanja, ona je bila v celej okolici uzor poštene žene in marljive gospodinje. Ali ga naj bi pa ona, ki mu je bila s čisto in iskreno ljubeznijo zvesto udana, pri prvej priložnosti že zapustila in z nepoznatim tujcem sramotno pobegnola? Ne, ne! Nikoli! To ni nikakor mogoče! pritrdil si je Vinko pomišljujoč. — In vendar! mislil si je dalje, ona sama je vedela za mojo orožnico. Kje drugej naj bi bil torej major o tej stvari kaj zvedel? Pač sem tudi jaz zapazil, da si major išče njene naklonjenosti, in Ljudmila sama ni

mogla tajiti, da mu je ono pismo pisala: „Vse Vam rada storim, kar želite, da le pomirite moje obupno srce. Moj mož ničesar ne vé.“ Kdo bi mi to pojasnil, da bi njo opravičil? Kake skrivnosti ima ona pred mano? Zraven pa še njeno čudno vedenje v onem času. Da, prisiljena je pisala, -- zakaj pa ni meni zaupala, jaz bi jo bil varoval pred celim svetom. Ali kaj! Moje besede je niso mogle utešiti, le major sam zamore pomiriti njeno „obupno srce“. — O, kam ste prošli vsi moji lepi pojmi o ženskej kreposti in zvestobi! Vera v njo mi je izginola, z njo se je pa tudi porušilo vse veselje mojega življenja. Smrtno kazen so mi odpustili, življenje so mi darovali, o da bi bili pač znali, kako slabo veljavo je imel za me oni iz blagega usmiljenja podeljeni dar!

Počasi so se vrstili tužni dnovi, jetniku so prinašali vedno enako razmišljevanje. Nekega dne pa se odpró ječina vrata, in pred strmečega Vinka stopi drug nov ujetnik — njegov brat Binče.

Čudno in nenadno je bilo obema to svidenje. Kakor otrok je Binče ljubkoval svojega brata, kojega je že mrtvega objokaval. Naglo in neredno mu je razlagal, kaj je vse doživel in kako je prišel v ta kraj.

„Vinko, veséli se, kmalu prideva iz tega kraja! Tako mi je korporal trdil, in on mora že vedeti, ker je pri Francozih. Saj je pa tudi zeló potrebno, da kdo domú pride. Jaz sem si hotel ženo in gospodinjo poiskati, ker je domá zdaj vse prazno in zapuščeno brez gospodarja.“

„Kje je pa Ljudmila?“ vpraša tiho Vinko.

„Izginola je takoj drugi dan, potem ko so tebe odpeljali. Nihče ne vé, kje da je. Tudi major je hitro s svojimi vojaki z Lipnice odšel, in sedaj ni tam nobenega zapovednika.“

Binče je urno razložil, kar je vedel in znal. O uzrokih kakega dejanja pa ni nikoli ničesar pomislil ali poprašal. A Vinko je bil bolj natančen. Kam je šla drugam nego z majorjem tja po svetu. Ta misel je bila prva, ki se mu je z vso silo vrivala in mu trgala srce, da je komaj umel dolge razprave zgovornega Binčeta, kteri pač še slutiti ni mogel, koliko bolesti prizadenejo Vinku njegove opazke.

„Da, Vinko, na Lipnici je sedaj kakor v puščavi. Vse tiho, pusto in neumno. Dà na Lipnici in po vsej okolici so ljudje neumni. Misli si, Vinko, kaj si je zmislil naš maire, ki je bil do sedaj pameten človek. Majorja je v zakon oklical z — Ljudmilo. Ali ni to neumno, smešno? Saj še ti živiš!“

To spregovorivši je Binče roke sklenol ter se je pričel na ves glas smejati. Ko je pa čez nekaj časa zapazil bratov žalostni in resno pomišljujoči obraz, osupnol je in se prestrašil, ker ni umel, zakaj bi se naj Vinko sedaj še posebno žalostil.

„Ne bodi hud, Vinko, in ne glej tako silno žalostno. Ti se za Ljudmilo bojiš, a jaz vém, da se kmalu domú vrne. Jaz sem bil že tudi

k smrti obsojen, k pravej, resničnej smrti, toda major mi je življenje rešil. O major ni tako hudoben, kakor sem si mislil; še prav dober je in nama gotovo naklonjen. Morebiti on tudi Ljudmilo kje najde, in jaz sem prepričan, da jo bode varoval in na Lipnico nazaj poslal, če je prav morebiti nima tako rad kakor naju."

Vinko si je glavo z roko podprl ter se v stran obrnol, da bi preslišal Binčeve tolažljive besede, ki so bile dozdevnosti večjidel nasprotne. Binčeta je pa to vedenje še bolj užalilo. Nikoli ni videl svojega brata bojazljivega; ko ga torej danes tako tužno zamišljenega vidi, oklene se ga okoli vratú ter ga jame ihtéč milovati, kakor plaka otrok, ko vidi svojo mater jokati, če prav ne vé, zakaj ona žaluje.

„Vinko, Vinko, poslušaj me! Ljudmila bode kmalu domú prišla, in nama se ne bode nič hudega zgodilo. Tako je korporal rekel in on že vé. Zato bodi vesel in ne glej vedno tja v zid! K meni se ozri in se nasmehni! Da, jaz hočem za te pretrpeti, ko bi ti hoteli Francozi kaj žalega storiti, pa Ljudmilo bodem šel iskat. Samo poglej me vendar enkrat!"

Tako je dolgo tolažil, prosil in jokal. Naposled je utrujen glavo na Vinka naslonil in v bratovem naročji, kakor že čestokrat prej, zaspal. Saj je vsako njegovo čuvstvo, če se je še tako živo v njem razvnelo, hitro kakor slama zgorelo in kakor dim v zraku izginolo.

Žalostni dnevi, dolge kakor večnost so bile noči ujetnikoma, ki sta čakala rešitve. A vendar je še pred koncem leta Avstrijcem prišel dan odločilne zmage, ujetnikom pa dan rešenja.

Po bitvi pri Višnjej gori, ktera se je Francozom tako nesrečno sponesla, pomaknol se je general Rebrović dalje proti Ljubljani ter se je na Grosupljem zjedinil s svojim polkovnikom Milutinovićem, ki je Francoze naprej proti Ljubljani podil. Tudi po Gorenjskem se je že bližal feldzeugmeister Hiller. Ko je torej francoski namestni kralj videl, da so ga sovražne čete že skoro od vseh stranij obsule, zapustil je Ljubljano ter se napotil proti Laškemu. Takoj za njim pa je od Črnuč prihitel general Fölseis in je v Ljubljani svoje moči s četami generala Rebrovića združil. Francoska posadka na gradu se je obkoljena in obsedena še pet dnij branila. Začetkom meseca oktobra pa je že Hiller s svojo armado pred mestom stal, da bi avstrijsko vojno moč pomnožil. Francoska posadka se je udala, avstrijske čete so v vojaškem redu stopajoč s svirajočo godbo v mesto pohajale, na gradu se je pa čez štiri leta zopet ponosno vzdignol habsburški orel, ter je v zraku zvihrala avstrijska zastava.

Malo dnij pozneje je bila ona strašna, krvava bitva pri Lipskem, ktera je imela prežalostne posledice za Napoleonovo moč. Razven drugih njegovih izgub izročile so se tudi ilirske pokrajine Avstrijcem, kterim so

bile prej odvzete. Napoleonove državne stvaritve v Italiji pa so se naglo kakor čez noč porušile. Se vé da so bili vsi ondotni avstrijski ujetniki takoj izpuščeni; tudi Vinko in Binče sta se kmalu po onej bitvi vračala varno domú. —

Do mairjeve hiše prišedši spomnil se je Vinko Binčevih opazek. Stopil je torej v hišo, da bi pozvedel, ali še res ni Ljudmile domá, in ali je vse resnica, kar je Binče o oklici pravil. Res je Barba prej kakor jo je kdo vprašal, povedala, da gospe ni domá. Nato sta pa oba o tej reči molčala. Se vé, mislil si je Vinko, nevšečnih stvarij mi nočeta praviti in me žaliti. Zato ni dalje popraševal, ampak z Binčetom je takoj odšel.

Prvi, kteri je njima na Lipnici nasproti prišel, bil je Matevž, ki je z dvema ali tremi hlapci sam bival na lipniškem domu. Gospoda in Binčeta ugledavši je na mestu obstal, usta odprl in široko gledal. Ni vedel, kaj bi rekel, ali naj se jokal ali smejal. Še le ko ga je začel Binče ogovarjati in pozdravljati, vprašal ju je polagoma, ali sta kaj lačna. Se vé, Matevž je bil sedaj na Lipnici oskrbnik, kuhar in vse; hotel jima je torej postreči.

Drugi človek, kteri ju je srečal, bil je debeli korporal v okusnej civilnej obleki. Levo roko je nosil na ruti obvezano.

„Kaj pa Vi tu delate?“ praša Vinko.

„Včeraj sem prišel; ker pa nisem tu pravih ljudij domá dobil, hotel sem zopet oditi. Glejte, gospod, vojska se za me ni prav srečno končala. Na ljubljanskem gradu sem se bojeval, in bil sem ujet. Roka mi je ranjena, zato pač ne bodem nekaj časa sposoben za vojno službo. Pa si tudi ne želim k vojakom nazaj. Rad bi kako drugo službo pri zasebnih ljudeh dobil.“

„Dobro, pa ostanite pri meni. Jaz potrebujem ljudij, ker so prejšnji skoro vsi odšli. Treba mi bode tudi strežaja in pa oskrbnika: ne ljubi se mi, da bi se še dalje sam toliko ukvarjal. Čemu neki!“

„O jaz bi rad pri Vas ostal, toda vendar le pogojno.“

„Ktere pogoje stavite?“

„Glejte, gospod, človeku ni dobro —.“ Glas je bivšemu korporalu v grlu zaostal, ko je zapazil, kako je danes Vinko zeló čmeren. Saj pa tudi njegov pogoj ni bil kak navaden.

„Torej kaj ni dobro človeku?“ praša Vinko nevoljen.

„Gospod, ne bodite hudi! Bodem pa drugikrat povedal,“ pravi korporal boječe, kajti Vinkov osorni sprejem ga je bil vsega prestrašil. Saj je bila od njega njegova sreča odvisna.

„Tudi dobro!“ pravi Vinko mrzlo in v hišo odide. Lipniški gospodar si odklene sobe, hodi od ene do druge in jih pregleduje. Stanovanje je še tako kakor je bilo, a vse je tiho in prazno kakor v zakletem gradu

V sobi svoje soproge Vinko postoji ne vedóč, kaj bi najprvo počel. Vsi so me zapustili, mislil si je, sam duh prošlosti mi veje iz tega zidovja. Polje in vse posestvo je ponemarjeno, dosti truda in marljivosti bode potreba, da ga zopet uredim. A čemu naj bi se trudil? Komu naj bi daroval svoje dobičke? Komu naj bi posvetil svoje moči? Saj sem sam. Brat je že z vsem preskrbljen, jaz torej nimam človeka, za kterega naj bi se trudil, kojega bi res še ljubil. — Pač! Ena misel me je že od mladosti vedno navduševala, za prospeh svojega namena sem žrtvoval že mnogo truda in denarja. Moj mili rod slovenski! Tudi ti si od vseh zapuščen, pozabljen, tvoj jezik zaničevan, še tvoji lastni sinovi te ne čislajo. V enakej osamelosti in revnosti naj se združite najini poti! Glej, kar mi je ostalo življenja, darujem ga tebi v občni blagor, v prid svojih rojakov! Tvoja ljubezen naj mi bode tešilo, da pozabim, kaj sem vse izgubil!

Vinko se ozre na Ljudmilino podobo, ki je v pozlačenem okvirji visela nad njeno posteljo. Njo je zamišljen dolgo gledal. — Trkanje na duri ga predrami iz zamišljenosti; vrata se odpró in noter stopi — gospod župnik, ves utrujen in zasopihan.

„Slišal sem, da ste prišli, Vinko,“ reče prišlec, ki je Vinka že od mladosti poznal ter ga zato vedno s krstnim imenom nazíval. „Zato sem naglo prišel Vas pozdravljat. Skrajni čas je že bil, da ste se vrnoli.“

„Res, dom silno potrebuje gospodarja.“

„In pa Vaša gospa in Vaš sinek! Ali nato ne mislite?“ praša župnik trpko.

„Gospod župnik, ali ne veste?“

„Vse vém; zato sem k Vam prišel. Hitro odrinite po-njo. Dosta je že revica pretrpela.“

Nepovoljni so bili Vinku ti pogovori. Mislil si je, da o Ljudmili že vse prav vé, kar je res. Sam ne bi bil nje še v misel ne vzel, toda župnikovega vprašanja se ni zamogel ognoti.

„Jaz naj bi po njo hodil, ko je z majorjem odšla!“ reče mrzlo.

„Kaj? Ne oskrunjajte časti svoje soproge! Ona ni z njim *odšla*, ampak pred njim je ušla. Kje pa ste te laži slišali?“

Vsega Vinko res ni slišal, ampak sam si je tako razložil. Pa saj je maire njun oklic pismeno na deski razglasil.

„Ali se nista že bila dala oklicati?“

„Ona ne; še vedela ni s prva o tem. Major sam je to mairju naročil, ker je hotel potem gospo s silo zá-se pridobiti.“

„Pismo njeno, ktero je majorju pisala, sem pa vendar bral.

„Pa berite tukaj tudi majorjev list.“ Župnik mu da v roke ono pismo. „Gospa je prav storila, da Vam ni ničesar povedala. Vi bi se bili z majorjem sprli, on pak bi bil Vas vendar le lahko zaprl, ali bi

se bilo pa še kaj hujšega zgodilo. Ona je neodločno odgovorila, hoté si s tem le toliko časa pridobiti, da bi Avstrijci prišli in majorja izgnali. In to bi se bilo tudi zgodilo, ko bi ne bilo takrat na vrtu majorju gospejino pismo iz rok padlo. Saj so bili čez malo dnij po Vašem odhodu že Hrvatje pri nas.“

Vinko je jel izpoznavati, da je bil oni notranji glas, ki mu je v prsih vzbudivši se tolikrat o Ljudmilinej nedolžnosti pričal, vendar le resničen. Župnik se je vsedel ter je vse dogodke po Vinkovem odhodu temeljito razložil, Vinko se je pa nekoliko sramoval, da je o svojej soprogi tako krivično in nevredno mislil in še župniku o tem govoril; moral bi jej več zaupati. Prijetna novost o njenej nedolžnosti ga je vsega spremenila. Kakor onemu, ki se je iz hudih sanj prebudil ali se pa iz smrtne nevarnosti rešil, srce od veselja iznenadjeno krčevito trepeče, tako je bil po tej novici Vinko razvnet. Naglo je vstal, da bi k njej odpotoval.

„Povejte mi, kje da je, kam naj grem!“

„Ne zopet tako burno, prijatelj! Vse bodete zvedeli,“ pravi župnik ter mu razloži, kod naj potuje. „Mislite si, ona stanuje sedaj pri materi našega Dobrihe.“

„Kako je to mogoče! Dobriha ni nikoli svojih starišev poznal.“

„Tudi meni se čudno zdi. A Dobriha mi je sam danes to pisal. Naznanil je prvič, da Ljudmila silno žaluje, ker ne more ničesar o Vas zvedeti. Dalje pa pravi, da je našel svojo mater. Takoj ko je tja prišel, spoznal je hišo in vrt, kojega se je spominjal še iz svojega detinstva. Pogovoril se je s staro gospodinjo in vse se je ujemalo. Zraven pa je nosil Dobriha vedno pri sebi malo podobico svoje matere; to sliko je bil k sreči od doma s sabo prinesel. Na drugej strani podobe se je dal povrhnji listič odstraniti, za kar pa Dobriha do sedaj še ni vedel. Pod lističem je bilo zapisano materino zakonsko in dekliško ime, tako da o vsej tej rodbini ni nikakega dvoma več. Idite in prepričajte se sami, pa ženo in sinka domú pripeljite!“

„Čudno!“ vzkliknol je Vinko po stopnicah urno dol gredóč, da ga stari župnik ni mogel dohajati. Zadnje besede svojega starega prijatelja je komaj še slišal; hitel je v hlev, da si pripravi voz in konja za potovanje.

Na dvoru je zagledal korporala, ki je zaradi Vinkove neprijaznosti vedno še žalosten okoli pohajal. Hotel ga je potolažiti, zato ga prijazno nagovori:

„Kaj torej ni dobro človeku?“

„Ni dobro, če je sam.“

„Čakajte!“ pravi nagajivo Vinko, da si je že umel korporalove želje. „Kmalu Vam naberem celo kopico poslov in delavcev, da Vam ne bode dolg čas.

„Ne, tako ne mislim. Zakonska žena —."

„Kaj? Ženiti se hočete v mojej službi? Ali Vam je res tako potreba?"

„Glejte gospod! Jaz nisem več tako hudo mlad. Če pa star in bolehen postanem, je vendar dobro, da imam človeka, ki mi kupico vode prinese."

„Da, da!", pravi Vinko. „To so pač tehtni uzroki. Brez vode je bolnemu človeku pač težko biti. Ktero nevesto ste si pa izbrali? Iz Francoskega?" praša dalje Vinko, če prav je vedel, ktero ima korporal v mislih.

„Ne, gospod! Glejte, jaz sem mislil —, Zalika je dejala —." Dalje ni šlo. Korporal je sramežljivo obmolknol ter zarudél v tla gledal.

„Tako, tako! Čujte, korporal! Jaz ne nasprotujem vajinej zaroki. Zalika je pridna in prav umna deklica. Pri meni lahko ostaneta v službi, dokler bode Vama drago. To Vam moram pa vendar še povedati: Vi korporal ste bili pogumen in vrl vojak, a sedaj pri ženitvi ste strašno neukreten. Stavim, da se bode Zalika bolj pogumno vedla."

To spregovorivši je Vinko smejé se odšel voz pripravljat, korporal je pa ves osrečen za njim gledal, in pod košatimi brkami so se mu beli zobje zasvetili prav takó kakor takrat, ko mu je Zalika pri slovesu zlat denar v roko stisnola.

Vinko se je še poslovil od župnika ter se odpeljal od doma. Korporal se je bil tudi že namenil na Štajersko odpotovati. Ko je pa slišal, da hoče gospod sam Ljudmilo in strežnico domú pripeljati, sklenol je Zaliko na Lipnici pričakati. Ko je torej videl gospoda od doma odhajati, stekel je za vozom ter Vinka proseče nagovarjal: „Gospod, Zalike ne pozabiti, Zalike!" Vinko je smejé se prikimaval, korporal je pa naročeval, dokler je mogel voz dohajati. —

Nekaj časa pozneje so obhajali na Lipnici nenavadno veselico. Korporal in Zalika sta imela svojo poroko; a to še ni bilo vse. Lipniški gospod je priredil sijajno slovesnost, da s svojimi sosedi po končanej vojski pozdravi blagi čas zaželenega mirú, da proslavi rešitev od tujega gospodstva in srečno spasenje iz ljutih vojskinih zaprek.

Po končanem duhovskem opravilu v crkvi prihajalo je obilno množtvo ljudij iz farne vasi gor na Lipnico v slovesnem vzporedu. Bili so ženitvanski svatje in pa drugi iz sosednjih vasij k veselici povabljeni gostje. Pred njimi pa je ponosno jezdil Binče na svojem Murotu; tega mu ni mogel nihče zabraniti.

Pri hišnem vhodu je pričakoval lipniški gospod svojih gostov, njemu na strani je stala njegova soproga — Ljudmila. Ko jej je na tujem tuga in žalost do vrha prikipela, prikazal se je nenadoma Vinko. Prisrčen

vzklik — in okó, ki je do sedaj bolestno mrlo, oživelo je radostno, bledo lice je v sreči z nova udobljenej zažarelo. Danes se je zopet blažena ozirala na svojega moža, zaupno ga je popraševala, z ljubeznjivim nasmehljajem mu je kazala svojo strežnico Zaliko, ki se je kot srečna nevesta vračala na dom. Ljudje so gospo po ločitvi danes prvikrat zopet videli. Vsi so jo ljubili; sirotam in ubožcem je bila prava mati. Cela okolica je zaplakala, ko se je zvedelo o njenej nesreči. Sedaj pa so vsi privreli na Lipnico, da bi pozdravili svojo dobrotnico. Ona in Vinko sta vse enako prijazno sprejela in nagovarjala, ko so se okoli nju rili in stiskali. Vsak je hotel gospodu roko stisnoti in eden pogled iz gospejinih očij ujeti. A prvi med njimi je bil Brlogar in dalje drugi sosedje, kterim je Vinko v zadnjih časih dokaj dobrot storil. Vsi so vedeli, kaj je moral on prestati, kaj ona pretrpeti. Zato je danes marsikomu oko hvaležnosti in veselja rosilo, ko je videl Vinka, iz hudih nevarnostij rešenega, z Ljudmilo zopet moško zapovedovati na lipniškem domu. —

V prostornih izbah so imeli velike gostije; veselo petje in godba je izraževala radostna čutila. Dobriba je ubiral najkrasnejše in najveselejše pesni, in on, ki je doslej veselje drugih ljudij le čmerno in tiho opazoval, on se je danes v resnici tudi sam z njimi veselil. Nemirno življenje pri tujih, sovražnih ljudeh mu je že v početku zamorilo vsak radostni navod, a pogled na svoj rojstveni kraj mu je odprl vsa čuvstva prave detinske sreče.

Vinko je v ožjem omizji okoli sebe k prijaznemu razgovoru zbral vse odlične može; med njimi je bil tudi župnik in gospa Dobrinova, ki je s svojim sinom prišla gledat Ljudmilino domovje.

Sluga prinese list, ki je bil Binčetu namenjen. Binče se ustopi sredi sobe ter jame s čudno-resnim obrazom, kakor da bi kraljestva razdajal, pismo odpirati. Vsi ga gledajo.

„Gospica Nina je pisala.“

Društvo se glasno zasmeje vedóč, kaj je Binče v Ljubljani počenjal.

„Kaj je pisala?“ praša Matevž.

„Ona se odpove zavezi z mano, ker jaz nisem za njo pripraven ženin. A njena sestra Lina me rada vzame.“

Vsi se še bolj posmejé.

„Kaj bodeš storil?“ pobara dalje Matevž.

„Sedaj sem prost. Line mi pa tudi ni treba jemati; saj jej nisem ničesar obljubil.“

„Pa saj tebi sedaj tudi ni žene treba, ko je Ljudmila domú prišla. Bode že ona gospodinjila.“

„Tako je!“ pravi Binče. „Dosta je že zakona v hiši, ko se je še korporal oženil. Midva bodeva pa dalje tako živela kakor prej, ptiče lovila, balon spuščala i. t. d.“

Popoldne je bilo na vrtu vse živahno. Deklice so zapele ter druga druge se držéč jele so plesati „kolo“. Zalika je vodila. Korporal se ni mogel nagledati svoje zale neveste, ki se je tako brhko obračala ter se z dražestno priročnostjo odlikovala s svojimi družicami. Ni se ganol od nje, zato so ga večkrat v kolo ujele in se mu smejale. A on je rad potrpel, da se je le pri tem bolj pokazala Zalikina spretnost.

Proti večeru so možje na bližnjem griči zažgali kres, da so plapolajoči, proti nebu švigajoči zublji v temnej noči svetu kazali dan rešitve in osvobojenja ter pričali slavnost tega dneva. Nato so z gorečimi bakljami v roci stopili pred hišo ter so k slovesu pozdravili lipniškega gospoda kot svojega novega župana; pri zadnjej srenjskej seji so njemu sosedje soglasno izročili to častno službo. Vinko se jim je prijazno zahvalil ter jim v krepkem govoru vzbujal narodno zavest, domačo slogo in ljubav do domovine. Burni „živio“-klici so odmevali proti nebu, čuli so se vzbudni pozdravi na domovino in na vladarsko hišo. Vsi so se po tej slovesnosti gineni razšli, in župnik si je odhajajoč smehljaje šepetal: Vsi so osrečeni, prišel je čas blagega mirú. Moje delo je končano. Sedaj, gospod, vzemi k sebi svojega hlapca!

Temno se je bilo že zmračilo. Ljudmila je bila dete spat·dejala ter je pri oknu gledala v krasno jesensko noč. Zopet se je presrečna naslanjala na svojega moža, kakor v onem nesrečnem dnevu na vrtu, ko so Vinka potem nagloma odvedli v zapor. To so bili strašni časi, a sedaj je vse prestano. Vrtna šuma in cela lipniška okolica leži zdaj zopet v nočnej tmini tiho in mirno razprostrta, kakor v prejšnjih srečnih dnevih. Pri vrtnej ograji sloni dolga moška postava — Dobriha, ter ves zamaknen opazuje jasno, zvezdnato nebo. Večernica — Venus zliva z vso močjo in krasoto svojo žarno-milo luč na zemljo, da bi s svetnega pozorišča prognala ostudno zavist in krvni prepir, da bi vse stvarstvo zagrnola v osrečevalni sèn, oznanjujoč mu srečo in blagost: Mir, mir bodi vsem ljudem!

„V svetem miru počiva vsa priroda,“ pravi Vinko. „Tudi razburjeno človeštvo se je pri nas pomirilo. Ali do sedaj so bili strašni, pogubni časi za naše sosede in za najino mlado srečo. Koliko bede in žalosti so ljudje pretrpeli. Marsikaka sreča je uničena, marsikako mlado življenje zamorjeno, kakor mlada cvetka, ki iz tal izruvana vela na tleh leži po prvem pomladanskem piši.“

Ljudmila nagne svojo glavico ter jo svesta si sedànje nekaljene sreče naslanja na Vinkovo ramo; srčno mu stiska roko, ko jo sladko prešine osrečevalni spomin moževe rešitve ter pristavi:

„Ali marsikaka videzno šibka rastlina je utrdila svoje korenine v zemljo, ukrepila steblo, da kljubuje viharju in po hudem piši ostane ponosno kot zmagovalka na svojem mestu; nje niso zmogli — — pomladanski vetrovi.

Anton Bartel.

Slavospev jeseni.

Dobrotljiva jesen, boginja, ki z nebes
Z blagotvorno rokó doli na zemlje krog
Zlate trosiš darove,
Tebe hvali moj slavospev.

Tebi v slavo zvení jarni trgatve strel,
Iz prisojnih goric tebe pozdravlja vrisk,
Tvojo hvalo prepeva
Vinogradnikov čili zbor.

Venec trsovih brajd, sočnega grozdja poln
Krasi tebi glavó, izmed rujavih las
V solnčnem svitu leskeče
Žarnih jágod se biser zlat.

Kar cvetoča spomlad v zémeljski vrt vsadí,
Kar po letu zorí solnca nebeški žar,
Ti nam sipljeŝ v naročje:
Blagoslovljeni dela sad.

Vredno tebe častí ves človečanski rod:
Ti povračaš mu trud, lájšaš skrbíj tovòr,
Ti mu vlivaš v skeléče
Rane trsa krepilni sok.

S plodom žetve obdán, v krogu otrók, vesél
Vrača zdaj se ratar, kakor bučéla v panj,
V zimsko svoje skrovíšče,
Kjer uživa tvoj sladki dar.

Lovro Anželov.

Razni glasi.

In ko so leta tekla,
Postarala se sva, --
Ko megla sva se vlekla
Čez širno plan poljá.

Za nama so kazali
Neumni tí ljudjé,
In pikro so dejali:
To veje so suhé.

Učenják po polji
Sam zamišljen hodi,
O človeštvu ničnem
Modrec slabo sodi.

Ko pa to premišlja,
V lužo koj zagazi,
Da po zemlji hodi,
Mož premalo pazi.

Ko se po gozdu sprehajam,
Bridke pretakam solzé,
Skrivno vrhovi šumijo:
„Kaj si otožno srcé?"

Prašajte raji oblake,
Črne oblake nebá,
Ki se od tamkaj drvijo,
Kjer mi je draga domá.

Niralis.

Viženčar.

Povest.

Spisal *Anton Koder.*

I.

Bilo je spomladi leta 184—. Po holmih je že davno izginol sneg. Le kedar so kmetje v dolini proti večeru v zakot, t. j. v višavo med Grintovec in Košuto pogledovali, pomišljujoč, kakovo vreme bode drugi dan, kajti jasno ali oblačno nebó v tem gorskem zakotji bil jim je, kar svet pomni, negoljufiv prorok vremenski, zmajevali so z glavo in dejali: „Hudiman, Grintovec je še vedno v snežénem plašči, kakor zaklet je v večno zimo, ako je že tudi kopno okoli in okoli.“ In ravno to ni dobro znamenje. Iz prepričanja vedó, da je bila pred petnajstimi leti strašna kolera v dolini, ker je še o tem času Grintovec bel plašč nosil, da je nekaj let pozneje vso setev toča pobila itd. In tudi letos, sveti križ božji, ne kaže to znamenje nič prida. O vojski se govori okrog in okrog. Ogri se bajè „puntajo“, sosedov sin je iz Italijanskega pisal, da tam vse kar vre proti cesarskim, in najboljša priča je to, da je birič že v nedeljo pred crkvijo klical, da bode letos še éna nabira mladenčev v vojake in da bode raznašal takoj liste vojaškim novincem, ter je zabičeval in grozil, kakova kazen čaka onega, ki se zoperstavlja cesarskemu kraljevemu povelju.

Takov spomladni večer, ko so ugibali poljski kmetje, tako imenujejo namreč gorjanci svoje sosede po dolinah, kakovo vreme bode drugi dan, korakal je po strmem potu možak, in če sodimo po tem, kako je svoje zavihane mustače včasih brez potrebe pogladil, kako je postajal in z železom okovano težko gorjačo v pot zapičil, svetlo s cesarskim orlom in rumenim obrobjem okinčano pokrivalo snel in nekaj kuštravih las od obeh stranij proti pleši na temenu poravnal in pa klel: „Prokleti Viženčar, kam so te krokarji v to gorsko gnezdo zanesli,“ lahko rečemo, da birič, to je bil ta gorski potovalec, ni o vremenu ugibal, temveč jezil se je, da mora še nocoj visoko v goro Viženčarjevemu sinu vojaški list izročiti.

Solnca je bilo komaj še za dober srp veliko ondi za laškimi hribi videti, ko dospe cesarski služabnik na višavo in zagleda pred seboj veliko zidano in pobeljeno poslopje. Biriču ni bilo novo. Mnogo potov je že korakal po strmini k Viženčarju. Vselej se mu je prišedšemu na vrh odvalil težek kamen od srca, kar je naznanjeval globok in dolg potegljej sape iz prsij, kakor češ, zdaj smo pa tú, in Viženčarjev pravi brinjevec bode potolažil truden život, in tudi kaka mesena klobasa se bode izgubila v prazni želodec.

Saj je bil pa tudi Viženčar pravi mož. Trd sicer in neukreten kakor

hrastova skorja, kedar ga je bilo potreba pregovoriti za to ali ono misel; ponosen, kakor malo kdo, če se mu je velevalo od gosposke to ali ono; dobrovoljno in brez kletve ni ubogal nikdar. A vedel je tudi, kaj se spodobi, če stopi tuj človek v hišo. Že ime Viženčar mu je bilo nekako višje in boljše od navadnih Reparjev, Hruševcev, Srakarjev, kakor so se klicali navadno kmetje v dolini, in navdajalo ga je lepo notri v planine na Krvavec, Košuto in Strmi vrh pa do skalnatega Grintovca se razprostirajoče posestvo z nekako odurnim ponosom proti manj imovitim kmetom. Kdo mu je izbral ime Viženčar, ni znano. A umevno je, da so ga zvali tako zaradi višave njegovega doma, ki je odseval s svojimi vedno pobeljenimi stenami kakor bela crkev po vsej gorenjskej dolini in notri dol na ljubljansko polje.

In Viženčar je bil v resnici imovit kmet. Ker mu visoka lega ni bila ugodna za poljedelstvo, oral ni več prahe, travo je puščal rasti povsod in redil je goved dvajset parov v hlevih in na planinah, ovac in koz pa skoro sešteti ni bilo, kedar je računil viženski pastir, ali mu ni kakove odnesel pritepeni volk ali bistrooki jastreb, vozéč se ob vrtoglavih prepadih.

Viženčar je ravno v sobi skozi velike očali križe in kavke v velikej pratiki pregledoval in računil, koliko telet bodo še storile njegove krave sivke in breze in dimlje do semnja svetega Primoža v Kamniku, da jih tja s telički na prodaj požene, ktere bode Italijan drago plačal kakor vselej, ko birič pred durmi zakašlja in potem v zaduhlo, a prostorno stanišče stopi.

Ker se Viženčar zaradi tega ne da motiti in se niti ne ozre ne po prišleci, potrka birič s svojo okovano gorjačo ob tla in pravi: „Viženčar, če bodete vse zapomnili, kar tam notri stoji zapisanega, bodete pa učeni kakor večna pratika, ki vé kdaj bode solnce črez sto let mrknolo in pa pod ktero zvezdo grozdje najbolje zori in se mošt dela, ha, ha! Viženčar, je-lite, tako je zapisano notri?“

Izgovorivši palico na kljuko ob zidu obesi in rine meni nič tebi nič s hrbtiščem naprej za omizje, kjer gospodar sedi, da črvive orehove noge škripljejo. Potem pa položi polagoma nekaj pisanja iz dolgo-petače oguljene sukuje na mizo.

Viženčar, visokoraščen možak, povzdigne zdajci z žulavo desnico očali, premeri precej ostro soseda izpod njih, potem na pol osivele lase raz temnega čela pogladi in še le, ko z debelim svinčnikom pod znamenjem svetega Primoža velik križ nariše, pristavi:

„Muren, kaj pa ti kolovratiš že zopet po gorjancih, kaj dobrega te nikdar ne prinese sem? Vedno le daj, daj, nič kot daje naj izmed nas eden. to je gosposka beseda, kmetje so le molzne krave, nič drugega.“

Pri teh besedah položi očali raz nekoliko zarudelega nosa v pratiko in jo za podobo svetega Florijana v kotu viséčo potisne, izza pasú mehur

tobaka izvleče, ga pred biriča porine in pravi: „Kaj pa novega torej, kaj in — pa pil boš tudi, je-li?“ Potem ponosno vstane, omarico v zidu odpre, veliko in malo steklenico iz nje na mizo postavi, v manjšo kupo nekaj čiste tekočine vlije in déne: „Muren, zvrni ga, pravi brinjevec je, toliko vode ni v njem, da bi si vrabec z njo rep opral,“ sam pa po pisanji seže, ki pred tovarišem leži, a kakor da bi se bil spozabil, spusti ga v istem trenotku, menéč: „Kdo bi umel te kavke učene? Viženčar se jih ni učil nikdar, a zaradi tega mu ni bilo žal in mu neki tudi ne bode.“

Ko si birič Muren brke s kazalcem in palcem desne roke na novo po beriško naviha, meni: „Ne jezite se Viženčar, novcev danes ne bode potreba šteti, akoravno jih imate na mero pod podnicami zakopanih, a pila ga bodeva in še nekdo z nama za odhodnjo; potem pa puško na ramo, telečnjak na hrbet in „z Bogom ljub'ca, stariši“.“

Med tem ko se birič tako šali, poišče listič izmed pisanj, menéč, a ha! ta le bo pravi, nasloni se na omreženo okno in čita počasi in resno:

„Janez Gaber ali po domače Viženčarjev Janče se s tem listom opominja resno in zadnjič, da se ima v osem in štiridesetih urah po prejemu tega povelja oglasiti pri vojaškej oblastniji v Ljubljani kot vojaški novinec in ob enem naznaniti, ali je pri volji plačati namestnika, sicer se bode po postavi proti njemu kot begunu postopalo.“

Prebravši svoj ukaz poškili birič nekako ponosno na svojega soseda: češ, tu veš zdaj, da te imam danes po drugej strani v oblasti te[r] si dá od Viženčarja v zapisnik velik križ v znamenje, da je resnično odda[l] ukaz, narisati, lastnoročno pa njegovo ime pripiše.

Viženčarju se med čitanjem skremži obraz v zaničljiv, nekako hu[-]doben posmeh, hude velike obrvi pa se našopirite nad majhnimi sivimi očmi, in ko biričev list po mizi zatoči, pravi: „Kaj to meni mar? Gosposka naj ga sama išče, če hoče, jej povej! Jaz ga že tri dni nisem videl in si ga ne želim. To pa rečem nocoj tebi in vsakemu, rajši zadnji vinar vrh Grintovca v najglobji prepad vržem, nego bi ga gospôdi štel, da bi tako sprijeno seme vojaščine oprostila. To si zapomni!“ Izgovorivši napolni prazno kupico ter jo v enem dušku izprazni in krepko, da zazveni, na mizo postavi.

„Nič ne dé, nič ne dé, pa jeze ni potreba zaradi tega med nama,“ povzame pomirovalno birič, hudobno zamežika, potem se na desno proti možaku nagne in mu polglasno v uho šepeče:

„Kaj pa Cilja poreče, če Janče višnjeve hlače obleče, na Laško pomaršira in ondi morda za vselej z lastnim životom zemljo pognoji? Recite Viženčar, kaj!“

Viženčar se zgane pri teh besedah, kakor da bi ga bile iznenadile, dolgo časa v pol izpraznjeno kupo gleda, potem s koščeno pestjo ob mizin ogel udari, da se steklenica prevrne, in vzklikne: „Vrag, da bi se vsak jezik v mojo hišo utikal in nas po zobeh okoli nosil, molči birič o tem ali —."

Poslednjega stavka ne izgovori, temveč s strupenim pogledom tovariša premeri, potem kupo pred-enj porine in pravi:

„Na pij, pa vsemu svetu povej, če hočeš, da Viženčarjev ne bode imel nikdar Cilje, in sicer zato ne, ker ima njegov stari še nekaj pravice in oblasti."

„Nič jeze, pa nič hudobe, prijatelj," prigovarja zdajci birič tovarišu in pristavi potem: „Jaz sem le tako o dekletu omenil, ker sem pred nekimi tedni po naključji naletel na zaljubljeni parček, kakor svet pravi. Pa pri mojej veri, da je lepo vzrastla Cilja, kakor konoplja ravno, pa obraz ima kakor makov cvet in pa oči, povem Vam, črne, goreče oči kakor živo oglje, in govoriti umé, da jo je veselje poslušati. Jaz sem se o tem prepričal sam, ko je z Vašim sinom ondi na strmini ob znamenji slonela, pa debele solze so jej kapale po lici, ker ljubček je bil žalosten, da mu je glava na prsi visela in dejal je:

„„Cilja, saj veš in poznaš očeta, srca nimajo zá-me. In zdaj bode vsemu konec, na vojsko pomarširamo, nazaj me več ne bo.""

Tako je pripovedoval birič, ko se ga je jelo prijemati žganje in tudi Viženčarju je postajal polagoma jezik okoren, prejšnje srditosti je pozabil, tovarišu žulavo desnico pomolil in dejal:

„Prijatelj, glavo bi ti ubil, ko bi vedel, da lažeš, a tako ga bodeva zvrnola še nekaj kupic, ker si mi odkril resnico. Pa povém ti povrh, glej da zveš, kje se potika sin, in gosposki naznaniš, da nimam novcev zá-nj in da mi je prav, če mi ga s pota spravi, — saj delati noče, povrh bi se pa ženil rad, a naj se le kakor cigan za plotom, na Viženčah pa nikdar ne, le razumi me."

„Goloba odnese kmalu cesarski orel, kaj pa bode z nedolžno golobico in praznim golobnjakom potem?" norčuje se birič, pogleda globoko tovarišu v oči in pristavi: „Meni se dozdeva, da stari še lahko dovrši, kar je mladič zamudil; lepo posestvo ima, žene ne, in deklico kakor nagelj lepo pod streho, ki tudi gospodinjiti zna."

„Molči!" vzklikne zdajci Viženčar, a tako kakor da bi mu bile po godu te besede, in prijeten smeh mu igra okoli usten. „Šestdesetleten ženin in osemnajstletna nevesta, kaj misliš, kaj pa svet poreče?" odvrne potem.

„Svet naj govori, kakor mu je drago, če le nevesta pritrdi, pa je prav," odgovarja smejé se tovariš, polno kupo dvigne in pravi: „Na zdravje

Viženčar, kedar se zopet oženiš, me pa za svata povabiš, in s tvojo nevesto bi se tudi še zasukati znal, ti pravim.“

Komaj je pivec izgovoril te besede, ko strašno šipe na oknu zazvené, in na mizo prileti težko grčevo poleno, ki steklenice na mizi razbije in biriča na desnici zadene, da zakolne in hotéč upognoti se pod omizje pade.

„Peklo in vragi!“ vzklikne zdajci Viženčar, plane kvišku, zgrabi po puški na steno ter kolnéč na dvorišče hiti. A bilo je zastonj. Črez četrt ure se zopet vrne in pijanega tovariša ogovarja: „Birič po konci, lovit pojdi hudiča, ki si ga klical, jaz ga ne bodem.“

„Janče, Janče, roko si mi zdrobil,“ stoka birič, „dobro vém, da si bil ti, a nihče drugi.“

Tako sta se prepirala v temi gospodar in gost, dokler ni zaspal drugi strahú pred maščevalnimi poleni pod klopjo, prvi pa se je po tej dogodbi popolnoma iztrezil. Pozno v noč je še hodil Viženčar po sobi gor in dol. In čudno, kolikor bolj mu je temnela podoba njegovega sinú v razsrjenej glavi, toliko svetlejše je stopala ženska, ktero mu je birič tako mojstersko narisal, v sredino vseh njegovih mislij.

II.

Drugo jutro je Viženčar pozneje vstal, kakor je bila sicer njegova navada. Birič je bil že gotovo čez goro in plan, ko je pri hrastovej mizi v veži sedéč zaspane oči mel in z mezincem leve roke pipo tobaka tlačil.

Ker ni bilo nikogar domačih na ogled in se mu je jelo od dolgega časa zdehati, stopi na vežni prag, zavpije proti stranskim poslopjem: „Cilja!“ ter bolj tiho pristavi: „Vrag naj jo vzame družino, piščanec v kurniku bode kmalu več postrežbe in veljave imel, kakor jaz.“

Precej potem se izza vrtne ograje ozre mlada deklica in pravi: „Oče, precej pridem.“ Izgovorivši izpusti motiko, s ktero je gredice delala, in prišedši na vežni prag nadaljuje: „Jaz sem mislila, da še spite oče, zatorej vas nisem hotela buditi, ko je birič na vse zgodaj odhajal in mi isti list, ki na mizi leži, izročil menéč, da ga oddajte, komur je napisan.“

Končavši si s predpasnikom roki obriše in v kuhinjo po zajutrek hiti. Starec pa zre molčéč in kakor zamaknen v njo. In čudno, zakaj se mu dozdeva baš danes lepša kot sicer, zakaj je njeno lice prijaznejše, njene oči bolj žareče, njene dolge s pisanim trakom prepletene kite bolj črne barve, in njen vitki, nekako gosposki život tako prikupljiv staremu pogledu? Ko Viženčar za svojo deklo Ciljo tako gleda, vrne se ona iz kuhinje in skledo zavretega mleka in pol hleba črnega kruha pred-enj na mizo postavi.

On poslednjega niti ne pogleda, temveč po lističi, na mizi ležečem, seže in ga deklici podá, rekóč: „Na, pa ti oddaj cesarski ukaz, saj gotovo veš, kje je oni, kterega išče gosposka!“ Pri teh besedah lahno kakor dvajsetleten mladeneč tovaršico za roko ulovi in pravi: „Cilja, ne ustraši se, ko zveš, kaj je zapisanega na tem listu. Jaz sem ti mož-beseda in tu imaš mojo desnico, da je boljše za te, če si pametna in ubogati hočeš. In zdaj je zadnji čas, da se je spremenilo vse na dobro.“

Izgovorivši upré pogled v plaho deklico, da ona sraméč se obraz pobesi in poobjemši jo okoli pasú primora jo, da sede poleg njega. A Cilja zdajci po vsem obrazu zarudi, roka se jej trese, siloma zopet vstane in pravi: „Oče, jaz vas ne razumem, kaj namerjavate danes, — ter se boječe okoli sebe ozre, kakor bi hotela reči: „Kaj bi si mislil kdo, ko bi naju videl tako?“

Starec je v malej zadregi, kar naznanja s tem, da dekličino desnico izpusti, obe roki v hlačna žepa potisne in z denarnim drobižem v njih žvenketajoč, nepremakljivo pred se na mizo zre, kakor da bi hotel opazovati, kako so črvi v teku let orehov les razkrižali in razorali. Posled se bolj skrivši izpod čela po deklici ozre, komolca v koleni in glavo v dlani podpré in proti tovaršici nagnovši se pravi: „Torej ti nočeš in trmasta in svojeglavna ostaneš? Kaj pa potem porečeš, če ti povem, da imam tudi jaz nekaj pravice in dolžnosti do tebe?“

Potem še enkrat deklico za roko ulovi govoréč: „Sem k meni sedi in poslušaj, potem pa sama sodi, kakor ti drago!

Kdo sem jaz, veš in ti je znano, da tvoj oče nisem in brat ne, pa da sem te imel vedno kakor lastno hčer in sestro.

In še danes bi dal najlepšega vola ali kravo iz hleva ali pa še več, ko bi bilo potreba, da bi teh sivih las ne bilo na glavi, da bi mi bilo čelo gladko, kakor ga mladi ljudje in neveste ljubijo, pa da bi ti spoznati hotela, da sem Viženčar, ki ima najlepše posestvo na daleč okrog in pa voljo in srce osrečiti novo gospodinjo, ktere že dvajset let pogreša.

Že davno so mi svetovali, naj si poiščem novo ženo, a hotel nisem, saj sem imel Mino pri gospodinjstvu, zdaj pa že v grobu počiva.

Kaj bode potem s Ciljo, ubogo siroto, brez očeta in matere? Srce bi me bolelo, ko bi jo moja žena pisano gledala in podila od praga, kjer je odrastla. In pa kaj še, sveta obljuba me veže na nekaj, od česar me nihče kot rimski papež sam odvezati ne more, in tega še do danes nisem živej duši odkril, a tebi vendar hočem. Moja ranjca žena, Bog jej daj večni mir, ležala je ravno v otročjej postelji na drugem porodu. Že tri dni smo čakali novorojenca, a zastonj.

Pripeti se, da so bili ravno cigani tedaj v našem kraji in med njimi ženska, ki je slovela zaradi zdravniške vednosti. Ko vidim, da je ranjca žena v smrtnej nevarnosti, hitim za cigani, molim in obljubujem me-

pôtem, da plačam pet maš na gori pri svetem Ambroži in da vzamem revnega otroka za svojega, ko bi mi Bog utegnol vzeti lastnega, ki ga pričakujem, če mi le ženo pusti. In v resnici dohitim cigane in čarodejko ciganko, kakor so jo imenovali, in ona se vrne z menoj z lastnim še le nekaj tednov starim dojencem v naročji. Njenim zdravilom se posreči, da porodi žena, a kakor sem bil jaz prepričan, mrtvega otroka, akoravno je ona nasprotno trdila.

Poslednjega se vé da nisem smel naznaniti slabotnej ženi, s smrtjo se borečej. Tako je minol prvi dan in drugi, materi je odleglo in ciganka je izginola z mrtvim otrokom in pustila lastnega, črnooko, črnolaso punčiko, — ktero smo krstili potem za Ciljo, ker se je rodil pravi otrok na dan svete Lucije. Nepopisljivo veselje je imela mati — z zapuščeno siroto, saj je mislila, da je njena in jaz si jej nisem upal resnice naznaniti. Ko se neki večer pozno domú vrnem, najdem tebe v naročji mrtve matere.“

Pri teh besedah preneha pripovedovati, zatisne z rokama očí in ko si z dlanjo debelo solzo raz njih obriše, nadaljuje: „Cilja, zdaj veš, kdo si ti in kdo jaz, in veruješ, da me vežejo dolžnosti do tebe. Ker je zvedela po smrti moje žene vsa okolica o tej dogodbi, nisem te mogel imenovati lastno hčer, kakor sem sveto obljubil, — a danes črez dvajset let izpolnjujem dano besedo in ti kličem: Bodi moja nevesta!“

Izgovorivši potegne z desnico po razgretem lici, upré svoje oko v bledo deklico in ponavlja po dolgej tihoti: „Cilja, ali nimaš odgovora mojemu vprašanju?“

Zdaj še le se zgane deklica. Zarudela plane kvišku in pravi: „Oče, zakaj mi niste povedali prej te dogodbe, zakaj ste molčali dvajset let o tem, kar so brez dvoma govorili ljudje, kajti majali so mnogokrat z glavami, ko sem jih dohitevala ali srečavala iz crkve gredóč. Zdaj ko je prepozno, mi je jasno vse.“

Zopet je nastala tihota pri teh besedah. In če sodimo po tem, kako je spreminjal starec barvo na obrazu, kako je pobesil glavo in nekaj nerazumljivo pred se mrmral, vidimo, da je bil v neprijetnem položaji.

„Prepozno torej, prepozno,“ ponavlja glasneje Viženčar, pogleda nekako resneje v deklico ter pristavi:

„In ali ti hočem povedati morda, zakaj ti prihaja prepozno moja ponudba, zakaj ti je čelo Viženčarja preveč nagubančeno, njegovi lasje presivi, njegov život preupognen in njegova roka, ktere bi se oklenolo na stotine deklet, prestara?“

Pri teh besedah še hoče enkrat strmečo deklico poobjeti, nagne se še enkrat prijaznega obraza proti njej, a ko tovaršica boječe vzklikne: „Oče, ne morem, ne smem,“ in se mu umakne, udari jezno s pestjo ob mizo, vstane in molčéč iz sobe odide.

A zdaj vzkipi dekličina osupnenost in skrivno gorjé do vrha. Čez belo omizje omahne in toči solze, da se jej uderó izmed prstov, s kterimi je zakrivala svoj otožen obraz.

III.

Za Viženčarjevim poslopjem se dviguje strm, s smerečjem in skjučenimi borovci obraščen hrib, sem ter tja se najde tudi grčav ali strohnel gaber in kaka osamela bukev. Črez to višavo pelje edina pot na planine, ako smemo s koreninami preraščeno in od hudournikov razdolbeno cesto tako imenovati.

Za hribom se razprostira na vzhod in zahod odprta dolina, tako zvana viženska planina. Tri pastirske koče nahajamo ondi; srednja je Viženčarjeva, ena Jagosceva in zadnja, v vznožji strmega Krvavca, je barona Križkega.

Poslednja je najprostornejša in v zavetji pred mrzlim severjem, ki pogosto tu svoje burke uganja, da ob poletji jagnjeta in koze raz pečin v prepade meče.

Na borovčevem štoru je sedel prihodnjo noč pred Križko kočo človek. Ker je imel glavo uprto v dlani in je luna le sem ter tja posijala izza oblakov, ne moremo povedati, kakov je bil njegov obraz, a če sodimo po dolgih črnih kodrastih lasih, ki so mu viseli izpod pokrivala, na kterem je bilo utakneno zakrivljeno pero divjega petelina, in po krepkih, žilavih rokah in širokih plečih, ogrnenih s kratko kamižolo, rečemo lahko, da je bil mlad in močán. Dolgo časa je počival molčéč, posled pa govoril sam s seboj: „Zakaj nisem ubil črepinje črnej kavki, cesarskemu biriču, ki se utikuje v stvari, ki ga toliko nadlegujejo, kakor lanski sneg. A ušel mi še ni, če Bog dá. Poznal me bode in zvedel, kaj se pravi, pošteno deklico obirati v pričo onega, ki nima srca za me.“ Izgovorivši skrči pesti, plane kvišku, pobere grčav krepelec, ki mu je za palico služil, popravi kamižolo in se ozre v mesec, ki je ravno izza oblakov pogledal, rekóč: „Zdaj grem, le poglej me, zaspani tovariš! Po vojaški list grem, da ga raztrgam in zmeljem v prah, kajti rajši vidim, da me koze v najvišji prepad na repu odnesó, kot bi vojakom služil, in ravno zato ne, ker bi radi, ker bi ves svet rad ugonobil Jančeta, a ga ne bode.“

Tako se je grozil mladeneč, in lepe, duhovite oči so mu žarile kakor za kažipot. V resnici bil je v jezi strašen videti. Kakor orjaku se je videla njegova ravna, visoka postava v mesečini, ko je po strmej, skalnatej stezi v dolino proti gošči korakal. Še nekaj časa se je čula njegova težka stopinja, ko je z okovanimi črevlji iskre ob kamenji kresal, in zopet je bilo vse tiho.

Pozno je moralo biti, ko dospé naš znanec na dvorišče viženska, kajti čulo se je že petelinovo petje, in polna luna je stala sredi neba.

Najprvo ob konjskem hlevu postoji in posluša, ali morda stari hlapec Juri spi, potem izpusti hišnega psa, črnega kosmatinca Sultana, ki tiho cvili in se veselja po njem spenja, raz lanca, kakor da bi hotel zabraniti njegovo lajanje.

Ko je vse v redu, vzame izza skladnice drv malo lestvico ter jo lahno pristavi na severnej strani hiše, kjer so okna precej visoka, stopi na četrti klin in na omreženo in z belim prtom od znotraj pregrneno okno potrka.

Zdajci uho na šipo pritisne, ker se pa ničesar ne gane, potrka v drugo močneje.

Zopet je bilo zastonj. Mladeneč se zgane, čaka, posluša in kliče: „Cilja, ali spiš? Odpri, nekaj važnega ti imam naznaniti, — potem pa grem, grem tako daleč, kakor je svet širok.“

Nihče ne odgovori, nihče se ne gane. Trkalec zdajci zbledi, nemirno popravi pokrivalo, ki mu je zlezlo na oči, upré se v okno s pestjo, in „cin, cin“ se čuje, ker je šipo nevedoma utrl, in ko se potem ozre v spalnico, zagleda v mesečini prazno posteljo. Kaj je to, si misli. Kar pomnim, spala je tu Cilja, zakaj nocoj ne, kaj se jej je utegnolo pripetiti in ali je morda več domá ni. Teden dnij je še le, kar je odšel, kar se je sprl z očetom, ker so mu očitali, kaj pravi svet o njem in o domačej deklici, in ker je pritrdil, da bode le ona nekdaj njegova nevesta, ali nobena, sunol ga je lasten óče čez prag in — preklel. In tedaj je jokala Cilja in mu obljubovala, da mu ostane zvesta, da poskusi vse, omečiti trdega očeta.

In zvedeti mora še Janče nocoj kako in kaj, prej ne more od doma. Zaradi tega zapusti okno, odpre siloma lesena vratica, ki zapirajo na južnej strani podstrešje, in pride po tem nenavadnem potu v vežo. Ondi ukreše luč, gre v kuhinjo, v spodnjo sobo in opazi povsod, da je vse v nekakem neredu, akoravno je Cilja najboljša gospodinja in ima povsod svoje okó. Na ograji pri peči najde celó staro Ciljino obleko, ktero je nosila pri delu, njenih lepo opisanih nedeljskih čevljev pa ni na polici, kjer so bili vedno, če ni bila v crkvi pri fari, in tùdi njene molitvine knjižice manjka v tramovej poči. Kaj je to, dobrega ne pomeni. V tej nepričakovanej zadregi hiti Janče iz sobe skozi vežo v nasprotno stran, kjer je spalnica očetova. Lahno oddrsne nezaklenene duri in najde na postelji spečega, a popolno opravljenega očeta, Viženčarja. Na mizi poleg postelje stoji na pol prazna velika steklenica žganja. Gotovo je pil pred spanjem in zaspal v žganjskej omotici.

Nevedoma se zgane sin, ko vidi pred seboj osivelega roditelja, kteremu se bere celó spečemu na obrazu, da ne uživa sladkega mirú in pogovarjajóč se v spanji, kriči zapored: „Janče, Janče, beži, jaz te sovražim, beži, skrij se, preganjajo in sovražijo te vsi, ki te poznajo.“ Milo

se stori mladenču v tem trenotku. Zakaj tava po noči kakor tat v lastnej hiši, zakaj se potika kakor tihotapec po planinah, zakaj se skriva ljudem? Zato, ker ima čudnega očeta, ki ga sovraži na stara leta, akoravno ga je ljubil nekdaj kot lastno okó, in zato ker misli noč in dan na ubogo deklico.

Dolgo stoji Janče nepremakljiv pred spečim očetom in posluša sanje, ki se mu pletó v glavi. Posled se starec nenadoma zdrami. Kakor preplašen iz čudnih sanjskih podob plane kvišku, a zagledavši sina poleg brléče svetilnice, zakolne in vzklikne: „Rokovnjač, kdo ti je dovolil skozi zaprta vrata v mojo hišo? Kaj hočeš v poznej uri?“

Izgovorivši si mane zaspane oči, po steklenici z žganjem poseže in v enem požirku zadnji ostanek izpije, potem se pa, ne menéč se dalje za sina, zopet uleže.

Mladeneč nekaj časa molči, potem bližje k postelji pristopi in pravi: „Da me niste klicali domú, to vém. Vendar prišel sem sam po list, ker ga nočete za menoj pošiljati, kakor ste trdili biriču. Dajte mi ga torej, da vam s pota v vojsko grem. Ondi švigajo bajè svinčene krogle, morda se me ktera usmili ter vam iste novce prihrani, ki bi jih morali za me šteti, ko bi me hoteli odkupiti. No poslednjega zdaj ni potreba več, tudi je prepozno. Janče hoče biti vojak, takov vojak, da bodo tri fare govorile o njem in da bode viženska hiša imenitna, kakor so cesarski gradovi.“

Nekaj časa je tihota potem. Viženčar se ne gane, kakor da bi ne bil čul strupenih sinovih besed, a posled ga kakor je videti, siloma strast premaga. Kvišku plane in zgrabi za puško, ki visi ob steni, nameri na sina in kriči: „Poberi se mi iz očij, ali pa se spozabim, da si moj sin!“

Sin sicer zbledi, a se ne gane. Posled odpne celó s srebernimi gumbami zapet brezrokavnik, razgali srajco iznad prsij, položi prst desne roke na levo stran in mirno pravi: „Oče, pomerite sèm, tu je srce, tu zadenete najbolje, če vam je po volji? Vendar predno s sveta grem, poprašam vas še, kje je Cilja? Ni je več tu, kakor sem se prepričal, in z njo še moram prej govoriti.“

Starec osupne pri teh z nepopisljivo milobo govorjenih besedah, puška mu omahne in nekako boječe pravi: „Išči sam deklino trmoglavo, če hočeš, jaz ti je ne bom. Ubogati ni hotela, in kdor ne uboga, nima prostora pod mojo streho, to si zapomni!“ Izgovorivši zopet puško na steno obesi in sobo zapusti.

Janče je bil sam v spalnici. In čudna sprememba se je vršila v njegovih prsih, kajti prej mirne lepe oči zažarele so kakor pol pogasneno oglje, ko potegne vihar, čelo visoko in prijazno se mu je zmračilo, tresel se je na vsem životu, da se je moral opirati z desnico ob očetovo posteljo.

Zdajci se vrne Vižeučar. Neki papir vrže sinu pod noge in pravi: „Tú je vojaški list. Gosposka te išče. Pojdi, kamor se ti veli, in če se spametuješ v cesarskej suknji, vrni se, pozabiti hočem, kar je bilo. Zdaj pa nimam vinarja za te. Ne škoduje ti skusiti nekaj svetá. Morda pri tem tudi beraškega dekleta pozabiš in ono tebe."

„Rad grem, ne skrbite, obljubil sem vam, da bodem imeniten vojak, da vam nekaj stotakov prihranim, da mlade ciganke v zakon ne jemljem," pravi sin, pobere pisanje, ozre se vá-nj, kakor da bi hotel čitati, kar stoji notri zapisanega, potem — ga raztrga v drobne kose in vrže skozi odprto okno na prosto, rekóč: „Viženčarjev ne potrebuje takovih vabil. Sam gre in sam pride, kedar hoče in ga je volja. Potem poseže na steno po puško in pristavi: „Dober vojak potrebuje orožja, in ta risanca je vajena svinca. Spremila me je toliko potov v goro, zakaj bi me danes ne, ko grem zadnjič neveste iskat, ktero ste vi sunoli čez prag za sinom, ker ni hotela poslušati ženitninske ponudbe šestdesetletnega starca." Izgovorivši hoče oditi, a Viženčarju, ki je umel zadnje besede, zavré zopet kri, za puško zgrabi ter jo hoče kričéč in kolnéč sinu izviti. Vname se hud boj. Po nesreči se izproži orožje in rani starca v dlan, da se mu vlije kri in da omahne na posteljo nazaj. Sin pa zapusti hišo, prekorači dvorišče, pokliče starega hlapca ter mu ukaže, naj obveže očetovo rano, sam pa preskoči plot za poslopjem in v noči izgine. (Dalje pride.)

Najlepši zaklad.

Here they are, I have
saved my treasure.
O. Goldsmith.

Na skalnatej obali razválina stoji,
Kjer Dunav veličastni šumé se tja vali;
Tu blesketal se v solnci nekdaj ohol je grad,
V njem bival blizu Turske kristjan, Slovan bogat.

Imel je blago ženo, nje srce vse častí;
Imel je hčer prekrasno, ki daleko sloví.
Hči videla pomladi je komaj trikrat pet,
A viteški mladeneč že vsak za njo je vnet.

In poleg lepe hčerke igral je bratec mlad,
Skakljal je po livadah, nabiral cvet in sad;
In sestra, rajska slika varuha angelja,
Ga kliče, nežno svari ter mu rokó poda.

In ko večerno solnce na gradu križ zlati,
In na oboku neba se zarija žari:
Sta zopet doigrala sestrá in mladi brat,
Zapuščata livade in vračata se v grad.

A tu jeklena roka zagrabi divno hčer,
En krik, en vik obupen, — in več je ni nikjer;
In fantek, bled, preplašen, kakor pregnana zver,
Do grada naglo teče, prispé do glavnih dver.

Tu „oče! mama!“ vikne, da v gradu zaječi,
Opešan pade, vzklikne: Zdaj sestrice več ni!
In oče praša, prosi, a fantek se ihtí,
In pol z rokama kaže, kar pol izgovorí.

Zdaj vzame oče puško, opaše dragi meč,
Zajaha konja belca, ga kakor blisk podéč;
In prav na turskej meji roparje dohiti,
In z njimi v boj obupen, v krvav se boj spusti.

Na prvega nameri . . . v krví leži ubit;
Po drugem z mečem mahne, razkolje ga srdit;
In tretjega zabode, da zgrudi se na tla,
Raz konja nezavestna z njim pade deklica.

Zdaj burje piš nastane, hrastovi se šibé,
Valove Dunav meče, šumí, bučí in vre;
Čelado sname oče in valček v njo vlovi,
Ko hčerko z njim pomoči, vrnó se jej moči.

Ta otca se oklene, molčé na njem visi,
In burja se poleže, večernica blišči;
Zdaj oče hčerko k sebi na konja posadi,
V objemu ljubke srečen v svoj grad domú hiti

Ko gradu se približa, ga že pokriva noč;
Raz konja hčerko sname, ta biser svoj cvetóč,
Z njo h gradu gori stopa s ponosom, vsaj peljá
V naročje ljube žene otroka dragega.

Ko stopnice doseže, nebo se zažari,
Iz strehe plamen švigne in v ognji grad stoji;
Na vrata s puško trešči, železni klin spusti, —
Iz ognja ženo reši in k hčerki z njo hiti.

Sedaj v obupu tihem objamejo se vsi,
In grad, titanska baklja, puhti, pokljá, gori;
A kakor grom z nebesa, ki trešči v jasni dan,
Zavpije bleda mati: „Moj otrok! moj Milan!“

In oče, lev v obupu, se v ognja žar spusti,
Kjer fantek zla ne sluti in v sladkem miru spi;
Z močjo ulomi vrata, s srčkom vèn beži,
Za njim se vdere streha, in Dunav zabuči.

In razoglav pred Bogom, otroka gor držéč,
Spusti se na kolena, med svojimi moléč:
Sedaj, moči sovražne, končajte kar imam!
Zaklade sem najdražje otel, iztrgal vam!

T. Turkuš.

Svobodne misli o našej izobrazbi.

(Dalje.)

III.

Jaz prehajam k drugej potrebščini, k znanstvenej. Znanost ali znanstvo je sploh spoznavanje svetá (prirode) in njega razmer k človeškemu duhu, tedaj tudi k življenju. Znanost je proizvod sile, pa tudi volje. Borba s prirodo, borba človeka s človekom je človeški um razbistrila in izpodbudila, da so se jela znanstvena vprašanja staviti. Iz praktičnih ozirov so s časoma nastali theoretični. Vendar pa je med obojimi trdna zveza. Nobena velika znanstvena istina ni ostala brez praktičnih nasledkov; ako ni na ravnost segala v dejansko življenje, pa je zato pospeševala druga znanstva, ki so bližja praktičnemu življenju. Stara resnica je, da so vse znanosti v zvezi, da ena deluje na drugo. Samó da je včasih več časa ali posebnih veleumov treba, ki znajo resnice praktično uporabljevati. Pomislimo samó na eno najnovejših iznajdeb, Bell-ov telefon ali daljnoglasnik.* Na kako prostej prirodoslovskej istini je ta iznajdba osnovana! In vendar je dolgo trajalo, dokler je našla praktično porabo; ali našla jo je vendar.** Posebno nas prirodoslovje uči, kakó ozko je znanstvo z življenjem v dotiki; ravno tako je tudi med potrebščinami in njih izpolnjevanjem neka gotova razmera.

Znanost je primeroma pozen sad človeške izobražbe. Pred vsem si je človek moral telesni obstanek v prirodi zagotoviti. Znanost zahteva namreč neke založene glavnice, od ktere more človek med mirnim in svobodnim premišljevanjem živeti.

Evropska in v Ameriko presajena znanost ima svoj izvir, vsaj glavni, v starogrškej, pa poleg tudi v feniškej in egiptskej, tudi kaldejskej in celó indijskej. Od iztoka je prišel početek vse naše današnje znanstvenosti. Odtod so prvi zapadniki bili Rimljani, ki so to izobrazbo sprejeli, po Rimljanih pa zapadni in severno-zapadni narodi: keltski (gelski) in nemški, odtod slovanski. Potem se je ves tok pomnoženega znanstva od zapada obrnol nazaj proti iztoku, od koder je bil prišel. Ali na tem potu ni dalje prišel kakor do Arabcev in Persov, v novejšem času tudi do Indov. Kitajci imajo svojo lastno, za tisočletja starejšo izobrazbo od naše; ali kolikor se ona z večjo starostjo pred našo odlikuje, toliko je v visokosti in globokosti za njo. Kitajska izobrazba se more v malo strokah z zapadno-evropsko meriti. Ona je po priliki tam, kjer je naša ob času

---

* Najnovejša Bell-ova iznajdba pa je „fotofon“ ali svetloglasnik, po kterem se glas (zvok) s pomočjo svetlobe v daljavo pošilja.

** Primeri spis „Telefon“ v Zori l. 1878. str. 35.

cvetóče „metafysike“ [1] bila, z edino razliko, da se je v prirodoslovji in umeteljnosti vedno za nami pomikala. Glavno nje znamenje pa je neka pogreznenost v stare pol istinite predsodke, brez vse one živahnosti in brze spremenljivosti, s ktero se naša izobrazba neprenehoma predeluje in preraja.

Ali imamo Slovenci tudi kaj svoje znanosti? — Nepristranski govoréč moramo priznati, da ne. Kar je pri nas znanstvene izobrazbe, ona ni plod našega uma, ampak je od naših sosedov, posebno Nemcev, pa tudi od Italijanov sprejeta. Slovenci, kakor Slovani sploh se nimajo z lastnimi znanostmi, ktere bi človek „slovanske“ ali „slovenske“ smel imenovati, ponašati. Da se te besede krivo ne razumejo, naj svojo misel na tanje izrazim: Slovani niso do zdaj posebnih vrst znanostij iznašli, ktere bi bili drugim narodom izročili. Edino, kar bi v nekakem pomenu njihova iznajdba bila, so nekteri jezikoslovski nauki, s kterimi so občno jezikoslovstvo obogatili. Isto bi menda tudi veljalo o slovanskej zgodovini in o slovanskih literaturah. S tem pa nikakor ne trdim, da niso Slovani pri izdelovanji raznih znanostij sodelovali ali udeleževali se. Oni so kakor drugi narodi, čeravno ne v tolikej meri in v tolikem obsegu, pripomagali po svojih močéh k občnej evropskej izobrazbi. Slovani se smejo po vsej pravici z mnogimi imenitnimi učenjaki ponašati. Da o sedanjih, še živečih ne govorim, naj omenim nektere znane, na pr. Kopernika, ki je brez dvoma bil rodom Poljak, utemelitelja sedanjega zvezdoznanstva; [2] Boskovića[3], Lobaševskega, Rokitanskega, Purkynja in dr., ki po vsem svetu slové. Saj pa tudi Nemci, kterim se imamo za našo znanstveno izobrazbo najbolj zahvaliti, niso sami izvirniki. Mi vemo, da tudi oni tuje iznajdbe, n. pr. angleških, francoskih in drugih učenjakov predelujejo, in nikakor samí vsega ne iznajdejo. Sploh je le majhen del današnje evropske znanosti last pojedinega naroda. Vsi učenjaki skupno so nositelji in iznajditelji znanstvenih istin. Včasih se celó prigodí, da se ena ali druga iznajdba tú pa tam ob énem času pripetí, kakor se je to na pr. z iznajdbo teleskopa zgodilo, in prej že z iznajdbo infinitesimalnih računov in drugih naukov. [4] Kar tedaj znanstva od Nemcev prejemamo, nikakor ni izključljivo nemško znanstvo, ampak evropsko sploh, kterega

---

[1] To se vidi posebno v kitajskej veri in modroznanosti, ki ste neverjetno abstraktni

[2] Primeri o njem spisa: „Nikolaj Kopernik“ v Zor. l. 1873. str. 70. in „Nikolaj Kopernik in sledi njegovega uma“ v Vestniku l. 1873. str. 71.

[3] Bosković („Boscovich“) je bil rojen v Dubrovniku 18. maj. l. 1711. in umrl v Milanu 13. feb. l. 1787., jesuit, učenjak v fysiki, da ga navajajo Faraday, Tyndall in drugi imenitni fysikarji današnjega dne. Imenik njegovih del lahko najdeš pri Fr. Zöllner-ji: „Wiss. Abhandl.“ I. zv. v Lipskem. 1878. str. 61. opomb.

[4] Znana je pravda zaradi spektralne analyse (ali Kirchhoff ali Angleži).

glavni razširjatelji so Angleži, Francozi, Italijani, Hollandci in Amerikanci, osobito pa Nemci, ki se smejo prvi in glavni posredovalci znanstvene izobrazbe evropske imenovati. Za nas Slovence so poleg Nemcev tudi Italijani v tem oziru nekoliko važni. Ozka dotika, ki je nekdaj med Jugoslovani in Italijani v znanostih vladala, — spomnim naj padovanske in bolognske univerze, — delovala je tudi na izobrazbo Slovencev. —

Ktero nalogo pa ima za naprej naša znanost — „naša" v tem pomenu, kot od nas sprejeta in od nas osvojena — izvrševati? — Odgovor nikakor ni težaven. Ta naloga ne more druga biti, kakor da nadaljujemo od drugih narodov začeto znanstveno delo, da si prizadevamo z enakimi koraki s splošno evropsko izobrazbo stopati. Jako nezrela bi bila misel, Bog zna kakovo lastno znanost snovati ali stvarjati. Različna more torej biti ne tvarina, ampak samo pôt ali methoda našega znanstvenega napredovanja in pa ozir na naše narodnostne okolnosti. Mi namreč ne smemo, ne ozirajoč se na naš narod, korakati naprej, ampak si moramo prizadevati, da ima tudi on korist od znanstva. Takó sebična ne sme nobena izobrazba biti, da bi prosti narod od nje kaj dobička ne imel. Saj znanost sama na sebi — kot obogačenje človeškega uma — nikakor ni nekakova jalova zabava visokih duhov, ampak njen namen je „kulturen" t. j. ona je za voljo pospeševanja človeške sreče na svetu. To čisto priprosto istino je prvi z odločnostjo poudarjal Francis Bakon (Baconus) in to po vsej pravici. Pred njim še svet na kaj takega mislil ni; smatrali so znanost le za prijetno in ugodno stvar, ktera je služila samo za predmet zanimivim in učenim pogovorom, ali pa professorjem in akademijam na korist. *

Na Slovenskem se je znanstvenost precej neredno obdelovala. Večkrat so se pri nas vse hvale vredni poskusi delali, ali vselej je manjkalo nadaljevanja in izvršitve. Leta 1848. na pr. so se v Ljubljani osnovale stolice za pravoslovno fakulteto, in isto tudi za kirurgičen oddelek. Oboje je popihala absolutistična sapa sledečih let. Leta 1870. — ako se v številki ne motim — poskušalo se je isto v Gradci s slovenskimi parallelkami na tamošnjej pravoslovnej fakulteti. Državni zbor je proračun za nje ovrgel. Ob istem času so se poskušali slovenski razredi po gymnasijah na Slovenskem uvesti. Tudi to je ostalo neizvršeno, ali pa, če tudi delno začeto, vendar nenadaljevano. Podoben izid so imela druga prizadevanja, slovensko znanost — „slovensko" v pomenu jezika — pospeševati. Osnovan je bil v ta namen tudi „Vestnik", znanstven list, ki pa je samó vsled večjih stroškov moral v kratkem prenehati, čeravno

* Prim. Bakonov duhoviti in ostri spis: „Cogitata & visa", v kterem ta čudoviti mož tedanji učeni svet — Bakon je živel od l. 1561—1626. na Angleškem — ostro šiba, (pa tudi v „Novi organum" je te misli prenesel).

je hvalevredne članke prinašal. O nekterih drugih znanstveno-književnih početkih niti ne govorim; nekoji so ostali samo v črtežih. Iz tega kratkega pregleda se sprevidi istinitost gornjega izreka: da je naš znanstveni napredek nereden, nekaj po neugodnih okolnostih, bolj pa zavoljo pomanjkanja prepotrebne energije naših merodajnih krogov.

Stvari so se v najnovejšem času obrnole nekoliko na boljše, ako me znamenja prav učé. Ne manjka več glasil in organov za znanstvo. Naj se zdaj učenjaki ne pritožujejo več, da nimajo kje svojih spisov objavljati. Zdaj pokažimo, da znamo ceniti ugodne prilike, da nas je resna volja, na znanstvenem polji delovati za naroda čast in boljši obstanek! Naj se zdaj one naše moči, ki so razpršene po vseh vetrovih Avstrije, okoli domačih književnih ognjišč zberejo ter svoje duševne betvice na domovine žrtvenik polagajo. Le skupnim delom se dajo zamude popraviti in višji cilji doseči. —

Znanost, ktero imamo od naših sosedov Nemcev in Italijanov (od slednjih manj), rekel sem gore, ni izključljivo niti nemška niti italijanska, ampak občeevropska. Mi torej, posnemajoč od sosedov znanstvene nauke, nikakor nismo le tema dvema narodoma zahvale dolžni, temveč v s e m drugim ob enem, ki znanosti sploh obdelujejo. To istino se mi pa zdi, da je treba določno poudarjati, ker bi se menda v kogar glavi iz naše krivo razumljene znanstvene odvisnosti lahko d r ž a v o p r a v n e posledice izvajale. Vsled teh razmer v znanstvu si nikakor ne dajemo narodnih odvisnostij nakladati. Kakor Nemcem ne prihaja na um, zaradi znanostij, ktere od drugod dobivajo, svojo narodno svobodo žrtvovati, isto tudi nas niti z daleka ni volja, kaj takega trpeti. Iz istega načela pak, po kojem v resnici nismo enemu samemu narodu svoje zahvale za znanosti dolžni, ampak vsem, ki znanosti gojé, izhaja še druga važna posledica. Mi namreč ne smemo nikakor slepo biti udani naukom, ktere od Nemcev sprejemamo, temveč moramo ravno tako, kakor oni z od drugod prihajajočimi nauki delajo, z bistrim očesom in ostro kritiko razločevati, kar oni ponujajo, t. j. n a š a znanstvenost ne sme biti izključljivo „nemška“, ampak kolikor mogoče o b č e e v r o p s k a, s v é t o v n a, ali še bolje rekóč, o b j e k t i v n a, t. j. kolikor mogoče resnična, n a l a s t n i p r e s o d e k u p r t a.

To načelo je tako važno, da se mi vidi potreba je na tanje razložiti.

Najprej nekoliko dokazov, kolike važnosti je tako razločevanje za nas in naš položaj nasproti istini. Jako nevarni bi bili povestnični nauki, ko bi jih brez te kritike od Nemcev sprejemali. Mi vemo, kako nemški narod sovraži vse, kar je francoskega, kako zaničljivo Nemci sodijo o francoskih razmerah, javnih in rodbinskih, kako mrzé na francosko literaturo. Ali hočemo mi Slovani v tem za Nemci hoditi? — Gotovo, da nam tega resnicoljubnost ne sme dopuščati. Drug primer. Nemški

„nationaloekonomi“ so v theoriji skoro vsi za „manchesterstvo“ ali „svobodno trgovino“. * Ali si hočemo mi ta nauk brez kritike osvajati? Saj vidimo iz izkušenj, kako pogubno bi to trgovinsko načelo bilo za Avstrijo nasproti Nemčiji kakor tudi nasproti Angliji in Franciji. ** Ves procvet Francije prihaja ravno od „prohibitivne kupčije“; takó tudi procvet Anglije. Smith, Mill (J. St.) in Nemci imajo res da neko idealno gospodarstvo v mislih, v kterem — menda črez tisoče let — lahko vlada edina „prosta trgovina“; zdaj je to načelo nemogoče. Tudi v vero-izpovednih zadevah nikakor ne smemo slepo za Nemci hoditi; kar bi njim hasnilo (luterskim Nemcem: polutrovanje, katolškim: pogoltnenje Avstrije v nemško državo), to oboje bi nikakor ne veljalo za Avstrijo niti za njene Slovane. Enakih primerov bi lahko še več naštel, pri kterih nam je velike opreznosti gledé gore izrečenega načela treba. ***

Iz občeevropskega značaja znanostij torej sledí, da nam je poleg „nemške“ znanosti tudi poznavanja angleške, francoske in dr., s časoma tudi „slovanske“ treba, kedar bode taka prirastla. V modroslovji na pr. bilo bi jako enostransko, ko bi nam bila edino ravnilo le „nemška filosofija“. Isto veljá tudi o jezikoslovji in celó tudi o pravoslovji. Edino primerjavni in občeobzirni pôt vodi k svobodnemu in tem popolnejšemu pregledanju znanostij, tedaj tudi k „pravej istini“.

Ali s tem še naloga naše znanstvenosti ni izvršena. Ne samo na izvir predmetov in stvarij, tudi na pôte in načine znanstvenega predavanja (tedaj tudi pisanja) se imamo ozirati. Nikakor ne bi kazalo, ko bi se v predavanji znanostij celoma po nemškem primeru obračali. Naše in njih govorjenje ni samo po jeziku, ampak tudi po predstavljanji različno. Že na pr. slog nemški nam ne služi enako dobro kakor njim. V tem so nam Francozi bolj posnemanja vredni; menda tudi Angleži, samó da ti preokorno, čeravno silno globoko mislijo in pišejo. Ali važnejši, kakor vse to, je način ali methoda znanstvenega preiskovanja, stvar, ki je silne pomenljivosti v duševnem oziru, kakor tudi oziroma na predavanje. In na to stran naj osobito opozorim čitatelje.

Nemška znanost se od drugih, na pr. od angleške in francoske najbolj po načinu preiskavanja razločuje. Angleška znanost ima svoj rézki značaj že od časa „renaissance“ t. j. ponovljenja vseh znanostij, kar se je

* Kakor iz najnovejšega, ravno izišlega zvezka W. Roscher-jevega velikega dela „Wirthschaftspolitik“ posnemam, zagovarja tudi ta učenjak v Nemčiji neko srednjo, skrajnostij „manchestra“ kakor tudi „colske politike“ se izogibajočo pôt.

Poznejša pis. op.

** Na to okolnost posebno opozorjujem, ker smo v današnjem času s Francijo in Anglijo še v ožje trgovinske razmere stopili (vsled posedenja Bosne) kakor prej nekdaj.

*** To moje načelo ni samó gledé znanosti, ampak tudi gledé praktičnih po-
za Avstrijo velevažno.

najbolj v XVI. veku (veku Gallilei-ja in Kepler-ja) vršilo. Ondaj je nastala čisto posebna methoda, ktere prejšnji vekovi in učenjaki (razven menda edinega Lionarda da Vinci-ja) niso poznavali. To je tako zvana „induktivna“ ali „návodna“ methoda t. j. ona, ki izhaja od nadrobne izkušnje in se povzdiguje do občnih „pravil“ ali „načél“. Osnovatelj, ali bolje rekóč theoretični sestavitelj te methode je Anglež Francis Bacon (Franciscus Baconus de Verulam), ki pa sam ni bil imeniten prirodoslovec, ampak iznajditelj induktivne, najbolj prirodoslovju služeče methode. Po naukih Bakonovih sta se ravnala dva imenitna naslednika Gallilei-jeva in Kepler-jeva: Huyghens in Newton. Newton je dejanski in očito pokazal, kolike vrednosti je induktivna ali, kakor jo on imenuje, „analytična“ methoda. Newton je tedaj pravi učitelj in (kakor ga Laplace imenuje) „uzornik“ te methode. Janez Kepler, Tycho Brahe-jev in Bakonov vrstnik, ki je pravi utemelitelj Kopernikove misli o nebesnej sestavi, pa je še med izkustvom (empirijo) in umstvom (rationalismom) močno omahoval. One velike istine o gibanji nebesnih teles — tako zvane tri Keplerjeve zakone — pa on ni našel po pôti stroge induktivne methode — ktera je še o njegovem času v povojih bila —, ampak po velikanskem uporu vseh svojih sil in velikanskih nadarjenostij. Trud, ki ga je Kepler na svoje račune porabljeval, — največ vsled krive methode in pa ker še izgotovljenih logarithmov ni bilo — napolnjuje človeka s pomilovanjem in ljubeznijo do tega velikega moža. * Kepler je pač bil prav sin svojega velikega naroda, ki rajši v abstraktnosti, kakor v dejanstvenosti istino išče. Zdi se, da je ta abstraktnost neka Nemcem in njihovemu duhu prirojena lastnost. In ta razlika methode, kakoršna je v XVI. veku med Nemcem Keplerjem in Bakonom, Angležem, vladala, ostala je Nemcem do Kanta, in še pri nekterih učenjakih celó za Kantom. Angleži so se skoro izključljivo poprijeli Bakonove, ali bolje rekóč, induktivne methode, in za njimi tudi Francozi; ** Nemci pa še v najnovejšem času omahujejo ter se še (razven v prirodoslovji) držé tako zvane „synthetične“ methode, t. j. one, ktera izhaja od definicij, hypothes in načel ter išče v prirodi njih potrjenja. Bakonova methoda še do danes ne more pri njih prodreti, in modroslovje nemško je še kljubu Kantu večinoma, kakor je nekdaj bilo: synthetično. Odtod si imamo one dostikrat tako jalove resultate ogromnih preiskovanj tolmačiti (na pr. Hegel-nove). Da je pa pri Nemcih še sedaj hud boj gledé methode in da induktivna premaguje, kakor je čisto prirodno, to potrjuje velikí upliv J. St. Mill-ove logike in prevaga induktivnega prirodoslovskega pre-

* Prim. o tem njegovo pripovest o najdenji „drâge“ (ceste) Marta planeta v Frisch-ovej izdaji; na kratko pri Whewellu: „History of the inductive Science.“ 1837.

** Glavni predstavljatelj njen je Sim. Laplace, največji francoski geometer in astronom.

iskovanja. Imena učenjakov H. Helmholtz-a, Du Bois-Reymond-a, Virchow-a, E. Haeckel-a stojé na čelu induktivnih methodikov. Du Bois-Reymond na pr. pravi: „Die strenge Disciplin der induktiven Methode, das treue Festhalten an den Thatsachen, hat die Naturwissenschaften gross gemacht.“ Padla bode tudi zadnja trdnjava „idealistov“, nemška filosofija, ki se še bori za „syntheso“, in z njo ostanki „deduktivnih“ prirodoslovcev, kakor je na pr. Zöllner. * Tako tedaj ni dvoma, da je zmaga na strani indukcije gotova. —

Čemu sem vse to navajal? — Da položenje razjasnim, v kterem smo mi neutralni Slovani pri takih in enakih važnih znanstvenih vprašanjih, „neutralni“ pravim, kolikor ta borba „nemško“ znanost kot tako zadeva. Ali naša neutralnost neha, kedar gre za stvar in istino samo. Jaz ne vidim tu za nas drugega pravila, kakor da se oklenemo one methode, ne ktera ima očividno števílsko prevago, ampak ktera odgovarja zdravemu našemu čutu za istino. Jaz bi si štel v veliko čast, ako bi s temi vrsticami vzbudil pozornost na to vprašanje, in še večje bi bilo moje veselje, ko bi videl slovenske učenjake na strani „induktivne methode“, ktera je pri iskanji resnice tako neizmerne koristi. Kteri jezikoslovec na pr. bi si upal od dane izkustvene tvarine jezikoslovske odstopati t. j. od resničnih, med narodom (če tudi že redko) se nahajajočih jezikoslovnih pravil? Kdo bi si upal pravila, besede, izraze, réke i. t. d. izmišljevati, brez pregledovanja naših narečij in preiskovanja vseh sledov naše pismenosti, kolikor se jih dá dobiti. Ravno tako se ima z vsemi zakoni prirode goditi: iskati jih je treba v vidnem in čutnem stvarjenji, in tudi v človeku, délci tega stvarjenja, samem. In tako iskanje istine je ravno vrhovno pravilo induktivne methode. Deduktivna methoda je se vé da tudi potrebna, ali ona prihaja vedno za induktivno. —

Še na neke okolnosti naj pri tej priliki opozorim. Da nam je sploh znanosti gojiti, tega mi pač ni treba dokazovati. Brez tega bi ves naš narodni trud bil zastonj. Zamujeno naj se čim preje dopolni, ako si hočemo svoje mesto med narodi ohraniti ali bolje priboriti.

Navada je pri nas, da mnogi pišemo o premnogih predmetih. K temu nas je sila prignala, ker je bilo malo pisateljev. Stvar mora zdaj drugačna postati. Ako je res, da se zdaj slovenskih pisateljev veliko število prikazuje, potem bode treba delitve dela. Tako delo je tudi nar. gospodarstvo takó silno pospešilo. Vsak si bode torej moral svojo stroko in pisateljsko delavnost na tanko omejiti in kolikor mogoče pri tej osta-

* Ako se Zöllner sklicuje (v svojih „Wissenschaftliche Abhandlungen“ zv. II. 1.) na Gauss-a in Rieman-a, ter hoče ta dva velika učenjaka s seboj v brezdno „metafysike“ potegnoti: po mojem trdnem prepričanji obeh besede, izreke krivo obrača, česar tú ne utegnem dokazovati.

jati. — Naša **kritika** naj postane „stvarna“, naj se izogiblje jalovih in neutemeljenih predsodkov, osebnih antipathij in sympathij. Ne prašajmo, ali nam x ali y kaj napiše, temveč kaj je kdo napisal; ne prašajmo, kako je kaj povedano, temveč zakaj je stvar takó, a ne drugače. * Želeti je, da se naše občinstvo popné do svobodne sodbe, ktere pravilo je: Sapere aude! (upaj si sam misliti). Še več želj bi lahko tu izrekel, ali dovolj je, če se le nektere teh izpolnijo. (Konec pride.)

Dr. Ljudevit Gaj in ilirska ideja.

(Dalje.)

Nektere Gajeve posebnosti.

Gaj je bil človek srednje velikosti, čvrstega telesa, energičnega in moškega značaja, a krepke volje in lepe zgovornosti. V vseh svojih govorih je iznenadjal s smelo originalnostjo, s svojimi prispodobami in slikami. V gostoljubnej njegovej hiši so se nekdaj zbirali najodličnejši domači možje, kakor tudi Slovani iz drugih dežel.

Pogledimo, kako o tem ljudje govoré, ki so Gaja osebno poznavali ter deloma z njim mnogo občevali.

Že leta 1843. je pisal v „Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft“ (izdaval J. P. Jordan, javni učitelj slovanskega jezika in literature na lipskem vseučilišči) E. Kunick: „Vse je zaviselo o tem, kako se je bil Gaj sam svojega teženja zavedel. On je znal, kaj je hotel, in je poznaval misli svojih zemljakov. Že njegova zvunanja postava, njegova visoka in vitka rast, trdna volja, ktera se mu krepko in resnobno na lici razodeva, iz očij mu plamteča navdušenost, morala je poslušatelje, brž ko je bil govor o narodnih stvareh, najživejše ganoti, in vzlasti mu je morala njegova neustavljivo, a zajedno veličanstveno in omerjeno tekoča reka besed pridobiti vse za njegove višje pomisli sposobne rojake, osobito pa mladi naraščaj. Neustrašljivo in odločno je njim v zgled otresel aristokratične in verske predsodke, v kterih je bil sam vzrastel.“

Ivan Zahar veli o Gaji: „Zamikal je s svojim govorom na skrivnem mestu in v javnosti; njegova beseda je bila važna, a znal je lepo govoriti hrvatski, latinski in nemški. Gaj ni toliko pisatelj kolikor govornik. Na ulici, v kasinah, v županijskih skupščinah, kjer je bilo polje za borbo, trebalo je ljudij odvažnih, razplamtjenih, a takih je bilo najbolj mogoče odgojiti z živo besedo. Gajev upliv se je povsod poznal; in to ga je vzdignolo na višino najvažnejšega človeka na Hrvatskem, brez

* Jaz govorim tu oziroma na znanstveno stran pisanja. V umetnosti (na pr. poesiji) je stvar se vé da druga; tu veljá pravilo, na obliko nič manj se ozirati nego na stvar (misli) sámo.

kterega ni mogel biti ni prvi narodni sabor l. 1848., ni zastopanje Hrvatov na ogerskem saboru" („Vienac" 1872. br. 17.).

In dr. Boguslav Šulek, govoréč o Gaji, kako uspešno in neutrudljivo je deloval z besedo, pravi: „V tem oziru je bil tedaj nedosegljiv mojster. Njegova ljubeznjivost, njegov mili govor, poetičnost in zopet jasnost besede, idealnost pomislij obrnenih na realne razmere, gorko branjenje svojega mnenja brez togote in strasti, ostroumno pobijanje prigovorov brez žaljenja in napadanja, k temu njegovo sokolsko okó, ljubko lice, jarni glas — vse to je, rekel bi, očaralo poslušalca, ter je res s tem svojim postopanjem mnoge neprijatelje razorožil ali jim vsaj jezik zavezal, a narodnej stvari pridobil dosta prijateljev, ne samo v navadnih društvenih nego i v visokih krogih. Posebno je znal delovati na mladež, ktera ga je v prvej dobi njegove delavnosti skoro obožavala in bila bi za njega šla i v vodo i v ogenj. Zato je bila Gajeva hiša vse do l. 1850. nekoliko središče narodnega življenja, in Gaj je malo ne celi dan samo goste sprejemal, ker je malokteri rodoljub ali tujec v Zagreb prišel, da ne bi bil Gaja obiskal" („Narodne Novine" 1872. br. 94.).

A August Šenoa v „Viencu" (po njem uredovanem) l. 1879. br. 11. in 12. pripoveduje tó-le (v svojih „književnih pismih"):

„Bil sem še deček, ko sem se z Gajem spoznal. Nemški germanisem in absolutisem je bil že dakako zavladal v našej deželi; Gajeva zvezda ni več sijala, kakor v onem času, ko se je razlegala pesmica: „Od prastara Čeha, Leha, Meha grada". Gaj je oni čas že živel moralno od prošle slave, a začel finančno propadati. Ni bil več sam urednik „Narodnih Novin", ktere so na čelu nosile dvoglavega orla, in kterim je vlada posebnega urednika imenovala. * Ali v njem je še tlel oni demonski nepremagljivi plamen, s kterim je znal toliko za domovino izgubljenih duš prekrstiti. Nikdar ne bodem pozabil onega dneva, ko sem se prvikrat z njim sešel."

Tu pripoveduje Š., kako je učéč se na zagrebškej gymnasiji začel čitati hrvatske knjige, izposojujoč si jih od svojih tovarišev, in kako so tedanji hrv. professorji Mat. Mesić in posebno Anton Mažuranić dijake vzpodbujali za narodnost — na veliko nevoljo tedanjega ravnatelja, pozneje celjskega gymn. vodje, Jos. Premru-a.

„Vzpodbujen tako od mnogo stranij, poželel sem čitati več hrvatskih knjig, pa ko sem bil pozajel vse književno blago soseda Peroka (umrl kot župnik varaždinsko-topliški), pomislil sem, kje li bi mogel več hrvatskih knjig najti. Rekli so mi, pri Gaji. Njegova knjižnica je slovela v onem času kakor kako začarano mythologijsko blagó. — Neko čudno spoštovanje me je bilo prevzelo, ko sem stopil v veliko dvorano, kjer sem po tapetah

* Gaj je bil svoje novine prodal po formalnem ugovoru ministru Bachu.

gledal prizore iz vojne za osvobojenje grške dežele. Šel sem dalje na leva vrata v knjižnico. Bilo je predpoldne. Solnce je veselo sijalo skozi okna, a v visokih omarah se je lesketala za steklom cela vojska knjižur in knjižic. Na stropu je bleščal hrvatski grb in ilirski polmesec z zvezdo, po zidovih sem videl slike Zrinjskega, Črnega Jurja, Kraljevića Marka, na mizi je stalo Gajevo poprsje iz mavca. Pred mene pride človek, nevelik, odebel, črno oblečen. Treba mi reči, da sem tedaj prvikrat Gaja videl. Človek je imel kratek vrat, podolgasto glavo, na kterej so bili osiveli lasje jako skrbno počesani. Žoltkasto lice je bilo skrbno obrito, samo nad ustnice so se spuščale hrvatske brke. Ozko visoko čelo, znamenje žive fantasije, bilo je gladko, nos fin, a dole obraz skoro odebel. Ves prikaz Gajev je bil fin, skoro kavalirski. Nekaj pak me je posebno ganolo, Gajevo okó. Bilo je neveliko, svetlo-modro z veliko punčico. Ali ta modrina je imela v sebi neki demoniški žar. Včasi, kedar je Gaj razmišljaval, kedar je koga poslušal, otrpnolo je okó skoro do mrtva, kakor da je stekleno. Ničesar nisi mogel iz njega čitati, ali kedar je govoril, sipalo je bliske. Da, še nekaj, kar mi je pozornost obudilo. Gaj je imel fine, polne, vedno žive roke, a na desnej oni veliki brillantni prstan, ki mu ga je poklonil cesar Ferdinand, in zaradi kterega je magyarski šovinist Kubinyi v ogerskem saboru bil vzdignol toliki hrup, prašajoč palatina, „zakaj da je Gaj od cesarja dobil prstan“. Gaj ga je zmirom nosil, zdi mi se, da mu je imel on na neki način biti ščit loyalnosti.“ —

„Mnogokrat sem bil v Gajevej hiši. Daval mi je knjig, da čitam, a pred vsem vse tečaje „Narodnih Novin“ in „Danice ilirske“, in z živo besedo je komentiral posamezne pesni, posamezne članke. „Eh da znate, kako je postalo! Kako se je to krojilo in gladilo in krpalo, kako se je to vzdigalo iz povoja. Vse rokopise in dopise imel sem od začetka. Da bi vam jih mogel pokazati! Ali mnogo tega sem spalil prej nego so me odvedli v Beč.“ Okoli Gajevega srca se je bilo že tedaj nabralo mnogo razkačenosti na Nemca, a še več na domače ljudi. In tedaj se mu je znalo zmračiti čelo, govoril je na mahe, z ostrim rezkim glasom in končal s prenehom, prezirno z roko mahnovši. Pripovedoval mi je ednok o svojej bečkej episodi. Pod policajnim spremstvom so ga bili odvedli v Beč in zaprli v staro babenberško zidino. „Figaro“ je natisnol takrat na čelu psovko: „Es kommt der illyrische Papa-gay“. „Ko me je pozval policajni minister Kempen,“ rekel je Gaj, „stopil sem v sobo, a on me je pustil stoječega pri vratih, kakor dečaka. Drugod se važnim možem ponudi stol in smodka, ter se uljudno z njimi govori. Jaz sem mu začel govoriti o naših ljudeh, o našem narodu, ali Kempen se zareži porogljivo: „Dajte mi mira. Znate-li, kaj je ta kup papirja na mojej mizi? Same ovade iz Hrvatskega! Eden črni drugega, in skoro mislim, da med vami ni po-

štenega človeka.“ Žendarski general je govoril sicer hyperbolično, ali zrno istine je v tem. Ni se čuditi Gajevej razdraženosti. Nekdaj glava, slavljen povsod, stvoritelj pokreta, živel je sedaj v pozabljenosti potisnen v kot. Prijatelji so se odcepili od njega. Nočem tukaj preiskavati razlogov, ali vsekakor se je grešilo proti njemu več, nego je zaslužil. Gajeva živahna fantasija, s ktero je bila zmirom združena želja za delom, bila je obsojena na nedelavnost, a to je bila zares za-nj največja muka, kar mi je stokrat v razgovoru omenjal. Iskal si je pribežališča v prirodi in našel si ga je v Mirogoji na krasnem hribci med Zagrebom in Remetami. Tu si je mislil najti počitka oddaljen od sveta, tu se je posvetil gospodarstvu. Besede „moj Mirogoj“ izgovarjal je z nekim čudnim in elegičnim in ponosnim naglasom, kakor da namerjava reči, to je moje zadnje utočišče. A kjer si je iskal utočišča, našel je propast. On je Mirogoj prenaredil v villo in vrt, a gospodarstvo mu je postal postranski posel. Ukraševanje Mirogoja mu je pojélo silnih novcev, in tú je začetek Gajeve finančne nevolje, ktera mu je zadnje dni življenja toliko grenila.“

„Gaj mi je mnogo govoril o karakteristiki domačih ljudij, kteri so na mnogo bili njegovi potomci. Ne morem za sedaj o tem ničesar reči, morebiti mu je razžaljena duša včasi pretiravala, ali vsekakor trdno stoji, da je pri nas polno brezznačajnostij in da so Gaja ljuto žalili taki ljudje, ki niso k temu niti povoda, niti prava imeli. Nomina sunt odiosa. Proti koncu petdesetih let se je približala Gajevej hiši finančna katastrofa. Gaj pade pod konkurs. Napravljen je bil po upnikih nekakov modus vivendi.“

„L. 1860. je bil orel zopet odstranjen z „Narodnih Novin.“ Tudi „Danica“ je začela na novo izhajati. Zdelo se mi je, da namerjava Gaj zopet iziti na politično poprišče. Uverjenje, da še bode enkrat kolovodja narodnemu pokretu, živelo je v njem do njegove smrti. — Poskus, da se po nagovoru sabora začne podpisavanje, da se popravijo njegove finance, ni imel uspeha. Ideja je bila po sebi nespretna, a ljudje — ljudje so najnehvaležnejše stvari na svetu. Pod konec življenja je bil Gaj zlomljen, čmeren, lahko razžaljiv, nervozen.“ — Tako Šenoa.

Še nekaj česar ne morem tu zamolčati. Dr. Ljudevit Gaj je presadil svoja rodoljubna čuvstva, svojo ljubav do narodne knjige in do svojega naroda tudi na sina Velimira, znanega hrv. književnika, in na hčer svojo Ljuboslavo-Julijano (— omoženo z inženirom Kamilom Bedekovićem, umrlo mes. dec. 1874. še le v 31. letu svoje dobe —), ktera je pisala v „Danici“ in prevajala Zschokke-jeve novele, izmed kterih je „Kreol“ in „Budimski paša“ v tisku izišel.“

Razna imena namesto „ilirskega“.

Prej nego li rečemo kaj o Gajevih zaslugah sploh, a posebej o jugo-

slovanskej književnosti, naj se še mimogredé nekaj omeni o imenu jezika, po Gaji v knjigo uvedenega.

Reklo se je, da je z Gajevim odlazkom z narodnega borišča nehalo tudi ilirsko ime in ideja ilirska. To je razumevati tako:

Ker niso imena „ilirskega“ hoteli Srbi pripoznavati, ker so tudi Slovenci proti njemu nekako sumljivi bili, in ker je to ime tudi pri Hrvatih imelo protivnike, ter se na dalje slovanskost starodavnih Ilirov ni dala dokazati, posebno pak, ker se je tega imena rad posluževal Bachov absolutisem, vedóč da mu je bil svoje dni ravno „ilirizem“ v veliko podporo: zato je narodna stranka na Hrvatskem sama na enkrat l. 1851. to ime opustila. Ves Gajev ilirizem se je v nič razpihnol kakor burkelec na vodi — kakor se izraža Ferdo Kočevar („Slov. Narod“ 1870. št. 31). Ali za književni jezik je trebalo zopet novega imena. Tudi sedaj še ni bil čas imenovati ga hrvatskim, kajti svet je pod „hrvatskim“ jezikom razumeval še zmirom svoje narečje kajkavsko proti „ilirskemu“ jeziku. Hrvatje so torej poskusili z imenom „jugoslovanskim“, kteremu je bil plemeniti biskup Strossmayer venčani kum; pa tudi to ni šlo, ker imajo Slovenci in Bulgari jugoslovanske jezike različne od „ilirskega“. Nadalje so Hrvatje svojemu književnemu jeziku dali ime „hrvatsko-srbski“ jezik, kterega imena pak, mimogredé omenjeno, Srbi za sebe zopet ne pripoznavajo, ker svoj jezik samo srbski imenujejo. S hrvatsko-srbskim jezikom se je prišlo tudi v protislovje s saborskim zaključkom leta 1861. storjenim in tako glasečim se, da prebivajo v obsegu trojedne kraljevine samo Hrvatje, — proti kteremu zaključku je bil srbski patrijarh Rajačić protestoval. „Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti“ imenuje v svojih pravilih svoj poslovni jezik: „narodni jezik trojedne kraljevine,“ kar pak — velí Kočevar zopet ni korrektno, ker sta v obsegu trojedne kraljevine (Hrvatska-Slavonija-Dalmacija) tudi kajkavščina in italijanščina narodna jezika. S časom bode obveljalo ime hrvatski jezik, in to je še najboljše.

Gajeve zasluge v obče.

Kaj zamore eden človek storiti in kako delovati za milijone svojih bratov, dokazuje nam sijajno Gaj, mož toplega srca, silne volje, krepke energije, najzgovornejši, najsposobnejši, da je narodni voditelj.

Gaj je bil brez dvojbe začetnik narodnega pokreta na slovanskem jugu; on je bil njegovo središče in vodja do leta 1848.

More se reči, da se vsa hrvatska povestnica od l. 1835. do 1848. ponajveč kreta okoli njegove osebe. „Kaj je bil dr. Ljudevit Gaj hrvatskemu narodu“, — velí se v njegovem nekrologu l. c. — „kolike neizmerne zasluge si je on zá-nj pridobil, morejo samo oni prav presoditi, ki so poznavali bedno in nevoljno stanje našega (hrv.) naroda pred letom 1835. Dokler se ni pojavil dr. Ljudevit Gaj, ni se hrvatski narod mogel

zvati narod, a tudi ni imel narodne zavesti." „Ako bi Gaja ne bilo, danes bi bili mi ali Magyari ali Nemci," takov sod se je čul po Gajevej smrti o uspehu pokojnikovega delovanja iz najkompetentnejših ust, a mi dodajemo — ker sedaj smemo to reči: vse svoje narodne in politične pridobitve, ktere hrvatski narod danes uživa, vse jih imá v prvej vrsti zahvaliti dru. Ljudevitu Gaju. Nenavaden je bil ta mož, meteor na hrvatskem narodnopolitičnem obzórji, apostol hrvatskemu narodu. Nahajal je sicer v svojem podvzetji velikanskih težkoč: z ene strani prodsodke v lastnem narodu, z druge strani pa zapreke državne oblasti. No čvrsti duh Gajev, njegova krepka volja in železna vztrajnost je vse premagala. Kakor biser izmed navadnega kamenja umel je on odbrati med hrvatskimi mladenči one, kteri so bili sposobni, njegovo misel in težnjo razumeti; z iskreno zgovornostjo in nepremagljivo močjó nagovora zbiral je Gaj možev okoli sebe, vzpodbujal jih, oplodjaval in navduševal za sveto delovanje ob oživljenji in preporodu hrvatskega naroda. „V Gaji" — veli se v dodatku k Wigandovemu naučnemu slovniku str. 385. — „dobili so Hrvatje ne samo veščega vodjo, nego dobili se po njem tudi milijone zaveznikov, iz hrvatske stranke postal je ilirski narod . . . tisoč in tisoč glasov se je povzdignolo proti magyarskemu gospodstvu. Hrvatski zastopniki na ogerskem saboru so sedaj vedeli, da stoji za njimi celi narod, a če so tudi bili v manjšini, vendar so znali, da so „zvunaj" v večini. Zato so imeli srce ne samo upirati se, nego tudi pretiti." „Početkom leta 1848." — čita se v nekrologu dalje — „bil je Gaj dosegel vrhunec svoje slave. Narod ga je skoro obožaval. No čim je Jelačić na njegovo priporočbo bil banom imenovan, začela je Gajeva zvezda temneti. Gaj ni mogel več duhov, ktere je bil v najplemenitejšej vzpodbuji razvnel, brzdati; ker so njemu iztrgali niti, ktere je dotlej vse v rokah imel, zlorabila je nesrečna reakcija narodno navdušenje na svoje svrhe . . . Prošla je nesrečna katastrofa, z obedveh stranij bridko obžalovana. Ako bi se bilo tedaj moglo pogledati za zavéso, pa izpoznati, o čemer danes ni dvombe, ne bilo bi pri vsej strasti z ene niti z druge strani prišlo do te katastrofe . . . Absolutistično moro pa, ki je tedaj pritisnola Hrvatsko, občutil je najživejše dr. Ljudevit Gaj. Ona mu je zlomila srce, uničila najlepše nade, ter ga ob enem vrgla v materialni nazadek, v kterem je čim dalje tem globlje propadal. Breme materialnih skrbij bilo bi drugi duh razven Gajev zdavna že zatrlo; ali njegov duh bil je do smrti močen in svež. Materialno zapet kakor je bil, moral je vse višje s političnega poprišča odmikati, akoprav je čutil v sebi moči, da še bode enkrat prvi med prvimi. No zadosta je delal, ako mu aktivno delovanje tudi ne zavzima več nego 14 let; delal je toliko, da mu bode ime slavno živelo, dokler živi hrvatski narod; ker je med zaslužnimi bil najzaslužnejši, med velikimi največji njegov sin, — bil je vzkrisitelj in preporoditelj njegov!" („Nar. Novine" 1872. br. 92.)

(Dalje pride.)

Obraz rožanskega razrečja na Koroškem.

Spisuje *Janez Scheinigg.*

(Dalje.)

IV. Glagol.

Osobito čestokrat pa rabi rožansko razrečje samoglasnik *a* namesto *e* v glagolih.

a) *am* = *em*.

α) Naglašena končnica glagolova v sedanjem času; na pr. račám, rečí = rečem; pačám, pečí = pečem; navijám, navíti = navijem; tačám, tečí = tečem; barám, bráti = berem; parám, práti = perem; darám, dríeti = derem; tapám, tépsti = tepem; pladám, plésti = pletem; žrám, žríeti = žrem; odprám, odpríeti = odprem; nasám, nésti = nesem; pijám, píti; žjám, žháti = žgem, žgati; pojám, péti = pójem; lijám, líti; začnám, začéti; žanám, hnáti = ženem, gnati.

Vsi navedeni glagoli ohranijo v spregi *a* razven 3. p. sing., kjer stoji *e*; sprega se torej: pač*ám*, -*á*š, -*é*; páčava, -ata, -ata; páčamo, -ate, pačô.

β) téšam (ali tasám), tasáti = tešem; bréšam (braham), braháti; čéšam (časám), časáti; 'léšam ('lasám), 'lasáti; méčam (matám, tudi méčlam), matáti; 'léplam ('lapâm), 'lapáti; 'óplam ('opám), 'opáti; v'hám, v'háti = lažem; 'réčam ('racám), 'rácati = ächzen; tréplam (traplám), trapláti; trap'tám, trap'táti; bášam, básati; pádam, pásti = padem; pásam, pásti = pasem.

Oblika *téšam* se sprega: téš*am*, -*a*š, -*e*; téšava, -ata, -ata; téšamo, -ate, -ajo (ali -ejo); oblika *tasám* pa ima skozi in skozi samo *a*.

γ) Večkrat upljiva *a* v nedoločniku na koreninski *e*, da se pretvarja v *a*; na pr. ležím, l*a*žáti; díevam, d*á*vati; síe'am, s*á*'ati = sekam; jémlam, j*a*máti; ríežam, r*á*zati = režem.

δ) Nenaglašena končnica v sedanjem času; na pr. bíjam, bíti; bríjam, bríti; píšam, píhati; bojújam, boj'váti; bríšam, bŕ'sati; dájam, dajáti; dénam (díem), djáti; dežújam, dežváti; hnjíjam, hnjíti; hrízam, hrísti = grizem; h'dújam, h'd'váti; íščam, jes'áti; 'ážam, 'ázati; 'rádam, 'rásti; 'ólam, 'váti; 'óvnam, 'léti; 'pčújam = kupčujem; 'líčam, 'lícati; 'újam, 'ováti = schmieden; 'újam, 'újati se = schmollen; mážam, mázati; líezam, lésti; mélam, mléti; nájdam, néjti; obújam, obúti = obujem; ostánam, ostáti; pélam, peláti; póšlam, posváti; prédam, présti; pójdam; počíjam, počíti; potrebújam; postélam, postváti = posteljem; prímam, prjéti; pléjam, pléti; ríjam, ríti; séžam, séči; síečam, séči; štéjam, štéti; trésam, trésti; vídam, vjetí = uidem; véžam, vézati; vréjam, vréti; vjémam, vjéti = vjamem; vsédam, vsésti; vŕnam, vrníti; vmrjám, vmríeti; verújam,

verováti; varjémam (tudi varjém'm), varjéti; vŕžam, vréči; vlíečam, vléči; vlíjam, vlíti = vlijem; vžíjam, vžíti; vpréžam, vpréči; vté'nam, vt''níti = vtaknem, vtaknoti; žénjam, žéti; žvíhvam, -ati; zébam, zébsti.

V sedajniku imajo vse druge osebe *a*, le 3. sing. in plur. imate *e*.

ε) Ohranil se je v sedajniku *e* le v sledečih glagolih: víem, védeti (tudi vádeti) = vem; jíem, jésti; smíem; povíem, povéti.

ζ) Glagoli, ki imajo vezilo *no* = *ni*, in še nekaj drugih, izgovarjajo se s polglasnikom; na pr. vhásn'm, vhásn'ti = vgasnem; sprázn'm, sprázn'ti; zmŕzn'm, zmŕzn'ti; stísn'm, stísn'ti; vzíhn'm, vzíhn'ti; óč'm = hočem; nóč'm (ali 'nóč'm) = nočem; môr'm = morem in moram; le naglas jih razločuje. Vendar se jih nekaj govori s končnico *am:* vséhnam = vsahnem; vŕnam; doté'nam = dotaknem; odéhnam = odahnem; hénam = ganem; mínam, m'núti.

b) *an* = en, obrazilo trpevnemu deležniku preteklega časa, brez ozira ali je naglašeno ali ne; na pr. tapán = tepen, račán, pačán, ohránjan, hválan, vzíhnjan, ríešan, pozáblan, stórjan, oblúblan, strohnján, zmŕznjan, sprázujan, vóčan = ločen, spáčan = spačen, spačán = spečen.

c) V tvornem deležniku preteklega časa se spreminja koreninski *e* v *a* zaradi končnice *a* v ženskem spolu; na pr. nésov, fem. nasvá; tépov, tapvá = tepel, -a; ré'ov, ra'vá = rekel, -a; pé'ov, pa'vá; té'ov, ta'vá; lébov, labvá = legel, legla; plédov, pladvá; pomédov, pomadvá; védnov, vádn'va = venol, -a; hlédov, hlád'va = gledal, -a; védov, vád'va; dévov, dáv'va; sé'ov, sá'ava = sekal, -a; rézov, rázava = rezal, -a.

d) Nekaj glagolov pretvarja korenino v nedoločniku; na pr. sedím, sadéti; želím, žaléti; letím, latéti; cvetím, cvatéti; bledím, bladéti; tvorni deležnik pretekl. časa se glasi: sadóv, sadéva; latóv, latéva i. t. d.

e) jézam, jázati = jezim, jeziti.

V. Členki.

a) *braz* = *brez*: braz mádaža; braz vestí; braz po'ója; brazs'ŕben; braz vére, braz pámeti, braz stáršov i. t. d.

b) *mad* = *med*: madúčje, Madvodámi, Madborovnc, a = Medborovnice (Unterferlach), mad oránjam, mad s'bó = med seboj, mad ldí; tudi madvád, -éda = medved, na pr. mvad madvád; Madvédji dum.

c) *na* = *ne*: naróden = neroden (besede: narod, národen razrečje ne pozna), naúmen, načéden, nasván = neslan, nadóvžen, nazróv = nezrel, navhúden = neugoden, nahvaléžen, nazméren = neizmeren, nazračán = neizrečen, na'á' = nekako, namáren, navmahóč = nemogoč, napo'ój, -en, napo'óren, naporéden, nasvásten, naspodóben, nasrámen, nasréča, -en, naváren, navárnost, navésta, navúlen, navríeden, navsmílan. Več skládov s tem članko m razrečje težko imá.

Govori se tudi nabése = nebesa, vendar nebú = nebo; včasih pa je

tudi ostal *e*; na pr. níedala = nedelja = teden (ndéla = nedelja = Sonntag), néd'ha; né'am, né'ej, néj'de = nekdaj, ne'tír', némam (ali nčémam = nič nemam).

d) *pra* znači *pre* in *pro*; na pr. prabásati, prabrníti, prabíti, prabráti, prabléči, prahrešíti, pračídati, pravréči, prašlíšati = überhören, prahrísti, prapádati, prahnán, pradán, pra'lét, praró' = prorok, prastríeti.

e) *prad* = pred: prad šíšo, prad cír'vijo; prad dúrmi; ako je pa členica z glagolom zvezana, izgovarja se *pried* (ali *prid*); na pr. priedpostávleni = Vorgesetzter, priedstaviti, priedmatáti, priedvreči = vorwerfen i. t. d.

4. Tudi mesto samoglasnika *o* nahajamo v rožanskem razrečji večkrat *a*; na pr. v teh-le besedah: póra'a = poroka, mahóč = mogoč, mahóčen (Buh je vsamahóčen), práprat, gen. prápreti, prastár, gen. prastóra = prostor; rázbar, razbarja = razbora; havôb = golob, halfáti, halfíja, hal"f = goljufati, goljufija, goljuf; ántvart, gen. ántverti = Antwort; v Patóc' (majhno selo blizu Celovca); pávava - Baumwolle. (Dalje pride.)

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

XIII.

Provincija Windischgraz v oblasti vojvode koroškega Henrika leta 1304.

Že patrijarh Pietro Gerra, ki je leta 1299. oglejsko višješkofovsko stolico nastopil in jo le 20 mesecev vladal, bil je zapleten v boj z gospodarjem Gerardom de Camino, ki mu je trdnjavo Sacile vzel. Njegov naslednik, patrijarh Ottobono de' Razzi (1302—1315), nadaljeval je ta boj s sinom Gerardovim, po imenu Rizzardo, kteremu so se še pridružili goriški grof Henrik, grof Meinhard ortenburški in vojvoda Henrik koroški. Ta si je patrijarhovo posestvo: provincijo Windischgraz leta 1304. siloma prilastil, in je prišel leta 1304. dne 26. novembra v Slovenji Gradec. Tukaj je podpisal listino, v kteri „dem erberen Abbet Rudolfen und seinem Convente von Sande Pauli" obljubi: „ze widerlegen und ze derstatten ganz gleichen alle die recht und alle die Gult, die er und sein Gotzhaus an dem Viertheil des marchtes ze Traberch, des vrvares (Ueberfahrt) vnd des Zoles da selben haben." Prepis listine je hranjen pri historičnem društvu koroškem. Patrijarh Ottobono je vse svoje fevdnike v provinciji Windischgraz,

ki so takoj na Henrikovo stran stopili, ostro posvaril, in ko so se bili koroškemu vojvodi poklonili, vzel jim je opravilo službe božje pri sv. Pankraci v Slovenjem Gradci, in farmanom odkazal v Dolnjem Dravburgu in pri sv. Martinu nad Slovenjim Gradcem k službi božjej hoditi. A ko je patrijarh Ottobono uvidel, da proti tolikim nasprotnikom nič ne opravi, poskušal je moč svojega nasprotnika po razcepljenji oslabeti, kar se mu je bilo tudi posrečilo. V gradu sv. Vida na Friulskem sklene dne 25. sept. l. 1305. na šest let zavezo na uzajemno pomoč (Schutz- und Trutzbündniss) s koroškima vojvodoma Ottonom in Henrikom, ki sta skupno vladala in bila odvetnika oglejskih crkev na Koroškem. Vojvoda sta morala postaviti 100 opravljenih konj, patrijarh pa njima zagotovi 3000 funtov bernske kovine, in njima dá na trideset let v zastavo gradove in posestva v provinciji slovenje-graškej, v Tiffenu in Trebnji na Koroškem. Ta zaveza je bila za vojvoda prav koristna, ker sta tako močne trdnjave v svojo oblast dobila. Tudi se je pogodba storila, da se opravlja služba božja zopet v Slovenjem Gradci (glej Muchar, Gesch. der Steierm. VI. Band str. 159.). Tako razumimo listino, o kterej Bianchi (Documenta per la storia di Friuli, Vol. I. pag. 218.) govori, in ima naslov: Confirmatio Plebis S. Pancratii in Windisgraz facta Hynrico (27. aprila 1319), olim institute ab Patriarcha Ottobono. Mi že nahajamo v listinah od leta 1174., da je bila v Slovenjem Gradci pri sv. Pankraci samostalna fara.

Ko je cesar Albrecht zvedel, da je koroški vojvoda Henrik za bohemskega kralja izvoljen, zapovedal je svojemu sinu Frideriku (Lepemu) in Ulriku z Wallsee-a, poglavarju štajerskemu, naj z vojsko na Koroško planeta in vojvodin del koroške dežele v posest vzameta. Pisal je ob enem tudi na Konrada, višjega škofa salcburškega, grofe heunburške, ortenburške in goriške, naj se njemu pridružijo. Vojvoda Henrik postavi poveljnike v mestih: sv. Vid, Celovec in Velikovec, ktera se pa niso mogla proti Štajercem držati; Kranjsko in slovensko krajino (windische Mark) sta podjarmila grof Henrik goriški in grof Meinhard ortenburški.

Savinsko dolino sta za Henrika, vojvodo koroškega in kralja bohemskega, čvrsto branila Hugo plemeniti Teufers in Wülfing, opat gornjegraški.

Proti njima se je obrnol Ulrih, svobodnjak žunješki (der Freie von Suneck), z drugimi dolenje-štajerskimi plemiči, da spravi to pokrajino pod oblast Friderikovo. Na pomoč njim še pride Friderik, grof heunburški, ki je že več časa bil opatu velik sovražnik, ujame opata in postavi savinsko dolino pod oblast štajerskega vojvode.

V tem nesrečnem in nepravičnem boji se je dosta škode napravilo, zato opazi opat Janez vitrinjski v svojej kroniki: „in utraque terra

maxima desolatio facta est, quia disturbium hoc messis tempore agebatur (Böhmer, fontes rerum germ. I., str. 354.).

Mesto in grad slovenje-graški, ktera je vojvoda Henrik v fevd dobil od patrijarha Ottobona, posedali so še zmirom koroški vojaki. Vojvoda Friderik je dobro izprevidel, da ne bode nobenih nevarnostij več za njegova posestva v dravskej dolini, ako dobi slovenje-graško trdnjavo v svojo oblast, a povrh mu še ostane prosta zveza med junsko, dravsko in savinsko dolino. On je torej prej, nego se je podal na Bohemsko vojskovat se za svojega očeta cesarja Albrechta, naprosil krškega škofa Henrika iz plemenite rodbine Helfenbergov, izvrstnega in pogumnega vojaka, naj mu Slovenji Gradec vzame, kajti on ne more Ulriha z Walsee-a domá pustiti, temveč ga mora s seboj na Bohemsko vzeti. Škof je to nalogo rad prevzel, ker je imel več posestev v savinskej dolini in v okrajini. Ker sta bila tudi grof Friderik heunburški in Ulrih, svobodnjak žunješki, v enakih razmerah, povabil je škof tudi nju, naj se mu pridružita, in potem še tri brate, hrvatske grofe Babaniče, ki so bili kot „condottieri“ v službi štajerskega vojvode.

Otokar horneški opisuje (Reimchron. cap. 807.) obsedanje slovenje-graške trdnjave tako-le:

Es ist war, was Ich sag,
Nach Sunbenden vber acht Tag
Von Gurgk den Pischoef Haynreichen
Vnd von Hewnburg Graf Fridreichen
Vnd dy Wabanigen (Babaniči)
Sach man vor Windisch-Grecz ligen,
Daz ward also pesezzen,
Daz die Held vermezzen,
Dy drinn warn,
Das hazzig peswrn
Mit Rutten und mit Pleyden
Nicht mochten erleyden,
So heten sy auch dhainen Trost,
Daz sew yeman lost
Von der Veind Gewalt,
Darumb die Helt palt
An denselben Stunden
Suchen pegunden
Mit wiegetanen Dingen
Sis darczu mochten pringen,
Daz sy poliben vnverdorben.
An dy Herrn ward geworben
Vnd verricht ott zu lest
Daz jn die Stat und dew Vest
In jr Gewalt ward gegeben,
Daz man sew dynn lie leben
Mit solchem Gemach

Als man sew vor leben sach
Daz dycz zucham
Do man sew also nam,
Als sy taidingt Meten:
An dem Tag Sand Margrethen
Gie es zue und geschach,
Vnd vil schir danach
Do sy dy Purgh pesazzen
Mit Lewten, dy wol getraczten
Von Aufenstain Herrn Chunrat,
Do sach man als drat
Dy Herrn hin varn,
Von dann ſy chomen warn.

Obsedanje mesta in trdnjave se je začelo 2. jul., branitelji so se morali sili udati, in na dan sv. Marjete 13. julija l. 1308. so mesto in grad škofu Ulrihu izročili, kteri je v trdnjavo štajerske vojake postavil. Vojvoda Henrik sklene mir z vojvodom Friderikom (leta 1311., po drugih l. 1313.), ki dobi od koroškega vojvode Slovenjo Bistrico in savinsko dolino, slovenje-graška provincija pa je še ostala lastnina oglejskega patrijarštva. A Friderikovemu mlajšemu bratu Albrechtu II., ki je po smrti svojega brata prevzel vladarstvo črez Štajersko in Koroško, zastavil je l. 1356. patrijarh Nikolaj zopet slovenje-graško provincijo za 1000 talentov. Pogodbe glej: Bianchi, Nonnula docum. ad eccles aquil. hist. in append. fol. 83. 84. —

Peti internationalni orientalski shod v Berolinu.

Ko je nedavno umrli Nestor staroindijske filologije, Lassen, pred dvaintridesetimi leti izdal knjigo „Recensus criticus“, v kterej je navedel vse od leta 1790. izdane knjige, ki segajo v staroindijske studije, pridejal je tudi imenik onih mož, ki so se pečali z omenjeno vednostjo in omenil z nekakim ponosom, da se v prvej vrsti in v največjem broji tega duševnega dela udeležujejo Nemci. Za sedanje razmere se mora pripoznati, da so v orientalskih studijah prvi sodelavci Nemci; temelj tej vedi pa so bili položili Francozi in Angleži, ki so vsled svojih zvez z orientalskimi deželami v Londonu in Parizu mnogo duševnih zakladov jutrovih dežel nakopičili; v Parizu se je bil Bopp v Mahabharata zakopal, tam prepisal prekrasno episodo „Nala“ in druge, da je vsled tega mogel leta 1816. izdati svoj Conjugationssystem, v kterem je dokazal, da so si staroindščina (sanskrit), staroeranščina (zend), grščina, latinščina, litvanščina, staroslovenščina in gotščina sestrice razne starosti. Nenavadno hitro se je razvijalo orientalsko jezikoslovje; kot orientalski jezici so poprej veljali samo semitski, namreč aramejski (kaldejski in syrski), hebrejski, samaritanski, arabski, feniški in egiptski; a tem so se za letom 1816. pridružili poprej omenjeni indoevropski (Nemci jih radi imenujejo indogermanski).

Da bi se v te studije nekakov red uvedel, začeli so se orientalisti shajati, in sicer so zborovali v Parizu, kjer se je bila za Napoleona III. slavna orientalska šola osnovala,

v Londonu, v Petrogradu, leta 1878. v Florenci in letos od 12. do 17. septembra v Berolinu.

Že v Florenci je bil četrti shod odločil, naj se snide peti na Nemškem; mesto odločiti pa se je prepustilo vodstvu društva: „Deutsche Morgenländische Gesellschaft“ v Lipskem, ki šteje blizu 1000 udov po vseh delih sveta. Vsled poziva tega društva je razven iz Avstralije prišlo iz vseh delov sveta mnogo jezikoslovcev; najobilnejše so zastopane Francija, Anglija in Italija, potem Rusija in Nizozemsko; prišli pa so tudi iz Belgije, Danije, Španije, Norvegije, iz Kine in Japana; Indijca Šjamadži Kršnavarmana je predsednik imenoval „den geliebten Bruder in Brahma“; eden Srb, dijak Marinković v Parizu, zastopa kneževino srbsko, in štirje smo iz — Avstrije; a iz Italije jih je trikrat več.

V pondeljek, 12. septembra ob 9. uri je otvoril občno slovesno sejo začasni predsednik prof. dr. Dillmann, dal besedo ministru Gosslerju, ki je zbor v krasnem govoru v imenu vlade navdušeno pozdravil; v izbornej besedi je razlagal veliko važnost tega dela človeške vede in zagotovil, da bo nemška vlada kakor do zdaj tudi v prihodnje jezikoslovne studije podpirala, kolikor bo mogla in znala. Dillmann se zahvali ministru za lep pozdrav in razloži namen shodov; dasi se rodno in denarno plemstvo ne briga mnogo za orientaliste, dasi je največji nemški državnik kakor tudi navadni državljan „kühl bis an's Herz hinan“, če se začne kaj gibati tam dole v jutrovih deželah (smeh med poslušalci), vendar se učenjaki kot idealni možje v svojem lepem poslu naj ne premotijo, v tem delu smo internationalni; tukaj ni tekmecev; mi poznamo samo sodelavce. Te besede so se pohvalno sprejele.

Potem so Charl Schefer, M. Müller, Ayuso, Ascoli, Gottwald iz Kazana zbor v imenu Francozov, Angležev, Spancev, Italjanov in Rusov pozdravili. Zbor se je potem v pet sekcij razdelil, v semitsko (predsednik Schrader), indoevropsko (preds. Weber), afrikansko (preds. Brugsch), iztočno-azijsko (preds. von der Gabelentz) in archaeologično (preds. Bastran); določil se je tudi dnevni red in sekcijam so se odkazali prostori.

Ker sem bil ud indoevropske sekcije, hočem njeno delovanje pobližje narisati.

Predsednik jej je bil dr. Weber, professor staroindijskega jezikoslovja v Berolinu, podpredsednika pa Ascoli (rojen Goričan), professor v Milanu in Justi, professor v Mariboru na Nemškem, zapisnikarja po dr. Oldenberg in dr. Garbe.

Dr. Weber je Nestor staroindijskih jezikoslovcev na severnem Nemškem in je izdal razven mnogih manjših razprav „Zgodovino indijskega slovstva“, „Indijsko metriko“ in „Indijske paberke“ (III zvezke), kjer so zbrane recensije in naznanila vseh važnejših del, dotikajočih se staroindijskega slovstva od leta 1847. do 1880. Ascoli je največji sedanji italjanski jezikoslovec in dobro podkovan v indoevropskih in romanskih jezicih; Justi je že izdal pred mnogimi leti „Handbuch der Zendsprache“; njegovo najnovejše delo je „Kurdische Grammatik“, izdana s pomočjo ruske vlade.

Oldenberg, še jako mlad mož, pozna med sedanjimi jezikoslovci budistično dobo najtehtnejše. Razgovarjalo ali prav za prav prednašalo se je o raznih predmetih večinoma indijskega jezikoslovja; posebej hočem samo najzanimivejše govore opomniti.

Govoril je sloveči jezikoslovec Maks Müller iz Oxforta o rokopisih, ki so se bili v 6. stoletji iz Indije v Japan zanesli; kajti severni budisti, namreč Tibetanci, Mongoli, Kitajci in Japonci so hodili v Indijo po spise v jeziku, ki je bil za-nje svet. Dolgo ni bilo ne sluha ne duha najti tem rokopisom; nedavno pa sta prišla dva japonska budistična duhovna v Oxfort k njemu se staroindščine učit; po teh dveh učencih je prišel na sled onim dragocenim starinam; japonski minister za uk je dal na njegovo prošnjo natanjko prepisati one palmove liste — najstarejše staroindijske rokopise; nekoliko vrstic teh prepisov je čital v zboru japonski učenec zapadno-evropskega učitelja Kdor ve, kako navdušeno hrepeni učenjak mnogo in mnogo let, da bi mogel staknoti kako

velevažno staro listino, ta more razumeti pobožno zamaknenost, s ktero so osiveli učenjaki poslušali ta govor. Dan poprej je čital predsednik Weber list dr. Bühlerja iz Dunaja (kterega je nedavno avstrijska vlada iz Indije na dunajsko vseučilišče poklicala, ki pa zavoljo bolehnosti ni mogel k shodu priti), da je tudi on (Bühler) našel važne listine; umeva se, da so bili Indoevropci veseli takih novic.

Slavni angleški učenjak Monier Williams je razlagal običaje pri samddhyâ- in brahmayajna-ceremonijah, ktere je potem navzoči Indec Kršnavarman dejanski izvrševal. Ta je pozneje tudi govoril (angleški) o staroindščini kot občevalnem jeziku. Omenim še naj, da je gospod Luka Marinković iz srbske kneževine, preteklo leto bivši učenec zavoda „Ecole de langues orientales vivantes“ v Parizu (se vé da na državne stroške) francoski govoril o turskih, srbskih in arabskih besedah v srbščini; predsedništvu je oddal dotični slovarček.

V petek 16. septembra so imele sekcije svoje zadnje seje; v indoevropskej je med drugimi govoril Deussen o indijskej filosofiji tako ognjevito in navdušeno, da ni mogel končati in da mu je moral predsednik besedo vzeti; tako tudi Angležu Bendallu, govorečemu o nepalskih rokopisih. Poslednjič sta se od sekcije imenovala Joh. Schmidt in Ascoli ter naprosila, naj pozoveta več odličnih učenjakov, da bodo prihodnjemu zboru predlagali načrt, kako bi se naj enotno transkriboval staroindijski in staroeranski (starobakterski) alfabet.

V soboto ob 9. uri predpoldnem je bila druga in zadnja skupna seja; naznanili so se darovi, kteri so se bili med tednom zboru poklonili in določilo se je, kdo dobi podarjene knjige. Povedalo se je, da so predsedniki raznih sej sklenoli, naj bode 6 internationalni shod v Leydenu, ker je Nizozemsko mnogo storilo za orientalske studije.

Da se ni odločil Beč, ki bi za Parizom, Londonom, Petrogradom, Florencem in Berolinom vendar moral priti na vrsto, odvisno je od tega, ker se pri nas skoro nič ne stori za dotične studije; orientalska akademija dunajska, praktična učilnica za diplomate v jutrovih deželah, nima toliko znanstvenega pomena, da bi med učenjaki, pečajočimi se z orientalskimi jeziki, imela posebno važnost. Slišal sem že na lastna ušesa, da je studium jutrovih jezikov „čuden“ ali pa „luxus“; a celó nič bi ne škodovalo, ko bi se v tem oziru pri nas nekaj več storilo; Italija in Nizozemsko bi nas ne bili prehiteli v tem, da je in bode tam orientalski shod prej zboroval nego na Dunaji.

V Berolinu, 19. septembra, 1881.

K. Glaser.

Drobnosti.

Slovstvo: *Slovensko berilo* za osmi gimnazijski razred. Izdal dr. Fr. Miklošič. Druga, nekoliko predelana izdaja. Vredil J. Navratil. Odobrilo vis. c. kr. ministerstvo za bogočastje in uk. Na Dunaju. Založil Karol Graeser 1881. Velja vezano 72 kr. 8° str. 146. — „Prenaredba dosedanjih beril nam je torej živa, neodložna potreba.“ Tako končuje Janežičev Slovenski Glasnik od leta 1866. str. 34. oceno berila za osmi gymn. razred, ko je prišlo v prvej izdaji (1865) na Dunaji na svetlo. Dobili smo ravnokar „drugo, nekoliko predelano izdajo“ istega berila, a tudi po tej še čutimo ono potrebo, ktero je Glasnik tako živo izrazil. Da je od leta 1865. sèm samo mnogo zaslužni A. Janežič slovenska berila za srednje naše šole spisaval, to je znano, in naša, samo naša krivda je, da še dozdaj nimamo beril, kakoršnih potrebújemo in si želimo. Skoro dve leti nismo imeli za osmi razred nobenega berila. Prvi natis se je bil razprodal, a drugega ni bilo na svetlo. Le stare, na pol raztrgane knjige so romale iz éne osme šole v drugo, in učenci niso imeli vsak svojega berila. Potreba je bila torej velika, a a vendar ni nikdo novega spisal. Poslednjič se je moralo na višjem mestu za

drugi natis poskrbeti, in g. J. Navratil je dobil nálog, „drugo izdajo vrediti tako, da se znatno ne razprostrani prejšnji obsežek". G. J. Navratil je sicer tej želji ustregel, a mi mu moramo vendar le jako hvaležni biti, da je precej veliko nepripravnih sestavkov izpustil nadomestivši jih z novimi, ter pridejal na str. 72—96 slovstveni pregled in še dodal azbuko (str. 2), Linharta (40), Kopitarja (43), Murka (52). Da je pa berilo za osmi gymn. razred še tudi v drugej, nekoliko predelanej izdaji nedostatno in pomankljivo, temu se nikdo ne čudi, kdor pomisli, da se iz berila, kakoršno je bilo v prvej izdaji, ne dá po malih dodatkih tako stvariti, ki bi vsem zahtevam odgovarjalo Očitno se pa mora grajati, da se ni na slovenske narodne pesni in pripovedke, na slovanski in slovenski narodni živelj sploh bolj ozir jemalo, da se o Megiserji, o Valvasorji, o Čopu, o abecednej vojski skoro celó molči, in razvitek ter značaj po posameznih dobah preslabo označuje. Neradi tudi pogrešamo proizvode nekterih mlajših slov. pisateljev (Jurčič, Stritar itd.), kakor tudi delovanje onih Slovencev, ki imajo zasluge za slovanstvo sploh, ali pa le za razvitek slovenskega slovstva (Miklošič, Bleiweis, Trstenjak itd.). Mi se namreč ne zlagamo s principom, da se naj v berilu le „pisateljev pokojnikov" življenje in delovanje opisuje, kakor se je to očividno v drugej izdaji zgodilo (prim. str. 95. in prve izdaje str. 72.). Obžalujemo pa tudi, da se je izdajatelj moral po pravopisu prve izdaje, kakor sam trdi, ravnati. Ne moremo razumeti, kako je to, da se piše „er" (vert) namesto „r" (vrt); saj dokazuje vendar Miklošič samoglasniško veljavo glasnika *r*, in primerjaj, kar pravi v svojem delu vergl. Gramm. II. str. XVIII. Dalje nam je tudi nerazumljivo, zakaj se ni smelo pisati „pesnik" str. 59. namesto „pevec", a „pisavec" se je vendar prenaredilo v „pisatelj" str. 29.; zakaj str. 87. prve izdaje „pesmih", „pesmimi", v novej pa „pesmih", „pesmami, in tako se po celej knjigi mnogo nedoslednostij in tudi nepravilnih in slabih izrazov nahaja, ktere bode moral vsak učitelj posebej popravljati. Povrh mi je še omeniti, da sodržuje knjiga precej tiskalnih pomot, česar bi se pa izdajatelj vendar le v šolskih knjigah moral izogibati. — Pri vsem tem je pa druga izdaja vendar dosti bolj rabljiva nego je bila prva; ako pa tudi z njo ne moremo po vsem zadovoljni biti, temu ni g. J. Navratil kriv, ker je le „po višem nálogu" izdajo prevzel (za kar si se vé da ne more mnogo izkušenj prisvajati), temveč mi Slovenci sami, ki si še dozdaj nismo boljših beril oskrbeli, kajti pri nas se vse preveč obsoja in kriči, pa premalo dela. — S.

Cvetnik. Berilo za slovensko mladino. Uredil Anton Janežič. Četrti popravljeni natis oskrbel Dr. Jakob Sket. Prvi del. V Celovci. Natisnola in založila tiskarna družbe sv. Mohorja. 1881. 8°. str. 174. nov. 70. — Ker je kakor prejšnji natisi tudi četrti brez predgovora, naj se mi dovoljuje, da sledeče vrstice predgovor nadomestujejo. Tretja izdaja imenovanega berila od l. 1873. je vsa pošla; bilo je tedaj potreba četrto izdajo oskrbeti. To delo sem na prošnjo založništva prevzel jaz, a ker se je četrti natis imel naglo izvršiti, popravil sem le to, kar je našim slovenskim berilom sploh najbolj potreba. Uvidel je že vsak, da se v naših slov. berilih redkokdaj nahaja dosledna pisava, ali za učence in za poduk je ona velike važnosti. Skrb mi je bila tedaj, da sem dosledno uvedel v berilo ono pisavo, ki dandanes najbolj navadnej odgovarja. Popravil sem tudi kolikor mogoče slog in manj rabljive besede z boljšimi in bolj navadnimi nadomestil, o čemer se skoro na vsakej strani prepričaš. Ker se pa tega berila tudi oni poslužujejo, ki se iz moje slovnice za Nemce slovenski učé, zlagate se tudi pisavi več ali manj v obeh knjigah, kar je paedagogično neobhodno potreba. V obče se pa pisava v berilu skoro nič od one v tem listu ne razločuje, ker mnenje onih odobrujem, ki pravijo, da je boljše našo sedanjo pisavo utrjevati, nego jo z novo, nenavadno, rekel bi preveč osebno izpodrivati. — Sestavki, prosaični kakor poetični, ostali so isti, ki se nahajajo v tretjej izdaji, a s tem nočem reči, da so vsi pripravni, temveč mnogo prosaičnih sestavkov bi se bilo moralo z novimi, Slovencem r-

trebnimi sestavki nadomestiti, pesni pa malo da ne vse nove in v večjem številu uvesti. Mi potrebujemo tedaj kakor v višjih tako tudi v nižjih razredih novih, slovenskim potrebam odgovarjajočih beril, ktera spisati bi se naj podvizali vsi slov. učitelji po srednjih šolah; z njimi ne ustrežejo samo slovenskej mladini, temveč koristijo celemu narodu. *Dr. J. Sket.*

Knjige družbe sv. Mohorja. Družba sv. Mohorja nam je za leto 1881. podala, sledečih šest knjig: 1. Slovenski Goffine ali razlaganje cerkvenega leta. Predelal Lambert Ferčnik, dekan v Žabnicah. IV. snopič, str 609—928. 8°. 2. Hoja za Marijo Devico ali posnemanje njenih čednost. Po P. S. Zajler-ju, premonstratencu posnel B. Bartol, duhoven. Str. 220. mal. 8°. 3. Občna zgodovina za slovensko ljudstvo. Spisal Josip Staré, kr. profesor više realke v Zagrebu VIII. snopič, str. 481—640. 8°, kjer se razpravlja slovanska in slovenska zgodovina. 4. Naše škodljive živali v podobi in besedi. Opisal Fr. Erjavec, profesor v Gorici. II. snopič. str 113—224. 8°. 5. Dr. Ignacij Knoblehar, apostoljski provikar v osrednjej Afriki. Spisal F. Jaroslav, str. 96. mal. 8°. 6. Koledar družbe sv. Mohora za navadno leto 1882. Str. 160 + 79. 8° Iz njega povzamemo, da šteje družba 517 dosmrtnih in 24.567 letnih, vseh skupaj tedaj 25.084 udov. Dohodki znašajo 26.656 gld. 56 n., stroški pa 26.648 gld. 63 n. V vzpodbujo pisateljev in v podporo domačega slovstva razpisal je odbor za leto 1882. osem daril à 35 gld. a) 140 gld. za 4 kračje izvirne povesti, vsakej po 35 gld, v obsegu ½ tiskane pole; b) 140 gld za 4 podučne spise raznega zapopadka, vsakemu po 35 gld., v obsegu ½ tisk. pole. Vse slovenske pisatelje opozorujemo na to družbo in jih prosimo, naj jej po svojih močeh z duševnimi svojimi proizvodi pomagajo sebi in narodu v korist.

Župan in slovanska poljska mera. Bavarski vojvoda Tasilo II. je ustanovil l. 777. samostan Kremsmünster ter mu dal (kakor beremo v ustanovnem pismu, ki je sploh za slovensko zgodovino prevažno, akoravno še neporabljeno) razven drugega tudi „XXX. Sclavos, quos coniuravit ille iopan qui dicitur Physso". To je prvi slovanski župan, ki se v zgodovini, a to v avstrijskih listinah omenja, in bil je Slovenec. Še le v 10. stoletji poroča Konstantin Porphyrogeneta o ζουπανίαι in ζουπάνοι, ktere je našel pri Hrvatih. (De adm. c. 29. „Principes vero hae gentes non habent, praeter zupanos senes quem admodum etiam reliqui Slavorum populi.") Oblika „iopan" nam dokazuje, kako plitvo je razlaganje besede župan iz sud-pan, ktero po Antonu in Hauptu Dimitz (Gesch. Krains I. 110.) posnema. Miklošič in Hilferding razlagata besedo iz scr. gûpa (gup, tegere). Iz besede župa nastalo je potem župan. (O „iopanu Physso" je že več nego pred 20 leti v Novicah razpravljal gosp. D. Trstenjak. Ured.)

Kar se slovanske poljske mere tiče (una hoba sclavanica, mansus sclavonicus). nahajamo jo zeló mnogokrat še v poznejših časih. Tako še l 1172. in 1175. za severno Koroško (glej Zahn, Steir. Urk. I. 67, n. 69, n. 572 etc.). Da se sploh govori o slovenskej poljskej meri, nam je dokaz, da so imeli Slovenci za poljske razmere posebne zakonske določbe, ktere so Nemci tudi morali poznati, ker se večkrat govori o „sclavanica institutio". Nemške priče se v listinah vedno imenujejo „testes tracti per aures" (i. e. bavaricae institutionis) nasproti Slovencem, ki se imenujejo „testes slavanicae institutionis".

Ta „sclavanica institutio", slovensko običajno pravo, kam je prišlo? Kdo nam bode njega zgodovino spisal? Vsi drugi Slovani imajo že svojo pravno zgodovino več ali manj dovršeno, toda o Slovencih veljá tudi tukaj zdihljej Kopitarjev: „olim primi Slavorum nunc novissimi". *Janko Babnik.*

Izdaja, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto I. V Celovci, 1. novembra 1881. *Štev. 11.*

Viženčar.

Povest.

Spisal *Anton Koder.*

(Dalje.)

IV.

Zora je jela rumeneti na vzhodu, ko Janče v otožne misli utopljen čez grm in strm zopet proti planinam, od koder je prišel, koraka.

Iz te zamišljenosti ga zdrami glas: „Prijatelj, kam kolovratiš tako zgodaj? Petelini še pri putah v gnezdih čepé in se lovcem rogajo, ki po gorah za njimi pete brusijo.“ Tem besedam sledi nagajivi smeh in piskanje na lipovo peró. Janče se ozre in zagleda v dolini pod seboj starega drvarja, znanca iz sosednje vasi. Zatorej na skalo sede, glavo na puško opré in prišleca počaka.

„Vesel bodi pa zavriskaj, da jastrebi oglušé, in tako kislo se ne drži, kakor da bi bil imel copernice v gostiji!“ pravi drvar, brisaje si pot raz čela, ko na višino dospé in se pred Jančetom ustavi. Ko pa vidi, da je njegov znanec v resnici slabe volje, vzklikne:

„Ne zameri, saj me poznaš, jaz sem stari lisjak, ki le o medu živi, ker mi je grozdje prekislo, in pozabil bi bil tudi kmalu, da si smolo imel, da ti je stari golobico izpeljati hotel, pa da mu je ušla, zašla bajè v noči na prelazih, saj veš, tam kjer je nekdaj mladi Kimovec zmrznol v snegu, in da so jo na pol mrtvo ondi pastirji našli in v Jagascevo kočo odnesli, kjer še živi, kar ti gotovo sam najbolje veš, ali pa je morda že umrla, ker jej s svojo pobešeno glavo k pogrebu zvoniš ali kali?“

Tako je govoril šaljivi starec in povrh tovariša ljuknje tobaka poprosil in na palci leve roke leseno pipico iztrkal. Janče je zbledel, kvišku planol in vzkliknol:

„Krivec, ne šali se z menoj, poznaš me! Takovih šal ne razumem, ubijem ti glavo lažnjivo, če ne molčiš.“

„To bi bila lepa. Da imam usmiljenje s teboj, bi me pa pretepal,

kakor osla, ki človeške tovore za slabo strnišče nosi in potem v cestnem rovu pogine in vse štiri proti nebu pomoli. Jaz bi se maščeval nad teboj, da me za tako neumnega imaš in svojo ljubezen pred menoj skrivlješ, in sicer s tem, da bi ti ta mošnjiček tobaka popušil do zadnjega peclja ali pa požvečil, kakor hočeš.“ Tako se je opravičeval stari tovariš in povrh nekaj skrivši Jančetu v uho zašepetal. Prijetnega ni bilo neki nič, kajti Janče je potem še bolj zbledel, puško čez pleči vrgel in kar so ga noge nesle, hitel po strmini proti Jagascevej koči.

Stari drvar pa je zrl nekaj časa za njim, potem v mah nogi raztegnol in goste oblake dima iz ust puhajoč tako sodbo krivim borovcem in nežnim brezam govoril, da je zaljubljeni svet ves neumen in slep, pa da se on že zaradi tega nikdar več ne zaljubi, vsaj v tako črno-oko cigansko dete ne, kakor sta se stari in mladi Viženčar, ter si zato potem še sovražno v lase segata.

Zdanilo se je že popolno, ko Janče v enej sapi do Jagasceve koče dospé in ondi kozjo družino zbrano najde in pa staro majerco Mreto, sivolaso v moških hlačah in s širokokrajnim pokrivalom, ki z golído med nogami na enonožnem stolci sedéč drobno bradato žival molze, ki se sem ter tja peha, ktera bode prva na vrsti. Ker koze tujca zagledavši zamekečejo in nektere zbežé, povzdigne pastirica svojo gluho glavo, desnico na čelo položi in se ozre, kdo tako zgodaj na planino prihaja. Ko Jančeta že od daleč zapazi, vstane, z roko zamahne, kakor da naj ne hodi dalje, potem golido in koze pusti ter mu nasproti gre.

„Sam angelj varuh in pa tvoj patron v nebesih te je pripeljal sem in mi daljno iskanje po gorah in prepadih prihranil,“ ogovori starka prišleca, potem prst na usta položi in pristavi: Ti še ne veš, kako hudo je Cilji. Nad kočo v senu leži, nič ne jé in ne pije, samo tebe še videti hoče, predno umrje, pravi. Jaz te nisem mogla izkopati ali izcoprati iz zemlje, ker si izginol od doma, in trpeti, tako trpeti tudi nisem mogla gledati uboge sirote.“

Tako govori starka in zre v mladenča, a svojega prejšnjega namena se še le spomni, ko do koče prideta, namreč ne pustiti na ravnost obiskovalca k bolnici, kajti škodovalo bi jej lahko nenadno veselje.

Zaradi tega mladenča od praga odvrne, menéč, da naznani prej sama, da on pride, in se prepriča, kako se dekle počuti.

Vendar Janče se ne pusti zadrževati, in predno se starka zavé, je v koči in trenotek pozneje na lestvici, ki v gornji del koče v podstrešje ali tako zvano pastirsko spalnico vodi. A naposled se svoje predrznosti sam prestraši, kajti na zadnjem klinu lestvice obstoji in se ozré po bolnici, ki v dišečem z belo rjuho pogrnenem senu leži.

Pri tem pogledu se pa zgane, da lestvica pod težkim životom zaškriplje,

in pri tej priči odpre Cilja oči, začudjenja vzklikne, hoče vstati, a v tem hipu zopet na ležišče omahne.

Dolgo je potem klečal mladeneč poleg nje, nagnol se večkrat nad njo in jej poljubil bledi obraz, poprašujoč jo kako se počuti in ali ga ne pozna?

Veselo iznenadjenje je v resnici, kakor se je bala stara Mreta, bolnico oslabelo, da jej je besedo zaprlo, in mrzlica je pretresala njene ude.

Po dolgem čakanji še le zašepeče bolnica: „Janče, ali si prišel, prav je, mislila sem, da te ne bode, in vendar sem se tako veselila, videti te še enkrat.

Zopet je nastala tihota. Janče se je dozdeval samemu sebi kakor otrok. Toliko vprašanj je imel v mislih, a v tej priči so mu izbežala vsa, kakor bele megle, ko se prikaže solnce izza gore. Dekličin pogled in njena spremenjena bleda podoba in miloba mu je uničila srd, ki je vrel doslej v njegovih prsih. Najrajši bi se bil razjokal kakor petletno dete, a tega ni smel. Kaj hoče? Pogum mora kazati vsaj videzno nesrečnej svojej deklici. Zaradi tega pravi: „Cilja, znano ti je, kako je domá. Dobro veš, da nisem mogel priti prej, akoravno bi bil gore preskočil in reke preplaval, ko bi bil vedel, da se ti godi krivica ondi, kjer sva govorila nekdaj o sreči. Zaradi tega mi povej, ali je res, kar pravi svet, da te je sunol moj lastni oče čez prag — potem ko se je trudil zastonj ženiti se — šestdesetletni starec pri tebi?“

Bledi bolničin obraz spreleti lahna rudečica. Čez nekoliko časa podá desnico tovarišu, rekóč: „Janče, kdo ti je povedal to? Živa duša ni čula, kako se je v resnici spozabil stari mož, jaz mu rada odpuščam, ter mi ponujal dom in premoženje, če ga ljubim. In ko sem se prestrašila teh besed, povedal mi je, da sem sirota, da nimam očeta ni matere — da še več —.“ Dalje ne more pripovedovati, obraz skrije v dlani in tiho ihti.

„Je-li, dejal je, ne boj se povedati, da sovraži mene, da me preklinja, ker te imam rajši kakor premožne deklice v vasi — ker sem mu na poti do tebe —, da hoče, da moram biti vojak, da me zadene krogla v boji, da umrjem na tujem in se ne vrnem nikdar več v domače gore, kjer se hoče on življenja veseliti s svojo mlado nevesto.“ Janče se je nevedoma razgrel pri teh besedah, a čutil je kmalu, da mora biti mož, ki se ne straši vsake sapice. Jok njegove deklice mu naznanja, da je resnica, kar je govoril, premaguje se torej in nadaljuje:

„Cilja, ne jokaj! Morda delam krivico očetu. Ko bi ne bil prepričan, da me v resnici ljubiš, saj sicer bi ne bila tú v daljnej planinskej koči, svetoval bi ti in rekel, vrni se in bodi srečna gospodinja na Viženčah. Z menoj se ne gre k sreči. Vojska bode bajè na Laškem, in jaz moram v vojake, tako mi pravi vojni list, tako gosposka hoče in moj oče, a jaz

ti pravim, ločiti se ne morem od teh gor, kjer sem vzrastel. Živeti ne morem drugod kot na višavi, prepričal sem se vselej, kedar sem v dolino ali v mesto po opravkih hodil. Ne da bi se bal smrti, saj veš, da nisem bojéč, kedar velja za moško čast, in vendar povem ti danes, jaz ne grem, kamor bi moral. Zaklel sem se, da ne grem ravno zaradi tega, ker hočejo drugi tako in — pa ker tebe pustiti ne morem, ker sem ti prisegel, da ostanem pri tebi, dà naju smrt loči.“

Tako je govoril mladeneč mirno in premišljeno, in pri zadnjih besedah se mu je storilo milo, kakor otroku. V steno se je obrnol, da bi deklica ne videla dveh svetlih kapelj, ki ste se mu razlili iz očij po zagorelem lici, in kterih ni videl sam, odkar je odrastel.

„Ne prenagli se, Janče, v lastnej sodbi! Polagoma ti pridejo morda druge misli in kesal se bodeš, da si govoril nekdaj tako nepremišljeno,“ povzame potem deklica, vidéč ginenega tovariša in nadaljuje:

„Janče, poglej sem in raztolmači mi, kaj pomenja ta denar in od kod je!“ Izgovorivši poseže po svojej dolgej črnej kiti, v kterej je nosila vedno vpleten sreberen denar, in ga tovarišu podá.

„Kaj hočeš s tem, Cilja?“ pravi nekako iznenaden mladeneč. „Ta srebernjak pozna vsak človek na daleč okrog, samo, da nihče ne vé, kaj pomeni čudni križ na njem in kterega cesarja da je, saj nima nikakoršne podobe, in pa kako je bajè pri rojstvu moje ranjke sestrice v našo hišo prišel.“

„To je spomin od moje matere,“ pristavi potem deklica nekako ginena, „trdili so mi oče baš zadnji dan pred odhodom. In veš, kdo so bili moja mati in so še, ako niso umrli?“

„Jaz je nisem poznal, tudi očeta nisem prašal nikdar o tem, a možakarji so mi pravili nekdaj v krčmi, da si nevedoma k nam v hišo prišla, in oče so te vzeli za svojo.“

„Janče, ti ne veš vsega; prikrili so ti skrivnost, ktero sem zvedela jaz, povem ti jo, morda ti je v srečo; potem zapustiš menda lahko domače gore, — kjer te je osoda vpletla v dogodbo, ktere bi se sramoval pred svetom.“ Potem pripoveduje Cilja očetovo povest o svojej materi in pristavi posled: „Janče, ali se ne kesaš zlatih ur, ktere si, kakor trdiš, preživel — z mlado ciganko, ki je zapuščena od vsega svetá?“

„Cilja, to ni mogoče!“ vzklikne zdajci mladeneč in pristavi: „Hudiči, peklensko hudobijo so si izmislili, da bi razdrli najino ljubezen, a povem ti, prej bodo te gore ravnina, predno se jim to prokletstvo posreči.“

„Ne huduj se, Janče, moralo je tako priti in bolje je prej, nego pozneje. Pomisli torej, — in ko si se prepričal, da so prave moje besede, — vrni se k očetu, ki te vendar skrivši ljubijo, vojaščine te oprosté, sre[illegible] si lahko z domačo deklico, — mene pusti umreti tu, kakor umira

moj nesrečni rod pod milim nebom, saj se ne morem nikdar vrnoti pod streho, kjer so mi očitali, da sem ciganska hči.“

Tako je govorila Cilja in potem oslabljena omahnola na ležišče. Dolgo je še klečal Janče v senu poleg nje, posled pa ko se je prepričal, da je zaspala, poljubil. jo je lahno v lice in tiho odšel po lestvici, od koder je prišel.

Čmerikavega obraza je sedela stara Mreta v koči na ognjišči, ko se vrne mladeneč, a ko ga zagleda, zažuga mu s koščeno pestjo in pravi: „Zdaj veruješ, ker si videl, kar sem ti trdila, neverjeten Tomaž. In čemu je bilo treba dramiti ubogo siroto, braniti ti nisem mogla, lahko bi bil počakal, da se izbudi, saj imaš zdaj časa dovolj, ker se kakor nepridiprav po gorah klatiš in pozabljaš, da si Viženčarjev sin.“ Na takov način bi bila še dalje govoričila in obirala stara majerca svojega trmoglavega obiskovalca, ko bi je ne bil prestrašil njegov temni pogled in pa odgovor, da naj zdaj molči in Cilji skrbno streže, a za to jej hoče, ko se vrne, ves trud dobro poplačati. Izgovorivši poseže Janče v žep in našteje nekaj drobiža starki v prgišče.

Ko vidi Mreta lepi cesarski denar, kterega že pogreša, kar je Jagasceva majerca na planini, zažaré jej oči, z glavo zadovoljno pokima in godrnja: „Bom že storila, vse storila, da bode prav, in Cilji umreti ne pustim. Kozje mleko in tavžent-rože, ki jih imam nabrane med šmarnimi mašami, bodo pomagale, če nič drugega.“

Posled še enkrat tovariša od nog do glave premeri, in kakor se v njenem pogledu bere, povšeči jej je bil mladeneč.

„Škoda za te, Janče, škoda, nazaj te pač ne bode več; uboga Cilja!“ vzdihne posled starka.

„Kaj ti veš, kam grem in kdaj pridem?“ vpraša resno mladeneč.

„O ljubi Bog, kako bi ne vedela! Vsemu svetu je znano, da se je sprl Viženčarjev z očetom, da ga stari od vojakov odkupiti noče, pa da mora na vojsko in vse to, ker vidi rad lepo Ciljo, ki so jo cigani prinesli, čeravno je taka, kakor da bi bila v zlatej zibelki prišla na svet.“

Potem pa prst na usta položi in pristavi:

„Janče, ti se mi smiliš, ker moraš iti, a ne greš in se tu po gorah pred biriči in vojaki skrivaš. Povem ti, skrij se ali pa pojdi, kamor te kličejo. Cilja ostane lahko pri meni, in ko se vrneš, bomo pa ženitovanje imeli, oče se že pregovoré in omehčajo.“

Poslednje Jančeta razgadi. Da bi se vsako babše utikalo v njegove stvari in mu sovete dajalo, ni potreba. Sam vé, kaj mora in kaj ne.

„Tistemu, ki tako po nepotrebnem za me skrbi, reci, da leskovo plačilo dobi ali pa s pestjo po glavi,“ vzklikne naposled.

„Ti tako govoriš, ker ne veš, v kakej nevarnosti si in ne ubogaš. Že včeraj sem čula od našega mladega pastirja, ki je v zatiškej vasi bil,

da po gorah biriči in župani za beguni stikajo, in gotovo si tudi ti med onimi, kterim porekó, če jih dobijo v pest: „Prijatelj, z mano pojdi!““

„Naj le pridejo, jim povej! Na Krvavci je moj dom, lov moja služba in pa dolžnost zaznamovati vsakega tako, da pomni živ dan, kaj se pravi Viženčarjevega v vojake loviti.“

Izgovorivši odide Janče iz koče, pod steno pri koči še enkrat postoji in posluša, ali Cilja čuje, potem pa strmo pot proti višini Krvavca ubere.

V.

Drugi večer potem je bilo na Viženčah živahno življenje, kakoršnega še nikdar, kar se je Viženčar pred edenindvajsetimi leti oženil in na „podu“ z izvoljeno plesal in z okovanimi čevlji po taktu poceptaval.

Že v mraku se je pomikala po višini kopica mož, med kterimi zapazimo na čelu že znanega biriča Murna s hudimi, visoko privihanimi brkami, potem nekaj kmetov iz doline, vzadi pa dva vojaka z nasajenima svetlima bodaloma.

To je bila čudna procesija po viženskih gorah. Kmetje, ki so po gozdu ob potu listje grabili, odkrivali so se ponižno cesarskim možem, potem pa šepetali med sabo: „Hudimana, begune gredó lovit, ki se skrivajo po gorah in tudi Viženčarjev je bajè med njimi.“

„Poslednjega bi pa jaz ne lovil za hudiča ne,“ pristavi tovarišu star možiček, s kresilnim kamenom gobo krešóč, „kajti močen in divji je kakor medved. Z zdravo butico se ne vrne, kdor ga zgrabi prvi. Dovolj bodo imeli opravka z njim, da ga ukroté.“

Ko tako možakarji neprijetne goste obirajo, približa se procesija viženskemu poslopju in razkropljena obstopi od vseh stranij hišo, da bi ugrabila vojaškega tička, ko bi namreč slučajno v domačej kletki sedel.

Stari Viženčar je ravno debel hrastov zapah na vežne duri od znotraj porinol, ko birič Muren na nje potrka in polglasno zahteva, naj se mu odpré. Med precej robato kletvijo oddrsne gospodar zapah, kajti biričev glas je bil Viženčarju znan, in ko odpre vrata in s smrekovo treščico v prišlecev obraz posveti, pravi: „Hudiča, Muren, kaj te spaka v tem času po gorah nosi?“

Birič pa prst na usta položi, roko dvigne in nekaj gospodarju na uho zašepeče, kar pa neki ni bilo prijetno, kajti Viženčar zoper biričevo voljo zareži:

„Kaj to meni mar? Domá ga ni, iščite ga sami, koder hočete in veste!“

Ker se pa birič s tem ne ravno uljudnim odgovorom svojega znanca ne zadovolji, temveč mu tresko vzame in lastnoročno po veži in po

shrambah posveti, to še bolj razjari gospodarja, da posled s čevljem po tleh potepta in kriči: „Duše biriške, dejal sem, da ga ni. Jaz hočem mir in ne pustim, da se z gorečo tresko po mojem poslopji hodi in ogenj trosi.“

Poslednje sovražne besede čujeta vojaka, in možakarji, ki so v svetem strahu pred vrati in pod okni čakali, pridrvé zaradi tega v vežo, in med tem ko kmetje Viženčarju dobrovoljno prigovarjajo, naj se ne jezi, ker cesar tako veleva, zažugata cesarska služabnika, da mora Viženčar sam svetiti povsod, koder zahtevajo in jim potem pot kazati po pogorji, kajti nocoj morajo zalezti begune in osobito njegovega sina.

Viženčar je čutil, da bi tu sila ne bila dobra. Zaradi tega se umiri, posveti sam možakarjem pod streho in po stranskih poslopjih, in ker je bilo vse brez uspehà, povabi posled celó lovce na kupico brinjevca, predno odidejo skupaj v gore.

Morala je biti druga ura proti jutru, kajti divji petelini so se jeli po grčavih gabrih v dnu Krvavca svojim putam oglašati, ko se dvignejo možje na begunski lov. Hladno je bilo in dež je po malem naletaval, tema pa še kakor v kozjem rogu, tako je trdil zgovorni birič, kterega se je Viženčarjevo žganje nekoliko prijelo.

Prišedši do razpotja, kjer se križate stezi ena proti Jagascevej koči, druga na ravnost vrh najvišje planine Krvavca mimo Križkih pašnikov, ustavi se Viženčar, svojo z železom okovano gorjačo v tla zapiči, pipo iz ust vzame in pravi: „Do tukaj in ne dalje, možakarji! Če je kaj begunske divjačine v gorah, tukaj bode, kje naj tudi sicer tiči? Pod milim nebom je ni, v gabrovih vršičih ne in v lisjakovem brlogu tudi ne. Zaradi tega poslušajte! Jaz sem v gorah domá, mene se ne splašijo vojaške jerebice, če meni nič tebi nič v kočo stopim, beguna za pipo tobaka poprosim ali mu ga podam sam, da je manj suma in potem zopet na prag stopim in zavriskam, kakor fantje, ki k dekletom v vas gredó. To je znamenje, da pristopite vi in pograbite, kar hočete. Veste, jaz sicer za biriška opravila ne maram, tudi nočem, da bi potem takovega nepridiprava na glavi imel, ko bi vam utegnol uteči, in bi mi kašto zažgal in vola mimogredé zabodel.“

Tako je govoril Viženčar, in ker so mu možakarji prikimavali, razpostavil je straže na okoli kakor vojskovodja. Pri tej priložnosti moramo omeniti, da je bil pri razdeljevanji raznih stališč precej hudoben in oseben.

Tako je postavim kmetiča in župana iz doline, zaspanega in mrazú trepetajočega Kipca odločil za najbolj stransko stražo ob robu prepada, kjer je vedel, da neusmiljeno žvižga in brije sever in ni najmanjšega zavetja. To je storil zaradi tega, ker ga je ta možicelj, ki je bil povrh

tudi krčmar, ovadil, da sam žganje kuha in ga prodaja, ter mu potem „leblajtarje“ in pa še kazen na glavo nakopal.

Tudi z biričem Murnom ni ravnal ravno usmiljeno, kajti dejal je, da mora ostati na mestu, kjer je, a ne stojéč, temveč leči mora na trebuh in se ne ganoti, kajti tú je najbolj imeniten prostor, tú mimo morajo priti beguni, če jih prepade, ako pa zapazijo njega, uderó v stran in on se naj sam odgovarja. Viženčar je namreč dobro vedel, kaj se pravi spomladi v rosnej travi na trebuhu ležati. „Naj ga ščiplje in zvija po črevih, birič je hudič, škoda ga ni,“ mislil si je, ko je dalje ostalim možakarjem prostore odkazoval, vojaka pa s seboj kakor na častno spremstvo povabil in jima med pôtem zabičeval, kako mu naj prideta na pomoč, ko bi ga utegnol zgrabiti kakov lupež, tudi če je njegov lastni sin, nič ne dé.

Kakih deset minut pozneje se je bližal Viženčar s svojima tovarišema Jagascevej koči.

Prišedši do nje, pustil je vojaka pod steno, sam pa je potrkal s kvedrastim čevljem na duri in govoril: „Mreta, gani se in raz grede zlezi, petelini že pojó in meni je mraz, da mi zobje klepečejo!“

Ko tem besedam nihče ne odgovori, udari še močneje po durih in jame kleti, ter majerci ne ravno prilizljiva imena daje.

Zdajci se skozi lino kuštrava, zaspana glava prikaže in vzklikne: „o Ježeš, Viženčar! kaj pa tebe nosi tako zgodaj po planini?“ Med tem ko ženska hrastov zapah odsloni, meni možak: „Tebe, Mreta, sem prišel snubit. Saj veš, vdovec sem in ti samica, kaj porečeš k temu?“

Na pol gluha Mreta pa tako razume Viženčarjeve besede, da on o Jančevej ženitvi govori, zaradi tega vzdihne: „Ubogi revež, kako se bo ženil, vse ga preganja in saj veš, v vojake ga tudi lové.“

„Beznica stara, torej ti tudi veš, da je imel takove misli in da starega ni prašal, kaj poreče on?“ oglasi se zdajci jezno možak in pa ognjišče sede ter premrle roké nad pol mrtvim ogljem mane.

„Saj bi ne bila napačna ta Cilja, ko bi jo vzel. Pridna je in lepa kakor zamorska mati božja,“ nadaljuje starka pihaje ogenj na ognjišči in ne vedóč, da je po naključji sama napeljala govorico na Ciljo in Jančeta.

Zdaj še le se spomni starka, kaj je utegnolo pripeljati Viženčarja na planino, zatorej se prestraši, ker si ne upa izdati Cilje in pravi: „Uboga reva, kje neki zdaj tava, saj je pobegnola od tebe, če je res; in vendar si jo imel kakor za svojo, mlajši svet niti vedel ni, od kod je in očitati jej tudi ni hotel nihče, da je ciganski otrok.“

„Nehvaležnost, trmasta je bila in ostane,“ pristavi možak. „Posled se še snozabi in z Jančetom slepe miši lovi in na zaljubljenosti misli.

Ha, zdaj je mislim zdrava, ker sem tudi nepridipravo seme izpod strehe zapodil."

Tako se pogovarjata starka in možak, ko začnó pred vežo koze meketati, in majerca vzklikne: „O to je pa lakot danes, in molzti bi bila tudi kmalu pozabila." S temi besedami hiti na prag, kliče ondi bradato žival po imenu in se na enonožen stolček k molžnji vsede.

Viženčar je imel med tem časa v koči opazovati, ali bode biriški lov brez uspeha ali ne. Zaradi tega varno po lestvici v zgornji del koče v spalnico stopi in ondi zagleda — na postelji sedečo in bledo kakor zid — Ciljo. Ko bi se Viženčar ne bil dobro za povprečni kočin tram držal, omahnol bi bil z lestvice pri tem nenadnem pogledu.

Bojujoč se sam s seboj, ali je to le duh, ali je prava rejenka Cilja njegova, pravi: „Cilja, kaj delaš tu, zakaj se po gorah skrivaš, kakor lopovka?"

Deklici je Viženčarjev prihod nekaj nekdanje rudeče barve na lice privabil, in bila je vsa osupnena, a vendar boječe in mirno odgovori:

„Zbolela sem, kar sem od vas, oče. Tu sem našla dobro srce in postrežbo, ki me kmalu spravi na noge, če Bog hoče — ako ne, bode moja smrt morda mnogemu po volji." Izgovorivši zakrije v dlani obraz in nepremakljivo kakor kamenita podoba sedi možaku nasproti.

Viženčar je dobro umel, kam so merile zadnje besede, in hudo mu je bilo zaradi tega.

„Cilja, kdo te je podil iz hiše," pravi. „Ostala bi bila domá. Če je bil fant neubogljiv in nepridiprav, tega nisi vsega ti sama kriva. Tiste ljubezni bi res ne bilo potreba, in zdaj upam, da si premislila, kaj je prav, kaj ne."

Izgovorivši nagne se proti deklici, odstrani jej roki od obraza, a njeno desnico v dlani pridrži ter pravi: „Cilja, poslušaj me in ubogaj me! Domú se vrni, Jančeta, ki ni bil nikdar prida, pozabi in spomni se, kaj sem ti ono jutro razodel in obljubil. Mož beseda ostanem, na pismo ti zapišem pol svojega premoženja, če hočeš. Na Jančeta ni misliti ni več. Povem ti, ravno zdaj ga iščejo biriči. Kdo vé, ali se še kdaj vrne, zalezli ga bodo prej ali pozneje."

Pri teh besedah vzplamení sivemu možu skrivna ljubezen do mlade deklice v do sedaj nepoznanem ognji. Premagovati se ne more več. Z obema rokama poobjame svojo rejenko, in kar bi ne bil nihče pričakoval od tako hrastove zvunanjosti, solze se starcu uderó po obrazu, ko jej še enkrat zagotovlja, da je tako sam na obširnem posestvu, pa da potrebuje tovaršice, žene, kakoršna bi bila ravno ona.

Cilja je doslej molčé poslušala starčev govor, a ko je zopet ženitve omenil ter še enkrat poskušal igrati sivega zaljubljenca, iztrgala se mu je deklica iz objetja. V istem trenotku pa se čuje krik, in puška poči

Viženčar se prestraši, plane iz spalnice in pade lestvico zgrešivši dol v kočo, kjer nekaj časa brez zavesti obleži. Ko potem iz koče stopi, najde jokajočo in pomoči prosečo Mreto poleg enega v krvi ležečega mrtvega vojaka, drugega pa v boji z njegovim lastnim sinom. Z grozo je Viženčar opazoval, kako omaguje cesarski mož pod silovitimi pestmi junaškega mladenča, in videl, kako potrebuje pomoči. Čudno mu je bilo pri srci. Ali naj pusti silovitega sina maščevati se nad nedolžnim varuhom mirú ali pa naj pomaga svojemu tovarišu?

Med tem je bil cesarski služabnik popolnoma podjarmljen. V silovitej strasti je sin s puškinim kopitom na-nj zamahnol, a pri tej priči plane starec k borečima, zagrabi grozéče orožje in ko ga hoče sinu izpuliti, — zabliska se, čuje pok in Viženčar se od svinčenke zadét zgrudi na zemljo.

Zdajci se še le ozre Janče po drugem nenadnem nasprotniku in zbledi, ko zagleda v krvi na tleh — svojega lastnega očeta.

VI.

Ta dogodba se potem zvé daleč na okrog, kajti še isti dan je umrl obstreljeni vojak, starega Viženčarja pa so prinesli nezavestnega domú. Birič Muren in vsi srenjski možakarji so se zakleli, da ne lové več begunov po gorah, pa da naj hodi gosposka sama za njimi, če jih preveč glava ali hrbtišče srbi.

O Jančetu ni čul od tistega dne nihče več.

Gosposka se je pač trudila zasačiti silovitega beguna, razpisala je celó darilo, sto goldinarjev istemu, ki jej živega ali tudi mrtvega izroči, a vse je bilo zastonj. Ljudje in osobito lovci so sicer pripovedovali, da so ga videli čudno spremenjenega v gorskih prepadih, kjer kakor medved ali volk o divjačini živi; a kaj pravega in resničnega ni vedel nihče. Vse je bilo le ugibanje razgrete ljudske domišljije, ki si o stvareh, kterih ne ume, lastno sodbo in zgodbo dela.

Cilja je kmalu potem ozdravela in ker je čula, da se stari Viženčar s smrtjo bori, hitela je nazaj in kakor da bi se ne bilo ničesar zgodilo, stregla je staremu možu.

In ni se branil svoje najdenke ponosni Viženčar. Ne, videlo se mu je celó, kako po godu mu je njena postrežba. Prej kakor bi bil kdo pričakoval, ozdravel je toliko, da je hodil ob palici okoli.

A govoril ni, kakor da bi mu bil otrpnol jezik, niti ni nikdar omenjal svojega sina in one nesrečne dogodbe. Bil je kakor da bi bila zadnja iskrica veselja zamrla v njem. Ko je bil krepkejši, ostajal je po cele dni z doma. S puško na rami je hodil po gorah in planinah, videzno na lov, a ljudje so pripovedovali, da divjačina neki ni v velikej nevarnosti pred njegovo puško, kajti videli so ga več potov sedeti ob vrtoglavem

prepadu, med tem ko se je nad njim vrtil bistrooki jastreb, ali bežal v obližji beli planinski zajec, a lovec se ni ganol niti poskušal svojega orožja nad predrzno divjačino.

Tako minete kake dve leti. Bilo je precej pozno v jeseni, ko gospoda rada srne in medvede strelja po visokih kamniških planinah. Tudi letos je bil napovedan velik lov na medvede, kterega se bode celó udeležil nadvojvoda J., ki je ravno isti čas bival v Ljubljani. Velike priprave so se delale zaradi tega med lovci iste okolice, kajti hoteli so primerno sprejeti slavnega gosta. In ker je imel lov več dnij zapored trajati, preskrbeti se je moralo lovskej družbi prenočišče po gorah. Ker je bilo viženško posestvo najvišje in Grintovcu najbližje, odločilo se je to kot najpripravnejše.

Viženčar ni bil zaradi tega ponosen, kakor bi bili vsi njegovi raztreseni gorski sosedje, temveč niti prav zadovoljen ni bil. Puško je oprtil dva dni prej, in odšel je na planine ter prepustil vso pripravo Cilji in družini.

In mlada gospodinja ni rok križem držala niti hotela biti zadnja postrežnica cesarskemu gostu in njegovemu imenitnemu spremstvu. Vse je moralo biti na nogah. Hlapci so sekali smreke in postavljali mlaje pred hišo in pletli zelenje pri vhodu, dekle pa so morale snažiti in pomivati pohištvo in posodo, da se jim je čelo potilo. Cilja je sama kakor na novo oživela pri tej novici. Vedno in povsod je urejala in zapovedovala sama, poklicala je celó gosposki izučeno kuharico od fare in na novce ni gledala, ko je bilo treba kupiti tega in drugega. Družina ni mogla umeti in je zmajevala z glavo, kaj namerjava njena gospodinja in kaj jej more koristiti toliko truda.

Že drugi večer je bilo vse spremenjeno na Viženčah. Lepa, pobeljena hiša se skoro videla ni iz smrekovih mlajev, in pri vhodu je bil visok slavolok z napisom, ki je naznanjal visokim gostom pozdrav. V velikej svetlej sobi pri tleh pa je bilo na prvi pogled kakor v gosposkej dvorani.

Dolga miza je bila pogrnena s pražnim prtom domačega tkanja, na njej so se svetile steklenice in kozarci, kakor da bi bili ravno kar vliti; v kotu pa je visela z zelenjem okinčana podoba cesarja Ferdinanda. Spalnice so bile odločene v dveh sobah v prvem nadstropji. Sicer ni bilo tu videti mehkih gosposkih pernic, a bilo je vse čisto in perilo iz najlepšega domačega platna, odeje tkane iz bele volne gorskih ovac in sicer tako okusno, da bi se vsak olikani tujec čudil takovemu izdelku v oddaljenem pogorji.

Že dan pred prihodom lovcev so hodili ljudje od blizu in daleč pogledavat priprave na Viženčah, in celó farni župnik, sivolas, častitljiv starček potrudil se je tja, kajti pozdraviti je hotel cesarskega princa, ki je slovel po vsem cesarstvu in črez njegove meje zaradi svoje ljubeznji-

vosti in dobrotljivosti proti ubogim; nikomur ni odrekel prošnje, če je bilo v njegovej moči uslišati jo.

Čudno je bilo le to, da ni bilo Viženčarja od nikoder na ogled. Cilja je vsak pot zbledéla, kedar se je spomnila, kaj naj odgovori visokemu gostu, če jo popraša po hišnem gospodarji; saj povedati mu ne more, da se je njemu skril, in verjeti bi tudi ne mogel drugače, kot če mu odkrije žalostno zgodbo zadnjih dveh let na Viženčah.

Tako se je približal napovedani dan, kmetovalcem na daleč okrog v veselje, mladej gospodinji na Viženčah pa je vzbujal tesnobo in skrb.

Ko se je jelo mračiti drugi večer, stala je pred viženskim poslopjem velika množica gorjanskega ljudstva, nekteri so prihiteli več ur daleč celó iz doline. Pred hišnim pragom pri okinčanem vhodu je bila zbrana domača družina in sicer na enej strani dekle v belih pečah, na drugej hlapci s črnimi kastorci v črnih irhastih hlačah, z visokimi čevlji in vsi brez izjeme v najlepšej prazničnej obleki. Sredi družine se je prikazala sem ter tja njena mlada gospodinja, a le za trenotek, in zopet je izginola, vedno v skrbéh, da še to in ono ni v redu, kakor bi moralo biti.

Zdajci nastane vriš in krik: „Zdaj le gredó!“

Pri tej priči stopi iz hiše Cilja s sivolasim župnikom in hiti visokim gostom nasproti.

Že po prvih besedah, s kterimi pozdravi župnik cesarskega princa, ki se mu uljudno zahvali, zapusti Ciljo prešnja boječnost in tesnoba. Mirno naznani, da je pripravila prenočišče za visoke goste, kolikor je bilo v njenej moči, ter da je velika čast za njo, ako sprejme imenitna družba njeno slabo postrežbo.

Odkritosrčnost, mirni pozdrav, še bolj pa morda zvunanja lepota, ljubeznjivost in lepa noša pogorske slovenske deklice bila je jako povšeči cesarskemu princu, kajti smehljajoč je podal Cilji roko, in pridržéč jo v lastnej pristavil slovenski: „Ali si ti gospodinja na Viženčah in še tako mlada? To je lepo.“

Cilja je zarudela kakor pireh pri teh besedah in — v nepopisljivej zadregi vprašanju polglasno pritrdila.

Trenotek pozneje dospe družba imenitnih lovcev pred vežo, kjer jo pričakuje obila množica, in ko je marsikteri izmed lovcev tega ali onega hlapca in deklo ogovoril, odidejo v spodnjo sobo, kjer je že bila večerja pripravljena.

Cilja sama je lovcem stregla. Kmalu je postalo živahno življenje v pogorskej hiši, kakor ga že od Viženčarjeve ženitve sèm ni bilo.

Ko se je izpraznila marsiktera kupica temu in onemu na zdravje, popraša cesarski gost še enkrat Ciljo, ali že dolgo sama na Viženčah gospodinji, ali so jej že davno stariši pomrli in zakaj si ne poišče ženina, *kar bi* takovemu dekletu nikakor ne bilo težko.

Pri tem vprašanji Cilja zopet zarudi, in ker princ odgovora pričakuje, zalije jo bridkost, da se jej v lepem očesu solze zabliščé, na koleni pred princa omahne ter roki povzdigne in pravi ihtéč: „Milostljivi gospod, žalostno, strašno žalostno je pri nas.“

Dalje ne more govoriti. Začudjen dvigne nadvojvoda jokajočo deklico in jej prijazno veli, poleg njega sesti. Ko se Cilja nekoliko pomiri, mora njim zadnjo dogodbo na Viženčah pripovedovati.

Najprvo opraviči starega Viženčarja, da je šel od doma, ker je zadnji čas čudno spremenjen; a ko omeni potem o Jančetu in o boji z nesrečnim vojakom, zalijó jo zopet solze, pade na koleni, proseče roki povzdigne in govori: „O milostljivi cesarski princ, le Vi in naš svetli cesar morete odvrnoti to strašno gorjé od nas. Usmilite se Jančeta, on je najboljši človek, le očetova jeza in strašno naključje ga je storilo ubijalca in beguna. Jaz sem njegova nevesta. Brez mene, trdil je, ne more živeti na tujem, saj je edini sin premožnega posestnika, kterih ne jemljó v vojake, če stariši hoté.“

Dalje ne more govoriti.

Vsej družbi se je smilila uboga deklica, in potem ko je župnik z rosnim očesom resnico te povesti potrdil in povedal cesarskemu princu čudno dekličino minolost, bilo je vse osupneno takove osode.

„Potolaži se, deklica,“ ogovarja princ mlado gospodinjo, ktera je še vedno pred njim klečala. „Videti hočem, kaj je mogoče storiti. A najprvo je potreba, da se oglasi tvoj ženin sam pri sodniji in se obravnava konča zaradi uboja, o vojaščini ne bode take sile, če je edini sin.“

Kakor da bi se bila deklica iz strašnih sanj zbudila, vzdigne se pri teh besedah kvišku in poljubuje visokemu gostu roki in obleko ter jo moči s svojimi solzami.

Up in tolažba pa je Ciljo tako nenadoma spremenila in sicer njej na korist, da so se potem gostje čudili njenej spretnosti in telesnej lepoti, ki bi bila tudi lahko vsakej imenitnej gospej na čast. (Konec pride.)

Ivéri.

Vesèli se, čislan v svojem rôdi,
Samó ne kaži se previsòk,
A s tem ne rêčem ti: bós mi hôdi,
Ter brez skriljáka in goloròk!
In znaj, če doslé na življenja cesti
Korák je bil srečen tebi in skòk,
Prej, nego na zaželênem si mesti,
Pogôltne lèhko te rúpnik* globòk!

---

* Rúpnik se naziva v Dolénjcih brêzno na močvírji.

Kdor jezen s pušíco v srcé te vstrélil,
Ne misli, da bi ljubèč je zacélil.
A naj bi tudi ti rane zacélil,
Kdo vé, da ne bi te zopet vstrélil?

Ko zébe te v zimi, zapíraj duri,
Če ímaš kuríva, peč si zakuri,
A za panjáče skrbi v leti,
Da bode môči v mrazi se greti.

Pri pêči naj bi v leti se gréli,
Dejál bi svet nam, da smo zblaznéli,
A kdor se v zimi pritísne k pêči,
Da bil bi neúmnik, ne smeš mu rêči.

Kedàr strahú ni mišjega v hiši,
Slobóde slast užívajo miši;
Ko pride nazaj, vsa družba obstane,
Zboji se za kóžo in v kota plane.

Takó se nam smrtnim godí sinóvom,
Različnim v oblast smo dani strahóvom:
Če žalim Bogá, me strah je hudíča,
Če v zákon drégnem, bojím se biríča!

Da rod je človeški brez strahú,
Imeli še manj bi kot zdaj mirú,
Izgínol bi s svéta nam brez sledú.

Pred soboj zláto vince v kozárcih
Sedeli mladci pri modrih smo starcih.
Veselo je kaplja vinska têkla,
Beseda se mnoga ozbiljna rêkla.

Očák spoštovan je v našem séli
Dejál s kazalcem na resnem čêli:
„Mladíči, prehitro vi pota mérite,
Potem opešani se iznevérite.
Nekdàj položnejše smo hodili,
A vendar nismo poslednji bili,
Nekdàj smo v lepši delali slogi,
Trudèč na prid očíni se vbogi,
Če bode napòr mu koristi donašal,
O tem nobeden ni delavcev vprašal,
Takó pridóbili smo to malo,
Kar vašim je rôkam v oblast se dalo!“

Resnične besede, mož čestiti!
  Prenagel je časih nam korák,
  In prvi bil najrajši bi vsak,
Če tudi ni môči slednjemu biti.

A znajte, kakor je nekoč vas,
Ljubezen očinska prošinja nas.
Naj smotra kateri brat ne doséže,
Med potom omaga in v senco léže,
Saj mnogo drugih do zadnjega dné
Posvéti dômu rokó in srcé,
Ki sta mu neznana sebičnost in strast,
Ter delo za rod je najviša slast!

Kder niso ljudjé te v družbo pozvali,
Ne upaj, da bi ti čast dajali;
A kder si dobro vzprijet bil, védi,
Predolgo tudi nigdár ne sédi.

Zagrnil je svet se v nôčne temíne,
Skrivàj sfrfrá netopír iz votline;
Očito dvigne o belem dnevi
V oblake visôko se ôrel kraljevi.

Jos. Cimperman.

Črtica iz življenja na kmetih.

Pri Trojanu je bila lepa kopa otrok in sicer večina fantov. Starišem so delali ti paglavci dosta skrbi, in če je mati včasih tožila in dejala, da nima drugega z njimi, kakor težke ure, noči brez spanja, rekla jej je stara žena, ktera je sama izredila šest sinov in ravno toliko hčerij: „Kaj zdaj, kaj zdaj, ljuba moja, ko so še mladi; mali otroci, male skrbí; ko jih začnó v vojake jemati, in ko pride vsako drugo leto eden na vrsto, potem še le pridejo časi, da se ti bodo lasje belili na glavi. Nobene noči nisem brez skrbi zaspala, ko so jeli moji sinovi doraščati.“ Res, to ni bila posebna tolažba za mlado ženo, ki je imela že pet sinov in eno hčer, in pozneje se je družina še množila. posebno fantov je bilo vsako drugo leto več pri Trojanu. Bili so pa vsi zdravi, toda tudi živi in prav neposajeni. Vse jih je bolj veselilo kakor crkev in šola, to pa je materi delalo še večje križe, ker je morala otroke v crkev poganjati in v šolo siliti. Dostikrat se je prigodilo, da je šel eden ali drugi namesto h krščanskemu nauku ob nedeljah na kake črešnje, ko so bile dozorele spomladi, ali pticam nastavljat v jeseni. Se vé da mu zaslužena kazen ni odšla, ako ga mati ni videla v crkvi med drugimi dečki, zvečer, ko je bilo treba povedati, kaj so gospod „pridigovali“. Po dva sta včasih klečala na ajdi ali na ostrem polenu, ker sta se slabo in nespodobno obnašala v crkvi ali ker jih ni bilo ne pri litanijah ne pri krščanskem nauku.

Ravno taki križi so bili s šolo. Vendar sta hotela oče in mati vsaj

enega v mesto v šolo poslati, naj že bo kteri hoče, saj bistrega uma so bili vsi, samo učiti se ni maral nobeden.

„Tako bi bilo lepo,“ dejala je mati, „in Bogu tako dopadljivo, ko bi izredili gospoda, da bi sveto mašo bral in molil za nas, ki sami premalo dobrega storiti moremo, in ki smo tako polni slabosti in greha!“ Res odločilo se je, da pojde Janez v šolo, da bode gospod; zato ga je jel pripravljati farni učitelj in ga posebej podučevati, da mu bode lažje, ko pride v mesto. Doseglo se je toliko, da je prišel Janez precej v tretji razred, ko so ga v mesto odpeljali. Fant se je dobro učil, ko je videl, da se mu je odločila posebna pot, saj je že toliko sam preudaril, da bi bilo grdo, ko bi šolo slabo dovršil, in dobil je precej prvo leto, ko se je šola sklenola, darilo pri slovesnem šolskem sklepu. Bil je pač eden starejših učencev, ker šel je pozno iz domače hiše. Dokler je bil domá, pomagal je večkrat čredniku krave pasti, vselej kedar je prišel Jesenovčev Andrej na „rejo“, šel mu je Janez „tretjinit“. Andrej je pasel več let srenjsko goved in šel je od hiše do hiše, ter bil toliko dnij pri vsakem gospodarji na reji, kolikor molznih krav je imel gospodar v čredi. Vsaka hiša je pa razven tega morala dati čredniku toliko dnij, kolikor časa je bil na reji, pomagača ali „tretjineka“. Janez se je vedno veselil, ko je ná-nj vrsta prišla. Tudi Andrej ga je rad imel, ker je bil dečko dober za rabo. Bil je hitrih nog in nikakor ne bojéč. —

V šoli je bil Janez priden učenec vse do konca gymnasije. Vedno je bil eden prvih, vendar do duhovnika je pa ni prignal. Osoda ga je drugam pritisnola. Kolikor časa je hodil v šole, godilo se mu je slabo, ker ga stariši niso mogli podpirati, čeravno bi ga bili radi, a ni bilo mogoče; zeló zadolžena kmetija in velika družina, to so bile reči, ki so Trojanu in njegovej ženi vsak goldinar sproti iz rok jemale, za Janeza je bilo le jako malo mogoče storiti. Toliko je stradal, da je bilo grdo, in ob počitnicah je pomagal domá delati, kakor njegovi bratje. Še ko je bil v šestej in sedmej šoli, kosíl je z drugimi senoseki vred in je mlatil, kakor vsak drugi mlatič, samo da je bilo njemu trdo delo veliko bolj težavno, kakor drugim.

Če se mu je na gymnasiji že slabo godilo, ker ga stariši niso mogli podpirati, tem hujši časi so prišli, ko se je vpisal v višje šole. Zdaj so se mu še le jele delati pajčevine po želodci, in prišli so mrzli zimski večeri. Vendar tudi te je pretolkel in prestradal revni kmečki sin, in posrečilo se mu je, da je kmalu dobil toliko službo, da mu ni bilo več treba vsaj stradati ne, čeravno je bila plača še jako mala. Od tega pa, kar je zaslužil, pošiljal je, kolikor je mogel, svojim starišem, da jim je nekoliko olajšal slabo stanje in jim je povrnol, kar so storili zá-nj. Ljudje v domačem kraji so ga čisljali in spoštovali, čeravno ni gospod postal. Rekli so samo, da je škoda, da ni nove maše pel, vendar mu niso očitali,

da se je izneveril. Čeravno je bil že dolgo samostojen, rekali so mu vendar vedno le „Trojanov študent“, to menda zavoljo tega, ker je hodil Janez rad, kedar je le mogel, domú in ker je vedno rad z dijaki občeval in bival v njihovej družbi, pa ker je bil neoženjen.

Nimamo namena Janezovega življenja opisovati, vendar smo morali nekoliko omeniti o njegovih dijaških letih, da čitatelj zvé, kako trdo se je boril sin revnih starišev, predno je prišel do skorje trdega kruha, kakor se skoro večini osobito slovenskih dijakov ne godi dosta ali nič bolje. Danes najdemo Janeza že kot moža, ki je marsikaj skusil, nenadoma s starim črednikom v veselem pogovoru.

Prav zeló vroče je bilo poletni dan, ko pride Janez, ki se je tudi nekoliko za rastlinstvo brigal, iz gore z različnimi zelišči in travami v papirji zavitimi in v velikej vreči spravljenimi. Debela gorjača ga je vedno spremljevala, kedar je šel v goro, pa duhana je moralo tudi biti, čeravno je sam le malo kadil. Dajal ga je rad drugim, da so si ga natlačili, ker to je pri ljudeh v njegovem domovji znamenje lepe prijaznosti in pravega prijateljstva, ako kdo drugemu duhana ponudi, če se srečata, ali o kterej si bodi priliki, ravno tako kakor v gostilni, ko znanec znanca, ali prijatelj prijatelja pit pokliče. Torej tudi duhana je imel sabo, v prav navadnem, kmečkem mehurji, ki mu ga je brat posodil.

Čreda se je pasla na Strebnem, in Jesenovčev Andrej je hodil med njo, ker je še vedno pasel, kakor tačas, ko mu je Janez „tretjinil“. Poslednjemu je šla na enkrat cela vrsta mislij iz preteklih dnij skozi možgane, in spomin za spominom se mu je podil, ko se je čez toliko časa zopet sešel s svojim nekdanjim „predpostavljenim“. Vesel je bil starega črednika in prvo je bilo, ko ga je nagovoril, da mu je tudi roko podal, potem ga pa vprašal, kako se mu godi. Stari Andrej ni vedel, ali bi ga tikal ali vikal, ali kako bi govoril, da bi bilo prav.

Janez je to precej zapazil in je pomagal črednikn iz zadrege, rekóč: „Tu natlači si pipo in ne premišljuj, kako bi rekel, govori tako, kakor si vajen in kakor si govoril z mano, ko sem ti pomagal pasti in ko sva ribe lovila, kedar sva prišla do potoka.“ Starca je prijazno vedenje Janezovo, še bolj pa menda tudi spomin na minole čase tako prevzel, da so mu postale oči mokre. Vsedla sta se na trato pod bukovo drevo v senco, okrog njih pa je šla živina po paši in zvonci so peli, veliki in mali, kakoršne so imele krave na vratéh. Jela sta govoriti in vsa govorica se je pletla o preteklosti, le malo se je drugega omenilo. Andrej je bil zdaj že bolan in sicer ga je kašelj hudo tlačil.

„Zahvalim za tobak!“ pravi črednik, ko je gobo in kresilo iz žepa jemal, da si ga zapali. „Kje so tisti časi, ko sva skupaj pasla in v senci ležala, ko je živina prežvekovala, predno se je zopet jela pasti vroče poletne dni? Vse je šlo, vse je minolo. Ti si gospod postal, šel si po

„Prav s samim mlekom. Bil sem namreč tako slabega želodca, da nisem skoro nobene reči več mogel jesti, tudi se mi ljubilo ni. Kolikor sem kruha zjutraj sabo vzel, toliko sem ga zvečer domú prinesel, če ga nisem komu dal. Posirjenega ali kislega mleka se mi je pač večkrat zljubilo."

„Tega je na paši pač težko dobiti, ali bolje rekóč, ni ga."

„Se vé da ga ni, in sabo ga tudi nisem mogel jemati. Ali ko so žene videle, da sem bolan in da se mi ga ljubi, pošiljale so mi ga na pašnike. Skoro vsak dan sem ga dobil. In to me je tako okrepčalo, da bi ne verjel, ko bi ne bil tega sam na sebi skusil. Želodec se je popravil in jel sem tudi druga jedila zmagovati. Kako sem hvaležen dobrim ljudem! Gotovo bi me že ne bilo več, ko bi mi gospodinje ne bile tako postregle. Ljudje so le govorili, da je jetika, saj morebiti, ker noge imam težke, kašelj me tudi še ni opustil in moči ne morem več dobiti; toda bolje mi je vendar, kakor lansko leto."

„Počasi se bode vse zopet poravnalo," tolaži ga Janez, „samo varovati se moraš, da se ti ne povrne, osobito prehlajenja ali kaj takega."

„Jeseni in spomladi se je najbolj bati. Ko jame listje z drevja padati in do tačas, da gozdi goli postanejo, pa spomladi, dokler drevje dobro ne ozeleni in potem še nektere dni, je navadno največ mrličev. Zdaj, kar sem bolehen, opazujem in vidim, da je res tako, kakor sem večkrat slišal praviti. Dokler je človek zdrav, ne zmeni se dosti za te reči. Ko pa zboli, sili mu pa ravno to najbolj v glavo, kako ljudje umirajo. Čeravno sem že v letih, vendar bi še rad nekoliko časa pastiril, najbolj se mi še to delo prilega."

„Še tako boš zdrav, da bo veselje, in rog ti bo pel kakor včasih!"

„Kaj meniš, komaj sem že zatrobil in še zdaj nič ne maram za-nj."

Drevje je dajalo vedno daljo senco, živina se je razšla na različne strani, tretjinek jo je zavračal proti domu, črednik in njegov nekdanji pomagač pa sta se pobrala iz trate in šla sta vsak s svojo gorjačo tudi za živino.

„Da bi Bog dal, da bi se še kdaj videla!" pravi pastir, ko se poslovi od gospoda, ki je šel s svojimi rastlinami po stezi čez travnike v bližnjo vas. Postal je in gledal za odhajajočim, še le ko ga je svet vzel, tam kjer se nagne zemlja in se zavije steza navzdol, počil je Andrej z bičem in ukazal tretjineku, da naj požene čredo, ker bode čas proti domu zavrnoti jo.

Popadalo je listje jeseni z dreves, goli postali so gozdi. Andrej je živino zopet gospodarjem izročil, in to je bilo zadnje leto. Spomlad je prišla, toda črednika so morali kmetje drugega iskati, ker stari ni mogel več na rog zatrobiti, popolnoma je oslabel; in še predno je prišla zopet zima, zagrebli so ga.

Dokler je črednik še zvunaj lazil, zanimale so ga rastline zdaj bolj kot v prejšnjih časih. Videl je, da jih njegov nekdanji tretjinek nabira, in hotel mu je veselje napraviti z lepimi „rožami“. Zato jih je jel nabirati, spravljal jih je, devajoč jih v papir, kakor jih je videl pri gospodu vložene. Poznal ni vseh, kolikor jih je nabral, vendar dosti mu jih je bilo znanih zaradi njenih zdravilnih močij ali zaradi lepega cvetja in krasne dišave. „Ko zopet pride gospod, dal mu jih bom, kako se jih bode veselil, ko bo videl, da sem jih v zadnjem času za-nj nabral. Moram mu napraviti veselje, ker me je on tudi tako razveselil, da se je k meni na trato vsedel ter bil tako domač z mano, kakor tedaj, ko je bil še fantin; duhana mi je dal, govorila sva to in ono, ni pozabil domačih gričev, pozna še vsako „grabnice“, vsako vodico, vsaka steza mu je še znana in beseda mu je tako domača, kakor mu je bila poprej. Zato mu pa hočem nabrane rastline podeliti, ko se zopet vidiva.“

Vendar Andrej ni dočakal več vrlega domačina. Predolgo ga ni bilo. Toda še pred smrtjo se je spomnil na-nj. Poklical je namreč sestro Nežo, ki mu je stregla in ga opravljala zadnji čas, pa jej je rekel: „Mislim, da ne dočakam, da bi se s Trojanovim gospodom še kdaj videla. Imam ga tako rad, ker ni prevzeten, ne visok, ker me ni pozabil. Videl sem, da ga cvetlice ali sploh rastline veselé. Nabiral jih je, ko je bil zadnjič tukaj. Hotel sem mu veselje napraviti in nabral sem jih tudi jaz nekaj. Tako kakor jih je on imel v papir vložene, vložil sem jih tudi jaz, ali prav ali ne, tega ne vém. Gori pod streho v skrinji so. Ko bi me prej smrt pobrala, kar menda ne bode drugače, ker se zdaj čutim vedno bolj slabega, ko bi me prej zadušilo, kakor bi se še z gospodom Janezom videla, daj mu ti te cvetlice in mu reci, da sem jih jaz prav sam zá-nj nabral, naj jih vzame za spomin na starega črednika.“

Kakor je bolnik sestri naročil, tako je storila, gospod Janez pa je podedoval po ranjcem pastirji malo zbirko rastlin iz domačih logov, in pri vsakej, kolikor jih je črednik poznal, bilo je napisano, čemu se rabi.

Zapuščina pa, ki jo je podedoval, ostala mu je svet spomin in bila mu je še toliko večje vrednosti, ker je bolan starec v času, ko že ni bil za nobeno delo, tudi za pašo ne več, še vendar vse moči zbral in lezel na travnike, k vodi in v gozd, da je pulil in nabiral, kar se mu je med rastlinami posebne vrednosti zdelo.

Samostal.

Samo.

Končan je boj, odloženo orožje,
Nikjer sledú sovražnikov več ni;
Njih mrtva trupla krijejo obnožje
Bregóv, ki zora jim glavé zlati;
Utihnolo sovražno je kopito,
Nehalo divje klanje je srdito.

In Samo, krasna viteška podoba,
Velík, krepkejši nego stari hrast,
Slovanov kralj, ki diči ga zvestoba
Podanikov, ljubezen, slava, čast,
Stoji med zmagonosnimi krdeli,
Po ramah padajo lasjé mu beli.

Slovesno dvigne kralj rokó desnico,
Mirú trobenta glasno zadoní;
Bogovom užge sam darov kopico,
Njih dim, bogovom mil, v nebó puhtí;
In izza gor žareče solnce vstaja,
Ko starešinam kralj rokó podaja,

Rokó možaka v znamenje zaveze,
Ki ves slovanski rod objema naj!
Uniči naj kalí sovraštva, jeze,
V ljubezni druži brate vekomaj!
In ko pozdravi vse, prisega glasno,
Nad njim prisego sliši nebo jasno:

„Vse, kar je blago, vzvišeno in sveto,
To kralja vašega vodilo bo;
Srcé, za vašo srečo, slavo vneto,
Bo v miru, v vojski bo vas ljubilo.
Moči napnímo! narod smo mogočni,
Bučele v miru, v boji levi močni“

„Ne toči solz več tužna majka Slava,
Otroke svoje vse objeti sme;
Ne krati več nam vrag narave prava;
Slovanstvo cveti in razvijaj se!
O večna hvala, mili vam bogovi!
Zjedinjeni vsi Slave smo sinovi.“

T. Turkuš.

Studenčeku.

Studenček pod skalo
Kakó si vabljiv,
In v svojej prostosti
Kakó ljubeznjiv!

Midvá sva si stara
Prijatelja že,
Ker dan sem za dnevom
Obiskala te.

Kozarček si mali
S pijačo hladnó
Šumljáje napolnil
Mi vselej voljnó.

A zdaj več izviral
Ne bodeš za mé,
Več tvoje jaz pila
Ne bodem vodé.

Po tujem hoditi
Obsojena sem;
Kakó je to bridko,
Težkó ti povém:

Zgrešiti podnebje
Mi ljubo takó,
In tebe, studenček,
S studéno vodó!

A ti boš, presrečen,
V domovji ostal,
Od koder nikdó te
Ne bode izgnal.

Le bodi in kinčaj
Dolino lepó,
Ohrani te nébo
Še sto let in sto!

A jaz med spomine
Bom svoje sladké
Studenček pod skalo
Zapísala te!

P. P.

Zajčja teletina.

(Humoreska; prosto predelal *J. S—a.*)

I.

„No, gospod Zvitovič, kako vam ugaja v našem kraji?“ vpraša župan Brumen žendarma, ki je prišel po cesti proti njemu.

„„Dobro, prav dobro!““ odgovori žendarm, „„to so krasni kraji v Slov. goricah, desetkrat lepši, kakor na Pohorji.““

„Ali ste si že kaj ljudi ogledali?“

„„Sem že, gospod župan; mislim, da za me tukaj ne bo prehuda, kajti do zdaj sem našel same dobre, pridne ljudi.““

„V obče imate prav, ljubi Zvitovič, pa izjeme so tudi pri nas.“

„„Tako? Bi-li me hoteli g. župan na ktero opozoriti?““

„Ali poznate Pruštovo zidanico?“

„„Še včeraj sem bil ondi, g. župan.““

„Kaj pa se vam zdi o Pruštovem gospodu?“

„„O gospod župan, dober gospod, povabili so me takoj na zajutrek — najboljša zajčja pečenka — in zgovoren, prijazen, prav fin gospod!““

„Zvitovič, Zvitovič! vi tega človeka niste spoznali; on je muhast človek. Kot prijatelj vam povém: Pruštov gospod je vašemu predniku dosti bridkih ur prizadel, in če se ne motim, bode kmalu tudi vas imel v svojej oblasti.“

„„Gospod župan, kaj s tem mislite?““

„Jaz mislim, da še vi ne veste: Pruštov gospod je strasten divji lovec, pa do zdaj ga še ni mogel nihče zasačiti.“

„„Tako, je-li to res?““

„Res je, res, Zvitovič, in do zdaj so se vsi vaši predniki zastonj trudili, da bi ga zasačili. Glejte tedaj vi, da se vam to posreči.“

„„Bomo ga že dobili, gospod župan, bomo ga dobili; le na me se zanesite. Zakaj pa sem že dvajset let žendarm, pa tega ne bi zasačil?““

„Dobro srečo! In na dobro priporočbo se potem tudi smete zanašati. Z Bogom, Zvitovič!“

Pri zadnjih besedah se je županov obraz v zvito-hudoben nasmeh raztegnol, pa k sreči ni žendarm tega opazil.

Zvitovič je bil še le v kratkem iz Pohorja v ta kraj prestavljen, in takoj se mu je ponudila krasna priložnost, svojo novo službo s slavnim činom pričeti. Česar nobeden njegovih prednikov ni mogel izvršiti, to se mora njemu posrečiti! In potem si sme biti svest pohvale — priznanja — višje službe i. t. d. Vse to mu je mrgolelo pred očmi kot plačilo njegovega junaškega čina.

V mislih se je že veselil te sreče, v dejanji pa je užival bolj gotovo sedanjo srečo, to se pravi: Zvitovič je šel od župana v gostilno, da bi si malo grlo namočil.

Kot pameten žendarm pa Zvitovič ni pozabil svojih najnovejših nakanov. Med gosti v gostilni je popraševal, pa prav opazno, saj je bil Zvitovič tudi zvit, o Pruštovem gospodu, o njegovih navadah in različnih okoliščinah, da bi za svoje daljno postopanje imel dovolj trde podlage; včasih je prav zadovoljno zamežikal, češ on že tako vse dobro vé, in ta Pruštov gospod bo kmalu v njegovih pesteh. Res zvit je bil ta Zvitovič!

Pa zakaj so se mu neki gostje posmehovali, ko je Zvitovič precej pozno z dobrim tovarišem iz krčme odhajal? —

II.

Od županove hiše do Pruštove zidanice je bilo kake pol ure hodá. Okoli zidanice so bili rodovitni vinogradi, lepe trate in njive, in na eno stran velik, lepo obdelan vrt s prijazno utico in za vrtom majhen gozd. Med vrtom in gozdom je rastlo malo grmovje, in za nekim grmom je danes že cele tri ure čepel novi žendarm Zvitovič.

Bila je zima in strašno mrzlo. Na snegu je Zvitovič dobro opazil veliko zajčjih sledov v vrt, pa le malokteri je bil iz vrta nazaj. In gotovo, sklepal je torej, postrelja Pruštov gospod vse zajce v vrtu.

Da je Pruštov gospod v svojem vrtu zajce lovil, to je tedaj bila

istina; zdaj je še le bilo potreba pri tem zasačiti ga, kar se mu je pa lahko zdelo, zato je danes že tri ure za grmom čepel.

Pa čudno! danes ni nobenega zajca od nikod.

Še včeraj so morali nekteri tukaj biti, ker so sledí čisto nove videti, danes pa se noče nobeden prikazati. Ali se je tá dolgouha žival zarotila proti zvitemu možu postave?

Na tihem mu je že marsiktera huda ušla iz ust, kajti v takej zimi niti ne enega požirka narediti, to je preveč. Izleze torej počasi iz svojega skrivališča in pusti za danes daljno zalezovanje.

„No, no!“ misli si, „le ne obupati! jutre še je tudi dan; saj tudi Rima niso v enem dnevu pozidali.“

III.

Ko je Zvitovič prišel do zidanice, odprl je Pruštov gospod okno, za kterim je že prej dolgo časa sedel, ter poklical: „Gospod Zvitovič! ali bi se ne hoteli malo pri meni oglasiti?“

Malo oplašen, ker si je domislil, da ga je morebiti Pruštov gospod opazoval, gre vendar v hišo, že zaradi tega, ker ga je mraz, glad in žeja že hudo nadlegovala.

Pruštov gospod ga sprejme s prijaznim in nedolžnim obrazom, kakor da bi celó nič ne vedel ter poreče: „Danes ste se gotovo jako namrazili, torej vam ne bo škodovalo, če kupico vina popijete in malo prigriznete.“

Gospa Pruštova prinese takoj mrzle pečenke in vina, in Zvitovič se vsede in začne prav marljivo zalagati. „To je vse kaj drugo, kakor zvunaj v mrazu na zajce čakati; da bi jih bes vzel — vse zajce!“

„Veseli me, Zvitovič! da vam ta teletina tako diši,“ reče gospodar žendarmu.

Temu pa kar v grlu kos obtiči, tako se je zavzel, ko te besede sliši.

„Kaj, teletina?“ pravi; „jaz dam svojo glavo, če to ni zajec!“

„Jaz vam tega ne zamerim,“ pravi smehljaje se gospodar, „saj vi niste prvi, ki mora mojej ženi to pohvalo dati; ona vé teletino tako napraviti, da je nihče od zajca ne razločuje. Marsikteri bi morebiti prisegel, da je to zajčetina, pa je vendar le teletina, prava teletina.“

„Jaz bi že prisegel, da je to zajec,“ mrmrá bolj zá-se žendarm.

„Ne zajec, teletina, prava teletina, ljubi moj Zvitovič!“ potrjuje ljubeznjivo gospodar, zraven pa marljivo na pol ozebljenemu žendarmu kupico naliva, ktero on prav pridno prazni.

Tako je prišlo, da je bil Zvitovič naposled prav židane volje, v kterej je skoro obžaloval, da je proti tako ljubeznjivemu, gostoljubnemu gospodu koval hudobne naklepe.

Ko misli domú iti, stisne v zahvalo prav vesel roko gospodarju,

gospej in gospodični hčerki, toda pred vrati še enkrat obstoji in ni mu dalo mirú, dokler ni prav prijazno gospodarja poprašal: „Predno odidem, povejte mi vendar, častiti gospod, zakaj je toliko zajčjih sledov iz gozda v vaš vrt?“

„Menda so jih zajci naredili, ljubi moj!“ odgovori prijazno gospodar.

„To že verujem, ali jaz mislim, zakaj ravno v vaš vrt toliko zajcev prihaja?“ Pri tem vprašanji je zvito zamežal in gospodarja od strani pogledal.

Ta pa tega ni hotel opaziti, ampak šaljivo odgovori: „Za gotovo vam tega ne morem povedati, ker še nisem nobenega vprašal, pa mislim, da zavoljo mojega zimskega kapusa, ki še v vrtu stoji.“

„To je že mogoče; ali jaz si tega ne morem razjasniti, zakaj je toliko zajčjih sledov v vrt, nazaj pa skoro nobenega.“

„Veste, ljubi Zvitovič! to je tudi meni uganjka; sam sem že premišljeval, a nisem si mogel tega drugače razložiti, kakor da te zvite živali, kedar se mojega kapusa najedó, navzad bežijo, da jih ne bi kdo kje od zadi nenadoma s svincem poškropil. Imajo pač tudi hudo vest, kakor tat.“

Zvitovič je bil premagan.

„Da, huda vest,“ mrmrá in se osrčuje še k zadnjemu vprašanju.

„Na zadnje še le eno vprašanje, častiti gospod! ali mi ne bi mogli povedati, zakaj ravno danes nobene teh živalij ni bilo na vrt? Tega ne morem razumeti.“

„Zvitovič, Zvitovič! vi se hočete z mano šaliti! Ali morebiti mislite, naj bi vam zajci črez glavo skakali? Če ste jim vi na poti čepeli, kako naj bi pa prišli, saj veste, da zajci nimajo ravno posebne srčnosti. Zato se nikarte z menoj norčevati, Zvitovič! Z Bogom!“

Zdaj je bil popolnoma premagan. Za ušesi se praskajoč godrnja sam s seboj:

„Bes te plentaj! Zdaj sem se pa opekel, da imam zadosti. Ali Zvitovič ne bo svoje časti tako dal . . . Kaj vino, kaj pečenka, kaj vse to! Jaz ga moram zasačiti! Zdaj vendar vem, kamor se moram postaviti, da ga dobim . . . In dobiti ga moram; zakaj pa bi bil Zvitovič? Ha, Zvitovič je zvit!“

Tako je domú gredé mrmral in nove naklepe koval. „Že vém, že vém! Takoj jutre ga moram imeti!“ In za ta sklep je bil zdaj toliko bolj vnet, ker je dobro občutil, kako ga je Pruštov gospod na norca postavil; zato se mora maščevati, predno se kaj o tem razglasi.

Res zvit je bil Zvitovič, in ni imel zastonj svojega imena! —

IV.

Drugo jutro je Zvitovič zopet čepel na preži, pa ne pred gozdom za grmom, ampak na nasprotnej strani.

„Danes pa ne bom zajcem poti zapiral," mrmra zadovoljno in se škodeželjno smehlja.

Pa tudi danes že precej dolgo zastonj preží. Mislil je že, da ga enaka osoda čaka, kakor včeraj, že je hotel debelo zakleti — kar zagleda v lesu sivo žival.

„Ha, kaj je to? . . . Resnično, prav živ zajec! . . . Tako, zajec je zdaj prišel, treba še le Pruštovega gospoda, ki ga bo ujel."

„Saperlot! kakor da bi ga bil poklical! . . . Pruštov gospod že gre proti vrtu — dobro! — na ravnost proti vrtnej utici — dobro — je že notri!"

„Zvitovič, ti si srečen človek! Zdaj pa le opazno na delo!"

V tem hipu je Zvitovič vstal in tiho šel proti hiši. Ondi je zagledal gospodičino hčerko ter jo poprašal po očetu.

„Oče so na vrtu," odgovori mu.

„Kaj pa delajo tam?"

„Zajce lovijo."

„To ga imaš! Zdaj mi pač ne more več uiti!"

Svest si svoje zmage napoti se Zvitovič v vrt. Kar je ondi videl, vzbudilo je v njem posebno zadovoljnost; kajti česar ni mogel nobeden njegovih prednikov doseči, to se je njemu posrečilo. V utici vidi Pruštovega gospoda, ki drži vrvico v roki. Ta vrvica je pripeta na past, ki je v snegu zajcem postavljena. Na železnej v snegu skritej pasti leži kapusovo vehovje in ne daleč·proč stoji zajec — ravno tisti sivi zajec, kterega je poprej videl. Žival še ni ugriznola . . . plašljivo se še na vse strani ozira . . .

„Zdaj je pravi čas!" méni Zvitovič sam pri sebi, pripaše močneje sabljo, zasuče brke, naredi resen obraz in maršira proti utici.

Pruštov gospod je moral njegove stopinje slišati, kajti naglo se proti njemu obrne, povzdigne prst in na usta ga položivši tiho déne: pst!

Varuh postave je vsled tolike predrznosti kar obstal in se ni ganol, kajti koga bi ne zanimalo videti, kako se zajec ulovi? . . .

Zdaj . . . čap! . . . in „hura!" zakliče Pruštov gospod. „Tega že imam. Pridite vendar bližje, gospod Zvitovič!"

Zvitovič se bliža in z glavo maja, kajti čisto je zmeden in ne vé, kaj bi rekel.

Med tem pa je Pruštov gospod že pri zajci stal z vitko leskovico v roki. Ko siromaka zajčeka iz železja reši, prime ga z levo za ušesa, z desno pa mu tako kožuh preteplje, da bi ubogi zajček skoro samega

strahú iz kože skočil. Potem ga izpusti, in tepeni zajec dirja z divjo naglostjo v goščo.

„Le beži in povej to svojim tovarišem!“ kliče gospodar za njim, potem pa se obrne k Zvitoviču in pravi: „Ta je dobil svoj dél; gotovo več na moj vrt ne pride. — Dobro došli, gospod Zvitovič!“

Zvitovič pa je bil ves iznenadjen in pobit.

„Glejte,“ nadaljuje mirno Pruštov gospod, „kako izvrstno sredstvo sem jaz iznašel, da svoj kapus pred zajci varujem. Kakor ste ravno zdaj videli, tako naredim z vsakim zajcem. Te grde živali mislijo, da smejo brez kazni mojega kapusa jest hoditi.“

Zvitovič še je vedno molčal.

„Na to misel ste me ravno vi včeraj spravili. Množina zajčjih sledov mi ni celo noč dala mirú.“

Zvitovič še si zdaj ni mogel domisliti, kaj bi rekel.

„Ljubi gospod! pa še eno reč sem s to šalo dosegel. Zdaj nobena teh živalij ne beži več navzad, ker že svoj dél prej dobí; saj ste sami videli, kako je ta našeškani zajec pravilno bežal.“

Zvitovič je bil premagan — popolnoma je bil premagan! Nobenega upanja ni več imel, da bi se mu njegov tako lepo osnovani junaški čin posrečil.

Popolnoma vdan svojej osodi sprejel je povabilo Pruštovega gospoda in šel tudi danes z njim v hišo, da bi se ondi vsaj nad njegovo zajčjo pečenko in nad njegovim vinom maščeval.

Pa tudi danes je moral zajca za teletino jesti, kajti vedno prijazni in gostoljubni gospodar mu je prigovarjal: „Le vzemite, če se vam poljubi, pa ne mislite, ljubi Zvitovič! da je zajec, ampak teletina je, prava teletina!“

Svobodne misli o našej izobrazbi.

(Konec.)

IV.

Jaz prehajam k nravstvenej izobrazbi našega naroda. Naj svoje mnenje že naprej povem: ta izobrazba se meni ravno tako potrebna in nujna vidi, kakor umeteljnostna in znanstvena. Ne samo kolikor si človek ali narod tvarnega in umstvenega kapitala pridobi, ampak in še bolj nravstveni (moralni) pridobitek podkrepljuje njegov život. In ta naloga, nravstvena, dala bi se pri nas ne pretežko izvrševati, zató ker ima naše ljudstvo dobrih sposobnostij k temu.

Naš narod ima vse dobre (kakor tudi vse slabe) nravstvene lastnosti

slovanskega plemena, kolikor te iz davne preteklosti poznamo. Prof. Krek, skrbni in zanesljivi opazovalec slovanskih običajev in slovanskega značaja, o lastnostih starih Slovanov sledeče sodi: „Kar značaj in običaje starih Slovanov zadeva, izrazujejo se o tem inostranski pisatelji, tako grški kakor nemški, večjidel ugodno. Po njih sodbi so stari Slovani narod miroljuben, marljiv in blagodušen, nepokvarjeni sinovi prirode, brez zlobnosti in zalezljivosti, ljubitelji starodavnih šeg in navad, strastni zemljedelci, kteri stalni posel je neizmerno deloval tudi na hranljivost prvotnih njih dušnih nazorov . . . Vsi pisci brez izjeme hvalijo izvenredno gostoljubje slovansko . . . Pa ne samo mirnim tujcem bili so stari Slovani postrežni in dobrodušni, tudi proti ujetnikom so se bolj po človeško obnašali, kakor je bila sicer v onih časih navada . . . Ta običaj je bil tem častnejši, ker so Slovani med vsemi narodi edini tako delali . . . Pa tudi proti ženstvu so bili blagi . . . Bili so tudi nasproti domačinom ne manj dobrosrčni. Starcem, bolnikom, ubožcem so stregli z največjo skrbljivostjo in pomočjo . . . Prirojeno jim je bilo junaštvo; prim. Srbe in Hrvate pri osvojenji svojih novih naseljenj, Polabce in zabaltijske Slovane v bojih za bitnost, Čehe v sijajnih dobah svoje povestnice . . . Med napakami naštevajo oni pisatelji nesložnost Slovanov, o kojej na več nego enem mestu govoré, ono nesložnost, ktera svetli značaj tega naroda jako omadežuje . . . Zato ne zavzimajo Slovani v povestnici ni z daleka onega mesta, ktero je pripadlo ostalim sorodnim narodom v Evropi.“ Tako govori o starih Slovanih g. Krek v svojej znanej knjigi: „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“. — Kdor to, po grških in nemških, tedaj Slovanom gotovo ne preveč prijaznih pisateljih posneto sodbo resno pomisli in stari značaj Slovanov značaju naših sedanjih Slovencev primerja, prepriča se brž, da ona sodba tudi dandanes popolnoma velja. Značaj slovanski je že bil utrjen, ko so bila slovanska plemena v sedanja svoja selišča potisnena. Tudi je značaj nekaj dolgo in težko dobitega in pri „hranljivosti“ Slovanov tedaj tudi kaj težko izgubljivega. Kakor namreč v prirodi celó „mrtva“ telesa ono stanje in ono „živo“ moč pridržujejo, ktera jim je utisnena, dokler niso od zvunaj po tujih močéh spremenjena, tako se tudi „živi“ narodi svojega značaja trdno držé po istem za ves telesni svet veljavnem zakonu prirode.

Narod pa, ki take lastnosti v sebi hrani kakor slovanski in tudi naš slovenski, mogel bi pri skrbnem, nepretrganem in pravem odgojevanji do visoke stopinje nravstvenosti dospeti. „Nesložnost“, skoro edini veliki madež, ki se nam sporočuje, in pa lahkomiselnost, ktero bi menda smeli onemu madežu po pravici na stran prideti, dala bi se po resnem prizadevanji mnogo zmanjšati. Podlaga nravstvena je tedaj brez sumnje dobra; pogledimo, na kakov način in v kterem smislu bi torej bila višja nravstvena izobrazba našega naroda mogoča! —

Že iz tega vprašanja je spoznati, da še nikakor našega ljudstva ne smatram kot nravstveno izobraženega. One lepe in hvalevredne lastnosti, ktere so kinčale naše pradede in so se ohranile v sedanjih njih potomcih, še same nikakor ne veljajo za dovoljna znamenja prave nravstvenosti. One so samo sposobnosti in podlage k pravej moráli.

Vsa nrávstvenost je namreč postavljena na znanost in pa na krepost volje. Brez pravega znanja ni prave morále; to, kar se brez njega vidi morála, je le slučajna dobrota, brez trdnega korena, tedaj jako omahljiva. Ravno takó tudi morála brez krepke volje ni možna. Znanosti so prva podlaga moralnosti, ker človek svoje dolžnosti in obvezanosti do svetá in samega sebe edino po znanostih zvé t. j. da preučuje svet in zakone prirodne, kteri so svetu od najvišje močí, Bogá, utisneni. Kdor se po teh zakonih, ktere nam razum razodeva, vlada in obnaša — in k temu je poznavanja teh zakonov svetá treba —, samó ta more v nravstvenosti resnično napredovati. Pri znanji pa ga mora tudi trdna volja podpirati, kajti brez dvombe je človeku le predostikrat pametno in nespametno, dobro in zlo na izbiro dano, a človek mora s premagovanjem svojih za slabe spoznanih strastij in razvad po edinem pravilu pameti ravnati, k čemur je trdne volje potreba. Sokratova morála — dà ta sloní na znanji — bila je po tem svojem načelu izvrstna, a učeni svet je ni vedel prav ceniti,* ker je imel samó njene pomanjkljivosti pred očmi. Glavni dve njeni pomanjkljivosti pa ste: da se Sokrat ni hotel ozirati na prirodoslovske nauke, v kterih so zakoni zadrževani, in pa da je odgojo volje preziral, ozirajoč se na edino „znanje“ (*ἐπιστήμη* ali *σοφία)*. Aristotel je slednjo pomanjkljivost dopolnil s tem, da je še utrjevanje in okrepljevanje volje zahteval. Ravno v tem pa obstoji večjidel nravstvena odgoja, da se človek vadi, trdno in neomahljivo držati se zakonov prirode. Nravstvo modernih modroslovcev, ki je postavljeno na edine zahteve človeškega društva, na tako zvano „altruistično načelo“, je brez dvoma pretesno. Ko bi morála edino v društvenih (rodbinskih, državnih, občečloveških ali mednarodnih) razmerah tičala, kje bi potem ostale dolžnosti, ktere ima človek do sebe samega (tudi, če bi kot Robinson na kakem samskem otoku životaril)? Pravo načelo morále mora pa neomejeno veljavo imeti t. j. „princip“ biti, in to tudi za „individij“ (posamca) ravno tako veljati, kakor za človeka kot člen društva. Po mojem premišljevanji ne vidim v ničem takega načela, kakor v edinih zakonih prirodnih, ktere človek s pametjo in znanstvom razumeva in kterim se pokorjavati mora, ako noče svoje pogube. Tudi

* Čudovito je, da niti Kantu prava podlaga („prava“ ménim, kolikor se dá z razlogi kot taka dokazati) morále ni bila jasna. Še danes ni modroslovstvo do edinosti v tem dospelo. Gori izrečene these pa se mi zdé take, da bi se dala na njihovej podlagi *nravstvena* sestava osnovati.

stari in moderni „fatalisem“, po kterem bi človek bil brez vse volje, torej že k hudemu ali dobremu obsojen, ne odgovarja dejanskim izkušnjam in se mora iz nravstvenosti izključiti. Izkušnje življenja nas učé, da človeška volja več zmore, kakor bi človek s početka sam verjel. Akoravno je vsak človek zakonom prirode podvržen, tako da se jih iznebiti ne more (na pr. teže in privlačnosti zemlje), vendar pa ima on tudi mnogo upliva na vodstvo prirodnih sil ter jih zna celó v nekojej meri krotiti, odstranjati ter v svoj prid obračati („regnum naturae“ imenuje to F. Bakon). Nekoliko svobodnosti človek vsekako uživa in, kakor zgodovina svetá in morále učí, ravno toliko, da mu je mogoče moralno živeti. Da je človeštvo tega mnenja že od nekdaj do danes bilo, to svedočijo vse deželske postave in vse narodne šege, ki hudo kaznujejo. Jaz bi tu navel v poseben dokaz mnenje možá, ki ni bil prijatelj ne verskim dogmam, ne modroslovskim, filosofičnega kralja Friderika Velikega, ki se takó-le izrazuje: „Ali ni človek jako svóboden, kedar so mu razne stvari predložene, ktere on presoja, ktere pretehtuje (penche) eno proti drugej, in za kterih eno se na zadnje odloči pri svojej izbiri?“ * Svobodnost volje še daleko ni od filosofije ovržen predmet (da-si se je mnogo pisalo proti njej; jaz omenim samó Schopenhauer-ja in Spencer-ja), ampak je še vedno predmet marljivega preiskavanja (prim. Laas-ov najnovejši sestavek o tem). ** — Vse to omenjam samó zato, ker fatalisem smatram za nravstveno kugo, ktera — kakor nam povestnica turskega naroda kaže — skriva kal pogube v sebi. Tudi sem to hotel na tanje opomniti, da ne bi naš narod menda rok križem držal, češ vse je zastonj, ampak da bi previdel visoko ceno in veliko moč svobodne volje in bi se lotil resnega dela. —

Da v našem narodu še prave, samosvestne moralnosti ni, to pričajo prvič naše znanstvene pomanjkljivosti, potem slaba naša, rekel bi mlačna, javna volja, ktero nam kažejo slabi narodni napori, in posebno razdrobljenost in nesložnost našega naroda. Nesložnost, glavni greh naših pradedov, je večjidel posledica naše še neutrjene nravstvenosti. Bolj kakor vsa druga sporočila o značaji slovanskem priča nam edina ta napaka, da se on ni pokorjaval in se še danes ne pokorjava onim zakonom, ki vladajo v zgodovini človeštva, po kterih narodi edino do moči in blagostanja prihajajo, ako brzdajo svoje strasti in se udajajo slogi in edinstvenemu vodstvu. Pri Slovanih pa je prevladala strankarska strast in „individualna“ (posamčevska) svobodnost nad pokorščino do celote. Najžalostnejši zgled in dokaz tega vidimo v poljskej povestnici. Poljska država je bila mogočna, dokler so jej pretile zvunanje oblasti; ko pa je menila, da je

* Oeuvres de Frédéric le Grand. tom. IX.

** V „Vierteljahrsschrift f. wissensch. Philosophie“ 1880

varna, podkopali so plemiči („šlahtici“) kraljevsko moč in podjedli s tem žile državi. Pomanjkanje enotnih ciljev, strastnost in nerazumevanje složnega delovanja — tedaj nemoralni nagibi — vrgli so nekdaj Jugoslovane pod „tursko kopito“, izpod kterega jih zdaj velevlasti rešujejo. Kolikor zaprek déla ta nesložnost jugoslovanskim književnostim, o tem se vsak na prvi pogled prepriča.

Ozrimo se zdaj na sredstva, ki bi našo nravstvenost zboljšala in povišala. V prvej vrsti naj bo naša javna in rodbinska kakor tudi zasebna odgoja povsem nravstvena t. j. naj teží na znanje in utrjenje volje. Nekoliko več strogosti pri odgoji bi nam ne škodilo; red, pokorščina, složnost je prvi temelj rodbinskemu in javnemu življenju. Da se pri tem brez zaslombe na véro nič ne dá doseči, učí očividna izkušnja. Javna odgoja našega ljudstva ne more drugačna biti kakor na krščanstvu osnovana. Modroslovje še nikakor ni do utrjenih nravstvenih načel dozorelo; torej bi se nikakor ne moglo v moralno odgojo kterega koli naroda porabiti. Ko bi narodu versko morálo vzeli, pahnoli bi ga v nravstveni „vacuum“ ali v moralno noč. Kdor je modroslovsko in krščansko morálo primerjal, ta mi verjame. Naj še enkrat Friderika Velikega navedem: „In ko bi evangelij drugega nauka ne imel ko ta: Ne storite drugim, kar nočete, da se vam ne stori, — človek bi bil k izreku prisiljen, da to malo besedic zadržava jedro (la quintessence) vse morále.“ —

Tudi državno zakonodajstvo ne more morále nadomestovati; kajti ono učí nravstvo edino na kaznovalno stran, a ne poveda, kaj se ima, ampak samó kaj se ne sme storiti. Iz negativnih pravil pa še nikakor ne sledí vse, kar se ima positivnega storiti.

Važna šola morále je javno mnenje. Ono res da ni nezmotljivo, ali vendar je silno mogočen činitelj morále. Glavno nalogo, javno mnenje izraževati, prevzelo je časopisje ali novinarstvo. Novine so sicer večjidel negativno učilo morále; one namreč svarijo in objavljajo zle čine in zločince. V tem, da grehe in pregreške javno očitajo, obstoji njihova moč, moč „šeste velevlasti“, kakor jo je Napoleon (III.) krstil, ali kakor neki učen žid pravi: „Die Federmacht ist die Weltmacht geworden“. Ali novinarstvo ima tudi positivne nauke širiti s tem, da hvali očito, kar je res hvalevrednega. Vendar pak novinarstvo ne bi smelo samo na sebi kot časopisje, temveč kot neoskrunljivo glasilo občinstva, učitelj nravnosti biti. Zato naj bi občinstvo — saj le ono dela „javno mnenje“ — ostro in neusmiljeno pazilo, da se njegova glasila ne obračajo njemu samemu v zlo in škodo. Neobhodno potrebno je, da se javni listi, osobito oni, ki so večjemu občinstvu namenjeni, ne prepuščajo popolnoma samovolji enega samega človeka. Zato naj bi se občinstvo upiralo vsemu, kar je po pravilih in načelih zdravega in izobraženega uma človeškega — proti nravstvu. Uredniki pa se morajo nepristransko ozirati na taka

načela, ko bi se kdaj občinstvo spozabilo. Take razmére v novinarstvu vladajo na Angleškem. Časopisje je tam zadnji in najvišji tribunal ali sodišče morále, kar je se vé da le pri popolnej svobodi tiska in pri visokej izobrazbi angleškega naroda mogoče. Ta cilj je tudi pri nas dosezanja vreden.

O mnogih drugih sredstvih javne nravstvene izobrazbe bi še lahko tu svoje nasvete izrekel, ali naj bo za zdaj gore rečenih dovolj! Samó enega naj še omenim:

Čisti nravstveni nameni z ene strani, z druge svobodna in samostalna kritika — to ste dve glavni pogodbi zdravega nravstvenega napredka, kteri se pričakuje od naše bodočnosti.

V Brnu, 20. novembra, 1880.

J. Pajk.

Dr. Ljudevit Gaj in ilirska ideja.

(Dalje.)

Književni proizvodi Gajevi. Listovi. Tiskarnica. Knjižnica.

Novo življenje na Hrvatskem, na ktero je Gaj narod iz smrtonosnega spanja probudil in kteremu je od početka mnogo let ne samo na zapuščenem, s kopinjem in trnjem zarastlem polji književnem, temveč tudi skozi državne težkoče, moral pot krčiti in nadelavati, zavzelo je njegove moči tako, da mu je za lastno književno delovanje povse malo časa ostajalo. Razven nekaj pesniških poskusov iz njegove mladosti, priobčenih v zagrebškem zabavnem časopisu „Luni“, kakor: „Pesma od Zagorja“, „Razvezanje zganjke“ (1826), „Podrtine Cesargrada vu Zagorju“ (1828), prevod elegije Mathissonove: „Na podrtinah grada staroga“ in dr., ter omenjenih knjižic: „Die Schlösser bei Krapina“ in „Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisanja“ — sestavil je od l. 1830—35. in v Zagrebu tiskom izdal še nekoliko pesnij v narodnem duhu, kakor na pr. „Slavoglasje“ (1832). A gotovo najznamenitejša je ona obče poznana in priljubljena, polna navdušenja: „Još Hrvatska nij' propala!“ iz leta 1833., pesen, ktera se je med drugimi domorodnimi v dobi našega „ilirstva“ širom po domovini glasila ter navduševala narod, a še tudi dandanes vznaša srce vsakemu rodoljubu. Akoprav nima ta pesen velike pesniške cene v sebi, doprinesla je brez dvombe mnogo k temu, da se je narodni duh na Hrvatskem probudil.*

Pripravljajoč za „Novine“ in „Danico“ razne sestavke po potrebi

---

* Nahaja se „Još Hrvatska“ tudi v Razlagovej „Pésmarici“ II. izd. str. 127.

okolnostij in razumku občinstva, napisal je tudi sam mnogo raznih pesnij, sestavkov in političnih člankov. Od sestavkov tiskanih v „Danici" odlikujejo se po rodoljubnem duhu: „Proglasi", „Nětila"; povestne in narodopisne razprave: „Naš narod", „Uvod u pověstnicu Velike Ilirije", „Tko su bili stari Iliri?", povestno-mestni opis „Krapina"; za tem „Banoslovje", „Leljiva". Za tisek je tudi pripravil „Dogodovštino Ilirije Velike", ktero je napisal vsled vsestranskega napadanja, ali na svetlo je ni izdal razven nekoliko ulomkov v „Danici". In mnogo ostalega književnega dela njegovega leži še v rokopisih, izmed kterih se jih največ nanaša na domačo književnost in povestnico.

Listovi Gajevi bili so edino grlo, s kterim so se po širokem raztrošeni, drug drugemu še neznani sinovi iste matere sklicavali k težavnemu delu na čisto neobdelano polje. Bili so polni narodnega duha in zanosa, pa so čitatelje svoje zmirom budili na uzajemno slogo, čuvanje narodnosti in sploh literarne in politične samozavesti. Misli v njih izrečene prijemale so se src in bile so plodonosne. S temi glasili se je bila zares znatna sprememba v narodnem življenji Hrvatov in drugih Jugoslovanov učinila. Gaj sicer v svojih listih ni baš izvenredno mnogo pisal, ali zato jih je izvrstno uredoval.

Gajevi listi so bili glasila, ki niso samo jugoslovansko, temveč tudi slovansko narodnost v obče pod svojo obrambo jemala in vsakovrstna napadanja naših sovragov silno pobijala ter na slobodnejše delovanje izpodbujala in hrabrila. Zato so se jih posebno Slovaki poprijeli, kakor je na pr. dr. Rumy, professor prava v Ostrogonu, v svojih dopisih v „Danici" poročal o stanji ogrskih Slovanov, o magyarskih namerah i. t. d. Uzajemnost vseslovanska je učinila, da se je v Ogerskej mnogo mladih Slovakov učilo „ilirski".

Zato pak Kurelac Gajeve liste jako hvali rekóč:

„S ponosom in slavo mi je omeniti, kteri pot so njegove novine nastopile, s kakim krilom vzletele, v kterem duhu dihale, s kakim ognjem bojevale. Ne samo da se je poprijel prostranejši jezik, kterega je dalmatinski um izbrusil, dalmatinska knjiga obogatila, dalmatinska usta osladila, nego začel se je tudi razbijati verski razdor in nemir; učila so se plemena od svojega popuščati, a skupnemu pridavati, po slogi težiti; začel je narod o sebi pomišljati in o svojem edinstvu; razmišljavali smo, kaj je ljubav do naroda in ktero li njeno pravo; ogledali smo se v spomenike stare naše slave; vzdramili smo se in se postavili onemu na pot, kdor bi nam dobro ne hotel. To so steze Gajevim novinam."

Izmed rokopisov, ktere je Gaj nabral po Dalmaciji, osobito v Dubrovniku — teh „slovinskih Athenah", prepustil je mnoge „Matici ilirskej" za izdavanje, a tudi sam je ob svojih stroških izdal več zani-

mivih starih spomenikov iz izvrstne, zlate dobe; tako: Hanibala Lucića „Skladanja“ (1847), Dinka Ranjine „Pjesni razlike“ (1850), Ignjata Gjorgjića „Pjesni ljuvene i razlike“ (1855), Bernarda Karnarutića „Vazetje Sigeta grada“ (1866) o svečanosti tristogodišnice slavnega Nikole Zrinjskega, z dobrim uvodom in tolmačenjem od sina Velimira Gaja. S skrbjo in troškom Gajevim izšel je tudi „Izbor igrokazah ilirskoga kazališta“, počenši od l. 1841.; na njegov povod in trošek je svetlo zagledal prvi obširnejši „Němačko-ilirski slovar“ (1842.), kterega sta po Gajevem nagovoru sestavila Ivan Mažuranić in dr. Jakob Užarević, in še mnogo knjig in knjižic raznega sodržaja. V obče je bila Gajeva „Narodna tiskarnica“ uzor novega ukusa in tvornica knjig, ker je posebno v prvej in najtežjej dobi zares nenavadno podporo dajala.

„Kaj je bilo z Gajevo tiskarnico, kako je v njej vse kipelo in mrgolelo, vešči ljudje se za njo nabavljali, hrvatske knjige, ktere so bile pozabljene, prosipavale se iz nje, in slava njenih pismen lepo rezanih, lepo utisnenih, kako se je razlegala, o tem — velí Kurelac l. c. — ne pregovorim, ker gre to v nižjo slavo človeka obrtnika.“ —

No s pohvalo je govoriti o drugem Gajevem ustavu, s kterim je on podpiral vsako književno podvzetje in vse rodoljubne mlade književnike in vrstnike. To je njegova lepa, bogata in v nekem oziru dragocena knjižnica, ktero je Gaj potujoč po velikem slovanskem svetu od nabranih tam rokopisov in knjig ustrojil ter gledé na povestniško, jezikovno ter zemljo- in narodopisno poznanje jugoslovanskih dežel sostavno dovršil. Popolen nje katalog je spisál in na svetlo izdal sin njegov Velimir Gaj v rečenej knjigi: „Knjižnica Gajeva; ogled bibliografijskih studija“, Zagreb 1875., in v kterej pisec-izdajatelj med ostalim govori:

„Ta knjižnica je v osmih velikih, okusnih, steklenih knjižnikih in v enem pismarji shranjena. Ona se je osnovala o zori našega preporoda, a od tedaj se je nabirala, tako da je s preporojeno književnostjo enakomerno rastla. Kakor se iz spiska razvidi, po broji zvezkov daleč prekosi svoje male skromne drugarice. V njej nahajaš dosta dragocenih spisov različne sodržine, a po največ povestniških del o naših zemljah jugoslovanskih, izvorov za povestnico o „Velikej Iliriji“, knjig starostavnih, starotiskanic, „inkunavalj“, pergamenov, zemljokazov in rokopisov — redkih in preredkih, izmed kterih je še znaten broj neizdanih in takih, ki se ne nahajajo ni v drugej knjižnici, ni v osebnej, ni v javnej slovanskej, pa tudi ne v zlatej Pragi, ni v Petrogradu, a to v različnih jezikih izobraženega sveta, ter se ne mogó oceniti baš ljubitelju take stroke književne. Razven tega blaga sodržuje ta zbirka nekolike povestnične oljnate slike in umetnine, pak tudi množino obrazov znamenitih oseb osobito iz prevratne dobe, več tisoč grboslovnih likov in povestničnih

lesorezov. A zanimivo je, da se v tej zbirki vsak, dà najneznatnejši del nanaša na povestnico, ali na jezik, ali na život, ali na običaje našega naroda.“

Kako je Gaju njegova knjižnica bila posebno na maru in v ceni, vidi se iz tega, kar g. Velimir v tem oziru dalje piše:

„Knjižnica njegova mu je bila zenica (punčica) njegovega očesa, ktere se ni nikdo smel dotaknoti. Dà pač nikdar ni bil v tolikej nevolji in pomanjkanji pri vseh nemalih potrebah za sveto narodno stvar, da bi ne bil žrtvoval poslednjega novčiča, samo da s kakovo koli novo pridobitvijo pomnoži in obogati svoj dragi zaklad.“

Gaj je svojo knjižnico jako skrbno čuval, a bila je vendar zmirom odprta mladim književnim bratom, njim na radost, a narodu na korist.

„V dobi narodnega preporoda,“ piše sin Velimir, „dokler še ni ni spomenka bilo o kakovej čitalnici, o matici, o narodnem museji, a kamo li o jugoslavenskej akademiji, bila je očetova knjižnica i čitalnica i matica i narodni musej i akademija i zamemba vsemu. Njegova knjižnica bila je v istino ognjišče, na kterem je ves s prvobitno prosveto prosvetljen, „pismeni“ narod ogreval ude, ozeble na ljutem mrazu duševnega mrtvila in odrodne mržnje domače.“

Zato je bil Kollár ali Šafařik, obiskujoč pok. Gaja, izustil o njegovej zbirki lepo pohvalo. K odprtemu knjižniku pristopivši odtisnol je z laktom knjige na polici, podbočil se ter iz dna duše izrekel priznanje: „Ako bi, dragi Gaj, ne bili storili nič drugega, nego da ste skupili to zbirko, zadosta bi bili koristili svojemu narodu!“

Knjižnico Gajevo sta cenila professor in knjižničar akademijski dr. Mat. Smodek in professor gymn. V. Babukić na 40.000 fl., in 50 najodličnejših narodnih zastopnikov v hrv. saboru priporočalo je l. 1874. saboru, naj knjižnico kupi in domovini ohrani. —

Gajeve zasluge o jugoslovanskej, osobito hrvatsko-srbskej književnosti.

Gaj ni bil ravno po svojem poslu književnik. Na tem polji se on ne more meriti s proslavljenimi moži tedanje književnosti. Pa ako se danes narodna književnost bolj razširja, temeljitejše napreduje ter se v vsakej stroki tako bujno razvija, da se vse njene strani skrbno gojijo in da je pri vsakej dovolj marljivih delavcev: tem slavnejši je spomin na Gaja, ker je on začetnik pokreta in borbe. Uprav po tem momentu zaslužuje Gaj večjo važnost v kulturnej povestnici svojega naroda, nego bi jo zaslužil po absolutnej ceni svojega delovanja. Ravno o Gaji veljajo besede velikega Kollára: „Kdo ve slovanském národu počet dialektů umenšuje, ten má takovou zásluhu jako ten nejslavnější auktor a spisovatel; nebot’

skrze to činí národ velikým, pevným, celým, k literatuře a vzdělanosti schopným.“ * .

Ves literarni in politični razvitek Jugoslovanov se ima posredno ali neposredno pripisavati Gaju, kteri je odgojil mnogo izvenrednih učencev in pridobil orjaških duhov za velikansko zadačo jugoslovanskega sveta. Gaj je upravo stvoritelj in vzdržitelj pomisli južnega slovanstva.

„Vse do Gaja“ — piše dr. Šulek l. c. — naglaševali so samo pojedini pisci sorodnost južnoslovanskih plemen; no malo kdo je maral za njihovo umovanje: v praksi, v življenji vladala je uprav mržnja med Šokcem in Vlahom, med Kranjcem in Hrvatom, med Racem in Bunjevcem. Gaj je prvi začel propovédati na vsa usta ljubav in slogo vsem jugoslovanskim granam, dokazujoč jim, da smo vsi sinovi ene majke. A to njegovo evangelje je obrodilo krasen rod. Dandanes ne dvoji nobeden izobražen južni Slovan, da je to vse njegov rod, kar živi med Triglavom in Balkanom, a da je znamenje prostote in gluposti — zaničevanje kterega koli sorodnega plemena. Pojás uzajemne ljubavi in sympathije, s kterim so danes opasane vse jugoslovanske veje, slavil je prvo svoje do tedaj nečujeno slavje leta 1848., kedar je srbski patrijarh hrvatskega bana umestil, na oči slovenskega odbora, prišedšega v Zagreb, da izjavi željo Slovenije za zjedinjenje s trojedno kraljevino. A drugikrat se je kazala sijajno jugoslovanska sloga, kedar je sabor naš (hrv.) proglasil enodušno ravnopravnost Srbov in Hrvatov — pa eto vse do danes niti so se Hrvatje povlašili, niti Srbi pošokčili, kakor so se bile zbale nektere duše. Kedar koli se spomnimo tega našega neizmernega narodnega napredka, treba nam se spomniti Gaja, ker je to po največ plod njegovega nastojanja, kteremu je do smrti veren ostal; plod njegovega poziva v kolo ilirsko, v kolo sloge, kteri se je skoro odzival v vseh rodoljubnih jugoslovanskih srcih. Ime ilirsko bilo je, kot ime neutralno, samo symbol te sloge, tega duševnega edinstva, ker na kako realno unijo nikdo ni mislil ni — razven naših neprijateljev.“

Ta sloga, ta sorodnost je še našla očitnejši izraz v književnej ednoti, s ktero je Gaj zvezal duševni život vseh jugoslovanskih kolen. „Gaj“ -- veli se dobro v omenjenem Wigandovem naučnem slovniku — „storivši sredstvo zveze med Hrvati in Srbi po „ilirizmu“, dal je jugoslovanskim plemenom jezik, kterega so mogla vsa sprejeti kot jezik izobražen in kot jezik književen, a zato ne zatajijo svojega plemenskega

* „Kdor v slovanskem narodu število dialektov zmanjšuje, ta ima tako zaslugo, kakor najslavnejši književnik in pisatelj; kajti s tem dela narod velik, čvrst, cél, za literaturo in izobraženost sposoben“ (v knjigi: „Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slovaky“ — izdal jo V. V. Tomek v Praze 1846., na str. 111).

jezika, ker je onemu koren v tem; on jim je dal književnost, ktero morejo vsi s ponosom zvati svojo, ker se vsi v njej zopet spoznavajo.“

To je tista velika in krasna ideja Gajeva: zjediniti literarno vse prebivalce od Planin do Balkana, od Donave tja do egejskega morja.

Temu edinstvu književnemu bilo je nujno potrebno sredstvo — eden pravopis; kajti dokler je vladalo do deset načinov pisanja, ali pravo govoréč, dokler je vsak pisec drugače pisal, dotlej ni bilo mogoče ni pomisliti na književno edinstvo. Mala je sicer sama po sebi slava, kakovo pismo izmeniti, a zares tudi mala hvala, o čemer so se morali osvedočiti na pr. pri Čehih Hanka, a pri Jugoslovanih dr. Gj. Augustinović, Starčević, Danjko, Metelko in mnogi drugi, kteri so pomanjkljivo latinsko abecedo poskušali nadopolniti s cirilskimi ali tudi s povse novoskovanimi črkami. Vsi ti in ostali niso našli odziva v narodu. A Gajev pravopis (po izvoru Husov) zasel je dično mesto pri tisočah bratov slovanskih. Vsi z latinico pišóči Jugoslovani popustili so svoje često jako nespretne, z vsakovrstnim neslovanskim krpežem po načinu magyarskega, italijanskega in nemškega nagrdjene pisave, ter so prejeli Gajev po mogočosti najdovršenejši pravopis, kterega so se deloma že prej naši bratje Čehi posluževali, in kterega je Gaj, pozivajoč se na starejše rokopise in knjige hrvatske, priredil za jezikoslovne potrebe posebnih glasov čistega hrvatsko-srbskega jezika. S tem je Gaj privedel jugoslovanske pisce, a torej tudi neposredno jugoslovanski narod v literarno duševno dotiko z ostalimi Slovani avstrijsko-ogerske monarhije, kterim ali povse ali samo v glavnem rabi analogičen pravopis, poimenoma Čehom, Slovakom in Poljakom.

Kar se Gajevega pravopisa v obče tiče gledé označevanja pojedinih glasov, pohvalil ga je že veleslavni dr. P. J. Šafařik v „Časopisu českého museja“ l. 1837. zv. I. str. 125—127. Ta slavni mož naziva ta pravopis organičnim (= ustrojnim, glasu prikladnim, ker določuje za vsak pojedini, z organom človeškega jezika proizvedeni glas posebno enostavno znamenje), a pri tem ga še imenuje najprostejšega in najdoslednejšega med vsemi slovanskimi pravopisi latinskega pisma, — pa kaj še več? — da v oziru prostote in doslednosti mu ni enakega v celej Evropi.

Okolnosti niso dopustile sprejeti cirilico, akoprav se z njo edino, vzlasti kakor jo je Vuk Stefanović Karadžić priredil, vsi glasovi jugoslovanskega jezika mogó naravno naznačiti; a da vsaj vsi Hrvatje, dà pač i Slovenci (razven znaka „ć“) z enakim pravopisom pišejo, to je ponajprej Gajeva zasluga, kteri je prvi v tem pogledu razvil zastavo sloge in srečno zbral okoli nje vse zapadne jugoslovanske ogranke. Dà, ako bi Gaj ne imel nikake druge zasluge za južne Slovane, njegov

pravopis bi ga storil neumrlim. Saj nas že samo ime „gajica“ ali „gajevica“ zmirom spominja slavnega nje stvoritelja. No akoprav tudi ta popravljeni način pisanja ni popolno dovršen, vendar nam, kakor nas izkustvo uči, jako dobro služi, ter je pri mnogokterej pomanjkljivosti baš prva stopinja k uzajemnosti in književnej edinosti južnih Slovanov.

(Konec pride.)

O naselbinskih razmerah na Goriškem in Gradiškem v XVI. stoletji.

(Za „Kres“ spisal prof. *H. J. Bidermann* v Gradci.)

Najvažnejšim zgodovinskim virom prištevamo tako zvane urbare t. j. uradne zapiske, v kterih nahajamo zabeléžene dolžnosti, a včasih tudi pravice gosposkih podložnikov. Se vé da zamore take zabeležke le oni koristno porabiti, ki zna v njih razločevati bistvene stvari od nebistvenih ter vé uvaževati posebnosti, ki tičé skrite za priprostimi besedami. Za izvedenca pa so taki s prva malo da ne zoperni zapiski žive priče, ki o našej davnej preteklosti govoré. Oni nam namreč razodevajo stvarí, o kterih nobene druge listine ne poročajo, ter nam dostikrat nadomestijo obširna raziskavanja, kajti v njih se tako rekóč v natančnej sliki zrcalijo določne, polagoma vzrastle razmere.

V sledečih vrsticah podajam nekaj iz dveh urbarov, ki zadevajo razmere na Goriškem in Gradiškem v XVI. stoletji. Starejši urbar je iz leta 1523., in izdala ga je deželno-vladarska kommissija. Njegov original se je nahajal, prej nego so ga pridružili deželnim listinam, v kranjskem deželnem arkivu med tako zvanimi „vicedomskimi“ listinami, kjer sem ga po blagosti kranjskega deželnega odbora in po velikej prijaznosti arkivarja gosp. Jos. Pfeifferja pred več leti uporabljeval. Mlajši urbar se pa nahaja v arkivu c. kr. namestništva v Trstu in se po svojem glavnem obsegu na leto 1556. nanaša, če je tudi njegov rokopis še le proti koncu XVII. stoletja pisan ter mnogo dostavkov iz tega časa sodržuje.

Prvi urbar nam podaja več pravoslovnih pojasnil, iz drugega se pa bolj na tanko in globlje razvidi, kako je prebivalstvo sestavljeno, tako da se obadva med seboj dopolnjujeta. Bilo bi pa velike koristi v obojnem, ravno omenjenem smislu, ako bi k tem, tukaj objavljenim localno-zgodovinskim črticam za tó poklicani domoljubje donašali svoje doneske. In nikdo ni bolj za tó poklican, nego častivredna duhovščina v gore omenjenih pokrajinah. Deluje se naj na pr. tako, kakor že mnogo in mnogo let z najboljšim uspehom dela ne-

utrudljivi in učeni g. prof. dr. Št. Kocijančič v Gorici, kterega delovanje je vsega posnemanja vredno.

Pisatelj navzočega sestavka se zatorej navlašč bavi s XVI. stoletjem, ker bi se morda po župnijskih maticah in v drugih duhovnikom priročnih pomočkih primeroma le malo podatkov za starejšo dobo nahajalo Tem več gradiva pa nam podajajo crkovni zapiski za novejšo dobo, in treba bode samo le, da se ti zakladi objavijo in jih mi potem v svojo korist obrnemo.

V sledečej sestavi ločim, kakor to najbolj ugaja, okraj na levem bregu reke Soče od onega na desnem, ter združim po tem takem vse localno-zgodovinske podatke, ki so po obeh urbarih raztrošeni, v dve skupini.

Najčešče se omenjajo kraji okoli mesta Gorice. Tako je bil leta 1523. v kraji „Unterm Thurm" (ta kraj se še sicer leta 1556. nahaja, a dandanes mu ni duha ne sluha) Peter Welizić za župana (Šupan), in kaže se, da je bil on najbrž prvi župan, ki ga je tam izvolila „soseska" (Nachbarschaft), kakor se je občina takrat imenovala. Omeni se namreč razločno, da ni bilo tam pred beneČansko vojsko, ki se je l. 1509. začela, nobenega župana, temveč da je takrat „deželni birič" („Landscherg") sklicaval podložnike ter jih silil, da so svoje dolžnosti izpolnjevali. Ob času vojske pa je vendar le deželni sodnik uvidel, da je potreba podložnikom volitev občinskega predstojnika prepustiti, dà celó jim tako zaukazati.

V Spodnjej Vertojbi (Nieder-Vertoiba) je županoval leta 1523. Ivan Clemenčić. Ta se je veliko pritoževal o nepokorščini „Martilauercev" (?), ki so se drznoli kljubu občinskemu ugovarjanju vrt zasaditi. V Bukovici je takrat župansko službo opravljal Andrej Šusterčić. Njega sta izvolila vaški sodnik in uradnik (Amtmann), a občinski članovi so to volitev odobrili. Tam je bila navada, da je občina sama volitev prevzela, ako ni bila z možem od imenovanih opraviteljev izvoljenim zadovoljna, in uradnik je imel pravico to volitev opovreči, a tedaj pa je zopet z vaškim sodnikom vred občini nasvetoval moža, ki je obestranski zaupanje užival. V Bilji (Biglia, vas, ki se je takrat „Fideldsdorf" imenovala) bil je župan Peter Mežik, vsled občinske volitve, ki se je deželnemu sodniku samo na znanje dala. Leta 1556. jih je bilo med tamošnjimi davkoplačevalnimi posestniki več z neslovanskimi imeni, kakor Moller, Schwab, Formentin, Furlan, Freiherr von Coronini, Costa. V Orehovlji (nemški: Orechola in Orelauch, ital. Raccogliano, ktero poznamenovanje se sicer v uradnem krajevnem imeniku od l. 1873. ne nahaja, a najde se vendar v primorskem šematizmu od l. 1819. za neki oddelek glavne občine Merne) bil je l. 1523. župan Juri Luka Clemenčić, in sicer ga je občina izvolila. Okoli leta 1556. so imeli

tam posestva razven drugih tudi Gregor Scheu kot naslednik Jerneja Jennauer-ja, potem Joh. Baptist Fhr. v. Garzaroll in „Cullau Tallian", tudi „Furlan" imenovan. V Merni (ki se l. 1523. jednači s krajem „Japinitz", ki ga še l. 1556. in dalje naprej nahajamo) bil je l. 1523. župan „Clar Sannta". Tamošnja deželna sodnija se je bajè po nekem starem poročilu razprostirala do Krasa in čez njegove vrhove blizu do Duina, od koder je šla meja čez Temničo do reke Vipave in ob njej do mlina „Napredin". Pri Sv. Andreji (pod Gorico) je bil Peter Luckhman za župana; v kraji, ki se Peć imenuje, imela je stara goriška rodbina Bruederle neki dvor, in tam je bil zemljiški podložnik po imenu Juri Lucifer. V Solkanu (Salcano) nad Gorico je opravljal županstvo Juri Kuslin, in tam so plemenitaške rodbine: v. Neuhaus, v. Orzon, v. Dornberg, Bruederle in Thurn delile med seboj zemljišče in gospodstvo; v bližnjej Ravnici (Raunica) pa je bil župan Rupert Martinčić, in sicer so ga imenovali za župana gospodje pl. Thurni, čijih uradnik je bil takrat Avguštin Grebinger. V Gargaru (Gregar) je županoval Mahor Clemenčić. Med naselniki nahajamo tukaj leta 1556. imena, kakor Budina, Millostin, Baron, Doliak, Gollop, Jerne, Brattig, Janussegh, Radigna, Cogoi. V Deskli je bil l. 1523. Andrej Sunec župan.

Med mestom Gorico in Vipavo, torej ob reki enakega imena in ob pogorji, ki se od severja sèm do rèke razprostira, bilo je tudi mnogo krajev, ki so zabeléženi v deželnem urbaru. Tako najpoprej Vogerska (Ungersbach), kjer je imel okoli l. 1556. grof Ivan Khünburg mnogo posestev. Tam je tudi imela rodbina pl. Hizing dvor in bil naseljen Tomaž Cingerle. Poslednje ime ima tudi neka rodbina, ki je po srednjem Tirolskem močno razširjena in se je menda na Goriškem takrat udomačila, ko so tukajšnji grofi posedali goriško grofijstvo, kakor tudi pustersko (in poprej že ečavsko) dolino. V Ozeljanu (na gori vzadi za Vogersko) nahajamo l. 1523. zraven župana tudi sodijo (Sodia, Schöffe). Obadva je volila občina, a potrditi ju sta morala potem deželni sodnik in uradnik. Sodija je bil tam Clement Pačić, sodnijski sel pa Vanutaz. Povrh so še bile tukaj rodbine Sodavić, Csepavanić, Fritka in Rampacher. V Šempasu (Schönpass) so bila občinska opravila celó enako razdeljena, samo da ni tukaj župan (1523: Tomić Mattić), kakor je bila sicer sploh navada, temveč sodija imel pogostiti gorskega sodnika, ki je prišel gorsko-sodnijske davke od vinogradnikov pobirat. Med zidarji in stavbarji se tu imenujejo Trefančić, Volkh, Jopić, Beginić, Japić. Kmetje iz Osseg-a so se leta 1523. mestu Gorici za stražnike ponujali, pa dolžnost do tega se nobena izpričati ne dá. A kmetje od Sv. Mihela so morali, vsak zá-se, šempaškemu županu po dva „šilinga" polja dajati, kar se je „Vinpantschina" imenovala. V

Cepovanu (Chiapovano, Tschepobon), od prejšnjega kraja po visokih gorah ločenej vasi, bilo je v začetku XVI. stoletja samo deset staroustanovljenih kočarij (Huben), a v kratkem so vendar novi naselniki okoli stoječi gozd iztrebili. Med takimi prišleci se imenujejo: Rencho, Podgornigg, Bremiz, Schulligoi, Bratuss, Päglović, Qualla, Grossier, Ariaviz, Leban, Squarza, Kumar, Zereigoi, Munzina, Mrakh, Medved, Goriupp, Lipussicech, Allez, Stumić, Lapagna, Malović in Jakob Peyer. Neki Podgornigg je že leta 1523. tamošnje županstvo oskrboval.

Ako se vrnemo zopet na staro cesto, ki Gorico z Vipavo veže, dojdemo najprej v Cernico (nemški: Tschernautschach), kjer je bil za župana Juri Vovčić, ki je imel pravico trikrat na leto ples dovoliti (o velikej noči, o binkoštih in o pustu). Vasi Vertovin (Wotyjach), Gojače (Gaunatschach) in Sela (sedaj pripada k Cernici) delale so vse skupaj le éno županijo, in župan jim je bil leta 1523. Gregor Strnat. Med tamošnjimi kmeti se naj le imenujejo Primus Krt, Blaš Blaškuta in Matija Wrkhitz. Naselnikom teh vasij je bil deželni sodnik — sodnik prve stopnje; proti njegovim razsodbam so se pa smeli obračati na „plemstvo“, t. j. na goriško deželno glavarstvo; in od tod je tekla pravda v državljansko-pravnih zadevah do „regimenta“ v Innsbrucku, a v kazenskih je pa bil najvišja sodnijska stopnja — deželni glavar v Gorici. Ravno tako so bili tudi Sv. Tamas, Skrilla, in Dobranlje samo éna občina, in njej na čelu je bil sodija (1523: Primus Veržan). Ondotni kmetje so bili gledé robote posebno za Tabor od Sv. Križa odmenjeni, kterega je po njihovej izpovedi začel graditi poslednji goriški grof okoli leta 1483. Takrat je gradbo vodil in nadzoroval Anton pl. Thurn, čegar potomci so si pozneje sodnijstvo čez kmete, v okrožji onega Taborja stanujoče, prisvojili. Vid pl. Thurn je bil se vé da tudi zastavni lastnik grajščine: „sv. Križ“, in kot tak je prej omenjeno sodnijstvo tudi čez grajsko obmestje na streljaj daleč razširil. A v petek na križev teden je vendar vsako leto k Sv. Križu došel vladarski deželni sodnik, da je na potoku „Kobel“ med sodnjim okrajem goriškim in vipavskim mejo obnovil. Vsled tega je tudi poklical národni zbor (den Kirchtag), pri kterem so morali stražiti prebivalci od Sv. Križa, Cernice, Šempasa in Lokabic-a. Leta 1523. je bil Tomaž Vodapivez župan pri Sv. Križi. Med tamošnjimi kmeti se ob istem času nahajajo imena, kakor Nadlischik, Jurkić, Vullić, Brutina, Schgerle, Rutar, Batahel, Wurzl, Schlanutza, Saunna, Vokriz, Otzwick in Klebic. V Prebačini ob reki Vipavi je bil leta 1523. župan Juri Waniek; v Batulji (Petaulach) pa ni bilo župana, temveč tam sta takrat o podložnosti ondotnih prebivalcev pričala Jeronime de Daniel in Francesco de Peizan, ki sta pa sicer sama priznala, da še ondi dolgo ne prebivata.

Izmed krajev, ki so zdoli pod Vipavo, imenujejo se v urbaru od leta 1523. Lokavic, Voisčica, Novaves, Plesiviča in Gabroviča. Čudno se nam zdi, da je bil v Novej vesi (Novas) za župana Wastian Vegall, kar bi človeka skoro sililo, pri tem na drug, enako glaséč se kraj misliti, ako bi ne bilo pristavljeno, da se je duinski (Duino) glavar utikal v tamošnjo sodnjo oblast, a to se mora le na Novoves nanašati. V Voisčici (Wonschitz) je županoval l. 1523. Paul Wessiak (Bessiak?). Pod njim so bili tudi kraji: Lisjaki (Lossech) in Podlassi (Podlesach). V Gabrovici (zdaj oddelek občine: Zgoniko) imel je svoj sedež župan, ki je bil od goriškega glavarja odvisen ter imel nalogo, da je vso davščino, ki se je v denarji in blagu v Gorico odrajtovala, nabiral. Leta 1523. je opravljal to službo Tomić Samperger.

V okrožji kanalske doline (gosposka: Tolmino) bil je na levem bregu Soče samo eden, h Gorici pripadajoč kraj: Idria ob Egken (pri Bači?), kjer je bil Gregor Jernečić od deželnega sodnika po želji tamošnjih občanov za župana postavljen. Tem več krajev pa nahajamo na desnem bregu Soče, kjer so prebivalci ob enem deželnega vladarja imela za svojega zemljiščnega gospoda. Ti kraji segajo od Anikove do vasi Vilesse in proti zahodu tja čez Codroipo.

Anikova (Anichau) je bila s krajem Plaše (Plaw) skupaj éna županija ter pripadala k fari: „Canal“, a imela zraven župana tudi „sodijo“ za predstojnika. Prvi se je l. 1523. imenoval Gregor Perman. V državljansko-pravnih zadevah se je od deželnega sodnika appellovalo na deželno glavarstvo, v kazenskih stvaréh pa na poglavarja deželnega vladarja v Gorici. Župan v Nosni (Nosel) se je pisal za Gregorja Fickfakh-a. To vas je posedal okoli leta 1450. neki patricij iz Čevdata (Cividale), potem pa jo je dobil Vigil pl. Graben, in okoli l. 1523. je bila pod nižjo sodnijo gospôde iz Orsane in Orzona. V „San Martino“ pri Kvieski (Quiesca) sta pričala za staro navado Zuan Giacomo (Svann Jacomo) in Valentin Krabath. Še jasnejše se pa kaže furlanski upliv v Vedrijanu (Vedrignano), kjer je bil sicer l. 1523. Miha Janičić župan, a za župana ga je bila postavila opatica od S. Maria Valle v Čevdatu, in potrdil ga je sodnik v Kanalu, Mister Albertin de Cusa, ki je tamkaj tudi sodnijske dnevne obravnave oskrboval. V Kvieski je takrat bil vaški župan Miha Schatzer. Tudi drugi stanovniki so imeli nemška imena, kakor „Schmied“ in „Schneider“, a nadvladujejo pa vendar le slovanska, kakor: Makušić, Wunšić, Jackhin, Cuculić (Tschutschalitz). Vas je pripadala k fari „Lucinico“. Tamošnji dušni pastir je terjal in zahteval, da so morali zaostali sorodniki za vsakega pokojnika po 30 zadušnih maš plačati. V Senici je županoval Lukež Castagnavić. Občina je morala semenj pri Sv. Primuži na gori „Planina“ (na planinah) oskrbovati in čuvati.

Mnogo več so morali v tem oziru storiti kmetje od sv. Florijana (San Floriano). Po ukazu dež. sodnika imeli so daleč na okrog enake policijske službe opravljati, osobito pa na osmih semnjih v Gorici, potem v Chiaporanu, pri sv. Lorenci i. t. d. Župan jim je bil Cotzian Saubić, s priimkom „der Sohn des Breganten“. On je bil iz kraja „Lucinico“. V urbaru iz l. 1523. navedeni tamošnji kmetje imajo povse slovanska imena, kakor Bratušničić, Makošić, Corenčić, Pukalča, Comanlo itd. Na romanski upliv pa nas vendar spominja beseda „Saltner“, kakor so vinogradnega čuvaja imenovali. Ne manj kakor štiri „saltnerje“ nahajamo pri vsakej tako zvanej „gorskej pravdi“. Pozneje se je tukaj med starodomače prebivalstvo vrinolo mnogo tujih življev; tako so se bila tu že proti koncu XVII. stoletja udomačila imena, kakor Formentin, Possarell, Malligoi, Coronini, Alessio in dr., potem Pessler in Reillinger. Posebno so se laški posestniki eden za drugim na kmetijah vrstili. Posestvo, ki je bilo koncem XVII. stoletja lastnina Tomaža Paduana, dobil je potem Pascul Talianut, in od leta 1672. ga je posedal Peter del Aqua. V vasi „Ober-Zevou“ je županoval Lienhart, sin Hermann-ov, v Peumi (Paum) Urban Sussalic, v Podgori Andrej Bregant. Te občine so veliko prebile po stoprv leta 1509. uvedenih stražah (Scarten). Ravno imenovana vas Podgora je morala o vojnih časih 14 mož v Gorico za mestno obrambo pošiljati. —

V Koprivi se začenja okraj z mešanim prebivalstvom, kjer vse povprek, Furlance in Slovane nahajamo. Poldrugo stoletje pozneje se taka mešanica že tudi v Podgori prikazuje, tedaj že dalje proti severju; na to je gotovo uplivala ona sprememba, ki se je v Gorici, ravno omenjenemu kraju nasproti ležečem mestu, vršila. Posebno se to iz tega razvidi, da je več davkoplačevalnih posestev iz nemških rok prišlo laškim rodbinam v last. Tako je bil tedaj (okoli l. 1670.) Horac Posarell naslednik nekega gospoda pl. Reschauer-ja, Lorenc Terpin pa nekega Adama Schiffmanna. Mimo tega pa so imeli takrat v Podgori posestva: Zigole, Brugnolli, Versa, Moskon, Visentin, Comell, Narduz itd. Tukaj je tudi prebival „Hyeronimus v. Troyer“ iz neke stare plemenite rodbine v pusterskej dolini na Tirolskem. V Koprivi je leta 1523. županoval Lienhart „fiol di Jacom Zeylar“. V Moraru najdemo za priči moža po imenu: Piero Fiol in Domenego de Toffelo, ki sta v imenu cele občine svoja mnenja izrekla. Robota za grad Cromaun (pri Cormons-u) se jim je odpravila, odkar se je grad posul. V „San Lorenzo di Mossa“ je bil župan Piero fiol de Manfio. K dolžnostim tega občinskega predstojnika se je tudi prištevalo, da je moral ob semnji deželnemu sodniku zastonj hrane dajati, a za to mu je ta prepuščal denar, ki se je plačeval za podeljena plesna dovoljenja. Imenovani župan Piero se je leta 1523. zeló pritoževal o velikej množici dež. sodnika

spremljajočih, prepirljivih ljudij, ki so pri takih priložnostih hoteli vsi pri njem dobre gostije imeti. V Lucinicu (Lutscheney) je bil takrat od občine izvoljen župan — Juri Khoss. Njemu je bila dolžnost, da je moral z biriči vred one deželne uradnike zastonj preživiti, ki so okoli po deželi jahajoč darove od podložnikov nabirali, kar se je „pojezda“ imenovalo. Tukaj je imela goriška rodbina Pessler mnogo posestev, a razven nje tudi okoli sredine XVI. stoletja precejšnje število laških in furlanskih rodbin, tako posebno Panizoll, Bernardis, Savorgnano, de Ross, Fornasar, Brugnolli, Zandomenigo itd. Med slovanskimi rodbinami so se z razprostrtimi posestvi ponašale rodbine: Khoss (tudi „Bregant“ se imenuje), Perkho, Kragnizza in Colaučić. Vas Corono je zastopal pred kommissijo, ki je l. 1523. urbar urejevala, Baptista fiol del Luxardo, sin tamošnjega župana. V Medeji (Medea) je župan Maurić (?) prišedši pred kommissijo izrekel, da imata posestnika dveh v občinskem okrožji ležečih „hub“, z imenom Baltazar Zeman Cachet in Mister (gospod) Casparo de Chagapass dolžnost, mu pri zalezovanji zločincev pomagati. Tudi v Fratti se je kommissiji kot župan predstavil mož, ki ni bil Slovan po svojem imenu, namreč: Martino de Bona Aqua, in sicer je naznanil, da neki morata tamošnji semenj čuvati Daniel Cromaun-ski (Cormons) in Mister Leonhard Rankors-ski iz Čevdata. V njunih rokah je bilo potem tudi sodnijstvo, in njima niso samo „tafernarji“ in kramarji, temveč tudi peki davek odrajtovali, kar nas na romansko občinsko ustavo spominja. V Versi je bil Zuan Reila za pričo poklican; ondotni župan pa, Piero del Degan, ni bil mož, kterega bi si bila občina za svojega zaupnika izvolila, temveč njega je sodnijski oblastnik z dovoljenjem deželnega glavarja za župana postavil. Župana v Romans-u, po imenu Canduss (Candutsch?), sta pa sodnik in uradnik skupaj z občino vred odbrala. V kraji „Vilesse“ naposled, tam kjer se Soča z rečico „Torre“ staka, županoval je Ambros de Milan, kterega je sodnijski oblastnik dr. Baldinon za župana izbral. Ta doktor je bil zasebni zdravnik soproge cesarja Maksimiliana, in je po cesarskem darilnem pismu od 22. jun. l. 1507. to vas v dar dobil (villam Vilescum sitam et jacentem sub comitatu nostro Goritie et pro parte sub dominio castri Duini). Ker je pa še ta vas bila povrh pod v benečanskem okrožji ležečo faro „San Pietro“, pridobival si je tedaj tukaj laški živelj vseskozi svojo veljavo.

Ravno tako razmerje se nahaja tudi po vaséh: Borgo Pacco, Jalmico, Crauglio, Gradisca in Goriziza pri Codroipu; te vasi so prišle namreč večjidel še le vsled bormijskega (Bormio) mirú l. 1521. iz začasnega benečanskega gospodstva pod avstrijsko vlado. Zadnji dve vasi ste še bili povrh brez vsake zveze s skupnim goriškim okrajem ter potisneni tja v sredino benečanskega territorija. Ali kteri kraj je pa

dandanes oni, ki se v urbaru od l. 1523. Drämbschina imenuje, ne morem povedati. Nahajati se je moral neki tam blizu Ogleja. Priči, ki ste o tamošnjih posestnih razmerah pričali, sta pa bila Zuan Leonnardt in Wastian de Tesi.

Kar se pa mesta Gorice samega tiče, oskrboval je l. 1523. od meščanstva izvoljeni mestni sodnik Miha Khusman njegova opravila. S plemstvom in njegovimi posli pa ni imel celó nič opraviti; dà on ni smel niti v njegove hiše stopiti. Tem večje važnosti pa je bilo za meščane, ali se je plemstvo sredi v mestnem ozidji še bolj razširjalo, ali se je pa njegovo posestvo drobilo in krčilo. Plemstvo ni nikakor priložnostij opuščalo, da bi neplemenitih svojih sosedov ne izpodrivalo. Tako nas podučuje neki uraden dopis v arkivu nekdanje dvorne kamere v Gradci, da je leta 1566. Anton Fhr. v. Thurn, bajè da bi si razširil svoje imenje v gornjem mestu Gorici, poskušal spraviti pet kmetov iz Gornje-Vertojbe ob njihovo pri njegovej hiši stoječe poslopje, v kterem so svoje pridelke shranjevali. Dvorna kamera se je pa vendar le za kmete potegnola in s poročilom dné 28. septembra l. 1566. vsaj toliko dosegla, da je nadvojvoda Karol ukazal, da se naj poprej po prijaznej poti imenovanemu baronu v dosego svojega namena pripomaga.

Primeroma največjo izgubo je v pokneženih grofovinah: Gorica in Gradiška, in osobito v mestu Gorici brez dvombe nemška narodnost trpela. Ona je še bila tam sredi XVI. stoletja, — samo po zbirki darilnih pisem mlajšemu urbaru privezanih sodéč, — kakor med meščanstvom, tako tudi med plemstvom in malimi posestniki po več nego sto rodbinah zastopana. Po več ur na daleč okoli mesta Gorice nahajal se je težko kraj, kjer bi tedaj ne bila najmanj éna nemška rodbina posestva imela; pri nekterih občinah je bilo v tistem času tudi po 8—10 takih rodbin, a okoli l. 1670. so se one (zopet po gore imenovanem viru) že na tretjino skrčile, in dandanes bi bilo težko, njim v tej ali onej občini še kakega sledú najti.

H koncu se še naj omeni, da so imeli tudi Židi posestno pravico, vsled ktere so se čez célo XVI. stoletje v onih dveh grofovinah kot posestniki obnašali. Tako je imel leta 1553. Joël Gentil („ein Jud" veli se izrečno v zapisku) posestvo na Soči blizu Solkana, in Žid Ventura je posedal l. 1556. vrt v Cormonsu, ki je pozneje v last prišel Salomonu, dediču Žida Jožefa.

Obraz rožanskega razrečja na Koroškem.

Spisuje *Janez Scheinigg.*

(Dalje.)

Samoglasnik E.

Rožansko razrečje ima petero glasov za *e*:

1. Govori se *a* namesto *e*, kar smo pri samoglasniku *a* dokazali.

2. Navadni *e*, ki je enak nemškemu *e*. Po meri je dvojen;

a) *e* je kratek, na pr. blĕʻ = Fleck, vĕč, pĕč = pač, lĕ, sĕ, mĕ, tĕ, šĕ, plĕh = Blech, špĕh = Speck itd.

Kratke so tudi sledeče sklanjalne končnice: acc. plur. m a s c. stúdancĕ, ʻam'nè = kamene, brovcè = borovce, párnohtlĕ = parnohte, celínĕ, otročè; gen. sing.; nom., acc. plur. f e m. lípĕ, céstĕ, óhradĕ, štápnjĕ = stopnje, ščírĕ = sekire, ščérĕ, sʻálĕ; nom. sing. n e u t r. brémĕ, ajcè, dríevjĕ, ʻámenjĕ, múrjĕ, smríečjĕ, talè, Ž'hpólĕ (tudi H'špólĕ) = Žihpolje (Višpolje?); nom., acc. plur. míestĕ, dravésĕ, ʻolésĕ, vínĕ. V spregi je *e* kratek v 3. pers. sing. praes.: órjĕ, bášĕ, vlíečĕ, nasè, barè, račè.

b) *e* je dolg in odgovarja večinoma starosl. ę: brême, brêza, cêsta, čêča = Puppe, črêtovec = Edelföhre, davêt, dasêt, dêbvo, dêvo, Hêba = Eva, flêten, hrêda, jêča, jêza, jêv, ʻlêčati (ʻlŏčím), ʻlêti (ʻóvnam), lêd, lêča, lêsa, lêto, lêžam (lŏčí), mêd = Meth (mădʻ= med = zwischen), mêča, mêsto, mêra, mêter, mrêža, navêsta, nêʻej = nekaj, Nêža, papêv, pêd, pêna, pêst, pêt, pêta, plêve, plêzam plêzati, prêdam prêsti, rêp, rêpa, rêzat (sup. od ríežam, rázati), sême, sʻlêda, srêča, smrêʻa, strêha, snêmati, svêt = sanctus, têsva, trêsam, vasêv, vêča, vês = vas, vêra, vêter, vêžam vêzati, vprêžam vprêči, vzêmam vzêti, začêti.

Zategnen *e* imajo tudi nom. in acc. plur. f e m., ako je končnica naglašena: vodê, horê; razrečje natanko razločuje teh besed gen. sing. od nom. in acc. plur.; prvi se glasi vodè, horè, drugi pa sovzê, žalê, mvadê žánĕ (tudi mvadê žanê); dalje dat. plur. debel na *i*: ldêm, zobêm, vasêm, hosêm, in sledeče oblike: dvêh, trêh, obêh, dvêma, trêm, obêma, z dvêma, s trêmi, z obêma; čuje se tudi: polê (ravnú polê).

Rinezem se izgovarja samo še v besedi: mies*en*c; zlog *ent* nahaja se v tujkah: véntati (pomagati) = wenden, léntati = landen, pléntati = blenden, féntati = pfänden.

3. Staroslov. ѣ izgovarjajo Rožanje po dvoje; v spodnjem Roži in po celovškej okolici glasi se *ie*, in sicer kakor govori koroška nemščina *ie* v Kr*ie*g, v*ie*r, St*ie*r; naseljenci zvrhnjega Roža pa imajo čist *i*; ljudstvo to različnost prav dobro pozna, kajti v spodnjem okraji zabavljajo zvrhnjim Rožanom: „Bomo prišli v Podhorjani ml*i*ko j*i*st.“ Meja obojemu govoru se nahaja na Bistrici (Feistritz im Rosenthale).

V sledečem podamo nekaj primerov tega izgovora: Besíeda (besída), bíeh = beg, bíežati (bížati), imp. bíeži, part. bíežov (praes. b'žím), biev (biv) = bel, blied, brieh = breg, bríezje, bolíezen, ciev = cel, cíeliti, cíep'm, cíer'ov, cviet, čriez = čez, čríešnja, čríevel, čríeva, díevam = delam, díevam = devam, (z dêvam = z delom), díem ali dénam = denem, dríemlam, dríeve, díeža, hníezdo, hríeh = greh, hríešn" = grešnik, hliev, jied, jiem, jíedov (jêdva), jesíen, jíezd = jez, jíež, 'líešče = klešče, 'ríeham = kregam, 'ries = kres, 'liep, lies, líetam, líezam (lésti), líev = lev (na pr. na líevo ro'ó), míen'm = menim, míesenc, míesten, míeste = mesta, mlíe'o, míeh = meh = Blasbalg (mêh = mah), míesiti, Níemec, níet'm = netim, obíečvati = obetati, odpríeti, odríeti, osíeba, píeč sup. od pačám - pečí, píes" = pesek, píevec = pevec, potíepati se, povíem (povéti), povíest, pracíep, pried = pred v sestavah: príedvreči, prapíerati se, postíelati, ríeč, ríešiti, ríed" = redek, ríesen (rõsníca), ríevščina, ríežam-rázati, síe'am-sá'ati, síečam-séči, síenca, svíet = mundus, slíed, slíep, smíeh, smíem, sníeh, slíečam, sríeda, sríež, stíena, stríeva, svíeča, svíet'm = svetim, svíeder, šíest, tríeba (tudi treb"), tríezen, umríeti, večíer, večíerja, vlíečam-vléči, víem (vádõti), zbíer = zver, zbíest, zbíezda, zram-zríeti, za'líepati, žlíeb, žram-žríeti.

Le redkokrat se govori tudi po spodnjej dolini čist *i*, na pr. ríva, ívaž, tríb'h = trebuh, prívoz = prelaz, hrívati, hrívenjha.

Nekteri opetovalni glagoli se govorijo z *e* ne z *i*; na pr. posnémati, zajémati, sprajémati, odpérati, odérati, podpérati, podérati, prastérati, ožémati, zapérati, zavérati (zavérnca = Sperrkette); oblik odírati, podírati, podpírati i. t. d. to razrečje nima (Mikl. I. ² 313).

Na *ie* ali *i* se izgovarja tudi loc. plur. débel na *i* z naglašeno končnico; na pr. po vasíeh (tudi po v'síeh) = po vaséh, na vasíeh (na vasíh) = na laséh, pr ldíeh, na hradíeh, na zobíeh, v treh dníeh (dnih), na tlíeh (na tlih), v 'ostíeh, pr zvoníeh.

4. *E* se glasi kakor nemški *ö*; primeri v koroškej nemščini: lõsen, gwõsen, Bõsen; v Rožanskem se vzlasti ta izgovor nahaja, ako stoji *e* pred *j* ali *l*-om; na pr. brõja,* bõl'č = belič, brõs'óv = breskev, cõjna, cõpí, cõdl = Zettel, čovõženj = Draht, črõpína, dõčva = dekle, dõ'va = dekla, dõvíca, dõlím, drõvú, fõrt" = fertig, fõst = fest, horõti = goreti, hrõjam = grejem, hrõším, hmõl, hõnjati, jõsti (jiem), jõzd'ti, 'õ' = keck, 'rõvel, 'rõvlast, 'lõčím, Lbõl = Ljubél, lbõzen (tudi lbíezen), lõtím-latõti, lõžím-lažáti, lõsíca, lõv = Lõwe, mõlam-mlõti = meljem, mõžnar, mõti = imeti, mõdnice, mõtnica, nčõmam = nič nemam = nimam, ndõla = nedelja, nõj'de = nekdaj, nõht" = nekdo, nabõse = nebesa, nõstí (nasám), Nõžõj = Nežica, põlam = peljem, prõja, p'tõl'n = petelin, plõhati = bleichen, põjč = peč, põs'm, põti (pojám), plõstí (padám), plõšóv = plešiv, plõsnov, rõžím se, (rõžati se), rõd'óv - redkev,

---

* Kjer ni v sledečih primerih naglasa, naglaša se *ö*.

rōja, sōd'm = sedem, sōdím-sadōti, sōjam-s'játi, stōníca, strōlím, štōjam-štōti, tōstú = testo, trdōjst' = trideset, vōja, vōjžá = veža, vōl"' = velik, vrōjam, zōla, zvōlíčar, žōja, žōfa = Seife, žōn'n = ženin, žvōčam-žva'áti.

Isti izgovor ima zlog *ej* v sklanji prilogov, t. j. v dat. in loc. sing. fem., v spregi glagolov pa velevnik na *aj* in *ej*, in razven teh tudi še *a* v instr. plur. ženskih imen, ako ni sklanjalna končnica naglašena; na pr. rōjsanōj púš', vsúečōj hor", na vášōj líp', po zvŕhnjōj dolín'; dévōj = delaj, dévōjte, líetōj = letaj, j'"hrōj = igraj, ríbōj, jōj, povōj, hlōj, pohlōj, pohlōjte, mōj, mōjte; za mízōm', mad šíšōm', z bú'alōm' (mad hvavám', Madvodám', z ro'ám', z nohám'). Zmanjševalna oblika *ej* = *ōj*, na pr. móžōj, pílōj, strícōj, átōj, róhōj, vólōj, Józōj, Pétrōj, Rézōj i. t. d.

5. Včasih se sliši *o* za *e*, vzlasti v zlogu *ev* (*el*); na pr. čov" = čelo, omov" = omelo, vrovc = vrelec, srodíca, žovód (tudi žavód) = želod, žovódec = želódec, žvopvó, brōs'óv, bú'ov, cír'ov, mísov, oróv = orel, osóv, p"óv = pekel, píčov, plítov, púhov, zíbov, žétov, casárjov, casárjava, casárjov' = cesarjev, -a, -o; pastírjov, -java, -jov' = pastirjev; znáncov = znancev, prjátalov, i. t. d.; primeri tudi končnico *el* v tvornem deležniku preteklega časa. Isto tako se izgovarja *o* namesto *e* v dat. sing. moških prilogov: nášom', tŕdom', mín'nom', véčnom'.

Samoglasnik O.

Pri samoglasniku *o* imamo četvero glasov razločevati:

1. Navadni *o*; na pr. apóstel, bojí se, boléti, bovhá, brov"c, čôp, dôbr, dovh, dolína, domáč, hroš = Groschen, hôm, hója, hóvje, hópati = foppen, 'obíva, 'opíto, 'ótrōj, 'ontrolór, moj, mójster, mô'r = moker, nób'l, nós'm, nôv, ôs'm, ôf'n = offen, ôlej, otróc', ôvs, prôb = Probe, políca, póstel, póst'm, roj, rotíti se, rov, rož"č, sopárn, sová, sovzá, svoj, šnópati = schnupfen, tôpov = topel, topíti, vólōj (dem. od vol), vóla, vov' = volk, znóvā, zópern, žovc, žovnír.

Dalje predlogi: *do*, *o*, *od*, *po*, *pod*: dovól'm, dopásti, dopúvne, ohlédam, ohrízam, opráv'm, odpélam, odzvoním, odšóv = odšel, počéd'm, postríežam, popíl'm, podprám, podstáv'm, podjíem.

Tudi gen. plur. masc. ima čist *o*, in to tudi za mehkimi soglasniki: mostôv, pótov, p'sôv, žrablóv, 'rálov, znáncov i. t. d.

2. Govori se *o* kakor glas, ki je med *a* in *o*: nemščina koroških pokrajin ima tak *o* za *a*: wos, lôsn, Voter, Strôsn; ta glas odgovarja gostokrat starosl. ą. Pri primerih bodemo tudi mero (*ô* in *o*) razločevali: bôm, bôš itd., bvôs = Floss, bob, boh, bohát, cô'va, côta, čo', čôrba, dôb, dróbn, fôršnar = Förster, hôba, havôb, hôs, hrôf, hrob = Grab, hrozá, hrozd, hrôte, hôšča, hastrôžnca = ostrožnica, jôher = Jünger (júnjher = Jünger = Lehrling), 'onj, 'ôt, 'ov, 'vôp, 'vôšter, 'opá, 'ôr = Chor, 'rôna, 'oš, 'ozá, 'rop, lpóta, vôh = log, vô' = lok, môdr, mô'a, mol = Mehlwurm, môr'm = moram in

môr'm = morem (glas je v obeh enak, ali ima različno nuanço), môž, nôha, nôrc, nož, o'nó, otró', otó', osanca = gosenica, pod = Fussboden, Dachboden, pôt = Weg, prôd, prôhva, prôtje, rôb, rô'a, rosá, rôža, sôd = Fass, spor''n, strop, šôha, šo' = Schock, štôr, tôča, tôlar = Thaler, tor'' = torek, trot = Drohne, vov, vodá, zôb, žônta, žó'ati.

Ta izgovor imajo še sledeče sklanjalne in spregalne končnice:

α) acc., instr., sing. ženskih imen in instr. sing. osebnih zaimkov; na pr. hódlo, 'rávo, svámo, vodô, horô, (tudi v vúedo, v húero), hvavô = glavo, ro'ô, nohô, z m'nô, s t'bô, s'bô (sabô), ž njô;

β) 3. pers. plur. praes. včô = učé, spô, smijô, lažô, ražô = režijo, pijô, pojô, jadô, snadô; ako je pa končnica brez naglasa, čuje se po spodnjem okraji in okoli Celovca polglasnik, drugod pa *o*, kar velja tudi o nom. sing. srednjega spola; na pr. hréj', hréjo = gredó; víej', víjo (vadô) = vedó; díevŏj', dívajo = delajo; vózij', vózijo; márnvŏj', márnvajo; šívŏj', šívajo; vín', víno; o'n'', o'nó; dév', dévo; débv', débvo; mlíe'', mlí'o.

V tinjskem okraji se končuje acc. sing. fem. na polglasnik: míz' = mizo, líp' = lipo, láp' déčv' = lepo dečvo, pod líp', 'ráv', i. t. d.

3. Zategnen glas, ki se po celovškej okolici in v spodnjem Roži izgovarja kot *ue*, dočim zvrhnji Rožanje čist *u* govorijo. Jarnik trdi v navedenem članku, da se „nikdar in nikjer ne sliši ie, uo, ue mesto ě, ō, temveč le čist i in čist u: snig, lip, rug, bug,“ a temu ne moremo pritrditi, ozirajoč se na izgovor spodnjega Roža in celovškega okraja. Ista meja, ki smo jo našli pri izgovarjanji staroslov. ѣ (ali *i* ali *ie*), velja tudi tukaj; torej od Bistrice po dolini navzgor: buch, ruch, must, nus, navzdol pa: búech, rúech, múest, núes; samo od sebe se razume, da se nahaja tak izgovor le v naglašenih zlogih.

a) Besede, kojih koren ima naglas; na pr. búech, búes, brúed, dúem-dúema, hnúej, húed = god (chud = hud), hospúed, v húest' = zu Gaste, 'úeran = koren, 'úes biti 'óm', 'úes = Amsel, 'úest, vúej = loj, múeč, múest, múerje, núeč, obúežam, vúev = ol, púev = pol, púele, púet = pot (Schweiss) in púet = plot, prúedam = prodajam, na prúede = na prodaj, rúed, súev, s'úez, súnce (po celem Roži), spúevniti se = sich erinnern, púevniti = eingedenk sein, spúevad = spoved, stúe, šúeva, vúez, zúen (zvun, zvuen, zun); búej se, púej, stúej.

Ako se premakne naglas, ne govori se več *u*, temveč *o* ali *ou*; na pr. bojím se, pojám, stojím, dúem-dúema, domâ = zu Hause, hnúej, hnúeja ali hnojá, na hnúej' ali na hnoj'', 'úest, 'ostí, múerje ali morjê, púele ali polê, púela ali polâ, múest, múesta ali mostâ, na múest' ali na most'', pod múestam, múest' ali mostî, múestov, mostôv, núeč, nočí, po noč'', v'h'ó núeč = lahko noč, vúev, vúeva, na vov'', súev, solí, zúen, zvoná ali zúena i. t. d.

b) Gostokrat se spreminja vsled sklanje *o* v *ue* (*u*): nóha, na núeho

(na nohô), na núeje; horá, v húero (v horô), po húerah (po horáh); vodą́, po vúedo (po vodô); pod, na púed'.

c) Pri nekterih glagolih se zamenjujeta *o* in *u* v naglašenih zlogih tako, da ima sedajnik *o*, tvorni deležnik preteklega časa pa *u (ue)*; na pr. povôž'm (položim), povúežov (položil); nasvôn'm, nas(v)úenov; stôr'm, stúerov; tôč'm, túečov; zmôč'm, zmúečov.

d) Nom. sing. srednjega spola izgovarjajo, ako je zadnji zlog dolg in naglašen, Rožanje (tudi spodnji) na *u*: bvahú = blago, drŏvú, 'ovú, m'sû, nŏbú, v'ú = oko, prosú, sŏnú, v'hú = uho, srŏbrú, zvatú; blŏdú = bledo, cŏvú = celo, drahú, hvasnú = glasno, hostú, brdú, močnú, novú, trdú; — a vendar se včasi glas na sprednje zloge umakne: míhnū ali mín'nū, vél'ū. Gostokrat pripuščajo prilogi srednjega spola dvojni izgovor: taš'' ali taš'û = težko, v'h'' ali v'h'û = lahko, módr' ali modrû, 'á'' ali 'a'û = kako; na prvi način naglašajo osobito radi Poljanci; kakor bváh' = blago, dráh', m''s' = meso, hvásn', v''h' = uho, 'óv' = kolo, ó'' = oko i. t. d.

4. Enako kakor zlog *ev* (el) glasi se tudi zlog *av* (al) večkrat na *ov*; na pr. bohvóv = gologlav, hríntov hríntava, mrovlá, norčóv norčáva, pís'ov pís'ale = piščal, prov prava = prav, -a, rovnati, strov strava = zdrav, žov = žal, do tôv = do tal, prívoden = privaden; vendar r''áv = rokav, bo'áv = bokal, 'rváv. Narobe se govori *o* namesto *a*: porháti = parati = trennen, vo''t = laket.

Izpal je *o* v: Frján = Florijan, na trc = zum Trotz, téhra = tu gori. Pondeljek se je predrugačil v: padíel'. Staro obliko hrani: n'čámô = nič ne morem (pogl. Mikl. I.[2] 320). — (Dalje pride.)

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

XIV.

Pilgrim de Windischgraz, plebanus ecclesiae S. Pancratii in Windischgraz, 1330—1354.

Po nesrečnej smrti patrijarha Bertranda je patrijarško stolico nastopil Nicolaus de Bohemia. Bil je ta patrijarh postranski (illegitimus) brat cesarja Karola IV., in je vladal od leta 1350—1358. Cesarjevim uplivanjem je bil od papeža Clementa VI. neposredno za patrijarha postavljen. Prva njegova skrb je bila, da kaznuje ubijalce Bertrandove. Ko je cesar Karol po Italiji potoval, sprejel ga je patrijarh v mestu Vidmu slovesno (1354). Že patrijarh Bertrand je od papeža dovoljenje

dobil, v Cividali ustanoviti vseučilišče, in tudi cesar Karol je v to ustanovitev privolil, naj bi vsi sosednji narodi: Nemci, Ogri, Slovenci in Lahi tam študirali. Neugodne razmere pa niso dopuščale izvršiti te lepe in potrebne osnove. Pod tem patrijarhom je bil župnik pri sv. Pankraci v Slovenjem Gradci: Pilgerim, iz staroslavne, zdaj poknežene rodbine: Windischgretzov. „Kopialna knjiga“ grebinska (Griffen) na Koroškem hrani listino (92. list. str. 2. štev. 128.), po kterej (dne 15. avg. l. 1357.) „Pilgrimus plebanus ecclesiae sancti Pancratii in Windischgraz, nec non archidiaconus Carinthiae aquilegiensis dioeceseos“ z dovoljenjem svojih dedičev 6 mark dohodkov, ktere je on od sina svoje sestre, župnika pri sv. Rupertu „in marchia“ [1] kupil, proštu praemonstratenskega samostana „Grivental“ pod to pogodbo daruje, da se pri oltarji sv. Jakoba vsak dan za njega in njegove stariše mešuje.

Ortolf, sin rajnega gospoda Ortolfa de Windischgraz, potrdi to ustanovitev in obljubi oporoko svojega stričnika držati.

(„Ortolfus (filius) quondam domini Ortolfi de Windischgraz, domini Pilgrimi patruus,“ — quidquid per dictum nostrum patruum dominum Pilgrimum fore dignoscitur perpetratum.“ Pečat: „sigillorum mei (Pilgrimi) et Ortolfi mei patrui signaculis.“)

„Archidiaconat“ koroški je kraj desnega brega Drave segal do Belaka, in ko še je bila starotrška fara pod ljubljanskim škofom, bil je starotrški župnik: „commissarius districtus Bleiburgensis“. —

Slovenje-graška dolina je, kamor stopimo, polna zgodovinskih spominkov.

Tako imamo v starotrškej fari romantično dolinico s podružnico sv. Miklavža, ktera se veli Apače. Zgodovinski spomeniki nam razlagajo to poznamenovanje. Kakor nam codex trad. (c. 85.) št. pavlovskega samostana sporočuje, poklonil je l. 1164. Henrik de Truchsen, soprog ovdovljene grofice Mehtilde liebenavske, samostanu: „decem mansus in valle Gratz“ pri Sečnici (listinski: „Zezniz“); Otto de Truchsen pa je položil na oltar sv. Janeza Krstnika v dan blagoslovljenja: „duos mansus ad Sezniz in valle Gratz“, leta 1187. [2]

Iz tega poročila se prepričamo, da so kakor danes bližnejši mestu

---

[1] (t. j. sv. Rupert na Dolenjskem blizu grada Rakovnika.) Ime „Marchia“ v listinah one dobe zmirom poznamlja levo savsko pobrežje in kranjsko Dolenjsko notri do Karlovca.

[2] Drugi mansus je zdaj Brezovnikovo (Hanžičevo) posestvo s trdnim poslopjem, ktero po svojej podobi pričuje, da je služilo enkrat menihom za prebivališče. V urbarskih listinah je znano pod ponemčenim imenom: Birkhof. V tej hiši je rojen g. Tone Brezovnik, zdaj učitelj v Vojniku, marljiv slovenski pisatelj in sodelavec šolskih časopisov.

in kraju pravili: Gradec, graška dolina, in le bolj odstranjeni so pristavljali pridevek: „Windisch-Windischkingrez“ v razloček od nemškega Gradca. Reka Sečnica teče od Sečnjaka izpod gore sv. Uršule mimo starotrških podružnic sv. Miklavža in Urbana, in se v sredini med Pamečami in sv. Janžem izliva v Mislinjo. Ker so opati samostana št. pavlovskega dobili tam posestva, obviknolo je ime doline: Apače (Apatje) in posestnika: Apačnik. Ta vest je tudi iz drugega ozira važna. Znano je, da so bili okrožja slovenje-graškega (v latinskih listinah: „provincia Windischgraz“) lastniki že od leta 1174. sèm grofi Andechsi. Ker pa že leta 1164. plemenitaše trušenjske kot zemljiščne lastnike ob Sečnici nahajamo, morala je Sečnica biti severna meja tej provinciji, južno je pa brž ko ne delala graška gora blizu virov Velunje. —

Pilgrim de Windischgraz je že bil leta 1330. župnik sv. Pankraca v Slovenjem Gradci, kar nam pričuje neka listina iz onega leta, po kterej mu podeluje patrijarh Paganus civilno in kriminalno oblast, izvzemši obsojevanje na smrt. Listina se tako-le začenja: Paganus Dei et Apostolice S. Sedis Aquiligensis Patriarcha, dilecto filio Peregrino[1], Plebano Plebis S. Pancratii in Windisgrez salutem in Domino sempiternam! V tem pismu mu patrijarh tudi potrdi pravico ribljenja in lova. Datum in Civitate, in nostro parochiali palatio die XVI. Maii, anno Dominice Nativitatis MCCCXXX. Indictione XIII. Eusebius de Romagnono, Notarius.

Objavil je to listino najprej Giuseppe Bianchi v svojej knjigi: Documenti per la storia del Friuli dal 1326 al 1332. Vol. II. Udine 1845., kjer se na strani 395. pod številko 613. lahko po celem svojem zapopadku prebere.

Patrijarh rabi latinsko pisavo: „Peregrinus“, iz ktere je skaženo „Pilgrim“. V tem pismu še nima naslova: „archidiaconus Carinthiae“, ali mi ga najdemo s tem naslovom v drugej listini od 12. avgusta l. 1330., ktero je tudi objavil omenjeni prefekt Giuseppe Bianchi v istej knjigi Vol. I. štev. 629. str. 424. Ta listina je znamenita tudi za crkveno zgodovino krške škofije, in zato jo tukaj priobčimo od besede do besede:

Quia ven. Pater D. Petrus, Dei gratia Archiepiscopus Nazarenus, Plebanus Plebis s. Michaelis de Juna, Paulus, plebanus plebis s. Stephani prope Cillan, Hermanus, plebanus plebis in Nuchlendorf, Peregrinus et Ulricus de S. Paterniano, Georgius, Plebanus in Chaimrich, Albertus, plebanus in Lint, Albertus, plebanus in Richemberge, et Peregrinus, plebanus in inferiori Globantz, Aquilegensis dioecesis, semel, secundo tertio, et peremptorie moniti collectas, sive partes collectarum impositas Plebibus seu Ecclesiis suis de annuis procurationibus

[1] O dobi pod patrijarhom Bertrandom (vladal 1334—1350.) je Johannes de Windischgretz imel „Turrim in Windischgretz“ kot fevd (Lehen); brž ko ne je bil brat Peregrinov (glej Thesaurus ecclesiae Aquil. pag. 453. št. 297.).

Venerabilis Patris D. Bertrandi Dei Gratia Ostiensis et Veltrensis Episcopi Apostolice Sedis in partibus istis Legati, solvere non curantes, interdicti, suspensionis et excommunicationis sententias in hujusmodi non solventes, et eorum Ecclesias generaliter promulgatas per ipsum Dominum Legatum incurrerunt, et sic ligati, et in hujusmodi Ecclesiis interdictis sententias vilipendentes easdem non erubuerunt se immiscere divinis, in sua malitia, et contumacia gloriantes: Idcirco nos Frater Abbas Monasterii Rosacensis [1], Vicarius Venerabilis Patris Domini Pagani, Dei gratia S. Sedis Aquilegensis Patriarche, cui de predictis omnibus et singulis constat legitime, ipsius Domini Legati in hac parte, et prefati Domini Nostri Patriarche auctoritate suffulti, sedentes pro Tribunali, et in hiis scriptis ipsos, et ipsorum quemlibet excommunicatos, et irregulares sententialiter declaramus, et eorum Ecclesias interdictas. Et insuper quia hujusmodi sententias substinuerunt, et substinent animo indurato ipsos hac nostra sententia, Ecclesiis, sive Plebibus jam dictis privamus, et ab eis perpetuo amovemus.

Lata, lecta et publicata fuit dicta sententia et supra per dictum Dominum Vicarium pro Tribunali sedentem Utini, in Patriarchali Palatio, anno Dominice Nativitatis MCCCXXX. Indictione XIII. Die XII. Mensis Augusti; presentibus testibus Venerabilibus Viris et Dominis: Petro Mora de Mediolano altero Vicario dicti Domini Patriarche, et Peregrino Plebani Plebis Sancti Pancratii in Vindisgrez Archid. Carinthie [2], Nobili viro Domino Jannolo de la Turre de Mediolano Christophoro Cavallo, Domicello, et Nicolao Tubatore dicti Domini Patriarche, et aliis C. F. o. Eusebius da Romagnono Can. P.

Iz te listine se prepričamo, da je fara sv. Mihela v junskej dolini (zdaj Šent Mihel nad Pliberkom) imela enkrat župnika, ki je bil (gotovo „in partibus") archiepiscopus Nazarenus; da je že leta 1330. bila farna crkev sv. Štefana pri Celji, da je že bila ustanovljena fara Lint (Lipa, Linden ob Velden) na Koroškem; Globantz inferior je gotovo Klobasnica, Chaimrich — Kamerče (Kammering), Richemberg pa na Goriškem. Tudi Šent Paternian je na Koroškem, Nuchlendorf-a pa ne morem zaslediti. Naj pri tej priložnosti imenujem fare v „Archidiaconatu Carinthiae Aquilejensis", ki so morale leta 1323. „collectas papales" plačevati: D. Prepositus de Juna, plebes in Rinkenperge, Plebanus in Pleyburga, Plebes in Clobazniz superiori et inferiori, plebes in Stayn, et Canonici ibidem, plebes in Morlichio (Moriče), plebes in Capella (kje je?), plebes in Ras (Rož?), plebes in Rarseke (Rosegg?), plebes s. Martini prope Villacum, plebes in Villaco, plebes s. Petri, Abbas de Arnolstein, plebes in Fuernz (Firnitz, Brnca?), plebes st. Stephani, plebes in Eke, plebes s. Danielis, plebes de Choimbrich (Kamerče?), Canonici s. Paterniani, plebes in Veustriz, plebes in Reutlemsdorf (Ratten-

[1] Opatija Rosazzo (Rosach) je stala na Koroškem, ustanovil jo je patrijarh Ulrik II., sin koroškega vojvode Marquarda, iz plemenite rodbine eppensteinske okoli l. 1112.

[2] Peregrinov prednik je bil plebanus Hynricus, confirmatus 27. Aprilis, 1319. ab Patriarcha Pagano (glej Bianchi libro cit. I. pag. 218).

dorf?), plebes in Chirchpach, plebes in Lint, plebes in Paltramsdorf, plebes in Tristach (kje je ta fara?), plebes s. Michaelis prope Gillam.

Pod archidiakonat koroški so tudi spadale crkve: Saldenhofen (Vuzenice), sv. Pankrac v Slovenjem Gradci, sv. Martin pri Slovenjem Gradci in „Wertenstein“, brez dvombe Weitenstein, Vitanje, na Štajerskem. Vse skupaj so morale spraviti marchas LXXXV. cum dimidia et „friscachenses“ (Friesacher) XXXVI. novorum. Bianchi, l. cit. Vol. I. pag. 494. —

Drobnosti.

Poročila srednjih šol od l. 1881. Kakor nam poročila srednjih šol po Slovenskem kažejo, bilo je koncem šolskega leta 1880/1 številno razmerje učencev sledeče:

Kranjsko:

Ljubljana. G.	Vseh	uč.	591.	Slov.	453.
„ R.	„	„	221.	„	91.
Novo mesto. G	„	„	182.	„	163.
Kranj. G.	„	„	67.	„	66.
Kočevje. G.	„	„	59.	„	12.

Štajersko:

Maribor. G.	Vseh	uč.	322.	Slov.	156.
„ R.	„	„	92.	„	11.
Celje. G.	„	„	244.	„	121.
Ptuj. G.	„	„	96.	„	59.
Gradec. G. I.	„	„	623.	„	11.
„ G. II.	„	„	302.	„	4.
„ R. c.	„	„	119.	„	3.
„ R. d.	„	„	272.	„	2.

Primorsko:

Gorica. G.	Vseh	uč.	336.	Slov.	164.
„ R.	„	„	193.	„	28.
Trst. G. c.	„	„	291.	„	57.
„ R. c.	„	„	194.	„	8.
„ R. d.	„	„	312.	„	5.
Pazin. G.	„	„	117.	„	4.
Koper. G.	„	„	140.	„	5.

Koroško:

Celovec. G.	Vseh	uč.	280.	Slov.	34.
„ R.	„	„	155.	„	11.
Belak. G.	„	„	165.	„	15.
Št. Pavel. G.	„	„	102.	„	5.

Hrvatsko:

Varaždin. G.	Vseh	uč.	307.	Slov.	29.
Zagreb. G.	„	„	610.	„	7.

Slovenskih učencev je bilo tedaj na navedenih srednjih šolah: **1524**, torej 74 več kakor preteklo šolsko leto 1879/80. Kdor podane številke z onimi na 67. strani tega lista primerja, uvidi takoj, da je število Slovencev osobito na gymnasijah poskočilo, po realkah pa povsod razven v Gorici in Celovci padlo. Dalje pa tudi lahko, ako obadva statistična razkaza primerjaš, do dobra razvidiš, kako čudno se je število učencev sploh po realkah zmanjšalo, na gymnasijah pa malo da ne povsod pomnožilo. Zadnja leta nam kažejo, da število učencev na realkah vedno manjše postaja, in iz vseh prikaznij je sklepati, da še bode število od leta do leta pojemalo. Tako se je za šolsko leto 1881/2 na ljubljanskej gymn. oglasilo 731, a na realki le 205 učencev. Vse to pa priča, da srednje šole enotne in splošne preustrojbe potrebujejo. — Gledé nas Slovencev so razmere po naših srednjih šolah še vedno take, kakoršne so bile. Ako hočemo enkrat sploh kaj boljšega doseči, moramo na vsak način najpoprej vso pozornost in vso skrb na šole, in to v prvej vrsti dandanes na srednje šole obračati. To naj bode poklicanim možém vselej in vedno pred očmi. — Naš jezik se že dandanes malo bolj čisla, kakor nekdaj, ker je potreba njegovega znanja mnogim že razvidna; in ako se že sedaj po navedenih srednjih šolah čez 300 Nemcev, kakor poročila kažejo, slovenščine uči, pričakovati nam je v prihodnjih letih še večjega

števila, in menda se bode enkrat nehalo slovenski jezik po šolah zaničevati. Mimogredé omenimo, da se nam neopravičeno zdi, da se je na goriškej gymnasiji poduk iz slovenščine za Nemce (bilo jih je 23) v drugem tečaji celó opustil, ker je g. prof. Vodopivec zbolél, kakor da bi ne imeli dovolj učiteljev, ki znajo slovenski! — Med vsemi šolskimi poročili ne najdeš niti éne slovenske razprave, kar zeló obžalujemo. Izmed nemško pisanih razprav se naj omeni sestavek: „Das Bachergebirge" od prof. Franca Horáka v Mariboru, ktero monografijo vsem priporočamo, ki se hočejo na tanko s slovenskim „Pohorjem" spoznati. Važna je dalje razprava „Ueber die Stellung des Unterrichtes in der Mineralogie an unseren Mittelschulen und insbesondere an den Gymnasien" od prof. Jul. Glowackega v Ptujem. Dva Slovenca sta pa zunaj naših mej svoje razprave obelodanila, in to prof. France Šuklje v Dun. Novem mestu „Zur Geschichte der Septemberereignisse des Jahres 1792", in prof. R. Perušek „De scholiorum Bernensium origine et auctoribus, argumento et indole" v Sarajevu; iz zadnjega poročila še naj tukaj dodamo, da je bilo v Sarajevu 101 gymnasijcev, in sicer v I. A: 43, v I. B: 41, in v II. razredu 17 učencev. Po veroizpovedanji je bilo tam 39 katolških učencev, 26 grško-orientalskih, 21 israelitskih, 12 mohamedanskih in trije so bili evangelski, po narodnosti ali materinščini pa 75 Srbo-Hrvatov, 18 Spanjolcev, 6 Nemcev, 2 Magyara in 1 Francoz. Zraven drugih navadnih predmetov se uči deželni in nemški jezik, vsak po 3 ure na teden. Visoka deželna vlada je dijakom obiskavanje šol s tem olajšala, da je ustanovila 36 stipendij po 150, 100 ali 50 gld. na leto, in sicer je letos uživalo 26 dijakov po 150, 2 dijaka po 100 in 8 dijakov po 50 gld.

Glasbena matica. Za leto 1881. je dala „Glasbena matica" v Ljubljani sledeča dela na svetlo: „Transkripcijo narodne pesni „Luna sije", za glasovir zložil in visokorodnej gospici Mariji Winkler-jevi udano poklonil Danilo Fajgelj." Cena 60 kr. „Zbirko slovenskih napevov ubranih za čvetero ali petero moških glasov. Zvezek IX." in „Lavoriko"; zbirko 38 moških čveterospevov in zborov v posameznih glasovih. II. del. 2 gld. — V transkripciji znane pesni „Luna sije" podaje nam g. Fajgelj ne le nežno, temveč tudi jedernato in dobro izdelano komposicijo. Vidi se, da je imel skladatelj najboljše zastopnike te skladbine vrste, h kterim na pr. H. Cramer-ja prištevamo, pred očmi. Prva variacija, ki nas na Fieldove „Nocturne" spominja, ima melodijo samo v desnej roki, a spremlja jo bas z levico v figurah. Med tem ko tretja variacija ono znano „reverijo" posnema, učinja osobito druga globok utis, zahteva pa nekaj urnosti od igralca, da se dobro in točno izvede, kar pa tudi o četrtéj veljá, ki celo transkripcijo sklepa. — Zbirka slovenskih napevov, ki je nadaljevanje VIII. zvezka, sodržuje med 15 pesnimi (št. 35—49) precej lepo število dobrih in krepkih zborov. Napevi so od F. Hlavke, D. Fajgelja, P. A. Hribarja, Gj. Eisenhuta, dr. G. Ipavca, K. Mašeka, K. Knitla, Iv. pl. Zajca, N. Stoosa. V zbirki nahajamo v štev. 36. in 37. dve lepi nagrobnici od Fajgelja in Hribarja, izmed kterih prva nam razven zbora tudi čveterospev s tenor-solo podaje. Prav ljubka komposicija je tudi „Večernica" (št. 40) od G. Ipavca, v kterej se prva dva takta kakor reminiscenca iz neke Schubertove pesni glasita; priporočalo bi se znabiti, da se posnemanje z zvoncem celó opusti. Jedernata in krepka sta tudi zbora „Za Hrvate" in „Brambovska", ki bodeta, od velikega zbora peta, gotovo dober utis napravila. Lep in gibljiv bariton-glas zahteva solo v pesni „San" (št. 39), in potem jej je uspeh gotov. —

Popravek: Na str. 559. naj se čita v 3. vrsti teksta od spodaj: „in sleje še" namesto „in prej že". Na str. 566. naj se bere: „škofu Henriku izročili" nam. „Ulrihu".

Izdaja, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto I. V Celovci, 1. decembra 1881. *Štev. 12.*

Viženčar.

Povest.

Spisal *Anton Koder.*

(Konec.)

VII.

Drugo jutro se prične velik lov na „Krvavci“, kakoršnega ni bilo in ga bajè ne bode kmalu več, akoravno še vedno lovci radi lazijo po v nebo kipečej strmini, osobito na severno-vzhodnej strani, od koder je tako zvano z grmovjem preraščeno sedlo na Grintovec. Tu je pravi pašnik srnam, divjim kozam in divjim petelinom.

Že pred solnčnim vzhodom se je dvignola lovska družba raz Viženč, kajti lov je bil namenjen divjim petelinom, in te moramo zalezti na vse zgodaj na gredéh in pod njimi čakati, da jamejo, ko se dani, klicati svoje pute. Petje in ljubezen jih stori slepe za zvunanjo nevarnost.

Lovci so hodili s prva skupaj, a prišedši do križke pastirske koče, razdelili so se v tri oddelke, izmed kterih je imel prvi nalogo ob levej strani Krvavca prodreti proti višini, drugi v sredi navpik in zadnji ob desnej proti vzhodu.

Prvi oddelek je imel najbolj težavno pot, a tudi najbolj ugodni kraj za lov na peteline. Ondi je namreč najbolj obraščena stran in vetrov prosta. Stoletni borovci in mecesni stojé ondi s svojimi krivimi životi in razmršenimi glavami, kar dela to stran Krvavca najbolj divjo in romantično. Tudi razgled od tod je prekrasen proti gorenjskej strani in v nebo kipečemu Triglavu.

Vendar lovci niso ravno navdušeni občudovalci takovih poetičnih prizorov, in posebno tu bi jim bilo mnogo ljubše, ko bi ne bilo tako zvanih drč, to je širokih zarez v goro, ktere so naredili hudourniki, ki so trgali grmovje in drevje s koreninami vred ter je odnašali v strašne prepade. Te drče ovirajo hojo ob Krvavci in so povrh jako nevarne. Že več potov se je namreč pripetilo, da se je utrgal pod živalijo ali človekom

ob takej drči peščeni plaz in se valil z njim vred v prepad ter ga pokopal v grob, iz kterega ni rešitve.

O tem so bili sicer lovci dobro podučeni, a motilo jih je malo. In zaradi tega se odpravijo tudi danes trije izmed najpogumnejših lovcev, med njimi cesarski princ ob drčah proti višini, kjer si hočejo poiskati stališč za čakanje. Srečno so prelezli dve najširji drči, pred tretjo se ločijo. Tu je bil jako ugoden prostor, in tega si odbere cesarski lovec, namreč pod širokim mecesnom na robu tretje drče, tovariša pa odideta nekaj streljajev dalje navpik proti višini.

Med pôtem so že zasledili peteline, in zdajci ko so komaj dospeli na stališča, jeli so se oglašati.

Cesarski princ je bil najbolj srečen izmed svojih tovarišev. Komaj je uredil svojo puško, zafrfetalo je že v vejah nad njim, petelin se je preselil z enega vršiča na drugega in glasno zapel.

„Pok“ — in padel je od veje do veje na tla tik roba peščene drče. Vesel plane lovec kvišku, hiti brez skrbi za njim, spozabi se nevarnosti in gorjé! — ko stopi krepkih korakov na rob, utrga se peščeni plaz ter odnese njega in lovski plen v gorsko zarezo in dalje po njej v neizmerno globino.

Smrtna tihota nastane potem. Kakor da bi bil pok puške splašil vse ostale peteline, ne oglasi se nobeden več, dà ostala lovca jameta polagoma kleti in se dolgočasovati na svojih stališčih, povrh pa tudi nekoliko zavidata svojega imenitnega lovskega tovariša, ki je imel srečo, kakor je naznanjal strel.

Ko se jame solnce vzdigovati izza grintovčevega prigorja, znamenje da je za danes petelinov lov končan, zapustita lovca svoja prostora ter odideta proti nižjemu stališču nadvojvode. Vendar čuden pogled! Ko dospeta na njegovo mesto, najdeta ob robu drče klobuk, petelinovo perje, — tovariša pa nikjer. S početkoma mislita, da je odšel princ na kakovo drugo stališče v obližji, zaradi tega preiščeta trobéč in kličóč okolico, a zastonj. Vrneta se in strah ju prešine, ko zapazita ob prepadu, kjer je ležal klobuk, odrušeno peščeno zemljo, kakor da bi bil kdo stopil tja in bi se bila ona utrgala in zdrčala v prepad. Tudi borovčeva korenina, ki je segala po pesku ob drči. bila je, kakor se je natanko videlo, odlomljena. Kdo bi bil storil to v tej samoti in iz kakega uzroka? Kdo bi bil dosegel globoko v prepad moleči konec? Vsa ta znamenja so vzbujala lovcema strašne misli, kterih si niti drug drugemu razodeti nista upala. Posled vzklikne starejši krepki možak: „Gorjé, tu se je zgodila nesreča, naš visoki gost je nedvomno padel v prepad.“ Ko kliče potem eden z lovskim rogom izgubljenega lovca, leže drugi na trebuh ter se nagne čez rob prepada, da bi se prepričal o resnici strašne slutnje, a bilo je zastonj. Trnjevo grmovje je zaviralo izgled v globino. Zaradi tega jameta oba trobiti na

svoje rogove in klicati raztresene lovske tovariše po Krvavci. Predno mine ura, zbrana je lovska družba ob prepadu.

V tem trenotku izgine tudi zadnji up, da bi bil zašel ali se izgubil princ na gori, kajti nikdo prišlih ga ni videl, nihče ni čul o njem.

„Ponesrečil se je,“ čuje se kakor eden glas. „V prepadu je, hitimo, pomagajmo mu!“ kliče drugi in tretji, ozirajoč se ob drči v neizmerni prepad.

Med tem ko se posvetujejo prestrašeni lovci o tem, kako in kaj je storiti, čuje se od daleč moška stopinja. Veselja zarudé vsi, kajti nihče drug kot princ mora biti, a ko se upogne bližnji grm in izza njega stopi mlad, krepek človek v gorjanskej opravi, izgine nenadna radost. In kakor da bi se bil poslednjega tudi prišlec prepričal, ali pa kakor da bi mu ne bili povšeči tuji lovski obrazi in njihova, sicer priprosta lovska, vendar boljša obleka, kakor jo nosijo navadni lovci, obstoji ta pri tem pogledu, lahna bledina mu spreleti zagorelo čelo, in ko si popravi kodraste lase, privzdigne malo klobuk z zakrivljenim peresom, kakor da bi hotel lovce pozdraviti, in reče: „Ne zamerite, jaz sem čul nenavaden šum ob prepadu ter mislim; da se je zopet kakova svojeglava koza prekucnola v prepad in svoje štiri za vse čase v nebo pomolila; zaradi tega sem mislil: Poglej in zgrabi jo za rep, če se da, bode pa križki baron nekaj grošev plačal za njo, če letos sèm na lov pride.“

Izgovorivši zopet nekoliko za klobuk zgrabi in hoče molčé oditi.

A lovec, ki je ob robu prepada klečal in premerjal, kako bi se moglo v globino priti, zakliče:

„Jastreb bi moral biti, ki tu doli pride, pa ne človek. Glavo in vse premoženje stavim, da brez vrvi ni mogoča rešitev.“

Te besede, ki jih je slovenski govoril neki nižji lovec, razumel je prišlec in hitro postal, kajti lovska družba ni odgovorila njegovemu opravičevanju, ker ga morda ni umela ali pa ni hotela umeti. Tudi ga je osrčil izrek o stavi na glavo in premoženje.

Zaradi tega poreče: „Če vam je petelin ali kaj drugega v prepad padlo, trudite se zastonj, a jaz vam ga poiščem za eden petak, če ni drugače. Jaz sem vajen takovih drč bolj kot široke cesarske ceste, akoravno je ta križka drča pravi hudič, mnogo koz in ovac je že požrla.“

Izgovorivši pristopi nepozvan k lovcu, ki je iz jermenja na puškah in nekih vrvic, ktere so lovci slučajno pri sebi imeli, vrv pletel, zasmeje se in pravi:

„To ni nič, vam povem. Če hočete po tem v prepad, motite se. Desetkrat tako globok je kot to pletenje, povrh bi se jaz po takej vrvi nikdar ne spuščal doli. To bi še mačke ne držalo, ker ne znate vezati in ne umete, kako se vozli delajo. Jaz vam pravim, da grem brez vrvi rajši doli, če poveste, kako in kaj.“

Lovec, ki je doslej v to delo zamišljen le na pol prišleca poslušal, o kterem je bralec že gotovo uganil, da je bil Janče raz Viženč, povzdigne pri zadnjih besedah glavo in pravi:

„Fante, ako je tvoj pogum res v primeri z jezikom, ki brez potrebe sodbo dela, pa ti zveži ta posamezna vezila, a to ti povem, da v globino moramo, kajti sam cesarski princ se je ponesrečil v hudimanovem brezdnu, ki je tako, kakor da bi se v pekel hodilo po njem.“

Janče čuvši o cesarskem princu, kterega ime mu je bilo znano že iz prejšnjih let, ko je tudi nekdaj lovil s križkim baronom po planinah, vzame jermenje in vrvi lovcu iz rok, uredi jih sam, kakor se mu dozdeva prav, potem pa zgrabi svojo dolgo z železom okovano gorjačo in reče: „Tako, zdaj pa glejte, kako se po drčah v prepade hodi. Pa to vam povem, za vsakega bi ne lezel v to gadje gnezdo, a za cesarskega princa in povrh tako dobrega, kot je ta tu notri, kakor trdite, izplača se trud. Ko bi me pa ne bilo več iz te luknje, nič škode zaradi tega, jaz sem svoj račun sklenol s svetom doli v dolini, le ko bi mimo Viženčarja v mesto domú hodili, Cilji povejte, da jo nekdo iz planin pozdravlja, ona vas bo že umela kdo.“

Tako je govoril Janče, zgrabil vrvi, stopil na rob prepada, preskočil raz njega na nasprotno stran, obraščeno z večjim grmovjem in se sprejemši spuščal v globino ter v njej kmalu izginol.

Zdaj še le je zanimal gosposke lovce pogumni mladeneč in njegovo govorjenje, in ugibati so jeli, kako in kaj, ter uganili posled, da mora biti ali divji lovec ali begun, kajti navaden človek bi po takovem potu brez primernih sredstev ne stavil življenja v največjo nevarnost.

Med tem je prodiral Janče vedno globje v prepad. Kedar ni pomagala vrv, opiral se je na gorjačo ali pa s koleni ob skalovje, ali si delal s težko okovanimi črevlji stopinje v peščenih stenah.

Kmalu potem zapazi na grmu kos sive suknje in krvav sled ob skali.

„Motili se niso lovci, ponesrečil se je princ, če je bil v resnici on med njimi,“ misli si.

Poslednje mu podvoji pogum. Kakor divja koza pleže dalje in kmalu potem zagleda človeka, ki se je ujel, kakor je videti, ob grmu, kterega se oprijemlje z obema rokama.

Zdajci se mu približa ter spozna, da je tu zadnji čas rešitve, kajti lovec, že prileten, sivolas gospod, krvavel je raz rok in obraza, in ko bi ga bile zapustile moči, da bi bil moral izpustiti grmovje, bil bi nedvomno izgubljen. Pod njim se je pričela največja strmina in na dnu so ležale v stoletjih in stoletjih po nevihti in hudournikih odtrgane skale.

Ne prašajoč kako in kaj, poda Janče lovcu vrv in pristavi: „Zdaj le dobro držite, potem pa brez skrbi! Navzgor ne bode sile.“

Na tak način pomaga mladeneč nesrečnežu najprej na oni prostor,

kjer je sam stal, in reče potem: „Zdaj pa sedite tu in počijte, trúdni in oslabeli ste, kakor vidim. Za najin pot je potreba vseh močij.“

In v resnici zdaj še le spozna tudi princ, da je bil zadnji čas, da se mu je približal rešitelj, kajti sam je bil preslab, da bi si bil pomagal iz tega strašnega položaja, v kterem je že stokal pol ure. Kaj tudi potem, kdo bi ga bil vodil dalje? Zaradi tega pravi: „Hvala ti, pogumni mladeneč! Kdo ti je povedal, da sem tu, in kako si se potrudil ravno ti v globino, akoravno sem pričakoval kterega iz svoje družbe.“

„To je prav naravno, povem vam, milostljivi gospod princ, če ste res vi tisti, in me niso nalagali možje gori na višini, ki so oblečeni po lovsko, a brez zamere, pravi lovci in kaj prida niso, sicer bi ne bili javkali ondi, da se je ponesrečil nekdo izmed družbe in jermene in vrvi skupaj vezali, kakor otrobe.

Povem vam, stokrat bi bili vi tu lahko poginoli, predno bi se bil kdo izmed onih upal za vami, kajti pri nas v gorah še ni učena in gosposka glava vse, temveč poguma in krepke roke je potreba, nič drugega. Pa brez zamere, vam pravim še enkrat, milostljivi cesarski princ, jaz le govorim tako, da svojo jezo spustim nad onimi vašimi tovariši, ki bi bili svojega prijatelja pustili v nesreči zaradi bojazljivosti in brezumnosti.“

Tako je obiral Janče, vesel in ponosen svojega dobro pričetega posla, gosposke lovce in potem ovil vrv okoli života cesarskega princa, ki se ni razven malih prask na obrazu in rokah poškodoval, in pravi: „Zdaj pa dalje za mano! Poskusiva, kako se bode dalo priti iz te hudičeve jame!“

Izgovorivši se opre v gorjačo in oprijemajoč se za korenine in skalovje, pleže krepko dalje. Se vé da ravno spreten ni bil imenitni lovec v hoji, ali pomagal si je vendar ob vrvi dalje, in kjer je bilo najbolj strmo in nevarno, hitel je Janče naprej, poiskal trdnega stališča in potegnol potem princa s svojima korenjaškima rokama za seboj.

Tako se jima posreči, da polagoma prekoračita najbolj nevarne kraje, in v tem hipu ju tudi zapazijo lovci na višini, in nepopisljivo veselje in pozdravi se čujejo.

Nekaj trenotkov pozneje stopita na varno zemljo, in čudeča ter srečo voščeča množica ju obspé.

„Meni ne voščite, le tega pohvalite!“ pravi cesarski princ smejé se, a poznal se mu je prestani strah na obrazu.

„Takovih lovcev, kakor je moj rešitelj, bi potrebovali na petelinovih lovih,“ nadaljuje princ potem. „Povem vam, za las je viselo moje življenje.“

Nato podá Jančetu desnico rekóč: „Pravi korenjak si od nog do glave. Vendar od hvale nimaš nič, povej kdo si, da si vem zapomniti

ime svojega rešitelja, in ako si v zadregi, pridi k meni, ne bodem te pozabil!" Izgovorivši stisne nekaj cekinov Jančetu v roko.

„Preveč je to, milostljivi princ, in kaj hočem s tem. Na planinah ne rabim zlata in v doline ne smem. Tudi ta gospod tu je stavil prej vse premoženje in trdil, da ne pride nikdo v prepad. Jaz bi lahko terjal zdaj obljubljeno, a kaj hočem. Ako vam je pa moja pomoč v resnici draga, povejte presvetlemu cesarju, kako krivico dela gosposka pri nas na Viženčah, da sili v vojake edinega sina in ga preganja po gorah, kakor volka in medveda. A dobila ga ne bode živega, dokler naše gore stojé. Vojakom ne bode služil Viženčarjev Janče, ker čuti v srci, kaj je prav in kaj ne. Tako naznanite milostljivemu cesarju in mu povejte, da ga ponižno prosim odpuščenja, in on, upam, mi bode odpustil, saj pravijo, da je dobra ura sama in ima srce za vse, tudi za nas uboge gorjance tu, samo da ne vé vsega, in ne more storiti vedno kakor bi hotel."

Tako je govoril z navdušenjem mladeneč, in med tem ko so se lovci strmé pogledovali, dvignol je klobuk in za grmovjem izginol.

VIII.

Bilo je kake dve leti pozneje. Po vsej širokej Avstriji se je razširjala kakor blisk novica, da je položil cesar Ferdinand s priimkom „dobri" cesarsko žezlo iz rok in da je na njegovo mesto stopil Franc Jožef prvi. Velike svečanosti so se obhajale zaradi tega po vsem cesarstvu. Po vseh crkvah so bile na dan slovesnega kronanja sveta opravila, združena z zahvalno pesnijo. Tudi sivolas župnik one fare, h kterej se je prištevalo vižensko posestvo, oznanil je prejšnjo nedeljo raz prižnice, da se bode praznovala ta in ta dan v tednu redka slovesnost novega kronanja, ter zapovedal svojim poslušalcem, naj se v obilnem številu udeležé te službe božje in naj združijo z njim svojo molitev za novega cesarja. In farani pokorni in vedno ubogljivi svojemu častitemu duhovnemu pastirju, ki je pol fare krstil, ki ima svetovalno ali tolažilno besedo za vsakega izmed njih, prišli so v celih procesijah iz najbolj skrajnih vasij in najsamotnejših koč na gorah isti dan molit v farno crkev.

Ginljivo je bilo poslušati pobožnega župnika, kako je povzdignol po svetem evangeliji svoj glas in razlagal pomen današnjega dne. Z živimi besedami je slikal zasluge in dobrote odstopivšega cesarja z imenom „dobrotljivi", a pozabil tudi ni opominjati k zvestobi in udanosti njegovemu nasledniku Francu Jožefu, še tako mlademu vladarju, saj je iz iste cesarske rodovine, saj je že pokazal v najprvej mladosti, da kinča tudi njegove prsi blago, občutno srce, ki vse svoje po veri, narodnosti in zvunanjih okoliščinah različne narode z enako ljubeznijo objema.

„V prepričanje tega," pristavil je župnik potem, „pokazal je naš

milostljivi novi cesar že prvi dan svojega vladanja, kako ljubi svoje ljudstvo, kajti razglasil je celo vrsto pomiloščenj kaznjencev zaradi mnogovrstnih pregreh. Tudi naše, akoravno tako oddaljene in majhne fare ni bil pozabil premilostljivi cesar, kajti naznanjam vam preveselo novico, ki bode posušila toliko grenkih solz in utolažila toliko plakajočih src, da je tudi tukajšnjim jetnikom odpuščena daljna kazen in da so jih že včeraj izpustili iz ječ; še danes se bodo z vami veselili in molili za blagor svojega premilostljivega vladarja."

Nato je imenoval imena srečnih pomiloščencev in v prvej vrsti ono Viženčarjevega Jančeta zaradi uboja. Smrtna tihota je nastala med tem, a trenotek pozneje se je čula glasna molitev pobožnih. Svetle solze so igrale marsikteremu v očesu, a ne solze žalosti, temveč redke solze veselja in hvaležnosti. Vmes pa so donele orgle, zahvalna pesen je odmevala. Dà to je bil vzvišen, ginljiv prizor v vaškej crkvi.

In kdor bi bil med tem natančno opazoval zbrano ljudstvo, zagledal bi bil v kotu pri stranskem oltarji klečéčo deklico in bil bi videl, kako globoko jej segajo župnikove besede v srce. Pri imenovanji prvega pomiloščenca pa bi se bil prestrašil, kajti deklica je zbledela in zarudela v istem trenotku ter omahnola na obraz. Bila je Cilja raz Viženč.

Ko je bila služba božja končana, odide ljudstvo iz crkve in se razkropi na vse strani, pogovarjajoč se o cesarskej milosti. Cilja pa še ostane dalje v crkvi, gre pred veliki oltar in ondi na kolenih tiho moli. Še le ko poldne zazvoni, glasno in milo kakor vselej, zdrami se iz svoje molitve in hiti skozi stranska vrata na prosto. A prišedši tja ogleduje si križe po grobih okoli obzidja, spominjajoč se nekoga, ki že drugo leto počiva ondi, kjer zelení in cvete vsako leto dišeči bezeg in kjer stoji zapisano na železnem pozlačenem križi:

„Tukaj počiva: Miha Gaber, po domače Viženčar, rojen na Viženčah 15. maja l. 1780., umrl 1. aprila l. 184—. na planinah nagle in nesrečne smrti. Bog mu daj večni mir!"

Tjekaj hiti deklica in poklekne na grob, pokropi ga z blagoslovljeno vodo, prekriža ter križ poljubi nad njim.

Ko je že dolgo molila in si marsiktero solzo raz lica obrisala, vzdihne glasno: „Oče, zakaj vam ni bilo dovoljeno učakati današnjega dne, ko je pomiloščen naš Janče. O to bi bilo lepo, to bi bilo veselje! Gotovo bi bilo pozabljeno vse, kar je bilo, in midva bi vas bila nosila na rokah in vas —," poslednjega stavka še ni končala, ko jo nekdo od zadi za ramo prime, prejšnji stavek končujoč —: „in vas ljubila in vam odpustila."

Deklica zbledi, in v istem trenotku poklekne tudi prišlec na grob poleg deklice, rekóč: „Cilja, ne straši se, prost sem kazni in vojaščine,

milostljivi cesar se me je usmilil. Prosil je za me cesarski princ, ki sem ga iz brezdna rešil.“

Ko pomolita Cilja in Janče še nekaj očenašev za rajnega očeta, zapustita z desno v desni pokopališče in se napotita proti domu. Vaške ženice in možakarji pa, ki so ju pri oknu sedéč videli korakati skozi vas, zrli so radovednega lica za njima in pripovedovali v krčmi potem, da bode na Viženčah zdaj kmalu ženitovanje.

„Ni je nesreče brez sreče, ljuba Cilja,“ pravi Janče, ko z deklico po strmini skozi gozd proti Viženčam koraka in več potov postoji, kakor da bi se svojega domovja ne mogel dovolj nagledati. Potem ko oba na polomljen borovec sedeta, nadaljuje! „Ti ne veš, Cilja, kakovo nepopisljivo gorjé sem si domišljeval, ko sem si gori v planinah nogo izpahnol in obležal ob potu, kjer so me zasačili potem kakor po naključji biriči. Svoboda mi je bila črez vse. Verovati nisem mogel, da mi je mogoče le teden dnij živeti zaprtemu v zaduhlem obzidji. In zdaj je končano vse.“

Izgovorivši dvigne v zrak veselo klobuk in zavriska, da gore odmevajo, potem pa pristavi: „Cilja, ti si bila in si še moj angelj varuh. Povem ti, ko bi tebe ne bil imel, ne vem, ali bi sedela midva danes tu, — ali bi ne bili že davno snedli moje truplo črvi in krokarji v prepadu, saj bilo mi je sem ter tja tako, ko me je preganjal svet in zapustil celó lastni oče, da mi ni bilo živeti več. Kolikokrat sem hodil tedaj ob robu najvišjih skal in meril z obupnim pogledom, ali je globja moja žalost kot strmina tu doli, ki bi me lahko rešila v malo trenotkih vsega, kar me teži, kakor skala na prsih. A vselej mi je dejalo nekaj v srci, ne stori tega, kaj bode dejala Cilja, kterej si obljubil zvestobo; trpi in počakaj, pa mine vse. In storil sem tako. Hitel sem na najvišji vrh, od koder sem videl iz visočine streho rojstne hiše, in neko nepopisljivo hrepenenje se mi je zopet zbudilo po domu in tebi.“

Izgovorivši poobjame Janče svojo tovaršico ter jo iskreno poljubi, a deklica mu odgovori: „Janče, danes ne smeva biti vesela, kakor bi lahko bila, kajti ti ne veš, danes je smrtni dan očetov. Dozdeva se mi, kakor da bi bili še le včeraj umrli, a od tega bode že kmalu leto dnij. Bilo je v soboto jutro, ko prihiti stara Mreta iz Jagosceve planine v enej sapi na Viženče, vije z rokama in pravi:

„„O usmiljeni Jezus, Cilja, očeta je ovčarski pes našel mrtvega med skalami; pricvilil je domú in me vlekel za obleko, naj grem za njim. Hitela sem kolikor sem mogla, in sultan mi je v veselih skokih kazal pot. Prišedši na rob, kjer skale v prepad visé, ozrem se med pečine in ondi zagledam v krvi ležati očeta in njegovo puško viseče ob grmovji.““

Janče, povedati ti ne morem, kaj je bilo potem. Ko sem se zopet zavedela, ležali so oče na mrtvaškem odru, in ljudje so od daleč in blizu prihajali mrliča kropit.“

Tihota nastane potem. Kakor da bi si ne upala razodeti drug drugemu natančnejših mislij o uzroku tako nagle smrti, vstaneta in korakata dalje proti višini. Čez nekoliko pravi zopet Cilja:

„Janče, moliva zá-nje, drugega ne moreva storiti. Saj sva morda tudi midva kriva nesreče v našej hiši. Kar so se sprli s teboj, poznati jih ni bilo več. Domovja so se ogibali in ljudij. Cele dni so ostajali na lovu. In še dan pred smrtjo sem jim prigovarjala, ko so se odpravljali na lov: „„Oče, ostanite danes domá! Bolni ste, ker ste tako bledi, in jaz sem imela v noči tako čudne, strašne sanje.““ In pokleknola sem potem in jih prosila, naj ubogajo, a bilo je zastonj. Vendar prijazni so bili z menoj, kakor dolgo ne poprej, tako kakor nekdaj, saj veš, ko sva bila še otroka. Odhajajoč so dejali: „„Cilja, ko bi se enkrat v resnici ne vrnol več, ne skrbi za me. Po meni ne bodo mnogi prašali.““ Ko me zalijo solze pri teh besedah, podajo mi roko, rekóč: „„Ne jokaj! Jaz vem, da bi bilo lahko drugače pri nas. Zdaj je prepozno. Pokoril sem se dovolj zaradi tega mislim in moj sin z menoj. Reci mu, jaz ga ne bodem videl več, da naj mi odpusti, če more —.““

To so bile zadnje besede.“

Tihoto, ki je nastala, pregnal je črn kosmatinec, viženski pasji čuvaj Turko, ki je zdajci z velikanskimi skoki prihitel svojej mladej gospodinji nasproti, a zagledavši Jančeta, postal je in zarenčal. Več ni poznala nekdanja zvesta žival svojega prijatelja. A ko zakliče Janče kosmatina po imenu, pomladi se Turku spomin, in to je bilo veselje, skakanje in poljubovanje, kakoršno se praznuje, kedar se povrača težko pričakovan prijatelj iz tujega domú.

IX.

Kakega pol leta pozneje je bilo na Viženčah veselje, kakoršnega še ni bilo in ga bajè ne bode več. Smrekovi mlaji so stali pred Viženčarjevo hišo in gori nekoliko višje pod stoletnim širokovejatim orehom je nabijal stari hlapec Luka izposojene crkvene možnarje in streljal na čast novemu zakonskemu paru, nasledniku starega Viženčarja. Cilja in Janče sta praznovala svojo ženitev. Celó sivolas farni župnik je bil med veselimi gosti, ki je, ko je dokipelo veselje do vrha, napil tudi cesarju na zdravje, kar še kmetje nikdar niso čuli, a umeli so zakaj, in pristavil je naposled: „Še lepše bi bilo lahko danes tu, ko bi bil še nekdo drug med nami. A tako je moralo priti. Napijmo tudi njemu v spomin in recimo: Bog mu daj večni mir!“ —

Dolgo je že, kar se je praznovala ta ženitev, in ženin Janče je danes sivolas starec, viženско mater Ciljo pa so že pokopali pred desetimi leti.

Vselej kedar me zanese mila osoda v domovje, obiščem gorenjske

planine in med njimi Krvavec blizu Grintovca, ki mi budi toliko prijetnih mladostnih spominov.

Bilo je pred tremi leti. Vesela družba je korakala o potu svojega obraza vrh v nebo kipeče planine ter sklenola odpočiti si v senčnem zatišji pri tako zvanem viženskem znamenji.

Prišedši tja našla je le ostanek črvivega križa na starem mestu, ostalo je treščil vihar ali — morda hudobna človeška roka v vrtoglavi prepad. Ob tem robu se je namreč ponesrečil nekdanji Vižencar, ali kakor so trdili nekteri, planol je sam v globino. Govoril sem potem s sivolasim Jančetom ter mu naznanil, da mislim postaviti jaz njegovemu očetu in njemu drug spominek — v tej povesti. Smejal se je in pristavil:

„Le zapišite, kako je bilo, če hočete, saj jaz ne bodem čital, ker se nisem nikdar učil, kakor se današnji svet, ki je ves učen in drugačen, a povem vam, za vso tisto vednost bi ne dal svoje priproste domačije tú v gorah, ki mi je ostala tako ljuba kot nekdaj in ktero sem se učil ljubiti v nesreči. Tako popišite povest na Viženčah in resnico bodete povedali.“ —

Ivéri.

Dejanje vsegdar nam plemenito
In vsemu svetu bodi očito,
Ogíbljimo se ovínkov povsodi,
Poštenost po cesti plani hodi.

Če s praznima k njim ne prideš rokáma,
Prisrčno te bodo ljudjé vzprijéli,
A da sicer si prijaznost sama,
Prihoda so tvojega menj veséli.

Naj sveti Miklavž vse tajne želje
Uslišati hoče deci v vesélje,
Oj, koliko móža svetemu pôsla!
Lehkò raztovóri močnega ôsla
Pred sleherno hišo, a dečki, deklétca,
Ne vém, da vsi hvalili bi svétca.

Odráščeni boljši nismo ljudjé:
Željá prešérnih je polno srcé;
A naj nam sreča vse izpolníla,
Zahvale malo od nas bi dobíla.

Prijatelj, življenja se modro veséli,
Samó od svetá premnogo ne žéli,

Doklèr ti síjejo dnevi mladósti,
Telesne in dušne vadi krepósti,
Kedàr nezgoda vkrog tebe vihári,
Obupu v oblast ne dàj se nikári,
Pozórno uke poslušaj modrákov,
A skrbno se čuvaj lisíc in lisjákov,
Služabnik nevstrašen bodi resníci,
Ter klanjaj se brez upóra pravíci:
V srcé si zapiši te svete moje
In lèhko sem pôrok ti sreče tvoje!

Čemú je kresálo? — Da ognja si vkréšeš.
In tèsla čemú? — Z njo dèblo otéšeš.
Bedák, če s kresálom dèblo tèsal,
In s têslo ogenj za pipo bi krèsal!

Kdor v rôci srcé med ljúdi nôsil,
Ter njega ranam zdravíla bi prôsil,
Oj, čudo, če se kedàj mu posréči,
Dobiti leka bolesti ščeméči.

Ko upanje v srečnejše dneve ti vpada,
  In dušo razjéda strup gorjá,
Ponosno, junaški trpi in mólči,
O težkih udarcih osode ne gólči,
  Da trd je, ne dólži grešno Bogá,
Ki v svoji brezkónčni modrósti nam vlada.
  Sam dvígni se, in rad ti pomaga,
  Ne upaj v svet, ne pozívlji vraga!

Za grehe, ki vedel jih tajno storíti,
Molčé ti spokornemu je zadostíti.

Minolo je leto — jesenske cvetlíce
Povéšajo klaverno vele glavíce,
Dejál bi, da sanja se jim o smrti,
O mrzlem sneženem mrtvaškem prti,
O silnih viharjev zimskih résni
Srcé stresujóči nagróbni pésni.

Človeku brzo izginja mladóst,
Z mladóstjo življenje in z njim krepóst,
In ko prihajajo stara léta,
Spomínja smrtnikov vsak nas dan,
Da skôro se ločiti nam je od svéta,
In léči dozórjenim v grob temán.

V svetišči svojega íma srcá
  Med nami živega vsak malika,

A ko mu óstri ga svet spozná,
  Vzbojí zeló se tega sodníka.
Najrajši bi potem ga razbìl,
Če ne, vsaj svéta očém zakrìl.

A kaj, če tudi malíka razbíješ?
  Pomlájen krepkejši se oživí.
Kaj, če očém ga svetá zakríješ?
  Saj vedno zastrt v svetíšči stojí!

Od nóvega leta do svétka Silvèstra
Trpljenje nam brat in tóžnost je sèstra,
A vendar prosják in bogatec želíta,
Da mnogo in mnogo let še živíta.

Jos. Cimperman.

Gazela.*

3.

Ti, slovenska zemlja, si od nékdaj bila *moj uzor;*
Ti, le ti si domovina moja mila, *moj uzor.*
Brez preneha te ljubíti, žrtvovati
Se, trpéti zá-te, ko bilá bi sila: *moj uzor.*
Zdaj trpím dovolj, a bolj ko prej te ljubim;
Misel ta se mi je torej izpolnila, *moj uzor.*
A predolgo že postaje mi ločenje;
Tebi rada bi v naročje se vrnila, *moj uzor.*
V domovini, v domovini spét živeti,
Kamor misli vse hité mi in čutíla: *moj uzor.*

4.

Svidénja čut se včasih v prsih mi vzbudí, *bije mi srcé,*
In domovino v mislih gledajo očí, *bije mi srcé.*
Zrakovje domovinsko blaženo že dišem;
Kak oživí se duh! kak duša se vmiri! *bije mi srcé!*
Zamáknena goré zrem znane, reke, polja,
Pozdravljam nébo, solnce, ki na njem bliščí, *bije mi srcé.*
Slovenskega kmetíča srečna tam zapazim;
„Bog z vami, očka“, ustne šepetajo mí, *bije mi srcé.*
Prijateljem že dragim v roko segam vérno,
Udanosti katerim čas ohládil ní, *bije mi srcé.*
Zvonóv domačih glas začarana že slušam,
Od sreče, ginenosti mi okó rosí, *bije mi srcé.*
Oh, da svidénja dan se skoro mi prikaže,
O sladkem upu tem srcé mi govorí, *bije mi srcé.*

Pavlina Pajkova.

---

* Glej str. 81.

Zlati bič.*

I.

Začetkom l. 1841. je prišel iz Francoskega v Algir vojvoda Vuizot mirit Arabov, ki so se bili uprli in pod poveljništvom svojega emirja Abd-el-Kadra došli do mesta Algira.

Dospevšega Vuizota so algirski stanovniki pozdravili s srčnim veseljem, nadejajoči se, da ta zastopnik francoskega dvora reši strahú vznemirjeno mesto in emirja odžene. Ko so Arabi zvedeli, kolika truma vojščakov je prišla, obvzame jih bojazen, in zatorej so izpremenili svoj prvotni črtež ter si niso upali jemati mesta s silo, nego so rajši čakali ugodnejše prilike in nove pomoči od svojcev.

V tem je napravljal Vuizot raznih veselic, da natančnejše spozna boljše algirske obitelji. Dvorana je bila sijajno okrašena. Dragoceni lestenci, kristalna ogledala, razne slike, vse je bilo takó lepo in okusno urejeno, da je človek mislil biti v kakšnej palači iz „tisoč in ene nočí“. Gospé in gospice so se šetale po dvorani v dragih elegantnih oblekah najnovejšega kroja, pogovarjajoč se med seboj. Gospodje so jih tu in tam prijetno zabavljali. Samo eden brhek mladeneč je stal odločen od njih, ne brigajoč se niti za ženske, niti za moške. Videlo se mu je, da nekaj pričakuje, ker se je često oziral po vratih. Nazivali so ga Riharda pl. Valona, in bil je uradnik pri algirskem sodišči.

Mladenču nasproti je sedela gospa, kterej so se navzlic njene priletnosti videli še na obrazu sledovi nekdanje lepote. Pogostoma je pogledovala Riharda in vsak nje pogled je spremljal globok vzdih. Ta gospa je bila Rihardova mati.

Ker nam je o teh dveh osebah v povesti največ govoriti, seznanimo se po bliže z njima. Gospa pl. Valonova se je že v svojih mladih letih zagledala v moža, ki jej je bil pozneje tudi ljubeznjiv soprog. Ko sta zakonska dobila sinú, mislila sta, da je njima sreča dokipela do vrha. Tihi mir obiteljski pak nenadoma razruši bojeviti Napoleon. Gospod pl. Valon je, odhajajoč na vojsko, pri svojej ženi takó-le jemal slovó:

„Čuvaj najino dete. Nauči ga ljubiti domovino in braniti svojo čast. Spominja se naj svojega očeta. Povsodi naj ti bode moj namestnik. Želel sem sicer, da bi mi ti bila vse moje življenje mila tovaršica, toda osoda hoče, da se ločiva. Moj vladar me zove na vojsko, in jaz bi ne bil vreden tebe ne tvoje ljubezni, ako bi ostal domá. Nadejam se, da se vrnem, ako ne — vzgoji mi sina!“

---

* Tukaj podajemo kratko mično povest, ktero je iz novogrščine predelal srbski pisatelj Vladan Gjorgjević (Skupljene pripovetke Vl. Gj.“ 1872. Belgrad). Ured.

Gospa Valonova se to čuvši nezavestna zgrudi na stol. Vse drugo bi rada žrtvovala domovini na korist, samo te ločitve ne. Z žalostnim srcem je odšel gospod pl. Valon. A njegova soproga je štela dneve in ure, pričakujoča njegove vrnitve. Leto dnij je minolo, in namesto njega pride vest o njegovej — smrti na bojišči! Kaj je vse o tej nesreči trpela gospa Valonova, ne dá se opisati. Naposled vzame v naročje malega Riharda in govorí:

„Ne! umreti nočem. Tvoj oče te je izročil meni, on mi z neba zapoveduje, da te nimam zavreči. Drago moje dete, naslednik očetovemu imenu! Ljubeznjiva spona, ktera me vnovič vežeš na svet!“

In res, takó je tudi bilo. Ona je dan za dnevom bolj umirjevala svojo srčno žalost in se ni za ničesar drugega brigala, nego li za vzgojo svojega sina, kteri je naglo rastel in povse podoben bil pokojnemu očetu. Zato je zdaj gospa Valonova zadovoljno zrla na svojega sina in se naslajala z otožnimi spomini. Probudivši se iz teh sanj o lepej minolosti, obrne se k drugim gospém in se spusti z njimi v pogovor.

Zdajci stopi v sobano gospod Saint-Martin s svojo nečakinjo Julijo, ktera je takoj ne samo Rihardu, temveč po vsej dvorani vzbudila največjo pozornost.

Gospod Vuizot pozdravi nova gosta z velikim spoštovanjem. Ko prisede naposled Julija drugim ženam, pristopi k njej Rihard.

„Ali vas smem prositi, da mi obljubite nocoj z menoj plesati kotillon,“ nagovorí jo mladeneč, zeló uljudno se priklonivši.

Julija je hotela ravno izpregovoriti, kar se izza nje prikaže plemič Laferiere, mlad in krasen človek, osobito ponašajoč se s svojo staro rodovino.

„Prehitel sem vas jaz,“ odvrne Rihardu, „in gospodična Julija je že meni kotillon obljubila. Ali ni res, gospodična?“

„Priznati mi je, da ste povedali golo resnico,“ reče Julija, „obžalujem, gospod pl. Valon!“

V istem hipu zasvira godba in prične se kotillon. Julija se oklene Laferiera in oba izgineta med trumo plesalcev.

„Niti nocoj!“ pomrmra Rihard ter nekako pobit odide z mesta, kjer je prej stal.

Ko je minol ples, sede Julija poleg gospé Valonove, ktero je spoštovala, kakor da bi bila njena že davno v hladnej zemlji počivajoča mati. Ko jej je umrl tudi še oče, vzela jo je k sebi nje teta gospa Saint-Martinova, najbližja njena sorodnica; ali ker je bila ta vedno nekako bolehna, ni jej bilo možno spremljevati Julije v razna društva in k zabavam, zatorej se je gospica v tem slučaji vedno rada družila z gospo pl. Valonovo.

Godba zaigrá valjec. Julija pokima Rihardu in ta prihití vesel in

jo jame sukati. Ko se ples končá, privede gospodično zopet do tja, od koder jo je bil vzel, in primeknovši stol sede poleg nje. Gospod Laferiere se postavi Juliji nasproti in med raznimi pogovori pride beseda tudi na Arabe, kteri so se bili uprli in so se zdaj s svojo vojsko utaborili pred mestom algirskim.

„Ako bi nas sovražnik napadel, upam, da nas bodete branili, gospod plemič?“ vpraša Julija, obrnovši se proti Laferieru.

„Se vé, in še posebno zdaj, ko me je doletela velika sreča, da ste me nekako izvolili za svojega branitelja,“ laskavo odgovarja mladenič. „Zagotovljam vas, ne bode se vam skrivati niti po kletéh, niti po gorah, dokler bodem jaz živ!“

„Umeje se, za vas dá vsakdo rad kri in življenje svoje,“ pritrdi Rihard.

„Glejte vendar, gospodična, kakó vnémate srca! Gospod pl. Valon, eden izmed najboljših uradnikov našega sodišča, vzplamenél je tako po vaših besedah, da bi rad za vas celó svojo krv prelival in se mešal v naše pravice vojaške!“ opomni zbadljivo Laferiere.

Rihard ga nevoljno pogleda ter pravi:

„Kedar pride čas izkušnje, bode se pokazalo, kje je hrabrost.“

„O, tega vam ni ravno dolgo čakati! Šetala sem se namreč onega dné blizu velikega vodotoka in tamkaj sem pozabila svoj zlati bič. Naprosila sem že včeraj gospoda Laferiera, naj mi pogrešani bič donese, ali odbil mi je željo, rekóč, da so vodotok že zavzeli Arabi. Evo ugodne prilike, da pokažeta svoje junaštvo. Tistemu hočem pokloniti venec zaslužene hrabrosti, kteri mi prinese moj bič!“

Rihard se pokloni in odide. Po plesu se vrne gospa Valonova s svojim sinom domú.

Drugi dan so bile pisarne zaprte, kajti bila je nedelja. Rihard osedlá za rana svojega konja, vzame orožje, zajaše in poslovivši se pri materi, reče jej, da gre na lov.

Prišedši iz mesta krene na ravnost proti velikemu vodotoku, in na hip se mu zablestí pred očmí orožje sovražnikovo. Izstrelivši samokres odpre si pot do vodotoka, kjer takoj v travi bič opazi. Pobere ga in brž zasede konja ter hoče nazaj. Toda Arabi, ktere je privabil strel, ki je njim tovariša ubil, obstopijo ga v precejšnjem številu. Junaški Rihard potegne samokrese in v kratkem so se trije sovražniki valjali v svojej krvi pod konjskimi kopiti. Hotéč se ubraniti ostalim Arabom, vrže od sebe izstreljene samokrese, a potegne meč ter prične z njimi bojevati se. Malo ne bi jih bil premagal, ali tú dobé sovražniki novo pomoč, in utrujena roka omahne jezdecu. Kakor besni psi skočijo ná-nj razjarjeni Arabi in ga povežejo, a potem zapró v svojem taborji v šotor, pred kteri postavijo stražnika.

Ko si je Rihard nekoliko opomogel, priplazi se k svojemu stražarju ter ga nagovorí:

„Ali hočeš zaslužiti novcev?“

„Hočem,“ odgovori Arab.

„Koliko ti dam, da mi pomagaš ubegnoti?“

Arab potegne svoj óstri meč.

„Samo premakni se mi, ali mi to svojo željo ponovi, in takoj ti odsekam glavo!“

„Dobro. Ali mi hočeš konči ta bič nesti v mesto Algir?“

„Koliko mi daš?“

„Tisoč frankov.“

„Hočem.“

„Ali znaš čitati?“

„Znam.“

„V Algiru pojdi v hišo gospoda Saint-Martina in ondi povprašaj po njegovej nečakinji Juliji, kterej imaš vročiti ta bič.“

„Ali kaj jej naj rečem?“

„Nič.“

„Ako me pak vprašuje?“

„Ne odgovarjaj jej.“

„Kdo mi potem plača?“

Rihard sname s prsta svoj zlati prstan.

„Kedar to opraviš, pojdi h gospej pl. Valonovej in jej podaj ta prstan, ter jej povej, da so njenega sina ujeli Arabi, da je pak še živ, in ona ti bode dala tisoč frankov.“

„In če bi ne hotela verjeti?“

Rihard pl. Valon sede in napiše:

„Ne bojte se. Živ sem. Izročite nositelju mojega prstana tisoč frankov in ga pustite iti svojim pôtem.“

„Ta papir jej pokaži, in verjame ti!“

Arab pazljivo pismice prečita, spravi je v žep, in ko so se straže izmenile, zajaše konja ter se napoti v mesto.

II.

Tistega dne, ko so Arabi ujeli Riharda, bil je vojvoda Vuizot priredil skupen zajutrek vsem odličnejšim rodovinam algirskim. Gostje so že posedli okoli miz. Med njimi vidimo tudi svoje znance: gospoda Saint-Martina s svojo nečakinjo in gospoda Laferiera. Povabljena je bila tudi gospa pl. Valonova, toda zahvalila se je za povabilo izgovarjajoča se da jej ni možno priti zató, ker je nje sin odšel na lov, a se še ni vrnol

so se takó dobro zabavljali, pristopi k Juliji služabnik ter je

naznani, da jo zvunaj nekdo išče. Julija odide, toda vrne se hitro, držéča v roci svoj zlati bič.

„Kaj vas je takó vznemirilo, gospodična?“ izpregovori Laferiere, opazivši na lici prihajajoče Julije neko bledost.

„Poslal ga mi je!“ odvrne bič kažóča in težko zatajevaje silno utripanje srca.

„O, kako je bilo to mogoče!“ začudi se Laferiere.

„Donesel ga mi je Arab, ki mi pak na nobeno vprašanje ni hotel odgovarjati.“

„Ej no, anti ste mi že povedali, da je gospod pl. Valon z dušo in telom plemič!“ — pridéne porogljivo Laferiere.

„Vi nimate niti najmanjše pravice zasmehovati ga,“ reče Julija suhoparno. „Nikakor ni šala, kaj takšnega izvesti samo zaradi moje brezpametne želje. Res, izpovém vam, da se kesam, ker sem jo izrazila.“

„Kakšna opasnost? Arabi so najbrž zapustili kraj, in gospod pl. Valon je to izvestno znal ter odšel, da se vam pokaže hrabrega . . . .“

Zdajci odpre služabnik vrata in naznanja:

„Gospa pl. Valonova.“

Mati Rihardova stopi v dvorano. Videti je bila vsa preplašena in otožna.“

„Ujeli so ga — tirajo ga seboj — hoté ga ubíti!“ vsa obupna zaupije, ko jo gospod Vuizot prijaznjivo pozdravi, čudéč se nenadnemu nje obisku.

„Koga so ujeli, koga hoté ubiti? Povejte mi, gospa,“ vpraša jo Vuizot.

„Sina so mi ujeli, — sina mi bodo ubíli! Arabi so ga ujeli!“ jadikovala je nesrečna mati. „Gospod vojvoda, pomagajte mi! Rešite ga; vi znate, da je meni moj sin vse na svetu! Prosim vas zatorej, oslobodite ga, sicer umrjem. Oj, pomagajte mi, pomagajte!“

„Gospa,“ tolaži jo Vuizot, „umirite se. Sedite in povejte, kaj se je dogodilo.“

Gospa Valonova pripoveduje, kako je nje sin zjutraj odšel na lov, obljubivši jej, da se vrne zvečer. Malo prej pak je prišel na njen dom Arab in jej je prinesel pismo od ujetega Riharda.

Jedva je mati toliko izgovorila, kar se oklene vojvodinih kolén in jame vzdihovati: „Dajte mi sina — mojega sina!“ . . .

Nesrečnica se potem kakor mrtva zgrudi na tla.

Julija prebledi v lici kakor mrtvec in prihití nezavestnici v pomoč.

Gospod Vuizot pa jo vzdigne, rekóč:

„Ne bojte se, gospa, umirite se! Predno mine štiri in dvajset ur, vam bode sin sloboden. Jaz sam ga vam privedem!“

Potem se obrne proti svojim častnikom ter pravi:

„Povabil sem vas bil za danes na zajutrek, gospoda, toda zdaj nimamo več časa zabavljati se. Prihodnje dni sem mislil še itak iti nad sovražnika, ali zdaj nimam še dalje odlagati. Popijte kozarec vina, a potem hajdi vsak na svoje mesto. Ostala gospoda pa si naj izvoli tudi brez nas veseliti se, dokler jim koli drago. Gospod Laferiere naj ostane tukaj za mojega namestnika. Valonovci so ena izmed najstarejših plemenitaških rodovin francoskih, zatorej nam bodi časten nalog, da še, predno se stori noč, otmemo vrlega plemiča Riharda!"

Ko je vojvoda to izgovoril, vstanejo častniki in uljudno poklonivši se odidejo. Pol ure pozneje je gospod Vuizot s svojo vojsko ostavil mesto Algir.

Gospa pl. Valonova se vrne domú. Spremljala jo je Julija, kajti sklenola je niti za hip pustiti je same.

Vso noč je žalostna mati imela zeló nemirno spanje. Često je glasno govorila v snu, vprašujoča po svojem sinu, tožéča, da je ubít, pripovedujoča, zakaj so ga usmrtili Arabi itd.

Drugo jutro prinese gospod Laferiere pismo vojvodino, v kterem javlja gospej pl. Valonovej, da je napadel Arabe, da jih je premagal in potiral v beg ter da pojde zdaj za njimi, dokler ne oslobodi njenega sina.

Gospa Valonova je bila vrlo nestrpljiva, vsak hip se jej je zdel daljši od leta, vsaka ura bila jej je brezkončna kakor večnost. Zdaj je legla v postelj, zdaj je skakala po sobi, potem je zopet vpila, kakor da bi bila zblaznela. Julija je ves čas požrtvovalno stregla ubogej Rihardovej materi.

Četrti dan je ravno stala poleg postelje bolníčine, kar se odpró vrata.

„Gospod Laferiere! Pismo!" zavzdihne gospa Valonova, skoči z ležišča in zgrabi list, kterega je osupneni Laferiere še vedno držal v roki. Vojvoda je pisal:

„Gospa! Storil sem vse, kar mi je bilo mogoče, da bi oslobodil Vašega sina; ali človeška sreča je v božjej roki. Arabe sem prignal do kraja Bab-el-Sara; na našo nesrečo jim je pak tú došla nova pomoč, in zatorej bodem imel z njimi več opraviti, nego li sem mislil. Bog naj Vas utolaži in naj Vam dá radovoljno nositi težki udarec. Zatrjujem Vam, da se hočem na vsak način potruditi, da Vam rešim ujetega sina.

Vuizot."

Prebravši neugodna poročila pade nesrečna mati zopet v nezavest. Julija in Laferiere jej prihitita na pomoč. Rahlo jo vzdigneta, položita v postelj in jo kropíta s hladno vodo. Ob enem takoj pošljeta po zdravnika, ...di naglo prispe in vse potrebno poskrbí.

Julija pokliče v tem Laferiera na stran in ga vpraša: „Ali res ni nikakšne nadeje? Je-li povsem nemogoče, da bi se Rihard otel?

„Povsem je nemogoče," pritrdi nagovorjenec, „pri Bab-el-Sari so se Arabi toliko okrepili; da našim ni možno ujetnika osloboditi, če bi tudi imeli ptičja krila."

„Ali nam ni moči zmagati Arabov?"

„Ne! Vojvoda je zatorej pisal v Pariz, da nam od ondot pošljejo pomoči. Do tedaj pak se moremo zgolj braniti, a po nobenej ceni ne zmagati sovražnika."

„Kdaj pride pomožna vojska?"

„V dveh do treh mesecih."

„To je zeló dolgo — toda, veste kaj?"

„Izvolite!"

„Ali se dadô podkupiti vaši vojaki?"

„Tako javnej in očividnej nevarnosti se vendar ne bodo hoteli izpostavljati, dajte jim kolikor vam drago novcev."

„Česar ne more izvršiti junaštvo, doseže se lahko z zvijačo. To vem, da bodete storili vi, ki ste že davno v Algiru in znate dobro arabski. Oblécite se v národno nošo, pojdite in rešite ubogega plemiča Valona."

„Lepo hvalo! Ne grem med Arabe, ako bi imeli ujetega rodnega mi brata!"

Julija se trudi in ga nagovarja, toda vse zastonj — trdovraten jo je ostavil ter šel. Gospa Valonova se je pa vsa obupna premetavala po postelji in vzdihovala: „Izgubljen je!"

Julija pristopi k njej, poljubi jej roko in jo pritisne na srce — toda ne izpregovorí ni besedice. Potem odide prijazno poklonivši se.

Ni minolo pol ure, ko pride h gospej Valonovej služabnik, kteri jej izroči list s takovo vsebino:

> „Gospa! ne bojte se. — Našel se je nekdo, kteri je pripravljen: ali rešiti Vašega sina, ali z njim — umreti!"

Drugega jutra gre gospod Saint-Martin, ki je svojo nečakinjo pri zajutreku pogrešil, iskat je v njeno sobo — ali namesto nje najde na mizi odprto pismo ter osupnen čita:

> „Dragi moj stric! Jaz sem odšla z doma. Deset dnij nikarte nikomur ničesar praviti o tem. Spremlja me naš stari sluga Jusuf. Udajte se meni!" —

Gospod Saint-Martin in njegova soproga sta od strahú in skrbí malo da ne okamenela; ker pak nista znala, kam se je napotila njuna nečakinja, odgovarjala sta raznim po njej povprašujočim znancem s kratka, da je — „bolna".

III.

Arabi so dobivši novo pomoč utrdili svoj tabor poleg mesta Babel-Sara. Nekega dné proti mraku dojde v njihovo šotorišče slabo oblečena ženska, proséča prenočišča in skorjice kruha, ktero je tudi dobila. Ko je povečerjala, stopi k njej Arab ter jej javi, da jo zove žena Abd-el-Kadrova. Prosjačíca brž vstane in gre pred šotor, kjer so na dragocenih sagovih sedele vojskovodjine favoritinje. Najstarejša izmed njih, ktera je bila najkrasnejše oblečena, jame siromakinjo o raznočem izpraševati. Naposled jej reče: „Ali znaš prorokovati?“

„To je ravno moj posel,“ odgovorí prosjačíca. Štirideset let se že bavim s tem. Dobro še pametim, ko sem nekemu detetu prorokovala, da bode sultan. To dete je bil sam Abd-el-Kader!“

„Alah! Alah!“ vzkliknejo vsi navzočniki in pogledajo prorokinjo, ktera je zrla črte na rôki noséčej ženi.

„Rodila bodeš sina, ki bode dolgo živel in dosegel veliko čast na svetu,“ prorokuje prosjačíca.

„Omožila se bodeš z brhkim, temnorujavim mladenčem,“ trdi dekletu, ktero je bilo prihitelo čarodejke vprašat.

„Ako bodeš vérno in dobro služila, oprosti te gospodar s tvojimi otroki vred,“ glasila se je tolažba nekej Arabki, ktera se je žalostno ozirala na svoja dva v travi si igrajoča sinka. Sirota robinja ni imela novcev, da bi z njimi nagradila prorokinjo, kakor so jo bili drugi pred njo, ali klonéč glavo proti nebu prosila je zá-njo blagoslova.

Prorokinja se obrne potem k moškim. Nekemu starcu pravi, da bode skoro povzdignen za svoje zasluge na imenitno službo. Nekemu Židu prorokuje, da ga bôdo obesili, in sicer se to v vsakem slučaji zgodi. Kajti ako zmagajo Francozi, osvetili se mu bodo, ker jih je izdal, če pak dobé zmago Arabi, obsodili ga bodo na vešala zató, ker jim je o vojskinem času predrago prodajal svoje blagó.

To prorokovanje je vzbudilo občo veselost. Prosjačíca je to porabila in zapustivši radostno družbo približa se visoko vzraščenemu in močnemu muru, ki jej je tudi pomolil dlan. Dolgo je pogledavala poteze na roki, a potem zaklicala:

„Hej, velika sreča te čaka, na tvojej dlani opazujem črto neizmernega bogastva.“

„Bogastva?“ začudi se mur in oči se mu zablesté.

„Bogastva in sicer velikega bogastva!“ ponavlja prorokinja.

„A kdaj ga najdem in kako?“

„Oho,“ nadaljuje prosjačíca tajnostno, „ta črta se delí takoj tukaj, pomenja, da bogastvo skoro dobiš. — — No glej! Res, takó je!

Ta črta se zopet pri prstu združuje z ono drugo, a to je znamenje, da je samo od tebe odvisno, dobiti ga ali ne."

„Ali mi moreš tudi povedati, kje imam iskati tega bogastva?"

„Ej, to je težje, kakor misliš," zavrne ga ona glasno, a tihoma mu reče: „in če mi je tudi to storiti mogoče, ali bi ti želel, da ti vpričo vseh teh ljudij to razkrijem?"

Mur jej odgovorí, da bi mu to nikakor ljubo ne bilo, in ko jej je nekoliko srebernih novcev podaril, gre po svojem opravilu.

Pozneje, ko je prosjačíca sama na velikem kamenu sedela, približa se jej zopet radovedni mur, in ker ni nikogar bilo blizu, zaprosi je:

„Ali ti je zdaj možno povedati mi, kje najdem bogastvo?"

„Bodem videla," odgovori skrivnostno ženska, „pokaži mi obe svoji roki še edenkrat."

Mur stori, kakor mu je velela prorokinja. Dolgo je gledala na obe dlani in mrmrala je čudne besede.

„Zdaj potrebujem dva lasa s tvoje glave," govori mu ona dalje.

Arab si izpuli nekoliko las in jih jej podá.

„Še ni vse, kakor ima biti. Tvoji lasje se imajo namočiti v tvojej krvi."

Mur vzame iz pasa majhen nož in se vreže v palec, potem pa potakne v krv šopek svojih las, kterega si je bil izpulil. Čarodejka je med tem iz kamenja napravila malo ognjišče, na ktero je naložila drv in na nje položila skledico.

„Zdaj mi samo še ognja priskrbi," ukaže možu.

Arab jej prinese žrjavice in prorokinja potrese vá-njo nekoliko svojih čarobnih praškov, trav in múrovih las, a nad dimom drží svojo skledico ter notri gledajoča mahne nekoliko kratov z roko in vpraša:

„Imate-li v taboru kakšnega kristijana?"

Arab pomisli, a potem odvrne: „Ne."

„Ni mogoče!" povzame ženska vnovič, „v svojej skledici vidim, da je ono bogastvo zakopano. Zdaj mi je celó mogoče, ti pokazati dotično mesto, kjer je skrit zaklad, samo zemljo ima odkopati kakov kristijan."

„Kristijan! — — a koliko je novcev?"

„Natančno ti tega povedati ne morem, a dim mi je pokazal štirideset tisoč v zlatu."

„O ho," zastrmí Arab in z lica mu zasije radost, „res, spomnil sem se, da imamo v taboru ujetega kristijana, toda ne vem, kakó bi ga spravil na ono mesto."

„Tega jaz ne vem," beseduje čarodejka, „to ni mene skrb — to je edino tvoj posel."

„Čuj me," déje Arab, „od polnoči do zore sem jaz na vrsti, da ga stražim. Kaj meniš, ali nam je v tem času možno stvar izvesti?"

Prorokinja zopet pogleda v skledico.

„Sredi širokega polja vidim visoko drevó; takoj poleg na desnej strani je vodotok. Tu nekje leží zaklad. Do omenjenega kraja potrebujemo dve uri."

„Mesto, o kterem govoriš, mi je dobro znano. Jaz imam kamelo, ktera v enem dnevu preide pot, ki méri deset dnij hodá; njo zasedemo in takoj nas prinese tjá. Kedar mi pak kristijan izkoplje zaklad, hočem ga . . ."

„Kaj hočeš storiti z njim potem?"

„Zakopljem ga v tisto jamo, ki si jo bode izkopal sam."

„Zakaj?"

„Ker mrtveci molčé."

„Videli bodemo!"

Takó se dogovorivši, razideta se.

IV.

Po vsem arabskem taboru je vladala največja tišina. Bilo je okoli polnoči. Prvi stražnik Rihardov gre počivat, a na njegovo mesto pride naš znanec arabski, kteremu je bilo ime Abu-Muhamed. Počakavši, da je njegov od straže došli tovariš zaspal, zapusti svoje stražišče ter pohití k prorokinji, ktero je bil, naslonjeno na svoji koleni, nekoliko spanec premogel. Arab jo prebudí in na tihem privleče do Rihardovega šotora. Abu-Muhamed pozove ujetnika.

„Kristijan! Vstani, da odidemo!"

„Kam?" vpraša Rihard ter si mane očí.

Prosjačíca se približa in mu pošepéče: „Pazi, Rihard; stori vse, kar se ti ukaže, ako želíš biti rešen. Pojdi za tem murom!"

„Kaj je to?" povprašuje ves iznenaden Rihard.

„Ubogaj, kar ti pravim," grozí mu zdaj prorokinja glasno. „Slušaj in stori, ako želiš še živ ostati: slušaj!"

„Dobro!" pritrja Arab, „resnico si mu povedala."

„Reci mu, da hočeš vse njegove ukaze izpolnjevati," opozori skrivnostno ženska Rihardu, ki še ni vedel, ali bedí ali se mu pa sanja.

Ko je ujetnik obljubil, kar mu je bila čarodejka svetovala, odvzel mu je Abu-Muhamed težke spone, in vsi trije se napotijo iz tabora, kjer ih je že čakala pripravljena kamela. Arab posadí na njo Riharda in prosjačíco, a sam zajaše žival na sprednjem konci in hajdi! preko ravnine. To priliko porabivši, opomni čarodejka še enkrat Riharda, da naj pazi in naj bode poslušen!

Velblod je dirjal, kakor da bi ga nosil veter, in predno je minola

ura, prispeli so do vodotoka. Abu-Muhamed priveže žival k drevesu. Prorokinja hodi nekoliko v kolobarji sem ter tja, mrmrajoča nerazumnih besed ter z rokama po zraku mahajoča, a naposled se ustavi rekóč:

„Tukaj!“

Abu-Muhamed se obrne proti Rihardu in mu pomoli rovnico ter lopato, kteri je bil prinesel seboj, ter pravi:

„Pojdi in koplji tamkaj!“

Rihard vzame orodje in začne na pokazanem mu mestu delati jamo v mehko zemljo.

„Ako najdeš kaj, pozovi naju,“ opomni prorokinja kopaču. Potem se približa velblodu, pri kterem je stal Abu-Muhamed, znoj si s čela otirajoč. Arab se je videzno boril v svojej duši s strahom in nadejo.

Ko je že Rihard kake četrt ure kopal, vzklikne na enkrat: „Evo zlatníka v zemlji!“

„Nehaj izkopavati!“ zapovê prorokinja in obrnovši se k Abu-Muhamedu reče: „Glej, odkrito je bogastvo! Zdaj ni treba, da stojí ondi kristijan, nego odvedi ga na stran ter pojdi sam v jamo, da vidiš svojo bodočo srečo.“

„Ali mi ne dovoliš, da usmrtim kopača?“

„Ne, nikakor ne!“ s povzdignenim glasom svarí prorokinja, „varuj se tega storiti, ker sicer ti izgine ves zaklad!“

Arab gre in prijemši Riharda za roko, privede ga k prorokinji.

„Mislim, da mi konči dovoliš, zvezati ga?“ vpraša je brižno.

„Bog me, to tudi treba, ker drugače ti lahko pobegne!“ pritrdi ženska; „posadi ga na velblod in priveži, a jaz ga bodem varovala; ali pri vsem tem ne pozabi onih dve sto zlatov za me, kterih si mi dati obljubil.“

„Ne boj se,“ potolaži jo Arab. Potem priveže Riharda na velblod in gre gledat najdenih novcev.

Zdajci prorokinja glasno zažvižga in iz bližnje hoste skočita dva človeka, ktera prijemši Abu-Muhameda zakričita nad njim:

„Samo če se umakneš, si mrtev!“

Prorokinja, sedeča na velblodu poleg ujetnika, prihití zdaj bližje jami ter izpregovorí:

„Abu-Muhamed, prorokovala sem ti, da to noč dobiš štirideset tisoč v zlatu, in nisem se ti legala. V tej jami jih najdeš; zató si jaz vzamem tega roba ter ti svetujem, da se ne vračaš v tabor arabski.“

To izgovorivši zbode kamelo in v diru se brzo izgubí onim trem izpred očij. Napadovalca pobereta Abu-Muhamedu vse orožje razven noža, a potem skočita na čila konjička, ki sta njiju čakala poleg vodotoka ter naglo za kamelo odjašeta.

Siromak Abu-Muhamed je od samega začudjenja onémil in strmeč zrl za odhajajočimi. Naposled se zopet zavéde, vzame v roko rovnico in lopato in po kratkem kopanji zasledi lonec, ki je bil napolnjen s francoskimi zlatniki. Zadene ga na ramena in izgine z onega mesta, nehotéč, vrnoti se nazaj v tabor arabski. —

Brza kamela je bila prišla do kolibe ob cesti. Tu pade Rihard Juliji pred noge, in solzé najgorkejše hvaležnosti so mu zaigrale v očeh. Julija vrže hitro raz sebe ubožno prosjaško obleko in jo zameni s svojo navadno, ktero je bila v tej krčmi pustila, in za pol ure sta se že napotila Rihard in Julija, ktera sta spremljala verni Jusuf in njegov tovariš, proti Algiru.

Deset dnij je minolo, odkar je bila zapustila vrla gospodična algirsko mesto in v njem za nje osodo skrbéče sorodnike. Zatorej jej je bila zdaj prva dolžnost, iti svojcev potolažit in jim naznanjat svoj srečni prihod. Od Saint-Martinovih so šli prišleci na ravnost h gospej pl. Valonovej. Žalost za izgubljenim sinom je siroto silno potrla in z veliko muko je izustila besedi: „Sin moj“ — a potem jej je veselje usta zaprlo. Doznavši, kaj je za njenega sina storila Julija, zahvaljevala se jej je jecljaje ter jo pritisnola na svoje hvaležno srce.

„Veliko tvojo požrtvovalnost povrnoti je mogoče edino vsemogočnemu Bogu, in ako bi te jaz hotela nagraditi, darujoča ti svoje življenje, bilo bi to neznatno plačilo. Reci mi zatorej, kaj ti morem storiti?“ govorila je srečna mati.

„Imenujte me svojo hčerko in zadovoljna bodem!“ zagotavlja jej šepetaje Julija, a potem se spusti Rihardu v naročje.

* * *

Malo tednov pozneje je v Algiru bila Julijina poroka z Rihardom pl. Valonom. Sam vojvoda Vuizot se je je udeležil za pričo; — nedvomno, da je tudi zmagal ustaške Arabe.

V. Eržen.

Razni glasi.

Zamišljeno mladeneč
Ozira se v nebó,
Z neba bi rad privabil,
S pogledom zvezdico.

„Nikar, nikar, mladeneč,
Se ne oziraj tjá:
Pretrdo prikovana
Je k nebu zvezdica.“ —

Ko mi je venček dala,
Ta zelen rožmarin,
Takrat sva se ljubila
Iz srca globočin.

Ko pa se je posušil
Ta rožmarin zelén,
Je bil ljubezni ogenj
Med nama pogašen.

Nivalis.

Pozdrav

Modrinjakovim čestilcem zbranim v Središči dné 25. septembra 1881.

Pozdrávljam Vas, predragi mi rojaki,
Na rojstnem dómu pésnikovem zbráni,
Ki dramil kot škrjánec nas o ráni
Spomládni zori v národnem je mraki.

Ko béde so pokrívali oblaki
Slovénski ród ob zemljo poteptáni:
Na krilih pésnij dvigal je z raváni
Nadlóg duhóve nam po sínjem zraki.

Po tèmi robstva je napóčil jasen
Dan svóbode, ki tudi nas obséva —
Budéč po logih pévcev zbor nam glasen.

Lepó na plódnem polji nam zoréva
Prosvete zlati sad stotéroklasen
In v srečen vék nam víd se razodéva.

V Ljubljani dné 23. septembra 1881. *Vilko Drvanjski.*

Šege, običaji in narodni praznici pri Srbih.

Piše *Ivan M. Bogović.*

III.

Igranka.

Nedelja je. Ljudje pri nas navadno zgodaj vstajajo, pa v kavarno na črno kavo gredó, kajti bela kava se vrlo redko pije in to samo po privatnih hišah in hotelih.

Društvo sede za mizo.

„Kam pojdemo zvečer?“ vpraša Mirko svojega soseda.

„Pri Mladenu je danes sêlo in igranka,“ odgovori mu ta.

Med tem je prišel dečko v kavarno in položil na vsako mizo povabilo.

Preberimo ga:

Poziv na igranko.

Ponižno podpisani vabi spoštovano mestjanstvo zvečer na sêlo in igranko. Za dobra jedíla in pijače se bom po mogočosti potrudil.

S poštovanjem

Datum. Damjan Zlatoušić, gostilničar.

To je navadni obrazec za povabila.

Zvečer prihaja svet, ali ne v balnej toiletti, nego po navadi. Sodnik je prišel s praktikantom, mojster „škarje“ z mojstrom „nakovalom“, stolar s trgovcem, na kratko, kakor so se našli. Lepotice se ne vozijo, če je ravno malo več blata; saj se čižmice od laka ne morejo poblatiti, — ker jih nimajo. Ženske posedejo na klopi, moški pa stojé navadno v sredi kavarne ali so pa v drugej sobi in — pijó. Godba — cigani ali gajdaš z mehom — počne svirati, pa hajdi na delo.

S prva se primeta dva za roko in počneta kolo. Pride tretji, četrti, dekle, žena, pop, sin, mati i. t. d., pa na desno, na levo kolo na okolo. Pri nas se dekletom ni treba bati, da bi ktera ostala, da sedi, kajti vsaka lahko pleše, kolikor jej srce poželi. Pa si tudi izbirati more, da pleše, kjer hoče. Po plesu gre vse na svoje mesto, pa ko godba zopet zagode, počne ples na novo in zopet — kolo. Samo kolo pa kolo, le s tem razločkom, da se pleše eno počasi, drugo hitreje i. t. d. Se vé da ima vsako kolo drugo imé, kakor knežev orel, mačvanka, srbijanka i. t. d. Včasi se priklati tudi kaka švabska, ali le malokdo se je udeležuje. Med enim in drugim plesom se navadno kaka zapoje. Ples trpi navadno do polnoči. Potem se svet razide. —

Razven tega so tudi javni plesi in sicer na vsakem semnji in žegnanji, a navadno samo pri piščalki. Vojnike vidiš lahko vsak dan na kasarnskem dvorišči plesati. Videl sem to jesen domobrance, ki so bili na šestodnevnem učenji. Celi dragi dan maršira, sedaj hitro, sedaj počasi, pa ko dobi popoldne pol ure počitka, pa ne da bi odpočival, temveč pleše, dokler ga tromba ne pokliče pod orožje.

Naš narod bi mogel biti ložje brez jêla, kakor brez godbe in plesa.

V prvej vojski l. 1876. bil sem na Javoru. Položaji so bili taki, da je bilo človeka strah, brez da je Turke videl. Gola kamenita stena in šuma borova ali hojina se čredi in menja. Volk in orel gospodarita tam. More se torej misliti, kako nam je bilo. Večkrat lačen kakor sit, vleže se vojščak, kamen pod glavo, da se počije od težkega in krvavega dela. Ali to ne traje dolgo; na vse zgodaj si mogel slišati piščalke — pa zopet kolo. Ves trud in druge neprilike so pozabljene.

Ker Vam iz N i š a pišem, ne morem si kaj, da bi o njem Slovencem ne poročal. Evo Vam nekaj besedic:

Kdor je bil tukaj, ko so Srbi na božič l. 1877. zavzeli to mesto, pa bi danes zopet sem prišel, ta bi mesta „N i š“ ne poznal. Čudno je, koliko more človeški um in volja v kratkem storiti. Iz starih turskih kolib in blatnih hiš izrastla so v tem času lepa in prostorna poslopja v modernem stilu; mesto ozkih ulic nahajaš danes prostrane ulice in trge. *Glavni trg* je lep, da takega redko kje drugje vidiš; ni eno poslopje ni staro

ostalo. Ulice so regulirane, in kdor na novo zida, mora vse po planu zidati. Samo trdnjavo (stari grški *Νῇσος*, potlej rimski Nisus) ostala je, kakor je bila. Turci so bili s prva večjidel odšli, pa ko so videli, da gjaur ni tako krvoločen, kakor so bili oni, počeli so se pozneje povračevati. Danes se turska bula s kristijanko šeta v največjem prijateljstvu. Samo obraz ima še zmirom zavit kakor poprej. Danes sedi Turčin v srbskem parlamentu in uživa vsa prava državljanska. Niš ima veliko prihodnjost, osobito kedar se zveže Carigrad z Dunajem. Niš je po površini mnogo večji od Belgrada, ali ima samo 13.000 duš. Jevrejsko in cigansko pleme je zastopano v velikem številu. V Nišu je korpsno, divisijsko in okrožno poveljništvo, okrožno načelstvo, okrožna in srenjska sodnija. Vojske je tukaj dva bataillona pešcev, ena četa ingenirska in štiri poljske batterije. Dalje je tukaj gymnasija s petimi razredi, učiteljišče in več osnovnih šol. Vicekonsulstvo ima tukaj Avstrija, Angleška in Francoska. Tudi Turska ima svojega kommissarja, ali on je samo za urejevanje vakufskih posestev. —

Slovenec za škofa na Dunaji.

Juri Slatkonja. 1456—1522.

Za „Kres“ spisal *P. pl. Radics.*

Slovenski rod je v vseh časih in pri vseh priložnostih kazal svojo čilost in krepost. On se more v vseh strokah človeškega delovanja ponašati z možmi, ki zavzimajo v zgodovinskem svetišči dostojno svoje mesto zraven „velikanov“ drugih narodov! Pri vseh javnih poslih so Slovenci že od nekdaj svojo sposobnost zá-nje skazovali in se smejo s ponosom pridruževati vrstnikom drugih narodov.

Jako važno mesto so zastopali Slovenci za cesarja Maksimilijana I., „poslednjega viteza“. Z njegovim očetovskim srcem so bili v posebno ozkej zvezi; saj je cesar Maksimilijan sam k svojim najboljšim prijateljem prišteval več naših rojakov, tako na pr. med drugimi ljubljanskega škofa in vojnega poveljnika proti levu sv. Marka, hrabrega Krištofa Ravberja. Dà celó učitelja je imel „Theuerdank — Maksimilijan“ iz slovenskih dežel, Celjana Slovenca Tomaža Brlogarja (Perlower*), ki je bil za cesarja Friderika III. „orator“ in tajni svetovalec, a pozneje ko je Maksimilijanovó odgojo dokončal, stolni prošt in nato škof v Constanz-u.

V dvorstvu cesarja Maksimilijana, v diplomatiji, pri državnej vladi, na dunajskem vseučilišči — poslovali so Slovenci iz Kranjskega, Koroškega in Štajerskega. V kabinetnej pisarnici cesarskej deloval je kot svetovalec

* Poznejše pisave so njegovo ime skazile v Ferlower, dà celó v Prekokar.

a secretis Pavel Obersteiner, sv. pisma doktor in stolni prošt na Dunaji; latinski vojni tajnik je bil Peter Stern iz Ljubljane, ki je prvo dunajsko obleganje po Turkih l. 1529. izvrstno opisal, k čegar spisu je Meldemann z barvami osnutek (plan) načrtal, a v našem času ga je učeni Camesina na novo dobro izdelal. Slovenec Matija Hvale (Qualle) „kollega dunajskega gymnasija“ izdal je l. 1513. filosofično delo z naslovom „Habes hic Amande lector textum parvuli, quod ajunt philosophiae naturalis cum commentarijs . . . .“ danes že jako redka knjiga, ki sodržuje sedemnajst lekcij in stoji na vrhunci tedanje filosofične vede.

Lambergar, Thurn, Herberstein, da drugih plemičev in vitezov ne omenjamo, imeli so sicer nemška imena, a vendar so stali na čelu vsem narodnim prizadevanjem onega ljudstva, med kterim so stanovali, dobro vedóč, da je njegova domača zemlja ob enem oni kraji, kjer se ponosno vzdigujejo in v nebó kipé gradovi, njih pradedov. Saj nam najslavnejši teh plemičev, vsemu svetu znani Žiga Herberstein (rojen Vipavec), poznejši poslanec, kteri nam je zopet Rusijo našel, kakor Vodnik o njem govori, in učeno razložil Nestorjeve letopise, — saj nam ta pripoveduje, da je kljubu vsem sôvražnim napadom vendar le ljubil in čislal jezik slovenski, učil se ga pridno, in da mu je ta uk v poznejših časih na njegovem potovanji po Ruskem doprinašal mnogo koristi.

A vrnimo se zopet k dvorstvu Maksimilijana I.

Tukaj že nahajamo l. 1477. Slovenca Jurja Slatkonjo iz Ljubljane kot dvornega kaplana Maksimilijanovega, ko je še ta-le bil nadvojvoda in ravno srečni ženin bogate dedičine burgundske, vojvodinje Marije, hčere Karola „drznega“ iz Burgunda.

Juri Slatkonja, ki se je l. 1456. rodil, prišel je že v svojem 21. letu k „poslednjemu vitezu“ za spovednika in kaplana ter se je nadvojvodi, temu plemenitemu prijatelju godbe, jako priljubil, ker je bil izvrsten poznavatelj in umetnik v godbi.

Imenovanega leta 1477. je opravljal Slatkonja tudi pri nevestinem sprevodu Maksimilijanovem v krasnem Gentu službo dvornega kaplana, in je bil pri tej slovesnosti vodja godbi. Zatorej ga vidimo na prekrasnem, dandanes jako redkem delu, „slovesnem sprevodu Maksa I.“ z risanji Albrechta Dürerja in Janeza Burgmaierja.

Poglejmo si oni del sprevoda, na kterem se prikaže naš Slatkonja. Tri dragoceno okinčane vozove si moramo tukaj ogledati. Oni so napravljeni v takem slogu, kakor so se videli nedavno pri slovečem sprevodu na Dunaji, pri slovesnosti sreberne oporoke našega Veličanstva, cesarja Franca Jožefa in cesarice Elizabete.

Na prvem vozu je dvorna godba z napisi; eden izmed njih se *takó-le* glasi:

Ich hab der süssen Melodei
Von Saitenspiel gar mancherlei
Quinten, Lauten, Tamerlin
Dass alles nach des Kaisers Sinn
Rausch, Pfeifen gross, dazu auch klein
Die Harfen mit gezogen ein.

Druga godba in orgle se nahajajo na 2. in 3. vozu. Četrti voz, ki takoj prejšnjim trem sledi in ki je za nas še večje važnosti, pripelje nam dvornega kaplana Jurja Slatkonjo.

Ta voz se med drugimi osobito potem odlikuje, ker imá po stranéh krasne allegorije.

Na strani (na vozu je to desna stran), ki je k nam obrnena, zagledamo celó vzadi Apollona, boga modric, bolj spodaj pa in do spredaj devet modric, med kterimi na sprednjem mestu modrica povestnice, Klio, stoji; voz pa vleče žival, ki je opravljena kakor so turi, praprebivalci nemških gozdov. Za temi pridejo zopet trije vozovi, a s cesarsko godbo.

V sredi cele dvorne godbe cesarske stoji tedaj dvorni kaplan in poznejši dvorni kapelnik — glasbeni umetnik Slatkonja.

Na konci XV. stoletja nahajamo Slatkonjo v Gornjem gradu (ustanovnej grajščini ljubljanskega škofijstva); iz tega časa se namreč nahaja povelje, ki ukazuje „Herrn Jörgen Slatkonia von wegen des Silbers so kayser Fridrich (Maksimilijanov oče) gen Oberburg geordnet, pilder zu machen“.

Slatkonja je bil menda župnik v Gornjem gradu, a le malo časa, kajti že v začetku XVI. stoletja je bil kanonik v Ljubljani, in hitro potem je postal stolni prošt, a poklicali so ga zopet na cesarski dvor, na stran njemu tako dobrohotnega „poslednjega viteza“. In že 10. marca l. 1503. pošlje cesar Maks iz Antwerpen-a kabinetno pismo stolnemu korarstvu v Ljubljano (original se nahaja v stolnokorarskem arkivu v Ljubljani) ter zaukaže, da ima stolni prošt Slatkonja, dokler v cesarskej službi Nj. Veličanstva ostane, na leto od dekanije in stolnega korarstva v Ljubljani 80 zlatov dobivati. Ko bi pa on (Slatkonja) zopet nekdaj „stolico“ v stolnem korarstvu v Ljubljani zasedel, pripadejo mu vsi njegove proštnije tikajoči se dohodki.

Slatkonja si pa vendar ni več Ljubljane za svojo „stolico“ izbral, temveč ostal je na dvoru cesarja Maksimilijana in sicer kot vodja dvorne godbe. Tam je občeval z duševnimi izvrstnjaki svojega časa, kakor so Konrad Celtes, Cuspinian in dr. Bil je tudi ud tedanje dunajske akademije znanostij in učene podonavske družbe, ktera je pod aegido Maksimilijanovo vrlo dobro napredovala.

Kako visoko je cesar čislal našega Slatkonjo in kako mu je bil milostljiv, svedoči nam pač dovolj odlog, po kterem mu je cesar l. 1514. proštnijo v Novem mestu na Dolenjskem podelil, a mu kljubu

temu dovolil, da sme na Dunaji ostati. Novomeški „kollegiatkapitel" je po Slatkonji dobil grb z zlatim konjem.

Ravno istega leta 1514. pa je bil Slatkonja imenovan za škofa na Dunaji.

Kot škof dunajski se Slatkonja izmed svojih prednikov osobito po „svojej bogaboječnosti, pohlevnosti in poštenosti" odlikuje (glej Groote Chronologisches Verzeichniss der Bischöfe und Erzbischöfe von Wien. Augsburg 1794.).

Izvenredno je bilo njegovo delovanje za povzdigo in gojitev godbe v stolnej crkvi sv. Štefana. Stolni godbeni zbor je bil vsled njegove skrbi jako izvrsten in nenavadno dobro zastopan. V njem so delovali čestokrat dvorni godbenik Pavel Hofheimer, orglar, s kterim se ni mogel nikdo meriti († 1537), trobentarja Neuschel in Seidel, najodličnejši plunkavec Artus in najboljši trobec Augustin. Včasih je vodil pevski in godbeni zbor Slatkonja sam, potem slavni Nizozemec Josquin des Pres, najizvrstnejši nemški skladatelj onega časa Henrik Isaac, Spanjolec Pietro della Rue (Ruimonte) in dr.

Petje v crkvi sv. Štefana je nenavadno veliko s svojimi mladenškimi pevskimi zbori pospeševalo razvitek crkvene godbe; kajti ono je skozi celo XVI. stoletje dobrodejno uplivalo.

A škof Slatkonja je tudi po svojih močeh za to skrbel, da se je staroslavna stolica sv. Štefana znotraj kolikor mogoče okrasila, in on je dal oltar sv. Bricija na novo postaviti.

V zadnjem letu njegovega življenja (1522) pa se je v Avstriji reformacija že bolj očito pokazovala, in Pavel Speratus je pridigoval v stolici sv. Štefana.

Dve leti pred svojo smrtjo (1520) je bil Slatkonja še povrh svoje škofovske časti imenovan za opravitelja škofije bibanske (Pedena) v Istriji, kjer se je še takrat sv. maša v ilirskem jeziku brala (Valvasor VIII. p. 680).

Leta 1522. je Slatkonja umrl.

Njegov grobni napis v stolici sv. Štefana se takó-le glasi:

„Juri pl. Slatkonja, rojen v Ljubljani na Kranjskem, škof te crkve in opravitelj crkve bibanske, cesarja Maksimilijana dvorni kaplan in godbenemu zboru vodja, jako pobožen, pohleven in pošten gospod, ki je v svojej škofovskej časti na Dunaji nadkrilil vse svoje prednike, dal si je za svojega življenja dnij ta spomenik postaviti. Umrl je v 1522. letu odrešenja, dne 26. aprila, potem ko je živel 66 let, 1 mesec in 5 dnij."

Njegova slika se vidi v stolnej crkvi sv. Štefana vrezana v les (v korskih klopéh za stolne korarje in korske duhovnike), in sicer je šesta v škofovskej vrsti; v kamen vsekana je pa njegova podoba ona *med* podobama Konrada Celtes-a in Cuspinian-a, dveh veli-

kanov, ki se kakor svetli zvezdi svetita na tedanjem duševnem nebu v stolnem mestu prijatelja umetnosti, cesarja Maksimilijana I.

Slatkonja, z mitro in škofovsko verižico okinčan, kaže nam v svojih čvrstih in duhovitih potezah prototyp pravega Slovenca in sicer našega Gorenjca z lepim licem in živim obrazom: Usta z ostrimi kotički, lepo upognen nos, velike obrvi, duhovito veliko okó in precej visoko, na pol od mitre pokrito čelo; obličje pa primerno polno. —

Tako nam gleda plemenito obličje mnogo zaslužnega moža, ki je bil crkvi in umetnosti dika in kras, še dandanes po blizu 400 letih nasproti z onega mesta, ktero je, bivši zá-nj slava in čast, postalo čast in slava njegovej ožjej domovini, deželi kranjskej in narodu, iz kterega se je rodil povse vrli duhovnik in duševni junak, narodu slovenskemu!

V Ljubljani, 22. jan. 1881.

Dr. Ljudevit Gaj in ilirska ideja.

(Konec.)

Še nujnejše. dà brezpogojno potrebno sredstvo književnemu edinstvu je bil eden jezik. Dà, brez zjedinjenja v govoru ni ne političnega ne književnega življenja. Že Pavel Vitezović, v XVII. stoletji, bil je namerjaval postaviti v Zagrebu neko literarno središče, ktero bi z enim jezikom spajalo Kajkavce in Čakavce. V to svrho je mešal v svojih spisih kajkavščino, kakoršna je bila tedaj okoli Zagreba, in čakavščino, kakor se govori okoli Reke in Senja, ter je zato tudi v Zagrebu uredil tiskarno. Ali posel mu ni šel od roke. Boljši uspeh so imela nastojanja Gajeva o razširjenji književne prosvete v Jugoslaviji.

Poznavajoč duh vseh narečij in podnarečij našega naroda je Gaj modro in praktično izbral ono jugoslovansko narečje, ktero ima edino v sebi pogoje za povzdigo velike jugoslovanske narodnosti — narečje štokavsko. Ako tudi ni štokavščina do sedaj dosegla, kakor nam naši občni neprijatelji očitajo, one znanstvene izobraženosti in dovršenosti v vsakej stroki književne porabe, s čimer se ponašajo neki drugi slovanski jeziki na severji, — kar bi pak trebalo vsekakor dokazati — to je vendar brez dvombe poleg svoje prostote, mehkosti, gibljivosti pri preobraževanji in blagoglasja najplemenitejše narečje ne samo v južnem, temveč tudi v celem slovanstvu, kar priznavajo i slovanski in neslovanski, gledé tega veljavni sodci, na pr. Šafařik, Ludevik pl. Rittersberg, Jos. Jireček (Čehi), Mickiewicz in Hosius (Poljaka), Verančić (Hrvat), Vraz (Slovenec); Jak. Grimm, J. Vater, Eichhoff, Talvj (Nemci), Vialla de Sommiers (Francoz) in dr. Dalje ima to narečje že dosta neprecenljivih plodov neumrle Vile staro-hrvatske, ali

kakor se tudi sama tako lepo imenuje, „slovinske“, ktero so že davno preje krasili malo ne povse naši Dubrovčani, nekdaj najizobraženejša, da ne rečemo edino izobražena veja jugoslovanskega stebla, kakor tudi drugi književniki v Dalmaciji počemši od slavnega Gundulića (ok. 1622) s svojimi veleumnimi deli. In pokraj teh umetnih proizvodov ima ravno to narečje tudi dragoceno narodno blago, ktero se hrani osobito v narodnih pesnih, prislovicah in pripovedkah, in ktero more novej literaturi služiti za historično-positivni temelj ter sámo iz života vzrastlo zopet život oplojávati. Naposled je štokavščina jezik večine južnih Slovanov razven Bulgarov, ktero govoré ne samo vsi Srbi, nego tudi mnogo Hrvatov, in po Vuku „bode Štokavcev najmanje trikrat toliko, kolikor Kajkavcev in Čakavcev skupaj“. * Razven tega je še štokavsko narečje v geografičnem oziru centralen jezik, imajoč na iztoku narečje bulgarsko, a od zapada narečje slovensko, kakor dva pobočnika, izmed kterih ponosno svojo glavo vzdiguje.

Istina je, da se je Gaju pravi hrvatski jezik še le učiti trebalo. Ali upoznavši se s starimi hrvatskimi književniki dalmatinskimi, zaljubil se je v nje on in njegovi vrstniki. A na njegov poziv so vsi južni Slovani na Hrvatskem, v Slavoniji, Dalmaciji, Voj. granici, Ogerskej, Bosni in deloma tudi v Istri opustili svoja pokrajinska razrečja in sprejeli čisto štokavščino za književni jezik. Posebno tako zvani kajkavski Hrvatje — a od starine Slovenci — učinili so korak največji in najtežji ter dali s tem redki primer ljubavi k bratskej slogi. „Akoprav je hrvatsko provincialno narečje“ — piše Demeter, — „morebiti od vseh jugoslovanskih narečij najbolj različno od našega književnega jezika, vendar se niso naši vredni provincialni Hrvatje, uvidevši istinitost naših razlogov, ni najmanje vpeljevanju tega jezika protivili, nego so z navdušenjem naša nastojanja sprejeli, znak: da so izobraženi ljudje in da znajo, kaj čas zahteva.“ ** S tem so si oni tudi osvojili ne samo celo starodavno izvrstno bogato književnost, pravo hrvatsko, nego tudi vsekoliko obilno in nebrojeno blago srbsko-hrvatskega jezika, ktero živi v narodu in ktero se čuva v narodnih pesnih, prislovicah in pripovedkah. Dandanes se v kajkavskem podnarečji ničesar več niti ne piše niti ne tiska, temveč v celej Hrvatskej je zavladala štokavščina kakor v uradu in v šoli, tako tudi v crkvi in v prometu, pa se že tudi med prosti narod razprostira. *** Uprav zato so oni, kteri so še pred poldrugim

* „Kovčežić“ I. 1849. str. 23.

** „Danica“ 1847. br. 12.

*** Danes še živi samo eden kajkavski pisatelj, in to zagrebški kanonik in biskup i. p. i. Ignacij Kristijanović. Na mnoge prigovore popustil je od svoje kajkavščine samo na toliko, da je sprejel novi pravopis, a inače je zmirom pisal v svojem podnarečji No po l. 1850. položil je bil tudi on pero. Z njegovo smrtjo — meni F Kočevar l. c. — *bode* hrvatsko-slovensko narečje iz pisarnic in tiskarnic brž ko ne za vekomaj izginolo.

stoletjem v knjigi svojo domovino nazivali slovenski orszag in imenovali svoj jezik naprosto slovenski, danes dakako Hrvatje ter se navadno ne štejejo več med Slovence. A ravno ti pohrvačeni Slovenci izvedli so veliko delo, kajti oni so probudili ves hrvatski narod na novo življenje, a še tudi danes stojé na čelu celemu narodu.

Odkar so tudi Srbi — grško-iztočni — osobito vsled zaključka „Srbskega učenega društva" (preje „Društva srbske slovesnosti", v življenje uvedenega po Iv. St. Popovići, načelniku ministerstva prosvete l. 1841.) l. 1845. iz svoje knjige staroslověnsko in rusko zmes iztrebili ter uvedli čisto narodno narečje, kakor tudi Vukov popravljeni pravopis, Gajevemu mnogo podobnejši od prejšnjega njihovega: od tedaj je književna sloga med Hrvati in Srbi vse bolj napredovala, tako da je že početkom l. 1857. „Sedmica" (priloga „Srbskemu Dnevniku" v Novem Sadu) rekla: „Kakor je danes književno stanje Hrvatov in Srbov, so pismena skoro edini uzrok našej razdvojenej književnosti. Ako bi samo z enakimi pismeni pisali, bilo bi nam književno življenje eno za ene in druge. Male razlike bi izginole malo po malo. Kar bi bilo boljše in pravilnejše, to bi se obdržalo in bi nadvladalo." A hrvatski „Vienac" leta 1875. govori i to: „Srbi pišejo in tiskajo knjige v cirilici, Hrvatje v latinici, azbuka je zid med nami. Ali zato, hvala Bogu, ne govoré Srbi cirilice, a Hrvatje ne latinice, temveč jezik — isti jezik, in srečata li se ta dva naroda z besedo, padel je zid in med enim in drugim govorom ni za troho razlike. Ponajboljše bodeš to opazil na gledališčnem „odru". Hrvatski glumec govori srbskemu občinstvu v povse razumljivem jeziku, in srbski igralec govori hrvatskemu občinstvu brez tolmača. Dramatični pisec hrvatski pozna srbsko pozorišče, a srbski dramatik je poznavatelj hrvatskega občinstva" (br. 13.). „Ako kterej gospej v Novem Sadu čitaš na glas „Vienac", a da ona ne gleda pismen, rekla bi, to je v srbskem jeziku pisano, a da čitaš kterej devojki v Zagrebu „Javor", rekla bode, to je hrvatski pisano. V Zagrebu se prikazujejo Kostićev „Maksim" in Trifkovićeve komedije, in vsakdo veli, to so domači komadi; v Belgradu in v Novem Sadu se pa prikazujejo „Poturica" in „Graničari", in zopet vsakdo veli, da so to domači komadi" (1874. br. 9.).

Tako je Gaj izjednačil vse razlike gledé književnega jezika med Hrvati in Srbi do edinega pisma, ter se sedaj v Zagrebu in v Belgradu, v Dubrovniku in v Varaždinu v istem jeziku knjige pišejo, znanosti razlagajo, javni poslovi vodijo. Ta uzor zjedinjenja jugoslovanske književnosti je že imel preslavni Šafařik pred l. 1830. pred očmi, a zdelo se mu je tedaj, da je to samo prazna misel, no vendar se je tako kmalu obistinila v toliko korist naše Jugoslavije.

Kar se pa tiče različnega pisma, nahajajo se tudi tu precej povoljna znamenja v tem, da se i ene in druge knjige začenjajo čitati

povsod, in da je pisateljev z ene in druge strani, kteri pišejo z obojim alfabetom, t. j. z latinsko abecedo in s cirilsko azbuko, ter da se je po hrvatskih učilnah uvedla cirilica, kajti latinica je po srbskih itak znana; vse to pa kaže, da bode naposled razširjena izobraženost in bolj razvita zavest, ktero oboje v narodu tu in tam vse bolj napreduje, tudi to izravnala na kterikoli način. A kedar se to zgodi, venčano bode delo Vuka Stefanovića Karadžića in Ljudevita Gaja — dvojice prvakov duševnih v narodu jugoslovanskem. —

Kolike koristi je ta književna edinost Hrvatov in Srbov, vzame li se v poštev jezik, a ne pismo, — to pokazuje najjasnejše krasno sedaj napredujoča književnost, ktera je preje na obeh straneh tako samo životarila, a bi se — kakor dobro pristavlja B. Šulek l. c. — gotovo nikdar ne bila višje vzpnela, ako bi vsak kot imel svojo posebno knjigo, kakor je to preje bilo. Veliki in bistri um Gajev si je bil ob času domislil, da se morajo njegovi zemljaki, ako hočejo kdaj do resnobnega uspeha priti, najprej rešiti svojega jako ograničenega in neuglajenega domačega izgovora, a poprijeti se krasnega, bogatega, vseobčnega, pravo hrvatsko-srbskega jezika v učenji in v javnem življenji, kar so tudi oni radi storili. Temu odvažnemu činu pak se mora vsekakor pripisati — po besedah Sime Ljubića — „ves velikanski napredek, kar ga je celó po svedočanstvu samih naših neprijateljev hrvatski narod v kratkej dobi zares čudovito na knjigi in prosveti učinil“, ter si je „nova šola hrvatska v kratkem času takov hram prigotovila, da jo že sedaj ves svet hvali in spoštuje ter jej prorokujejo sijajno bodočnost“. *

Ravno Gaj je poleg Vuka učinil, da ste obe bratski plemeni, Srbi in Hrvatje, seznali svoje notranje narodno edinstvo in začeli težiti po njem z znatnim uspehom nasproti težkočam, ki so se mu napravljale po srednje-vekovnih borbah in dogodjajih; a to narodno edinstvo bi bilo dandanes gotovo mnogo boljše, ko bi bile temu družtvene in politične razmere le količkaj povoljnejše.

Ta književna edinost Hrvatov in Srbov bila je gotovo rešilne važnosti za njihov duševni in politični život. Odbor za izdavanje Vukovih dél: Ognj. Utješenović, dr. Fr. Miklosich in dr. Jov. Subotić — govori o tem povse pravo: „Kaj bi bilo od Srbov in Hrvatov pod ogersko krono, ko bi jih bilo zadelo viharno leto 1848. v položaji stare duševne nezavesti brez zajedniškega jezika književnega? . . . Bode še borbe in napora za našo narodnost. Ali sedaj več . . . ni nam bati se narodne propasti. Sedaj že poznavamo svoj rod, ocenjujemo njegove moči in slabosti. Znamo eden za drugega. Imamo sredstvo medsobnega porazumljenja v živem jeziku narodno-književnem. Večina nas diha že

* „Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske“; knjiga II str. 537, 504

enim duhom, ker zajémamo hrano svojega duha iz enega istovetnega narodnega vrelca. Pri vsej zvunanjej neslogi čutimo že sedaj tolažilni glas v srci, da ni vse sile peklene niso zmožne, da nam za dolgo skazé dobroto notranje duševne narodne sloge. Motrimo vsi zajedno in pomnimo naše prijatelje in naše zlotvore, naše Faraone in Iskariote, njihove muke in robstvo prokleto, a malo kdo že mara za njihove egiptske lonce. Svet zna za nas. Opomogli smo si, da z lastnim peresom svojim pišemo historijo svojo. Velikanski korak smo učinili naprej .... Nazaj ne pojdemo več sedaj! Da, nadejati nam se je, ako vztrajamo na tej stezi, procvetanja in obilnega ploda od ponosnega drevesa narodne prosvete ...“

V istini ne dá se zanikati velikanski kulturno-historični in politični nasledek Gajevega delovanja! —

Akoprav so Srbi bili protivniki „ilirskega“ imena, negujoči samo svoje srbsko, vendar so v stvari, o kterej je tu govor, ostali verni. In kar je Gaj s Hrvati in Srbi v prvej vrsti namerjaval, to je bistveno tudi dosegel: „Jezik jim je zajedniški“.

Ali drugače je s Slovenci. Omenilo se je že bilo, da se jih je Gajeve namere o ilirstvu tudi pri nas nekoliko poprijelo ter začelo pisati „ilirski“. Dà A. Tkalčević je mogel leta 1847., govoréć o napredku v književnej slogi med Jugoslovani, javiti: „Ako me pitaš za Slovence, velím ti, da ni najljutejši neprijatelj ne more njihovega nastojanja okoli iste sloge tajiti. Dà, kaj pa kaže organični naš pravopis, kterega so oberočke sprejeli in povsod razprostranili? Kaj čisto ilirske besede, s kterimi so svoje ponemčene zamenili? Kaj plemenita nagovarjanja na slogo in napotovanje na srbske narodne pesni in novine hrvatske? Kaj poskušanje, o kterem smo do dobra uverjeni, da se v domače njih krogove uvede naš književni jezik? Zaisto slep mora biti ali hudoben, kdor tega ne uvidi“ („Danica“ 1847. br. 52).

Ali dandanes porečejo z Milčetićem l. c. Hrvatje: „Slovenci so postali zopet Slovenci ter začeli pisati v svojej kajkavščini. Malo Slovencev je tudi v grob leglo z idejo ilirsko. Oni zli duh sebičnosti in separatisma plemenskega, kteri zna povsod v Slovanih koren pognati, zavlekel se je tudi med Slovence (? Ured.), in oni so začeli vsakega, kteri ne bi „slovensko“ mislil, zvati odpadnikom, kakor na pr. slavnega Stanka Vraza.“

No pa da še čujemo glas Slovenca, kako je ta že davno prej o tem sodil.

Gjuro Kobe, „Ilir iz Kranjske“, — kakor se je sam podpisal — priobčil je bil v „Danici ilirskej“ že leta 1840. (br. 9.) članek, v kterem med ostalim tako-le govori (njegove besede pustim v izvorniku):

„Došla je jurve doba, gdje takodjer i gornji Iliri (t. j. Slovenci) počimlju spoznavati slavjansko-ilirsko nariečje kao najljepše medju svimi

slavjanskimi nariečji, i kažu odprto, da mu ne zavide niti prvenstva, koje mu se daje od inostranih ljubitelja slavjanskoga jezika, niti dražesti, kojimi dira u srce svakoga, koji mu se ozbiljski približuje, jerbo je najljubkije, najglasnije i najkriepčije, i da upravo radi toga zaslužuje, da se vrhu svih južnih slavjanskih podnariečja uzdigne, ne da ih porazi, nego ljubezno zagrli, sdruži i uzvisi; ali jeda li će skorom milo ono sunašče sinuti, i ona se vesela doba pojaviti, koja bi srca moga iskrene želje izpunila, da bi takodjer i gornji Iliri, sdruživši se s dolnjimi, u slavjansko-ilirskom nariečju obćinskim načinom napriedovati i na obćenitu korist poslovati stali; znadu bo i oni dobro, da im onaj cviet, kojim su do sada njemačku muzu kitili, ništa ne prudi, a još manje njihovomu potomstvu, budući da se onaj duha plod, koji se je do ovog doba kod nas u njemačkom jeziku izdavao, sam od sebe Niemcem. privlaštjuje.

„Nemogu, do duše, opet reći, da su svi obćenito takove misli; imade bo i kod gornjih Ilira, koji se odviše za svoje slovensko podnariečje staraju misleći, da bi se ono, ako bi se od Slovenaca u slavjansko-ilirskomu nariečju pisalo, slovenskomu ukinulo; nu ja mislim, da oni, koji tako govore, ne razumiju prave namjere slavjansko-ilirskoga knjižestva, koje tako od gornjih Ilira nikada ne zahteva, dapače želi, da bi slovensko podnariečje, koje je po duhovnicih i učiteljih, koji mu ili dosta viešti ne bijahu, ili ga pako po njemačkom jeziku slikovahu, dosti od svoje prve izvornosti, žalibože izgubilo, po pravoj, slavjanskomu duhu prikladnoj, izobraženosti u slavjansko-ilirsko, kao rieka u more, polagano slivalo. Mogu daklem i gornji Iliri svojim neizobraženim domorodcem, to jest, prostomu puku, koji bi samo mučno slavjansko-ilirske knjige razumievo, nuždne mu knjige u slovenskom podnariečju pisati, kano: molitvene knjižice, katekizme, i svake vrsti knjige, imajuće upliv na razvedrenje uma i oplemenjenje srca, na izgladjenje ukusa i govora, kao takodjer i spadajuće na gospodarstvo; izvrstne pako proizvode duha, kao ozir mudroljubja, dogodovštine, pjesničtva itd., što se je do sada kod nas u njemačkom jeziku izdavalo, mogu u čisto ilirskom nariečju na svjetlo davati, i takovim ih načinom potomstvu svomu sačuvati . . .“

Tako je sodil ta naš znani „Ilir iz Kranjske“, a večini njegovih rojakov so bili in so še drugi — nazori, potrebe in težnje!!

* * *

Dolgo smo se mudili pri Ljudevitu Gaji in ilirskej ideji, dalje nego li nam je s prva bila namera. Videli smo, kako je Gaj najprej Hrvate, svoje zemljake, probudil z zastavo „ilirsko“, pod ktero so se imeli v književnem smislu zbrati vsi južni Slovani. Hrvatje so prisegli na-njo z vsem žarom svojega srca in ostali jej verni; Slovenci so se je deloma oklenoli, a zapustili so jo razven edinega Vraza;

Srbi pa niso razven redkih izjem hoteli o njej ničesar znati, no Bulgari niso je ni videli niti o njej kaj čuli. Leto 1848. razpršilo je vse nade ilirske: niti Srbi niti Slovenci se niso poilirčili. Ilirstvo je bilo samo sladek sanj, kteri je zbežal l. 1848. kakor megla pred solncem. In Hrvatje, videči se s svojim „ilirstvom", a tudi pozneje z „jugoslovanstvom" in naposled s „hrvatsko-srbstvom" povse osamljene, postali so tudi oni zopet Hrvatje.

Uspeh Gajeve namere ter plod ilirstva na književnem polji pak je, da so vsaj Hrvatje in Srbi, akoprav po pismu ločeni, vendar v jeziku združeni, a Slovenci se jim razven novega pravopisa tudi že v jeziku približujejo.

Negujoč mi vsak svoje lastno ime, moremo tudi lepo napredovati v smislu Gajevem, samo da smo poleg Slovencev, Hrvatov, Srbov in Bulgarov — tudi Slovani! *Andrej Fékonja.*

Obraz rožanskega razrečja na Koroškem.

Spisuje *Janez Scheinigg.*

(Dalje.)

Samoglasnika I, U.

I. *I* ima svoj navadni izgovor: brítva, bírma, cíbrõj, čín'lc = činkovec, díla, fíha, hríža, híce = vice (víerne dúše v hícah), hnjíva = njiva, hížva, čípati = kipeti, čípn'ti = kipnoti, číha = Keuchen, lína, lípan, míhen ali mín'n mín'na mín'nu = majhen, níčla, príča, príden, prížan, rída, sín, slíva, šíba, šína = Schiene, tínta, víle, zíbati, Žínharca, metíl = metulj.

Tudi nom., gen., acc. plur. na zadnjem zlogu naglašenih imen in prilogov izgovarja se s čistim samoglasnikom: trdí orõš', bíel' zobí, drobné 'ostí, dovje vasí = dolge lasí, vse v'sí = vse vasí, vsah vasí, ldî = ljudje, ljudij in ljudi.

Po spodnjem kraji se čuje včasi *ie* namesto čistega *i*, na pr.: jiev = il, 'riev ali 'ríev' = krilo, míem' = mimo, štier', mier = zid; to se zgodi tudi s priložno končnico *im* v instr. sing. na pr. z líep*ie*m ha mór'š posvár't = in Güte musst du ihn warnen; pod 'ošát*ie*m dravésam, z vs*ie*m d'nárjam, s tõ vélč*ie*m zvúenam, mad Hlínšč*ie*m púelam; zvrhnji Rožanje pa govorijo tudi tukaj čisti *i*: mímo, z nášim hospúdam i. t. d. V gen. plur. prilogov, v loc. plur. moških ter srednjih imen in prilogov se kočnica *ih* izgovarja povsod na *ah*, kar smo že omenili.

Zlog *iv (il)* glasi se enako zlogom *av (al), ev (el)* na *ov*; na pr. dóvj' = divji, dóvje m'sú, dovjati, sòv síva sív' = siv-a-o, *sòv* stárec a *síva* brada, sív' vasí; zátovnc = zatilnik; vzlasti pa prilogi, izpeljani z obrazí-

lom *iv*: p'ščóv p'ščíva p'ščív' = piščiv-a-o, plõнóv plõníva plõnív' = pleniv-a-o, plõsnóv plõsnava plõsnov' = plesniv-a-o, plõšóv plõšíva plõšív' = plešiv, postrežlóv, -líva, -lív' = postrežljiv, š'odlóv = škodljiv.

Samoglasnik *i* rad v govoru izpada, osobito za *r*-om in *n*-om, ki postaneta samoglasnika, ako je *i* izpal; na pr. bŕ'č bríča, bŕsati bríšam, bŕt sup. od bríti, 'rt = krt sup. od kríti, 'riv 'ríva 'rvú = drõvú je 'rvú 'rvíca = krivica; nom. 'rî, v 'rj'' = v krji = v krvi; mam méti = imam imeti, n = in: bratr *n* pa sastrá; z = iz: zbasati, z doré vóle, ncô, n'ár = nikar, (v spodnjem Roži je odpadel še *n*, torej 'ar), n'ól' = nikoli, nč, nčémam = nič némam = nimam (tudi 'némam), nčî = nič ni = ni, nča smie = nč na smie = ne sme, nčís'm = nisem, nóhrad = vinograd, Márja (svéta Márja máti bóžja, svéto Márjo zvoní), pján, Ohŕz = Ogriz, gen. Ohríza; ozmíca, sjáti, zjáti, sróv, sromá', srúeta = sirota, šro' = širok, nščé = niške, M'vávž, snuč' = sinoči, žvína; žvót = život (znači telo); májn' májn'a, trávn' trávn'a, 'rájn', Šávn', naúrn', navérn', móčn'; Drávca, 'rávca, hvávca, čitávnca, dežóvnca, svámnca, pérnca, ósmca, mŕzlca, líetnca, róžca, mlínarca, níemščna, hovédna, méstce, 'ladívčce i. t. d.

Členek *pri* slove v rožanskem govoru vse povprek *pr*: prčá'ati, prjátov, prjázen, prpéti, prsjáti i. t. d.

II. *U* se izgovarja kakor po drugod: brúno, búla, cúnja, čúdaž, dúri = dveri, flúnder, húmpa, hrúst, 'úhva, 'úme = komaj, lúnta, múta = Maut, núna, pust, rúte = rovte, sú'ati, šum = Wasserfall (pri fužinah), úra, žúpa.

Čist *u* sliši se v dat. sing. moških in srednjih imen z naglašeno končnico: bohú, s'nú, hradú, vasú. V nekterih besedah se približuje *u* zategnenemu *o*, vzlasti v tujkah, na pr. cúed' = dazu, dabei, múer'a, púer'a = Burg (cesarska na Dunaji in v Celovci), púeb, stúedanc, stúedel, šúestar.

Izpal je *u*: Lbél, Lblána, lbézen, ldî, tlê = tule, zajtre = zajútre = jutre; dŕj', dŕha, dŕho = drugi, -a, -o = ein anderer (drúj', drúha, drúho = ein anderer, tudi der zweite), drhám ali 'ámdrham, drháč (drhá'), dŕjbrt (drúhbart), dršnjá, držína, drštvá, rmán, rdéč.

Polglasnik.

Kakor v novoslovenščini sploh nahaja se tudi v Rožanskem eden polglasnik, ali ta nadomestuje vse samoglasnike, kajti ni, da bi našel razločka v govoru med polglasniki v: v'žní' = lažnik, m'césn, p''l't' = piliti, p'nt = punt, p'nóvca = ponovca. Najredkejše stoji polglasnik namesto *a*, najčešče za *e* in *i*, ostala dva pa *(o* in *u)* zavzemata sredino.

1. *A*. H'níti se = ganoti se, ''dr = kadar, v'hé' = lahek, v'žá = laž, v'hám v'háti = lagam lagati, v'žní' = lažnik, v'žnjív = lažnjiv, m'nj = manj,

p'nj = panj. s'nj = sanj, s'njati, (s'nj se m' je s'njóv), t'njé' = tanek, vm''níti = vmaknoti, vt''níti = vtaknoti.

Členek *raz* slove *rz*, tako da je *r* samoglasnik: rzžál'm, rzríežam, rzvájan, rzbít i. t. d.

2. *O.* b'l = bolj = ali, hv'bó' = globók, '' = ko, ''číja = kočíja, ''lí' = koliko, ''lí'r = kolikor, ''nopvá = konopla, v''ú = oko, ráb'ta, s'bóta, T'mínc.

Polglasniku slično se izgovarjajo še té-le sklanjalne in spregalne končnice:

α) Nom., acc., voc. sing. srednjih imen in prilogov, ako zadnji zlog ni naglašen: písm', dóvh' lét', 'ošát' drövú, dór' jútr', náš' mést'.

β) Acc. sing. fem., a samo po tinjskem okraji: láp' déčv' = lepo dečvo, líp', míz', 'ráv'.

γ) 1. in 3. oseba plur. praes.: díevam', 'ážam', pílij', lífröj', zapúejm', jéjm'.

A pravi t. j. zvrhnji Rožanje imajo povsod čist samoglasnik, torej: léto, jútro, mésto, dívamo, 'ážamo, pílijo, lífrajo, zapújmo, jéjmo.

3. *U.* Polglasnik moremo zabeležiti:

a) v sledečih imenskih in priložnih korenih:

α) c'h, gen. cúha = Zug, Eisenbahnzug, hr'nt-hrúnta = Grund, f'nt-fúnta = Pfund, j'd-júda, j'h-júha = jug, 'r'h-'rúha, p'h-púha - plug, p'rh-prúha = Bruch, p'nt-púnta = Aufstand (spuntati se), st'h-stúha = stog, št''-štú'a = Stück, Kanone, š'b-šúba (po šúb' = mit Schub), št'mf-štúmfa = Strumpf, tr'mf-trúmfa = Trumpf, t'mf-túmfa = Tumpf, ''mšt-'úmšt' = Kunststück, t'mšt-túmšt' = Dunst (túmšten = dunstig, schwül), v'ft-úft' = Luft, v'št-úšt' = Lust, hr'ft-hrúft' = Gruft.

β) huch = gluh, gen. h'šâ (tudi h'šáha), h'šî, h'šê = gluhe, oh'šíti = oglušiti; suh, š'šâ (s'šâ, s'šáha), s'hú = suho, š'šî, š'šê, š'šíti, poš'šán; hud huda h'dú, h'dâ, h'dî, h'dê; h'dóben, h'dóba; h'díč, h'dír; duh-dúha ali d'hâ, d'hóvn' = duhovnik, pust, p'stú = pusto, p'stâ (p'stáha), p'stî, p'stê, p'stń (p'stń' dní), p'stíti.

γ) b'čéla, f'žína, h'm''n = gumen = gumno, ''p''c = kupec (Käufer), v''p = vkup, p'šíca, s'žvá (súžiti), s''n'' = sukno, s''nén = suknen, št'dánt = Student, v'n, v'hú = uho.

b) v končnicah: 'áp's 'áp'sa = kapus, Jéjž'š 'ríst'š, 'ož''h 'ožúha, tríb'h, tríb'ha.

g) v glagolih: b''t't' = butiti, c'''at' = cukati, č''d't' = čuditi, ''hati = kuhati, m'díti se, m''z't' = muziti, šč'méti, zb''d't' = zbuditi, zhr''d't' = zgruditi.

h) dat. in loc. sing. moških in srednjih imen in dat. sing. prilogov končujejo se na polglasnik, če je zadnji zlog brez naglasa: f'manom' žít', váčnom' p''s', na mátarnam dúem', v vánjščam löt', njóm' = njemu, m' = mu.

4. *E* se izgovarja kot polglasnik v sledečih primerih:

a) V koreninskih zlogih: b'cáti, b'déti, b'zóvc = bezeg, b'zláti, c'záti = sesati, č'búv, č'háv = čegav, č'šmílje, d'bóv = debel, d'nár, d'ž, d'žéva, ''cáti = kecati, ''dá = kedaj, l's''táti = lesketati, m'č'áti = mečkati, m'dóv = medel, m'dléti, m'hvá = megla, m'šír = mehur, m'mláti, m'n''h = menih, m'sú (ali m''s'), m'sén, m'šétar, n'dōla, n'díev = praznik, n'dievn = prazničen, n's = danes, p'cívo, p'háti, p'hníti, p''óv, p''líti; p's (a pesji in pasji), p'sà, p'sé, p'sám; p'ščíca, p'tōln, r'šétar, ršát' = rešeto, s'dé = sedaj. s'h'táti = segetati, s'játi, s'm, s''dénj, s''nca, st'zdá, st'bŕ, š'p'táti, t'dé = tedaj, t'má, t'm''n = temen, t'ščé, v's = ves.

b) Končnice v nom. sing., da si tudi naglašene: *ec, ek, em, en, er*; na pr. b(o)rov''c, davàv'c, páv'c, smólov'c, Joz'' = Jozék, Dam'' = Damek, dáv'', pōs'm, bás'm, trúd'n, vríed'n, ríes'n, sréč'n, cú'r, mó'r, dóbr, módr i. t. d.

5. *I* je polglasnik:

a) v téh-le enozložnikih: b'' = bik, gen. b''á, dat. b'', plur. b'č'' = biki, b'čám, b'čé (demin. slove: bú'ōj); d'm, gen. díma, c'l - cíla = Ziel, c'p-cípa = Zipfel, hr''l-hríla = Grille, hr''ft-hrífta = Gericht (pri Grábštajnu); 'v'ft-'vífta = Gewicht, m'š-míš', n't-nít', r't-rít', p'ld-pílda, r'nj'-rínj'a = Ring, v'nj'-vínj'a = Windung, s'r-síra, s't síta sít', št'l-štíla = Stiel, št'h-štíha (tudi štúha) = Stich, š'ft-šífta = Schaft na puški (šíftar, šíftati), š'ld-šílda = Schild, štr''-štrí'a = Strick, v'š-víša = Wisch, ž'nj-žínja = Sinn, č'č = čič (č'č na da nč).

b) c'hán (tudi c'hájnar), c''ára (c'hára), d'húr, p'ščé, p'štóva, s'nú = sinu, v'só' = visok (víši), v'hréd.

c) hlína: hl''nca, lípa: l''p'ca, lína: l''nca, míza: m''z'ca, píva: p''lca, ríba: ŕb'ca, víle: v''lce, híša: š''š'ca.

d) nekaj naglašenih končnic: m'n''h-m'níha, p'tr''h-p'tríha, 'onj''č-'onjíča, rož''č-rožíča, 'rž'č-'ržíča, rep''č-repíča, 'ozl''č-'ozlíča, Trb''ž-Trbíža = Tarvis, na Trbíž'.

e) v sklanji je *i* povsod, kjer nima naglasa, polglasnik; torej

α) v nom., voc. plur. moških imen: hvánt' (hvant, -a = Gewand), mlín', clín'.

β) nom., acc., voc. sing. in nom., voc. plur. moških prilgov: dráj' prt = dragi prt, nóv' žrábl', vs' žovnírj'.

γ) dat., loc. sing. in nom., acc., voc. dual. ženskih imen na *a*: dbî líp', naše dbî 'ráv', na stréš' = na strehi, po cálōj záml'.

δ) gen., dat., loc. sing. ter nom., gen., acc., voc. dual. in plur. ženskih imen na *i*: n't, nít', na cvírnastōj nít', t'njčé nít', t'njčáh nít', davét božjáh vastnúest'.

e) m' = mi, '' = ki, t' = ti, 'tír' = kteri, z vám', z nám', ž njím', s' = si.

f) O glagolih naj se navede sledéče:

α) Polglasnik se nahaja v korenskem zlogu: hl''n't' = hliniti, p''l't' = piliti, s''l't' = siliti, sl''n't' = sliniti, sm''l't' = smiliti, z''bn't' = zibniti, vhr''zn't' = vgrizniti.

β) Vezilni zlog *ni (no)* glasi se *n'*: č''pn't' = kipniti (kipnoti), p''ʻn't' = pikniti, st''sn't' = stisniti, vz''hn't' = vzdigniti, vhásn't' = vgasniti, šč''pn't' = ščipniti, zmrzn't' = zmrzniti.

γ) V spregi je *i*, kakor v sklanji, polglasnik v celem sedajniku, kjer na-nj naglas ne pada; na pr. nós'm, nós'š, nós', nós'va, nós'ta, nós'mo, nós'te, nós'jo (ali nós'j'); isto tako se ravna z velevnikom in nedoločnikom, kakor: úč' se, úč'te se; bód', bód'te; hód', hód'te (ali hodíte); tróbʼ, tróbʼte; stóp', stóp'te; vŕ'z, vŕz'te; pás', pás'te; šírat' = hirati; bárat', sréčat', sêč' (sêžam), vréč', dávat' itd.

g) b' = bi, ván' = lani, zvást' = vzlasti, zád' = zadi, spód', príed', túd', ál', včás'.

Opomba in popravki: Potrebno se nam zdi, da omenimo, da smo vse primere po celej razpravi vzeli iz živega govora priprostega naroda in da še vse navedene besede krepko med narodom živé, izmed kterih smo le manj znanim in nerazumljivim tolmača pridejali. Gledali smo tudi pri večzložnikih vestno na naglas, ker dobro vemo, da se le z njegovo pomočjo marsiktera prikazen rožanskega razrečja dá verjetno razlagati. Da pa bode podano gradivo brez vse sumnje lahko služilo znanstvenim preiskavam v zanesljivo podlago, naj se sledeče popravi. Naglašaj in beri: str. 413: hŕča, hŕvo; 414: vbóch m. vbuech, Strúha, Strúje, na Strúji m. strúha i. t. d.; tobáʻ, jáhejo, ʻŕʻa m. ʻrʻá, taʻʻ = takó, ʻcníti; 415: ʻit m. 'it, čépa, b'č'', z b''čemi, móʻa, ʻráčâ, v mvác', v mlíec', na vac'', otróci, nõht'', nščír, dóhtar; 460: lúterš véra, Lúʻa, čov'', ʻvob'ʻ, prívoz m. prívóz, poh'šíti se, obíven, bov''n; 461: búʻve, búʻl; búʻlam, v búʻlah m. buʻlám, v buʻláh; s'žvá m. sžvá; plur. s'žlê, s'žvî, s'žlám, po s'žláh m. sžlé, sžví, sžlám, po sžláh; stólam m. stolám; 462: prjév m. pr'jév, vz''hn'l', vz''hn'le, č''hn'l', č''hn'le; 463: ʻápla, mélam m. melám, bŕzda m. brŕda; 464: podʻána, téhant, tehantíja, púšʻo; 465: v''ž'na; 526: matvá, zapárnca m. žlapárnca, cénta, daʻlétam; 527: líci, s patm'' m. s patmi, ʻvobúc', dél', ʻólmaž m. kólmaž; 562: vlijám m. vlíjam (beseda naj se uvrsti na str. 561 a. *α*.); Madboróvnc; 563: priedstáviti, priedvréči; 618: rívaž m. ívaž, réžati se m. rõžati se; 620: ósanca; 621: práva, rovnáti, stráva.

(Konec glasoslovja.)

Zgodovinske črtice
o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

XV.

Dominus Dietricus de Windisgretz, anno 1331.

Od leta 1318. do 1332. je vladal oglejsko patrijarštvo patrijarh Pagano della Torre. On je bil prej župnik v Pozzuoli, potem kanonik in blagajnik crkve oglejske, in škof v Padovi. Kot privrženik guelfijske stranke bojeval se je proti Benečanom in živel s kraljem Robertom neapolitanskim in Friderikom avstrijskim v prav prijaznih razmerah. Pagano bi moral papeževej kuriji vsako leto veliko svoto letnih davkov (annatae) plačevati, a že kot škof padovanski se je bil zadolžil in ni mogel svojih dolžnostij izpolnjevati. Rim ga zaradi tega izobči. Ko je Pagano vladarstvo nastopil, našel je svojo državo v velikem razdora. Načelniki in gospodarji gradov, kapitel in mesta — vse se je pobojevalo, a povrh so še po deželi ceste nevarne postajale po vsakojakih prežarjih v gosposkej in prostaškej suknji. Svojo rodbino je hotel Pagano zopet povzdignoti in jej nekdanjo moč in gospostvo v gornjej Italiji pridobiti, a to ga je spravilo zopet v boje, tako da ga ni šest let bilo v svojem stolnem mestu. Ko pride leta 1327. domú, zaplete ga grof goriški v boj, in tako ni našel pokoja ta mož vroče italijanske krvi ves čas svojega vladanja. Umrl je v Vidmu leta 1332., star in slab brez vsega premoženja. Od njega je nekdaj starotrški arkiv imel listino iz leta 1330., v kterej potrdi župniku slovenje-graškemu vse pravice in privilegije, ktere so imeli njegovi predniki. Župnik starotrški, po imenu Plaš, imel jo je še leta 1818. v rokah, a zdaj je nekam sfrčala, kakor mnogo drugih arkivskih pisem.* P. n. gospod baron Czörnig mi je tudi izročil éno listino od patrijarha Pagana, ki je važna za rodoslovje Windischgraetzov. Glasi se takó-le:

Anno Dominice Nativitatis MCCCXXXI (torej eno leto pred Paganovo smrtjo) Indictione XIV. Die secundo mensis Septembris. Presentibus nobilibus viris Gulielmo de Piscatz, Vectore de Savorgnano, militibus, ac D. Carnevorio de la Turre, et Domino Bernardo de Strassoldo testibus, et aliis ad hoc specialiter vocatis et rogatis, Reverendus in Christo Pater et Dominus Paganus Dei gratia S. Sedis Aquilegiensis Patriarcha

* Ta listina se tudi nahaja med Czörnigovo zbirko. Izdana je 16. maja l. 1330., spisana po notarji Eusebiji da Romagnana, in potrjuje slovenje-graškemu župniku sv. Pankraca Peregrinu, pravice lovljenja in ribljenja.

considerans grata et devota obsequia sibi et Ecclesiae Aquilegiensi impensa per Eberardum et Urzilinum Sagittarios fratres de Castro Windisgretz, volensque eisdem gratiam facere specialem, Curiam unam sitam sub Castro Windisgretz in antiquo foro, et novem agros spectantes ad Curiam ipsam cum suis pertinentiis, qui exciderunt ipsi D. Patriarche et Ecclesie Aquilegiensi per obitum g.[m] (gloriosae memoriae) Dietrici de Windisgretz, qui Curiam ipsam et campos habebat in feudum nostrum et legale ab Ecclesia Aquilegiensi et decessit sine legitimis heredibus ex se descendentibus, per se, suosque Successores et nomine Aquilegensis Ecclesie, prefatis Eberardo et Urzilino pro se et suis heredibus ad feudum rectum et legale, sicut tenebat dictus D. Dietricus, legitime contulit et concessit: dictum Urzilinum ibidem presentem et recipientem suo nomine et dicti fratris sui ac heredum suorum, de curia, campis et suis pertinentiis antedictis cum uno capucio, quod in suis tenebat manibus, presentialiter investivit: salvo jure Aquilegiensis Ecclesie et cujuscumque persone. Idem vero Urzilinus suo et nomine antedicto statim prestitit dicto D. Patriarhe et Ecclesie Aquilegiensi fidelitatis debite juramentum. In cujus rei testimonium prefatus Dominus Patriarcha mandavit presens publicum instrumentum confici per me Notarium infrascriptum, et sui sigilli appensione muniri. Actum Utini in Palatio Patriarchali. Cubertino de Novate, notarius.

Ta listina je iz več ozirov važna Prvič zvemo iz nje, da je grad (castrum) stal na hribu, kjer še zdaj farna crkev sv. Pankraca stoji, da je pod gradom stala „Curia", to je hiša večnica, v kterej je sôd bival, in da je ta hiša stala v Starem trgu — „in antiquo foro"; in ker v celem Starem trgu ni za večnico prikladne hiše, moralo je sedanje župnijsko poslopje, da si ravno ne še s tem prostorom, ki ga zdaj ima, za „curio" služiti. Župniki so še torej takrat zraven farne crkve na gradu prebivali, ki je še le leta 1493. bil podrt.

Tukaj je tedaj „Dietricus de Windisgretz" kot patrijarhov vasall prebival, in ker ni imel zakonitih dedičev iz svojega kolena (ex se descendentibus), investiral je patrijarh svoja grajska strelca, brata Eberarda in Urzilina, na to crkveno posestvo.

S smrtjo „Dietrica de Windisgretz" pa ni bil rod Windischgraetzov popolnoma izumrl, kakor tudi iz te listine vidimo, ki kaže, da Dietricus ni imel zakonitih dedičev. Mi še najdemo v letu 1350. „Ottona de Windischgretz", ki je dobil od patrijarha Bertranda „jus sanguinis", in leta 1357. „Pilgrima de Windischgratz" kot župnika crkve sv. Pankraca. Pričujoča pri sestavljanji tega pisma sta tudi bila „milites" Gulielmo de Piscatz in Vectore de Savorgnano. Savorgnani (polaščeni slovenski: Zavorjan) bili so prastara žlahtna rodbina v Primorji,

in ker je Vectore de Savorgnano bil „miles“ patrijarha Pagana, vidi se, da so dostojanstvo „militum“ dobivali imenitnejši plemiči, in v tej časti smo tudi našli leta 1350. „Pertoldum de Windisgretz“. Latinska beseda „miles“ je v onej dobi označevala toliko kot nemški „Ritter“. *

Opazke k naselbinskim razmeram na Goriškem v 11. štev. „Kresa“.

I.

Gosp. Bidermanov sestavek v 11. številki „Kresa“: „O naselbinskih razmerah na Goriškem in Gradiškem v XVI. stoletji“ je v resnici zanimiv posebno nam, ki živimo na Goriškem, kakor mora biti interessanten za slehernega, ki se peča z zgodovino naše primorske dežele. Vsako zrnice, bodi si še tako drobno in majhno, zadevajoče zgodovino te dežele, nam je ljubo in drago, vsaj zato, ker se je toliko listin poizgubilo in se še vedno izgubljajo v rokah nevednih ali nemarnih ljudij. Zato smo hvale dolžni rečenemu g. Bidermanu za posnetek tistih dveh urbarjev, v kterem je pa tam pa tam kaj spregledal, čemur se ni čuditi, ker našega Primorja pobliže ne pozna. Naj mi tedaj učeni g. professor ne zameri, da nekaj tukaj dostavim in popravim.

„Okoli mesta Gorice (tako stoji str. 610) je bil leta 1523. v kraji „Unterm Thurn“ (ta kraj se še sicer leta 1556. nahaja, a dandanes mu ni duha ne sluha)“ itd. Temu ugovarjam, da se ta kraj še zdaj nahaja; tudi ni sto let sèm, da se v italijanskih listinah „Sotto torre“ imenuje, in ni ga Slovenca v Gorici in okoli Gorice, da bi ne vedel za vas, kterej „Pod turnom“ pravijo. Lahi pa vasi pravijo „San Rocco“ in uradniško ime je tudi le „S. Rocco“.

Ime „Zernigoi“ = Černigoj nahaja se še na Goriškem. Jaz sem že davno zapazil in je mojo pazljivost budilo, da je tukaj na laškej meji mnogo imen, ktera se končujejo na -goj, na pr. Kogoj (kar tu Cogoi navadno pišejo), Čigoj, Čičigoj, Černigoj, Bodigoj, Maligoj, Šfiligoj, Šuligoj itd., ki so, kakor vsakdo lahko spozna, čisto slovanska imena; ali kako se da končnica goi ali goj razjasniti? Po mojem osebnem mnenji je ta končnica postala iz omehčane končnice -kovi, to je: Šulekovi, Malikovi, Budikovi, Černikovi, Čičekovi, Čikovi, Kokovi ali Kukovi itd., kakor so raznim

---

* Te zgodovinske črtice se bôdo v II. letniku tega lista nadaljevale in marsikaj novega prinašale ne samo za zgodovino slovenje-graškega okrožja, temveč tudi drugih dolenje-štajerskih krajev. Ured.

družinam in hišam pravili (tako na pr. pravijo pri meni domá: Kocjanščevi) ali s časom se je tisti *v* izgubil (kakor po goriških gorah na pr. tu pa tam izgovarjajo „pra'i“ namesto pravi), *k* pa se je po malem v *g* omečil. Tudi ime Nabergoj, iz časnikov dobro znano, vsaj tu na Primorskem, kaj je drugega, kakor Nabregovi = Nabregu? Rad bi videl, da kdo drugi ta problem bolje razvozla.

Na str. 613. se mi ne zdijo resnične besede: „V okrožji kanalske doline (gosposka: Tolmino) bil je na levem bregu Soče samo eden, h Gorici pripadajoč kraj, Idria ob Egken (pri Bači?)“ itd. Prvič Idria pri Bači ni na Soči, ampak na Iderci, ktera se pri Sv. Luciji na Mostu v Sočo izliva. Idria ob Egken pa je Idria Canalis, ne na levem, ampak na desnem bregu Soče. — „Ober-Zerou“ (beri nam. Ober-Zevou, str. 614) je = gorenje Cerovo.

Na zadnje naj odgovorim še na pisateljevo vprašanje: „Ali kteri kraj je pa dandanes oni, ki se v urbaru od l. 1523. Drämbschina imenuje?“ (str. 616.) „Nahajati se je moral — nadaljuje isti pisatelj — neki tam blizu Ogleja.“ Ne blizu Ogleja, ampak blizu Fare, ali blizu Gradiške. Drämbschina = Drambšina ni nič drugega kakor sedanja Sdraussina, kakor jej Lahi pravijo, ali pa Zdravšina, vas blizu Gradiške in blizu Fare. V listini leta 1424. pisanej je ta vas Drampsa imenovana, in je z Gradiško, Zaberdom, Petejanom, Št. Martinom, Brumo vred spadala k srenji Fara (glej „Folium period. Archidioec. Gorit. 1880. str. 114, kjer se ta listina nahaja). Kako Italijani pa Nemci naša slovenska imena popačujejo, znano je vsem; tedaj tudi ni čuda, da je Nemec ime „Zdravšina“ popačil v Drambschina.

Da je Dobranlje le tiskarski pogrešek za Dobraulje in da je potok Kobel naš „Hubelj“, ki loči Ajdovšino od Šturja in se izliva v Ipavo, mislim, da bode vsak čitatelj, ki količkaj naše Primorje pozna, precej sam spoznal.

Pa tako lahko ne bode sleherni bralec pogreška videl v imenu dr. Baldinon str. 615., o kterem pisatelj piše: „Ta doktor je bil zasebni zdravnik soproge cesarja Maksimilijana, in je po cesarskem darilnem pismu od 22. jun. l. 1507. to vas (Vilesse) v dar dobil.“ On se ni klical Baldinon, ampak Balderon ali Balderoni, kakor se bere v „Storia della Contea di Gorizia di C. Morelli“, ktero je „Della Bona“ v štirih zvezkih izdal, in kakor se bo videlo iz moje kratke zgodovine o fari Vilesse, ktero prinese, ako Bog da, prihodnje leto 1882. naš „Folium periodicum“. * — *Štefan Kociančič.*

---

* „Folium periodicum Archidioeceseos Goritiensis“ je crkvén list, ki izhaja že od leta 1875. in v kterem sem marsikaj zgodovinskega priobčil, kar goriško škofijo zadeva, na pr. kratko zgodovino nadškofije, kratek pregled vseh samostanov, ki so bili nekdaj v tej škofiji in so še, pa posebno zgodovino posameznih far.

II.

Prof. Bidermanovi izpisi omenjajo iste kraje, kakor izpisek iz računskih knjig goriških grofov od l. 1398. in 1402., natisnen v Notizblattu 1859, tako da se oba vira med seboj dopolnjujeta in tolmačita. Samo da se nahajajo v omenjenem izpisku še starejše oblike za krajevna imena na Goriškem. Tudi župani so imenovani v tem izpisku in koliko je plačevala vsaka občina goriškim grofom. Opomniti je pa, da stari župani niso imeli take oblasti, kakor jo imajo dandanes naši župani, nego da so bili le vaški predstojniki (nemški „Dorfrichter"), kterih naloga je obstajala v tem, da so posredovali med gosposko in kmeti ter pobirali davke in desetino od poslednjih.

Kar se posameznih imen tiče, imam sledeče dostaviti:

Unterm Thurn (Vnter den Thurn) se ni izgubilo, temveč to je goriško predmestje Sv. Rok, kterega Slovenci še vedno „Pod turnom" imenujejo. Nekdaj je bil ta kraj občina zá-se, ločen od goriškega mesta. Dobil pa je svoje ime od tega, ker so bili tu goriški plemiči Ungrispach sezidali stolpu podoben gradič z imenom „Turris prope Goritiam". Po tem stolpu so se plemiči tudi imenovali „de Turri de Goritia".

Mirenska občina ni segala do kraja Devin (Duino), nego samo do meje devinske gosposke, ktera je obvzemala ves tisti del goriškega Krasa, ki leži blizu morja. Meja občine mirenske proti Devinu ležala je torej komaj pol ure od vasi Mirno, ali proti jugo-izhodu segala je natorno do vrhov Krasa.

Posestniki Vogerskega Khünburg (Khuenburg zu Khienegg) imenovali so se s početka Heys (Hewcz) von Ungrispach, ker so bili l. 1395. podedovali gori omenjene plemiče Ungrispach. Khuenburgi so imeli največ svojih posestev na Koroškem, pa tudi na Štajerskem. (Glej Mittheilungen des hist. Ver. für Steiermark Jg. XXIII. pg. XXVII.)

Osseg se imenuje slovenski Osek. „Hube" ne znači „kočarije", temveč celo posestvo (celi grunt), kolikor ga je navadno vsak kmet (gruntar) dobival v obdelovanje.

Plešivica se imenuje zdaj „Pliskovica".

Gabrovica je pripadala le ona blizu Komna goriškej grofiji, a druga pri Zgoniku bila je devinska.

Kanalska dolina ni spadala pod gosposko Tolmin, nego pod grofijo Gorico in ona „Idria ob Egken" (vrh Bèrd) ni današnja „Idrija pri Bači", nego Idrija kanalska ali Liga.

Kvieska (Quisca) glasi se slovenski „Kojsko", Cormons pa „Kormin".

Vasi blizu Kodrojpa niso prišle še le vsled bormijskega miru h Goriškemu, nego te so bile stara dedina goriških grofov, podedo-

vana od frijulskih grofov. V beneškej vojski 1508—21 je Goriško izgubilo mnogo teh krajev, ali vendar so nekteri ostali goriški še do l. 1809.

D r ä m b s c h i n a (Dramslach, Drasan) je naša „Zdravščina“ nasproti Gradišči, zadnji goriški kraj na beneškej meji tržiške okolice (Territorio di Monfalcone).

K h u s m a n, Cisman, Dežman, to je nemški „Dienstmann“, vasall.

Ako se po naših vaseh nahajajo nemška imena zemljiških posestnikov, ne sledi iz tega, da so imele naše vasi kdaj nemško prebivalstvo, nego da so le zemljiški gospodje bili nemškega rodú, a slovenski kmetje njih tlačani. Oni nemški gospodje so le malo časa (po letu in v jeseni) prebivali na deželi, večino leta pa so prebili v glavnem mestu Gorici in mu davali nemško lice, dokler ni prešlo posestvo v italijanske roke.

Slednjič naj še omenim, da ni T o l m i n s k o kakor v srednjem veku, tako tudi v XVI. stoletju nikakor ne spadalo h grofiji goriškej, nego bilo je gospostvo za se, popolnoma neodvisno od goriškega poglavarja. Tudi tolminske občine so imele svoje župane, ktere so si občinarji sami izbirali v navzočnosti tolminskega grofa, ali njegovega namestnika. Ohranil se nam je način volitve župana v Čezsoči na Bolškem. Ta vas je pripadala urbaru tolminske gosposke, ali sodstvo je izvrševal v Čezsoči bolški glavar. Prvo nedeljo po rojstvu M. D. bil je semenj in crkveni praznik v Čezsoči. Ta dan je hodil tolminski grof (ali njegov namestnik) k volitvi novega župana in ob enem pobirat od kmetov najemnine. Stari župan ga je moral sprejeti in pogostiti, ali stroške za to so mu morali sovaščani kasneje povrnoti. Drugi dan zjutraj pobiral je grof najemnino, popoldne pa je bila volitev novega župana. Vsak hišni gospodar je stopil pred grofa (ali njegovega namestnika) in mu povedal n a u h o (ad illius aures) ime, kterega on želi za župana. Ako sta dobila dva enako glasov, odločil je grof s t r e m i g l a s o v i volitev onega, kteri je bil njemu po godu. Drugi dan se je podal novoizvoljeni župan z osmimi priseženimi možmi v Bolec in se dal potrditi od ondešnjega sodnika s tem, da je čezsočki župan prisegel v njegove roke. Vse to se je godilo po „prastarem“ običaji. — L. 1742. je bil „supan“ v Čezsoči J u a n s Z o p y (Ivanec Čopi). Listina o tej volitvi se nahaja v grofovskem arkivu v Tolminu. *S. Rutar.*

Kakšna je bila lavantinska škofija pred 100 leti?

Pred 100 leti je bila lavantinska škofija pod štirimi škofi, in sicer pod salcburškim, lavantinskim, goriškim in ljubljanskim. „Archipresbyteriat“ s a l c b u r š k e g a višjega škofa je bil v S t r a s s g a n g u pri

Salcburškemu škofu so pripadale sledeče fare: 1. sv. Andrej v slov. goricah, 2. sv. Anton v slov. goricah, 3. sv. Benedikt v slov. goricah in Ormuž, 4. Kamenica pri Mariboru, 5. sv. Juri pri Ščavnici, 6. Velika nedela, 7. Jarenina, 8. Mala nedela, 9. sv. Križ pri Ljutomeru, 10. gorenja sv. Kungota, 11. sv. Lenart v slov. goricah, 12. sv. Lovrenc v slov. goricah, 13. Ljutomer, 14. sv. Magdalena v Kapeli, 15. Maribor, 16. sv. Marjeta pri Ptuji, 17. Negova, 18. sv. Miklavž pri Ljutomeru 19. sv. Ožvald pri Mariboru, 20. sv. Ožvald pri Ptuji (zdaj ni več teh far), 21. sv. Peter pri Mariboru, 22. sv. Peter pri Radgoni, 23. Ptuj, 24. Središče, 25. sv. Rupert v slov. goricah, 26. sv. Urban v slov. goricah, 27. Svičina (sv. Andrej), 28. Selnica. —

Pod lavantinskim škofom, ki je imel svoj sedež v sv. Andraži, bile so fare: 1. Brezje, 2. Muta, 3. Marenberg, 4. Remšnik. „Kommissariat“ škofovski je bil pri sv. Florijanu v Sulmthalu. —

Pod goriškega višjega škofa so spadale sledeče fare, in sicer v celjskem archipresbyteriatu 1. Celje, 2. sv. Anton pri Vuzenicah, 3. sv. Duh v Ločah, 4. Konjice, 5. Gotovlje, 6. Hajdin, 7. Polzela, 8. sv. Hema, 9. sv. Jakob v Dolu, 10. sv. Janž pri Drauburgu, 11. Črešnice, 12. Koprivnica, 13. sv. Janž na dravskem polji, 14. Hoče, 15. sv. Križ pri Slatini, 16. Loka, 17. Lembah, 18. sv. Martin pri slov. Gradci, 19. sv. Miklavž pri Vodriši, 20. Prihova, 21. Ruše, 22. Reichenburg. 23. Ribnica, 24. Žreče, 25. sv. Rok pri Sotli, 26. Rogatec, 27. sv. Ropert nad Laškim, 28. Vozenice, 29. Žitale, 30. Tinje, 31. Tribunje, 32. Čadram, 33. Laško, 34. sv. Vid pri Valdeku, 35. Vitanje.

V šmarskem (Šmarje pri Jelšah) archipresbytariatu:* 1. sv. Jur pod Rifnikom (tukaj je bil tudi kommissariat novomeškega kapitela), 2. Kalobje, 3. trg Lemberg, 4. Dramlje, 5. Ponikva, 6. Slivnica, 7. Zibika sv. Stefan.

Pod kommissariat sv. Barbare v celjskem archipresbyteriatu so spadale fare: 1. sv. Barbara v Halozah, 2. Leskovec, 3. sv. Marija pod Lehnikom, 4. sv. Lovrenc na dravskem polji, 5. Manšberg, 6. Zavrče, 7. sv. Vid pri Ptuji.

Pod novocirkvenski kommissariat v celjskem archipresbyteriatu pa 1. Nova cirkva, 2. Doberna, 3. Vojnik, 4. sv. Martin v rožnej dolini.

Pod slovenje-bistriški kommissariat v celjskem archipresbyteriatu pa: 1. Slovenja Bistrica, 2. Črešnovec, 3. Laporje, 4. sv. Margareta pri Bistrici, 5. sv. Martin na Pohorji, 6. Makole, 7. gornja Pulskava, 8. Polčane, 9. Slivnica pri Mariboru, 10. dolnja Pulskava, 11. Cirkovce.

V kranjskem archipresbyteriatu, ki je imel svoj sedež v Ko-

* Ta archipresbyteriat se še je le takrat ustanovil.

stanjevici (Landstrass) so bile fare: 1. Dobova, 2. Sevnica, 3. Pišece, 4. Brežice, 5. Sromle, 6. Videm.

Pod kranjski archipresbyteriat Zatičina (Sittih) so spadale fare: 1. Žavec (tukaj je bil kommissariat), 2. Galicia, 3. Paka, 4. sv. Peter v sav. dolini, 5. Teharje.

Pod oblastjo ljubljanskega škofa so stale fare: 1. Gornji grad (tukaj je bil kommissariat), 2. Ljubno, 3. Luče, 4. Mozirje, 5. Rečica, 6. Sulcbah.

Pod starotrški kommissariat 1. Stari trg, 2. sv. Il pri Turjaku, 3. Razbor, in vikar starotrškega župnika v Slovenjem Gradci.

V braslovškem kommissariatu 1. Braslovče, 2. Vransko, 3. sv. Juri pod Taborjem, 4. Griže, 5. Motnik (zdaj je ta fara na Kranjskem, takrat še na Štajerskem), 6. sv. Pavel pri Trebolu, 7. Trebovlje.

Škalski kommissariat je imel sledeče fare: 1. sv. Il pri Švarcenstajnu, 2. sv. Janž v vinskej gori, 3. sv. Martin pri Šaleku, 4. Šoštanj.

Pod pilštanjskim kommissariatom so bile: 1. Pilštan, 2. Podsreda, 3. sv. Lovrenc v Krajini, 4. Planina, 5. sv. Peter pri Kraljevem gradu, 6. Žusem, 7. Podčetrtek.

Pod štift sv. Pavla v lav. dolini je spadal: sv. Lovrenc v Puščavi. Vseh drugih far in kuracij še pred 100 leti ni bilo.* *D. T.*

Slovenske gomile.

Bode že skoro 30 let, kar sem v „Novicah“ razpisal darilo onim, ki bi pregledali slovenske starine v naših gomilah. Do zdaj se še ni našel domač človek, kteri bi se tega dela lotil. Naše gomile se sicer razkopavajo, a v njih najdene starine se razglašajo pod tujim imenom, zdaj latinskim, zdaj keltskim, kakor pač ima eden ali drug starinoslovec svoje posebne nazore.

Za to stroko se še ni v našej literaturi nič storilo, kakor se sploh pri nas Slovencih znanstvena literatura še rada po konci ogleduje. Nemci si napravljajo v najmanjših mestih svoja „lokalna museja“, a pri nas se nihče ne briga za kaj takega, in ako se še kak posameznik najde, ki o tej stvari kaj piše in nasvetuje, prezira se njegova misel in trud. Prosti ljudje imajo pri nas o starinah naših jasnejše nazore.

Podajem tukaj častitim čitateljem pismo, ktero sem dobil od Alojza Brumčiča. Glasi se od besede do besede takó-le:

„Visoke časti vredni gospod župnik!

Nadlegoval Vas bom sitnim dopisom, a ker ne znam kam drugam obrnoti se, priporočam se Vašej dobrosrčnosti in velikej učenosti. Odkopal sem naimer (preteklo) prav za prav sedanjo jesen 6. gomil, al vendar z slabim dobičkom. [1]

---

* Take crkveno-zgodovinske črtice in odlomke iz farnih kronik bodemo radi prijemali v svoje predale. Ured.

[1] V vsakej gomili se ne nahajajo pridavki; proste ljudi so stari Slovenci sožgali in na sožgalino nasipali gomilo, le v grobe vojvodov, knezov, županov in duhovnikov polagali so dragocenosti. *D. T.*

V dvema sem najšel kamnite iz 6 velikih plohov sestavljene rakve, kterih vsaka je bila zložena črez tri črevlje pod površjem nakopičene zemlje.

Podobna je bila vsaka podolgasti štirivoglasti škrinji, in bila je od znotraj črez tri črevlje dolga, in $2^1/_2$ široka, in tudi tako globoka.

V prvej, s ktere sem velikanski pokrov odvalil, bila je napolnjena z silno rahlo in drobno mešanico, obstoječo iz žgane prstí, pepela, voglenja in nekterih majhnih kostičk; našel sem tudi maselski lepo izdelan glinast lonček,[1] kteri je na robu malo odkrhnjen. Zunaj rakve je bilo veliko strohnjenih lončarskih črepinj, voglenja in pepela.

Ker v pervej gomili nesem večega zaklada najšel, podal sem se hitro druge razkapat, ker sem mislil, da tam kaj žlahtnejšega naletim.

Rakev v tej gomili je bila na vsako stran večja, posebno pa krov in kamenje je bilo tako okol in okol vklenjeno, in kamni v endruga vsekani, da skoro miš v njo ne mogla.

Bila je samo do polovice z omenjeno mešanico napolnjena. Vsak prah te prsti na tenko preiskavši, nesem druga najšel, kakor nektere človeške kostičke, kakor en košček glavne črepine, nektere od nog ali rok, tudi s hrbtišča, en dobro ohranjen zob podočnik, in med vsem tem eno prav ukusno zdelano prsno kinčno iglo iz brona.[2]

Kaj sem vse pustil na Ptuji pri gosp. Kräberi v ogledalno okno postaviti, kjer se enakih stvari starinskih izdelkov več nahaja.

V tretji gomili sem naletel samo na polovico rakve. Gotovo neso imeli stavitelji več kamenja, spodnji del — ena stena in pol pokrova je manjkalo.

Potem še sem odkopal tri, v kterih pa sem le v gomilni zemlji raztresene kose kamna in črepinj našel, in na sredi tega navlja šaro črepin, pepela in žgane prsti, rakve pa nikakve.[3]

Imel sem s tim odkapanjem veliko sitnosti in trpljenja, izkopano kamenje, ktero je še imelo nekoliko vrednosti, sem mogel posestniku grunta pustiti, ljudje so me za norega imeli, „zakaj tiste kupe, kje so se ljudje v starih časih, kadar je sovražnik prišel, z blagom vred živi zakapali,“ — razkapam.

Drugi pa so rekli, da sem z vragom v žlahti, ker si kaj takega upam, nekteri pa so govorili, (ker ravno v tem trenotki, ko sem grobe odpiral, je nastala strašna nevihta, da je vse škripalo in cvililo), da je „Črni“ šel z denarjem, meni pa mesto tega le črepanje pustil; — in poslednji so najboljše zadeli.

Neizobraženi ljudje se ne dajo dopovedati ni gor ni dol pomena teh staroslovenskih spominkov.

Na tem mesti, kjer sem teh 6 odkopal, je še 7 neodkopanih, in blizo tukej 12 drugih razne velikosti, in povsod, kje se ti ogromni navlji nahajajo, se kraj zove: Gomila, Gomile, ali Gomilica.[4]

Dalje so tu v okolici vasi: Gomile nad Bišom, Gomilice blizo sv. Vrbana, Gomile blizo Vurberga itd.

V bišečki čreti so delavci pri podvažanji njive pred nekterimi letami 4 *gomile*

---

[1] Blagovolite ga, moj dragi Brumčič, hraniti, kajti podoba in stroj mrtvaških loncev (urn) je važna pri odločevanji, čijega naroda je ta ali ona rakev. *D. T.*

[2] Ta igla pričuje, da so stari Slovenci bili tudi v umetnosti izurjeni, in ne, kakor se njim oponaša, sirovi barbari. *D. T.*

[3] Pod to gomilo je bil gotovo kak prostak pokopan. *D. T.*

[4] Ne bi li nam hoteli popisati, kaj ste v teh gomilah našli? *D. T.*

razvozili, in nekoliko najdenih starin potrli,[1] z kamenja pa si je dal posestnik pri goricah klet sezidati.

Ravno se tudi spominjam, da so v levanjskih leseh v fari sv. Vrbana zunaj Ptuja pred 8 leti trije nepoznani možje izkopali bronasto trugo.[2] Dovoljenje so imeli od ptujskega okrajnega glavarstva, delavce in gruntnega posestnika so dobro plačali. Pravili so, da so iz Turskega, gotovo so bili kakšni jugoslovanski učenjaki, kaj je na vsem resničnega, bom pri dotičnih ljudeh v kratkem zvedel.

Med vsemi gomilami največa pa je v črmlenskih leseh pol ure od mojega stanovanja, in sicer je tam edina, pa velika za 4 druge. Nahaja se v silno odljudnem kraji, kakor bi njo vklub komu nekdaj na skrivnem naredili.

Posestnik, — bišečki kmet, — nje ne pusti brez plačila razkapati.

Na dvema stranama teče prav prijazen jarek mimo. Vidi se, da lehko slepeč ošlata, kje so za napravo gomile zemljo kopali. Meri črez višino 22 metrov, poskušal je njo nekdo odkopati, kar pa ne dovršil, in gotovo zavoljo silnega dela.

Drevje, ktero v odkopani jami raste, je kakih 80 let staro.

Tudi sem zvedel, da je takih gomil v Branjgovi pri sv. Antonu v slov. goricah veliko, kterih pa še sem ne imel priložnosti videti.

Rad bi te reči dalje preiskaval in konečni znanstveni dobiček dal na svitlo, ali pri najboljši volji mi pripomoček manjka.

Posebno rad bi ono veliko v črmlenskih lesovih razkril, ali potrebuje kakih 8 dni, — druge stroške izvzemši.

Bral sem ob priložnosti v „Novicah“, da ste Vi visoke časti vredni gospod 25 gold. temu obečali, kdor bi gomile s uspehom razkopal, jaz bi pa bil vendar z nekaterimi goldinari zadovoljen, če bi nje dobil odkod v ta namen na pomoč, ker sem reven, in zato ne morem sam ob svojem nič storiti.

Dalje pa mi manjkajo dotični zviri o zgodovini, šegah in običajih naših prednamcev, ker vse, kar sem o gomilah po časopisih bral, so bili dopisi Vaše Visokočastivrednosti. Z drugimi slavnimi slovenskimi pisatelji pa sem celo nič ne znan.[3]

Rajši bi kaj vspešnega v tej reči storil, kakor da bi mi kdo najlepšo kobilo podaril. Z velikim poštovanjem itd.

Alojz Brumčič m. p.

V Črmli, zadnja pošta sv. Urban zunaj Ptuja, 1/11. 1881.“

Alojz Brumčič je bil leta 1859/60 moj učenec v drugem gymnasijalnem razredu v Mariboru; dovršil je spodnji gymnasium, zaradi uboštva se ni mogel dalje šolati, zato je bil primoran domá ostati in starišem pri kmetijstvu pomagati.

Jaz bom svojo obljubo izpolnil, a ker ni ta svota dovolj, da se razkopajo vse gomile v onej okolici, prosim premožne slovenske rodoljube in prijatelje starinstva, naj pridejo temu mlademu možu na pomoč, in naj mu pošljejo kak goldinar, da lahko preišče starine v teh gomilah.

Stari trg pri Slovenjem Gradci dné 11. listopada, 1881.

Davorin Trstenjak.

---

[1] Škoda za take stvari; gg. duhovniki in učitelji, podučujte prosto ljudstvo, naj takih rečij ne uničuje. *D. T.*

[2] Tako odhajajo naše domače starinske dragocenosti v tuje kraje. O mi malomarneži! *D. T.*

[3] Saj se tudi nobeden noče pečati s takim slovstvom. *D. T.*

Drobnosti.

O delovanji družbe sv. Mohorja v letu 1881. Po vsem Slovenskem dobro poznana in priljubljena družba sv. Mohorja je svojim udom že razposlala letošnje društvene knjige. Vsak ud je dobil šestero knjižic, ki bodo gotovo večini udov po obsegu in zapopadku ugajale. Če pa morebiti vse knjižice ne bodo vsem čisto po volji, temu se ne moremo čuditi. Pomislimo samo ogromno število udov iz vseh krajev slovenske zemlje, iz vseh stanov obojega spola, od mladega šolarja do sivega starčeka — kdo bi mogel vsem tem popolnoma ustreči? Slavni odbor pa si je vendar pošteno prizadeval, kakor se iz razposlanih knjižic vidi, da bi z različno in mnogovrstno tvarino opravičene želje udov izpolnil, kolikor je to sploh mogoče. Na vse osebne želje posameznih udov se pač odbor ni mogel ozirati, kajti take želje, izvirajoče iz osebnih nazorov in zasebnih potrebščin, nasprotujejo si čestokrat do cela v enej in istej reči; česar eden želi, pred tem drugi svari — o tem se je slavni odbor gotovo že večkrat lahko prepričal.

Za letošnje leto 1881. dobili so udje sledeče knjižice:

1. *Slovenski Goffine ali Razlaganje cerkvenega leta.* Predelal Lambert Ferčnik, dekan v Žabnicah. S tem (IV.) zvezkom je dokončana 58 pol debela knjiga, ki bo brez dvombe večini društvenikov jako po godu, ker izvrstno ustreza družbinemu namenu. Kar je katoliškemu kristijanu vedeti potrebno in na kar ga razni crkveni časi in obredi opominjajo, skoro vse to najdeš v tej knjigi; zavoljo tega je Goffine prava domača knjiga, ki bo pri vsakej hiši veliko dobrega sadú obrodila, če se bo marljivo prebirala. Dobro došla bo marsikomu ta knjiga ravno zdaj, ko pomanjkanje duhovnikov vedno večje postaja, in ker na mnogih krajih vernim zavoljo velike daljave celó mogoče ni, vselej k božjej službi prihajati; tem bode moralo branje iz te knjige nadomestovati poslušanje božje besede.

2. *Hoja za Marijo Devico ali posnemanje njenih čednost.* Po P. Sebastijanu Zajler-ju posnel B. Bartol, duhoven. — To knjižico je odbor izdal mesto obljubljene „Pesmarice“, ktere odsek Cecilijinega društva v Ljubljani ni mogel o pravem času izgotoviti, da bi se bila za letos natisnola. „Hoja za Marijo“ bo dobro porabljiva knjiga za Šmarnice, ki se že skoro povsod po Slovenskem v meseci maji obhajajo; tudi kot molitvenik bo dobro služila, ker so pridejane vsakdanje, mešne in spovedne molitvice. — Posebne pozornosti pa je vreden izvrstni sestavek na konci knjige „o tercijarjih ali tretjem redu sv. Frančiška Serafiškega“ od V. Laha, v kterem je kratko pa jasno razloženo, kaj je tretji red sv. Frančiška, kakšne duhovne dobrote deli svojim udom, kako se je širil in kako morajo udje tretjega reda živeti. Za ta dodatek jih bode gotovo mnogo hvaležnih.

3. *Občna zgodovina za slovensko ljudstvo.* Spisal Josip Staré, kr. profesor više realke v Zagrebu. — Ta že večkrat pohvaljena občna zgodovina bode ravno z letošnjim (VIII.) snopičem bolj omikanim udom posebno všeč, ker gladko in podučljivo pripoveduje zgodovino Slovanov v obče in Slovencev posebej od najstarejše dobe do konca srednjega veka. Želeti bi bilo, da bi jo vzlasti slov. dijaki marljivo čitali.

4. *Naše škodljive živali v podobi in besedi.* Opisal Fr. Erjavec, profesor v Gorici. — Zadnji snopič te zlata vredne knjižice izide drugo leto. V letošnjem (II.) zvezku se opisujejo naše škodljive živali po hišah in shrambah, potem živali škodljive sadnemu drevju, pa zelenjadi in okopávini. Jaz o tej knjižici ne morem drugega reči, nego čitajte jo marljivo, čitajte jo pazljivo, in gotovo bodete hvaležni za njo učenemu g. pisatelju in družbi sv. Mohorja.

5. *Dr. Ignacij Knoblehar*, apostolski provikar v osrednjej Afriki. Spisal Fr. Jaroslav. Slovenci imamo sicer že od pokojnega A. Umeka umetno zložen slavospev z dodanim življenjepisom tega slavnega našega rojaka; vendar ta knjiga je vse premalo razširjena in za prosto ljudstvo ne zadosti razumljiva. Bila je torej srečna misel, da ne rečem dolžnost, življenje Knobleharjevo slovenskemu ljudstvu tako popisati, kakor je to storil g. Jaroslav.

6. *Koledar družbe sv. Mohorja* za navadno leto 1882. — Kakor navadno ima tudi letošnji koledar imenik vseh udov in razno kratkočasno in podučno berilo. Med drugim berilom najdeš obširen življenjepis bivšega družbinega zavetnika, knezoškofa Valentina Wiery-ja, ginljivo povest: „Najdenček", od znanega nam pisatelja A. Kodra, šaljivo pripovest: „Med hribovci", od J. Verhovca, in podučljive spise: „Gospodarji, varujte se škode od novih zemljiških knig!" od dr Fr. Sk . . . . „Spomin na Benetke", od Fr. R., „Kratek poduk o pošti in železnici", od A. Kodra, „Potres", od J. Verhovca.

Družbin oglasnik naznanja, da je bilo letos 517 dosmrtnih in 24.567 letnih udov, torej vseh vkup 25.084, tedaj za 346 manj od lani, gotovo najbolj vsled slabe letine in vedno bolj občutljivega pomanjkanja denarjev. Dosmrtnih udov je z nova 20 pristopilo.

K temu poročilu o letošnjem delovanji družbe sv. Mohorja bi pa še rad dostavil nekaj opazek, s kterim bi družbin odbor, družbenike in slov. pisatelje opozoril na reči, ki se mi zdijo važne za vedno obilnejši uspeh naše družbe. Te opazke so oprte deloma na moje osebne nazore, deloma pa na izjave in želje, ktere sem o raznih priložnostih slišal od drugih udov.

Najprej se drznem slavnemu odboru izreči željo: naj skuša občno zgodovino prej ko mogoče dokončati, kajti dasi lepo in podučljivo pisana in jako primerna bolj omikanim udom, je vendar večini priprostih udov skoro zastonj; novi udje si navadno tudi ne morejo toliko prej izišlih snopičev kupiti in tako ne bodo nikoli imeli cele knjige v rokah. Pospešilo pa bi se dokončanje zgodovine najlažje tako, da bi se za naprej izdajala v debelejših snopičih.

Dalje opozorujem slavni odbor, naj odloči za vsako leto, kakor je za prihodnje leto že odločeno, zvezek „Slovenskih večernic", obsegajoč krajše sestavke raznega zapopadka, in to zopet najbolj zavoljo množine priprostih udov, ki si ne upajo začeti brati cele knjige, krajše sestavke bi pa z veseljem čitali.

Tudi gledé inseratov v koledarji hočem nekaj omeniti Dobro je, da je odbor tudi poštenim inseratom v koledarji prostor odločil, vendar se mi to še ne zdi zadosti. Da se bodo v koledar inserati res tudi pošiljali, moral bi odbor vsako leto o pravem času vsaj po večjih slov. časnikih obrtnike in trgovce opozoriti, da je čas inserate v koledar poslati in pod kakšnimi pogoji se inserati sprejemajo. Za priproste ude bi bilo tudi dobro, v koledarji kratek sestavek o inseratih priobčiti ter opomniti, da je družba le odgovorna za inseratov zapopadek, ne pa za poštenost tistega, ki v koledarji inseruje.

Naposled naj slavni odbor ne opušča, vsaj kratka poročila odborovih sej po časnikih naznanjati, da se tudi s tem občinstvo opozoruje na družbo in njeno delovanje.

Za družbenike imam le én poseben opomin: naj ne pozabijo, da družba sv. Mohorja ni samo posvetno društvo za razširjanje knjig, ampak da je bratovščina, ki daje svojim udom tudi duhoven dobiček, če izpolnjujejo vse tiste dolžnosti, ki so zaznamovane na podobi, ktero vsak ud pri vstopu dobi.

In do slov. pisateljev izrekam srčno željo, naj podpirajo to koristno družbo vsak po svojej moči. Kar je slovenskemu ljudstvu na duševno ali gmotno korist, vse se z veseljem sprejme in tako dobro plača, kakor morebiti pri nobenem drugem

društvu ne. Uspeh društva ne zavisi samo od odbora, ampak tudi od družbenikov in slov. pisateljev.

Pomagajmo torej vsak po svojej moči v to, da bo tudi za naprej **družba sv.** Mohorja naša dika, naš ponos! *Ivan Skuhala.*

Archiv für slavische Philologie. Leta 1875. meseca oktobra razposlal je iz Berolina prof. Vatroslav Jagić naznanilo, da hoče s pomočjo najbolj znanih slovanskih jezikoslovcev stvariti organ, ki naj postane sredotočje za spoznavanje vseh umotvorov, tikajočih se slovanske filologije v širjem pomenu besede. — Prof. Jagić, rojen 6. jul. l. 1835. v Varaždinu, znan kot učenec našega rojaka Miklošiča, bil je od l. 1860—70. učitelj na gymn. v Zagrebu, a pod ministerstvom „Rauchovem" od službe odstavljen, učil se je, potujoč po Nemčiji in Rusiji, jezikoznanstva, ter prišel l. 1872. za professorja primerjajočega jezikoznanstva v Odeso. Od tod so ga poklicali na novo ustanovljeno stolico za slovanske jezike in slovstva l. 1874. v Berolin, kjer je s sodelovanjem prof. Leskiena in Nehringa začel omenjeni „Archiv" izdajati in ga še vedno tam izdaje, če je tudi l. 1880. odšel na vseučilišče v Petrograd. Pred nami že zdaj leži pet debelih zvezkov, skoro vsak čez 700 strani v 8° brojéč, z mnogovrstnimi sestavki, ki se tičejo raznih slovanskih jezikov, slovanske starožitnosti in slovstev sploh. Ne le jezikoslovec, temveč vsak olikan Slovan, ki mu je mar razvitek slovanskega naroda in napredek njegov v vedi in znanosti, nahaja v vsakem zvezku „Archiva" stvari, ki jih bode rad v svojo korist prebiral, a osobito je pa ta časopis slovanskim jeziko- in starinoslovcem namenjen. Zraven mnogih strogo jezikoslovnih stvarij nahajamo v njem raziskavanja o mythologiji slovanskej (Jagić, Krek in dr.) ter mnogo podatkov k povestnici slovanske filologije in slovstva sploh (pisma Dobrowskega, Karadžićeva, Kopitarjeva). Zanimiva so razpravljanja o slovanskej narodnej poesiji, na pr. o Donavi (I. p. 299 sl.), o kraljeviću Marku (V. p. 438 sl.), o jugoslov. narodnej epiki (IV. p. 192 sl.) od Jagića; podučljive so opombe R. Köhlerja k jugoslovanskim basnim, ki jih Jagić v nemškem prevodu podaje, najvažnejša in za nas Slovence najpotrebnejša so pa naznanila in ocene, ki se v obilnej meri v vsakem zvezku posebej nahajajo, tako da se lahko iz njih vsak o najnovejših proizvodih na polji slovanskega jezikoslovstva poduči in delovanje vseh slovanskih jeziko- in starinoslovcev zasleduje. Ravno zavoljo svojega vestnega književnega pregleda in ocenjevanja novih knjig zaslužuje ta Jagićev zbornik, da ga vsem Slovencem, ki se hočejo o delovanji slovanskih učenjakov bolj na tanko seznaniti, priporočamo. Naročuje se ná-nj pri vsakej knjigarni, izhaja pa v Berolinu pri Weidmann-u, ter se dobiva cela knjiga po 12 gl., posamezni zvezki pa po 3·60. *S.*

Liturgika ali sveti obredi pri vnanji službi božji. Za gimnazijalno, realno in sploh odrastlo mladost. Spisal Anton Lésar, bivši profesor na c. k. veliki realki v Ljubljani. Drugi popravljeni natis. I. II. del. 8°. Tiskala in založila I. pl. Kleinmayr in F. Bamberg v Ljubljani. Strani 194. Cena 1 gld.

Štefan Modrinjak. Spisal Božidar Flegerič. Založil Maks Robič. V Celovci. Tiskala tiskarna sv. Mohora. 1881. str. 16. 8°. — To kratko životopisno črtico je spisal B. Flegerič, navlašč za slovesnost, ktera se je 25. sept. t. l. v Središči (Polstrau), rojstnem kraji našega pesnika, obhajala. Knjižica je posvečena g. Št. Kočevarju, dr. zdravilstva in c. kr. svetovalcu, znanemu narodnjaku v Celji; iz nje povzamemo, da je Št. Modrinjak rojen 23. decembra l. 1774. v Središči. Šolal se je v Varaždinu in v Gradci. Bil je za kaplana v Ormuži, za župnika pri sv. Tomaži in pozneje pri sv. Miklavži v ljutomerskih goricah, kjer je 8. okt. l. 1827. umrl.

Iz njegove zapuščine se je le malo pesnij ohranilo; med njimi so najboljše „Golob, Lev bolan, Boginji modrici in Amico Cvetkoni". Večjidel zapuščine se je pa neki po neblagej roki pokončalo. Želeti bi bilo, da bi se njegove pesni vse z daljšim životopisom in sliko v kratkem obelodanile. —

Prvi poduk. Navod za podučevanje na najnižji stopinji národne šole z ozirom na Razinger-Žumerjev Abecednik za slovenske ljudske šole. Sèstavil Ivan Lapajne, ravnatelj meščanskej šoli v Krškem. V Ljubljani 1882. Založila in tiskala Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Tako se imenuje knjiga, ktero smo že str. 308. naznanili. G. pisatelj je v njej podal svoje izkušnje, kako se najuspešnejše podučuje na najnižjej stopinji národne šole, mnogo tvarine pa je vzel iz znanih slov. časopisov za učitelje. Upamo da bode ta knjiga vsakemu mlajšemu učitelju dober pripomoček in zaradi tega jo vsem priporočamo.

Faust-a (spisal Ivan Turgenjev, preložil M. Málovrh) prinašal je „Slov. Narod“ meseca oktobra in novembra v podlistku. Dobra misel!

„Čuti v napevih“. Uglasbil in neomahljivemu narodnjaku gosp. Ignaciju Gruntarju, c. k. beležniku, posvetil Josip Kocijančič. Tiskala Klein in Kovač. 1881. Cena 1 gld. Knjižica obsega osem napevov. Čisti dohodek je namenjen Jurčičevej ustanovi. —

Trojna božja pot s svetimi stopnjicami na Kranjskem. Vredil Anton Žlogar. Založila katoliška bukvarna v Ljubljani. Ponatis iz „Zgodnje Danice“. Strani 72. 30 kr.

Stanko Vraz. Jeho život, poesie a působení slovanské na česki jezik po hrvatskem originalu dr. F. Markovića preložil Josef Kouble. Čisti donesek je v korist narodnega českega gledišča. Str. 119. 8°. Cena 70 kr.

Zdravecъ. Tako se glasi nov bulgarski časopis, ki je bulgarskej mladeži v zabavo in poduk namenjen. Prva številka je izšla 15. septembra v Sofiji in podaje lepo število mičnih, mladini namenjenih sestavkov. List uredujeta znani naš marljivi rojak v Bulgariji, A. Bezenšek in H. P. Konstantinov, in izhaja vsakega 15. dne meseca na enej poli 8° in veljá na leto 1 rub. —

† **Dr. Josip Ulaga.** Slovence na Štajerskem je zadela velika izguba; umrl je 4. oktobra t. l. vztrajni, neprestrašeni in učeni narodnjak, dr. Josip Ulaga, nadžupnik in dekan v Konjicah. Rojen 15. januarja l. 1826. pri sv. Petru pod Sv. gorami in v duhovnika posvečen 27. julija l. 1851., služil je najprej od 15. sept. do 20. okt. 1852. l. za 3. kaplana pri Novej cirkvi; potem je bil poslan na Dunaj v višje izobraževališče za duhovnike pri sv. Avguštinu, od koder je kot doktor sv. pisma šel 9. jun. l. 1857. za kaplana v Brežice, in prišel že 18. oktobra tistega leta za učitelja veronauka na celjsko gymnasijo. Dné 16. sept. l. 1859. bil je pozvan za professorja bogoslovja v Maribor, kjer je od 1. maja 1861. do 15. januarja 1867. ob enem opravljal službo podravnatelja v semenišči. Pozneje je razven professorske službe uredoval „Slov. Gospodarja“. Dné 7. februarja l. 1875. je bil inštaliran za nadžupnika v Konjicah, kjer je za plučno vnetico 4. oktobra t. l. nagloma umrl. — Kot goreč pridigar v crkvi in navdušen govornik v političnih društvih, kot vesten mnogoleten učitelj in odgojitelj lavantinskega duhovništva, kot soustanovitelj kat. tiskovnega društva v Mariboru in urednik „Slov. Gospodarju“, kot neprestrašen zagovornik narodnih pravic v slov. časnikih in pred državnimi in crkvenimi oblastnijami, ima dr. Josip Ulaga velike zasluge, ki so še vse premalo pripoznane in cenjene. Naj svetli narodnjak v miru počiva, na zemlji pa mu ohranimo blag spomin! *J. S—a.*

† **Župnik Potočnik,** vrl narodnjak in jako priljubljen duhovnik, umrl je v Št. Vidu pri Ljubljani v noči od 21. na 22. oktobra na naglem za srčno mrtvico.

† **Simon vitez Wilfan,** prošt v Novem mestu, umrl je 4. novembra v 80. letu svoje starosti od mrtvuda zadet. Bil je ranjki Slovenec z dušom in telom in sošolec Prešernov.

† **Viktor Eržén.** Mladi pisatelj, čegar iz srbščine preloženo povest „Zlati bič“ ta številka prinaša, umrl je 31. oktobra t. l. v Ljubljani za sušico. Porojen na Razdrtem poleg Ljubljane 4. junija l. 1857. in ljudske šole in gymnasijo dovršiv-

po nekoliko v Ljubljani, po nekoliko v **Kranji** in v **Reki**, vpiše se v **juridično fakulteto** na Dunaji, od koder je zaradi bolehnosti **prišel** hitro **nazaj** v **Ljubljano k starišem ter** bival tú do smrti. Delavnost **Eržénova** na **slovstvenem** polji ni **bila sicer stvarjajoča** sama iz sebe — če tudi se je poskusil nekolikokratov v izvirnem pesništvu — **temveč** on je najrajši **prelagal** iz **hrvaščine**, **srbščine**, **italijanščine** in nemščine, a **tega je mnogo**. Vsi njega spisi v „Vrtci“, „Besedniku“, „Zori“, „Zvonu“ in „Slov. Narodu“ **svedočijo**, da se je trudil na vso moč pisati čisto slovenski. Preložil je tudi za tukajšnje „**dramatično** društvo“ nekoliko iger, kterih zadnjo: „Zapírajte vrata“ kakor že prej druge **prinesla** natisneno letošnja „Slov. Talija“.
Jos. Cimperman.

Josip Jurčičev nagrobni spomenik je že postavljen ob **Baumgartnerjevej** kapeli na starem pokopališči v Ljubljani. Izdelan je v starogrškem slogu po **načrtu** pariškega architekta Le Blanca. Nagrobni napis se glasí:

Josip Jurčič,
rojen na Muljavi blizu Krke 4. marcija 1844.,
umrl v Ljubljani 3. maja 1881. leta.
Svojemu pisatelju in prvoboritelju postavil
hvaležni narod slovenski.
Tvrd bodi, neizprôsen, mož jeklén,
Kadár braniti je čestí in pravde
Naródu in jeziku svojemu.
Tugomer, V., 8.

Spomenik obdaje umetna železna ograja, ktero je izdelal ljubljanski **ključarski** mojster g. L. Zelenec. —

Slovenska prisega iz leta 1782. V „Novicah“ od 28. sept. t. l. nam je **priobčil** g. A. H. sledečo slovenski pisano prisego:

„Jeſt Mathia Seiz inu Jeſt Mathia Savierscheg perfeschem Bogu Ozhetu, **Sinu** inu Suetimu Duchu, de Smo mi Sofedie is Savertatsch kar jeſt pounm u tem **kraje**, ki ſe malo Berdo imenuje, ufsellej, kar je blo potreba, koker lef ſekati, **Paſsli inu** toku ufse Pravize koker Noulani noter imeli inu tudi Smo schiher in u meru **paſsli** na malim Berdu, Voſtrim Verhu do zeste inu do guidouzhouga Bukouja u koti **inu** tu. Toku guiſhno, koker meni Bug uſigamogozhni na moi pufsedni zhaſ **pomagat** ozhe. Amen.“

Die Slovenen. Von Josef Šuman. Wien und Teschen. Verlag von Karl **Prochaska.** 1881. Str. 183. 8°. Cena 1·80. — To je knjiga iz zbirke „die Völker Oesterreich-**Ungarns**“, ktero knjigarna Prochaska izdaje. Pri izdelovanji imenovane knjige so g. Šuman-u **še pomagali** gg. Fr. Fasching, Fr. Hubad in dr. Fr. Simonič. Oceno knjige si **pridržimo**.

Collection Manassewitsch. V Lipskem izdaje knjigarna Wilhelm **Friedrich** ruske klasike z naglašenim tekstom za šolsko in domačo rabo. Prvi snopič **sodržuje** Púškinov roman „Kapitánskaja dóčka“.

Popravek: Na str. 566. naj stoji: „Gildemeister“ nam. Lassen, kajti on **je** „Recensus criticus“ izdal, in na str. 568. beri: „perzijskih“ nam. srbskih. — Na str. 612. beri „Zernigoi“ nam. Zereigoi. Na str. 613. „Plave“ nam. Plaše.

Listnica opravništva: Ako je kteremu naročniku kaka številka **našega** *lista* izostala, ali se izgubila ali pokvarila, naj slobodno naznani, in mi mu razven prve in četrte številke lahko ustrežemo. Prosimo pa, da nam prijatelji, ako še kje **prvo številko zasledijo**, isto nazaj pošljejo, za kar bodemu vsakemu jako hvaležni. — Reklamacije v odprtem pismu so poštnine proste.

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.
Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

